1865

Haandværkerforening

FREDRIKSSTAD
Haandværkerforening
* FREDRIKSSTAD. *

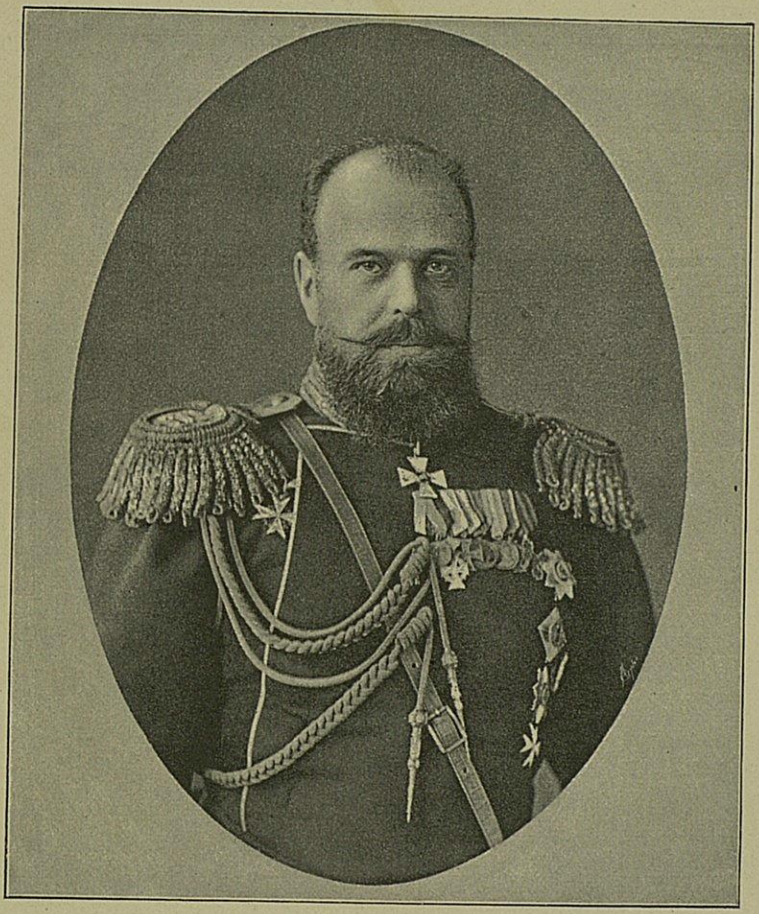

RUSLANDS HISTORIE

FRA

DEN ÆLDSTE TID INDTIL NUTIDEN

AF

DR. **ALFRED RAMBAUD**
PROFESSOR VED
FACULTÉ DES LETTRES I PARIS

I OVERSÆTTELSE OG UDTOG

VED

DR. **ALEX. THORSØE**

UTGÅTT FRA
Fredrikstad Folkebibliotek
FREDRIKSSTAD
Haandværkerforening
FREDRIKSSTAD.

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG
GRÆBES BOGTRYKKERI
1895

947
R142

2ex

FREDRIKSSTAD
Haandværkerforening
FREDRIKSSTAD.

Fredrikstad Folkebibliotek

Forfatteren af denne «Ruslands Historie», Professor Alfred Rambaud, har ved en Række dygtige historiske Arbeider vundet et anset Navn baade blandt Fagmænd og det store, dannede Publikum. Da et nærmere Kjendskab til Forfatterens personlige Forhold pleier at forøge Interessen for hans literære Virksomhed, skulle vi her meddele et Par biografiske Notitser om ham. Alfred Nicolas Rambaud blev født 1842 i Besançon, og efterat han havde tilendebragt sin akademiske Uddannelse i Normalskolen i Paris, udnævntes han 1864 til Lærer ved Lyceet i Nancy. Han beklædte derefter Stillinger ved Lyceerne i Bourges og i Colmar, hvorefter han 1871 blev ansat som Professor i Historie ved Fakultetet i Caen. Aaret forinden havde han taget den filosofiske Doktorgrad. Med Undervisningsministeriets Understøttelse foretog han 1872 og 1874 Reiser til Rusland i videnskabeligt Øiemed og blev efter sin Tilbagekomst Professor ved Fakultetet i Nancy. Siden 1882 har han været Professor ved La faculté des lettres de Paris. Alfred Rambaud har gjort Ruslands Historie til Gjenstand for et særligt og særdeles indtrængende Studium. Han har udgivet et fortjenstfuldt Værk om den russiske Heltedigtning og under Titlen: «Franskmænd og Russere, Moskov og Sebastopol» en interessant Fremstilling af Ruslands Hi-

21320

storie i første Halvdel af dette Aarhundrede. I «Revue des Deux Mondes» og «Revue politique et littéraire» har han skrevet talrige Afhandlinger om Tydskland og Rusland. Den Anerkjendelse, Rambaud har vundet fra russisk Side, har faaet sit Udtryk i hans Udnævnelse til korresponderende Medlem af Videnskabernes Akademi i St. Petersborg, og hvorledes hans «Ruslands Historie» er bleven vurderet i Frankrig, derom bærer den Omstændighed Vidnesbyrd, at den er udkommen i tre Oplag og er bleven prisbelønnet af det franske Akademi. Det maa endvidere fremhæves, at Anatole Leroy Beaulieu i sit berømte Værk: «Czarernes Rige og Russerne» udtaler sig med Roes om Rambauds Bog, og vi kunne tilføie, at den overalt i Europa er bleven modtagen med Bifald. Det er i dette Arbeide lykkedes ham efter en klart anlagt Plan og i kortfattet Fremstilling at give en Oversigt over de væsentligste Kjendsgjerninger i den russiske Historie. Han har behandlet de forskjellige Tidsrum med Omhu, Indsigt og Aand, og man sporer gjennem hele hans Fremstilling et grundigt Forstudium. Professor Rambauds «Ruslands Historie» maa derfor være en velkommen Ledetraad for alle dem, der ikke have Tid til at fordybe sig i Enkeltheder, men som ønske en i korte Træk affattet Fremstilling af Hovedbegivenhederne.

Bogen fremtræder i en forkortet Skikkelse, idet alle Enkeltheder, der uden Skade for Kontinuiteten i Udviklingen og Totalbilledet kunde fjernes, ere blevne udeladte.

Den ældste Tid.

Første Kapitel.

Ruslands Geografi.

Ikke mindre ved Naturforhold end ved Statsforfatning og Trosbekjendelse danne det vestlige og det østlige Europa en skarp Modsætning til hinanden. I det førstes Kyster skære dybe Bugter sig ind, hvorved de udtakkes i Halvøer, Landtunger og Forbjerge, foran hvilke Øer og talrige Øgrupper ligge udstrøede. Især danne Storbritannien og Grækenland, hvis Kyststrækning ikke er proportional med deres territoriale Overflade, en Kontrast til Østeuropas sammenhængende, faste Masse. Hin de vestlige Landes indskaarne, tungede Konfiguration er det karakteristiske Træk ved den europæiske Geografi, medens de umaadelige Vidder, hvoraf Rusland bestaaer, synes at være Fortsættelsen af Mellem- og Nordasiens Sletter og Plateauer. Rusland beskylles ganske vist af flere Have: mod Nord af Ishavet, der gjennem det af det hvide Hav dannede bueagtige Snit trænger ind i Fastlandsmassen; mod Syd af det kaspiske, det asovske og det sorte Hav, og mod Nordvest af Østersøen med den botniske, den finske og den rigaiske Bugt; men alle disse Have give det en Kystlinie af en forholdsvis lille Udstrækning. Medens det øvrige Europa har omtrent 25,000 Kilometre Kyst, frembyder Rusland, med en

langt betydeligere Overflade, kun 8880 Kilometre Strandbred, hvoraf henved Halvdelen gaaer paa det nordlige Ishav og det hvide Hav. Men disse to Have ere kun i Løbet af nogle Maaneder aabne for Skibsfarten, fra Juni til September. Østersøens to nordlige Havbugter fryse let til; Hære have med hele deres Krigsmateriel kunnet gaa over Isen. Seiladsen er her stanset fra November til Enden af April. Ogsaa det kaspiske Hav fryser hyppigt til, især dets nordlige Del, og her ligger netop Astrakhan, dets mest besøgte Havn. Det asovske Hav gaaer paa nogle Steder over i Sumpe. Man kan da sige, at de russiske Have, med Undtagelse af det sorte Hav, have en ikke-europæisk Karakter; de kunne ikke gjøre den samme Tjeneste som vore vestlige Have. Rusland er, fra dette Synspunkt betragtet, det knappest betænkte Land i Europa. I Sammenligning med Vestens privilegerede Lande kunde man betegne det som «det kontinentale Europa», i Modsætning til «det kystrige Europa».

Det foran Rusland liggende Europa, hvis Omrids er saa indskaaret, frembyder desuden megen Afvexling med Hensyn til sine Høideforhold: for ikke at tale om Alpernes store Centralmur, gives der ikke nogen Egn i Europa, der ikke i sit Midtpunkt eller i sin Længdeaxe har et betydeligt Høidedrag, der ligesom danner Landets «Rygrad»: Storbritannien har Peak Bjergene og sine Høilande, Frankrig har Cevennerne og Auvergne's Bjerge, Italien har Appeninerne, Tydskland de schwabiske og de frankiske Bjerge og Harzen, den svensk-norske Halvø de skandinaviske Alper og endelig har den græsk-slaviske Halvø Balkan og Pindus. Derimod ligger Alt, hvad Rusland har af Bjerge, ved Udkanten: mod Nordvest begrænses det af Finlands Granitbjerge, mod Sydvest af Karpathernes Grene; mod Syd af Krims Klippeplateauer med Jaila- og Tschardyr-Dhag, af Kaukasus, der har en Længde af elleve hundrede Kilometre og hvis høieste Punkt, Elbrus, er femten hundrede Metre

høiere end Mont Blanc, Europas høieste Bjerg; og endelig mod Øst af Ural, den længste Bjergkjæde i Europa eller Asien (2,450 Kilometre), der løber parallelt med Meridianen: den har Toppe paa 1900 Metres Høide. I det tatariske Sprog betyder Ural «Belte»; men det er ikke blot Uralbjergene, der ere «Belte-Bjerge»: alle Ruslands Bjerge fortjene denne Betegnelse, thi de begrænse, de omgjorde det, men de have kun en ubetydelig Indflydelse paa dets indre Høideforhold og paa Fordelingen af dets Vande. Paa Karpatherne og Kaukasus udspringe kun Vandløb af anden Rang, medens Ruslands fire store Floder have deres Kilder paa Høie, der hæve sig hundrede Metre i Veiret. Disse Bjerge danne desuden ikke noget System; de ere næsten alle Brudstykker af Systemer, der ikke tilhøre Rusland. De ere, hvis man vil være korrekt i Udtrykket, ikke russiske Bjerge, men snarere finske, ugriske, tatariske, armeniske Bjerge. Czarernes Rige danner da en umaadelig Slette, der mod Vest fortsættes af Polens og Preussens Sletter, mod Øst af Siberiens og Turkestans uendelige Stepper, og som danner en slaaende Kontrast til Vestens paa Afvexlinger rige Jordbund. Fra et orografisk Synspunkt kan Rusland betegnes som «Sletternes Europa», i Modsætning til «Bjergenes Europa».

Men Overfladens Ensformighed er dog ikke absolut; om end i langt mindre betydelige Proportioner end Vesten frembyder Rusland alligevel Hævninger og Sænkninger. I Midten af Landet findes der saaledes et firkantet Høidedrag, som kaldes «Centralplateauet», eller som ogsaa, efter dets nordlige Del, benævnes «den alauniske Høislette». Det nordvestlige Hjørne dannes af Valdais Høider, der løfte sig indtil hundrede Metre i Veiret; Vestsiden dannes af Dniepers lave Høie, der fortsætte sig til Flodens Vandfald; Sydsiden: af Høiderne mellem Kursk og Saratow; Østsiden: af de sandede Skrænter, der hæve sig paa Volgas og Kamas høire Bred; Nordsiden: af de Folder i Terrainet,

der adskille Volgas Bassin fra Skraaningen ned mod det nordlige Ishav. Øvre-Volgas, Okas og deres Tilløbs dybe Dale dele iøvrigt «Centralplateauet» i to ulige Dele. Da Rusland i sin Helhed kun er en uhyre Slette, følger deraf, at det i hele sin Længde bestryges af Nordenvinden, hvilken ingen Bjergkjæde træder i Veien, da Ural er parallel med dens Retning. Da Rusland kun beskylles af forholdsvis smaa Have, følger deraf, at Temperaturen der ikke modificeres af Søbriser, som i Vesten varme om Vinteren og forfriske om Sommeren; heller ikke paavirkes den af Golfstrømmen, der taber sig ved Skandinaviens Fjeldkyster uden at kunne influere paa Østersøens Bredder: Skandinaviens Bjergbarriere bevirker, at der under samme Bredegrad er en betydelig Forskel mellem det norske og det svensk-russiske Klima. Rusland er da, ligesom det Indre af Asien, Afrika og Australien, underkastet alle Følgerne af et rent Fastlandsklima. Den første af disse Følger bestaaer i en skarp Modsætning mellem Aarstiderne. Den russiske Slette er skiftevis udsat for Indvirkninger fra Polaregnene og fra det mellemste og sydlige Asien, fra Isørkenerne og det brændende Sands Ørkener. De Egne, der ligge Nord for det sorte Hav og det kaspiske Hav, under Paris's og Venedigs Bredegrad, have i Januar Stockholms og i Juli Madeiras Temperatur. I Astrakhan, under Genfs Brede, er det ikke sjeldent, at Thermometrets Forandringer, med sex Maaneders Mellemrum, beløbe sig til 70, ja endog til 75 Grader Celsius. Ved det kaspiske Havs Kyster, under samme Brede som Avignon, er Kulden saa stærk, at Celsius's Thermometer viser 30 Grader under Frysepunktet, hvorimod Heden om Sommeren kan stige til 40 Grader. Paa Kirgisernes Stepper, under Mellemfrankrigs Bredegrad, kan Kviksølvet undertiden være frossent i hele Dage, medens Thermometret om Sommeren, naar man ikke passer paa det, springer i Solen. Ved Aralsøens Bredder naa disse Temperaturer deres Maximum;

thi der er Forskellen mellem den høieste Kulde og Hede 80, maaske 90 Grader Celsius. Selv i Moskov har man havt 35 Graders Kulde og 28 Graders Varme; i St. Petersborg kan Skalaen ligge mellem 33 til 35 Graders Kulde og 31 Graders Varme.

Den anden Følge af Ruslands kontinentale Klima er den, at Vindene først komme til dette Land, efter at de underveis have mistet en Del af deres Fugtighed. Rusland lider i Almindelighed af Tørke: i Kasan regner det aarlig to Gange mindre end i Paris; derfor har dette Land saa mange ufrugtbare og skovløse Sletter, og denne Mangel paa Skove i hele det sydlige Rusland er paa sin Side atter en Hindring for Dannelsen af Kilder og Udviklingen af en gavnlig Fugtighed.

St. Petersborg, der ligger under 60 Grader nordlig Brede, er den nordligste Hovedstad i Europa. Den længste Dag i denne Stad tæller 18 Timer 45 Minuter; Solen staaer da op Kl. 2,39 Minuter og gaaer ned Kl. 9,24 Minuter, men Tusmørket varer ved lige til det Øieblik, da Morgenrøden bryder frem; i to Maaneder er der ingen Nat. Den korteste Dag varer 5 Timer 47 Minuter: Solen staaer da op Kl. 9,5 Minuter og gaaer ned Kl. 2,52 Minuter. Nordlysene ere hyppige i det nordlige Rusland, medens der paa Stepperne i Syden ofte viser sig Luftspeilinger.

Da Rusland er et Sletteland, ere de geologiske Lag, hvoraf dets Jordbund er dannet, næsten overalt horizontale: ingen Hævelse har forskudt dem eller voldsomt gjennembrudt Stenlagene og gjennemtrængt Muldjords- eller Sandlagene med Levningerne af disse. Naar Omegnen af Bjergene undtages, er Følgen deraf bleven den, at Rusland mangler Sten. Denne Kjendsgjerning har havt vigtige Virkninger for dets økonomiske og kunstneriske Udvikling. Man har maattet bygge med andet Materiale end i Vesten: Bygningsmonumenterne bestode overhovedet af Eg og Gran eller af Mursten; de gamle Kirker, Czarernes Paladser og

de gamle Byers Volde vare af Træ; nu til Dags ere Borgernes Huse og Bøndernes «Isba'er» af Træ. De russiske Landsbyer og den største Del af Kjøbstæderne bestaa af brændbare Stoffer: derfor er man Vidne til periodisk udbrydende Ildebrande; man har kunnet opstille den Paastand, at hele Rusland gjennemsnitlig afbrændte hvert syvende Aar. Da Bygningerne opførtes af saadanne Materialier, kunde de ikke antage saa uhyre Dimensioner som Slottene i Isle de France eller som Kathedralkirkerne ved Rhinen; de gamle Kirker i Rusland ere smaa. Først efter Erobringen af Østersøen og det sorte Hav fik Riget Stæder af Sten; Peter den Store har givet det den første Sten-Hovedstad. Fra et geologisk Synspunkt kan man derfor, med et fra Solovief laant Udtryk, betegne Rusland som et «Træ-Europa» i Modsætning til et «Sten-Europa».

Ruslands Floder og Historien.

I et Land, der er saa udstrakt og saa blottet for Kystlinie som Rusland, have Floderne en umaadelig Vigtighed. Østeuropa er i hydrografisk Henseende delt i mange Felter. Det er Vandløbene, der hindre det fra at være et ligesaa lukket Fastland som Afrika eller Australien. I Mangel af Havarme har det Floder af langt Løb: de gjennemstrømme det indtil dets Midtpunkt, og nogle af dem have næsten Proportioner som et Hav. Paa disse ensartede Sletter have de ikke Rhones rivende Løb; de flyde fredelig hen gennem brede Senge, udskaarne i Sandet eller i Leret. Floderne vare i lang Tid de eneste Forbindelsesveie: naar de russiske Fyrster vilde gjøre en Rundreise paa deres Besiddelser eller foretage et Felttog, maatte de benytte Vinteren, der fra Dnieper til Ural lagde en ensartet Overflade under deres Slæder, eller de maatte afvente Flodernes Optøen for at følge deres Løb. Om Sommeren i Baad, om Vinteren i Slæde; kun paa disse to Aarstider kunde der reises; om Sommeren forvandlede

Tøveiret og Oversvømmelserne Sletten til et Morads, det er «rasputiza» (de daarlige Veies Aarstid). Handelen er slaaet ind paa de samme Veie som Krigen eller Politiken. Floderne, som i Rusland fortrinsvis ere «vandrende Veie», forklare den Hurtighed, hvormed man ser den russiske Histories Personligheder tilbagelægge uhyre Strækninger og begive sig med samme Lethed fra Novgorod til Kiev, fra Moskov til Kasan, som en fransk Konge begiver sig fra sin gode Stad Paris til Orleans eller Rheims. Floderne ere Russernes Forbundsfæller mod, hvad de kalde deres «store Fjende»: Afstanden. De russiske Erobringer og Bebyggelser have overalt fulgt Vandløbene; det er ved Bredderne af Oka, Kama, Don og Volga, at det russiske Element fortrinsvis har grupperet sig, idet det overalt har kastet de oprindelige Racer tilbage i de tætte Urskove.

Det herskende Punkt i Ruslands hydrografiske System er Valdais Plateau. I Nærheden af dette, i Søen Volgo, udspringer Volga, der løber til det kaspiske Hav; i Nærheden af det opstaa Dnieper, som flyder til det sorte Hav; Niemen og Dyna, der falde ud i Østersøen; Vilikaja, der udgyder sig i Peipus; de Floder, der danne Ilmen Søen, og endelig de Floder, hvis Vande gaa til Søerne Ladoga og Onega, hvorfra Neva tager sit Udgangspunkt. Da Ruslands hydrografiske Midtpunkt findes i det nordvestlige Hjørne af Centralplateauet, følger deraf, at det skraaner ned mod Syd og Øst: denne Formation har havt Indflydelse paa Ruslands historiske Udvikling. Den russiske Historie begynder netop mod Nordvest, i Nærheden af Valdai Plateauet: ved Bredderne af Peipus og Ladoga grundedes de gamle Handelsstæder Pskov og Novgorod. Deres Port til Havet var ikke Narova, der kommer fra Peipus, og hvis Flodseng har talrige Vandfald, men derimod det Net af Floder og Søer, der løber ud i Neva, en Flod af ubetydelig Længde, men af umaadelig Brede, en sand russisk Thems, ved hvilken Sankt Petersborg, dette

det attende Aarhundredes Novgorod, skulde reise sig: i hin gamle Tid var Novgorod i større Sikkerhed midt i dette Net af Floder og Søer, end det vilde have været det ved Neva; dets Skibe seilede ad Volkov fra Ilmen til Ladoga og derfra ad Neva til den finske Bugt og Østersøen; andre smaa Floder satte det i Forbindelse med Onega og den hvide Sø (bieloje osero); ad Sukhona og den nordlige Del af Dvina havde det en Vei til det hvide Hav, ved hvilket senere Havnen Arkhangel anlagdes; paa Dvinas Bifloder trængte de novgorodske Speidere dybt ind i Nordens Skove, hvis Urbeboere de undertvang og gjorde skatskyldige. Vandskjelslinierne mellem Affaldet til det hvide Hav, Novgorod-Søernes Bækken og Volga Omraadet ere næsten umærkelige. Vandløbene synes i Begyndelsen ligesom at vakle i Valget mellem de modsatte Retninger; enkelte af dem komme ikke en Gang til noget Valg, hvad der er Tilfældet med den dorske Scheksna, der forbinder det hvide Hav med Volga. Dette indviklede hydrografiske System, der gjør Dvina, Neva, Dyna og Niemen til Forlængelser af Dnieper og Volga, og som sætter de fire russiske Have i en uafbrudt Forbindelse med hverandre, forklarer tilstrækkelig Stor-Novgorods mægtige Handelsrolle og Udstrækningen af dets Erobringer.

Ved Dnieper grundlagdes oprindelig et Rusland, der var Medbeiler til det novgorodske Rusland: det «russiske» Kiev. Ogsaa dette følger sin naturlige Retning, der gaaer langs med Dniepers Løb, og som skjæbnesvangert fører det til det sorte Hav, til den byzantiske Verden. Krigsflaaderne seilede ned ad Dnieper til Konstantinopel; ad denne Flod kom Civilisationen og den græske Kristendom tilbage til Kiev. Dnieper, der har skabt Kievs Storhed, har ogsaa bidraget til dets Fald. Floden var en altfor mangelfuld Forbindelsesvei; de berømte Vandfald, der spærre den nedenfor Kiev, vare en altfor betydelig Hin-

dring for Skibsfarten til, at denne Stad havde kunnet forblive Ruslands kommercielle og politiske Midtpunkt.

Don har trods sin tusinde Kilometres Længde kun udøvet ringe Indflydelse paa den russiske Histories Forløb: i hele det Tidsrum, hvori Nationen blev til, var Floden i asiatiske Horders Magt. Senere blev, tilligemed Azov, dens Munding tyrkisk. Desuden har Tilsandingen af dens indre Løb skadet dens kommercielle Betydning. Ligeledes ere Dyna og Niemen indtil det attende Aarhundrede forblevne i Hænderne paa Lithauere og Finner eller paa tydske Erobrere.

Ruslands vigtigste Flod, den fortrinsvis russiske Flod, er Volga, «Moder Volga». Den er Ruslands Nil og Mississippi. Dens Løb, der er 3,778 Kilometre langt, er næsten 750 K. længere end Donaus; flere af dens Bifloder henregner man til Verdens store Floder: Oka overgaaer med sine tusinde Kilometre Maas og Oder; Kama, der har en Længde af to tusinde Kilometre, er længere end alle Europas Vandløb, Donau undtagen, thi Elben er kun 1030, Loire 1090 og Rhinen 1300 Kilometre lang. Volgas og Okas Sammenløb ved Nischni-Novgorod ligner et Møde mellem to Havarme. Det frembyder et beundringsværdigt Skue fra den Bakke, paa hvilken den øvre Stad ligger, medens den lavere Stad eller «Markedet» med sine 100,000 Indbyggere udbreder sig paa de to Floders Bred. Volga, der i Nærheden af Staden Jaroslav har en Brede af 639 Metre, er ovenfor Kasan 1400 Metre bred; henimod Samara trækker den sig snart sammen til 746 Metre, snart udvider den sig med sine Udbugtninger og Sidearme til en Brede af 28 Kilometre. Dens Mundings-Delta i det kaspiske Hav, der i sine 75 Arme indeslutter utallige Øer, har en Udstrækning af 150 Kilometre. Denne mægtige Flod, hvis Vande have en Overflod af Fisk, store som Havfisk: Stører, Lax, Lampreter, og hvor Sterleten undertiden naaer en Vægt af 488 Kilogrammer, vilde være Europas Under, hvis Isen

ikke flere Maaneder af Aaret lagde den i Lænker. Men naar den tøer op, kommer der Liv i Havnene, paa Værfterne og ved Baadestationerne. Et Par hundrede tusinde Arbeidere ile fra alle Punkter i Rusland til dens Bredder. 15000 Barkskibe og 500 Dampskibe pløie dens Bølger. I Kostroma, Nischni Novgorod, Kasan, Simbirsk, Samara og Astrakhan er der Røre og Bevægelse. Hele Ruslands Liv synes da at have trukket sig her hen.

Volgas og dens Bifloders Bækken indbefatter et Landomraade, der er næsten tre Gange saa stort som Frankrigs Overflade; alene Okas Bækken er tre Gange saa udstrakt som Loires. I sit vide Omraade indeslutter Volga næsten hele det sextende Aarhundredes Rusland: Floden har givet denne Stats Udvikling den afgjørende Retning. Fra den Dag Storfyrsterne henlagde deres Hovedstad til Moskova, Biflod til Oka og derigjennem i Forbindelse med Volga, vendte Rusland sig mod Øst og begyndte Kampen med de tyrkiske og tatariske Folk. Dnieper havde gjort Rusland byzantinsk, Volga gjorde det asiatisk, Neva skulde gjøre det europæisk. Landets hele Historie er dets tre store Floders Historie; den deler sig i tre Perioder: Dnieper Perioden med Kiev, Volga Perioden med Moskov og Neva Perioden med Novgorod i det ottende og St. Petersborg i det attende Aarhundrede. Storheden af denne Peter den Stores Skabning bestod netop deri, at han forlagde sin Hovedstad til Østersøen uden at opgive det kaspiske Hav og Volga, og at han for denne store Østens Flod søgte en ny Vei, der kunde sætte den i Forbindelse med de vestlige Have: ved Tikvinka- og Ladoga-Kanalen er Neva bleven ligesom Volgas nordlige Munding, Volgas europæiske «Æstuarium».

De fire Landbelter.

Fra Naturfrembringelsens Synspunkt kan Rusland deles i fire ulige Belter, der gaa fra Sydvest til Nordost: Skovenes

Belte, «Tschernosiom» eller den sorte Jords Belte, de dyrkelige Steppers eller Prairiernes og endelig de ufrugtbare Steppers Belte.

I. Det nordligste og mest udstrakte Belte er «Poliæssa», den russiske Skov, der paa den ene Side grænser til Moradser, der aldrig tø op, og til det nordlige Kyststrøgs «Tundra'er», paa den anden Side til de mægtige Vidder, som ved Agerdyrkningen i Egnene omkring Novgorod, Moskov og Jaroslav ere banede i selve denne Skov. Den nordlige Del af Skoven bestaaer af Lærketræer; i Midten afvexle mørkegrønne Naaletræer med den lysløvede, hvidbarkede Birk; længere mod Syd findes der ogsaa Lind, Elm og Ahorn, og ved dens sydlige Grænse optræder Egen.

II. Den sorte Jord udbreder sig fra Pruths Bredder til Kaukasus, over Ruslands største Brede, og den forlænger sig hinsides Ural og Kaukasus ind i Asien. Den har sit Navn af et dybt Lag mørkladent Muldjord, hvis Frugtbarhed er uudtømmelig, idet det uden Gjødning giver en rig Høst; man har kunnet sammenligne dette Belte med et umaadelig stort «Beauce» (fransk Landskab ved Loire), paa 600,000 Kvadratkilometre, med en Kornmark af hele Frankrigs Størrelse. Dette Belte afgiver Næring for en Befolkning af 25 Millioner, og dets Indbyggertal stiger stadig. Det har altid været Østeuropas Kornkammer: her havde de «agerdyrkende Skyther ifølge Herodot deres Boliger, og herfra forsynedes Athen med Korn.

III. De dyrkelige Steppers Belte har visse Ligheds-punkter med det foregaaende; det naaer mod Syd næsten til Havet; ogsaa det har en frugtbar Jordbund, skjønt den ikke kan undvære Gjødning; før Opdyrkningen dannede det en nøgen, urterig, aldeles træløs Slette; det er 600,000 Kvadratkilometre stort, og det kan kun sammenlignes med Amerikas Prairi; Steppens Græs, mellem hvilket Ryttere og Hjorde kunne skjule sig som i en Skov, har stundom en Høide af fem, sex, ja otte Fod. Denne monotone Steppe,

hvis eneste Ophøininger ere «Kurganerne» eller opkastede Høie, der dække gamle Folkestammers Ben, er om Foraaret et Ocean af Grønt, om Efteraaret en rødgul, forbrændt Hede; men den elskes af sine Børn. Den har lang Tid været Skueplads for den russiske Heroisme; den har været omstreifende Rytteres Domæne, «Kosakkernes» Fædreland. Den sorte Jord og Prairien, der er næsten ligesaa frugtbar som den sorte Jord, have da i Forening en Overflade af 1,200,000 Kvadratkilometre eller 120 Millioner Hektarer udmærket Jord, et Territorium, der er ligesaa stort som Frankrig og Østerrig-Ungarn tilsammen.

IV. Det fjerde Belte er de «ufrugtbare Steppers» Belte, der ved Dniepers Mundinger er sandigt; leret Nord for Krim og saltholdigt Nord for det kaspiske Hav; paa en Overflade af 400,000 Kvadratkilometre tæller det kun halvanden Million Indbyggere. Disse vide Flader, siger Leroy Beaulieu, der ere uskikkede til Agerdyrkning og en Tilværelse, knyttet til faste Boliger, synes ligesom de tilgrænsende Dele af Asien kun bestemte til Kvægavl og nomadisk Levevis. Af hele det europæiske Rusland ere ogsaa disse Egne de eneste, der indtil vore Dage have været beboede af de asiatiske Nomadestammer: Kirgiserne og Kalmukerne, og til for kort Tid siden af de krimske og nogaiske Tatarer. Paa disse Stepper befinde disse Asiater sig tilsyneladende ligesaa vel som i deres oprindelige Fædreland.

De virkelig frugtbare Dele af Rusland ere da: «Prairien», den «sorte Jord» og, i Skovbeltet, de Agerbrug og Industri drivende Egne omkring Novgorod, Moskov, Nischni Novgorod og Kasan. Hvis Havet steg saaledes, at den nordlige Del af «Poliæssa» og Sydens ufrugtbare Stepper kom til at staa under Vand, vilde Ruslands virkelige Rigdom og Kraft ikke komme til at lide derunder.

Denne Afvexling af Lav- og Høisletter, denne Forskjel i de store Floders Retning, denne Landets Deling mellem Skove, dyrkelige Stepper og golde Ørkener, forhindre dog

ikke Østeuropa fra at frembyde Skuet af en mærkværdig Ensformighed. Disse forskjellige Dele ere ikke afsondrede fra hinanden: Sletten afgiver ingen Skranke eller Grænse mellem dem; de Skel, Floderne kunde danne, forsvinde om Vinteren, naar Frosten forvandler hele den udstrakte Flade fra det hvide Hav til det sorte Hav, til en ensformig Skraaning, og naar Veirliget fra Kiev til Arkhangel er næsten lige strengt. Alle disse Belter eller Landstrøg, der i den milde Aarstid atter antage deres forskjellige Udseende, ere iøvrigt i økonomisk Henseende henviste til hinanden. Skovbeltet kan ikke undvære Kornet fra Dnieper og Kvæget fra Volga, for Sydens Stepper er Nordens Træ en Fornødenhed. — Den Handel, der ad Dyna, Neva og Dvina drives med Europa, suppleres af den, der ad Dnieper og Volga føres med Syden og Østen.

Kun Regionen omkring Moskov, hvor Marker afvexle med Skove, var længe i Stand til at forsyne sig selv med sine Fornødenheder; men efter at den er bleven industridrivende, kan den det ikke mere. I gamle Dage, da Frembringelser fra Norden og Syden mødtes her, dannede den Baandet mellem begge, og den blev tilsidst deres Behersker. Selv Novgorod befandt sig i økonomisk Afhængighed af de Fyrster, der havde nedsat sig ved Oka; disse behøvede blot at forbyde Udførsel af Korn fra den øvre Volga til Søernes Region for atter at bringe den store Republik tilbage til Lydighed. Ruslands vide Sletter ere da ligesaa øiensynlig forudbestemte til Enhed, som Sveits er forudbestemt til Udstykning. Mellem Karpatherne og Ural, mellem Kaukasus og det finske Høiland har Naturen anvist Plads for et stort Rige, hvis Ramme dannes af Randbjerge. Hvorledes denne Ramme er bleven udfyldt, vil Historien lære os.

Andet Kapitel.

Ruslands Befolkning.

Oldtidens Grækere grundlagde paa det sorte Havs nordlige Kyster Faktorier og blomstrende Kolonier. Milesierne og Megarerne anlagde Tomi i Nærheden af Donau, Istros ved denne Flods Munding, Tyras ved Dniesters, Ordessos ved Bugs og Olbia ved Dniepers Udløb, Khersonesos ved Sebastopols Rhed, Palakion (Balaklava), Theodosia (Kaffa), Pantikapæum (Kertsch) og Phanagoria ved Bredderne af Strædet ved Jenikale, Tanais ved Mundingen af Don, Apaturos i det kubanske Distrikt, Phasis, Dioskurias og Pityos ved Foden af Kaukasus, paa Kysten af det gamle Kolchis. I det fjerde Aarhundrede f. Kr. dannede Pantikapæum, Phanagoria og Theodosia et Forbund, i Spidsen for hvilket stod et arveligt Overhoved, «Archonten af Bosporus», der desuden herskede over et Antal barbariske Stammer. — De russiske Oldgranskere have fundet talrige Mindesmærker om denne hellenske Civilisation — Gravstene, Indskrifter, Billedhuggerværker i halvt ophøiet Arbeide, Statuer af Guder og af Heroer: det er bekjendt, at Kolonisterne i disse barbariske Egne omhyggeligt bevarede den græske Civilisation, de dyrkede Moderstadens Kunster, de fremsagde Homers Digte, naar de droge i Kamp; endnu paa Dio Khrysostomos's Tid yndede de Veltalenheden og havde indført en særlig Kultus til Minde om Akhilles.

Bag dette Belte af græske Kolonier fandtes en Mængde Folkeslag, hvilke Hellenerne sammenfattede under Navnet Skyther, med hvilke de førte Krig eller stode i Forbund, og hvilke de benyttede som Mæglere i Handelsforretningerne med nordligere Egne. Næsten alt, hvad Grækerne vidste om disse Barbarer i det femte Aarhundrede f. Kr., har Herodot overleveret os. Skytherne tilbade et i Jorden stukket Sværd som Billede paa Krigsguden og vædede det med

Menneskeblod; de drak Blodet af den første Fjende, som de dræbte i Krigen, de skalperede de Overvundne og benyttede deres Hjerneskaller som Drikkeskaale; de begravede deres Konger med skrækindjagende Ceremonier; de mindedes Aarsdagen for deres Død ved at slagte Slaver og Heste, hvis udstoppede Legemer anbragtes i Kreds om «den kongelige Kurgan». Disse Nomadehorder trodsede Darius Hystaspis's hele Magt.

Blandt de egentlige Skyther skjelner Herodot mellem de agerdyrkende Skyther, der boede ved Dnieper, sandsynligvis i Ukrainas «Tschernosiom»; de nomadiserende Skyther, der vankede om Øst for disse, og de kongelige Skyther, der omgave det azovske Hav og betragtede de øvrige som deres Slaver. Under Indflydelsen af de mægtige Stæder Olbia og Khersonesos vare de indre Stammers Barbari blevet noget formildet. I skythiske Kongegrave i det nuværende Gouvernement Jekaterinoslav har man fundet Gjenstande, der vidne om, hvorledes Grækernes Aand lempede sig efter Barbarernes Smag: kostbare Kar, som atheniensiske Kunstnere have udmejslet, og talrige Smykker, som nu sees i Museerne i Kertsch, Odessa og St. Petersborg. Herodot sondrer udtrykkelig mellem de egentlige Skyther og et vist Antal Folkeslag, hvoriblandt Melanchlænerne, Androfagerne og Agathyrserne kunne fremhæves. I de første har man ment at kunne gjenkjende Esterne, der have Forkjærlighed for sort Klædedragt; Androfagerne antages at være enstydige med Samojederne, hvis russiske Navn betyder Anthropofager, og endelig har man i Agathyrserne villet se Khasarer. I ethvert Tilfælde antages finske og tatariske Folk at skjule sig under de hos Herodot forekommende Benævnelser.

De store Invasioner i det fjerde Aarhundrede af vor Tidsregning have for Østeuropa været en Tid af skrækkelige Omvæltninger. Gotherne under Ermanrik grundede i det gamle Skythien et vidt udstrakt Rige; det kuldkastes af Hunnerne under Attila, i hvis Spor snart følger en

Sværm af tatarisk-finske Folk: Avarerne, Bulgarerne, Magyarerne, Khasarerne, Petschenegerne o. s. v. Midt i dette Folkehav optræde endelig Slaverne som en særlig Nationalitet, de komme frem paa Historiens Skueplads, og de skildres af de byzantinske Historieskrivere. Nestor, en Munk, der levede i det tolvte Aarhundrede i Kiev og er den første russiske Historieskriver, meddeler, hvorledes to Aarhundreder før hans Tid de Stammer vare stedlig fordelte, der som en særskilt Gruppe midt iblandt de andre Slaver have faaet Navnet «russiske» Slaver.

Blandt disse sidste beboede de egentlige Slaver Ilmens Bassin og den vestlige Bred af Peipus Søen: deres Stæder, Novgorod, Pskov og Isborsk ere til ved den russiske Histories Begyndelse. Krivitscherne vare bosatte ved Dynas og Dniepers Kilder omkring deres Stad Smolensk. Polotschanerne med Staden Polozk levede ved den øvre Dyna, Dregovitscherne med Staden Turov Vest for Dyna og øvre Dnieper. Radimitscherne og Vjætitscherne havde deres Boliger henholdsvis ved Soscha, en Biflod til Dnieper, og ved øvre Oka. Drevlianerne, der benævntes saaledes efter de tykke Skove som bedækkede deres Land, havde Boliger i Pripets Bassin, og deres gamle Steder vare Ovrutsch og Korostyn. Mellem Desna og Dnieper fandtes Severierne med Stederne Lubetsch, Tschernigov og Perejaslavl. Poljænerne boede paa den høire Bred af Dnieper, lige overfor Severierne, og deres Stad var Kiev. Mellem Dniester og Karpatherne vare de hvide Kroater bosatte, Tivertzerne og Lutitscherne ved nedre Dniester og Pruth, Dulebierne og Bujanerne ved Bug, en Biflod til Veichsel. Nestors Optælling af de russiske Slaver viser, at disse i det niende Aarhundrede, da deres Historie begynder, kun vare i Besiddelse af en meget lille Del af det nuværende Rusland. De vare næsten alene indskrænkede til Egnene omkring Dyna, øvre Dnieper, Ilmen og Dniester. Af det kaspiske Havs uhyre Bassin besade de kun Landet omkring Volgas

og Okas Kilder. Mod Vest og Nord grænsede de til andre slaviske Stammer, der omtrent paa denne Tid antage bestemte Kollektivnavne. Nogle af dem, der havde udbredt sig ved Øvre-Elben og paa begge Bredder af Veichsel, grundede efter Læchernes Indfald Staterne Bøhmen og Polen; andre Stammer søgte ved March eller Morava at skabe sig en politisk Existens i det mähriske Kongerige; atter andre, der boede ved Nedre-Donau, dannede efter Bulgarernes Indfald under Asparuch Kongeriget Bulgarien; ved Adriaterhavet grundede serbiske og kroatiske Stammer Kongerigerne Kroatien, Dalmatien og Serbien; ved Østersøens Bred havde Pommeranerne, Obotriterne og Vilzerne nedsat sig, hvilke Stammer senere bukkede under for den tydske Erobring.

Mod Nord og Øst havde de russiske Slaver, før de toge hele det Landomraade, der var bestemt dem af Historien, i Besiddelse, maattet kjæmpe med tre Folk af forskjellige Racer: Letto-Lithauerne, Finnerne og Tyrkerne. Den første af disse Racer er Medlem af den ariske Familie, men adskiller sig dog fra den germaniske og den slaviske Race: dens Dialekter staa af alle europæiske Sprog Sanskrit nærmest. Ved Narev boede Jatvagerne, ved Niemen Imuderne og de egentlige Lithauere, ved den vestlige Bred af den rigaiske Havbugt Korserne, efter hvilke senere Kurland opkaldtes; paa Dynas venstre Bred Semgallerne og paa dens høire Letgolerne, fra hvilke det sydlige Livlands Letter nedstamme.

Til den finske Race hørte Liverne eller Tschuderne ved den rigaiske og den finske Bugt. Efter disse Tschuder fik Pejpus Navnet den tschudiske Sø; de ere Forfædrene til de nuværende Beboere af Estland og det sydlige Livland. De tre saakaldte tydske Østersøprovinser ere altsaa lettiske mod Syd, men finske mod Nord. Naroverne vare bosatte ved Narova, der kommer fra Peipus; Ingrerne og Voderne ved Neva. Suomi, delte i Kvener, i Kareler og Tavaster,

beboede og bebo endnu Finland. Mod Nord grænsede de til Lapperne. Ved Scheksna og det hvide Hav fandtes Vesserne, ved Oka og dens Bifloder Muromerne, ved Øvre-Volga Mererne: disse tre Stammer ere fuldstændigt forsvundne, idet de ere blevne absorberede af den russiske Kolonisation, og det er paa deres Territorium, at Kjærnen til det moskovitiske Rige har dannet sig. Mellem Dvina og Kama boede Permierne; i Mesens og Petschoras Bassin Syrjænerne og paa den nordlige Kyst Samojederne; disse tre Folks omfangsrige Landomraade svandt som en Følge af Kolonisationens Fremskridt mere og mere ind, ligesom ogsaa deres Tal formindskedes. Ved Volgas Bredder levede Tscheremisserne, hvilke man endnu gjenfinder i Gouvernementet Kasan; Tschuvascherne, Votjækerne, Mescherakerne, Baschkirerne og Mordvinerne boede i det uhyre Landomraade omkring Volga og dens Bifloder. Disse Stammer findes den Dag i Dag sporadisk i de Egne, som de i det niende Aarhundrede beboede i tætte Masser; de beløbe sig nu til høist 1,200,000 Hoveder; hele Resten er bleven russisk. Disse tschudiske eller finske Folk synes at være Ruslands sande Urbeboere; de have dannet det ethnografiske Substrat, over hvilket dels den tatariske Invasion, dels den russiske Kolonisation have udbredt sig.

Til den finske Race hørte tvende Folk, der nu kun findes i Historien. De blandede sig ligesom Finnerne ved Volga med tyrkiske Elementer. Khasarerne, der vare mærkelige ved deres Modtagelighed for Civilisation, havde grundet et stort Rige, der indbefattede Egnene ved Nedre-Dnieper, Don og det azovske Hav. Ved Volga byggede de Staden Itil, ved Don: Sarkel «den hvide By», og førte Krig mod Slaverne og Grækerne i Khersonesos. Ved Volgas og Kamas Sammenløb havde et finsk-tyrkisk Folk, med en temmelig fremskreden Kultur, Bulgarerne, oprettet et stort Rige, idet de underkastede sig Nabostammerne. Ruinerne af Hovedstaden Bolgary existere endnu. De

tyrkiske Stammer vise sig langt senere end Finnerne paa den russiske Jordbund. I det niende Aarhundrede vare Nedre-Volga og det sydlige Ural i Hænderne paa Petschenegerne; bag dem vare Polovzerne og Uzerne eller Torkerne under Fremrykning. Den saakaldte «tatariske» Invasion i det trettende Aarhundrede var snarere tyrkisk end mongolsk.

De tre russiske Hovedstammer. Den russiske Kolonisation.

Paa Nestors Tid beboede de russiske Slaver, der vare sammentrængte mellem Lithauerne mod Vest, Finnerne mod Nord og Tyrkerne mod Øst, neppe en Femtedel af det europæiske Rusland. Nu for Tiden ere vi Vidner til, hvorledes den russiske Race strækker sig fra Finland til Ural, fra det nordlige Ishav til Kaukasus og Krim, hvorledes den danner en Masse paa 56,000,000 Mennesker og har næsten sendt 3,000,000 Kolonister til sine asiatiske Provinser. Derimod ere Letto-Lithauerne svundne ind til omtrent 2,500,000 Hoveder; Finnerne, Finlands Befolkning iberegnet, til henved 3,500,000 og Turko-Tatarerne til mindre end 2,000,000. Russerne danne de sex Syvendedele af Ruslands Befolkning. Forholdene ere mere end det Omvendte af, hvad de tidligere vare. Hvilke Forandringer i Løbet af ti Aarhundreder!

Russerne deles nu i tre Grene, hvis Benævnelse skyldes visse historiske Omstændigheder: 1) man anvender Navnet Hviderusland paa de Lande, der i det trettende og fjortende Aarhundrede bleve erobrede af Lithauens Storfyrster; det er de Egne, der beboedes af Krivitscherne, Polotschanerne, Dregovitscherne, Drevlianerne og Dulebierne, og som nu danne Gouvernementerne Vitebsk, Mohilev og Minsk. Gouvernementerne Kovno, Grodno og Vilna ere oprindelig lithauiske. De lithauiske Territorier Grodno, Novogrodek og Bialystok have undertiden baaret Navnet «Sorterusland». 2) Lillerusland indbefatter de gamle

Severiers og Poljæners Landomraade, der er blevet udvidet ved Kolonisation, og som nu bestaaer af Gouvernementerne Kiev, Tschernigov, Poltava, Charkov, Volhynien og Podolien; det fortsætter sig endog ud over Rigets nuværende Grænser i Røderusland eller Gammel-Galizien, der tilhører Østerrig og er befolket af tre Millioner Ruthener. 3) Storrusland har dannet sig omkring det gamle Moskovien, hvor i det niende Aarhundrede et Antal finske og tyrkiske Stammer havde deres Boliger; til det maa henregnes Nordrusland (Arkhangel), Østrusland (Volga, Kasan og Astrakhan), Nyrusland eller Sydrusland (Kherson, Jekaterinoslav, Odessa, Krim). Storrusland er i sin Helhed, naar Novgorod og Pskov undtages, en Erobring, som den russiske Kolonisation har foretaget paa fremmede Racers Bekostning. Storrusland, der er udgaaet fra det oprindelige kievske Rusland og en Tid var underkastet Barbarerne, har forstaaet at befri sig fra det mongolske Aag, medens det nævnte kievske Rusland endnu var underkastet Lithauernes Herredømme. Storrusland udbredte sig i Begyndelsen uafbrudt mod Øst; da det derpaa i det syttende og attende Aarhundrede atter vendte sig angrebsvis mod Vest, holdt det sig skadesløst i Hviderusland og Lillerusland. Kolonien gjenerobrede altsaa sit Moderland. Der findes i Riget 3,000,000 Hviderussere, 12,000,000 Lillerussere og 41,000,000 Storrussere. Mellem disse tre Familiers Sprog er der Forskjelle, som forklares af historiske og literære Indflydelser.

Visse Forfattere have villet statuere en dybere Forskjel mellem Storrusland og dets to Naboer. Idet man forbeholdt Hviderusserne og Lillerusserne Navnet Russer og Egenskab af Slaver, har man i «Moskoviterne» kun villet se Efterkommere af Finner, Tyrker og selv af Tatarer, med ét Ord af Turaniere, der ikke havde andet Russisk ved sig end Sproget. Det moskovitiske Rige, der er blevet grundet midt iblandt Vesser, Muromer og Merer, der er blevet udvidet paa Tschuvaschernes, Mordvinernes, Tatarernes og

Kirgisernes Bekostning, og hvis to Hovedstæder, Moskov og St. Petersborg, ligge i tschudiske Lande, skulde ikke engang være en europæisk Stat. Men et omhyggeligere Studium viser os, at Moskovien i første Linie er blevet dannet ved russiske Kolonisters Indvandring, i anden Linie ved visse fremmede Racers Russificering.

1. Da Sydens Stepper bleve et Bytte for Asiens Nomader, opstod der en uhyre Tilbagestrømning af den russiske Befolkning fra Dniepers Bredder til den øvre og mellemste Volga. Vi se, hvorledes Fyrsterne af Susdal dengang kalde Beboerne af Dniepers Bredder til sig, medens Novgoroderne uophørlig grunde nye Stæder i Nordens Skove. Efterat det kievske Rusland var blevet ødelagt, dannede der sig, næsten af de samme Elementer, et nyt Rusland paa den anden Kant af den østlige Slette. De Navne, der tillagdes de nye Stæder i Susdal og Moskovien, fortjene Opmærksomhed: Der gives et Vladimir ved Klæsma, ligesom et Vladimir i Volhynien, et Svenigorod ved Moskva ligesom ved Dnieper, et Galitsch i Susdal og i Galizien, et Jaroslav ved Volga, ligesom ved San, et Perejaslav i Susdal og et Perajaslav i Riæsan ligesom et Perejaslav i Kiev: det første bærer Tilnavnet «Saliæsskij» eller det «bag Skoven liggende». I Egne af en saa forskellig Karakter fra Hjemmets og under en anden Himmel søgte Udvandrerne aabenbart at gjenfinde Fædrelandets Navn nu, da de maatte undvære Billedet af det. Have saaledes ikke Englænderne i Amerika grundet et New York og Fransk-mændene et Ny Orleans? Naar man iøvrigt har set, hvorledes der i Kaukasus og Sibirien har dannet sig en Befolkning paa tre Millioner Russere, naar man ser hen til, at de sydlige Stepper, der laa øde hen i Katharina den Andens Tid, nu tælle fem eller sex Millioner Indbyggere, saa er det let at forstaa, hvorledes Volgas Bassin er blevet koloniseret paa et længere tilbageliggende Tidspunkt. Vil man da sige, at Befolkningen i Ny-Rusland kun

er russificerede Finner og Tyrker? Man kunde ligesaa godt paastaa, at de halv hundrede Millioner Nordamerikanere vare Rødhuder, der havde lært Engelsk og antaget Protestantismen.

Det maa anerkjendes, at Russeren besidder i næsten ligesaa høi Grad som Angelsachseren et Udvandrings- og Kolonisationsinstinkt. I det europæiske «Far East» udretter hin, hvad den anden udfører i det amerikanske «Far West». Det er en af disse store Racer af Banebrydere og Nybyggere. Det russiske Folks hele Historie siden Grundlæggelsen af Moskov, er Beretningen om dets Udbredelse i «Skoven» i «Tschernosiom» og paa de opdyrkelige Stepper. Det har sine «trappers» og «settlers» i Kosakkerne ved Dnieper, Don og Terek, i Sibiriens utrættelige Pelsjægere, i Guldgraverne ved Ural og Altai, i hine eventyrlige Munke, der stedse vandrede videre frem for at grunde Klostre, som derpaa bleve Midtpunktet for en By, i hine «Raskolniki» eller Dissidenter, et Slags russiske Puritanere og Mormoner, der, idet de ivrig forfulgtes baade af guddommelige og menneskelige Love, fra Skov til Skov søgte deres Drømmes Jerusalem. Ruslands flade Sletter vare en naturlig Tilskyndelse til Udvandring; medens Bjærgene holder paa sine Børn og kalder dem tilbage, indbyder Steppen, idet den udbreder sig, saa vidt Blikket naaer, til Vandring, til at søge Eventyr. Den flade og ensformige Jordbund binder ikke synderlig sine Beboere; man gjenfinder næsten overalt det samme bare Landskab. Der er nok Hytten, men hvorledes skulde man føle sig knyttet til den? Den brænder jo saa ofte ned! Hvilken Betydning har for den russiske Bonde det i Vesten brugelige Udtryk: «sine Fædres Tag»? Storrusseren, der er vant til at friste Livet med Lidet, til at trodse de høieste Grader af Kulde og Hede, er skabt til at modstaa Vandrelivets Farer og Savn. Med et Kors, med Øxen i Bæltet, med Støvlerne hængende i en Snor over Ryggen vilde han kunne gaa til

den østlige Verdens Ende. Hvor svagt det russiske Element end er repræsenteret midt i en asiatisk Befolkning, kan det dog ikke forvandle sig eller gaa op i denne: det bliver nødvendigvis det herskende Element.

Historien har bidraget til at gjøre denne Bevægelse til en Tvangssag. De Russere, som vare flygtede til Susdal, maatte i Begyndelsen opdyrke den sletteste Jordbund i deres fremtidige Land, da Tschernosiom var et Bytte for Nomadefolkene. Hvor nær laa da ikke Fristelsen til mod Syd at søge en frugtbarere Jordbund, der uden Arbeide og uden Gjødning gav Udsæden mangfoldige Gange tilbage. Man har oplevet, at hele Landsbyer og Distrikter i Moskovien paa en Gang affolkedes, og at Bønderne i sluttede Masser, ligesom i et fjendligt Indfalds Tid, begave sig paa Vejen til Sydens «sorte Jord» og «varme Jord». Regjeringen og Grundeierne have maattet anvende de skrækkeligste Midler for at forhindre denne Udvandring af Bønderne. Uden disse Tvangsforholdsregler vilde Stepperne være blevne koloniserede to Aarhundreder tidligere. Denne den russiske Bondes Vandredrift forklarer de Lovforanstaltninger, der ved det sextende Aarhundredes Udgang bandt ham til Stavnen, til den Jordbund, paa hvilken han var født. I det trettende Aarhundrede derimod var Bonden fri, og Fyrsterne tilskyndede ham til at udvandre; paa den Maade blev det østlige Rusland koloniseret.

2. Den russiske Race besidder i høi Grad Evnen til at lade andre Folk gaa op i sig: Lillerusserne have saaledes absorberet Levningerne af tyrkiske Stammer, og det samme have Russerne gjort med Hensyn til de finske Folk i Østen. Det var i den Retning tilstrækkeligt, at der ikke fandtes nogen religiøs Skranke mellem Erobrerne og de Erobrede; thi den hedenske Tschud er endnu let at absorbere, men, er han først omvendt til Muhamedanismen, forvandles han til et gjenstridigt og ubøieligt Væsen. En døbt Tschuvasch bliver nødvendigvis en Russer, men en til Islam omvendt

Tschuvasch bliver en Tatar. Vi have før set, hvorledes Vesserne, Muromerne og Mererne forsvandt uden at efterlade noget Spor. Tschuvascherne, Mordvinerne og Tscheremisserne blive endnu den Dag i Dag til Russere. Den engelske Reisende Wallace har i den nyeste Tid iagttaget Russificeringens sukcessive Fremskridt eller de Overgangstrin, der føre til denne Forvandlings Afslutning.

Det maa imidlertid bemærkes, at disse gamle Befolkninger, der vare udbredte over saa umaadelige Rum, vare spredte og uden Tæthed: Indvandrerne ankom derimod i store Skarer eller blandede sig uophørligt ind imellem dem. Ofte maatte de oprindelige Beboere vige tilbage og trænge sig sammen, idet de derved lode Pladsen aaben for et næsten rent slavisk Element. Denne mere eller mindre betydelige Blanding maatte iøvrigt udøve en udpræget Indvirkning paa Storrusserens Typus, Karakter og Anlæg. Moskoviten har et massivere Legeme og grovere Træk end hans Slægtning ved Dnieper, den tiltrækkende og opvakte Lillerusser. Han har mindre Fantasi, mindre sydlig Ild, men mere Følgerigtighed i sin Tænken, større Udholdenhed og Hengivenhed i sin Skjæbne og stærkere Energi. Man kunde sige, at den livlige slaviske Natur, idet den blev tungere ved denne Forbindelse med mindre bevægelige Russere, vandt i Soliditet. Storrusserne ere det eneste blandt alle slaviske Folk, som under de ugunstigste historiske og fysiske Forhold har forstaaet at skabe og opretholde et stort Rige: det har endog underkastet sig de Stater, der vare grundede af Slægtninge, hvis Blod var renere, og som syntes bedre begavede.

Tredie Kapitel.

Det oprindelige Rusland: Slaverne.

De russiske Slavers Religion havde ligesom Religionen hos de øvrige ariske Folk Naturen og dens Fremtoninger til Grundlag. Det var egenlig en Pantheisme, der falsk forstaaet gik over til at blive Polytheisme. Ligesom Homers Guder ere komne efter Hesiods Guder: Uranos og Demeter, saaledes afløses de russiske Slavers ældste Guder, der synes at have været Svarog, Himlen, og «vor Moder, den fugtige Jord», i den historiske Tid af nye Skikkelser, der træde i Forgrunden: 1. De gamle Digtere og Krønikeskrivere have opbevaret os Navnene Dagh-Bog, Solens Gud, Naturens Fader; Voloss, ogsaa en Solgud og endvidere ligesom den græske Apollo, Digternes Beaander, Hjordenes Beskytter; Perun, Tordenens Gud, en anden Legemliggjørelse af Solen i Kamp med de mørke Skyer; Stribog, den russiske Æolus, Vindenes Fader, Krigernes Beskytter. 2. I visse gamle Hymner besynger man Kupalo eller Jarilo, Sommersolens Gud, og Did-Lado, Frugtbarhedens Gudinde. 3. I de episke Sange forherliges Svætogor, Kjæmpe-Helten, hvis Vægt Jorden neppe kan bære, Mikula Selianinovitsch, den gode Markarbeider, hvis Plov, naar dens Plovskær af Staal støder mod Furens Stene, kan høres i tre Dagsreisers Afstand, et Slags slavisk Triptolemos, en guddommelig Inkarnation af dette Folk, der saa lidenskabeligt har hengivet sig til Agerdyrkning; Volga Veslavevitsch, en Proteus, der kan iføre sig alle Skikkelser; Polkan, en Centaur; og dernæst en Række Helte eller Drageovervindere som Ilja af Murom. 4. I de Fortællinger, der om Aftenen lyde blandt Landbefolkningen, optræde: Morana, Dødens Gudinde, Koschtscheï og Moros, Legemliggjørelser af den skrækkelige Vinterkulde; Baba-Jaga, en kvindelig Varulv, der boer i Skov-

randen i en Hytte, som hviler paa en Stolpe og kan dreie sig mod alle Verdenskanter; «Havkongen», der fører de Søfarende ned i sit Vand-Slot. 5. Den folkelige Overtro vedbliver at befolke Naturen med gode og onde Aander: Rusalkerne ere Vandféer, Vodianoï er en Flodgud; Liæchii og Liæssnik ere Skovaander; Domovoj (af dom, Hus) er den huslige Arnes Nisse; Vampyrerne ere Gjengangere, som forlade Kirkegaardene om Natten for at suge Blodet ud af de Levende, medens disse sove.

Da Mythologien under saa mange Former fremstiller Kampen mellem Lysets Helte og Mørkets Uhyrer, er det muligt, at den i Modsætning til det gode Princip har antaget et ondt Princip, en ulykkebringende Guddom, hvoraf Mörana og Koschtscheï, Baba-Jaga, Dragen og «Bjergslangen» kun ere Legemliggjørelser. For de russiske Slavers Vedkommende finde vi ikke nogen positiv Oplysning angaaende dette Punkt, men Helmold forsikrer, at Slaverne ved Østersøens Kyst bekjendte Bielbog og Tschernobog, den sorte Gud.

Russerne synes hverken at have haft Templer eller Præster i Ordets egentlige Forstand; man opstillede temmelig uformelige Afgudsbilleder paa en eller anden Høi; man tilbad en eller anden til Perun indviet Eg; Folkets Høvdinger foretoge Offerhandlingen. Russerne havde ogsaa Troldmænd eller Spaamænd, der svarede til de tatariske Schamaner, og hvis Raad man synes åt have lagt sig stærkt paa Sinde.

Den russiske Kirke har under sin Kamp mod det gamle Hedenskab bestræbt sig for at rense den Overtro, den ikke kunde udrydde fuldstændigt. Den har draget stor Fordel af visse Ligheder i Navne og Symboler. Den har saaledes kunnet dyrke «Dragedræberne» den hellige Demetrius og den hellige Georg; fremdeles: den hellige Elias, der minder om Ilja af Murom; den hellige Blasius eller Vlas, der er Voloss's Efterfølger som Hjordenes Vogter;

den hellige Nikolai eller Mikula, der er Agerdyrkerens Beskytter, ligesom Mikula Selianinovitsch var det, den hellige Kosmas eller Kusma, Smedenes Beskytter, der er traadt i Stedet for «Kusnez», en hemmelighedsfuld Smed, der i «Nordens Bjerge» smedede Menneskenes Skjæbne. I visse Folkesange er Did-Lado bleven afløst af den hellige Jomfru, og paa samme Maade er Perun eller Jarilo bleven det af den hellige Johannes. Hvorledes skulde man ikke kunne gjenkjende Mythen om Foraaret og de befrugtende Regnskyl, ledsagede af Tordenen, i den Sang, som man i Hvide-rusland synger ved St. Hansfesten: «Johannes og Maria badede sig paa Høien; snart badede Johannes sig — Jorden bævede; snart badede Maria sig — Græsset spirede?» — Kirken søgte omhyggelig at indvie de hemmelighedsfulde Kilder og de hellige Træer, der vedbleve at være Gjenstand for Pilegrimmenes Valfarter, til sin Kalenders Helgener eller at rense dem ved sine høitidelige Ceremonier.

De russiske Slaver havde sikkert Forestillingen om et andet Liv, men ligesom alle primitive Folk en plump og materiel Forestilling. I det syvende Aarhundrede vilde Kvinderne hos Venderne, Germaniens Slaver, ikke overleve deres Mænd og opbrændte sig selv paa disses Baal. Denne gamle ariske Skik maa ogsaa have bestaaet hos de russiske Slaver i en ligesaa langt tilbageliggende Tid. I det niende Aarhundrede giver den arabiske Forfatter Ibn Fozlan os en Beskrivelse af en russisk Ligfærd, hvortil han havde været Vidne. Ti Dage igjennem græd og drak den Afdødes Venner i Nærheden af Liget. Man spurgte da hans Folk, om nogen af dem vilde begraves sammen med sin Herre? En af dem samtykkede deri, og strax bleve Hænderne bundne paa ham; man rettede derpaa det samme Spørgsmaal til hans Trælkvinder, af hvilke en ligeledes erklærede sig rede. Nu behandlede man hende som en Prinsesse: hun blev vasket og smykket; og fra nu af be-

stilte hun ikke andet end at synge og drikke. Paa den fastsatte Dag lagde man den Døde med en Del af hans Vaaben og Smykker i et Fartøi; nu dræbtes hin Mand tilligemed den Afdødes Yndlingshest og andre Husdyr og bleve ligeledes lagte i Fartøiet, til hvilket den unge Pige bragtes hen. Hun afførte sig sine Smykker og med et Glas Kvass i Haanden istemte hun en Sang, som maaske vilde have varet i længere Tid. «Men pludselig,» fortsætter Øienvidnet, «befalede en gammel Kvinde, af hvem hun ledsagedes, og som kaldtes «Dødsenglen» hende at drikke hurtig ud og bestige Fartøiet, i hvilket hendes Herres Lig var lagt. Ved disse Ord skiftede hun Farve, og da hun gjorde Modstand, greb den gamle Kvinde hende i Haaret, trak hende med sig, og med Vold førtes hun ombord. Mændene begyndte nu at slaa med deres Køller paa Skjoldene for at hindre de andre Piger fra at høre deres Søsters Skrig, hvad der fremtidigt kunde have skræmmet dem fra at dø for deres Herre.» Medens Baalet flammede, sagde en af Russerne til vor Fortæller: «I Arabere ere Daarer. I begrave et Menneske, som I have havt meget kjært, i Jorden, og det bliver dér et Bytte for Ormene; vi brænde det derimod i et Øieblik, for at det kan komme hurtigere i Paradis.» — Nestor stadfæster ogsaa, at det hos de russiske Slaver var Skik at brænde de Døde; de Udgravninger, der ere blevne foretagne i et stort Antal Kurganer bekræfte Rigtigheden af hans Vidnesbyrd; alligevel bevise de af Hr. Ivanovski i den nyere Tid ledede Udgravninger af Gravene i Gouvernementet Novgorod, at Slaverne ved Ilmen havde bevaret eller antaget den Skik at begrave deres Døde. I disse Grave fandt man en temmelig stor Mængde Vaaben, Husredskaber, Smykker, Dyreknogler og Hvedekorn, hvoraf man kunde slutte, at de russiske Slaver forestillede sig det tilkommende Liv som en Fortsættelse af det nuværende, og at de forsynede de Døde med alle de Gjenstande, som hist kunde bidrage til deres Velvære. Undersøgelsen af de

i Kurganerne bevarede Menneskeknogler stadfæste ligeledes Forfatternes Vidnesbyrd og bevise, at man i Virkeligheden ved Ligene ofrede mandligt Tyende og kvindelige Slaver.

Den slaviske Familie var grundet paa det patriarkhalske Princip. Faderen var det uindskrænkede Overhoved. Efter hans Død gik Magten over til «det ældste Medlem» af Familien: først til den Afdødes Brødre, hvis han havde nogen af disse under sin Varetægt, dernæst efter Rækkefølgen til hans Sønner, idet der begyndtes med «den ældste». Over de Kvinder, som ved Ægteskab kom ind i Familien, havde Overhovedet de samme Rettigheder som over dens naturlige Medlemmer.

Husskikkene synes at have været meget barbariske. Dog kan man mistænke Munken Nestor for Overdrivelse i Skildringen af det gamle hedenske Rusland, der jo først ved Daabens Naademiddel skulde modtage et nyt Liv. Han gjør kun en Undtagelse med Hensyn til Poljænerne, hvis gode Egenskaber han roser. «Drevlianerne,» siger han, «levede paa en kvægagtig Maade og i Sandhed som vilde Dyr; Mord var almindelig blandt dem; deres Føde var uren, og de vilde ikke indgaa Ægteskab; de røvede Kvinderne og bortførte dem, naar disse kom til Kilderne. Radimitscherne, Vætitscherne og Severierne levede i Skovene som Vildt, nøde urene Fødemidler og hengave sig til alle Slags raa Udtalelser i Nærværelse af deres mandlige og kvindelige Slægtninge. De bortførte de Kvinder, med hvilke de vare i Forstaaelse, og de toge undertiden to eller tre.» Hvad Nestor bebreider Slaverne, er fortrinsvis Kvinderov og Flerkoneri. Denne sidste Kjendsgjerning er fuldkommen sikker. Hvad Kvinderovet angaaer, kunde dette have en symbolsk Betydning; i Texten ovenfor saae man, at Kvinderne «kom» til Kilderne, og at de vare «i Forstaaelse» med Bortføreren. Til Grund for dette Rov, hvis man tager det for en ligefrem Formsag, kunde iøvrigt ligge en virkelig voldelig Bortførelse i ældre Tider. Bryllupsskikkene

i det nuværende Rusland have endnu bevaret en Rest af denne gamle Skik: man forefinder endnu der en Skinbortførelse af Bruden; en lignende Skik herskede endnu i det ottende Aarhundrede i Tydskland, hvor Brylluppet havde det betegnende Navn «Brautlauft», Brudens Flugt. De russiske Bryllupssange antyde ogsaa, at der i gammel Tid fandt et Kjøb af den unge Pige Sted; i en af disse Sange beskyldes Brudens Slægtninge for Havesyge: «din Broder, den forbandede Tatar, — har solgt sin Søster for et Sølvstykke.»

Visse Historieskrivere have antaget med Karamsin, at Kvinden stod hos Slaverne i mindre Anseelse end hos Germanerne, og at hun hos de første behandledes «som Slavinde». Man kan tvivle om, at der har hersket en saa stor Forskjel mellem de to Folk. Krønnikerne fortælle os om Lybed, Søster til Kij, Kievs fabelagtige Grundlægger, at hun delte den fædrene Besiddelse med sine Brødre, og om Prinsesse Olga berette de, at hun arvede og hævnede sin Mand og blev Formynderske for sin Søn. I de episke Sange nævnes drabelige Heltinder og Mødre til Helte, der vare omgivne af en fabelagtig Pragt og nøde overordentlige Æresbevisninger. Ved de i Kurganerne foretagne Udgravninger har man fundet Skeletter af Kvinder, der vare prydede med Klenodier og rige Smykker.

Kommunen eller «mir» var kun en Udvidelse af Familien. Den styredes af de Gamle eller «de Ældste» i enhver Familie, der traadte sammen til en Raadsforsamling eller «Vetsche». Jorderne i en Landsby tilhørte alle Kommunens Medlemmer i Fællesskab; den Enkelte havde ingen anden Selveiendom end sin Høst og «dwor», eller den Gaard, som omgav hans Hus. Disse primitive Eiendomsforhold, der have bestaaet i Rusland indtil den nyeste Tid, vare oprindelig herskende hos alle europæiske Folk.

De Kommuner, der laa i Nærheden af hinanden, dannede en Gruppe, som man kaldte «volost» eller «pagost»

(Distrikt, Sogn). Volost'en styredes af et Raad, der bestod af Kommunernes Ældste: en af disse, hvad enten det nu var paa Grund af Arveret eller af Alder eller af Valg, var i Besiddelse af en større Anseelse end de øvrige og blev Distriktets Overhoved: hans Magt maa have havt megen Lighed med den, som Odysseus udøvede blandt de talrige «Konger» paa det lille Ithaka. I Tilfælde af Fare kunde Volost'erne i en og samme Stamme forene sig under en midlertidig Anfører; men de vægrede sig ved at indsætte en fælles og blivende Myndighed over sig. Keiser Mauritius havde allerede iagttaget denne lidenskabelige Frihedskjærlighed hos Slaverne, der indgjød dem Had mod ethvert Overherredømme. De russiske Slaver havde vel kunnet hæve sig fra Kommunens til Kantonets eller Distriktets Begreb, idet Distriktet til Overhoved havde en Mand, der var valgt blandt Familiernes «Ældste»; ligeledes havde de i Tilfælde af Fjendtlighed kunnet gaa ind paa en midlertidig Sammenslutning af alle Kantonerne hos en Stamme (plemia). Men man ser ikke, at der hos Severierne, Poljænerne eller Radimitscherne har været nogen Fyrste: der er hos dem stedse kun Tale om Volost'ens Fyrster. Tanken om en Stamme-Enhed og endnu mere om hele det russiske Folks Enhed var fuldkommen fremmed for denne Race: Begreberne Regjering og Stat skulde indføres udenfra.

Nestor paastaaer, at de russiske Slaver for største Delen «levede i Skovene som Vildt». Karamsin og Schlözer have deraf draget den Slutning, at de ikke havde Stæder. Men nu er der i Rusland mange Fortidslevninger, hvis Bestemmelse Oldgranskerne længe have eftersøgt. Det er de saakaldte «gorodischtsche» (af gorod, Stad): Omhegninger opførte af Jord, hvilke man sædvanlig træffer ved et Vandløbs bratte Bred eller paa et eller andet fremragende Punkt. Hr. Samokvassov, der netop har gjennemforsket Severiernes Land, om hvilke Nestor fortæller, at de udelukkende

boede i Skovene, har dog kunnet paavise, at disse «gorodischtsche» ere «oppida», Ruslands primitive Stæder. Alene i Gouvernementet Tschernigov talte Hr. Samokvassov 160 af dem og i Gouvernementet Kursk 50; man kan antage, at der findes Tusinder af dem i Rusland, og at der i det mindste var en i hver volost. I Nærheden af disse Omhegninger af Jord, paa hvilke man anbragte Palissader eller Pilegjærder, og som dannede det sædvanlige Forsvarsmiddel for enhver Forening af flere Familier, finder man sædvanlig Kurganerne eller Gravhøiene samlede ligesom til et Slags Kirkegaard.

De Udgravninger, der ere foretagne dels i Kurganerne, dels i «gorodischtschernes» Grund, have vist, at de russiske Slaver havde en mere udviklet Kultur, end Nestor antog. Ret omhyggeligt udført Pottemagerarbeide, Gjenstande af Jern, Bronce, Guld og Sølv, Glassager, eftergjorte Perler og Bjælder vidne om, at de havde en vis Industri, og at de underholdt temmelig udstrakte Handelsforbindelser, fortrinsvis med Asien. Man har i Jorden fundet orientalske Mønter, der gaa tilbage indtil Aaret 699, altsaa næsten 200 Aar før Varegernes Ankomst. Der var endog temmelig mange rede Penge i Landet: i et enkelt Tilfælde opdagede man saaledes ved Novgorod i en Vase for henved 7000 Rubler af disse gamle Mønter. De Sværd, som de russiske Slaver tilvirkede, havde et Ry, der strakte sig til Araberne. Nestor fortæller, at Khasarerne havde paalagt Poljænerne en Skat i Sværd. Da hine bragte disse Vaaben til deres Undertvingere bleve Khasarerne forskrækkede. «Vore Sabler,» sagde de til deres Fyrster, «have kun en Æg, og disse Sværd have to. Man maa frygte for, at dette Folk endog hæver Skat af os og andre Folk.»

Agerdyrkning var Slavernes Yndlingsbeskjæftigelse. Næsten alle deres Guddomme staa i Forhold til Agerbruget. Mikula og Ilja, de mest feirede Helte i deres Sange, ere Sønner af Agerdyrkere. De fandt saa megen mere Smag

i Landlivet, som dengang et stavnsbundet Livegenskab endnu var ukjendt hos dem. Man paastaar, at Tydskerne have faaet Ploven fra Slaverne, og at dens Navn er afledet af det slaviske «plug». Russerne dreve en betydelig Handel med deres Bistaders Honning og Vox, med Kornet fra Tschernosiom og med de nordlige Egnes Pelsværk. Den Trang, de følte til Samkvem med Fremmede, bevirkede i Forening med den Samfundsdrift, der er naturlig for alle primitive Folk, at de vare meget gjæstfrie. Det var tilladt at stjæle for at bespise en Gjæst, som Tilfældet førte hid. Fredsommelige, begejstrede for Friheden, for Sang og for Dands: det er de Egenskaber, hvormed den idylliske Skildring udruster de egentlige Slaver. Kejser Mauritius, der fortrinsvis kom i Berøring med mange Eventyrere, beskriver dem derimod som krigerske, som grusomme i Kampen, listige som Vilde, i Stand til at skjule sig i et Smuthul, der ikke syntes at kunne rumme deres Legeme, eller til timevis at kunne holde ud i et Baghold, eller sidde neddukkede med Hovedet under Vandet, idet de aandede igjennem et Sivrør. Deres Bevæbning var mangelfuld. De bar intet Harnisk, kjæmpede til Fods, nøgne indtil Beltestedet, og anvendte som Vaaben Spyd, store Skjolde, Buer af Træ, forgiftede Pile og Lasso'er for at trække deres Ofre til sig. Denne Fremstilling passer fortrinsvis paa de Erobrere, der faldt ind i de romerske Donauprovinser. Det er sandsynligt, at disse agerdyrkende Stammer i Almindelighed havde en militær Organisation, der dog stod under den, som fandtes hos deres tyrkiske eller skandinaviske Naboer, der levede af Bytte. Deres yderliggaaende Adsplittelse i Smaastammer, ja, endog i Volost'er, og deres uafbrudte indbyrdes Krige udleverede dem uden Forsvar til Erobrerne. Medens Slaverne mod Syd betalte Skat til Khasarerne, besluttede Slaverne ved Ilmen sig til selv at hidkalde Varegerne. «Lad os søge,» sagde de, «en Fyrste, der kan regjere os og dømme os i Overensstemmelse med

Retfærdigheden.» Derpaa, vedbliver Nestor, sagde Tschuderne*, Slaverne (Novgorod), Krivitscherne og andre forbundne Folk til Varegernes Fyrster: «vort Land er stort, og Alt er der tilstede i Overflødighed, men Orden og Retfærdighed savnes der: kom derfor, tag det i Besiddelse og hersk over os.»

Fjerde Kapitel.

Varegerne: Ruslands Tilblivelse. De første Tog mod Konstantinopel (862—972).

Hvem vare da disse Vareger, til hvilken Menneskerace hørte de? Varegerne vare af skandinavisk Oprindelse, og det er dem, der have givet de slaviske Lande Navnet Rusland. Et af de vigtigste Beviser til Støtte for denne Opfattelse er den store Mængde skandinaviske Navne, som man finder i Listen over de varegiske Fyrster, der herskede i Rusland. Keiser Konstantin Porphyrogennetos skjelner i Rusland mellem de egentlige «Russer» og Slaverne. Idet han beskriver Dniepers Vandfald, nævner han det «russiske» og det slaviske Navn paa ethvert af dem. Men disse russiske Navne kunne næsten alle udledes af skandinaviske Rødder. Luitprand udtrykker sig, idet han taler om Russerne, i følgende Ord: «Græci vocant Russos . . . nos vero Normannos.» «Annales de Saint-Bertin» fortæller, at Keiser Theofilus havde anbefalet «russiske» Afsendinge til Ludvig den Fromme, men at denne lod dem kaste i Fængsel, fordi han antog dem for normanniske Speidere. Endelig vise de første russiske Love under Jaroslav en

* De Tschuder, hvorom her er Tale, ere snarere slaviske Kolonister i Tschudernes Land, i Omegnen af Pskov og Isborsk.

paafaldende Overensstemmelse med de skandinaviske Love. «Russernes» oprindelige Hjem henlægges til Sverrig, hvor man nævner et Sted, der kaldes «Roslog» og Roforeninger, som bære Navnet «Roslagen». Endnu den Dag i Dag kalde Finnerne Svenskerne «Rootzi».

Det synes derfor at staa fast, at Varegerne vare Skandinaver, og at man har Ret til at stille disse fra Norden kommende Mænd, «Søkongerne», lige med Normannerne eller «Vikingerne», der i Karolingernes Forfaldstid vare saa navnkundige i Vesteuropa. Hr. Samokvassov har for ikke lang Tid siden ved Tschernigov aabnet den saakaldte «sorte Grav», i hvilken Benene af en ubekjendt Fyrste fra det tiende Aarhundrede, med vedlagte Vaaben, fandtes, og som kunde have været en af disse Vareger. Men nu minder Panserskjorten og den tilspidsede Hjelm fuldstændig om de normanniske Krigeres Rustning. De russiske Fyrster, som vi finde paa gamle Miniaturbilleder, ere klædte og bevæbnede paa samme Maade som de normanniske Høvdinge, der fremstilles paa Dronning Mathildes Tapet i Bayeux. Varegerne satte ligesom Normannerne Sydens Folk i Forbauselse ved deres forvovne Tapperhed og deres kjæmpeagtige Skikkelse. «De vare høie som Palmer,» sige Araberne. Varegerne adskilte sig som dristige Søfolk og beundringsværdige Krigere tilfods stærkt fra det sydlige Ruslands Rytterfolk og omvankende Stammer, fra Ungarerne, Khasarerne og Petschenegerne, hvis Kampvis var en ganske anden. Ifølge Leo Diaconus, der var Øienvidne, kjæmpede Russerne i sluttet Masse, og dannede saa ligesom en Jernmur, spækket med Spyd og funklende af Skjoldenes Glands, og fra hvilken der lød en uafbrudt Raaben, en Brusen lig Havets: Germanernes navnkundige «barditus» eller «barritus», hvorom Tacitus taler. Et mægtigt Skjold dækkede dem indtil Fødderne og under Tilbagetogskampen kastede de Skjoldet tilbage over Skuldrene og bleve derved usaarlige. Ligesom Normannerne kom

de tilsidst ud af sig selv af Kampraseri, eller de gik Bersærkergang; man saa dem aldrig, siger samme Forfatter, overgive sig efter et Nederlag. Naar de mistvivlede om Seiren, dræbte de sig selv. De troede, at de, der faldt for en Fjendes Vaaben, vare fordømte til at tjene ham i det andet Liv. Grækerne satte allerede fra gammel Tid Pris paa Tapperheden hos disse Helte, der vare Eddaens Skikkelser værdige. Under Navnet «Ross» eller «Varangerne» dannede de Kejserens Livvagt og fandtes i alle byzantinske Hære. Russere toge Del i Felttogene mod Kreta, Lombardiet og Grækenland i den første Halvdel af det tiende Aarhundrede.

Ruslands Vareger traadte gerne i Fremmedes Sold: de gjorde Tjeneste i Novgorod eller Byzants. Dette er en yderligere Lighed med Frankrigs Normanner, hvilke de græske Keisere ligeledes anvendte i deres Krige mod Italiens Saracenere. Ved idelig at kjæmpe for Andre fandt de undertiden paa at gjøre Erobringer for egen Regning. Det gjorde de Danske i England, Normannerne i Neustrien, Tankreds Efterkommere i Neapel og Sicilien, og det Samme gjorde utvivlsomt ogsaa Ruriks Ledsagere i Rusland. Da de sædvanlig vare lidet talrige, smeltede de meget hurtig sammen med de undertvungne Folk. Saaledes bleve Efterkommerne af Rolf Gangers Ledsagere snart romaniserede henholdsvis i Frankrig og i Syditalien. I de varegiske Krigerskarer vare Slaver blandede med Nordboerne, men vi vide ogsaa, at i Normannernes Krigerskarer fandtes der et stort Antal Gallo-Romaner, der vare frafaldne Kristne, og at disse vare mere opsatte paa Mord og Plyndring end de egentlige Vikinger. Denne Blanding med Eventyrere af den indfødte Race forklarer den Hurtighed, hvormed Normannerne i Rusland, ligesom Normannerne i Frankrig, tabte deres Religion, Sprog og Skikke. Varegerne bevarede kun Et: deres krigerske Overlegenhed og den Sædvane at adlyde et valgt eller arveligt Overhoved. I det

slaviske Anarki indførte de det Element af krigersk Kraft og Tugt, uden hvilket ingen Stat er mulig. Paa de Indfødte udøvede de det Tryk, der udfordredes til at rive disse ud af Isoleringen og Adsplittelsen i «gorodischtsche» og «voloste». Paa samme Vis skyldte Slaverne ved Donau en Skare tyrkisk-bulgarske Krigere under Anførsel af Asparuch deres politiske Forfatning; de polske Slaver førte deres tilbage til Læchernes Indfald, Czekernes deres til Frankeren Samo, der befriede dem fra Avarernes Aag.

Den Henvendelse, Slaverne af egen Drift rettede til de varegiske Fyrster, kan synes besynderlig: man skulde tro, at Annalisten, ligesom de gamle franske Historieskrivere, har villet skjule en Erobring. Men der har i Virkeligheden ikke fundet nogen Erobring Sted, hvad der fremgaaer deraf, at de tidligere omtalte Rudimenter af en Kommunalforfatning forbleve urørte, at «vetsche» vedblev at forhandle ved Siden af Fyrsten, at den stedlige Milits vedblev at kjæmpe Side om Side med de varegiske Krigere. I Jaroslavs Love, der fastsætte Bøder som Sone for Drab, gjøres der ingen Forskjel mellem Slaverne og Varegerne, medens de merovingiske Love fastsatte en betydelig Forskjel mellem en Gallo-Romaner og en Franker. Der var væsentlig tillagt Fyrsten tre Rettigheder: Forsvaret af Landet, Udøvelsen af Retspleien og Skatteopkrævning, hvilken sidste Ret var ligesom Belønningen for hans Fortjenester. Han spillede i de slaviske Byer en lignende Rolle, som Podesta'erne, hvilke de italienske Stæder indkaldte i det femtende Aarhundrede, for at de skulde udøve en upartisk Retspleie, eller som Kondottiererne, til hvis Beskyttelse de betroede sig.

Allerede i Aaret 859 hævede Varegerne Skat af Slaverne ved Ilmen og af Krivitscherne ligesom af Tschuderne, Vesserne og Mererne. De Indfødte havde allerede en Gang fordrevet dem; men da de vare faldne tilbage i deres Adsplittelse, og de afgjort følte Trang til at blive regjerede,

indkaldte de 862 Varegerne igjen. Hvad enten nu Navnet «Rusland» eller «Russ» har sin Oprindelse fra et Distrikt i Sverrig eller ikke, er det derfor ikke mindre sandt, at Ruslands Historie i Virkeligheden begynder med Varegernes Ankomst til Slavernes Land. Man feirede 1862 i Novgorod Tusindaarsdagen for denne Begivenhed. Med Varegerne bliver det russiske Navn berømt i det østlige Europa. Det er de glimrende og eventyrlige Foretagenders Tid; det er Ruslands Heltealder.

Varegerne i Novgorod og Kiev ere Sidestykker til Vestens Normanner, disse dristige Erobrere, der søgte deres Lykke lige fra Englands Kyster til Siciliens og Syriens Kyster. Man finder dem samtidigt under Konstantinopels Mure og ved Foden af Kaukasus, hvor de erobrede Staden Berda fra Araberne (944). Nestor, Munken i Petscherskaja-Klostret i Kiev, der skrev den russiske Historie indtil 1110, føier til sine samvittighedsfulde Fortællinger mange Legender, der synes at være en Gjenklang af de skandinaviske Sagaer eller af de første russiske «Byliner». Hans Aarbøger, hvilke vi kunne kontrollere ved Hjælp af græske og frankiske Kilder, og som for de væsentlige Kjendsgjerningers Vedkommende ere tilstrækkelig nøiagtige, synes dog ligesom Titus Livius' første Bøger, at være Heltedigtning, omsat i ubunden i Stil.

De første russiske Fyrster: Rurik, Oleg, Igor. Tog mod Konstantinopel.

Efter Slavernes Indbydelse samlede de tre varegiske Brødre, Rurik, Sineus og Truvor deres krigerske Følge, droge over Østersøen og nedsatte sig ved Grænserne af det Land, de skulde forsvare. Rurik, den ældste, tog Ophold Syd for Ladogasøen, ligeoverfor Finlands Finner, Sineus ved den hvide Sø midt i Vessernes Land, Truvor i Isborsk, for at holde Livlands Befolkning i Tømme. Da de to sidste vare døde, opslog Rurik sit Sæde i Nov-

gorod, hvilken Stad han dog ikke, hvad man efter Nestors Text skulde formode, grundede, men hvor han byggede et fyrsteligt Slot. Paa samme Maade maa man forklare sig den efter hans Befaling skete formentlige Grundlæggelse af Polozk og Rostov; hvilke Byer existerede længe før Varegernes Ankomst. Det er sandsynligt, at han forvandlede gamle «gorodischtsche» med Jordvolde til virkelige Fæstninger. To andre Vareger, Askold og Dir, der ikke vare beslægtede med Rurik, droge ned til Kiev og herskede over Poljænerne. Det var dem, der begyndte Krigstogene mod «Czargrad», Byzants, «Keiserstaden». De seilede med 200 Skibe, siger Nestor, gjennem Sundet (Bosporus) og belejrede Konstantinopel. Men Patriarken Photius dyppede den hellige Jomfrues undergjørende Klædebon i Vandet, hvorpaa der reiste sig en Storm, som tilintetgjorde den russiske Flaade.

Rurik efterfulgtes ikke af sin mindreaarige Søn Igor, men af Familiens «Ældste», Broderen Oleg. Han rykkede i Spidsen for en af Vareger, Slaver og Finner sammensat Hær mod Syd, underkastede sig Smolensk og Ljubetsch og ankom til Kievs Mure. Han fangede forrædersk Askold og Dir og sagde til dem: «I ere hverken Fyrster eller af fyrsteligt Blod, der staaer Ruriks Søn,» føiede han til, idet han pegede paa Igor, og lod dem dræbe. Endnu den Dag i Dag viser man ved Kiev Askolds Grav. Da Oleg nedsatte sig i Kiev, udbrød han: «denne Stad vil blive Moderen til de russiske Stæder.» Som Besidder af Novgorod, Smolensk og Kiev havde Varegernes Overhoved den store Flodvei fra Østersøen til det sorte Hav i sin Besiddelse. Han underkastede sig Novgoroderne, Krivitscherne, Mererne, Derevierne, Severierne, Poljænerne og Radimitscherne og forenede saaledes næsten alle Ruslands Stammer under sit Herredømme. I Aaret 907 foretog Oleg et af Sagnet stærkt udsmykket Tog til Konstantinopel, hvilket dog mærkværdigt nok ikke engang nævnes af de

græske, frankiske og venetianske Historieskrivere. Nestor anfører Navnene paa de russiske Afsendinge og meddeler endog Ordlyden af Overenskomsten med Keiser Leo den Sjette. Olegs Død fremkaldtes efter Sagnet ved et Slangebid (912).

Under Igor fandt et tredie Tog mod Konstantinopel Sted. En stor russisk Flaade, hvis Størrelse Krønnikerne overdrive, seilede ned ad Dnieper. Men i Stedet for at angribe selve Staden, plyndrede han de græske Landskaber. Efter at den byzantinske Hærs og Flaades Befalingsmænd vare blevne enige om en fælles Plan, opreve de den russiske Hær i en Række Træfninger, i hvilke den græske Ild gjorde Udslaget. For at hævne sig skal Igor i Aaret 944 have iværksat et nyt Krigstog, til hvilket han havde sikret sig Petschenegernes Hjælp. Den græske Keiser, der denne Gang kom i en alvorlig Fare, skal have tilbudt at betale Skat og undertegnet en ny Handelsoverenskomst, hvis Ordlyd Nestor gjengiver. Men Byzantinerne og Vestens Historieskrivere omtale ikke Igors andet Tog. Efter at Igor var kommen tilbage til Rusland, dræbtes han af Derevierne, af hvilke han vilde hæve Skat (945).

Olga, Igors Enke, overtog Regentskabet for sin mindreaarige Søn Svætoslav. Først hævnede hun sig paa Derevierne. I Nestors Fortælling er det ikke muligt at holde Historie og Sagn ude fra hinanden. Olga optræder med List og Grusomhed og ødelægger Dereviernes Stad, Korosstyn. Det var alligevel denne hævngjerrige barbariske Kvinde, der skulde blive Ruslands første Apostel. Nestor fortæller, at hun begav sig til Czargrad til Keiser Konstantin Porphyrogennetos, forbavsede ham ved sin Kløgt og ved sin Fasthed og blev døbt med Navnet Helene. Den græske «Czar» var hendes Fadder. I Førstningen blev Olgas Omvendelse dog næsten ubemærket i Rusland. Kristendommen havde endnu kun gjort ubetydelige Fremskridt i dette Land. Siden at Kyrillus og Methodius havde skabt det slavoniske Alfabet for Bulgarerne og oversat den

hellige Skrift for disse, havde utvivlsomt Kristendommen, der allerede havde faaet Overhaand hos nogle slaviske Folk, lidt efter lidt udbredt sig til alle de øvrige. Der havde allerede bestaaet nogle Missioner blandt Russerne. Saaledes anføres i Fortegnelsen over de byzantinske Stifter under Leo den Sjette «Bispedømmet Rusland», hvis Stiftsæde Kiev utvivlsomt var. Disse Missioner synes dog ikke at have haft stort Held med sig. Da Oleg sluttede den tidligere omtalte Overenskomst med Leo den Sjette, svore Russerne ved deres Sværd, ved Volos og ved Perun. Da Russerne, den Gang Igor sluttede den tidligere nævnte Traktat med Byzants, aflagde Ed i de keiserlige Gesandters Nærværelse i Kiev, begave nogle sig til Peruns Høi og svore paa den gamle Maade, medens andre gik til den hellige Elias' Kapel og lagde Haanden paa Evangeliet. De russiske Krigeres store Mængde viste Utilbøielighed for Kristendommen. Naar en af Storfyrstens Krigere vilde omvende sig, siger Nestor, saa hindrede man ham ikke deri, men man gjorde ham til Gjenstand for Spot. Olgas Bestræbelser for at bevæge Sønnen Svætoslav, der, efter at han var bleven myndig, havde overtaget Regjeringen, til at gaa over til Kristendommen, forbleve frugtesløse. «Mine Mænd vilde forhaane mig,» var hans Svar paa Moderens Bønner. Olga, som den rettroende Kirke har gjort til en Helgeninde, stod derfor med sin Kristendom som en Undtagelse.

Svætoslavs Regjering (964—972) er, hvor kort den end var, især bleven udmærket ved to mindeværdige Begivenheder: Khasarernes Overvindelse og den store Krig med det byzantinske Rige om Besiddelsen af Bulgarien. Han skal have erobret den «hvide Stad», Khasarrigets Hovedstad ved Don. Men ved at svække Khasarerne, der var et forholdsvis kultiveret Folk, bidrog han til at styrke Petschenegerne, der vare raa og grusomme. Under Svætoslavs Fraværelse paa et Krigstog, viste disse sig pludselig

foran Kiev, der dog blev frelst ved en Voivods Snarraadighed og Dristighed. For disse Petschenegers Haand skulde Svætoslav en Gang falde. Nestors Fortælling om den bulgariske Krig er forvirret og ufuldstændig, idet den skjuler Russernes Nederlag. Heldigvis synes Byzantineren Leo den Diakons Fremstilling at være nøiagtig og upartisk; den tillader os at følge dette Felttog, under hvilket en Anfører for det opkommende Rusland overskrider den samme Donau, som de russiske Hære ikke skulde gjense før Katharina den Andens og Nikolaus den Førstes Regjering. For at hævne sig paa Bulgarfyrsten Peter tog den græske Keiser Nikephoros Fokas sin Tilflugt til det farlige Middel, som den byzantinske Politik saa ofte har anvendt: han hidkaldte Barbarerne. Han sendte til Svætoslav en vis Kalokyr, der skulde overrække ham en Sum Penge, hvis han vilde deltage i Felttoget. Saaledes bragte det græske Diplomati to slaviske Folk i Kamp med hinanden. Svætoslav begav sig til Bulgarien med en Flaade, der efter Byzantinernes Forsikring havde 60,000 Mand om Bord, bemægtigede sig Perejaslav, Bulgarernes Hovedstad, og alle deres Fæstninger. Czar Peter bukkede under for sin Ulykke. Det var paa det Tidspunkt, at Petschenegerne vare nær ved at indtage Kiev, men denne Kjendsgjerning rørte ikke Svætoslav, der var begeistret for sin Erobring og vilde forlægge sin Hovedstad til Perejaslav. En saadan Beslutning indeholdt en mulig Fare for det græske Rige. Havde Byzants allerede frygtet for det svækkede Bulgariens Naboskab, hvorledes vilde det da kunne modstaa en Magt, der strakte sig fra Østersøen til Balkan, og som til de bulgarske Legioner, der vare disciplinerede paa romersk Vis af Czar Simeon, kunde føie de skandinaviske Vareger, de russiske Slaver, Vessernes, Tschudernes og Merernes finske Horder og selv Petschenegernes lette Rytteri? Dannelsen af et stort slavisk Rige saa nær ved Konstantinopel vilde være bleven en endnu større Fare som en Følge af Be-

folkningsforholdene paa Balkanhalvøen. Det gamle Thrakien og det gamle Makedonien vare befolkede med slaviske Stammer. Slaver vare indvandrede i Thessalien, Attika og Peloponnes. Man maa ikke glemme, at Bulgarien strakte sig til Okhridasøen, og at de gamle romerske Provinser mod Nordvest vare blevne næsten ganske slaviske, under Navn af Kroatien, Serbien og Dalmatien. Denne store Race udbredte sig da næsten uden Afbrydelse fra Peloponnes, der allerede bar det slaviske Navn Morea, til Novgorod. Naar Staden Perejaslav ved Donau blev, som den russiske Fyrste sagde, Midtpunktet for hans Rige, saa vilde det have været ude med den helleniske Race og det byzantinske Herredømme paa Balkanhalvøen.

Til Lykke for det græske Rige var det dengang i Færd med at komme til Kræfter igjen. En Række store Hærførere fulgte efter hinanden paa den rystede Throne. I Johan Tzimiskes skulde den russiske Fyrste finde en Modstander, der var ham værdig. Svætoslav, der var vendt tilbage til Bulgarien, havde været nødsaget til at erobre dette anden Gang. Da opfordrede Tzimiskes ham til at opfylde Betingelserne i den med hans kejserlige Forgjænger afsluttede Overenskomst d. v. s. til at rømme Landet. Svætoslav, der havde erobret Filippopolis og udryddet dets Befolkning, gav et hovmodigt Svar, idet han truede med snart at være i Konstantinopel. Tzimiskes foretog nu store Rustninger, sendte i Marts 972 sin Flaade til Donaumundingerne og rykkede i Spidsen for sin Hær fra Hadrianopolis gjennem Balkanpasserne frem mod Perejaslav, hvilket han indtog med Storm. Paa Budskabet herom ilede Svætoslav med sin Hovedstyrke Keiseren imøde og traf ham ved Dorostolum (Silistria). Her leveredes en forbitret Kamp. Det russiske Fodfolks Fasthed trodsede længe det bepansrede Rytteris Angreb, endelig bleve Russerne kastede og trak sig tilbage til Dorostolum, hvor de beleiredes af Keiseren. Under deres Udfald, i

hvilke ogsaa Kvinderne deltoge, udviste de en begeistret Tapperhed. Til Slutning foreslog Tzimiskes Svætoslav at ende Krigen ved en Tvekamp, men Fyrsten afviste Forslaget. Nu kom det til et ligesaa haardnakket som morderisk Slag, der endte med, at Russerne efter et umaadeligt Mandefald maatte trække sig tilbage til Staden. Underhandlinger fulgte efter. Keiser Tzimiskes tilstod dem uhindret Bortmarsch fra Bulgarien. De svore ved Perun og Volos, at de ikke mere vilde foretage Noget mod Riget, men tvertimod forsvare det mod dets Fjender. De græske Historieskrivere fortælle, at Tzimiskes sendte Afsendinge til Petschenegerne og anmodede disse om at tilstaa Levningerne af den russiske Hær uhindret Gjennemmarsch. Vist er det, at disse Barbarer ventede Russerne ved Overgangen over Dniepers Vandfald, «Porogerne». De dræbte Svætoslav, afhuggede hans Hoved, og deres Fyrste, Kurja, brugte hans Hjerneskal som Drikkekar. Trods sit slaviske Navn synes Svætoslav at have været en sand Type paa en varegisk Høvding, paa en uforfærdet, listig og ærgjerrig Norman.

Fyrsternes Rusland.

Femte Kapitel.

Vladimir den Hellige og Jaroslav den Store 972—1054.

Tvende Erobringer, af hvilke den ene var af militair Beskaffenhed og udgik fra Nord, medens den anden var af kirkelig Karakter og kom fra Syd, skyldte de slaviske Stammer deres Organisation. Varegerne sendte dem Krigshøvdinger, der forenede deres Smaastammer til en Nation; fra Byzantinerne modtoge de Missionairer, der ved en fælles Religions Baand knyttede dem til hinanden indbyrdes og til deres kultiverede Naboer. Den Mand, der skulde føre det af Olga begyndte Omvendelsesværk til en heldig Løsning, syntes i Begyndelsen ikke udkaaret til denne store Opgave. Vladimir er, ligesom den frankiske Chlodevig, kun en listig, usædelig og blodtørstig Barbar. Men medens Chlodevig endog efter sin Daab ikke lægger nogen synderlig sædelig Forbedring for Dagen og netop i sine sidste Aar lader de frankiske Konger, sine Slægtninge myrde, synes det, som om den russiske Historieskriver vil opstille en Modsætning mellem Vladimirs Liv før og efter Omvendelsen. Svætoslav havde efterladt sig tre Sønner: Jaropolk i Kiev, Oleg hos Derevierne og Vladimir i Novgorod. I de Borgerkrige, som nu fulgte, ombragtes Jaro-

polk af Broderen Oleg, der paa sin Side atter faldt for Vladimir. Vladimir beilede til Rogneda, Datter af Varegen Rogvolod, der herskede i Polozk, men hun svarede, at hun aldrig vilde tage en Slavindes Søn til Ægtefælle. Vladimirs Moder var i Virkeligheden Slavinde, hvad der iøvrigt ikke havde afholdt hans Fader fra at ligestille ham med hans Brødre. Rasende over denne Krænkelse plyndrede Vladimir Polozk, dræbte Rogvolod og hans to Sønner og tvang Rogneda til Ægteskab. Efter Mordet paa Jaropolk tog han dennes svangre Enke, en smuk græsk Nonne, der var hjembragt som Fange fra et Krigstog mod Byzants, til Hustru, og han havde desuden tre andre Hustruer, der havde skjænket ham Sønner.

Denne til de heftigste Lidenskaber hengivne Barbar havde religiøse Tilbøieligheder. Hans Regjering indviedes med en Gjenoprettelse af det slaviske Hedenskab, men de gamle Guders Tid var forbi, og han følte, at han trængte til en anden Tro. Nu fik han, som Nestor fortæller, det Indfald at undersøge, hvilken Religion der var den bedste. Muselmændene, Jøderne og Katholikerne bleve hørte eller opsøgte ved Afsendinge. Vladimir vilde hverken vide noget af Islam, der foreskriver Omskjærelse og forbyder Nydelsen af Vin, «der er Russernes Glæde», eller af Jødedommen, hvis Tilhængere, fordrevne fra deres Fædreland, flakkede adspredte om i Verden, eller af Katholicismen, der forekom ham at mangle ceremoniel Pragt. Derimod vendte Gesandterne opfyldte af Beundring tilbage fra Konstantinopel. Den hellige Sofiakirkes Glans, Præsternes skinnende Dragter, Ceremoniernes Pragt, der forhøiedes ved Keiserens, Hoffets, Patriarkens og en talrig Geistligheds Nærværelse, Røgelsen, de fromme Sange, Alt havde indvirket stærkt paa Barbarernes Indbildningskraft. Endelig fik en sidste Bevæggrund Bugt med Vladimirs Skrupler. «Hvis den græske Religion ikke var den bedste,» sagde hans Bojarer, «vilde din Bedstemoder, Olga, den viseste

af alle Dødelige ikke have tænkt paa at antage den.» Den stolte Vladimir vilde ikke tiltrygle sig Daaben hos Grækerne, men erobre den med Vaaben i Haand og rane den som et Bytte. Han foretog et Krigstog til Tauris, erobrede Khersonesos og sendte Bud til de græske Keisere, Basilios og Konstantin, at han vilde ægte deres Søster Anna, men i Tilfælde af et Afslag rykke frem mod Konstantinopel. Vladimir fik deres Samtykke paa den Betingelse, at han vilde lade sig døbe. I Khersonesos modtog han da Daaben og viedes til Prinsessen, de byzantinske Keiseres Arving. De Præster, han førte med sig tilbage til Kiev, vare hans Fanger, Kirkesmykkerne og Relikvierne hans Bytte. Han vendte tilbage til Kiev som en Apostel i Vaaben. Med Taarer og Rædsel vare Russerne Vidner til, at Gudebillederne omstyrtedes. Perun blev pidsket og kastet i Floden Dnieper. Derpaa saa man, hvorledes Kievs Indbyggere, Mænd og Kvinder, Herrer og Trælle, Oldinge og Børn, efter Fyrstens Befaling dukkede sig ned i den gamle Flods hellige Bølger, medens de græske Præster, der med Vladimir stode paa Bredden, læste Daabsbønner over dem. Novgoroderne bleve, efter at de længe havde vægret sig, ogsaa tvungne til at kaste Perun i Floden Volkov og derpaa selv dukke sig ned i den. Erindringen om de gamle Guder og de hedenske Skikke holdt sig dog, som tidligere berørt, længe blandt Russerne, men Vladimir gjorde alt Sit for at bane Kristendommen Vej. Hovedstaden, der var bleven berøvet sine Afguder, smykkede han med Kirker. Paa det Sted, hvor Perun havde staaet, byggede han den hellige Basilius's Kirke: Basilius var det græske Navn, han havde antaget ved sin Daab. Han grundede Skoler, hvori Drengene læste de paa Slavonisk oversatte hellige Bøger. Nestor kan ikke noksom berømme den moralske Forbedring, der foregik med Vladimir efter hans Daab. Han er sin græske Hustru tro; han elsker ikke mere Krigen; han fordeler sine Indtægter mellem

Fredrikstad Folkebibliotek

Kirkerne og de Fattige, og skjønt Forbryderne toge til i Tal, nøler han med at bringe Dødsstraffen til Anvendelse paa dem. «Jeg frygter for Synden,» svarede han sine Raadgivere. Biskopperne maatte foreholde ham, «at man bør tugte Forbryderen, skjønt med Forskjel,» og at man ikke maatte lade Landet blive et Bytte for Petschenegerne. Hans Krige mod Petschenegerne udsmykkes af Nestor med alle Slags Træk, hentede fra Heltedigtningen. Vi skulle se for hvilken vidunderlig Kreds af Legender Vladimir er bleven Midtpunktet i Folkesangene: det er paafaldende, at han i disse ikke fremtræder som Vladimir Bekjender eller som den rettroende Kirkes hellige Vladimir, men næsten som en Solhelt, som en Efterfølger af de Guddomme, han styrtede i Støvet.

Vladimir efterlod ved sin Død 1015 en stor Mængde Arvinger. Af Rigets Deling mellem disse ses Ruslands Omfang paa dette Tidspunkt. Jaroslav havde han givet Novgorod; Isæslav, Rognedas Søn, Polozk; Boris og Gleb fik henholdsvis Rostov og Murom; Svætoslav blev Herre over Derevierne og Vsevolod over Vladimir i Volhynien, medens Mstislav kom til at herske i Tmutorakan, Grækernes Tamartarke; og endelig fik hans Brodersøn Svætopolk Fyrstendømmet Turov i Landet Minsk. Vladimirs Efterfølgeres Historie minder om Chlodevigs Arvingers. En ligesaa navnkundig Forbrydelse som Mordet paa Chlodomirs' Sønner, var det Drab, der efter Svætopolks Befaling, foretoges paa Vladimirs tvende Sønner, Boris og Gleb, hvorefter Svætopolk tilranede sig Tronen i Kiev. Af disse to Ofre gjorde Kirken to Helgener, der fra nu af ere uadskillelige og ligesom Orthodoxiens Dioskurer. En tredie Prins, Dereviernes Fyrste, omkom for den samme Haand. Jaroslav besluttede nu at hævne sine Brødre og frelse sig selv. Efter en blodig Krig, i hvilken Kongen af Polen, Boleslav den Tappre, greb ind, maatte Svætopolk flygte og døde i Elendighed i Exilet. Efter at Jaroslav havde faaet

Bugt med Fyrsterne af Polozk og Tmutorakan, var han Ruslands Eneherre og herskede berømmeligt i Kiev. Ved nogle lykkelige Krige, men fremfor alt ved de Love, han udstedte, ved sin Smag for Bygningskunst og sin Interesse for Videnskaberne minder han om Karl den Store. En Del af sin Berømmelse skylder han det Anarki, der fulgte efter hans Død og bevirkede, at hans Regjering kom til at staa som Høidepunktet af Kievs Storhed. Jaroslav hævnede paa Polen Boleslavs den Tappres Indfald og fratog hint Røderuslands Byer. Under Kievs Mure leverede han Petschenegerne et blodigt Slag, efter hvilket disse aldrig kom til Kræfter. Men ligesom tidligere Svætoslavs Seir over Khasarerne havde banet Veien for Petschenegerne, saaledes brød nu disses sidste Nederlag Banen for Polovzerne. Stepperne ved Don opfyldtes uafbrudt af nye Horder fra Asien. Jaroslav førte ogsaa Krig med Lithauerne og Finnerne. I Tschudernes Land grundede han Juriev (St. Georg) ved Embach, i Nærheden af Peipus (Tydskerne kalde den Dorpat); i Merernes Land anlagde han ved den øvre Volga Jaroslav. Endelig var hans Regjering mærkværdig ved en ny Krig med Byzants, der dog fik et uheldigt Udfald.

Den russiske Karl den Stores Lovgivning indbefatter en Samling, der kaldes «Russkaja Pravda», som betyder Ret eller Sandhed. Denne Lovgivning minder levende om det gamle Skandinaviens. Den tilsteder en Dræbts Slægtninge at tage personlig Hævn over Drabsmanden; den fastsætter Løsepengene for de forskjellige Forbrydelser; ligesom den Pengebøde, der skal udredes til Fyrstens Skatkammer; andre Dokumenter vise, at Russerne anvendte Tvekamp, gloende Jærn og kogende Vand som Bevismidler; den Sværgende kunde forstærke sin Ed ved Hjælp af Mededsmænd, og ved Siden af Fyrstens Ombudsmand stod en Edsvorneret. Den russiske Strafferet hvilede da paa de samme Principer som det gamle Germaniens. Russerne

Fredrikstad Folkebibliotek

kjendte endnu hverken Dødsstraf eller legemlige Pinsler for at fremtvinge Tilstaaelse eller Anvendelse af Fængsler. Rusland havde dengang næsten de samme Love som Vesten. Jaroslav indtog en ærefuld Plads blandt sin Tids Fyrster. Han bortgiftede sin Søster til Kong Kasimir den Første af Polen, og hans tre Døtre, Elisabeth, Anna og Anastasia, ægtede henholdsvis Kong Harald Haarderaade af Norge, Kong Henrik den Første af Frankrig og Kong Andreas den Første af Ungarn. En af hans Sønner var, som der fortælles, gift med en Datter af Keiser Konstantin Monomakh. Landflygtige Konger fra Sverrig og Norge fandt et Tilflugtssted hos ham. Varegernes Herskerfamilie var altsaa optagen i de kristelige Fyrsters Kreds, og om det ellevte Aarhundredes Rusland kan man sige, hvad der ikke kan bringes til Anvendelse paa det sextende Aarhundredes Rusland: at det var en europæisk Stat.

Under Jaroslav naaede Kiev Høidepunktet af sin Glans. Han vilde gjøre sin Hovedstad til Konstantinopels Medbeiler: ligesom Byzants havde den sin Sofiakirke og sin gyldne Port. Han grundlagde den hellige Irenes Kloster, af hvilket der nu kun findes nogle Ruiner, ligesom St. Georgs Klostret og Huleklostret, hvilket sidste er berømt af St. Theodosius's og St. Antonius's Dyder. Han istandsatte Tiendekirken, opførte det fyrstelige Slot og omgav Staden med Volde. Befolkningen tog til i Tal, og nedenfor den øvre Stad begyndte den nedre at danne sig. I Kiev mødtes Kjøbmænd fra Skandinavien, Tydskland og Ungarn, og de beboede særskilte Stadkvarterer. Der holdtes otte Markeder, og Dnieper pløiedes stadig af Handelsskibe. Jaroslav havde ikke græske Kunstnere nok til at smykke alle Templerne, ikke et tilstrækkeligt Tal græske Præster til at forrette Tjenesten i disse. Dengang var Kiev de fire hundrede Kirkers Stad. Dens Underværk var St. Sofiakirken: Mosaikerne fra Jaroslavs Tid ere til endnu, og man kan paa «den uforgjængelige Mur» beundre det kolossale Billede

af Guds Moder, af Nadverens Indstiftelse og af Bebudelsesenglen. De bevarede eller omhyggeligt fornyede Kalkmalerier bedække paa Guldgrund Pillerne, Murene og Hvælvingerne. Inskriptionerne ere ikke paa Slavisk, men paa Græsk. Fra Byzants indkaldte Jaroslav græske Kirkesangere, der skulde undervise den russiske Geistlighed. Han stiftede i Novgorod en Skole for tre hundrede unge Mennesker. Det var sikkert ogsaa græske Kunstnere, der sloge de første russiske Mønter, med hans slaviske Navn i slavisk Skrift paa den ene Side og hans kristelige Navn (Georgios) paa den anden. Jaroslav døde 1054, og hans Stensarkofag er en af St. Sofiakirkens værdifuldeste Prydelser.

Det varegisk-russiske Samfund paa Jaroslavs Tid.

Det varegisk-russiske Samfund frembyder mere end en Lighed med den Samfundstilstand, der udviklede sig i Gallien efter den frankiske Erobring. De varegiske Fyrsters Regjering minder noget om de merovingiske Kongers. Spiren til den fremtidige Stat var «Druschinaen», det krigerske Følge, der omgav Fyrsten, og som svarede til hvad man i Gallien kaldte «Truste». Russernes «Druschinniki» vare, ligesom Gallernes «Antrustiones», Fyrstens tro Mænd, de dannede hans Livvagt, de vare hans Raadgivere i offentlige eller private Anliggender; han kunde anvende dem som Dommere, han kunde indsætte dem som Voivoder eller Befalingsmænd i Fæstninger eller udnævne dem til Possadnik eller Øverster i Byerne. Fyrsten syntes midt i sin Druschina kun at være den første blandt sine Ligemænd. Han foretog Intet uden at have lyttet til sine Druschinniki's Raad.

Vareger-Fyrsternes Forvaltning var meget simpel. Den arabiske Forfatter Ibn-Dost fortæller følgende om Retspleiens Udøvelse: kommer en Russer i Strid med en anden, stævner han ham for Fyrstens Domstol og begge

fremtræde for denne. Ere Parterne misfornøiede med hans Kjendelse, tvinger han dem til at afgjøre Sagen med Vaaben. I samme Øieblik Kampen begynder, træde de to Modstanderes nære Slægtninge bevæbnede til og slaa Kreds om dem. Seierherren kan efter sit Skjøn stille den Overvundne Betingelser. Ved Siden af Retspleien bestod den vigtigste af Fyrstens Rettigheder i Skatteopkrævningen. Fyrsten selv fastsatte Skatternes Beløb: Oleg havde paalagt Derevierne et Maarskind for hvert Arnested. Der herskede stadig megen Vilkaarlighed ved Afgifternes Opkrævning, og Nestor anfører i sin Krønnike Exempler derpaa fra Igors Tid. Til Landets Forsvar lagde Fyrsten de fornemste af sine «Druschinniki», med en tilstrækkelig Besætning i de forskjellige Byer, ligesom der ogsaa til Grænsernes Beskyttelse grundlagdes nye Stæder.

Samfundstilstanden fra det niende til det tolvte Aarhundrede frembød ligesaa megen Ulighed som i Vesten. Fyrstens «Druschina», i hvilken snart de slaviske eller finske Høvdinge gik op, dannede ligesom et Aristokrati, indenfor hvilket man dog maa skjelne mellem den menige Livvagt eller «gridi», «muschi» eller Mændene og «Bojarerne», der vare de fornemste af dem alle. Den russiske Landbefolknings frie Mænd kaldtes «Ljudi», Folk. «Gosti» eller Kjøbmændene dannede paa denne Tid ikke nogen særskilt Klasse. Krigerne og Fyrsterne selv gave sig, med Spydet i Haanden, af med Handel. Landbefolkningens store Mængde, paa hvilken den opstaaende Stats Vægt begyndte at trykke, var allerede ikke mere saa fri som i de ældste Tider. Bondens kaldtes «Muschik», et krænkende Diminutiv af «Musch», Mand; senere benævnes han fortrinsvis den «Kristne» (Krestianin). Under Bønderne, hvis Stilling minder om den, de romerske «coloni» indtoge, stode Slaverne, hvilke man betegnede som «raby» eller «cholopy». Krigen var Hovedkilden til Slaveriet. Naar Russerne overfaldt et andet Folk, fortæller Ibn-Dost, bemægtigede de sig Kvinderne og bort-

førte Mændene som Slaver. De dreve betydelig Handel med disse udadtil. Svætoslav, Bulgariens Erobrer, sagde: «man skal fra Rusland bringe Skind, Vox, Honning og Slaver hertil.»

Rusland havde antaget Kristendommen, hvad der er den vigtigste Begivenhed i dets ældste Historie. Det var af stor Betydning, at det ikke saaledes som Polakkerne og de øvrige Slaver i Vesten havde modtaget Kristendommen fra Rom, men fra Konstantinopel. Skjønt Adskillelsen mellem den østlige og vestlige Kirke endnu ikke havde fundet Sted, var det dog fra nu af aabenbart, at Rusland vilde blive draget ind i det, som Romerne kaldte «Skismaet». I Vesten antager man almindelig, at denne Kjendsgjerning udøvede en beklagelig Indflydelse paa Ruslands Udvikling, men den russiske Historieskriver Bestuschev-Rjumin siger: «Det er ogsaa af Vigtighed, at Kristendommen kom til os fra Byzants, hvor man ikke gjorde Fordring paa Kirkens Overvægt over Staten; thi derved beskyttedes vi mod de Kampe, der opstode mellem den verdslige nationale Magt og den geistlige fremmede. Bortset fra den romersk-germaniske Verdens Troesenhed, have vi maaske snarere vundet end tabt derved. Den romerske Kirke er optraadt i de slaviske Lande med Missionairer af germanisk Race, og har den ikke overalt der medbragt et materielt Livegenskab, saaledes som dette fandtes hos visse slaviske Folk, saa medbragte den i det mindste en aandelig Trældom, idet den tvang de slaviske Lande til at støtte fremmede Bestræbelser, idet den tilførte dem fremmede Elementer og, som overalt saaledes ogsaa her, fremkaldte en skarp Adskillelse mellem de høiere Klasser, der talte og skreve Latin, og de lavere Klasser, der kun talte det nationale Sprog og vare uden nogen Literatur.» Den byzantinske Kristendom bragte utvivlsomt Rusland uvurderlige Fordele, nemlig: et Kirkesprog, der ved Kyrillos's og Methodios's Fortjenester smeltede sammen med det nationale

Sprog og blev forstaaeligt for alle Samfundsklasser; en ren national Kirke, der ikke modtog Befalinger fra et fremmed Overhoved, og den borgerlige Myndigheds og den nationale Udviklings fuldstændige Uafhængighed. Men var den russiske Stat fritagen for enhver Underordning overfor Rom, kunde den heller ikke vente nogen Hjælp derfra. I Farens Dage kunde den ikke gjøre sig Haab om den Understøttelse fra Rom, der blev Spanien til Del under dets Kampe mod Maurerne, Tydskland under dets Korstog mod Slaverne og Finnerne, Ungarn under dets Folkekrig mod Tyrkerne. Rusland, der var adskilt fra Vesten ved Forskjel i Troesbekjendelse, saae ikke i Mongolernes Tid, saaledes som Grækenland ved den osmaniske Invasion, nogen Hær reise sig i Europa til dets Forsvar.

Dets Fyrster bleve ikke ramte af den pavelige Banstraale, saaledes som Kong Robert af Frankrig, og ikke heller bleve de saaledes som Henrik den Fjerde af Tydskland tvungne til at bede om Naade for en Gregor VII's Fødder: Ydmygelser, der iøvrigt fulgtes af en glimrende Opreisning, som da Barbarossa forjog Alexander den Tredje fra Italien og Philip den Smukke Bonifacius fra Anagni. Men haardere Ydmygelser ventede dem ved de mongolske Khaners Hof. Russernes Indtræden i den græske Kirke medførte den Ulempe, at de derved i Henseende til Religion skiltes fra de Folk, hvortil de vare knyttede ved fælles Oprindelse, og som næsten talte samme Sprog som de. Det er denne Religionsforskjel, der har gjort deres lange Kamp med Polakkerne saa heftig, og som tilmed har berøvet dem mange Midler til at udøve Indflydelse paa en Del af Slaverne. Denne samme Troesforskjel var Aarsag til, at den nye Dannelse, der udgik fra Renaissancen i Vesten, først senere kom dem til Gode: Derimod forskaanede den dem for Reformationskrigenes skrækkelige Krise. Den orientalske Kristendom, med den byzantinske Civilisation, der var uadskillelig fra den, skulde med Tiden

fremkalde en betydelig Omvæltning i Rusland. Kristendommens første Virkning bestod i en snævrere Knytning af Familiebaandene. Den fordømte Flerkoneriet, den forkastede Ligeberettigelsen mellem Slegfredbørn og den ægteviede Hustrues Børn. Samfundet modsatte sig i nogen Tid denne nye Grundsætning; den hellige Vladimir delte, selv efter sin Omvendelse, ligelig mellem de Børn, Kirken betragtede som naturlige, og de, hvilke den ansaae for ægte. Men i Længden fik hin Grundsætning dog Overhaand, og den russiske Familie ophørte ved Flerkoneriets Afskaffelse at være en asiatisk Familie for at blive en europæisk Familie. Kristendommen foreskrev nye Dyder, og gav de gamle hedenske Dyder, Gjæstfrihed og Velgjørenhed, en mere ophøiet Karakter. Vladimir Monomakh anbefalede sine Børn at modtage de Fremmede vel, fordi, som han sagde: «Eders gode eller daarlige Ry afhænger af de Fortællinger, de ville meddele i deres Hjem.» Naturfolkenes Gjæstfrihed forklares ofte af deres Trang til Kjøbmænd og Fremmede. Hos de hedenske Slaver gjaldt Pligten til gjensidig Understøttelse kun for Krigere af samme «Druschina», for Bønder af samme Kommune, for Kjøbmænd eller Næringsdrivende af samme «artel». Kristendommen viste Enhver Velgjerninger, uden at der var Haab om anden Løn end Belønningen i det hinsidige Liv. Den lærte Agtelse for Haandens Arbeide og Medlidenhed med Svaghed og Fattigdom. Hersker der end Overdrivelser i dens Forskrifter om Ydmyghed, vare de dog nyttige i det mindste som et Tilbageslag mod raa Fordomme. Mellem de to Samfundsklasser, der hvile paa modsatte Principer, mellem Adlen og Geistligheden, skulde der fremtidigt blive Plads for Borgerstanden. De kristelige Forskrifters Indvirkning paa disse ildfulde og heftige Naturer var i Begyndelsen langsom. Endelig saae man, at Fyrsterne i Rusland hyppigt aflagde deres Stolthed og tilbragte Slutningen af deres Liv i et Klosters Fred. Der

var russiske Herskere, der forinden Døden antoge Tonsuren, ombyttede deres verdslige Navn med et Munkenavn og døde i en Klosterbroders Dragt.

Fra et politisk Synspunkt frembragte den byzantinske Kristendom med Tiden en fuldstændig Omvæltning. Hvad var en russisk Fyrste? Anføreren for en Krigerskare, omgiven af sin «Druschina's» Mænd, paa en Maade en Fremmed for det Land, han beherskede, og hvoraf han hævede Afgifter. En russisk Fyrste havde saa at sige ingen Undersaatter: de Indfødte kunde bortjage ham, og hans «Druschinniki» kunde forlade ham. Fyrsterne af Kiev vare i Ordets romerske eller moderne Betydning ligesaa lidt uindskrænkede som Merovæus eller Chlodio den Langhaarede vare det. Men de fra Byzants ankomne Præster medbragte nu Idealet af en Regjering, hvilket snart de Russere antoge, der traadte ind i Geistligheden. Dette Ideal var Keiseren, Czaren i Konstantinopel, Augusts og Konstantin den Stores Arving, Guds Stedfortræder paa Jorden, Typen paa en Monark, mod hvem saavel Galliens som Skythiens Barbarer havde deres Blikke rettede. Han var en Souverain i Ordets fulde Betydning, thi i Følge en legal Fiktion havde Folket ved «Lex Regia» overdraget hele sin Myndighed til «Imperatoren». Han var den levende Lov. Han havde ingen «Druschinniki», men en Hær af afsættelige Embedsmænd, gjennem hvilke hans almægtige Villie trængte frem til Landets fjerneste Afkroge. Han var ikke Overhovedet for et fordringsfuldt Følge af Krigere, der til enhver Tid frit kunde forlade ham for at træde i en Andens Tjeneste, men han var Herre over en staaende Hær, der dækkede hans Hovedstad og Grænser. Han betragtede ikke sine Stater som en Fædrenearv, hvilken man kan dele mellem sine Børn, men overlod Romerriget i dets Integritet til sin Efterfølger. Hans Magt hidrørte ikke blot fra Folket, men fra Gud selv; hans keiserlige Prydelser havde ligesom hans Person en hellig Karakter, og naar

Barbarernes Konger udbade sig fra Konstantinopel enten en af hans med Ædelstene smykkede Kroner eller en Purpurkappe, et Scepter eller et Par broderede Støvler, saa svarede man dem, at Gud, da han forlenede Konstantin med Riget, ved Engle havde sendt ham disse hellige Klædningsstykker, der ikke vare Menneskeværk. Nedlagte, som de vare, paa Altret turde de kun benyttes af Keiseren paa særlig høitidelige Dage, og Leo den Khasar havde faaet en dødbringende Svulst, fordi han havde paasat sig Kronen uden Patriarkens Tilladelse. Et udeleligt Rige, der støttede sig paa en staaende Hær, en Trinfølge af Embedsmænd, en national Geistlighed og en Korporation af Retskyndige: saadan var Romerstaten, og saadan levede den op igjen i det syttende Aarhundredes Monarkier. Det var denne Statsidee, der, ukjendt saavel for Slaverne som for Varegerne, blev indført af de græske Præster i Rusland. I lang Tid svarede Virkeligheden kun lidet til dette Ideal; Fyrsterne vedbleve i deres Testamente at dele deres Krigere og Lande mellem deres Børn; men hin Idee gik ikke tilgrunde, og kunde den ikke virkeliggjøres i det kievske Rusland, skulde den senere realiseres i det moskovitiske.

Ogsaa paa Lovgivningen udøvede Kristendommen sin Indflydelse. Tyveri, Drab og Snigmord opfattedes ikke mere som private Krænkelser, hvilke de Interesserede kunde hævne ved Gjengjæld, eller for hvilke de kunde modtage Bøder. Det var Forbrydelser, som i Guds Navn skulde straffes af den menneskelige Retfærdighed. Som en Følge af den byzantinske Indflydelse traadte offentlig Retsforfølgning i Stedet for den personlige Blodhævn; Bøder afløstes af legemlige Straffe, der i saa høi Grad stred mod Barbarens Frihedstrang og hans Følelse af Menneskeværdighed. Fængsling, Tvangsarbeide, Tortur, Lemlæstelse og Dødsstraffe i mer eller mindre grusomme Former dannede Indholdet af Byzantinernes Straffelov. De græske Biskopper vilde allerede paa Vladimir den Helliges

Tid straffe Røvere med Døden, men længe modsatte offentlig Sæd og Skik sig en saadan Fremfærd. Vladimir vendte igjen tilbage til Bøder, der desuden dannede en Indtægtskilde. Paa samme Maade forkastede den byzantinske Retspleie Tvekampen, Gudsdomme og «cojuratores», hvilke Sædvanerne dog længe holdt fast ved. Men ligesom Romerretten gjaldt i Gallien for Kirkens Medlemmer og ved Siden deraf den frankiske eller den burgundiske Ret for en Del af de Indfødte, saaledes indførtes i Rusland ved Siden af Jaroslavs skandinaviske Lovbog Justinians og Basilios den Makedoniers byzantinske Lovbøger. I lang Tid bestode de to Lovgivninger ved Siden af hinanden, idet de gjensidigt gjennemtrængte hinanden, indtil de ved Affattelsen af nye Straffelove som Ivan den Skrækkeliges og Alexis's smeltede sammen.

Den byzantinske Literatur, der indførtes i Rusland, bestod ikke blot af hellige Bøger, men ogsaa af Kirkefædres Skrifter, blandt hvilke den hellige Basilios's og den hellige Chrysostomos's Skrifter maa særligt fremhæves; af Skildringer af Helgeners Levnet, en uudtømmelig Kilde til en ny Digtning; af Krønniker, der skulde blive et Forbillede for russiske Krønnikeskrivere; af filosofiske og videnskabelige Bøger, ja, endog af Romaner, som «Barlam og Josaphat», «Salomon og Kitovras» o. s. v. Skjønt denne Literatur tildels var fremkommen i det byzantinske Riges Forfaldstid, er det dog klart, at den berigede et nyt Folks Aand med en Mængde Ideer, der fik en betydelig Indflydelse paa den enkeltes moralske Liv, paa Familielivet og det offentlige Liv. Vi skulle se, indtil hvilken Grad Middelalderens russiske Samfund formede sig efter de Mønstre, denne Literatur frembød. Man maa endelig ikke glemme, at den byzantinske Kristendom indførte Musiken hos et Folk, der befandt sig paa et meget primitivt Trin i den Retning, ligesom ogsaa Bygningskunsten fulgte i dens Spor. Det var denne Kristendom,

der smykkede de russiske Stæder med herlige Kirker, og som i Stæder med Jordvolde opførte Kirker med gyldne Kupler som de første monumentale Bygninger.

Sjette Kapitel.

Ruslands Deling i Fyrstendømmer.

Den Periode, der strækker sig fra 1054, Jaroslavs Dødsaar, til 1224, Aaret, i hvilket Tatarerne viste sig, er en af de mest forvirrede og urolige i den russiske Historie. Da den skandinaviske Delingsskik vedblev at have Overhaanden over den byzantinske Statsenhedstanke, fortsattes uafbrudt det nationale Landomraades Udstykning. Østeuropas fyrstelige Anarki danner et Sidestykke til det feudale Anarki i Vesten. Pogodin optæller i denne Periode 64 Fyrstendømmer, der havde en kortere eller længere Tilværelse, 293 Fyrster, der i Løbet af disse to Aarhundreder stredes om Kiev eller andre russiske Gebeter, og 83 Borgerkrige, i nogle af hvilke hele Landet blev indviklet. Dertil kom Krige udadtil: alene mod Polovzerne anføre Krønnikerne 18 Felttog, og 46 Indfald, som disse Barbarer gjorde paa det kristelige Landomraade. Her kunne vi kun beskjæftige os med de Fyrstendømmer, som have havt nogen Varighed, og fremhæve de Kjendsgjerninger, der have været af Vigtighed. De gamle Navne paa de slaviske Stammer ere overalt forsvundne, eller de have kun holdt sig i enkelte Bynavne som f. Ex. Polotschanernes Navn i Polozk, Severiernes Navn i Novgorod-Severski. De Bestanddele, hvoraf Rusland dengang var sammensat, ere ikke mere Folk, men Fyrstendømmer. Man taler ikke mere om Krivitscherne eller Derevierne, men om Fyrstendømmerne Smolensk eller Volhynien. Disse smaa Stater

udstykkes uophørlig ved nye Delinger mellem Fyrsternes Børn, hvorefter de samles for paany at falde fra hinanden i Arvelodder. Nogle af dem havde dog gjennem alle disse Forandringer en blivende Tilværelse, der synes at svare til visse topografiske eller ethnografiske Betingelser. Bortseet fra Fyrstendømmet Tmutorakan, der laa ved Foden af Kaukasuskæden, midt iblandt tyrkiske og tscherkessiske Stammer, indbefattede Rusland fra det 11de—13de Aarhundrede følgende Hoveddele: 1. Fyrstendømmet Smolensk omspændte det vigtige Territorium, der danner ligesom Midtpunktet for Ruslands hele orografiske System; det indesluttede den gamle Okov-Skov, i hvilken Ruslands tre største Floder: Volga, Dnieper og Dyna have deres Udspring. Herved fik Smolensk en Vigtighed i Staten, hvorom Vidnesbyrdet foreligger i de mange Krige, for hvilke denne By var Gjenstand, og derfra hidrørte ogsaa dette Fyrstendømmes blomstrende Handel. 2. Fyrstendømmet Kiev var «Russ», Rusland i Ordets snævrere Betydning. Beliggenheden ved Dnieper, Naboskabet til Grækenland og Frugtbarheden af dets «sorte Jord» sikrede længe denne Stat Overhøiheden over alle de andre russiske Fyrstendømmer. 3. Ved de Bifloder, der strømmede til Dniepers venstre Bred, ved Soscha og Desna, hvilken atter optager Seim, udbredte sig de to Fyrstendømmer Tschernigov med Starodub og Ljubetsch og Novgorod-Severski med Putivl, Kursk og Brænsk. 4. En anden Stat, hvis Tilværelse opfyldtes af en stadig Krig med omvankende Stammer, var Dobbeltfyrstendømmet Rjæsan og Murom, henholdsvis med Stæder af samme Navn. Dette Fyrstendømme var opstaaet midt iblandt de finske Stammer: Muromerne og Meschtscherakerne; Øvre-Don dannede dets Grænse mod Vest. 5. Fyrstendømmerne Susdal, med deres Byer Susdal og Rostov ved Koloscha og Vladimir ved Klæsma, laa ved Volga og ved Oka, midt iblandt de finske Muromer, Merer, Vesser og Tscheremisser. Skjønt

Fyrstendømmerne Susdal laa ved Ydergrænsen af den russiske Verden udøvede de dog mægtig Indflydelse paa denne. Fyrstendømmerne Kiev, Tschernigov, Novgorod-Severski, Rjæsan, Murom og Susdal dannede med Stepperne og deres plyndrende Horder ligesom Ruslands Grænsestater eller «Marker». Samme Rolle tilfaldt ved den nordvestlige Grænse, overfor Lithauerne, Letterne og Tschuderne: 6. Fyrstendømmet Polozk, der indbefattede Dynas Bækken, og Republikerne Novgorod og Pskov ved Søerne Ilmen og Peipus. Til Fyrstendømmet Polozk var Fyrstendømmet Minsk, i Dniepers Bækken, knyttet. Det sydvestlige Rusland indbefattede: 1. Volhynien, der laa i det Net af Strømme, som Pripet og dens Bifloder danne og 2. Det egentlige Galizien eller Røderusland, i Sans, Dniesters og Pripets Flodomraade. Naboskabet til Ungarn og Polen gav disse to Fyrstendømmer et særligt Præg og samtidigt en mere fremskreden Kultur.

Fyrsternes Interesser og deres Ønske om at efterlade en Arvelod til enhver af deres Børn hidførte ved hver Herskers Død en ny Udstykning af det nye Landomraade. Men midt under alle disse Omskiftelser aabenbarede sig dog en vis Sammenhængskraft, der fandtes en Enhed i Race og Sprog, der trods Forskjelligheden i Dialekterne var saa meget føleligere, som den slaviske russiske Race, naar man undtager mod Sydvest, overalt grænsede til Folk, der vare den fuldstændigt fremmede: Lithauer, Tschuder, Finner, Tyrker og Magyarer. Der var endvidere Enhed i Troesbekjendelsen; Russerne afvege i den Retning fra deres Naboer, thi overfor Vestslaverne, Polakkerne og Czekerne, repræsenterede de en særskilt Form af Kristendommen, der ikke var knyttet til Rom og forkastede Latin som Kirkesprog. Ligesaa fandtes der Enhed i Henseende til den historiske Udvikling, eftersom de russiske Slaver hidtil alle havde været underkastet den samme Skjæbne; de havde alle modtaget den græske Kul-

tur, de vare komne under Varegernes Herredømme og havde i Fællesskab udført visse store Foretagender som Togene mod Byzants og Krigene mod de vandrende Folk. Endelig herskede en politisk Enhed blandt dem, thi det var, naar Alt kom til Alt, den samme Familie, der beklædte Thronen saavel i Galizien som i Novgorod, saavel ved Dnieper, som i Susdal. Alle russiske Fyrster nedstammede fra Rurik, den hellige Vladimir og fra Jaroslav den Store. Trods Delingen i Arvelodder vedblev Kiev dog at være Ruslands Midtpunkt. Der havde Oleg og Igor hersket, der havde Vladimir døbt sit Folk, der havde Jaroslav skabt et Hovedsæde for Religionen, for Kunsterne og den nationale Kultur. Derfor kan man ei undre sig over, at Kiev af alle Ruslands Stæder var den, hvorom der blev heftigst kjæmpet. Rusland havde mange «Fyrster», men det havde kun en Storfyrste (weliki knæs), Storfyrsten af Kiev. Ham tilkjendte man et Supremati over alle de andre, hvilket han ikke blot skyldte sin Hovedstads Betydning, men ogsaa hans Egenskab som Fyrstefamiliens Ældste. Kiev, de russiske Stæders Moder, maatte da altid tilhøre den «Ældste» blandt Ruriks Efterkommere: Det var en Følge af Slavernes patriarkalske System. Naar Storfyrsten af Kiev døde, tilfaldt Arvefølgen ikke hans Søn, men den af de andre Prinser i Familien, hvad enten det var den Afdødes Onkel eller Broder, der paa det Tidspunkt var den «Ældste» af dem alle. Hele Rusland fra Østersøen indtil det sorte Hav holdt sig da rede til at støtte den eller hin Thronprætendents Fordringer med Vaaben. Og paa samme Maade gik det i de andre Fyrstendømmer.

Jaroslav den Stores Efterfølgere.

Den vedvarende Strid mellem den byzantinske Statsret, der sikrede den Afdødes Søn Arven, og Slavernes gamle nationale Ret, ifølge hvilken Arven gik over til

den «Ældste» i hele Familien, var en uudtømmelig Kilde til Borgerkrige. Omend Retten havde været fuldkommen klar, vare Fyrsterne dog ikke altid tilbøielige til at anerkjende den. Skjønt Isæslav var den ældste af Jaroslavs Sønner, og Faderen udtrykkelig havde bestemt Thronen i Kiev for ham, og paa sin Dødsseng opfordrede de øvrige Sønner til at betragte ham som deres «Fader», saa skete det dog ikke desto mindre, at Broderen Svætoslav greb til Vaaben mod ham og styrtede ham fra Thronen (1073). Isæslav maatte flygte til den tydske Keiser Henrik den Fjerdes Hof og gjensaa først Kiev ved sin Medbeilers Død (1076). Da Storfyrst Isæslav selv bortkaldtes af Døden, fik han ikke strax sin Søn Svætopolk til Efterfølger. Vsevolod, den Afdødes Broder, hvis Datter ægtede den tydske Keiser Henrik den Fjerde, herskede i femten Aar (1078—1093). Derpaa gik Kronen over til den nævnte Svætopolk (1093—1113), uden at der lagdes ham nogen Hindring i Veien af Vladimir Monomakh, Vsevolods Søn. Under Storfyrst Svætopolk tilføiedes der Polovzerne et blodigt Nederlag: sytten af deres Khaner faldt i Slaget. Æren for denne Seir tilkom væsentlig Vladimir Monomakh, hvorfor Befolkningen i Kiev ved Svætopolks Død erklærede, at den ikke vilde have nogen anden Storfyrste end ham. Med Omgaaelse af Arveloven besteg da Vladimir Monomakh Thronen (1113—1125). Han førte heldige Krige mod Polovzerne, Petschenegerne, Torkerne, Tscherkesserne og andre Nomadefolk. De andre Dele af Rusland maatte føle Storfyrsternes Autoritet. En Fyrste af Minsk, der havde vovet at fremkalde en Borgerkrig, blev afsat og døde i Fangenskab i Kiev. Fyrsten af Vladimir i Volhynien blev ligeledes dethroniseret, og hans Land overdraget til en Søn af Storfyrsten.

Man har nogle mærkelige «Leveregler», som Monomakh forfattede for sine Sønner, og hvori han giver dem vise Raad. «Det er ikke Faste,» hedder det deri, «eller

Ensomhed eller Klosterlivet, der forskaffer Eder det evige Liv, men det er Godgjørenhed. Glemmer ikke de Fattige, men bespiser dem. Nedgraver ikke Eders Skatte i Jordens Skjød, thi det strider mod Kristendommens Forskrifter.* Værer en Fader for de Faderløse, dømmer selv Enkerne. Lad ikke Dødsstraffen fuldbyrdes, hverken paa Uskyldige eller Skyldige, thi intet er helligere end en Kristens Liv og Sjæl. Elsker eders Hustruer, men lader dem ikke faa Magt over Eder. Naar I have lært noget Nyttigt, saa søger at bevare det i Eders Hukommelse, og stræber uafladelig efter at blive mere oplyste. Min Fader, der ikke havde forladt sit Slot, talte fem Sprog, en Evne, som de Fremmede beundre hos os.» Under Vladimir Monomakhs Regjering fik den slaviske Race fast Fod i Susdal, og ved Klæsma grundlagdes en Stad, der bar hans Navn og var kaldet til at spille en stor Rolle.

Af Vladimir Monomakhs Sønner blev den ene, Georg Dolgoruki, Stamfader for Fyrsterne i Susdal og Moskov, den anden, Mstislav, for Fyrsterne i Kiev og Galizien. Disse to Grene vare ofte fjendtligt sindede mod hinanden, og det var fortrinsvis deres indbyrdes Skinsyge, der gav Kievs Blomstring det sidste Stød. Da Isæslav, Søn af Mstislav (1146—1154), kaldtes til Thronen af sin Hovedstads Beboere, gjorde hans Onkel Georg Dolgoruki, Fyrste af Susdal, sine Rettigheder gjældende som Familiens Ældste. Kiev blev Stridsæblet mellem Brodersønnen og Onkelen. Det var en Krig mellem det gamle og det nye Rusland, mellem Rusland ved Dnieper og Rusland ved Volga. Fyrsterne af Susdal, som havde trukket sig tilbage til Skovene mod Nordøst og grundede deres Herredømme paa Levningerne af den finske Race, bleve mere og mere fremmede for det kievske Rusland. Naar de heftigt attraaede de

* At nedgrave Penge i Jorden er en Sædvane, som har holdt sig til den Dag i Dag hos de russiske Bønder.

«russiske Stæders Moder», fordi Titlen Storfyrste var forbunden med Kiev, havde de dog mindre Ærefrygt for denne Stad end de andre Fyrster. Efter en temmelig lang Krig kom det til et afgjørende Sammenstød (1150). I Slaget ved Perejaslav blev Isæslav fuldstændig beseiret og flygtede til Vladimir i Volhynien, hvorefter Georg Dolgoruki besatte Kiev. Isæslav kaldte sin Svoger, Kongen af Ungarn, og Kongerne af Polen og Bøhmen til Hjælp, bemægtigede sig ved et Overfald Kiev og var nær ved at tage sin Fjende til Fange. Men da han indsaa, at han havde den nationale Ret imod sig, fandt han paa at stille den ene «Ældste» op mod den anden: han erklærede sig mod sin Onkel Georg til Fordel for en anden Søn af Monomak, den gamle Vætschesslav, Fyrste af Turov. Denne proklameredes som Storfyrste af Kiev (1150—1154), og da Georg fornyede sit Angreb, blev han overvunden under Kievs Mure. Efter Vætschesslavs Død gik Kiev en Tid lang fra den ene Haand til den anden. Georg Dolgoruki naaede endelig Maalet for sine Ønsker: han holdt 1155 sit Indtog i Hovedstaden og i det Øieblik, da der dannede sig et Forbund for atter at fordrive ham derfra, havde han i det mindste den Trøst at dø som Storfyrste af Kiev 1157. «Jeg takker Dig, store Gud,» udraabte en af de Forbundne ved Budskabet herom, «at Du ved vor Fjendes hurtige Død forskaanede os for den Pligt at udgyde hans Blod!» De Forbundne begave sig ind i Staden; en af dem antog Titel af Storfyrste og delte derpaa Territoriet med de andre. Fra den Tid af gaves der ikke noget Storfyrstendømme i Ordets egentlige Betydning; overfor Susdals voxende Magt ophørte Kiev at være Ruslands Hovedstad. Det var dog ikke dets sidste Nederlag.

I Aaret 1169 dannede Andreas Bogoljubski, Georg Dolgorukis Søn og Fyrste af Susdal, der var misfornøiet med Kievs Hersker, Mstislav, et af elleve Fyrster bestaaende Forbund mod denne. En stor Hær førtes mod

Kiev, og denne Gang overvældede Skovenes Rusland Steppens. Efter tre Dages Beleiring indtoges Kiev med Storm. «Denne de russiske Stæders Moder,» siger Karamsin, «havde gjentagne Gange aabnet sine Porte for Fjender, men endnu var den aldrig bleven indtaget med Magt. Til deres evige Skjændsel glemte Seierherrerne, at de vare Russere! I Løbet af tre Dage bleve ikke blot Husene, men ogsaa Kirkerne, St. Sofiakirken og Tiende-Kirken ikke undtagne, samt Klostrene overgivne til Plyndring: de værdifulde Billeder, de præstelige Smykker, Bøgerne og Klokkerne bortslæbtes.» Fra det Øieblik af var ikke længer den hellige Vladimirs Hovedstad, der var bleven plyndret og vanæret af hans Efterkommere, Gjenstand for Ruslands almindelige Interesser. Den har ligesom de øvrige Dele af det slaviske Landomraade sine Fyrster, men de fyrstelige Familieoverhoveder i Smolensk, Tschernigov og Galitsch antage nu ogsaa Storfyrstetitlen, der hidtil kun var bleven baaret af en enkelt. Ruslands Midtpunkt har forskudt sig. Det ligger nu i Volga-Bækkenet, i Susdal. Forskjellige Aarsager bidroge til at gjøre Kievs Nederlag 1169 uopretteligt. Borgerkrigene i Forening med de vandrende Horders stedse voxende Magt gjorde Dniepers Bredder ubeboelige, hvorfor der umulig paa denne Jordbund kunde grundes en varig Tingenes Orden. Skovenes Rusland var vel mindre rigt udrustet af Naturen og stod langt tilbage i Kultur for Dnieperlandet, men det var i det mindste roligere. Der dannede sig da der et Storfyrstendømme, hvilket en stor Fremtidsbestemmelse var forbeholdt, men som de sydlige Stepper, der vare blevne et Bytte for de omvankende Stammer, i tre Aarhundreder adskilte fra det sorte Hav eller, hvad der var det Samme, fra den byzantinske Kultur.

Syvende Kapitel.

Rusland efter Kievs Fald. Susdals og Galiziens Magt.

(1169—1224.)

Efter Storfyrstendømmet Kievs Fald ophørte Rusland at have et Midtpunkt, omkring hvilket alle dets Dele graviterede. Livet synes at have draget sig hen til dets Omkreds, og i de halvtresindstyve Aar, der gaa forud for Mongolernes Fremtræden, koncentrerer den russiske Histories Interesse sig om Fyrstendømmerne Susdal og Galizien og de to Republiker Novgorod og Pskov.

Fyrstendømmet Susdals Grundlægger var Georg Dolgoruki, men vi have seet ham sætte hele sin Handlekraft ind paa at sikre sig Thronen i Kiev. Hans Søn, Andreas Bogoljubski, var derimod en ægte susdalsk Fyrste. Fra ham nedstamme Moskovs Czarer, med ham fremtræder en hel ny Fyrstetype i den russiske Historie. Han er ikke den ridderlige, sorgløse «Knæs» fra Kiev-Landet, der er en Bold for modsatte Lidenskaber, men det er en statsklog, ærgærrig Hersker af lunefuld og bydende Tænkemaade, der uden Samvittighedsnag og uden Medlidenhed skrider frem mod sit Maal. Andreas havde faaet Uvillie mod de urolige Stæder ved Dnieper, hvis Borgerforsamlinger hyppig holdt Fyrstens Magt i Skak. I det alvorlige Susdal befandt han sig dog i det mindste midt iblandt Kolonister, som vare blevne indkaldte, og som ikke tænkte paa at gjøre ham Myndigheden stridig, og han herskede der over Stæder, der for største Delen skyldte hans Forfædre eller ham selv deres Tilværelse. Endnu i sin Faders Levetid havde han forladt Dnieper og sin Residens Vyschegorod, og medførende et græsk Billede af Guds Moder havde han nedsat sig ved Klæsma, hvor han udvidede og be-

fæstede Vladimir og begyndte Anlæggelsen af en By, som han kaldte Bogoljubov.

Da Thronen i Storfyrstendømmet Kiev blev ledig ved Georg Dolgorukis Død, overlod Andreas Striden om den til Sydens Fyrster. Først vilde han skaffe sin Autoritet Anerkjendelse i Stor Novgorod, der ved snevre Interessers Baand var knyttet til Susdal. Han indsatte en af sine Brodersønner som Statholder i Novgorod. Efter at han havde tilintetgjort Kievs Glans og Magt, vilde han, ledet af det sikre Instinkt, der senere drev Ivan den Store og Ivan den Skrækkelige frem mod Novgorod, bringe den store Republik i endnu større Afhængighed af sig. «Kievs Fald,» siger Karamsin, «syntes at være Forbudet paa Undergangen af Novgorods Frihed. Men Indbyggerne i Kiev, der vare vante til at skifte Herrer og at ofre de Overvundne for Seierherrerne, kæmpede kun for deres Fyrsters Ære, medens Novgoroderne nu skulde udgyde deres Blod for Forsvaret af deres Rettigheder og de Institutioner, der vare grundede af deres Forfædre.» Mstislav, Andreas's Søn, med hvem Fyrsterne af Smolensk, Riæsan Murom og Polozk havde forbundet sig, hærgede Republikkens Landomraade med Ild og Sværd og bragte de modige Borgere i Raseri. Da det kom til Slag under Stadens Mure, mindede Novgoroderne, hvad der opildnede Kamplysten, hverandre om, hvorledes deres Modstandere nylig havde besudlet det hellige Kiev med Plyndring og Kirkeran. Alle svore, at de vilde dø for St. Sofia i Novgorod; Erkebiskop Johannes tog Billedet af Guds Moder og bar det med stor Pomp omkring Murene. Man fortæller, at en Pil, som en susdalsk Kriger afskød, ramte den hellige Jomfrues Billede; hun vendte sit Ansigt mod Staden og fældede Taarer paa Erkebiskoppens Dragt. Da bleve Beleirerne grebne af en panisk Skræk. Novgorodernes Seier var fuldstændig, de lode en Mængde Fjender springe over Klingen og gjorde saa mange Fanger, at man, ifølge deres

Krønnikeskrivers haanlige Udtryk, gav ti Susdalere for een «grivna» (1170). — Paa denne Tid mistede Andreas sin Søn og Arving, Mstislav.

Den Gang Andreas nedsatte sig i Landet Susdal, var det Befolkningen selv, der havde valgt ham til Fyrste, med Udelukkelse af alle andre Familiemedlemmer. Men denne Fjende af municipal Frihed havde hverken i Sinde at opslaa sin Residens i Rostov eller i Susdal, Landets to gamle Stæder, der ogsaa havde deres Borgerforsamlinger, deres «wetsche». Han foretrak Vladimir ved Klæsma, hvilken Stad han satte høiere end Rostov og Susdal, der hidtil havde seet fornemt ned paa den. For at give denne Beslutning et antageligt Paaskud lod han ti Verster fra Vladimir, paa Veien til Susdal, reise et Telt, hvori han tog Ophold. Han medbragte et undergjørende Billede af den hellige Jomfru, hvilket var kommet fra Konstantinopel og efter Forsikringen var et Arbeide af St. Lukas. Den næste Morgen forkyndte Andreas, at Guds Moder havde viist sig for ham i Drømme og befalet ham at opstille hendes Billede, ikke i Rostov, men i Vladimir. Desuden skulde han paa Stedet, hvor han havde havt dette Syn, bygge en Kirke og et Kloster for den hellige Jomfru: det var Oprindelsen til Landsbyen Bogoljubov, hvor Andreas yndede at opholde sig. Af Vladimir søgte han imidlertid at gjøre et nyt Kiev. Der reiste sig ogsaa i Vladimir en gylden Port, en til den hellige Jomfru indviet Tiende-Kirke og talrige Klostre, som Andreas opførte under Medvirkning af Kunstnere fra Vesten.

Andreas søgte at vinde Præsternes Venskab, idet han havde en Forudfølelse af, at en af Fremtidens store Magter laa i dem. Han levede som en from Fyrste, stod undertiden op om Natten for at tænde Voxkjerter i Kirkerne og uddelte rigelige Almisser blandt Folket. Andreas havde ogsaa ønsket at gjøre Vladimir til Sædet for en Metropolit; saaledes vilde han paa samme Tid som han tog Titlen:

«Storhertugdømme» fra Kiev ogsaa have berøvet det det religiøse Supremati i Rusland og ladet saavel den geistlige som den verdslige Magt gaa over til den nye Stad. Denne Gang vægrede Patriarkhen af Konstantinopel sig ved at opfylde hans Ønske; men Andreas's Forsøg skulde engang blive gjentaget af Storfyrsten af Moskov. Hvad der især vidner om, at Andreas Bogoljubski var en Mand, der var forud for sit Aarhundrede og lededes af en sikker Forudfølelse af Fremtiden, var den Omstændighed, at han nægtede at dele de fædrene Besiddelser med sine Brødre eller Brodersønner. Naar han brød med den patriarkhalske Delings-Skik, idet han vilde herske alene i Vladimir, saa gjorde han ligeledes Brud paa den varegiske Overlevering med Hensyn til «Druschina»; han behandlede ikke sine Mænd, sine Bojarer, som Omgangsfæller, men som Undersaatter. De, der vægrede sig ved at bøie sig for hans Villie, maatte forlade Landet. Man kan sige, at Andreas Bogoljubski allerede nærede Planer om Grundlæggelsen af et saadant Autokrati, som tre hundrede Aar senere traadte ud i Virkeligheden. Han antyder i det tolvte Aarhundrede, hvad Storfyrsterne af Moskov i det femtende og sextende Aarhundrede skulde gjøre for at opnaa uindskrænket Magt. Hans Vilkaarlighed skabte ham heftige Fjender, og han blev myrdet af sine Bojarer i Bogoljubov, hans Yndlingsopholdssted (1174).

Efter denne mærkelige Mands Død fulgte store Uroligheder. Hans Søn og hans tvende Brødre, Mikael og Vsevolod, stredes om Thronfølgen. Det lykkedes Mikael, idet han støttede sig paa Befolkningen i Vladimir, at blive Storfyrste af Susdal og han efterfulgtes af sin Broder Vsevolod (1176). Denne vandt Seier over Fyrsterne af Tschernigov og Riæsan, hvilket sidste Land han forenede med Susdal. Vsevolod var en klog, sparsom, udholdende og karakterfast Fyrste. Efter hans Død (1212) begyndte Forvirringen paany. Hans næstældste Søn blev under Navn af Georg

den Anden Storfyrste af Vladimir, men han bekæmpedes af den ældste af Brødrene, Konstantin, der i Forening med Mstislav den Dristige, Fyrste af Novgorod, tilføiede ham et stort Nederlag ved Lipzk (1216). Nu udraabtes Konstantin til Storfyrste af Vladimir, men han døde allerede Aaret efter, hvorpaa Georg igjen besteg Thronen. Under hans Regjering foretoges Krigstog mod Mordvinerne. Paa et af disse Tog, for hvilket Storfyrst Georg personlig stod i Spidsen, tildrog en stor Høi paa Volgas høire Bred i Nærheden af det Sted, hvor Oka udmunder i den, sig hans Opmærksomhed. Der, i den af Mordviner beboede Egn, lagde han Grunden til Nischni-Novgorod.

Galizien stod i en mærkelig Modsætning til Susdal. Befolket af Khorvaterne eller de hvide Kroater, havde det trods Erobringen af de varegiske Fyrster bevaret en ren slavisk Karakter. Fyrsten, siger Kostomarov, var en Fyrste efter de gamle slaviske Begreber. Han valgtes af en Forsamling af Landets Mænd og var afhængig af denne. Men selve denne Forsamling beherskedes af Bojarerne, der, paavirkede af ungarske og polske Forestillinger, dannede et mægtigt Aristokrati, og vare Landets Herrer. For Bojarernes Fjendskab maatte Fyrst Vladimir, Søn af Jaroslav Osmomysl, flygte, men han endte dog efter en paa Omskiftelser rig Tilværelse som Galiziens Hersker. Roman, Fyrste af Volhynien, erobrede derpaa ved Hjælp af polske Tropper, Kasimir den Retfærdige havde overladt ham, Galizien, og i ham fandt de urolige Bojarer endelig deres Herre. Roman, der havde skaffet sig Kronen ved Erobring, besluttede at tæmme den stolte Adel. Medens en samtidig Forfatter, den polske Biskop Kadlubek skildrer ham som en meget grusom Regent, lovprises han derimod i de russiske Krønniker. De kalde ham en anden Monomak, en uovervindelig og frygtelig Helt, «der vandrede ad Guds

Veie, udryddede Hedningerne og kastede sig over de Vantro som en Løve.» Han overvandt Lithauerne og Polovzerne; i Borgerkrigene var han ligeledes seierrig og indsatte en af sine Slægtninge paa Thronen i Kiev. Han tildrog sig den store Pave Innocens den Tredies Opmærksomhed. Paven sendte Missionærer til ham for at omvende ham til den katholske Tro, idet han lovede at gjøre en stor Konge af ham ved Hjælp af St. Peters Sværd. Roman drog sit eget Sværd og svarede stolt Innocentius' Afsendinge: «Har Paven et lignende Sværd?! Saalænge jeg bærer det ved min Side, behøver jeg ikke nogen Andens Sværd.» I Aaret 1205, da han var indviklet i en Krig med Polen, fjernede han sig uforsigtig fra sin Hær, og bukkede ved Veichsels Bred under i en ulige Kamp. Volhyniens Krønniker tillægger ham Tilnavnet «den Store» og «hele Ruslands Selvhersker». Roman den Volhynier er en værdig Samtidig af «Selvherskeren» mod Nordost, Andreas af Susdal.

Roman efterlod to mindreaarige Sønner, af hvilke den ældste, Daniel, anerkjendtes som Fyrste af Galizien (1205—1266). Men i et saa uroligt, af Partikampe sønderrevet Land kunde et Barn, under en Kvindes Formynderskab, ikke herske. Røderusland blev Skueplads for en Række Borgerkrige, hvilke ungarske og polske Indblandinger gjorde endnu mere indviklede. Daniel blev et Par Gange forjaget, men kom endelig 1228 i varig Besiddelse af Thronen. Som Mand lagde han Tapperhed og Handlekraft for Dagen og hævdede ligesom Faderen sin Myndighed overfor Bojarerne, men med Anvendelse af mindre haarde Midler. Under det store mongolske Indfald, der oversaaede Galizien med Ruiner, maatte han flygte til Ungarn, men efter sin Tilbagekomst bestræbte han sig af yderste Evne for at læge de Saar, der vare slaaede hans ulykkelige Land. For at udfylde de Huller i Befolkningen, Mongolernes Hærgninger havde frembragt, indkaldte han

Tydskere, Armeniere og Jøder, som han udstyrede med Særrettigheder. Den økonomiske Følge af denne Forholdsregel blev en hurtig Udvikling af Handel og Industri; den ethnografiske Følge blev Indførelsen i Galizien af et jødisk Element, der var meget seigt og udholdende, men fremmed for den herskende Nationalitet og dannede ligesom et særskilt Folk midt iblandt den russiske Befolkning. Daniel var en af de sidste russiske Fyrster, der bøiede sig for den mongolske Horde. Khan Batu behandlede ham med en vis Udmærkelse, men iøvrigt bar Daniel kun med Uvillie disse Barbarers Aag. Da han følte sig isoleret, under den orthodoxe Verdens almindelige Nedværdigelse, vendte han sig til Rom og lovede at gjøre Anstrængelser for Gjenforeningen af de to Kirker og at stille sit Kontingent til det Korstog, man prædikede i Europa mod Mongolerne. Innocentius den Fjerde kaldte ham sin kjære Søn, gav ham Kongetitel og sendte ham Krone og Scepter. I Drogitschin kronedes Daniel høitideligt af Abbeden af Messina, Pavens Legat (1254). Tilskyndet af Ungarerne og Polakkerne gjorde han Forsøg paa at afkaste Mongolernes Aag, og fordrev dem fra nogle befæstede Punkter, men han blev snart af overlegne Kræfter tvungen til at ydmyge sig. Ingen Fyrste havde været værdigere til at befri det sydlige Rusland, men hans Virkekraft og hans Talenter brødes mod Forholdenes Magt. Hans Tilværelse afsluttedes i Aaret 1266, og med den endtes et af de mest bevægede Levnetsløb, hvorom de russiske Annaler have opbevaret Mindet. Borgerkrigen i hans Ungdom, det tatariske Indfald i hans modne Alder og Underhandlingerne med det vestlige Europa lode ham aldrig komme til Hvile. Efter ham gik det russiske Galizien over til forskjellige Fyrster af hans Familie; i det fjortende Aarhundrede blev det indlemmet i Kongeriget Polen. Galizien var tabt for Rusland.

FREDRIKSSTAD
Haandværkerforening
FREDRIKSSTAD.

Ottende Kapitel.

De russiske Republiker: Novgorod, Pskov og Vjætka.

(Indtil 1224.)

Novgorod er i den ældste Tid det politiske Midtpunkt for det nordvestlige Rusland. Om Oprindelsen af Slaverne ved Ilmen, der grundlagde det, hersker der endnu Usikkerhed. I den russiske Histories Begyndelse finde vi Novgoroderne i Spidsen for det Folkeforbund, der først fordrev Varegerne og derpaa indkaldte dem, for at de skulde herske over Rusland. Novgorod har siden gammel Tid været delt i to Dele, der adskilles fra hinanden ved Volkovfloden, som kommer fra Ilmensøen og falder ud i Ladogasøen. Paa den venstre Flodbred ligger «St. Sofias Stadel», i hvilken Vladimir Jaroslavitsch byggede den berømte Domkirke, og hvor Kreml hævede sig. Paa den høire Flodbred findes «Handelsstaden» med «Jaroslavs Gaard»; Broen, som forbinder begge Sider, er navnkundig i Novgorods Aarbøger. Gilbert de Lannoy, der besøgte Republiken 1413 har efterladt os følgende Skildring af den: «Novgorod er en meget stor Stad, der ligger paa en smuk Slette, og er omgiven af udstrakte Skove; Grunden, hvorpaa den staaer, er lav, udsat for Oversvømmelser og paa nogle Steder sumpig; Byen er omgiven af slette Volde, som bestaa af Vidiefletninger, der ere blevne fyldte med Jord. Taarnene ere af Sten.» En Del af disse Volde ere endnu til og tillade En at danne sig en Forestilling om den gamle Stads store Omfang. Kreml danner ligesom dens Akropolis. Kathedralkirken har bevaret sine Kalkmalerier fra det tolvte Aarhundrede; her findes den hellige Vladimir Jaroslavitsch's, Ærkebiskoppen Nikitas's og mange andre berømte Personligheders Grave. Vi tale her ikke om

Novgorods skatskyldige Stæder: Pskov, Isborsk, Ladoga, Velikie-Luki, Staraja Russa, Torschok og Bieschetschi. Republikens oprindelige Territorium, dens «ager romanus» deltes i fem «Femtedele» (pætinen), der indbefattede Landet Syd for Ladoga og Onegasøen. Novgorods Erobringer dannede fem Retsdistrikter eller «Voloster», der indbefattede hele det nordlige Rusland og strakte sig henimod Sibirien. Hertil kommer endnu Ingrien, Karelien og en Del af Livland og Estland.

Novgorod, der havde hidkaldt de varegiske Fyrster, var med sine hundred tusinde Indbyggere og sine tre hundred tusinde Undersaatter altfor mægtig til at lade sig tyrannisere. Jaroslav den Store skal have bevilliget Novgoroderne store Privilegier, hvis Text dog ikke findes noget Sted, men som de stadig paaberaabte sig. Disse Republikanere kunde ikke undvære en Fyrste, men det var sjældent, at de beholdt en saadan ret længe. Den virkelige Herskermyndighed udøvedes af Borgerforsamlingen, «Vetsche», der ved Stormklokkens Lyd mødte i «Jaroslavs Gaard». Denne Republik tillagde sig selv Benævnelsen «Herren Stor Novgorod» (gospodin veliki Novgorod). «Hvem kan modstaa Gud og Stor Novgorod,» hed det i Folkemunde. Da denne Stad laa fjernt fra Rusland ved Dnieper og var henvist til Østersøen og Vesteuropa, tog den kun liden Del i de Krige, for hvilke Kiev var Genstand og Midtpunkt. I en vis Forstand drog den Nytte af disse, thi under disse fyrstelige Fejder og som en Følge af de hyppige Omskiftelser i Storfyrstendømmet havde ingen Hersker tilstrækkelig Magt til at give den en Herre. Den havde Valget mellem de rivaliserende Familiers Fyrster. Den, som den kaldte til Herredømme over sig, kunde den stille sine Betingelser. Var den utilfreds med Fyrstens Ledelse, fordrev den ham og hans Krigerfølge. Fyrsten af Novgorods Magt støttede sig iøvrigt ikke blot paa hans «Druschina», der i Reglen delte hans Skæbne, eller paa

hans Familieforhold til dette eller hint Fyrstendømme, men ogsaa paa det Parti, han havde forstaaet at skaffe sig i selve Republikens Indre. Han holdt sig, indtil det lykkedes Modpartiet af faa ham afsat, hvorpaa Folket tog Hævn over hans Tilhængere. Da Novgorod frem for alt var en stor Handelsstad, foranledigede indbyrdes stridende økonomiske Interesser hyppig saadanne Spaltninger. Blandt Borgerne dreve nogle især Handel paa Volga og med Orienten, andre navnlig paa Dnieper og med Byzants. De første søgte da Venskab med Fyrsterne af Susdal, der vare Herrer over den store østlige Omsætningsaare; de sidste attraaede et godt Forhold til Fyrsterne af Kiev eller Tschernigov, der beherskede Veien mod Syd. Hvert af de to Partier bestræbte sig for at faa en Fyrste af den Familie, hvis Beskyttelse det søgte at opnaa. Lykkedes det en afsat Fyrste at komme ud af Staden, saa gjorde han ofte ved sin Slægts væbnede Bistand Forsøg paa at sætte sig i Besiddelse af Magten igjen. Den Række Kampe, der saaledes udspandt sig, forbigaaes her; kun skal det mærkes, at Novgoroderne i Løbet af syv Aar (1218—25) fem Gange skiftede Fyrste. Efter at Novgorod var bleven hjemsøgt af en Hungersnød, og en Ildebrand samme Aar havde ødelagt et helt Stadkvarter, blev Befolkningens urolige Sind tæmmet. Jaroslav, Andreas Bogoljubskis Brodersøn, der var bleven forjaget flere Gange, lykkedes det at beherske Novgorod uindskrænket, indtil han kaldtes til den storfyrstelige Throne (1236). Han efterlod Novgoroderne sin Søn, Alexander Nevski, som Fyrste.

Da ikke noget fyrsteligt Dynasti kunde faa fast Fod i Novgorod, da Fyrstens Følge ikke kunde indtage nogen Plads blandt den indfødte Adel, blev Følgen deraf, at Republiken bevarede sine Friheder urørte under dens Fyrsters kortvarige Herredømme. Mellem Fyrsten og Druschina'en paa den ene Side og Bojarerne, «Vetsche'n» og Militsen paa den anden Side var der overalt en Modsætning, men i Novgorod

havde «Vetsche'n» og den kommunale «Milits» bevaret en langt større Betydning end noget andet Steds i Rusland. Staden var mægtigere end Fyrsten. Denne herskede kun i Kraft af en Overenskomst, hvoraf man utvivlsomt ogsaa finder Spor i andre russiske Lande, men i Novgorod staaer den i første Række. Enhver ny ankommen Fyrste maa forpligte sig ved Ed til at haandhæve Jaroslav den Stores Love. Denne Overenskomst er, ligesom pacta conventa i Polen, en Mistillidsakt, bestemt til at indskrænke Fyrstens og hans Følges Magt. De Indtægter, hvortil han har Ret, og som danne hans Fyrstelønning ere omhyggeligt fastsatte ligesom hans dømmende og politiske Myndighed. Han hæver Afgifter af visse «Voloster», modtager «Vira» (Germanernes Wehrgeld), ligesom han opkræver visse Bøder. I nogle Retsdistrikter har Fyrsten sin egen «tjun» eller Foged, men ved Siden af denne har Novgorod ogsaa sin. Han kan ikke udøve Retspleien uden Medvirkning af «Possadnik'en», Folkeforsamlingens Formand, heller ikke kan han gjenoptage en allerede paadømt Sag, og han kan fremfor alt ikke reise Sag for en Domstol udenfor Staden. Dette sidste frygtede Novgoroderne mest og med Grund; thi fra det Øieblik den lavere Befolkning i Novgorod havde seet, at man kunde paakalde Storfyrsten af Moskovs Kjendelse, vilde det have været ude med Republikens Uafhængighed. I Stridigheder mellem Fyrstens Mænd og Stadbeboerne dømte en blandet Domstol. Fyrsten maatte ligesaa lidt som hans Mænd erhverve Dele af Novgorods Territorium eller grunde Kolonier. Kun om Efteraaret maatte han holde Jagt i Staraja Russa's Skove, og kun paa en bestemt Aarstid maatte han lade sit Græs slaa. Skjønt Novgoroderne vare opfyldte af Mistillid til Fyrsten, trængte de dog til hans Tjeneste for at lægge Baand paa den gamle slaviske Lovløshed. Ligesom i Ruriks Tid «væbnede Familierne sig mod Familierne, og der fandtes ikke Retfærdighed.»

«Vetschen» havde en mere udstrakt Myndighed og fungerede regelmæssigere end Tilfældet var i nogen anden russisk Stad; den indkaldte Fyrsterne, forjog dem eller fængslede dem og satte dem under Anklage. Den valgte og afsatte Erkebisperne, den tog Beslutning om Fred og Krig og domfældte Statsforbrydere. Ifølge den gamle slaviske Grundsætning, der holdt sig hos Polakkerne indtil deres Republiks Fald, toges Beslutningerne ikke med Majoritet, men med Enstemmighed. Det var et Slags liberum veto. Majoriteten havde da den Udvei at drukne Dissidenterne i Volkovfloden. Fyrsten havde, ligesom Possadnik, Bojarerne ligesom Folket, Ret til at sammenkalde «Vetschen». Denne forsamlede sig enten i «Jaroslavs Gaard» eller i St. Sofiakirken. Ligesom Polen havde sine Konføderationer, sine bevæbnede Landdage, saaledes saae ogsaa Novgorod gjentagne Gange, hvorledes paa begge Flodbredder indbyrdes skinsyge og fjendtlige Vetscher samlede sig, og kom i Kamp med hinanden paa Volkovbroen. Undertiden bleve Spørgsmaal, før de forelagdes den almindelige Forsamling, drøftede i et snævrere Raad, bestaaende af ansete Borgere og Øvrighedspersoner, der havde været i Stadens Tjeneste. Hovedøvrighedspersonerne i Novgorod vare: 1) «Possadnik'en», som Periodens tydske Krønikeskrivere kaldte «Borgemesteren», og som skiftedes næsten ligesaa hyppigt som Fyrsten. Possadnik'en valgtes i visse indflydelsesrige Familier: en af disse leverede Novgorod tolv i Tallet. Stadens første Øvrighedsperson havde det Hverv at forsvare Novgorods Privilegier. Han delte med Fyrsten den dømmende Myndighed og Retten til at fordele Afgifterne. Han forvaltede Staden, befalede dens Milits, ledede Statssagerne og satte dens Segl under Dokumenterne. 2) «Tyssatschki'en» (af «tyssatsch», tusinde) fører i tydske Skrifter Navnet dux eller Hertug; han var altsaa en militær Befalingsmand, en Khiliarch, der havde Borgermilitsens «Sotskis» (af sot, hundrede) under sig. Han havde en

særskilt Domstol og synes at have haft den Opgave at forsvare Folkets Rettigheder; han mindede saaledes om Tribunerne i Rom. Foruden Sotskis var der 3) en Starost, et Slags Foged for hvert Stadkvarter. Den novgorodske Ret, der væsentlig kjendes fra «Retsdokumentet» (sudnaja gramota), hvis definitive Affattelse gaaer tilbage til Aaret 1471, hvilede udelukkende paa de samme Principer som Jaroslav den Stores «Russkaja Prawda». Ligesom i de gamle germaniske og skandinaviske Love finder man der Bestemmelser om Mandebod, Tvekampe og Gudsdomme, der holdt sig i Novgorod indtil det sextende Aarhundrede.

Novgorods Jordbund var sandet, sumpig og ufrugtbar, hvorfor det ofte hjemsøgtes af Hungersnød og Pest. Novgorod var, for at kunne bestaa, nødsaget til at udvide sig, og det blev følgelig et Folk af Handelsmænd og Kolonister. De orientalske Mønter og de Smykker, som man har fundet i «Kurganerne» ved Ilmen, vise, at Novgoroderne i gammel Tid dreve en udstrakt Handel med Orienten. Vi se dem tuske Jern og Vaaben med ædle Metaller, som Jugrierne udvandt af Urals Gruber. De handlede med Slaverne ved Østersøen: da disse mistede deres Uafhængighed, og da der i Visby paa Øen Gulland dannede sig et blomstrende Midtpunkt for Omsætningen, vendte Novgoroderne sig derhen. I det tolvte Aarhundrede var der et gullandsk Kontor og en varegisk Kirke i Novgorod; paa Gulland en novgorodsk Kirke. Da Tydskerne begyndte at gjøre Skandinavierne Handelen paa Østersøen stridig, var der i Novgorod et tydsk Handelskontor, der til Slutning fortrængte det gullandske. Da den tydske Hansa vandt Herredømme i Norden, finder man Tydskere bosatte ikke blot i Novgorod, men i Pskov og Ladoga, ved alle Mundingerne af de novgorodske Søers Net. De fik der vigtige Forrettigheder, selv Retten til at erhverve Engjord. De vare Herrer hos dem selv, i deres befæstede Handelskontor, paa deres af svære Planker indhegnede

Plads, hvor ingen Russer maatte træde ind uden deres Tilladelse. Saadan et tydsk Handelsselskab lededes efter de mest sneverhjertede og exklusive Synspunkter; ingen Russer kunde blive Medlem af Selskabet eller forhandle en Tydskers eller Englænders Varer. Selskabet tillod kun Storhandel, og for at holde sine Varer i høi Pris, tillod det kun disses Indførsel i en bestemt Mængde. I tre Aarhundreder havde Hansaen det nordlige Ruslands Handel udadtil i sin Hænder, hvorved Novgorod og Pskov berøvedes den frie Omsætning med Vesten.

Kirkeforfatningen i Novgorod havde en ganske eiendommelig Karakter. I det øvrige Rusland er Geistligheden russisk-orthodox; i Novgorod er den fremfor alt novgorodsk. I det tolvte Aarhundrede fik Slaverne ved Ilmen, som sidst havde omvendt sig, en Erkebiskop, ikke fra Byzants eller det kievske Rusland, men af deres egen Midte. Fra nu af valgtes Erkebiskoppen af Novgorod af Borgerne, gjennem «Vetschen»; man førte den Nyvalgte ind i hans erkebiskoppelige Palads uden at afvente Investituren fra Metropoliten i Kiev. Han var den fornemste Personlighed i Republiken. I offentlige Dokumenter staaer hans Navn foran alle Andres. «Velsignelse fra Erkebiskop Moses», hedder det i et aabent Brev, «Hilsen fra Possadnik Daniel og fra Tyssatschki Abraham». Han har det Fortrin for Fyrsten, at han er Landets Søn, medens Ruriks Efterkommer er en Fremmed. Derimod staaer St. Sofiakirkens Indtægter til Republikens Raadighed. Novgorods Kirke er væsentlig national: de Geistlige blande sig i de verdslige Anliggender, og Lægfolk i de geistlige. Ligesom «Vetschen» indsatte Erkebiskoppen, kunde den ogsaa afsætte ham. Med den novgorodske Kolonisation udbredte den orthodoxe Tro sig til de hedenske Stammer. Novgorod vilde gjøre sin Erkebiskop til en uafhængig Metropolit; men da Moskov begyndte at blive mægtigt, truede det ikke blot Novgorods politiske, men ogsaa dets geistlige

Uafhængighed. Religionen var i de moskovitiske Fyrsters Hænder et Middel til at herske. Den novgorodske Prælat gjorde stedse fælles Sag med sine Medborgere og var tilligemed dem Gjenstand for Herskerens Vredesudbrud.

Litteraturen i Novgorod er national ligesom selve Kirken. Krønnikeskriverne i Novgorods Klostre toge Del i deres Medborgeres lidenskabelige Stridigheder. Deres Stil afspeiler levende Novgorodernes virksomme Kjøbmandsvæsen: den er kort, sparsom paa Ord, men deres Fortællinger omfatte fuldstændigere end de andre russiske Krøniker det virkelige Livs forskjellige Sider. De ere ikke blot Fyrsternes og Bojarernes, men hele Stadens Historieskrivere. Naar de skildre Helgeners Levnet, er det novgorodske Helgener. De Undere, de fortælle, tjene til Stadens Forherligelse. Novgorod har sin særskilte Cyklus af Heltesange, af «bylin'er». Den folkeligste Skikkelse i den er Sadko, den rige Kjøbmand, et Slags novgorodsk Odysseus eller Sindbad, en værdig Repræsentant for et Folk af Handelsmænd og Lykkeriddere, der søger sin Lykke paa Havet. En Storm rejser sig; man kaster Lod for at erfare, hvem man skal ofre de vrede Guder. Hans Ledsagere slynge Jernstave i Vandet, men Sadko kaster en Træstav. Hvilket Under, hines svømme ovenpaa, men hans synker tilbunds! Han adlyder Skjæbnen og styrter sig i Vandet, men han modtages i Havkongens Slot. Kongen lader ham udstaa forskjellige Prøvelser og vil, at han skal ægte hans Datter. Da befinder Sadko sig pludselig igjen paa Strandbredden med umaadelige Skatte; men hvad ere disse i Sammenligning med Stadens Skatte? «Man seer vel, at jeg er en rig Kjøbmand fra Novgorod —, men Novgorod er endnu rigere end jeg.»

Af alle de Stæder, der vare underkastede Novgorod, var Pskov den betydeligste. Paa det Punkt, hvor Floden Pskova flyder ud i Velikaja, hæver sig dens Kreml med sine sammenstyrtede Volde og forfaldne Taarne og

Porte. Disse forhen saa berømte Mure ere nu en Samling Ruiner, og Byens Gadedrenge more sig med at lade dens Sten rulle ned i Pskova for at forskrække Vadskerkonerne. Pskov er nu kun en lille By paa ti tusinde Indbyggere, og den har fra sin fordums Glandsperiode kun bevaret flere Kirker og Klostre. Hvad dens Historie angaaer, da bestaaer denne i Kampen mod Tschuderne og mod Tydskerne i Livland og dens Bestræbelser for at befri sig fra Novgorod. Pskovs første særskilte Fyrste var Vsevolod Gabriel, der, efter at være fordreven af Novgoroderne modtoges med saa meget større Begejstring af Pskoverne. Naar Susdalernes Parti herskede i Novgorod, havde sædvanlig Modpartiet Overhaand i Pskov. Den lille Republik indblandede sig i Kampen mellem Lithauerne og Tydskerne, for af disse sidste at faa Hjælp mod Novgorod. I Aaret 1348 anerkjendte Novgoroderne, der trængte til Hjælp mod Kong Magnus Smek af Sverig, Pskovs Uafhængighed ved Traktaten i Bolotov og sluttede et Broderforbund med Republiken: Novgorod bliver den ældre Broder og Pskov den yngre Broder. Pskovs Forfatning er næsten den samme som dens gamle Moderstads. Man gjenfinder der Fyrsten, Vetschen og Inddelingen i «Kvarterer», hvoraf hvert havde sin Starost.

I det tolvte Aarhundrede opstaaer der mellem Kama og dens Biflod Vjætka en ny novgorodsk Koloni, der holdt sig som Republik til Midten af det femtende Aarhundrede. I Aaret 1174 trængte Eventyrere fra den store Republik paa deres Vei fra Østen til Vesten ind i de finske Votjakers Land; paa højre Bred af Vjætka, paa Toppen af et høit Bjærg, saae de en By, der var omgiven af en Vold og en Grav, og i hvilken en af den nævnte Stammes indhegnede hellige Pladser laa. Fromme som Cortez' og Pizarro's Ledsagere forberedte de russiske Eventyrere sig ved en flere Dages Faste til et Stormløb, og efterat de havde paakaldt Helgenerne Boris og Gleb, indtoge de Byen. Der-

efter grundlagde de ikke langt fra det Sted, hvor Klynovitza udmunder i Vjætka, Staden Klynov, der under Navnet Vjætka blev Hovedstaden for deres yderligere territoriale Erhvervelser. Andre Kolonister fra Novgorod og fra de nordlige Skove ilede til, og den saaledes opstaaede Befolkning maatte snart slutte sig sammen mod de indfødte Finner, snart mod Novgorods eller Storfyrsten af Moskovs Fordringer. Man gjenfandt i Vjætka ligesom i Moderstaden Bojarer, Kjøbmænd og Borgere. Vojvoder eller «Atamåner» vare Republikens militære Anførere. Vjætkas religiøse Selvstændighedsfølelse stod i Højde med dets politiske Uafhængighedssands.

De fjendtlige Indfald

fra det tolvte til det fjortende Aarhundrede.

Niende Kapitel.

Sværdridderne. Tydskernes Erobring af de baltiske Provinser.

I Tidsrummet fra det tolvte til det trettende Aarhundrede undergik den historiske Udvikling i de forskjellige Dele af de store slaviske Landomraades en Forandring som en Følge af tre Invasioner, der henholdsvis skyldtes tre nye Folkeslag: det nordvestlige Rusland stiftede Bekjendtskab med Tydskerne, det østlige og sydlige med Tatar-Mongolerne og det vestlige med Letto-Lithauerne. En Del af den tschudiske og af den lithauiske Befolkning ved Østersøen blev betragtet af de russiske Fyrster og Republiker mod Nordvest som Undersaatter eller Skatskyldige. Jaroslav den Store havde i Livland anlagt Staden Juriev (Dorpat) ved Floden Embach, der falder i Peipussøen, og Fyrsterne af Polozk havde erobret flere befæstede Pladser fra Lithauerne ved Dyna. Kort efter at tydske Kjøbmænd vare ankomne til Livland, indtraf romerske Missionærer. Munken Meinhardt, der udsendtes af Erkebiskoppen af Bremen, prædikede Evangeliet for Liverne og blev udnævnt til Biskop af Livland. Han opførte i Uxkyll en Kirke, om

hvilken der snart dannede sig en Fæstning, og saaledes tabte med Kristendommens Indførelse Befolkningen sin territoriale Besiddelse og Frihed. Livlænderne rejste sig til Opstand mod Missionærerne, og 1198 faldt den anden Biskop af Livland i et Slag. Den indfødte Befolkning vendte tilbage til sine Guder og aftvættede den modtagne Daab i Dyna. Da prædikede Pave Innocentius den Tredie Korstog mod Liverne, og Albert af Buxhøvden, den tredie Biskop og den egentlige Grundlægger af det tydske Herredømme i Livland, seilede med en Flaade paa over tyve Skibe opad Dyna og lagde Grunden til Riga, som han gjorde til sin Hovedstad (1200). Det følgende Aar oprettede han «Sværdriddernes Orden» (fratres militiæ Christi), hvilken Paven gav Tempelherrernes Ordensregel. Sværdridderne bare en hvid Kjortel med to røde korslagte Sværd paa Brystet. Den største Del af Ridderne vare fra Vestphalen og Sachsen. Wino af Rohrbach var deres første Høimester. Liverne, der fik Hjælp fra Fyrsten i Polozk, vilde bemægtige sig Riga; men lede et Nederlag, og 1206 tvang tydske Skibe nævnte Fyrste til at ophæve en Beleiring af Staden.

Hvad der begunstigede Udbredelsen af Sværdriddernes Magt, var den Svaghed, Fyrsterne af Polozk udviste, endvidere de indre Stridigheder i Republiken Novgorod og endelig Spliden blandt Livlands indfødte Befolkning. Ridderne vare dem meget overlegne i Bevæbning og Krigskunst. Tydskernes Fæstningsværker vare opførte af Sten, medens de Indfødtes bestode af Jord og Træ. Sværdridderne foretog først Krigstog mod Liverne og Semgallerne ved Dyna, derpaa angrebe de Tschuderne mod Nord og Lithauerne mod Syd. Med Ild og Sværd fremtvang de Omvendelse til Kristendommen og opførte til dennes Befæstelse Borge. Paa den Maade opstod ved Dyna Stæder som: Riga, Kirchholm, Uxkyll, Lennevarden, Ascheraden, Kreuzburg; ved Aa: Volmar, Venden, Segevold, Kremon;

Neuhausen i Nærheden af Peipussøen; Fellin og Weissenstein blandt Tschuderne mod Nord. Sværdridderne fratoge Fyrsterne af Polozk Kokenhusen, fra Novgoroderne erobrede de Dorpat; Pskov var truet. Det erobrede Land udstykkedes i Len, hvoraf nogle tilhørte Ordenen, der fordelte dem mellem Ridderne, medens de øvrige tilfaldt Biskoppen, som forlenede sine Mænd med dem. De nye Stæder fik en lignende Forfatning som Lübeck, Bremen eller Hamborg. Riga forblev den mægtigste blandt dem. Erkebiskoppen af Riga, hans Kapitel, Staden og Ordenens Høimester laa ofte i Strid med hverandre om deres respektive Rettigheder; deres Uenighed skulde engang hidføre hele Institutionens Forfald. — Medens Sværdridderne udbredte deres Herredømme i Livland, foretog den danske Konge Valdemar den Anden i Aaret 1219 et Korstog til Estland, hvor han lagde Grunden til Staden Reval og underkastede sig en Del af Landet. I Aaret 1226 nedsatte et andet militært Broderskab, den tydske Ridderorden sig i det af de lithauiske Preussere befolkede Land og lagde blandt de underkuede hedenske Stammer Grunden til Thorn, Marienburg, Elbing og Kønigsberg. De tydske Riddere i Preussen og Sværdridderne i Livland rakte hinanden Haanden. Det sorte Kors forbandt sig med det røde, og i Aaret 1237 forenede begge Ordener sig. «Landmesteren» i Preussen, Herman Balk, blev «Hærmester» i Livland. Over de forskjellige Landmestre stod den tydske Ordens «Stormester». Styrkede ved denne Forening, underkuede Sværdridderne de indfødte Letter og Liver, og disse tapre Barbarer bleve snart stavnsbundne Bønder. Den erobrede og den undertvungne Race vedbleve at være skilte fra hinanden. For Tschuderne betyder Ordet: «Saxa» (Sachser, Tydsker) stedse Herre, og i gamle estiske Sange klages der over det Aag, der hvilte paa de Undertrykte.

Tiende Kapitel.

Tatar-Mongolerne. Ruslands Underkastelse.

I det trettende Aarhundrede hjemsøgtes Rusland af en uhyre Ulykke: det blev oversvømmet og undertvunget af asiatiske Horder. Ligesaa meget som Jordbundens og Klimaets Ulemper bidrog denne uheldssvangre Begivenhed til at holde det flere Aarhundreder tilbage i dets Udvikling. Naturen, siger Soloviev, var Ruslands ene Ravnemoder, Historien var dets anden. «Paa denne Tid,» hedder det hos russiske Krønnikeskrivere, «kom for vore Synders Skyld ukjendte Folk til os: ingen vidste noget om deres Oprindelse eller om den Religion, hvortil de bekjendte sig. Gud alene kjender dem og maaske ogsaa de vise Mænd, som ere vel hjemme i Bøgerne.» Naar man tænker paa den Skræk, hvoraf hele Europa skjælvede ved Mongolernes Ankomst, og paa den Frygt, der greb Mænd som Frederik den Anden, Ludvig den Hellige og Innocentius den Fjerde, kan man forestille sig Russernes Rædsel. De vare de første, der vare udsatte for Angrebene af disse ukjendte Fjender, om hvilke man sagde de vare Gog og Magog «der skulde komme ved Verdens Ende, naar Antikristen viser sig for at ødelægge Alt. «Ta-ta» eller «Tatarerne» hørte til den store mongolske Race, der boede ved Foden af Altai, og som trods dens indre Uenighed dog fandt Leilighed til at foretage Indfald og Plyndringstog i Kina. Kinesiske Forfattere skildre deres Raahed og Grusomhed under det omvankende Liv, de førte. En islamitisk Skribent siger om dem, at de tilbade den opgaaende Sol, og at Polygami og Kvindefællesskab var herskende hos dem. Da Tatarerne vare fødte Ryttere, havde de i Krigen ikke Fodfolk; Beleiringskunst kjendte de ikke. I Erobringens Spor fulgte Ødelæggelse og Nedhugninger i Massevis. Disse raa Stammer forenede Temudschin, kaldet Dschingis-

khan (1154—1227) efter en Række Aars Kampe til en samlet Mængde. I en Forsamling af deres Fyrster proklamerede han sig som deres Hersker og erklærede, at ligesom der kun var een Sol paa Himlen, skulde der kun være een Hersker paa Jorden. I Spidsen for Tatar-Mongolerne erobrede han Mandschuriet, Kongeriget Tangut, det nordlige Kina, Turkestan eller det store Bukhari og Vestasiens Sletter indtil Kina. Medens Dschingiskhan erobrede Turkestan, omgik hans Underanførere Tschepe og Subudai-Baghadur, idet de førte tyrkiske Stammer med sig paa deres Vei, det kaspiske Hav mod Syd, trængte frem i Georgien og Kaukasus og stødte paa det nuværende Ruslands sydlige Stepper sammen med Polovzerne. Disse sidste, det russiske Folks Arvefjender, bade de kristelige Fyrster om Hjælp mod Mongolerne og Tyrkerne. «De have taget vort Land,» sagde de til den hellige Vladimirs Efterkommere, «imorgen ville de bemægtige sig Eders.» Mstislav den Dristige, dengang Fyrste af Galitsch, bevægede alle Fyrsterne i det sydlige Rusland til at gribe til Vaaben mod Tatarerne. Polovzernes Khan Basti antog for at befæste sit Forbund med Russerne den orthodoxe Troesbekjendelse. Da den russiske Hær havde naaet Nedre-Dnieper, fremstillede ti tatariske Afsendinge sig og tilbøde dem Fred. Men Russerne, der handlede med den Ubetænksomhed og Overilelse, som var eiendommelig for hin Tids Mennesker, dræbte Afsendingene. De rykkede videre frem i Steppen og mødte de asiatiske Horder ved Kalka, en lille Flod, der falder ud i det azovske Hav (1224). I uforstandig Kampiver angreb det russiske Rytteri under Mstislav den Dristige Tatarerne uden at afvente Fyrsten af Kiev. Midt under Kampen bleve Polovzerne grebne af Panik, kastede sig tilbage mod Russernes Rækker, bragte disse i Forvirring og hidførte et almindeligt Nederlag. Sex Fyrster og 70 Bojarer og Voivoder faldt, og neppe en Tiendedel af Hæren frelste sig ved Flugt. Det var det

russiske Rytteris Crecy og Poitiers. Storfyrsten af Kiev, Mstislav Romanovitsch, var bleven staaende i en befæstet Leir ved Kalkas Bred, hvor han søgte at forsvare sig. Tatarerne opfordrede ham til Overgivelse og indrømmede ham frit Tilbagetog mod Løsepenge, men de brøde Kapitulationen og nedhuggede ham og Besætningen. Efter dette Tordenslag, der satte Skræk i hele Rusland, standsede Tatarerne og vendte tilbage til Asien. I Løbet af tretten Aar hørte man nu Intet om dem, og de russiske Fyrster gjenoptoge da deres Fejder. Fyrsterne i det nordøstlige Rusland havde ikke ydet Dnieper-Rusland nogen Hjælp; Storfyrst Georg den Anden af Susdal lykønskede sig endog i Anledning i Kievernes og Galiziernes Ydmygelse.

Tatarerne vare beskjæftigede med Kinas fuldstændige Erobring; men nu sendtes Oktai, der var anerkjendt som Mongolernes øverste Khan, sin Brodersøn Batu til Vesten. Ligesom Polovzernes Tilbagestrømmen havde bebudet Invasionen 1224, saaledes var Saxinernes, et med Kirgiserne beslægtet Hyrdefolks, Flugt ind i Volga-Bulgarernes Landomraade, Forbudet paa et nyt Anfald af Tatarerne og betegnede dettes Retning. Det var ikke mere det sydlige Rusland, men det susdalske Rusland, som var umiddelbart truet. Batu erobrede Volga-Bulgarernes Hovedstad Bolgary, opbrændte den og lod Indbyggerne nedhugge. Tatarerne trængte frem i de udstrakte Skove ved Volga og sendte et Gesandtskab til Fyrsterne af Riæsan. «Hvis I ville Fred,» sagde Tatarerne, «saa giv os Tiendedelen af Eders Besiddelser.» «Naar vi ere døde,» svarede de russiske Fyrster, «kunne I tage Alt.» Skjøndt Riæsans Herskere bleve ladte i Stikken af Fyrsten i Tschernigov og Storfyrst Georg den Anden, hvilke de havde anmodet om Hjælp, indlode de sig dog i den ulige Kamp. De bleve overvundne, faldt og Fyrstendømmets Stæder plyndredes og nedbrændtes. Nu kom Rækken til Storfyrsten. Den sus-

dalske Hær, der kommanderedes af Georg den Andens Søn, blev overvunden ved Kolomna ved Floden Oka (1238). Tatarerne brændte Moskov og beleirede derpaa Vladimir ved Klæsma, som Georg den Anden havde forladt for at søge Hjælp i Norden. Staden blev et Bytte for Flammerne, hvilken Skjæbne ogsaa ramte Susdal, Rostov, Jaroslavl og flere andre Byer. Tatarerne opsøgte nu Storfyrsten, der havde slaaet Leir ved Sita, tæt ved Grændsen af de novgorodske Besiddelser. Georg den Anden kunde hverken hævne sit Folk eller sin Familie: Biskoppen af Rostov lod hans lemlæstede Lig føre bort fra Valpladsen (1238). Den store tatariske Hær betraadte, efterat den havde plyndret Tver, Novgorods Gebet: den store Republik skjælvede, men de mægtige Skove og Flodernes Oversvømmelse standsede Batu, der nu vendte sig mod Sydøst. — I Løbet af de to følgende Aar hærgede Tatarerne det sydlige Rusland og opbrændte Perejaslav og Tschernigov, hvilket forsvaredes med fortvivlet Mod af sin Fyrste. Derpaa rykkede Mangu, en Sønnesøn af Dschingiskhan, frem mod den berømte Stad Kiev. Fra Dniepers venstre Flodbred beundrede denne Barbar den store By, der hævede sig paa den høire Breds Høider. Kiev beherskede den brede Flod. Khan Mangus Blikke fængsledes af dets hvide Mure, dets Taarne og dets Kirker med de forgyldte og forsølvede Kupler. Han opfordrede Kieverne til Overgivelse, men skjønt de kjendte Vladimirs og Tschernigovs Skjæbne, nedhuggede de dog Khanens Afsendinge. Fyrst Mikael flygtede. Nu hidkaldtes Batu af Mangu, Staden blev stormet og udplyndret, hverken Kirker eller Klostre, ja ikke engang Gravene bleve skaanede (1240). Volhynien og Galizien vare nu tilbage: deres Fyrster kunde ikke forsvare dem. Saa befandt da hele Rusland sig, med Undtagelse af Novgorod og den nordvestlige Del, under Tatarernes Aag. Fyrsterne vare døde eller paa Flugt, hundred tusinde Mennesker vare slæbte i Fangenskab. Man saa Bojarernes

Hustruer og Døtre, der for kort Tid siden havde været rigt klædte og smykkede med Guldhalsbaand og Juveler, gjøre Tjeneste som Slavinder hos Barbarerne og deres Kvinder. Spørger man om Aarsagerne til det russiske Folks fuldstændige Nederlag, maa man med Karamsin svare, at Tatarerne, der stode tilbage for Russerne i Krigskunst, seirede i Kraft af deres overordentlige numeriske Overlegenhed: Batu antages at have ført henved en halv Million Krigere med sig, og denne uhyre Hær lød blindt Khanens Villie. Dernæst forefandt Tatarerne Rusland splittet og uenigt, og selv om Fyrsterne havde havt til Hensigt at forbinde sig med hverandre, vilde dog de vældige Rytterskarers pludselige Indbrud ikke have levnet dem Tid dertil. Endelig maa det fremhæves, at kun Adelsmændene og Borgerne i Rusland bare Vaaben, medens Bønderne, der udgjorde Befolkningens Masse, lode sig dræbe eller lænkebinde uden Modstand.

Da Fyrsterne af Galizien, Volhynien og Kiev kom som Flygtninge til Polen og Ungarn, blev Europa greben af Skræk. Paven, som Fyrsten af Galizien havde bedt om Hjælp, kaldte Kristenheden under Vaaben. Ludvig den Niende traf Forberedelser til et Korstog. Frederik den Anden skrev i sin Egenskab af Rejser til Vestens Herskere: «nu er Øieblikket kommet til at aabne de aandelige og legemlige Øine, nu, da de tapre Fyrster, paa hvilke vi gjorde Regning, ere dræbte eller gjorte til Slaver.» Tatarerne faldt ind i Ungarn, leverede de polske Fyrster Slaget ved Liegnitz i Schlesien og gjorde Holdt, da de erfarede, at en stor Hær, under Anførsel af Kongen af Bøhmen og Hertugerne af Østerrig og Kärnthen var under Fremrykning. Efterretningen om, at Oktai, denne Mongolernes anden Storkhan, var død i Kina kaldte Batu tilbage fra Vesten. Iøvrigt var hans Hær, idet den nærmede sig Tydskland, svunden betydelig ind; der gjenfandtes nemlig ikke Asiens og Østeuropas store Sletter og Græs-

gange; han befandt sig der i et bakket Land med talrige Fæstninger, der forsvaredes af en tættere Befolkning og et talrigere Rytteri end i Rusland. Den mongolske Orkans hele Rasen var, med et Ord, brudt løs mod de slaviske Folk: det var Russere, der kæmpede ved Kalka, Kolomna og Sita; Polakker og Schlesiere ved Liegnitz. For Tydskernes Vedkommende medførte den mongolske Invasion kun Skræk; den traf fortrinsvis Ruslands Sletter, der synes at være en Fortsættelse af Asiens store Stepper. Kun for Ruslands Historie har den havt betydelige historiske Følger.

Paa denne Tid lagde Batu ved Aktuba, en af Nedre-Volgas Arme, Grunden til en By, som han kaldte Sarai (Slottet), der blev Hovedstaden i et mægtigt tatarisk Rige: «den gyldne Horde, der strakte sig fra Ural og det kaspiske Hav til Donaus Mundinger. Den gyldne Horde bestod ikke blot af Tatar-Mongoler, der en Tid lang gav denne Samling af Folk deres Navn, men ogsaa af Levningerne af tidligere Nomader saasom Petscheneger og Polovzer og fremfor alt af tyrkiske Stammer, der, saaledes som Tatarerne i Khasan og Astrakhan nu tildags, viste Tilbøielighed til at tage fast Bolig og blande sig med de allerede i Landet værende Finner. Dette udstrakte barbariske Rige, der mod Syd og Øst omsluttede Rusland, holdt dette to Aarhundreder under Aaget. Dschingiskhans tre første Efterfølgere: Oktai, Gayuk og Mangu, der vare valgte af alle mongolske Khaner, bare Titlen: Storkhan, og den gyldne Horde anerkjendte deres Overherredømme. Men under Kublai, den fjerde Efterfølger, der tilranede sig Magten og tog Ophold i Kina, opløstes dette Lensforhold. Den gyldne Horde blev en uafhængig Stat (1260). Under den frygtelige Batu, der var død fem Aar forinden, havde den været en mægtig Enhed, men under hans Efterfølgere opløstes den. Endnu engang i det fjortende Aarhundrede, da Khan Usbek paany samlede alle Stammerne, fik den gyldne Horde en Magtperiode. Tatarerne, der

vare komne som Hedninger til Rusland, antoge 1272 Islam og bleve dens frygtelige Apostle.

Alexander Nevski (1252—1263).

Jaroslav (1238—1246) havde, efter Broderen Storfyrst Georg den Andens tragiske Død i Slaget ved Sita, begivet sig til Susdal. Han fandt sin Arv i den sørgeligste Tilstand: Stæderne og Landsbyerne vare nedbrændte, Marker og Veie vare bedækkede med Lig, og de Overlevende skjulte sig i Skovene. Han skred øieblikkelig til Reorganisationsværket. Han stævnedes af Batu til Sarai, hvor han skulde hylde Khanen. Jaroslav modtoges med Udmærkelse; Batu stadfæstede hans Værdighed som Storfyrste. Paa Batus Befaling maatte Jaroslav begive sig gjennem Asien til Storkhanens Herskersæde ved Amurflodens Bred. Storfyrsten bøiede her Knæ for Gayuk, Oktais Efterfølger, men paa Tilbageveien døde han af Afkræftelse i Ørkenen, og hans Følge bragte Liget tilbage til Vladimir. I Susdal efterfulgtes han af sin ældste Søn Andreas (1246—1252). Den næstældste Søn Alexander var Stor-Novgorods Fyrste.

Alexander var ligesaa tapper som klog; han var en Helt, men forstod dog at bøie sig for en ydmygende Situations Nødvendigheder. I sin Ungdom kæmpede han med Novgorods Fjender: Sværdridderne, Tschuderne og Svenskerne, med hvilke sidste Novgorod kom i Strid, efter at de havde sat sig fast ved Neva og den finske Bugt. Da de hedenske Tavaster overfaldt de svenske Nybyggere, idet de tilskyndedes dertil af Novgoroderne, opfordrede Pave Gregor den Niende Kong Erik den Ellevte af Sverrig til at foretage et Korstog og lovede Deltagerne Syndsforladelse. Toget kom endelig i Stand 1240, men vendte sig mod Novgoroderne i Stedet for mod Tavasterne. Fyrst Alexander begav sig til St. Sofiakirken, modtog Erkebiskop Spiridions Velsignelse og holdt en energisk Tale til sine

Krigere. Han havde ikke Tid til at oppebie Hjælp fra Susdal. Han angreb den svenske Leir ved Ischora, Nevas Biflod, og vandt en afgjørende Seir, der skaffede ham Tilnavnet Nevski. Peter den Store byggede til Forherligelsen af hans Minde ved St. Petersborg Alexander Nevskij Klostret, i hvis Alexanderkirke hans Ben hvile. Skjøndt han havde indlagt sig en saa glimrende Fortjeneste af Republiken, yppede Novgoroderne dog Tvist med ham, hvorfor han trak sig tilbage til Perejaslavl Saliæsski. Men han skulde snart som en anden Camillus savnes af de stolte Borgere. Sværdriddernes Orden, den orthodoxe Kirkes utrættelige Fjende, havde bemægtiget sig Novgorods Forbundsfælle Pskov og overfaldt novgorodske Købmænd. Samtidig bortførte Tschuderne og Lithauerne Stadbeboernes Bønder og Kvæg. Alexander lod sig endelig bevæge af Erkebiskoppens og Borgernes Bønner, samlede en Hær, fordrev Tydskerne fra Pskov og lod de Tschuder, der fangedes i de fjendtlige Rækker, hænge som Forrædere. Det var en grusom Krig, som de to Racer og Troesbekjendelser førte med hinanden; flere end en Gang dræbte Russerne og Tydskerne gjensidigt hinandens Afsendinge. Endelig leverede Alexander Nevski Sværdridderne en seierrig Kamp paa Peipus Søens Is, det var det saakaldte «Is-Slag» (1242). Han drog under Jubel ind i Novgorod, medførende Fangerne i Lænker. Tilfreds med at have befriet Pskov, sluttede han Fred mod Tilbagegivelsen af nogle Landstrækninger og samtykkede i Fangernes Udlevering. Paa denne Tid rettede Pave Innocentius den Fjerde, der var ført paa Vildspor af falske Beretninger, en Bulle til Alexander, hvem han betegnede som Kirkens hengivne Søn, idet han forsikrede, at Faderen Jaroslav, paa Tilbageveien fra Storkhanen, havde ønsket at underkaste sig St. Peters Stol. Denne Bulle fra Paven overbragtes af to Kardinaler.

Og dog se vi denne Helt fra Neva og Peipus, denne

Svenskernes og Sværdriddernes Overvinder, ydmyge sig ved en Barbars Fødder. Alexander Nevski havde indseet, at enhver Modstand overfor Mongolernes raa Vælde vilde være Daarskab, enhver Stolthed ødelæggende. At trodse dem vilde være det Samme som at fuldstændiggjøre Ruslands Ruin. Denne Holdning var vel ikke ridderlig, men den var klog og menneskelig. Alexander ringeagtede at spille den Tapre paa sit Folks Bekostning, saaledes som hans Broder Andreas af Susdal, der nægtede at betale Skat, men maatte flygte og begav sig til Sverrig, overladende sine Undersaatter til Asiaternes Hævn (1252). Fyrsten af Novgorod var den eneste Hersker i Rusland, der havde bevaret sin Uafhængighed, men han vidste, at Batu kunde udstrække sit Herredømme til Ilmen. «Gud har underlagt mig mange Folk,» skrev Barbaren til ham, «vil Du alene vægre Dig ved at anerkjende min Magt? Vil Du forblive i Besiddelse af dit Land, saa kom til mig; Du skal se mit Riges Glans og Berømmelse.» Alexander Nevski begav sig derfor til Sarai, hvor han hyldede Khanen, idet han kastede sig for hans Fødder. Han udnævntes i Broderen Andreas's Sted til Storfyrste og Herre af Vladimir.

I Aaret 1260 blev Alexanders Taalmodighed og resignerede Politik overfor Tatarerne stillet paa Prøve. Ulavtschi fordrede, efter det ham af Khan Berkai overdragne Hverv, at Novgorod skulde holde Mandtal og betale Skat. Han overdrog Helten fra Neva den ydmygende og farlige Opgave at bevæge Novgoroderne til at gjøre det. Da Novgorods Possadnik tilraadede Underkastelse, blev han dræbt og selv Vassili, Alexanders Søn, der var hans Stedfortræder som Fyrste af Novgorod, erklærede sig mod en Fader, der vilde bringe «frie Mænd Trældom», og trak sig tilbage til Pskov. Alexander Nevski fratog Sønnen Fyrsteværdigheden og straffede de oprørske Bojarer med Døden. En ny Opstand blussede op, og først da Alexander truede med at forlade Staden og overgive den til Khanens Hævn,

blev Novgorodernes Stolthed tæmmet. De betalte nu Skatten til de mongolske Opkrævere. To Aar efter gjorde Befolkningen i Vladimir, Susdal og Rostov Opstand mod Opkræverne af den tatariske Skat (1262). Frygtelige Repressalier kunde ventes. Alexander Nevski ilede til Horden med Gaver, idet han udsatte sig for den Fare at miste sit Hoved. Han skulde desuden undskylde sig, fordi han havde nægtet Mongolerne russiske Hjælpetropper, hvad han havde gjort, fordi han idetmindste vilde skaane sine Undersaatters Blod og religiøse Betænkeligheder. Khanen, Berkai, modtog Alexander med Velvillie, tilfredsstilledes af hans Forklaringer og fritog ham for at stille en Afdeling Krigere, men holdt ham næsten et Aar tilbage ved sit Hof. Alexanders Helbred var nedbrudt: han døde paa Tilbageveien, før han havde naaet Vladimir (1263). Da Efterretningen herom naaede Staden, vendte Erkebiskop Kyrillus sig under Gudstjenesten mod Menigheden med de Ord: «Mine dyrebare Børn, erfarer, at det russiske Lands Sol er gaaet ned.»

Tatarernes Indflydelse paa Ruslands Udvikling.

Efterat de mongolske Khaner havde hærget og udmattet Rusland, indførte de ikke der umiddelbart nogen politisk Forandring. De lode hvert Land beholde sin Forfatning, sine Love, sine Domstole og Fyrster. Andreas Bogoljubski's Hus vedbliver at herske i Susdal, Daniel Romanovitsch's i Galizien og Volhynien; Novgorod fordrev og tilbagekaldte fremdeles sine Fyrster, og Herskerne i Syden fortsatte Striden om Thronen i Kiev. De russiske Stater befandt sig under Mongolernes Aag omtrent i samme Stilling som de kristelige Stater paa den græsk-slaviske Halvø tre Aarhundreder senere under Osmannernes. Russerne forbleve i Besiddelse af alle deres Jorder, som deres nomadiserende Seierherrer, hvis Opholdssteder vare Østens og Sydens Stepper, forsmaaede at bemægtige sig; de vare,

ligesom deres Stammefrænder ved Donauen, et Slags «Raja'er», overfor hvilke Khanerne udøvede deres Myndighed med større eller mindre Eftertryk, men som de ikke paa nogen Maade søgte at «tatarisere».

De russiske Fyrster maatte begive sig til Horden, dels for at afgive Vidnesbyrd om deres Underkastelse, dels for at forelægge deres Stridigheder for Khanerne som Dommere. Fyrsten maatte dog ikke blot drage til den gyldne Hordes Khaner, men ofte ogsaa til Storkhanen ved Amur i det yderste Østasien, hvad der var en overordentlig besværlig Reise: Veien derhen førte kun gjennem Ørkener eller forhen rige Lande, som Tatarerne havde lagt øde. Kun faa af Reisefølget kom tilbage. Plano Carpini, Pave Innocentius den Fjerdes Afsending, saae paa Kirgisernes Stepper Benene af den ulykkelige Jaroslavs Bojarer, der vare omkomne af Tørst under Veis. Den nævnte pavelige Afsending har efterladt en Skildring af Khan Batus pragtfulde Hof, men Storkhanens var endnu mere glimrende. Til Opnaaelsen af et heldigt Udfald saavel ved Batus som ved Storkhanens Hof krævedes store Udgifter. Der maatte uddeles Gaver til de tatariske Fyrster og deres Yndlinge, men især til Khanens Hustruer og Moder. Ved denne Domstol maatte de russiske Fyrster kæmpe mod Ænker og Bestikkelser, og begge Parters Hoved var ofte Gjenstand for de Retsstridigheder, der her førtes. De farligste Fjender, som de mødte ved det tatariske Hof, vare ikke Barbarerne, men selve Russerne. Hvad der ved Horden tildrog sig mellem de russiske Fyrster, danner et sørgeligt Blad af disses Historie; saaledes omkom i Sarai Fyrst Mikael af Tschernigov (1246) og Fyrst Mikael af Tver (1319), der begge faldt for Snigmord. Hin myrdedes af Renegaten Doman, denne af Renegaten Romanetz, hvilket sidste Mord skete efter Storfyrsten af Moskovs Tilskyndelse og for hans Øine.

De Overvundne vare tvungne til at betale en Person-

skat (Kopskat), der hvilede ligesaa tungt paa de Fattige som paa de Formuende. Afgiften udredes enten i Sølv eller i Pelsværk: de, der ikke kunde betale, bleve Slaver. Khanerne havde først bortforpagtet denne Indtægt til Kjøbmænd fra Khiva, der inddreve den med den yderste Strenghed, idet de støttedes af Hjælpere fra Khanen, de saakaldte «Baskaker», der sædvanligt vare ledsagede af en væbnet Styrke. Disse Skatteopkræveres Udskeielser fremkaldte flere Opstande. Senere overtoge Fyrsterne af Moskov ikke blot Opkrævelsen af Skatten blandt deres egne Undersaatter, men ogsaa i Nabolandene. De bleve Erobrernes Generalforpagtere. Det var Oprindelsen til deres Rigdomme og Magt. Foruden denne Afgift maatte de Overvundne ogsaa udrede til Seirherrerne en Blodskat, et bestemt Antal Krigere til Hæren. I det trettende Aarhundrede leverede de russiske Fyrster Tatarerne Kjærnetropper, især Fodfolk, og de traadte selv, i Spidsen for deres Druschina'er, ind i den tatariske Hær. Mongolerne lode dem faa Del i Byttet. Under Ruslands indre Stridigheder blev man endog Vidne til, at Monomakhs Efterkommere ikke blot stode paa Mongolernes Side, men endog ophidsede disse mod deres Landsmænd. Fyrst Andreas, Alexander Nevskis Søn, plyndrede, 1281 i Forstaaelse med Tatarerne, Vladimirs, Susdals, Murums, Moskovs og Perejaslavls Gebet, hvilket sidste han gjorde sin ældste Broder Dimitri stridigt; han hjalp Barbarerne med at vanhellige Kirker og Kvindeklostre.

Ingen Fyrste kunde bestige Thronen uden at modtage Khanens Investitur og «Jarlyk» eller Indsættelsesbrev. Selv de stolte Novgorodere tilbageviste 1304 Fyrst Mikael med de Ord: Vel have vi valgt Mikael, men paa den Betingelse, at han viser os sit «Jarlyk». Ingen russisk Stat vovede at begynde en Krig uden at have modtaget Bemyndigelse dertil. I Aaret 1269 bade Novgoroderne om Tilladelse til at drage i Kamp mod Reval. Naar de mongolske Afsen-

dinge bragte et Brev fra deres Overhoved, maatte de russiske Fyrster gaa dem imøde, kaste sig ned foran dem, udbrede kostbare Tæpper, hvorpaa de kunde træde, række dem en med Guldstykker fyldt Skaal og liggende paa Knæ høre Oplæsningen af «Jarlyk». Skjøndt Tatarerne havde betvunget Russerne, agtede de dog disses Tapperhed, og der blev indgaaet Ægtepagter med russiske Fyrster. I Aaret 1272 blev Gleb, Fyrste af Bielosersk, gift med en af Khanens Slægtninge, der allerede havde antaget Kristendommen. Storfyrst Georg ægtede 1318 Khan Usbeks Søster Kontschaka, der i Daaben fik Navnet Agathe. Henimod Slutningen af det fjortende Aarhundrede vare Tatarerne ikke mere Steppens raa Hyrder. Efter at de vare blevne blandede med en fast bosat og mere kultiveret Befolkning, havde de grundet Stæder paa Ruinerne af dem, de havde ødelagt: Krim, paa Halvøen Krim, Kasan, Astrakhan, Sarai. Trods Forskjellen i Religion fuldbyrdedes en Tilnærmelse mellem begge Racers Adel, mellem de russiske «Knæser» og de tatariske «Murzas».

De russiske Historieskrivere ere ikke ganske enige om Naturen og Intensiteten af den Indflydelse, som det mongolske Aag udøvede paa den russiske Udvikling. Thi mange Enkeltheder, hvori man troer at finde Spor af en mongolsk Indflydelse, kunne ligesaa godt, ja endog langt bedre tilskrives rent slaviske Overleveringer eller Efterligning af Byzantinerne. Naar de moskovitiske Fyrster stræbe efter Autokratiet, sker det ikke for at efterligne Storkhanen, men i naturlig Overensstemmelse med de absolutistiske Ideer, der indførtes fra Konstantinopel: det er den byzantinske Keiser i «Czargrad», der staaer som Typen paa en Monark, men ikke de asiatiske Horders Overhoved. Naar den russiske Straffelov fra nu af gjør en hyppigere Anvendelse af Dødsstraffe og legemlig Tugtelse, skyldes det ikke alene en Efterligning af Tatarerne, men ogsaa Indflydelsen af de byzantinske Love, der vandt mere og mere

Overhaand over Jaroslavs gamle Ret; desuden vare hine Love visselig altfor rundhaandede med Anvendelsen af Tortur, Lemlæstelser og Baal til, at man behøvede at indføre mongolske Straffemidler. Den Skik at gjøre Knæfald og at berøre Jorden med Panden, for derved at antyde en trælleagtig Underkastelse, er sikkert orientalsk, men den er ligesaa vel byzantinsk. I det gamle Rusland holdtes Kvinderne i en Afspærring, der ved de græske Missionærers Indflydelse undergik en Formforandring, og det russiske «terem» kommer med større Sandsynlighed af det helleniske «Gynæceum», end af det orientalske «harem», og det saa meget mere som de tatariske Kvinder før Mongolernes Overgang til Islam ikke synes at have været underkastede nogen Afspærring. Naar Russerne i det syttende Aarhundrede i deres lange Klæder og orientalske Dragt forekomme os fremmede, saa maa man erindre, at det femtende Aarhundredes Franskmænd og Italienere, der fik deres Dragter hos venetianske Kjøbmænd, vare klædte efter samme Snit. Men i Europa skred Moden fremad, medens den i det afsondrede Rusland forblev stillestaaende. Hvad angaaer Mængden af det mongolske eller tatariske Blod, der blev blandet med det russiske, saa kan den kun have været ubetydelig; de to Racers Adel kan have indgaaet Ægteskaber, men Masserne vedbleve at staa fremmede overfor hinanden. Medens de finske Urbeboere endnu den Dag idag mere og mere russificeres, vedblive de tatariske Distrikter, selv om Befolkningen omvendes til Kristendommen, at være tatariske.

Har det mongolske Aag indvirket paa den russiske Udvikling, er det væsentligt sket middelbart. Da Rusland derved adskiltes fra Vesten og bragtes i politisk Afhængighed af Asien, saa kom hin byzantinske Halvdannelse til at holde sig, og dens Mangelfuldhed blev stedse føleligere overfor den europæiske Civilisation. Den tatariske Erobring har endvidere begunstiget Oprettelsen af den ene-

vældige Magt: de moskovitiske Fyrster, der overfor Khanen vare ansvarlige for den offentlige Ro og Skatternes Udredelse, der samtidigt stode under «Baskakernes» Opsigt og understøttedes af disse, kunde lettere faa Bugt med Stædernes og Bojarernes Frihedstrang. Storfyrsten af Moskov skaanede ikke sine Undersaatter, fordi han ikke selv mødte nogen Skaansel, men selv stod inde med sit Liv. Frygten for Mongolerne hvilede med en saadan Vægt paa det russiske Samfund, at Adelen derved betingelsesløs bøiede sig for Fyrsten, og det Samme gjentog sig i Forholdet mellem Bondebefolkningen og Adelen. Moskovs første Czarer, siger Wallace, vare ikke politiske Descendenter af de russiske Fyrster, men af de tatariske Khaner. En tredie middelbar Følge af Erobringen var Kirkens stigende Magt og Rigdom. Trods Legenderne om visse Fyrsters Martyrium vare Tatarerne et fordrageligt Folk. Rubruquis saae Nestorianere, Islamiter og Schamaner holde Gudstjeneste i Storkhan Mangus Nærværelse. Gayjuk havde et kristeligt Kapel i Nærheden af sit Palads. Kublai overværede regelret Paaskefesten. I Aaret 1261 gav Khanen af Sarai Tilladelse til Opførelsen af en Kirke og Opprettelsen af et orthodox Bispesæde i sin Hovedstad. Mongolerne nærede ikke Troshad mod de kristne Biskopper og Præster. De tatariske Khaner erkjendte med et sikkert politisk Instinkt, at Geistligheden særlig havde det i sin Magt at kunne ophidse eller berolige Befolkningen. Saa snart Raseriet fra Erobringens Tid havde lagt sig, bestræbte de sig for at skaane Geistligheden. De fritoge Præster og Munke for Kopskat, de gave dem en god Modtagelse ved Horden, de udjævnede Tvistigheder mellem orthodoxe Prælater, og de bragte Fred i Kirken, ligesom de havde gjort det i Staten. I Aaret 1313 stadfæstede Khan Usbek efter Opfordring af Metropoliten af Moskov, Peter, alle Kirkens Privilegier og forbød at lægge Haand paa dens Besiddelser, «thi,» hed det i Befalingen, «disse ere hellige,

fordi de tilhøre Mænd, ved hvis Bønner vort Liv bevares og vor Hær styrkes.» Kirken fik udtrykkelig Ret til egen Retspleie. Helligbrøde blev straffet med Døden. Klostrene voxede da ogsaa i Rigdom og Tal. Deres Beboere toge til, men de vare ogsaa de sikreste Tilflugtssteder. Tallet af deres Bønder og Lydige forøgedes, men deres Beskyttelse var ogsaa den virksomste. Store Gaver i Jord ydedes Klostrene. Den Gang samledes den russiske Geistligheds store Arvegods, denne righoldige Indtægtskilde, af hvilke Herskerne flere Gange under store nationale Kriser kunde øse. Kirken, der, medens den endnu var svag, uafbrudt havde arbeidet hen til Oprettelsen af Enhed og Autokrati, stillede nu en overordentlig stor Magt i dettes Tjeneste. Metropoliterne af Moskov have næsten altid været Storfyrsternes trofasteste Forbundsfæller.

Ellevte Kapitel.

Lithauerne: det vestlige Ruslands Erobring.

(1240—1430.)

De lithauiske Stammer vare blevne underkastede dels af de tydske Riddere, dels af Sværdridderne. Men to af deres Stammer, Imuderne og de egentlige Lithauer havde i de store Skove og Moradser ved Niemen bevaret deres Uafhængighed og Gudetro. Lithauerne, dette gamle ariske Folk, havde en mægtig Præstekaste, hvis Overhoved, «Krive-Krivaito», havde den høieste Magt i sine Hænder. Den lithauiske Hovedgud var Perkun, Tordenguden, der svarer til Russernes Perun. Foran hans Billede brændte stadigt en hellig Ild. Der fandtes ogsaa lithauiske Præstinder. Lithauerne, der truedes af Undergang ligesom Preusserne og Liverne, hvis det ikke lykkedes dem at

holde Stand mod Tydskerne, bleve i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede samlede af den grusomme Mindove. Han førte sine vilde Krigere mod de russiske Fyrstendømmer, der den Gang vare svækkede ved Mongolernes Indfald, og erobrede Grodno og Novogrodek. Men da Mindove truedes af Alexander Nevski og Daniel af Volhynien fra den ene Side og Sværdridderne i Livland fra den anden, paakaldte han Paven og antog den katholske Tro. I Nærværelse af Innocentius den Fjerdes Legat og Ordenens Stormester døbtes han i Grodno. Men da Faren var overstaaet, vendte han tilbage til Hedenskabet og greb atter til Vaaben mod Sværdridderne. Mindove dræbtes af en af sine Underanførere, hvis Hustru han havde bortført og ægtet (1263).

Lithauen blev nu Skueplads for vilde Kampe mellem hans Efterkommere, indtil den handlekraftige Gedimin (1315—1340) gjenoprettede Roligheden og blev den egentlige Grundlægger af dets Magt. Han benyttede sig af Sydruslands Uenighed og Udmattelse til at bemægtige sig Tschernigov og Volhynien. Han slog Russerne ved Floden Irpen, skjøndt de bleve understøttede af tatariske Hjælpetropper. Han indtog Kiev, men man 'veed ikke, hvilket Aar det kom i hans Magt; denne mindeværdige Begivenhed hengik under den almindelige Forvirring næsten ubemærket. I fire hundrede Aar, indtil Alexis Romanov, skulde Ruslands gamle Hovedstad forblive i fremmede Hænder. Den russiske Befolkning modtog gjerne denne nye Herre, der befriede den fra Mongolernes tunge Aag og fra uophørlige indre Krige. Han agtede dens indre Forfatning og den orthodoxe Geistligheds Rettigheder. Gedimin søgte at legitimere sin Erobring ved at slutte Forbund med den hellige Vladimirs Hus, ved at tillade sine Sønner at gaa over til den orthodoxe Tro og ved at bygge græske Kirker i Vilna og Novogrodek. Mod Nord kæmpede han uafbrudt mod sin Races Fjender, de tydske

Riddere i Preussen og Livland. Gedimin flyttede sin Residens til Vilna ved Vilia; paa den Høi, som Citadellet behersker, seer man endnu Levningerne af hans kongelige Slot. Han døde som Hedning, og paa hedensk Vis brændtes hans Lig paa et Baal tilligemed hans Væbner og Yndlingshest. Efter Gedimins Død herskede hans Sønner Olgerd (1345—1377) og Kestut i Forening over Lithauen. Olgerd ydmygede Novgorod, afrundede sine Besiddelser mod Øst og Syd, gjorde sig til Herre over næsten hele Dnieper-Gebetet og satte sig fast ved det sorte Hav mellem hin Flods Munding og Dniester. Snart var han i Fjendskab med Republiken Pskov, snart hjalp han den mod Tydskerne og sendte den sin Søn Andreas som Fyrste. Polakkerne gjorde ham Besiddelsen af Volhynien stridig, undertrykte den græske Troesbekjendelse og forvandlede de græske Kirker til romerske. Olgerd nærmede sig nu til Storfyrsten af Moskov, Simeon den Stolte, og ægtede, skjøndt Hedning, Prinsesse Julie af Tver. Under Simeons Efterfølgere vare lithauiske Hære tre Gange paa Veien til Moskov, og havde ikke Olgerd befundet sig under et Tryk fra Polakkernes og de to tydske Ridderordeners Side, vilde han maaske have erobret det østlige Rusland. I Aaret 1368 adsplittede han de mongolske Horder, der gjorde Nedre-Dnieper usikker, og ødelagde Khersonesos paa Krim.

Olgerd delte sit Rige mellem sine Sønner og Broderen Kestut. Dette Misgreb af Faderen gjenoprettede Sønnen Jagello (1377—1434) ved en grusom Fremfærd mod sine Slægtninge. Alligevel blev denne blodtørstige Hedning Lithauens Apostel. Ad to forskjellige Veie havde Kristendommen i lang Tid søgt at trænge ind her: fra Polen i den romerske Form, fra Rusland i den græske Skikkelse. Den forbitrede Krig, som Lithauerne førte mod de tydske Ridderordener, havde gjort dem Katholicismen særlig forhadt. Da paa den anden Side den største Del af de lithauiske Erobringer bestode af russiske Lande, kom Li-

thauen ind under Indflydelse af disses Religion og Sprog. Russisk blev det officielle Sprog; det saae ud som om den orthodoxe Troesbekjendelse skulde blive den herskende, som om Seierherrerne skulde gaa op i de Beseirede og blive russificerede gjennem Erobringen. Men da gav en uforudseet Begivenhed Historien en anden Vending. I Polen var det franske Dynasti Anjou uddød med Ludvig af Ungarn, hvis Arving var Datteren Hedvig. Polens Stormænd fandt, at det bedste Middel til at gjøre Ende paa de bestandige Krige med Lithauen vilde være et Ægteskab mellem deres Dronning og den mægtige Fyrste i Vilna. Hedvigs Hjerte, fortælles der, tilhørte allerede en Anden, men den katholske Geistlighed erklærede, at det var hendes Pligt at samtykke i dette Ægteskab, der vilde sikre den romerske Troes Seir i det egentlige Lithauen og derved skille det fra dets russisk-lithauiske Landsdele, der vedbleve at være orthodoxe. I Aaret 1386 begav Jagello sig til Krakov og modtog tillige med Daaben Kongekronen. Lithauerne bleve nu omvendte paa en ligesaa summarisk Maade, som Russerne vare blevne det i Vladimirs Tid. Man opstillede dem i Grupper, som en Præst besprængte med Vievand, idet han nævnte et Navn i den latinske Kalender: en Gruppe fik Navnet Peter, en anden Navnet Paulus eller Johannes. Jagello omstyrtede Guden Perkuns Billedstøtte, lod den hellige Ild, der brændte i Slottet i Vilna, slukke, de hellige Slanger dræbe og de hellige Skove omhugge. Folket dyrkede dog længe sine Guder; ligesom Normannerne lode mange Lithauer sig flere Gange døbe for derved at faa flere Sæt af den Nyomvendtes hvide Dragt.

Jagello, der forlagde sin Hovedstad til Krakov, for at vise sig imødekommende mod sine nye Undersaatter, vakte derved de gamles Misfornøielse. Med de gjenstridige Hedninger forbandt sig de Orthodoxe, som Kongens Propaganda til Fordel for Katholicismen havde ophidset. Lithauen

troede, at det ved Foreningen med Polen havde tabt sin Uafhængighed. Vitovt, Søn af Kestut og Præstinden Biruta, stillede sig i Spidsen for de Misfornøiede. Han forbandt sig med den tydske Ridderorden og beleirede to Gange den polske Besætning i Slottet i Vilna. Træt af Krigen overlod Jagellov ham endelig Lithauen med Titlen Storfyrste. Vitovt (1392—1430), Svigerfader til en Storfyrste af Moskov, gjenoptog Olgerds Erobringsplaner mod det nordøstlige Rusland. Han bemægtigede sig og plyndrede Smolensk ved Øvre-Dnieper, og det lithauiske Rige grændsede nu til det gamle Susdal og Fyrstendømmet Riæsan. Disse to Lande vare tilligemed Novgorod og Pskov de eneste, der havde bevaret deres Uafhængighed. Et Felttog vilde være tilstrækkeligt til at udslette det russiske Navn. Men Vitovt nærede store Planer, i hvilke Moskovs Erobring kun var et Punkt af underordnet Betydning. Han havde allerede ført Krig mod Mongolerne; han havde taget Khan Tokhtamisch, der var bleven fordreven fra Sarai af Timur Kutluk, i sin Beskyttelse; han besluttede nu at underkaste sig den gyldne Horde, indsætte en Vasal over den og efter Erobringen af det tatariske Rige at bemægtige sig Moskov og Riæsan. Den Hær, Vitovt samlede ved Kiev, var maaske den betydeligste, man siden det første Korstog havde seet marschere mod de Vantro. Med sine lithauiske Tropper forenede han de polske Stridskræfter, Jagellov havde sendt ham, Druschina'erne hos de russiske Fyrster, der vare hans Vasaller, Tokhtamisch'es Mongoler og endelig femhundrede rigt bevæbnede, jærnklædte Riddere, som den tydske Ordens Høimester havde sendt ham. Ved Bredderne af Vorskla, en Biflod til Dnieper, der løber nær forbi Pultava, stødte han paa Fjenden (1399). Det var næsten den samme Valplads, paa hvilken Karl den Tolvte og Peter den Store mødte hinanden 1709. Paa Timurs Fredsforslag svarede Vitovt, at Gud havde udseet ham til Verdens Herre, og at Khanen maatte anerkjende

ham som «sin Fader», betale ham Skat og anbringe hans Vaaben paa de mongolske Mønter. Khanen underhandlede kun for at vinde Tid til Ankomsten af en stor tatarisk Hær under Befaling af Edigei. Vitovt, der ved Hjælp af sit Stenskyts og sine Armbøsser haabede at seire over Masserne, gav Tegnet til Kamp. Men en omgaaende Bevægelse skaffede Tatarerne Seiren. De to Trediedele af den lithauiske Hær forbleve paa Valpladsen, Levningerne af den forfulgte Timur til Dnieper, hvor han paalagde Kiev Krigsskat. Saaledes tabte Vitovt sin imponerende Glands, men han indgjød alligevel en vis Frygt, hvorfor Storfyrsten af Moskov dog fandt det raadeligst at holde Fred med ham.

Næppe var Vitovt begyndt at komme til Kræfter igjen efter hint Nederlag, før han skred til et endnu navnkundigere Foretagende mod den tydske Ridderorden. Storfyrsten af Lithauen var flere end en Gang stødt sammen med de tydske Riddere og Sværdridderne. Den tydske Orden havde paa denne Tid, i Kraft af Lehnsvæsenets Udvikling og Handelsstædernes Opkomst, tabt sin oprindelige Energi. Imuderne i det sydlige Preussen gjorde Opstand i Haab om Vitovts Understøttelse. En ny Stormester, Ulrik af Jungingen, afviste den af Kong Jagello af Polen, Vitovts Lehnsherre, tilbudte Mægling. Polens og Lithauens forenede Stridskræfter tilligemed Tropper fra Bøhmen, Mähren, Schlesien og Ungarn og en stor tatarisk Styrke rykkede ind i Preussen. Stormesterens Hær var i Tal neppe halv saa stor som Angribernes. Slaget ved Tannenberg, der fortrinsvis blev vunden af Vitovt, som sprængte Tydskernes venstre Fløi og Centrum tilbage, tilføiede Ordenens Magt et varigt Knæk (1410). Stormesteren faldt og Ordenshærens Tab var meget stort. Næsten alle Vestruslands Fyrster havde taget Del i Kampen. Imudernes Land befriedes fra det tydske Herredømme og forenedes med Lithauen. Tre Aar efter havde Jagello, der var ledsaget af

de polske «pans», en Sammenkomst i Horodlo ved Bug med Vitovt, hvis Følge bestod af lithauiske Adelsmænd. De katholske Lithauere kom her i Besiddelse af den polske «schliachta's» Privilegier; man enedes om, at Repræsentanter for de to Lande skulde samles til en fælles Rigsdag for at vælge Kongerne af Polen og Storfyrsterne af Lithauen og raadslaa om de vigtigste Anliggender.

Lithauens russiske Provinser vare orthodoxe og stode i kirkelig Henseende under Patriarkhen af Moskov. Vitovt vilde frigjøre sig fra dette religiøse Supremati og bad Patriarkhen af Konstantinopel om en særskilt Ærkebiskop for det vestlige Rusland. Da Patriarkhen vægrede sig ved at opfylde Anmodningen, sammenkaldte Vitovt sine orthodoxe Biskopper til et Koncilium, og en lærd bulgarsk Munk, Gregor Tsamblak, valgtes til Ærkebiskop af Kiev. Saaledes havde Rusland to geistlige Overhoveder, ligesom det ogsaa havde to Storfyrster, en mod Øst i Moskov, en mod Vest i Kiev. Vitovt vilde ogsaa frigjøre sig for Polens Overhøihed. Han underhandlede med Keiser Sigismund af Tydskland om at blive ophøiet til Konge af Lithauen. Polakkerne modarbeidede naturligvis denne Plan, hvis Udførelse brat blev hindret. Keiseren gav Tilsagn om at sende Krone og Scepter til Lithauen, men da døde Storfyrst Vitovt Oktober 1430 i en Alder af firsindstyve Aar. Efter hans Bortgang var Lithauen ikke mere en frygtet Magt. Snart se vi det under en særskilt Storfyrste, snart forenet med Polen ved samme Hersker. I Aaret 1501 blev Storfyrst Alexander valgt til Konge af Polen og siden den Tid var Dynastiet fælles for de to Lande. Personalunionen gik 1569 over til en Realunion, men Storfyrstendømmet bevarede dog en vis Selvstændighed. Efter Foreningen med Polen vandt Katholicismen Udbredelse i de lithauiske Lande, og med den fulgte det polske Sprog, som de fra den hellige Vladimir eller fra Gedimin nedstammende Fyrster og Adelen tilegnede sig.

Tolvte Kapitel.

Storfyrsterne af Moskov: det østlige Ruslands Organisation.

(1303—1462).

Medens det vestlige Rusland grupperer sig om den lithauiske Stat, der giver de erobrede russiske Landsdele en fremmed Hovedstad i Vilna og snart drager disse ind i sin Forbindelse med Polen, samlede det østlige Rusland sig om Moskov. Efter at det dobbelte Koncentrationsværk, ved Moskva og ved Vilia, er bleven fuldført, vende Stor-Rusland, der er stolt af sin nationale og religiøse Enhed, og det lithauiske Rusland, der indeslutter tre Folkestammer: Russere, Lithauere og Polakker, og tre Troesbekjendelser: Orthodoxien, Katholicismen og Protestantismen, for ikke at tale om Jøderne, sig mod hinanden. Kampen mellem disse to fjendtlige Magter udfylder da flere Aarhundreder af Nordens Historie. Det bliver andre Fyrsters og andre Tiders Opgave at gjenoprette Ruslands Enhed i dens største Udstrækning. Æren af at have skabt den levende Kærne, der udviklede sig til Stor-Rusland, tilkommer Fyrsterne af Moskov.

Omkring Moskov dannede sig under det mongolske Aag et taalmodigt, energisk og virksomt Folk, der var skikket til at bære de daarlige Tider og drage Fordel af de gode, og som en Gang skulde faa Herredømmet over det vestlige Rusland og Lithauen. Der opstaaer et Dynasti af statskloge, udholdende og strenge Fyrster, med mørke Miner, der bebude en skjæbnesvanger Fremtid. De vare det russiske Riges Grundlæggere, ligesom Karolingerne vare det franske Monarkis. Men de Midler, de anvendte, vare ganske andre. Her gjenfinde vi ikke sympathetiske Skikkelser som en Ludvig den Sjette, der stolt rider omkring i Frankrig og kjæmper aabent mod de oprørske

Vasallers Borge, eller som en Ludvig den Niende, der er den ædleste Legemliggjørelse af Kongedømmets Ide. Fyrsterne af Moskov have fortrinsvis virket ved Anvendelse af Ränker, Bestikkelse, Mord og Angiveri overfor Khanen, men de have lagt Spiren til et nyt Rusland og udvidet dette. Fra nu af have vi et fast Midtpunkt, om hvilket Ruslands adsplittede Historie samler sig. Ruslands Sønderlemmelse ved Lithauernes Erobringer mod Vest og Mongolernes mod Øst letter Reorganisationsværket. Paa dette formindskede Landomraade kunde Moskovs Herskere bekvemmere løse deres Opgave som Storfyrster. Dette Territorium bestod i Midten af det femtende Aarhundrede, fraregnet Smolensk, hvis Dage vare talte, af Fyrstendømmerne Riæsan, Susdal, Tver og Moskov. Dette sidste, der indesluttedes mod Nord af Tver, mod Øst af Susdal og mod Syd af Riæsan, kvaltes næsten af disse Naboer, ligesom Capetingernes lille Frankrig mellem Vasalstaterne Normandiet, Flandern og Champagne.

Navnet Moskov forekommer for første Gang i Aarbøgerne 1147. Deri fortælles, at Storfyrst Georg Dolgoruki, der besøgte Bojaren, Stefan Kutschku, lod denne dræbe, fordi han havde gjort sig skyldig i en Forbrydelse. Storfyrsten, der blev slaaet af Beliggenheden af en af Bojarens Landsbyer oven paa en Høi, hvis Fod beskylledes af Floden Moskva, anlagde dér, hvor nu Kreml reiser sig, Staden Moskov. I det efter Grundlæggelsen følgende Aarhundrede vedblev Moskov at være en ubekjendt lille Flække i Susdal. Krønnikeskriverne fortælle, at den blev brændt af Tatarerne (1237), og at en Broder til Alexander Nevski, Mikael af Moskov, blev dræbt der i en Kamp mod Lithauerne (1248). Den egentlige Grundlægger af Fyrstendømmet af dette Navn var Daniel, Alexander Nevskis Søn, der havde faaet denne Flække tilligemed nogle Landsbyer som Livseie. Han forøgede sine Besiddelser med Staden Perejaslavl-Saliæsski, som hørte til en af hans Slægtninges

Arvelod, og med Kolomna, som han erobrede fra Riæsan. Han døde 1303 og blev begraven i det Danilovske Kloster, hvortil han havde lagt Grunden.

Kort efter at Georg Danilovitsch (1303—1325) havde besteget Thronen, udbrød den forbitrede Kamp mod Huset Tver, der nedarvedes fra Fader til Søn og varede fire og tyve Aar. Da Andreas Alexandrovitsch, Storfyrste af Susdal, døde 1304, optraadte to Medbeilere til Storfyrstendømmet: den ene var Mikael af Tver, den anden var Georg af Moskov, henholdsvis den Afdødes Fætter og Brodersøn. Mikaels Ret var uomtvistelig, thi han var hele Familiens «Ældste». Bojarerne i Vladimir og Borgerne i Novgorod tøvede ikke med at anerkjende ham som Storfyrste; Khan Tokhta i Sarai erklærede sig for ham og befalede hans Indsættelse. Mikael, der havde den nationale Ret og Mongolernes souveræne Villie for sig, gjorde Anvendelse af Magt, beleirede to Gange Moskov og tvang Georg Danilovitsch til at forholde sig rolig. Men den Sidstnævnte var Mikaels uforsonlige Fjende. Da Khan Tokhta døde, forstod Georg at vinde Efterfølgeren Usbeks Yndest i en saadan Grad, at Khanen gav ham sin Søster Kontschaka til Ægte og, idet han kuldkastede Tokhtas Afgjørelse, tilkjendte ham Storfyrstendømmet. Georg Danilovitsch vendte tilbage til Rusland med en mongolsk Hær under Befaling af «Baskak» Kavgadi (1315). I den Kamp, der nu udbrød, blev Mikael Seierherre. Georgs tatariske Hustru, hans Broder Boris, den mongolske Hærfører Kavgadi og næsten alle Khanens Officerer faldt i hans Hænder. Han overøste klogelig Fangerne med Gunstbevisninger; Kavgadi, der sattes i Frihed og fik Gaver, svor, at han var hans Ven. Men da Khanens Søster netop døde, udspredte Fyrsten af Tvers Fjender det Rygte, at hun var bleven forgivet. De to fjendtlige Fyrsters Sag bragtes atter for Khanens Domstol. Mikael blev her beskyldt for at have ladet Kontschaka dræbe; han fængsledes, og Khan Usbek

gav Befaling til hans Henrettelse. Ikke en Mongol, men en kristelig Apostat ved Navn Romanetz jog en Dolk i ham og rev Hjertet ud af hans Bryst (1319). Mikael blev begrædt af Befolkningen i Tver; hans Lig blev senere bisat i en Sølvkiste i denne Stads Hovedkirke, og han blev Tvers Skytshelgen. Men medens Helgenglorien kom til at omgive Mikael, blev Georg Danilovitsch Moskovs, Susdals og Novgorods Hersker.

Nogle Aar senere indtraadte et Omslag hos Horden: Dimitri «med det frygtelige Blik», den ulykkelige Mikaels Søn, fik Titlen Storfyrste, og det blev Baskaken Seventsch Bongas Hverv at indsætte ham paa Thronen i Vladimir. Georg Danilovitsch saa sig tvungen til igjen at ile til Sarai, hvor derefter de to Medbeilere mødtes. Dimitri af Tver havde en Fader at hævne; Sværdet fløi af sig selv af Skeden, og Fyrsten af Moskov segnede om dødelig saaret (1325). Hans Venner udvirkede en Dødsdom over Dimitri, der til Efterfølger i Tver fik Broderen Alexander som Storfyrste (1326). Men til Ulykke for Huset Tver gjorde Stadens Befolkning det følgende Aar Opstand mod Baskaken Schevkal, der ved sine Udsugelser drev den til Fortvivlelse. Alexander, der ikke fulgte sine moskovitiske Naboers kloge Exempel, lod sig rive med af Folkelidenskaben, og Baskaken blev indebrændt. Han kunde nu ikke vente andet end Hævn fra Khanens Side. Ivan Kalita, Georg Danilovitsches Broder, tilbød Usbek at ødelægge Tver. Khanen lovede ham Titlen Storfyrste og sendte ham 5000 tatariske Krigere, der forenede sig med Moskovs og Susdals Tropper. Alexander flygtede til Pskov. Tver, Kaschin og Torschok bleve brandskattede og plyndrede.

Da Ivan Kalita (1328—1340) var bleven Storfyrste, reiste han til Horden i Forening med Konstantin, den henrettede Mikaels Søn, der havde fulgt den bortflygtede Alexander paa Thronen i Tver. Ivan blev godt modtagen, men Usbek forlangte af ham, at han skulde bevæge Alexander

til at indfinde sig. Afsendinge fra Storfyrsten begave sig til Pskov for at udvirke Alexanders Udlevering, men Stadens Befolkning afviste Afsendingene og greb til Vaaben til Alexanders Forsvar. Ivan samlede en Hær og paa samme Tid opfordrede han Metropoliten til at lyse Alexander og Staden i Kirkens Ban. Alexander flygtede til Lithauen, men i Aaret 1337 begav han sig med sine Bojarer til Horden for at opnaa Usbeks Tilgivelse. «Mægtige Czar,» sagde han til Khanen, «jeg har tilføiet Dig meget Ondt, men nu er jeg her for af din Haand at modtage Liv eller Død. Du maa handle efter Indskydelse fra Gud.» Khanen tilgav ham, Alexander vendte tilbage til Tver. Men Ivan Kalita havde gjort Regning paa, at han for stedse var bleven ham kvit. Den tilbagevendte Alexander blev en Fører for Alle, der vare misfornøiede med Storfyrsten. I Stedet for at erklære Alexander Krig greb Ivan til sit sædvanlige Middel. Han begav sig til Horden og skildrede der Alexander som Mongolernes farligste Fjende. Som en Følge af denne Bagvaskelse fik Alexander Opfordring til at komme til Khanen; denne Gang blev han henrettet tillige med sin Søn Feodor. Kappestriden med Moskov havde allerede kostet fire Fyrster af Tver Livet. Ivan Kalita, hvem Khan Usbek vedblev at vise Tillid, blev hyldet af Konstantin Mikaelovitsch af Tver, Alexanders Efterfølger, og som Tegn paa Underkastelse sendte han den store Klokke i Tvers Kathedralkirke til Kalita. Fyrsterne af Riæsan og Susdal kæmpede under dennes Faner. Novgorod, der truedes af Ivan Kalita, tog en Søn af Gedimin af Lithauen, Narimant, til Fyrste, men Storfyrsten svækkede Betydningen af dette Skridt ved at træde i Slægtskabsforhold til Gedimin.

Ivan Kalita var samtidig Fyrste af Moskov og Storfyrste af Vladimir; men Moskov var hans Arv, som Khanen ikke lovlig kunde fratage ham, medens Vladimir kunde overdrages til et andet Hus. Staden Vladimir vedblev under hans Regjering at være Ruslands legale Hovedstad:

Moskov var den faktiske Hovedstad, og han traf Forholdsregler til, at den snart blev det saavel legalt som faktisk. Metropoliten af Vladimir, Peter, der havde Forkjærlighed for Moskov, opholdt sig hyppig der, og hans Efterfølger Theognost valgte Moskov til sin stadige Residens. Det kirkelige Supremati, der først havde været forbundet med Kiev, derpaa med Vladimir, gik nu over til Moskov. Ivan Kalita bestræbte sig for at give Moskov en Hovedstads Anseelse. Han byggede i Kreml prægtige Kirker, saasom: Mariæ Himmelfartskirke, «Uspienski sobor». De første Metropoliter af Moskov henregnes til Ruslands Skytshelgener. Man fortæller, at Metropoliten Peter selv havde udpeget Stedet til sin Kiste i den nye Kirke og sagt til Ivan Kalita: «Gud vil velsigne Dig og hæve Dig over alle andre Fyrster og gjøre denne Stad større end alle andre Stæder. Din Slægt skal herske her i Aarhundreder; den vil betvinge alle sine Fjender; de Hellige ville her opslaa deres Bolig, og mine Ben skulle hvile her.»

Hvad der havde givet det gamle Metropolitsæde Kiev Berømmelse og Glans, var det navnkundige Petscherski-Kloster med dets Katakomber og Helgengrave. Under Kalitas Efterfølger lagde den hellige Sergius i en Skov ikke langt fra Hovedstaden Grunden til Troitsa-Klostret (Treenigheds-Klostret), der skulde blive et af de mest ansete og rigeste i Rusland. Fyrsterne af Moskov vare trods deres troløse og ubarmhjertige Politik andægtige og gavmilde, utrættelige i at bygge Kirker og Klostre, i at ære Geistligheden og hjælpe de Trængende. Ivans Tilnavn «Kalita» hidrører fra den Pung (kalita) med Almisser, han stedse bar ved Beltet. Ligesom alle Fyrsterne af hans Hus tog han, da han følte, at Døden nærmede sig, Tonsuren; han iførtes en Munkedragt og antog et nyt Navn. Havde Fyrsterne af Moskov arbeidet energisk hen til at «samle det russiske Land», vedbleve de dog paany at dele det i Arvelodder mellem deres Sønner. Men flere Aar-

sager hindrede dog en Tilbagevenden til det gamle Anarki: disse Fyrster havde næsten alle meget faa Børn; dernæst blev det Skik at give de yngre Sønner blot smaa Arvelodder, men kun paa Betingelse af fuldstændig Lydighed mod den ældste Søn. Tanken om en udelelig Statsenhed begyndte endelig at trænge igjennem.

Efter Kalita fulgte Sønnen, Simeon den Stolte (1340—1353). Ved Efterretningen om Ivans Død søgte flere Fyrster at gjøre Simeon Thronen i Vladimir stridig. De begave sig til Horden, hvor Simeon ogsaa indfandt sig. Ikke saa meget ved sin Veltalenhed og sin Bevisførelse som ved Faderens efterladte Penge satte han sin Sag seirrig igjennem. Efter at Simeon var bleven kronet i Kathedralkirken i Vladimir, svor han, at han vilde leve i god Forstaaelse med sine to yngre Brødre, og han afkrævede dem den samme Ed. Medens han drev sin Ydmyghed overfor Khanerne indtil Lavhed, optraadte han overfor de russiske Fyrster med et Hovmod, der skaffede ham Tilnavnet den Stolte. Han tvang Novgorod til at udrede Skat, og i sin Egenskab af Ruslands Overhoved stadfæstede han Republikens Privilegier. Han var den Første, der antog Titlen: «Storfyrste af alle russiske Lande,» en Titel, som Ruslands faktiske Tilstand kun lidet retfærdiggjorde. Hans Venskab med Alexis, Moskovs tredie Metropolit, styrkede hans Anseelse i den offentlige Mening. Simeon bortreves af den «sorte Død», der den Gang ogsaa hjemsøgte Frankrig og Vesteuropa. — Hans Broder og Efterfølger, Ivan den Anden (1353—1359), fortjener i Modsætning til Forgængeren Tilnavnet «den Fromme», thi han var en fredsommelig og blid Mand. Men det Anarki, i hvilket Rusland faldt tilbage i hans sexaarige Regjeringstid, vidner om, at hine Dyder ikke vare paa deres Plads i dette Aarhundrede. Ved hans Død gik Storfyrstetitlen, der under hans tre Forgjængere havde været knyttet til Huset Moskov, over til Susdal. Dimitri

af Susdal (1359—1362) holdt, forsynet med Khanens «Jarlyk», sit høitidelige Indtog i Vladimir. Men Metropolit Alexis frelste Suprematiet for Moskov. Efter at han havde kirkelig indviet Storfyrsten i Vladimir, vendte han trofast mod Metropolit Peters Ønske tilbage til Moskov, til Ivan den Andens mindreaarige Børn. Efter hans Raad optraadte Dimitri Ivanovitsch, da han var tolv Aar gammel, som Medbeiler til Dimitri af Susdal og stævnede denne for Khanens Domstol. De moskovitiske og susdalske Bojarer henvendte sig til Khan Murut i Sarai. Khanen tilkjendte Ivan Kalitas Sønnesøn Storfyrsteværdigheden, og en moskovitisk Hær førte ham til Kroningen i Vladimir.

Dimitri Ivanovitsch (1363—1389) udmærkede sig ved sin krigerske og ridderlige Tænkemaade. Han afgiver et Vidnesbyrd om, at den russiske Karakter ikke havde taget moralsk Skade under det tatariske Aag, og hans Regjering leverer Beviset for, at det slaviske Ridderskab kun ventede paa Øieblikket til at udstøde Krigsraabet og lade Sværdene blinke. Under Dimitri Ivanovitsch udbrød igen Kampen med Huset Tver. Mikael, Søn af den ved Horden dræbte Alexander, gjorde en af sine Onkler Thronen stridig. Storfyrsten og Metropoliten af Moskov erklærede sig for Onklen. Men denne Afgjørelse tog Mikael intet Hensyn til, han satte sig ved Hjælp af en lithauisk Hær i Besiddelse af Tver, tvang Onklen til at give Afkald paa sine Fordringer og antog Titlen Storfyrst af Tver. Hvad der især gjorde ham farlig, var hans Forbund med Olgerd, der var gift med hans Søster Juliane. Tre Gange bevægede han Svogeren, der plyndrede og brændte Alt paa sin Vei, til at rykke frem mod Murene af Moskovs Kreml; men ingen af Gangene kom det til en afgjørende Kamp mellem den lithauiske og den moskovitiske Hær. Dimitris Bojarer følte, at et tabt Slag vilde være Ruslands Undergang; Olgerd var for gammel og erfaren til, at han vilde give sin Sag til Pris for den tilfældige Krigslykke. Endelig blev

Mikael i Aaret 1375, efter Svogerens Død, indesluttet i Tver af Dimitris, de med ham forbundne Fyrsters og Novgorods Stridskræfter. Forladt af Lithauen og bragt i den yderste Nød blev Mikael nu tvungen til at undertegne en Overenskomst, i hvilken han forpligtede sig til at betragte Dimitri som sin «ældre Broder» og til ikke at forurolige Moskovs Forbundsfæller. Endelig maatte han love at efterligne Dimitris Optræden overfor Tatarerne, hvad enten Storfyrsten nu vedblev at betale dem Tribut eller erklærede dem Krig. — Med en anden farlig Modstander, Fyrst Oleg af Riæsan, fik Dimitri Ivanovitsch ogsaa Bugt.

Riget Kaptschak opløstes mere og mere. Flere Medbeilere stredes om Thronen i Sarai. De tatariske Anførere handlede efter egen Indskydelse og overfaldt de russiske Lande. De kristne Fyrster toge nu ikke mere i Betænkning at sætte sig til Modværge. Dimitri Ivanovitsch havde flere Gange vist sig ulydig mod den mongolske Hersker Mamai, men alligevel begav han sig til Khanen efter dennes Opfordring, og han optraadte med saadan Klogskab, at han i god Behold kom tilbage til Moskov. Sammenstødene mellem de Kristne og Tatarerne bleve hyppigere. I Aaret 1378 vandt Dimitri Ivanovitsch ved Bredden af Voja, i Landet Riæsan, en glimrende Seir over en af Mamais Statholdere. I Seirsrusen udbrød han: «Deres Tid er forbi, og Gud er med os!» Mamai hævnede sig ved Udplyndringen af Riæsan. I Løbet af to Aar samlede han i Stilhed en stor Hær af Tatarer. Genueserne i Kaffa sendte ham et Troppekontingent. Under disse for Rusland saa betænkelige Omstændigheder glemte Oleg af Riæsan sin Uvillie mod Tatarerne og forraadte i sin Skinsyge mod Moskov den fælles Sag. Medens han tilsyneladende stillede sig venlig overfor Dimitri, medens han endog underrettede denne om, hvad der var igjære, tilveiebragte han hemmelig et Forbund mellem Ruslands Fjende, Jagello af Lithauen, og Mamai. Storfyrstens Hær skulde sønderknuses mellem

disse to Kolosser. Dimitri tabte ikke Modet. Med Fordringen om Hævn vaagnede tillige i Russernes Hjerter den religiøse Begeistring. Følgende Storfyrstens Opraab holdt Fyrsterne af Rostov, Bielosersk, Jaroslavl, Staradub og Kaschin, med deres Druschina'er, og Bojarerne af Vladimir, Nischni Novgorod, Susdal, Perejasslavl-Saliæski, Kostroma, Murom, Dmitrov, Moschaisk, Svenigorod, Uglitsch og Serpukhov, i Spidsen for deres Tropper, deres Indtog i Kreml, hilste med Jubel af Moskoviterne. I Kostroma sluttede to lithauiske Fyrster, Andreas og Dimitri, Olgerds Sønner, sig til Storfyrsten, hvis Hær de forstærkede med Tropper fra Pskov og Brænsk. Storfyrst Dimitri begav sig med sin Fætter Vladimir til Klostret Troitsa for at modtage den hellige Sergius' Velsignelse. Han forudsagde Storfyrsten en blodig Seir. Sergius gav ham som Ledsagere to Munke, Alexander Peresvæt og Osliaba, hvilken sidste havde været Bojar i Brænsk. Han slog Korsets Tegn over deres Munkehætter. «Det er et Vaaben, der ikke svigter,» sagde han. Fyrsten af Tver havde vel vogtet sig for at sende sit Kontingent, og man bragte ogsaa Fyrsten af Riæsans Forræderi i Erfaring. Alle de øvrige Russeres Hjerter sittrede af Glæde og Begeistring ved Tanken om Gjengjældelsen. Trods den indbyrdes Skinsyge vare Fyrsterne besjælede af den samme Iver, ligesom Kongerne i Spanien, naar de rykkede mod Maurerne, eller Gotfred af Bouillons' Ledsagere paa Veien til det hellige Land. Endnu havde man aldrig seet saa statelig en Hær: Dimitri havde, efter hvad der fortælles, halvandet hundred tusinde Mand.

Hæren drog gjennem Landet Riæsan, hvis Fyrste skjælvede, og man naaede Floden Dons Bred. Fyrsterne raadsloge, om man strax skulde sætte over Floden. Det var dog nødvendigt, at man skilte sig af med Mongolerne, før man kom i Kast med Jagello, der allerede var indtruffen i Odojev, fem og fyrre tyve Kilometre derfra. Et Brev, som Dimitri modtog fra den hellige Sergius, og i

hvilket denne tilraadede ham at rykke frem, gjorde Udslaget. Hæren satte over Don, og paa Sletten ved Kulikovo (Sneppemarken), der vandes af Neprædva, fik man Øie paa Fjenden (1380). I Centrum stode de lithauiske Fyrster og Fyrsten af Smolensk med Dimitris Druschina; den høire Fløi dannede Fyrsterne af Rostov og Starodub, den venstre Fløi bestod af Fyrsterne af Jaroslavl og Vologda. Reserven førtes af Fyrst Vladimir, den tappre Dimitri af Volhynien, Fyrsterne af Brænsk og af Kaschin. Snart stødte man sammen med Mongolerne, og Slaget begyndte. Det var blodigt, og Seiren vaklede: Fjenden havde allerede gjennembrudt Storfyrstens Druschina, da Vladimir og Dimitri af Volhynien, der havde ligget i Baghold, pludselig stormede ind paa Mongolerne. Mamai kunde fra Toppen af en Kurgan see sin Hærs Flugt. Hans Leir, Vogne og Kameler bleve tagne, og Mongolerne forfulgtes indtil Metsch, hvori en Mængde af dem druknede. Havde Barbarerne tabt tusinder, vare Russernes Tab ogsaa store. Blandt de Døde fandt man den hellige Sergius's to Munke; den ene af dem, Peresvæt, laa i Armene paa en petschenegisk Kjæmpe, der under Kampen med ham havde draget sit sidste Suk samtidig med ham. Storfyrst Dimitri var i lang Tid ikke til at finde, endelig opdagede man ham: han var bevidstløs, og hans Rustning var blodig og sønderknust. Han havde i fuldt Maal gjort sin Pligt som tapper Stridsmand; Synet af de erobrede Faner vakte ham igjen til Bevidsthed. Slaget ved Don, der skaffede Dimitri Tilnavnet «Donskoi» og Vladimir Tilnavnet den «Tappre», er i Rusland ligesaa berømt som Las navas de Tolosa i Spanien. Det viste Russerne, at de kunde beseire de Uovervindelige, og det mongolske Aag syntes dem, selv efter at det igjen var bleven paatvunget dem, ikke længer uafkasteligt. Dimitri var ligesom Bebuderen af den endelige Befrielse fra Aaget.

Men Begivenhederne gave ulykkeligvis den ridderlige

Politik Uret overfor Resignationspolitiken, den donske Helts Tapperhed Uret overfor den nevaske Helts Taalmodighed. I Spidsen for Mongolerne var der traadt en Mand, der var ligesaa frygtelig som Dschingis Khan, nemlig: Tamerlan, Erobreren af det lille og det store Bukhari (Turkestan), Hindustan, Iran og Lille Asien. Toktamisch, en af hans Hærførere, forjog Mamai og meddelte Dimitri, at han havde overvundet deres fælles Fjende; derpaa opfordrede han de russiske Fyrster til at begive sig til Horden. Dimitri gav et Afslag. Var da de Kristnes Blod bleven udgydt forgjæves paa Kulikovo-Sletten? Khanen samlede en stor Stridsmagt. Dimitri fandt ikke hos sine Raadgivere den tidligere Energi og Klogskab. Han begav sig noget raadvild fra Moskov til Kostroma, hvor han vilde koncentrere Tropper. Toktamisch rykkede nu mod Hovedstaden og stormede forgjæves Kreml. Da anvendte han List og lod, som om han vilde underhandle. Men pludselig faldt Tatarerne over Moskov, der blev ødelagt med Ild og Sværd. Over tyve tusinde Mennesker skulle være omkomne. Ved denne Leilighed gik værdifulde Dokumenter og Fyrstendømmets ældste Arkiv til Grunde. Vladimir, Moschaisk, Juriev og andre Stæder lede samme Skæbne. Da Toktamisch havde trukket sig tilbage, græd Dimitri paa sin Hovedstads Ruiner. «Vore Forfædre,» udbrød han, «der ikke havde seiret over Tatarerne, vare lykkeligere end vi.» En bitter Tid efter en Seir! Men maatte Rusland end være forberedt paa at see de tatariske Skatteopkrævere igjen, saa følte det dog, at Horden aldrig vilde gjenvinde sin gamle Magt.

Da Dimitri døde (1389), var Fyrstendømmet Moskov den betydeligste russiske Stat; mod Nord indbefattede den Bielosersk og Galitsch, og mod Syd strakte den sig til Kaluga og Kasimov. Hvad Vladimir angaaer, saa kaldte Dimitri det i sit Testamente allerede «sit fædrene Arvegods». Uddelte Storfyrsten end Arvelodder blandt sine

yngre Sønner, indførte han i det mindste Grundsætningen om Thronfølgen i lige Linie, i Stedet for dens Overgang til Sidelinierne. Han havde afsluttet en Overenskomst med sin Fætter Vladimir, ifølge hvilken denne gav Afkald paa sine Rettigheder som «Familiens Ældste», hvorimod han forpligtede sig til at betragte Dimitris ældste Søn, Vassili, som sin ældre Broder.

Vassili Dimitrijevitsch (1389—1425) blev uden Modsigelse sin Faders Efterfølger som Storfyrste af Moskov og Vladimir. Den første Stads Overvægt over den anden blev mere og mere fremtrædende. Begges Beliggenhed var lige fordelagtig: den ene laa ved Moskva, den anden ved Klæsma, og begge Floder strømmede til Oka. Vladimir havde ligesom Moskov sin Kreml, beliggende paa en Høi, hvorfra man ligeledes kunde overskue et stort Landomraade. Begge Stæder stode i Forbindelse med Volga, den store russiske Omsætningsaare. Vladimir havde i Begyndelsen været ligesaa begunstiget som Moskov: Andreas Bogoljubski havde bestræbt sig ligesaa meget for at forskønne Vladimir, som Ivan Kalita havde gjort det for at smykke Moskov. Vladimir, til hvilket Titlen Storfyrstendømme var knyttet, syntes endog i høiere Grad bestemt til at blive Ruslands Hovedstad. Det er næsten en historisk Tilfældighed, der har afgjort Sagen til Fordel for Moskov. Vladimir er nu kun en Gouvernementshovedstad med fjorten tusinde Indbyggere, medens Moskov er en Rigshovedstad med sex hundred tusinde.

Overfor Novgorod begyndte Storfyrsten af Moskov at betragte sig som Souveræn, og han kaldte gjerne denne Stad «sin Fædrenearv»; Novgoroderne beraabte sig paa deres Side paa Jaroslav den Stores Frihedsbrev, der udtrykkelig tilstod dem Ret til selv at vælge deres Fyrster. Under de sidste Regjeringer var det bleven Skik og Brug at træffe en Overenskomst. Disse Republikanere anerkjendte Moskovs Souveræn som deres Fyrste, medens denne gik

ind paa at antage visse Betingelser, hvad der var en sidste Hyldest, som vistes den gamle slaviske Frihed. Siden Alexander af Tvers Fald (1328) kunde ingen russisk Fyrste gjøre Huset Moskov Forrangen til Fyrstestillingen i Novgorod stridig. De eneste mulige Medbeilere vare Storfyrsterne af Lithauen. Men overfor Lithauen dreiede det sig ikke blot om en Prætendentstrid, men om en Sag af national og religiøs Betydning. Moskov saae heller, at Novgorod gik til Grunde, end at det faldt i Hænderne paa det rettroende Ruslands farligste Fjende. Man kan sige, at Novgorod ikke har havt en egenlig Fyrste siden 1328: en moskovitisk Bojar var Repræsentant for Storfyrsten. Dennes Magt haandhævedes stundom med stor Strenghed, hvad der især var Tilfældet 1391 efter Undertrykkelsen af en Opstand i Torschok paa det novgorodske Territorium. Vassili Dimitrijevitsch kom til Herredømmet med en temmelig betydelig Tilvæxt i Magt, eftersom Vladimir ved Klæsma og Stor Novgorod, disse to Tvisteæmner for saa mange blodige Kampe mellem de russiske Fyrster, paa en vis Maade udgjorde integrerende Bestanddele af hans Territorium. Naar han 1392 begav sig til Horden, var det ikke saa meget for at faae sit Herredømme stadfæstet som for at erhverve nyt Landomraade. Han kjøbte af Khan Toktamisch et «Jarlyk», der tilkjendte ham Besiddelsen af Delingsfyrstendømmet Nischni Novgorod. Moskovs Bojarer og Khanens Afsending begave sig til Nischni. Fyrst Boris blev forraadt af sine egne Folk. Vassili af Moskov blev nu under Klokkeringning proklameret som Fyrste af Nischni Novgorod og Susdal.

Denne Fyrste, der levede i saa god Forstaaelse med Horden, blev dog Vidne til, at Tatarerne to Gange faldt ind i Rusland. Tamerlan angreb sin tidligere Yndling Toktamisch og udplyndrede den gyldne Horde. Derpaa vendte han sig mod Vest og hærgede Rusland med Ild og Sværd. Moskov truedes af en Invasion, der var ligesaa

skrækkelig som Batu Khans i sin Tid havde været det. Høitidelig hentede man fra Vladimir til Moskov det berømte Billede af den hellige Jomfru, hvilket Andreas Bogoljubski havde bragt til førstnævnte Stad fra Vyschegorod. Tatarerne rykkede frem til Jelez i Nærheden af Don, men her gjorde de Holdt og sloge pludselig ind paa Veien til det asovske Hav. Den hellige Jomfru havde ifølge Folketroen frelst Rusland. Tatarerne, der vare vante til Bukhariets og Hindustans rige Bytte, fandt sandsynligvis, at Ruslands øde Stepper og udstrakte Skove kun lovede dem magre Fordele. De skaffede sig Erstatning ved at plyndre Asov, hvor ægyptiske, venetianske, genuesiske og kataloniske Kjøbmænd havde ophobet store Forraad af Varer. Derefter ødelagde de Astrakhan og Sarai (1395).

Resultatet af Tamerlans Indfald blev en hurtigere Opløsning af den gyldne Horde. Vi have seet, hvorledes Storfyrst Vitovts af Lithauen benyttede sig af Situationen til mod Mongolerne at iværksætte sit store Korstog, der endte med hans Nederlag ved Vorskla (1399). Vassili Dimitrijevitsch havde afholdt sig fra Indblanding i Krigen mellem Lithauen og Kaptschak. Hans vestlige Naboer forekom ham endnu farligere end de østlige: med disse kunde man komme ud af det, naar man betalte Tributen; men disse vilde selve Ruslands Tilværelse til Livs. Vassili drog Fordel af den ene Parts Nederlag og af den andens Opløsning, idet han omhyggelig undgik at ophidse nogen af dem. Da der den Gang optraadte flere Prætendenter i Horden, undlod han at betale Tribut under Paaskud af, at han ikke vidste, hvem der var den retmæssige Khan. Edigu, Hordens Feltherre og virkelige Behersker, besluttede da at føre de russiske Vasaller tilbage til Lydighed og søvndyssede Moskoviternes Aarvaagenhed ved Forsikringen om, at hans Troppesamlinger gjaldt Lithauen. Pludselig stod han paa Storfyrstendømmets Grund. Vassili overlod Forsvaret af Moskov til Onklen Vladimir den Tappre og

trak sig tilbage til Kostroma for der at samle en Hær. Edigu hærgede Byerne omkring Moskov, indesluttede dette, og lykkedes det ham ikke at indtage Kreml, gik dog Forstæderne op i Flammer. Edigu blev imidlertid tilbagekaldt af Khan Bulat, mod hvem en Prætendent havde reist sig. Men før han iværksatte Tilbagetoget, tvang han Moskoviterne til at betale en betydelig Krigsskat (1408).

En farligere Fjende var Storfyrst Vitovt af Lithauen, hvis Datter, Sofia, Vassili havde ægtet. Overfor ham udkrævedes fortrinsvis politisk Kløgt. Vitovt vakte Uroligheder i Tver, Novgorod, Pskov og Smolensk, hvilket sidste han forenede med Lithauen. Endelig kom det 1408 til et Forlig mellem ham og Vassili, ved hvilket Ugra fastsattes som Grænse mellem de to Storfyrstendømmer. Under Vassili Dimitrijevitschs Regjering var Storfyrstendømmet Moskovs Territorium blevet betydeligt udvidet. Han undertvang Republiken Vjætka og indsatte der en af sine Brødre som Fyrste. Hans Datter, Prinsesse Anna, var gift med den græske Keiser, Johan den Sjette Palæologus. Storfyrst Vassili Dimitrijevitsch døde i Februar 1425.

Vassili den Blindes Regjering (1425—1465) betegner en Standsning i Storfyrstendømmets Udvikling. En tyveaarig Borgerkrig udbryder mellem Medlemmerne af «Donskois» Familie. En af hans Sønner, Georg, hvem han havde gjort til Fyrste af Rusa og Svenigorod, fordrede, at man skulde vende tilbage til den gamle nationale Ret og beraabte sig overfor sin Brodersøn, Vassili Vassilijevitsch, paa den «Ældstes» Ret. De øvrige Onkler erklærede sig til Fordel for den unge Fyrste. I Aaret 1431 forelagdes Striden Horden til Afgjørelse. Enhver af de to Parter gjorde overfor Khan Ulu Makmet deres Ret gjældende. Vsevoloiski, en af Fyrsten af Moskovs Bojarer, støttede sin Herres Sag ved følgende Argumentation: «Czar,» sagde han til Makmet, «tillad mig, Storfyrstens Slave, at tale. Storfyrsten, min Herre, begjærer Thronen

i Storfyrstendømmet, der er din Eiendom, uden nogen anden Retsadkomst dertil, end din Beskyttelse, din Investitur og dit «Jarlyk»; Du er Herre over din Beslutning og kan handle efter dit Skjøn. Fyrst Georg Dimitrijevitsch, hans Onkel, gjør derimod Fordring paa Storfyrstendømmet ifølge sin Faders Testamente, men ikke som en af din Almagt udsprungen Gunstbevisning.» I denne Fornedrelsens Kappestrid blev Prisen tilkjendt Fyrsten af Moskov. Khanen befalede Georg, at han skulde føre sin Brodersøns Hest ved Tøilen. En mongolsk Baskak var nærværende ved Storfyrstens Kroning, der ikke fandt Sted i Vladimir, men for første Gang i Moskov, i Mariæ Himmelfarts Kirke. Fra det Øieblik af gik Vladimir tabt af sin Ret som Hovedstad, skjøndt Storfyrsterne i deres Titel vedbleve at nævne Vladimir foran Moskov.

Vassili skyldte væsenlig Vsevoloiski sin Throne. Han havde lovet at ægte denne Bojars Datter, men Moderen Sofia, den stolte Lithauerinde, Vitovts Datter, fik ham til at indgaa Ægteskab med Fyrstinde Maria, Vladimir den Tappres Datterdatter. Den vrede Vsevoloiski traadte ud af Storfyrstens Tjeneste og sluttede sig til Georg. Dennes Forbittrelse mod Brodersønnen naaede Høidepunktet, da han erfarede, at hans to Sønner, Vassili den Skeløiede og Schemjaka, vare blevne fornærmede ved Brylluppet af Fyrstinde Sofia. De to Prinser forlode strax Festsalen og begave sig til deres Fader. Denne greb til Vaaben mod Storfyrst Vassili, der blev overvunden og fangen, men fik Kostroma som Lehn. Georg bemægtigede sig Storfyrstendømmet, men da han ikke kunde holde sig mod Tilhængerne af Vassili, kaldte han denne tilbage (1433). Da Vassili atter drog ind i sin Stad, trængte Folket og Bojarerne sig om ham, «ligesom Bierne trænge sig omkring deres Dronning.» Endnu en Gang blev Storfyrsten fordreven fra Moskov af Georg, der kort efter døde. Hans to Sønner sluttede nu Fred med Vassili, men grebe næsten

umiddelbart derefter atter til Vaaben. Under Kampens Omskiftelser faldt Vassili den Skeløiede i Hænderne paa Storfyrsten, der i et Anfald af Raseri lod ham blinde (1436). Men snart, hvad der pleier at være Tilfældet med slige heftige, ubetænksomme Naturer, indtraadte der et Omslag i hans Stemning, fra Vrede gik han over til Forfærdelse og for at sone sin Forbrydelse mod Fætteren, gav han Schemjaka, hvem han ligeledes havde taget til Fange, Friheden.

I Aaret 1441 udbrød Krigen igjen mellem Storfyrsten og Schemjaka. Denne viste sig pludselig i Spidsen for Tusinder af vagabonderende Krigere foran Moskov. Det lykkedes dog Prioren for Troitsa Klostret, Zenobius, at forsone dem endnu en Gang med hinanden. Men da Tatarerne i Kasan faldt ind i Storfyrstendømmet, kom Schemjaka ikke til Undsætning. Kun med 1500 Mand kunde Vassili Vassiljevitsch rykke Fjenden imøde: saaledes havde Stridighederne mellem Dimitri Donskoj's Efterkommere svækket Storfyrstendømmet, løsnet Lydighedens Baand hos Vasallerne og degraderet det Rusland, der havde væbnet 150,000 Mand mod Mamai! Vassili, der havde flere Saar, blev fangen af Barbarerne og ført til Kasan. Moskov befandt sig i en fortvivlet Stilling: Fyrsten af Tver angreb dets Territorium, og Schemjaka intrigerede ved Horden for at blive udnævnt til Storfyrste. Da fik «Czaren» af Kasan pludselig det Indfald at sætte sin Fange i Frihed mod en ubetydelig Sum Løsepenge. Vassili vendte tilbage til sin Hovedstad under Befolkningens Jubel. Men Schemjaka frygtede hans Hævn og besluttede af Hensyn til sin egen Sikkerhed at styrte ham. Efter sin Bedstefaders og Faders Exempel havde Vassili begivet sig til Troitsa Klostret for at takke den hellige Sergius for sin Befrielse. Han var kun ledsaget af Faa. Schemjaka tilligemed andre Sammensvorne overfaldt i hans Fraværelse Kreml og bemægtigede sig Vassilis Hustru, Moder og Skatte. Derpaa

ilede han til Troitsa, hvor hans Medskyldige, Ivan af Mosckaisk, fandt Storfyrsten ved Siden af den hellige Sergius's Grav, hvor han havde skjult sig. Man førte Storfyrsten til Moskov, og der hævnede Schemjaka den for ti Aar siden mod Vassili den Skeløiede udøvede Forbrydelse ved at lade Øinene stikke ud paa ham (1446). Vassili Vassiljevitsch førtes derpaa til Uglitsch.

Schemjaka gjorde sig under sit kortvarige Regimente forhadt baade hos Bojarerne og Folket, der vare forblevne deres Fyrste tro. I Folkesproget var «en Dom paa Schemjakas Vis» enstydig med en skrigende Uretfærdighed. Snart samlede Storfyrst Vassilis Tilhængere Tropper i Lithauen, disse stødte i Forening med en Skare Tatarer til den blindede Storfyrste, der fra Vologda, hvor der var bleven anvist ham Ophold, drog mod Moskov. Schemjaka maatte tage Flugten (1448). Han greb atter til Vaaben mod Storfyrsten, men led et fuldstændigt Nederlag ved Galitsch (1451), hvorefter han flygtede til Novgorod. Her døde han 1453, efter Sigende af Gift. Alle Schemjakas Besiddelser bleve forenede med Storfyrstens Domæne.

Efter at Vassili var bleven befriet for denne farlige Modstander, gjenoptog han strax sine Forgjængeres Planer. Han sendte en Hær mod Novgorod, der havde været et Tilflugtssted for hans Fjender, og Republiken maatte betale ham en betydelig Skadeserstatning og forpligte sig til kun at sætte hans Segl paa sine Akter. Pskov fik en af hans Sønner til Fyrste. Republiken Vjætka maatte yde Skat og stille Tropper. Da Fyrsten af Riæsan døde, førte Vassili den unge Arving til Moskov under Paaskud af, at han skulde opdrages, og lod Fyrstendømmet regjere ved en af ham selv udnævnt Statholder. Vassili af Borovsk havde vist Storfyrsten vigtige Tjenester: denne lod ham ikke desto mindre kaste i Fængsel og bemægtigede sig hans Besiddelser. Storfyrsten udøvede sin Magt overfor sine Undersaatter med en hidtil ukjendt Strenghed: mod virke-

Fredrikstad Folkebibliotek

lige eller formentlige Oprørere anvendtes Knut, Pinebænk eller Lemlæstelser. Vassili, der havde lidt saa meget af de med Arvelodder udstyrede Fyrster: Georg og Schemjaka; han, der havde sat saa megen Kraft ind paa Annexionen af slige Arvelodder, formaaede alligevel ikke at bryde med Sædvanen og udskilte fra det af ham selv udvidede Storfyrstendømme Dele til Fordel for hans fire yngre Sønner. For dog at hindre enhver Strid om Storfyrstetitlen og sikkre dens Arvelighed i lige Linie, havde han siden Aaret 1449 havt sin ældste Søn Ivan til Medregent.

Under Vassili Vassiljevitsches Regjering var der foregaaet vigtige Begivenheder i den orthodoxe Verden. I Aaret 1439 havde Pave Eugen den Fjerde sammenkaldt et Koncilium i Florens, hvor der forhandledes om en Forening af den østlige og vestlige Kirke. Den græske Keiser, Johan den Sjette Palæologus, der gjorde sig Haab om at opnaa Pavens Hjælp mod de osmaniske Tyrker, havde sendt sin Kirkes Prælater til dette, og Erkebiskoppen af Moskov, Isidorus, havde ligeledes begivet sig dertil. Forgjæves undertegnede latinske og græske Prælater Unionsdokumentet, der forsynedes med Pavens og Kejserens Segl. Men det orthodoxe Rusland under Ledelse af Storfyrst Vassili forkastede Unionen med den romersk-katholske Kirke. Det var en Ulykke for den græske Verden, at Unionsforsøget mislykkedes. I Aaret 1453 blev saaledes Konstantinopel indtaget af den tyrkiske Sultan, Muhamed den Anden, uden at det katholske Vesten bragte det Hjælp. Der var ikke mere nogen kristelig «Czar». Moskov blev Hovedstaden for den orthodoxe Troesbekjendelse. Det tog Arv efter Konstantinopel. Snart bragte Munke, Kunstnere og Videnskabsmænd fra Byzants Moskov ligesom det øvrige Europa den saakaldte «Renaissance».

Trettende Kapitel.

Ivan den Store, Samleren af de russiske Lande.

(1462—1505.)

Novgorods Undertvingelse. Fyrstendømmerne Tvers, Rostovs og Jaroslavls Indlemmelse.

Ved Vassili den Blindes Død ligger Rusland ligesom sammenpresset mellem det store lithauiske Rige og Mongolernes udstrakte Besiddelser. Mod Nord har det to Naboer, der forurolige det, nemlig: Sverrig og Sværdridderne i Livland. Trods de otte første moskovitiske Fyrsters Anstrengelser er den russiske Stats Enhed endnu ikke bleven gjennemført: Riæsan og Tver bestaa endnu, men i en svækket Tilstand. Novgorod og Pskov vakle frem og tilbage mellem Storfyrsten af Moskov og Storfyrsten af Lithauen. Kalitas Arvinger tilintetgjøre stadig ved Uddelingen af nye Arvelodder den Enhed, de med ubarmhjærtig Statskløgt søge at hidføre. Riget Moskov, der ikke grændser til noget Hav, staar kun af og til i Forbindelse med Arnestederne for den europæiske Civilisation. Det er paa denne Tid, at Vestens Nationer begynde at organisere sig: Karl den Syvende og Ludvig den Ellevte i Frankrig, Ferdinand og Isabella i Spanien, Herskerne af Huset Tudor i England, Frederik den Tredie og Maximilian i Østerrig arbeide paa at danne mægtige Stater paa Ruinerne af det feudale Anarki. Den europæiske Civilisation tager et uhørt Opsving: Renaissancen begynder, Bogtrykkerkunsten udbredes, Kristofer Kolumbus opdager en ny Verden og Vasko da Gama finder Søveien til Indien. Var ikke ogsaa Rusland i Færd med at fuldende sin Enhed, skulde ikke det slutte sig til den store europæiske Bevægelse? Den Mand, der skulde gjengive det Enheden; der skulde befri det fra det tatariske Aag og bringe det i Forbindelse med

Okcidenten, den Mand, forventedes. Man havde endog profeteret ham. Da Vassili den Blinde 1440 fik en Søn, der blev kaldt Ivan, havde en gammel Munk i Novgorod en Aabenbaring: Han sagde til sin Erkebiskop: «Sandelig, idag er det en Seiersdag for Storfyrsten. Gud har givet ham en Arving. Jeg seer, at dette Barn vil udmærke sig ved berømmelige Vaabenbedrifter. Han vil underkaste sig Fyrsterne og Folkene. Men ve os! Novgorod vil falde ham til Fode, og det vil ikke mere reise sig igjen.»

Ivan den Tredie, der i en tre og fyrretyve aarig Regjering saae sig i Stand til at virkeliggjøre det, Rusland ventede af ham, var en bydende, kold, beregnende Fyrste, en fuldendt Type paa en susdalsk og moskovitisk Hersker. Han var aldeles ikke krigersk, og det er tvivlsomt, om han havde Mod. Han var seierrig i Lithauen, Livland og Sibirien, skjøndt han selv næppe forlod Kreml. Hans Fader havde færdedes meget i Verden og havde oplevet mange farlige Eventyr. Om Ivan sagde Stefan af Moldov: «Ivan er en mærkelig Mand; han forbliver rolig hjemme og seirer over sine Fjender; jeg er stadig til Hest og kan ikke forsvare mit Land.» Det Samme sagde den engelske Kong Edvard den Tredie om den franske Kong Karl den Femte. Ivan trættede sine Fjender ved Underhandlinger, han trak disse i Langdrag, og anvendte først Magt i det yderste Øieblik. Hans Fromhed havde en stærk Tilsætning af Hykleri. Han udgød Taarer over Slægtninge, han havde ladet dræbe, ligesom Ludvig den Ellevte græd over Hertugen af Guienne's Død. Som født Despot, siger Karamsin, var han trængt ind i Autokratiets Hemmelighed og blev i Russernes Øine ligesom en frygtelig Gud. Et Blik af ham bragte Kvinder til at besvime. Naar han efter Maaltidet faldt i Søvn, var det mærkeligt at se Bojarernes ængstelige Omhu for deres Herres Slummer. Han sparede ikke paa Dødsstraf og Tortur for Oprørere, selv om disse vare af den høieste Rang: han lod sin Søns Raadgivere

lemlæste; Arkimandriten ved et anseet Kloster og Fyrst Ukhtomski bleve piskede offenlig, og to Polakker, der havde sammensvoret sig mod ham, lod han brænde levende i et Jernbur paa Moskov. Allerede ham gav man Tilnavnet «den Skrækkelige», hvilket hans Sønnesøn skulde bære med større Ret.

Hans første Foretagende var rettet mod Stor Novgorod. Republiken ved Ilmen var i Opløsning som en Følge af indbyrdes Strid i Kirken, blandt Befolkningen, og især blandt Bojarerne. «Novgorods Partistridigheder,» siger Bielajev om hint Tidsrum, «vare i den Grad forviklede, at det ofte er vanskeligt at udfinde Grunden til, at dette eller hint Parti vakte Uroligheder eller fremkaldte en Opstand.» Man troede at kunne lade haant om en ny Fyrstes Autoritet; man tilsidesatte uklogt de Klager og Reklamationer, hvormed Ivan den Tredie fremkom i en temmelig maadeholden Tone. Nu underrettede han Pskov om, at det skulde yde ham Hærfølge under et Tog mod Oprørerne. Pskov vilde ikke staa ham bi, da det forudsaae, at Novgorods Fald vilde have Undergangen af dets egen Frihed til Følge. Pskov tilbød Novgorod sin Mægling, men da dette forkastede denne, vare Pskoviterne tvungne til at rykke i Felten. Ivan den Tredie modtog imidlertid flere Gange Erkebiskop Theofilus i Moskov; han fortsatte Underhandlingerne. Han havde et talrigt Parti i Novgorod, men Modpartiet var dristigere. Enken efter Possadnik Boretzki, Marfa, Moder til to voxne Sønner, stillede sig modig i Spidsen for det antimoskovitiske Parti. Ved Veltalenhed, ved stor Rigdom og udpræget Mod havde hun skaffet sig stor Indflydelse paa Folket og Bojarerne. Denne uforfærdede Kvinde var den sidste Legemliggjørelse af den novgorodske Frihed. For at frelse denne vilde hun gjøre Kasimir den Fjerde af Polen til Republikens Protektor. Hun vidste ogsaa, at Erkebiskoppen af Novgorod var udnævnt af Metropoliten af Kiev og ikke af Metropoliten af Moskov.

Af Hengivenhed for sin Fædrestad Novgorod forraadte hun saaledes Ruslands og Orthodoxiens Sag. De to Partiers Sammenstød i «Vetschen» forvandlede dennes Møder til tumultuariske Optrin. Det ene Parti raabte: Kongen leve! det andet: Leve det rettroende Moskov, leve Storfyrst Ivan og vor Fader, Metropoliten Filip! Marfas Tilhængere vandt Overhaand. Stor Novgorod sluttede nu med Kongen af Polen en formelig Overenskomst, i hvilken det fastsatte de samme «Betingelser» som i Overenskomsterne med dets tidligere Fyrster. Ivan den Tredie gjorde endnu et Forsøg paa at føre Borgerne tilbage til Lydighed og sendte en Gesandt til dem: men Marfas Parti var det talrigste. Ivan besluttede da at begynde Krigen. Troppeafdelingerne fra Ustjug og Vjætka erobrede Dvina-Gebetet; Moskoviterne, understøttede af tatarisk Rytteri, plyndrede de «troløse» Novgoroderes Besiddelser: efter Kampen ved Korostyn skare de Næse og Læber af Fangerne. Republikens Borgere udmærkede sig ikke mere ved den gamle Tapperhed: Marfa havde tilmed indlemmet slet indøvede Haandværkere i Rækkerne. I Slaget ved Schelona seirede 5000 Moskoviter over 30,000 Novgorodere. I Russa lod Storfyrsten flere Bojarer henrette, deriblandt den ene af Marfas Sønner. Ivan rykkede stadig frem, kjæmpende og underhandlende. Novgorod underkastede sig, betalte en Krigsskat, og vedblev det end at være en Republik, var det kun en af Storfyrstens Luner afhængig Republik (1471).

Fra nu af arbeidede Ivan paa at holde Novgorod i den fuldstændigste Afhængighed. Klagedes der over Retsvægringer fra hans Statholderes Side, kastede han Skylden herfor over paa Mangler i Stadens gamle Love. Han søgte at ophidse de andre Stænder mod Bojarerne. Efter Indbydelse fra de første holdt han 1475 Hof i Novgorod. Strax strømmede Høie og Lave til hans Dommersæde for at paakalde hans Kjendelse. Den indbyrdes Splid styrkede hans egen Stilling. Han foretog nu en Voldsakt, der lyk-

kedes ham fuldkommen. Marfas anden Søn, Possadnik'en og flere Bojarer bleve sendte i Lænker til Moskov; Ingen vovede at gjøre Indsigelse. Efter at han var vendt tilbage til sin Hovedstad, indløb der her utallige Klager til ham: han tvang de stridende Parter til at møde for sin Domstol. Ivan tillod sig nu et Overgreb mod Novgorod, hvortil Magen ikke fandtes siden Ruriks Tid. Idet han benyttede sig af en Titelforvexling, et novgorodsk Gesandtskab gjorde sig skyldig i, erklærede han sig for Novgorods Souveræn eller «Hersker» (gossudar), medens Titlen hidtil havde været «Herre» (gospodin). Men antog man hin Fortolkning, var Republikens Underkastelse, der hidtil nærmest havde været faktisk, bleven retslig. Marfas Parti gjorde en sidste Anstrengelse for at afvise denne «Souveræniteten». Metropoliten af Moskov og Bojarerne raadede Ivan til Krig, og denne prædikedes som en hellig Krig mod Pavens og Lithauens Forbundsfælle. Ruslands Stridskræfter satte sig i Bevægelse; flere af Novgorods Bojarer begave sig til Storfyrstens Leir. Novgorod blev indesluttet. Forgjæves lød fra Marfas Tilhængere det gamle novgorodske Krigsraab: «Lad os dø for Friheden og den hellige Sofia.» Staden maatte overgive sig. Ivan tilstod sine Undersaatter Sikkerhed for Person og Eiendom, deres gamle Jurisdiktion og Fritagelse for moskovitisk Krigstjeneste. Men der var herefter hverken nogen Vetsche eller Possadnik. Stormklokken blev bragt til Taushed. Republiken Novgorod havde ophørt at existere (1478). Marfa og en Del Bojarer førtes som Fanger til Moskov. Flere Gange reiste sig i den følgende Tid Partierne i Novgorod, men Ivan og hans Efterfølgere tæmmede dem ved at lade de ledende Personer bortføre. I Aaret 1481 bleve en Mængde Bojarer underkastede Tortur og henrettede. Nogle tusinde novgorodske Familier fordeltes paa Susdals Territorium. Et endnu mere skjæbnesvangert Slag tilføiede Ivan Staden 1495. Som Følge af en Strid med Reval, der havde ladet et

Par forbryderske Russere henrette, lod han 49 hanseatiske Købmænd fængsle i Novgorod, han plyndrede «Tydskernes Marked» og lod store Værdier i Varer bringe til Moskov. Den begjærlige Storfyrste saae ikke, at han her dræbte Hønen for at faa Guldæggene. Der hengik mange Aar, inden Kjøbmænd fra Okcidenten igjen viste sig i Novgorod. Pskov, der var føieligere end Novgorod, havde bevaret sin Vetsche og sine gamle Institutioner.

Medens Ivan tilintetgjorde Novgorods Frihed, fratog han det dets Kolonier eller gjenoptog for sin egen Regning Erobringen af det nordlige Rusland. Riget Moskov strakte sig nu til Finland og det hvide Hav og havde allerede Fod paa asiatisk Grund. I Aaret 1472 havde Ivan erobret Landet Perm: han blev da Herre over «Sølvet hinsides Kama», som Novgoroderne indtil da forskaffede sig gjennem Handelen. I Aaret 1489 blev Vjætka erobret og mistede sin republikanske Forfatning. Aar 1499 trængte Vojvoderne af Ustjug, Dvina og Vjætka frem til Petschora, ved hvis Bred de anlagde et Fort. Midt om Vinteren droge de i Slæder, der vare forspændte med Hunde, trods Snestorme, gjennem Urals Passer, dræbte nogle Samojeder, bemægtigede sig et Antal Rensdyr, faldt ind i Vogulernes og Ugrernes Land, disse Magyarernes finske Brødre, og vendte tilbage til Moskov fra hint hidtil ubekjendte Land. Rusland havde, ligesom Vestens søfarende Nationer, opdaget en ny Verden.

En ganske anden Betydning end Nordens øde Vidder havde naturligvis Mellemruslands opdyrkede Provinser. Her erobrede man ikke umaadelige Landstrækninger, men her søgte man efterhaanden at samle de smaa Delingsfyrsters Stater. Fyrst Mikael af Tver gjorde i Aaret 1482 det ukloge Skridt at alliere sig med Polen. Ivan greb med Glæde denne Begivenhed som Paaskud til Krig og rykkede mod Tver, ledsaget af den berømte Aristoteles Fioraventi de Bologna, Chef for hans Artilleri. Mikael

tog Flugten, og Tver indlemmedes i Storfyrstendømmet. Ivan gjorde sig ligeledes til Herre over Vereja og Bielosersk, Rostov og Jaroslavl. Da hans Broder, Georg, døde, begræd han ham, men han bemægtigede sig hans Stæder Dimitrov, Moschaisk og Serpukhov og lod de andre Brødre, der havde gjort Regning paa at faae Del i Arven, knurre (1468). Andreas, der beskyldtes for at være i Forstaaelse med Lithauen, kastedes i Fængsel, hvor han døde (1493). Storfyrsten sammenkaldte nu Metropoliten og Biskopperne i sit Palads, traadte frem for dem med nedslagne Øine, med et af Taarer vædet, bedrøvet Ansigt, anklagede sig selv for at have været altfor streng mod sin ulykkelige Broder og modtog deres geistlige Formaninger; men han satte sig i Besiddelse af hans Arv, og da kort efter Broderen Boris bortkaldtes af Døden, ramtes hans efterladte Landomraade af samme Skjæbne. Ivan fik Tilnavnet: «Samleren af de russiske Lande», et Tilnavn, hans otte Forgjængere ligesaa vel havde fortjent. Ivan skyldte deres Forarbeide, at han var den største og mægtigste af disse «Samlere». Han henfaldt ikke til samme Feil som de: naar han fordelte Land mellem sine Børn, var det paa den Betingelse, at de vedbleve at være deres ældste Broders Undersaatter.

Kasan og Krim. Krigen mod den store Horde: Tatar-Aagets Ophør.

Hordens Rige var endelig bleven opløst. De vigtigste Stater, der løsreve sig fra Horden i Sarai, vare Czardømmerne Kasan og Astrakhan og Khanatet Krim. Czardømmet Kasan, der havde reist sig i Stedet for det tidligere Volga-Bulgarien, var bleven grundlagt under Vassili den Blindes Regjering af en fra Horden forjagen Fyrste ved Navn Makhmet. Mongolerne havde blandet sig med de gamle Bulgarer og paa ny skabt et vigtigt Midtpunkt for Handelen. Kasan udstrakte sit Herredømme over de

finske Mordviner, Tscheremisser, Tschuvascher, Baschkirer og Meschtscherjaker. — Khanatet Krim var omtrent stiftet paa samme Tid af en Efterkommer af Toktamisch ved Navn Asi. Da en Bonde havde frelst ham fra Døden, havde han, efter hvad der fortælles, føiet sin Redningsmands Navn: Ghirei, til sit eget Navn, og fra den Tid blev hint Tilnavn baaren af alle Krims Khaner. Da Mongolerne kom til Halvøen, forefandt de her en fra de tidligere Taurer, Hellener og Gother nedstammende Blandingsbefolkning, foruden Genueserne i Kaffa.

I disse Rigers Indre herskede Lovløshed og Strid om Herredømmet. Overfor den saraiske Hordes Hersker, Akmat Khan, indtog Storfyrsten af Moskov først en forsigtig Holdning: han betalte Tribut og sendte Gaver. Ivan stillede sig dernæst i Venskabsforhold til Khan Mengli Ghirei af Krim og undlod derpaa at yde Akmat Khan Skat. Det kom nu til et Brud mellem Moskov og Horden. Da Akmat sendte Gesandter, med sit Billede, for at opkræve Tribut, traadte Storfyrsten Khanens Billede under Fødder og lod Gesandterne dræbe paa en enkelt nær, der bragte Efterretningen om det Skete til Horden. Denne Fortælling, der ikke lader sig bringe i Samklang med Ivans bekjendte Klogskab, meddeles ikke af alle Krønnikeskriverne. Da Akmat begyndte Felttoget, indtog Ivan med en talrig Hær, der var i en bedre Forfatning end den, Dimitri Donskoi havde havt, en Stilling ved Oka. Hans 150,000 Mand og hans talrige Skyts beroligede ham ikke: han ængstedes ved Tanken om Kamplykkens Omskiftelighed. Han vendte endog tilbage til Moskov, men Befolkningens Holdning tvang ham til at forlade Staden. «Hvorledes,» raabte Moskoviterne, «han har overlæsset os med Skatter uden at betale Horden Tribut, og nu, da han har ophidset Khanen, vægrer han sig ved at kjæmpe.» Ivan vilde raadføre sig med sin Moder, sine Bojarer og Biskopper. «Drag Fjenden modig imøde!» var det enstemmige Svar. «Søm-

mer det sig for Dødelige at frygte for Døden,» sagde den gamle Ærkebiskop Vassian til ham: «man kan ikke undgaa sin Skjæbne.» Storfyrsten vilde i det mindste kalde sin Søn Ivan tilbage til Moskov, men Prinsen nægtede ham heltemodig Lydighed. Endelig besluttede Storfyrsten sig til at vende tilbage til Hæren, efter at han var bleven velsignet af sin Moder og af Metropoliten, der lovede ham Seiren som en David eller en Konstantin, idet han mindede ham om, at «en god Hyrde bør offre sit Liv for Faarene». Men Ivan, der ikke følte sig som nogen Konstantin, blev staaende ubevægelig med Hæren ved Oka og Ugra: gjensidig indskrænkede man sig til fra Flodbredderne at slynge Pile og Skjældsord mod hinanden. Ivan lukkede sine Øren for Bojarernes krigerske Raad og lyttede snarere til de forsigtige Forestillinger fra to Yndlinge, «velnærede og meget formaaende Herrer», siger Krønniken. Han afslog dog at gaa ind paa Khanens Forslag, der gik ud paa Tilgivelse, hvis han vilde indfinde sig og kysse hans Stigbøile eller sende en af Sine i dette Øiemed. Endelig tabte Munkene og de hvidhaarede Biskopper Taalmodigheden. Vassian rettede en krigersk Skrivelse til Storfyrsten, hvori han paakaldte Mindet om Igor, Svætoslav, Vladimir Monamakh og Dimitri Donskoi. Ivan forsikrede, at Skrivelsen «fyldte hans Hjerte med Glæde, Mod og Kraft», men alligevel hengik fjorten Dage i Uvirksomhed. Paa den femtende Dag, da Floderne vare bedækkede med Is, gav Storfyrsten Befaling til Tilbagetog. I dette Øieblik bleve begge Hære grebne af en uforklarlig Panik. Russerne og Tatarerne flygtede for hinanden uden at være forfulgte (1480). Khan Akmat vendte tilbage til Horden, der blev angreben af de nogaiske Tatarer, og under Kampen med disse blev han dræbt. Det mongolske Aag, under hvilket Rusland havde sukket i tre Aarhundreder, var med det Samme bortfaldet.

Det med Polen forenede Lithauen vedblev at være

en Hovedfjende. Denne sammensatte Stat spiller i Ruslands Historie samme Rolle som Filip den Godes og Karl den Dristiges Burgund i Frankrigs. Dannet af lithauiske, russiske og polske Befolkningselementer, var den flere Gange nær ved at tilintetgjøre Rusland: saaledes stod ogsaa Burgund, der foruden franske Landsdele indbefattede tydske og bataviske, paa Nippet til at true den franske Nationalitet med Undergang. Lithauen sluttede sig til Polen, ligesom den burgundiske Stat til Ulykke for Frankrig knyttede sig til Huset Østerrig.

I Begyndelsen af Ivans Regjering var Kong Kasimir den Fjerde de to forenede Staters Behersker, og han lod ingen Leilighed til at forurolige Storfyrsten gaa ubenyttet hen; denne ophidsede paa sin Side sin Forbundsfælle, Khan Mengli Ghirei til at falde ind i de lithauiske Besiddelser: de krimske Tatarer plyndrede i Virkeligheden ogsaa Kiev og Huleklostret (1482). Da Kasimir døde ti Aar senere, overdragende Polen til sin Søn Albert, medens hans anden Søn, Alexander, blev Storfyrste af Lithauen, besluttede Ivan den Tredie at drage Fordel af den Omstændighed, at sidstnævnte Land var overladt til sig selv. Han havde vundet den tyrkiske Sultan Bajazeth den Andens og den ungarske Kong Matthias Corvinus's Venskab, og han havde gjort Fyrst Stefan af Moldov til sin Forbundsfælle; men frem for Alt gjorde han Regning paa Mengli Ghirei. Khanen havde bundet Lithauen, medens Ivan skilte sig af med Mongolerne; han holdt Horden i Skak, medens Storfyrsten afgjorde sit Mellemværende med Alexander, uden at de tatariske Indfald i Ukraine dog derfor standsede. Opdagelsen i Moskov af et polsk Komplot mod Storfyrstens Liv gav Anledning til Krigen. Ligesom Ivan den Tredie havde kunnet benytte mongolske Overløbere mod Horden, saaledes saae han nu Vasalfyrster i Lithauen ikke blot af russisk, men ogsaa af lithauisk Oprindelse træde i Forbindelse med sig. Det var den Gang,

at Bielski'erne og Glinski'erne, der senere bleve saa berømte, nedsatte sig i Rusland; ligeledes sendte Fyrsten af Masovien et Gesandtskab til Ivan den Tredie, og Fyrsterne af Viæsma, Vorotinsk, Bielev og Mesetzk bragte ham deres Hyldest. — Denne Krig var folkeyndet i det moskovitiske Storfyrstendømme: det dreiede sig om at sønderbryde det Aag, de katholske Polakker havde lagt paa den russiske og orthodoxe Befolkning. I Hvide-Rusland gjenopvakte Moskoviterne de gamle nationale og religiøse Sympathier. «Lithauen,» sagde Ivan den Tredies Afsendinge til Alexanders Repræsentanter, «har, benyttende sig af Ruslands Ulykke, bemægtiget sig vore Lande, men Omstændighederne have nu forandret sig.» Efter en kort Krig fulgte Freden (1494). Den moskovitiske Grænse blev skudt frem til Desna.

Freden syntes befæstet ved Storfyrst Alexanders Ægteskab med Helene, Ivan den Tredies Datter. Denne fyrstelige Forbindelse blev alligevel Spiren til en ny Krig. Storfyrsten af Moskov havde kontraktmæssig betinget sig, at hans Datter ikke i noget Tilfælde maatte skifte Religion, at hun skulde have et græsk Kapel i Slottet og en orthodox Skriftefader. Ivan selv gav sin Datter de mest indtrængende Paalæg, han forbød hende at gaa i katholsk Kirke og han meddelte hende i det Enkelte gaaende Forskrifter om hendes Klædedragt, Levevis og Reisemaade og om, hvorledes hun skulde omgaaes hendes nye Undersaatter. Hans Politik var i Overensstemmelse med hans religiøse Overbevisning. Den ydmygede Orthodoxi skulde atter løfte sit Hoved i Lithauen og komme til Herredømmet med hans Datter. Kort Tid efter beklagede han sig over, at hans Datter blev underkastet Samvittighedstvang, at hun maatte bære polsk Dragt, at man bortfjernede Tjenere og orthodoxe Skriftefædre for at omgive hende med Katholiker, at den græske Religion blev forfulgt, at Mordet paa Metropoliten i Kiev forblev ustraffet, og at man vilde

give ham en Paven hengiven Mand til Efterfølger. Krigen nærmede sig, og forinden dens Udbrud svækkedes Lithauen ved flere nye Frafald, idet Fyrsterne af Bielsk, Mossalsk, Khotatov, Tschernigov, Starodub og Novgorod-Severski erklærede sig for Storfyrsten af Moskov. Hele Landet mellem Desna og Bransk gik over i Russernes Besiddelse. Storfyrst Alexander kunde ikke opgive Olgerds, Vitovts og Gedimins Erobringer uden Sværdslag, men hans Hær blev fuldstændig opreven i Slaget ved Vedroscha; hans Voivod, Konstantin Ostroiski faldt i Hænderne paa Moskoviterne, der søgte at vinde ham. Lithauerne holdt sig i det mindste i de faste Pladser: Vitebsk, Polezk, Orscha og Smolensk (1500).

Kampen mellem Alexander og Ivan den Tredie satte hele Østeuropa i den stærkeste Bevægelse. Den første havde Ridderordenen i Livland og Levningerne af den store Horde under Schik Akmat til Forbundsfæller; Ivan var allieret med Tatarkhanen paa Krim. Mengli Ghirei udplyndrede Volhynien. Russerne sloge endnu en Gang de lithauiske Tropper ved Mstislavl, men Beleiringen af Smolensk mislykkedes for dem. Mod de livlandske Sværdriddere var Storfyrsten meget uheldig, idet Hærmesteren, Walther af Plettenberg, i Slaget ved Siritza, i Nærheden af Isborsk, tilføiede en russisk Hær paa 40,000 Mand et fuldstændigt Nederlag, hvad der særlig skyldtes Riddernes overlegne Artilleri (1501). Aaret efter bukkede Schik Akmat under for Khanen af Krim, der tilintetgjorde den store Horde saa fuldstændig, at Ruinerne af Sarai, Batus Hovedstad, hvor de russiske Fyrster havde ydmyget sig for den mongolske Khan, siden den Tid blev en Bolig for Krybdyr. Storfyrst Alexander af Lithauen var imidlertid bleven valgt til Konge af Polen og søgte Pave Alexander den Sjettes Mægling. Men Fred opnaaedes ikke, hvorimod der sluttedes en sexaarig Vaabenstilstand, under hvilken Floden Soscha skulde danne Grænsen, saa at Rusland forblev i

Besiddelse af de Territorier og Stæder, der havde overgivet sig til det (1503). Om Ivans Redelighed vidner den Omstændighed, at han efter Vaabenstilstandsdokumentets Undertegnelse opfordrede Khanen af Krim til at fortsætte Angrebene mod Lithauen.

Ægteskabet med Sofia Palæologus. Grækerne og Italienerne ved Hoffet i Moskov.

Erhvervelsen af de novgorodske Besiddelser, Indlemmelsen af Delingsfyrstendømmerne, Erobringen af Lithauen til Soscha, og Hordens Undergang havde, bortseet fra de umaadelige Strækninger mod Nord, fordoblet Storfyrstendømmets Omfang. En Begivenhed, der var ikke mindre vigtig ved sine Følger, var Ivan den Tredies Ægteskab med en byzantinsk Prinsesse. Den sidste Keisers Broder, Thomas Palæologus, var flygtet til det romerske Hof. Han døde der, efterladende sig en Datter ved Navn Sofia. Paven søgte en Ægtefælle til hende. Den græske Kardinal Bessarion, der bekjendte sig til den orientalske Ritus, tilraadede Poul den Anden at tilbyde den russiske Storfyrste hendes Haand. En Græker ved Navn Jurii og de to Friazini'er, Slægtninge af Friazini, Ivan den Tredies Møntmester, fik det Hverv at gaa som Gesandtskab til Moskov. Ivan og hans Bojarer modtoge Forslaget med Begeistring: det var utvivlsomt Gud, der sendte ham en ophøiet Ægtefælle, «dette Skud af et keiserligt Træ, der fordum overskyggede hele den orthodoxe Kristenhed.» Sofia, der fik Medgift af Paven, hvis Yndlingsplan var et Korstog mod Tyrkerne og de to Kirkers Forening, begav sig fra Rom til Lübeck, hvorfra hun seilede til Reval; med Jubel hilstes hun i Pskov, Novgorod og i de andre russiske Byer hun drog igjennem. Denne Keiserdatter fik en ganske overordenlig stor Indflydelse paa Ivan. Det var uden Tvivl hende, der lærte ham at trænge ind i «Selvherredømmets Hemmelighed». Hun bar langt utaalmodigere end Rus-

serne, hvem Vanen i den Retning havde sløvet, det ydmygende mongolske Aag. Hun opfordrede indtrængende Ivan til at afkaste dette. «Skal jeg endnu længe være Tatar-Khanens Slavinde?» spurgte hun hyppig Ivan. Med Sofia kom en Mængde Grækere til Moskov, ikke blot fra Rom, men ogsaa fra Konstantinopel og Grækenland. Vi nævne her Demetrius Ralo, Theodor Laskaris og Demetrius Trakhaniotis. Vi see nu i Rusland Grækere som Statsmænd, Diplomater, Theologer, Ingeniører og Kunstnere. Grækerne medbragte græske Bøger, den antike Kulturs kostbare Arv: disse Haandskrifter lagde den første Grund til Patriarkernes nuværende Bibliothek.

Ivan den Tredie var nu de byzantinske Keiseres og de romerske Cæsarers Arving: som nyt Vaaben for Rusland valgte han Ørnen med de to Hoveder, hvilken man endnu seer i dens forældede Skikkelse paa «Facette-Paladset» i Kreml. Moskov arvede Byzans, ligesom dette havde arvet Rom. Da det var bleven Orthodoxiens eneste Hovedsæde, tilfaldt der det den Opgave at beskytte de græske Kristne i hele Orienten og forberede Gjengjældelsen mod Islam for Konstantinopels Erobring 1453. Med Grækerne fulgte ogsaa Italienere til Rusland: Aristoteles Fioraventi fra Bologna, Ivan den Tredies Arkitekt, Ingeniør og Artillerichef. Marko Ruffo, hans Afsending i Persien; Pietro Antonio, der byggede det storfyrstelige Palads; Støberen Poul Bossio og flere Arkitekter. Ivan traadte i Forbindelse med Venedig, da Trevisani, Republikens Afsending, paa Veien til Horden søgte at snige sig ukjendt gjennem Storfyrstens Land, men blev greben og dømt til Døden. Det venetianske Senat skred ind og fik den uforsigtige Diplomat sat paa fri Fod. Ivan sendte paa sin Side Simeon Tolbusin til Venedig; han havde det Hverv at knytte Venskabsbaand med Republiken og at hjemføre en dygtig italiensk Arkitekt; senere, 1499, gik Demetrius Ralo og Golokvastov i Sendelse til Venedig. Contarini, Venedigs Gesandt, kom

tilbage fra Persien med en fransk Gejstlig ved Navn Louis, der kaldte sig Hertugen af Burgunds og Patriarkhen af Antiokias Afsending. Contarini gjorde Holdt i Moskov og blev meget godt modtaget af Ivan. Hin følte sig slaaet af Storfyrstens Fortjenester. «Naar jeg,» siger Contarini, «under Samtalen holdt mig ærbødig tilbage, traadte Storfyrsten stedse hen mod mig og skjænkede Alt, hvad jeg sagde, særlig Opmærksomhed.» — Ivan den Tredie sendte dels for at sikre sig Forbundsfæller mod Polen, dels for at faa Kunstnere og Haandværkere i sin Tjeneste, Gesandtskaber til Frederik den Tredie og Maximilian af Østerrig, Matthias af Ungarn og den romerske Pave. Da det kom til Krig mellem Rusland og Sverrig som en Følge af Russernes Indfald i Finland, sluttede Ivan et Forbund med Kong Hans af Danmark. Ruslands første Gesandt i Konstantinopel, under Bajazeth den Anden, var Pleschtschejev. Fra Georgien og selv fra Dschagatai (Turkestan) kom der Gesandter til Ivan.

Denne Fyrste, der blev født som et nomadiserende Folks Vasal, men grundlagde Ruslands Storhed, kan sammenlignes med Ludvig den Ellevte af Frankrig. Ivans Optræden mod de russiske Delingsfyrster minder om Ludvigs Kamp med de apanagerede Vasaller. Han var ligesaa ubarmhjærtig mod de smaa russiske Herskere, som Kongen af Frankrig var det mod Husene Armagnac og Saint Pol. Det lykkedes ham at svække Lithauen, ligesom hans vesterlandske Samtidige brød Burgunds Magt. Han gjorde Ende paa de mongolske Invasioner, ligesom Ludvig afsluttede de engelske Krige. Uden Sværdslag afviste Ivan Khanens sidste Indfald: Ludvig afværgede ved Smiger Englændernes sidste Landgang under Edvard den Fjerde. Begge Herskere fandt samme Smag i Fremmede, især i de opfindsomme Italienere. Begge søgte at udvinde de Metalskatte, Jorden i deres Stater gjemte. Begge skabte en Repræsentation ved de fremmede Hoffer, idet den ene betjente sig af Comi-

nes, medens den anden anvendte Grækere. De forstærkede den nationale Hær og gave den en permanent Karakter: deres Held mod de smaa Fyrster eller Vasaller skyldte de deres Artilleri. I Aristoteles Fioraventi havde Ivan den Tredie sine Brødre Bureau. Ludvig den Ellevte, der vilde gjøre Ende paa Lovløshed og paa Udpresninger ved Retsfordrejelser, lod samle en Lovbog, en «Grand coustumier» i hvilken de gamle Love vare bragte i Samklang med den nye Tingenes Orden; paa tilsvarende Vis handlede Ivan ved sin «Uloschenie» (1497), der, naar den sammenlignes med Jaroslavs «Russkaja Prawda», afgiver Maalestokken for den Forandring, som de byzantinske Loves Indflydelse, Tatarernes Exempel og Autokratiets Fremskridt hidførte i den nationale Ret. De legemlige Straffe ere nu stærkt skærpede: Mord straffes med Døden, Tyveri med offenlig Piskning. Tortur anvendes under den retslige Undersøgelse. Tvekamp er endnu tilladt, men de Kæmpende skulle bære Harnisk og maa kun være væbnede med en kort tyk Stok. Ligesom Ivans Politik havde Undertrykkelsen af Delingsfyrstendømmerne til Formaal, saaledes gik hans Lovbog ud paa at afskaffe de forskjellige Landsdeles legale og judicielle Eiendommeligheder.

Thronens Arvelighed i lige Linie var allerede indført for tre Slægtled siden. Men da Ivan den Tredies ældste Søn, Ivan, døde, vaklede Faderen længe i Valget mellem sin Sønnesøn Dimitri og sin anden Søn, Vassili. Storfyrstinde Sofia stemte for Vassili; den Afdødes Enke, Helene, naturligvis for sin Søn. Hoffet var delt i to Partier, der intrigerede mod hinanden. Ivan den Tredie havde først ladet Dimitri proklamere og Vassili kaste i Fængsel. Men derefter betænkte han sig: nu lod han sin Svigerdatter og hendes Søn fængsle og erklærede Vassili for sin Efterfølger. Det kostede mange Kampe, inden Vestens Arveret rodfæstedes i Rusland.

Fjortende Kapitel.

Vassili Ivanovitsch.

(1505—1533.)

Vassili Ivanovitsches Regjering kan midt imellem de to «skrækkelige» Ivan'ers — hans Faders og hans Søns — Regjeringer synes at blegne lidt. Den havde desuden en kortere Varighed: den strakte sig kun over otte og tyve Aar (1505—1533). Men den var Fortsættelsen af den første og Forberedelsen af den sidste af de to nævnte Regjeringer: den Bevægelse, der bar Rusland hen imod Statsenheden og Autokratiet, sagtnede ikke sin Fart under Vassili Ivanovitsch.

Der var i Rusland kun tre Stater tilbage, der havde bevaret en vis Uafhængighed, nemlig: Republiken Pskov og de to Fyrstendømmer Riæsan og Novgorod-Severski. I Pskov vedvarede Stridighederne mellem Adelen og de lavere Befolkningsklasser, mellem Stadbeboerne og Bønderne: Pskov var desuden i Konflikt med «namiæstnik» eller Fyrstens Stedfortræder. Storfyrst Vassili begav sig med Hoffet til Stor Novgorod og befalede Øvrighedspersonerne i Pskov, at de skulde komme samme Steds hen. Da de indfandt sig, lod han dem bevogte som Fanger. En Kjøbmand fra Pskov, der befandt sig paa Veien til Novgorod, ilede med Efterretningen herom tilbage til sine Medborgere. Øieblikkelig ringede man med Vetschens Klokke, og Raabet lød: «Lad os gribe til Vaaben mod Storfyrsten! Luk Stadens Porte!» De Besindigere holdt Folket tilbage: «Hvad er her at gjøre? Vore Brødre, vor Øvrighed, vore Bojarer og ansete Mænd ere i Storfyrstens Magt!» De fangne Pskoviter opfordrede gjennem en Afsending indtrængende deres Medborgere til at undgaa unyttig Modstand og Blodsudgydelse. Fra Pskov afgik derpaa til Fyrsten et Sendebud, hvem det var paalagt at sige: «Vi ere ikke

dine Fjender, Herre! Næst Gud, er det Dig, Herre, der har hele Magten over dine Undersaatter. Vassili Ivanovitsch sendte nu en af sine «djaks» eller Sekretærer til Pskov, og denne stillede, efter at han i en Borgerforsamling havde overbragt sin Herres Hilsen, to Betingelser: for det Første skulde de af Pskov afhængige Stæder modtage hans «namiæstniks», for det Andet skulde Vetschens Møder ophøre og Klokken fjernes. Det varede længe, inden Pskoviterne gave Svar; endelig udbade de sig et Døgns Frist til Sagens Overveielse. Dagen og Natten hengik under Klager. «Kun Børnene ved Moderbrystet,» siger Annalisten, «udgjøde ikke Taarer». Næste Morgen forsamlede man sig igjen, for sidste Gang, og Stadens første Øvrighedsperson sagde til Storfyrstens «djak», Dalmatov: «Der staaer skrevet i vore Krøniker, at vore Forfædre have aflagt Ed til Storfyrsten. Pskoviterne forpligtede sig til aldrig at falde fra vor Herre, som er i Moskov og til hverken at forbinde sig med Lithauerne eller med Polakkerne eller med Tydskerne; ellers skal Guds Vrede komme over os og med denne Hungersnød, Ildebrand, Oversvømmelser og de Vantroes Indfald. Men holder Storfyrsten ikke sin Ed, skal de samme Forbandelser komme til at tynge paa ham. Nu ere vor Stad og vor Klokke i Fyrstens Magt. Vi for vort Vedkommende have ikke svigtet vor Ed.» Dalmatov lod den store Klokke, Symbolet paa den republikanske Uafhængighed, tage ned og førte den, under Befolkningens Sorg, til Novgorod. Derpaa aflagde Vassili Ivanovitsch et Besøg i Pskov, «hans Arvegods». Storfyrstens Mænd og Bojarer bosatte sig i den øvre Del af Staden; trehundrede Familier bleve bortførte til det indre Rusland, og et tilsvarende Antal moskovitiske Familier maatte tage Bolig i Pskov. Ved sin Afreise efterlod Storfyrsten en moskovitisk og novgorodsk Besætning i Staden (1510). «Ak,» udbryder Annalisten, «Du berømmelige Stad, Pskov den Store, hvorfor denne Kummer og disse Taarer?» Og den ædle Stad

Pskov svarer: «Skulde jeg ikke hengive mig til Sorg og Taarer? En Ørn med talrige Vinger og Løvekløer har kastet sig over mig. Den har frataget mig disse tre Cedre fra Libanon: min Skjønhed, min Rigdom, mine Børn. Vort Land ligger øde, vor By er tilintetgjort, vore Markeder ere ophørte. Vore Brødre ere førte der hen, hvor hverken vore Fædre, Bedstefædre eller Forfædre have levet.»

Ivan, Fyrste af Riæsan, blev 1521 beskyldt for at have underhandlet med Khanen af Krim om et Forbund. Han blev kaldt til Moskov og fængslet. Det lykkedes ham at undkomme til Lithauen, hvor han fandt en ukendt Død. Det frugtbare Land Riæsan, hvis Kornmarker «frembøde Synet af en tæt Skov», blev forenet med Storfyrstens Domæne. En Del af Befolkningen blev henflyttet til moskovitisk Territorium. Vassili Schemjakin herskede i Novgorod Severski; han var en Sønnesøn af den Schemjaka, der havde ladet Øinene stikke ud paa Vassilis Bedstefader. I Aaret 1523 sigtedes han for at staa i Forstaaelse med Polen og kastedes i Fængsel. Han omkom i dette. Der gaves nu kun et eneste Rusland. Storfyrstens Nar havde forudsagt den sidste Delingsfyrstes Undergang. Man havde seet ham løbe gjennem Moskovs Gader med en Kost i Haanden, idet han raabte, «at det var paa Tide at rense Riget fra det Smuds, der endnu var tilbage.» Vassili var ligesom sine Forgjængere just ikke blid mod sin Familie. Hans Brodersøn Dimitri, hvem hans Fader et Øieblik havde tiltænkt Thronen, døde i Fængsel. En Broder til Vassili, der fandt, at dennes Aag var for haardt, gjorde Forsøg paa at flygte, men blev greben.

Ivan den Stores Søn fortsatte Kampen mod Lithauen. Da Alexander døde, havde hin forsøgt paa at lade sig udnævne til Storfyrste i Vilna. Udsoningen mellem det moskovitiske og det lithauiske Rusland vilde have forvandlet Østeuropas Skjæbne. Sigismund den Første forenede Lithauens og Polens Kroner paa sit Hoved. En Krig be-

gyndte 1509 og endte med en «evig Fred», ved hvilken Vassili gav Afkald paa sine Fordringer paa Kiev og Smolensk. Den evige Fred varede tre Aar, i hvilke de to Parter overøste hinanden med Bebreidelser. Vassili beskyldte Sigismund for, at han ikke havde udleveret alle Fangerne, at han udplyndrede moskovitiske Kjøbmænd, at han mishandlede Alexanders Enke, Ivan den Tredies Datter, at han havde lokket Simeon, Storfyrstens Broder, til at flygte til Polen, og at han havde ophidset Tatarerne paa Krim til at anfalde Rusland. Han erklærede, at han hverken vilde slutte Vaabenstilstand eller Fred med Lithauen, «saa længe hans Hest var i Stand til at løbe og hans Sværd ikke var bleven stumpt.» Smolensk blev strax angrebet: en Del af dets Indbyggere holdt med Rusland, og disse erklærede, at de vilde anerkjende Storfyrsten som Hersker. Et stærkt Artilleri nedskød Voldene om Stadens Kreml; den polske Vojvod blev af Borgerne tvungen til at overgive Byen. «Skaan din Fædrearv!» tilraabte disse Storfyrsten. Biskoppen af Smolensk velsignede Vassili og Indbyggerne aflagde Troskabsed til ham (1514). «Indtagelsen af Smolensk,» siger en russisk Krønnikeskriver, «var en herlig Festdag for Rusland; thi Erhvervelsen af en Andens Besiddelse kan vel smigre en ærgjærrig Fyrste, men til Glæden kan man hengive sig, naar man tager sit Eget tilbage.» Alligevel forbleve mange Lithauere vaklende: det russiske Navn og den orthodoxe Tro droge dem mod Moskov, men i Sammenligning med Polakkerne forekom Moskoviterne dem barbariske, og deres urolige Adel fandt mere Behag i det polske Anarki end i det russiske Autokrati. En Glinski, af en podolisk Familie, der havde anerkjendt Vassili som Herre, faldt fra. Konstantin Ostroiski, som man havde villet vinde for den orthodoxe Sag, var flygtet bort fra Moskov: det var ham, der 1514 tilføiede de russiske Vojvoder det blodige Nederlag ved Orscha. «Dagen efter,» siger Karamsin, «høitide-

ligholdt han Seiren, som han havde vundet over et Folk af samme Trosbekjendelse som han selv, og han takkede i det russiske Sprog Gud for, at han havde tilintetgjort Russerne.» Endog de Samtidige havde en ubestemt Følelse af, at en Krig mellem det lithauiske Rusland og Moskov var en Slags Borgerkrig. Havde Vassili ikke gjort Forsøg paa at forene de to Storfyrstendømmer med hinanden?

Ligesom i Ivan den Tredies Tid satte Tvekampen mellem de to Stater Europa i Bevægelse og fremkaldte et stærkt diplomatisk Røre. Sigismund havde denne Gang Tatarerne paa Krim paa sin Side: Vassili stillede Tatarerne i Astrakhan mod dem. Sigismund gjorde Regning paa Sverrig: Vassili underhandlede med Danmark. Kongen havde for sin Sag vundet Kosakkerne ved Dnieper, hvis Navn begyndte at gjenlyde i Historien, og som Høvdingen Daschkovitsch havde givet en stærk Organisation, men Vassili traadte i venskabelig Forbindelse med den tydske Ridderorden, der viste sig tilbøielig til at falde ind i det polske Preussen, endvidere med Maximilian af Østerrig, der undertegnede en Traktat angaaende en Deling af de polske Besiddelser, fremdeles med Hospodaren af Valakiet og endelig med Sultan Selim, til hvem han sendte Gesandtskab efter Gesandtskab. Efter at Konstantin Ostroiski havde været uheldig ved Smolensk og var bleven overvunden i Træfningen ved Opotschka, kom det til Underhandlinger. Maximilian af Østerrig mæglede: hans Afsending, Herberstein, den Samme som har efterladt os den mærkelige Bog med Titlen: «Rerum Moskovitarum commentarii», opfordrede Vassili til at afstaa Smolensk: som Exempel paa Uinteresserthed nævnte han ham Kong Pyrrhus og andre store Mænd fra Oldtiden. Pave Leo den Tiende intervenerede, men med ligesaa lidt Held, skjøndt han raadede Vassili til snarere at tænke paa Konstantinopel, Sofia Palæologus's Arv, end paa Lithauen. Endelig aabnedes der 1522 Underhandlinger, der førte til Vaaben-

stilstanden af 1526. Storfyrst Vassili holdt i den Anledning en Tale, hvori han bevidnede sine høie Mæglere Pave Klemens den Syvende og Keiser Karl den Femte sin Taknemmelighed, men Rusland beholdt Smolensk.

Krige mod Tatarerne. Diplomatiske Forbindelser med Europa.

Tatarerne vare endnu farlige. Mengli Ghirei, Ivan den Tredies gamle Forbundsfælle, havde erklæret sig for Lithauen mod Vassili. Maaske havde den alderstegne Khan ikke den fornødne Autoritet til at holde sine Sønner og Murza'er, der higede efter at plyndre Rusland, i Tømme. Efter hans Efterfølger Makmed Ghireis Thronbestigelse blev Krim Ruslands uforsonlige Fjende. Det lykkedes Russerne at faae deres Klient Schig Alei, en af sandselige Nydelser sløvet Muselmand, sat paa Thronen i Kasan, men Khanen af Krim fik ham ved sine Rænker forjaget og en Slægtning af Ghirei kom til Herredømmet i hans Sted. «Taurierne» gjorde for at understøtte deres Kandidat 1521 et stort Indfald i Rusland. De tilføiede de russiske Vojvoder et alvorligt Nederlag ved Okas Bred, de hærgede Storfyrstendømmet, betragtede Moskov fra Toppen af Spurvehøiene og berusede sig i den Mjød, de fandt i Storfyrstens Kjældere. I Kreml havde man mange Kanoner, men ikke Krudt. Herberstein forsikkrer, at den mægtige Ivan den Tredie ydmygede sig, ligesom i sin Tid Ivan Kalita, for at frelse sin Hovedstad: han sendte Khanen Gaver og undertegnede en Traktat, ved hvilken han forpligtede sig til at betale Tributt. Men paa Tilbageveien blev Makmed Ghirei angreben af Vojvoden af Riæsan, der tvang ham til at frafalde den ydmygende Traktat. Men reddede Vojvoden af Riæsan Ruslands Ære, kom dog dette Indfald Russerne dyrt til at staa. Ilden havde raset paa det aabne Land. En Mængde Beboere, især Kvinder og Børn, bortførtes.

En Del af disse undkom under Veis, Resten solgtes paa Markederne i Astrakhan og Kaffa. Det følgende Aar samlede Vassili Ivanovitsch ved Oka en stor Hær med talrigt Skyts og sendte Khanen af Krim en Udfordring til Tvekamp. Tataren svarede, at han kjendte Veien til Rusland, og at han ikke spurgte sine Fjender, naar Tidspunktet til at slaa løs var kommet. Kort efter bemægtigede Makmed Ghirei sig Khanatet Astrakhan, men blev dræbt af Mamai, Nogaiernes Fyrste. Sydens uhyre Stepper sikkrede næsten fuldstændig de krimske Tatarer mod Angreb fra Ruslands Side: derimod kunde man naa Kasan. Rusland benyttede sig af en mellem de sydlige Horder herskende Splid til 1523—24 at foretage et Par Expeditioner mod Staden, men de vare uheldige. Da fandt Vassili Ivanovitsch et sikkrere Middel til at ødelægge sin Fjende: han aabnede i Makariev ved Volga en Messe eller et stort Marked, hvis Konkurrence skadede Markedet i Kasan. Messen i Makariev forlagdes senere til Nischni Novgorod.

Rusland vandt stadig mere Anseelse i Europa. Vassili sendte Gesandtskaber til flere af Europas Herskere, Frankrigs og Englands undtagne, og modtog lignende fra dem. Han stod i Brevvexling med Leo den Tiende og Klemens den Syvende, med Keiserne Maximilian og Karl den Femte, med Gustav Vasa, Stifteren af et nyt svensk Dynasti, med Sultan Selim, Ægyptens Erobrer, og med Soliman den Prægtige. I Orienten søgte Stormogulen i Indien, Babur, en Efterkommer af Tamerlan, at komme i Venskabsforhold til ham. Autokratiet blev stadig mere udpræget. Vassili regjerede uden at raadspørge sin Bojarforsamling. «Moltschi smerd!» (Ti stille, Tølper!) sagde han til en adelig Herre, der vovede at gjøre Indvendinger overfor ham. Fyrst Vassili Kholmski, der var gift med en af hans Søstre, blev kastet i Fængsel, fordi han viste sig stridig. Beklemyschev, der havde beklaget sig over, at Storfyrsten alene afgjorde alle Sager, «indelukket selv

tredie i sit Sovekammer,» blev henrettet. Metropoliten Barlam afsattes og forvistes til et Kloster. Allerede Herberstein paastaaer, at ingen Hersker i Europa adlydes saaledes som Storfyrsten af Moskov. Denne voxende Magt yttrede sig udvortes i Hoffets Glands, med hvilken den mest barbariske Smag iøvrigt forenede sig. Ved Modtagelsen af Gesandtskaber udfoldede Storfyrst Vassili en uhørt Pragt. Paa Jagten var han ledsaget af over hundrede Ryttere. Den storfyrstelige Thrones Vagt bestod af unge Adelsmænd, «ryndis», der bare høie Huer af hvidt Pelsværk, vare klædte i lange Kaftaner af hvidt Silke og bevæbnede med Sølvøxer. Fortegnelsen over hans Staldmestre, Mundskjænke og tjenstgjørende Herrer har allerede en antagelig Længde. Fremmede, men i et lille Antal, vedbleve at komme til Moskov. Den Anseteste af dem alle var en Munk fra Bjerget Athos, Maxim med Tilnavnet «Grækeren». Han var født i Arta i Albanien, havde studeret i Venedig og Florens og var Ven af Laskaris og Aldus Manutius Han var en oprigtig Beundrer af Hieronymus Savonarola. Storfyrst Vassili havde hidkaldt ham tillige med andre Grækere, for at de skulde oversætte græske Bøger paa Oldslavisk og ordne hans Bibliothek. Der fortælles, at Maxim var bleven forbauset over at finde en saadan Mængde gamle Haandskrifter i Kreml og havde forsikkret, at man hverken i Grækenland eller i Italien vilde kunne finde en saa righoldig Samling. Efter at han havde fuldført Oversættelsen af Davids Psalmer, vilde han vende tilbage til Athos. Men Storfyst Vassili bevægede ham til at blive, gjorde ham til sin Yndling og benaadede ofte domfældte Bojarer, for hvilke han gik i Forbøn. Hans Arbeider, hans Kundskaber og den Tillid, der næredes til ham, vakte Geistlighedens Uvillie mod ham. Metropoliten Daniel erklærede sig mod ham. Da Vassili forskød sin Hustru Salome, fordi hun var ufrugtbar, synes «Filosofen» at have tilladt sig at dadle Storfyrsten, og nu overgav denne ham

til hans Fjender. Maxim stilledes, anklaget for Kjætteri og falsk Fortolkning af de hellige Skrifter, for en kirkelig Domstol og forvistes til et Kloster i Tver. Senere blev det ham tilladt at tage Ophold i Troitsa-Klostret, hvor man nu viser Graven, som gjemmer den Mand, der i Rusland var en af Renaissancens Apostle.

FREDRIKSSTAD Haandværkerforening FREDRIKSSTAD.

Femtende Kapitel.

Ivan den Skrækkelige.

(1533—1584.)

Ivan den Fjerdes Mindreaarighed. Han antager Titlen: Czar (1547.)

Ivans Rolle og Personlighed ere blevne meget forskjelligt opfattede og bedømte af de russiske Historieskrivere. Karamsin, der iøvrigt ikke har underkastet de Fortællinger og Aktstykker, han benyttede, nogen streng Kritik, seer i Ivan en Fyrste, der fra Fødslen af var lastefuld og grusom, men paa underfuld Maade blev ført tilbage paa Dydens Vei. Under Formynderskab af to brave Ministre skjænkede han Rusland nogle Aars Hvile, hvorpaa han, overladende sig til sine rasende Lidenskaber, forfærdede Riget og Europa med, hvad Historieskriveren kalder «Henrettelsernes syv Epoker». Kostamarov slutter sig til Karamsins Opfattelse. En anden Skole, der repræsenteres af Soloviev og Sabjelin, har vist mere Mistillid til de partiske Beretninger, der hidrøre fra en Kurbski, Adelspartiets Fører, en Guagnini, Kongen af Polens Hofmand, en Taube og en Kruse, der vare Forrædere mod den Hersker, der havde taget dem i sin Tjeneste. Hin Skole har især taget Tiden i og Omgivelserne mellem hvilke

Ivan den Skrækkelige levede med i deres Betragtning. Den har beskjæftiget sig mindre med hans Moralitet som Individ end med hans Rolle som Faktor i Ruslands historiske Udvikling. Have de franske Historieskrivere ikke længe miskjendt de overordenlig vigtige Fortjenester, Ludvig den Ellevte har havt af den franske Enheds store Værk og af den moderne Stats Skabelse? En opmærksommere Undersøgelse af Aktstykker og Tidsforhold har endelig stillet ham i den rigtige Belysning.

Den Gang Ivan den Fjerde fulgte sin Fader paa Thronen (1533), antog Kampen mellem Centralmyndigheden og Fortidens Magter en anden Karakter. De gamle russiske Delingsfyrstendømmer og Republikerne, der saa længe havde holdt Storfyrsterne i Skak, have tabt deres Uafhængighed, og deres Besiddelser ere blevne indlemmede i Moskovs Territorium. Hele det nordlige og østlige Rusland er følgelig forenet under Storfyrstens Scepter. Efter Krigen mod Tver, Riæsan og Novgorod følge de store Krige udadtil, de hellige Krige mod Lithauen, Tatarerne, Svenskerne og Sværdridderne. Men netop fordi det storrussiske Enhedsværk er fuldført, bliver Modstanden, som Fyrstens Autoritet møder indadtil, mere levende. Efterkommerne af de Fyrstefamilier, der vare blevne dethroniserede enten ved Anvendelse af Vaaben eller Penge, have, ligesom disse forhen regjerende Huses Tjenere, begivet sig til Storfyrsten i Moskov. Det vrimler ved dennes Hof af Fyrster uden Krone, der bære Navnene Bielski, Schuiski, Kurbski, Vorotinski: Descendenter af de tidligere Delingsfyrster og stolte af, at Ruriks Blod flyder i deres Aarer. Andre Fyrster nedstamme fra Lithaueren Gedimin eller fra døbte tatariske Murza'er. Alle disse Fyrster ere tilligemed de mægtige Bojarer i Tver, Riæsan og Novgorod blevne Storfyrstens Bojarer. For dem alle er der kun et Hof, hvor de kunne tjene: Hoffet i Moskov.

Da Rusland var delt i selvstændige Stater, stod det

de utilfredse Bojarer frit for at skifte eller vexle Herre, at træde fra Tschernigovs Tjeneste over i Kievs, fra Susdals over i Novgorods. Men hvor hen skulde de nu gaa? Udenfor Moskov er der nu kun fremmede Herskere, Fjender af Rusland. At gjøre Brug af den gamle Ret til at «skifte Herre» var det Samme som at gaa over til Fjenden, at gjøre sig skyldig i Forræderi. «Skifte eller vexle» og «forraade» ere blevne Synonymer: af det russiske Ord «ismiænit», vexle, kommer Ordet «ismiænnik», der betyder Forræder. Den russiske Bojar kan hverken gaa til Tydskerne eller til Svenskerne eller til Tatarerne, han kan kun søge hen til Lithauens Hersker, men det er netop den værste «Omskiftning» af alle, det farligste af alle «Forræderier». Storfyrsten af Moskov veed særdeles vel, at en Krig med Lithauen, — denne Stat, der mod Vest er polsk, men gjennem sine russiske Provindser mod Øst kan udøve Tiltrækningskraft paa Befolkningen i det moskovitiske Rige — er en Krig for Tilværelsen. Lithauen er ikke blot en ydre Fjende, men det er en indre Fjende, der møder Forstaaelse og Sympathi i den russiske Stats Hjerte, i selve Czarens Palads, og hvis Haand gjenfindes i alle Intriger og Sammensværgelser. Kampen udadtil mod Lithauen og Kampen indadtil mod de russiske Adelsslægter ere kun to forskjellige Sider af en og samme Kamp, den farligste af alle de Kampe, Storfyrsten af Moskov har maattet føre. De dethroniserede Fyrster, de gamle uafhængige Staters Bojarer kjæmpe ikke mere paa Valpladsen mod Storfyrsten, men indenfor dennes eget Hof fortsætte de Kampen mod hans Autoritet. Det er ikke en Krig mellem Stater, men det er en indre Krig: Krigen mellem Aristokratiet og Autokratiet. Efter at Fyrsterne have gjort Afkald paa at være regjerende Fyrster, kunne disse nye «Fyrst-Bojarer» endnu ikke bekvemme sig til kun at være Undersaatter. Kampen føres kun paa et meget begrændset Terræn, men den er saa meget heftigere. Hoffet i Moskov er en ind-

hegnet Turneringsplads, som man ikke kan forlade uden at omskifte den moskovitiske Herre med den lithauiske, hvad der er enstydigt med Forræderi, og deraf forklares den lidenskabelige Karakter, som Kampen mellem de to Principer har under Ivan den Fjerde. Desuden gjorde Moskovs Herskere, efter at de med saa store Anstrengelser havde faaet Bugt med de russiske Fyrster, der holdt dem i Skak, sig nu skyldige i den samme Feil som Kapetingerne og de første Konger af Huset Valois i Frankrig: idet de oprettede Apanagelehn for deres yngre Sønner, gjenopbyggede de med den ene Haand, hvad de reve ned med den anden: efter det ellevte Aarhundredes souveræne Fyrster fulgte Prindserne af Blodet, det femtende og sextende Aarhundredes Apanagefyrster. Ogsaa disse havde deres Domæner og Bojarer. Storfyrstens egne Brødre, Onkler og Fættere stille sig i Spidsen for de overvundne Adelsslægter og give Fortidens koaliserede Kræfter en Organisation. De spille overfor Storfyrsten den samme Rolle som Kapetingerne af Burgund, Berry, Bourbon og Orleans overfor de kapetingiske Konger Karl den Syvende, Ludvig den Ellevte og Karl den Ottende.

Vassili Ivanovitsch efterlod sig to Sønner: Ivan og Jurij, under Formynderskab af hans anden Hustru, Helene Glinski. Hun var kommen til Rusland sammen med en adelig podolsk Familie, der var bleven beskyldt for at have stiftet en Sammensværgelse mod Kong Sigismund og var bleven proskriberet af denne. Helene Glinski havde ikke blot indtaget sin gamle Ægtefælle, Storfyrst Vassili, ved sin Skjønhed, men ogsaa ved sin frie Optræden, sin Karakterfasthed og en Kundskabsfylde, som man ikke mødte hos hin Tids russiske Kvinder, der levede indespærrede. Hun var næsten en vesterlandsk Dame. Vassili kunde ved sin Død overdrage hende tilligemed Formynderskabet over Sønnerne Omsorgen for at befæste hans og Forfædrenes Værk: den energiske Regentinde forstod

at undertrykke ethvert Forsøg fra Fyrsternes og Adelens Side paa Modstand mod Storfyrstens Autokrati. Jurij Ivanovitsch, hendes Mands Broder, der blev overbevist om oprørske Tendenser, kastedes i Fængsel og døde der. Samme Skjæbne ramte endog Regentindens Onkel, den ærgjærrige og urolige Lithauer, Mikael Glinski, efter at han en Tid lang havde nydt hendes Fortrolighed. Andreas Ivanovitsch, en af den afdøde Czars andre Brødre, søgte at flygte til Polen for at anmode Kong Sigismund om Hjælp, men han blev greben under Veis og fængslet. Lithauen rykkede Oprørerne i det Indre til væbnet Undsætning, men denne iøvrigt lidet vigtige Krig endtes 1537 ved en Vaabenstilstand. Tatarerne paa Krim og i Kasan bleve flere Gange beseirede. For at sikkre Moskov mod en Overrumpling lod Helene det Stadkvarter, man kaldte «Kitai-gorod», omgive med en Vold. Da hun hverken kunde stole fuldstændig paa Bojarerne eller endog paa sine egne Slægtninge, skjænkede hun hele sin Tillid til Overstaldmesteren Telepnev, der af den offentlige Mening blev betegnet som hendes Elsker. En Regjering, der optraadte saa energisk mod Fjenderne indadtil og udadtil, kunde Adelspartiet ikke forsone sig med, og Helene blev da forgivet (1538).

Nu bemægtigede Bojarerne sig Herredømmet, efter at de havde ombragt Overstaldmesteren og indespærret hans Søster Agrafena, den unge Ivans Amme. Det var især Familierne Schuiski og Bielski, der stredes om Magten. Rusland blev den Gang et Bytte for Anarkiet: Vojvodskaberne bleve skiftevis givne til Yndlinger af den af de to nævnte Familier, der midlertidig havde vundet Overhaand, og Folket led overordenligt. Oprørerne ind- og afsatte endog ganske vilkaarlig Metropoliter i Moskov. Til Slutning trængte Andreas Schuiski med væbnet Haand ind i den hellige Stad og i Kreml, styrtede Bielskiernes Regimente og fjernede Metropoliten. Medens Adelsmændene

saaledes stredes om Magten, vare Vassilis to Sønner overladte til sig selv. Den yngste, Jurij, var svagt begavet, hvorimod den ældste, Ivan, var udrustet med beundringsværdige Aandsevner ligesom senere Peter den Store. Den Ringeagt, de oprørske Undersaatter dristede sig til at vise ham, gjorde et dybt Indtryk paa ham. «Vi og vor Broder Jurij,» skrev han senere, «behandledes som Fremmede, som Børn af Tiggere. Vi vare daarlig klædte, og vi lede Sult og Kulde.» De saae, hvorledes Bojarerne plyndrede Kronens Skatkammer og rørlige Eiendom. Schuiski tillod sig i hans Nærværelse at lægge sig med udstrakte Ben paa den afdøde Czars Seng. Riget plyndredes ligesom Paladset. «De kastede sig overalt,» vedbliver Ivan, «over Stæderne og Landsbyerne og pinte og brandskattede Indbyggerne. Vore Undersaatter have de gjort til Slaver og deres Slaver til Stormænd i Staten.» Han havde seet, hvorledes man skilte sig af med dem, han elskede: Ammen Agrafena og Overstaldmesteren Telepnev. Hans Yndling Voronzov blev næsten pryglet ihjel af Bojarerne. En Hofmand behøvede blot at beile til hans Gunst for strax at blive et Offer for Bojarernes Mistanke. Ivan var, ligesom et forladt Barn, usselt undervist, uden Opdragelse og var egenlig sin egen Lærer. Han læste meget og hvad der tilfældig faldt ham i Hænderne: Bibelen, Helgeners Levnet og de paa Oldslavisk oversatte byzantinske Krønniker. Han var især hengiven til Reflexioner. Han havde gjennem sin Læsning vundet en høi Forestilling om Herskerens Betydning, og han vidste, at han var det legitime Statsoverhoved. Saae han ikke de samme Bojarer, der i daglig Omgang vare saa uforskammede mod ham, kappes om at vise ham hyklet Ærbødighed og servil Tjenestevillighed, naar det dreiede sig om en offentlig Høitidelighed, saasom en Modtagelse af Gesandter? Det var ham, der, siddende paa Thronen, modtog de fremmede Afsendinges Hyldest; hans Underskrift udkrævedes til, at Akter, som han iøvrigt meget misbilligede,

kunde faa Lovskraft. Men det var dog ikke tomme Former, det forudsatte en reel Magt. Ivan forstillede sig imidlertid. Men efter Julefesten 1543 lod han pludselig Bojarerne kalde til sig, talte i en truende Tone til dem og bebreidede dem bittert den Maade, hvorpaa de regjerede. Der var, tilføiede han, mange Skyldige blandt dem, men for denne Gang vilde han nøies med at statuere et enkelt Exempel. Han lod derpaa sine Jagtbetjente gribe Andreas Schuiski, Regjeringens Leder, og lod ham paa Stedet sønderrive af Jagthunde. Nogle af de Uroligste og mest Kompromitterede bleve forviste til «fjerne Byer». Ophavsmanden til dette Statskup var tretten Aar gammel.

Efter de moskovitiske Herskeres Skik omgav Ivan sig med sine Slægtninge paa mødrene Side, da de fædrene Slægtninge naturligvis vare mistænkelige. Nu oprandt, hvad man kaldte «vremja» d. v. s. en Fyrstegunstens «Tid». Storfyrstens «nære Slægtninge», «Tidens» Mænd (vremenschtschiki): Familien Glinski, blev det overdraget at sørge for Rigets Administration. I Januar 1547 forlangte Ivan, at Metropoliten Makarius skulde krone ham. Storfyrsten antog ved Kroningen Titlen «Czar». Den første Titel svarede ikke mere til den nye Magt, der nu udøvedes af den moskovitiske Hersker, som blandt sine «Tjenere» havde Fyrster, ja endog Storfyrster. De Bøger i Oldslavisk, hvilke Ivan den Fjerde pleiede at læse, benævnte Kongerne af Judæa, Assyrien, Babylonien og Ægypten, Keiserne af Rom og Konstantinopel «Czar». Var Ivan da ikke paa en vis Maade «Czarerne» Nabukodonosors, Faraos, Assurs og Davids Arving, eftersom Rusland var det sjette Rige, hvorom der er Tale i Johannes Aabenbaring? Gjennem sin Bedstemoder Sofia Palæologus hørte han til de byzantinske Czarers Familie. Gjennem en af sine Forfædre Vladimir Monomak stod han i Forbindelse med Porfyrogenneterne og gjennem Konstantin den Store med Cæsar. Havde Konstantinopel været det andet Rom, var Moskov det

tredie, den evige Stads nuværende Arving. Man kan forestille sig den Glands, hvormed hin blændende Titel, der var laant fra den bibelske Oldtid, fra den romerske Majestæt og fra Byzans' orthodoxe Keisere, omgav den russiske Hersker. Den mindede paa samme Tid om Ruslands nylige Befrielse: de oldslaviske Forfattere gave ogsaa Mongolernes Khaner, de moskovitiske Storfyrsters Lehnsherrer, denne Titel. Nu, da Lykken vendte tilbage til Rusland igjen, tilkom det den russiske Hersker at bære Titlen «Czar». Kort Tid efter viste Ivan, hvis tidlige Ungdom havde været plettet med Udsvævelser, at han vilde slaa ind paa en moralsk Vandel, idet han ægtede Anastasia Romanov, der hørte til den Familie, hvem en saa glimrende Fremtid var forbeholdt. Hans Hof forøgedes med «vremenschtschiki», der valgtes blandt Czarinas Slægtninge.

Det er utænkeligt, at det overvundne Parti ikke skulde have gjort Forsøg paa at tage Revanche. Leiligheden tilbød sig snart. I fire Aar havde Ivan regjeret som Selvhersker, idet han havde støttet sig paa sine Slægtninge: Glinski'erne og Romanov'erne, og Rusland havde i lang Tid ikke været saa roligt. Pludselig, i Aaret 1547, udbrød en frygtelig Ildebrand, der lagde den største Del af Moskov i Aske og kostede 1700 Mennesker Livet. Czaren maatte flygte til Vorobiev og betragtede derfra med Rædsel sin Hovedstads Ødelæggelse. Der blev aabnet en Undersøgelse: Bojarerne nyttede Leiligheden til at bibringe Befolkningen den Forestilling, at Glinski'erne havde sat Ild paa Moskov. Det er Fyrstinde Anna Glinski — løde Stemmer fra Mængden — der i Forening med sine to Sønner har øvet Trolddom: hun har taget Menneskehjerter, dyppet dem i Vand og besprængt Husene med dette, og derfor er Moskov brændt.» Den ophidsede Mængde overfaldt Glinski'ernes Paladser. Jurij Glinski blev kvalt paa Pladsen foran Himmelfartskirken. Derpaa begave Urostifterne sig til Vorobiev og fordrede, at Czaren skulde ud-

levere den gamle Glinski. Ivans eget Liv var i Fare; man maatte anvende Magt for at adsplitte Mængden.

De Begivenheder, som nu følge, ere uforstaaelige i Karamsins dramatiserede Fortælling, men meget klare, naar man holder sig Kjendsgjerningernes Logik for Øie. Ivan kunde ikke være uvidende om, hvem der var Ophavsmand til dette oprørske Opløb: han var ikke den Mand, der vilde overlevere sig selv til sine tidligere Formyndere. Men hans nervøse, let modtagelige Natur var bleven levende afficeret af det Skuespil, han havde havt for Øie. Idet han beherskedes af Rædsel, ransagede han sin Samvittighed og besluttede at forbedre sig. Han tog til sin Sjælesørger Popen Sylvester, der i ni Aar havde boet i Paladset og stod i Ry for stor Dyd; tillige overdrog han ham Forvaltningen af de kirkelige Anliggender. Alexis Adaschev, en Mand af den lavere Adel, fik det Hverv at føre Tilsyn med den indenrigske Styrelse og Krigsvæsenet og modtage Bønskrifter. Saa længe de to nye Yndlinge holdt sig til de dem anviste Opgaver, herskede der Fred ved Hoffet. Det var det lykkeligste Tidsafsnit af Ivan den Fjerdes Regjering. Indadtil forberedes en ny Lovbog (sudebnik), og Et Koncilium sammenkaldes, der i de «hundrede Artikler» (stoglav) beskjæftiger sig med en Kirkereform. Udadtil bliver Rusland Herre over dem, for hvilket det tidligere havde maattet bøie sig.

Erobringen af Kasan (1552) og Astrakhan (1554).

Kongeriget Kasan var stadig en Spillebold for to modsatte Indflydelser: Ruslands og den krimske Khans. Den sidste syntes at skulle seire, og Safa Ghirei, der beskyttedes af Krim, indviede sin Regjeringstiltrædelse i Kasan med et Indfald paa det russiske Landomraade; Khanen støttede Angrebet, idet han med den krimske Horde rykkede frem til Oka. Da Safa døde, efterladende sig en mindreaarig Søn, vandt det moskovitiske Parti atter Over-

haand og lod Schig Alei krone. Denne blev forhadt af sine nye Undersaatter, og det gik saa vidt, at Kasans Befolkning foretrak Moskovs umiddelbare Herredømme for denne middelbare Afhængighed. Czar Ivan afsatte efter Indbyggernes Anmodning Schig Alei og sendte dem en moskovitisk Underkonge, Mikulinski. Pludselig udbreder det Rygte sig i Kasan, at Mikulinski kommer med russiske Tropper for at udrydde Befolkningen. Et Oprør udbryder; Portene lukkes for Moskoviterne, og man henvender sig til de nogaiske Tatarer om en Fyrste. Ediger Makmed proklameres som Czar af Kasan.

Ivan Vassilievitsch besluttede at gjøre det af med den muselmanske Stad. I Juni 1552, det samme Aar, i hvilket Henrik den Tredie bemægtigede sig de tre Bispedømmer, rykkede Czaren i Felten. I Begyndelsen opholdtes han af Efterretningen om, at Khanen af Krim, for at frelse Kasan ved en Diversion, havde angrebet det moskovitiske Territorium. For at møde ham, marscherede Ivan til Oka, men der erfarede han, at Barbarerne ilsomt havde trukket sig tilbage, efter at de havde gjort et frugtesløst Forsøg paa at indtage Tula. Nu drog han med 150,000 Mand og 150 Kanoner mod Kasan; Fodfolket seilede i Baade nedad Volga; Rytteriet fulgte langs Flodbredden. Den sukcessive Anlæggelse af fremskudte Poster havde formindsket Afstanden mellem Kasan og Nischni Novgorod: Czarens Fader havde anlagt Makariev og Vassil-Sursk ved Volga; selv havde han lagt Grunden til den krigerske Koloni Sviætschk ved Sviæga. Senere grundede Ivan Kosmodemiansk og Tscheboksary.

I Begyndelsen af September slog Ivan Leir foran Kasan og indesluttede det med en Kreds af Forskandsninger for at afskjære enhver Forbindelse mellem Staden og Murza Jepantschas Rytteri, der holdt den aabne Mark. Kasans Besætning, der bestod af 30,000 Tatarer og 2,500 Nogaiere, forsvarede sig energisk og forstyrrede stadig Be-

leirernes Arbeider ved deres Udfald. Czaren tilbød dem flere Gange en hæderlig Kapitulation: Fanger, der fastgjordes til Stænger, løftedes i Veiret og søgte at overtale Kasaniterne til at overgive Staden; men de Beleirede skøde med Pile paa hine Ulykkelige, idet de raabte, at det var bedre for disse at modtage Døden af deres Landsmænds rene Hænder, end at omkomme for de Kristnes plettede Hænder. Den russiske Hær maatte ikke blot kjæmpe mod Fjenderne, men ogsaa mod de oprørte Elementer. En Storm ødelagde Flotillen, der havde Mundforraadet og Materiellet om Bord: Vojvoderne vilde hæve Beleiringen, men Ivan opflammede igjen deres Mod. Langvarige Regnskyl oversvømmede Moskoviternes Leir: man forsikkrede, at det var Kasans Troldmænd, der, staaende paa Muren med opkiltede Klæder og haanende Beleirerne med Ord og Bevægelser, nedkaldte alle disse Plager over dem. Ivan lod hente et undergjørende Kors fra Moskov, og saa snart det ankom, tilintetgjorde det Trolddommens Magt.

Ivan havde i sin Tjeneste en tydsk Ingeniør; denne lagde Miner under Stadens Mure. Den af Træ og Mursten byggede Vold sprang paa flere Steder i Luften med stort Brag, og den russiske Hær styrtede sig gjennem Aabningerne ind i Staden. En forbittret Kamp udspandt sig i Gaderne og omkring Paladset. De Tappreste af Kasaniterne skaffede sig, efter at de forgjæves havde forsøgt at forsvare deres Fyrste, Luft, men de forfulgtes af det lette Kavalleri og kun faa af dem undkom. Staden blev Skueplads for en almindelig Nedsabling; kun de, der kunde sælges til Slavehandlerne, skaantes. Da Czaren holdt sit Seirsindtog midt blandt de blodige Ruiner, grebes han, ligesom Scipio i Karthago, af Medlidenhed ved Skuet af denne store Ulykke. «De ere vel ikke Kristne,» sagde han, «men de ere dog Mennesker.» Staden blev gjenbefolket med Russere; endnu den Dag idag er den tatariske Befolkning henvist til Forstæderne. I Kreml tilintetgjorde Ivan alle Mindesmærker

fra den mongolske Fortid: han erstattede dem med Kirker og Klostre, der vidnede om hans Erkjendtlighed mod Gud og om Korsets Seir over Islam.

Disse Begivenheder ligge langt tilbage i Tiden, men de staa dog levende i det russiske Folks Erindring. Mange Heltesange ere viede Forherligelsen af denne store Seir. Ikke blot, som Karamsin siger, fordi Kasan er den første Fæstning, Russerne have indtaget efter en regelret Beleiring, men ogsaa fordi Indtagelsen af Kasan betegner det historiske Vendepunkt i den lange Kamp mellem Slaverne og Tatarerne, en Kamp, der begyndte med Ruslands fuldstændige Undertvingelse af Mongolerne, og som vedvarer endnu og sandsynligvis først vil ende med de tatariske Folkestammers Underkastelse under Rusland. Ivan den Skrækkeliges Seir er de Overvundnes første store Revanche over Seirherrerne, den første Erobring paa Erobrernes Bekostning, den første Etape for den europæiske Civilisation, efter at denne endelig har gjenoptaget Offensiven mod Asien. I de russiske Annaler indtager Toget mod Kasan samme glorværdige Plads som Abderrhamans Nederlag i Frankernes Historie eller Las Navas de Tolosa i Spaniens Krønniker. Det var mere end en Erobring, det var et Korstog. Under Stormløbet holdt Ivan uafbrudt den hellige Troes Banner udfoldet. Da Voldene sprængtes i Luften, var Czaren netop i Kirke, og Tilfældet vilde her, at Diakonen just oplæste det Vers af Evangeliet: «Der skal herefter kun være een Hjord og een Hyrde». Med Raabet: «Gud er med os!» trængte Russerne ind i Kasan. Moskovs Seir gik sammen med Kristendommens og Orthodoxiens. De politiske Følger af Kasans Indtagelse vare betydelige. De finske Folk: Votjakerne, Baschkirerne, Tschuvascherne, Tscheremisserne og Mordvinerne, der havde anerkjendt Kasans Herredømme, bleve efter flere Aars Modstand tvungne til at bøie sig for Moskov. Tilligemed sine Vojvoder sendte Ivan Missionærer til dem.

Kasans Fald efterfulgtes snart af Kongeriget Astrakhans. Denne store Stad var ligeledes delt mellem to Partier. I Aaret 1554 seilede Fyrst Jurij Pronski med en Hær paa 30,000 Mand ned ad Volga og satte Derbysch, Ruslands Protegé, paa Thronen. Han beskyldtes kort Tid efter for at befinde sig i Forstaaelse med Krim. Astrakhan blev anden Gang erobret og forenedes nu definitivt med Rusland. Nogaierne, der streifede om paa Stepperne i Omegnen, maatte anerkjende det moskovitiske Protektorat. Saaledes flød nu Volga, denne berømte Flod, paa hvis Bredder ødelagte Stæder som: Itil og Bolgary, henholdsvis Khasarernes og Bulgarernes Hovedstad, og Sarai, den gyldne Hordes Hovedstad, mindede om Folk, der vare forsvundne fra Historien, — Volga, denne den orientalske Handels store Aare, flød nu fra sine Kilder til sin Munding indenfor Czarens Rige. Gjennem det kaspiske Hav aabnedes det persiske Asien for den russiske Indflydelse, og de smaa kaukasiske Fyrster, der laa i stadige Krige dels med hverandre indbyrdes, dels med Tatarerne paa Krim, beilede omkap til et Forbund med de græske Cæsarers Efterfølger. Czar Ivan tog, for at han bedre kunde holde Horden i Tauris i Tømme, den ene af de to krigerske Republiker, der havde dannet sig i Naboskabet af Krim, under sin Beskyttelse: Kosakkerne ved Don anerkjendte Moskovs Overherredømme. Kosakkerne ved Dnieper adløde Polen.

Kamp mod Sværdridderne, Polakkerne, Tatarerne, Sverrig og den russiske Adel.

Rusland, der havde Fornemmelsen af sin Kraftforøgelse, følte ligeledes Nødvendigheden af at bane sig Vei saavel til Østersøen som til det sorte Hav. Østersøen var endog nødvendigere for Russerne; thi kun ad den kunde de træde i Forbindelse med Vesteuropa og derfra faa Skibe, Haandværkere og Ingeniører. Netop fra den Kant ventede Riget

Moskov den Tilvæxt i Magt, Civilisationen alene kunde skaffe det. Men mellem Østersøen og den moskovitiske Stat stod mere end een Fjende: Sverrig, Sværdridderne, Lithauen og Polakkerne. I Aaret 1554 udbrød der en Krig mellem Ivan den Skrækkelige og den store Gustav Vasa i Anledning af en Grændseregulering. Da Grundlæggeren af Vasadynastiet ikke understøttedes af sine Naboer, varede Krigen ikke længe. Den endte med en Handelstraktat, der aabnede Veien gjennem Rusland til Asien for svenske Kjøbmænd, og Veien over Sverrig til Vesteuropa for russiske. Det moskovitiske Rige stod endnu kun i Forbindelse med Okcidenten gjennem et skinsygt Mellemled.

Ivan den Skrækkelige, der inspireredes af en politisk og civilisatorisk Tanke, der gjør ham til Peter den Stores Forløber, og ligesom sin store Efterkommer vilde «aabne et Vindu ud mod Europa», attraaede Besiddelsen af Havnene Narva, Reval og Riga. Disse vare i Sværdriddernes Hænder. Denne Ridderorden tilføiede Czaren alvorlig Skade. Ivan havde 1547 sendt Sachseren Schlitte til Tydskland, for at han der skulde tage et vist Antal Ingeniører og Haandværkere i Tjeneste. Schlitte havde samlet en Koloni paa henved hundrede Personer. Tydskernes Skinsyge vaktes: de frygtede for, at Rusland skulde blive stærkt ved at blive civiliseret. Sværdordenen forlangte Keiser Karl den Femtes Bemyndigelse til at standse disse Fremmede paa Reisen. Ingen af dem kom til Moskov. Ivan, der den Gang var beskjæftiget med Kasan, kunde ikke hævne sig. Men da i Aaret 1554 Ordenens Gesandter kom til Moskov for at opnaa en Forlængelse af Vaabenstilstanden, opfordrede han dem til at betale Tribut for Juriev (Dorpat), de russiske Fyrsters gamle Arvelod. Denne Fordring førte til Krig. I Aaret 1558 faldt en russisk Hær ind i Livland og erobrede Narva, Neuhausen, Dorpat og flere andre Byer. Høimesteren Gotthardt Kettler anmodede sine Naboer om

Hjælp; kun Polen svarede paa hans Henvendelse. Kong Sigismund den Anden sluttede et Angrebs- og Forsvarsforbund med Sværdriddernes Orden.

I dette Øieblik foregik en vigtig Omvæltning i Czarens Palads. Forholdet mellem denne og hans to Raadgivere, Sylvester og Adaschev, var undergaaet en mærkelig Forandring. Han var uenig med dem angaaende Krigen med Livland: de ønskede, at han efter Indtagelsen af Kasan og Astrakhan frem for Alt skulde vende sig mod den tredie muselmanske Stat: Khanatet Krim. Kostomarov anfører udmærkede Grunde til at give Alternativets sidste Led Fortrinet, men de Grunde, der tale til Fordel for det første Led, ere ligesaa gode. Ved Erobringen af Krim skaffede man Riget Sikkerhed, hævnede tre Aarhundreders Røverier og forhindrede, at Halvøens gamle Stammer, der endnu bekjendte sig til Kristendommen, bleve omvendte til Islam og «tatariserede». Men erobredes Livland, gjenvandt man en af de russiske Fyrsters gamle Arvelodder, og man traadte i umiddelbar Forbindelse med det civiliserede Europa. Udsigterne til et heldigt Resultat vare i begge Tilfælde lige store: Horden var den Gang bleven decimeret af en smitsom Sygdom, men Sværdridderne i Livland befandt sig i en svækket Tilstand som en Følge af Kampen mellem Katholicismen og Protestantismen. De med de to Foretagender forbundne Vanskeligheder vare lige store: Ved et Angreb paa Livland stødte man an mod Sverrig, Polen og Tydskland; men bag Krim mødte man som Fjende Tyrkerne, der den Gang stode paa Høidepunktet af deres Magt og allerede vare forbittrede over Erobringen af Kasan og Astrakhan. Først efter en tyveaarig Krig med Sverrig har Peter den Store erobret Livland, men hvor mange russiske Expeditioner mod Krim ere ikke gaaede istaa som en Følge af Afstanden, Kommunikationsvanskeligheder, Sandørkenerne og de stærke Temperaturomslag! Katharina den Store har først, i det

tyrkiske Riges Forfaldstid, efter mange Felttog erobret Tauris, og hun havde den Gang ikke alene en Hær ved Donau, men en russisk Flaade viste sig ogsaa i Arkhipelagus. Begge Foretagender vare i Grunden lige forhastede. Rusland var endnu ikke stærkt nok til at føre dem til en heldig Afslutning. Hverken Czaren eller hans Raadgivere havde fuldstændig Ret, men de sidstes Haardnakkethed fik skjæbnesvangre Følger. For at tilfredsstille Alle førte man to Krige paa een Gang, men derved udsatte man sig sikkert for et dobbelt Nederlag.

Uenigheden mellem Czaren og hans to Ministre var af ældre Oprindelse. Sylvester misbrugte sin geistlige Indflydelse paa Czaren til at blande sig i Alt. Det gik saa vidt, at Czaren ikke mere havde nogen Frihed. Da Czarens Yndlingssøn døde, sagde Sylvester brutalt, at det var en Straf fra Himlen for hans Stridighed. Han havde nærmet sig de Bojarer, til hvilke Ivan med Rette nærede Mistanke. Sylvester tog Parti mod Czarinde Anastasia, hvilken han fremstillede som en anden Keiserinde Eudoxia, Khrysostomus's Forfølgerinde, og fremdeles mod Glinski'erne og Romanov'erne. Adaschev slog ind paa den samme Vei. Disse to Ministre havde tilsidst ligesom Barmakiderne, Harun-al-Raschids Yndlinge, tilrevet sig deres Herres hele Magt. I Aaret 1553 blev Ivan meget farlig syg, og man troede, at han skulde dø. Nu bleve Bojarerne igjen anmassende; de vægrede sig haardnakket ved at aflægge Ed til Czarens Søn, den unge Dimitri, idet de erklærede, at de ikke vilde adlyde hans Slægtninge paa mødrene Side: Romanov'erne. Den høirøstede Ordstrid kunde endog høres i den Syges Værelse: man lod haant om hans Bønner. Man saae Bojarerne nærme sig Vladimir, Ivan den Fjerdes Fætter, der ligeledes havde nægtet Eden, og man erfarede, at Moderen til denne ærgjærrige Fyrste uddelte Penge blandt sit Vagtmandskab. Sylvester tog Parti for Fyrst Vladimir mod de tro Bojarer, og Familien Adaschev for-

enede sig med Oprørerne. De tro Bojarer frygtede endog for Czarens Liv. Ivan kunde ikke nære nogen Illusion angaaende den Skjæbne, der ventede hans Hustru og hans Søn, hvis han døde.

«Hvis det skulde behage Gud at bortkalde mig,» sagde Ivan til de Bojarer, der vare forblevne ham tro, «beder jeg Eder om ikke at glemme, at I have aflagt Ed til min Søn og mig. Lad ham ikke falde i Bojarernes Hænder, men flygt med ham til et fremmed Land, lige meget hvorhen Gud fører Eder.» «Og I,» vedblev han, idet han vendte sig til Romanov'erne, «kunne I vel tvivle? Troer I, at Bojarerne ville skaane Eder? I ville blive de første, der myrdes. Dø altsaa hellere for min Søn og hans Moder, og giv ikke min Hustru til Pris for Bojarernes Raseri.» — Ivan den Fjerde kom sig, men han bevarede et uudsletteligt Indtryk af disse Angstens Dage. Naar man seer, hvorledes han i Løbet af sin Regjering hengiver sig til en Hævn og et Raseri, der synes uforklarlige, maa man i Tanken gaa tilbage til de skrækkelige søvnløse Nætter 1553, til de oprørske Optrin, der forstyrrede hans Sygeværelses Fred, til Bojarernes haardnakkede Vægring ved at aflægge Ed, til Yttringerne af Had mod Czarina og hendes Slægtninge og til de Rænker, der smeddedes mod Czarevitschen Dimitri til Fordel for Vladimir.

Ivan havde tabt Tilliden til sine Yndlinge. Begge fjernedes fra Hoffet. Sylvester trak sig tilbage til St. Kyrillos Klostret og sendtes senere til Solovetzk. Adaschev udnævntes til Vojvod i Fellin i Livland og interneredes senere i Dorpat. Men de efterlode et helt Administrationspersonale, en Hær af Klienter. De havde befolket Hoffet og Vojvodskaberne med deres Kreaturer. Deres Tilhængere kunde ikke undlade at sætte sig i Bevægelse og stifte Sammensværgelser for at skaffe deres Chefer tilbage igjen. Hvor vidt gik disse Sammensværgelser? Kort Tid efter at Adaschev var falden i Unaade, døde Anastasia, som han

havde hadet stærkt, pludselig. Ivan paastod senere, at hun var bleven forgivet. Ifølge Sabjelins smukke Studier om «de russiske Czarinders Privatliv» ere denne og lignende Paastande ikke mere saa usandsynlige, som de forekom Karamsin. De Intriger, Adaschevs Venner spandt, tvang flere Gange Ivan til at fare frem med Strenghed, men han er paa hint Tidspunkt forholdsvis mild.

«Da denne Hund Alexis Adaschevs og hans Medskyldiges Forræderi opdagedes,» skrev senere Ivan den Fjerde, «lod vi Barmhjertigheden indvirke paa vor Vrede, og vi have ikke anordnet Dødsstraf mod de Skyldige; vi have kun forvist dem til forskjellige Byer. De, der vare Tilhængere af Sylvester og Adaschev, have vi befalet at skille sig fra disse og ikke mere betragte dem som deres Foresatte. Dette Løfte have vi ladet dem edelig stadfæste, men de agtede ikke vor Befaling og haanede deres Ed. De skilte sig ikke blot ikke fra Forræderne, men de hjalp dem med alle mulige Midler og satte Alt i Bevægelse for at skaffe dem deres tidligere Magt og stifte en Sammensværgelse mod os. Først da jeg saae deres haardnakkede Ondskab og deres utæmmelige Oprørsaand, straffede jeg de Skyldige for deres Brøde.» Henrettelserne ere i Virkeligheden endnu sjeldne paa hin Tid. Ivan nøies som oftest med at lade de, man havde fanget igjen paa Veien til Lithauen, aflægge en ny Ed; de og deres Venner maa give ham Sikkerhed for, at de ikke mere ville gjøre Forsøg paa at gaa over til Polen. Undertiden dømmer han de Skyldige til Indespærring i et Kloster.

Men hvad der drev Czaren ind paa Haardhedens Vei, var Fyrst Andreas Kurbskis Frafald. Denne var en Efterkommer af en forhen regjerende Familie og nedstammede fra Rurik. Han havde ved Oka og Kasan udmærket sig mod Tatarerne. Da han var en ivrig Tilhænger af Adaschev og Sylvester, bragte disses Fald hans Sind i Ophidselse. Han udnævntes til kommanderende General for

Hæren mod Livland, men led ved sin egen Feil et vanærende Nederlag: 15,000 Russere bleve slaaede af 4,000 Polakker. Kurbski havde Grund til at frygte for Czarens Vrede. Han havde allerede i nogen Tid staaet i Underhandling med Kongen af Polen, idet han ønskede i Lithauen at faa en Kommando, Besiddelser og Fordele, der vare lige med dem, han opgav. Kurbski overlod Hustru og Børn til Czarens Hævn og flygtede til den polske Leir (1564). Herfra rettede han til Ivan den Fjerde en Skrivelse, der overbragtes af hans Tjener, Schibanov.

«Czar, hvem Gud forhen gav Berømmelse og Hæder!» skrev Kurbski, «Czar, Du, der lyste som Rettroenhedens Fakkel, Du har nu, for vore Synders Skyld, aabenbaret Dig som det Modsatte deraf, med en saa besudlet Samvittighed, at man ikke en Gang finder Sidestykke dertil hos de vantro Barbarer. Skjøndt jeg er udsat for din grusomme Forfølgelse, og mit Hjerte er opfyldt af Kummer, vil jeg dog rette nogle Ord til Dig. Czar, hvorfor har Du ladet de Stærke i Israel lide Døden? Hvorfor har Du ladet de tappre Vojvoder, Gud havde givet Dig, falde for Dødsstraffe af forskjellig Art? Hvorfor har Du udgydt deres seirrige, hellige Blod under de ophøiede Ceremonier, hvorved Kirkens Fliser ere blevne vanhelligede? Hvorfor har Du farvet Templets Forgaard med Martyrernes Blod? Hvad var deres Skyld overfor Dig, Czar. Er det ikke deres Uforfærdethed, der har styrtet og lagt for dine Fødder disse stolte Riger ved Volga, i hvilke vore Forfædre vare Slaver? Er det ikke næst Gud deres Iver og Kløgt, Du skylder Besiddelsen af Tydskernes befæstede Byer? Og, see nu din Erkjendtlighed mod disse Ulykkelige! Du udrydder hele Familier. Holder Du Dig da for udødelig, Czar? Eller, troer Du, vildledet af et eller andet Kjætteri, at Du vil kunne undgaa den ubestikkelige Dommer, Jesus vor Gud? Nei, han vil vide at dømme hele Verden og endnu mere en hovmodig Forfølger. Mit Blod, der en Gang flød

for Dig som Vand, vil raabe mod Dig hos vor Herre. Gud seer Samvittighederne!» Kurbski nævner derpaa Ivans Offre efter hinanden og viser dem staaende ved Guds Throne, idet de forlange Retfærdighed mod deres Bøddel. «Stol Du i din Stolthed paa dine Legioner, for at Du i dette kortvarige Liv kan vedblive at opfinde nye Henrettelsesredskaber mod Menneskeslægten, ved hvilke Du da kan sønderrive og skæmme det menneskelige Legeme, dette Englenes Afbillede. Forlader Du Dig paa dine krybende Smigrere, paa dine Drikkebrødre og paa dine stridslystne Bojarer, der ødelægge Dig Sjæl og Legeme, der forføre Dig til Kjærlighedens Udsvævelser og gjøre Dig og deres Børn til værdige Offre for Saturn? Naar min sidste Time slaaer, skal dette Brev, gjennemvædet af mine Taarer, lægges hos mig i min Kiste. Med det vil jeg fremtræde for Guds Domstol.» Kurbski endte med, at han erklærede sig for Undersaat af Kong Sigismund August, «min Hersker, der, som jeg haaber, vil overøse mig med Gunstbevisninger og Trøst i min Ulykke.» Saaledes talte Kurbski i Navn af de Stærke i Israel, i de Levendes og Dødes Navn, d. v. s. i Adaschevs Venners Navn; han gjorde sig til Organ for deres Vrede og deres Fordringer; han formulerede deres Klager, idet han overdrev dem; han fordrede, at Czaren skulde gjøre Regnskab for sin Opførsel mod dem; han truede ham med en høiere Retfærdighed og vovede at spørge ham, om «han ansaa sig for udødelig»; han frakjendte Ivan al Del i den ved Kasan og i Livland vundne Hæder; han bagvaskede Bojarerne i Ivans Følge og roste sig af den i Czarens Øine mest utilgivelige Forbrydelse: den polske Herskers Erkjendtlighed.

Kurbskis Skrivelse var et sandt Manifest. Det bidrog til at stimulere Mistænksomheden hos Czaren, der allerede var tilbøielig til kun at see Komplotter overalt. Ivan, der gjorde sig til af at være en Skjønaand, og som i Virkeligheden var en af de mest belæste Mænd i Rusland, troede, at

han maatte besvare Kurbskis Skrivelse med en lang Apologi, forsynet med Citater af den hellige Skrift og profane Forfattere. Flere Gange vexlede Czaren og den oprørske Undersaat Brevskaber af den Art. Ivan, der fra nu af begynder at retfærdiggjøre sit Tilnavn: «den Skrækkelige», besvarede Kurbskis Manifest paa en anden Maade: han straffede Kurbskis formentlige Medskyldige.

Ivan den Fjerde indsaae, at han ikke længer kunde regjere med et Hof, et Statsraad (duma) og en Administration, der bestode af Adaschevs og Kurbskis Venner. Kurbskis Opførsel viste, hvor vidt de kunde gaa i deres Forræderi: han kunde mulig vende tilbage med en polsk Hær og hærge Rusland. Var Czarens Liv i Sikkerhed i deres Midte? I December 1564 forlod Ivan Moskov og trak sig med sine Venner, Tjenere og Skatte tilbage til Slobode Alexandrov. Han sendte derpaa to Breve til Moskov: i det ene, der var rettet til Patriarkhen, beklagede han sig over Stormændenes Utroskab ligesom over Medskyld hos Geistligheden, der, idet den misbrugte sin «Ret til Mellemkomst», hindrede Herskeren i at straffe de Skyldige. I det andet Brev beroligede Ivan Borgerne og Befolkningen i Moskov med Erklæringen om, at de ikke vare ramte af hans Unaade. Der herskede stor Skræk i Hovedstaden: Folket skjælvede ved Tanken om, at det kunde falde tilbage under de aristokratiske Oligarkers Herredømme; Bojarerne skræmmedes af Forestillingen om, hvad Folket kunde driste sig til mod dem. Hverken den ene eller den anden af de to Parter kunde finde sig i Situationen.

Bojarerne og Geistligheden besluttede derfor at bede om Naade og, hvis det gjordes nødvendigt, at «tilbyde Czaren deres Hoveder». Man begav sig i høitideligt Optog til Slobode Alexandrov for at bønfalde ham om at opgive sin Thronfrasigelse. Ivan samtykkede i at fortsætte Regjeringen, men han stillede sine Betingelser. Da han ikke kunde regjere med den bestaaende Forvaltning, og da han

heller ikke kunde afskaffe denne, eftersom han maatte respektere de gjældende Love, foretog han et Slags Deling af Riget. Største Delen af det vedblev at være administreret af Bojarernes Duma og dannede «semschtschina», det vil sige «Landsregjeringen». Over denne Del af Rusland forbeholdt Ivan sig kun Overtilsyn og Ret til at straffe Forræderi; den anden Del blev stillet under Czarens «personlige og særlige Herredømme» og dannede «Opritschina». Medens Ivan den Fjerde lod det gamle Hof, den gamle Duma og Administration bestaa, dannede han af Personer, der vare ham hengivne, et nyt Hof, et nyt Raad og en ny Administration, under hvilken de Stæder og Provindser, der vare tilfaldne ham ved Delingen, lagdes ind. Han omgav sig med en særskilt Livvagt, hvilken man kaldte «Czarens Tusinde» eller «Opritschniki»; som betegnende Vaaben havde de et Hundehoved og en Kost hængende ved Sadelbommen: de vare rede til at bide Czarens Fjender og til at «feie Forræderiet bort fra Buslands Jordbund.» Denne mærkelige Regjering varede i syv Aar (1565—1572). Ivan benyttede efter stor Maalestok sin Ret til at straffe Forrædere eller dem, han ansaae for saadanne. En sand Rædsel svævede over den russiske Adel. Navnene paa Ivans Offre ere os bekjendte, men vi vide ikke altid, for hvilke Forbrydelser de ere blevne straffede.

Hvad angaaer de Kjendsgjerninger, for hvilke vi kunne gjøre os klart Regnskab, saa see vi, at Ivan havde begrundede Klageposter mod de henrettede Adelsmænd. Fra Adelens Side var Kampen vel hemmelig og taus, men derfor ikke mindre forbittret. Adelens Forsikkringer om Ydmyghed og Underkastelse maa ikke vildlede os: idet den kastede sig i Støvet, kunde den lettere konspirere. Man maa vogte sig for at tro, at Ivans Fjender vare bedre end han selv; de vare overfor deres Undergivne ligesaa grusomme som Czaren var overfor dem selv; dette Aristo-

krati af Slavebesiddere, der under det tatariske Aag var bleven vant til Foragt for Menneskeliv og menneskelige Følelser, stod ikke i moralsk Henseende over sin Tyran. Det kunde fremvise mere end en Type, der svarede til de franske Typer: Gilles de Retz eller Sire de Giac. Under et meget forskjelligt Ydre er det, i Rusland som i Frankrig, den samme Kamp, der føres; men i Frankrig kjæmpede man under aaben Himmel paa Praguerie'ts eller paa «den offentlige» Velfærdsligas Valpladser, i Rusland anvendtes Bøddeløxen mod de hemmelige Sammensværgelser og Attentater med Gift og Trolddom. Under denne uhyggelige Dialog mellem Hersker og Undersaatter, er det naturligvis hin, der taler høist. Da et tilstrækkeligt Antal Dokumenter ikke findes, vover man Intet ved at vise sig lidt mere skeptisk end Karamsin.

Hovedepisoderne af denne autokratiske Rædselstid ere: 1) Afsættelsen af og maaske Mordet paa den hellige Filip, Erkebiskop af Moskov, hvis Brøde bestod deri, at han ædelt var skreden ind til Fordel for de Dømte, og at han hadede «Opritschniki». 2) Henrettelsen af Alexandra, Jurijs Enke og Ivans Svigerinde; af Fyrst Vladimir og hans ærgjærrige Moder Eufrosyne, der paa den Maade afsonede Intrigerne fra 1553; det maa dog bemærkes, at Ivan, hvad Kurbski end siger derom, skaanede Vladimirs Børn og udstyrede dem rundeligt. 3) Tugtelsen af Novgorod, hvor Adelspartiet, som det synes, havde havt til Hensigt at aabne Portene for Kongen af Polen, og hvor Czaren efter sit eget Vidnesbyrd lod 1505 Personer ombringe. 4) Den store Exekution paa det røde Torv i Aaret 1571, da et Antal Novgorodere og Moskoviter bleve henrettede, og hvor flere af Ivans nye Yndlinge, navnlig Viæsemski og Basmanov, lede samme Skjæbne som hans gamle Fjender. Om den «Skrækkeliges» Hævnakter er der opbevaret os et meget interessant Mindesmærke, nemlig: St. Kyrillos Klostrets «Synodik», i hvilken Ivan forlanger Kirkens

Bønner for hvert af sine Offre. Denne Fortegnelse giver en samlet Sum af 3,470 Offre, hvoraf 956 ere opførte med deres Egennavn. Bag flere Navne findes den uhyggelige Tilføielse: «med sin Hustru», «med sin Hustru og sine Børn», «med sine Døttre», «med sine Sønner». Det er, hvad Kurbski kaldte «Udryddelse af hele Familier» — wsiorodno. Den russiske Familie dannede paa denne Tid en saa fast Enhed, at Overhovedets Død skjæbnesvangert drog de øvrige Familiemedlemmers efter sig. Andre kollektive Angivelser levere ikke mindre Stof til Eftertanke. F. Ex. «Kasarin Dubrovski og hans to Sønner, endvidere ti Personer, der vare komne ham til Hjælp, tyve Mænd fra Landsbyen Kolomenskoje, firsindstyve fra Matvéische»; det har utvivlsomt været Bønder eller unge Bojarer, der havde villet forsvare deres Herrer. Derefter kommer angaaende Novgorod Bemærkningen: «Ihukom, Herre, Sjælene af dine Tjenere, 1505 Personer i Tallet, Novgorodere.» Havde ikke Ludvig den Ellevte blide Ord af samme Art? Han bad med Varme for sin Broders, Hertugen af Berrys Sjæl.

Andre Aktstykker bevise, at Ivan troede at have alvorlig Grund til at frygte for sit Liv. Først er der hans mærkelige Brevvexling med Dronning Elisabeth af England, i hvilken han af hende udtrykkelig faaer Løfte om, at han i Tilfælde af en Ulykke skal finde et sikkert Tilflugtssted i England og fri Udøvelse af sin Kultus (1572). Derpaa er der hans Testamente af 1572, der forudseer det Tilfælde, at han, «stødt fra Thronen ved et Oprør af Bojarerne og forjaget, vil blive tvungen til at flakke om fra Land til Land, og som anbefaler Sønnerne, at de efter hans Død skulle leve i god Forstaaelse, at de skulle lære at holde deres Undersaatter i Tømme og belønne disse og især «at vogte sig for dem».

Under denne skrækkelige Kamp indadtil fortsattes Krigen med Livland og dets Forbundsfælle, Kongen af

Polen. Trods hans Hjælp bleve Sværdridderne overalt slaaede af de russiske Tropper, og deres Fæstninger bleve indtagne. Endelig opløste Sværdriddernes berømte Orden sig. Øen Øsel solgtes til Danmark; Reval overgav sig til Svenskerne; Hærmesteren, Gotthard Kettler afstod Livland til Polen, nedlagde sin Værdighed og tog Kurland og Semgallen som et arveligt Hertugdømme til Lehn af Polen. Krigen mellem Polen og Rusland vedvarede. I Aaret 1563 beleirede og indtog Ivan den Skrækkelige i Spidsen for en talrig Hær med et stærkt Artilleri Staden Polozk, der ved sin Beliggenhed i Nærheden af Livland og ved Floden Dyna, Rigas store Handelsvei, var et meget vigtigt Punkt. Trods en Seir ved Orscha anmodede Kongen af Polen om Vaabenstilstand og foreslog en Deling af Livland (1566). Ivan fordrede Besiddelsen af Riga, og hans Fordring bifaldtes af en af ham selv sammenkaldt Forsamling, der bestod af Geistlige, Bojarer og Kjøbmænd fra Moskov og Smolensk. Den enevældige Czar samlede saaledes en Stænderforsamling og henvendte sig til den offentlige Mening. Krigen udbrød igjen og endte efter fire Aars Forløb atter med en Vaabenstilstand. Czaren udtænkte nu et Middel til at komme i Besiddelse af Livland. Da han opgav Haabet om at kunne forene Østersøhavnene umiddelbart med sit Rige, tilbød han Prins Magnus af Danmark, Kristian den Tredies Søn, Titlen: Konge af Livland og gav ham Prindsesse Maria, en Datter af den henrettede Prinds Vladimir, til Ægte. Magnus, der kun var Konge af Navn, bemærkede snart, at han blot var et Redskab for den moskovitiske Politik. Han intrigerede mod Czaren og maatte flygte. Han begav sig 1578 til Kurland.

Medens Rusland var indviklet i Krig med Polen, blev det hjemsøgt af de krimske Tatarers Indfald. Kong Sigismund ophidsede Khanen: desuden indsaae denne, at hans Sag var snevert forbunden med Kongen af Polens; thi Czaren vilde bemægtige sig Kiev, anlægge Stæder ved

Dnieper, og hvad vilde Tatarerne vinde derved? Havde Ivan ikke erobret to mongolske Riger? Sultan Selim den Anden af Stambul var rede til at forbinde sig med dem til en hellig Krig for Kasan og Astrakhan. I Aaret 1569 aabnede 17,000 Tyrker under Anførsel af Kassim Pascha og 50,000 Tatarer, som Khanen kommanderede, Beleiringen af Astrakhan. Sagen trak i Langdrag; Paschaen havde til Hensigt at holde ud Vinteren igjennem, men der udbrød en Opstand i Hæren; han blev tvungen til at ophæve Beleiringen og tabte meget Mandskab paa de øde Stepper. To Aar efter gjorde Khan Devlet Ghirei et Indfald i Rusland i Spidsen for 120,000 Mand. Kom Vojvodernes Forræderi ham til Hjælp? Han overskred Oka og viste sig pludselig under Moskovs Mure. Han satte Ild paa Staden, der nedbrændte fuldstændig med Undtagelse af Kreml. Offrenes Tal var umaadelig stort. Khanen trak sig tilbage med Fanger i tusindevis og sendte Czaren dette uforskammede Budskab: «Jeg brænder og plyndrer Alt for Kasans og Astrakhans Skyld. Jeg er kommen til Dig, og jeg har afbrændt din Stad Moskov. Jeg vilde have din Krone og dit Hoved, men Du, Du har ikke vist Dig, Du har ikke modtaget Kampen, og Du vover at give Dig ud for Czar af Moskov. Vil Du leve i Fred med mig? giv mig da mit Kasan og mit Astrakhan tilbage. Havde Du Penge at byde mig, ja besad Du al Verdens Rigdom, det vilde være unyttigt. Hvad jeg vil, er Kasan og Astrakhan. Hvad angaaer Veiene i dit Rige, saa har jeg seet dem og kjender dem.» Khanen kom igjen næste Aar, men Fyrst Mikael Vorotinski standsede ham ved Bredden af Lopasnia og tilføiede ham et fuldstændigt Nederlag (1572).

Samme Aar døde Kong Sigismund den Anden August af Polen. Hans Regjering blev især mærkværdig ved Unionen i Lublin (1569), i Kraft af hvilken Polen og Lithauen herefter kun dannede een Stat under en Valgfyrste. Saaledes svækkedes i Polen Herskermagten paa samme Tid

som den i Rusland naaede den høieste Grad af Energi. I Varschov havde der dannet sig et Parti af Stormænd, der endog var rede til at vælge Ivan den Skrækkeliges Søn til Konge af Polen. Det vilde have været Forberedelsen til en Forening af de to store slaviske Riger, der meget mindre ere skilte fra hinanden ved Sproget end ved Religionen, og hvis stigende Antagonisme skulde ende med det enes Undergang. Ivan vilde dog ikke, at Sønnen skulde have Kronen, men han vilde selv sætte den paa sit Hoved. Vi see ham behandle de polske Afsendinge med Forekommenhed og forsvare sig mod de Beskyldninger for Grusomhed og Tyranni, som de moskovitiske Landsforviste reiste mod ham. «Naar Eders «Pans», der nu ere uden Konge,» sagde han til den polske Gesandt Voropai, «ville vælge mig til deres Hersker, skulle de see, hvilken Beskytter og hvilken god Herre de ville finde i mig. Mange sige hos Eder, at jeg er grusom, og jeg er ganske vist grusom og vredladen; jeg nægter det ikke, men mod hvem er jeg grusom? Mod den, der er det mod mig. De Gode giver jeg uden at vakle i min Beslutning Kjæden og Dragten, jeg bærer. Hvis Eders Fyrster elske deres Undersaatter, er der ikke noget Forbausende deri, eftersom deres Undersaatter elske dem. Mine vilde have overleveret mig til de krimske Tatarer. Mine Vojvoder have ikke en Gang underrettet mig om Fjendens Ankomst. Maaske var det vanskeligt for dem at beseire en i Tal saa overlegen Fjende, men havde de end med Tabet af nogle tusinde Mand blot bragt mig en tatarisk Svøbe eller Ridepidsk, vilde jeg have været dem erkjendtlig derfor. Jeg er ikke bange for Fjenden, men jeg frygter for Forræderi fra mine egnes Side. De have ladet Moskov brænde ned; man havde kunnet forsvare det med et tusinde Mand; men naar de Store ikke ville forsvare sig, hvorledes skulle da de Smaa kunne gjøre det? Tænk paa deres uhyre Forræderi mod mig. Er En derpaa bleven straffet, er det for hans

Forbrydelse, han er bleven tugtet. Jeg spørger Dig selv: Skaaner man Forræderne hos Eder?» — Ivan vendte derefter tilbage til sine Klager over Kurbski, til sin første Hustrus Forgiftning og endte med Løftet om, at han vilde «overholde Loven, agte og endog udvide Polens Friheder og Privilegier». — Men i Varschov gik den franske Gesandt endelig ved Gaver og Løfter af med Seiren, og Henrik af Valois, Hertug af Anjou, proklameredes som Konge. Han forblev ikke længe i Polen. Efter at han var flygtet tilbage til Okcidenten, traadte en ny Rigsdag sammen, og de rivaliserende Hoffers Intriger begyndte igjen.

Stefan Bathory, Vojvod af Transsylvanien, valgtes. Det var en ung, energisk og ærgjærrig Fyrste. Man havde ikke kunnet stille en frygteligere Fjende overfor den ældede Czar Ivan. Ikke blot Erobringen af Livland, der foregik under saa mange Gjenvordigheder, var sat paa Spil, men Bathory havde, idet han paasatte sig Kronen, svoret, at han vilde tilbageskaffe Polen alle de Byer, de moskovitiske Storfyrster havde erobret. Den halv-babariske russiske Hær, dens middelalderlige Militstropper, dens tatariske Rytteri, dens for høiere Indsigt blottede Taktik, dens svage Artilleri, stødte nu sammen i Kamp med en i Sandhed europæisk Hær, et kløgtig ledet Artilleri, paalidelige Regimenter af tydske Leietropper og krigsvante ungarske Skarer. Ivan ventede sin Fjende i Livland, da Stefan Bathory pludselig viste sig foran Polozk, som han trods en kraftig Modstand indtog: de russiske Kanonerer hængte sig i Fortvivlelse paa Skytset. I Løbet af dette Aar og de følgende indtoges flere russiske Fæstninger. Nordens Heros, Bathory, denne Ivan den Skrækkeliges Tidsalders Karl den Tolvte, syntes at være nær ved at tilintetgjøre alle Resultaterne af en lang Regjering og standse Ruslands Bestræbelser for at komme ud af den barbariske Tilstand. Svenskerne paa deres Side, kommanderede af de la Gardie,

indtoge Kexholm i Karelien og besatte Estland. Det gamle pskovske og novgorodske Rusland angrebes: i Aaret 1581 beleirede Bathory Pskov, medens de la Gardie bemægtigede sig Narva, Ivangorod, Jane og Koporje. Men Pskov betegnede Grændsen for Bathorys heldige Krigsforetagender: denne lille By blev forsvaret med saa stor Energi af Ivan Schuiski, at Polakkerne og Ungarerne efter tre Maaneders Beleiring og mangen tilbageslaaet Storm maatte erklære sig for overvundne.

Ivan den Fjerde viste sig ikke mere i Spidsen for sine Tropper, da han fandt, at en Fyrste, der ikke kunde stole paa sin Adel, handlede urigtig, naar han udsatte sig for Farerne i et Slag; Ludvig den Ellevte havde allerede prøvet det ved Montlhery. Han helligede sig da den Opgave at lede Politiken udadtil. Da han truedes af Bathory, fandt han paa et Middel til at overvinde Vanskelighederne. Han paakaldte Pave Gregor den Trettendes Mægling mellem den katholske Konge og ham selv. Paven sendte Jesuiten Antonius Possevino til Moskov med det Hverv, at han samtidig skulde underhandle om de to Kirkers Forening. Possevinos Beretning viser os Ivan den Skrækkelige i hans sande Lys: han er en videbegjærlig og undertiden humoristisk Mand med en Fordragelighed, der er mærkelig for hin Tid. Mislykkedes end den religiøse Del af Missionen for Pavens Afsending, opnaaede han dog i det mindste, at der blev sluttet en Vaabenstilstand mellem de to Herskere; Ivan maatte udlevere Polozk og alle sine Erobringer i Livland (1582). Det dristige Forsøg paa at skaffe sig Adgang til Østersøen, der gik halvandet hundrede Aar forud for Peter den Stores, var da fuldstændig strandet. Frugten af tredive Aars Anstrengelser og Offre var spildt.

Englænderne i Rusland. Sibiriens Erobring.

De Forfattere, der ere fjendtlig stemte mod Ivan stille gjerne Slutningen af hans Regjering, hans personlige Regi-

mente op som en Modsætning til hans første Aar, det vil sige til Sylvesters og Adaschevs Styrelse. I den første Periode lutter heldige Resultater: Kasan og Astrakhan erobres. I den anden Periode overvindes Rusland af Polakkerne og Svenskerne; Russerne kastes ud af Livland; Polozk tabes; Khanen af Krim afbrænder Moskov. Men Sagen var den, at de russiske Vaaben under Ivan den Fjerde vare heldige i Orienten mod Barbarer, der vare ukyndige i Krigskunsten, medens de bukkede under i Okcidenten, i Kampene mod de europæiske Troppers Artilleri, Taktik og Disciplin. Ivan behøvede mere Talent for at lade sig beseire i Livland, end han tiltrængte for at blive Seierherre i Kasan. Det er ikke vanærende for det sextende Aarhundredes Rusland, at det ikke magtede Løsningen af den Opgave, paa hvilken Peter den Store med hele sit Geni anvendte fem og tyve Aar af sit Liv.

Denne ulykkelige Periode af Ivans Regjering var ikke ufrugtbar for Ruslands Storhed og Udvikling. Tydskerne lukkede Østersøen for ham, men Englænderne aabnede ham det hvide Hav. Et engelsk Skib ved Navn «Edvard», der var paa Opdagelsesreise i Polaregnene, landede 1553, efter at to andre Skibe, der ledsagede det, vare gaaede til Grunde, ved Mundingen af Dvina. Kaptainen, Chancellor, begav sig med et Brev fra Edvard den Sjette til Moskov og knyttede de første Handelsforbindelser mellem de to Stater. Czaren vedligeholdt hine med den største Omhu. I Aaret 1568 søgte Czaren at vinde den store Dronning Elisabeth som Forbundsfælle mod Polen og Sverrig; til Gjengjæld tilbød han hende udelukkende Ret for de engelske Kjøbmænd til at handle med Rusland, skjøndt denne Ret, efter hans Opfattelse, vilde være byrdefuldere for hans Rige end en virkelig Tribut. Men det blev ikke til Noget hverken med Forbundet eller med Handelstraktaten. — Franske Kjøbmænd medbragte et Brev fra Henrik den

Tredie og nedsatte sig i Moskov. Ogsaa fra Holland, Spanien og Italien ankom Handelsmænd.

I Aaret 1558 havde Czaren overladt Gregorij Stroganov 146 Verst øde Land ved Bredderne af Kama. Stroganov'erne opførte her Boliger og begyndte Udbyttelsen af Urals Mineralskatte. Kolonisterne stege endog over Bjergkjæden og betraadte det tatariske Rige Sibirien. Stroganov'erne, der vare dristige som Spanierne, drømte om Erobringen af dette vidt udstrakte Rige og anmodede Czaren om Bemyndigelse til at angribe Tatarerne. Men dertil udkrævedes en Hær. Her indtraadte nu det Tilfælde, at et af Ruslands ureneste Elementer blev et Middel til dets Fremskridt. Vagabonder ved Don havde mere end een Gang vakt Czarens Vrede ved at plyndre Reisende og Skibe paa Volga, denne russiske Hovedforbindelsesvei, og de havde ogsaa forgrebet sig paa Kronens Eiendom. En af Anførerne for disse Røvere, Kosakken Jermak Timofojevitsch, benaadedes af Czaren og traadte i Stroganov'ernes Tjeneste. I Spidsen for 850 Mand: Russere, Kosakker, Tatarer, Tydskere og Polakker steg han over Uralbjergene, indjog ved sine nye Ildvaaben de Indfødte Skræk, trængte gjennem de umaadelige urørte Skove ved Tobol, slog Khan Kutschium i flere Træfninger, satte sig i Besiddelse af hans Hovedstad Sibir og tog hans Fætter Mametkul til Fange. Derpaa underkastede han sig Landet ved Bredden af Irtisch og Ob og trøstede Czaren i dennes sidste Aar med den Efterretning, at han havde erobret ham et nyt Rige og føiet Sibiriens Krone til Ruslands. Ivan sendte strax Biskopper og Præster til sit nye Land. Efter at Jermak havde fuldført Sibiriens Erobring og aabnet Forbindelse med det rige Bukhari, døde han, kort efter Ivans Bortgang. Jermak blev overrasket af sine Fjender ved Irtisch. Han vilde svømme over Floden, men han sank strax til Bunds med sit tunge Jernharnisk, som Czaren havde foræret ham (1584). Denne Pizarro's og Cortez's Medbeiler, denne «conquistador» af

en ny Verden, staaer som en Helt for den orthodoxe Kirke og Folket: paa hans Grav skete der Undere; episke Sange forherlige hans Bedrifter; selv hos Tatarerne har der dannet sig en Legende om ham.

Ivan den Skrækkelige kan betegnes som Grundlæggeren af «strælzy» eller «Strelitzerne», en national Milits, der i Løbet af et hundrede Aar gjorde Riget mange Tjenester. Langs den af Tatarerne truede Grændse oprettede han Vagtposter og Leire, i hvilke Landmilitsen uddannedes. — Han indkaldte Fremmede. Han tillod den protestantiske Præst Westermann fra Dorpat at prædike i Moskov, han hørte paa Eberfelds Prædikener og udviste i flere Tilfælde religiøs Fordragelighed.

Czar Ivans Karakter var en mærkelig Blanding af Storhed og Barbari. Grusom, udsvævende og overtroisk som han var, hengav han sig snart med sine Yndlinge til de skjændigste Orgier, snart saae man ham, iført en Munkedragt, i Spidsen for dem ved Processioner og Bodsøvelser. Ligesom Henrik den Ottende var han flere Gange gift. Efter Anastasia Romanovs Død ægtede han Tscherkesserinden Maria; derefter havde han to lovlige Hustruer, hvorpaa han indgik to Ægteskaber, som Kirken nægtede at stadfæste. Med sin syvende Hustru, Martha Nagoi, havde han Sønnen Dimitri, den anden af dette Navn. Mod Slutningen af sit Liv vendte han sig til Udlandet om en ægteskabelig Forbindelse og beilede til den polske Konges Søster og til en Kusine af Elisabeth af England. Hans raa Vaner, den Lethed, hvormed han haandterede sit Jernspyd, førte til et tragisk Optrin. Under en Trætte med sin ældste Søn tilføiede han denne med sin Stok et dødeligt Slag. Czaren sørgede dybt: det forekom ham, at han nu var uden Efterfølger, thi af hans to andre Sønner var den ene, Feodor, svag paa Aand og Legeme, den anden, Dimitri, var kun et lille Barn. For en fremmed Efterfølger, for en af disse afskyede Bojarer havde han, efter

at der var udgydt saa meget Blod og overstaaet saa mange Farer, altsaa grundlagt Autokratiet! Tre Aar overlevede han sin Søn: han døde 1584. Historieskriveren maa ikke lade sig skræmme af de mange grusomme Handlinger, men han maa, for at bedømme Ivan rigtig, sammenligne ham med Samtidens Mænd. Han maa ikke glemme, at det sextende Aarhundrede var Henrik den Ottendes, Ferdinand den Katholskes, Filip den Andens, Katharina af Medicis, Inkvisitionens, Bartholomæusnattens og Religionsforfølgelsernes Aarhundrede. Tilmed har den Tids Europa et stort Forspring for det asiatiske Rusland, der næppe var undsluppet det mongolske Aag. Men ved at decimere, ydmyge og terrorisere Aristokratiet umuliggjorde Ivan den Skrækkelige i det mindste det Adelsanarki, — denne de slaviske Folks Ulykke, — der i Polen, efter at det havde svækket Kongedømmet, førte til Nationens Undergang.

Sextende Kapitel.

Det moskovitiske Rusland og Renaissancen.

Det sextende og syttende Aarhundredes Rusland er en orientalsk Stat, der næsten ikke staaer i Forbindelse med Europa. Sværdridderne i Livland, Polakkerne og Svenskerne, der indsaae, at Rusland vilde være de numerisk svagere Naboer underlegent, saa længe det var barbarisk, søgte at hindre Vestens Kultur fra at trænge derind. Kong Sigismund truede de paa Østersøen farende Englændere med Døden, fordi disse ikke forstode, at «Moskoviten, der ei blot er vor Modstander for Øieblikket, men alle Folks evige Fjende, ikke maa forsyne sig med Skyts, Kugler og Ammunition, men især ikke med Haandværkere, der kunne vedblive med at tilvirke ham Vaaben, der hidtil vare

ukjendte i dette barbariske Land.» Det moskovitiske Rige vedblev derfor, som en Følge af disse skinsyge Forsigtighedsregler og i Kraft af Russernes Had mod «Muselmændene» og Vestens «Kjættere», at være det, hvortil Tatarernes Indfald havde gjort det: et asiatisk Rige. Det patriarkalske Regimente, der var karakteristisk for de gamle slaviske Lande, og de orientalske Herskeres Exempel bidroge i Rusland til Opretholdelsen af det despotiske Princip i hele dets Styrke. Czaren var samtidig sine Undersaatters Fader og Herre, han var mere uindskrænket end Tatarernes Khan eller Sultanen i Konstantinopel. Hans Undersaatters Person og Gods vare hans Eiendom; de fra Rurik nedstammende Fyrster vare kun hans Slaver, «cholopy». Rigets Stormænd undertegnede ikke deres Ansøgninger med deres Navn f. Ex. Ivan eller Peter, men med krybende Diminutiver af Navnet, i dette Tilfælde: Vanja eller Petruschka. Kun skjælvende nærmede man sig Czaren og kastede sig ned paa Jorden for ham. Riget betragtedes som hans Eie; han forvaltede det ved Hjælp af sine egne «Folk», der vare fulgte efter de gamle Storfyrsters Druschina; han regjerede det gjennem sine egne eller sin Hustrus Slægtninge. De anseteste Herrers Sønner satte en Ære i at tjene ham som «spalniki» eller som «stolniki» d. v. s. henholdsvis som Vagt ved Sovekamret eller som Pager ved Taflet. De fornemste Bojarer dannede Rigets Raad, «duma», der samledes i Czarens Palads, og i hvilket han førte Forsædet. Den russiske Adel var sunken ned i fuldstændig Afhængighed af Herskeren, efter at dens Modstand mod en saadan Nedværdigelse var bleven overvundet. «Knæserne», der vare spredte over hele Landet som Gouvernører over Provindser eller Stæder, eller i Hovedstaden vare underkastede et meget strengt Tilsyn, vare blevne afmægtige. Ivan den Fjerdes Efterfølgere, der vilde sikkre hans grusomme Politik varige Resultater, forbøde Bærerne af visse altfor berømmelige Navne at gifte sig.

Naar Czaren havde til Hensigt at indgaa Ægteskab, sendte han Gouvernørerne en Rundskrivelse, i hvilken han opfordrede dem til at skikke de skjønneste Piger, i det mindste de, der vare adelige, til Moskov. Ligesom Assur i Bibelen, ligesom Keiser Theofilus i Byzans's Krønniker eller ligesom Ludvig den Fromme i «Astronomens» Fortælling, traf han sit Valg blandt Skjønhederne. Da Vassili Ivanovitsch vilde gifte sig, samlede man 1500 unge Piger; efter at første Udvalg var foretaget, sendtes 500 til Moskov; af disse udskilte Storfyrsten tilsidst 10, der undersøgtes af Læger. Den skjønneste og sundeste af dem blev Herskerinde: hun antog et andet Navn som Tegn paa, at hun begyndte en ny Tilværelse. Ogsaa hendes Fader skiftede som Czarens Svigerfader Navn. Herskerindens Slægtninge, der nu kom til at danne Czarens Omgivelse, sattes ind i Embederne og fik den afgjørende Indflydelse paa Statsstyrelsen. De, der bleve fortrængte eller maatte vige for de nye Magthavere, søgte ved at hidføre den nye Herskerindes Undergang at tilbageerobre den tabte Stilling, og de toge ikke i Betænkning at anvende Gift og Snigmord. Mange af disse keiserlige Forlovede overlevede ikke deres Triumf: de overfaldtes pludselig af hemmelighedsfulde Sygdomme og døde før Kroningsdagen. Alle Vassili Ivanovitsches Efterfølgere indtil Alexis Mikaelovitsch anvendte ved Valget af deres Ægtefælle denne Skjønhedskonkurrence. Det var et Privilegium for Herskerne i Moskov og Prindserne af deres Blod.

Mændene af «Druschina'en» eller af Czarens «Omgivelse» betragtede det som under deres Værdighed at tjene ham paa anden Maade end i Krigen og ved Retspleiens Udøvelse. Arbeidet med Pennen maatte overdrages Sønnerne af Præster eller Kjøbmænd, «djaks», der havde en ligesaa beskeden Begyndelse som de kapetingiske Legister, der sad ved de franske Pairers Fødder; men tilsidst kom hine ligesom deres franske Kolleger til at indtage de

store Herrers Plads. — Statens Forvaltning var overdragen til tredive eller fyrretyve «prikases» eller Bureauer, hvis Tal og Attributer skiftede med Tiderne. Der var et «prikas» for Fødemidler, et for Drikkevarer og et for Nøglerne, hvilke tilsammen havde Hoffets Underhold til Opgave. Dette var ingenlunde en lille Sag, thi ikke blot holdt Czaren, Czarinde og Prindserne af Blodet aabent Taffel, men i Overensstemmelse med de patriarkalske Forestillinger maatte Fyrsten fra sit Bord ogsaa bespise de Embedsmænd, der ikke boede i selve Slottet. Der var et «prikas» for Guld- og Sølv-Taffelservicet, et for Garderoben, et henholdsvis for Lægemidler, Heste, Jagt og endelig et for Leg og Spil, under hvilket Alt, hvad der tjente til Czarens Adspredelse henhørte. «Prikas kazennyi» forvaltede de keiserlige Manufakturer, hvori de Guld- og Silkestoffer tilvirkedes, paa hvilke Kronen havde Monopol, og her var ogsaa Oplagsstedet for det værdifulde Pelsværk, der kom fra Sibirien. Til dette Bureau vendte man sig, naar der skulde gives Gaver til Geistligheden, Bojarerne, fremmede Magters Gesandter eller græske Munke, der vare komne fra Byzans eller Athos for at bede om Almisser. «Finansvæsenet bestyredes af tre Bureauer, og de forskjellige vigtige Forvaltningsgrene havde hver sit Bureau eller «prikas».

Statsindtægterne bestode i Indkomsten fra Czarens «Domæne», der indbefattede over tredive Stæder med deres Distrikt, og hvis Beboere udredede deres Afgift i Naturfrembringelser eller i Penge; i «tjaglo», en aarlig Skat paa hvert tresindstyvende Maal Korn; i «podat», en fast Sum, paalignet hver «dvor» eller Arne; i Udbyttet af Tolden og Overskudet af Konsumptionsskatten i Stæderne; i Afgiften af de offentlige Bade; i Forpagtningsafgiften for Kronens Kroer; i Pengebøder, Retsomkostninger og endelig i de af «Røvernes Domstol» foretagne Konfiskationer. Englænderen Fletcher, der besøgte Rusland paa Boris Godunovs Tid, vurderede den samlede Indtægt til 1,223,000

af den Tids Rubler. Desuden fik Czaren aarlig fra Sibirien, Perm og Petschora Pelsværk og andre Gaver, hvilke han borttuskede til tyrkiske, persiske, armeniske, bukhariske eller andre orientalske Kjøbmænd, der besøgte Markederne eller landede i Rigets Havne. Endvidere forbeholdt Kronen sig at drage de Embedsmænd, der uhindret en Tid lang havde beriget sig paa Befolkningens Bekostning, til Regnskab og fratage dem Byttet. Czaren, der ligesom Despoterne i det gamle Ægypten havde taget Monopol paa visse Grene af Handelen, optraadte paa Markedet som sine Undersaatters troløse Konkurrent. Han sendte til visse Provindser Agenter, der opkjøbte alt Pelsværk, Vox og Honning; Eierne bleve tvungne til at sælge Varerne til lave Priser, hvorefter de afhændedes med stor Avance til Englænderne i Arkhangel eller til asiatiske Kjøbmænd. Først naar Czarens Magasiner vare tømte, var det tilladt de russiske Kjøbmænd at vende sig andet Steds hen for at faa Varer. Fletcher anfører endnu flere andre Udpresningsmaader, hvoraf Czarens Regjering fra Tid til anden betjente sig.

I den borgerlige Retspleie var der tre Instanser, nemlig: 1) Distriktstarostens, Sotniks, Domstol, der var oprettet for hvert Hundrede af Plove; 2) Vojvodens Domstol i Hovedstaden i hver Provinds og 3) den høieste Domstol i Moskov. Trods Ivan den Tredies og Ivan den Fjerdes Lovbøger var Loven dog saa forvirret og ubestemt, at Fletcher har kunnet sige, at der i Rusland ikke var nogen skreven Lov. Rettergangen var den samme som i det karolingiske Frankrig: kunde man ikke stille Vidner eller præstere skriftlige Beviser, maatte Dommeren kræve Ed af en af Parterne. Undertiden maatte Edens Værdi bestyrkes ved Tvekamp. De Kjæmpende, siger Herberstein, bebyrdede sig med flere Vaaben og med tunge Rustninger; men hæmmedes saaledes af alt dette Jern, at en Russer stedse beseiredes af en Fremmed: Ivan den Tredie forbød

Fredrikstad Folkebibliotek

da slige Kampe med Udlændinge. Stundom leiede den ene af de stridende Parter en Mand til at kjæmpe for sig, hvorved den retslige Tvekamp udartede til et Slags Skuespil.

Lovgivningen var i Gjældssager ligesaa streng som de tolv Tavlers Love i det gamle Rom. Den insolvente Debitor underkastedes «praviosch» d. v. s. han blev bunden og halvnøgen pidsket tre Gange daglig paa en offentlig Plads. Bevægedes Ingen af hans Smertensskrig til at betale for ham, var det ham tilladt at sælge Hustru og Børn eller stille dem som Pant, men havde han ingen, blev han Kreditors Slave. Straffelovgivningen var grusom. I Sager angaaende Tyveri, Mord, Majestætsforbrydelse blev Tiltalte udsat for alle de Pinsler, en spansk Inkvisitor havde kunnet finde paa. Dødsstraffen var af forskjellig Art: der anvendtes Hængning, Halshugning, Radbrækning, Spidning, Drukning under Isen eller Pidskning til Døde med en Knut. En Hustru, der havde dræbt sin Mand, blev nedgravet levende indtil Halsen; Kjætterne bestege Baalet; Hexemestre brændtes levende i et Jernbur; Falskmøntnerne heldte man smeltet Metal i Halsen. Endelig maa man ikke glemme den Dødsstraf, der bestod i Sønderlemmelse i mange Stykker og Legemets Sønderflængelse med Jernhager. Adelsmanden, der dræber en Muschik, straffes kun med en Bøde eller med Ris. Dræber en Adelsmand sin Slave, udsætter han sig ikke for nogen Straf, thi Slaven er hans Eiendom.

Førend Patriarkatet blev oprettet, var Værdigheden som Metropolit i Moskov den høieste Værdighed i den russiske Kirke; derefter kom de sex Erkebiskopper af Novgorod, Rostov, Smolensk, Kasan, Pskov og Vologda; derpaa de sex Biskopper af Riæsan, Tver, Kolomenskoje, Vladimir, Susdal og Krutiski eller Sarai, hvis Stifter vare umaadelig store. Kirken var ligesaa afhængig af Czaren, som den byzantinske Kirke havde været det af Keiserne: en Prælat blev indsat eller afsat uden mange Formaliteter. Biskopperne

valgtes blandt den «sorte Geistlighed» d. v. s. blandt Klostermunkene, der havde aflagt Løfte om Kydskhed. Deres Indtægter vare betydelige, deres Ceremonier ærefrygtvækkende. Fletcher fremhæver i sin Skildring Geistlighedens Uvidenhed. Den «hvide Geistlighed» eller Sognepræsterne havde ikke blot Ret til at gifte sig, men det var deres Pligt. Disse Præster stode i Henseende til Sæder og mangelfuld Undervisning næsten i Niveau med Bønderne, og stundom bleve de ligesom disse underkastede de mest vanærende Straffe. Klostrene vare talrige, havde mange Beboere og vare meget rige. St. Sergius Klostret i Troitsa besad 110,000 «Sjæle» eller Bønder. Alle Nødlidende søgte et Tilflugtssted der. Klostrene tjente mere end een Gang til Fængsel for de i Unaade faldne Stormænd, der her førte et lystigt Liv ligesom forhen de frankiske Adelsmænd i de merovingiske Kirkers Klostre. Fra Czarens Taffel sendte man dem udsøgte Retter: Stør, Sterlet, Figner, Rosiner, Oranger, Peber, Safran og Krydernelliker. I et Brev til Munkene i St. Kyrillos Klostret ved den hvide Sø dadler Ivan den Fjerde med en Blanding af Strenghed og Ironi deres Forekommenhed mod de fangne Bojarer. — Hvad den orthodoxe Religion angik, blev der i dens Udøvelse lagt mere og mere Vægt paa det Ydre: paa Knælen, Tællen paa Rosenkrands og Pilegrimsfarter. Disse sidste gik især til det berømte Kloster i Kiev med dets Gravhvælvinger, i hvilke Helgeners Legemer hvilede; til St. Kyrillos Klostret ved den hvide Sø, St. Sergius Klostret i Troitsa og St. Sofia Klostret i Novgorod. De Frommeste begave sig til det hellige Bjerg Athos, til Kristi Grav, ja endog til Sinai.

Den nationale Hær bestod, ligesom hos Tatarerne, væsentlig af Rytteri. «Stolniki» og «spalniki» og andre unge Hofmænd dannede en keiserlig Garde paa omtrent 8000 Mand. Alle Rigets Adelsmænd, «dvoriane», vare forpligtede til Rostjeneste. Det adelige Rytteri beløb sig

til 80,000 Mand, hvortil kom det uregelrette Rytteri, der var sammensat af Kosakker fra Don og Terek, af Tatarer og Baschkirer. Det russiske Fodfolk bestod af: 1) «datotschnie ljudi», Kirkernes, Klostrenes og Krongodsernes Bønder, og af 2) «strælzy», Skytter eller kommunal Milits, der var organiseret i Ivan den Fjerdes Tid. Endelig var der Artilleriet og det Mandskab, der betjente «guliái-gorody», smaa bevægelige Trævolde, der anvendtes ved Beleiringer og selv i aaben Mark, sidstnævnte Sted til Dækning. I det femtende Aarhundrede begyndte man at hverve fremmede Tropper, der vare væbnede og disciplinerede paa europæisk Vis: Polakker, Ungarer, Grækere, Tyrker, Skotter og Svenskere. Historien har opbevaret Navnet paa nogle af deres Anførere f. Ex. Tydskeren Rosen og Franskmanden Margaret, der har efterladt interessante Erindringer om den falske Dimitri. De nationale Troppers Bevæbning var fuldstændig orientalsk: lange Klæder, høie Sadler, korte Stigbøiler, kostbare Hestedækkener og Brynjer bestaaende af bevægelige Jernskæl. Czaren selv drog i Krigen med Landse, Bue og Kogger. Hæren deltes sædvanlig i fem Divisioner: Centrum, venstre Fløi, høire Fløi, Fortravet og Bagtravet; i Spidsen for hver af dem stode to Vojvoder af forskjellig Rang; desuden var der Vojvoden for Artilleriet og for den ambulante Leir samt «Atamanerne» for «strælzy» og for Kosakkerne. Kommandograderne i den regulære Hær vare: «tyssatski», Kiliarchen og «sotski», Centurionen, hvorefter kom Befalingsmændene for henholdsvis halvtresindstyve og ti Mand. Overkommandoen havde Vojvoden. Hver Soldat maatte tildels sørge for sin egen Forpleining, og Mundforraadet bestod hovedsagelig af Flæsk og tørret Fisk.

Rusland søgte fra nu af at underholde regelret Forbindelse med de andre Magter. Dets første Gesandter vare Grækeren Demetrius Trakhaniotis og Italieneren Marko Ruffo, der var Gesandt i Persien. Ikke de mægtigste, men

men de nærmeste Stater bleve behandlede med størst Hensynsfuldhed. Medens man kun sendte en simpel Kureer (gonets) til den tydsk-romerske Keiser, til Kongerne af Frankrig, England og Spanien, skikkedes der til Polen, Sverrig og Danmark Bojarer, der vare ledsagede af «djaks». Gesandtskabernes Bureau, «prikas», der til sin Raadighed havde 50 Oversættere og 70 Tolke i alle Sprog, leverede dem et Leidebrev, udførlige Instruktioner, Breve til den fremmede Hersker, Gaver, to Aars Løn og desuden, fra Kronens «prikas», et vist Kvantum Pelsværk eller kostbart Klæde, hvilket de kunde forsøge at sælge paa den fordelagtigste Maade. Den russiske Afsending var, ligesom Tatarernes og Byzans', samtidig Handelsrejsende for Czarens Regning. Man paalagde Gesandterne at undgaa enhver stødende Optræden og vaage over deres Følge, men de opfordredes til at udfolde den største Pragt og forlange, at der skulde vises dem al mulig Ære. De maatte ikke taale, at Czarens Titler bleve forkortede, og disse Titler vare temmelig indviklede, da de opregnede alle de Lande, der vare underlagte hans Herredømme. De russiske Gesandters merkantile Tilbøieligheder og deres evindelige Trættekjærhed i Etikettespørgsmaal gjorde dem utaalelige ved alle europæiske Hoffer. Efter deres Hjemkomst kaldtes de til Czaren, aflagde ham nøiagtigt Regnskab for deres Sendelse, overleverede ham den paa Reisen førte Dagbog og Optegnelser om alt det, de havde iagttaget i fjerne Lande. Siden det sextende Aarhundrede finder man i deres Beretninger en Skarpsindighed og en Iagttagelsesevne, der ikke er deres Læreres — Byzantinernes og Venetianernes — Klogskab uværdig.

Naar de fremmede Gesandter kom til Rusland, bleve de modtagne med Pragt og Rundhaandethed, men man stillede sig mistroisk overfor dem. Saa snart de havde overskredet Grændsen, bleve de og deres Følge bespiste og kjørte og holdtes fri for enhver Udgift. Men en «pris-

tav», der stilledes til deres Tjeneste, vaagede over, at de ikke hemmelig underholdt sig med nogen Indfødt eller skaffede sig Oplysninger om Landets Tilstand. Man førte dem gjennem de rigeste Provindser og de mest befolkede Stæder: overalt vare Borgerne blevne opfordrede til at stille sig, iførte deres bedste Klæder, langs den Vei, de Fremmede passerede. I Moskov anviste man dem et Palads til Bolig, og Czaren sendte dem Mad fra sit Bord. Deres første Audiens fandt Sted med stor Pragt i «Facette-Paladset» (granavitaja palata). Væggene i Salen vare behængte med prægtige Tapeter; Taffelservice af Guld og Sølv, i fantastiske Former, funklede paa fløilsbetrukne Forhøininger. Czaren sad, med Kronen paa Hovedet og Sceptret i Haanden, paa Salomos Throne, hvis mekaniske Løver kunde brøle. Han var omgiven af sine «ryndis», iførte lange hvide Kaftaner og bevæbnede med en stor Sølvøxe, af sine pragtfuldt klædte Bojarer og af sin Geistlighed, hvis Dragt gjorde et alvorsfuldt Indtryk. Saaledes modtog Czaren Kreditiverne. Han erkyndigede sig om, hvorledes Gesandtens Herre befandt sig, og dernæst om Reisens Forløb. Var man misfornøiet med Gesandten, blev hans Bolig et Fængsel, hvilket ingen Russer vovede at betræde, og man søgte ved Plagerier at aftvinge ham Indrømmelser eller bevæge ham til at forkorte sit Ophold.

Den brede Befolkning i det moskovitiske Rige bestod af tre Elementer: 1) den egentlige Slave eller «cholop», Romernes «mancipium», der enten var Krigsfange eller en Mand, der havde solgt sig selv eller var bleven solgt af en Anden, eller endelig var Søn af en «cholop»; 2) den paa en Adelsmands Gods «indskrevne Bonde», Romerrigets «colonus adscriptus», der efter Loven vel var personlig fri, men som en stedse strengere Lovgivning til Slutning trykkede ned til at blive en stavnsbunden Livegen, «krepostnyi»; 3) den frie Jordbruger, der levede som Forpagter paa en Andens Jord og bevarede Retten til at skifte Herre,

men som med Tiden kom til at smelte sammen med den anden af de her anførte Klasser. Det var de «indskrevne Bønder», der dannede Landbefolkningens overveiende Flertal. I de gamle Provindser kunde Bonden betragte sig som Jordbundens oprindelige Beboer. Han var kun bleven underlagt Adelsmanden for at sikkre denne en tilstrækkelig Indtægt til Opfyldelsen af Militærtjenestens Krav, men han vedblev alligevel at betragte sig som den egentlige Eier. Hos Landbefolkningens store Masse fandtes endnu den slaviske Organisations oprindelige Træk i hele deres Kraft. Ikke den enkelte Person, men Kommunen, «mir», eiede Jorden; Kommunen var overfor Czaren ansvarlig for Skatterne og overfor Godseieren ansvarlig for Ydelsen af Hoveri og Afgifter. Denne Ansvarlighed udrustede Kommunen overfor alle dens Medlemmer med en uhyre Magt, der var inkarneret i «Starosten», der stodes bi af de Ældste. Indenfor Kommunen var Familien ligesaa strengt organiseret som selve «mir»: Familiefaderen havde over sin Hustru, over sine Sønner, vare disse end gifte, og over sine Sønners Hustruer en næsten ligesaa uindskrænket Magt som Starosten over Kommunen, Czaren over Riget. Den faderlige Myndighed udartede, ved Berøringen med Livegenskabet og det despotiske Regimente, til Haardhed og Vilkaarlighed. Det gamle Barbari holdt sig endnu urørt hos denne uvidende Befolkning; de gamle Slavers Overtro levede endnu. Den russiske Bonde vedblev at være en Hedning under den orthodoxe Skal. Hans Gravsange ere blottede for al kristeligt Haab. I hans Bryllupssange er Mindet om Brudens Kjøb og Bortførelse bevaret. Bondens sørgelige Lod skulde i Løbet af de tre følgende Aarhundreders Udvikling blive endnu tungere. For Staten som for Godseieren bliver han mere og mere forvandlet til et slet og ret Arbeidsdyr. til en Arbeidskraft, man kan bruge og misbruge.

De russiske Stæder bestode i Begyndelsen af en be-

befæstet Borg, «kreml», i hvilken der laa en Besætning af Krigere, og af Forstaden, «possady», der beboedes af Borgerne, «possadskie». Stæderne stode under Vojvoder, som Fyrsten udnævnte, eller under «Staroster», hvilke Befolkningen valgte ud af deres Midte, og som altid vare Adelsmænd. Starosten bestyrede Staden med dens Distrikt. Da det var Borgerne, der betalte de fleste Skatter, var det forbudt dem at forlade deres By: under Alexei Mikailovitsch blev der sat Dødsstraf for Overtrædelsen af dette Forbud. For Udredelsen af visse Afgifter vare alle Stadens Indbyggere solidariske overfor Statskassen. Indenfor Borgerstanden indtoges en Særstilling af Kjøbmændene, hvis Benævnelse «gosti» (Gjæster, Fremmede) er et Bevis for, hvor lidet Handelen endnu havde hjemme i dette Land. Det moskovitiske Rige frembragte en Overflod af Oxehuder, af Ræve-, Zobel-, Odder- og Hermelin-Skind, Vox, Honning, Hamp, Talg, Tran og Fisk. Fra Kina, Bukhariet og Persien fik det Silketøi, The og Kryderier. Det russiske Folk er af Naturen klogt og driftigt, og dog trivedes ikke Handelen. Englænderen Fletcher søger Aarsagen til Handelens Hensygnen i den Usikkerhed, baade Despotiet og Anarkiet fremkaldte. Muschik'en bekymrede sig hverken om at samle eller spare. Han lod, som om han var fattig og elendig for at undgaa Udpresning fra Fyrstens og hans Embedsmænds Side. Havde Bonden Penge, gravede han dem ned, som om han frygtede for en fjendtlig Invasion. Fletcher giver en Skildring af den Brutalitet, hvormed Bojarerne bemægtigede sig Bondens Eiendom. «Kjøbmændene og Borgerne,» siger Leroy-Beaulieu, «kunde vanskelig danne en indflydelsesrig Klasse i et Land, der ved Lithauen, den tydske Ridderorden og Tatarerne var skilt fra Europa, Havet og alle store Handelsveie.» Borgeren var, ligesom Indbyggerne i de franske Stæder i det ellevte Aarhundrede, kun et Slags Bonde: han bar Bondedragt og levede næsten paa Bondevis. Kjøbmændene vare

efter Ivan den Skrækkeliges Udtryk, næsten kun «Handels-Muschiks».

To Ting bidroge fuldstændig til at give det russiske Samfund det samme asiatiske Præg, der allerede viste sig i Czarens despotiske Magt og i Landbokommunismen, nemlig: Husslaverne og Kvindernes Indespærring eller Afsondrethed. Foruden de stavnsbundne Bønder havde enhver russisk Godseier paa sit Herresæde eller i sit Palais i Moskov en Mængde Tjenere. En stor Herre var stedse omgiven af et hundrede «dvorovie», Mænd og Kvinder, der uden Betaling og for middelmaadig Føde forrettede en daarlig bevendt Tjeneste hos ham, men hvis Mængde gav en Forestilling om Herrens Rigdom. Det Følge, der fulgte en Adelsmand, der begav sig til Kreml, kunde sammenlignes med en japanesisk Daïmio's: en lang Række af Slæder eller Vogne, i Spidsen for Toget Forridere, der med Pidskeslag holdt Mængden tilbage, en Afdeling bevæbnede Adelsmænd, der dannede Følget, og bag disse en Skare «dvorovie», der gik barfodede i deres prægtige Liberi — saaledes var dette Tog, der fyldte den «hvide Stads» (bielyi gorod) Gader med sin Larm. Disse Husslaver stode, uden at Kjønnet gjorde nogen Forskjel, under den strengeste Tugt og vare ligesom Oldtidens Slaver udsatte for de afskyeligste Straffe. Medens de «indskrevne» Bønder vare ubevægelig Eiendom, vare «cholopy» bevægelig Eiendom, der kunde sælges familie- eller stykvis uden Hensyn til, om man skilte Hustruer fra deres Mænd eller Børn fra deres Forældre.

Den Skik at indespærre Kvinderne bestod før Tatarernes Invasion: de russiske Slaver vare saaledes Asiater, før de bleve bøiede under det mongolske Aag. Iøvrigt havde Byzans havt langt større Indflydelse end Kasan paa de russiske Sæder: i det gamle Athen og i det middelalderlige Konstantinopel holdtes den gifte Kvinde og den unge Pige indespærret i «Gyneceum», der i Moskov blev

»terem» eller «verkh» (øvre Stokværk). I Rusland var Kvinden stadig umyndig, hvad der var en Følge af Familiens patriarkalske Organisation. De russiske Munke oversatte til hendes Brug Prædikener af byzantinske Munke, hvori Kvinderne opfordredes til at «adlyde deres Mænd, ligesom Slaven adlyder sin Herre,» til at betragte sig som «Mandens Eiendel» og til ikke at lade sig kalde «gosposcha» eller Herskerinde, men til at betragte sin Ægtefælle som sin «gospodin» eller Herre. Familiefaderen havde Straffemyndighed over hende ligesom over Børnene eller Slaverne; kun anbefaler Præsten Sylvester: sin «Domostroi», at der ikke skal anvendes Stokke eller Redskaber af Træ eller Jern; hun skal ikke ydmyges ved at blive slaaet i Tyendets Paasyn, men hun skal tages til Side, hvor der uden Vrede og Heftighed skal tildeles hende en maadeholden Revselse. Ingen Kvinde vilde have vovet at unddrage sig en saadan Tugtelse; selv den stærkeste Kvinde lod sig revse af en svag Mand. Det russiske Ord lød: «Jeg elsker Dig som min Sjæl og banker Dig som min Pels.» Herberstein omtaler en Moskoviterinde, der havde ægtet en Fremmed og ikke troede sig elsket af ham, fordi han aldrig havde slaaet hende. I Hjemmet var Kvinden skjult i «terem», paa Gaden bag Bærestolens Forhæng; hendes Ansigt var tilhyllet med «fata», der lignede et Nonneslør. Heftede man sit Blik paa en Adelsmands Hustru, gjorde man sig skyldig i en Fornærmelse, der overfor Czarens Gemalinde blev en Forbrydelse: man skulde tro, at man var i Stambul eller i Ispahan. Man fritog Kvinden fra at gaa i Kirke: hendes Kirke var i Hjemmet, hvor hun kunde forrette sin Andagt. Præsten Sylvester forlanger, at hun skal vaage over god Orden i Huset, at hun skal staa først op om Morgenen og vække Tyendet, anvise dette Arbeide og med egne Hænder deltage i Husgjerningen, ligesom Oldtidens Lucretia. Men i Virkeligheden var der ogsaa andre Maader, hvorpaa hun kunde anvende sin Tid. De

russiske Bojarinders Toilette var en meget indviklet Sag. «De malede,» siger Petrei, «Ansigt, Øienbryn, Hals og Hænder med Farve, idet de anvendte Hvidt, Rødt, Blaat eller Sort. Da jeg opholdt mig i Moskov, vilde en anset Bojars Hustru, der var beundringsværdig smuk, i Begyndelsen ikke sminke sig; hun blev Gjenstand for de andre Damers skarpe Dom. Hun forandrer sit Lands Skikke, hed det. Mændene klagede til Czaren og en keiserlig Befaling tvang hende til at sminke sig.» Da hos Tyrkerne og Tatarerne et godt Huld var Skjønhedsidealet, anstrengte Kvinderne sig for at gjøre den slanke Skikkelse uformelig, hvad de opnaaede ved Lediggang og Medikamenter. — Hvad Mændene angik, saa bar de langt Fuldskjæg og lange Klæder. At barbere sig, saaledes som Mændene i Okcidenten gjorde det, var, efter Ivan den Skrækkeliges Forsikkring en Synd, hvilken alle Martyrernes Blod ikke kunde aftvætte. Var det ikke at skjæmme Ansigtet paa det i Guds Billede skabte Menneske?

Det byzantinske Munkevæsens Indflydelse gjenfindes i det frugtesløse Forbud mod de uskyldigste Adspredelser. Kortspil, ja endog Skakspil, var banlyst; Sangene til de gamle russiske Heltes Berømmelse, vare fordømte som «Djævlens Sange». «Naar man,» siger «Domostroi», «ved Bordet hengiver sig til uhøvisk Tale, naar man spiller paa Violin eller gussla, naar man dandser, springer eller klapper i Hænderne, da blive, ligesom Røgen fordriver Bierne, ved slige dæmoniske Yttringer Herrens Engle fordrevne fra et saadant Bord og Dæmonerne indtage deres Plads. De, der synge djævelske Sange, spille paa Violin, Tamburin eller Trompet; de, der finde Behag i Bjørne, Hunde eller Falke; de, der more sig med Tærningspil, Skak og Triktrak — fare Alle med hinanden til Helvede, ere Alle tilsammen fordømte.» — Men Forbudene i «Domostroi» trængte ikke igjennem. —

Som en Følge af den almindelige Uvidenhed gaves

der i Rusland ikke noget sandt Aandsliv og paa Grund af Kvindernes Indespærring ikke noget rigtigt Samfundsliv. I Sammenligning med det ridderlige og aandfulde polske Samfund tog Rusland sig ud som et uhyre stort Kloster. Men Djævlen tabte alligevel ikke Noget: Adelen, der levede midt iblandt Slaver, der vare underkastede dens Luner, fordærvedes moralsk, idet den fordærvede hine; usædelig Levemaade og Drikfældighed vare nationale Laster. Rige og Fattige, Unge og Gamle, Kvinder og Børn væltede sig stundom berusede i Gadesmudset, uden at Nogen forbausedes derover. Selv Præsterne drak, naar de droge omkring for at see til Menighedens Medlemmer. Ved Stormændenes Gilder var Drukkenskab almindelig. Skjøndt Prædikanterne bryde Staven over denne Folkelast, behandlede de den dog med synlig Skaansel. «Mine Brødre,» siger En af dem, «gives der noget Afskyeligere end Fylderi? I denne Tilstand have I mistet Hukommelsen og Fornuften, og I ere som Rasende, der ikke vide, hvad de gjøre. Den Drukne har ingen Følelse mere, han ligger hen som et Lig; naar I tale til ham, svarer han ikke. Han savler, han lugter ilde og gisper som et Dyr. Forestil Eder nu den stakkels Sjæl, der besudles i dette smudsige Legeme ligesom i et mørkt Fængsel. Drikfældigheden bringer vor Skytsengel til at fly grædende og gjør Djævlen glad. At drikke sig fuld er det Samme som at offre til Satan. Djævlen fryder sig og siger: Nej, aldrig have Hedningernes Offre foraarsaget mig saa stor Glæde og Lykke som en Kristens Drukkenskab. Undfly derfor, mine Brødre, Fylderiets Forbandelse. At drikke maadeholden er derimod i Overensstemmelse med Loven, at drikke er til Guds Forherligelse, thi Gud har givet os Vinen, for at vi skulle glæde os over den. Ellers maatte Vinen være bleven forbudt af Kirkefædrene, men man behøver ikke at drikke, til man er beruset.»

De eneste Forlystelser vare, trods «Domostroi», Gjøg-

lernes lavkomiske Skuespil, i hvilke ligesaa lidt som i de franske «fabliaux» Geistligheden skaanedes, endvidere den grovkornede Spas, der dreves af Narre, som vare hos Stormændene, ja endog træffes i Klostrene, fremdeles Jagt med Falke og Hunde og Bjørnekampe. Ved alle Fester var der Musik, og undertiden forherligede ved slige Leiligheder en Sanger det gamle Ruslands «bogatyrs» (Kjæmper). Stormænd lulledes i Søvn af folkelige Fortællere, der underholdt dem med Historier; ved Ivan den Skrækkeliges Seng afløste tre saadanne Fortællere hinanden. Under Alexis Mikailovitsch begyndte Theaterforestillinger efter europæisk Forbillede.

Al Overtro i Okcidenten var ogsaa i Kurs i Rusland, der iøvrigt føiede til af sit eget. Man troede paa Stjernetyderi, paa Spaamænd, paa Trolddom, paa visse Urters og visse Formularers underfulde Virkninger, paa Elskovsdrikke, paa Varulve og Vampyrer, hvilke sidste spille en fremtrædende Rolle i Russernes Folkesagn. Den Frygt, man nærede for Troldmænd, aabenbarer sig i de grusomme Dødsstraffe, der fastsattes for dem. De mest oplyste Czarer delte denne Svaghed, og Boris Godunov lod alle sine Tjenere sværge, at de ikke vilde tage deres Tilflugt til Troldmænd eller Troldkvinder eller til noget Middel, der kunde skade Czaren, Czarinden eller deres Børn. Man satte større Lid til Vievand, der var bleven berørt af Helgenlevninger, end til Læger, hvilke man tilmed betragtede som et Slags Hexemestre. Intet var i sin Begyndelse vanskeligere og farligere end at udøve Lægevirksomheden. Naar Lægen ikke helbredede sin Patient, straffedes han som en ildesindet Troldmand. Under Ivan den Tredie blev en af Lægerne, en Jøde, offentlig henrettet, fordi en Czarevitsch var død for ham. En anden Læge ved Navn Anton, Tydsker af Fødsel, beskyldtes for, at han havde ladet en tatarisk Prinds omkomme; han udleveredes til Forældrene, for at der kunde øves Gjengjæld mod ham:

han blev dræbt. I Slutningen af det sextende Aarhundrede forbedredes Lægernes Stilling. Men naar man havde Czarinden eller en anden fornem Dame til Patient og ikke en Gang turde see hendes Ansigt eller føle hendes Puls gjennem Musselin, hvad Middel havde man da til sikkert at erkjende Sygdommens Beskaffenhed.

Saaledes var det gamle Rusland, dette europæiske Kina, som det sextende og syttende Aarhundredes europæiske Reisende have opdaget og beskrevet: Herberstein, Mayerberg og Kobenzl, Østerrigs Afsendinge; Chancellor, Jenkinson og Fletcher, Englands Afsendinge, Venetianeren Contarini og Marko Foscarini, den romerske Kjøbmand Barberini, Danskeren Ulfeld, Slesvigeren Olearius, Svenskeren Petri, Tydskerne Heidenstein og Erik Lassota, Jesuiten Possevino, den franske Skibskaptain Margaret, den engelske Læge Collins o. s. v. Nu staar kun Omtalen af Litteratur og Kunst tilbage.

Den kirkelige Litteratur bestod væsentlig af Samlinger af Lærdomme, der vare laante fra Kirkefædrene; af Læsning for hver Dag i Aaret, der bar Titler, saasom: «Guldbølger», «Guldmund», «Smaragden» o. s. v., af Levnetsbeskrivelser af Helgenerne i den græske og den russiske Kirke. Det vigtigste litterære Monument indenfor denne sidste Gruppe er «Tschetji Minei», en omfangsrig Samling, der skyldes Metropoliten Makarius, en af Ivan den Skrækkeliges Sjælesørgere. Affattelsen af Krøniker fortsattes, blandt hvilke maa fremhæves «Stipennya knigi», de russiske Herskeres Historie siden Vladimir. Foruden de store retslige Arbeider som «Lovbogen» og «Stoglav», maa nævnes «Domostroi» udgivet af Popen Sylvester, Ivan den Fjerdes Minister. Den indeholder en Samling Forskrifter angaaende Husorden og Sjælens Vel. Ligesom den gamle Catos Skrift: «De re rustica» dannede et Speilbillede af den daværende romerske Kultur, saaledes finder man i «Domostroi» en Karakteristik af den russiske Civilisation. Hvilket

Fremskridt fra Cato til Sylvester! Medens Romeren anbefaler at sælge gamle Oxer, gammelt Jern og gamle Slaver, tilraader Popen Sylvester, at man «fremdeles skal føde og klæde gammelt Tyende, der ikke mere duer til Noget, idet man ihukommer dets tidligere Tjenester; thi Sligt er gavnligt til Sjælens Frelse, men ellers maa man frygte for Guds Vrede.»

I hin Tids litterære Bevægelse indtage Ivan den Skrækkelige og hans Fjende Kurbski en Hædersplads. De vexlede forskjellige Breve med hinanden, i hvilke den ene udfoldede et stort Kjendskab til den hellige og den profane Videnskab, skarp Logik og blodig Ironi, medens den anden lagde en bitter og sørgelig Veltalenhed for Dagen. Ivan sendte Munkene i St. Kyrillos Klostret en Formaning fuld af Lune og spøgefuld Alvor. Kurbski har givet en i otte Bøger affattet lidenskabelig historisk Fremstilling af Czaren, der forfulgte «de Stærke i Israel», Ruslands adelige Helte. Kurbski forsvarede under sit Exil i Lithauen Orthodoxien mod Katholicismen og Protestantismen; han skrev det florentinske Konciliums Historie, og han lærte Latin for at oversætte Kirkefædrene paa Russisk. — Ivan den Skrækkelige var i Rusland, ligesom hans Sidestykke i Frankrig Ludvig den Ellevte, en Beskytter af Bogtrykkeriet, hvilket Folket afskyede som en ryggesløs og ugudelig Kunst. Mstislavetz og Diakon Feodorov trykte «Apostlenes Gjerninger» og en «Timebog»; senere maatte de, beskyldte for Kjætteri og forhadte af Mængden, flygte til Lithauen.

Der fandtes en Litteratur, som kunde undvære Guttenbergs Kunst og i dette Øieblik naaede sin mest glimrende Udvikling: det var hin Litteratur, der siden Ruslands første Aarhundreder havde holdt sig levende i Folkemunde og i Bøndernes Erindring, og som, forplantet gjennem mundtlig Overlevering, først i vore Dage er bleven samlet af Mænd som Rybnikov, Afanassiev, Schein, Sakharov, Kiriejevski,

Bessonov, Hilferding, Kostomarov, Kulik, Tschubinski og Dragomanov. Folket havde sin lyriske Poesi: Bryllupssange, Gravsange, landlige Rundsange og sine Festsange i Anledning af Jul, Epifanias, Paaske, St. Georgs Festen og St. Hansfesten, i hvilke det feirede Vinterens Død, Foraarets Fødsel og Høsten, og hvori Mindet om den gamle Religion og om Slavernes gamle Guddomme bevaredes. Folket havde sine episke Folkesange, i hvilke det lovpriste de gamle russiske Heltes, det oprindelige Hedenskabs Halvguders sagnagtige Bedrifter. I disse Sange samler Fyrst Vladimir, «Kievs Sol», ligesom Karl den Store i «Chansons du gestes», ligesom Kong Arthur i de britiske «Romaner», en hel Syvstjerne af «bogatyri» (ɔ: Helte), omkring sig. Her skal ikke dvæles ved Heltene i Kievs og Novgorods Sagnkredse. Til Moskovs Sagnkreds hørte de historiske Helte: Dimitri, Seirherren over Tatarerne, Mikael af Tschernigov, Alexander Nevski og Ivan den Skrækkelige, om hvem Sangene om Kasans Indtagelse og Sibiriens Erobring gruppere sig. Denne episke Strøm fortsætter sig indtil ind i det nittende Aarhundrede. I Sange, udsprungne af Begivenhedernes Indtryk paa Folkets Indbildningskraft, feires Skopin Schuiskis Bedrifter, Peter den Stores Krige, Elisabeths og Katharina den Andens Seire, Suvarovs Felttog og «Kong Napoleons» Indfald i Rusland. — Fortællinger snart i bunden snart i ubunden Stil forherligede Skikkelserne i de orientalske Heltedigte: Akir af Ninive, Salomo den Vise, Alexander af Makedonien, Ruslan Lazarevitsch. Eventyr underholdt Bonden om den skjønne Helene, om Hav-Czaren og om Vasilissa den Vise, om Slangekongen o. s. v. I fromme Sange, der bares fra By til By af blinde «kaliæki» (Krøblinger), lovpristes de russiske Helgener: St. Georg den Tappre og St. Dimitri af Solun, Seirherrer over Drager og de Vantro; Boris og Gleb, Vladimir den Døbers Sønner o. s. fr. Satiriske Fortællinger, hensynsløse og bidende ligesom de franske «fabliaux»,

latterliggjorde Popernes Begjærlighed og deres Hustruers egennyttige Beregninger.

Fra det femtende til det syttende Aarhundrede undergik Rusland et Slags kunstnerisk Gjenfødelse, hvad der skyldtes de samme Indflydelser, der havde gjort sig gjældende i Okcidenten, nemlig: de fra Konstantinopel fordrevne Grækere og Italienerne, disses Disciple. Men denne Omvæltning var dog langt fra saa fuldstændig i det moskovitiske Rige som i Okcidenten. I Bygningskunsten behøvede man ikke at sætte Rundbuen i Stedet for Spidsbuen, fordi Rusland aldrig havde havt gothiske Kirker, og fordi den romansk-byzantinske Bygningsform, som St. Sofiakirkerne i Kiev og Novgorod i det ellevte Aarhundrede laante fra St. Sofiakirken i Konstantinopel, havde vedblevet at bestaa, under de religiøse Ideers Herredømme, som en Arv fra Byzans. Ogsaa i Maleriet indførtes der ikke noget Nyt, thi i Overensstemmelse med de hieratiske Krav maler man den Dag idag i Ruslands Klostre Billeder af Helgenerne og af den hellige Jomfru, i Lighed med dem som Panselinos malede i Bjerget Athos' Kirke i det tiende Aarhundrede. Renaissancen viste sig fortrinsvis i de talrige og pragtfulde orthodoxe Templer, hvormed de italienske Kunstnere den Gang «illuminerede» det gamle Rusland og i den større Fuldkommenhed i Bygningens Udførelse. Den Gang blev Moskov ved sine nye Pragtbygninger værdig til at være et stort Riges Hovedstad; den Gang blev Moskov «den hellige Stad» med de «fyrretyve Gange fyrretyve Kirker», med de utallige gyldne, sølverne og himmelblaa Kupler, hvilken den russiske Pilegrim hilser i lang Afstand, naar han knæler ned paa «Knæfaldenes Høi».

Moskov bestod den Gang: 1) af Kreml, en Borg, der har Form af en Trekant, hvis mindste Side begrændses af Moskova og hvis Spids vender mod Nord; 2) af Kitaï-gorod, et Navn, der er laant fra Helene Glinskas, dets

Grundlæggerskes, Fødeby; dette Stadkvarter indeholder Bazaren og Adelens Paladser, og det er skilt fra Kreml ved en stor aaben Plads, som man kalder det røde Torv; 3) af Bielyi-gorod eller den hvide Stad, der omgiver Kremls og Kitaï-gorods dobbelte Kærne, ligesom Skallen af en Mandel dennes to Kimblade; 4) af Semlianoi-gorod eller Jordvoldenes Stad, der atter omgiver den hvide Stad og indbefatter Forstæder, Haver, Trægrupper, Damme og store ubebyggede Terræns, hvor den Gang Strelitzernes «Slobod'er» fandtes; 5) ved Moskovs ydre Omkreds reiste sig, som detacherede Forter, befæstede Klostre med hvide Mure, der mere end een Gang modstode Polakkernes og Tatarernes Stormløb. Denne store asiatiske Stad var Modsætningernes By. Bygningerne fordelte sig der næsten tilfældig langs med brede, krumme og dyndede Gader. Ved Siden af Adelsmændenes Paladser reiste sig «isbas» af Fyr, i Lighed med de russiske Landsbyers. Moskov ligger i en Egn, der næsten er fuldstændig blottet for Sten, men som den Gang var tæt bevoxet af Skov. Det var en Stad af Træ, som en Gnist kunde antænde. Moskov brændte næsten fuldstændig ned under Dimitri Donskoi; to Gange var der Ild i Staden under Ivan den Skrækkelige; den skulde brænde endnu et Par Gange, først under den polske Invasion 1612, dernæst under den franske 1812. Czarernes Ukaser foreskrev, under de strengeste Straffe, visse Forsigtighedsregler: Ildstederne skulde slukkes ved Nattens Frembrud; om Sommeren var det forbudt at gjøre Ild paa i Husene; Maden maatte koges under aaben Himmel. Men Redskaber til at slukke en Brand manglede, og naar Ulykken indtraf, fandt Moskoviterne sig i den med Orientalernes fatalistiske Rolighed.

De Forskjønnelser, som de to Ivan'er og deres Efterfølgere foretoge, kom fortrinsvis Kreml tilgode. Enceinten, der tidligere bestod af Træ, var nu opført af solide hvide Sten, der vare tilhuggede facetteformigt (deraf den

digteriske Benævnelse: «hellige Moder Moskov med de hvide Mure»); høie og snevre Murtinder, af Form som Tænder, kronede den; atten Taarne forsvarede den, og fem Porte førte gjennem den til det Indre. Disse fem Porte vare indbyrdes meget forskjellige. Frelserens Port blev bygget 1491 af Pietro Solario fra Milano; det er den hellige Port, og Ingen maa gaa gjennem den med bedækket Hoved; forhen tvang man med Magt de Gjenstridige til at knæle halvtresindstyve Gange; det blev tilladt Forbrydere at forrette deres sidste Andagt foran Forløserens Billede. Gjennem denne Port holdt den nye Czar sit Indtog for at lade sig krone i Himmelfartskirken. En anden Italiener byggede paa samme Tid den Port, der benævntes efter den hellige Nikolaus af Moschaisk, Menedens Hævner, foran hvis Billede de stridende Parter aflagde Ed. Treenigheds-Porten opførtes i det syttende Aarhundrede af Kristoffer Galloway.

Kremls Mure indeslutte, ligesom Tilfældet var med det gamle keiserlige Palads i Byzans, Kirker, Klostre og Paladser. Den berømteste af disse Kirker er «Uspienski sobor», eller Mariæ Himmelfarts-Kirken, hvori siden det femtende Aarhundrede Ruslands Czarer og Keisere have ladet sig krone. Kirkens Bygmester var Aristoteles Fioraventi, der allerede havde udført Arbeider for Kosmo af Medici, Frans den Første, Johan Galeazzo af Milano, Mathias Korvinus og Pave Sixtus den Fjerde, og som Tolbusin, Ivan den Tredies Afsending, traf i Venedig og vandt for Czarens Tjeneste. Man skulde næppe tro, at Mariæ Himmelfarts-Kirken hidrørte fra samme Tid og fra de samme Kunstnere som Renaissancens straalende Kirker. Bygmesteren søgte her at gjenfrembringe de gamle ægyptiske og orientalske Templers hemmelighedsfulde Dunkelhed. Denne Kathedral har ikke Vinduer, men snarere Skydeskaar, snevre tilgittrede Sprækker, der kun tillade et Halvlys at trænge ind i det Indre. Dette matte Lys

streifer de massive Søiler, der ere bedækkede med en brunagtig Forgyldning, fra hvis mørkladne Glands Skikkelser af Helgener og Vismænd alvorligt og strengt hæve sig frem; hist og her hænger Lyset sig saa at sige paa de fremspringende Dele af den gyldne «ikonostas», der er bedækket med Billeder, bestrøede med Diamanter og Juveler; det bringer Fremstillingerne af Dommedag og Verdens Undergang, der smykke Kirkens Vægge, til at træde frem. Hele den øvre Del af Templet er paa en Maade indhyllet i Skygger ligesom Faraonernes Gravkamre; man skimter kun utydelig Malerierne paa Hvælvingen; Kunstneren har aabenbart kun malet dem for Guds Øie, men ikke for Menneskets Øie; thi dette sidste kan kun betragte dem ved sjeldne Leiligheder, paa Mariæ Himmelfartsdag eller ved en Kroning, da Kirken er fuldstændig oplyst og opfyldes indtil den mindste Krog af utallige Voxkjerters Straaler. Aristoteles synes at have bygget Kirken efter en allerede forhaandenværende Plan; kun fortæller man, at han ikke fandt de allerede paabegyndte Mure tilstrækkelig solide, hvorfor han lod dem nedbryde med en af ham selv forbedret Murbrækker; Grunden blev derpaa gravet dybere og til Gjenopførelsen benyttedes Mursten af en forbedret Kvalitet, som han lærte Russerne at brænde. I Mariæ Himmelfarts-Kirke hviler den hellige Peter, Moskovs første Metropolit, og her bøier man sig for de undergjørende Jomfruer af Vladimir og Jaroslavl. Erkeenglen Mikaels Kathedral, der opførtes 1505, er de russiske Czarers St. Denis. Der hviler i en Fyrretræs Kiste, der er betrukken med rødt Klæde, Ivan den Skrækkelige mellem sine to Sønner. I Mariæ Bebudelses-Kirken, hvis Gulvfliser ere af Agat, foretoges de fyrstelige Vielser. I Kristi Himmelfarts-Kirke ere Herskernes Grave. Ivan den Stores Taarn, der er 325 Fod høit, har en gylden Kuppel, bedækket med store gammelslaviske Indskrifter,

og et af 34 Klokker bestaaende Klokkespil. Kirken blev bygget 1600 af Boris Godunov.

Af den keiserlige Bolig, der opførtes 1487, ere kun nogle faa Bygninger tilbage: det lille «Gyldne Palads», i hvilket Czarinderne modtoge Geistlighedens Medlemmer; «Facette Paladset», hvori Gesandters høitidelige Modtagelse fandt Sted; den «Røde Trappe», paa hvis øverste Trin Czaren traadte frem og tillod Folket at beskue sine «Øines Lys»; endelig «Terem» med det flerfarvede Tag, i hvilken Bygning man endnu finder Spisesalen, Statsraadssalen og Oratoriet — temmelig smaa hvælvede Sale, smykkede, paa Guldgrund, med Billeder af de Helgener, der beskyttede Czaren. «Facette-Paladset» paabegyndtes 1487 af Italieneren Mario og fuldførtes af Pietro Antonio. De andre Paladser ere Milaneseren Alevisos Værk. I Czarens Værelser fandtes allerede blandt det gamle russiske Bohave sjældne Sager, indførte fra Okcidenten. I Aaret 1594 overrakte en tydsk Gesandt Czar Feodor et Uhr af forgyldt Bronze, paa hvilket man saa Planeterne og Kalenderen, og 1597 modtog Czaren et Uhr til, paa hvilket der var anbragt smaa Figurer, som vare forsynede med Trompeter, i hvilke de blæste, hver Gang Uhret slog Timeslag.

Moskovs mærkeligste Bygning er maaske Vassili den Lykkeliges Kirke paa den røde Plads, hvilken Ivan den Skrækkelige lod opføre i Aaret 1554 af en italiensk Arkitekt til Minde om Indtagelsen af Kasan. Ifølge Sagnet lod han Øinene stikke ud paa Kunstneren for at hindre ham fra at bygge et lignende Underværk for Andre. Man forestille sig en Kirke, der opadtil ender i otte eller ti løgformede Kupler, der afvige fra hverandre i Høide og Ydre: den ene er udhamret i Facetter, den anden er ribbet, en er udskaaren som en Ananas, en anden er indridset med spiralformede Striber, og endelig ere andre taglagte med Skjæl eller inddelte i Ruder! En mægtig Fantasi har trodset al Symmetri; fra Grunden til Spidsen

er Kirken bemalet med iøinefaldende, ja skrigende Farver. Denne mangefarvede Bygning forbauser endog den mest blaserede Reisende. Haxthausen siger: «Man kunde antage den for en uhyre Drage med glimrende Skjæl, der har sat sig paa Hug og sover.» Lad os antage, at den mest brogede Fugl i de tropiske Skove pludselig fik Form af en Kathedral, og man har Vassili-Blaschennyi.

Syttende Kapitel.

Feodor Ivanovitsch. Boris Godunov.

Feodor (1584—1598), Søn af Ivan den Fjerde og Anastasia Romanov, havde ikke arvet Faderens Egenskaber, hverken hans Intelligens og Jernvillie eller hans Tilbøielighed til Udsvævelser og Grusomhed. En Helgen, en Munk satte sig paa den «Skrækkeliges» Throne. Magten gik da over til Bojarernes «duma». Det var især fem Bojarer, der fik Indflydelse paa Regjeringen: Fyrsterne Ivan Mstislavski og Bogdan Bielski begge Efterkommere af Gedimin; Fyrst Ivan Schuiski, der nedstammede fra Rurik. Efter disse tre fyrstelige Familieoverhoveder kom Hovederne for to Bojarfamilier, der begge skulde senere opnaa Herskerværdigheden: Nikita Romanovs Anseelse skrev sig fra hans Søster, Ivan den Skrækkeliges første Hustru, og Boris Godunov skyldte sin Søster Irene, der var gift med Czar Feodor, sin Stilling. Godunov, Ivan den Fjerdes Minister, den nuværende Herskers Svoger, var opfyldt af en umættelig Ærgjærrighed. Magikere, der vare undgaaede Ivan den Fjerdes Forfølgelse, havde, som der fortælles, spaaet ham, at han skulde blive Czar, men ikke komme til at regjere længere end syv Aar. Fra det Øieblik af søgte

han at tilintetgjøre alle sine Medbeilere, at fjerne eller omgaa alle de Hindringer, som skilte ham fra Thronen.

Czar Feodor havde en Broder ved Navn Dimitri, Søn af Ivans syvende Hustru. Bojarernes «duma» frygtede for de Intriger, for hvilke dette Barn kunde blive Midtpunktet. Efter Godunovs Raad blev det med Moderen og dets moderlige Slægtninge, Nagoi'erne, forvist til Uglitsch. Det lykkedes dernæst Godunov at styrte Bielski, Mstislavski og Schuiski, hvorpaa han, efter at Metropoliten Dionysius var bleven afsat og efterfulgt af Hiob, alene kom i Besiddelse af Magten. Godunov fik af sin Svoger Titlen «Storbojaren» og lod sig tildele Statholderskabet over Kasan og Astrakhan tilligemed store Besiddelser ved Dvina og Moskva. Han havde meget store Indtægter og kunde stille en betydelig Krigsstyrke paa Benene. Boris Godunov modtog Gesandter, og Keiseren af Tydskland, Dronningen af England og Khanen af Krim sendte ham Gaver. Hans Fjender behandledes som Czarens. Han var den virkelige Hersker, kun Titlen manglede han.

Udadtil forøgede Godunovs Regentskab Ruslands Anseelse. Den polske Konge Stefan Bathory, der stadig havde været en Trusel mod Rusland, døde 1586. Nu trak en ny Fare op fra denne Side. Sigismund, en Søn af den svenske Kong Johan den Tredie og dennes polske Gemalinde Katharina, Sigismund den Førstes Datter, søgte at faa de polske Vælgeres Stemmer. Rusland var bekymret ved Tanken om, at det skulde lykkes ham under sit Herredømme at forene de to Folk, som det frygtede mest i Europa. Den anden Medbeiler, Rudolf af Østerrig, var mindre farlig; overfor Tyrkerne og Tatarerne havde Østerrig og Rusland de samme Interesser, og dette Fællesskab førte til et næsten hundredaarigt Forbund mellem de to Magter. Boris Godunov foreslog Czar Feodors Kandidatur til den polske Throne eller gjorde sig til Talsmand for Planen om de to slaviske Rigers Forening under samme Hersker.

Men Polakkerne afviste en ikke-katholsk Fyrste: de frygtede for, at Moskoviten i Stedet for en broderlig Forening vilde forene «deres Rige med det moskovitiske ligesom et Ærme med en Kjortel». Kasteinteresser forenede sig med religiøse og nationale Fordomme: kunde Adelen, der kun havde Svækkelsen af Kongemagten for Øie, vælge en saa uindskrænket Hersker som den moskovitiske Czar til Herre? Endelig kunde man ikke udrette Noget paa de polske Rigsdage uden Penge, men Boris gjorde sig skyldig i den Feil at spare paa Mønten. Underhandlingerne strandede da, og den svenske Prinds blev valgt.

Krigen med Sverrig udbrød igjen, og Rusland tilbageerobrede, hvad der var bleven frataget Ivan den Skrækkelige: Jama, Ivangorod og Kaporje. Skjøndt Polakkerne havde en Svensker til Konge, ydede de dog ikke Sverrig Hjælp. Kong Sigismund, der ved Faderen Johan den Tredies Død 1592 kom i Besiddelse af Sverrigs Krone, herskede saaledes over to Riger, men hans Iver for Katholicismen, der gjorde ham yndet i Polen, lagde ham for Had i Sverrig. Svenskerne valgte Prinds Karl, Gustav Vasas Søn, til Rigsforstander og senere tilbøde de ham Kronen, hvilken han modtog 1604. Forbundet mellem Polen og Sverrig, hvilket Rusland havde frygtet, forvandlede sig nu til et Brud mellem de to Riger, og Fjendskabet mellem de to Folk skærpedes som en Følge af det personlige Had, de to Konger, Sigismund og Karl, nærede mod hinanden. Leiligheden til at tilbageerobre Livland var heldig for Rusland. Boris Godunov havde ikke opgivet Ivan den Skrækkeliges Planer i den Retning, men han gjorde sig skyldig i en Feil, da han skred til dens Virkeliggjørelse: i Stedet for at alliere sig med Sverrig eller omvendt at slutte Forbund med Polen mod det, underhandlede han med begge, spillede dem vexelvis ud mod hinanden og fjernede dem saaledes begge fra sig.

Ivan den Skrækkeliges gamle Minister, den rænkefulde «Storbojar», holdt altfor meget af at gaa Krogveie.

Men for at Boris kunde bane sig Vei til Thronen, var det ikke tilstrækkeligt, at han var Herre ved Hoffet, nei, han maatte i det Øiemed skaffe sig et stærkt Parti blandt Folket. Boris, der vidste, at han var forhadt af Fyrsterne og Bojarerne, søgte at støtte sig paa den lavere Adel og Geistligheden. Det var Grunden til Fremkomsten af de to vigtigste Lovgivningsakter under Feodors Regjering: Bondens Stavnsbaand og Patriarkatets Oprettelse. Den russiske Bonde var faktisk prisgivet Herrens Vilkaarlighed. Retslig var han endnu en fri Mand, fordi det var ham tilladt at gaa fra den ene Jorddrots Tjeneste over i den andens. Men denne Flytningsfrihed medførte Misbrug. Godseierne, der kunde være de mest rundhaandede, fordi de vare de rigeste, tragtede efter at drage de smaa Jordbesidderes Bønder til sig ved at tilsikkre disse flere Privilegier. Man maa vel betænke, at Befolkningen den Gang var tynd, og at Jorden i og for sig ikke havde nogen Værdi, men at denne var afhængig af det Antal Arbeidere, man kunde faa til at bosætte sig paa Grunden. De smaa Landbesidderes Jorder stode i Fare for at blive affolkede til Fordel for de store Herrer; i samme Forhold som de mistede deres Arbeidere, sank deres Indtægt. Men nu var den Gang de smaa Jordbesidderes Klasse den, hvorfra det nationale Rytteri væsentlig rekruteredes. Naar dens Indtægtskilder udtørredes, hvorfra skulde den saa faa Midlerne til sin Udrustning, til at følge Czarens Opraab, som det hed i Ordonnanserne: «bereden, bevæbnet og med Ledsagelse»? Dens Interesser faldt saaledes sammen med Rigets, der snart ikke mere vilde kunne underholde sin Hær. Boris Godunov fandt Midlet til at værne om Statens Rettigheder samtidig med, at han sikkrede sig en talrig og mægtig Klasses Erkjendtlighed. I hint Tidsrum bekymrede Ingen sig om Bondens Tarv: han var kun en Kraft, et

Agerbrugsredskab og intet Andet. En af Czar Feodor udstedt Ukas forbød fremtidig Bønderne at drage fra det ene Gods til det andet. Den frie russiske «krestianin» var nu stavnsbunden ligesom Okcidentens Livegne. I Statens og den militære Adels Interesse angreb man en af hans ufortabelige Rettigheder. Man maa ikke tro, at disse tause Masser vare ufølsomme: Tabet af Fortidens Frihed er længe bleven beklaget af den russiske Bonde; han har længe forbandet Ophavsmændene til denne Ukas, og han har ikke undladt ved Leilighed at nedlægge Indsigelse mod den. Dog protesterede han snarere ved at flygte end ved at gjøre Oprør. «Kosaklivets» Udvikling staar i snever Forbindelse med Landboforholdenes Forværrelse; og jo tungere denne kom til at hvile paa Bonden, jo mere forbittredes hans Sind, og jo stærkere blev Tilstrømningen til Leirene ved Don og Dniester. Under en eller anden Form har den russiske Bonde stedse gjort Modstand mod dette nye Slaveri. Boris Godunov ændrede siden hin Ukas; idet han opretholdt Forbudet mod at træde fra en lille Landbesidders Tjeneste ind i en Godseiers, gjengav han Landarbeideren Ret til at drage fra den ene lille Landbesidder til den anden. Tidens Retning bar ikke hen imod Frihed. Jo mere Rusland stræbte efter at blive en moderne Stat, jo mere dets Udgifter steg, desto mere følte ogsaa Regjeringen Trang til at sikkre sig sine Indtægter ved at stavnsbinde den skatteydende og hoveripligtige Befolkning. Reformens hele Vægt kom til at hvile paa Bonden, der bar den, idet han forventede den Dag, da Aaget skulde blive taget fra hans Skuldre.

En anden Reform, der indførtes i Feodors Navn, var Oprettelsen af et Patriarkat. De russiske Geistlige beklagede sig med Rette over, at de skulde adlyde Patriarker, der selv vare Slaver af de Vantro. Konstantinopel, det andet Rom, var bleven profaneret af Tyrkerne, og skulde da Moskov, det tredie Rom, ikke have Ret til i

det mindste at være uafhængigt? Boris bestyrkede Geistligheden i dens Fordringers Berettigelse; det var nemlig i hans Interesse, at der ved Czarens Død fandtes en stor kirkelig Myndighed, der skyldte ham Alt. Boris bevægede Patriarken Jeremias, der var paa Reise fra Konstantinopel gjennem Moskov, til at grunde et russisk Patriarkat og at indvie Erkebiskop Hiob, der var hans, Godunovs, villieløse Redskab, til Patriark. Boris havde nu en mægtig Ven. Medens hin søgte at skaffe sig talrige Tilhængere, rettedes Manges Blikke mod Dimitri, Ivan den Skrækkeliges anden Søn. Nagoi'erne, hans Slægtninge paa mødrene Side, der vare forviste til Uglitsch, fulgte opmærksomt alle Forandringer i Czar Feodors Helbredstilstand og alle Boris' Bevægelser. Feodors Død maatte skaffe Dimitri Thronen og sikkre hans Slægtninge Magt til at hævne sig paa Boris, hvad denne særdeles vel indsaae. I Aaret 1591 erfarede man, at den unge Dimitri var omkommen. Den offentlige Mening udpegede Boris som Ophavsmanden. Han befalede, for at undertrykke Rygterne, Foretagelsen af en Undersøgelse. Hans Udsendinge vare dristige nok til at erklære, at den unge Prinds havde skaaret Halsen over paa sig selv i et Anfald af Vanvid, og at Nagoi'erne og Befolkningen i Uglitsch havde dræbt uskyldige Mennesker som Mordere. Enden paa Undersøgelsen blev Udryddelsen af Nagoi'erne og Henrettelsen af en Mængde Uglitschere. Syv Aar efter døde den fromme Feodor (1598). Med denne svagelige og dydige Czar uddøde den heftige og blodtørstige Herskerstamme, der havde skabt Rusland. Det fra Andreas Bogoljubski nedstammende Dynasti havde fuldført sin Mission: det havde grundlagt Ruslands Enhed. Den Opgave at gjøre dette halvasiatiske Rige til et Led af det civiliserede Europas Statsgruppe, var forbeholdt et andet Dynasti.

Boris Godunov (1598—1605) stod ved sine Ønskers Maal, men for hvilken Pris havde han naaet det? Mordet

paa Dimitri, denne sidste Efterkommer af Mænd som den hellige Vladimir, af Monomakh, Georg'erne, Ivan'erne, var ingen almindelig Forbrydelse. Rusland havde seet mange Rædsler, men aldrig en lignende. Czaren havde ladet russiske Fyrster eller Prindser dræbe, men de vare hans Fjender, de vare hyppig skyldige, og han var dog, naar Alt kom til Alt, Czar. Men nu offrede en simpel Bojar paa sin Ærgjærrigheds Alter Sønnen af sin Velgjører, sin Herres Arving og den eneste Efterkommer af Ruslands Grundlæggere. Det var en af hine Forbrydelser, der fremkaldte en dyb Rystelse hos den store Mængde: Boris indbildte sig forgjæves, at han havde begravet den med Czarevitschens Lig.

Efter Feodors Død gik hans Enke Irene i «diævitschi monastyr» og tog der Sløret, idet hun bebreidede sig sin Ufrugtbarhed og græd over, at hun havde hidført Dynastiets Uddøen. Stormændene og Folket aflagde Ed til hende, for at der ikke skulde indtræde nogen Mellemregjering. Det var en Kvinde, der nu skulde raade over Kronen, og denne Kvinde var Boris Godunovs Søster. Da hun vægrede sig ved at overtage Regjeringen, maatte «duma» under Forsæde af Patriarkhen Hiob, der skyldte Godunov Alt, besørge Forretningerne. Boris kunde umulig gaa glip af Kronen, men det syntes dog mærkeligt, at en simpel Bojar, et af Ivan den Fjerdes Kreaturer, gik forud for saa mange Prindser, der i lige Linie nedstammede fra Rurik. Alligevel begave Bojarerne og Moskovs Borgere sig, med Patriarken Hiob i Spidsen, til «diævitschi monastyr», i hvilket Godunov havde indesluttet sig tilligemed Søsteren. Patriarken bad ham om at modtage Kronen: Boris nægtede det, tilsyneladende af overdreven Beskedenhed, men i Virkeligheden, fordi han vilde, at Thronen skulde tilbydes ham af Nationens Mandatarer. Nu samledes en Stænderforsamling, i hvilken den lavere Adel og Geistligheden, Boris' Venner, dannede Flertallet. Den «Skrække-

liges» Rusland havde altsaa ligesom Polen sin Valgrigsdag, men Lydighedsaanden var her for udviklet til, at man behøvede at frygte for Anarki. Man fortalte, at Ivan den Fjerde døende havde overdraget Boris sin Familie og sit Rige, og at Czar Feodor havde lagt en Guldkjæde om hans Hals. Man fremhævede den Erfaring i at regjere, som Boris havde vundet under to Herskere, og man roste hans snilde Politik overfor Sverrig, Polen og Krim. Stænderforsamlingen vedtog med Bifaldsraab, at Kronen skulde tilbydes Boris, og en Deputation sendtes til ham. Han lod endnu, som om han vilde undslaa sig og jage «Fristerne» fra sig. Men hans Søster «velsignede ham for Thronen» og sanktionerede derved Nationens Ønske. Boris Godunov besteg Thronen (1598).

Boris Godunovs Regjering var ikke uden Berømmelse. Okcidentens Magter og Østerrig beilede til hans Venskab. Hans faste Styrelse indgjød Udlandet Tillid til ham, og Fremmede kom i Mængde til Rusland. Boris omgav sig med udenlandske Officerer, Videnskabsmænd og Kunstnere. Ved Hjælp af dem opførtes Mindesmærker, Ivan den Stores Taarn i Kreml byggedes, og «Klokkernes Dronning» støbtes. Boris var den Første, der sendte unge Russere til Tydskland, England, Frankrig og Østerrig, for at de skulde lære Kunst og Industri. Okcidentens Sæder og Skikke trængte frem til Moskov: nogle Adelsmænd begyndte at barbere sig. Men Boris' Handlinger, selv hans Velgjerninger, vendte sig imod ham selv. «Han rakte de Fattige,» siger en Samtidig, «i et Guldfad Uskyldiges Blod; han gav dem urene Almisser.» Adelspartiet, der skammede sig over at adlyde en simpel Bojar, kom i Uro og Gjæring. Efter at Boris først havde tilgivet sin tidligere Medbeiler Bielski, maatte han lade denne kaste i Fængsel. Han gik med Haardhed frem mod Romanov'erne, der bleve forviste, nogle af dem efter at de vare blevne underkastede Tortur. En af dem, Feodor, lod sig gjøre til Munk under Navnet

Filaret, og hans Kone tog Sløret under Navnet Marfa. Denne Munks og denne Nonnes Søn skulde blive Stifter af et keiserligt Dynasti.

Da Boris Godunov følte sig omgiven af Sammensværgelser, veg han ikke tilbage for noget Sikkringsmiddel og laante Slavers Angivelser mod deres Herre et villigt Øre. Fra 1601 til 1604 hjemsøgte en uhørt Hungersnød Rusland, og efter den fulgte en Pest. De hungrige Bønder forbandt sig med Folkene hos de Adelsmænd, der vare faldne i Unaade, og organiserede sig som Røverbander, der huserede i de sydlige Provindser, ja foruroligede endog Moskovs Omegn. Der maatte sendes en Hær mod dem. Med disse Plager forbandt sig en almindelig Forudfølelse af en endnu større Ulykke. Man nærmede sig Slutningen af de syv Aar, Astrologerne havde fastsat som Boris' Regjeringstid. Den endnu ikke udsonede Forbrydelse i Uglitsch havde efterladt en uhyggelig Stemning i hele Rusland. Pludselig udbredte det Rygte sig, at den myrdede Dimitri endnu var ilive og forberedte sig med Vaaben i Haand til at gjenerobre sit Rige.

I «Underets-Kloster» havde en ung Munk, Gregor Otrepjev, tildraget sig Opmærksomhed. Efter at han, følgende sit ustadige Lune, længe havde flakket omkring fra Kloster til Kloster, var han tilsidst kommen til hint nævnte Sted. Patriarken Hiob viste ham for hans Klogskabs og Dygtigheds Skyld Udmærkelse og udnævnte ham til sin Sekretær. Under denne Beskjæftigelse opfangede han mere end een Statshemmelighed. «Veed I,» sagde han undertiden til de andre Munke, at jeg en Dag vil blive Czar af Moskov?» Disse spyttede ham i Ansigtet; Czar Boris Godunov befalede, at han skulde indespærres i Klostret ved den hvide Sø. Men det lykkedes Gregor Otrepjev at undkomme, han blev atter en omflakkende Munk, og da han blev godt modtaget i Novgorod-Severski, vovede han at skrive til Indbyggerne: «Jeg er Czarevitsch Dimitri, og jeg skal

erindre Eders Velgjerninger.» Derpaa udtraadte han af den geistlige Stand og begav sig til Zaporogerne, hos hvilke han blev en dristig Rytter og uforfærdet Kosak. Derefter tog han Tjeneste hos den polske Pan, Adam Vischnevetzki; her blev han syg eller lod som om han var det, kaldte en Jesuit og aabenbarede denne, i Form af et Skriftemaal, at han var Czarevitsch Dimitri: han var undsluppen Morderne i Uglitsch, og et andet Barn var bleven begravet i Stedet for ham. Han viser, at han om Halsen har et kostbart med Ædelstene besat Kors, som han har faaet af Mstislavski, Czarevitschens Fadder. Jesuiten vover ikke at beholde en saadan Hemmelighed hos sig selv. Otrepjev anerkjendes af sin Herre Vischnevetzki som den «Skrækkeliges» legitime Arving; Mnischek, Vojvod af Sandomir, lover ham sin Understøttelse og sin Datter Marina til Hustru, og hun gaaer med Glæde ind paa at blive Czarinde af Moskov. Den mærkelige Efterretning udbreder sig i hele Riget. Den pavelige Nuntius tager Czarevitschen, der gik over til den romersk-katholske Troesbekjendelse, under sin Beskyttelse og forestiller ham for Kong Sigismund. Bleve de virkelig skuffede? Det er tvertimod sandsynligere, at de i ham saae et Redskab til at fremkalde indre Uroligheder. Kongen vilde anvende ham mod Rusland; Jesuiterne vilde benytte ham mod den orthodoxe Kirke. Sigismund den Tredie dristede sig dog ikke til at bryde den med Boris afsluttede Vaabenstilstand og udsætte sig for den moskovitiske Hævn. Han behandlede Otrepjev som Czarevitsch, men kun under fire Øine; han nægtede at stille de kongelige Tropper til hans Raadighed, men han bemyndigede de Adelsmænd, som den unge Prindses Ulykke rørte, til at hjælpe ham paa den Maade, der tyktes dem bedst. De polske Pans behøvede ikke nogen kongelig Bemyndigelse: med den Ubesindighed og den Smag for Eventyr, der karakteriserede den polske Adel, greb man til Vaaben for Czarevitschen. Boris er-

kjendte den Gang, siger Lévêque, at selv den svageste Fjende kan faae en Usurpator til at skjælve.

Ingen Revolution, selv om det er den mest maadeholdne og nødvendige, kan gjennemføres uden at Samfundets Dybder sættes i Bevægelse, uden at en Masse Interesser krænkes og en Mængde Folk bringes ud af deres Stilling og synker ned i en lavere. Den Forvandling, der den Gang fuldbyrdedes i Rusland, og hvis Maal var Oprettelsen af en moderne Enhedsstat, havde fostret Elementer, der vare farlige for Ordenen. Bonden, som Boris' Love havde gjort stavnsbunden, var hemmelig opfyldt af fjendtlige Følelser; den lavere Adel, til Fordel for hvem denne Reform var bleven indført, fristede kun med Møie Livet paa sin Jord: Czarens Tjeneste var nemlig bleven ødelæggende; mange vare tilbøielige til Røveri for saaledes at hjælpe op paa Indtægten. Bojarerne og den høiere Adel vare dybt demoraliserede og rede til ethvert Forræderi. De krigerske Kosakrepublikker ved Don og Dnieper og Bander af undvegne Livegne ventede kun paa en Leilighed til at hærge Rusland. Massernes Uvidenhed var stor og de havde Hang til det Mystiske og til Forandringer: ingen anden Nation har saa ofte ladet sig vildlede af den samme Fabel, nemlig Fablen om den pludselige Gjenoptræden af en Prinds eller Fyrste, der troedes død. Eventyr som de, der foretoges af Otrepjev: den falske Dimitri, og af Pugatschev: den falske Peter den Tredie, kunde ikke finde Sted i noget andet europæisk Land. Det er især de her nævnte to Lykkeriddere, der ere blevne berømte; men det hemmelige Kancellis Arkiver vise os, at der i det syttende og attende Aarhundrede gaves en Mængde Bedragere: falske Dimitri'er, falske Alexei'er, falske Petre den Anden, falske Petre den Tredie. Man skulde næsten sige, at det russiske Folk, det mest asiatiske af de europæiske Folk, har holdt fast ved det orientalske Dogme om Re-Inkarnationerne og «Avatara». Regjeringen var i et Land, der var saa blottet

for Forbindelsesmidler, ikke i Stand til at faae Bugt med de taabeligste Rygter. Desuden var den uvidende og overtroiske Mængde let at føre bag Lyset. De urolige Aander behøvede blot at blive satte i Bevægelse af en snild Bedrager. Thronprætendentens Gjenoptræden i Rusland skulde blive Signalet til deres Reisning.

Saa længe Magten imidlertid var i Hænderne paa den dygtige og energiske Boris Godunov, lykkedes det at holde Urostifterne i Tømme og at tage Modet fra den falske Dimitri. Patriarken Hiob og Vassili Schuiski, der havde ledet Undersøgelsen i Uglitsch, bekræftede i Proklamationer til Folket, at Dimitri virkelig var død, og at Bedrageren ikke var nogen anden end Otrepjev. Kongen af Polen og den polske Rigsdag gav man de samme Forsikkringer. Endelig opstillede man en Troppekordon langs den vestlige Grændse. Men Stæderne i Severien bleve allerede urolige, da Czarevitschen nærmede sig; Bojarerne dristede sig til at sige offentlig, at det var vanskeligt at bære Vaaben mod sin legitime Hersker: i Moskov drak man ved Gilderne paa «Czar» Dimitris Sundhed. I Oktober 1604 overskred Bedrageren Grændsen i Spidsen for en Skare Polakker, russiske Flygtninge og tydske Leietropper. Severien reiste sig til Oprør, Novgorod-Severski aabnede sine Porte for ham. Fyrst Mstislavski søgte at standse ham ved at levere ham et Slag. Men hans Soldaters Mod svækkedes af Overbevisningen om, at den Mand, de kjæmpede mod, virkelig var Prinds Dimitri. «De havde ikke Hænder til Kamp, de havde kun Ben til Flugt.» Vassili Schuiski, der fulgte efter Mstislavski, anstrengte sig af yderste Evne for at løfte Troppernes moralske Stemning; det lykkedes ham, og Dimitri blev beseiret. Boris Godunov troede, at Krigen var endt, men den begyndte først nu. Fire tusinde Kosakker fra Don forenede sig med «Røveren». De moskovitiske Vojvoders Uvirksomhed vidnede om, at den høie Adel allerede var smittet af Forræderiets Aand.

Den 13de April 1605 døde Boris Godunov. Han havde anbefalet sin umyndige Søn til Vojvoden Basmanov, Bojarerne, Patriarken og Moskovs Befolkning. Alle svore Feodor Borissovitsch Troskabsed. Men næppe havde Basmanov overtaget Befalingen over Hæren i Severien, før han kom til Erkjendelse af, at hverken Soldaterne eller Anførerne havde i Sinde at slaas for en Godunov. Han foretrak nu selv at være Forræder for at falde som Offer for et Forræderi; den Mand, til hvem den døende Boris havde sat hele sin Lid, forenede sig med Galitzin og Soltikov, der vare hemmelige Tilhængere af Bedrageren. Basmanov forkyndte Tropperne høitideligt, at Dimitri virkelig var Ivan den Skrækkeliges Søn og Ruslands legitime Herre; han var den første der kastede sig for Fødderne af Prætendenten, hvem Tropperne strax udraabte til Hersker. Dimitri rykkede frem mod Moskov; da han nærmede sig, reiste hans Tilhængere sig, og Godunovs Søn og Hustru bleve dræbte. Saaledes endte det Dynasti, som Boris efter Drabet af en Czarevitsch havde troet at kunne grunde.

Attende Kapitel.

Uroligheternes Tid.

(1605—1613.)

Hvad der nu skete i Rusland, er en af Verdenshistoriens mærkeligste Begivenheder. En undvegen Munk holdt sit Triumfindtog i Moskov og i Kreml. Hele Befolkningen græd af Glæde, idet den troede at gjense Efterkommeren af de gamle Fyrster. Kun en eneste Mand vovede at paastaa, at han havde set Dimitri dræbt, og at den nye Czar var en Bedrager; denne Mand var Vassili Schuiski, en af dem, der havde ledet Undersøgelsen og,

som ovenfor anført, havde beseiret Prætendenten i et Slag. Efter at Schuiski var bleven angiven for Czaren af Basmanov, blev han dømt til Døden af en Forsamling, der bestod af Medlemmer fra de tre Stænder. Han havde allerede lagt Hovedet paa Blokken, da Czaren afsendte et Ilbud med Benaadning. I denne Mildhedshandling gjenkjendte man ikke den «Skrækkeliges» Søn: Otrepjev skulde senere komme til at angre det. Hiob, Godunovs Kreatur, afløstes som Patriark af Grækeren Ignatius, den nye Herskers Kreatur. Czaren havde en Sammenkomst med sin formentlige Moder, Maria Nagoi, Ivan den Fjerdes Enke. Hvad enten Maria nu vilde fuldbyrde Hævnens Værk, eller hun var lykkelig over at gjenvinde alle tidligere Æresbevisninger, anerkjendte hun Otrepjev som sin Søn og omfavnede ham offentligt. Han overøste med Gunstbevisninger Nogoierne, hvilke han betragtede som sine Slægtninge paa mødrene Side; ligeledes bleve Romanov'erne kaldte tilbage fra Landflygtigheden, og Philaretes blev udnævnt til Biskop af Rostov.

Czaren førte regelmæssigt Forsæde i Raadet («duma»); Bojarerne beundrede hans Aandsklarhed og hans forskjelligartede Kundskaber. Den tidligere Munk var en videnskabelig dannet Mand; Zaporogernes Elev var en fuldendt Rytter og dygtig i alle Legemsøvelser. Han fandt Smag i Fremmede og talte om, at han vilde sende russiske Adelsmænd til Okcidenten, hvor de skulde uddannes. Denne Interesse med Udlændinge gik Haand i Haand med en vis Foragt for hans eget Folks Uvidenhed og Raahed. Han fornærmede Bojarerne ved sin Spot; han stødte Folket og Geistligheden fra sig ved sin Foragt for det kirkelige Ritus og de russiske Skikke. Han spiste Kalvekjød, sov ikke efter Bordet, badede sig ikke, laante Penge af Klostrene, gjorde Munkene latterlige, kjæmpede paa Jagten med Bjørne, stod paa en fortrolig Fod med fremmede Haandværkere, tog intet Hensyn til Paladsets strenge Etikette,

rettede selv Kanoner og foranstaltede smaa Kampe mellem de russiske og fremmede Tropper: det morede Czaren at se Russerne blive slagne af Tydskerne, og han omgav sig med en europæisk Garde, i Spidsen for hvilken stode Mænd som Margeret, Knutsen og van Dennen. Da det under hans Indtog i Moskov kom til en Strid mellem Geistligheden og Pavens Legat, bleve to Biskopper landsforviste. Man var ham ikke taknemmelig, skjøndt han modsatte sig Paven og Kongen af Polen, idet han overfor den ene afslog at sysselsætte sig med de to Kirkers Gjenforening, og overfor den anden erklærede, at han ikke vilde afstaa en Fodsbred russisk Jord. Da hans Brud, den katholske Marina, ankom med et Følge af polske Adelsmænd, der opførte sig uforskammet mod Russerne, bleve Moskoviterne harmfulde. Næppe tredive Dage, efterat han havde holdt sit Indtog i Kreml, var Befolkningen rede til at gjøre Revolution.

Den af Otrepjev benaadede Vassili Schuiski stod i Spidsen for Sammensværgelsen. Den overordentlige Tillid, Czaren havde vist hin, hidførte hans egen Undergang. En Nat trængte Bojarerne ind i Kreml, der var uden Vagt. Otrepjev blev kastet ud af et Vindue og myrdet i Slotsgaarden. Basmanov, der forsøgte at forsvare ham, faldt ved hans Side. Man tog begge Ligene, gav dem en Narremaske paa og udstillede dem paa Exekutionspladsen mellem en Sækkepibe og en Rørfløjte. Otrepjevs Enke, Kong Sigismunds Afsendinge og de Polakker, der vare komne for at overvære det keiserlige Bryllup, bleve skaanede, men holdte tilbage af Bojarerne som Fanger. Den falske Dimitris, «Troldmandens», Legeme blev brændt, og man ladede en Kanon med hans Aske, der saaledes blev spredt for alle Vinde (1606).

Der skulde nu vælges en ny Czar. To Kandidater, begge Overhoveder for en fyrstelig Familie, traadte op: Vassili Schuiski og Vassili Galitzin. Schuiski havde ud-

mærket sig ved sit Had mod Usurpatoren, havde overvundet ham i Felten, og havde endelig spillet den første Rolle i Sammensværgelsen mod ham. Bojarerne havde ønsket, at en Stænderforsamling skulde sammenkaldes, saaledes som det var sket i Aaret 1598. Men Vassili Schuiski vilde ikke afvente en saadan Beslutning. Idet han var mere utaalmodig, men mindre klog end Boris Godunov havde været det, foretrak han at skylde udelukkende Moskoviterne og ikke hele Nationens Delegerede sin Krone. Det var det nye Herredømmes Grundfeil: Vassili var ikke saaledes som de tidligere Czarer i Besiddelse af Arveretten, og heller ikke havde han saaledes som Boris tre Stænders Stemmer for sig. Midt under uhørte Farer vedblev hans Ret til Kronen at være omtvistelig. Patriarken Ignatius, der var bleven indsat af den falske Dimitri, afløstes af Hermogenes. Saaledes ledsagedes ethvert nyt Regjeringsskifte af en Forandring i Kirkens første Værdighed.

Vassili den Femte (1606—1610) svor ved sin Thronbestigelse høitideligt, at han ikke vilde lade nogen Bojar henrette uden Dom, at han herefter ikke vilde inddrage Forbrydernes Gods, og at han vilde tugte Bagvaskere. De ægte Russere bleve dybt bedrøvede over, at Czaren saaledes berøvede sig sine souveræne Rettigheder, over at han saaledes gav Afkald paa en Del af sin Selvherskermagt til Fordel for Bojarerne. — Provindserne vare misfornøiede over, at de ikke vare blevne tagne med paa Raad ved Valget af Czaren. Omtrent samtidig med Vassili den Femtes Thronbestigelse udbredtes Efterretningen om, at Dimitri havde besteget sine Fædres Throne. Andre sagde, at denne Dimitri var en Bedrager, der med Djævelens Hjælp havde tilranet sig Kronen. Man vidste ikke mere, hvad man skulde tro, eller hvorpaa man kunde forlade sig. Der opstod et Slags moralsk Forvirring, og under denne Situation aabnedes Veien for Eventyrere.

Vassili den Femte, der var halvtredsindstyve Aar

gammel, havde ikke Handlekraft, og hans Navn var uden den rette Glands. Han havde især udmærket sig ved sit Talent for Rænkespil; selv hans Tilhængere bebreidede ham hans Gjerrighed. Den Uro, der som en Følge af de to sidste Omvæltninger havde bemægtiget sig Aanderne, havde endnu ikke lagt sig. Hverken de ærgjerrige Bojarer eller de menederske Adelsmænd, hverken de oprørske Bønder eller Kosakkerne og Zaporogerne ansaa sig endnu for tilfredse. Under en saadan Situation var det uundgaaeligt, at en ny Bedrager indtog den førstes Plads, for atter at opflamme de slette Lidenskaber. I Stedet for een fik man to. Paa den ene Side udgav en Kosak fra Terek sig for Czarevitsch Peter, en formentlig Søn af den kydske Feodor; paa den anden Side fortaltes, at Dimitri for anden Gang var undsluppen sine Mordere. Den samme plumpe Fabel fandt stadig samme letfærdige Tiltro. I Moskov kom Befolkningen til at huske paa, at man havde bundet en Maske for Ansigtet af det paa det røde Torv udstillede Lig. Forgjæves gjorde Vassili sig Anstrengelser for at rive Befolkningen ud af dens Illusioner, men han var i den Retning ikke heldigere, end Boris Godunov havde været det. Severien og Stæderne ved den sydvestlige Grændse reiste sig anden Gang: mod en ny Godunov grebe Masserne til Vaaben for en ny Otrepjev. I Syden samlede en vis Bolotnikov, Livegen af Oprindelse, undvegne Bønder og Røvere om sin Fane og begyndte en ny Slavekrig. Ved Siden deraf kaldte Fyrst Schakovski, Vojvoden Sundulov og Bojarerne Paschkov og Prokop Lapunov Adelen under Vaaben. De finske og de tatariske Stammer ved Volga erklærede sig for uafhængige under Paaskud af, at de vilde støtte Ivan den Skrækkeliges Søn. Riget truedes af en almindelig Opløsning.

I hele Rusland udbredte sig Rygter om, at Dimitri havde vist sig igjen. I Virkeligheden havde endnu Ingen vovet at paatage sig denne Rolle; men Situationen var

i den Grad moden for en Bedrager, at han var anerkjendt, før han existerede. Bolotnikov med sine Bønder truede Hovedstaden og ophidsede den lavere Befolkning i Moskov. Det syntes at være ude med Czar Vassili den Femte; men hans Brodersøn Skopin Schuiski frelste ham ved sit militære Talent. Lapunov og to andre adelige Førere opfyldtes af Modbydelighed for deres plebeiiske Forbundsfæller; de skilte sig fra Bolotnikov, tilbøde Czaren Underkastelse og modtoges i Moskov med den største Forekommenhed. Bolotnikov kastedes tilbage til Tula, hvor han indesluttedes saa tæt, at han nu skrev til Mnischek, at Alt var tabt, hvis man ikke fandt den bebudede Dimitri. Endelig viste den af Oprørerne længselsfuldt forventede Mand sig. Hans virkelige Navn kjendes ikke, og hans Oprindelse er uvis; i Historien gaar han under Benævnelsen: «den anden falske Dimitri». Man veed kun, at det var en intelligent og snild, men meget brutal Mand. Han kom for sent til at frelse Tula. Bolotnikov blev druknet og den falske Peter hængt.

To polske Adelsmænd af stor Anseelse, Lissovski og Rozinski, ilede snart den falske Dimitri til Hjælp. Zaporogerne og de donske Kosakker skyndte sig med at tage Del i Byttet. Hvilke sælsomme Tilstande! I deres Rækker fandtes der fem eller sex Bedragere, der alle gave sig ud for Sønner eller Sønnesønner af den «Skrækkelige«. Med alle disse Stridskræfter rykkede den falske Dimitri frem mod Moskov, slog en Afdeling af Czar Vassilis Tropper og leirede sig tolv Verst fra Hovedstaden, ved Landsbyen Tuschino. Denne Leir er bleven navnkundig i Uroligheddernes Historie; den skaffede den falske Dimitri den Anden Tilnavnet: «Røveren fra Tuschino», og hans russiske og polske Tilhængere Benævnelsen «Tuschinisterne». Overfor Czaren af Moskov, der alene havde villet skylde Moskoviterne sin Ophøielse og ikke syntes at være Ruslands Czar, stod nu Czaren af Tuschino. Denne havde ligesom

hin sit Hof, sin Hær og sin Forvaltning; han uddelte Titler og Æresbevisninger; man saae, hvad der var et Vidnesbyrd om Demoralisationens Størrelse, en Mængde ærgjerrige Personer løbe fra det ene Hof til det andet og nedlægge Bønskrifter for begge Czarernes Fødder. Man gav disse Overløbere Øgenavnet: «Trækfugle» (perelety).

Medens den falske Dimitri den Anden truede og trodsede Moskov, strømmede trods Kong Sigismunds troløse Løfter og Forsikkringer, polske Forstærkninger til hins Leir. Den berømte Vojvod, Johan Sapieha, forbandt sig der med Lissóvski. Disse to forsøgte at erobre Troitsa Klostret, hvis Skatte lokkede dem. Dette Kloster var med sine Volde og Taarne en Fæstning for Czarens Tilhængere; dets Munke, som den Gang havde en klar Bevidsthed om, hvad der burde gjøres for at frelse Fædrelandet, kaldte de omliggende Stæder til Vaaben «for Troen og Czaren». Disse krigerske Munke, der med Folkets Sag forbandt Rettroenhedens, tilbagesloge de katholske Eventyreres Sag. Efter sexten Maaneders Beleiring maatte Sapieha drage bort. Susdal, Vladimir, Perejaslavl, Rostov og atten andre Stæder i Norden aabnede, tvivlraadige om, hvem der var den legitime Hersker, deres Porte for «Tuschinisterne». I Moskov var Vassili den Femte vel ikke yndet, men Befolkningen, der frygtede for «Røverens» Seier, støttede Czaren. Den Tøilesløshed, der herskede i den fjendtlige Leir, frelste Hovedstaden: Oprøreren maatte stadig kjæmpe med nye Opstande; livegne Bønder reiste sig mod deres Herrer og plyndrede Landet, og «Røveren» var tvungen til at opbyde en Del af sine Stridskræfter for at undertrykke disse Røverier.

Nu kom Czar Vassili paa den Tanke at bede Sverrig om Hjælp. Han afstod Kexholm til Kong Karl den Niende, sluttede med ham et Angrebs- og Forsvarsforbund mod Polen og fik af ham et Korps paa fem tusinde Svenskere under Befaling af Jakob de la Gardie. Med denne

Forstærkning fordrev Skopin Schuiski Tuschinisterne fra Stæderne i det Nordlige, rykkede mod Moskov og tvang den falske Dimitri til at rømme Tuschino. Den polske Regjerings troløse Politik, der viste sig deri, at den væbnede Bedragerne mod Czaren, og at den lod sine Vojvoder angribe et venskabeligt Land, berettigede Vassili til at søge en Støtte hos Sverrig. Denne fremmede Magts Invasion hidførte en anden: Kongen af Polen, der lod som om han troede sig truet af Czarens Forbund med hans farligste Fjende, besluttede sig til at kaste Masken og skride aabenlyst ind. Saaledes begyndte under de mest uheldbringende Auspicier den lange Kappestrid mellem de to slaviske Folk, som man for ikke lang Tid siden havde forsøgt at forene under det samme Scepter. Polen, der styredes af et Redskab i Jesuiternes Hænder, tilføiede den Gang Rusland umaadelig Skade. Kong Sigismund gav sig Skin af varm Interesse for en Prætendent, som han vidste var en Bedrager; han krænkede Traktaterne og lod sine Tropper angribe Rusland, medens han afgav Forsikkringer om sin fredelige Tænkemaade. Men hans Invasion i Rusland fyldte Maalet til Randen. Denne Optræden efterlod uudslettelige Minder i Russernes dybt saarede Sind.

Kong Sigismund forbandt med Krigen den Hensigt at skaffe sin Søn Ruslands Throne og igjen sætte Polen i Besiddelse af de Fæstninger, det havde tabt i det femtende Aarhundrede. Da han begyndte Beleiringen af Smolensk, sendte han Indbyggerne den skriftlige Erklæring, at han ikke kom for at udgyde Russernes Blod, men tvertimod for at beskytte dem, og at han var rede til at garantere dem Opretholdelsen af deres Kultus og deres Friheder. Befolkningen i Smolensk, der vidste, med hvilken Iver Sigismund i sit eget Land forfulgte Orthodoxien, afviste hans Tilbud, og Vojvoden Schein forberedte sig til at forsvare Staden til det Yderste. Fra Leiren ved Smolensk skrev Kong Sigismund til de polske Anførere, der tjente

under den falske Dimitri, at de skulde forlade denne. De polske Tuschinister adløde kun med Uvillie, idet de erklærede, at Kongen berøvede dem Lønnen for deres Anstrengelser. De russiske Tuschinister, der ikke vidste, hvad de skulde gjøre, fulgte deres Forbundsfæller; de underkastede sig og tilbøde at anerkende Vladislav, Kong Sigismunds Søn, som Czar af Rusland. I Spidsen for disse Overløbere stode Bojaren Mikael Soltikov og Garveren Andronov.

Vassili den Femte havde nu to lige farlige Fjender: Kong Sigismund af Polen og den falske Dimitri, hvilken sidste, der selv truedes af sin kongelige Medbeilers Ærgjerrighed, havde maattet trække sig tilbage til Syden. Czarens Brodersøn, Skopin Schuiski, der ved sine Seire og sin Venlighed havde været en saa stor Støtte for Onkelen, døde midt under sine heldige Bedrifter. Den gamle Czar blev igjen forhadt, idet Folket endog beskyldte ham for, at han havde ladet sin Brodersøn ombringe ved Gift. Andre rettede samme Beskyldning mod den ærgjerrige Dimitri Schuiski, der var ligesaa lidt yndet i Hæren som hos Hovedstadsbefolkningen. Denne Schuiski blev i et Slag forraadt af de fremmede Regimenter, og dette Nederlag blev af skjæbnesvanger Betydning for Czaren. Moskoviterne reiste sig: paa Serpukov Sletten afholdtes en af Bojarer og Borgere bestaaende Forsamling. Ved et «ydmygt Andragende» tilkjendegav man Czaren, at han maatte opgive Thronen, fordi han havde foraarsaget Udgydelsen af kristeligt Blod, fordi hans Regjering havde været ulykkelig, og fordi Stæderne ved den sydvestlige Grændse nægtede ham Lydighed. Vassili den Femte — Vassili Schuiski — hengav sig i sin Skjæbne og nedlagde Kronen (1610). Kort efter tvang man ham til at gaa i Kloster.

Vladislav af Polen. Polakkerne i Kreml.

Alle maatte nu aflægge Lydighedsed til Bojarernes «duma», der naturligvis igjen greb Magten. Derefter tænkte man paa at vælge en ny Czar. To Kandidater paanødede sig Vælgerne: Vladislav, den polske Konges Søn, og den falske Dimitri. Denne sidste var vitterlig en Bedrager; han var en Skræk for de høiere og de mellemste Befolkningsklasser og havde kun den store Mængde for sig. Da man ikke paa en Gang kunde skille sig af med Polakkerne og «Røveren fra Tuschino», valgte man af de to Onder det mindste og nærmede sig hine.

En polsk Hær under Anførsel af Hetman Zolkievski var ankommen til Moschaisk; den falske Dimitri holdt Kolomenskoje besat. Bojarerne opfordrede Zolkievski til at nærme sig Moskov, og man begyndte at underhandle. I den unge Prinses Navn lovede Hetmanen Opretholdelsen af den orthodoxe Kirke og Stændernes Rettigheder og den lovgivende Magts Deling mellem Czaren og «duma». Ingen skulde blive henrettet uden Dom eller miste sine Værdigheder uden Grund. Det skulde være enhver Moskovit tilladt at begive sig uhindret til Udlandet for der at uddanne sig. Moskovs Befolkning svor Czar Vladislav Lydighed. Et Punkt stod endnu tilbage: Russerne forudsatte, at Vladislav vilde gaa over til den orthodoxe Kirke; Zolkievski forbeholdt Kongen af Polen Afgjørelsen. Han opfordrede Bojarerne til at sende Gesandter til Kong Sigismund: Fyrst Vassili Galitzin og Metropolit Filaret Romanov afreiste øieblikkelig til Leiren ved Smolensk. Denne skrækkelige Krise syntes nu at skulle blive endt paa en for Rusland temmelig heldig Maade: det stod i Færd med at faa en fremmed Hersker, men denne var dog af polsk Nationalitet, og tilhørte altsaa en af den store slaviske Folkefamilies Hovedstammer, hvortil kom at han var af legitim Byrd. Polen og Rusland, der et Øieblik havde været nær ved at blive forenede under Ivans eller Feodors Scepter,

kunde nu blive knyttede til hinanden under en polsk Fyrste. Bojarernes Tillid var saa stor, at de foresloge Zolkievski, da de troede Moskovs Sikkerhed truet af den falske Dimitris Nærhed, at han skulde komme til Staden og Kreml. Dette var ikke nogen patriotisk Beslutning; den skyldtes Adelens Mistillid til den store Mængde, og den skulde bringe stor Ulykke over Moskov. Zolkievski vilde tage sine Garantier mod Nationens Førere: Galitzin og Filaret Romanov vare allerede ved Smolensk i Kong Sigismunds Magt; han lod sig den afsatte Czar og dennes to Brødre udlevere som Gidsler.

Kong Sigismund pønsede paa et nyt Forræderi mod Rusland: han havde til Hensigt at erobre Rusland ikke for sin Søn, men for sig selv. Han forlangte af Gesandterne, at Smolensk først skulde overgive sig til Kongen af Polen, men disse forkastede modigt dette Forslag. De fordrede desuden, at Vladislav skulde komme til Moskov, da det var det eneste Middel til at fjerne den Mistanke, Kongens Optræden havde begyndt at vække. Sigismund afslog deres Forlangende: han vilde selv være Czar. Efter at Kongen havde opgivet Forsøget paa at blive Herre over Gesandtskabets to fornemste Medlemmer, vendte han sig til disses Ledsagere. Han opfordrede Sekretæren Tomila til at udvirke Aabningen af Smolensk's Porte, men hin svarede: «Hvis jeg gjorde det, vilde ikke alene Gud og Moskoviterne forbande mig, men Jorden vilde ogsaa vægre sig ved at bære mig; vi ere sendte hid for at underhandle om Landets, men ikke om vore egne Interesser.» Ikke alle Russere nærede en saa retskaffen Tænkemaade. I Leiren ved Smolensk var man Vidne til samme oprørende Skuespil som i Leiren ved Tuschino. Man beilede til Kongens Gunst, ligesom for kort Tid siden til «Røverens» for at faa Embeder, Værdigheder, Land og Penge. Saltykov, Mstislavski og Garveren Andronov gjorde sig særlig bemærkede ved deres lave Tænkemaade. I Moskov an-

klagede Bojarerne hinanden gjensidig overfor Kommandanten for den polske Besætning. Efter Saltykovs Opfordring indbøde de Kong Sigismund skriftlig til at holde sit Indtog i Moskov. Patriarken Hermogenes vægrede sig ved at sætte sit Navn under Brevet. Folket, der var mere patriotisk end Stormændene, stillede sig paa Patriarkens Side. Nogle Adelsmænd, deriblandt Andreas Galitzin og Ivan Vorotinski, gjorde sig mistænkelige i Polakkernes Øine og bleve fængslede af Leo Sapieha, Zolkievskis Efterfølger. Ved at aabne Staden for Polakkerne havde Adelen overgivet Rusland til Kongen af Polen.

Paa dette Tidspunkt blev den anden falske Dimitri dræbt af en af sine personlige Fjender. Hans Død fik vigtige Følger. Efter at Bedrageren var dræbt, havde Kong Sigismund ikke mere nogen Grund til at forblive i Rusland med sine Tropper. Adelen behøvede ikke mere at frygte for Folket, men kunde forene sig med dette mod den Fremmede. I Moskov begyndte man at tale om Nødvendigheden af at forene sig mod Lithauerne. Saltykov og Andronov røbede for Fjenden, hvad der var i Gjære. Patriarken Hermogenes, der mistænktes for Patriotisme, blev kastet i Fængsel, hvor han senere døde af Sult. Landet kom i stærk Ophidselse: Moskov og Smolensk opfordrede de andre Stæder til ikke at anerkjende den troløse Fjende af Orthodoxien som Hersker. Befolkningen traf Forberedelser til Krig: Lapunov samlede en Hær i Riæsan. Da han nærmede sig, blev Gjæringen i Moskov overordentlig stærk, hvorfor Polakkerne opplantede Skyts paa Kremls Volde. Pludselig kom det til et Sammenstød mellem Befolkningen og Tropperne, og et meget stort Antal Polakker og Tydskere blev dræbt. I «Bielyi-gorods» Gader antog Modstanden faste Former, og de Fremmede, der kastedes tilbage af Fyrst Poscharski, maatte forskandse sig i Kreml og Kitai-gorod; for at gjøre Adgangen dertil

fri, antændte de de tilstødende Gader. Næsten hele Moskov brændte.

Da Kong Sigismund kom til Kundskab om Lapunovs Rustninger og Moskovs Opstand, lod han de to moskovitiske Gesandter, Galitzin og Filaret, fængsle og sendte dem til Marienburg i Preussen. Kort efter indtoges Smolensk efter en Modstand, Polakkerne selv sammenlignede med Sagunts. Kongen var skamløs nok til at lade den tappre Vojvod Schein spænde paa Pinebænken. Han holdt et Triumfindtog i Varschov, idet han medførte som Fange den tidligere Czar, Vassili Schuiski.

Med Lapunov havde Fyrst Trubetzkoj og Ivan Zarutzski, i Spidsen for de donske Kosakker, forenet sig. En stor Hær beleirede de i Kreml indesluttede Polakker, men den indeholdt altfor mange urene Elementer til, at Foretagendet skulde kunne lykkes De tre Anførere vare indbyrdes skinsyge paa hverandre. Lapunov havde gjort sig skyldig i mere end eet Forræderi. Zarutzski havde været en af de første, der erklærede sig for Otrepjev. Lapunovs Milits hadede Kosakkerne, der paa deres Side kun søgte Leilighed til at plyndre. Det lykkedes Polakkerne at ophidse Kosakkerne, idet de viste disse et opdigtet Brev fra Lapunov, hvori denne havde skrevet: «Overalt, hvor I faaer fat paa dem, maa I dræbe eller drukne dem.» Der udbrød Mytteri i Leiren, og Lapunov blev snigmyrdet. Mange af hans Folk bleve nedhuggede, og hans Tropper adspredtes.

Rusland, der var bleven et Bytte for Borgerkrigen, ligesom Frankrig i det sextende Aarhundrede var et Bytte for Religionskrigene, led under Udlandets Indblanding. I Frankrig havde Englænderne og Spanierne fulgt den følgende Kamp mellem Partierne og benyttet sig af enhver Leilighed til at sikkre sig en eller anden fast Plads. Rusland blev den Skueplads, paa hvilken to rivaliserende Magter: det katholske Polen og det lutherske Sverrig be-

kæmpede hinanden. Da Vladislav anerkjendtes som Czar, betragtede Sverrig sig som krænket og optraadte som Fjende; de la Gardie indtog flere Byer ved Østersøen, og Stor Novgorods Bojarer, der efterlignede Moskovs, udleverede Staden til de Fremmede. De to første falske Dimitri'er vare blevne beskyttede af Polen, og det Samme var Tilfældet med en tredie falsk Dimitri, der fremtraadte i Omegnen af Pskov. Paa sin Side anerkjendte Marina Mnischek, der efter Otrepjevs Død var falden i Hænderne paa «Røveren fra Tuschino», Kosakken Zarutzski som Formynder for sin Søn.

National Reisning. Mikael Romanovs Valg.

Rusland befandt sig i en skrækkelig Stilling, lig Frankrigs under den hundredaarige Krig med England eller under Ligaens Krige. Czaren var Fange, Patriarken sad i Fængsel, Svenskerne vare i Stor Novgorod, Polakkerne i Kreml i Moskov, og den høie Adel havde solgt sig til Udlandet. Røverbander plyndrede Byerne, pinte og plagede Bønderne og besudlede Kirkerne. Hungersnøden rasede: i enkelte Egne spiste man Menneskekjød. Dette Land, der var vant til at staa under en Selvhersker, havde nu ingen Regjering. Hvem frelste Rusland i denne dets yderste Nød? Det gjorde Folket ved en lignende Bevægelse som den, der i Frankrig frembragte Jeanne d'Arc; Folket i Ordets videste Betydning, naar man deri indbefatter den hæderlige Del af Adelen og den patriotiske Geistlighed. Rygter om Mirakler vare et Vidnesbyrd om den stærke Ophidselse, hvori Befolkningen befandt sig: i Nischni Novgorod og i Vladimir havde man Syner. Munkene i Troitsa, med Abbeden Dionysius og Skatmesteren Palitzin i Spidsen, sendte Skrivelser omkring til Stæderne. Borgerne i Kasan satte det fjærne Rusland ved Kama i Bevægelse. Da Brevene fra Troitsa ankom til Nischni, og Overpopen oplæste dem for det forsamlede Folk, reiste en af Stadens

Borgere, Slagteren Kusma Minin, sig og sagde: «Hvis vi ville frelse det moskovitiske Rige, maa vi ikke spare vort Gods; lad os sælge det og søge en Mand, der vil kæmpe for den orthodoxe Tro og stille sig i Spidsen for os.» At give Alt og bevæbne sig selv, det blev det almindelige Løsen. Minin og Andre gave en Trediedel af hvad de havde: en Kvinde, der besad 12,000 Rubler, gav de 10,000. De, der nølede med at yde deres Bidrag, bleve tvungne til at udrede dette. Man maatte have en Fører, og Borgerne indsaae Nødvendigheden af, at det blev en Adelsmand. I Nærheden af Starodub levede Fyrst Dimitri Poscharski, der endnu var syg af de Saar, han havde faaet under Revolten i Moskov. Minin søgte ham op og «faldt ned for ham, berørende Jorden med Panden,» idet han bad ham om at overtage Overbefalingen. Rustningerne begyndte strax. Med Bøn forberedte man Korstoget. Rusland følte sig skyldbetynget: man havde svoret og brudt saa mange Eder — overfor Otrepjev, Schuiski, Vladislav! Der gaves Befaling til tre Dages Faste, hvilken Alle maatte underkaste sig. For de indkomne Penge udrustedes Strelitzer. Medvirkningen af urene Elementer, der havde kunnet udsætte den nationale Sag for Fare, afvistes. Man vilde hverken vide Noget af Margaret at sige, den troløse Fører for Leietropper, og heller ikke af de plyndrende og grusomme Kosakker: Mordet paa Lapunov var ikke glemt.

Hæren ledsagedes af Munke og Biskopper: hellige Billeder bares foran Troppeafdelingerne. Men denne begeistrede Iver udelukkede ikke den politiske Klogskab: mod Polen vilde man sikkre sig Sverrig, hvorfor man holdt de la Gardie hen med Underhandlinger om Valget af en svensk Prinds. Efter at alle Tropperne vare samlede ved Jaroslavl, marscheredes mod Moskov. Foran dettes Mure stode Zarutzskis og Trubetzkois Kosakker. Men skjøndt de to Hære forfulgte de samme Øiemed, vilde de dog ikke have Noget med hinanden at gjøre. Et Mordforsøg mod Dimitri

Poscharski skjærpede endog Mistroen til de donske Kosakker. Alligevel blev Hetmanen Khodkievicz, da han vilde tilføre Moskov Undsætning, slaaet paa Moskvas høire Bred af Poscharski, paa dens venstre af Kosakkerne. Rigtignok vægrede de sidste sig i det afgjørende Øieblik ved at kæmpe: Abraham Palitzins Bønner, ved hvilke de førtes tilbage til Slaglinien, og Minins og hans Troppers Indgriben maatte til for at skaffe Seier. Den polske Besætning i Kreml blev derpaa saa tæt indesluttet, at den snart blev tvungen til at spise Menneskekjød. Den overgav sig paa Betingelse af, at den maatte beholde Livet, og den udleverede sine Fanger, blandt hvilke den unge Mikael Romanov befandt sig. — Kreml og «Kitai-gorod» havde lige aabnet deres Porte, da man erfarede, at Kong Sigismund ilede den polske Besætning til Hjælp. Men det var for sent: ved Efterretningen om, hvad der var skeet, maatte han vende om. Det russiske Folk havde ved sin Opofrelse frelst Rusland. Aaret 1612 holdt sig længe i Nationens Erindring, og da Invasionen 1812 fornyede Mindet om det, oprettedes der paa det røde Torv et kolossalt Monument for de to Befriere: Slagteren Minin og Fyrst Poscharski.

Rusland, der var givet tilbage til sig selv, kunde nu frit skride til Valget af en Czar. En stor Folkeforsamling mødte i Moskov: den bestod af de høie geistlige Dignitarer og af Delegerede fra Adelen, Kjøbmændene, Stæderne og Landdistrikterne, der alle maatte være forsynede med ordentlige Fuldmagter. Man blev enig om, at man ikke vilde vælge en Fremmed, hverken en Polak eller en Svensker. Men da Loddet skulde falde paa en Russer, begyndte Kappestriden og Kabalerne; dog nævntes et Navn, om hvilket alle Stemmer samlede sig: Mikael Romanovs. Han blev ikke valgt for sin egen Skyld, thi han var den Gang kun et Barn paa femten Aar, men for sine Forfædres, Romanov'ernes og for Faderen Metropoliten Filarets Skyld. Filaret sad paa den Tid som Fange i Marienburg.

Navnet Romanov, der desuden var knyttet til Ivan den Fjerdes Hus, var den Gang det høieste Udtryk for Nationalfølelsen (1613).

Det nye Czardømme havde Udsigter til en Varighed, som hverken Boris Godunovs eller Vassili Schuiskis havde havt. Man kunde ikke bebreide det nogen Forbrydelse: det skyldte en beundringsværdig national Bevægelse sin Oprindelse: det skrev sig fra Befrielsen og gjenkaldte kun glorværdige Minder i Erindringen. Ingen Skygge eller Klage fra Fortiden stillede sig i Veien for det. Ivan den Skrækkeliges Hus havde været Aarsagen eller Anledningen til mange Lidelser for Rusland: de falske Dimitri'er havde bragt Klagen derover til at forstumme. Huset Romanovs Thronbestigelse faldt sammen med en mægtig Opvaagnen af Patriotismen, med en lidenskabelig Trang til Enhed, med en almindelig Attraa efter Orden og Fred. Det indgjød allerede den samme Hengivenhedsfølelse som det ældste Dynasti. Der fortælles, at Polakkerne, da de erfarede Mikaels Valg, sendte bevæbnede Mænd til Kostroma for at gribe ham der; men en Bonde, Ivan Sussanin, ledede Polakkerne vild i de tætte Skove og faldt som et Offer for deres Mishandlinger, idet han frelste sin Fyrste. Det er Æmnet for Glinkas skønne Opera: «Livet for Czaren». — Forvirringens Tidsrum var nu afsluttet.

Nittende Kapitel.

Mikael Feodorovitsch Romanov og Patriarken Filaret.

(1613—1645.)

Rusland havde nu en Hersker, men det var i den samme Stilling som den, hvori Henrik den Fjerde ved sin

Thronbestigelse forefandt Frankrig. Krigene indadtil og udadtil vare endte, men urene Elementer vare til Stede. Da Henrik den Fjerde var bleven Konge, maatte han Provinds for Provinds, By for By, dels med Vaaben dels ved Underhandlinger, gjenerobre sit Rige fra de Fremmede, fra Ligisterne og fra de store Provindsgouvernører, der vare blevne uafhængige. Paa lignende Maade forholdt det sig i Rusland: Anføreren for de donske Kosakker, Zarutzski, optraadte som Hersker i Astrakhan, i Forening med Marina og hendes Søn med «Røveren fra Tuschino»; den polske Streifkorpsfører Lissovski hærgede de sydvestlige Egne; de zaporogiske Kosakker hjemsøgte Landstrækningerne ved Dyna, og næsten hver Provinds var et Bytte for en eller anden Bande. Ganske vist havde Polakkerne forladt Kreml, ligesom Spanierne i sin Tid det tilbageerobrede Paris; men man maatte vente hines Tilbagekomst i aggressivt Øiemed, og de forbleve desuden i Besiddelse af flere vigtige faste Pladser, navnlig af den vigtige By Smolensk. Sverrig havde benyttet sig af Ruslands Forlegenhed til at bemægtige sig Stor Novgorod. I Rigets Indre laa Stæder og Landsbyer i Ruiner, Befolkningen var formindsket og udpint, og Røveruvæsenet var gaaet over til at blive et Landsonde. Ved Hoffet havde Stormændene glemt Lydigheden; de vare af ligesaa urolig Tænkemaade som de Ligister, hvormed Henrik den Fjerde havde maattet omgive sig. Hvad Rusland først og fremmest trængte til, var en Regjering, der kunde gjenoprette Tabene og Skaden.

Mikael Romanov (1613—1645) havde ikke det Geni, der udmærkede Frankrigs Gjenopretter, Kong Henrik den Fjerde. Czaren var endnu næsten et Barn; Bojarerne misbrugte hans Myndighed mod ham selv; atter blev man ved Hoffet Vidne til hine blodige Intriger, som Ivan den Fjerde kun havde undertrykt ved Anvendelse af Dødsstraffe. Disse i moralsk Henseende dybt sunkne Bojarer vare en Skjændsel for Rusland: de fredelskende Mænd og

de Fremmede ønskede Ivan den Skrækkeliges Tid tilbage. «Gid Gud vilde aabne Czarens Øine, ligesom han aabnede Ivans,» skrev en hollandsk Resident, «thi ellers gaar det moskovitiske Rige til Grunde.» Lykkeligvis fandt Regjeringen overalt en Støtte i Folkets gode Villie. Paa Kroningsdagen indsendte de Militærpligtige en Klage over, at de ikke havde faaet deres Sold: deres ødelagte Lehnsbesiddelser gave dem ikke mere nogen Indtægt. Czaren og Geistligheden lode derfor udgaa Skrivelser til de russiske Stæder, hvori de bade disse om at hjælpe Staten, betale Tropperne og støtte den med Mandskab og Penge mod de indre og ydre Fjender. Først angreb man Zarutzki. Indbyggerne i Astrakhan, hvilke hans Grusomhed havde bragt i Raseri, havde gjort Oprør og indesluttet ham i Kreml, hvorfra han saae Leilighed til at undvige, da de russiske Vojvoder nærmede sig. Han blev greben og dømt til at spiddes. Sønnen af «Røveren fra Tuschino» blev trods sin unge Alder hængt; hans Moder, Polakinden Marina, døde i Fængsel. Efter Geistlighedens og Bojarernes Raad, vilde Czaren træde i Underhandling med Baloven, Fører for en anden Bande; men hin angreb, i Stedet for at svare, Moskov; han blev imidlertid overvunden, og hans Bande nedhuggedes. Befolkningen ved Dvina gjorde det selv af med Zaporogerne. Lissovski blev skarpt forfulgt af Poscharski; men den snilde Fribytter forstod at tilintetgøre alle «Befrierens» Anstrengelser. Først ved at slutte Fred med Polen fik man Bugt med ham.

I Aaret 1615 mødtes ved Smolensk Underhandlere for begge Parter: Erasmus Handelius, en Afsending fra den tydske Keiser, var til Stede for at mægle. Men man kunde ikke opnaa nogen Overenskomst: Polakkerne nægtede at gaae ind paa Mikael Romanovs Valg og fordrede, at Vladislav først skulde anerkjendes som Czar af Rusland. «Man kunde ligesaa godt,» som Handelius sagde, «have gjort Forsøg paa at forsone Ild og Vand med hinanden.» For-

handlingerne bleve afbrudte. Derimod opnaaede man et heldigt Resultat overfor Sverrig: her viste iøvrigt Underhandlerne større Iver og Energi, end Huset Østerrig havde gjort. De to Sømagter, England og Holland, lagde sig imellem for at mægle Fred. Urolighederne og den derat opstaaede Nød i det moskovitiske Rige medførte Tab for deres Handel. Ved at gjenoprette Freden i Norden vilde de gjenaabne Rusland for deres Kjøbmænd og sikre sig betydeligere Fordel. John Merrick kom som Afsending fra Jakob den Første til Moskov og tilbød sin Mægling. Gustav Adolf, Konge af Sverrig, havde vundet nogle Fordele over Vojvoderne, men han havde opbragt Novgoroderne imod sig, og det var ikke lykkedes ham at indtage Pskov; desuden havde han Fjender i Kongerne af Polen og Danmark; mulig var han ogsaa opfyldt af Anelser om den store Rolle, der ventede ham i Tydskland. Han gav sit Samtykke til Aabningen af Underhandlinger, og sluttede 1617 i Stolbova Fred med Rusland. Han tilbagegav Novgorod, Russa og Ladoga, men beholdt Ivangorod, Jama, Kexholm og Nøteborg (Schlüsselburg) og fik 20,000 Rubler.

Rusland kunde nu vende sig med hele sin Kraft mod sin farligste Fjende, — mod det «slaviske Spanien», — Ophavsmanden til dets Forvirring og Ulykker. Polakkerne gik angrebsvis frem under Anførsel af Vladislav og Hetmanen Khodkievicz. Ved Forræderi eller Svaghed fra Vojvodernes Side overgave Dorogobusch og Vjæsma sig til dem; men Kaluga, der forsvaredes af Poscharski, og Moschaisk modstode Fjenden og opholdt ham. Vladislav, der var en kjæk Kriger, tog 1618 den Beslutning at gaa lige løs mod Moskov. Mikael Romanov frygtede, ligesom forhen Ivan den Skrækkelige, ikke saa meget de fjendtlige Vaaben som Forræderi fra sine Mænds Side. Han besluttede at affordre sine Undersaatter en ny Ed. Han samlede da Stænderne og erklærede, at han endnu en Gang var rede til at lide Sult i det beleirede Moskov og til at kæmpe mod Lithauen,

men han forlangte, at de Store skulde forpligte sig til at handle paa samme Viis og modstaa «Kongesønnens» Forlokkelser. Enhver aflagde Eden, og nu udsendtes der paany Breve fra Moskov for at opflamme alle Stæder til den hellige Krig. Vladislav havde imidlertid gjort Holdt i Tuschino; Hetmanen af Lille Rusland var, efter at han havde plyndret ved den sydvestlige Grændse, stødt til ham med sine Kosakker. Dagene fra den anden falske Dimitris og «Tuschinismens» Tid syntes at være vendte tilbage. Men efter at Polakkerne havde gjort et mislykket Angreb paa Moskov, foresloge de Fredsunderhandlinger. Underhandlingerne fandt Sted i Devulina, ikke langt fra Troitsa Klosteret, der under dette Felttog havde udholdt en ny Beleiring. Man blev enig om en Vaabenstilstand paa fjorten Aar og sex Maaneder, under hvilken Polakkerne beholdt Smolensk og Severien. Vladislav gav ikke engang Afkald paa Titlen Czar af Rusland; Løsningen af denne Vanskelighed overlod man det guddommelige Forsyns Dom. Iøvrigt fandt en Udvexling af Fangerne Sted: den tapre Vojvod Schein og Metropoliten Filaret vendte tilbage til Rusland; den Sidstnævnte blev strax udnævnt til Patriark.

Ved Faderens Tilbagekomst gjenfandt den unge Czar endelig den Raadgiver, som han i sin Uerfarenhed hidtil havde savnet: han var ham mere end en Raadgiver, han var ham en Embedsfælle og næsten en Medhersker. Filaret delte paa en Maade Magten med Kronen: Riget havde to «Storherrer», to Herskere: Czaren for alle Russer og Patriarken for alle Russer. Deres Navne stode ved Siden af hinanden paa offentlige Dokumenter; de modtoge i Forening Bojarernes Indberetninger og de fremmede Gesandter. Det var paa Tide, at Bojarerne fik en Herre. Soltikoverne, Mikael Romanovs Yndlinge, havde fordelt Riget mellem deres Tilhængere og plyndret Statskassen og Folket. Man beskyldte dem for, at de havde reist falsk Anklage mod Mikaels første Forlovede, der var jaget bort

fra Paladset, og at de havde forgivet den anden. Slig Optræden fra de moskovitiske Stormænds Side hørte ingenlunde til det Usædvanlige; de, der stode i Gunst, frygtede fremfor alt en ny Czarinde. De vege ikke tilbage for Anvendelsen af noget Middel, og deres Ry som Forbrydere var almindelig udbredt. Filaret lod endelig Bojarerne føle en Czarhaand og landsforviste de mest Kompromitterede.

Rusland begyndte imidlertid at blive en europæisk Stat. Fra alle Sider søgte man at slutte politiske Forbund eller Handelstraktater med det. Gustav Adolf, der forberedte sig til sin Rolle som Protestantismens Forkæmper i Tydskland, havde villet sikkre sig Rusland mod Polen. Han forestillede med megen Kløgt Czar Mikael, at det katholske Forbund mellem Paven, Kongen af Polen og Huset Habsburg var lige saa truende for Rusland som for Sverrig; at Rækken vilde komme til den orthodoxe Kirke, hvis Protestantismen bukkede under, og at den svenske Hær var ligesom den fremskudte Skildvagt for Ruslands Sikkerhed. «Naar Naboens Hus brænder,» skrev Kongen, «maa man hidbære Vand og søge at slukke Ilden for at beskytte sit eget Hus. Gid Deres Czariske Majestæt vilde tænke paa at hjælpe Deres Naboer, for at værne om Dem selv.» De sidste Aars skrækkelige Begivenheder gave Kongen af Sverrig Ret i hans Opfattelse: Jesuiternes Intrigespil med den falske Dimitri og Moskovs Antændelse ved Polakkerne vare endnu i Russernes Erindring. Der blev sluttet et Venskabs- og Handelsforbund med Sverrig; en svensk Gesandt indfandt sig ved Hoffet.

England havde vist Rusland mere end een Tjeneste; Jakob den Første havde laant det 20,000 Rubler, da det befandt sig i stor Pengeforlegenhed; ved britisk Mægling var Freden i Stolbova bragt i Stand. John Merrick troede sig berettiget til at forlange, at Rusland skulde aabne den engelske Handel Veien til Persien ad Volgafloden og til Indien gjennem Sibirien. Czaren raadspurgte Kjøbmændene

i Moskov. De svarede enstemmigt, at en saadan Indrømmelse vilde blive deres Undergang, thi de kunde ikke optræde som Medbeilere til Englænderne, der havde større Foretagelsesaand og Formue; de vare dog villige til at offre deres Interesser for Rigets i Tilfælde af, at de af de Fremmede betalte Afgifter vare nødvendige for Statskassen. John Merrick havde imidlertid ikke i Sinde at betale nogen Afgift, og Underhandlingerne bleve afbrudte.

I Aaret 1615 sendte Czaren en Gesandt til Frankrig for at underrette Ludvig den Trettende om sin Thronbestigelse og anmode ham om Hjælp mod Polen og Sverrig. I Aaret 1629 indtraf i Moskov Gesandten Deshayes-Courmesmin, der kom for at opnaa for den franske Handel, hvad der var bleven nægtet den engelske: fri Gjennemgang til Persien. Han talte ogsaa om et politisk Forbund. «Hans Czariske Majestæt,» sagde han, «er Hovedet for de orientalske Lande og den orthodoxe Tro. Ludvig, Kongen af Frankrig, er Hovedet for de vestlige Lande; slutter Czaren Venskab og Forbund med Kongen, vil han derved i samme Grad svække sine Fjender. Siden Keiseren gaaer sammen med Kongen af Polen, maa Czaren optræde i Forening med Kongen af Frankrig. Disse to Fyrster høste overalt Berømmelse; de have ikke deres Lige i Styrke og Magt; deres Undersaatter adlyde dem blindt, medens Englænderne og Brabanterne kun følge deres eget Hoved. Disse kjøbe Varerne i Spanien og sælge dem igjen til Russerne for en høi Pris; Franskmændene ville levere dem billigere.» Denne Forhandling om et fransk-russisk Forbund, det første hvorom Historien taler, førte ikke til noget Resultat. Hvad Veien til Persien angaaer, saa afsloge Bojarerne dens Aabning: de sagde, at Franskmændene lige saa godt kunde kjøbe de persiske Varer hos Russerne.

Mod Polen tilbød der sig for det moskovitiske Rige en anden Forbundsfælle. Sultan Osman sendte Fyrst Thomas Kantakuzenos til Moskov for at meddele, at Tyrkiet

allerede havde begyndt Krigen mod Kongen af Polen. Russerne ønskede at understøtte Tyrkerne. Czar Mikael og Patriark Filaret sammenkaldte Stænderne og forelagde dem Sagen. De Delegerede kastede sig ned for Herskerne og berørte Jorden med Panden og bade dem om at optræde med Fasthed for Guds hellige Kirker, for deres Czariske Ære og for Staten mod dens Fjender. Krigerne vare rede til at ruste sig, og Kjøbmændene til at give dem Penge. Troppesamlingen var allerede begyndt, da man erfarede, at Tyrkiet var bleven overvundet. Man afventede nu en bedre Leilighed. Krigsforberedelserne havde afsløret visse Mangler ved den nationale Hær. Man besluttede at hverve fremmede Leietropper og indøve de nationale Tropper i den okcidentalske Taktik; der blev givet Befaling til Opkjøb af Vaaben i Udlandet, ligesom der indkaldtes Kanonstøbere. Saaledes dannede allerede Czar Mikaels og Filarets Regering en Begyndelse til en Reform-Æra. Moskov styrkede sig mod sine europæiske Fjender ved Tilegnelsen af disses egen Civilisation.

Man ventede endnu i elleve Aar. Kong Sigismund den Tredie døde 1632, og en Valgrigsdag samledes i Varschov. Man besluttede, at denne Leilighed ikke skulde gaa ubenyttet hen. Den anden polske Krig begyndte. Den tog ikke det gunstige Forløb, som man havde ventet. Manglerne ved Organisationen og ved de gamle Institutioner viste sig paany. De to Vojvoder, der i Begyndelsen kommanderede Hæren, fik igjen det sørgelige Indfald at gjøre hinanden Forrangen stridig. De bleve afsatte, og Schein og Ismailov udnævntes til deres Efterfølgere. Disse rykkede med 32,000 Mand og 158 Stykker Skyts over Grændsen. Tre og tyve Stæder overgave sig til Moskoviterne; men Smolensk opholdt dem i otte Maaneder, og da det var lige paa Nippet til at kapitulere, indtraf den polske Hær under Anførsel af Vladislav, der endelig var bleven valgt til Konge under Navn af Vladislav den Fjerde.

Ved Efterretningen om et Indfald af Tatarerne i det Sydlige, forlod en Del af de russiske Adelsmænd Hæren for at ile deres truede Besiddelser til Undsætning. Den saaledes svækkede Vojvod Schein blev nu angreben af Kongen og afskaaren fra sine Forbindelser. Hungersnød tvang ham til at kapitulere i aaben Mark: han fik fri Afmarsch, men maatte efterlade sin Bagage og sit Artilleri. Hans Skyld bestod kun deri, at han ikke kjendte den nye Krigsførelse og Kampmaade saa godt som sine okcidentalske Modstandere. Men hans Fjender lode ham dog stille for en Krigsret, idet han beskyldtes for Forræderi, og han blev henrettet tilligemed sin Kollega. Man savnede den i Aaret 1633 døde Filaret, der havde forstaaet at opretholde Enigheden mellem Bojarerne. Kong Vladislav, der havde været seierrig ved Smolensk, led et Nederlag ved Bielaja. Fredsunderhandlere traadte derpaa sammen ved Polianka; Vaabenstilstandsbetingelserne fra Devulina stadfæstedes: Russerne betalte 20,000 Rubler, Vladislav gav Afkald paa den russiske Throne og anerkjendte endog, hvad Polen hidtil ikke havde gjort, Storfyrsternes Czartitel.

Nogen Tid derefter var det nær kommet til en ny Krig. Trods de Fredstraktater som Polen og Rusland havde afsluttet med Tyrkiet, hørte hverken Kosakkerne ved Dnieper, der stode under Polen, eller Kosakkerne ved Don, der vare afhængige af Rusland, op med at føre Krig mod Islam: det var for dem ikke blot en hellig Krig men ogsaa Midlet til, at de kunde sætte sig i Besiddelse af «sipuns» eller vide Benklæder af smukt Skarlagensklæde. Som dristige Fribyttere og Sørøvere foruroligede de til Lands og til Søs Khanen paa Krim og Storfyrsten, idet de med deres lette Baade angrebe de klodsede osmanniske Galeier og anfaldt Anatoliens og Bosporus's Kyster. Den russiske og den polske Regjering fralagde sig begge Ansvaret herfor. Disse Togter vare Foranledningen til stadige Rivninger mellem

Porten og de to Stater. De nævnte Kosakker vare Kristenhedens Pirater, ligesom Tatarerne paa Krim vare Islams.

I Aaret 1627 overfaldt 4,400 donske Kosakker, understøttede af 1000 Zaporoger fra Dnieper, Staden Asov og tilbød Czaren af Moskov den som Tegn paa Hylding. Erhvervelsen af en saa vigtig Plads, ved hvilken Rusland kom i Besiddelse af Dons Munding og Adgangen til det sorte Hav, var meget fristende. Czar Mikael sammenkaldte paany Stænderne. Adelen erklærede sig rede til at kæmpe, hvis den fik de nødvendige Penge til sin Udrustning, og den bad Czaren om at forlange disse hos Geistligheden og Kjøbmændene. Disse sidste indvendte, at Embedsmændenes Udplyndringer, de langvarige Krige og Tydskernes og Persernes Konkurrence havde ødelagt dem. Militære, som Czaren havde sendt til Asov, erklærede, at Pladsen var i altfor daarlig en Tilstand til, at den kunde forsvares. Czaren befalede derfor de donske Kosakker at rømme Asov: de lode der ikke Sten blive tilbage paa Sten. Her maa bemærkes, at Asovs Erobring dengang var et forhastet Foretagende, thi den russiske Kolonisation havde endnu ikke gjort tilstrækkelige Fremskridt mod Syd.

Den okcidentalske Indflydelse gjorde under Mikael Romanovs Regjering betydelige Fremskridt. De russiske Kjøbmænd forlangte, at der skulde nægtes Fremmede Adgang til Rigets Indre, da de ikke kunde udholde Konkurrencen med disse. Men de Fremmede vare altfor nødvendige for Staten og den almindelige Udvikling til, at man ikke tvertimod ved Anvendelse af alle mulige Midler skulde have søgt at drage dem til Landet. Under Czar Mikael saae man i Moskov flere Fremmede end nogensinde før. Hollænderen Vinius anlagde i Tula et Kanon-, Kugle- og Jernstøberi, og Tyskeren Marselius oprettede lignende Støberier ved Vaga, Kostroma og Schesna. Der tilstodes fremmede Kjøbmænd og Industridrivende Privilegier, men paa den Betingelse, at de ikke skjulte nogen af deres

Fredrikstad Folkebibliotek

Industris Hemmeligheder for de Indfødte. I Henseende til dette Punkt ligner Czar Mikaels og Kong Henrik den Fjerdes Regjering hinanden; thi denne franske Monark indkaldte ogsaa fremmede Industridrivende, der kom fra England, Flandern og Venedig. Der var dog een europæisk Indførselsartikel, der ikke fandt Naade i Rusland: Tobakken. Brugen af denne Plante var forbudt, og der fortælles, at Næsen blev skaaren af dem, der snusede.

Ogsaa Videnskabsmænd indkaldtes fra Europa. Adam Olearius fra Holsten, der var navnkundig som Astronom, Geograf og Landmaaler, kom efter Indbydelse til Moskov. Ideen til et Videnskabernes Akademi, der senere under Peter den Store traadte ud i Virkeligheden, begyndte allerede at dæmre. En latinsk Beskrivelse af Universet oversattes paa Russisk. Patriarken Filaret grundede i Moskov et Akademi, hvor der gaves Undervisning i den europæiske Renaissances to Sprog: Græsk og Latin. Arkimandriten Dionysius i Troitsa, der havde udmærket sig i Krigen mod Polakkerne, underkastede de gammelslaviske Bøger en Textkritik, hvad der var et farefuldt Foretagende, der et Øieblik endog fremkaldte en Forfølgelse mod ham. De indfødte Historieskrivere vedbleve at affatte Krønniker: Munken Abraham Palitzin, Køgemester i Troitsa, forfattede en Fortælling om dette Klosters berømte Beleiring.

FREDRIKSSTAD
Haandværkerforening
FREDRIKSSTAD.

Tyvende Kapitel.

Det vestlige Rusland i det syttende Aarhundrede.

Spanien havde i det sextende Aarhundrede havt sin Haand med i alle Frankrigs Forviklinger; i det syttende Aarhundrede sønderlemmede Frankrig det spanske Rige. Paa samme Maade maatte ogsaa Polen bøde for sin Del-

tagelse i Ruslands indre Krige. Efter at Mikael Romanovs Regjering havde afhjulpet de tidligere Onder, indtraadte der med hans Søn Alexei en Gjengjældelsestid. Rusland var næsten bleven bragt til Undergangens Rand af Polen, ligesom Frankrig af Huset Burgund eller Østerrig, men det udvidede sig derefter paa Polens Bekostning og grundede sin Storhed paa dettes Forfald. Et Blik paa det polske Riges Forfatning vil aabne vort Blik for de indre Vanskeligheder, der skulde bane en seierrig Vei for den ydre Fjende, for Moskoviten, for «Moskals», som Okcidentalerne kaldte ham.

Hvide-Rusland og Lille-Rusland vare blevne erobrede af Lithauerne, hvorpaa de sammen med disse vare blevne forenede med den polsk-lithauiske Stat. Men de bevarede dog længe deres russiske Sæder og Skikke. Indtil det sextende, ja endog til det syttende Aarhundrede benyttedes det russiske Sprog i administrative Dokumenter. Under de første Jagelloner havde det en Tid lang været lithauisk Hofsprog. Men snart blev den polske Indflydelse fremherskende hos Adelen. Denne deltes, ligesom den polske, i «Magnater», der vare i Besiddelse af de store Statseiendomme og de overordnede Embeder, og i «Schliachta», den lavere Adel, der var afhængig af Magnaterne og næsten tjenestepligtig overfor disse. De kongelige Embedsmænd førte Titlen: «Vojvod», «Kastellan» og «Starost». I Spidsen for de russisk-lithauiske Stæder stod en kongelig «Foged», der udøvede Retspleien og havde en «Borgermester» og «Raadmænd» ved sin Side. Haandværkerne vare paa tydsk Viis inddelte i Laug eller Korporationer.

Hidtil havde Russisk-Lithauen og Polen været statsretslig sammenknyttede Stater. Men ved Jagellonernes eventuelle Uddøen var der Udsigt til, at de igjen vilde falde fra hinanden. Ivan den Fjerde byggede endog store Forhaabninger paa en saadan Adskillelse. Men Polakkerne gjorde sig under Kong Sigismund den Anden store Anstrængelser

for at iværksætte en endelig Forening. En Rigsdag traadte sammen i Lublin. Den russisk-lithauiske Adel modsatte sig bestemt Foreningen. Forskjel i Religion, national Egenkjærlighed, Standsinteresse, kort sagt Alt skilte den fra Polen. Men Regjeringen veg ikke tilbage for Anvendelsen af noget Middel til at beseire dens Modstand: man truede Lithauen med, at man ikke vilde forsvare det mod Czarens Indfald, og man stillede de Gjenstridige Tabet af Kronens Lehn i Udsigt. Det polske Parti var alligevel nær ved at bukke under; de lithauiske Deputerede vilde hellere i Masse forlade Rigsdagen end give efter. Men til Slutning lykkedes det Kong Sigismund at vinde to af de indflydelsesrige Medlemmer: Konstantin Ostroiski, Vojvod af Kiev, og Alexander Czartoryski, Vojvod af Volhynien. Nikolai Radzivill, der havde holdt de polske Bevægelser saa længe i Skak og havde været den sidste Repræsentant for den lithauiske Uafhængighed, var død. Det lykkedes desuden Kongen at vinde den lillerussiske Adel, der var mindre fjendtlig stemt mod det katholske Polen end Lithauens protestantiske Adel. «Unionen i Lublin» bestemte, at de to Kroner skulde, med de samme Rettigheder, forenes paa eet Hoved, at Rigsdagen og Senatet skulde være fælles; at disse skulde holde Møder i Varschov, en masovisk By, der saaledes blev den nye Stats Hovedstad; at Polen og Lithauen hver skulde bevare deres Stordignitarer, deres Kansler, Marskaller, Hetmaner, deres særskilte Hære og Love. De egenlige russiske Lande undergik en ny Sønderlemmelse: Lille-Rusland blev særlig knyttet til Polen (1569).

Den naturlige Følge af Lublin-Unionen var den polske Indflydelses Tiltagen i de russiske Lande: paa den ene Side havde de polske Adelsmænd faaet Ret til at erhverve Grundeiendom og besidde Embeder i Lithauen; paa den anden Side tilegnede den russiske Adel sig, idet den blandedes med Nabolandets Adel, dennes Sprog og Sæder. Den begyndte at blive «poloniseret» og udvidede paa denne

Maade den Kløft, der skilte den fra Massen af Folket, der bevarede Hengivenheden for sit Sprog og sin Nationalitet. Adskillelsen mellem Adel og Folk tog endog til, efter at den katholske Propaganda havde begyndt at gjøre Erobringer blandt Adelen i Lille-Rusland.

I Følge en af Lublin-Unionens Bestemmelser skulde den orthodoxe Troesbekjendelse respekteres. Polakkerne og Lithauerne havde imidlertid ikke kunnet holde sig udenfor de store Troesstridigheder, som dengang sønderreve Mellem- og Vesteuropa. Et Antal fornemme Herrer var gaaet over til Protestantismen. Jesuiterne, der i hele Europa stode i Spidsen for Modstanden mod Reformationen, og hvis Haand man sporer i alle Borgerkrige i det sextende og syttende Aarhundrede, viste sig snart i Polen. Med Protestantismen, der kun havde slaaet svage Rødder i Landet, bleve de snart færdige; derefter rettede de deres Anstrængelser mod Orthodoxien i de russisk-lithauiske Provindser. De anvendte de samme Midler, som de havde benyttet med Held overalt i Europa: de oprettede Skoler, bemægtigede sig Ungdommens Undervisning, indsmigrede sig hos Kvinderne, forskaffede sig Indflydelse hos Kongen og opnaaede større Resultater ved deres verdslige Kløgt end ved de rent kirkelige Midler. Den tappre Stefan Bathory, hvem frem for Alt den offentlige Fred og den nationale Storhed laa paa Hjerte, holdt dem borte, men de fandt en Konge efter deres Hoved i Sigismund den Tredie, Filip II af Spaniens og Ferdinand af Østerrigs ubetydelige Afbillede. Han begunstigede Jesuiterne; han anvendte hele sin kongelige Indflydelse til at drage den orthodoxe Adel i Rigets østlige Provinser over til Katholicismen. For at udvide Omvendelsernes Felt foresloge Jesuiterne et Kompromis: de bevægede den russiske Geistlighed og det russiske Folk til Underkastelse under den pavelige Stol, idet Bevarelsen af den oldslaviske Liturgi og den orientalske Kirkes særlige Skikke garanteredes dem:

saaledes iværksattes de to Kirkers «Union». Iøvrigt betød denne Union, efter at den først var opnaaet, efter Jesuiternes Opfattelse kun en Overgang til Enhed og fuldstændig Overensstemmelse. Jesuiten Peter Skarga, der skrev en Bog om «Guds Kirkes Enhed», vilde udelukke det oldslaviske Sprog fra Undervisningen, for at Græsk og Latin kunde faa saa meget desto større Plads. For at vinde Regjeringen for deres Plan gjorde Jesuiterne gjældende, at Troesenheden vilde befæste Statsenheden, og at denne ikke vilde være gjennemført, før alle Undersaatterne havde samme Tro som Kongen.

I Begyndelsen fandt den af den polske Konge truede Orthodoxi en energisk Støtte hos de russiske Adelsmænd, Ruriks og Gedimins Efterkommere. Vi have seet, hvorledes Fyrst Kurbski paa Ivan den Fjerdes Tid, og hvorledes senere Konstantin Ostroiski med Mund og Pen forsvarede Fædrenes Tro. Men lidt efter lidt gav Adelen efter for Hoffets Indflydelse; Folket saae sig i sin Kamp mod den romerske Kirke forladt af sine naturlige Førere, endog af Biskopperne. Kongen besatte de lithauiske Bispesæder med Adelsmænd, der havde liden Sans for theologiske Spørgsmaal, men vare stolte af deres befæstede Slotte, Landsbyer og store Indtægter. Men Folket fortvivlede ikke. Fra Stor-Novgorod, fra Pskov og Tydskland havde Associationsprincipet udbredt sig til det vestlige Ruslands Stæder. Der dannede sig Foreninger til gjensidig Understøttelse, og disse vare tillige religiøse Broderskaber, som toge energisk Del i Kampen mod Jesuiterne. De havde deres valgte Formænd og deres fælles Kasse; de grundede Skoler, oprettede Trykkerier og satte Andagtsbøger og Stridsskrifter i Omløb. De traadte i Forbindelse med hverandre og med Patriarkerne for de orientalske Kirker: de reiste sig med demokratisk Kraft til Modstand mod Kongens Biskopper, idet de vaagede over disse, mindede dem om deres Pligt og anklagede dem for religiøs Ligegyldighed

mod den orthodoxe Kristenheds Sag. Blandt disse Broderskaber vare Samfundene i Lemberg i Gallizien, i Vilna i Lithauen og i Luzk i Volhynien de berømteste; Broderskabet i Kiev grundede Lille-Ruslands store kirkelige Akademi.

Overfor denne Virksomhed fra de religiøse Broderskabers Side kunde Biskopperne ikke forblive ligegyldige. Enten maatte de igjen træde i Spidsen for de Troende eller gaa over til Fjenden. De orthodoxe Prælater befandt sig i en meget vanskelig Situation: de vare som Forsvarere af Orthodoxien i Unaade hos Regjeringen, og samtidig angrebes de for deres Ligegyldighed af den orthodoxe Befolkning. Terletzki, Biskop af Luzk, var netop i en saadan Stilling; Starosten af Luzk, der var omvendt til Katholicismen, gjorde sin tidligere Biskop til Gjenstand for heftig Forfølgelse. Terletzki blev greben og kastet i Fængsel, hvor man lod ham sulte og ikke tog Hensyn til hans Klager. Han saae kun eet Middel til at afvæbne de katholske Herrers Vrede og beskytte sig mod de orthodoxe Broderskabers Efterstræbelser: han gik over til «Unionen». Hans Nabo Ignatius Potieï, Biskop af Vladimir i Volhynien, og Mikael Ragozza, Metropolit af Kiev, det vestlige Ruslands Primas, der beklagede sig over Patriarken af Konstantinopel, fulgte det af Terletzki givne Exempel. Sigismund den Tredie erfarede med Glæde disse første Frafald. Terletzki og Potieï reiste til Rom og lagde den russiske Kirke for Pave Klemens den Ottendes Fødder (1595). Paven feirede denne Seir med glimrende Fester. Men den bebudede Union lod sig ikke gjennemføre uden alle de russiske Biskoppers Samtykke: der var hidtil kun tre, nemlig: Metropoliten og de to volhyniske Biskopper, som vare faldne fra. Balaban, Biskop af Lemberg, der førte en heftig Kamp med Broderskabet, ofrede dog ikke den nationale Sag for sit personlige Fjendskab: i Forening med en Lægmand, Konstantin Ostroiski, vedblev han at være

Orthodoxiens Sjæl. I Brest i Lithauen samledes under Forsæde af Nikeforus, Patriarken af Konstantinopels Afsending, et Koncilium (1596). De tre Dissidenter vægrede sig ved at give Møde der. De forsamlede Biskopper lyste da Anathema over dem og erklærede dem for afsatte. De «Unerede» svarede med en Exkommunikation, men det lykkedes dem ikke at føre Roms Sag til almindelig Seir. Befolkningen erklærede sig imod dem. I Vilna var Biskop Patieï nær bleven myrdet af Borgerne. I Vitebsk kom det til et Oprør mod Biskop Kuntzevitsch, som forfulgte de Orthodoxe; han blev dræbt og kastet i Dyna. Men de Unerede fiskede Biskoppens Lig op af Floden; snart hed det, at der skete Mirakler paa hans Grav. I Kiev omdannede Benjamin Rutzki, Ragozzas Efterfølger, Klostrene efter latinsk Mønster; Munkene kaldte sig Basilianere. Disse vare lidet folkeyndede: en lillerussisk Sentens tillægger dem følgende Spørgsmaal og Svar: «Hvorfor har Gud skabt Dig og sat Dig ind i Verden?» — «For at jeg skal forrette Hoveri for de høivelbaarne Herrer.»

Den orientalske Kirke lod sig ikke saa let undertrykke som Jesuiterne havde haabet. Den satte Skoler mod Skoler, Propaganda mod Propaganda, den virkede ved Prædiken og Bøger. I Kiev blev den unerede Metropolit Rutzki afløst af Peter Mohila, en orthodox Zelot og raa Prælat; da han tidligere havde været Militær, var han, hvis det gjordes nødvendigt, rede til at møde Magt med Magt. Da et Kloster i hans Stift modsatte sig hans Myndighed, begav han sig derhen med Tropper og Kanoner og lode Oprørerne pidske. Han gjenoprettede det religiøse Broderskabs Akademi, idet han omdannede det til et Kollegium i Stil med Jesuiternes og ansatte Lærere i Græsk, Latin og Filosofi ved det. Mohila gjorde dette Kollegium til det intellektuelle Midtpunkt i det vestlige Rusland og til et af Udgangspunkterne for den russiske Renaissance (1633).

Hvide-Ruslands Klager. Lille-Ruslands Opstand.

De Klager, der løde fra den orthodoxe Geistlighed og fra Landboerne, hvilke bleve haardere undertrykte, end hidtil da de nu ikke havde den samme Religion som deres Herrer, fandt Gjenklang paa Rigsdagene i Varschov. En Deputeret fra Volhynien, Laurentius Drevninski, udbrød paa Rigsdagen 1620: «Naar Eders Majestæt fører Krig mod Tyrkiet, af hvem forlanger De da de fleste Tropper? Af den russiske Nation, der bekjender sig til den orthodoxe Tro, af den Nation, der, hvis der ikke tages Hensyn til dens Lidelser og Bønner, heller ikke mere vil være i Stand til at danne med sit Bryst ligesom et Værn for Eders Stat. Hvorledes kan man forlange af denne Nation, at den skal offre Alt for at sikkre Fædrelandet Fredens Velgjerninger, naar den ikke selv nyder Fred ved den huslige Arne? Enhver seer klart, hvilke Forfølgelser denne gamle, russiske Nation er udsat for paa Grund af sin Tro. I de store Stæder har man plyndret Kirkerne og sat Segl paa Dørene; i Klostrene findes der ikke mere Munke, man benytter dem som Kvægstald. Børnene dø uden Daab; de jordiske Levninger af de Døde, for hvilke der ikke mere bedes i Kirkerne, føre man ud af Staden ligesom døde Dyr. Mænd og Kvinder leve sammen uden Præstens Velsignelse. Man døer uden Skriftemaal og Alterens Sakramente. Er det ikke det Samme som at krænke Gud selv, og vil Gud ikke hævne Sligt? I Lemberg kan Ingen, der ikke høre til de «Unerede», leve i Staden, frit drive Handel der eller blive optagen i Haandværkernes Laug. I Løbet af tyve Aar have vi ikke kunnet opnaae, at vore Rettigheder og Friheder agtes. Vi ville blive tvungne til at udraabe med Profeten: «Min Gud, døm mig og døm mine Handlinger».» De Livegnes Stilling var især bleven utaalelig: til den polske eller poloniserede Herre og til den romerske Missionær, sluttede sig en tredie Svøbe: «den jødiske Forpagter»,

hvem Herren havde betroet Forvaltningen af sine Godser, hvem han havde overdraget Retten over sine Bønders Liv og Død, til hvem Fiskefangsten, Jagten, Veiene, Kroerne, ja endog de orthodoxe Kirker vare bortfæstede, saa at Bonden hverken kunde gifte sig eller lade sit Barn døbe, uden at tilkjøbe sig af den Vantro Adgang til Helligdommen.

Hvide-Ruslands Befolkning bar længe Aaget uden at reise sig til Opstand. Men saaledes gik det ikke med den lillerussiske Befolkning i Ukraine. Den havde koloniseret Stepperne i Syden og erobret dem fra Tatarerne. For at fremskynde Kolonisationen havde de polske Herrer givet Udvandrerne Tilsagn om tyve eller tredive Aars fuldstændig Frihed. Som en Følge af denne Frihed vare Stepperne blevne befolkede med en overordentlig Hurtighed, og paa denne jomfruelige Jordbund dannede sig en ny Befolkning, der ikke kjendte Livegenskabet, og som ikke vilde høre Tale om en trediveaarig Frihed, men kun om stedsevarende Frihed. Kongen af Polen begunstigede denne Race af dristige Kolonister, af modige Krigere. Ukraine var for ham et Slags «Militærgrændse», et sandt Værn for Polen mod Tatarer og Tyrker.

Denne krigerske Befolkning var organiseret i tyve Kosak-«Polks». Hver «Polk» havde sin «polkavnik» eller Oberst; alle adløde de en Overanfører, «Hetmanen» af Lille-Rusland, der udnævntes af Kongen og var Formand for «starschina», de Ældstes Raad. Med Tiden bleve Kosakkerne farlige for selve Polen, hvilket de stadig bragte i Strid med Naboen, det osmaniske Rige. Stefan Bathory maatte straffe mere end een Kosakfører med Døden, fordi han havde krænket en Vaabenstilstand eller en Fredstraktat. Nævnte Konge bestræbte sig fremfor Alt for at indskrænke den militære Befolknings numeriske Styrke, idet han som Kosakker kun anerkjendte dem, der indtil sex tusinde i Tallet vare indskrevne i «Registret» og sendte de øvrige

tilbage til Agerbruget, det vil sige til Livegenskabet. Men Kosakkerne vilde hverken gjøre Hoveri for «pans» eller finde sig i Kongens Indskrænkninger. De forbleve trods «Registret» under Vaaben og vare under den religiøse Kamp Orthodoxiens hengivne Sønner, frygtelige for Kongedømmet, Episkopatet og det unerede Aristokrati.

Foruden den fast bosatte Befolknings Kosakker eller «Byernes Kosakker» var der Kosakkerne hinsides «parogi» eller Dniepers Vandfald, Zaporogerne. De vare for de lillerussiske Kosakker det Samme, som disse vare for Resten af den russisk-lithauiske Befolkning: Avantgarden for den russiske Nationalitets Avantgarde. De havde en Fæstning af Pæleværk, «sietsch», paa en Ø i Dnieper, den saakaldte «Store Eng», og de anerkjendte næppe nok Nogens Overhøihed. Ligesom Ridderne paa Rhodos eller Malta beboede de et Land, der var frataget Muselmændene, og de fortsatte den hellige Krig mod Tyrker og Tatarer, selv om hele Kristenheden var i Fred med disse. De bade ikke om Pardon og gave heller ikke nogen saadan; de levede kun af det Bytte, de havde gjort hos de Vantro; de optoge ikke nogen Kvinde i deres Leir. Man kan betragte dem som et Slags krigerske Munke, som Dniepers Tempelherrer eller Johannitere. Flere end een polsk Herre af fornem Æt begav sig til dem for at deltage i deres eventyrlige Liv, for at dele Savn og Bytte med dem. De betragtede hverandre som Brødre og spiste ligesom Spartanerne ved fælles Borde. Saavel Overhetmanen som de ti Underhetmaner bleve valgte. Da de stode i stadig Forbindelse med de donske Kosakker, vare de til Lands og til Vands Islams Svøbe, det sorte Havs kristne Barbaresker.

Uenigheden mellem Polens aristokratiske Regjering og Lille-Ruslands orthodoxe Befolkning blev stadig større. Naar de polske Herrer vilde behandle disse frie Kolonister som Livegne, forlode disse i Skarer Ukraine; de dristigste droge til Kosakkerne ved Dnieper eller til Zaporogerne.

«Kobsari», blinde Sangere, gik fra Landsby til Landsby og sang Sangen om «pravda» (Retfærdighed): «Der gives ikke mere Retfærdighed i Verden; nu lever Retfærdigheden under Uretfærdighedens Love. De store Herrer have kastet Retfærdigheden i Fængsel; Uretfærdigheden sidder magelig i Æressalen sammen med «pans». Nu staar Retfærdigheden udenfor ved Tærskelen; Uretfærdigheden troner med «pans», og der skjænkes den Mjød i Bægeret. Retfærdighed, vor Moder med Ørnevingerne, hvor findes Du? Gid Gud vilde sende den Mand, der endnu vil være retfærdig, lykkelige Dage fra det Høie!» Disse vandrende Sangere tilskyndede ved deres Sange Mangfoldige til at forlade Landsbyerne og søge Tilflugt i Kosakleirene, hvorved de medvirkede til Hidførelsen af det Tidspunkt, da endelig «Retfærdigheden udfoldede sine Ørnevinger,» og de Mænd, der «endnu vilde være retfærdige», viste sig.

De «Uneredes» Forfølgelser mod de Orthodoxe, de store Herrers Hovmod og de jødiske Forpagteres Udsugelser fremkaldte i det sextende og syttende Aarhundrede en Række Opstande. I disse spillede Zaporogerne, der trods deres Røverliv vare fanatiske Orthodoxe, en stor Rolle. Blandt Kosakanførerne udmærkede sig fortrinsvis Nalivaiko, Taras Bulba, Pavliuk, Ostranitza og mange andre, hvorom Ukraines omvankende Sangere have bevaret Mindet. Den polske Regjering havde efter hver Seier villet vise Mildhed mod Lille-Russerne, men den formaaede ikke at modstaa Adelens Fordringer eller Jesuiternes Ufordragelighed. Den Haardhed, hvormed Oprørerne behandledes, besvarede disse ved hver ny Opstand med endnu større Grusomheder. Hver Gang seirede Regjeringen, og Lille-Ruslands Aag blev efter hvert Nederlag mere trykkende. Men af disse Seire opstod der en ny Fare for Polen. De Undertryktes og Overvundnes Blikke vendte sig imod den rettroende Czar, den russiske Czar. Ukraines Befolkning overvandt sin Uvillie mod Autoriteten, da den blev Vidne til den anarkiske Vil-

kaarlighed, som den polske Frihed førte med sig. Kosakkerne troede, at de kunde seire, naar de havde en Forbundsfælle; men denne Forbundsfælle kunde kun findes i Moskov.

Et og tyvende Kapitel.

Alexei Mikailovitsch og hans Søn Feodor.

(1645—1682.)

De tre Hovedbegivenheder, der danne Særkjendet for Alexei Mikailovitsch's Regjering (1645—1676), ere Revanchekrigen mod Polen og Lille-Ruslands Annexion, Kampen mellem Czarriget og Kosakkerne, og endelig det første Forsøg paa en Kirkereformation og den europæiske Indflydelses Tilvæxt.

Den nye Czar, Søn af Mikael og af Eudoxia Streknev, havde ligesom Faderen en god og bøielig Karakter: han gik i den høieste Vrede, sige de Samtidige, ikke videre end til Spark og Næveslag. Han var en livligere Aand end Faderen, og han hengav sig ganske til dem, der bleve hans Fortrolige, ja han beherskedes fuldstændigt af dem. Vi have derimod seet, at Ivan den Skrækkelige aldrig lod de samme Yndlinge forblive længe ved Magten. Czarens yderliggaaende Føielighed overfor de nære Slægtninge medførte alvorlige Ulemper: Udsugningen af Folket skete ustraffet, og det var endog forbudt de Undertrykte at klage. Alexei skjænkede hele sin Tillid til Bojaren Morasov, der havde ledet hans Opdragelse og i Løbet af tredive Aar ikke var vegen fra hans Side. Morasov var en stolt, ærgjerrig Mand, samvittighedsløs, men oplyst, intelligent og meget snild. Han udmærkede sig især ved Løsningen af de diplomatiske Forviklinger, der vare en Arv fra den sidste Regjering. Da Alexei

maatte indgaa et Ægteskab, skræmmede det ikke Morosov, at et nyt Dynasti af «nære Slægtninge» holdt sit Indtog med den unge Hustru, Maria Iljinitschna Miloslavski. I Stedet for at konspirere, som man i slige Tilfælde gjorde, mod Czarindens Helbred eller Skjønhed, foretrak han til Fordel for sin egen Magt at forbinde sig med hendes Slægtninge og sikkre sig en Garanti. Han ægtede en Søster til Maria Iljinitschna og blev Czarens Svoger. Paa den Maade forbandt han med Titlen «Yndling» Titlen af en «nær Slægtning» af Czaren, og han befæstede sig saaledes i Magten i Stedet for at blive styrtet fra den. Han var indflydelsesrigere overfor sin Herre end Richelieu overfor Ludvig den Trettende, og som Hævn for de indre Uroligheder begyndte han en Krig mod Polen.

Ved Alexeis Regjeringstiltrædelse vare Vanskelighederne i det Indre dog altfor store til, at der kunde optrædes rigtig energisk udadtil. Det russiske Folk havde i «Uroligheder nes Tid» glemt den passive Lydighed, hvorved det forhen udmærkede sig: man forstod ikke mere at lide uden at klage, og Klagen førte ofte til Opstande. Det maa ogsaa anerkjendes, at Lidelserne vare større end tidligere. Rusland var gaaet udmattet ud af de indre Krige; dets Agerdyrkning og Handel vare ødelagte og dets Befolkning var gaaet tilbage i Tal som en Følge af Bøndernes Udvandring eller Flugt til Kosaklandet. Staten, der begyndte at blive sig alle et moderne Riges Pligter bevidst, der maatte underholde en Hær, et administrativt Personale og et Diplomati, saae sig stadig tvungen til at forhøie Skatterne, og disse kom til at hvile saa meget mere trykkende paa den Enkelte, som de Skattepligtige vare blevne færre. Samtidig med at de moderne Fordringer gjorde sig gjældende, frembød den russiske Administration Fortidens Mangler. Embedsmændenes Bestikkelighed, Yndlingenes og deres Kreaturers Straffrihed og den mangelfulde Organisation af

Retspleien bragte en Befolkning, der ikke mere var saa taalmodig som forhen, til Fortvivlelse.

I Aaret 1648, samme Aar som Fronden begyndte at optræde i Frankrig, udbrød i Moskov en frygtelig Opstand. Den afmægtige Czar maatte udlevere Dommeren Pleschtschejev til Folket, der dræbte ham. I sit Raseri fordrede Folket ogsaa Udleveringen af «okolnitschi'en» Trakaniotis, og det fik sin Villie. Endelig vendte Forbitrelsen sig imod Morasov, men Czaren lod sin Svoger fjerne, og denne flygtede til St. Kyrillos-Klostret, hvorfra han, da Stormen havde lagt sig, rolig vendte tilbage som en anden Mazarin. I Pskov gjorde Folket Oprør under Paaskud af, at man havde sendt Penge og Korn til «niemzij» (Tydskerne), det vil sige til Svenskerne, i Kraft af den sidste Traktat med denne Magt. Svenskeren Nummens blev mishandlet af Folkesværmen og sat i Fængsel. Vojvoden og den fra Moskov afsendte Fyrst Volkouski undgik med Nød og næppe Døden; Erkebiskop Makarius blev to Gange lagt i Lænker. Fra Pskov udbredte Oprøret sig til Novgorod. Erkebiskop Nikon, der vilde bekæmpe det med aandelige Vaaben, blev legemlig mishandlet: Strelitzerne gjorde fælles Sag med Folket. Først da Fyrst Khovanski indtraf i Spidsen for en Troppeafdeling, underkastede Novgorod sig. Men disse Tropper vare utilstrækkelige til at bringe Pskov til Lydighed. Bag sine Volde forberedte Befolkningen sig paa at gøre Modstand mod Moskoviterne, ligesom den havde gjort det mod Polakkerne. Pskoviterne gjorde flere heldige Udfald og overgave kun Staden mod Løftet om almindelig Amnesti. Khovanski var som en Følge af sine Troppers svage numeriske Styrke tvungen til at gaa ind paa denne Betingelse. Det var nu paa Tide, at denne Uroligheds Aand, som Borgerkrigene havde efterladt hos Masserne, blev vendt mod den ydre Fjende. Til Lykke for Rusland befandt Polen sig i en endnu stærkere Gjæring, og en Opstand, der var langt betydeligere end Opstandene i Moskov,

Novgorod og Pskov, skulde aabne de moskovitiske Hære Adgangen til Ukraine.

Erobringen af Smolensk og det østlige Ukraine.

Vi have seet, at Lille-Rusland, efter en Række af enkelte Opstande, kun ventede paa en Anfører, for at begynde paa en almindelig Reisning. Denne Anfører var Bogdan Khmelnitzki, en tapper, snild, energisk, ja selv noget oplyst Kosak. Han var Besidder af Subbatov i Nærheden af Tschigirin. Han blev daarlig behandlet af en af sine Naboer, Polakken Tschaplinski, og kastet i Fængsel. Polakken havde desuden bemægtiget sig hans tiaarige Søn og ladet denne offentlig pidske. Khmelnitzki fandt ikke Ørenlyd for sine Klager, og det samme var Tilfældet med hans Landsmænds Besværinger over Jøderne og Skatterne. Kong Vladislav skal endog have udtalt overfor ham, at Senatorerne ikke mere vilde vise Kronen Lydighed. Efter at Kongen havde tegnet en Sabel paa et Stykke Papir og rakt Bogdan det med de Ord: «Det er det kongelige Tegn; hvis Du har Sabler til din Raadighed, saa modstaa dem, der krænke og udplyndre Eder. Gjenopret den tilføiede Uret med Eders Sabler, og naar Tiden kommer, saa hjælp mig mod Hedningerne og mod Oprørerne i mit Kongerige.» Under det Anarki, der herskede i Polen paa denne Tid, er det let forstaaeligt, at en Konge kunde føre saadant Sprog og selv række Sværdet til dem, som han var afmægtig til at beskytte. Vladislav anerkjendte Bogdan som Zaporogernes Hetman, og denne lovede ham at stille det følgende Aar et Korps paa 12,000 Mand. Kronfeltherren, Koniecpolski og Potocki stræbte Bogdan efter Livet, men han flygtede til Zaporogerne, gik derfra til Khanen af Krim og vendte tilbage til Heltene ved Dnieper med en muhammedansk Hær. Alle de Misfornøiede i Lille-Rusland sluttede sig snart til Tatarerne og Zaporogerne: Kosakkerne og Folket vilde gjøre en Ende paa den bestaaende Tilstand.

Bogdan overvandt de polske Generaler Potocki og Kalinovski først ved det «Gule Vand» og derpaa ved Korsun, hvor Polakkerne tabte flere tusinde Mand og fyrretyve Stykker Skyts (1648). De to Generaler faldt i Hænderne paa Bogdan, der udleverede dem til Khanen af Krim. Denne dobbelte Seier gav Tegnet til en almindelig Opstand; overalt prædikede den orthodoxe Geistlighed den hellige Krig mod Jesuiterne og de Unerede; alle Vegne reiste Bønderne sig mod de polske eller poloniserede Herrer; Slottene bleve ødelagde og deres Besætninger nedhuggede. Det var især en haard Tid for Jøderne. I en Folkesang hedder det, at de kun bade om een Ting: «at de maatte frelse sig i Skjorte over Veichselen, efterladende Kosakkerne deres Gods, og med Løfte om ikke mere at vende tilbage til Ukraine.»

I dette for Polen kritiske Øieblik døde Vladislav, og i Warschov samledes paa den sædvanlige larmende Maade en Valgrigsdag. Ved Efterretningen herom tog Opstanden i Lille-Rusland til. Hvor Adelsmændene kunde forsvare sig, gjengjældte de Grusomhed med Grusomhed. Jeremias Vischnevetzki, en poloniseret russisk Adelsmand, lod de fangne Kosakker spidde.

Khmelnitzki fortsatte sin Seiersbane; han slog Polakkerne igjen ved Pilovze og trængte frem i Galizien til Lemberg, hvis Befolkning, der halvt bestod af Jøder, maatte betale en Krigsskat. Medens han beleirede Podmostie, modtog han fra Kong Johan Kasimir, der var bleven valgt til sin Broder Vladislavs Efterfølger, Sendebud, der opfordrede ham til Underkastelse mod, at han og hans Kosakkers Klager skulde blive afhjulpne. «Forhandlingernes Tid er forbi,» svarede Bogdan Khmelnitzki Afsendingene, «jeg maa befri hele den russiske Befolkning fra det polske Aag.» Krigen begyndte igjen. Bogdan kaldte Khanen af Krim til Hjælp og marscherede mod den polske Hær, som Kongen personlig anførte. Johan

Kasimir blev indesluttet af det fjendtlige Rytteri i Sborov. Det vilde have været ude med ham, hvis Khanen af Krim ikke ved Bestikkelse havde ladet sig forlede til at svigte sin Forbundsfælle, hvem han anbefalede til Kongens Naade. Khmelnitzki maatte underhandle, blev anerkjendt som Hetman af Lille-Rusland og fik Staden Tschigirin anvist til Opholdssted. De «indregistrerede Kosakkers Tal forhøiedes til 40,000.» Man enedes om, at kongelige Tropper og Jøder ikke maatte betræde de Landstrækninger, i hvilke Kosakkerne boede. Paa de Steder, hvor der fandtes orthodoxe Skoler, maatte Jesuiter ikke opholde sig. Endelig fik Metropoliten af Kiev Sæde i Senatet i Warschov (1649).

Hvad Bogdan Khmelnitzki havde forudseet, den Gang han afslog at underhandle, indtraadte: Overenskomsten kunde ikke bringes til Udførelse. Tallet af Krigere, som havde deltaget i Opstanden, oversteg 40,000: skulde de nu sendes tilbage til Hoveriarbeidet hos de adelige Herrer? Folket havde hjulpet Kosakkerne: skulde man nu give Bønderne tilbage igjen til deres «pans»? Bogdan Khmelnitzki følte, at han ikke kunde blive Herre over de Vanskeligheder, der reiste sig, og greb atter til Vaaben. Anden Gang kaldte Kosakkerne Khanen af Krim til Hjælp, bleve igjen forraadte af ham og slagne ved Berestetschko. Freden i Bielaja Tscherkov var haardere end den tidligere omtalte Fredsslutning: De indregistrerede Kosakkers Tal nedsattes nemlig nu til 20,000. Et tilsvarende Antal Kosakker blev da udelukket fra Militsen, men i Stedet for at vende tilbage til den agerdyrkende Befolkning foretrak Flertallet at udvandre til det moskovitiske Territorium, hvor de søgte deres Livsophold ved Røveri paa Volga.

En saadan Fred var kun en Vaabenstilstand, og Kosakkerne behøvede kun en Forbundsfælle for at driste sig til at bryde den. Afsendinge fra Bogdan Khmelnitzki opfordrede Czaren til at underlægge sig Lille-Rusland. Czar

Alexeis Regjering havde længe havt et Paaskud til et Brud med Polen: det polske Kancelli havde nemlig i en Skrivelse til Czaren foretaget en «Forkortelse af hans Titel». Moskov undlod ikke at reise Indvending mod Sligt. Warschov forsikrede, at det Hele skyldtes Uagtsomhed. «Da skulde man, til Advarsel, straffe de Skyldige,» sagde Russerne. Men man straffede ikke de Skyldige og gjentog ved hvert nyt Noteskifte «Forkortelsen af Titlen». Det russiske Hof skrev sig denne *casus belli* bag Øret og afventede Øieblikket til dens heldige Benyttelse. Leiligheden syntes gunstig, da Khmelnitzkis Opfordring indtraf. Stænderne sammenkaldtes, man meddelte dem de gjentagne Fornærmelser mod Czarens Majestæt og underrettede dem om de Forfølgelser, for hvilke den orthodoxe Trosbekjendelse var Gjenstand i Lille-Rusland. Man tilføiede, at Lille-Russerne, hvis Czaren afviste dem, vilde være tvungne til at stille sig under Sultanens Protektion. Stænderne udtalte sig denne Gang for Krigen. Czar Alexei afsendte Bojaren Buturlin, der skulde modtage Hetmanens, Hærens og den lille-russiske Befolknings Hyldest.

Det var paa Tide, at man tog en afgjørende Beslutning i Moskov. Bogdan, der tredie Gang var bleven forraadt af Khanen, var bleven overvunden ved Ivanetz ved Dniester. Men han sammenkaldte en almindelig Forsamling i Perejaslavl. «Zaporoger og rettroende Kristne,» sagde Hetmanen, «I se, at vi ikke kunne bestaa uden en Fyrste. Vi have Valget mellem fire: Sultanen af Tyrkiet, Khanen af Krim, Kongen af Polen og det rettroende Stor-Ruslands Czar, hvem vi allerede i Løbet af sex Aar have bedet om at tage Herredømmet over os. Sultanen er Muselmand: vi vide, hvilke Lidelser vore Brødre, de orthodoxe Grækere, maa udholde under hans Regimente. Khanen er ligeledes Muselmand, og vore Forbund med ham have kun bragt os Ulykke. Hvorledes de polske «pans» have behandlet os, behøver jeg ikke at omtale. Men den kristne

Czar har den samme Tro som vi, og vi kunne ikke finde nogen bedre Støtte end ham. Hvem der ikke deler vor Anskuelse, kan gaa, hvorhen han vil, Veien staar ham aaben.» En Bifaldsstorm brød løs; den forlangte Ed aflagdes til Buturlin; et Gesandtskab begav sig til Moskov for der at udvirke Opretholdelsen af Ukraines Friheder. Czaren bevilgede rundhaandet alt: Hæren skulde stedse beløbe sig til 60,000 Mand, Kosakkerne skulde vælge deres Hetman, Schliachtas og Byernes Rettigheder skulde forblive i Kraft, Stædernes Forvaltning og Opkrævningen af Skatterne skulde overdrages de Indfødte; Hetmanen fik Ret til at modtage fremmede Gesandter, idet han dog skulde give Czaren Underretning derom; men det var ham forbudt at modtage Afsendinge fra Tyrkiet og Polen uden Czarens Samtykke.

I Aaret 1654 erklærede Czar Alexei høitidelig i Maria Himmelfarts-Kirken, at han havde besluttet at drage personlig i Felten mod sin Fjende, Kongen af Polen. Han forbød Generalerne, under dette Felttog, at strides om Forrangen. De polske Vojvoder bekræftede, at «Moskov denne Gang førte Krigen paa en hel ny Maade, og at Czaren ved sin Blidhed og Mildhed vandt Befolkningen for sig.» Denne Humanitet, der saa betimeligt anvendtes i en Befrielseskrig, lettede Moskoviterne Seiren. Polozk, Mohilev, alle Hvide-Ruslands Stæder aabnede efter hinanden deres Porte. Smolensk gjorde kun Modstand i fem Uger (1654). Det følgende Aar overvandt Fyrst Tscherkaski Hetmanen Radzivill og begyndte paa Erobringen af det egentlige Lithauen; med korte Mellemrum satte han sig i Besiddelse af Storfyrstendømmets Hovedstad Vilna, af Grodno og Kovno. Imidlertid faldt Khmelnitzki og Moskoviterne ind i det sydlige Polen og indtoge Lublin. Orienten gjenlød af de russiske Seire. I Moskov fortalte man, at Grækerne bade for Czaren og kun vilde adlyde en rettroende Keiser, og at Hospodarerne af Moldau og

Valakiet havde anmodet Alexei om at tage dem under sin Beskyttelse.

Polen syntes at være nær ved Afgrundens Rand; en tredie Fjende havde kastet sig over det: Kong Karl den Tiende af Sverrig indtog Posen, Varschov og Krakov, de tre polske Hovedstæder. Men Skinsygen mellem de trende Fjender frelste denne Gang Polen: den svenske Kong Karl truede de russiske Erobringer og gjorde Fordring paa Lithauen; han traadte i Forbindelse med Khmelnitzki, der glemte sin Ed; over et halvthundrede Aar senere ville vi, ved Kong Karl den Tolvtes og Mazeppas Optræden, møde en lignende Situation. Czar Alexei frygtede for, at han ved Polens Svækkelse kun skulde komme til at styrke Sverrig, og han vilde ikke udsætte sig for den Fare, at disse to Riger skulde blive forenede under eet Scepter. Skyndsomst sluttede han en Vaabenstilstand med Polakkerne: disse lovede at ville vælge ham til polsk Thronfølger. Derpaa vendte han sine Vaaben mod Sverrig, der ved Østersøen var bleven den livlandske Ridderordens Arvetager. Men det gik Alexei, ligesom det var gaaet Ivan den Skrækkelige. Efter en heldig Begyndelse fulgte Nederlag. Han indtog Dynaborg og Kokenhusen, men Riga angreb han forgjæves. Det første Felttog endte dog med Besættelsen af Dorpat (1656). Det næste Aar blev Sverrig indviklet i en Krig med Danmark, og Kong Karl Gustav sluttede derefter med Czar Alexei en Vaabenstilstand paa tre Aar, ved hvilken han forblev i Besiddelse af Dorpat og en Del af sine Erobringer. Endelig efter langvarige Underhandlinger, under hvilke Kong Karl Gustav var død, gik Vaabenstilstanden over til en Fred, der afsluttedes i Kardis, og ved hvilken Czar Alexei gav Afkald paa hele Livland (1661).

Hetmanen Khmelnitzki underhandlede tværtimod sin Ed til Czaren med Sverrig og Polen. Han vilde skille sig af med dennes Overherredømme, uden at han dog der-

for vilde stille sig under en ny Overherre. Khmelnitzki vilde være Lille-Ruslands uafhængige Hersker og stifte, mellem Polen og Rusland, en tredie slavisk Stat. Kosakkerne tiltaltes af hans Plan. De havde gjort Opstand mod Polen, fordi dettes Hersker var altfor svag og ikke havde formaaet at tvinge Adelen til at respektere deres Rettigheder. Nu frygtede de for, at den moskovitiske Czar skulde blive dem en altfor kraftig Herre. Enhver Regjering, enhver Autoritet var en Byrde for den frie Kosak. Bogdan Khmelnitzki havde i det mindste tilsyneladende vist sig lydig, men hans Død i Aaret 1657 blev Signalet til Uroligheder. Vigovski, Kosakhærens Kansler, greb Hetmanens Kommandostav; men Polkovnik'en af Pultava, Martin Puschkar, og Zaporogerne vægrede sig ved at anerkjende ham. Vigovski, Puschkar og den zaporogiske Hetman anklagede hinanden gjensidig i Moskov. Vigovski lod Puschkar myrde, og for at sikre sig en Forbundsfælle mod Czaren, nærmede han sig til Polen; han hidkaldte Khanen af Krim, og slog Fyrst Trubetzkoi ved Konotop. Men efter Khanens Bortmarsch erklærede alligevel Flertallet af Kosakkerne sig for Moskov og tvang Vitovski til at flygte til Polen. Georg Khmelnitzki, Befrierens Søn, valgtes nu til Hetman.

Uroligheden i Lille-Rusland bragte Modet til at stige hos Polakkerne. Med Sverrig havde Polen sluttet Fred i Oliva 1660, ved hvilken det havde afstaaet Rusland. Krigen med Rusland udbrød igjen; Russerne vare ikke heldige i den. De store Ulykker syntes atter at have gjort Polakkerne enige. Vojvoden Czarnecki, Svenskernes Overvinder, tilføiede en russisk Hær et Nederlag ved Polanka. En anden russisk Hær, der kommanderedes af Bojaren Scheremetiev og Georg Khmelnitzki, blev i Nærheden af Tschudnov indesluttet af Polakker og Tatarer, og maatte, da Kosakkerne lode den i Stikken, kapitulere. Mod Nord gik Vilna og hele Lithauen tabt.

Georg Khmelnitzki var bleven Munk: hans Efterfølger Tetera aflagde Troskabsed til Kongen; men den venstre Bred af Dnieper nægtede at anerkjende ham som Hetman og valgte Brukovetzki, der var Rusland hengiven. Kong Johan Kasimir overskred Floden, og det saae ud som om hele Ukraine skulde blive tilbageerobret. Men ved Beleiringen af Glukhov led han et Nederlag og tabte derefter paa de øde Stepper den bedste Del af sin Hær, der omkom af Sult og Frost. De to Riger vare blevne udmattede af en Krig, der nu allerede varede paa tiende Aar: Polen var bleven hjemsøgt af Russerne, Kosakkerne og Svenskerne; Rusland havde ikke flere Penge til at betale sine Tropper med; tvangsvis sattes en Broncemønt i Omløb, der havde samme Navneværdi som Sølvet; overalt klagede man over Nød; i Moskov udbrød en Revolte mod Milaslovski'erne, Czarindens Slægtninge, og Mængden strømmede til Kolomenskoje-Paladset for at bemægtige sig Familiens Medlemmer. Der blev skudt paa Oprørerne, af hvilke et meget betydeligt Antal dræbtes eller fængsledes.

Alligevel vilde hverken Polakkerne eller Rusland nedlægge Vaabnene, før de havde sikret sig, hvad de havde erobret med saa store Ofre. To nye Ulykker ramte Polen: for det Første gjorde Prinds Lubomirski, der var fjendtlig stemt mod Dronningen, Opstand; for det Andet døde Tetera og fik til Efterfølger Doroschenka, der hyldede Sultanen og derved paadrog Riget en ny Krig med Tyrkerne og Tatarerne. Der maatte nu skrides til Underhandlinger med Rusland, og i Adrussov sluttedes en trettenaarig Vaabenstilstand. Czar Alexei gav Afkald paa Lithauen, men beholdt Smolensk og Kiev og hele den lillerussiske venstre Bred af Dnieper (1667).

Men Freden med Polen gjengav ikke Lille-Rusland Ro og Fred. Hverken Kosakkerne ved Dnieper eller Kosakkerne ved Don kunde vænne sig til Lydighed. Jo mere Rusland skred frem ad Civilisationens og Centralisationens Vei,

desto større blev Modsætningen mellem Riget og Steppens Beboere; jo længere det kultiverede Ruslands Grændse skjødes frem mod Syd, desto uundgaaeligere blev en Konflikt. Alexeis Regjering, der var begyndt med en Opstand af flere moskovitiske Stæder, skulde i sit Forløb komme til at kæmpe med oprørske Kosakker. Hetmanen Brukovetzki var Rusland hengiven, men blandt hans Omgivelser var der mange Misfornøiede. Medens den store Befolkning i Czarens uindskrænkede Magt saae en Garanti mod det militære Aristokrati, harmedes dette over, at moskovitiske Vojvoder bleve indsatte i Stæderne. Zaporogernes Republik kunde ikke forsone sig med Tanken om, at den skulde faa en Hersker. Metropoliten Methodius af Kiev, der ikke vilde finde sig i at staa under Patriarken af Moskov, forberedte en Opstand. Han bevægede Doroschenko, Hetmanen over den høire Flodbred, til at nedlægge sin Værdighed og anerkjende Brukovetzki som sit Overhoved. Paa en Forsamling i Gadatsch besluttede man at falde fra Czaren og overgive sig selv tilligemed den høire Flodbred til den tyrkiske Sultan (1668). To Vojvoder og over hundrede Moskoviter bleve nedhuggede. Kort efter dræbtes Brukovetzki paa Befaling af Doroschenko, og denne blev nu Hetman over begge Flodbredder. Men af de to Partier, som havde delt Lille-Rusland mellem sig: det tyrkisk-polske Parti og det moskovitiske, beherskede det sidste den venstre Flodbred. Det tøvede nu ikke med at nærme sig Czaren og anerkjendte for anden Gang hans Herredømme mod nogle Indrømmelser: den nye Hetman, Mnogogreschnyi, tog Bolig i Baturin. Den høire Flodbred blev Skueplads for en Krig mellem Tyrkiet og Polen og hærgedes af Sultan Muhamed den Fjerde. Den svage polske Konge Mikael Visniaveiecki opgav vel Besiddelsen af dette Land, men det blev tilbageerobret af hans handlekraftige Efterfølger Johan Sobieski. Den venstre, moskovitiske, Flodbred led mindre, skjøndt Sultanen lige-

ledes gjorde Krav paa den som sin Eiendom: Befolkningen der maatte kun kæmpe med sin gamle Fjende, Tatarerne.

Kosakkerne ved Don forholdt sig paa dette Tidspunkt for største Delen rolige; men en af dem, Stenko Rasin, voldte meget store Uroligheder i hele det sydlige Rusland. De under Krigen ved Dnieper fordrevne Indbyggere vare flygtede til Egnene ved Don, hvor der opstod almindelig Nød. Stenko Rasin samlede et Antal nødlidende Eventyrere om sig og vilde bemægtige sig Asov. Men han hindredes deri af de donske Kosakkers «starschina» og vendte sig nu mod Øst, mod Volga og Jaik (Ural). Hans Ry udbredte sig; der fortaltes, at han var en Troldmand, og at han hverken kunde saares af Hugge- eller Skydevaaben: Fribyttere strømmede i Mængde til ham alle Vegne fra. Han drev Sørøveri paa det kaspiske Hav og plyndrede de persiske Kyster. Den russiske Regjering, der ikke var i Stand til at faa Bugt med ham, tilbød ham Benaadning, hvis han vilde tilbagegive de Skibe og Vaaben, han havde taget fra Kronen. Stenko Rasin gik ind derpaa; men hans Bedrifter, de Skatte han havde vundet ved Plyndringer og hans fyrstelige Gavmildhed skaffede ham et umaadelig stort Parti blandt den lavere Befolkning, blandt Kosakkerne og selv blandt Strelitzerne i Stæderne. Beboerne af Sletterne ved Volga vare altid rede til en Omvæltning af Samfundsordenen: deraf forklares Rasins ligesom senere Pugatschevs heldige Fremgang. Røverne vare der folkeyndede og hædrede.

I Aaret 1670 drog Stenko, da han havde bortødslet sine røvede Skatte, med en Hær af Vagabonder op ad Don og fortsatte derefter Toget ad Volgafloden. Befolkningen reiste sig overalt til Opstand, saa snart den allerede berømte Anfører nærmede sig. Indbyggerne i Zarizin aabnede Portene for ham, Der sendtes en Flaade mod ham; men Besætningen og Strelitzerne udleverede de Kommanderende til ham. Astrakhan gjorde Opstand; af dets to Vojvoder,

der faldt i hans Hænder, lod han den ene kaste ned fra Toppen af et Taarn. Han indtog Stæderne Saratov og Samara ved Volga og bragte Befolkningen i Omegnen af Nischni-Novgorod, Tambov og Pensa til at reise sig. Overalt i det volgaiske Rusland gjorde de Livegne Opstand mod deres Herrer; Tatarerne, Tschuvascherne, Mordvinerne og Tscheremisserne søgte at afkaste det russiske Herredømme. Forvirringen var almindelig. Men i Nærheden af Simbirsk tilføiede Georg Baratinski Stenko Rasin et Nederlag. Hans Anseelse fik her et Grundskud; han blev indesluttet paa Stepperne, greben ved Don og henrettet i Moskov (1671). Men hans Død gjorde ikke strax Ende paa Oprøret: en Del Bander fortsatte haardnakket Kampen. I Astrakhan herskede Vassili Uss som Despot og styrtede Erkebispen ned fra et Taarn. Til Slutning bleve dog Banderne fangne og nedhuggede; Volga befriedes, og Freden gjenoprettedes saavel ved Don som ved Dnieper.

Nikons Kirkereform. Peter den Stores Forløber.

Gjennemførte Czar Alexei, Peter den Stores Fader, end ikke Kirkereformen, var hans Regjering dog Forberedelsen til denne. Hvem kan vide, hvad denne store Mand skyldte sin Faders og sin Moder Nathalies Eksempel, Nikons, Polotzkis og Naschtschokins Ideer? Nikon var Søn af en simpel Bonde fra Gouvernementet Nischni-Novgorod. Kirken drog ham frem fra hans ubemærkede Tilværelse og efterhaanden steg Nikon til de høieste Stillinger. Efter at han, den fromme Eneboer ved den hvide Sø, var bleven Arkimandrit for «Novospasski monastyr», et af Moskovs Klostre, og efter at Czaren havde gjort ham til sin Bordfælle, udnævntes han snart til Metropolit af Novgorod, hvor han, som vi saae, med Fare for sit Liv søgte at dæmpe et Oprør. Czaren elskede og beundrede ham, kaldte ham til Patriarkatet, og tillod ham at antage den samme «Herskertitel», som Filaret havde

baaret. En Mand, der fra saa lav Herkomst var steget saa høit, formaaede ikke at lægge Baand paa sin Ærgjerrighed: han blev stolt og bydende af Væsen, og skabte sig blandt Adelen og Geistligheden en Mængde Fjender, som han ringeagtede.

Nikon gjenoptog det af Dionysius af Troitsa paabegyndte Værk: Textkritiken af de hellige Bøger. I de oldslaviske Haandskrifter havde der indsneget sig en Mængde grove Feil, og de vare endog blevne interpolerede. Græske Prælater, der vare komne til Moskov, havde gjort Nikon opmærksom herpaa; han sammenkaldte da en Kirkeforsamling, der besluttede, at Bøgerne skulde korrigeres efter de oldslaviske og græske Manuskripter (1654). Nikon samlede nu Kildeskrifter, tilkaldte Theologer, og Textundersøgelsen begyndte. Dette gav Anledning til et Skisma. Folket og en Del af Geistligheden og Munkene holdt Alt i de hellige Bøger helligt, endog Afskrivernes Feil. Visse forvanskede eller interpolerede Texter havde faaet Hævd i Menighedens Bevidsthed, skjøndt de stode i Strid med de Forskrifter, Kirken i Almindelighed fulgte. Paa hine Forvanskninger støttede de Sekter sig, der banlyste Barbering og betegnede det som en Dødssynd at gjøre Korsets Tegn med to og ikke med tre Fingre. Disse Fanatikere vare før gaaede i Døden, end de havde læst «Jissus» i Stedet for «Issus» (Jesus). Foruden dem, der af en overdreven Respekt for den gamle Ordlyd og de gamle Skikke droges ind i Skismaet, gaves der ogsaa virkelige Kjættere, der beraabte sig paa forfalskede eller apokryfiske Texter, og som nu pludselig skilte sig fra den rettroende Kirke og nedlagde Protest mod de korrigerede Bøger. Nikons Reform bragte derfor den skjulte «raskol» med dens Mangfoldighed af Sekter til at bryde ud i den russiske Kirke, Sekter, der respektive minde om den alexandrinske Gnosticisme, om den persiske Manikæisme eller om den hinduiske Pantheisme.

Czaren understøttede sin Patriark kraftigt og forfulgte Sekterne. En af Nikons Modstandere blev levende brændt. Den mærkværdigste Begivenhed i denne Troskrig var den Opstand, som Klostret ved den hvide Sø gjorde. Munkene, der holdt lidenskabelig fast ved de gamle Skikke, reve Strelitzerne, der laa som Besætning i det befæstede Kloster i Solovezk, med sig. En Militærstyrke sendtes mod Klostret, og det kostede den store Anstrængelser, inden det blev erobret (1668). Samtidig med at Czar Alexei skaffede Nikon Seir over Trosfjenderne, udleverede han ham til hans politiske Fjender. Patriarkens stolte og opfarende Væsen var endelig bleven utaalelig for Czaren. Hoffolkene gjorde sig al Umage for at nære Herskerens begyndende Uvillie mod Prælaten. I Stedet for at bekæmpe deres Ænker, forsmaaede Nikon at forsvare sig og viste sig endnu mere stolt. Ved en offentlig religiøs Ceremoni tilføiede hans Fjender ham en Krænkelse, der vakte hans Harme. Han afførte sig høitidelig sine patriarkalske Insignier, nedlagde dem, under Befolkningens Taarer, paa Alteret, og trak sig tilbage til et Kloster, som han havde grundet udenfor Moskov. Men det var det Samme som om han havde udleveret Valpladsen til sine Modstandere. Han ventede, at Czaren skulde bede ham om at overtage Patriarkatet igjen, men denne gjorde Intet for sin forhenværende Yndling. Dette frivillige Exil varede i otte Aar (1658—1666). Derpaa benyttede man Patriarkerne af Antiokias og Alexandrias Nærværelse i Moskov til at sammenkalde en Kirkeforsamling. Denne billigede Nikons Reform og Korrektur af de hellige Bøger. Men som en Følge af hans dristige Optræden mod Czaren og hans Misbrug af sin Embedsmyndighed overfor den lavere Geistlighed blev han dømt til Indespærring i et Kloster ved den hvide Sø.

Foruden Nikon bør man blandt Reformens Ophavsmænd nævne Simeon Polotzki, Lærer for Alexeis Søn.

Denne Mand skrev den saakaldte «Regjeringsstav» mod Raskolniks og var Forfatter af Digte, Prædikener, Skuespil og Maximer, tagne fra den hellige Skrift. Han mindede Alexei om de Fortjenester, Kong Frants den Første af Frankrig havde haft af Kunstens og Videnskabens Udbredelse og ansporede Czaren til at følge dette Exempel. Simeon var fra Hvide-Rusland, men andre Mænd, saasom Slavinetzki og Satanovski, som Nikon havde givet det Hverv at oversætte fremmede Bøger, stammede fra Lille-Rusland, fra det lærde Kiev. Disse to vestrussiske Lande vare saaledes det første Mellemled mellem det moskovitiske Rige og Europa.

To Forfattere fra denne Tid fortjene særlig Omtale. Den ene, Gregor Kotaschikin, blev som en Følge af en Konflikt med Vojvoden Dolgoruki tvungen til at flygte. Han begav sig først til Polen og derfra til Sverrig, i hvilket sidste Land han forfattede et interessant Værk med Titlen: «Rusland under Alexei Mikailovitschs Regjering», der udkom 1666. Han beskjæftiger sig i sin Bog hverken med Geistligheden eller med de lavere Befolkningsklasser, men han giver et skrækindjagende Billede af Bojarernes Uvidenhed og Raahed. Gregor Kotaschikin taler med Afsky om den Maade, hvorpaa Retspleien udøves i Rusland; han sammenligner Udlandets Institutioner med sit eget Lands, paaviser hines Fortrin og beklager, at hans Landsmænd ikke sende deres Børn til Udlandet, for at de kunne blive underviste der.

Den anden Forfatter, Jurij Krischanitsch, en født Serbier og katholsk Præst, var en af disse videnskabelig dannede Slaver, der kom til Rusland for at finde Anvendelse for deres Talenter. Efter hans egen Tilstaaelse forbandt han tre Formaal med sin Reise til Moskov: 1) Affattelsen af en slavisk Sproglære og Ordbog; 2) Fremstillingen af Slavernes Historie; 3) Afsløringen af de Kneb, hvoraf de fremmede Nationer betjente sig for at lokke

Slaverne paa Vildspor. I sin Bog: «Det russiske Rige i Midten af det 17de Aarhundrede», der tilegnedes Alexei Mikailovitsch, behandler han de politiske, økonomiske og moralske Tilstande. Ligesom Kotaschikin retter han sit Angreb mod Uvidenheden og Barbariet og erklærer, at Oplysning vil være det eneste Middel til Afhjælpning af Ruslands Skyggesider. Krischanitsch er den første «Slavofil», den første «Panslavist», som man nu for Tiden vilde sige. Han anbefaler Russerne Mistillid mod Tydskerne og Grækerne. Hans Udfald mod den i Rusland bosatte græske Geistlighed bevirkede, at han 1660 blev forvist til Tobolsk.

Ordin Naschtschokin, Søn af en Adelsmand fra Pskov, udmærkede sig som Diplomat ved de Underhandlinger, der førte til Freden i Andrussov, ved hvilken Rusland erhvervede Kiev og Smolensk. Efter at han var kaldet til Czarens Raad, udstrakte hans Virksomhed sig til alle Regjeringens Grene. Han udarbeidede en ny Lovbog eller «sudebnik». Han vilde gjøre det moskovitiske Rige til Midtpunktet for den asiatiske og europæiske Handel; han oprettede et armenisk Kompagni, der skulde overtage Handelen med persiske Silketøier, og han paatænkte en Flotille paa det kaspiske Hav. Til Czarens Underretning og Oplysning lod han Udtog af fremmede Aviser oversætte, og saaledes grundede han, rigtignok til Brug for Herskeren alene, det første russiske Tidsskrift. Da Naschtschokin ikke kunde andet end rase Meget i Udlandet og dadle Meget i Rusland, skabte han sig mange Fjender. Hans moralske Egenskaber stode i Høide med hans intellektuelle Begavelse: han var ubestikkelig, utrættelig og forstod at beherske sig selv; han var den første store Europæer, som Rusland har frembragt. Vel roste han Europa, men han var og forblev Russer. Da han blev gammel, gik han i et Kloster.

Naschtschokins Efterfølger blev Artemon Matvejev, med hvem Alexei Mikailovitsch omgikkes fortroligt. Da

Czaren en Dag kom til ham for at spise til Middag hos ham, saae han en ung Pige, der vartede op ved Bordet og behagede ham ved sit beskedne og kloge Væsen. Hun hed Nathalie Narischkin og var en Niece af Matvejev, der behandlede hende som sin Datter. «Jeg har fundet en Mand til hende,» sagde Alexei nogle Dage efter. Denne Mand var Czaren selv. Dette Ægteskab knyttede Baandet mellem ham og Matvejev endnu snævrere. Denne var ligesom Naschtschokin behersket af europæiske Ideer. Hans Hus var møbleret og smykket paa vesteuropæisk Viis. De udvalgte Gjæster, som han samlede hos sig, holdt ikke efter gammel national Skik Drikkelag, men Tiden gik med beleven Samtale ligesom i en fransk Salon. Matvejev havde ægtet en skotsk Dame af Familien Hamilton, og i Modsætning til de russiske Kvinder, der levede indespærret i Husets øverste Etage, deltog hun i Mændenes Konversation. Bojaren og hans Hustru maatte naturligvis udøve megen Indflydelse paa Nathalie, der blev den første russiske Fyrstinde, der trak sin Bærestols Gardiner til Side og lode Undersaatterne se sit Ansigt. Matvejev beskyttede de fremmede Kunstnere, Mestrene i «Perspektivskrivning», som han kaldte dem. I Moskovs tydske «slobode» indrettede han et Slags dramatisk Konservatorium, i hvilket fem og tyve Kjøbmandssønner uddannedes som Skuespillere. Czaren fandt Smag i Theaterforestillinger. Likatschov, hans Gesandt ved det florentinske Hof, sendte ham begeistrede Breve om de Vidundere, han havde seet paa denne Stads Skueplads: Paladser vare pludselig komne til Syne og forsvundne; Havet var strømmet ind paa Scenen, og Ryttere, der rede paa Søuhyrer, forfulgte hverandre. Moskov søgte at kappes med Florens. Paa et af Brædder bygget Theater opførtes for Czaren Balletter og bibelske Dramaer: Josef, der sælges af sine Brødre, den fortabte Søn, Esther, der fremkom sytten Aar tidligere end Racines Stykke af samme Navn. I Moskov ligesom i Saint-Cyr

gav Stykket Anledning til mange Hentydninger: Esther var Nathalie Narischkin, Mardokai var Matvejev, Beskytteren af hendes Ungdom o. s. v. Disse bibelske Stykker vare udstyrede med grovkornet Vid. I «Holofernes» udbryder saaledes Tjenerinden, da Judith har hugget Hovedet af den assyriske Vojvod: «hvor overrasket vil den stakkels Mand ikke blive, naar han vaagner og seer, at han ikke har noget Hoved!»

Da man under Czar Alexeis Regjering søgte en Tilnærmelse til Europa, imødegik Diplomatiet naturligvis en større Udvikling. Man kom i mere eller mindre regelmæssig Forbindelse med alle Vestens Hoffer. I Aaret 1645 sendte man Serassim Dokturov til Karl den Første af England. Den russiske Gesandt ankom, da England befandt sig i fuld Revolution. Han spurgte, hvor Kongen var, og man svarede ham, at Kongen truede London i Spidsen for en Hær. Med stor Anstrængelse søgte man at gjøre det indlysende for ham, at det engelske Folk altid havde været et frit Folk, at Parlamentet havde lige saa stor Magt som Kongen, og at det var sammensat af to Kamre, af hvilket det ene bestod af de store Bojarer, medens de Deputerede fra Stæderne, Grevskaberne og Handelsstanden sad i det andet. I Overensstemmelse med sine Instruktioner holdt Dokturov fast ved Fordringen om, at han vilde overrække Kongen personlig sin Skrivelse. Det følgende Aar blev Karl den Første ført som Fange til London; man vægrede sig ved at forestille den russiske Gesandt for ham, i Betragtning af at han havde ophørt at være Englands Souveræn. Misfornøiet reiste Dokturov tilbage, og efter at han havde afgivet sin Beretning, fratog man de engelske Kjøbmænd i Rusland deres Rettigheder. Czar Alexei kunde lige saa lidt som Gesandten forstaa den engelske Revolution. Da Karl den Første døde paa Skafottet, bleve de engelske Handelsmænd forjagne fra

alle russiske Stæder; som Straf for Kongemordet blev det dem kun tilladt at staa i Handelsforbindelse med Arkhangel.

Da Krigen med Polen udbrød, fik Czar Alexei det Indfald at underrette Vestens Herskere derom. Han sendte 1653 til Ludvig den Fjortende en vis Matschekin, der ogsaa blev forestillet for Anna af Østrig. I Aaret 1668 fik Peter Potemkin det Hverv først at besøge det spanske og derpaa det franske Hof; det var lige forinden Fredsslutningen i Aachen: Rusland havde nemlig en Forudfølelse af, at Krigen vilde begynde igjen. Czaren vilde bevæge Ludvig den Fjortende til at træde i regelmæssig Forbindelse med Rusland og sende franske Skibe til Arkhangel. Potemkin underhandlede med Colbert og de sex Kjøbmandslaug i Paris; men dette Gesandtskab havde ikke mere Held med sig end det foregaaende. Potemkins Beretning indeholder interessante Enkeltheder og mærkelige Betragtninger angaaende det 17de Aarhundredes Spanien og Frankrig, og man seer deraf, hvilke store Vanskeligheder Potemkin gjorde med Hensyn til Etikettespørgsmaalene.

Feodor Alexejevitschs Regjering.

Da Czar Alexei døde, efterfulgtes han af sin ældste Søn, Feodor (1676—1682). Feodors Slægtninge paa mødrene Side, Miloslavski'erne, benyttede hans Thronbestigelse til at styrte deres Fjende, Matvejev. Han blev anklaget for Trolddom, han mistede sine Godser og Bojartitel og forvistes til Pustossersk. Under denne Regjering fik det lillerussiske Spørgsmaal sin Løsning. Hetmanen Samailovitsch og Fyrst Romadonovski overvandt Doroschenka og tvang ham til at nedlægge Hetmanstaven. Derpaa maatte de kæmpe mod Tyrker og Tatarer, som faldt to Gange ind i Ukraine og trængte frem til Tschugirin. Landet var efter en samtidig Meddelelse bedækket med Ruiner og Stabler af Menneskeknogler, der bleve

blegede i Solen. Tilsidst sluttede Sultanen i Baktschi-Sarai en tyveaarig Vaabenstilstand, ved hvilken Rusland forblev i Besiddelse af Ukraine og Zaporogernes Land.

I Aaret 1681 sendte Czar Feodor et Gesandtskab til Ludvig den Fjortende. I Spidsen for det stod Potemkin den Yngre, Søn af den ovenfor omtalte Afsending. I Følge den diplomatiske Historieskriver Flassan forstod han ved sin Klogskab og belevne Optræden at give det franske Hof en fordelagtig Forestilling om den Nation, som han repræsenterede. — Under Czar Feodors Regjering sammenkaldtes en Forsamling af høie Geistlige og Bojarer, der skulde tage Beslutning om «Rangstridighederne» (miestnitschestvo), der endnu stadig vare en Ulykkeskilde for Rusland. Forsamlingen dekreterede, at disse skulde ophøre, og i dens og Czarens Nærværelse bleve «Ranglisterne» brændte. Den, der fremtidig vakte «Rangstrid», skulde miste sin Adelsrang og sin Eiendom.

For at beskytte den orthodoxe Kirke mod Okcidentens Kjætterier og knytte den fastere til den orientalske Kirke, grundede Czar Feodor det slavisk-græsk-latinske Akademi i Moskov. Der blev givet Undervisning i de to klassiske Sprog, i Theologi og kristelig Filosofi. Blandt Lærerne udmærkede sig de to Brødre Likhudis, der vare indkaldte fra Grækenland. Skjøndt dette Akademi var fuldstændig kirkeligt af Karakter, betegnede det dog overfor alle Ruslands øvrige Undervisningsanstalter et Fremskridt. Herfra udgik udmærkede Elever saasom: Mathematikeren Magnitzki under Peter den Store, Digteren Lomonassov under Elisabeth, Historieskriveren Bantisch-Kamenski og Metropoliten Platon under Katharina. Senere forlagdes Akademiet til Troitsa-Klosteret.

To og tyvende Kapitel.

Peter den Store. Sofias Regentskab.

(1682—1689.)

Alexei Mikailovitsch havde med sin første Hustru, Maria Miloslavski, to Sønner: Feodor og Ivan, og sex Døtre; med sin anden Hustru, Nathalie Narischkin, havde han en Søn, den senere Peter den Første, og to Døtre. Da han havde havt to Ægtefæller, hvoraf hver havde ført sine Slægtninge og Venner i Nærheden af Thronen, fandtes der ogsaa to Partier i Paladset. Czar Feodors Død bragte dem til at træde op mod hinanden. Miloslavski'erne havde for det Første Aldersfortrinet, dernæst var Antallet af Czarinde Marias Børn det største, og endelig støttede de sig til den Omstændighed, at Ivan var den ældste af de to overlevende Sønner. Men til Ulykke for dem var Ivan vitterlig legems- og aandssvag. Til Fordel for Narischkinerne var den Interesse, som Peters tidlig modnede Intelligens vakte, og Stillingen som hele Czarfamiliens legale Overhoved, hvilken i Følge de russiske Ideer og Love medførte for Nathalie Narischkin Titlen Enke-Moderen. Begge Partier havde allerede forlængst truffet deres Forholdsregler og rekruteret deres Tilhængeres Tal. Hvem skulde være Czar Feodors Efterfølger? Maria Miloslavskis eller Nathalie Narischkins Søn? Miloslavski'erne lede først et Nederlag paa det legale Terræn: i Betragtning af Ivans Uskikkethed til at regjere, proklamerede Bojarerne og Patriarken Joakim den unge Peter, der dengang var ni Aar gammel, som Czar. Narischkinerne triumferede: Nathalie blev Formynderske for Czaren. Hun kaldte sin Pleiefader Matvejev tilbage fra Landflygtigheden og omgav sig med sine Brødre og Onkler.

Miloslavski'erne kunde kun søge Gjenopreisning ved en Opstand, men de havde ingen Anfører. Ivan kunde

ikke spille denne Rolle. Den ældste af hans sex Søstre var to og tredive Aar gammel, den yngste nitten; den mest energiske var Sofia, der havde en Alder af fem og tyve Aar. Disse sex Prindsesser saae sig fordømte til den sørgelige Lod, der ventede russiske «zarewni», der maatte opgive ethvert Haab om Ægteskab, der vare tvungne til at ældes i «terem», og som tilmed stode under en Stifmoders Myndighed. Hele denne kvindelige Ungdom var fuld af Liv og Lyst og havde dog Klostret i Udsigt. Den higede kun efter Virksomhed, men den keiserlige Etikette, Sæderne, Fordommene og de byzantinske Traditioner forbød dem at optræde offentlig. Men Overleveringerne fra Byzans frembøde dog selv Forbilleder til Efterligning. Havde ikke Pulkheria, Keiserdatteren, regjeret i Konstantinopel i sin Broders, den uduelige Theodosius den Andens, Navn? Havde hun ikke, idet hun bevarede sin Jomfrueligh ed, ægtet den tapre Marcian, der havde ført Sværdet for hende mod Barbarerne? Det var det Ideal, som Sofia kunde se hen til: hun attraaede at blive en «zar-diewiza», en jomfruelig Keiser. For at hun kunde frigjøre sig for «terem's» strenge Love, løfte «fata», der skjulte hendes Ansigt, vise sig offentlig og udsætte sig for Mændenes Blikke, maatte hun samtidig være i Besiddelse af Energi og List; hun maatte ikke gaa overilet til Værks, men vælge en langsom Optræden.

Først vovede Sofia at vise sig ved Feodors Bisættelse, medens man hidtil ved en saadan Leilighed kun havde seet den afdøde Czars Enke og Arving. Her mødte hun og Nathalie Narischkin hinanden, hver i sin Bærestol, og hun tvang ved sin Nærværelse Czarinde-Formyndersken til at trække sig tilbage. Sofia omgav sig med et Hof af Videnskabsmænd, der udbasunede hendes Roes udadtil og opmuntrede og tilskyndede hende til Handling. Simeon Polotzki og Sylvester Medvjedev skrev Digte til hendes Forherligelse, mindede hende om Pulkherias og Olgas

Exempel, sammenlignede hende med den jomfruelige Dronning af England, ja endog med Semiramis: paa lignende Maade talte senere Voltaire til Katharina den Anden. De nævnte Digtere henviste til Betydningen af hendes Navn, Sofia (Visdommen) og erklærede, at hun med dette ogsaa havde faaet Egenskaben. Polotzki tilegnede hende sin «Troens Krone» og Medvjedev viede hende Digtet «Den hellige Aands Gaver». «Terem» frembød de besynderligste Modsætninger; man spillede der «den indbildt Syge», og man gjenfandt her den Skare Poper, Munke, Nonner, gamle Kvinder og Fattige, der dannede de tidligere Czarinders Hof. Men i denne brogede Mængde var der Elementer, der lode sig anvende til Intriger; der tjente som Bud mellem Paladset og Staden; der ophidsede den lavere Befolkning; der bragte Strelitzerne Gaver og tilveiebragte en Forstaaelse mellem Prindsesserne og de gamle Krigere. Uhyggelige Rygter udspredtes snildt i Moskov: den afdøde Czar Feodor, Alexeis ældste Søn, skulde være bleven dræbt; en lignende Lod var utvivlsomt tiltænkt Ivan; hvad skulde der blive af de stakkels «zareweni»? af det kongelige Blod? Endelig fortaltes der, at en Broder til Nathalie Narischkin havde bemægtiget sig Kronen og besteget Thronen, og at Ivan var bleven kvalt.

Kjærligheden til og Medlidenheden med Czar Alexeis Søn, den Harme, som Efterretningen om Usurpationen vakte, bragte Befolkningen i Moskov til at reise sig, og de betroede Førere bemægtigede sig kløgtigt Ledelsen af Bevægelsen. Stormklokkerne løde fra den hellige Stads 400 Kirker, Strelitzernes Regimenter grebe til Vaaben og droge, fulgte af en umaadelig Menneskemængde, til Kreml, under Trommehvirvler og med Artilleri. Nathalie Narischkin viste sig nu paa den «røde Trappe», ledsaget af sin Søn Peter og af Ivan, der i Følge Rygtet skulde være dræbt. Strelitzerne, der saae, at man havde skuffet dem, begyndte at vakle. En snild beregnet Tale af Matvejev,

der tidligere havde været deres Kommandant, og Patriarkens Formaninger, gjorde dem fuldstændig tvivlraadige. Miloslavski'erne syntes at have tabt Spillet. Men pludselig begyndte Fyrst Mikael Dolgoruki, Chef for Strelitzernes «prikas», at haane Oprørerne i de stærkeste Udtryk. Strelitzerne blev rasende, kastede sig over Dolgoruki og kastede ham fra den øverste Del af den røde Trappe ned paa Spydene. De myrdede lige for Czarindens Øine Matvejev; en Broder til Nathalie, Alexander Narischkin, styrtedes ud af Vinduet. Den følgende Dag begyndte Oprøret igjen: man bemægtigede sig i Czarindens Nærværelse hendes Fader Kyrillos og hendes Broder Ivan; denne blev pint og hugget i Stykker; hin blev mishandlet, kronraget og sendt til et Kloster. Historieskriverne fortælle, hvorledes Sofia skred knælende ind til Fordel for Ofrene; men Forstaaelsen mellem hende og Oprørerne var utvivlsom: Strelitzerne adløde hendes Parole. Paa Opstandens syvende Dag erklærede de gjennem deres Kommandant, Fyrst Khovanski, at de vilde have to Czarer: Ivan som den første, Peter som den anden; i Tilfælde af et Afslag vilde Oprøret begynde igjen. Bojarernes «duma» forhandlede om dette Forslag; den største Del af Adelsmændene var imod en saadan Deling af Magten; men Ordførerne for «terem» anførte Exempler af den hellige og den profane Historie: Farao og Josef, Arkadius og Honorius, Basilius den Anden og Konstantin den Ottende; men det bedste Argument var Strelitzernes Landser (1682).

Sofia triumferede: hun regjerede i sine to Brødres, Ivans og Peters Navn. Hun satte Pris paa at vise sig offentlig, ved Processioner, ved Gudstjenesten, ved Ombærelsen af Helgenbilleder og ved Kirkeindvielser. I Maria Himmelfarts-Kirken indtog hun Czarindens Plads, medens hendes Brødre indtoge Czarens, men hun lod Forhænget fjerne og lod sig dristig ombølge af Patriarkens Røgelse. Da «Raskolniks» udfordrede Hovederne for den orthodoxe

Kirke til en mundtlig religiøs Forhandling, havde hun til Hensigt at føre Forsædet ved Kirkeforsamlingen; hun vilde endog sammenkalde den under aaben Himmel, paa det røde Torv. Men denne Beslutning vakte en saa levende Modstand, at hun indskrænkede sig til at lade Kirkeforsamlingen afholde i Facette-Paladset: her tog hun Plads bag sine to Brødres Stol, saaledes at Ingen kunde se hende. Man opbevarer endnu i Museet i Moskov den Throne med to Sæder, der benyttedes ved slige Leiligheder; i Thronens Rygstød er der anbragt en Aabning, der skjules af et Silkeslør: bag dette sad Sofia. Denne Thronstol er Symbolet paa hin mærkelige Regjering i Rusland, der bestod af to synlige Czarer og en usynlig Herskerinde.

Men hos Strelitzerne vaagnede imidlertid de folkelige Fordomme mod Kvinderegimentet. De følte sig stødte af den Foragt, som Czarevna'en viste de gamle Skikke. En anden Grund til Misfornøielse var den Støtte, som hun ydede den af Nikon reformerede officielle Kirke, medens Strelitzerne med en stor Del af Folket holdt fast ved den «gamle Tro». Hun havde ladet de «Gammeltroende» fængsle, der under Forhandlingen i Facette-Paladset havde udæsket Patriarken og de orthodoxe Prælater, og hun havde ladet deres Hovedfører, Nikita, henrette. Khovanski, Strelitzernes Kommandant, gav sig, hvad enten han nu sympathiserede med «Raskol» eller vilde behage sine Underordnede, Udseende af, at han delte deres Misfornøielse. Hoffet følte sig ikke mere sikker i Moskov. Sofia flygtede med Czarinde-Moderen og de to unge Czarer til det befæstede Troitsa-Kloster og kaldte Adelsmændene under Vaaben. Khovanski, der opfordredes til at begive sig derhen, blev greben under Veis og henrettet tilligemed sin Søn. Strelitzerne gjorde Forsøg paa en ny Opstand. Med det for Folket og en Milits sædvanlige Vankelmod gik de pludselig fra den høieste Trods over til den yderste Modløshed. De begave sig til Troitsa som Bønfaldende,

med en Strikke om Halsen og medførende Blokke og Øxer til deres egen Henrettelse. Patriarken samtykkede i at gaae i Forbøn for dem; Sofia nøiedes med at lade Hovedmændene lide Dødsstraf.

Czarevna Sofia, der nu var bleven sine Medskyldige kvit, støttede sig i sin Styrelse paa Strelitzernes nye Kommandant, Schakloviti, der skyldte hende sin Ophøielse og var hende fuldstændig hengiven. Foruden i ham havde hun en Støtte i Fyrst Vassili Galitzin. Denne Galitzin er bleven skildret som en sand Heros af en historisk Skole, der har fundet Behag i at stille ham op som en aandelig Modsætning til Peter den Store, ligesom man i Frankrig har forherliget Hertug Henrik Guise paa Kong Henrik den Fjerdes Bekostning. Han var Sofias Favorit og Fortrolige, han var samtidig Lederen af hendes Udenrigspolitik og hendes høire Haand i Militæranliggender. Sofia og Galitzin arbeidede hen til at forene Rusland, Polen, Venedig og Østerrig i en hellig Liga mod Tyrkerne og Tatarerne. De søgte at vinde de katholske Magter i Okcidenten for en saadan, og i Aaret 1687 landede Jakob Dolgoruki og Jakob Myschetzki i Dünkirchen for at begive sig til Ludvig den Fjortendes Hof. De fandt her en temmelig uvenlig Modtagelse: Kongen af Frankrig havde ikke i Sinde at føre Krig mod Tyrkiet; han var tvertimod en Forbundsfælle af Sultan Muhamed den Fjerde, hvis Tropper dengang kæmpede i Ungarn mod Østerrig; Russernes og den polske Konge Johan Sobieskis Indblanding til Fordel for Huset Habsburg, forstyrrede Ludvigs Planer mod sidstnævnte Magt. Sofias Afsendinge fik Befaling til at indskibe sig igjen i Havre og kom saaledes ikke til at reise tværs igjennem det sydlige Frankrig.

Czarevnas Regjering holdt ikke destomindre fast ved sit krigerske Forehavende. Polen havde som Erstatning for Hjælp fra Ruslands Side mod Osmanerne erklæret sig rede til at stadfæste den i Andrussov sluttede Traktat og

at undertegne en «evig Fred». Ti tusinde Moskoviter og halvtredsindstyve tusinde lillerussiske Kosakker, henholdsvis under Befaling af Galitzin og Hetmanen Samoilovitsch, satte sig i Marsch mod Krim (1687). Hæren led meget i Sydens Stepper, hvis Græs Tatarerne havde afbrændt. Galitzin maatte vende om uden at have stødt paa Fjenden. Samoilovitsch, der anklagedes for Forræderi, blev afsat og sendt til Sibirien. Mazeppa, hvis Beskyldninger særlig havde bidraget til hans Fald, udnævntes til hans Efterfølger. I Foraaret 1686 rykkede den moskovitiske og den lillerussiske Kosakhær, hvis Anførere henholdsvis vare Galitzin og Mazeppa, atter frem imod Krim. Men denne anden Expedition var ikke synderlig heldigere end den første; man naaede Perekop, men maatte vende om uden at have indtaget denne Fæstning. Dette dobbelte Uheld hindrede ikke Sofia fra at berede sin Yndling et Triumfindtog i Moskov. Forgjæves forbød Peter hende at forlade Paladset: hun trodsede hans Forbud, gik i et høitideligt Optog, ledsaget af Geistligheden og Helgenbilleder Krim-Hæren i Møde, stedte Generalerne til Haandkys og trakterede Officererne med Brændevin. Peter forlod i Ærgrelse Moskov og trak sig tilbage til Landsbyen Preobraschenskoje. Czarevnas Udenrigspolitik afgav endnu et andet Vidnesbyrd om Svaghed: ved Traktaten i Nertschinsk afstod hun til Kina de frugtbare Egne ved Amur, som en Skare Kosakker havde erobret, og sløifede Fæstningen Albasin, i hvilken disse Eventyrere havde trodset den kinesiske Stridsmagt. Rusland syntes overalt at vige tilbage for Barbarerne.

Peter var bleven en Yngling. Hans tidlig modnede Evner, hans Intelligens og hans Villiestyrke vakte hans Tilhængeres Forhaabninger og hans Fjenders Frygt. Som Barn sværmede han kun for Trommer, Sabler og Geværer. Han undervistes i Historie ved Hjælp af kolorerede Billeder, der kom fra Tydskland. Hans Lærer Sotov, hvem

han senere udnævnte til «Narre-Pave», lærte ham at læse. Blandt de Helte, man fremstillede for ham som et Exempel, var ogsaa Ivan den Skrækkelige, med hvis Karakter og Rolle hans egen frembød saa megen Analogi. Naar Czarevitsch'en var træt af at læse, siger Sabjelin, tog Sotov Bogen ud af Hænderne paa ham, og for at oplive ham læste han nu for ham om hans Faders, Czar Alexeis, og om Czaren Ivan Vassilievitsch'es dristige Krigsforetagender, om deres Haardførhed og Savn, hvori de overgik den menige Soldat, om de Fordele, de derved havde bragt Riget, og om de Grændseudvidelser, de havde forskaffet Rusland. Peter lærte Latin, Tydsk og Hollandsk. Han læste meget, men Valget af Bøgerne var blindt; han lærte meget, men der var ingen Methode i hans Kundskabsforøgelse. Han var ligesom Ivan den Skrækkelige en Autodidakt. Senere beklagede han sig over, at han ikke var bleven undervist «efter Reglerne». Det var maaske en Lykke for ham. Hans Opdragelse blev forsømt ligesom Ivan den Fjerdes, men han modtog i det mindste ikke den enerverende Opdragelse i «terem»; han blev ikke støbt i den ensartede Form, hvoraf saa mange indskrænkede Hoveder i Czarfamilien vare fremgaaede.

Peter vilde leve i det Fri og begyndte at streife om i Gaderne med lystige Kammerater. Gaderne i Moskov vare dengang, som Sabjelin bemærker, den værste Skole for Skamløshed og Udskeielser, som man kunde tænke sig; de overgik i den Retning endog Paladset. Peter mødte her ikke blot forsorne Mennesker, men han traf ogsaa der paa nye Elementer, der endnu ikke havde Adgang til «terem», og som skulde blive Gæringsstoffet i Ruslands Gjenfødelse. Han mødte der Russere, der kun havde liden Samvittighed, men ogsaa færre Fordomme, og som skulde komme til at staa ham bi under Gjennemførelsen af hans dristige Planer mod det gamle Samfund. Han traf der paa franske, engelske og tydske Eventyrere,

paa Mænd som Lefort, Gordon og Timmermann, der gjorde ham bekjendt med den europæiske Civilisation. Hans Hof bestod af Leo Narischkin, Boris Galitzin, der havde forpligtet sig til aldrig at smigre ham, af Andreas Matvejev, der havde en udpræget Interesse for Europa, og af Dolgoruki, hos hvem han første Gang saae et Astrolabium. Han legede Soldat med sine unge Venner, sine Staldkarle og dannede for Morskab af dem en Bataillon, der manøvrerede paa europæisk Viis og var den første Begyndelse til den fremtidige regelrette Hær. Han lærte Begyndelsesgrundene af Geometri og Befæstningskunst: han byggede smaa Forter, som han indtog eller forsvarede med sine unge Krigere i heftige Kampe, i hvilke der undertiden var baade Saarede og Døde, og hvori Czaren af Rusland ikke altid blev sparet. En engelsk Baad, der var strandet paa Jausas sandede Flodbred, foranledigede ham til at lade Franz Timmermann kalde, og denne viste ham, hvorledes man kunde faae Seilskibe til at gaae mod Vinden. Han, der hidtil som en ægte moskovitisk Bojarsøn havde været bange for Vandet, blev en behjertet Sømand, der først manøvrerede med sin Baad paa Jausa, senere paa Søen ved Perejaslavl. Hollænderen Brandt byggede ham en hel Flotille af Baade, og til sin Moder Nathalies Skræk drømte Peter allerede om at se det store Hav.

«Barnet morer sig,» yndede Sofias Hofmænd at sige; men denne Morskab foruroligede hende. Hver Dag, Peter blev ældre, syntes at bringe hende nærmere til Klostret. Forgjæves betegnede hun sig selv stolt som Selvherskerinden; hun saae sin Svigermoder, sin Medbeilerske bære Hovedet høiere. Galitzin indskrænkede sig til at beklage, at man ikke havde forstaaet at udnytte Oprøret af 1682 bedre; men Schakloviti, der følte, at han vilde gaa til Grunde med sin Herskerinde, udbrød, at det vilde være bedre at lade Czarinden gaae til Grunde end selv at om-

komme. Sofia kunde kun frelse sig ved at bemægtige sig Kronen, men hvem skulde hjælpe hende til dens Besiddelser? Strelitzerne? Udfaldet af deres sidste Mytteri havde afkjølet dem betydelig; de tænkte paa deres i Troitsa henrettede Anførere. Hvad foresloge nu Sofias Sendebud dem? De skulde paa ny storme Paladset, dræbe Leo Narischkin, Boris Galitzin og andre af Peters Tilhængere, fængsle Czarinde-Moderen og afsætte Patriarken. Man haabede, at Peter og Nathalie skulde omkomme under Tumulten. Men Strelitzerne hørte med Ligegyldighed paa Forslaget. Nu gav Sofia sig Udseende af at være truet, flygtede til Dievitschi Monastyr og sendte dem Bønskrivelser. «Hvis dit Liv er i Fare,» svarede rolig Strelitzerne, «maa man foretage en Undersøgelse.» Med stort Besvær lykkedes det Schakloviti at samle fire hundrede Strelitzer i Kreml.

Kampen var bleven aabnet mellem Moskov og Preobraschenskoje, denne Landsby med det skjæbnesvangre Navn (Forklarelsen eller Forvandlingen). To Strelitzere underrettede Peter om Sofias Rænkespil. Han søgte nu for anden Gang Tilflugt inden for Troitsas Mure. Man saae nu, hvem der var den egentlige Czar. Alle stillede sig skyndsomst paa hans Side: hans Moder, de bevæbnede Bojarer, «Prøvebataillonen», de fremmede Officerer og selv Strelitzerne af Regimentet Sukliarev. Ligeledes begav Patriarken sig til Czaren og støttede denne med sin moralske Magt. Sofias Tilhængere vare løie og vaklende; selv Strelitzerne forlangte, at hendes Yndling Schakloviti skulde udleveres til Czaren. Sofia bønfaldt Patriarken om at mægle Schakloviti aftvang man ved Tortur Tilstaaelsen af hans Anslag mod Czarens Liv, hvorefter han blev henrettet. Medvjedev var først dømt til Knut og til Forviisning for Kjætteri, men man opdagede, at han havde skullet afløse Patriarken og ægte Sofia; han blev henrettet. Galitzin mistede sine Godser og forvistes til Pustossersk,

Sofia forblev indespærret i Dievitschi Monastyr og holdtes her i et strengt Fangenskab. Ivan vedblev at regjere i Forening med sin Halvbroder Peter, men denne, der kun var sytten Aar gammel, herskede alene, omgiven af sin Moder, Narischkin'erne, Dolgoruki'erne og Boris Galitzin (1689).

Sofia havde frigjort sig fra den afsondrede Tilværelse i «terem», ligesom Peter havde opgivet det tilbagetrukne Liv i Paladset og færdedes offentlig blandt Folket. Begge havde de ved deres Optræden forarget den herskende fordomsfulde offentlige Mening: Sofia ved at holde Taler til Soldaterne, føre Forsædet ved Kirkemøder og vise sig uden Slør; Peter ved at haandtere Øxen som en Tømmermand, ro som en simpel Kosak, staa paa fortrolig Fod med fremmede Eventyrere og lege Soldat sammen med sine Staldkarle. Men for Sofia var denne Emancipation kun Midlet, hvorved hun vilde komme til Magten; for Peter var derimod Maalet selve Ruslands Emancipation, idet han vilde frigjøre Nationen fra de samme gamle Baand, han for sit eget Vedkommende havde sprængt. Sofia vedbliver at være en Byzantinerinde, Peter tragter efter at blive en Europæer. Under Kampen mellem Czarevna og Czaren er det ikke paa Dievitschi Monastyrs Side, at vi maa søge Fremskridtet.

Expeditioner mod Asov. Peters første Reise til Vesteuropa.

Den første Anvendelse, Czaren gjorde af sin nye Frihed, bestod i en Reise til Arkhangel. Han betragter der det hvide Hav, som ingen Czar har seet før ham; han spiser sammen med Kjøbmændene og med fremmede Søofficerer; han indaander den Luft, der kommer fra Vesten; han anlægger et Værft, bygger Baade, trodser det ubekjendte Havs oprørte Bølger og er nær ved at omkomme i en Storm, hvad der dog ikke afholder «Skipper Peter Alexievitsch» fra atter at begive sig til Søs og ledsage

hollandske Skibe til det hellige Forbjærg. Men det hvide Hav, ad hvilket Englænderne vare ankomne til Rusland i Ivan den Fjerdes Tid, er et Hav, som fryser til. Skulde Rusland aabne sig paalidelige Forbindelsesveie med Vesten, med de civiliserede Lande, maatte det sætte sig fast ved Østersøen eller det sorte Hav; men det første var i Svenskernes, det andet i Tydskernes Besiddelse, ligesom det kaspiske Hav var underlagt Persernes Herredømme. Hvem skulde først angribes? De med Polen og Østerrig afsluttede Traktater, den politiske Klogskab, Troesbekjendelsen, kort sagt, alt talte for, at det første Angreb burde rettes mod Tyrkerne. Konstantinopel vedblev at være det stadige Tiltrækningspunkt overfor det orthodoxe Rusland. Peter delte sit Folks Følelser: overfor Tyrkerne var han opfyldt af en Korsfarers Begeistring. Trods hans levende Ønske om at reise til Vesteuropa, besluttede han, at han først vilde vise sig for Udlandet efter en stor Seir. Galitzin havde to Gange foretaget mislykkede Expeditioner mod Krim: Peter angreb fra Don Tatarerne og beleirede Asov. Hæren anførtes af de tre Generaler Golovin, Gordon og Lefort, der dog kun maatte handle i Forstaaelse med «Bombarderen Peter Alexievitsch af Regimentet Preobraschenski». Dette Regiment dannede i Forening med det Semenovskiske, det Butositzki'ske og Lefort'ske Regiment Expeditionens Hovedstyrke. Den mislykkedes, fordi Czaren ikke havde nogen Flaade og følgelig ikke kunde indeslutte Asov fra Søsiden, fordi Hæren og dens Anførere ikke havde Erfaring og fordi den tyske Ingeniør Jansen, der var bleven mishandlet af Peter, gik over til Fjenden. Efter to tilbageslaaede Stormangreb hævedes Beleiringen. Dette Nederlag var saa meget alvorligere, som Czaren personlig havde befundet sig ved Hæren, hvortil kom, at det gav Vaaben i Hænde paa dem, der vare Modstandere af den nye Taktik, af «Tydskerne» og «Kjætterne». Nederlaget

kunde i Folkets Øine endog udsætte selve Regenerationsværket for Fare (1695).

Skjøndt Peter efter Galitzins Exempel holdt et Triumfindtog i Moskov, følte han dog, at han her maatte have Opreisning. Han indkaldte Artilleriofficerer fra Østrig og Holland, Ingeniører fra Preussen og fra Venedig Admiral Lima. Med feberagtig Hast skabte Czar Peter en Flotille; der byggedes Galejer, Baade og Tømmerflaader: Tusinder af Arbeidere vare sysselsatte ved Donfloden. Uheld saasom Værftbrande og mangfoldige Arbeideres Undvigelse formaaede ikke at hemme Energien hos Czaren, skjøndt han var syg og lidende. Peter kunde skrive, at han «i Følge den Lov, Gud havde givet Adam, aad sit Brød i sit Ansigts Sved.» Endelig drog «Sø-Karavanen», den russiske Armada, ned ad Don. Fra Skandserne foran Asov skrev Peter til sin Søster Nathalie: «efter dit Raad nærmer jeg mig ikke mere Kanonkugler eller Geværkugler, hvorimod de nærme sig mig, men ganske høfligt.»* Asov blev indesluttet til Lands og til Søs, Ingeniørerne brøde en Bresche. Man forberedte sig allerede til et Stormangreb, da Staden kapitulerede (1696). Glæden var stor i Rusland, og Strelitzernes Skinsyge over dette heldige Resultat af de Fremmedes Krigskunst maatte vige for deres Begeistring som Kristne for denne Seir over Islam. Denne Begivenhed frembragte en stærk Virkning i Europa; i Varschov raabte Befolkningen: «leve Czaren»! Hæren holdt sit Indtog i Moskov under Triumfbuer. Paa disse saae man Fremstillinger af Herkules, der traadte paa en tyrkisk Pascha, og af Mars, der slog en Murza og to Tatarer til Jorden. Lefort, Admiralen og Schein, Overgeneralen, vare med i Følget, idet de sadde i prægtige Slæder, medens Peter, der var bleven forfremmet til Kaptain,

* Peters Moder var død 1694; hans Broder Ivan 1696.

fulgte efter til Fods. Jansen, der var bestemt til Galgen, slæbte sig afsted blandt Fangerne.

Seiren benyttedes til Grundlæggelsen af Ruslands Sømagt. I Følge en af «duma» tagen Beslutning bosattes der i Asov 3000 Familier og et stort Antal Kalmuker, og en Besætning af moskovitiske Strelitzer lagdes i Byen. Patriarken, Prælaterne og Klostrene paatoge sig, mod Erstatning i Livegne, Bygningen af et Skib. Adelen, Embedsmændene og Kjøbmændene ydede, grebne af Begeistringen for den hellige Krig, deres Bidrag til den begyndende Sømagt. Der projekteredes en Kanal, som skulde forbinde Don og Volga med hinanden. Haandværkere og Søfolk indkaldtes fra Europa. Halvtredsindstyve unge Adelsmænd sendtes til Venedig, England og Nederlandene for der at lære Navigation og Skibsbygning. Men Czaren maatte, for at han kunde bedømme sine Undersaatters Kundskaber, selv skaffe sig Undervisning. Ved Afgivelsen af et stort Exempel vilde han modarbeide Russernes Ligegyldighed og Fordomme. Efter at Czar Peter havde begyndt sin Løbebane i Flaaden som Matros og i Hæren som Bombarder, skulde han nu blive Tømmermanden i Zaardam. Som Belønning for Seiren ved Asov tilkendte han sig selv den saa meget ønskede Reise til Vesteuropa.

I Aaret 1697 dannede Admiral Lefort og Generalerne Golovin og Vosnitzin, under Titlen: «Czarens store Gesandtskab», en Expedition, der reiste til Vesteuropa. Deres Følge bestod af tohundrede og halvfjerdsindstyve Personer: unge Adelsmænd, Soldater, Tolke, Kjøbmænd og Hofnarre. I Følget skjulte sig en ung Mand, der lod sig kalde Peter Mikailovitsch. Dette Inkognito skulde lette Czaren Leiligheden dels til personlige Undersøgelser, dels til fortrolige Underhandlinger. Da Peter drog gjennem Riga, blev han fornærmet af den svenske Gouvernør, hvad han skrev sig bag Øret for Fremtiden. I Kønigsberg overrakte den preussiske Oberst Sternfeld «Hr. Peter Mikailo-

vitsch» en Bestalling som Artillerikaptain. Gesandterne og deres Reisefælle fik en hjertelig Modtagelse ved Hofferne i Kurland, Brandenburg og Hannover. Sofie Charlotte af Hannover, den senere Dronning af Preussen, har efterladt os interessante Erindringer om den dengang syvogtyveaarige Czar. Han vakte Forbauselse ikke mindre ved sin Aandslivlighed og ved sine hurtige og træffende Svar, end ved sine plumpe Manerer, sin upassende Holdning ved Bordet, sin stundom barnagtige Frygt og sine Ansigtsfordreielser. Peter var dengang en meget smuk Mand med brunt Haar og med store, gjennemborende Øine, men hans Træk bare allerede Spor af Overanstrengelse og Udsvævelser. «Han kan være meget god og meget ondsindet,» sagde den unge Kurfyrstinde. Ved at forene disse modsatte Exempler var han just en Repræsentant for det daværende Rusland. «Hvis han havde faaet en bedre Opdragelse,» tilføiede Fyrstinden, «vilde han være en fuldkommen Kavalér.» Czarens Følge var ikke mindre paafaldende end Herren selv: Moskoviterne dandsede med Hofdamerne og holdt Fiskebenene i deres Korsetter for deres egne Ben! «Disse Tydskere have djævelsk haarde Ben,» sagde Czaren.

Medens Gesandtskabet fortsatte Reisen, ilede Peter forud for det til Zaardam. Samme Dag som han ankom dertil, tog han Bolig hos en Smed, iførte sig en Dragt som hollandsk Svend og begyndte at haandtere Øxen. Han kjøbslog om en Baad, kjøbte den og drak med Sælgeren det traditionelle Krus Øl. Han besøgte Fabrikkerne, Savskjærerierne, Rebslagerbanerne og lagde overalt Haand paa Værket. Czar Peter opholdt sig omtrent fem Maaneder i Zaardam og Holland. I Amsterdam vakte hans eiendommelige Optræden ikke mindre Forbauselse. Han undede hverken sig selv eller Andre nogen Ro. Han trættede alle sine Førere, idet han uafbrudt gjentog: «jeg maa se det.» Han besøgte de berømte anatomiske Samlinger,

hvervede Kunstnere, Ingeniører, Officerer og Arbeidere, han kjøbte Skibsmodeller og forskaffede sig en Samling af Sølove og Traktater. Han omgikkes paa fortrolig Viis Privatfolk, vandt Hollænderne ved sin Godmodighed, besøgte Butikker og Kramboder. Men under alle disse Beskjæftigelser tabte han ikke sit høie Formaal af Syne. «Vi arbeide,» skrev han til Patriarken Adrian, «for grundig at tilegne os Navigationskunsten, for at vi, naar vi ere blevne fortrolige med den, efter vor Tilbagekomst til Rusland kunne blive Seirherrer over Kristi Fjender og ved hans Naade Befrier af de Kristne, som ere dernede: Ønsket herom vil jeg vedblive at nære til mit sidste Aandedrag.» Det pinte ham, at han gjorde saa faa Fremskridt i Skibsbygning, hvad han tilskrev den udelukkende praktiske Uddannelse, han fik i Holland. En Rheder fortalte ham, at Skibsbygningskunsten i England dreves paa Grundlag af videnskabelige Principer, og at man kunde lære den der i Løbet af fire Maaneder. Peter drog derfor over Kanalen og opholdt sig tre Maaneder i London og i de nærliggende Byer. Der tog han Guldsmede, Arkitekter og Bombarderer i sin Tjeneste. Han vendte tilbage til Holland, og, da han blev overfalden af en heftig Storm, beroligede han dem, der ængstedes for hans Liv: «Have I nogensinde seet en Czar af Rusland drukne i Nordsøen?» spurgte han dem. Over de tekniske Studier glemte han ikke Politiken: han havde underholdt sig med Vilhelm den Tredie. Han besøgte paa denne første Reise ikke Frankrig. Efter hvad Saint-Simon fortæller, havde Ludvig den Fjortende paa en høflig Maade afvendt en saadan Begivenhed. Paa Grund af hans Forbund med Keiseren og hans Krige mod Tyrkerne var man ikke velstemt mod ham i Versailles. Han begav sig til Wien, hvor han kunde studere Krigskunsten, og hvor han afholdt Keiser Leopold fra at slutte Fred med Sultanen. Peter havde nemlig til Hensigt

at bemægtige sig Kertsch for at sikre sig Strædet ved Jenikale. Han forberedte sig paa at reise til Venedig, da han fik ubehagelige Efterretninger fra Moskov.

Strelitzernes Opstand og Opløsning 1698.

Czar Peters første Reformer og hans første Slag mod de nationale Skikke og Fordomme havde skabt ham en stor Mængde Fjender. Det gamle Rusland lod sig ikke omdanne med Magt af den dristige Reformator uden Protester. I det Indre ytrede sig en skjult og forbitret Modstand, der undertiden førte til blodige Episoder. Strelitzernes Opstand, Oprøret i Astrakhan, Kosakkernes Reisning og senere Striden med hans Søn og hans første Hustru vare kun enkelte fremspringende Optrin i den store Kamp. Præsterne lærte allerede, at Antikristen var født; der var i Virkeligheden sagt, at Antikristen skulde blive født i Ægteskabsbrud; nu var Peter en Søn af Alexeis «anden» Hustru: hans Moder Nathalie var den «falske Jomfru», Profetiens Ægteskabsbryderske. De stedse tungere Byrder, der tyngede paa Folket, vare et yderligere Tegn paa, at hine Tider vare komne. Andre, der saaredes af Czarens Smag for tydsk Klædedragt, for fremmede Sprog og for udenlandske Eventyrere, paastode, at han ikke var Alexeis Søn, men Søn af Genferen Lefort, ja andre fortalte, at en tydsk Kirurg var hans Fader. De stødtes over, at Czaren ved sine militære Øvelser, ligesom en anden Georg Otrepjev, udsatte sig for Næveslag. Den lavere Befolkning harmedes over Forbudet mod det lange Skjæg og den lange Nationaldragt; «Raskolniks» vare forbitrede over, at den «ugudelige Tobakspest» blev tilladt. Peters Reise til Vesteuropa forvirrede endelig Sind og Tanker fuldstændig. Havde man nogensinde seet en Czar af Moskov forlade det hellige Rusland for at gjennemstreife fremmede Riger? Hvilke Hændelser kunde ikke tilstøde ham hos «niemzi» og «bussormanni»? Det russiske Folk forstod næppe at

skjelne mellem Tyrkerne og Tydskerne, og om Frankrig og England var det uvidende. For hvilke Farer kunde han ikke være udsat under ukjendte Himmelstrøg ved «Verdenshavets» Bredder, ved Verdens Yderkanter? Der dannede sig mærkelige Legender om Czarens Reise. Man fortalte, at han var gaaet forklædt som Kjøbmand omkring i Stockholm, at Dronningen havde gjenkjendt ham, og at hun, rigtignok forgjæves, havde gjort Forsøg paa at gribe ham. I Følge en anden Version havde hun kastet ham i Fængsel og overleveret ham til hans Fjender, der havde villet indeslutte ham i en med Spiger indvendig besat Tønde, hvorefter han skulde have været kastet i Havet. Men en Strelitzer havde frelst ham ved at lægge sig i Sengen i Stedet for ham og ladet sig indeslutte i Tønden. Visse Folk forsikrede, at Peter holdtes tilbage i Udlandet: endnu i Aaret 1705 paastode Raskolniks i Astrakhan, at det var en falsk Czar, der var vendt tilbage til Moskov; den rigtige Czar sad som Fange i «Stekoln», lænket til en Pæl.

Midt under denne almindelige Gjæring, som Peters Fraværelse nærede, viste der sig særlig foruroligende Tegn. Den moskovitiske Milits blev mere og mere fjendtlig mod den nye Tingenes Orden. I Aaret 1694 havde Peter opdaget en ny Sammensværgelse, der havde Sofias Befrielse til Formaal. Just som Peter stod i Begreb med at reise til Vesteuropa, havde han med Strenghed maattet skride ind mod et Komplot af Strelitzer og Kosakker, under Ledelse af Oberst Zyklar. De Strelitzer, hvilke man havde sendt som Garnison til Asov, længtes efter deres Koner, Børn og Venner, der vare blevne tilbage i Moskov. Da man, i Czarens Fraværelse, flyttede dem fra Asov til den polske Grændse, begyndte de at knurre. «Hvad er bleven vor Skjæbne,» sagde de; «Bojarerne ere Skyld i det Hele; allerede i tre Aar have de holdt os borte fra Hjemmet!» To hundrede af disse Strelitzer undvege og flygtede til

Moskov. «Duma'en», der foruroligedes af deres Nærværelse i den allerede ophidsede Hovedstad, forjog dem med Magt. De bragte tilbage til deres Regimenter en Skrivelse fra Sofia. «I lide,» skrev hun; «senere vil det blive værre. Ryk mod Moskov, hvad vente I paa?» Fra Czaren intet Nyt. Man udbredte blandt Regimenterne den Efterretning, at Czaren var omkommen i Landene hinsides Havet, og at Bojarerne vilde dræbe hans Søn Alexei. Man maatte nu marschere mod Moskov og udrydde Adelsmændene. En Militæropstand begyndte, og fire Regimenter, der vare fanatiserede af Raskolniks, tiltraadte Marschen. Generalerne Gordon og Schein ilede dem i Møde med regulære Tropper, traf dem ved Bredderne af Iskra og opfordrede dem til at vende tilbage til deres Pligt. Strelitzerne svarede med et Bønskrift, hvori de fremsatte deres Klager: «Mange af dem vare omkomne under Expeditionen mod Asov, der var bleven tilraadet af Lefort, en Tydsker, en Kjætter. De havde maattet foretage møisommelige Marscher paa den brændende Steppe og Forpleiningen havde samtidig bestaaet af fordærvet Kjød; man havde plaget dem med udmattende Jordarbeide og havde forflyttet dem til fjerne Steder. I Moskov havde Fremmede indført den Skik, at rage Skjægget og ryge Tobak. Der fortaltes, at «niemzi» vilde bemægtige sig Moskov. Strelitzerne vare som en Følge af disse Rygter komne, og Grunden til deres Opbrud laa ogsaa deri, at Romadanovski havde til Hensigt at opløse dem og lade dem nedsable, uden at de vidste hvorfor.» Nogle Kanonskud vare tilstrækkelige til at adsplitte Oprørerne. Et stort Antal af dem fængsledes; de underkastedes Tortur; 150 bleve hængte, og de øvrige indespærrede i Fængsler hist og her.

Da Czar Peter skyndsomst var ankommen fra Wien, fandt han, at hans Generaler og «duma'en» havde været altfor milde. Med Strelitzerne havde han et gammelt

Mellemværende at afgjøre; de havde som Sofias Hær staaet overfor Czarens Hær; han mindedes Indtagelsen af Kreml, Drabet af hans Slægtninge paa mødrene Side, Moderens Rædsel i Troitsa og de Sammensværgelser, der nær havde forhindret hans Afreise til Vesteuropa. Medens han drog omkring i Europa, med sit Folks Velfærd for Øie, havde disse uforbedrelige Oprørere tvunget ham til at opgive sine dyrebareste Planer og standset ham paa Veien til Venedig. Han besluttede at benytte Leiligheden til at gjøre det fuldstændig af med sine Fjender og lade det gamle Rusland føle et Rædselsregimente, der mindede om Ivan den Fjerdes Dage. Man havde angrebet hans Smag for det Fremmede, de ragede Hager og de korte Klæder, altsaa netop det, der skulde blive Kjendetegnet paa det nye Rusland. Det lange Skjæg havde været Oprørernes Mærke; det skulde nu forsvinde overalt. Den 26de August befalede han Adelsmændene, at de skulde barbere sig, og med egen Haand skar han Skjægget af mange. Samme Dag opreistes der Galger paa det røde Torv; forgjæves søgte Patriarken Adrian at stille Czarens Vrede, idet han med Madonnas undergjørende Billede indfandt sig hos ham. «Hvorfor har Du flyttet det hellige Billede fra dets Plads?» tilraabte Czaren ham. «Gaa, og bring det tilbage til den. Vid, at jeg ikke nærer mindre Ærefrygt for Herren og hans Moder end Du, men vid ogsaa, at det er min Pligt at beskytte Folket og straffe Oprørerne.» Den 30te Oktober ankom til det røde Torv det første Tog af Fanger, 201 i Tallet; de kjørtes i Karrer, de holdt tændte Voxkjerter i Haanden og bare alle Mærker af Torturen. Bag Karrerne løb deres Hustruer og Børn, istemmende Klagesange. Efter Dommens Oplæsning bleve disse Fanger hængte; Czaren befalede flere Officerer at gaae Bøddelen til Haande. Johan Georg Korb, en østrigsk Agent, der som Øienvidne har efterladt os en troværdig Beretning om Exekutionerne, hørte fortælle, «at fem af Oprørernes

Hoveder allerede vare faldne for Øxen, ført af den mest ophøiede Haand i Rusland.» Den frygtelige Tømmermand fra Zaardam deltog selv i Henrettelserne og tvang Bojarer til ogsaa at udøve Bøddeltjenesten. I syv Dage til varede Exekutionerne: henved tusinde faldt som Offre. Nogle af dem vare dømte til Radbrækning eller andre udsøgte Dødsmaader. Bortfjernelsen af de Henrettedes Legemer blev forbudt, og i Løbet af fem Maaneder havde Moskov Skuet af Ligene, der vare enten ophængte paa Kremls Murtinder eller henkastede paa de offentlige Pladser. Fem Vintermaaneder igjennem overrakte de udenfor Vinduesgitteret i Sofias Fængsel ophængte Strelitzer hende det Bønskrift, ved hvilket de havde opfordret hende til at overtage Regjeringen. Hun selv blev ligesom Peters Hustru, Eudoxia Lapukhin, hvem han havde forstødt, fordi hun haardnakket hang fast ved de gamle Skikke, indespærret i et Kloster, efter at Haaret først var bleven raget af begge. I Astrakhan, hvor Befolkningen havde reist sig mod Vojvoden og dræbt denne, blev hele Militsen afskaffet, og Staden fik først en militær Besætning, efter at en ny Hær var bleven skabt.

Kamp mod Kosakkerne. Opstand ved Don 1706. Mazeppa 1709.

Strelitzerne vare ikke den eneste Militærstyrke i det gamle Rusland, hvis Tilværelse og Forrettigheder vare blevne uforenelige med Organisationen af en moderne Stat. Kosakkernes Hære (woiska), der engang havde været Ruslands Værn og dets fremskudte Vogter mod Barbarerne, maatte undergaa en Omdannelse. Riget havde Grund til vægtige Klager mod Kosakkerne baade i Ukraine og ved Don. De havde forhen opægget den første og den anden falske Dimitri, ligesom ogsaa Stenko Rasin i sin Tid var bleven støttet af de sidstnævnte Kosakker.

I Aaret 1706 gjorde de donske Kosakker Opstand

mod Czarens Regjering, fordi den forbød dem at modtage Bønder, der vare undvegne fra deres Herrer, og Skattepligtige, som i deres Leire søgte et Tilflugtssted i den Hensigt at unddrage sig Skat. Hetmanen Bulavin og hans Anførere Nekrassov, Frolov og Drani kaldte dem under Vaaben. De myrdede Fyrst Georg Dolgoruki, sloge Russerne ved Liskovata, indtoge Tscherkask, og truede Asov, idet de stadig bevidnede Czaren deres Troskab og beskyldte Vojvoderne for at have handlet «uden hans Befaling». De bleve overvundne af Vassili Dolgoruki, den Myrdedes Broder. Bulavin blev dræbt af sine egne Folk; Nekrassov flygtede med et Par tusinde Mand til den kubanske Steppe. De oprørske Leire bleve affolkede, og Dolgoruki kunde skrive: «Hovedmændene og Forræderne ere blevne hængte, deres Legemer ere blevne lagte paa Tømmerflaader, der dreve ned ad Floden, hvorved der er bleven indjaget de Donske en virksom Skræk.»

I Ukraine var efter Samoilovitschs Afsættelse Mazeppa bleven Hetman for de lillerussiske Kosakker. Som forhenværende Page hos Kong Johan Kasimir af Polen havde han i sin Ungdom havt det Eventyr, som Lord Byrons Digt og Horace Vernets Malerier have gjort berømt. Efter at han var bleven løst fra den utæmmede Hest, der havde baaret ham ud i Ukraines ubeboede Egne, havde han faaet en Stilling i Kosakhæren. Idet han vexelvis forraadte alle Anførere og alle Partier, havde han efterhaanden gjennemløbet det militære Hierarkis Trinfølge. Han skyldte Galitzin og Sofia Hetmanstaven, men havde været en af de første, der tog Peters Parti. Hans Ophøielse skabte ham talrige Fjender. Men Czaren, der beundrede hans Indsigt og stolede paa hans Troskab, havde udleveret ham dem, der førte Klage mod ham. Munken Salomon, der beskyldte Mazeppa for at have intrigeret med Kongen af Polen og med Sofia, havde han ladet dræbe, og flere Andre vare bleve ramte af samme Skjæbne.

Imidlertid var Ukraine Skueplads for alvorlige Uroligheder. I Kosakhæren fandtes der tre Partier: det ene var russisk, det andet længtes tilbage efter det polske Herredømme, det tredie vilde overgive Landet til Tyrkerne. Desuden herskede der Splid mellem «Hæren» og den bosiddende Befolkning i Ukraine. Hetmanen drømte stadig om at gjøre sig uafhængig; Hærens Officerer viste sig udisciplinerede, og Soldaterne vilde leve paa Landets Bekostning uden at arbeide. Men Jordbrugerne, Stædernes Borgere og hele den rolige og arbeidsomme Befolkning ønskede at blive befriede fra dette vilkaarlige Militærherredømme og saae hen til Czaren i Moskov som til en Befrier.

Mazeppa repræsenterede i Ukraine det militære Element og følte, at han var de fredelige Folkeklasser forhadt. Czaren overvældede ham med Beviser paa sin Tillid, men Mazeppa frygtede for den russiske Statsbefæstelse. Han mindedes, at Czaren engang ved et Drikkelag havde rusket ham heftigt i Skjægget. De Byrder, som Riget paalagde Lille-Rusland, bleve for hver Dag mere trykkende: Krigen mod Karl den Tolvte gjorde dem endnu tungere. Man havde Alt at frygte af Czar Peters bydende Luner og af hans autokratiske Fordringer. Svenskernes forestaaende Indfald skulde fremskynde Krisen; enten maatte Lille-Rusland ved de Fremmedes Hjælp søge at gjøre sig uafhængig, eller det vilde, hvis disse lede et Nederlag, tabe sin Selvstændighed. Da det Tidspunkt indtraadte, paa hvilket Mazeppa fik Valget mellem at lyde den hvide Czar eller bryde med ham, indlod han sig i Underhandlinger med Stanislaus Leszczynski, der af det svenske Parti i Polen var bleven proklameret som Konge. Den aandrige Fyrstinde Dolskaja havde sendt ham et i Chiffre affattet Brev. Hidtil havde Mazeppa sendt Czaren alle de Breve, ved hvilke man havde villet friste ham til Frafald, ligesom Czaren havde udleveret ham alle dem,

der optraadte som Anklagere mod ham. Da han modtog Fyrstindens Brev, sagde han smilende: «Den slemme Kvinde vil skille mig fra Czaren.» Han brændte Brevet, men han undlod at give Czaren Meddelelse om, at han havde faaet et saadant. Mazeppas Omgivelser fattede Mistanke til ham. Paleï, hvem Ukraines Heltesange have gjort saa berømt, Kotschubei, hvis Datter Mazeppa havde bortført, og Iskra optraadte som Anklagere og underrettede Czaren om Mazeppas hemmelige Forhandlinger med Udsendinge fra Kong Stanislaus og Fyrstinde Dolskaja. Czar Peter troede dem ikke. Paleï sendtes til Sibirien; Kotschubei og Iskra udleveredes til Hetmanen og henrettedes. I dette Øieblik nærmede Karl den Tolvte sig Lille-Rusland. «Djævlen fører ham herhen!» udraabte Mazeppa, der nu, staaende mellem de to mægtige Modstandere, ved Snildhed søgte at opretholde Landets Selvstændighed, idet han hverken sluttede sig fuldstændig til Karl den Tolvte eller til Peter den Store. Da Czaren opfordrede ham til at slutte sig til Hæren, udgav han sig for syg og modtog den sidste Olie. Men Fyrst Mentschikov rykkede nærmere og Karl den Tolvte ligesaa. Der maatte træffes et Valg. Mazeppa samlede de ham mest hengivne Kosakker om sig og overskred Desna for at forene sig med den svenske Hær.

Nu udstedte Peter den Store en Proklamation, hvori han brændemærkede Mazeppa og dennes Forbund med Kjætterne, der vilde have ført til, at Ukraine igjen var kommet under polsk Herredømme og Guds Templer tilligemed de hellige Klostre overleverede til de Unerede. Det mod Mazeppa udslyngede Anathema gjenlød i alle Ruslands Kirker. Fyrst Mentschikov udplyndrede hans Hovedstad Baturin og jævnede den med Jorden; hans Medskyldige bleve efter Paagribelsen radbrækkede eller hængte; han selv flygtede efter Slaget ved Pultava til Tyrkiet og døde i Elendighed i Bender. Til Hetman valgtes Skoro-

padski. Befolkningens og Kosakhærens store Flertal udtalte sig bestemt til Fordel for Czaren, og denne Stemning lagde naturligvis Svenskerne under Marschen i Ukraine Hindringer i Veien. Men alligevel var det ude med Lille-Ruslands Uafhængighed. En moskovitisk Agent stilledes ved Siden af Skoropadski, der maatte regjere i Overensstemmelse med hans Raad. Moskoviter kunde erhverve Jordlodder i Ukraine paa samme Betingelser som Lille-Russerne. Fra Aaret 1722 lagdes Lille-Rusland, hvis Anliggender hidtil havde henhørt under Udenrigsministeriet, ind under et særskilt Kollegium i Moskov. Herved tilkjendegaves, at Ukraine havde ophørt at være en selvstændig Stat. Da endelig Skoropadski døde, indsatte Czar Peter ikke nogen Efterfølger. Han erklærede, at man i Betragtning af de tidligere Hetmaners Forræderi maatte give sig Tid til at finde en Mand, hvis Troskab var paalidelig. I den følgende Tid blev Hetmanværdigheden snart afskaffet, snart gjenoprettet, indtil dens sidste Bærer, der ikke var andet end Hofkavalér hos Katharina den Anden, nedlagde Værdigheden 1789.

Tre og tyvende Kapitel.

Peter den Stores Krig med Karl den Tolvte.

(1700—1709.)

Peter den Første havde seilet paa det hvide Hav, og han havde erobret en Havn ved det asovske Hav; men alene Østersøen kunde sikre ham hurtige og regelmæssige Forbindelser med de vesterlandske Nationer. Rusland vilde først, naar det tog Fodfæste ved Østersøen, ophøre med at være en orientalsk Stat, hvorefter det kunde træde ind i det europæiske Statssystem. Men Østersøen tilhørte

dengang Sverrig, som ved Besiddelsen af Finland, Karelien, Ingermanland, Estland, Livland og Pommern holdt dens Bredder besatte. Østersøen var i Virkeligheden et svensk Middelhav. Stockholm laa dengang i selve Midtpunktet af Vasaernes Monarki, medens det nu er beliggende paa dets Østkyst. «Skulde et Vindue slaaes ud mod Vesten», maatte de svenske Besiddelsers Kjæde gjennembrydes paa et eller andet Punkt. Omstændighederne syntes at være heldige. I Sverrig vedvarede Kampen mellem Adelen og Kongedømmet; Kong Karl den Ellevte havde 1680 gjort sin Magt uindskrænket, og han havde befalet Adelen at tilbagegive alle de Godser, der siden 1609 vare blevne afhændede af Kronen: denne saakaldte Reduktion bragte Adelen i Fattigdom. Det tydske Aristokrati i Livland, Sværdriddernes Efterkommere, protesterede energisk mod Reduktionen, der ogsaa udstraktes dertil. En Deputation med Johan Reinhold Patkul i Spidsen afsendtes til Kong Karl den Ellevte. Hin var en stolt, klog, handlekraftig, heftig og hævngjerrig Karakter. Hans dristige Forestillinger mishagede Souverænen. Det endte med, at Patkul stævnedes for en Kommission, men han unddrog sig ved Flugt den indledede Undersøgelse og dømtes fra Ære, Liv og Gods. Opfyldt af Forbitrelse sluttede Patkul sig først til Karl den Ellevtes og senere til dennes unge Søns, Karl den Tolvtes, Fjender. Det var ham, der forelagde Kongen af Polen, August den Stærke af Sachsen, en Plan, i Følge hvilken Sverrig skulde angribes af alle dets Naboer: Polen skulde fratage det Livland og Estland, Rusland skulde erobre Ingermanland og Karelien, og Danmark skulde angribe den holsten-gottorpske Hertug Frederik den Fjerde, der var Karl den Tolvtes Svoger. Peter gik med Begeistring ind paa Kongen af Polens Forslag; han attraaede Gjenoptagelsen af Ivan den Fjerdes og hans Fader Alexeis Planer. Den nye svenske Konges Ungdom og hans Ry for Udygtighed vakte Haab om en hurtig Seir.

Peter tiltraadte Koalitionen paa Grundlag af Traktaten i Preobraschenskoje. I sin Krigserklæring undlod Czaren ikke paa en temmelig barnagtig Maade at bringe sine Klager over Gouvernøren i Riga i Erindring.

Da Czar Peter viste sig foran Narva, hilste Patkul først denne Begivenhed med Bifald, men derpaa blev han bekymret. I Følge hans Plan skulde Russerne have været holdt borte fra denne Stad. Han raadede imidlertid Kongen af Polen til ikke at gjøre Sagen til et Stridsspørgsmaal. Kort efter ramtes Koalitionen af to uventede Slag: Kong Frederik den Fjerde af Danmark, hvis Hovedstad bombarderedes af en engelsk, hollandsk og svensk Flaade, blev tvungen til at indgaa Freden i Travendal, og Kong Augusts sachsiske Tropper havde i Hast hævet Beleiringen af Riga, da Svenskerne nærmede sig. Kong Karl den Tolvte, der steg i Land ved Pernau, behøvede derfor ikke at vende sig mod Kong August, men han besluttede først at angribe Czar Peter. Man har af Forekommenhed mod Seirherren overdrevet det numeriske Misforhold mellem de to Hære. Voltaire har selv i sin «Peter den Stores Historie» rettet de Tal, han havde angivet i sin «Karl den Tolvtes Historie». Svenskerne beløb sig næppe til 8,500 Mand, medens Russernes Styrke udgjorde omtrent 40,000 Mand. Hæren bestod af regelrette Regimenter, af Strelitzer, Kosakker, Adelstropper og Milits. Czaren, der vilde fremskynde Forstærkningernes Ankomst, forlod Dagen før Slaget Hæren. Kommandoen blev overdragen til Hertug Karl Eugen af Croy, en tydsk General, hvem hans Egenskab af Fremmed gjorde mistænkelig i Troppernes Øine. Medens Russerne beleirede Narva, havde de Narova eller Narvafloden i Ryggen og strakte sig over en befæstet Linie af syv Verst, som det var umuligt at holde besat i hele dens Udstrækning; paa nogle Steder stode Soldaterne i en enkelt Linie endog sex Fod fra hinanden. I Fronten, i Nærheden af Centrum, havde de opstillet et stort Batteri.

Foran Forskandsningerne, paa Veien til Reval, beløb de fremskudte Afdelinger sig til fire tusinde Mand.

Den 30te (19de) November 1700 begyndte Slaget med en Kanonade, der varede indtil Klokken to om Eftermiddagen. I dette Øieblik ankom Svenskerne, — begunstigede af et tæt Snefald, der hindrede Russerne fra at se tyve Skridt frem foran sig, — næsten uden at de vare blevne bemærkede, til Foden af Skandserne. I et Øieblik havde de overskredet Graven og Brystværnet; strax udbrød der Panik i Russernes Leir. «Tydskerne have forraadt os!» raabte Soldaterne, der begyndte at dræbe de fremmede Officerer; Hertugen af Croy og hans Stab maatte søge Frelse mod deres egne Tropper i Flugt til Svenskerne. Scheremetiev, Anføreren for Rytteriet, styrtede sig hen imod Narvafloden, og det lykkedes ham at komme over den, men han tabte over tusinde Mand i Bølgerne. Et eneste Korps forsvarede sig med fortvivlet Energi: Regimenterne Preobraschensk og Semenovsk, Peter den Stores Yndlingsregimenter, der vare organiserede af ham paa europæisk Viis. De forskandsede sig hurtig i en Enceinte, der dannedes af Ammunitionsvogne, og tilbagesloge alle Svenskernes Angreb, der lededes af Kongen personlig. Men efter at det store Batteri ved Centrum var taget, blev den russiske Hær gjennembrudt; Natten brød frem og forøgede Forvirringen. Den høire Fløi, der kommanderedes af Dolgoruki, Golovin, Buturlin og Alexander, Czarevitsch af Imeretien, traadte i Underhandlinger med Kongen: den undertegnede en Kapitulation, der sikrede den frit Tilbagetog med Vaaben, Faner og Tros, men den maatte efterlade Artilleriet, sex Kanoner undtagne. Den preobraschenski'ske og semenovski'ske Garde forlode deres Vognborg og trak sig tilbage i god Orden. For at fremskynde deres Tilbagetog sloge Svenskerne selv en Bro over Narova. Den venstre Fløi, der var udsat for større Fare, var nødsaget til at kapitulere paa haardere

Betingelser; den kunde trække sig tilbage, men den maatte nedlægge Vaabnene. Karl den Tolvte lod altsaa den russiske Hær gaae tilbage over Floden, ikke af Foragt eller af Ædelmodighed, som man har sagt, men af Klogskab. Den svenske General Wrede skrev: «Hvis den russiske General Weide, som havde sex tusinde Mand under Vaaben, havde haft Mod til at angribe os, vilde det sikkert have været ude med os; vi vare udmattede, da vi i Løbet af flere Dage hverken havde faaet Hvile eller Næring; vore Soldater vare i den Grad berusede af den Vin, de havde forefundet i den russiske Leir, at vi vilde have været ude af Stand til igjen at bringe Orden i Geledderne.» Idet Kongen af Sverrig fortolkede Udtrykkene i Kapitulationen lidt tvungent, holdt han Hertugen af Croy og de Officerer, der vare flygtede til hans Leir, tilbage som Fanger. Russerne havde foruden Fanger tabt sex tusinde Mand, og Svenskernes Tab beløb sig til næsten to tusinde.

Der gives heldbringende Nederlag og skjæbnesvangre Seire. Hele Europa overøste Karl den Tolvte med Smiger. Man slog Medailler til hans Ære med Indskrifterne: superant operata fidem eller: tres uno contudit ictu. Den unge Konge kunde ikke ganske værge sig mod at blive beruset af et saadant Held. «Han drømmer kun om Krig,» skrev General Stenbock; «han lytter ikke mere til Raad; han lader som om det er Gud, af hvem han umiddelbart inspireres til Handling.» Han foragtede de saa let beseirede Fjender, og, idet han ikke regnede den russiske Hær for noget, holdt han kun haardnakket fast ved Planen om den temmelig uskadelige Kong August af Polens Beseiring og Afsættelse. I fem Aar var denne hans eneste Tanke, som om Understøttelsen af Stanislaus Leszczinski og dennes Ophøielse til Konge i Virkeligheden havde samme vitale Vigtighed for Sverrig som Besiddelsen af dets Østersøprovindser. Peter indsaae, at han maatte beskjæftige sin Medbeiler i Polen; han hjalp August af Sachsen med

Tropper og Penge, for at han selv kunde bevare frie Hænder i Østersølandene. Foreløbig var det ham tilstrækkelig at vide den fremstormende svenske Konge fastholdt i Polens Sumpe og hildet i den polske Adels Intriger. Peter havde efter Nederlaget ved Narva gjenvundet Modet. Intet var tabt, da den største Del af hans Hær var kommen urørt tilbage. Han skulde nu kun drage Fordel af denne drøie Lektion i Krigskunsten. Han forstærkede Fæstningsværkerne i Pskov, Novgorod og Grændsestæderne: Alle maatte deltage i Jordarbeidet. Han støbte tre hundrede Kanoner af Kirkeklokkerne, han oprettede ti nye Regimenter, hver paa tusinde Mand. Han satte halvtredie hundrede Børn i Militærskolerne.

Aaret efter Slaget ved Narva angreb Scheremetiev den svenske General Schlippenbach ved Errastfer i Livland. Russerne vare overlegne i Tal, men det var jo et Fremskridt at beseire Svenskerne, naar man var tre mod een. Schlippenbach tabte 3,500 Mand af 7,000, men der gjordes kun tre hundrede Fanger, hvad der var et Vidnesbyrd om den Forbitrelse, hvormed Krigen førtes. Denne «de russiske Seires Førstefødte» feiredes i Moskov med en Seirsfest, ved hvilken de erobrede Vaaben, Kanoner og Faner førtes forbi Tilskuermængden. Scheremetiev blev udnævnt til Feltmarskal, og Czar Peter udraabte: «Ære være Gud! Vi ville en Dag kunne slaa Svenskerne» (1701). Samme Aar bleve syv svenske Skibe drevne tilbage af Czarens Flotille. 1702 overvandt Scheremetiev ved Hummelshoff igjen Schlippenbach, fratog ham hele hans Artilleri og tilføiede ham et overordentlig stort Mandetab.

Czar Peters Maal var Neva, som de gamle russiske Fyrster havde besiddet, og hvor den hellige Alexander Nevski havde erhvervet sit ærefulde Tilnavn ved en Seir over de samme Fjender. Han indtog Nøteborg, Novgorodernes gamle Oreschek (Nødden), der beherskede Neva ved dens Udtræden af Ladoga-Søen, og kaldte det Schlüssel-

burg (ɔ: Nøgleborg), fordi Besiddelsen af dette Punkt skulde gjøre ham til Herre over hele Floden. I Nærheden af Nevas Munding havde Svenskerne den lille Fæstning Nienschanz; ogsaa denne erobrede Peter, ødelagde den og opførte paa en Naboø et Fort, omkring hvilket hans fremtidige Hovedstad skulde reise sig. Den lille Ø Kronslot blev Kronstadt, der skulde være en Hindring for Svenskernes Adgang fra Søsiden. Nu var Czar Peter Herre over Neva. Samme Aar (1703) kaprede han her to svenske Skibe. «En uhørt Seir!» skrev han til Moskov. Derpaa kom Koporje, Jama og Dorpat, der havde tilhørt Republiken Novgorod, i hans Besiddelse. Som Opreisning for Nederlaget ved Narva bemægtigede han sig Narva. Samtidig vare de svenske Østersøprovindser, Estland og Livland Skueplads for en Plyndring og Ødelæggelse, der stillede Hærgningerne i Pfalz under Ludvig den Fjortende i Skygge. Ivan den Skrækkeliges Tid syntes at være vendt tilbage. Russerne holdt et frygteligt Indtog i deres Forfædres Besiddelser. Volmar, Marienburg, Wenden og Vesenberg bleve udplyndrede. Scheremetiev skaanede kun Riga, Pernau og Reval. Landet blev forvandlet til en Ørken. Kosakkerne, Baschkirerne, Kalmukerne og Tatarerne vidste ikke, hvad de skulde gjøre med deres Fanger. Alene Zaporogerne førte 4,000 Fanger: Mænd, Kvinder og Børn til den nedre Dnieper. Men Fæstningernes Indtagelse, Stædernes Brand og Befolkningens Udryddelse formaaede ikke at aflede Karl den Tolvtes Tanker fra August den Stærke, paa hvis Undergang han udelukkende pønsede.

I Aaret 1705 kom Czaren til Erkjendelse af, at han nu maatte skjænke Svenskernes Færd i Polen fuld Opmærksomhed, og at han ikke maatte lade sin Forbundsfælle, Kong August, gaae til Grunde. Czaren var tilfreds med at have taget sin Del af Byttet: Estland og Livland. Russerne gik over Dyna, besatte Kurland og Vilna, og lagde sig i en befæstet Leir ved Grodno. Men Peter

maatte ligesom Ivan den Skrækkelige ikke blot kæmpe med ydre Fjender. De indre misfornøiede Faktioner vare endnu ikke undertvungne. I samme Øieblik som han forberedte sig til at indhente sin Fjende, tvang et Oprør i Astrakhan ham til at sende en Del af Tropperne og en af de bedste Generaler, Scheremetiev, til nedre Volga. Denne ankom i det yderste Øieblik; thi Strelitzerne i Astrakhan havde allerede udstedt et Opraab til Kosakkerne. Den russiske Hær i Lithauen var en Tid lang i stor Fare. Schulenburg, Kong Augusts General, var bleven slaaet ved Frauenstadt og havde maattet trække sig tilbage til Sachsen (1706). I Kraft af Czar Peters kløgtige Foranstaltninger iværksatte den russiske Hær uden Hindringer et Tilbagetog til Kiev. Henimod Slutningen af Aaret 1706 tilføiede Mentschikov den svenske General Mardefeldt — denne Gang var Styrken næsten lige paa begge Sider — et blodigt Nederlag ved Kalisch.

Karl den Tolvtes Indfald i Rusland: Slaget ved Pultava 1709.

Karl den Tolvte havde forfulgt Kong Augusts Hær til Sachsen og udskrev nu Krigsskat og Mundforraad i Kurfyrstendømmet. Han havde opslaaet sin Leir ved Leipzig og forøgede Europas Uro. Han var dragen gjennem Schlesien uden at anmode Keiser Josef om Tilladelse og uden at tage Hensyn til Indsigelsen af den tydske Rigsdag i Regensburg. Han lyttede til de af Østerrig forfulgte schlesiske Protestanters Klager og stod i de misfornøiede Ungareres Øine som den store Gjenopretter af al Uret. Det var just paa det mest kritiske Tidspunkt i den spanske Arvefølgekrig. Frankrig, der var bleven overvundet ved Höchstedt, Ramillies og Turin, vendte sine Blikke mod det seirrige Sverrig. England, Holland, Østerrig, Brandenburg og Hannover, alle de Magter, der angrebe Frankrig, frygtede for, at den uovervindelige svenske Hær skulde

falde dem i Ryggen. Havde Sverrig ikke været Frankrigs Forbundsfælle siden Gustav Adolf og Oxenstiernas Tid? Skyldte Sverrig ikke Frankrig sin mægtige Stilling i Tydskland? Maatte de ikke frygte for, at det skulde blive svækket ved Frankrigs Nederlag? Modtog Karl den Tolvte ikke i dette Øieblik Subsidier af den store Konge? Blev han ikke af dennes Afsendinge bestormet med Anmodninger? Europas Skjæbne syntes at ligge i den unge Seirherres Hænder, hvis han vendte sig mod Vest, hvis han gjorde sine egne og Protestanternes Klager gjældende overfor Østerrig, var ikke blot Frankrig, men ogsaa Sverrig reddet, hvilket sidste Land der nu forestod skrækkelige Prøvelser paa Ruslands Sletter. Det var et ængsteligt og høitideligt Forventningstidspunkt; thi den tause og stolte Monark forraadte Intet angaaende sine Planer. Situationen syntes saa alvorlig, at den store Marlborough i April 1707 besluttede sig til at opsøge ham i hans Leir. Faa Ord vexledes mellem disse to berømte Hærførere, der vare saa forskjellige af Karakter; men den kloge Englænder opdagede Karl den Tolvtes Uvillie og Skinsyge mod Frankrig. Han saae dog ogsaa, hvorledes Kongens Øine lynede, naar man talte til ham om Seiren. Han bemærkede, at et Kort over Rusland laa udbredt paa Kongens Bord. Marlborough reiste tilbage fuld af Forhaabninger; de, der frygtede Karl den Tolvte, opfyldte alle de Fordringer, han stillede. Kong August gik ind paa den haarde, ydmygende Fred i Altranstädt; han udleverede Patkul, hvem Czaren havde akkrediteret hos ham som Gesandt, og hvem nu Karl den Ellevtes Søn lod radbrække, trods hans diplomatiske Egenskab. Den tydske Keiser aabnede et Antal Kirker for Protestanterne i Schlesien, afskedigede en Kammerherre, over hvilken Kongen beklagede sig, udleverede moskovitiske Flygtninge til ham og tilbagekaldte tydske Officerer, der vare traadte i Czarens Tjeneste. Kurfyrsten af Brandenburg undertegnede en evig Fred. Karl den Tolvte kunde

nu hæve Leiren ved Leipzig; han stod nu kun overfor een Fjende: Czaren af Rusland.

Peter den Stores Modstander var snarere en beundringsværdig Eventyrer end en Hersker. Den uindskrænkede Magt, der var tilfalden ham i en saa ung Alder, medførte, at hans overmodige Tænkemaade og hans trodsige Karakter, hans «Jernhoved», som Tyrkerne i Bender sagde, ikke fandt nogen Modvægt. Voltaire bemærker, at alle hans Dyder vare udviklede i et saadant Overmaal, at de vare blevne ligesaa farlige som de modsatte Laster. Lidenskaben for Æren var den herskende Dyd eller Last hos ham. Æren, alene Æren, var for ham Krigens Formaal. Han syntes ikke at have nogen Forstaaelse af, at man ogsaa kunde vinde Ære ved Fredens Kunster. Indtil det Øieblik, da Efterretningen om den mod ham dannede Koalition aabenbarede ham hans krigerske Kald, syntes han at være Europas ubetydeligste Fyrste. I sin Optræden lod han sig ikke lede af de politiske Principer, der vare i Kurs i det attende Aarhundrede, men han bestemtes af en mærkelig Æresfølelse, der mindede om den fjerne Oldtid. Gennem Qvintus Curtius's romanagtige Fremstilling havde han lært Alexander den Store at kjende, og det var dette Fantom, han havde gjort til sit Ideal. Han havde læst de nordiske Sagaer, og man kan sige, at de gamle Vikingers Aand levede op igjen i ham. Karl den Tolvte var en af Eddaens Helte, der havde forvildet sig ind i det attende Aarhundrede. Guerrier, der har skrevet Ruslands Historie, kalder ham den sidste Vareger; Efterkommeren af de skandinaviske Eventyrere, der forhen havde gjennemstreifet Ruslands Sletter fra Novgorod til Kiev. Man saae ham, der var uden Medlidenhed med sig selv og andre, udsætte sig for Farer og unyttige Anstrengelser og jage efter Eventyr som en «Søkonge», der ikke har andet at tabe end sit Hoved. Krigen betragtede han kun som en Tvekamp mellem to Modstandere, der kun kunde ende med den

Beseiredes Død eller i det mindste med hans Thronafsættelse. Han kæmper ikke for at vinde Kroner, men for at fordele dem. Overfor sine Soldater optræder han med en Rundhaandethed, som om de plyndrede Skatte, «Lynghedens røde Guld» stedse stod til hans Raadighed. Han foragtede alle Livets Bekvemmeligheder ligesom hine Normanner, der roste sig af, at de aldrig havde sovet under noget Tag. Han undgik Kvinderne, hvis Silkehaar, som Sagaerne sige, ere forræderiske Net. Han betragtede det som en Skam at foretage en tilbagegaaende strategisk Bevægelse, og han var rede til at trodse Vandet, saaledes som han gjorde det i Lithauens Sumpe, eller Ilden, saaledes som han gjorde det under Sammenstødet med Tyrkerne i Bender. Han havde sin særskilte Livvagt af Drabanter, ligesom Sagntidens Konger havde deres «drushina». Hans Ledsagere ere ligeledes Saga-Helte, om hvis Bedrifter Traditionen beretter. «Naar jeg har ni af mine Drabanter med mig, kan ingen Magt hindre mig i at gaa, hvorhen jeg vil,» sagde Kong Karl. Han var altsaa anlagt paa at søge Eventyr i det Fjerne, og ligesom Fortidens Helte vilde han, «stolende paa sin Arms Styrke», drage gjennem Verden. Han havde sendt Officerer til Asien, ja endog til Ægypten for at tegne Kort og indhente Oplysninger.

Digteren Puschkin lægger Mazeppa, efter at denne var vaagnet op af sine Illusioner, følgende Dom i Munden: «Jeg har skuffet mig med Hensyn til denne Kong Karl; han er utvivlsomt en dristig, en forvoven Mand; han kan vel vinde to, tre Slag; han kan pludselig falde over en Fjende, fortære dennes Maaltid og svare paa en Bombe med en Skoggerlatter; han kan som den første den bedste Skytte snige sig om Natten ind i en fjendtlig Leir, stige af Hesten med samme Færdighed som en Kosak, gjengjælde Slag med Slag, Saar med Saar; men han er ikke Mand for at kunne føre Kampen med Kæmpe-Czaren. Han vil tvinge Lykken til at manøvrere, ligesom et Regi-

ment, efter hans Trommeslagers Signal. Han er blind, stivsindet, utaalmodig; han er letsindig og indbildsk og troer, Gud skal vide paa hvilken Stjerne; han anvender Fortidens Held som Maalestok for sin Fjendes nye Stridskræfter. Han vil komme til at bøde derfor. Jeg skammer mig over, at jeg paa mine gamle Dage lod mig forlede af en militær Eventyrer, at jeg som en frygtsom ung Pige lod mig blænde af hans Dristighed og Held.»

De to Modstandere opsøgte endelig hinanden. Kong Karl forlod Sachsen med 43,000 Mand, der havde beriget sig ved Landets Udplyndring. Til Støtte for Kong Stanislaus Leszczinski lod han ti tusinde af disse blive tilbage og marscherede selv til Niemen. I Spidsen for sexhundrede Mand trængte han ind i Grodno, og det skyldtes Vidundere af Tapperhed, at han ikke blev tagen til Fange af den russiske Arrieregarde. Czaren, der fulgte en Taktik, der skulde fornyes i Aaret 1812, befalede sine Tropper, at de skulde trække sig tilbage til Rusland, plyndrende paa deres Vei Lithauen. Skrækken for det svenske Navn var endnu almindelig. Foruden de 33,000 Mand, der fulgte Karl den Tolvte, skulde General Lewenhaupt støde til ham, fra Polen, med 18,000 Mand. Ingen russisk Styrke syntes i Stand til at kunne modstaa den mest krigsøvede Hær i Europa. Ruslands indre Anliggender indgjød samtidig Czaren andre Bekymringer: det var i dette afgjørende Øieblik, at Bulavins Opstand i Standleirene ved Don fandt Sted, og en stærk Bevægelse blandt Kosakkerne ved Dnieper begyndte at vise sig. Før Czar Peter udsatte sin Stats Sikkerhed for Fare og de med et fjendtligt Indfald forbundne Hærgninger, forsøgte han at træde i Underhandling med sin Fjende. Han tilbød at nøies med en enkelt Havn ved Østersøen. «Jeg vil forhandle med Czaren i Moskov,» svarede Karl den Tolvte.

Fra Niemen drog Karl den Tolvte gjennem Skovene ved Minsk, i hvilke Svenskerne maatte bane sig Vei med

Øxen, til Beresina Floden, som han satte over. Ved Galovtschin stødte han paa 20,000 Russere. Med en Udholdenhed, der burde have bragt ham til Eftertanke, trak de sig først tilbage efter det syvende Angreb under Kongens personlige Ledelse. Han naaede Dnieper ved Mohilev og rykkede derfra frem til Mstislav. Ved Dobroje, Syd for Smolensk, angreb han et Korps paa 10,000 Russere og 6,000 Kalmuker. Hesten blev skudt under ham, to Adjutanter faldt ved hans Side, han blev ene med fem Mand, dræbte med egen Haand tolv Fjender og undkom kun ved et Under. Rusland lod sig ikke saa let overrumple. Han befandt sig nu paa Veien til Moskov, som engang Napoleon skulde følge, kun tre hundrede Kilometre fra den russiske Hovedstad. Det var i Slutningen af September; Vinteren nærmede sig og tegnede til at blive streng; Fødemidlerne begyndte at slippe op; man raadede ham til at trække sig tilbage fra Mstislav til Mohilev og der oppebie Lewenhaupt, der skulde støde til ham med 18,000 Mand og Mundforraad. Men Kong Karl lod sig friste af Mazeppas Løfte om 30,000 Kosakker og af Haabet om at finde Levnetsmidler i Overflod paa Sydens frugtbare Sletter. Han vendte sig da mod Ukraine. Nu faldt Czar Peter og hans Generaler i Flanken paa Lewenhaupt, der stod uden Forbindelse og Understøttelse paa Sletterne ved Dnieper. Den svenske General tabte den største Del af sine Troppér, maatte fornagle sit Skyts og brænde sin Proviant; denne, til hvilken den kongelige Hær havde sat sit Haab, var saaledes gaaet tabt. Hvad General Lewenhaupt tilførte Karl den Tolvte var kun Vragstumper fra Skibbrudet. Kort efter stødte Mazeppa til Hæren, men han kom kun som Flygtning i Spidsen for et Par tusinde Kosakker.

Imidlertid var Vinteren kommen, den skrækkelige Vinter 1709. Under de anstrengende Marscher, som Kong Karl uklogt fordrede af sine Tropper, omkom disse i stort Tal, og Hestene døde af Sult. Af Mangel paa Forspænd

maatte man kaste Kanonerne i Floderne. Endog Ravnene faldt døde ned fra Luften som en Følge af den strenge Kulde. Saarlægerne vare stadigen beskjæftigede med at afsætte Tæer og Hænder, i hvilke der var gaaet Koldbrand. Karl den Tolvte var imidlertid sysselsat med at skaffe sig Underretning om Afstanden fra Asien. Til dem, der tilraadede Tilbagetog, sagde han, at han skulde føre dem saa langt bort, at de ikke vilde faae noget Bud fra Sverrig i de første tre Aar. En Soldat rakte ham et Stykke af det mugne Brød, hvormed Tropperne forpleiedes. Kongen tog det, smagte paa det og sagde rolig: «Det er ikke godt, men spises kan det dog.» Foraaret gjorde ikke Ende paa Hærens Lidelser. Fyrst Mentschikov plyndrede Baturin, den flygtede Hetmans Hovedstad, og jævnede i Mai (1709) Zaporogernes «sietsch» med Jorden. Karl den Tolvte ankom til Pultava, hvor han gjorde Holdt. Han besluttede at angribe denne lille Kosakby, der havde en stærk Besætning. Forgjæves forestillede man ham det Unyttige i et saadant Foretagende, ja og Umuligheden af et heldigt Udfald. Hvorfor skulde man bortødsle Krudt og Ammunition, der allerede begyndte at blive sjældne i Leiren? «Vi maa udføre overordentlige Ting for at erhverve Hæder og Ære,» sagde «Jernhovedet» til Gyllenkrook. Pipers Forestillinger besvarede han med Ytringen: «Steg en Engel ned fra Himlen med en Befaling til, at jeg skulde gaa herfra, vilde jeg dog ikke vige.» Havde man nogensinde seet en af Heltene i Eddaen tiltræde et Tilbagetog? Han lod sig af sin Tjener Hultman forelæse Sagaen om Rolf Gøtriksson, der «vandt en Seir over den russiske Jætte paa Øen Retusari, erobrede Rusland og Danmark, saa at hans Navn blev æret og berømmet i hele Norden.» Pludselig indtraf Mentschikov og viste, at han havde draget Fordel af Svenskernes Lærdomme, idet han gjorde et Skinangreb, der tillod ham at kaste Forstærkning ind i Pultava.

Czaren var ankommen i Midten af Juni med 60,000 Mand, som han dækkede med Forskandsninger, opkastede i Løbet af en enkelt Nat. Kong Karl havde ikke engang Halvdelen af denne Styrke, og hans Hær led Mangel paa næsten Alt: Tropperne vare udmattede af Nød og Savn, og Hedens Virkninger vare nu ligesaa skadelige som tidligere Kuldens. Kongen havde kun fire Kanoner mod Czarens 72. Under en natlig Rekognoscering var Kongen bleven saaret i Hælen og maatte underkaste sig en smertelig Operation, saa at han den Dag, det berømte Slag leveredes, maatte lade sig bære i en Bærestol (8de Juli 1709). De svenske Generaler vare ikke enige, og Kongen selv gjennemkrydsede de af Overgeneralen Rhensköld trufne Dispositioner.

Czar Peter havde stillet Centrum under Scheremetievs Befaling, høire og venstre Fløi kommanderedes henholdsvis af Renne og Mentschikov, Artilleriet af Bruc. Czaren holdt en Tale til Tropperne, «Øieblikket er kommet,» sagde han til dem, «Fædrelandets Skjæbne skal afgjøres. I maa ikke tænke: Vi kæmpe for Peter, — nei! I kæmpe for Riget, der er betroet Peter, for Fædrelandet, for vor orthodoxe Tro, for Guds Kirke. Hvad Peter angaaer, saa viid, at han er rede til at ofre sit Liv, naar kun Rusland kan leve lykkelig og berømt.» — Svenskerne aabnede Angrebet. «Alle de, der have tjent i den svenske Hær,» siger Voltaire, «vide, at det næsten var umuligt at modstaa dens første Stød.» De saae i Seiren en Ende paa deres Lidelser, og de sloge som Sagaens Bersærker. De angrebe med Raseri Kavalleriet paa Russernes høire Fløi; Renne blev saaret og maatte afgive Kommandoen til Bauer; to Skandser toges. Czar Peter, der var beskjæftiget med at samle Kavalleriet, fik et Skud gjennem Hatten; under Mentschikov dræbtes tre Heste.

Til Ulykke for Kong Karl kom Kreutz's Korps, der ved en omgaaende Bevægelse skulde falde Fjenden i

Flanken, bort fra den rigtige Vei og viste sig ikke mere. Russernes overlegne Artilleri standsede Svenskernes fremadgaaende Bevægelse. Mentschikov tog dristig en Stilling paa deres Tilbagetogslinie, skilte saaledes Hærens Hovedstyrke fra Tropperne i Leiren ved Pultava, i hvilken han endelig trængte ind. Den russiske Artilleriild i Svenskernes Front var meget stærk; Hestene, som man spændte for Kong Karls Bærestol, bleve dræbte. Det gjensamlede russiske Kavalleri og det russiske Infanteri, hvis Rækker et Øieblik havde vaklet, gjennembrøde nu Svenskernes Linie. Da disse angrebes i Fronten af Peter den Store, i Ryggen af Mentschikov, indtraadte der Uorden i deres Rækker. Alt opløste sig i Flugt, og Kong Karl, der var bleven sat paa en Hest, reves med af Strømmen. Han var lige ved at blive tagen til Fange. Ledsaget af Mazeppa og Polakken Poniatovski naaede han efter to Dages Flugt Bredden af den berømte Borysthenes, ad hvilken de skandinaviske Flotiller saa ofte vare farne ned i det tiende Aarhundrede. Sammen med Mazeppa satte han over Dnieper i en lille Baad og fortsatte Flugten til Otschakov: saaledes ankom den sidste Vareg og den sidste frie Kosak som Flygtninge til tyrkisk Grund. Svenskerne havde tabt over 5,000 Mand, hvoraf den ene Halvdel var falden, den anden tagen til Fange paa Valpladsen. Levningerne af Hæren, som Russerne ikke strax forfulgte, førtes af Lewenhaupt til Dnieper, hvor Mentschikov den ellevte Juli ved Perevolotschna tvang ham til at kapitulere med tretten tusinde Mand. Af den udmærkede Hær, der ved Leipzig havde holdt Europa i Ængstelse, undkom ikke en Bataillon.

Aftenen efter Slaget ved Pultava havde Czaren i sit Telt og ved sit Taffel modtaget de svenske Generaler, hvis Navne tildels nævntes blandt Navnene paa hin Tids første Hærførere. Han behandlede disse berømte Fanger med Forekommenhed og udbragte en Skaal for sine «Lærere i Krigskunsten». Han antog nu Rang af General

og Viceadmiral. De russiske Kirker gjenløde af Seirssange. Czaren forherligedes i Prædikener. Kurbatov skrev til ham: «Glæd Dig, fordi Du, følgende Guds Ord, har udsat dit Liv for Fare for dine Tjeneres Skyld; glæd Dig, fordi Du ved din Tapperhed har givet din Hær et opløftende Forbillede og renset den, ligesom man renser Guld i Smeltediglen; glæd Dig, fordi Du kan haabe paa Virkeliggjørelsen af dit kjæreste Ønske: Herredømmet over Varegernes Hav.» Peter kunde nu efter Pultava, ligesom Karl efter Narva, nyde Seirens Glæder. Men Begivenheden ved Pultava var af en ganske anden Beskaffenhed end den ved Narva. Narva havde kun været en Seir; Pultava betegner en ny Æra i den almindelige Historie. Sverrig, der under Gustav Adolf og endnu under Karl den Ellevte havde spillet en Stormagts Rolle i Europa, og som havde endog opnaaet en Betydning, der ikke stod i noget Forhold til dets virkelige Hjælpekilder, sank nu pludselig ned til en Stat af tredie Rang. Den Plads, det lod staa tom i Norden, blev indtagen af en Nation, der var i Besiddelse af mægtige materielle Midler og en ganske anden Expansionskraft. Østersøens Bredder skulde nu komme i dens Besiddelse. Rusland begyndte allerede at optræde ikke blot som en Magt i Norden, men ogsaa som en europæisk Stormagt. Det moskovitiske Rige, som for ikke lang Tid siden det lille Sverrig, det anarkiske Polen, det affældige Tyrkiet, ja endog Tatar-Khanen havde været i Stand til at holde i Skak, stod nu i Begreb med at blive farligt endog for Frankrig, England og Huset Østerrig. Med Rusland holdt den saalænge ydmygede slaviske Race sit seirrige Indtog paa Verdensskuepladsen. Endelig var Pultava ikke blot en Seir, men det var Pantet paa Ruslands Gjenfødelse. Pultava retfærdiggjorde i Russernes Øine Czaren, hans fremmede Hjælpere, hans regulære Hær; det skaffede ham frie Hænder til hans Reformer, gav Riget en ny Hovedstad og indeholdt for Europa Løftet om et nyt civiliseret

Folk. «Nu,» skrev fra Valpladsen ved Pultava Czaren til Apraxin, «er med Guds Hjælp den første Grundsten til St. Petersborg lagt.»

Fire og tyvende Kapitel.

Peter den Stores Reformer.

1) Peter den Stores Reformer vare blevne forberedte af Czar Alexeis og af hele Bevægelsen i det syttende Aarhundrede: under Ivan'erne, under Godunov, under de første Romanov'er, var Rusland mere og mere bleven opladt for de Fremmede. Men hvad det gjaldt om var, at hele Landet blev tilbøieligt til at følge Peter den Store paa hans Reformbane. Mod sig havde han dem, der ikke havde villet gaae ind paa Nikons Reformer og mange af dem, der, tiltrædende disse, ikke vilde gaae videre: Raskolnik og visse Tilhængere af den officielle Kirke vare hans Modstandere. Af de europæiske Folk var Russerne det, som var mest fjendtligt mod enhver Reform. «Nyhed er det samme som Ulykke,» sagde et folkeligt Ordsprog. Adelen var ikke mindre en Modstander af Alt, hvad der kunde begunstige den autokratiske Centralisation. Peter den Store stødte derfor paa stærke Hindringer hos den største Del af Nationen. Hvor Czarens Exempel og Overtalelsesevne ikke viste sig tilstrækkelige til disses Overvindelse, udfoldede han sin halvbarbariske Karakters Energi og bragte sin Selvherskermagts frygtelige Midler til Anvendelse. Han tvang med Kraft Nationen ind paa Fremskridtets Vei; hver Side af hans reformerende Ukaser er mærket med Knut og Dødsstraf.

2) De Reformer, som Czaren indførte, skulde iøvrigt ikke indskrænke hans Herskermagt. Man kan sige, at de

i deres Helhed ikke havde andet Formaal end Forvandlingen af en patriarkalsk Stat til en moderne, despotisk regjeret Stat. Regjeringens Kraft skulde forøges, uden at dens Væsen forandredes. Czaren vedblev at være ligesaa autokratisk som en Ivan den Skrækkelige, men hans Myndighed skulde herefter udøves ved Hjælp af fuldkomnere Redskaber og Embedsmænd, der vare underkastede de i Vesteuropa herskende Regler.

3) Folkets store Masse vedblev ved Livegenskabet at være stavnsbundet. Ti Millioner menneskelige Væsner forblev et territorialt Aristokratis Eiendom, samtidig med at den russiske Nation forsynedes med de nødvendige Organer til at træde i regelmæssig Forbindelse med Europas frie Folk. Rusland skulde frembyde det skuffende Skue af en centraliseret og civiliseret Stat, og dog herskede det patriarkalske og asiatiske Princip, der sammenblander Husfaderens og Statens Autoritet, i Forholdet mellem Faderen og Børnene, mellem Czaren og Undersaatterne, mellem Godseieren og de Livegne, mellem de Foresatte og de Undergivne, i fuldt Omfang. Paa en social Organisation, der syntes at strække sig tilbage til det ellevte Aarhundrede, opførte man en Bygning, hvis Særkjender vare: et Diplomati, en regulær Hær, et bureaukratisk Hierarki, Akademier, Skoler og Etablissementer for Luxusindustri.

4) Et fjerde Karaktertræk ved Peter den Stores Reformer bestod deri, at han for fuldstændig at kunne overføre den europæiske Civilisation til Rusland, maatte laane Alt hos Udlandet, uden at der levnedes ham Tid til at foretage en kritisk Undersøgelse af det eller gjøre et Udvalg. Det, hvad man kalder «Civilisation», var og er endnu den vesteuropæiske Civilisation. Derfor omgav Czar Peter sig med Hollændere, Englændere, Skotter, Sveitsere og Tydskere; derfor indkaldte han i Hob Haandværkere og oprettede Manufakturer; derfor lod han vesteuropæiske Bøger oversætte og indblandede Ord, laante fra Svensk og

Tydsk, i sin administrative Terminologi; og derfor forbød han de lange Klæder, der mindede om Asien, og vilde, at Befolkningen skulde bære Dragter efter vesteuropæisk Mønster.

5) Alligevel var denne Efterligning ikke aldeles slavisk: den lededes af en høitbegavet Mand, der vilde tvinge sine Samtidige fremad; han vilde, at Russerne skulde være Tydskernes Lærlinge, men ikke deres Undergivne. Da han i en vesteuropæisk Dragt vedblev at være en russisk Patriot, forbeholdt han de Indfødte de første Stillinger i Hæren og Staten. Ganske vist kan man blandt hans vigtige Medarbeidere nævne Genferen Lefort, hans General; Skotten Gordon, der udnævntes til General; Bruce, en i Westfalen født Skotte, der organiserede Artilleriet, ledede Diplomatiet og, efter Offentliggjørelsen af en Almanak, stod i Folkets Øine som en Troldmand og Magiker. Fremdeles Ostermann, Søn af en Præst i det westfalske Grevskab Mark, en kløgtig Underhandler, om hvem Peter sagde, at han aldrig havde gjort en Feil i Diplomatien; endelig Münnich, fra Grevskabet Oldenburg, en dygtig Ingeniør, der anlagde for Peter Ladogakanalen og senere skulde blive russisk Feltmarskal.

Men blandt Peters Medhjælpere, — i «Ørneungen Peters Kuld», — som Digteren Puschkin kalder det, finde vi dog fortrinsvis Russere: Mentschikov, en ny Mand, der fra en aldeles underordnet Stilling hævede sig op til Feltmarskal, Admiral og Fyrste og var en Seirherre, hvis Redelighed ikke stod i Høide med hans Talenter. Boris Scheremetiev, en fornem Herre, hvis Navn og Bedrifter leve i Folkesangene; før Peter den Store bereiste han Vesteuropa og vendte tilbage til Rusland i tydsk Dragt. Han var ligesaa hæderlig som tapper og, efter Tidspunktet for sin Udnævnelse, Ruslands første Feltmarskal. Dimitri Mikailovitsch, den fyrstelige Familie Galitzins Overhoved, der var Reformatoren hengiven, skjøndt han fordømte de nye

Mænd; hans Broder Mikael Galitzin, der, efter at han var bleven Feltmarskal, vedblev at vise sin ældre Broder den Ærbødighed, som var Skik og Brug i gammel Tid, og ikke vovede at sætte sig ved samme Bord som han. Jakob Dolgoruki, der forstod at trodse Peter den Stores Vrede og lade ham høre Sandheden, Storadmiralen Golovin og Admiralen af Praxin. Storkansleren Golovkin, Vicekansleren Schafirov. Den kloge og hidsige Jaguschinski, der blev Senatets Generalprokurør. Tolstoi, Sofias Medskyldige, der blev benaadet paa Grund af sin store Intelligens og var en udmærket Underhandler og en streng Dommer. Romodanovski, den grusomme Leder af Statsinkvisitionen. Kurbatov, det nye Regimentes Finansmand. Endelig tre Lille-Russere, fremragende Elever fra Akademiet i Kiev: den hellige Dimitri af Rostov, Stefan Javorski og Theofon Prokopovitsch, til hvilke man kan føie Biskop Theofilakt Lopatinski. Det var de «russiske Mænd» paa Peter den Stores «Tid».

Sociale Reformer. «Tschin». Kvinderne.

Den talrigste Klasse, den, paa hvilken Staten stadig kom til at tynge stærkere, efterhaanden som Reformværket skred frem, var Landbefolkningen, der med sin Sved og sit Blod bestred de med Omdannelsen forbundne Omkostninger. Den deltes i «odnodworzy», frie Bønder, der endog vare af adelig Byrd; i Fæstere (polowniki), der dyrkede Adelsmændenes Jord mod at afgive Halvdelen af Byttet, og som havde bevaret den personlige Frihed; i Kronens, Klostrenes og Grundeiernes «Bønder», der alle vare stavnsbundne. Peter den Stores Ukaser sammensmeltede disse tre Kategorier, idet han underkastede alle Agerbrugere Kopskat og Stavnsbaand, hvad der var enstydig med Livegenskab. De Bevæggrunde, som havde foranlediget Godunov til en legal Ophævelse af Flytningsfriheden, existerede endnu i hele deres Kraft og kunde

skjærpe Lovgivningen. Skatten paa «Arnestederne» gik over til at blive en Skat paa «Sjælene»: Grundeierne bleve, med en betydelig Udvidelse af deres herskabelige Myndighed, forpligtede til at hæve denne Skat af Alle. Peter den Store udstedte et Edikt, ved hvilket han søgte at ordne Salget af de Livegne. «Naar man ikke kan afskaffe Salget fuldstændig, skulle de Livegne sælges familievis, uden at Mændene skilles fra Kvinderne, Forældrene fra Børnene, men de maa ikke sælges stykkevis som Kvæg, hvad der ikke finder Sted i hele Verden.» Dette Edikt kom i det mindste i dets filantropiske Bestemmelser ikke senere til Udførelse: Anna Ivanovna hævede endog en Afgift af Salget af Livegne.

Stadbeboerne vare delte i tre Kategorier: til den første hørte Vexelererne, Fabriksbesidderne, de rige Handelsmænd, Lægerne, Apothekerne, Skibsførere, Guldsmede, Metalarbeidere og Kunstnere; til den anden: de Smaahandlende og Haandværksmestrene; til den tredie: de uselvstændige Haandværkere og Dagleierne. De to første Kategorier førte den tydske Betegnelse: «første og andet Gilde» og vare udstyrede med visse Privilegier.

De Fremmede fik Ret til frit at beskjæftige sig med Handel og Industri, til at erhverve Grundeiendom, til at indgaa Ægteskab med Russere, til at træde i Statens Tjeneste, til at udøve deres respektive Kultus og til efter Behag at forlade Riget, men i sidstnævnte Tilfælde var Betingelsen den, at de maatte lade Tiendedelen af deres Eiendom blive tilbage.

Den russiske Adel antog Karakter af en «Tjenesteadel». De to Begreber: Czarens Tjeneste og Adel bleve korrelative. Enhver Adelsmand maatte tjene, og Enhver, ligemeget om han var Fremmed eller Russer, der traadte i Tjenesten, blev Adelsmand. I sine Fordringer med Hensyn til Aristokratiets Tjeneste viste Peter den Store sig meget streng: enhver «dworianin» stod indtil sin Død

til Regjeringens Raadighed. Paa denne Maade begyndte Forskjellen mellem de to Slags adelig Landbesiddelse: «pomiæstia» eller Lehnene og «wotschiny» eller Odelsgodset at forsvinde; begge Slags Besiddelser betragtedes som tilhændede Besidderen af Czaren og forpligtede til Tjeneste. Hidtil havde der ikke været nogen fælles Maalestok for Rangen indenfor Hofpersonalet og i det geistlige og det militære Hierarki: Peter indførte en Rangforordning, og idet han sammensmeltede Arveadelen med Tjenesteadelen, inddelte han alle Statstjenere i fjorten Klasser af «tschin». Disse strakte sig i den civile Embedsstand fra «Kollegie-Registratoren» op til «Rigskansleren»; i Landhæren fra Fændriken op til Feltmarskallen; i Flaaden fra Underløitnanten op til Storadmiralen; ved Hoffet fra Taffeldækkeren op til Overkammerherren; i Kirken fra Diakonen op til Metropoliten.

Fra de tydske Love laante Peter den Store en Bestemmelse, der stod fuldstændig i Strid med de russiske Love, der fastsatte Lighed i Henseende til Arv: han indførte nemlig Majoratet. I Kraft af denne nye Ret tilhørte den adelige Besiddelse udelukkende den førstefødte Søn eller ogsaa den Søn, som Familiefaderen bestemte til sin Arving. Peter den Store saae i denne Ordning, der kun kort skulde overleve ham, følgende Fordele: de adelige Familier vilde da ikke ved gjentagne Delinger kunne synke ned i Fattigdom; Bønderne vilde blive lykkeligere under en enkelt rig Arvings Herredømme end under flere trængende Arvingers; de yngre Sønner, som ikke kunde gjøre Regning paa Fædrenearv, vilde være tvungne til at søge deres Underhold ved Industri eller i Statstjenesten, hvad der var ønskeligt, thi «Lediggang er Begyndelsen til alle Laster». Iøvrigt kunde de yngre Sønner kun blive optagne i Statstjenesten paa visse Betingelser, idet de skulde være i Besiddelse af en vis Skoledannelse eller ogsaa praktisk

Fagdannelse. Det blev endog forbudt uvidende Adelsmænd at gifte sig.

Kvindernes Afsondrethed var en asiatisk Skik, mod hvilken Czar Peter aabnede et sandt Felttog. Han vilde ikke mere taale noget «terem», lukket med «syv og tyve Laase», noget «fata» for Ansigtet, nogen med Gardiner lukket Bærestol. Sex Uger før hvert Ægteskab skulde en Forlovelse finde Sted; fra dette Øieblik af maatte Brudgommen uhindret se sin Brud; de Forlovede havde Ret til at hæve Forbindelsen, hvis de ikke behagede hinanden. Fædre og Formyndere maatte sværge, at de ikke maatte bortgifte de Unge mod disses Villie, og Herrerne, at de ikke vilde tvinge deres Livegne til Ægteskab. Det blev forbudt Jordemødre at dræbe vanskabte Nyfødte. Fra Klosterlivet i Huset drog Peter den Store Hustruerne og deres Døtre ind i det europæiske Salonliv. Han indførte «Assembleer», frie Sammenkomster, der fandt Sted i et hvilket som helst Hus. Ved disse mødte Mænd og Kvinder i europæisk Dragt; sammen med hinanden indtoge de Forfriskninger; de dandsede tydske og polske Dandse, i hvilke de indøvedes af Franskmænd og fangne Svenskere. Peter den Stores «Assembleer» vare dog ikke Andet end en Parodi paa Soireerne i Versailles: Bergholtz klager over, at Mændene tillode sig at ryge i Kvindernes Nærværelse; at Damerne, i deres prægtige Dragt, forlegne satte sig afsides og stumt betragtede hverandre; at de adelige Kavalerer ofte bleve berusede og maatte føres bort af deres drukne Tjenere. Havde Peter den Store ikke selv som Straf for Brud paa den gode Tone indført Forpligtelsen til at tømme den «store Ørn», et herkulisk Bæger, fyldt med Brændevin? For at fornøie det nye Samfund og forlyste sin Hovedstad, fandt han paa Maskerader og Optog til Hest, ved hvilke Herrer og Damer vare iførte Forklædninger. Han indstiftede en Narrefest, et stort Konklave, ved hvilket «Fyrst-Paven» førte Forsædet, omgiven af død-

drukne «Kardinaler». Han forbød Brugen af krybende Diminutiver og Knæfald for Czaren. Han vænnede med Stokkeslag sine Adelsmænd til, at de skulde føle sig som frie Mænd og Europæere.

Administrative, militære og kirkelige Reformer.

Bojarernes gamle «duma» afløstes af det «dirigerende Senat». I Begyndelsen traadte dette kun i Virksomhed, naar Czaren var fraværende, og det bestod kun af ni Medlemmer. Senere forøgedes disses Tal, og Senatet blev permanent; det var samtidig det store Regjeringsraad, den overordnede Finanskomite og den høieste Domstol. Peter befalede, at Senatet skulde adlydes ligesom ham selv, men det skulde i alle vigtige Spørgsmaal gjøre sin «Indstilling» til Czaren. Ved denne Korporation ansatte han en Generalprokurør, hvis Opgave det var at vaage over Lovenes Anvendelse. Czaren bebreidede ofte de nye Senatorer, at de behandlede Sagerne «paa gammel Viis», at de trak Forhandlingerne i Langdrag, og at de toge imod Penge. Han maatte affatte et Reglement, i Følge hvilket det, under forskjellige Straffe, blev forbudt Senatorerne at skrige, slaas og behandle hverandre som Røvere.

Czar Peter ophævede de gamle moskovitiske «prikase» og oprettede efter tydsk Mønster Regjerings-Kollegier. De vare ti i Tallet, og under dem henlagdes henholdsvis Forvaltningen af de udenrigske Anliggender, Hæren, Flaaden, Statskassen, Skatterne, Retspleien, de adelige Godser, Manufakturerne, Bjærgværkerne og Handelen. Til Veiledning af de endnu uøvede russiske Embedsmænd ansattes ved hvert Kollegium en Fremmed, og disse Fremmede maatte hyppig betjene sig af Tolke. Fyrretyve unge Mænd sendtes til Kønigsberg, hvor de skulde sætte sig ind i den preussiske Administration og Regnskabsførelse. Kollegierne valgte selv deres Præsidenter. Da Embedet som Præsident for Justits-Kollegiet var ledigt i Aaret 1722, samlede Czaren

i sit Palads Medlemmerne af dette Kollegium, Senatorerne og Generaler, Officerer og Adelsmænd og lod dem i sin Nærværelse foretage Valget af Præsidenten.

Før Peter den Store herskede der Forvirring i Provindsforvaltningen. Provindsgouvernørerne og Vojvoderne havde Bestyrelsen af Militærvæsenet, Finanser, Retspleie og Kommunalvæsenet i deres Hænder. Peter inddelte Riget i tolv «Gouvernementer», der atter faldt i tre og fyrretyve «Provindser». De første administreredes af Gouvernører og Vicegouvernører, de sidste af Vojvoder. Ved Siden af disse Repræsentanter for Souverænen stod et af Adelsmændene valgt Raad. Stæderne fik en selvstændig Kommunalforvaltning: Borgerne valgte Borgermestrene og disse igjen en «Præsident» eller Kommuneforstander; Borgermestrene og Præsidenten dannede tilsammen Stadens Magistrat. Under alvorlige Tidsforhold kaldtes Borgerne af det første og det andet Gilde til Deltagelse i dennes Forhandlinger. Alle Magistraterne i Rusland stilledes under en «Hovedmagistrat», valgt blandt Medlemmerne af Kommunalraadet i St. Petersborg. Han skulde føre Tilsyn med Handel og Industri, stadfæste de af Provinds-Kommunalraadene fældede Dødsdomme, udjævne Tvistigheder mellem Kommunalraad og Borgere, godkjende de kommunale Valg og afgive Beretninger til Senatet. Han udnævntes af Czaren. Stæderne havde deres Milits. Landkommunernes patriarkalske og kommunistiske Forfatning blev ikke forandret.

Den nye Administration led under Uvidenhed, Uerfarenhed og Bestikkelighed. Embedsmændene ihukom stedse de tidligere Czarers Indsættelses-Formel: «Lev af dit Embede og mæt Dig.» Peter gik frem med Strenghed mod denne rodfæstede Misbrug, hvorpaa Rigets fornemste Personligheder, med Mentschikov i Spidsen, gave Exempel. Gouvernørens Udpresninger fremkaldte saaledes en Opstand i Astrakhan. Gagarin og Lapukhin bleve henrettede hen-

holdsvis for deres Forvaltning i Sibirien og i Reval; Schafirov benaadedes under Øxen. En af Rigets Stormænd maatte en Dag forelægge Peter den Store sine Udgiftsbøger. Czaren beviste ham, at han var bleven bestjaalet af sin Intendant, og at han selv bestjal Staten. Czaren pryglede ham igjennem med egen Haand og sagde til ham: «Gaa nu til din Intendant og afgjør din Regning med ham paa samme Maade.» Man fortæller, at endog Mentschikov var Gjenstand for legemlig Revselse fra Czarens Side. Især vare Rekrutterne udsatte for Mishandlinger, Udplyndring og slet Forpleining, og de døde i hundredvis paa Veien fra Landsbyen til Regimentet. For at bevæge sine Undersaatter til at angive Tyve lovede Peter dem den Angivnes Formue.

Alexei Mikailovitschs Straffelov var ikke mere skikket for Peter den Stores Rusland. Czaren vilde indføre den svenske Straffelov, idet denne skulde ændres i Overensstemmelse med russisk Tarv; men denne Plan kunde ikke realiseres. Torturen bibeholdtes, men dens Anvendelse indskrænkedes. Den insolvente Skyldner blev ikke som tidligere pidsket offentlig, men maatte gjøre Tvangsarbeide. Retspleien udøvedes, efter Stedet, af egentlige Domstole, af Vojvoder, af Landdommere eller af Stædernes Magistrater. I Petersborg havde den øverste Domstol, en Afdeling af Senatet, sit Sæde.

Ledelsen af Politiet var i St. Petersborg koncentreret i «General-Politimesterens» Hænder, i Moskov i «Over-Politimesterens». I de store Stæder var der en Politifunktionær for hvert ti Huse. Gouvernørerne, Vojvoderne, Landkommissærerne, Kommandanterne og alle Ihændehavere af Magten vare ansvarlige for den offentlige Sikkerhed. Rusland trængte den Gang til at blive strengt bevogtet. Moskov, hvis Gader laa i Morads, begyndte man at brolægge med Træ. Tyendet skulde, under Straf af Bøder eller Knut, sørge for, at der var rent foran Husene.

Tiggerne toge Overhaand; velstaaende Borgere skammede sig ikke for at sende deres Børn ud paa Gaden for at betle: der blev givet Befaling til at fængsle dem og føre dem til Politiet. Folk, der gave sig ud for at være Embedsmænd, udnyttede ved Hjælp af falske Ukaser Bøndernes Lettroenhed: de bleve eftersporede og straffede. Der byggedes Hospitaler for de Syge, Arbeidshuse for Landstrygere, og man gik strengt til Værks med Møntfalsknere. Det var i høi Grad vanskelig at faae Røveriet udryddet. Dette begunstigedes af de store Vidder, af de tætte Skove og af Bøndernes Hang til snarere at lide end handle. Røverne samlede sig i store Bander, der vare væbnede og organiserede paa europæisk Viis, og plyndrede og brændte. De rekruteredes af Kosakker, af undvegne Livegne og deserterede Soldater: man saae endog Adelsmænd i Spidsen for dem.

Den skjulte eller aabenlyse Modstand mod Reformerne bevægede Peter den Store til at oprette en «Statsinkvisition». Denne Modstand kom ved enhver Leilighed for Dagen. Damerne i Moskov klædte sig i europæisk Dragt, naar Czaren var til Stede, og kastede den foragtelig bort, naar han havde fjernet sig. Plakater med krænkende Indskrifter opsloges paa Murene. Endog i sin Families Skjød stødte Czaren paa Trods og fjendtlig Tænkemaade. Han oprettede «preobraschenski prikas», der senere under Navn af det «hemmelige Kancelli» har efterladt uhyggelige Minder. For at fælde sin Fjende behøvede man blot at raabe: «slowo i diælo» (Ord og Handling) og strax fængsledes Angiveren og den Angivne og førtes til Forhørskamret, som den Anklagede sjælden frifunden forlod.

Hvad Finansvæsenet angik, saa lod Czar Peter «Huskatten», der gav Anledning til stadige Indvendinger og Tvistigheder, blive afløst af «Kopskatten». De Geistlige, Adelsmændene, de afskedigede Soldater, Beboerne af Østersøprovindserne, Baschkirerne og Lapperne vare fritagne for

denne. Men de frie Bønder maatte betale den. Kurbatov indførte Stempelpapir. Under den fortvivlede Situation, Krigen ofte medførte, greb Peter hyppig til Nødhjælp af forskjellig Art. Man fratog Embedsmændene en Del af deres Løn. Raskolnikerne maatte betale en dobbelt Skat. De, der bare Skjæg, maatte, efter deres Formuesomstændigheder, udrede en Afgift fra tredive til hundrede Rubler. Der blev lagt Skat paa Bade, paa Møller, paa Bistader. En Gang befalede Peter, at man skulde tage alle Ligkister af Egetræ fra Snedkerne og sælge dem til Indtægt for ham. Allerede i lang Tid havde Kronen havt Monopol paa Handelen med Soda, Potaske og Tjære. Statens Indtægter stege i Løbet af femten Aar, fra 1710—1725, fra tre til ti Millioner Rubler.

Efter at Strelitzerne vare blevne opløste, bestod den regulære Hær af Infanterister og Dragoner; den blev uniformeret paa europæisk Vis og bragt op til en Styrke af 210,000 Mand. Bønderne vare underkastede et Rekruteringssystem, der længe var en Kilde til Vilkaarlighed og Tyranni: der opstod den Gang en hel Folkelitteratur af «Klagesange over Krigstjenesten». Kosakkerne leverede de irregulære Tropper. Blandt Befolkningen af Kysterne og Flodbredderne udskreves Mandskabet til Søværnet. Den russiske Flaade talte snart 48 Linieskibe og 800 mindre Fartøier og havde i det Hele en Besætning af 28,000 Matroser.

Da Patriarken Hadrian, der var lidet sympathetisk stemt for Reformerne, døde (1700), gav Czar Peter Stefan Javorski Titlen «Patriarkatets Administrator». Czaren havde besluttet at afskaffe denne af Godunov indførte Institution og give selve Kirken en kollegial Organisation, i hvilken han var meget indtagen paa dette Tidspunkt. Indledningen til det Edikt, ved hvilken han oprettede den «hellige Synode», og som blev affattet af Theofan Prokopovitsch, er meget mærkelig: «Den kollegiale Organisation fritager

Fædrelandet fra Frygten for de Uroligheder og Reisninger, som kunne opstaa, naar en enkelt Mand befinder sig i Spidsen for Kirken. Den simple Befolkning er ude af Stand til at fatte Forskjellen mellem den høieste geistlige og verdslige Magt; idet den blændes af den Dyd og Glands, med hvilken Kirkens øverste Hyrde straaler, indbilder den sig, at denne er en Hersker, lige med Selvherskeren i Magt, ja endog ham overordnet. Naar der opstaaer Uenighed mellem Patriarken og Czaren, er den simple Befolkning tilbøielig til at stille sig paa den første Side, idet den troer, at den derved forsvarer selve Guds Sag.» Denne Mistillid mod den geistlige Magt viser sig endog i den Ukas, hvori det anbefales Biskopperne at undgaae Pragt og Hovmod og ikke tillade, at der gjøres Knæfald for dem. Czar Peter afskaffede Patriarkatet og stiftede den hellige Synode. Han vilde være Enehersker i Moskov som i Ukraine.

Den hellige Synode bestod af et vist Antal Biskopper, overfor hvilke en General-Prokurør, der hyppig var en Militær, repræsenterede Czaren. Den hellige Synode skulde være Redskabet til en Kirkereform. Den foreskrev hver Biskop, at han skulde oprette en Skole i sin Embedsbolig; de Præstesønner, der ikke deltoge i Undervisningen, skulde tages til Soldat. Det vigtige Klosterspørgsmaal blev atter gjort til Gjenstand for Overveielse; men man dristede sig endnu ikke til at sælge Klostergodserne. For at forhindre Befolkningens Aftagen, udstedtes der Forbud mod, at Nogen traadte i Kloster, før han var tredive Aar gammel. Ingen Embedsmand kunde blive Munk uden Statsautoritetens Tilladelse. Da Munkene viste sig i høieste Grad fjendtlige overfor Reformerne, blev det forbudt dem at have Pen og Blæk i deres Celler. Man fordrede, at de skulde kunne drive et eller andet Haandværk. Man gjorde det til en Pligt for dem at understøtte Trængende og Krøblinge.

Derimod opmuntrede Czar Peter Biskopperne til ad litterær Vei at støtte hans Reformbestræbelser.

Den orthodoxe Kirke var ogsaa tvungen til at forsvare sig, da den samtidig angrebes af de vesteuropæiske Konfessioner og Raskolnik'erne. Disse delte sig paa det Tidspunkt i Menigheder med og uden Præster. De ivrigste Raskolnik'er flygtede ud i de store Skove, hvor de levede som Eneboere eller stiftede smaa Kolonier, der vare skjulte for Omverdenen. Bleve de efterstræbte af Autoriteterne, gik de i deres Fanatisme saa vidt, at de endog brændte sig selv. Flere af disse religiøse Sværmere, som Daniel Vikulov og Brødrene Denissov have forfattet Stridsskrifter. Czar Peter afveg i sin Optræden overfor dem fra det System, de foregaaende Regjeringer havde anvendt. Han beskyttede dem, der forholdt sig rolige og ikke blandede sig i Statens politiske Anliggender. Han befalede, at man skulde lade de vindskibelige Raskolnik'er ved Vyga leve i Fred, og han opfordrede dem til at bede for sig. «Gud,» sagde han, «har givet Czarerne Magt over Nationerne, men Kristus alene har Magt over Menneskenes Samvittighed.» Han nøiedes med at lægge en dobbelt Skat paa Raskolnik'erne i Moskov og forordnede, at de skulde bære en særegen Dragt. Da Czar Peter imidlertid var en strengttroende Mand, betragtede han Raskol som en falsk Lære og vilde ikke tillade, at den udbredte sig. De, der forkyndte slige afvigende Lærdomme, bleve straffede, og man søgte at beskytte Befolkningen mod Vranglæren: det blev gjort til en streng Forpligtelse for hin, at besøge Kirken hver Søndag og at deltage i Nadveren hver Paaske.

Overfor de vesteuropæiske Konfessioner viste han sig iøvrigt tolerant. Han tillod de Fremmede at bygge Kirker i St. Petersborg, og han overværede selv Gudstjenesten i den franske Kirke, hvor man endnu bevarer hans Stol. Nevski Prospekt, ved hvilket de fra Statsreligionen afvigende Kirker ligge, blev «Tolerancens Prospekt». Han beskyttede

de i Astrakhan bosatte Kapucinere. Jesuiterne bleve vel fordrevne 1689, derpaa kaldte tilbage, men i Aaret 1718 udvistes de definitivt af Rusland, da Czaren, som Voltaire siger, betragtede dem som farlige i politisk Henseende. Czar Peter den Store var ganske vist tolerant overfor fremmede Troesbekjendelser, men Krænkelser mod den orthodoxe russiske Kirke bleve strengt straffede. Russerinden, Nastasia Zima, der søgte at udbrede den lutherske Lære, blev tilligemed sin Mand og sex andre Nyomvendte stillede for det «hemmelige Kancelli» og underkastede Tortur.

Økonomiske Reformer.

Peter den Store havde gjort sig saa store Anstrengelser for at faae Fodfæste ved Østersøen, fordi han havde overbevist sig om, at det hvide Hav med dets Is ikke vilde kunne sikre Rusland en regelmæssig Forbindelse med Okcidenten. Efter at St. Petersborg var bleven grundlagt, forbød han til Fordel for den nye Havn Vareindførselen til Arkhangel. Hans Plan mødte den stærkeste Modstand. Apraxin forsikrede ham, at en saadan Forholdsregel vilde være ødelæggende for den russiske Handel. Kjøbmændene i Holland og Hansestæderne erklærede, at de Udgifter, de havde anvendt til deres Etablissementer i Arkhangel, da vilde være spildte; at de Skibe, der skulde befare Østersøen, maatte være byggede efter en ganske anden Model; at de maatte betale en Afgift for Seiladsen gjennem Øresund, og at i Tilfælde af en Krig i Norden Koffardifartøierne maatte være ledsagede af et Krigsskib. Russerne, der vare vante til at begive sig til Arkhangel, viste den største Utilbøielighed til at reise til St. Petersborg; her gik nemlig Reisen gjennem uhyre Strækninger, hvor man savnede de Stabelpladser, der fandtes paa Veien til det hvide Hav. De Besværligheder, der vare forbundne med den nye Veiretning, vare saa store, at Peter den Store

gav efter og overlod Fremtiden Retfærdiggjørelsen af hans Forkjærlighed for den nye Stad: han tillod, at den udenlandske Handel samtidig maatte gaae over Arkhangel og St. Petersborg, idet han nøiedes med at gjøre Toldtarifen i den førstnævnte By høiere. Fremfor Alt bestræbte han sig for at bringe Neva-Staden i Forbindelse med Volga, Ruslands store Kommunikationsaare. Han anlagde i det Øiemed Ladoga-Kanalen og paatænkte en Forbindelse mellem det hvide Hav og den finske Havbugt, ligesom han ogsaa ved en Kanal fra Don til Volga vilde bringe det sorte Hav og det kaspiske Hav i Forbindelse med hinanden.

Peter afsluttede Handelstraktater med flere europæiske Stater, bestræbte sig for at hæve Agerbruget, der hæmmedes af Livegenskabet, udstedte en Ukas om Anvendelse af Leer ved Høsten i Stedet for krumme Knive, opmuntrede Dyrkningen af Vinranken og Morbærtræet i de sydøstlige Egne, befalede Plantning af Tobak, indførte et nyt Slags Hornkvæg i de mellemste Landsdele, ansporede Faareavlen, indkaldte schlesiske Hyrder, sendte Russere til Schlesien, hvor de skulde lære Kvægopdrætningen, og oprettede Stutterier.

Czaren traf Foranstaltninger til Skovenes Vedligeholdelse og befalede, at der overalt skulde søges efter Kulleier. For at vække de Adelsmænd, der havde Metalminer paa deres Godser, op af deres Ligegyldighed, dekreterede han, at Fremmede, hvis Eieren ikke selv vilde, skulde mod en Skadeserstatning til denne have Ret til at bearbeide Minerne, og der blev sat Knut og Dødsstraf for enhver, der vilde hindre dem i deres Arbeide. Under Czar Peter lagdes Grunden til de store Metalurgister Demidovernes Formue, ligesom Grunden til Strogonovernes var bleven lagt under Ivan den Fjerde. Han oprettede — og opmuntrede sine Hofmænd til at gjøre det Samme, — Klædemanufakturer, Seilvæverier og Fabriker for Kemikalier.

Franskmændene udmærkede sig især ved Tilvirkningen af den russiske Uld. Franskmanden Mauvriou oprettede i Moskov en Strømpefabrik. Englænderen Humphrey indførte en Forbedring i Fabrikationen af Ruslæder. Fra Rigets Stæder sammenkaldte Czaren et Antal Skomagere i Moskov, hvor der vistes dem en ny Methode til Fodtøiets Tilvirkning, og han truede dem med Formueskonfiskation eller med Galeistraf, hvis de vedbleve at anvende den gamle Fremgangsmaade. Admiral Apraxin søgte at sætte en Fabrik for Silkebrokade i Gang. Det lykkedes en Muschik at fabrikere en Lakfernis, der var den bedste i Europa. I Kraft af den russiske Aands Bøielighed vilde det økonomiske Fremskridt være undergaaet en stærk Udvikling, hvis Czaren havde kunnet beskytte de russiske Forretningsmænd mod Adelens Gridskhed og Embedsstandens Udpresninger, hvilket sidste Onde Fletcher allerede i det sextende Aarhundrede havde fremhævet. Ikke desto mindre anlagdes der over tohundrede Fabriker under denne Regjering.

Undervisningsanstalter.

Peter den Store beskjæftigede sig med Folkeundervisningen. Det var det sikkreste Middel til at han kunde forskaffe sig Medhjælpere og Mænd, der kunde fortsætte det af ham begyndte Værk, ligesom det ogsaa var Midlet til, at hans Undersaatter efterhaanden kunde blive fortrolige med de nye Ideer og forsone sig med Reformerne. Han gjorde det især til en streng Forpligtelse for Sønner af Adelsmænd og Præster, at de skulde søge Kundskab og Uddannelse, da det endnu vilde vare længe, inden Oplysningen kunde trænge ud blandt Folkets Mængde. I alle Rigets Provindser blev der oprettet et Antal Skoler, til hvilke Eleverne ved Admiralitetsskolen i St. Petersborg sendtes som Lærere. De Skoler, Czar Peter oprettede, havde alle en praktisk Karakter og vare beregnede paa

det Nyttige. Han tilsidesatte de klassiske Studier og bekymrede sig kun lidet om at skaffe det græsk-latinske Akademi i Moskov Filialskoler. Under hans heftige Kamp mod Fortidens Magter, hastede han med at aabne Rusland i den størst mulige Udstrækning for sine naturlige Forbundsfæller: Vesteuropas Ideer og Videnskaber. De Undervisningsanstalter, han især forøgede, vare Fagskoler af praktisk Karakter, hvor der lagdes Vægt paa Mathematik, Ingeniørkunst og Navigationsvæsen. Den Litteratur, der især tilskyndedes fra Czarens Side, var en Litteratur af Oversættelser, hvorved der paa een Gang blev importeret en Masse europæiske Ideer i Rusland; man kunde ogsaa betegne den som en polemisk Litteratur, der overfor den offenlige Mening i Rusland skulde forsvare Reformernes Sag. Czaren lod en stor Mængde af tekniske Bøger oversætte, idet han til Udførelsen af dette Arbeide benyttede Professorerne ved det græsk-latinske Akademi: Brødrene Likhudis, der havde trukket sig tilbage til Novgorod; ja endog Medlemmer af Synoden. Slige Bøger oversattes i Moskov, man lod dem ogsaa oversætte i Udlandet, og nogle oversattes først paa Czekisk, for at Moskoviterne senere lettere skulde kunne gjengive dem i deres Sprog. Historie, Geografi, Retsvidenskab, Navigation, de militære Videnskaber og Agerdyrkning vare snart repræsenterede i Rusland af talrige oversatte Bøger fra Vesteuropa.

Czar Peter gav selv sine Forfattere Raad, der vidnede om praktisk Sands og litterær Smag. «Man maa vogte sig,» sagde han til Sotov, «for at oversætte Ord for Ord uden at have en fuldstændig Forstaaelse af Texten; man maa læse den omhyggelig igjennem, man maa trænge ind i dens Mening, man maa bringe det dertil, at man kan tænke Forfatterens Ideer om igjen paa Russisk, og kun da maa man bestræbe sig for at gjengive dem.» Han anbefalede Undgaaelsen af lange Udviklinger og unyttige Digressioner, «med hvilke Tydskerne fyldte deres Bøger,

for at disse kunde blive tykkere, men Følgen deraf var, at Tiden spildtes, og Læseren tabte Lysten.» Han forbød Udstrygningen af visse Sider hos Puffendorf, hvor det russiske Barbari fremstilledes: hans Undersaatter skulde nemlig lære at skamme sig over Barbariet, for at de kunde frigjøre sig for det. Czaren lod trykke Bøger i Holland, i hvilke han bestræbte slg for at skaffe Europa bedre Kundskab om Rusland og bibringe det en rigtigere Dom om de indførte Reformer, medens han i Rusland lod offenliggjøre Bøger, gjennem hvilke hans Undersaatter kunde faae Oplysninger om Europa. Han søgte i den Retning ikke blot Hjælp hos den hellige Dimitri, hos Theofan og Theofilakt, der i polemiske Skrifter bekæmpede Overtroen og de mod Staten fjendlige Sekter; men andre Forfattere latterliggjorde paa Theatret, i hvad man kaldte komiske Intermezzoer, alle Fjender af Reformerne. Her saaes de fanatiske Raskolnik'er; Diakonen, der græder over, at man fratager ham hans Sønner for at sende dem til Skolen; Embedsmænd, der fiske i rørt Vande; Tilhængerne af de nedarvede Skikke, der længtes efter den «gode, gamle Tid», i hvilken man ikke kjendte tydsk Dragt og maatte bære langt Skjæg. Peters Søster, Nathalie, sluttede sig til hans Reformværk, idet hun skrev russiske Skuespil. Kjøbmand Pososchkov forfattede en Bog om «Fattigdom og Rigdom», et Slags «domostroi», hvori man kan forfølge de Forandringer, der vare foregaaede i Sæder og Skikke siden Præsten Sylvesters Tid. Pososchkov optræder til Fordel for den undertrykte Bonde; han fordrer Oprettelsen af en Domstol, for hvilken alle Russere skulle være lige, og han forlanger en Reform af Administrationen, saa at Folket kan blive beskyttet mod dem, der bestjæle det offenligt og hemmeligt. Han venter Alt af Czar Peter. «Ulykkeligvis,» siger han, «er der kun faa, der støtte vor store Monark under hans Fremtidsbestræbelser, medens

Millioner af Individer hæmme ham: hvorledes skal da et godt Resultat kunne forventes.»

Czar Peter fremmede Bogtrykkerkunsten, der siden det sextende Aarhundrede kun havde gjort faa Fremskridt i Rusland. Peter opgav det oldslaviske Alfabet, der herefter kun anvendtes til kirkelige Bøger, og han skabte det egentlige russiske Alfabet. Han fik Bogtrykkerpressen forbedret og indkaldte Trykkere fra Holland. Under hans Regjering oprettedes der et nyt Trykkeri i Moskov, saa at der nu var to, fire Trykkerier i St. Petersborg, ligesom der ogsaa anlagdes et Trykkeri i Tschernigov, Stor Novgorod og Novgorod Severski. Før Czar Peter havde man ikke offenlige Blade i Rusland: han grundede «St. Petersborgtidende».

Czaren, der i Vesteuropa havde stiftet Bekjendtskab med Medicinen og Kirurgien, hvilken sidste han udøvede paa sine Hoffolk, idet han trak Tænder ud og foretog Aareladninger, søgte at fremme disse Videnskaber i sit store Rige. Han overdrog Doktor Bidloo Ledelsen af Hospitalerne og Undervisningen af halvtredsindstyve unge Mænd. I Aaret 1718 udstedte han en Ukas, hvori han paabød Opsamlingen af de Stene og Metaller, der vare forsynede med Indskrifter, og som maatte findes i Jorden. Ligeledes fordrede han, at der skulde gjøres Anmeldelse om Misfostre, som fødtes af Mennesker og Dyr. Uvidende Folk, hed det i hans Ukas, tro, at Fødslen af slige Misfostre skyldes en eller anden djævelsk Indflydelse, men det er umulig, thi Gud og ikke Djævelen er alle Tings Skaber. Czar Peter interesserede sig for Geografien. I Aaret 1719 sendte han Forskere til Kamtschatka for at faae det af Leibnitz stillede Spørgsmaal afgjort, om Asien var forbundet med Amerika. Det følgende Aar oprettede han en Skole for Korttegning. Czaren havde ogsaa Fortjenester af den historiske Videnskab. Han befalede 1722, at der skulde foretages en Undersøgelse af alle Klosterarkiverne

og tages Kopi af de gamle Fyrsters eller Czarers Breve. Polykarpov skrev en Ruslands Historie, der begyndte med det sextende Aarhundrede og fik derfor af Czaren en Belønning af tohundrede Rubler. Endelig grundede Czar Peter, der allerede stod i skriftlig Forbindelse med Videnskabernes Akademi i Paris, i Aaret 1724 Akademiet i St. Petersborg og anviste det 25,000 Rubler af Narvas, Dorpats og Pernaus Toldindtægter. Han fordrede, at Akademiet fortrinsvis skulde lægge Vægt paa Sprog og praktiske Videnskaber, og saaledes havde han ogsaa ved Oprettelsen af denne Institution det Nyttige for Øie. Da der ikke paa det Tidspunkt kunde dannes et af Russere bestaaende Videnskabernes Selskab, maatte der indkaldes Akademikere fra Udlandet. Fra Tydskland kom Wolff og Hermann; fra Frankrig Bernouilli og de L'Isle. Saaledes havde man et Akademi i et Land, hvor der endnu ikke fandtes noget Universitet.

St. Petersborgs Grundlæggelse 1703.

St. Petersborgs Grundlæggelse var tilendebragt. Stadens Beliggenhed minder, efter Goethes Bemærkning, om Amsterdams eller Venedigs, dette italienske Amsterdams. Der deler den brede, majestætiske Neva, dette mægtige Afløb for de store Søer i Norden, sig i fire Arme: store Neva, lille Neva, store Nevka, lille Nevka; føier man endnu dertil talrige Bifloder, Fontanka, Okhta og de to Tschernaja'er, saa bliver det nu fjorten Vandløb, en Sø, otte Kanaler og nitten Øer. St. Petersborg er i Ordets sande Betydning en Vand-Stad, der er udsat for frygtelige Oversvømmelser, naar Ladogas og Onegas uhyre Beholdninger udgyde sig over den. Man opfører ikke der nogen Bygning, førend Grunden er gjort fast ved Nedramning af Pæle. Da Peter den Store efter Indtagelsen af Nyenskans kastede sine Blikke paa denne Plads, fandtes der her kun Skov, Sump og Hede, paa hvilken man, efter Digterens Ord, i vid

Omkreds kun saae en enkelt «tschudisk Fisker, den stifmoderlige Naturs Søn kaste sit Net fra den dyndede Flodbred ud i disse navnløse Vande.» De finske Navne, som disse Øer, paa hvilke der senere skulde reise sig Paladser, dengang bare, ere ret betegnende: Kratøen, Birkeøen, Gedeøen, Bøffeløen, den vilde Ø, Mikkels (Bjørnens Øgenavn) Ø. Paa Enissary eller Hareøen byggede Peter den Store 1703 den nye Fæstning (Peter-Pouls-Fæstningen). Han samlede der regulære Tropper, Kosakker, Tatarer, Kalmuker, svenske Krigsfanger, Finner og Bønder fra Rigets Indre, over fyrretyvetusinde Mand. Til det første Arbeide manglede man Værktøi, hvorfor Bønderne maatte benytte Kjæppe eller Hænder. De maatte paa dette sumpige Terræn sove under aaben Himmel; ofte var der Mangel paa Fødemidler; Arbeiderne døde i tusindvis. Derpaa kom der mere Regelmæssighed i Tjenesten. Czar Peter tog selv Bolig i det berømte lille Træhus, fra hvilket han førte Tilsyn med Bygningsværkerne; han lodsede personlig de første hollandske Skibe, der vovede sig ind i disse Farvande; han gjorde Jagt paa svenske Skibe, der vilde forstyrre Arbeidet. Paa Bøffeløen, der nu kaldes Vassili-Ostrov og ligger paa Nevas nordlige Bred, reiste talrige Bygninger sig. Den sydlige Bred, paa hvilken siden den egentlige Stad kom til at ligge, havde man dengang mindre Interesse for. Her byggede man Admiralitetet, hvilket Anna Ivanovna skulde forsyne med et Spir; St. Isakskirken, nu af Marmor og Bronce, dengang af Træ; St. Alexander Nevski Kirken, hvorhen Peter den Store bragte Benene af Svenskernes første Overvinder; Apraxins Hus, i Stedet for hvilket Elisabeth lod Vinterpaladset opføre, og snart aabnede sig der Nevski-Prospekt, der er den prægtigste Boulevard i Europa. Staden befolkedes og byggedes i Kraft af Ukaser, og det forordnedes, at intet muret Hus maatte opføres i hele det russiske Rige, før St. Petersborgs Bygning var tilendebragt. Enhver Godseier, der besad

femhundrede Livegne, skulde opføre et Stenhus paa to Etager; de mindre Formuende sloge sig sammen om at bygge et Hus paa fælles Bekostning. Ethvert Fartøi, som vilde lande, maatte medbringe et vist Antal Mursten; thi Sten manglede paa disse Hedestrækninger. Der savnedes ogsaa Kvæg- og Hestefoder, hvorfor Czar Peter opmuntrede til Seilads paa Floden og Kanalerne. Enhver Indbygger skulde have sin Baad, og man kunde kun komme til Hoffet ad Vandveien.

I Aaret 1706 skrev Czar Peter til Mentschikov, at Alt gik fortræffelig, og at det «forekom ham, at han der var i Paradis.» Han smykkede Fæstningens Kirke med egenhændigt Elfenbensarbeide, han ophængte der de fra Svenskerne erobrede Faner; han indviede der sin lille Baad, «den russiske Flaades Stamfader», og, idet han brød med Traditionen, i Følge hvilken Fyrsterne skulde bisættes i St. Mikaelskirken i Moskov, udpegede han i St. Peter-Pouls-Kirken Pladsen, hvor hans egen og hans Efterfølgeres Sarkofager skulde staa. «For den nye Hovedstad,» siger Puschkin, «har Moskov bøiet Hovedet, ligesom en keiserlig Enke bøier sig for den unge Czarinde.»

St. Petersborg havde ikke blot en Fjende i Svenskerne, men ogsaa i Oversvømmelserne. Jordbundens Overflade var trods den uafbrudte Tilførsel af Fyld, endnu ikke bleven høinet tilstrækkelig; den farlige Flod var endnu ikke bleven inddæmmet med Granitkaier. I Aaret 1705 blev næsten hele Byen oversvømmet; 1721 vare alle Gaderne seilbare, og Czar Peter var nær ved at drukne paa Nevski-Prospekt. Reformernes Fjender, der vare forbitrede over Moskovs Tilsidesættelse, glædede sig over disse Ulykkestilfælde og forudsagde, at denne tydske Stad, der var bygget af Fremmedes Hænder og besudledes af kjætterske Templer, vilde forsvinde i Bølgerne: man vilde en Gang forgjæves søge efter Stedet, hvor den forbandede Stad havde staaet. Endog i Slutningen af Czar Peters Regjering

var det den almindelige Mening, at Hoffet og Adelen, efter hans Død, vilde vende tilbage til Moskov, og at Flaaden og Staden, som Czaren havde skabt, vilde blive opgivne. Men Begivenhederne skulde vise, hvor falsk denne Antagelse var: den Stad, hvortil Czaren havde lagt Grunden paa det nylig erobrede Terræn, er vedbleven at være Keiserrigets Hovedsæde. Rusland er næsten den eneste Stat, der har bygget sin Hovedstad ved selve sin Grændse. St. Petersborg skulde ikke blot blive det mod Vesten vendte Vindue; men det skulde ogsaa blive Midtpunktet for Ruslands Gjenfødelse. Friere og fuldstændigere end i det hellige Moskov, hvor Alt mindede om Fortidens Overleveringer og Erindringer, kunde Czar Peter i St. Petersborg bringe Tolerancen for den protestantiske eller den katholske Religion og Sympathien for de Fremmede, der stedse vare afskyede i Moskov, til at seire; han kunde hist lettere bringe Adelen til at anlægge tydsk Dragt, til at tale Vesteuropas Sprog, til at dyrke Videnskaber og nyttige Kunster og til samtidig med den nationale Kaftan at afføre sig de gamle Fordomme. I Moskov, Czarernes Stad, vare de Fremmede indskrænkede til den tydske «slobode»; i St. Petersborg, Keisernes Stad, blandede det russiske og det fremmede Element sig med hinanden og gjennemtrængte hinanden.

Fem og tyvende Kapitel.

Peter den Stores sidste Aar.

(1709—1725.)

Karl den Tolvte, der i Løbet af de fem Aar, som fulgte efter Slaget ved Narva, havde draget om i Polen, opholdt sig efter Slaget ved Pultava i fem Aar i den

tyrkiske Stad Bender (1709—1714). Peter benyttede denne anden Frist med ligesaa megen Energi som den første. Karl den Tolvtes polske Forbundsfælle, Kong Stanislaus Leszczinski, flygtede til Stettin, og August af Sachsen holdt igjen sit Indtog i Varschov. Mod Nord fuldførte Czar Peter Erobringen af Estland og Livland og bemægtigede sig en Del af Finland, hvorved han baade til høire og til venstre gav den Udgang, han havde aabnet sig til Østersøen, et bredere Grundlag. Han erobrede ikke Kurland, der var Polens Vasalstat, men han forberedte dets Forening med Rusland, idet han istandbragte et Ægteskab mellem Hertugen og sin Broderdatter Anna Ivanovna.

Karl den Tolvte søgte ved skriftlig Henvendelse til Sultan Akhmed den Tredie og ved Polakken Poniatovskis Afsendelse til Konstantinopel at tilskynde Tyrkiet til Krig mod Rusland, og disse Bestræbelser kom den franske Gesandt Désaleurs og Tatarkhanen paa Krim i Møde. Sultanen vilde tilbageerobre Asov. Czar Peter erfarede, at hans Gesandt var bleven kastet i de Syv Taarne. Den nye Storvezir, Mehemet Baltadschi, samlede paa Sletten ved Adrianopel en Hær, og Krigen erklæredes. Czar Peter modtog næsten med Glæde denne Krigserklæring. Rusland kom i heftig Bevægelse ved Tanken om, at de gamle russiske Fyrsters Vei igjen skulde betrædes, at det skulde marschere mod «Keiserstaden» (zargrad), for at befri Orientens Kristne, udrydde de gamle Fjender af det slaviske Navn og fordunkle Ivan den Skrækkeliges Berømmelse. I den orientalske Verden ytrede sig en dyb Gæring: Hospodaren af Moldau, Kantemir, og Hospodaren af Valakiet, Kantakuzenos, Serberne, Montenegrinerne og Grækerne længtes efter en Befrier. Peter den Store, der blev reven med af sin Begeistring, gjorde sig i Aaret 1711 skyldig i den samme Feil som Karl den Tolvte 1709. Han gjorde Regning paa den tvivlsomme Hjælp, som han kunde finde i barbariske og tyndt befolkede Lande og afventede ikke

den paalideligere Understøttelse af tredivetusinde Mand, som Kong August havde lovet ham. Han overskred Dniester, fandt Moldau næsten folketomt, Markerne hærgede af Græshopper, intet Mundforraad og Hospodaren lige saa tvivlraadig og afmægtig, som Mazeppa i sin Tid havde været det. Kantemir, der blev forladt af en Del af sine Bojarer, ankom til den russiske Leir, ledsaget af faa Mænd. En ny Hospodar i Valakiet, Brankovan, erklærede sig for Sultanen. I Spidsen for 38,000 udmattede, nødlidende Soldater saae Peter sig pludselig ved Pruth omringet af 200,000 Tyrker og Tatarer. Alligevel lykkedes det den forholdsvis lille russiske Styrke at tilføie Storveziren et Nederlag, der kostede 7,000 Tyrker Livet. Men Situationen var dog som en Følge af Fjendens uhyre numeriske Overlegenhed fortvivlet, og i den af Saarede og Kvinder opfyldte Leir herskede Raadvildhed. Czarinde Katharina løftede nu det sunkne Mod. Hun samlede Penge og alle de Juveler, hun kunde finde, bestemte dem til en Gave for Storveziren og opfordrede Czaren til at sende Underhandlere til denne. Disse havde Befaling til at gaae ind paa de Betingelser, Tyrkerne vilde stille: Tilbagegivelsen af Asov og Livland, ja endog af Estland og Karelien; hvorimod Ingermanland ikke maatte ofres, thi det vilde være det Samme som Udleveringen af den nye Hovedstad; hellere skulde Pskov ofres. Czar Peter var rede til at give efter i det polske Spørgsmaal. Men hvis Tyrkerne forlangte, at Russerne skulde overgive sig paa Naade og Unaade, var man fast besluttet paa at gjennembryde de fjendlige Rækker, om det endog skulde koste den sidste Mand. Storveziren stillede ikke saa store Fordringer: han nøiedes med Tilbagegivelsen af Asov, med Sløifningen af de i dets Nærhed anlagte Fæstninger og med Løftet om, at Karl den Tolvte ikke skulde blive foruroliget under Tilbagereisen til sine Stater. Det var Freden i Husch, der vakte almindelig Glæde i den russiske Hær, men hos Peter efter-

lod en Tungsindighedens Skygge (1711). Han var kommen for at befri Balkanhalvøens Kristne, men han blev tvungen til et Slags Kapitulation og til at udlevere Asov, hans første Erobring, hvad der medførte Opgivelsen af den her nylig grundede Sømagt. Men han skaffede sig Opreisning paa en anden Kant.

I Aarene 1712 og 1713, medens Frankrig gjennemgik en høist alvorlig Krise under den spanske Arvefølgekrig, trængte Russerne i Forening med deres donske og sachsiske Forbundsfæller, Svenskerne ud af Forpommern. I Mai 1713 forlod en russisk Flaade paa tohundrede Galeier, der kommanderedes af Apraxin, og paa hvilken Peter den Store tjente som Viceadmiral, Neva, indtog Helsingfors og den finske Hovedstad Åbo, hvis Bibliothek blev sendt til St. Petersborg, og udskibede en Hær, der slog Svenskerne ved Tammersfors. 1714 seirede Czaren over en svensk Eskadre ved Hangø Odde og besatte Åland. Endog Stockholm følte sig truet; thi Russerne vare kun femten Mil fra denne den svenske Hovedstad. Russernes Indtagelse af Fæstningen Nyslott fuldendte Erobringen af det sydlige Finland. Kong Karl den Tolvte, der ilede hid fra Bender, ankom til Stralsund, som beleiredes af Danske, Sachsere og Preussere. Staden maatte overgive sig, hvilken Skjæbne ogsaa ramte Wismar. Kongen af Preussen havde altsaa sluttet sig til Sverrigs Fjender. Det Samme var Tilfældet med Kurfyrsten af Hannover, Kong Georg af England, der kjøbte Bremen og Verden, som de Danske havde besat. Efter at Sverrig saaledes havde mistet sine Besiddelser i det tydske Rige, stode Bestemmelserne i den westfalske Fred paa Spil. Den nordiske Krig, der for kort Tid siden havde været indskrænket til den østlige Del af Østersøen, blev nu en europæisk Krig og udsatte Kontinentets Ligevægt for Fare. For første Gang optraadte russiske Hære i Nordtydskland. Czar Peter, der havde bortgiftet sin ene Broderdatter, Anna Ivanovna, til Hertugen af Kurland, fik

et Ægteskab i Stand mellem sin anden Broderdatter, Katharina Ivanovna, og Hertug Karl Leopold af Mecklenburg, der i Czaren søgte en Støtte mod sine Landstænder. Nordtydskland syntes nærved at komme under moskovitisk Overherredømme, ligesom det i det syttende Aarhundrede var bleven bragt under svensk. Czarens Forbundsfæller begyndte at frygte hans Ærgjerrighed; Hannover og Danmark mistænkte ham for at nære Erobringsplaner med Hensyn til Mecklenburg. Czaren følte, at han maatte søge sin Støtte andet Steds og i et Spørgsmaal, der var blevet europæisk, skaffe sig europæiske Alliancer. Det var den Gang, at Baron Görtz, Karl den Tolvtes ledende Minister, gjorde Skridt til at hidføre en Forsoning mellem Sverrig og Rusland, og han drømte endog om at benytte Kong Karl mod det hannoveranske Dynasti i England, der skulde styrtes og afløses af Stuarterne. Peter den Store havde desuden ønsket at nærme sig til Frankrig. I Aaret 1711 havde han sendt Gregor Volkov til Ludvig den Fjortende for at anmode denne om Mægling. Men den store Konge havde bundet sig altfor stærkt ved den svenske Alliance, hvis Forpligtelser Karl den Tolvte imidlertid kun slet havde opfyldt. Efter Kong Ludvigs Død overtog Hertugen af Orleans Regentskabet for den mindreaarige Ludvig den Femtende. Czar Peter besluttede at reise til Versailles: hans Agent ved det franske Hof Sotov forsikrede ham om Regentens venlige Tænkemaade. Czaren kunde da gjøre sig Haab om Afslutningen af en Alliance med et mægtigt Kongerige, og maaske kunde et fremtidigt Ægteskab mellem hans Datter Elisabeth og den unge Konge aftales. Peter den Store tiltraadte sin anden Reise til Vesteuropa under ganske andre Betingelser, end Tilfældet havde været med den første. Han var ikke mere den unge halvbarbariske Fyrste, som herskede over en næsten ukjendt Stat i Østeuropa; han stod nu som Seirherren ved Pultava og Hangø, som et stort Folks Reformator, som Grundlæggeren

af en ny Hovedstad og et nyt Rige, som Overhovedet for en af Europas store Nationer.

«Denne Monark,» fortæller Saint-Simon, «beundredes i Paris for sin overordenlige Videbegjærlighed, hvormed han søgte at skaffe sig Oplysninger om Administrationen, Handelen, Undervisningsvæsenet og Politiforvaltningen; hans Kundskabstrang strakte sig til Alt, og han ringeagtede Intet. Alt hos ham vidnede om hans omfattende Indsigt og skarpe Tænkeevne. Han forbandt paa en overraskende Maade Majestæt og Stolthed med et vindende Væsen. Han besad en utvungen Nedladenhed; men der hæftede Noget af hans Lands gamle Barbari ved ham, hvad der ytrede sig i hans stundom overilede, barske Optræden, der ikke tillod nogen Indvending eller Modsigelse. Ved Taflet opførte han sig ofte paa en liden sømmelig Viis, og hvad der fulgte efter bar Raahedens Stempel. Hyppig optraadte han med stor Hensynsløshed og lagde en udpræget Selvherskerfølelse for Dagen. Ønsket om at se Alt uden dog at være udsat for Mængdens Blikke, bevægede ham til at benytte Drosker, i hvilke han kjørte omkring i Staden og dens Omegn. Czar Peter var høi af Skikkelse, velbygget og temmelig mager; hans Ansigtsform var rund, Panden høi, Øienbrynene smukke, Næsen, der var tyk i Spidsen, havde en passende Længde, og Læberne vare temmelig fyldige; han havde en rødligbrun Ansigtsfarve; store, sorte, gjennemtrængende Øine, og hans Blik var, naar han vilde, majestætisk og venlig, men ellers strengt, ja vildt; undertiden gav en krampagtig Trækning hans Øine og Ansigt et Udseende, der indgjød Skræk. Hele hans Væremaade og Optræden vidnede dog om hans Aand og hans Storhed og var ikke uden en vis Ynde. Har bar kun en Lærredskrave, en rund, brun, svagt pudret Paryk, der ikke naaede til hans Skuldre; han var iført en brun, tætsluttende Frakke med Guldknapper, Vest, Benklæder og Strømper, men ikke Handsker og

Manchetter; Ordensstjernen havde han uden paa Frakken, Baandet under denne; hans Frakke var ofte ganske opknappet, og selv naar han var ude, gik han uden Hat. Men under al denne Simpelhed og Jævnhed kunde man dog, hvad enten han befandt sig i et daarligt Kjøretøi eller i et Selskab af Folk som flest, ikke tage feil af det Storhedspræg, der var ham naturligt.»

Czar Peter besøgte Regenten og den lille Konge, Ludvig den Femtende, hvem han til Hofmændenes store Forbauselse sluttede i sine Arme. Han skrev til sin Gemalinde Katharina: «Kongen er kun to Tommer høiere end vor Dværg Luki; han vækker Opmærksomhed ved sin Vext og sit Ansigt og er temmelig klog af sin Alder.» Czaren ringeagtede alt Modevæsen og unyttig Luxus, og beskjæftigede sig kun med Videnskab, Militærvæsen, Handel og Statslivet i dettes forskjellige Forgreninger. Han undlod at aflægge Besøg hos Prindserne af Blodet, hvorimod man fandt ham i Guldsmedes og Hjulmænds Udsalg. Han smagte paa Invalidernes Suppe, slog dem paa Skuldrene og behandlede dem som Kammerater. Gobelinsvæverierne, Observatoriet, den kongelige Have, de i ophøiet Arbeide udførte Planer af de franske Fæstninger, Arbeiderne paa Svingbroen og Fabriken i Marly, Alt fængslede hans Opmærksomhed. I Mønten slog man i hans Nærværelse en Medaille med hans Billede og med Omskriften: «Vires acquirit eundo». Han overværede et Møde af Videnskabernes Akademi, der valgte ham til Medlem. Han rettede egenhændigt i et Kort over Rusland, som man rakte ham. Han omfavnede i Sorbonne Richelieus Buste og forlangte at se Madame de Maintenon, som et Slags «Relikvie» fra den store Konges Tid.

Men Hovedformaalet, der havde draget ham til Paris, naaede han ikke ganske. Han søgte en Forbundsfælle mod Georg den Første; men Alliancen med England var den Gang Grundlaget for Frankrigs Udenrigspolitik. «Czaren,»

siger Saint-Simon, «var lidenskabelig stemt for en Forbindelse med Frankrig. Intet havde kunnet være fordelagtigere for vor Handel og for vor Anseelse i Norden, i Tydskland og i hele Europa. Kong Georg frygtede af Hensyn til sine tydske Lande Czaren, Holland nærede stor Respekt for ham, og Keiseren maatte stedse tage ham med i sine Beregninger. Man kan ikke nægte, at han spillede en stor Rolle i Europa og i Asien, og at Frankrig vilde have draget umaadelig Fordel af en Alliance med ham. I lang Tid har man havt Grund til at angre, at vi have ladet os forlokke af England, medens Rusland taabeligt er bleven ringeagtet af os!»

Trods den overordenlige Indflydelse, Abbed Dubois udøvede paa Regenten, lykkedes det dog de Befuldmægtigede, Czar Peter havde sendt efter sin Tilbagereise til Rusland, at faae afsluttet en Handelstraktat med Frankrig (1717). De to Magter erklærede desuden, i Forening med Preussen, at de i Fællesskab vilde garantere Traktaten i Utrecht og den eventuelle Fred i Norden; de udkastede Grundtrækkene til en defensiv Alliance, om hvis Enkeltheder der skulde træffes yderligere Forstaaelse. Senere, efter at Czaren var bleven kompromitteret ved sin Deltagelse i Gørtz's og den spanske Ministers, Alberonis, Planer, afkjøledes Forholdet mellem Frankrig og Rusland. Imidlertid blev der dog knyttet en regelmæssig Forbindelse mellem de to Lande: Kurakin og senere Dolgoruki bleve udnævnte til Gesandter i Paris, Campredon repræsenterede Frankrig i St. Petersborg. Senere bragtes et Ægteskab mellem Czarens Datter, Prindsesse Elisabeth, og Ludvig den Femtende i Forslag. Ved Fredsslutningen mellem Rusland og Sverrig stillede Frankrig sig til en vis Grad velvilligt overfor hint.

Den svenske Minister Gørtz søgte at tilveiebringe en Forsoning mellem Czar Peter og Karl den Tolvte. I Foraaret 1718 var en Fredskongres bleven aabnet paa Lofø,

en af Ålandsøerne. Bruce og Ostermann mødte paa Ruslands Vegne, Gørtz og Gyllenborg paa Sverrigs. Men Underhandlingerne trak i Langdrag, og imidlertid faldt Karl den Tolvte den 11te December 1718 under Beleiringen af Fæstningen Frederikssten ved Frederikshald i Norge. Stænderne i Stockholm udelukkede Kong Karls Søstersøn, Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp, fra Thronfølgen, og gave Kronen til den afdøde Konges yngste Søster, Ulrikke Eleonore, der var gift med Prinds Frederik af Hessen. Den enevældige Kongemagt afskaffedes, og en Forfatning indførtes, der berøvede Kronen næsten al Myndighed og hidførte en halvtredsindstyveaarig Afmagtsperiode for Sverrig. Magtens Tyngdepunkt forlagdes til Rigsdagen, der var sammensat af Repræsentanter for de fire Stænder: Adel, Geistlighed, Borgere og Bønder, men den førstnævnte Stand havde den overveiende Indflydelse. Ulrikke Eleonore gav i April 1720 Afkald paa Kronen, hvorpaa Stænderne, efter at dennes Myndighed yderligere var indskrænket, valgte hendes Ægtefælle Frederik af Hessen til Konge. Aaret forinden var Gørtz, der anklagedes for at have styrtet Landet i Ulykke og misbrugt sin Indflydelse hos Karl den Tolvte, bleven henrettet i Stockholm. Den nye svenske Regjering sluttede Fred med England, Preussen, Danmark og Kong August af Polen. Nu stod kun Peter den Store tilbage som Fjende, og han fornyede, for at tvinge sine Fredsbetingelser igjennem, 1720 de Hærgninger og Plyndringer paa Sverrigs Østkyst, der allerede vare begyndte det foregaaende Aar, under Kommando af General Apraxin. Syv Kjøbstæder og ethundredeogfemogtredive Landsbyer foruden mangfoldige Herregaarde lagdes i Aske. Kabinettet i Stockholm maatte endelig give efter. Ved Freden i Nystad den 10de September 1721 afstod det Ingermanland, Estland, Livland og en Del af Karelien i Finland til Czar Peter. Ved denne Fredslutning hævnedes Ivan den Skrækkelige og Alexei Mikailovitsch.

Da Czar Peter følte sine Skuldre befriede fra denne tyveaarige Krigs uhyre Byrde, begav han sig selv til St. Petersborg for at meddele Folket den glædelige Efterretning om Freden; han steg op paa en Estrade og drak paa sine Undersaatters Sundhed. I Løbet af en hel Uge fulgte Fest paa Fest og Maskerade paa Maskerade. Peter lod i sin Glæde Krudt til en Værdi af tolvtusinde Rubler gaae op i Røg, han maskerede sig, dandsede paa et Bord og sang Viser. Senatet, der traadte sammen med den hellige Synode til et stort Fællesmøde, tillagde Czaren Titlen: «den Store, Fædrelandets Fader og alle Ruslandes Keiser.» Theofan Prokopovitsch holdt i den Anledning en af sine smukkeste Taler.

Czar Peter tænkte stadig paa at gjøre Rusland til Midtpunktet for Kommunikationen mellem Asien og Europa. Han havde erobret Østersøens Kyster, men han maatte have en Skadeserstatning for Tabet af Asov og aabne sig Adgang til i det mindste et af de sydlige Have. Persien, der var Herre over det kaspiske Hav, var den Gang et Bytte for Anarki under en afmægtig Schah, mod hvem Oprørere reiste sig paa alle Kanter. Russiske Kjøbmænd vare blevne plyndrede, og Czar Peter benyttede dette som Paaskud til at bemægtige sig Derbent. Han kommanderede selv Expeditionen, der seilede ned ad Volga, fra Nischni til Astrakhan (1722). Efterat han havde forladt Expeditionen, fortsatte denne Operationerne. Russerne indtoge Baku, indblandede sig i Persiens indre Anliggender, lovede Schahen Hjælp mod hans Fjender og besatte Daghestan, Gilan og Masenderan, Rescht og Astrabad.

Familieanliggender. Eudoxia. Alexei. Katharina.

Peter den Stores sidste Aar formørkedes af sørgelige Familiebegivenheder. Han var i en Alder af sytten Aar bleven formælet med Eudoxia Lapukhin, der hørte til en Familie, som var den gamle Tingenes Orden hengiven. Da hun

delte sine Slægtninges Anskuelser, blev hun Czaren forhadt. Efter Indtagelsen af Asov tilkjendegav han hende, at han ikke mere vilde se hende i Paladset, og at hun skulde trække sig tilbage til Pokrovski-Klostret i Susdal. Senere lod han sig skille fra hende for at ægte Katharina. Men Eudoxia var dog, skjøndt forviist og fraskilt, en Magt: i Folkets og en Del af Geistlighedens Øine vedblev hun alene at være Czarens lovlige Hustru: hun var Moder til en Czarevitsch, Alexei, paa hvis Karakter og Aand hun under Czarens hyppige Fraværelser havde udøvet den sørgeligste Indflydelse. Efter at Eudoxia var bleven fjærnet, tog Czaren sig mere af sin Arvings Opdragelse og gav ham udenlandske Lærere. Men det var for sent; Alexei var allerede en ung Mand med indskrænket Synskreds, han var uvirksom, doven, haardnakket og svag af Fatteevne; Reformatorens Søn var kun en Lapukhin. Medens Czar Peter færdedes paa Valpladserne i Finland, Lithauen og Ukraine, omgav Alexei sig med Munke og religiøse Sværmere; man søgte at indynde sig hos ham ved at nedsætte Reformerne og de nye Love. Han ægtede mod sin Villie i Torgau Charlotte af Brunsvig, idet han lovede sig selv, at han en Gang vilde lade Ophavsmændene til dette Ægteskab henrette. Da hans Fortrolige advarede ham mod at støde de Store fra sig, svarede han: «Jeg spytter paa dem, jeg har Folket for mig; naar min Fader døer, vil jeg hviske Noget i Øret paa Ærkebiskopperne, og de ville gjentage det for Præsterne, som igjen ville sige det til deres Sognebørn, og man vil gjøre mig til Czar, selv om det skulde være mod min Villie.» Paa sin Reise til Tydskland havde han ikke villet lære Noget; han gjennemborede sin Haand for ikke at blive nødsaget til at tegne; for at han kunde leve i Lediggang, paaberaabte han sig et svagt Helbred. Czar Peter søgte at føre ham ind paa den Reformvei, han havde valgt. «Bekymringen for Fremtiden tilintetgjør den Glæde, som mit nuværende

Held vækker; jeg seer, at Du foragter Alt, som kan gjøre Dig værdig til at regjere efter mig. Hvad Du kalder Udygtighed, betegner jeg som Oprør, thi Du kan ikke undskylde Dig med Mangel paa Aand og svagt Helbred. Vi have udelukkende ved krigersk Virksomhed arbeidet os frem af Mørket og lært andre Nationer at anerkjende og agte os, og Du vil ikke engang høre Tale om krigerske Øvelser. Hvis Du ikke forandrer Opførsel, saa vid, at jeg vil udelukke Dig fra Thronfølgen; jeg har aldrig skaanet mit Liv for Fædrelandet og mine Undersaatter og vil heller ikke fremtidig gjøre det; troer Du, at jeg vil skaane dit? Som Arving foretrækker jeg en værdig Fremmed for mit eget Blod, naar dette ikke duer.» Alexei vedblev at sige, at han hverken havde Hukommelse eller Helbred, og at han foretrak at blive Munk. Hans Fortrolige, Kikin, raadede ham til, at han skulde forstille sig og lade sig indespærre i et Kloster. «Man kan jo forlade det igjen,» sagde hun til ham, «man nagler ikke Kutten fast paa Eders Hoved.» Medens hans Fader reiste i Vesteuropa, flygtede Czarevitschen til Tydskland med sin Elskerinde, den livegne Kvinde Eufrosine. Han begav sig til Svogerens, Keiser Karl den Sjettes Hof i Wien, hvor man lovede ham Taushed og et skjult Tilflugtssted. Han opholdt sig saaledes hemmeligt først paa Slottet Ehrenberg i Tyrol, dernæst paa Slottet St. Elmo ved Neapel. Alligevel fandt endelig hans Faders Udsendinge, der ledte efter ham, hans Spor, og Tolstoi havde en Sammenkomst med Czarevitschen. Han forsikrede denne om Faderens Tilgivelse og bevægede ham til at følge med tilbage til Moskov.

Czar Peter sammenkaldte strax en af Repræsentanter for de tre Stænder bestaaende Forsamling i Kreml, han lod Fangen føre frem og tvang ham til at undertegne et Dokument, i hvilket han udtrykkelig gav Afkald paa Kronen. Han maatte desuden angive sine Medskyldige, og Forhørene afslørede Ting, der gjorde det dybeste Ind-

tryk paa Czaren. Alexei var Midtpunktet for en stadig Sammensværgelse mod hans Reformer; alle de, der ved Czarens Død vilde tilintetgjøre hans Værk, satte deres Haab til ham. Hvis Alexei havde samtykket i at gaae i Kloster, havde han kun gjort det i Haab om snart at kunne forlade det. Hans Afkald paa Thronen var ikke alvorlig ment. Alexei var ikke sin egen Herre; han blev behersket af Faderens Fjender, der bevægede ham til at frafalde sine Forpligtelser. Czar Peter vidste desuden, at Alexei i Wien havde søgt om Keiserens bevæbnede Beskyttelse, og at han, da der udbrød Mytteri i den russiske Hær i Mecklenburg, var traadt i Forbindelse med Ophavsmændene og ventede at blive kaldt til Leiren. Alexei havde ønsket Faderens Død, og hans Skriftefader Barlam havde sagt: «Vi ønske den Alle»! Snart opdagede man de Traade, der forbandt Czarevitschens Palads med den fraskilte Czarindes Kloster. Eudoxia blev i Klostret ikke behandlet som Nonne men som Czarinde: hun var der Midtpunkt for et Hof af Misfornøiede, bar verdslig Dragt og lod sig i Bønnerne nævne som Herskerinde. Dositheus, Ærkebiskop af Rostov, havde forudsagt hende Czarens nær forestaaende Død; for at fremskynde denne Begivenhed havde Arkimandriten Peter kastet sig Hundreder af Gange ned for Helgenbilleder. Disse Enkeltheder vise os, hvor overtroisk det gamle Rusland var. En vis Glebov, der havde korresponderet i Chifreskrift med Czarinden og forberedte Skrifter, der skulde ophidse Folket, tilstod, at han var hendes Elsker og skulde ægte hende efter Czarens Død. Hendes Slægtninge, deriblandt hendes Broder Abraham Lapukhin, vare indviede i disse Intriger. Czar Peter tilintetgjorde ved en Række Dødsdomme denne Rede af Sammensvorne. Glebov blev spiddet, Dositheus radbrækket, Lapukhin underkastet Tortur og henrettet, hvilken Skjæbne ogsaa ramte tredive andre Personer; Eudoxia blev pidsket og indespærret i Schlüsselburg.

Efter alle disse Afsløringer antog Czarevitschens Sag en anden Karakter; der kunde nu ikke mere være Tale om Mildhed. Czar Peter havde nu overfor sig ikke blot en ulydig og indskrænket Søn, men en Forræder, der var bleven Overhovedet for de indre Fjender og havde paakaldt Udlandets Indblanden mod Czaren. Peter den Store maatte træffe Valget mellem sin Søn og sit Reformværk; thi Alexei havde lovet, at han vilde opgive St. Petersborg, Flaaden og de erobrede svenske Provindser og vende tilbage til Moskov. Der var ingen Udsigt til, at man efter Czar Peters Død skulde kunne afholde Alexei fra den af ham paatænkte Reaktion. Fra nu af optraadte Faderen kun som en ubønhørlig Dommer overfor Sønnen. Alexei fik to Gange Knut, og en Domstol, bestaaende af de høieste Statsembedsmænd, dømte ham til Døden (1718). To Dage efter den 27de Juni erfarede man, at Czarevitschens Tilværelse var afsluttet. Om hans Dødsmaade findes der i Erindringerne fra den Tid de forskjelligste Beretninger. Snart hedder det, at han var bleven halshugget med en Øxe eller kvalt med sit Halstørklæde, snart fortælles der, at han døde af et apoplektisk Slag, medens andre sige, at at han faldt som Offer for en Underlivsbetændelse. Vist er det, at Czaren paa den skjæbnesvangre Dags Morgen lod Sønnen føre frem for en Kommission, der var sammensat af ni af Statens høieste Embedsmænd. Hvad der foregik her, er forbleven en uigjennemtrængelig Hemmelighed. Det antages, at man ved Anvendelse af Knut har villet aftvinge Czarevitschen nye Tilstaaelser, og at han er død som en Følge af denne Mishandling.

Czar Peter havde allerede en anden Familie. I Aaret 1702 havde Russerne ved Plyndringen af Marienburg taget en ung Pige til Fange. Om hendes Livsstilling, Oprindelse og Nationalitet hersker der Uoverensstemmelse mellem de skriftlige Kilder. Det Sandsynligste er, at hun var en Livlænderinde af en livegen Familie Skovronski, at hun

havde tjent som Pige hos Pastor Glück, og at hun havde været forlovet med en svensk Dragon. Dette keiserlige Levnetsløb begynder i Dunkelhed og Skjændsel. Den fangne Pige gik fra Haand til Haand, hun var sukcessive Scheremetievs og Mentschikovs Maitresse og blev af Sidstnævnte afstaaet til Peter den Store. Skjøndt hun var uvidende og fuldstændig blottet for boglig Dannelse, indtog hun dog Czaren ved sin livlige Aand, sin sikre Dømmekraft og en vis Frihed og Eventyrlighed, der stod i Modsætning til det russiske «terems» Sæder, og derved banede denne lutherske, livegne Kvinde sig Vei til at blive det nye Ruslands fremtidige Keiserinde. Hendes hemmelige Ægteskab med Czaren modtog sin Indvielse ved Pruth, under de tyrkiske Batteriers Ild. Til Minde om de Tjenester, som Katharina den Gang gjorde Czaren og Fædrelandet, stiftede Peter den Store Ordenen «for Kjærlighed og Troskab», og han formælede sig høitidelig med hende i Aaret 1712. Han dristede sig dog ikke til at tage hende med paa sin Reise til Frankrig. Modsætningen havde været for stor mellem den stolte, franske Adels Damer i Versailles og denne fremmede, livegne Kvinde, mellem Skjønaander som Sevigné og Deffaud og denne Keiserinde, som ikke en Gang kunde skrive sit Navn, mellem den forfinede franske Elegance og dette Fruentimmer, som Markgrevinden af Bayreuth beskriver saaledes: «Czarinden var lille og undersætsig, stærkt brunladen, og hun var blottet for Ynde i Holdning og Væsen. Man kunde ved første Øiekast gjætte hendes lave Oprindelse. Efter Dragten at dømme, skulde man have taget hende for en tydsk Skuespillerinde. Hendes Kjole var kjøbt i en Marskandiserbod; den var af et gammeldags Snit, malproper og overlæsset med Guldstads. Hun bar et Dusin Ordener og ligesaa mange Helgenbilleder eller Medailloner med Relikvier, hæftede paa Kjolen fra øverst til nederst, saa at man, naar hun gik, troede at høre et Mulæsel.»

I Aaret 1721 udstedte Czar Peter den berømte Ukas, som tilkjendte den russiske Hersker Ret til at udnævne sin Efterfølger, og saaledes afveges her fra Arvelighedens Princip, der synes at være selve Monarkiets Væsen. Czar Peter paakaldte som Præcedens Ivan den Store og mindede om Alexeis «absalonske Oprør». Theofan Prokopovitsch skrev, til Retfærdiggjørelse af Czarens Forordning, sin Bog: «Om Herskervilliens Ret» (prawda woli monarchei). Med Katharina havde Peter to Sønner, Peter og Poul, der døde tidlig, og to Døtre, Anna, der blev gift med Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp, og Elisabeth, der blev Keiserinde. Desuden havde Alexei, hvis Hustru var Prindsesse Charlotte af Brunsvig, efterladt en Søn, der senere besteg Thronen som Peter den Anden, men dengang kun nævntes sidst i de offentlige Bønner. I Aaret 1723 udstedte Peter den Store et Manifest, hvori han mindede om de Tjenester, Katharina havde ydet, og han kronede hende høitidelig som Keiserinde. Det var denne mærkværdige Løbebanes Høidepunkt. Kort efter var hun nærved at blive styrtet; Czaren troede at have Bevis for Utroskab fra hendes Side og talte om at forstøde hende. Han havde endnu ikke gjort Brug af den Ret, han 1721 havde vindiceret sig, og han havde ikke udnævnt sin Efterfølger. Hans Helbred var bleven nedbrudt som en Følge af anstrengende Arbeide og Udsvævelser, men derfor skaanede han sig ikke. Han styrtede sig, en Dag i Frostveir, indtil Bæltestedet ud i Vandet for at redde en Baad, der var i Fare. Han blev syg, men kom sig. Da forkjølede han sig paa ny ved «Vandindvielsens Fest» og døde den 8de Februar 1723, uden at han havde kunnet diktere eller nedskrive sin sidste Villie. Han var kun treoghalvtredsindstyve Aar gammel.

Czar Peter var fremfor Alt en Kampens Mand, han var, med sin høie Skikkelse, sine kraftige Lemmer, sit stærke og hidsige Temperament og sin kraftige Tømmermandshaand, skabt for Kampen. Hans Liv var en Be-

kæmpelse af Fortidens Magter, en Kamp mod den uvidende Adel, mod Geistlighedens Fanatikere, mod Folket, der fandt Behag i sit Barbari og sin nationale Isolering, mod Kosakkerne og Strelitzerne, der repræsenterede den gamle Hær, mod Raskol, der var Repræsentanten for den gamle Overtro. Denne Kamp, for hvilken Rusland var Skueplads, gjentoges i hans Familie: den begyndte med hans Søster Sofie og fortsattes af hans Hustru Eudoxia og af hans Søn Alexei. Idet Czar Peter gik fuldstændig op i sin vanskelige Opgave, lod han hele sit Liv igjennem haant om Pragt og Luxus. Ruslands første Keiser, Grundlæggeren af St. Petersborg, glemte at bygge sig et Palads; hans Yndlingsbolig Peterhof mindede om en velstaaende, hollandsk Borgers Villa. Hans Taffel var tarveligt; i sine Øl- eller Brændevinsgilder søgte han en Stimulans eller en Adspredelse. Folket har bevaret Mindet om ham i sine Sange og Overleveringer, og det ynder at gjentage, at han «arbeidede værre end en Matros». Dette saa vel anvendte Liv var en stadig febrilsk Virksomhed, under hvilken saavel Peter den Store som Rusland overanstrengte sig. Kan man undre sig over, at han ikke skaanede, hvad der stillede sig mod ham paa hans Vei? Han havde hurtige Bevægelser og en tung Haand: Ivan den Fjerdes frygtede Stok syntes at være gaaet over i hans Haand. Med sin Stok pryglede han de fornemste Stormænd, endog Fyrst Mentschikov. Han anvendte Vold mod Menneskene, Tingene, Naturen og Tiden, og han virkeliggjorde ved Anvendelse af despotiske Forholdsregler Fremskridtet. Historieskrivningen har endnu ikke fældet den endelige Dom om ham.

Sex og tyvende Kapitel.

Peter den Stores Enke og Sønnesøn.

(1725—1730.)

To store Partier stode efter Peter den Stores Død overfor hinanden: det ene var stemt for hans Sønnesøn Peter Alexievitsch, der den Gang var tolv Aar gammel; det andet for Livlænderinden Katharina. Galitzin'erne, Dolgoruki'erne, Repnin'erne og hele det gamle Rusland vilde proklamere Czarevitschen Alexeis Søn som Czar. Men de, der skyldte Peter den Store deres Ophøielse; de, der havde deltaget i hans Søns Proces, Fyrst Mentschikov, Admiral Apraxin, Gardeoberst Buturlin, Storkansler Golovkin, Senatets Generalprokurør Jaguschinski, Tydskeren Ostermann, Tolstoi, der havde opsøgt Alexei i Fæstningen St. Elmo, Biskop Theofan Prokopovitsch og Medlemmerne af den Domstol, der havde dømt Czarevitschen, følte, at Katharinas Thronbestigelse var det eneste Middel for dem til Frelse. De vare de dygtigste og de mest oplyste; de havde endnu Magten i Hænde; de ledede Forvaltningen, og de befalede Hæren. Deres Modstandere indsaae, at de her maatte nøies med en Overenskomst: Dimitri Galitzin foreslog derfor, at man skulde proklamere Peter den Anden som Czar, under Enke-Keiserindens Formynderskab. Tolstoi bekæmpede dette Forslag, idet han viste, at det vilde være det sikreste Middel til at væbne de to Partier mod hinanden, fremkalde Forvirring og skaffe de fjendlige Faktioner et Paaskud til at reise Befolkningen mod Regentinden. Han beviste, at hun, da enhver testamentarisk Bestemmelse manglede, var den mest berettigede til at efterfølge Czar Peter den Store i Regjeringen: hun var bleven kronet høitidelig, Undersaatterne havde aflagt Ed til hende, hun var indviet i alle Statshemmelighederne, og hun havde af sin Ægtefælle lært Regjeringskunsten. Gardens Officerer

og Regimenter erklærede sig bestemt til Fordel for Heltinden fra Pruth. Det vedtoges, at hun skulde regjere alene, som Selvherskerinde, med samme Titel som den afdøde Czar. Dette var utvivlsomt noget nyt i Rusland, noget endnu langt mærkeligere end Sofias Regentskab: Katharina var ikke blot en Kvinde, men hun var Fremmed af Oprindelse og var som Czarens Hustru i dennes andet Ægteskab næppe bleven betragtet som dennes legitime Ægtefælle. Fra forskjellige Sider nedlagdes der Indsigelser mod en Beslutning, der udelukkede Peter den Stores Sønnesøn fra Thronen, og Raskolnikerne vilde hellere underkaste sig Tortur end aflægge Hyldingsed til en Kvinde.

Mentschikov, en af Katharinas første Elskere, blev almægtig. Han kunde standse den Proces for Udsugelse, som den afdøde Czar havde aflagt mod ham, og han modtog som Gave Baturin, Mazeppas gamle Hovedstad, hvad der var det Samme som Fyrstendømmet Ukraine. Hans despotiske Tænkemaade og slette Karakter gjorde ham forhadt. Der udbrød Strid og Splid blandt Peter den Stores «unge Ørne». Det lykkedes imidlertid Czarinde Katharina at holde Mentschikovs Ærgjerrighed i Tømme, og hun vægrede sig ved at ofre ham sine andre Raadgivere.

Katharina den Førstes Regjering (1725—1727) var en Fortsættelse af Peter den Stores. Den viste, hvor falske visse Forudsigelser havde været, i Følge hvilke St. Petersborg skulde opgives som Regjeringssæde, og Residensen igjen forlægges til Moskov. Største Delen af de af den afdøde Czar udkastede Planer bragtes til Udførelse. Videnskabernes Akademi indviedes i Aaret 1726. Regjeringen sørgede for den punktlige Udgivelse af «St. Petersborg Tidende». Den danske Kaptain Vitus Berings Expedition til Kamtschatka, der skulde undersøge, om Asien og Amerika vare landfaste med hinanden Nord for det stille Hav, og som allerede var bleven forberedt under Czar

Peter, var under Katharinas Regjering beskjæftiget med Løsningen af sin vanskelige Opgave. Den øverste Ledelse af Regjeringsanliggenderne overdroges det «høie Geheimeraad», der bestod af Fyrst Mentschikov, Admiral Apraxin, Kansleren Golovkin, Grev Tolstoi, Dimitri Galitzin og Vicekansleren Ostermann. Keiserinden førte Forsædet i dette Raad. Den 1ste Juni 1725 fandt med stor Pragt Formælingen Sted mellem Keiserindens Datter, Anna Petrovna, og Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp. Schafirov, der kaldtes tilbage fra Forvisningen, fik det Hverv at skrive en Fremstilling af Peter den Stores Historie. — Under Katharina den Første stiftedes Alexander Nevski Ordenen.

Czarinde Katharina udpegede paa sit Dødsleie Peter Alexievitsch, sin Ægtefælles Sønnesøn, som sin Efterfølger. Var denne forhindret, skulde Thronfølgen gaae over til hendes Mands Døtre, Anna og Elisabeth. Indtil den unge Keiser blev myndig, skulde Regentskabet føres af et Raad, der bestod af de to Czarevnaer, Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp, Mentschikov og syv eller otte af Rigets vigtigste Dignitarer.

Fyrst Mentschikov havde truffet sine Forholdsregler til at bevare sin høie Stilling og udvide sin Indflydelse under Czar Peter den Andens Regjering (1727—1730). Han havde opnaaet den afdøde Keiserinde Katharinas Samtykke til Forlovelsen mellem sin Datter og den unge Souveræn, skjøndt hun var to Aar ældre end han. Han anviste Keiseren sit eget Palads paa Nevas høire Bred som Bolig og omgav ham med Mænd, der vare ham, Mentschikov, hengivne. Han lod sig udnævne til Generalissimus og underskrev sig i sine Breve til Czaren: «Eders Fader». I Almanaken lod han sin Families Medlemmer indskrive ved Siden af det keiserlige Dynastis, og hans Datter nævntes i de offentlige Bønner. Mentschikov, der ikke var tilfreds med at blive Czarens Svigerfader, vilde hidføre

et Ægteskab mellem sin Søn og Nathalie Alexievna, Peter den Andens Søster. Keiseren begyndte at finde Formynderskabet for trykkende. Mentschikov havde givet ham Vicekansleren Ostermann til Lærer; men den unge Hersker fandt ikke Smag i Studier og foretrak at gaae paa Jagt med sin Yndling, Ivan Dolgoruki. Den snilde Ostermann, der mærkede, at Czaren ikke skjøttede sin Undervisning, erklærede, at han kun optraadte som Lærer, fordi Mentschikov havde tvunget ham dertil. En Dag sendte Peter den Anden sin Søster Nathalie en Gave paa nitusinde Dukater. Mentschikov vovede at tage dem fra Prindsessen, idet han sagde, at «Keiseren var ung og endnu ikke forstod paa tilbørlig Maade at omgaaes med Penge.» Peter den Anden gjorde denne Gang stærk Indsigelse, og Fyrsten havde vanskelig ved at berolige ham. Ivan Dolgoruki forhaanede sin Herre for hans Lydighed overfor Fyrsten. Mentschikov havde en anden Fjende i Peter den Andens unge Tante, Peter den Stores Datter, Elisabeth. Hun var den Gang sytten Aar gammel, munter, livlig, af frisk blomstrende Ansigtsfarve og med blaa Øine; med smilende Mine bidrog hun til den utaalelige Formynders Bortfjærnelse. En Sygdom, hvoraf Mentschikov angrebes, og som holdt ham borte fra Hoffet, blev Indledningen til hans Fald. Peter den Anden vænnedes nu til at være ham foruden. Da Fyrsten vendte tilbage og igjen begyndte at modsætte sig den unge Keisers Villie og fordre de Gaver, han uddelte, tilbage, var Maalet fuldt. Peter den Anden forlod Mentschikovs Hus, flyttede Kronens Bohave fra dette til det keiserlige Palæ, behandlede sin Forlovede med synlig Kulde og befalede Garden, at den kun maatte modtage Ordrer af sine Oberster. Det var Forspillet til en fuldstændig Unaade. I September 1727 blev Mentschikov fængslet, berøvet sine Værdigheder og Ordener og forviist til Beresov i Sibirien, hvor han døde 1729.

Dolgoruki'erne høstede Fordelene af den Omvæltning,

de havde fremkaldt. Iøvrigt traadte de ganske i Mentschikovs Fodspor og lagde de samme Baand paa den unge Czar. Ligesom Mentschikov fjærnede de fra ham alle dem, til hvem de havde Mistillid, og blandt disse Ostermann, som Czaren havde begyndt at vise Fortrolighed. Endog den gamle Czarinde Eudoxia Lapukhin, der var kaldt tilbage fra sit Fængsel i Schlüsselburg, blev fjærnet fra Hoffet. Dolgoruki'erne vilde, at Czar Peter skulde ægte Katharina Dolgoruki, en Søster til hans Yndling Ivan. Imidlertid antog deres Administration Karakter af en Reaktion mod Peter den Stores Reformer. Ostermann, de Fremmede og «Kæmpe-Czarens» Trofaste saae med Ærgrelse Hoffet vende tilbage til Moskov og vise sig fuldstændig ligegyldig for europæiske Anliggender. Dolgoruki'erne tilskyndede den unge Czars Hang til Letfærdighed og Ødselhed og forledte ham til Jagtpartier, der varede hele Uger. Czar Peter vilde sikkert være bleven uvillig stemt imod dem ligesom imod Mentschikov. Han havde allerede svaret sin Tante Elisabeth, der beklagede sig over Mangel paa Penge: «Det er ikke min Skyld; mine Befalinger bringes ikke til Udførelse, men jeg vil finde Midler til at sønderbryde mine Lænker.» Krisen indtraadte paa en ganske anden Maade, end man havde ventet. I Januar 1730 blev den femtenaarige Keiser forkjølet ved «Vandindvielsens Fest» og døde pludselig af Børnekopper.

Katharina den Førstes og Peter den Andens Regjeringer, der tilsammen kun varede fem Aar, vare fredelige. Rusland havde i Aaret 1726 sluttet en Forbundstraktat med Hoffet i Wien, og det knyttedes derved til det saakaldte wienske Forbund mellem Spanien og Østerrig, i Modsætning til hvilket det hannoveranske Forbund mellem Frankrig og England dannedes, og som ogsaa kom til at indbefatte Holland, Sverrig og Danmark. Rusland lovede at støtte den «pragmatiske Sanktion» med Vaabenmagt, og Østerrig forbandt sig til at hjælpe Hertug Karl Frederik

til Tilbageerobringen af den gottorpske Del af Slesvig. Rusland rustede til en Krig med Danmark, men dennes Udbrud forhindredes af en stor engelsk Flaade, der til Fordel for sidstnævnte Magt viste sig i Østersøen og kastede Anker ved Nargø udenfor den finske Bugt.

Den mærkeligste Episode i Forholdet udadtil var det Forsøg, som Moritz af Sachsen, Kong Augusts naturlige Søn, gjorde paa at bemægtige sig Hertugdømmet Kurland. Han havde tilbudt Hertuginde Anna Ivanovna, som var bleven Enke, sin Haand (1726), og han var ogsaa bleven valgt af de kurlandske Stænder i Mitau. Uden at han lod sig standse af den polske Rigsdags, Preussens og Ruslands Protester, hvervede han Tropper ved Hjælp af de Penge, som Salget af Moderen Grevinde Aurora Kønigsmarks og den franske Skuespillerinde Adrienne Lecouvreurs Diamanter havde indbragt og søgte at sætte Hertugdømmet i Forsvarsstand. Hans Fader fornægtede ham, og Kardinal Fleury vovede ikke en Gang at understøtte ham hemmelig. Fyrst Mentschikov optraadte som Grevens Medbeiler, idet han selv attraaede at blive valgt til Hertug. Han sendte en Troppeafdeling til Kurland, og Grev Moritz af Sachsen, den fremtidige Seirherre ved Fontenay, maatte forlade Hertugdømmet.

Under Czar Peter den Anden blev der sluttet en Traktat med Preussen, ved hvilken de to Magter forpligtede sig til at optræde i Fællesskab ved det eventuelle polske Kongevalg, efter August den Andens Død. Keiser Karl den Sjette og Kong Frederik Vilhelm den Første af Preussen søgte i det Skjulte at skaffe sig Underretning om Ruslands Stilling til en fremtidig Sønderlemmelse af den polske Adelsrepublik. Det er første Gang, Tanken om Polens Deling dukker frem. — I Asien sluttede Raguschinski ved Bura, i Peter den Andens Navn, en Handelstraktat med Kina. Russiske Karavaner fik i Følge den hvert tredie Aar Tilladelse til at komme til Peking og

drive Handel der uden Afgifter. Et bestemt Antal Russere fik Ret til at tage Ophold i den kinesiske Hovedstad for at lære Sproget. Kjækhta paa sibirisk og Maimatschin paa kinesisk Side vare de autoriserede Oplagspladser.

Syv og tyvende Kapitel.

Keiserinde Anna Ivanovnas Regjering. Formynderregjeringer.

(1730—1741.)

Uventet havde Døden bortrevet Peter den Førstes sidste mandlige Efterkommer, og Spørgsmaalet om Thronfølgen reiste sig igjen. Den store Czar havde efterladt sig to Døtre, Elisabeth og Anna, hvilken sidste var gift med Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp og havde Sønnen Karl Peter Ulrik, den senere Czar Peter den Tredie. Peter den Førstes Broder, Ivan den Femte, havde ligeledes efterladt sig to Døtre: Anna Ivanovna, Hertuginde af Kurland, og Katharina Ivanovna, Hertuginde af Mecklenburg. Mellem disse Prindsesser var Opmærksomheden i Anledning af Thronfølgen delt, men der var dog Nogle, der endog tænkte paa den afdøde Czars Bedstemoder, Czarinde Eudoxia Lapukhin. Alexei Dolgoruki, Fader til Peter den Andens Yndling, havde et endnu dristigere Indfald: han gjorde Fordring paa Thronen for sin Datter Katharina, skjøndt hun ikke havde været den afdøde Keisers Hustru, men kun hans Forlovede, og han vovede endog at tale om et «vist Testamente», ved hvilket Czaren skulde have indsat hende som Arving. Denne Fordring tog det «høie Geheimeraad» intet Hensyn til, og den afvistes med Haan af den øvrige Del af Familien Dolgoruki, hvis Overhoveder

ikke vilde være deres Broderdatters Undersaatter. Man valgte nu følgende Fremgangsmaade: det høie Geheimeraad, fra hvis Forhandlinger den kloge Ostermann holdt sig borte, idet han som Paaskud benyttede sin Egenskab af Fremmed og en foregiven Sygdom, hvorpaa Marskallerne Dolgoruki og Galitzin bleve Medlemmer i hans Sted, var udelukkende sammensat af russiske Stormænd. Som Regjeringens Hovedorgan saae Raadet sig beklædt med den høieste Magt og var Situationens Herre. Det besluttede at benytte sig af Omstændighederne til at sætte Grændser for Czarmyndigheden, til at skaffe det russiske Aristokrati et Slags Forfatningsdokument og til at paalægge den eventuelle Souveræn en Art «pacta conventa», ligesom det skete i den polske Adelsrepublik. Elisabeth og Hertuginde Anna af Holsten-Gottorp, hvilke vare de nærmest berettigede Arvinger, vilde utvivlsomt have gjort størst Modstand mod Antagelsen af disse Betingelser. Man maatte derfor vende sig til en anden Gren af Romanovernes Familie, til Ivans Linie, og overdrage Kronen til en Prindsesse, der næsten ikke havde haft noget Haab om at kunne komme paa Thronen og derfor vistnok vilde gaae ind paa Alt, hvad man forlangte.

Det høie Raad besluttede derfor at tilbyde Anna Ivanovna Kronen og foreslog hende Antagelsen af en Kapitulation, der indeholdt følgende «Punkter»: 1) Det høie Raad skal stedse bestaae af otte Medlemmer, det supplerer sig selv ved eget Valg, og Czarinden skal raadspørge det i alle Regjeringsanliggender. 2) Uden Raadets Samtykke maa hun hverken begynde en Krig eller slutte Fred, ligesom hun heller ikke maa paalægge nogen Skat, afhænde nogen Krondomæne, besætte noget Embede og tildele nogen Grad høiere end Oberst-Rang. 3) Hun maa ikke lade nogen Adelsmand dømme og straffe og ikke konfiskere nogen Adelsmands Gods, førend han er bleven regelret dømt. 4) Hun maa ikke indgaae Ægteskab eller udnævne

en Thronfølger uden at have indhentet Raadets Mening. «Og,» hed det i Dokumentet, der forelagdes hende til Underskrift, «i Tilfælde af, at jeg ikke opfylder disse Løfter, skal jeg tabe Ruslands Krone.» Det var i Stil med de aragonske Kortes': «Hvis ikke, ikke.» Dersom dette Forfatningsdokument var bleven gjennemført, vilde Rusland være bleven forvandlet fra et autokratisk Keiserrige til en oligarkisk Republik, et Slags «rzeczpospolita», i hvilken Intet havde overlevet Ivan og Peter den Stores Værk. Det høie Raad vilde desuden igjen opslaa Regjeringens Sæde i Moskov.

Denne Forfatning, der sikrede den russiske Adel mod Overgreb paa Person og Eiendom og gav den Skattebevillingsret, fremkaldte dog almindelig Indsigelse. Hvorledes! vilde man i Rusland indføre de samme anarkiske Institutioner, som man bestræbte sig for at opretholde i Polen? Alle Garantier og Rettigheder, al Magt var kort og godt forbeholdt Medlemmerne af det høie Raad: i Stedet for een Czar fik man otte. Og hvem vare disse otte? Bortseet fra Golovkin og Ostermann, fandtes der i dette kun Galitzin'er og Dolgoruki'er, to af hine og fire af disse: Riget kom altsaa i Hænderne paa disse to Familier. Foruroligedes allerede det store Flertals monarkiske Instinkt af denne Ordning, og vaktes den lavere Adels Skinsyge, saa bleve paa den anden Side Tilhængerne af Reformerne i høieste Grad betænkelige over i det høie Raad kun at se Medlemmer af det gamle Aristokrati, Venner af den gamle Tingenes Orden. Misfornøielsen gav sig Luft i Knurren og Manifestationer. Det høie Raad blev tvunget til at gribe til strenge Forholdsregler mod Opløb og Sammenstimlinger, der vare et Vidnesbyrd om den Mangel paa Sympathi, hin Institution mødte fra Nationens Side.

Faa Dage efter sammenkaldte det høie Raad en Stænderforsamling for at oplæse for denne den Skrivelse,

i hvilken Anna Ivanovna erklærede, at hun gik ind paa alle Punkterne. «Der var ingen af de Tilstedeværende,» skriver Biskop Theofan Prokopovitsch, «hvis Lemmer ikke skjælvede under Oplæsningen. Selv de, der havde ventet meget Godt af denne Forsamling, lode Ørerne hænge som stakkels Æsler; en almindelig Hvisken og Mumlen hørtes, men Ingen vovede at tage Ordet og tale høit.» De femhundrede Personer, som vare til Stede, gave uden Indvending deres Underskrift. Imidlertid holdt den nye Keiserinde *Anna Ivanovna* (1730—1740) sit høitidelige Indtog i Moskov. Vassili Lukitsch Dolgoruki og hans Tilhængere vaagede skinsygt over Keiserinden og søgte at forhindre Fjenderne af «Forfatningen» fra at komme i Berøring med hende. Men de Misfornøiede, med Biskop Theofan i Spidsen, ophidsede Geistligheden og Folket. De fandt Midler til at liste nogle Breve i Hænderne paa Keiserinden, hvori hun underrettedes om Situationen og opfordredes til at handle energisk. Et Barn og Kammerjomfruer benyttedes som Budbringere. Den 25de Februar 1731 holdt det høie Raad Møde, da det pludselig kaldtes til Keiserinden: dets Medlemmer bleve meget forbausede over der at finde en Forsamling paa ottehundrede Personer, der hørte til Senatet, Geistligheden, Adelen og forskjellige Grene af Administrationen. Der overraktes Keiserinden et Bønskrift, hvori hun bønfaldtes om at undersøge de Klager, der angaaende «Kapitulationen» vare blevne rettede til det høie Raad. I Salens Baggrund udbrøde Gardeofficererne i Raabene: «Vi ville ikke taale, at man foreskriver Keiserinden Love! Hun skal være Selvherskerinde med samme Ret som hendes Forgjængere!» Andre erklærede sig rede til at «lægge hendes Modstanderes Hoveder for hendes Fødder». Keiserinden beroligede den ophidsede Stemning, bortsendte Forsamlingen, men sammenkaldte den igjen om Eftermiddagen. Nu overraktes der hende en ligefrem Ansøgning om Gjenoprettelsen af Autokratiet. Keiserinden

lod, som om hun var forbauset. «Hvorledes?» sagde hun, «de «Punkter», man overbragte mig i Mitau, ere da ikke blevne forelagte mig med hele Nationens Samtykke?» «Nei!» raabte man. «Men da har Du jo skuffet mig,» sagde hun, idet hun vendte sig mod Vassili Lukitsch Dolgoruki.

Paa denne Maade strandede det første Forsøg paa en Indskrænkning af Czarmagten, som blev foretaget i Rusland. «Maaltidet var tilberedt,» sagde Fyrst Dimitri Galitzin, «men de Indbudte have ikke viist sig værdige til det: jeg veed, at jeg vil komme til at betale dette feilslagne Foretagende. Nuvel! jeg vil lide for Fædrelandet, jeg har iøvrigt ikke lang Tid at leve i, og de, der nu bringe mig til at udgyde Taarer, ville en Dag komme til at græde mere end jeg.» Galitzin'erne og Dolgoruki'erne maatte i Virkeligheden bøde haardt for hint Experiment, men de havde i Henseende til det hverken taget Hensyn til Tiden eller Landet. Keiserinde Annas Hævn var listig og methodisk gjennemført. Hun begyndte med at forvise Kapitulationens Ophavsmænd til deres Godser; derpaa, da hun saae, at Ingen gjorde Indsigelse, sendte hun flere af dem til Sibirien; endelig satte hun, idet den almindelige Taushed gjorde hende dristigere, Seglet paa sin Hævn: Marskallerne Dolgoruki og Galitzin døde i Fængsel; Vassili Lukitsch og to andre Dolgoruki'er bleve henrettede; hendes tidligere Yndling Ivan Dolgoruki blev radbrækket i Novgorod. Til disse Henrettelser knytter sig den tragiske og rørende Historie om Nathalie Scheremetiev, Yndlingens Forlovede, der havde modtaget hans Haand i Lykkens Dage og nu vilde dele hele hans Ulykke.

Keiserinde Anna Ivanovna var dengang femogtredive Aar gammel: hendes Ungdom var hengaaet glædeløst ved det kjedelige Hof i Mitau; hun havde mødt Trods hos Mentschikov og havde fra Moskov kun modtaget Formaninger og Befalinger. Bitterheden over Savn og Skuffelser af-

tegnede sig paa hendes strenge Fysiognomi og afspeilede sig i hendes kolde, til Vilkaarlighed tilbøielige Karakter. Et Hoved høiere end alle Hofmændene, af mandlig Skjønhed og med en stærk Mandsstemme, indgjød hun paa engang Agtelse og Frygt. Aristokratiets Forfatnings-Experiment af 1730 havde gjort hende mistænksom mod Russerne: hun følte, at en Kapitulation affattet med større Dygtighed end den, der var bleven forelagt hende af det høie Raad, vilde have havt Udsigt til at være bleven antaget af hele den russiske Adel. Hun omgav sig af Forsigtighed og Kjærlighed med Tydskere. Blandt disse maa først nævnes Bühren, en Kurlænder af lav Herkomst, som Hertugdømmets Adel havde nægtet at optage i deres Midte. Fra Kammerjunker ved Enkehertuginde Anna Ivanovnas Hof steg han til Overkammerherre; han ophøiedes i Rigsgrevestanden og antog som saadan de franske Hertuger af Birons Navn og Vaaben; da den kettlerske Mandslinie uddøde 1737, blev Biron ved Keiserinde Anna Ivanovnas Indflydelse valgt til arvelig Hertug af Kurland. Grev Løwenwold udnævntes til Overhofmarskal. Ostermann fik Ledelsen af de udenlandske Anliggender. Korff og Keyserlingk anvendtes i Diplomatiets Tjeneste; i Hærens Kommandoposter fandtes Mænd som Lascy, Münnich, Bismark og Gustav Biron. Russerne indtoge kun Stillinger af anden Rang i Administrationen. Den hovmodige og brutale Biron, Keiserindens almægtige Yndling, haanede dem og roste sig overfor dem af sin Egenskab af Fremmed. Men naar Tydskerne saaledes vandt Overhaand, var det da ikke Russernes egen Skyld? Peter den Stores «unge Ørne» havde sønderrevet hverandre indbyrdes: Mentschikov havde villet bringe Tolstoi og Jaguschinski til Fald; han var selv bleven styrtet af Dolgoruki'erne, der atter tilligemed Galitzin'erne vare blevne Ofre for Folkehadet. Men de Fremmede, der havde indtaget deres Pladser, vare iøvrigt arbeidsommere, samvittighedsfuldere

og punktligere end deres russiske Forgjængere. Russerne skulde først gjennemgaae denne haarde Skole for at komme i Besiddelse af de Egenskaber, der endnu fattedes dem.

Det bironske Regimente optraadte med en vis Skaanselløshed overfor Russerne. Theofilakt Lopatinski blev, fordi han havde udgivet Stefan Javorskis Bog mod Protestanterne (Troens Klippe), og fordi han var antitydsk af Tænkemaade, afsat og indespærret i Viborg. Volinski, en af dem, der eftertrykkeligst var optraadt til Fordel for Autokratiet, var saa uheldig at krænke Yndlingen og blev efter Tortur henrettet. Henrettelser og Forviisninger efter den mest udstrakte Maalestok decimerede de høiere Stænder. En ubarmhjærtig Inddrivelse af Skatterestancerne fik ødelæggende Virkninger, da Staten lagde Beslag paa Bondens sidste Agerbrugsredskab og sidste Stykke Kvæg. Det nye Despoti kompletterede methodisk sine Undertrykkelsesmidler. Det høie Raad var ganske sikkert bleven undertrykt, og Senatet havde faaet Betegnelsen: «det dirigerende». Men i Virkeligheden var det gjennem «Kabinettet», der var sammensat af Ministrene og præsideredes af Keiserinden, at alle Sagerne gik. Det tidligere «preobraschenski'ske Prikas» blev gjenoprettet under Navnet det «hemmelige Kancelli», hvis Ledelse overdroges den grusomme Uschakov. Da Keiserinden kun havde Tillid til Garden, oprettedes to nye Regimenter, det «ismailovski'ske Regiment» og «Hestgarden». Tallet af udenlandske Officerer forøgedes; de tydske Yndlinges Brødre delte Posterne som Oberster og Oberstløitnanter mellem sig.

Efter at Keiserinde Anna Ivanovna var kommen til den Overbevisning, at Thronen var befæstet, tænkte hun kun paa at indhente, hvad hun havde forsømt i den Tid, der for hende var hengaaet i Kjedsomhed. Hun omgav sig med Gjøglere. Ligesom for at ydmyge Nationen tvang hun to russiske Prindsesser, Nastasia og Anita, og to russiske Fyrster, en Volkonski og en Galitzin, til at modtage

Næsestyvere eller udruge Hønseæg. Baller, Fester, Maskerader fulgte uafbrudt efter hinanden. Keiserinden gav Exempel paa en umaadelig Ødselhed, uhørt i Rusland og ødelæggende for dette. Hidtil havde de fornemste Herrer og Damer ikke bekymret sig om Modens Luner: man aflagde først en Dragt, naar den var bleven gammel; man skammede sig ikke over at bære Klæder, der havde tilhørt Forældre eller Bedsteforældre. Under Keiserinde Anna havde, som Manstein fortæller, en Hofmand med to eller tretusinde Rubler i Indtægt ikke synderlig at betyde. Modehandlerne bleve i Løbet af to eller tre Aar rige Folk. Man bar sin Fædrenearv paa Kroppen, i Form af pragtfulde Dragter. Man spillede høit Spil i Farao eller «Quinze». Man strømmede til de Forestillinger, der gaves af italienske Skuespillere, som Kongen af Polen havde sendt. I denne Luxus, hvormed Keiserinde Annas Hof blændede Rusland, var der en Blanding af gammelt Barbari og daarlig tydsk Smag, der vakte Munterhed hos Fremmede, som kom fra Vesteuropa. For hver smagfuld klædt Dame fandtes der ti, der vare latterlig udstafferede. «Herrer, der vare iførte den kostbareste Dragt,» fortæller Manstein, «havde en yderst slet friseret Paryk? det fineste Klæde var forskaaren af en udygtig Skrædder. Var tilfældig Klædedragten som den skulde være, viste Ekvipagerne sig derimod mangelfulde: en elegant klædt Herre ankom i et usselt Kjøretøi trukket af to Ralliker.» «Yndlingen Biron,» fortæller Fyrst Dolgorukov, «holdt meget af de skrigende Farver: de mørke Dragter vare da ogsaa forviste fra Hoffet; Alle bare Klæder af iøinefaldende Kulører; man saae kun lyseblaat, lysegrønt, gult og rosa. Oldinge, som Fyrst Tscherkaski eller Vicekansleren Ostermann ankom til Hoffet i lyserød Dragt.» Ligemeget! Den russiske Smag skulde med Tiden udvikle sig, især efter at den var kommen i en anden Skole. Tydskerne skulde berede Veien for Franskmændene. Med Hensyn

til Klædedragt og huslig Økonomi betegner den «bironske Epoke» et mærkeligt Omslag i Ruslands indre Udvikling.

Sæderne vare endnu meget raa. Keiserinden morede sig over slibrige Løier. Manstein siger, at hun holdt af de tydske og italienske Komedier, fordi der forekom Slagsmaal i dem. Volinski, en «Kabinetsminister», gav Digteren Trediakovski Ørefigner. Der klagedes over, at Hærens høie Officerer tvang Militærlægerne til at betjene dem som Kokke eller Haarskjærere. Først Peter den Anden afskaffede den Skik at udstille de Henrettedes Hoveder paa Pæle. Jaguschinski, Senatets Generalprokurør, berusede sig i en saadan Grad, at han grovt fornærmede den gamle Ostermann i Nærværelse af Keiserinden, som derover brød ud i Skoggerlatter. Soltikov, Gouvernør i Moskov, optraadte som Denunciant overfor en Embedsmand, Tschikirin, fordi denne «med Forglemmelse af, at han befandt sig i Hendes Majestæts Hus, havde vægret sig ved at drikke sig beruset.» Et Moment af den største Betydning var det dog, at disse tydske Herrer i Rusland forstode at opretholde Peter den Stores Reformer. Strax efter sin Kroning tog Keiserinde Anna Residens i St. Petersborg. Hun afskaffede «Majoratet», dette uheldige Laan, Peter den Store havde gjort hos de vesteuropæiske Lovgivninger, og som havde havt uhyggelige Virkninger i Rusland: Familiefædrene havde afpresset deres Bønder den sidste Hvid for at anskaffe de yngre Børn en Arvepart; havde de efterladt Jorden til den ældste Søn, saa delte de Kvæget mellem de yngre Sønner. Dernæst blev der fastsat strengere Bestemmelser med Hensyn til de unge Adelsmænds Uddannelsestid og Militærtjeneste. Adelsmanden skulde nyde Undervisning fra det syvende til det tyvende Aar, og derpaa skulde han, indtil han blev fem og fyrretyve Aar gammel, tjene Staten. Der indførtes Examiner, for at man kunde forvisse sig om, at de unge Mænd havde gjort en god Anvendelse af deres Tid. Naar de havde fyldt

det tolvte og det sextende Aar, maatte de fremstille sig for en Bedømmelseskomite; den, der ved den anden Examen viste sig at være uvidende i Katekismus, Arithmetik og Geometri, blev gjort til Matros. Disse strenge Forholdsregler vare et Vidnesbyrd om, at Mængden af de russiske Adelsmænd endnu var ligegyldig overfor de med Oplysning forbundne Fordele. Man kan ikke nægte, at Tydskernes Formynderskab, hvor brutalt disse Opdragere end optraadte, har havt et Fremskridt i den russiske Civilisation til Følge. Efter Münnichs Forslag oprettede man i St. Petersborg en «Kadetskole» for 360 unge Adelsmænd. I dens Program indtog den almindelige Uddannelse større Plads end den rent militære Fagdannelse: den forberedte saavel til Civiltjenesten som til Militærtjenesten. Der undervistes der i Retskrivning, Grammatik, Rhetorik, Retsvidenskab, Sædelære, Heraldik, Mathematik, Fortifikation, Artillerividenskab, Geografi, Verdenshistorie og Tydsklands Historie (ikke Ruslands). De flittigste og dygtigste Elever kunde, naar de forlode denne Skole, følge med Forelæsningerne i Videnskabernes Akademi.

Den polske Thronfølgekrig. Krig mod Tyrkiet.

Anna Ivanovnas Regjering besluttede at opgive i Orienten de persiske Provindser, der vare blevne erobrede under Peter den Store, men som paa Grund af deres usunde Klima vare blevne en Kirkegaard for de russiske Hære. — I Aaret 1733 døde Kong August den Anden, og derved aabnedes Spørgsmaalet om Thronfølgen i Polen. Preussen, som ønskede Polens Svækkelse, optraadte hverken for den franske Kandidat Stanislaus Leszczinski eller for den sachsiske, Kurfyrst August den Anden. Østerrig, som derimod vilde et stærkt Polen, der kunde hjælpe det mod Tyrkerne, stillede sig paa Augusts Side. Rusland, der vilde være Herre i Polen og i Kurland, bekymrede sig kun lidet om Personerne, forudsat at Kandidaten ikke var

en for mægtig Fyrste eller en Klient af Frankrig. Men Ludvig den Femtende troede, at han ved sin Ære var forpligtet til at understøtte sin Svigerfader, Stanislaus Leszczinski, Karl den Tolvtes tidligere Protegé. Den Magt, hvis Interesser stemte bedst overens med Ruslands i det polske Anliggende, var da Huset Østerrig. Den østerrigsk-russiske Alliance, der var bleven indviet under Katharina den Første, knyttedes endnu fastere under Anna Ivanovna. Preussen, hvis Delingsplaner vare strandede, forblev neutralt. Kampen mellem Frankrig og Rusland begyndte med en diplomatisk Kappestrid. I Berlin stod La Chétardie overfor Jaguschinski; i Stockholm, Saint-Séverin overfor Mikael Bestuschev; i Kjøbenhavn, Plélo overfor Alexei Bestuschev; i Konstantinopel, Villeneuve overfor Neplujev; i Varschov, Monti overfor Løwenwold. Frankrig haabede, at det skulde kunne støtte sin Kandidat ved Diversioner fra svensk og tyrkisk Side, ligesom det ventede, at det skulde kunne bevæge Preussen til en endnu venligere Neutralitet. I Polen søgte Frankrig at anvende Bestikkelseskunster i ligesaa høi Grad, som Rusland benyttede sig af afskrækkende Midler.

I selve St. Petersborg havde den franske Gesandt Magnan ikke ladet noget Middel ubenyttet til at vinde Keiserinden og hendes Yndling for en fredeligere Politik, men et fjendtligt Sammenstød var uundgaaeligt. Medens en falsk Leszczinski, Chevalier de Thiange, indskibede sig paa opsigtvækkende Viis i Brest, ilede den virkelige Stanislaus Leszczinski, forklædt som Handelsreisende, tværs igjennem Kontinentet og ankom om Natten til Varschov. Tredsindstyvetusinde Adelsmænd erklærede sig til Fordel for ham paa Valgsletten ved Vola; kun firetusinde stemte mod ham. Han var følgelig Polens lovmæssige Konge; men en russisk Hær besatte en Del af Republikens Territorium. Stanislaus Leszczinski kaldte nu Polakkerne under Vaaben og trak sig tilbage til Fæstningen Danzig ved

Østersøen, hvor han ventede paa Hjælp fra Frankrig. Efter hans Bortreise proklamerede de Misfornøiede, under Beskyttelse af 20,000 russiske Bajonetter, den sachsiske Kurfyrste som Konge af Polen under Navn af August den Tredie. Kong Stanislaus beleiredes i Danzig af den russiske Marskal Münnich, der uden at afvente sit Skyts indtog Forstaden Schöttland med Storm. Kongen af Preussen udstedte Forbud mod, at russiske Kanoner førtes gjennem hans Territorium, og franske Fregatter krydsede paa Østersøen. Men Münnich fik alligevel sit Skyts, og ved Indtagelsen af «Sommerschanze» afskar han Danzig Forbindelsen med «Weichselmünde» og Havet. Derpaa kastede han 1,500 Bomber i Staden. Men det natlige Angreb paa Fortet Hagelsberg mislykkedes og krævede store Ofre. Endelig kom den franske Hjælp; men Grev Plélo og Lamothe de la Peyrouse bragte kun totusinde Mand. Plélo blev dræbt, og Grev de Lamothe, der var flygtet til Weichselmünde, maatte kapitulere. Danzig aabnede sine Porte. Kong Stanislaus var allerede flygtet, forklædt som Bonde. Det var det første væbnede Sammenstød mellem Russere og Franskmænd. Lady Rondeau har givet en Skildring af Grev de Lamothes og hans Officerers Præsentation for Czarinden. Soldaterne bleve internerede i Koparje i Ingermanland, og Keiserinden søgte at bevæge dem til at træde i sin Tjeneste. Den franske Gesandt ved det polske Hof, Monti, der blev tagen til Fange i Danzig, holdtes ogsaa, trods sin diplomatiske Karakter, i Fængsel.

Den polske Thronfølgekrig var endt i selve Polen, men den fortsattes nu ved Rhinen og i Italien, og Huset Østerrig kom til at betale Omkostningerne. Frankrig reiste Kurfyrsterne af Køln, Mainz, Bayern og Pfalz mod det, indtoge Kehl og Philippsburg og frareve det Hertugdømmet Parma og Kongeriget Neapel. I Kraft af Alliancetraktaten af 1726 forlangte Keiser Karl den Sjette Ruslands Hjælp. General Lascy rykkede i Spidsen for 20,000 Mand gjennem

Schlesien og Bøhmen til Franken, og det vestlige Tydskland saae for første Gang en russisk Hær. I August 1735 iværksatte denne mellem Heidelberg og Ladenburg, to Mil fra de franske Forposter, sin Forening med de østerrigske Tropper. Nu sluttedes Freden i Wien. Franskmændene havde hævnet sig paa Østerrig, der afstod Lothringen og en Del af Italien, men ikke paa Rusland, der lige for deres Øine havde indtaget Danzig.

Det lykkedes den franske Gesandt Villeneuves, Renegaten Bonnevals og Ungareren Rakoczys Anstrengelser at faae Tyrkerne til at reise sig; Krigen i Polen foranledigede en Krig i Orienten, og det var lige nær ved, at Sverrig var bleven indblandet i denne.

I Orienten havde Rusland igjen Østerrig til Forbundsfælle. Felttoget mod Tyrkerne frembød de samme Vanskeligheder som i Aaret 1711. Den russiske Hær maatte under Marschen gjennem Sydens øde Stepper føre Alt med sig, endog Vand og Brændsel. Trods Marskal Münnichs Bestræbelser var det russiske Kavalleri meget mangelfuldt. Hæren, der var overlæsset med Materiel, bevægede sig langsomt igjennem disse uendelige Sletter. Sygdomme rasede blandt Tropperne, der angrebes i tusindevis, og hertil kom, at man svækkede sig ved en streng Iagttagelse af Fasten, skjøndt den hellige Synode havde givet Dispensation. I Aaret 1736 indtoges Asov af General Lascy, og Feltmarskal Münnich tiltvang sig Gjennemgang gjennem Linierne paa Landtangen Perekop, plyndrede Baktschi-Sarai, Tatarkhanens Hovedstad og hærgede det vestlige Krim saaledes, at Landets Velstand for lange Tider blev tilintetgjort. Lascy ødelagde 1737 Halvøens østlige Del, medens Münnich erobrede Otschakov. Sidstnævnte General vandt 1739 den glimrende Seir ved Stavutschane, indtog Khotin, overskred Pruth, idet han roste sig af at have udslettet Skammen fra Peter den Stores Tid og rykkede ind i Moldaus Hovedstad. Østerrigerne bleve imidlertid

stadig slagne; desuden frygtede de, af Hensyn til den orthodoxe Befolkning i Transsylvanien og Slavonien og Kroatien, mere Russernes end Tyrkernes Naboskab. De trængte paa en skyndsom Afslutning af Fred, og en saadan kom i Stand i Belgrad i Aaret 1739. Østerrig afstod til Tyrkiet hele Serbien med Orsova og Valakiet. Rusland fik kun en Strimmel Land mellem Bug og Dnieper, nøiedes med Sløifningen af Asovs Fæstningsværker og gav alle Erobringer tilbage. Denne Krig havde kostet Rusland over hundredtusinde Mennesker. Kongen af Frankrig havde viist, at han var i Stand til at ramme sine Fjender, selv om de vare adskilte fra ham ved vide Afstande. Keiserinde Anna Ivanovna havde seet sig nødsaget til at paakalde hans Mægling, for at holde Svenskerne tilbage og faae Freden med Tyrkiet afsluttet. Efter Ostermanns indtrængende Forlangende og Ludvig den Femtendes Befaling havde Saint-Séverin og Villeneuve været virksomme henholdsvis i Stockholm og Konstantinopel i de nævnte Retninger. Keiserinden viste Villeneuve sin Erkjendtlighed ved at tilbyde ham femtentusinde Daler, men han vilde kun modtage St. Andreasordenens Kors. Den russiske Gesandt i Paris, Kantemir, henledede under disse Omstændigheder gjentagne Gange sit Hofs Opmærksomhed paa, «at Frankrig, da Rusland var den eneste Magt, som kunde holde det Stangen, aldrig vilde lade nogen Leilighed gaae ubenyttet hen til at svække Russernes Kraft, saasnart disse optraadte fjendtligt overfor det.

Ivan den Sjette. Formynderregjeringer.

Imidlertid bragte Skattebyrden, de strenge Retsforfølgninger og de hyppige Rekrutudskrivninger Bønderne til Fortvivlelse. Til samme Tid tog den Unaade, hvori Theofilakt, Tatischtschev, Rumanzov og Makarov, disse Peter den Stores gamle Tjenere, faldt, og Henrettelsen af Volinski, Galitzin og Dolgoruki'erne, sig ud som en Trudsel mod hele

Nationen. Til det «hemmelige Kancelli» indløb Efterretninger om den almindelige Misfornøielse. Folket tilskrev en Kvindes Regjering alle sine Lidelser og gjentog Ordsproget: «Stæder, som styres af Kvinder, vedblive ikke at bestaae, Mure, som bygges af Kvinder, blive ikke høie.» Andre sagde, at Kornet trivedes ikke, fordi en Kvinde var Hersker. Man længtes tilbage efter den strenge Tid under Peter den Første, og en Folkesang opfordrede ham til at forlade sin Grav for at tugte «Biron, den forbandede Tydsker». Raskolnik'erne havde forudsagt, at der i Aaret 1733, som en Følge af Guds Vrede, vilde komme til at herske stor Rædsel: Anna Ivanovna vilde blive tagen til Fange og dømt i Moskov. Hun regjerede dog til 1740, da hendes Helbred begyndte at svækkes. Biron var i Tide betænkt paa at skaffe sig Understøttelse for at udvirke, at Anna Ivanovna overdrog ham Regentskabet under den unge Keiser Ivan den Sjettes Mindreaarighed. Alexei Bestuschev, der skyldte ham Alt, forsikrede ham om Münnichs og «Kabinetsministerens» Tscherkaskis Bistand. Hoffets Tydskere sagde med Baron Mengden: «Bliver Hertugen af Kurland ikke udnævnt til Regent, ere vi Tydskere fortabte.» Keiserinden underskrev Birons Udnævnelse og døde Dagen efter. Hendes sidste Ord til Yndlingen vare: «Ne boïssja» — Frygt ikke for Noget.

Biron havde imidlertid Grunde til ikke at føle sig sikker. Russerne vare oprørte over, at de til Herre havde en Fremmed, en Kjætter, uden Moralitet og uden Talent, og hvis eneste Adkomst var en strafskyldig Forbindelse, som vanærede deres Keiserindes Minde. Naar man skulde have en fremmed Regent, hvorfor havde man da ikke valgt den lille Keisers Fader. Ivan den Sjette var ved Keiserindens Død kun tre Maaneder gammel, og Udsigten til en saa lang Mindreaarighed vakte almindelig Bekymring. Tanken henlededes paa Peter den Stores Datter eller paa hans Sønnesøn, Karl Peter Ulrik af Holsten-Gottorp.

Tydskernes Herredømme varede imidlertid ved. Foruden Biron stode som dettes Repræsentanter Hertug Anton Ulrik af Brunsvig-Bevern og hans Gemalinde Anna Leopoldovna af Mecklenborg, der havde Sachseren Lynar til Favorit og Julie Mengden til fortrolig Veninde. Lykkeligvis tænkte disse fremmede Ihændehavere af Magten indbyrdes kun paa at styrte hinanden. Hertugparret, hvis Søn den spæde Keiser var, fandt sig kun med Utaalmodighed i Birons Formynderskab; denne, der paa sin Side var misfornøiet med Hertugparret, talte om at hidkalde Peter af Holsten-Gottorp, gifte ham med sin Datter og faae sin Søn formælet med Prindsesse Elisabeth: Mentschikovs og Dolgorukis Exempler afskrækkede ham ikke. De to Tydskere, Ostermann og Münnich, følte sig ogsaa trykkede af hans Regimente. Den Sidstnævnte havde en Sammenkomst med Anna Leopoldovna og lovede hende, at han skulde befrie hende fra Biron. Hans Adjudant Manstein har givet en interessant Skildring af Statskupet. En Novembernat blev Biron, der var uvidende om, hvad der var i Gjære, og hos hvem Münnich om Aftenen havde været Bordgjæst, fængslet i sin Seng; Hertuginden af Kurland blev næsten nøgen jaget ud af Palæet, og alle hans Venner bleve arresterede. Biron blev sendt til Pelim i Sibirien (1740).

Münnich havde skaffet den lille Ivan den Sjettes Forældre Frihed og Magt. Hvorledes skulde de belønne ham? Han ønskede, ligesom Mentschikov, at blive Generalissimus, men Keiserens Fader, Hertug Anton Ulrik attraaede ogsaa denne Stilling. Münnich nøiedes med Titlen Premierminister, men ogsaa Ostermann maatte have en Anerkjendelse, og han blev udnævnt til Stor-Admiral. Regentinde Anna Leopoldovna, Hertug Anton Ulrik og Ostermann forbandt sig snart med hverandre mod deres Befrier. Da hine under den østerrigske Arvefølgekrig heldede til Maria Theresia, kom de i Strid med Münnich, der stemte

for et Forbund med Preussen, og Konflikten endte med, at Premierministeren fortørnet tog sin Afsked. De ved Magten værende Tydskere mindede ved deres indbyrdes Strid om Peter den Stores «unge Ørne». Ivan den Sjettes Forældre laa i indbyrdes Kiv, idet de gjensidig bebreidede hinanden Utroskab. Ostermann holdt med Anton Ulrik mod Anna. Denne var uskikket til at opfylde de Fordringer, Stillingen som Regentinde medførte. Anna Leopoldovna holdt sig hele Dagen indesluttet i sine Gemakker. Hun laa, iført Negligé, udstrakt paa en Sofa; Haaret havde hun bundet op med et Lommetørklæde, der altsaa tjente som Natkappe; saaledes liggende underholdt hun sig med Julie Mengden og dennes Veninder og Fortrolige og bekymrede sig slet ikke om Regjeringssager. Men ved hin Splid og denne Nonchalance arbeidede Regentinden sine Fjender i Hænde. De manglede kun en energisk Fører, og det raske militære Greb, som var lykkedes mod Biron, vilde kunne gjentages mod det brunsvigske Par.

Peter den Stores Datter, Elisabeth, over hvem der var bleven vaaget strengt under Keiserinde Annas og Birons Regimente, løftede igjen Hovedet under denne svage Regjering. Hun gik i sit toogtredivte Aar, var høi af Vext, meget begavet men uvidende og af et livligt Temperament; hun tumlede sig med Dristighed baade paa Hesten og paa Vandet, hun havde soldateragtige Manerer og besad alle de Egenskaber, en Partifører behøvede. Hendes Fortrolige, Alexander og Peter Schuvalov, Mikael Voronzov, Rasumovski, Schwartz og Lægen Lestocq tilskyndede hende til at handle. Regentinde Anna frygtede hende, men vovede ikke at bringe Ostermanns indtrængende Forslag til Udførelse. Man vidste i Paladset, at tre Garderegimenter efter Birons Fald havde villet aflægge Hyldingsed til hende, fordi de troede, at det dreiede sig om Peter den Stores Datters Thronbestigelse. Man var ogsaa underrettet om,

at Tropperne i Kronstadt havde sagt: «Er der Ingen, som vil stille sig i Spidsen for os til Fordel for Elisabeth Petrovna?» Hun gik ind paa at være Gudmoder for Soldaterbørn, hun besøgte Gardisterne i deres Kaserner og indbød dem til Selskab hos sig. Naar hun kjørte i Slæde gjennem Gaderne, sprang menige Grenaderer op bag paa den og hviskede hende fortrolig i Øret.

Den franske Gesandt La Chétardie havde Befaling til at begunstige i Rusland enhver Omvæltning, der kunde tilintetgjøre Tydskernes Indflydelse og ophæve Alliancen med Østerrig. Han hjalp Elisabeth med Raad og Penge og skaffede hende Støtte i en Diversion fra Sverrigs Side. Svenskerne, der havde holdt sig tilbage under den polske Thronfølgekrig og den tyrkiske Krig, angrede denne Optræden. De vare tilbøielige til at benytte deres egne og Elisabeths Besværinger som Anledning til en Krigserklæring mod Regentinde Anna. Den svenske Gesandt i St. Petersborg, Nolcken, forlangte kun det Løfte af Czarevna, at hun ved sin Thronbestigelse skulde tilbagegive en Del af Peter den Stores Erobringer. Men herpaa vilde hun dog ikke indlade sig. Alligevel begyndte Sverrig Fjendtlighederne. Et Manifest blev udstedt til den «berømmelige russiske Nation», hvori forkyndtes, at man vilde befrie den for de tydske Ministre og det fremmede Tvangsherredømme, for at den frit kunde vælge en legitim og retfærdig Regjering. Denne Diversion fremskyndede Krisen; Hoffet var nu altfor meget bekjendt med de Sammensvornes Intriger til, at de kunde tøve længer. Paa den anden Side stod det i Begreb med at sende de Regimenter, paa hvilke Elisabeth gjorde Regning, til Grændsen. Hun havde nu kun Valget mellem Thronen og Klostret. Natten mellem den 25de og 26de November (6te til 7de December) begav hun sig med tre af sine Fortrolige til det preobraschenski'ske Regiments Kaserne. «Børn,» sagde hun til Soldaterne, «I vide, hvis Datter jeg er.» «Moder, vi ere

rede, vi ville dræbe dem alle.» Hun forbød dem at dræbe og tilføiede: «Jeg sværger, at jeg vil dø for Eder, sværge I, at I ville dø for mig.» Alle svore. Regentinde Anna, Hertug Anton Ulrik, den spæde Keiser i Vuggen, Münnich, Ostermann, Løwenwold og Mengden bleve fængslede i Løbet af Natten. Elisabeth proklameredes som Selvherskerinde. Rigets Stormænd sluttede sig skyndsomst til dette militære Kup. Ivan den Sjette interneredes i Schlüsselburg. Anna Leopoldovna holdtes tilligemed sin Mand og sine øvrige Børn indespærret i Kholmagori ved Arkhangel, hvor hun døde 1746.* En overordentlig Domstol opretteedes, blandt hvis Medlemmer Dolgoruki'erne vare. Den dømte Ostermann til Radbrækning, Münnich til Partering, de øvrige til Halshugning. Men Keiserinde Elisabeth skjænkede dem Livet. Ostermann blev forviist til Beresov, Münnich til Pelim, hvor han beboede det Hus, hvortil han havde udkastet Tegningen for Biron. Mange af dem, der vare blevne forviste under det foregaaende Regimente, bleve kaldte tilbage. Biron fik Tilladelse til at tage Ophold i Jaroslavl.

Otte og tyvende Kapitel.

Elisabeth Petrovna.

(1741—1762.)

Da Elisabeth blev kronet i Moskov, hidkaldte hun fra Holsten sin Søstersøn Karl Peter Ulrik. Denne Peter den Stores Sønnesøn, hvis Forældre vare Anna Petrovna og Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp, gik over til den

* De fire yngste Børn, to Prindsesser og to Prindser, døde i Landflygtighed i Horsens i Jylland, — hvortil de ankom 1780, — under Beskyttelse af deres Faders Søster, Enkedronning Juliane Marie af Danmark.

orthodoxe Kirke, antog Navnet Peter Feodorovitsh og proklameredes som Thronarving. I Aaret 1744 lod Keiserinden ham ægte Prindsesse Sofie af Anhalt-Zerbst, den senere Katharina den Anden. Saaledes vendte Magten, — der en Tid lang havde været i Hænderne paa den ivanske Gren af Dynastiet Romanov, paa Anna Ivanovna og hendes Søsterdatter Anna Leopoldovna som Formynderske for den lille Ivan den Sjette, — med Elisabeth som Keiserinde og hendes Søstersøn som Thronarving tilbage til den Gren, der var udsprungen fra Peter den Store.

Revolutionen af 1741 bestod ikke blot deri, at Ivans Linie afløstes af Peters, men den betegnede især Nationalpartiets Seir over det tydske Parti, det russiske Elements Reaktion mod de Fremmedes haarde Formynderskab. Saaledes opfattede Folket Revolutionen. Den orthodoxe Geistlighed, der var bleven forfulgt af Kjætterne, tog Revanche i de Prædikener, som Ambrosius Juschkevitsch, Erkebiskop af Novgorod, holdt mod «Djævelens Udsendinge», mod «Belzebub og hans Engle». Digteren Lomonossov hilste i Elisabeth «Astræa», som havde «ført Guldalderen tilbage», eller Moses, «som havde befriet Rusland fra det ægyptiske Slaveris Nat», eller som Noah, «der havde frelst Rusland fra de Fremmedes Syndflod». Borgerne og Soldaterne reiste sig mod Tydskerne. Det kom til Revolter i St. Petersborg, og ved Hæren i Finland mod de fremmede Officerer. Man vilde berede dem samme Skjæbne som Ostermann og Münnich.

Ved Hoffet havde den engelske Gesandt Finch og den østerrigske Gesandt Botta kompromitteret sig under det foregaaende Regimente. Nationens og Keiserindens Sympathier vare for Mardefeld, Preussens Gesandt, og navnlig for La Chétardie, hvem man betragtede som en af Revolutionens Ophavsmænd, og hvis Hænder Gardeofficererne kyssede, idet de kaldte ham deres «Fader». Det østerrigsk-russiske Forbund, der var bleven befæstet

under Katharina den Første og Anna Ivanovna, syntes sønderrevet.

Denne gode Forstaaelse mellem det franske og det russiske Hof udsattes som en Følge af Sverrigs Anliggender for Fare. Kabinettet i Versailles havde bevæget sin svenske Forbundsfælle til at erklære Rusland Krig, idet det stillede ham en Territorialforstaaelse fra den nye Keiserindes Side i Udsigt. Men Elisabeth, Peter den Stores Datter, kunde ikke give Afkald paa sin Faders Erobringer, hvilke Anna Leopoldovna, en fremmed Prindsesse, havde villet bevare, selv om det skulde koste en Krig. Svenskerne, der paastode, at de havde grebet til Vaaben til Fordel for Elisabeth, maatte fortsætte Krigen mod deres tidligere Protegé. Denne Krig afslørede Sverrigs Afmagt overfor det regenererede Rusland. Den svenske Hær viste sig at staa langt under det Ry, den havde fra Karl den Tolvtes Tid. Elisabeths Generaler, Lascy og Keith, havde stærk Fremgang i Finland, hvor den svenske Hær under Levenhaupt trak sig tilbage; i Helsingfors blev den indesluttet af en lidt talrigere russisk Styrke, for hvilken den kapitulerede 1742. Ved Freden i Åbo i August 1743 nøiedes Keiserinde Elisabeth med Erhvervelsen af Finland Øst for Kymene Elven, da den svenske Rigsdag ved Thronfølgervalget havde foretrukket den af hende protegerede holsten-gottorpske Prinds, Adolf Frederik, for den danske Kronprinds Frederik, den senere Kong Frederik den Femte.

Den østerrigske Arvefølgekrig. Den preussiske Syvaarskrig.

I Europa var den østerrigske Arvefølgekrig udbrudt. For hvem skulde Rusland erklære sig? For Keiserinde Maria Theresia eller for Frankrig og dettes Forbundsfæller? Grev Bestuschev, der var falden i Unaade med Biron, men ved Vicekansleren, den senere Rigskansler Lestocqs Pro-

tektion var kommen tilbage til Magten, stemte for et Forbund med Østerrig. La Chétardie og Mardefeld, henholdsvis Ludvig den Femtendes og Frederik den Andens Gesandt, satte i Forening med Lestocq og Storfyrstinde Katharinas Moder, den holsten-gottorpske Prindsesse Johanne Elisabeth, Alt i Bevægelse for at vinde Keiserinde Elisabeth for det fransk-preussiske Forbund. Men snart sank La Chétardie i Gunst, han følte det selv og forlangte at blive tilbagekaldt. Bestuschev triumferede; Rusland syntes at ville intervenere i Europa til Fordel for Maria Theresia. Men nu beskyldtes den østerrigske Gesandt, Marquis Botta, der iøvrigt allerede havde forladt St. Petersborg, for at have været Hovedmanden i en Sammensværgelse, hvis Formaal gik ud paa den brunsvigske Families Gjenindsættelse i Magten. Frankrig holdt da Øieblikket for gunstigt til at sende La Chétardie tilbage til hans tidligere Post, og Gesandten var denne Gang overbevist om, at det skulde kunne lykkes ham at styrte Bestuschev. Men Kansleren havde sit «sorte Kabinet», hvor man undersøgte de fremmede Gesandters Depescher. Bestuschev forelagde Keiserinde Elisabeth Udtog af La Chétardies Depescher, hvoraf fremgik, at Lestocq fik en Pension af Frankrig, og desuden havde La Chétardie i sine Indberetninger udtalt sig i fornærmelige Udtryk om Keiserinden. Den franske Gesandt fik Befaling til at forlade Hovedstaden inden et Døgns Forløb og Rusland, inden der var gaaet en Uge (Juni 1744). Fyrstinden af Anhalt-Zerbst, Johanne Elisabeth, sendtes tilbage til Tydskland. Lestocq stilledes senere for en overordentlig Domstol, underkastedes Tortur og forvistes først til Uglitsch, dernæst til Ustjug-Veliki. Tiden gik hen. Rusland, der fandt en vis Tilfredsstillelse i, at det efterhaanden havde været en Skræmsel for de europæiske Hoffer, skyndte sig ikke med at handle. Storkansleren Bestuschev og Vicekansleren Voronzov modarbeidede desuden hinanden, idet

den første gav Østerrig Haab, medens den anden lod sig opvarte af den franske Gesandt d'Aillon, La Chétardies Efterfølger.

Frankrig, der var bleven forladt af sine Allierede, havde forlagt Krigens Hovedskueplads til Belgien, og her vandt den tidligere kurlandske Prætendent, Marskal Moritz af Sachsen, en Række Seire over de forbundne Østerrigere og Englændere. I Aaret 1746 sluttedes der en Alliance mellem Østerrig og Rusland, og England lovede det følgende Aar Keiserinde Elisabeth Subsidier. Først 1748 rykkede 30,000 Mand russiske Tropper, under Befaling af Fyrst Repnin, gjennem Polen, Mähren, Bøhmen og Franken frem mod Rhinen. Men da sluttedes andet og sidste Afsnit af den østerrigske Arvefølgekrig ved Freden i Aachen, og Tropperne vendte tilbage til Rusland uden at have løsnet et Skud og uden at have sat Keiserrigets Prestige paa Spil (1748).

Den franske Gesandt d'Aillon var bleven tilbagekaldt fra St. Petersborg 1747 og havde ikke faaet nogen Efterfølger. Storkansleren Bestuschev, der havde foranlediget La Chétardies Udviisning og afsluttet det tidligere nævnte Forbund med Østerrig, havde alligevel erklæret, at Preussen «paa Grund af sit Naboskab og den nye Tilvæxt i dets Magt» var langt farligere for Rusland end Frankrig. Keiserinde Elisabeth hadede Frederik den Anden. «Kongen af Preussen,» sagde hun til den engelske Gesandt, Lord Hindford, «er sikkert en ond Fyrste, uden Gudsfrygt; han latterliggjør det Hellige; han gaaer aldrig i Kirke; han er Preussens Nadirscha.» Frederik den Anden havde ingen Religion, han var ikke salvet; han sparede ikke Keiserinden i sine Epigrammer. Den «anmassende» Nabo var optraadt overmodig i Aachen og havde modsat sig en russisk Befuldmægtigets Adgang til Kongressen. Andre Rivninger førte til et Slags diplomatisk Brud mellem Rusland og Preussen. I Aaret 1756 oplæste Storkansleren

for Keiserinden en Memoire om de udenrigske Anliggender. Han paaviste i denne, hvor skadelig Preussens nye Magtforøgelse var for Rusland; hvorledes Frederik den Anden, der havde bragt sin Hær fra 80,000 Mand op til 200,000, der havde taget Schlesien fra Østerrig og af hints Indtægter i Forbindelse med de i Sachsen hævede Millioner havde dannet en Krigsfond, hvorledes han, der attraaede Besiddelsen af Hannover og Kurland og havde Polens Sønderlemmelse for Øie, var bleven den «farligste Nabo». Bestuschev drog deraf den Slutning, at det var nødvendigt at formindske «Kongen af Preussens Magt» og støtte de mod ham forbundne Stater.

Da Preussen havde allieret sig med England ved Traktaten i Westminster af den 16de Januar 1756, og Østerrig var bleven knyttet til Frankrig ved Alliancetraktaten i Versailles, indgik Rusland ogsaa et Forbund med den sidstnævnte Magt den 5te November 1756, og den 21de Marts 1757 tiltraadte Sverrig Alliancen mellem Østerrig og Frankrig. Den diplomatiske Forbindelse gjenoprettedes mellem Hofferne i St. Petersborg og Versailles. Det var den Gang, Valcroissant og Skotten Douglas, der var ledsaget af den mystiske Ridder af Eon, gik i hemmelig Sendelse til St. Petersborg. Paa det Tidspunkt blev l'Hôpital fransk Gesandt i Rusland, og mellem Kong Ludvig den Femtende og Keiserinde Elisabeth udspandt sig en hemmelig Korrespondance.

Frederik den Anden forskrækkedes, da han fik Underretning om den af Rusland tagne Beslutning; han frygtede Intet saa meget som en Invasion af disse «udisciplinerede Horder». Preussernes Overfald paa Sachsen, hvormed Syvaarskrigen begyndte, bragte Russerne til at sætte sig i Bevægelse. I Juni 1757, samme Aar som Franskmændene lede Nederlaget ved Rossbach, rykkede 83,000 Russere under Anførsel af Feltmarskal Apraxin over den preussiske Grændse og marscherede frem mod Weichsel. Ved Gross-

Jägerndorf kom det den 30te August til et Slag mellem Russerne og et preussisk Hærkorps paa 24,000 Mand under Kommando af Feltmarskal Lehwald. Apraxin seirede, men i Stedet for at besætte Kønigsberg, vendte han om og gik tilbage over Niemen. Keiserinde Elisabeth var just bleven alvorlig syg. Frankrigs og Østerrigs Gesandter i St. Petersborg sigtede ham nu for Forræderi og forlangte hans Afsættelse. Undersøgelsen af Bestuschevs Papirer viste, at han i Tilfælde af Keiserindens Død vilde ved Hjælp af Apraxins Tropper have tvunget Storfyrstthronfølgeren Peter til en Renunciation, hvorefter han med Storfyrstinde Katharinas Vidende vilde have overdraget Regjeringen til hendes Søn, den treaarige Storfyrst Poul, under hendes Formynderskab. Bestuschev blev afsat, berøvet sine Værdigheder og forviist til Gorelovo i Omegnen af Moskov. Voronzov blev hans Efterfølger som Kansler.

I Aaret 1758 angreb Russerne under Feltmarskal Fermor igjen Preussen. Han bemægtigede sig Kønigsberg, men satte sig kun langsomt i Bevægelse mod Brandenburg, hvor han ødelagde Fæstningen Küstrin ved et Bombardement. Frederik den Anden ilede hid fra Schlesien, forenede sig med en Hærafdeling under General Dohna og opsøgte Fjenden, hvem han traf ved Zorndorf. Her kom det den 25de August 1758 til et høist blodigt Slag, i hvilket Frederik den Anden med 32,000 Mand beseirede Fermor, hvis Styrke talte over 50,000 Mand. Trods Moskoviternes Tapperhed og en Fordel i Begyndelsen over den preussiske venstre Fløi, hidførte dog General Seydlitz's glimrende Kavalleriangreb paa Russernes høire Fløi et alvorligt Nederlag for Fermor, hvis Ledelse havde været svag. Han tabte 20,000 Mand, 100 Kanoner og 30 Faner. Men Frederik den Andens Maal blev ikke naaet; thi Russerne sprængtes ikke fuldstændig fra hinanden og trak sig langsomt tilbage.

I Aaret 1759 marscherede General Soltikov, Fermors Efterfølger, frem mod Oder, slog et preussisk Korps ved Kay i Nærheden af Züllichau og forenede sig ved Frankfurt an der Oder med Østerrigerne under Feltmarskal Laudon. Frederik den Anden ilede hid fra Schlesien, og angreb ved Kunersdorf den 12te August 1759 de Allierede. Hans Hær blev slaaet næsten til Tilintetgjørelse. Han tabte 8000 Døde og 172 Kanoner. Under Bedækning af fyrretyve Husarer undkom han fra Valpladsen. Af en Hær paa 48,000 Mand holdt han kun 3000 samlede. «En skrækkelig Ulykke,» skrev han til Ministeren, Grev Finkenstein; «jeg vil ikke kunne overleve den. Følgerne af Slaget ere værre end selve Tabet af Slaget. Jeg har ingen Hjælpekilder mere, og jeg troer, at Alt er tabt; jeg vil ikke overleve mit Fædrelands Undergang. Lev vel for stedse.» Ulykken ved Kunersdorf tyngede under hele Felttoget paa ham. Han maatte derefter holde sig til Defensiven og var ikke i Stand til at operere i aaben Mark.

Men de Allierede vare ikke mindre udmattede end han selv. Keiserinde Elisabeth vilde dog ikke høre Tale om Fred, før Frederik den Andens Magt var bleven reduceret og Østpreussens Annexion sikkret. I Oktober 1760 rykkede Russerne efter en kort Modstand ind i Berlin, hvor et østerrigsk Korps sluttede sig til dem. Her plyndrede de og udskrev Kontributioner. Det følgende Aar indtog Russerne under General Rumanzov Fæstningen Kolberg i Bagpommern. Frederik den Anden vilde være gaaet til Grunde, hvis denne frygtelige Krig var bleven fortsat. Men Keiserinde Elisabeths Død den 5te Januar 1762 frelste ham. Han var alligevel i høi Grad svækket; Keiserinden efterlod Preussen mindre farlig og truende, end hun havde forefundet det.

Reformer under Elisabeth. Fransk Indflydelse.

Et Særkjende for Elisabeths Regjering var Orthodoxiens stigende Magt. Hun stod, trods sine løsagtige Sæder, under Geistlighedens Indflydelse, og hun var behersket af gammel Overtro. I Aaret 1742 befalede den hellige Synode Nedlæggelsen af de armeniske Kirker i begge Rigets Hovedstæder. Man havde til Hensigt at lukke de ved Nevski-Prospekt liggende dissidentiske Kirker. I de tatariske Landsdele lukkede man en Del af Moskeerne og forbød Opførelsen af nye. Biskoppernes og Missionærernes religiøse Ufordragelighed fremkaldte Opstande blandt de hedenske Mordviner, Tscheremisser, Tschuvascher og Meschtscherjaker. Jøderne bleve som «Fjender af Kristus vor Frelser og som meget skadelige for vore Undersaatter» fordrevne fra Riget. Da Senatet bemærkede, at Keiserinden paa den Maade ødelagde Rigets Handel, svarede Elisabeth: «Af Kristi Fjender ønsker jeg ingen Fordel.» Raskolnik'ernes Fanatisme forøgedes ved Sammenstødet med den officielle Trosiver: 53 Mennesker opbrændte sig paa en Gang ved Ustjug og 172 ved Tomsk i Sibirien.

Til Gjengjæld bestræbte man sig for at forbedre Geistlighedens Sæder og fremme dens Oplysning. Det blev udtrykkelig paalagt Klostrene at sende Elever til det kirkelige Akademi i Moskov, der klagede over, at det i det Hele kun havde fem saadanne. Ved Anvendelse af Knut og Lænker undertrykte man Munkenes oprørske Aand og deres Tilbøielighed til overdreven Nydelse af berusende Drikke. Man fornyede Peter den Førstes Forordninger mod Personer, der ved Bevægelser og høirøstet Tale forstyrrede Gudstjenesten i Kirkerne, og man tog Tobaksdaaserne fra dem, der snusede paa saadanne Steder. Inspektører, der udnævntes af Biskopperne, indskjærpede Bønderne, at de skulde rense deres Helgenbilleder, hvis Smudsighed gjorde et uhyggeligt Indtryk paa Fremmede.

Katekismer bleve uddelte i de kirkelige Stifter, og en ny forbedret Udgave af Bibelen bragtes i Handelen. Det theologiske Studium befandt sig endnu paa et naivt Trin. Ved det kirkelige Akademi i Moskov diskuterede man saadanne Spørgsmaal som Beskaffenheden af Glorien i det tilkommende Liv.

Senatet gjenoprettedes med den Myndighed, Peter den Store havde givet det, men som var bleven det frataget af Katharina den Førstes «høie Raad» og Keiserinde Anna Ivanovnas «Kabinet». Industrien opmuntredes, og Klæde-, Lærreds- og Bomuldsfabrikanter tildeltes Rang med Assessorer, Kollegiesekretærer og Statsraader. I Aaret 1753 afskaffedes den indre Told, og mange Steder ophævedes Bompengene. Der oprettedes Landbrugsbanker, hvor Grundeierne fik Laan til seks Procent, medens de ellers til private Personer kunde komme til at betale en Aagerrente af femten til tyve Procent. Kjøbmandssønner sendtes til Holland, for at de der kunde sætte sig ind i Handelsvæsen og Bogføring. Nye Miner aabnedes og bearbeidedes; Handelen med det yderste Østen tog et stort Opsving. Sibirien begyndte at befolkes. Man bestræbte sig for at kolonisere det sydlige Rusland, der skulde være et Værn mod tatariske Indfald, med slaviske Flygtninge fra tyrkiske og østerrigske Provindser. Mellem Floderne Bug og Dnieper, i det af Anna Ivanovna erhvervede Territorium, grundedes den agerdyrkende Militærkoloni Ny-Serbien, der stillede fire Regimenter let Kavalleri.

Straffelovene bleve mildnede. Keiserinde Elisabeth afskaffede Dødsstraffen, men hendes Bødlers Knut medførte rigtignok hyppig Døden. Politiet havde vanskelig ved at opretholde Ordenen i dette raa Samfund. I Moskov og St. Petersborg vare Tyvene utrolig dristige. En af dem, Vanja Kain, den russiske Cartouche, er bleven Helten i en hel Cyklus af Folkesange. En Ukas forbød Opdrætningen af Bjørne i de to Hovedstæder, ligesom der ned-

lagdes Forbud mod at lade dem streife omkring i Byerne. De for Mænd og Kvinder fælles offentlige Bade i de større Stæder afskaffedes. Med Røveruvæsenet kunde Regjeringen endnu ikke faa Bugt, hvad enten det drev sit Spil paa Veiene eller paa Volgafloden. Hvad Civilretten angik bifaldt Keiserinde Elisabeth et af Grev Peter Schuvalov stillet Forslag om Udarbeidelsen af en ny Lovbog, men det kom ikke til Udførelse.

Af Videnskaberne og de skjønne Kunster indlagde Keiserinde Elisabeths Yndling, Grev Ivan Schuvalov, sig store Fortjenester under hendes Regjering. Han grundlagde i Rigets Midtpunkt Universitetet i Moskov (1755), hvis beskedne Begyndelse er bleven spottet af tydske Historieskrivere, men om hvilket Nikolai Turgeniev har kunnet sige, «at ingen Sinde har nogen Undervisningsanstalt, ligegyldig i hvilket Land, sammenligningsvis været nyttigere og frugtbarere paa heldbringende Resultater end den. Selv den Dag i Dag (1844) er det sjældent, at en Mand, der skriver sit Modersmaal rigtigt, og som er en oplyst Statstjener og en retskaffen og paalidelig Embedsmand, ikke er kommen fra Universitetet i Moskov.» Schuvalov vilde, at enhver Student, af hvad Oprindelse han end var, skulde bære Kaarde og høre til tiende Rangklasse i «tschin», medens Doktorer vare Medlem af ottende Rangklasse. Lærestolene i det retsvidenskabelige, det medicinske og det filosofiske Fakultet beklædtes i det Hele af ti Professorer. Schuvalov havde ogsaa havt til Hensigt at grundlægge Universiteter i St. Petersborg og i Baturin og Gymnasier og Folkeskoler i alle Gouvernementerne. I Orenburg oprettedes der en Skole for de Forvistes Børn. Unge Mænd sendtes til Udlandet for der at studere Lægevidenskab. Schuvalov var Skaberen af Akademiet for de skjønne Kunster i St. Petersborg, til hvilket han indkaldte franske Lærere: Maleren Lorrain, Billedhuggeren Gillet, Arkitekten Valois, senere Dévely og Lagrenée.

St. Petersborg, der endnu kun havde 74,000 Indbyggere, Børnene ikke iberegnede, begyndte at antage Udseende af en Hovedstad. Italieneren Rastrelli byggede Vinterpaladset og Smolna-Klostret, der under Katharina den Anden blev en Opdragelsesanstalt for Adelens Døtre. Han opførte endvidere Videnskabernes Akademies Bygning og leverede Tegningen til Zarskoje-Selo, det russiske Versailles.

Under Forsæde af Kyrillos Rasumovski begyndte det af Peter den Store projekterede og af Katharina den Første indviede Videnskabernes Akademi at komme i Ry. Akademikerne Bayer og Müller gjorde Ruslands ældste Tid til Gjenstand for deres Granskninger. Tatischtschev, tidligere Statholder i Astrakhan, skrev den første Fremstilling af Rigets Historie. Lomonassov, Professor i Fysik, blev sit Lands Vaugelas og Malherbe. Han var Søn af en Fisker fra Omegnen af Arkhangel. Hans Kæmpeskikkelse mindede om «Bogatyri»* i de gamle russiske Folkesange, og han havde i moralsk Henseende visse folkelige Skrøbeligheder. Han sendtes til Udlandet for der at fuldende sine Studier. Lomonossov havde her mangfoldige Eventyr: han ægtede en Skrædderdatter i Magdeburg, hvervedes til preussisk Soldat og kom i Fængsel. I Rusland vilde hans Tilbøielighed til Drik, hans støiende Væsen og hans heftige Sind have forvoldet ham mange Ubehageligheder, hvis ikke hans Beskyttere vare skredne ind. Han udgav en Grammatik, en Rhetorik og en Poetik og ved hin Grammatik fik det nye russiske Sprog Overvægten over det kirkeslaviske. Hans Lovtaler over Peter den Første og Elisabeth, men især hans «Oder» ere Mesterværker paa hin Tid. Han var ogsaa en af Aarhundredets store Fysikere. Ved et Experiment med den

* Side 204.

atmosfæriske Elektricitet var Lomonossov nær bleven dræbt af Lynet.

Sumarokov begyndte at skrive Dramer, Komedier og Satirer og udgav det første russiske Tidsskrift: «den arbeidsomme Bi». — Fyrst Kantemir, Søn af Hospodaren i Moldau, Gesandt i Paris og London, offentliggjorde Breve og Satirer. — Trediakovski, Forfatter til Sørgespillet «Deidamia», er især bekjendt som Reformator af Sproget og en fortræffelig Oversætter: han oversatte François Fénélons episke Prosadigtning «Telemaks Eventyr», Rollins «l'Histoire ancienne» og «Histoire romaine», Boileaus l'Art poétique, italienske Operatexter og videnskabelige og politiske Værker. Hans Biografi afgiver et Vidnesbyrd om, hvor lidet en Digter, der kun var Digter, den Gang var anseet. Anna Ivanovna havde anvendt ham til at skrive Sange til hendes Maskerader, og vi have seet den raa Behandling, som Ministeren Volonski lod ham blive til Del.

Elisabeth holdt ligesom Anna Ivanovna af Theatret. Locatellis italienske Skuespillerselskab opførte Balletter og komiske Operaer for hende. Sérigny, en fransk Theaterdirektør, tjente omtrent 25,000 Rubler om Aaret: Keiserinden skaffede ham frivillige eller tvungne Tilskuere, hvilke hun hentede med ridende Bud og paalagde de Gjenstridige en Bøde paa 50 Rubler. Det russiske Theater begynder i hint Tidsrum: Sumarokov fører sine Skuespillere, der ere Elever af Kadetkorpset, ind i Keiserindens Gemakker. Volkov, en Kjøbmandssøn fra Jaroslavl, der beskyttedes af Vojvoden Mussin-Puschkin er paa een Gang Forfatter, Skuespiller, Direktør, Theatermaler og Maskinist for et russisk Skuespillerselskab, som Keiserinden kalder til St. Petersborg. Sumarokov bliver dets Direktør og skriver sexogtyve Stykker for det, deriblandt «Khorev», «Sineus og Truvor» og «Bedrageren Dimitri». Han oversatte ogsaa noget af Shakespeare og franske Skuespil.

Det karakteristiske Træk for Elisabeths Tid er Opret-

telsen af et direkte Forhold til Frankrig, der siden det syttende Aarhundrede var den mest fremragende Repræsentant for den europæiske Civilisation. Hidtil havde Rusland kun indirekte stiftet Bekjendtskab med den franske Civilisation. Man havde været hollandsk under Peter den Første, tydsk under Anna Ivanovna. Russerne havde gjort sig til Elever af dem, der atter selv havde gaaet i Skole hos Franskmændene. Men nu falde Skrankerne: ved Videnskabernes Akademi har man franske Videnskabsmænd; man besøger Sérignys Theaterforestillinger, og det er især Oversættelser af franske Mesterværker, Sumarokov lader opføre paa den russiske Scene; Vaubans og Saint-Remy's Værker, henholdsvis over Fortifikation og Artilleri, blive oversatte; man lærer Corneille og Racine og Molière at kjende. Favoriten Grev Schuvalov indforskriver sine Møbler fra Frankrig, lader sine Klæder sy i Paris, elsker Alt, hvad der er fransk og bringer Elisabeth, der en Gang var Ludvig den Femtendes projekterede Forlovede, til at dele sin Smag. La Chétardie og l'Hôpital bringe Skikkene i Versailles i Mode. Russerne mærke, at de i Karakter og Aand ere nærmere beslægtede med Franskmændene end med Tydskerne. Trediakovski, Kyrillos Rasumovski, den fremtidige Præsident for Akademiet, reise til Paris for der at uddanne sig; der er allerede saa mange russiske Studerende i den franske Hovedstad, at et orthodox Kapel opføres der og stilles under Gesandtens Beskyttelse. En Voronzov træder i Ludvig den Femtendes Tjeneste og holder Vagt, iført det kongelige Garderytteriregiments Uniform, i Gangene i Versailles. Gesandten Kantemir er en Ven af Montesquieu. En Generation, der er aldeles fransk af Anskuelser og Kultur, voxer op ved Elisabeths Hof: den senere Katharina den Anden, Prindsesse Daschkov og Voronzov'erne skrive Fransk med samme Lethed som Modersmaalet. I Aaret 1746 meddeler de l'Isle Videnskabernes Akademi, at Voltaire ønsker at blive korrespon-

derende Medlem af det; Aaret efter træder Voltaire gjennem d'Aillon og Kyrillos Rasumovski i Forbindelse med Schuvalov. Efter at denne har forsynet Voltaire med Dokumenter og givet ham Raad og Vink, skriver den franske Forfatter: «Ruslands Historie under Peter den Store».

Keiserinde Elisabeths Regjering fortsatte da indadtil Traditionerne fra den store Keiser. Den fremmede Landets materielle Velfærd, reformerede Lovgivningen, skabte nye Befolkningscentrer og gav en energisk Impuls til Videnskabens og den nationale Litteraturs Udvikling; den forberedte Tilnærmelsen mellem Frankrig og det fra Tydskland frigjorte Rusland. Udadtil lagde Elisabeths Regjering en Dæmper paa Preussens truende Opsving, den beseirede Aarhundredets største Feltherre og sluttede den første fransk-russiske Alliance mod Hohenzollernes militære Monarki. Rigtigere vurderet, i Belysning af nye Aktstykker, vil Keiserinde Elisabeth komme til at indtage en hæderlig Plads i Historien, selv mellem Peter den Store og Katharina den Anden.

FREDRIKSSTAD Haandværkerforening FREDRIKSSTAD.

Ni og tyvende Kapitel.

Peter den Tredie og Revolutionen 1762.

Peter den Tredie, Søn af Anna Petrovna og Hertug Karl Frederik af Holsten-Gottorp, blev Elisabeths Efterfølger. Han var den Gang fire og tredive Aar gammel. Bekymret havde man imødeseet hans Thronbestigelse, da han yndede at betragte sig som en Fremmed i Rusland og opførte sig snarere som en holsten-gottorpsk Prinds end som Arving til den keiserlige Throne. Hans Opdragelse og Undervisning havde været meget mangelfuld, og han

havde tilbragt sin Ungdom med barnagtige Adspredelser. Han syntes kun at have Sands for Kasernetjenestens Smaaligheder; han beskjæftigede sig med at indøve sin Bataillon af Holstenere, som man kaldte hans «Syndebukke»; han var en lidenskabelig Beundrer af Frederik den Anden og den preussiske Taktik. Hans Tante, den afdøde Keiserinde Elisabeth, havde havt ham mistænkt for, at han forraadte hemmelige Forhandlinger angaaende Militærvæsenet og Regjeringssager, og hun havde derfor udelukket ham fra Konferencerne desangaaende.

Czar Peter den Tredies første Forholdsregler vakte imidlertid en behagelig Overraskelse. I Februar 1762 udstedte han en Forordning, der fritog Adelen fra den trykkende og absolute Forpligtelse til at hellige sig Statstjenesten, som Peter den Store havde paalagt dem. Han mindede om, at denne hans store Forgængers Lov havde havt heldbringende Virkninger, idet den havde tvunget Adelsmændene til at søge Undervisning og til at interessere sig for det offentlige Velfærd, idet den havde skabt en oplyst Generation og givet Staten dygtige Generaler og duelige Embedsmænd; men da Kjærligheden til Czaren og Iveren for Statstjenesten nu vare blevne almindelig udbredte, ansaae han det ikke mere for nødvendig at opretholde denne Tvangslov. De russiske Adelsmænd, der vare gjennemtrængte af Taknemmelighed, talte om at reise ham en Statue af Guld. Peter den Tredie svarede, at en Fyrstes skjønneste Mindesmærker vare de, som han besad i sit Folks Erindring. En anden Reform var Afskaffelsen af det hemmelige Kancelli, «et afskyeligt Tribunal,» skrev den engelske Gesandt, «i enhver Retning ligesaa hæsligt som den spanske Inkvisition og i nogle Henseender endog værre.» Peter den Tredie beskyttede Raskolnik'erne. Disse vare blevne saa grusomt forfulgte under den foregaaende Regjering, at deres Tal i Gouvernementet Nischni-Novgorod var fra fyrretyvetusinde sunket ned til

femtusinde, og at Tusinder af disse Ulykkelige vare flygtede til øde Landstrækninger eller udvandrede til Nabolandene. Peter den Tredie søgte at faae dem til at vende tilbage til det russiske Rige, idet han tilbød dem Jord i Sibirien. Thi, hed det i hans Ukas, «man taaler endog Muhamedanere og Afgudsdyrkere i Riget, men Raskolnik'erne ere Kristne.» Han gjenoptog Bedstefaderens Plan om at forene Klostergodserne med Krongodset, idet Staten skulde udbetale Munkene en aarlig Pension. Han tænkte endog paa Bønderne, paa hvilke den af Peter den Store grundede moderne Stat tyngede saa haardt; han udstedte en Amnesti for dem, der, vildledede af falske Efterretninger, havde gjort Oprør mod deres Herre. Ophavsmanden til den største Del af disse keiserlige Forordninger var Statssekretær Volkov. De, der vare faldne i Unaade under den foregaaende Regjering, deriblandt den gamle Marskal Münnich og hans Søn, Lestocq, Biron og Mengden, saae man vende tilbage fra Exilet.

Men Keiseren skadede ulykkeligvis ved sin personlige Opførsel det Kloge i disse Love og Foranstaltninger. Han fratog ikke blot Geistligheden en Del af dens Gods, men han skjulte ikke sin Ringeagt for den nationale Religion, til hvilken han, med Afsværgelse af Lutheranismen, havde maattet gaae over. Den Holdning, han havde indtaget i Salen, hvor hans Tantes Lig var udstillet, havde vakt Forargelse hos Folket. «Man saae ham,» siger Prindsesse Daschkov, «hviske og smile med de tjenstgjørende Damer; han latterliggjorde Præsterne, yppede Kiv med Officererne, ja selv med Skildvagterne om saadanne Ting som deres Halsbind og Spænder og Uniformens Snit.» Hæren forbitredes over de Reformer, som han indførte i Beklædningen og Exercitsen, da de vare beregnede paa at gjøre den lig med den preussiske Hær. Garderegimenterne vare skinsyge over den Gunst, der vistes de holstenske Bataillon er, som han vilde bringe op til attentusinde Mand, og

som han opstillede som Mønstre for de nationale Tropper. Ophævelsen af «Livkompagniet», som Keiserinde Elisabeth havde dannet af Grenadererne fra 1741, forekom Regimenterne Preobraschenski, Semenovski og Ismailovski at være et Forbud paa den Skjæbne, der ventede dem selv. Keiseren havde allerede sagt, at «Garden var farlig, og at den holdt Slottet beleiret.»

Hoffet var misfornøiet med de Forandringer, som han indførte i Etiketten, idet han tvang Damerne til at neie paa tydsk Viis. Keiseren syntes i Henseende til Smag at være en fuldstændig Modsætning til sin afdøde Tante: han sendte saaledes strax det franske Skuespillerselskab bort fra Hoffet. Det høiere Samfunds Sæder vare allerede blevne tilstrækkelig forfinede til, at Peter den Tredies plumpe Tilbøieligheder maatte vække Modbydelighed. «Det Liv, som Keiseren fører,» skrev den franske Gesandt de Breteuil, «er i høieste Grad uværdigt; han tilbringer sine Aftener med at ryge Tobak og drikke Øl og hører ikke op dermed før Klokken fem eller sex om Morgenen og er da næsten altid fuldstændig beruset. Han har fordoblet sine Opmærksomheder mod Frøken Voronzov; man maa tilstaae, at han har en besynderlig Smag; hun er uden Aand, og hvad hendes Skikkelse angaaer, skal man vanskeligere kunne see noget mere frastødende; hun ligner i enhver Henseende en Opvartningspige i et simpelt Værtshus.»

Peter den Tredies Udenrigspolitik uddybede Kløften mellem ham og hans Undersaatter. Frederik den Anden var efter Slaget ved Kunersdorf næsten bleven reduceret til Afmagt; Buturlins langsomme Bevægelser i Felttoget 1761 havde skaffet ham en lille Frist; men han følte dog, at han vilde være fortabt, hvis Krigen med Rusland trak i Længden. Man kan forestille sig den Glæde og det Haab, hvormed han hilste Peter den Tredies Thronbestigelse. Han sendte gjennem den engelske Gesandt i St. Petersborg den nye Keiser sine Lykønskninger: For-

holdet blev meget hurtig gjenknyttet mellem den store Konge og hans Beundrer. General Tschernitschev fik Befaling til at skille sig fra Østerrigerne i Schlesien, og Kongen af Preussen sendte Goltz til Czaren med Fredsforslag. Frederik den Anden havde bemyndiget sin Afsending til endog at afstaae Østpreussen, hvis Peter den Tredie fordrede det, idet han blot forbeholdt sig en Skadeserstatning. Goltz forefandt ved sin Ankomst en Fyrste, der havde gjort Frederik den Anden til sin Helgen. Keiser Peter bar Kongens Portræt, indfattet i sin Fingerring; han mindede Goltz om, hvad han havde lidt for Kongen under Elisabeths Regjering, da man havde holdt ham udenfor Forhandlingerne. Der var ikke mere Tale om at annektere Østpreussen, saaledes som den afdøde Keiserinde havde ønsket det. Peter den Tredie tilbagegav sin «gamle Ven» alle de russiske Erobringer. Rusland sluttede et Angrebs- og Forsvarsforbund med Preussen; de to Fyrster tilsikrede hinanden gjensidig 12,000 Mand Infanteri og 8,000 Mand Kavalleri. Russerne, der for ikke lang Tid siden havde bekæmpet Preusserne, forenede sig nu med dem mod Østerrig. Frederik den Anden garanterede Keiseren hans holsten-gottorpske Besiddelser, lovede sin Medvirkning til, at Keiserens Fætter, Prinds Georg Ludvig, kunde blive Hertug af Kurland og traf en Overenskomst med Peter om de polske Anliggender. Ingen Sinde havde man seet en saa brat Forandring i en Stats Udenrigspolitik. Den franske Gesandt Breteuil og den østerrigske Gesandt Mercy d'Argenteau vare pludselig faldne i Unaade. Frederik den Andens Minister var ikke blot Favorit, men han var næsten Keiserens Førsteminister, der udpegede de Mistænkelige, fjernede sine Fjender og beskyldte Voronzov og Schuvalov'erne for franske Sympathier. Da Forbundstraktaten var sluttet, udbragte Peter den Tredie ved en stor Diner, under Fæstningsskytsets Torden, Kongen af Preussens Skaal. Han

overdrev Beviserne paa sin Beundring for den store Mand i en saadan Grad, at endog Goltz blev urolig. Ved et af sine Drikkelag udbrød Keiseren: «Lad os drikke paa Kongens, vor Herres Sundhed! Han har viist mig den Naade at betro mig et af sine Regimenter. Jeg haaber, at han ikke vil give mig Afsked. De kan forsikre ham om, at jeg, hvis han befaler det, vil med hele mit Rige føre Krig selv mod Helvede!»

Russerne havde med Glæde seet Enden paa en byrdefuld Krig, om end Opgivelsen af Keiserinde Elisabeths Erobringer maatte beklages. Men en ny Krig fulgte efter. Rusland stod i Begreb med at udmatte sig i Kampen mod sine tidligere Forbundsfæller, og det rustede til en Krig mod Danmark for at sætte Huset Holsten-Gottorps Fordringer paa Hertugdømmet Slesvig igjennem. Nationen var misfornøiet med den slette Behandling, Keiseren lod Keiserinde Katharina blive til Del. Ved sin Klogskab og ved den orthodoxe Fromhed, hun bar til Skue, dannede hun en Modsætning til sin Ægtefælles Udygtighed og usømmelige Adfærd. Peter den Tredie havde til Hensigt at lade sig skille fra hende for at ægte Elisabeth Voronzov. Man fortalte, at han vilde gjøre sin Søn Poul arveløs til Fordel for Ivan den Sjette, Fangen i Schlüsselburg. Han havde allerede een Gang givet Befaling til, at Keiserinden skulde fængsles og indespærres i et Kloster, men Befalingen kom ikke til Udførelse. Prindsesse Sofie af Anhalt, der var bleven Keiserinde Katharina, var ikke den Kvinde, som tilgav slige Trusler eller afventede deres Virkning. Som Breteuil bemærkede: «Alt dette maa i Forening med de daglige Ydmygelser fremkalde Gjæring i et Hoved som hendes, og der behøves kun en Anledning til, at det vil bryde løs.» Katharina ventede roligt, og derpaa handlede hun.

Der gives talrige samtidige Fremstillinger af Revolutionen i Juni 1762. Særlig maa nævnes Rulhière's «Anec-

dotes», Prindsesse Daschkovs Memoirer, Keiths og Breteuil's Depescher og Katharina den Andens Breve til Poniatovski. Den til Garden udstedte Befaling om, at den skulde holde sig rede til Afmarsch til Holsten fremskyndede Revolutionen 1762, ligesom en lignende Ordre havde fremskyndet Revolutionen 1741. Peter den Tredie havde ingen Forestilling om Faren: han saae ikke, hvorledes de Sammensvornes Tal forøgedes i Senatet, ved Hoffet og i Hæren. De Formaal, de stillede sig, vare forskjellige: Nogle vilde udraabe Storfyrst Poul til Keiser under Moderens Formynderskab, Andre havde til Hensigt at gjøre Katharina selv til Selvherskerinde. Den Gruppe, som var i Besiddelse af Keiserindens hele Fortrolighed, bestod af unge Officerer: Gregor Orlov, dengang hendes Elsker, Alexei Orlov og tre andre Orlov'er, Bariatinski og Possek. Orlov'erne vare fuldstændig inde i Forehavendets Hemmelighed og skjulte denne med Omhu for andre Sammensvorne, til hvis Taushed man ikke ganske satte Lid, f. Ex.: for Fyrstinde Vaschkov. Katharina, der i Posseks Fængsling saae et advarende Vink, besluttede at handle. Peter den Tredie var dengang i Oranienbaum med sine Holstenere, Katharina i Peterhof, der ligger ved Veien mellem Oranienbaum og St. Petersborg. Hun forlod pludselig sit Opholdssted, ledsaget af Alexei og Gregor Orlov og af to Tjenere. Ved hendes Ankomst til Hovedstaden gjorde tre Garderegimenter Oprør, idet de i Præsternes Nærværelse svore hende Troskab. Peter den Tredies Fætter, Prinds Georg Ludvig af Holsten, fængsledes af sit eget Regiment, af Hestgarden. Fra den kasanske Kathedralkirke begav Katharina sig til Vinterpaladset. Herfra udsendte hun Admiral Talyzin, der skulde sikre sig Fæstningen Kronstadt, samtidig med at hun affattede Proklamationer til Folket og Hæren. Derpaa rykkede hun i Spidsen for omtrent 20,000 Mand, med Artilleri, mod Oranienbaum.

Peter den Tredie, der pludselig blev skræmmet op af

sin Ro, indskibede sig til Kronstadt for at tage Kommando over Garnisonen der. «Jeg er Keiser!» raabte han til Talyzin. «Der er ikke mere nogen Keiser!» svarede Admiralen, og Peter maatte, truet af Fæstningens Skyts, vende tilbage til sin Residens. Trods den gamle Münnichs krigerske Raad og sine 1500 Holsteneres Understøttelse abdicerede han der føieligt, «som et Barn, der skikkes i Seng,» sagde Frederik den Anden. Forgjæves anmodede han Katharina om en Samtale. «Derpaa,» fortæller Keiserinden, «lod jeg den afsatte Keiser, under Befaling af Alexei Orlov og ledsaget af fire «udvalgte» Officerer og en Afdeling «rolige og forstandige» Mænd, bringe til et «meget afsides» men meget behageligt Sted ved Navn Ropscha, syvogtyve Verst fra Peterhof.» Der døde Peter fire Dage efter, den 17de Juli 1762, af «Hæmorrhoidalkolik, til hvilken et Hjernetilfælde sluttede sig,» forsikrer hans Hustru. Ni Aar efter talte en fransk Diplomat om de Samvittighedsnag, som Afslutningen af denne Familietragedie foraarsagede en af Hovedmændene, Alexei Orlov. Denne beklagede, at han var bleven tvunget til at udføre, hvad man havde forlangt af ham.

Katharina den Anden (1762—1796) var nu Selvherskerinde. Den franske Diplomat Berenger skrev den 23de Juli 1762: «Hvilket Skuespil for selve Nationen, naar den dømmer koldblodigt! Paa den ene Side: Peter den Førstes Dattersøn, detroniseret og dræbt; paa den anden Side: Czar Ivan den Femtes Datterdattersøn vansmægtende i Lænker, medens en Prindsesse af Anhalt tilriver sig deres Forfædres Krone, idet hun indleder sit Herredømme med Kongemord.» — Revolutioner have næsten altid Efterveer: disse hyppige militære Kup opmuntrede de Dristige. To Aar efter Katharinas Thronbestigelse udkastede Mirovitsch, Løitnant i Garden, en Plan til Ivan den Sjettes Befrielse. Fangens Vogtere, som ikke saae noget andet Middel til at forhindre hans

Bortførelse, dræbte ham i samme Øieblik, som Mirovitsch vilde trænge ind i hans Kammer: Konspiratoren fandt kun et Lig. Mirovitsch blev fængslet og dømt til Døden. Folket, der i Elisabeths tyveaarige Regjering ikke havde seet nogen Halshugning, kom i den stærkeste Bevægelse, da Bøddelen viste det Mirovitsch's Hoved. Katharina havde nu ingen anden Medbeiler til Ruslands Throne end hendes egen Søn. «Jeg veed,» skrev senere Voltaire, idet han udtaler sig om Katharina den Anden, «at man bebreider hende nogle Smaating med Hensyn til hendes Ægtefælle; men det er Familieanliggender, hvori jeg ikke blander mig; iøvrigt er det ikke af Veien, at man har en Feil at gjenoprette: derved anspores man til store Anstrængelser for at tvinge Folket til Agtelse og Beundring.» Vi skulle nu se, ved hvilke Bestræbelser Katharina den Anden bragte Russerne til at glemme de Midler, hvorved hun havde sikret sig Thronen.

Tredivte Kapitel.

Syvaarskrigens Afslutning. Polens første Deling. Revolutionen i Sverrig 1772.

Umiddelbart efter at Katharina den Anden var bleven Selvherskerinde, udstedte hun et Manifest, hvori Frederik den Anden betegnedes som «den offentlige Freds Forstyrrer» og som «Ruslands troløse Fjende». Men hun skiftede snart Anskuelser. Denne Fyrstinde, der havde straffet Peter den Tredie for hans Forbund med Preussen og hans Hensigter med Hensyn til Kirkegodset, skulde netop være kaldet til at virkeliggjøre sin Mands Planer saavel indadtil som udadtil. General Tschernitschev fik Befaling til at skille sig fra Preusserne, ligesom han kort

forinden efter Ordre havde maattet forlade Østerrigerne. Frederik den Anden opnaaede imidlertid, at den russiske General opsatte sin Afmarsch tre Dage. Tschernitschev lod da Tropperne bivuakere i en Stilling, hvorved de dækkede den preussiske Hær. Dette bidrog til at lette Kongen Seiren over Feltmarskal Daun ved Burkersdorf og Leutmannsdorf. Rusland fremskyndede ved definitivt at trække sig tilbage fra Koalitionen Fredsslutningen i Hubertsburg, der endte Syvaarskrigen (Februar 1763). Katharina den Andens Politik bestod under hele den første Del af hendes Regjering i, hvad man kaldte det «nordiske System», det vil sige et Forbund med Preussen, England og Danmark mod de to Stormagter Frankrig og Østerrig. Den diplomatiske Kamp, især med Frankrig, var meget livlig ved Hofferne af anden Rang: i Varschov, Stockholm og Konstantinopel.

Hertugdømmet Kurland var legalt et Len af den polske Krone, men i Virkeligheden et russisk Biland. Da Hertug Ernst Johan af Biron, Keiserinde Anna Ivanovnas Yndling, var bleven forviist til Sibirien, valgte Kurlands Stænder Prinds Karl af Sachsen til Hertug. Peter den Tredie havde bestemt Kurlands Krone for sin Fætter Prinds Georg Ludvig af Holsten-Gottorp. Men efter Keiserens Fald gjenindsatte Katharina den Anden Biron som Hertug, idet Karl af Sachsen blev tvungen til at give Afkald paa Thronen, skjøndt Faderen, Kong August den Tredie af Polen opbød hele sin Indflydelse til Fordel for ham (1763). Saaledes iværksattes en faktisk Forening mellem Kurland og Rusland.

En langt vigtigere Eventualitet skulde snart tildrage sig hele hendes Opmærksomhed, nemlig: Kong August den Tredies Død og det deraf følgende polske Thronfølgespørgsmaal. I Varschov gjorde dengang to Partier hinanden Magten stridig: Hofpartiet med Ministeren, Grev Brühl, og dennes Svigersøn Mnischek, og det russiske Parti,

hvis Førere Czartoryski'erne vare. Det første Parti vilde sikre Prindsen af Sachsen Thronfølgen, og det var ogsaa Frankrigs og Østerrigs Ønske; det andet havde til Hensigt at vælge en «Piast», en indfødt Adelsmand af Partiet, og det tænkte paa Stanislaus Poniatovski, en Søstersøn af Czartoryski'erne. Frankrig, der i Aaret 1733 havde ført Krig for en «Piast» mod den sachsiske Kandidat, støttede denne Gang den sachsiske Kandidat mod Poniatovski. Omstændighederne havde nemlig forandret sig, og det polske Rige, der stedse blev svagere, kunde kun holde sig ved Hjælp af Sachsen. Men Frederik den Anden frygtede just ligesaa meget en Magtforøgelse for Sachsen som for Polen; Sachsen var Preussens gamle Medbeiler i Riget, ligesom Polen var det i Weichselomraadet. Rusland, der i Stanislaus Leszczinski havde bekæmpet Ludvig den Femtendes Svigerfader, modsatte sig nu Prindsen af Sachsen, der var Frankrigs og Østerrigs Klient, men det vilde heller ikke finde sig i en polsk Adelsmand, der var altfor mægtig. Stanislaus Poniatovskis Kandidatur tilfredsstillede da samtidig, eftersom han var uden personlig Magt, Frederik den Andens Ønsker, det russiske Riges Interesser og Katharina den Andens Følelser, thi hun var lykkelig ved Tanken om, at en af hendes første Elskere skulde kunne vinde en Kongekrone. Da August den Tredie var død, satte Valgene af Landbudene til Konvokationsrigsdagen Nationen i den heftigste Bevægelse: de to Partier bekæmpede hinanden med den største Heftighed. Men Czartoryski'erne tilkaldte russiske Tropper for at fordrive deres Modstandere, og under fremmede Bajonetters Beskyttelse valgtes Stanislaus Poniatovski paa Sletten ved Vola til Konge og besteg Thronen under Navn af Kong Stanislaus den Anden August (September 1764). Han tiltraadte nu sin skjæbnesvangre Regjering, under hvilken Polen blev tre Gange lemlæstet og ved den tredie Sønderlemmelse udslettet af Staternes Tal.

Hovedaarsagerne til den kongelige polske Republiks Undergang vare trende: 1) Ruslands nationale Bevægelse, der gik ud paa en Afrunding mod Vest og, for at bruge dets Historieskriveres Udtryk, en Gjenerhvervelse af de Provindser, der forhen havde hørt til den hellige Vladimirs Landomraade, nemlig: Hvide-Rusland, Sorte-Rusland og Lille-Rusland. I Forbindelse med det nationale Spørgsmaal stod det konfessionelle, der allerede under Czar Alexei Mikailovitsch havde hidført en første Sønderlemmelse af den polske Stat. Klagerne over de «Uneredes» Omvendelsesvirksomhed toge til i Lithauen. Rusland havde flere Gange forsøgt at skride ind ad diplomatisk Vei. I Aarene 1718 og 1720 havde Peter den Store skriftlig beklaget sig hos August den Anden over den slette Behandling, hans Troesfæller vare Gjenstand for. Kong August havde udstedt en Forordning, som skulde sikre den frie Udøvelse af den orthodoxe Religion. Men Forordningen kom ikke til Udførelse, thi Kongedømmet var ikke stærkt nok til at holde Geistlighedens og Jesuiternes Iver i Tømme, til at undertrykke Embedsmændenes Misbrug af deres Myndighed og til at beskytte Bønderne af den græske Ritus mod deres Herrer. Peter den Store havde 1723 henvendt sig til Paven og forlangt, at denne skulde skride ind, idet han ellers truede med at tage Repressalier mod den romerske Kirke i sine Stater. Paven afviste Czar Peters Opfordring, og Undertrykkelsen vedvarede.

2) Den anden Aarsag til Polens Undergang var Preussens gridske Begjærlighed. Polen besad Vestpreussen, det vil sige det nedre Weichselomraade med Stæderne Thorn og Danzig. Dette Territorium adskilte Østpreussen fra den øvrige Del af det brandenburgske Monarki og spaltede saaledes dette i to Dele, der vare uden Forbindelse med hinanden. Hertil kom, at den tydske Kolonisation i hint Territorium, især i Stæderne, havde udviklet sig stærkt. Desuden var Regjeringen i Varschov uforstandig nok til

at plage de derværende Dissidenter af den protestantiske Troesbekjendelse, idet den benyttede sig af det samme Paaskud, under hvilket den forfulgte Dissidenterne af den orthodoxe Konfession.

3) Polen kunde ikke undgaae Paavirkningen af den Reformaand, der var karakteristisk for det attende Aarhundrede. Stanislaus Poniatovski og andre intelligente Polakker havde klart Blik for Modsætningen mellem Anarkiet i den polske Republik og den faste Organisation, som bestod i Nabostaterne. Medens Preussen, Rusland og Østerrig søgte at forvandle sig til en moderne Stat, at styrke Centralregjeringens Magt og at virkeliggjøre de Reformer, som Oplysningsfilosoferne og de franske Fysiokrater havde forkyndt, var Polen slaaet ind paa den modsatte Vei. Ved hvert Thronskifte var Kongemagten bleven indskrænket, og idet Feudaltidens Traditioner fik stedse større Overtag, svækkedes den nationale Kraft. Polen var midt iblandt de europæiske Monarkier, der ved hver af dets Grændser havde naaet Høidepunktet af deres Magt, forbleven en Stat fra det ellevte Aarhundrede. Polen havde ladet hine Monarkier tage et saadant Forspring for sig, at selv dets Bestræbelser for at gjennemføre en Forfatningsreform fremskyndede dets Opløsning.

Polakkerne vare fra et socialt Synspunkt et Folk af agerdyrkende Livegne, under en talrig lavere Adel, der paa sin Side var underordnet nogle fornemme Familier, overfor hvilke Kongedømmet var aldeles afmægtigt. Polen havde ingen tredie Stand, hvis man da ikke vil give dette Navn til nogle tusinde katholske Borgere og en Million Jøder, der ikke havde nogen Interesse af at opretholde en Tingenes Tilstand, der fordømte dem til at leve i Skjændsel. I økonomisk Henseende havde Polen et paa et lavt Trin staaende Agerbrug, der dreves af livegne Bønder. Handelen var ubetydelig, og det Samme var Tilfældet med Industrien. I politisk og statsretslig Henseende kjendte

Polen kun Adelsmænd. Rivaliteten mellem de fornemme Familier, Rigsdagenes Tøilesløshed, Kongemagtens Svaghed, pacta conventa, liberum veto og Konføderationerne, den rodfæstede Vane at paakalde Udlandets Indblanding eller sælge Stemmer til dette, havde i Polen næsten tilintetgjort selve Lovens og Statens Begreb. I militær Retning var Polen ikke ganske kommen ud af Middelalderen. I Hæren spillede det adelige Kavalleri Hovedrollen, medens Infanteriet og Artilleriet vare mangelfulde, og de faa Fæstninger ved Grændserne vare i en slet Tilstand. Moritz af Sachsen paastod i sine Rêveries, at 48,000 Mand vilde være tilstrækkelige til Polens Erobring. Hvad formaaede Polen at udrette, splidagtigt som det var i sig selv, bestukket af sine Fjenders Guld og indesluttet mellem tre mægtige Riger, hvis Regjeringer ikke engang troede, at de krænkede dets Grændser ved at besætte dets Territorium, og hvis Gesandter udøvede større Indflydelse paa de polske Rigsdage end selve Kongen?

Keiserinde Katharina og Kong Frederik den Anden havde truffet en Forstaaelse om to Punkter af væsentlig Betydning: de vilde hævde Dissidenternes Rettigheder og hindre enhver Reform af den anarkiske Forfatning, hvis Opretholdelse engang maatte udlevere Polen til dem. Idet de gave sig Skin af at tage Tolerancens Sag i deres Hænder, bragte de den offentlige Mening i Europa til at glemme, at de nærede fjendtlige Planer mod Polens Uafhængighed og Integritet. Polakkernes larmende Fanatisme var dem behjælpelig med at skjule deres underfundige Hensigter.

I Aaret 1765 forelagde den orthodoxe Biskop Koninski i Hvide-Rusland Kong Stanislaus August en Memoire, i hvilken han fremstillede de Forfølgelser, for hvilke den græsk-katholske Troesbekjendelse var Gjenstand i Riget: tohundrede Kirker vare tagne fra den orthodoxe Kultus og overladte de «Unerede»; der var udstedt Forbud mod

at gjenopbygge eller udbedre Kirker, som vare forfaldne; Præster vare blevne mishandlede og dræbte. «De som Missionærer udsendte Fædre,» hed det i Memoiren, «udmærke sig fremfor alle Andre ved deres Iver; naar de ere paa Missionsreise, sammenkalde de, understøttede af den verdslige Myndighed, Landsbyernes græsk-katholske Befolkning, ligesom en Flok Faar, beholde den hos sig i Uger, tvinge den til at skrifte for dem, og for at indjage Skræk i dem, der gjøre Modstand, reise de Pæle, lægge Riskviste og Tjørn frem, samle Baal og skille Børn fra deres Forældre og Hustruer fra deres Mænd. I Tilfælde af Modstand blive de Gjenstridige mishandlede og holdes i Fængsel hele Maaneder igjennem.» — Rusland understøttede overfor den polske Rigsdag Dissidenternes Klager; Kong Stanislaus August lovede at afhjælpe dem. Det dreiede sig om at sikre Befolkningen fri Religionsøvelse og de orthodoxe Adelsmænd de politiske Rettigheder, som de foregaaende Rigsdage havde frataget dem. Men Rigsdagen 1766 reiste den lidenskabeligste Opposition mod disse Bestræbelser. Den Deputerede, Gurovski, der havde forsøgt at tale til Fordel for Dissidenterne, var nærved at blive nedhugget.

Fyrst Repnin, Keiserinde Katharinas Gesandt i Varschov, opfordrede Dissidenterne til at gjøre Anvendelse af en «Konføderation», der var et lovligt Middel. De Orthodoxe forsamlede sig nu i Sluzk, medens Protestanterne mødte i Thorn, under Beskyttelse af den preussiske Gesandt. I Radom sammentraadte en Konføderation af Katholiker, som vare fjendtligsindede mod Czartoryski'erne og frygtede en Reform af Republikens Forfatning og Afskaffelsen af liberum veto. Rusland, der i Forening med Preussen havde garanteret Opretholdelsen af denne meningsløse Forfatning, tog dem ligeledes under sin Beskyttelse. 80,000 Moskoviter holdt sig, paa et Tegn af Repnin, rede til at rykke ind i Polen. Under saadanne Auspicier aab-

nedes Rigsdagen 1767. Polakkerne harmedes mindre over den Krænkelse, der tilføiedes deres Uafhængighed, end de forbitredes ved Forslaget om Afskaffelsen af Intolerancesystemet. Biskop Soltyk af Krakov, Biskop Zaluski af Kiev og to andre polske Landbud optraadte som de heftigste Modstandere af Forslaget. Repnin lod dem føre bort af sine Grenaderer og deportere til Rusland. Polakkerne havde selv gjort sig skyldige i saa mange Uretfærdigheder, at Europa bifaldt denne Krænkelse af Folkeretten, der syntes at sikre Samvittighedsfriheden. Rigsdagen gav efter og samtykkede i, at de dissidentiske Adelsmænd fik de samme politiske Rettigheder som Katholikerne; dog vedblev den katholske Religion at være Statsreligion, og Kongen skulde stedse bekjende sig til den. I Aaret 1768 sluttedes der mellem Polen og Rusland en Traktat, i Følge hvilken der ikke maatte foretages nogen Forandring i Forfatningen uden sidstnævnte Magts Samtykke. Det var det Samme som at legalisere Udlandets Indblanding og lade Polen forbløde sig under en skjærpet, indre Strid. De russiske Tropper rømmede Varschov, og Dissidenterne takkede Keiserinden.

Konføderationen i Radom, der var den betydeligste af de tre nævnte, og som kun havde grebet til Vaaben for at hindre Forandringer i Forfatningen, men ingenlunde for at støtte Reformer til Fordel for Dissidenterne, var meget misfornøiet med Resultatet. Da den blev opløst, dannedes der en Konføderation i Bar i Podolien, der blev endnu talrigere, og som til Program ikke blot havde taget Opretholdelsen af liberum veto, men ogsaa af Katholikernes exklusive Privilegier. I Galizien og i Lublin samledes i samme Øiemed to andre Konføderationer. De Konfødererede toge til Valgsprog: pro religione et libertate. Men overfor dette Ord «Frihed» forholdt Folkets Masse sig ligegyldig; thi i dens Øine var den polske Frihed enstydig med Adelens Frihed. De Konfødererede i Bar sendte

Afsendinge til Hofferne i Dresden, Wien og Versailles for at vække disses Interesse for deres Sag. Men den offentlige Mening i Europa kunde her vanskelig være i Tvivl: Paa hvilken Side stod i Virkeligheden det polske Folks Ret og dets Fremtid? I Varschov, hvor Kongen, Senatet og alle de Mænd fandtes, der vilde Dissidenternes Emancipation og i Hemmelighed tænkte paa en Reform af Forfatningen og Polens Gjenopreisning? Eller i Bar, hvor urolige Adelsmænd, under Ledelse af fanatiske Præster, reiste sig til Forsvar for liberum veto og den religiøse Intolerance? Voltaire og den største Del af de franske Filosofer udtalte sig for Kong Stanislaus August, men Ludvig den Femtendes Minister, Hertugen af Choiseul, erklærede sig for de Konfødererede. Han saae ikke, at han, ved at svække den polske Konges Autoritet, skadede selve Polen. Den polske Regjering lod sig overfor Konføderationen i Bar forlede til en ny Feil. Den kongelige Hær havde kun en effektiv Styrke af 9,000 Mand. I Kraft af Forbundstraktaten med Rusland forlangte den nu Understøttelse af dettes Tropper. De moskovitiske Kolonner fratoge da de Konfødererede Stæderne Bar, Berditschev og Krakov. De katholske Præsters Prædikener besvaredes af de orthodoxe Munkes: Gontai og Scheliesnak kaldte Kosakkerne i Ukraine, Zaporogerne og «Haidamakerne» (Røvere) under Vaaben. En vild Krig, der paa engang var af national, religiøs og social Karakter, hærgede Provindserne ved Dnieper. De adelige Herrer og Jøderne bleve Vidner til en Gjentagelse af de blodige Optrin fra Khmelnitzkis Dage. Blodbadet i Uman, Grev Potockis Stad, indjog Ukraine Skræk.

De Konfødererede, der forfulgtes heftigt af de russiske Kolonner, havde fundet en vis Støtte hos Hoffet i Wien: en Del af Konføderationens Medlemmer holdt Raadslagninger i Teschen og reiste Hververfanen i Eperies i Ungarn. De vare endnu i Besiddelse af tre befæstede

Pladser i Polen. Hertugen af Choiseul lod dem tilflyde Penge og sendte dem sukcessive som Organisatorer Chevalier de Taulés, Dumouriez og Baron de Viomesnil. Af Dumouriez's Erindringer sees, at Konføderationens Stridskræfter, der vare spredte over hele Polen, bestode af 16—17,000 Ryttere, uden Infanteri, delte i fem eller sex Afdelinger, der stode under Førere, som optraadte uafhængig af hverandre: Zaremba, Kosakken Sava, Miaczinski, Valevski og mange Andre, der alle i Reglen handlede uden forudgaaende Overenskomst: de to Førere Pulavski og Potocki vare endog erklærede Fjender. Dumouriez blev med sine udisciplinerede Tropper slaaet ved Lanckrona i Galizien (1771). Men Viomesnil, Dusaillans og Choisy, tre franske Officerer, gjorde sig ved et Overfald til Herre over Slottet i Krakov, som General Suvarov rigtignok igjen fratog dem (1772). Den 3die November 1771 havde nogle Konfødererede gjort et Forsøg paa at sikre sig Kong Stanislaus Augusts Personlighed. De overfaldt ham og saarede ham i Varschov, men maatte flygte. Denne Begivenhed bidrog til at stille de Konfødereredes Sag i et mørkt Lys hos de østerrigske og preussiske Hoffer.

Hertugen af Choiseul mente, at man vilde kunne yde de Konfødererede den bedste Hjælp ved at bevæge Tyrkiet til en Krigserklæring mod Rusland. Den franske Gesandt i Konstantinopel, Vergennes, bestræbte sig for at virkeliggjøre denne Plan. Men man havde uheldigvis i Frankrig overdrevne Forestillinger om Tyrkiets Magt; man vidste ikke, i hvilken Grad dets Styrke var aftagen siden dets sidste Krig med Rusland. Idet Hertugen af Choiseul ved dette Skridt knyttede Polens Skjæbne til de osmaniske Vaabens Held, gjorde han Polens Sønderlemmelse uundgaaelig. Da Porten fik Efterretning om, at den tyrkiske Grændse var bleven overskreden ved Balta, ikke af russiske Tropper, men af «Haidamaker», der forfulgtes af disse, erklærede den Rusland Krig. Vergennes havde

sendt Baron Tott til Tatarkhanen paa Krim, Krim-Ghirai, for at bevæge ham til at hjælpe Tyrkerne. I Vinteren 1768 ødelagde Tatarerne den af Keiserinde Elisabeth anlagde Koloni Ny-Serbien. Katharina den Anden, hvis Stridskræfter vare beskjæftigede i Polen, kunde kun gjøre svag Modstand mod det tyrkisk-tatariske Indfald. «Romerne,» skrev hun til sine Generaler, «bekymrede sig ikke om deres Fjenders Tal, men de spurgte kun, hvor de vare.» Galitzin fik med 30,000 Mand Befaling til at standse Storviziren, der stod i Spidsen for 100,000 Mand og var i Færd med at rykke ind i Podolien for der at forene sig med de polske Konfødererede. Rumanzov skulde besætte Ukraine og holde Øie med Tatarerne. Galitzin greb Offensiven, slog Storviziren ved Dniester, i Nærheden af Khotin, bemægtigede sig denne By og besatte Moldau og Valakiet til stor Glæde for den orthodoxe Befolkning ved Donau (1769). Det følgende Aar overvandt hans Efterfølger Rumanzov ved Bredden af Larga Tatarkhanen, skjøndt denne havde 100,000 Mand, der stode i Forskandsninger, og derefter beseirede han selve Storviziren ved Kagul, hvor 17,000 Russere kæmpede med 150,000 Muselmænd (1770). Aaret efter forcerede Fyrst Dolgoruki Linierne ved Perekop, hærgede Krim, indtog Kaffa, Kertsch og Jenikale og gjorde for stedse Ende paa det tyrkiske Overherredømme over Halvøen. Imidlertid indtog Hæren i Valakiet den ene Donau-Fæstning efter den anden, fuldendte Erobringen af Bessarabien ved Indtagelsen af Bender og trængte ind i Bulgarien.

Katharina den Anden beredte det tyrkiske Rige, der desuden rystedes af en Opstand af Paschaen af Ægypten, en endnu større Overraskelse. En russisk Flaade seilede under Befaling af Alexei Orlov gjennem Østersøen, anløb de engelske Havne, passerede Strædet ved Gibraltar og viste sig ved Grækenlands Kyster. Den kristne Befolkning i det vestlige Morea og i Maina reiste sig. Voltaire be-

budede allerede Athens Gjenfødelse og Spartas Gjenoprettelse. Men Alexei Orlov lod Grækerne i Stikken og opsøgte den tyrkiske Flaade. I Forening med sine Underanførere Spiridov og Greigh slog han den paa Rheden ved Khios og ødelagde den fuldstændig i Havnen ved Tschesme ved Hjælp af Brandere, der førtes af den engelske Løitnant Dugdale (1770). Efterretningen herom vakte Forfærdelse i Konstantinopel: man saae allerede Russerne i Bosporus. Men Alexei Orlov spildte Tiden med at bemægtige sig Øerne, medens Baron Tott gjenoprettede Sultanens og det tyrkiske Folks Mod, indøvede de osmaniske Tropper, støbte Kanoner og satte Dardanellerne i Forsvarsstand. Da Russerne viste sig ved Indgangen til Strædet, var det for sent.

Russerne havde ikke destomindre erobret Asov, Krim, det sorte Havs Bred mellem Dnieper og Dniester, Bessarabien, Valakiet, Moldau, en Del af Bulgarien og nogle Øer i Arkipelagus. Rusland havde gjerne beholdt sine Erobringer. Men Østerrig foruroligedes af dette Naboskab og af Bruddet paa Ligevægten i Orienten. Nu kom det tyrkiske og det polske Spørgsmaal til at gribe ind i hinanden: Polen skulde blive Løsepenge for Tyrkiet.

Preussen var den af de tre store østlige Magter, der havde den største Interesse af Polens Sønderlemmelse: det var en geografisk Nødvendighed for det at lægge Haand paa Vestpreussen og om muligt paa Byerne ved Weichsel. Det var Frederik den Anden, der havde meddelt Keiserinde Katharina Czartoryski'ernes Planer om en Reform af den polske Forfatning; det var ham, der havde bragt Dissidenternes Sag paa Bane og, med et Ord, skabt det polske Spørgsmaal. Frederik den Anden havde under Sammenkomsterne med Keiser Josef den Anden i Neisse i Schlesien og i Neustadt i Mähren, hvilken sidste Fyrst Kaunitz overværede, indgydt Keiseren Bekymringer for Russernes ærgjerrige Hensigter i Orienten og skaffet Tanken

om en Deling af Polen Indgang hos ham og hans ledende Statsmand. Frederik den Anden havde sendt sin Broder Prinds Henrik til St. Petersborg, hvor han skulde søge at vinde Keiserinden for Delingstanken. Kongen lod hende, gjennem Prindsen, forstaae, at hun ved sine Fordringer i Orienten vilde væbne Østerrig og Frankrig mod sig, og at hendes Forbundsfælle, Preussen, der var svækket af Syvaarskrigen, ikke vilde kunne støtte hende mod de koaliserede Magter. Utvivlsomt havde Keiserinden Ret til Erstatning for en dobbelt Krigs Omkomstninger, men det havde vel kun lidet at betyde for hende, enten hun tog sin Skadeserstatning ved Weichsel eller ved Donau. Hun kunde udvide sine Besiddelser paa Polens Bekostning, men for at Ligevægten kunde blive opretholdt i det østlige Europa, maatte hun da finde sig i en vis territorial Forøgelse af Preussen og Østerrig.

Katharina den Anden, der allerede var optagen af Krigen i Polen og af Krigen med Tyrkiet, kunde ikke tænke paa samtidig at optage en Kamp baade med Frankrig og Østerrig. Skjøndt hun havde foretrukket at opretholde Polens Integritet paa den Betingelse, at hun fik den afgjørende Indflydelse der, blev hun dog nødsaget til at gaae ind paa Frederik den Andens Forslag. Kongen af Preussen forstod skiftevis at stille Rusland og Østerrig overfor hinanden. Han optraadte allerede som Herre i Storpolen, hvorfra han udførte Korn til sine Undersaatters Forsyning og Mandskab til sine Regimenters Rekrutering. Han besatte et Øieblik Danzig. Østerrig havde paa sin Side, for at gjøre gamle Rettigheder gjældende, bemægtiget sig Grevskabet Zips i Galizien. Polens Deling var næsten en fuldbragt Kjendsgjerning, da den blev reguleret ved Traktaten af den 17de Februar 1772 mellem Preussen og Rusland, der i April tiltraadtes af Østerrig og den 18de September samme Aar notificeredes Kongen af Polen. Rusland fik Hvide-Rusland (Polozk, Vitebsk, Orscha, Mohi-

lev, Mstislavl, Gomel) med 1,600,000 Indbyggere; Østgalizien og Røde-Rusland med en Befolkning paa 2½ Million tilfaldt Østerrig; med det preussiske Monarki forenedes Vestpreussen, Stæderne Thorn og Danzig undtagne, hvilket havde et Indbyggerantal af 900,000.

Rusland maatte nu ordne sit Mellemværende med Polen. Efter at Fredsunderhandlingerne i Fokschany vare strandede, var Krigen bleven gjenoptagen. Russernes Beleiring af Silistria mislykkedes, men de indesluttede Storviziren i hans Leir ved Schumla; en eneste Seir kunde aabne dem Veien til Konstantinopel. Sultan Abdul Hamid samtykkede i at undertegne Freden i Kutschuk-Kainardsche (1774). Han forpligtede sig til: 1) at anerkjende Tatarernes Uafhængighed ved Bug, paa Krim og i Kuban; 2) at afstaae Asov ved Don, Kinburn ved Dniester Munding og alle befæstede Pladser paa Krim; 3) at aabne Bosporus og Strædet ved Dardanellerne for russiske Handelsskibe; 4) at behandle de russiske Kjøbmænd paa samme Maade som Franskmændene, der dengang var den mest begunstigede Nation; 5) at amnestere de kristne Befolkninger, der vare blevne kompromitterede under den sidste Opstand; 6) at tillade de russiske Gesandter at skride ind til Fordel for de tvende Donaufyrstendømmer Moldau og Valakiet; 7) at betale 4½ Million Rubler i Krigsomkostninger og at anerkjende den russiske Herskerindes Keisertitel. Rusland kom ikke blot i Besiddelse af vigtige Territorier og talrige strategiske Punkter, men det opnaaede ogsaa et vist Protektorat over Sultanens kristne Undersaatter; det forberedte Annexionen af Krim, Kuban og det sorte Havs hele nordlige Bred.

Frankrig, der middelbart var bleven beseiret i Polen og i Tyrkiet, havde imidlertid vundet en diplomatisk Seir i Sverrig. Frederik den Anden og Keiserinde Katharina havde ved en Traktat i Oktober 1769 forpligtet sig til at opretholde den svenske Statsforfatning, altsaa Adelsherre-

dømmet med dets indre Partistrid. Det var det Samme som at forbeholde sig et Paaskud til Indblanding i Sverrigs Anliggender, det var en Forberedelse til en Deling, ved hvilken Finland skulde tilfalde Rusland og Svensk-Pommern Preussen. Danmark havde her spillet den samme Rolle, som i det polske Anliggende var bleven anviist Østerrig: det var optraadt som den tredie Delingsmagt. Kong Gustav den Tredie, der var opvoxet under Rigsdagens Stridigheder og Intriger, havde svaret, at han vilde gjenoprette Kongemagten, der var den eneste Garanti for Landets Uafhængighed. Som Kronprinds havde han 1771 gjort en Reise til Frankrig, hvor han samtalte med de franske Filosofer og besøgte Salonerne, deriblandt Madame Geoffrins. Han modtog fra den franske Regjerings Side Tilskyndelse til Iværksættelse af en Forfatningsforandring og Løfte om Hjælp. Tanken om Polens anteciperede Deling havde mægtig styrket hans patriotiske Beslutning; Preussens og Ruslands Optagethed af de polske Anliggender forekom ham at frembyde en gunstig Leilighed. Efter at han ved Faderen, Kong Adolf Frederiks, Død var bleven kaldt tilbage til Sverrig, forberedte han i den største Hemmelighed sit Statskup, for hvilket paa Forhaand Hæren og Folket vare blevne vundne. Den 19de August 1772 samlede han sin Garde, indespærrede Rigsraaderne og reiste Befolkningen i Stockholm. Kong Gustav den Tredie forelagde Stænderne et Udkast til en ny Forfatning, som de vedtoge uden Modstand, og ved hvilket væsentlige Prærogativer gjengaves Kronen. Det heldige Udfald af denne Revolution, der gjennemførtes uden Udgydelsen af en Blodsdraabe, fordoblede Sverrigs virkelige Magt og sikrede det mod Udlandets Intriger. Frederik den Anden og Keiserinde Katharina havde kun med Uvillie været Vidner til, hvad der var skeet i Stockholm, men Polens Affærer havde hindret dem fra at skride ind.

Pesten i Moskov. Pugatschev.

Medens Katharina den Anden førte Krig i Polen og i Tyrkiet, maatte hun kæmpe med store Vanskeligheder indadtil i Riget. I Aaret 1771 udbrød der Pest i Moskov og i de omliggende Landsbyer, og i Løbet af Maanederne Juli og August bortreves daglig henimod tusinde Mennesker. Den fortvivlede Befolkning strømmede i Masser til det undergjørende Madonnabillede over Barbara-Porten for at dø ved dets Fødder. Trængselen forøgede Smitten, og Erkebiskop Ambrosius, en kundskabsrig, oplyst Mand lod Billedet fjerne. Mængden kom i den Anledning i Oprør. «Erkebiskoppen er ugudelig,» skreg Folket, «han vil berøve os vor Beskytterinde; han er bleven enig med Lægerne om, at vi skulle dø; det rettroende Folk finder sig ikke i Myndighedernes Uretfærdighed; havde man ikke foretaget disse Gjennemrøgninger af Gaderne, vilde Pesten forlængst være ophørt. Til Kreml! til Kreml! Ambrosius skal sige, hvorfor han forbyder os at bede til Guds Moder!» Ambrosius blev myrdet, og hans Palads plyndredes. Mængden maatte sprænges fra hinanden med Vaabenmagt. Keiserinden sendte Gregor Orlov til Moskov for at gjenoprette Ordenen og stille den ophidsede Stemning. Endelig ophørte Pesten, og Roligheden vendte tilbage.

Dette Oprør i Moskov havde viist, hvor stor Uvidenheden og Raaheden hos de brede Befolkningslag var. Senere skulde den af Pugatschev fremkaldte Opstand afgive et Vidnesbyrd om, at der endnu fandtes urolige Elementer og Gjæringsstof i Rigets fjernere Provindser. Bønderne, der haardt følte Trykket af Statens Byrder og lede under Godseiernes Privilegier og Embedsstandens Udsugelser, drømte stadig om Forandringer, der vare umulige. I deres tykke Uvidenhed vare de stedse rede til at følge Bedragere; nu var det en falsk Peter den Tredie, en falsk Ivan den Sjette, ja endog en falsk Poul den Første, der førte disse

lettroende, uvidende Masser, der fra gammel Tid nærede Fordom mod «Kvinderegimentet», paa Vildspor. Raskolnik'erne, hvis Fanatisme de foregaaende Forfølgelser havde vakt, vedbleve i deres Skove og Smaaflækker ved Volga at være Fjender af dette andet romerske Rige, der var plettet af Martyrernes Blod. Kosakkerne ved Jaik og Don og Zaporogerne ved Dnieper knurrede over det dem paalagte Autoritetsaag, der var nyt for dem. De hedenske, muhamedanske eller mod deres Villie omvendte orthodoxe Stammer ved Volga ventede kun paa et Paaskud til at gjenvinde deres tøilesløse Frihed eller til igjen at sætte sig i Besiddelse af den Jord, som russiske Kolonister havde frataget dem.

Hvor lidet disse uregjerlige Elementer forstode at føie sig ind under den moderne Stat, havde man allerede havt et Vidnesbyrd om i Aaret 1770, da Kalmuk-Turgauterne, i et Antal af næsten 300,000 Hoveder, Mænd, Kvinder og Børn, forlode med deres Kvæg, Telte og Vogne deres Standleire. Idet de ødelagde Alt paa deres Vei, overskrede de Volga og droge ind paa det kinesiske Riges Grund. Føier man nu til alle disse Misfornøiede Vagabonder af enhver Art, ødelagte Adelsmænd, bortflygtede Munke, deserterede Soldater, undvegne Livegne, Landeveisrøvere og Pirater paa Volga, saa seer man, at Rusland, især i dets østlige Del, indesluttede alle Elementer til en Massereisning i Lighed med den, som den falske Dimitri eller Stenko Rasin havde fremkaldt. Kosakkerne ved Jaik, der allerede havde gjort Opstand i Aaret 1766, men hvis Reisning var bleven undertrykt med Grusomhed, skulde nu levere hine urolige og gjærende Elementer den Anfører, som skulde plante Oprørsfanen. Emilian Pugatschev, en deserteret Kosak, en Raskolnik, der havde siddet i Fængsel i Kasan, men var undkommen til Sibirien, udgav sig for Peter den Tredie, der skulde være undflyet Morderne.

Pugatschev, der udfoldede den dræbte Czars Banner,

forkyndte, at han begav sig til St. Petersborg for at straffe sin Hustru og krone sin Søn. Med kun trehundrede Mand begyndte han Beleiringen af den lille Fæstning Jaik, men hans Styrke voxede, da de Tropper, der udsendtes mod ham, gik over til ham, idet de udleverede ham deres Anførere. Officererne lod han hænge, hvorimod han beholdt Soldaterne, hvis Haar blev klippet paa Kosakkernes Viis. Han bemægtigede sig nogle smaa Fæstninger i Steppen og straffede dem, der modsatte sig ham, som Oprørere, der havde gjort sig skyldige i Majestætsforbrydelse. Medens hans Fortrolige, der kjendte hans Oprindelse, under den nærmere Omgang med ham behandlede ham som simpel Kosak, modtog Befolkningen ham med Klokkeringning, og Præsterne rakte ham Brød og Salt. Polske «Konfødererede», som holdtes fangne i disse Egne, organiserede hans Artilleri. I Løbet af et Aar holdt han Kasan og Orenburg i Afhængighed og slog de Generaler, der udsendtes mod ham. Bønderne reiste sig mod Adelen, Tatarerne og Tschuvascherne gjorde Opstand mod Russerne, og i hele Volgaomraadet udbrød en Race- og Klassekrig. Da Befolkningen i Moskov saae Godseierne fra det østlige Rusland ankomme som Flygtninge, begyndte de Livegne at tale aabenlyst om Frihed og Herrernes Udryddelse. Katharina den Anden gav Alexander Bibikov det Hverv at undertrykke Opstanden. Bibikov opmuntrede og bevæbnede Adelen i Kasan, holdt Befolkningen i Tømme og optraadte tillidsfuldt; men til sin Hustru skrev han: «Stillingen er skrækkelig. Sagen tager et uheldigt Forløb.» Han indsaae klart, at hele denne Opstand ikke var en enkelt Mands Værk. «Pugatschev,» sagde han, «er kun et Skræmmebillede, der sætter Kosakkerne i Bevægelse: ikke Pugatschev, men den almindelige Utilfredshed er her af Betydning.» Skjøndt Bibikov næppe kunde stole paa sine egne Tropper, angreb han dog Bedrageren. Han overvandt ham ved Tatischtscheva og ved Kargula, ad-

splittede hans Hær og erobrede hans Kanoner. Bibikov døde midt under sit Seirsløb, men hans Underanførere, Michelson, de Collongue og Galitzin fortsatte Forfølgelsen af den Overvundne. Da Pugatschev blev indesluttet ved den nedre Volga, drog han pludselig op ad Floden, plyndrede og antændte Kasan, men blev kastet tilbage fra denne Stads Kreml, hvorefter han led et fuldstændigt Nederlag ved Kasanka. Nu drog han ned ad Floden, trængte dristigt ind i Saransk, Samara og Zaritzin. Skjøndt hans Fjender vare i Hælene paa ham, fik han dog Tid til her at indsætte nye Stadmyndigheder. Medens han flygtede mod Syd, ventede Befolkningen ham paa Veien til Moskov. Dette gav Anledning til, at der her optraadte nye Bedragere, der ogsaa gave sig ud for Peter den Tredie og i Spidsen for deres ophidsede Bander dræbte Godseierne og afbrændte disses Herresæder. Moskov var nærved at gjøre Opstand, og det var derfor paa høie Tid, at Pugatschev blev fangen. Efter at han var bleven indesluttet mellem Volga og Jaik, blev han i det Øieblik, han vilde flygte til Persien, indhentet af Michelson og den utrættelige Suvarov, hvorpaa hans egne Medskyldige udleverede ham. Pugatschev førtes til Moskov, hvor han blev henrettet (Januar 1775). Mange troede dog ikke paa Peter den Tredies Død, og var end Opstanden bleven undertrykt, holdt dog den oprørske Gjæring sig endnu lang Tid.

Dette var en Paamindelse for Katharina den Anden; hun erindrede den, da hun 1775 tilintetgjorde den zaporogiske Republik. Zaporogerne ved Dnieper, der vare blevne fordrevne under Peter den Store, men kaldte tilbage under Keiserinde Anna Ivanovna, gjenkjendte ikke mere deres gamle Opholdssteder i Ukraine. Det sydlige Rusland koloniseredes hurtig, efter at det var bleven befriet for de tatariske Indfald; Byer reiste sig, og de uhyre Græsstepper, som deres Forfædre havde gjennemstreifet

uhindret, ligesom Araberen gjennemstreifer sin Ørken, forvandledes til opdyrkede Marker. Zaporogerne vare meget misfornøiede med denne Forandring; de forlangte deres Land tilbage, og de beskyttede «Haidamakerne», som angrebe og mishandlede Kolonisterne. Potemkin, Skaberen af Ny-Rusland, vilde frigjøre sig for disse farlige Naboer. Paa Keiserinde Katharinas Befaling bemægtigede han sig deres «Sietsch» og ødelagde det. De Misfornøiede flygtede over paa tyrkisk Grund; de andre fik som det sorte Havs Kosakker en Organisation, og i Aaret 1792 anviste man dem Fanagoria og den østlige Bred af det asovske Hav som Opholdssteder. Saaledes endte Kosakdømmet: det lever nu kun i «Kobsarernes» Sange.

Et og tredivte Kapitel.

Katharina den Andens Reformer.

Katharina den Anden omgav sig med fremragende Medhjælpere, hvoraf nogle vare hendes Yndlinge. I den første Del af hendes Regjering vare Orlov'erne i Besiddelse af den herskende Indflydelse: Gregor Orlov, den anerkjendte Yndling, Høistkommanderende for Artilleriet, med hvem hun havde en Søn ved Navn Alexei, der kaldtes Grev Bobrinski; Admiralen Alexei Orlov, der efter Expeditionen til Arkipelagus fik Tilnavnet «Tschesmenski», og blev indblandet i Prindsesse Tarakanovs tragiske Historie; Theodor Orlov, der blev Senatets Generalprokurør; Vladimir Orlov, der i et og tyve Aars Alder blev Direktør for Videnskabernes Akademi. Senere blev Orlov'ernes Indflydelse opveiet af Potemkin, Skaberen af Ny-Rusland, Ordenens Gjenopretter paa Krim, Seirherren i den anden Tyrkekrig. Efter at Potemkin var bleven udnævnt til

Fyrste af Taurien, udfoldede han en asiatisk Pragt i det efter hans Titel benævnte Palads i St. Petersborg. Af de Yndlinge, der i den sidste Del af Katharinas Regjering fulgte hurtig efter hinanden, havde kun een virkelig Indflydelse paa Forretningernes Gang: Platon Zubov, hvis Broder, Valerian, førte Krigen med Persien. I Ledelsen af Udenrigspolitiken udmærkede sig Nikita Panin, senere Besborodko, Ostermann, Markov og Voronzov. Som Diplomater have Repnin og Sievers vundet et Navn i Polen, og det Samme var Tilfældet med Budberg i Stockholm, Semen Voronzov i London og Dimitri Galitzin i Paris. Hærene bleve kommanderede af Alexander Galitzin, Dolgoruki, Rumanzov og Suvarov; Flaaden af Greigh, Spiridov og Tschitschagov. Ivan Bezki stod i Spidsen for Kunstakademiet og Velgjørenheds-Institutionerne.

Paa Katharinas Befaling udarbeidede en Kommission, der var samlet fra 1766—1768, først i Moskov derpaa i St. Petersborg, en ny Lovbog. Denne Kommission bestod af Repræsentanter for alle Statskorporationer, alle Stænder, og alle Rigets Folkestammer; der var Delegerede fra Senatet, Synoden, Kollegierne og Kancellierne; Adelen valgte en Repræsentant for hvert Distrikt, Borgerne en for hver Stad, de frie Bønder en for hver Provinds, og det Samme var Tilfældet med Soldaterne, Militsen, Kronbønderne og de bosatte kristne og ikke kristne Stammer; de Delegerede fra Kosakhærene udnævntes af Hetmanerne. I Moskov traadte i det Hele 652 Delegerede af alle de her nævnte Kategorier sammen. Man saae der Embedsmænd, Adelsmænd, Bønder, Tatarer, Kalmuker, Lapper, Samojeder o. s. v. Enhver af dem maatte være forsynet med Fuldmagt fra Vælgerne. Enhver af dem modtog en Medaille med Katharinas Billede og Indskriften: «For Alles og Enhvers Lykke den 14. December 1766». De bleve for bestandig fritagne for alle legemlige Straffe og erklæredes for ukrænkelige, saalænge Møderne varede. I

«Instruktionen til Udarbeidelsen af en ny Lovbog» havde Katharina den Anden, efter sit eget Udtryk, «plyndret» de vesteuropæiske Filosofer, især Montesquieu og Beccaria. Den indeholdt, som den kloge Panin sagde, «Axiomer af uimodstaaelig Virkning». Katharina yttrede, ifølge Voltaire, at hendes «Instruktion» maaske vilde være bleven forbudt i Paris. Blandt de Ideer, som deri udtaltes, var der nogle, der i Virkeligheden vare vel skikkede til at indjage en Ludvig den Femtende Skræk: «Folket er ikke til for Herskerens Skyld, men Herskeren for Folkets. Borgernes Lighed bestaaer deri, at de kun skulle adlyde Loven; Friheden er Retten til at gjøre Alt, hvad der ikke er forbudt af Loven. Det er bedre at skaane ti Skyldige end at lade en Uskyldig gaae til Grunde. Torturen er et beundringsværdigt Middel til at ødelægge en Uskyldig af svagt Helbred og frelse en Skyldig af kraftig Legemsbeskaffenhed.» Andre Grundsætninger fordømte stærkt Intolerance, religiøse Forfølgelser og grusomme Straffe.

Kommissionen nedsatte flere Udvalg og holdt over tohundrede Møder. Man drøftede de mest brændende Spørgsmaal med fuldstændig Frihed. Der saae man Adelsmænd fra Østersølandene tilbagefordre deres Provindsprivilegier; Kjøbmændene forhandlede om den kommunale Organisation og om økonomiske Spørgsmaal af enhver Art; Adelsmænd foreslog at indskrænke Godseiernes Rettigheder, og de udtalte det betydningsfulde Ord om de livegne Bønders Befrielse. Men en saa talrig Forsamling, der var i den Grad delt ved Klasseinteresser og saa blandet fra et ethnografisk Synspunkt, kunde ikke affatte en Lovbog. Et saadant Værk var næsten umuligt i det daværende Rusland, hvor der fandtes saa mange Forskjelle. Keiserinden, der blev tvungen af den tyrkiske Krig til at hjemsende Forsamlingen, viste sig dog tilfreds med det indvundne Resultat. «Lovbogs-Kommissionen,» sagde hun, «har givet mig Oplysninger og Meddelelser om hele Riget;

Fredrikstad Folkebibliotek

jeg veed nu, hvad der er nødvendigt, og hvad man maa beskjæftige sig med. Den har bearbeidet alle Grene af Lovgivningen og inddelt dem i Overensstemmelse med Indholdet. Jeg vilde, hvis ikke Krigen med Tyrkiet var kommen imellem, være gaaet endnu videre. Man har i det mindste i Henseende til Principerne og Forhandlingsmethoden indført en Enhed, der hidtil har været enestaaende.» Disse Ruslands Rigsstænder udøvede deres Indflydelse paa Katharina den Andens Love, ligesom i Frankrig Rigsstænderne af 1356 havde havt Indvirkning paa de Love og Forordninger, der udstedtes af Karl den Femte, Karl den Syvende og de sidste Konger af Huset Valois.

I Forhandlingernes Løb havde den adelige Delegerede Korobin foreslaaet, at Eiendomsretten til de Livegne skulde ophæves, og at Herrerne kun skulde beholde Tilsynsretten. En anden Delegeret, Protassov, bemærkede, at der da ikke vilde blive Andet tilbage end at give Bønderne Frihed, men, hvis dette var Keiserindens Mening, maatte man gaa gradvis til Værks. Det «økonomiske Selskab», der under Katharina den Andens Beskyttelse var stiftet af Gregor Orlov og andre «Patrioter», havde gjort Spørgsmaalet til en Prisopgave. En Afhandling, indsendt fra Aachen, og hvori Forfatteren udtalte sig for Livegenskabets Ophævelse, fik Prisen. Men andre Indflydelser gjorde sig gjældende hos Keiserinden og udslettede Afhandlingens Indtryk. Den russiske Adel var dengang utilbøielig til at opgive sine Rettigheder: man seer det af Prindsesse Daschkovs Samtaler med Diderot og af Dimitri Galitzins Korrespondance. Keiserinde Katharina indskrænkede sig til Afskaffelsen af de mest skrigende Misbrug. Processen mod Darja Saltikov, der overbevistes om at have dræbt fyrretyve af sine Tjenere og Piger ved Tortur, viste, til hvilken Grad Livegenskabet kunde demoralisere Herskabet. Hun blev 1768 dømt til livsvarigt Fængsel, efter at hun først

havde været offentlig udstillet ved Skampælen. Det mørke Minde om hende lever endnu i Folkets Overleveringer. Dog syntes de samme Grunde, der i Boris Godunovs Tid havde ført til Livegenskabets Oprettelse, nu at tale for dets Opretholdelse. Katharina den Anden, hos hvem ædelmodige Tendenser et Øieblik havde gjort sig gjældende, forvirrede endog den bestaaende Tingenes Tilstand: over hundrede og halvtredsindstyvetusinde af Kronens Bønder, der fordeltes mellem hendes Yndlinge, bleve derved forvandlede til Besiddernes Livegne. I Aaret 1767 forbød en Ukas Bønderne at føre Klage mod deres Herrer: disse bleve igjen bemyndigede til at sende deres Livegne til Sibirien og til vilkaarlig at stille dem som Rekruter. Katharina den Anden indførte Livegenskabet i Lille-Rusland, hvor det endnu ikke havde bestaaet lovligt.

Administration og Retspleie. Kolonisation.

Keiserindens «Raad» fratog Senatet en Del af dets politiske Betydning. Men Senatet, der var delt i sex Departementer, havde alle den offentlige Forvaltnings Grene under sit Tilsyn. Katharina den Anden skred ind mod denne Forvaltnings mest rodfæstede Onde: Udpresningerne og Underslæbene. «Jeg betragter det,» sagde en Ukas 1762, «som min uundgaaeligste og væsentligste Pligt, at jeg, dybt bedrøvet som jeg er i Hjærtet, maa forkynde mit Folk, at Uredeligheden har gjort saadanne Fremskridt, at man næppe vil kunne nævne en Forvaltningsgren eller en Domstol, som ikke er angreben deraf; søger man om en Stilling, maa man betale; skal man forsvare sig imod en Bagvaskelse, koster det Penge; udslynger man en uretfærdig Beskyldning mod en Anden, sikrer man sig ved Gaver et heldigt Udfald af sine onde Hensigter. Mange Dommere have forvandlet det hellige Sted, hvor de skulde udøve Retspleien i den Almægtiges Navn, til et Marked. Vort Hjærte har skjælvet, da vi erfarede, at en Registrator

ved Regjeringskancelliet i Novgorod, idet han modto[r visse
Troskabseden af vore Undersaatter, benyttede Leilighede[r Borge
til at tage Penge af enhver af dem.» [rovindso

Et Middel til at sikre Lovene større Virkekraft va[rsamling
maaske Formindskelsen af Regjeringsdistrikternes store Ud[rer. D
strækning, hvorved en Del af Befolkningen var altfor lang[en Tred
bortfjernet fra Forvaltningens og Retspleiens Sæde. Ve[indste
en Ukas af Aaret 1775 forandrede Katharina Rigets a[det hun
ministrative Inddeling. I Stedet for de femten Provinds[ænd, d
oprettede hun halvtredsindstyve Gouvernementer, hvor[esuden
hvert havde af tre til firehundredtusinde Indbyggere, o[Der
disse deltes igjen i Distrikter (ujæsdi) med en Befolknin[tæderne
af tyve til tredivetusinde. Hvert Gouvernement havde s[ersoner,
Gouvernør og Vicegouvernør, og over to til tre Gouvern[elvstyrels
menter stilledes en Generalgouvernør. Saaledes have[t første
Estland, Livland og Kurland hver sin egen Gouverno[tusinde
men desuden en fælles Generalgouvernør. Forvaltninge[edlemme
blev endelig adskilt fra Retspleien. Ved Siden af hv[ubler.
Gouvernør stod et «Regjeringsraad» for Forvaltningen [enfattede
Politivæsenet; et «Finanskammer» for Skatterne, Domænern[ensyn til
Bjærgværkerne og Folketællingen; et «Provisionskollegiun[dtages,
for Hospitalerne og det offentlige Understøttelsesvæsen. [lsen af

Den dybe Adskillelse mellem Folkeklasserne fandt [ormynder
Udtryk i Retsvæsenets Ordning. Der var i første Instan[tre Koll
Distriktsdomstole for Adelen, Stadsdomstole for Borgern[Handel
Underdomstole for Kronens Bønder og for «odnodvorz[For a
eller de frie Bønder. Men for Adelens Livegne var d[d Volga
ingen Domstole. Intet Sted i Loven udtalte sig beste[Udland
mod Misbrug fra Herrernes Side; for at beskytte de Li[r ikke s
egnes Liv maatte man underkaste to Artikler i den militæ[tog dem
Lovbog en tvungen Fortolkning. I anden Instans fandt[olonister
ved hvert Regjeringssæde, henholdsvis svarende til de t[Pfalz.
ovenfor nævnte Jurisdiktioner, en høieste Domstol og tvend[n et Til
Overretter. Fra disse Domstole kunde der appelleres [le, der
Senatet. I Gouvernementsstæderne var der en Edsvorner[dsen Sa

e Forbrydelser, og den dannede tillige en Forligsret
gerne. — Adelen var bleven underkastet en Slags
sorganisation. Hvert Gouvernement havde en «Adels-
ng», der valgte en Adelsmarskal og andre Digni-
Da Katharina ikke kunde gjenindføre den af Peter
edie ophævede Lov, saa bestræbte hun sig i det
for at tvinge Adelen til at gjøre Militærtjeneste,
n ved disse Valg tog Stemmeretten fra de Adels-
der endnu ikke havde naaet Officersgraden, og
berøvede dem visse andre Standsprivilegier.
r var indrømmet Kjøbmændene og Borgerne i
ie visse Forrettigheder: Valget af deres Øvrigheds-
r, en særskilt Jurisdiktion og en Slags kommunal
relse. Kjøbmændene vare delte i tre Gilder. Til
te Gilde hørte de, der havde en Formue af mindst
e Rubler; af det andet og det tredie Gilde vare de
mer, der henholdsvis eiede tusinde og femhundrede
De Borgere, der havde en mindre Formue, sam-
edes under Betegnelsen «miæschtschane». Med
til Handelen og Industrien blev, naar Kornhandelen
s, hvilken Katharina søgte at regulere ved Opret-
af Kornmagasiner, det af Peter den Store indførte
dersystem opgivet. Keiserinden ophævede endelig
Kollegier henholdsvis for Bjærgværksdrift, Haandværk
del.
r at befolke de øde, men meget frugtbare Sletter
lga og i Ukraine indkaldte Keiserinden Kolonister
andet. Hun sikrede dem en Driftskapital, hvoraf
e skulde betales Rente i de første ti Aar, og hun
em for Skatter i et Tidsrum af tredive Aar. Disse
ter bestode især af Tydskere, hvoraf de fleste vare
z. I Lighed med Frederik den Anden aabnede
Tilflugtssted for de mähriske Brødre, ligesom for
er forfulgtes for deres Troes Skyld. Alene i Pro-
Saratov anbragte hun tolvtusinde Familier, hvis

Efterkommere den Dag i Dag bebo Landet og have bevaret det tydske Sprog og tydske Sæder og Skikke. Ophævelsen af Hetmanværdigheden i Lille-Rusland og Tilintetgjørelsen af Zaporogernes «Sietsch» begunstigede Kolonisationen. Katharina lagde Grunden til henved tohundrede nye Stæder, hvoraf flere som Jekaterinborg og Jekaterinoslav bare hendes Navn. De imødegik vel ikke Alle en frodig Udvikling, men Pallas talte dog 1793 i Staden Saratov over tusinde Indbyggere.

En Reform, der var bleven paatænkt af Peter den Første og paabegyndt af Peter den Tredie, bragtes til Udførelse under Katharina den Anden, nemlig: Kirkegodsets Inddragning. De Bønder, der vare Klostrenes og Geistlighedens Eiendom, beløb sig til næsten en Million i Tallet. Alene St. Kyrillosklostret ved den hvide Sø eiede 35,000 Bønder, St. Sergiusklostret i Troitsa 120,000. Abbederne i disse Klostre havde kunnet sammenligne sig med de geistlige Kurfyrster ved Rhinen. Katharina den Anden, der skulde protestere saa levende mod Kirkegodsernes Salg under den franske Revolution, gjennemførte selv med den største Ro den tilsvarende Foranstaltning. Hun nedsatte en af Geistlige og Embedsmænd bestaaende Kommission, der med Dygtighed forstod at gjennemføre Sekularisationen. Kirkegodserne stilledes under en «økonomisk Kommissionsforvaltning», og denne Kommission skulde hæve halvanden Rubel for hver Bonde paa Godserne. Klostrene, der fra Selveiendom forvandledes til Statseiendom, fik en efter deres Betydning afpasset Skadeserstatning og deltes i tre Klasser efter de Summer, de modtoge. Overskuddet af Indtægterne anvendtes til Oprettelse af kirkelige Skoler, Invalidestiftelser og Hospitaler.

Katharina den Anden havde skrevet til Voltaire, da hun gav ham Meddelelse om Lovbog-Kommissionens Arbeider: «Jeg antager, at De vil føle Dem tiltalt af denne Forsamling, i hvilken den Orthodoxe sidder ved Siden af

Kjætteren og Muselmanden, idet de alle tre lytte til Foredraget af en Afgudsdyrker, med hvem de søge at træffe en for dem alle taalelig Overenskomst.» Af denne Udtalelse fremgik, at der efter Elisabeths intolerante Regjering herefter skulde herske religiøs Intolerance i Rusland. I de fra Polen tagne Provindser medførte en naturlig Reaktion mod det polske System talrige Omvendelser til den orthodoxe Kirke: i de sidste Aar af Katharinas Regjering var Konvertiternes Tal steget til halvanden Million. Keiserinden var iøvrigt saa langt fra at forfølge Katholikerne, at hun for Penge tilstod Jesuiterne, skjøndt Ordenen var bleven ophævet af Pave Klemens den Fjortende, Ret til at tage Ophold i Hvide-Rusland. Hun tillod Tatarerne ved Volga at gjenopbygge deres Moskeer, hvad der standsede den Udvandring af Muselmændene, som Elisabeths Strenghed havde fremkaldt. Raskolnik'erne bleve beskyttede og fritagne for den dobbelte Skat, Peter den Store havde paalagt dem, og Raskolnik'ernes «Bureau» blev ophævet.

Rigets Befolkning steg under Katharinas Regjering til 40 Millioner Indbyggere; men denne Folkemængde var endnu utilstrækkelig til Opdyrkningen af de umaadelige Vidder. En stor Hindring for Forøgelsen af Indbyggerantallet har altid ligget i Manglen paa hygieiniske Foranstaltninger, i Lægernes Faatallighed og i Børnenes Dødelighed, der har dannet en Modvægt mod Ægteskabernes Frugtbarhed. Katharina den Anden gjorde i den Retning, hvad der i hin Tid var muligt. Hun fremmede Studiet af Medicinen, indkaldte fremmede Læger, oprettede et farmaceutisk Departement i Moskov, tilskyndede Fabrikationen af kirurgiske Instrumenter og indførte Koppeindpodningen i Rusland. Hun blev i sidstnævnte Henseende kun Herre over Folkeovertroen ved selv at gaae foran med sit Exempel: Keiserinden lod sig selv, sin Søn og Gregor Orlov vakcinere af Englænderen Dimsdale. Paa den Tid lod

Kongen af Spanien sine Børn dø af Kopper og Ludvig den Femtende døde ligeledes af Børnekopper. «Det er rigtig vælsk,» skrev Katharina til Voltaire. «Man har her vakcineret i Løbet af en Maaned flere Personer, end skeet er i Wien i et Tidsrum af et Aar,» tilføiede hun. Endog de Indfødte i Sibirien anerkjendte det Velgjørende ved den nye Opfindelse. Men Muselmændene, Raskolnik'erne og en Del af det russiske Folk modsatte sig den energisk.

Offentlig Undervisning. Videnskab og Kunst.

Keiserinde Katharina viste samme Iver for at udbrede Oplysning blandt de høiere og de mellemste Befolkningsklasser. «At faae Bugt med en hundredaarig Overtro,» lod hun Bezki skrive, «at opdrage Folket og saa at sige indgyde det et nyt Liv, er et Værk, der kræver utrolige Anstrengelser, og hvoraf alene Efterkommerne ville kunne høste Frugterne.» Af Mangel paa en Folkeopdragelse savner Rusland den Befolkningsklasse, som man i andre Lande kalder den tredie Stand. Bezki ansaae det for nødvendigt, at Ungdommens Lærere vare Russere, thi de Fremmede havde ingen Forstaaelse af det, der hos deres Lærlinge hidrørte fra Religionen og Landets Sæder og Skikke. Men Øieblikket var endnu ikke kommet, da Rusland kunde undvære fremmede Lærere. Den Opdragelsesplan for Børn af alle Stænder, Bezki havde forelagt, kunde kun tildels realiseres; kun i de store Stæder oprettedes høiere Skoler. Katharina den Anden beskjæftigede sig ogsaa med Kvindekjønnets Opdragelse: i Klostret eller «Institutet» i Smolna undervistes 480 unge Piger under Ledelse af en fransk Bestyrerinde ved Navn Madame Lafond. «Vi ville hverken vide Noget af Snerper eller af Koketter at sige,» skrev hun til Voltaire. Man lagde der især Vægt paa det franske Sprog og paa de Kunster, der tjene til Livets Forskjønnelse; dog var Adskillelsen mellem de adelige og de borgerlige Elever meget skarp. En af Katharinas for-

træffeligste Stiftelser var «wospitatelnyi dom» i Moskov, en storartet Opdragelsesanstalt, der en Gang skulde vække Napoleon den Førstes Beundring. I Løbet af Katharinas Regjeringstid underholdtes og undervistes der i den henved 40,000 Børn. En Livegen, der ægtede en af de her opdragne Piger, fik sin Frihed.

Under Katharina den Andens Regjering steg den franske Aands Indflydelse paa den russiske Kultur. Det syttende Aarhundredes franske Klassikere oversattes og efterlignedes. Russiske Stormænd, saasom Voronzov'erne og Galitzin'erne satte ligesom det franske Aristokratis Medlemmer en Ære i at træde i Korrespondance med Vesteuropas Forfattere og Tænkere. I Indledningen til sine Love bekjendte Katharina den Anden sig til Montesquieus dristigste Grundsætninger. Skjøndt denne franske Indflydelse kun strakte sig til de høiere Samfundsklasser og hyppig kun tilegnedes overfladisk, uden synderlig at modificere Tænkemaade og Sæder, havde den alligevel en gavnlig Virkning. Den bibragte den russiske Adel de Begreber om religiøs Tolerance og moralsk Værdighed, der med Tiden skulde mildne de gamle Bojarers Haardhed og forberede de Livegnes Befrielse og Ruslands Gjenfødelse. Alligevel ville vi blive Vidner til, at den russiske Adel, der tilsyneladende havde fulgt de franske Filosofer i deres dristigste Slutningsrækker, pludselig veg tilbage for de moderateste Reformer af 1789 og udtalte sig energisk mod det revolutionære Frankrig. Vi ville støde paa Karakterer, hos hvilke det gamle Barbari vedblev at bestaae under en tynd Fernis af parisisk Civilisation. Dog have Katharinas Samtidige ikke forgjæves været begeistrede for Montesquieu, for Voltaire og for den nordamerikanske Opstand. Ruslands sociale Tilstand, Befolkningens Sondring i et Grundeieraristokrati og i Livegne, forhindrede Landet fra at holde Skridt med Frankrig, men ikke destomindre have dog de franske Ideer bidraget til at lede Rusland ind paa Fremskridtets Vei.

Katharina den Anden søgte ivrigt at vinde de franske Forfatteres Sympathi. Hendes Korrespondance med de franske Filosofer har ikke bidraget lidet til Forøgelse af hendes Anseelse i Europa i det attende Aarhundrede og til hendes Berømmelse hos Efterslægten. Hun vandt for Statstjenesten den tydskfødte, men fransk dannede Baron Grimm, der havde været Rousseaus Ven, og som fra Paris sendte hende regelmæssige Korrespondancer angaaende Frankrigs Anliggender. Hun stod paa en fortrolig Fod med Prindsen af Ligne og med den franske Gesandt, Grev Ségur, der begge udmærkede sig ved Aand og videnskabelig Begavelse. Under en lang Reise i Syden ledsagede de Keiserinden; de havde Sæde i hendes Vogn, og hun forstod at besvare deres sindrige Smiger og deres vittige Ytringer med Aand og Lune. Hun søgte at faae Beccaria, Forfatteren af «Afhandlingen om Forbrydelser og Straffe» i sin Tjeneste. Hun var en «god Veninde» af Madame Geoffrin, hvis Salon i Paris var en af Tidens Aandsmagter. Keiserinden havde tilbudt d'Alembert Ledelsen af Thronfølgeren Storfyrst Pouls Opdragelse, men den franske Videnskabsmand undslog sig. Senere ansatte Katharina Schweizeren Laharpe, der var bekjendt for sine republikanske Anskuelser, som Lærer hos sine Sønnesønner Storfyrsterne Alexander og Konstantin. Marmontel, der sendte hende sin «Belisarius», takkede hun i en Skrivelse, hvori hun erklærede, at «Bogen fortjente at blive oversat paa alle Sprog». Under en Reise i Volga-Egnene lod hun en Oversættelse af den besørge og oversatte selv det niende Kapitel. Keiserinden kjøbte Diderots Bibliothek, men overlod ham det til Benyttelse. Hun subskriberede paa Encyklopædien, der var proskriberet i Paris; hun beundrede Diderots «Filosofiske Tanker», som Parlamentet havde dømt til Baalet, og hans «Brev om de Blinde», der havde bragt ham i Bastillen. Hun indbød Diderot til St. Petersborg, hvor han en Maaned, under den elskværdigste Gjæstfrihed

fra hendes Side, var hendes Gjæst. Den store Billedhugger Falconet, Diderots og «Encyklopædisternes» Ven, befandt sig dengang i St. Petersborg, hvor han arbeidede paa Peter den Stores Rytterstatue. Med Voltaire vedligeholdt Katharina den Anden en Korrespondance, der begyndte 1763 og først endte 1778, da den store Forfatter døde. Keiserinden vilde ikke blot sende ham Meddelelser om sine Seire, men hun vilde ogsaa sætte ham ind i sin Reformvirksomhed, i sine Lovgivningsarbeider og i sine Bestræbelser for at kolonisere Rusland. Iøvrigt vidste hun godt, at «Eremiten i Ferney» raadede over Famas Basuner. Hun deltog i Subskriptionen til Fordel for de af Voltaire beskyttede Familier Calas og Sirven, der vare blevne Ofre for Misbrugene i det attende Aarhundredes Retspleie. Keiserinden gav Voltaire, dengang Alexei Orlov foretog sin Expedition til Arkipelagus, Haab om Grækenlands Befrielse fra det tyrkiske Herredømme. Hun forøgede Kjøbene af Malerier og Kunstværker, og hun udstyrede Peter den Stores Hovedstad med en før hendes Tid ukjendt kunstnerisk Glands.

Trods sin Begeistring for Vesteuropas Kunst og Videnskab lagde Katharina dog overordentlig Vægt paa at optræde som Russerinde. Keiserinden opfordrede spøgende sin Læge til, at han skulde aarelade hende for den sidste Draabe tydsk Blod. Hun indtager en Plads i det attende Aarhundredes russiske Litteratur. Til Brug for sine Sønnesønner, Alexander og Konstantin, skrev hun «Bedstemoderens A-B-C», «Fortællinger af den russiske Historie», og et helt «Alexandro-Konstantinsk Bibliothek», der havde den Ære at blive optrykt i Tydskland. Katharina har i Indledningerne til sine Love og ved sin russiske, franske og tydske Korrespondance med Ministre, Gouvernører og fremmede Forfattere afgivet Vidnesbyrd om sin litterære Virksomhed. Hun arbeidede for det begyndende russiske Theater. I sit lyriske Drama: «Oleg» forherligede hun Russernes første

Tog mod Konstantinopel; i sin Komedie: «Gorebogatyr» (Ulykkens Ridder) latterliggjorde hun den eventyrlige Gustav den Tredie. I Lystspillene «Charlatanen» og den «Mystificerede» gjennemheglede hun Cagliostro, der endog var kommen til Rusland for at tage Folk ved Næsen. I Skuespillene: «Madame Vortschalkinas Fødselsdag» og «Oh, de Tider» satiriserede hun over Samtidens Sæder og Skikke. Mod den franske Abbed Chappe d'Auteroche's Reise i Sibirien udgav hun et underholdende Flyveskrift med Titlen «Modgift». Endelig efterlod hun paa Fransk de interessante «Erindringer» om sin Ankomst til Rusland og sit Liv som Storfyrstinde.

I Aaret 1783 grundlagdes efter Forslag af Fyrstinde Daschkov, der allerede førte Forsædet i Videnskabernes Akademi, det «Russiske Akademi», der tildels var indrettet efter det franske Akademies Forbillede. Det nye Akademi fik den Opgave «at fastsætte Reglerne for Retskrivningen, at udarbeide en russisk Grammatik og Prosodi og at opmuntre til Studiet af den russiske Historie». Akademiet udgav en Ordbog, der udkom fra 1789 til 1799, og hvis sex Bind indeholdt 43,257 Ord; fra 1840 til 1850 blev den omarbeidet. Det russiske Akademi stod dengang i en saadan Anseelse, at de berømteste Forfattere og de fornemste Damer, saasom Fyrstinde Daschkov, at Digterne Derschavin, Von-Visin og Kniaschnin, og at Grev Ivan Schuvalov vare Medarbeidere ved Ordbogen. Katharina den Anden affattede selv «supplerende Anmærkninger» til det første Bind. I Aaret 1835 indlemmede Ministeren Uvarov det russiske Akademi i Videnskabernes Akademi, under Benævnelse af dette Instituts anden Klasse.

Katharina den Anden optraadte som Beskytterinde af de skjønne Videnskabers Dyrkere. Naar hun som Straf paalagde sine Fortrolige i Zarskoje-Selo og Eremitagen at fremsige en Række Vers af Trediakovskis Oversættelser saa opmuntrede hun Von-Visin, den komiske Forfatter, den

russiske Molière. Von-Visin gjorde sig i sin Komedie: «Brigaderen» lystig over dem, der øste al deres Viden af franske Romaner, og i sin «Klodrianen» (niedorosl) latterliggjorde han de unge russiske Adelsmænds Lediggang, deres Forældres taabelige Forgabelse i dem og det besynderlige Valg af deres Lærere. Sumarokovs Theater, der efterlignede det franske Theater, og hans Stykker, der ogsaa spilledes i Kadetanstalten og ved Hoffet, udbredte Smagen for æsthetiske Nydelser. Ablessimov skrev «Mølleren», der senere har holdt sig paa Repertoiret. Kniaschnin var Forfatter af «Praleren», «Særlingene» og «den skjæbnesvangre Vogn»; i «Vladim af Novgorod» forsøgte han sig i det historiske Skuespil. Kheraskov forfattede Heltedigtet: «Rossiaden». Bogdanovitsch behandlede i sit skjønne, komiske Digt: «Duschenka» det antike Æmne om Psyke. Khemnitzer oversatte Gellerts Fabler og digtede selv russiske Fabler, hvis skjælmske Godmodighed mindede om La Fontaine, og hvorved han blev en Forløber for Krylov. Derschavin fortsatte den lyriske Tradition fra Lomonossov i sine Oder: «Til Gud», «Ismails Indtagelse», «Fyrst Meschtscherskis Død», «Vandfaldet», «Mit Afgudsbillede» og «Den høiadelige Herre». Hans Digt «Felitza», en levende Satire over det høiere Samfund og fuld af Hentydninger til forskjellige Personer ved Hoffet, kunde have kommet ham dyrt til at staae under de foregaaende Regjeringer. Men Katharina overrakte ham en Snustobaksdaase af Guld og en stor Gave i Penge. Felitza omdeltes blandt de Hofpersoner, til hvilke Digtet indeholdt Allusioner, og Katharina havde understreget de Steder, der angik de respektive Vedkommende. Derschavin blev senere Præsident for Handelskollegiet.

Den ivrige og arbeidsomme Novikov bestræbte sig for at bane Oplysningen Vei til den store Befolkning. Han skaffede «Moskov Tidende» stor Udbredelse, indførte Forbedringer i den russiske Typografi, oprettede Bogudsalg

og udgav Tidsskrifter af folkeligt Indhold. — Den gamle Müller besørgede en Udgave af Tatischtschevs Ruslands Historie og af Mankievs «Hovedtræk af den russiske Historie».

Naturforskeren Pallas, fra Berlin, foretog sine berømte Reiser paa Krim, i Sibirien og langs Kinas Grændser og belønnedes af Keiserinden med en Domæne paa Krim. — Polikov, der benaadedes af Katharina den Anden i Anledning af Afsløringen af Falconets Statue af Peter den Store, aflagde ved Foden af hin Løfte om, at han til den russiske Helts Ære vilde reise et historisk Monument og offentliggjorde i tolv Bind «Peter den Stores Handlinger». — Fyrst Schtscherbatov skrev en «Ruslands Historie fra de ældste Tider». Boltin kritiserede den nylig udkomne Ruslands Historie af Franskmanden Leclerc. — Grev Mussin-Puschkin opdagede det eneste existerende Haandskrift af det berømte «Kvad om Igor». — Krapovitzki, Katharina den Andens Geheimeskriver; Porokhin, en af Storfyrst Pouls Lærere; Statsmanden Nikita Panin; Stormændene Semen og Alexander Voronzov samt deres Søster Katharina Daschkov og den gamle Soldat Bolotov forfattede eller forberedte Affattelsen af værdifulde Erindringer om Elisabeths og Katharinas Regjeringer. Historieskriveren Karamsin og den dramatiske Digter Oserov vare under Opvæxt og skulde blive en Hæder for de følgende Regjeringer.

To og tredivte Kapitel.

Katharina den Andens sidste Aar.

(1779—1796).

Den anden Halvdel af Katharina den Andens Regjering karakteriseres ved Opgivelsen af «det nordiske System», det vil sige af den engelske og preussiske Alliance, og af en

Tilnærmelse først til Østerrig, derpaa til Frankrig. Nikita Panins herskende Indflydelse i Udenrigspolitiken afløses af Besborodko's og især af Potemkins, som da er almægtig. Det er det Tidsrum, da de franske Gesandter i Rusland, Marquis de Juigné, Bourée de Corberon, Marquis de Verac og navnlig Grev de Ségur (1785—1789) igjen komme i Gunst.

Efter Kurfyrsten af Baiern Maximilian Josefs Død 1797 blev Spørgsmaalet om Thronfølgen i Baiern Anledning til en Strid mellem Huset Østerrig og Frederik den Anden. For at standse den allerede i Bøhmen begyndte Krig, enedes Hofferne i Frankrig og Rusland om at tilbyde deres Mægling. I Aaret 1779 samledes i Teschen en Kongres, ved hvilken Ludvig den Sextende var repræsenteret af Baron de Breteuil og Katharina den Anden af Fyrst Repnin. Den 13de Mai undertegnedes Freden: Baiern tilfaldt det pfalziske Hus; Østerrig fik den mellem Floderne Inn, Salza og Donau liggende Del af Nederbaiern.

I Aaret 1780, under den nordamerikanske Frihedskrig, forbittredes Keiserinde Katharina over de Voldshandlinger, der udøvedes af de engelske Krigsskibe mod de neutrale Magters Koffardiskibe, og hun indgik med Sverrig, Danmark, Preussen, Østerrig og Portugal den saakaldte «bevæbnede Neutralitet». Denne berømte Overenskomst opstillede Principerne for en ny Søret i Overensstemmelse med den franske Ordning af 1778. Man enedes om: 1) at de neutrale Magters Skibe skulde uhindret kunne befare de krigsførende Nationers Kyster; 2) at Eiendom, tilhørende de krigsførende Magters Undersaatter, skulde være fri paa de neutrale Skibe, med Undtagelse af Krigskontrebande; 3) at der ved Krigskontrebande kun skulde forstaaes Vaaben og Ammunition; 4) at en Havn kun skulde betragtes som blokeret, naar Blokaden var effektiv, det vil sige, naar de Skibe, der blokerede den, vare nær og talrige nok til at forhindre Skibe fra at løbe ind i den, eller til at de kunde

bemægtige sig disse; 5) at disse Grundsætninger skulde gjælde som Regler ved Rettergang og Domme om Lovligheden af stedfunden Opbringelse og Beslaglæggelse. — Disse Grundsætninger stode i Strid med dem, som det engelske Admiralitet vilde gjøre gjældende. England forsvarede den Theori, at Blokaden existerede, saa snart den var erklæret ved en Admiralitetsakt, og som Krigskontrebande betragtede det endog Korn og Alt, hvad der, om end middelbart, kunde være de Krigsførende til Nytte. Frankrig, der først havde opstillet de ovenanførte Grundsætninger, og hvilket den bevæbnede Neutralitet ydede en moralsk Støtte under dets Kamp mod Storbritanien, tiltraadte strax hin Erklæring. Dets Allierede, Spanien og begge Sicilier fulgte Exemplet. Holland vilde ligeledes slutte sig til Neutralitetsforbundet, men hindredes derfra ved en Krigserklæring fra Englands Side.

Krim var ved Fredstraktaten i Kutschuk Kainardsche bleven erklæret for uafhængig; men Sultanen havde som Kalif bevaret en vis Indflydelse i aandelige Anliggender. Halvøen blev snart som en Følge af russiske Intriger Gjenstand for indre Uroligheder, idet Adelen eller Musza'erne delte sig i et russisk og et tyrkisk Parti, der bekæmpede hinanden. I Aaret 1776 blev den tyrkisksindede Khan Devlet-Girai, ved russisk Indblanding, styrtet fra Thronen, og Schahin-Girai, der sluttede sig til Rusland, proklameret som Khan. Men Schahin-Girai vakte ved sine Forsøg paa Indførelsen af Reformer efter europæisk Forbillede det gammeltatariske Partis Harme, og en Opstand udbrød. Efter flere Omskiftelser saae Khan Schahin-Girai sig endelig tvungen til at flygte, hvorefter Rusland annekterede Krim (1783). Saaledes fuldførte Katharina den Anden ved at bemægtige sig denne Halvø det af Erobreren af Astrakhan og Sibirien begyndte Værk og udslettede det sidste Spor af det mongolske Aag.

De to militære Magter, der forhen havde gjort hin-

anden Sydens Stepper stridige: det tatariske Khanat og Zaporogernes Republik bukkede næsten paa samme Tid under. Som en Følge af Kolonisationens Fremtrængen vare disse gamle Fjender i lige Grad viede en sikker Undergang: som Repræsentanter for ældre Tiders Lovløshed, som Ørkenens og Steppens Sønner, som Røveriets og Plyndringens Riddere repræsenterede de ved det opblomstrende Ruslands Grændse en farefuld Anakronisme og en utaalelig Anomali. Tyrkiet protesterede mod Krims Annektion og truede med et Brud; men Frankrig, der tidligere havde ophidset det til Krig, bestræbte sig nu for at holde det tilbage. Det lykkedes den franske Gesandt ved Porten, Saint-Priest, at bevæge Sultan Abdul-Hamid til at anerkjende Krims og Kubans Annektion til Rusland, idet han stadfæstede en i Konstantinopel afsluttet Traktat (1784).

I Aaret 1784 havde Storfyrst Poul og hans Gemalinde, Maria Feodorovna, under Navn af Greven og Grevinden af Norden, gjort en Udenlandsreise, under hvilken de havde fundet en glimrende Modtagelse i Paris. — Grev Ségur fik 1787 en Venskabs- og Handelstraktat afsluttet mellem Rusland og Frankrig. Dette vigtige Skridt lykkedes Gesandten, dels fordi han havde forstaaet at vinde Potemkins Sympathi, dels fordi Ministeren ønskede at fremskynde Odessas Udvikling gjennem en Omsætning med de franske Middelhavshavne. I Aaret 1788, efter at Preussen og England havde indblandet sig i Hollands indre Anliggender, erklærede Katharina den Anden sig rede til at slutte et Forbund med Østerrig, Frankrig og Spanien for at holde den engelsk-preussiske Alliance i Skak, ja Keiserinden vilde endog lukke sine Havne for England. Men Frankrig vægrede sig ved at indgaae en saadan Traktat.

Den anden Tyrkerkrig og Krigen med Sverrig.

Rusland havde alligevel sluttet et intimere Forbund med Keiser Josef den Anden, som Katharina havde vundet

for sine ærgjerrige Planer i Orienten. Kabinettet i St. Petersborg forelagde den østerrigske Regjering en Plan til en Deling af Tyrkiet: «Mellem de tre Riger Rusland, Østerrig og Tyrkiet skulde der oprettes en Stat, der skulde være uafhængig af de tre nævnte Magter, og hvis Territorium skulde indbefatte Bessarabien, Moldau og Valakiet. Den nye Stat skulde bære Navnet Dakien, og dens Fyrste bekjende sig til den græsk-katholske Kirke. Foruden en eller to Øer i Arkipelagus skulde Otschakov og det sorte Havs Bred mellem Bug og Dniester tilfalde Rusland. Østerrig skulde annektere de tyrkiske Provindser, der grændsede op til det. Hvis den i Fællesskab førte Krig skulde blive kronet af et saa heldigt Resultat, at man kunde fordrive Tyrkerne fra Konstantinopel, skulde det gamle græske Rige gjenoprettes i sin fuldstændige Uafhængighed, og Thronen i Byzants skulde bestiges af Storfyrst Konstantin Poulovitsch, der da skulde give Afkald paa alle sine Rettigheder til Ruslands Throne, saaledes at de to Kroner ingensinde kunde blive forenede paa samme Hoved». Josef den Anden gik ind paa denne Plan; men han betingede sig, at han foruden Tyrkiets serbiske Provinser: Serbien, Bosnien og Herzegovina, ogsaa skulde have de venetianske Besiddelser i Dalmatien, for hvis Tab Venedig skulde have Erstatning i Morea, Kandia og Kypern. Frankrig, England og Spanien skulde ogsaa kunne faae Part i det tyrkiske Krigsbytte. Det var den berømte Delingsplan, der er kjendt under Benævnelsen «det græske Projekt», og som fuldstændigt vilde have opfyldt den fem Aar tidligere afdøde Voltaires Ønsker.

Ruslands Holdning blev for hver Dag, der gik, mere foruroligende for Porten: Storfyrst Pouls anden Søn havde faaet det betegnende Navn Konstantin, og man havde givet ham en græsk Amme. Halvøen Krim eller Taurien, som Katharina den Anden havde annekteret, idet hun havde paaberaabt sig Rigets Sikkerhed som Paaskud, blev i

Potemkins Besiddelse et Punkt, hvorfra Tyrkiet stadig truedes. Kherson var allerede et stort Arsenal og over en af dets Porte sattes den betydningsfulde Indskrift: Vejen til Byzans; Sebastopol var under Opbygning; paa det sorte Hav havde Rusland en Flaade, der i Løbet af nogle Dage kunde kaste Anker foran Serailets Mure. Katharinas Agenter vedbleve at ophidse den rumænske, den slaviske og den græske Befolkning paa Balkanhalvøen, og de udstrakte endog deres Virksomhed til Ægypten. Katharina den Anden forberedte Annektionen af Kaukasus, og hun havde taget Fyrst Heraklius af Georgien under sin Beskyttelse. Det Triumftog, som Keiserinden foretog til de sydlige Gouvernementer, de Møder, hun havde der med Kongen af Polen og Keiser Josef den Anden henholdsvis i Kaniev og Kherson, og de militære Foranstaltninger, Fyrsten af Taurien, Potemkin, traf, baade forskrækkede og irriterede Porten. Frankrig, der kjendte sin tidligere Forbundsfælles Svaghed, bestræbte sig for at holde ham tilbage. Men England og Preussen, der vare skinsyge over Ruslands Magtudvikling, virkede i den modsatte Retning. Sverrig, som den franske Gesandt ligeledes havde søgt at lægge et Baand paa, havde lovet Porten sin Støtte.

I Sommeren 1787 modtog den russiske Gesandt i Konstantinopel, Bulgakov, et Ultimatum fra Porten. Den tyrkiske Regjering forlangte deri Udleveringen af Hospodaren af Valakiet, Maurokordato, Tilbagekaldelsen af de russiske Konsuler i Jassy, Bukarest og Alexandria, Opgivelsen af Protektoratet over Heraklius, Sultanens Vasal, Ret til at visitere alle russiske Skibe, der seilede gjennem Stræderne, og tyrkiske Konsulers eller Kommissærers Adgang til Havnene i det russiske Rige. Da Bulgakov afviste disse Fordringer, blev han indespærret i de «Syv Taarne», og Porten udstedte en Krigserklæring.

Rusland blev her overrumplet. Potemkin havde ikke tilendebragt sine Forberedelser: Flaaden ved Sebastopol var

just bleven stærkt medtagen af en Storm. Hans fortvivlede Breve til Katharina den Anden afgive Maalestokken for hans Modløshed. Han talte allerede om at rømme Krim. Keiserinden viste i denne Korrespondance mandigt Mod og Fasthed; hun beviste sin Yndling, at Rømningen af Halvøen vilde være enstydig med den fuldstændige Opgivelse af Sebastopols store Havn og med Tilintetgjørelsen af den unge Flaade, man havde skabt med saa store Omkostninger. Man burde ikke oppebie Fjenden, men gaae angrebsvis frem og marschere mod Otschakov eller mod Bender. «Jeg beder dig,» skrev Keiserinden, «om at fatte Mod igjen og overveie Sagen. Med Mod kan man endog gjenoprette et Nederlag.»

Katharina den Anden kæmpede med mere end een Fjende. Medens Tyrkiet truede Rusland fra Syd, intrigerede Preussen for at komme i Besiddelse af Stæderne Danzig og Thorn og en Del af Storpolen. Endelig optraadte Gustav den Tredie af Sverrig udfordrende, forlangte Tilbagegivelsen af det sydlige Finland, vilde paatvinge Rusland og Tyrkiet sin Mægling, og begyndte overilet Fjendtligheder, idet han lod en svensk Troppestyrke rykke ind i russisk Finland, hvor den beleirede Nyslott (Juli 1788). Han traf dernæst Foranstaltninger til at angribe Frederikshamn. I Stedet for at standse ved Fæstninger, havde han gjort rigtigere i at gaae lige løs mod St. Petersborg, hvad der ogsaa oprindelig havde været hans Tanke. I den russiske Hovedstad var Paniken i Begyndelsen saa stor, at Regjeringen endog tænkte paa at flytte Arkiverne og Banken til Moskov. Men Katharina den Anden viste selv den Uforfærdethed, som hun havde anbefalet Potemkin. Hun vægrede sig ved at forlade sin Hovedstad og samlede i Løbet af nogle Dage 12,000 Mand til dens Forsvar. Den svenske Flaade, der kommanderedes af Kong Gustavs Broder, Hertug Karl af Sødermanland, stødte ved Øen Hogland sammen med den russiske Flaade, der førtes af Englænderen

Greigh, og det kom her til en uafgjørende Kamp. I selve Kong Gustav den Tredies Leir dannede der sig en Sammensværgelse mellem Officererne, som beskyldte Kongen for at have krænket Forfatningen ved at have begyndt en Angrebskrig, uden først at have indhentet Stændernes Samtykke. Kong Gustav forlod Hæren i Finland og drog til Stockholm. Imidlertid havde Danmark som Ruslands Forbundsfælle gjort en Diversion til Fordel for Keiserinden, idet et Troppekorps rykkede fra den norske Grændse frem mod Gøteborg. Men England og Preussen tvang ved en truende Optræden den danske Regjering til at standse Operationerne. Efter at Kong Gustav havde sammenkaldt en Rigsdag i Stockholm, paa hvilken han satte en Udvidelse af Kongemagten igjennem, gjenoptog han Fjendtlighederne mod Russerne. Den svenske Flaade, der var bleven indesluttet i Viborgbugten og med stort Tab havde slaaet sig igjennem, vandt den 9de Juli 1790 en glimrende Seir ved Svensksund, efter at den var bleven forstærket. Russerne, der anførtes af Prindsen af Nassau, mistede her 30 Skibe, 600 Kanoner og 6000 Mand. Kong Gustav længtes nu efter Freden, idet Begivenhederne i Frankrig, under den store Revolution, gave hans Tanker en anden Retning. Freden blev sluttet i Verelä i Finland paa Basis af Gjenoprettelsen af Tilstanden før Krigen. Kongen gik derefter fra Fjendtligheder mod Rusland over til Forslag om et Forbund med det mod den franske Revolution.

I Syden havde Katharina den Anden 1788 opstillet 40,000 Mand ved Kaukasus; 30,000 Mand skulde forsvare Krim og 70,000 under Rumanzov operere mod Dniester. Keiser Josef den Anden truede med en Hær paa 80,000 Mand Donau- og Sava-Linien. Men Keiser Josef havde intet Held med sig i denne Krig; han blev fra Belgrad kastet tilbage over Donau og slaaet ved Temesvar. Under Indtrykket af den Misfornøielse, der herskede i Ungarn som en Følge af hans Reformer, overdrog han Kommandoen til

Felttøimester Laudon og forlod Hæren. Imidlertid forsvarede Suvarov Kinburn mod en overlegen Styrke; han blev saaret under et Udfald. Potemkin indtog efter en langvarig Beleiring Fæstningen Otschakov med Storm, under hvilken 20,000 Tyrkere omkom. Katharina den Anden, der hidtil havde været vant til at see franske Frivillige i sin Leir, skjænkede de Bedrifter, der udførtes under hendes Faner af Baron Dumas og Grev Bombelles, sit Bifald. Khotin ved Dniester, Nøglen til Moldau, var bleven indtaget af Soltikov.

I Aaret 1789 slog Suvarov, efter at han havde forenet sig med den østerrigske General, Hertugen af Koburg, en tyrkisk Hær ved Fokschani (den 31te Juli) og ved Rimnik ved Martinestje (den 22de September), hvor 25,000 Kristne beseirede 100,000 Muselmænd. Suvarov fik Tilnavnet Rimniski, og Keiser Josef gav ham Rang med Rigsgrever. Mod Vest indtog Laudon Belgrad og erobrede Serbien. Mod Øst overgave de to Fæstninger Akkerman og Bender sig til Potemkin, der fik en Pengegave paa hundrede tusinde Rubler og en Laurbærkrands af Smaragder og Brillanter. Efter at Katharina den Anden ved Freden med Sverrig havde faaet frie Hænder paa denne Side, blev hun i Stand til at føre Krigen mod Tyrkerne med større Eftertryk. Ismail, ved den nordlige Arm af Donaus Munding, var ved sin Beliggenhed en overordentlig vigtig Fæstning, der forsvaredes af 40,000 Mand. General Kutusov havde ikke villet gjøre Forsøg paa at indtage den, og Potemkin havde tilraadet den hidsige Suvarov Forsigtighed. Men den 22de December 1790 indtog Suvarov Ismail med Storm; hans Tab beløb sig til 10,000 Mand, og 30,000 Tyrkere bleve nedhuggede. Denne Krigsbedrift blev besungen af Derschavin.

Keiser Josef den Anden var imidlertid død, og hans Efterfølger, Leopold den Anden, sluttede efter en længere Underhandling Fred med Tyrkiet i Sistova, ved hvilken

Porten afstod Distriktet Gammel-Orsova til Østerrig (August 1791). Katharina den Anden fortsatte Krigen endnu nogle Maaneder. Fyrst Repnin overvandt Tyrkerne, der anførtes af Storviziren, ved Matschin ved Donau, medens Uschakov adsplittede den tyrkiske Flaade og indesluttede Varna for at afskære Storviziren Forbindelsen med Konstantinopel. Sultan Selim den Tredie, der 1789 var fulgt efter Abdul-Hamid, ønskede nu Fred; paa den anden Side lagde Polens og Frankrigs Anliggender Beslag paa Katharinas Opmærksomhed. En Præliminairfred sluttedes i Galacz, og denne førte i Januar 1792 til en endelig Fredsslutning i Jassy, ved hvilken Porten afstod Steppen mellem Bug og Dniester til Rusland og anerkjendte det russiske Herredømme over Krim. Denne Krig havde været blodigere end den foregaaende; Seirene havde kostet større Anstrengelse, og Tyrkerne, som ved dens Begyndelse havde troet, at de skulde kastes tilbage til Asien, befandt sig ved Felttogets Afslutning i en heldigere Stilling end før dets Aabning.

Polens anden og tredie Deling. Kosciuszko.

Aarene fra 1773 til 1791 havde for Polen været et Tidsrum, der karakteriseredes ved dygtige Bestræbelser og heldbringende Reformer. Tyzenhaus havde grundlagt den medicinske Skole i Varschov; de gamle Universiteter i Vilna og Krakov vare blevne reorganiserede; talrige Gymnasier, for hvilke den franske Filosof Condillac havde udarbeidet en Haandbog i Logik, vare blevne oprettede. Kong Stanislaus August, der stod i Brevvexling med Voltaire, og som Madame Geoffrin kaldte sin Ven og «kjære Søn», havde indkaldt franske og italienske Kunstnere. Polske Historieskrivere og Digtere forskjønnede ved deres Talent Uafhængighedens sidste Aar. Det var en sand polsk Renaissance. Under den universelle franske Aands heldbringende Indflydelse «gjorde Udviklingen hurtige Fremskridt,» siger Lelevel; «efter nogle Aars Forløb saae

man ikke mere disse mørke, overtroiske Skikke, dette afskyelige Bigotteri, der gik saa vidt, at de Troendes Blod blev udgydt under deres Andagt. Kun med et Smil om Læben talte man om den gamle Tro paa Trolddom, og man forklarede Naturens Fremtoninger paa en fornuftig Maade. Efter Fjendskabet fulgte Broderskabet mellem de Troende af de forskjellige Bekjendelser». Tænkemaaden, der længe havde lidt under en forkastelig Opdragelse, løftedes som en Følge af den rationelle Undervisning, der meddeltes i de nye Statsskoler. En Generation af Mænd voxede op, der var fremmed for den foregaaende Tids Fanatisme og Fordærvelse; der var begeistret for Fædrelandet og Friheden, og som skulde blive en Hæder for Nationen. Naar man sammenligner Zamoiski'erne, Kosciuszko'erne, Niemczevicz'erne og Dombrovski'erne med Mændene fra den første Delings Tid, vil man kunne danne sig en Forestilling om det skete Fremskridt. Polen vilde leve og gjorde en sidste Anstrengelse for sin Regeneration.

Frem for Alt maatte den anarkiske Forfatning reformeres, som Udlandet troløst havde garanteret, og som gjorde Polen til Gjenstand for Spot og til et Bytte for dets Fjender. Rigsdagen i Varschov nedsatte et Udvalg til Forfatningens Ændring, forhøiede Hærens Styrke til 60,000 Mand og indførte nye Skatter. Omstændighederne syntes at begunstige de dristigste Forholdsregler. Naar Frankrig, der var optaget af Revolutionen, ikke kunde komme Polen til Hjælp, saa viste England sig paa den anden Side aabenbart fjendtlig mod Rusland; Tyrkiet og Sverrig erklærede dette Krig; Preussen søgte Polens Venskab, idet det opfordrede Kong Stanislaus August til ikke at bekymre sig om den russiske Garanti, og underhandlede om et Angrebs- og Forsvarsforbund. Rigsdagen af 1791, der havde konstitueret sig som Konføderation og denne Gang stemte med simpel Majoritet, dristede sig til at foretage en Forfatningsreform: den erklærede Thronen for arvelig og kaldte

Huset Sachsen til Thronfølgen efter Stanislaus Poniatovski; den afskaffede liberum veto, der var enstydigt med legalt Anarki og organiseret Bestikkelighed; den delte den lovgivende Magt mellem Kongen, Senatet og Landbudenes Kammer; den tildelte Kongen den udøvende Magt, omgav ham med sex for Kamrene ansvarlige Ministre, gav ham Overbefalingen over Hæren og Ret til at udnævne Embedsmændene. Stæderne fik Ret til at vælge deres Dommere og til at sende Deputerede til Rigsdagen. Men man vovede ikke at røre ved Adelens Rettigheder over Bønderne, thi Adelen var dengang den militærpligtige Del af Nationen, det «legale Land», og det var, naar Alt kom til Alt, dens patriotiske Initiativ, ved hvilket Reformværket fuldførtes: Rigsdagen erklærede blot, at den paa Forhaand vilde godkjende de særskilte Overenskomster, der maatte blive trufne mellem Herrerne og de Livegne til Fordel for disse sidste. Det var den mindeværdige Forfatning af den 3die Mai 1791. En tilsvarende Omdannelse, der var gjennemført i Sverrig ved det kongelige Statskup af 1772, havde frelst de gamle Vasa'ers Rige fra Sønderlemmelse. Skulde det parlamentariske Statskup af den 3die Mai 1791 kunne frelse Polen? Vilde de nordiske Hoffer, der gjorde det til en Forbrydelse for de franske Liberale, at de ved den samme Aar vedtagne Forfatning havde svækket det bourbonske Kongedømmes Myndighed, tillade de polske Patrioter at tilbagegive deres Konge de for Kongedømmet væsentlige Prærogativer, at udruste ham med den Magt, der var nødvendig, for at Anarkiet kunde blive beseiret indadtil og Nationen respekteret udadtil?

Saalænge den tyrkiske Krig bandt Katharina den Andens Hænder, dristede hun sig ikke til nogen Indsigelse. Men da Freden var sluttet i Jassy, modtog hun i St. Petersborg en Deputation af misfornøiede Polakker, der beklagede Tabet af liberum veto og udtalte Frygt for de Løfter, der vare givne Bønderne. Blandt disse slette Borgere bemærkede

man Felix Potocki, Hetmanen Branicki, Rzevuski og de to Brødre Kossakovski. Katharina den Anden bemyndigede dem til at danne Konføderationen i Targovicz. I sit Manifest af den 18de Mai 1792 mindede hun om, at Rusland var Garant for den polske Forfatning, og hun betegnede Reformmændene af den 3die Mai som Jakobinernes Medskyldige. De oplyste Russere vare indignerede over det troløse Sprog, deres Regjering førte. Semen Voronzov, Gesandt i London, skrev: «Manifestet skulde ikke have indladt sig paa en latterlig Ros af den gamle Regjeringsform, «under hvilken Republiken har trivedes og blomstret saa mange Aarhundreder. Man faaer Udseende af at være dum, naar man siger det i god Tro, eller af at ville spotte paa en haanende Maade, hvis man er overbevist om, hvad Alle ere, at det var den taabeligste og fordømmeligste Regjeringsform». Besynderligt var det ogsaa at anvende Betegnelsen: Jakobinere paa Polakkerne, der netop havde villet styrke Kongemagten i Polen.

Efter Opfordring af Konføderationen i Targovicz rykkede 80,000 Russere og 20,000 Kosakker ind i Ukraine. Kong Stanislaus August vendte sig til Preussen og mindede dette om dets Tilsagn om Hjælp. Frederik Vilhelm den Anden svarede, at man ikke havde raadspurgt ham angaaende Forfatningsforandringen, hvorfor han betragtede sig som løst fra enhver Forpligtelse. Han stod allerede i Underhandling med Rusland om en ny Deling af Polen, fra hvilken Østerrig skulde være udelukket. Regjeringen i Wien skulde skaffe sig Erstatning i de Provindser, som det kunde fratage det revolutionære Frankrig. Rusland lovede ogsaa Kabinettet i Wien, at det vilde være dette behjælpelig med Erhvervelsen af Baiern, som Erstatning for Belgien. Polakkerne, der vare forladte af alle, søgte forgjæves at modstaa den russiske Invasion. Deres Hær i Lithauen trak sig tilbage uden Kamp, medens en polsk Hærafdeling under Fyrst Josef Poniatovski leverede en Fægtning ved

Zieleneck, og en anden, ført af Thaddæus Kosciuszko, kæmpede ved Dubienka ved Bug. Nu erklærede Kong Stanislaus August, at han tiltraadte Konføderationen i Targovicz, hvorved han svigtede den berømmelige Forfatning af den 3die Mai. Hint Reformværks Forkæmpere, Ignatius Potocki, Kollontai og Malakhovski, maatte trække sig tilbage; Mændene fra Targovicz indtoge deres Sæder i Kongens Raad og afskaffede den nye Forfatning. Liberum veto blev gjenindført.

De polske Patrioter kjendte endnu kun Halvdelen af deres Ulykke, idet de vare uvidende om Delingstraktaten. Nu rykkede preussiske Tropper ind over Vestgrændsen, idet Kong Frederik Vilhelm den Anden i et Manifest forkyndte, at Uroligheder i Polen truede hans Staters Sikkerhed, at Danzig sendte Korn til Revolutionsmændene i Frankrig, og at Storpolen var befængt med Jakobinerklubber, hvis Agitationer vare dobbelt farlige som en Følge af den fortsatte Krig med Frankrig. Kongen af Preussen lod, som om han saae Jakobinere overalt, hvor han havde Interesse af at finde dem. Den Del af Byttet, der skulde tilfalde enhver af de to Magter, var paa Forhaand fastsat. Rusland skulde have de østlige Provindser indtil en Linie, der blev trukken fra Kurlands Østgrændse over Pinsk til Galizien. Dette Territorium indbefattede Borissov, Minsk, Sluzk, Volhynien, Podolien og Lille-Rusland og havde tre Millioner Indbyggere. Preussen fik de længselsfuldt attraaede Stæder Thorn og Danzig, hvortil kom Storpolen med Posen, Gnesen, Kalisch og Czenstokhovo. Naar Rusland hidtil kun havde annekteret russiske eller lithauiske Territorier, saa gjorde Preussen nu for anden Gang et Indsnit i det rent polske Landomraade, hvorved halvanden Million Slaver kom ind under Tyskernes Aag.

Men man nøiedes ikke med at plyndre Polen, der nu indskrænkedes til et Territorium, der var mindre i Udstrækning end det, Rusland holdt besat: Polen skulde ogsaa

godkjende denne Udplyndring og legalisere Delingen. Truet af russiske Bajonetter, sammenkaldte den polske Regjering en Rigsdag i Grodna. Ved Valgene til denne Rigsdag forbandt Bestikkelser sig med det af russiske Vaaben udøvede Tryk. Kong Stanislaus August slæbtes paa en vis Maade til Grodno, for at præsidere ved sit Lands Undergang. Sievers, Keiserinde Katharinas Gesandt, anvendte alle de Midler, der stode til et samvittighedsløst Diplomatis Raadighed, saasom Forledelse, Indjagelse af Skræk og Vold. Trods den Støtte, som han fandt hos underkjøbte Deputerede og hos Forræderne fra Targovicz, varede det dog længe, inden han opnaaede noget Resultat. Endelig gik Rigsdagen, der hengav sig til et bedragersk Haab om, at den skulde kunne vække Uenighed blandt sine Fjender, ind paa at stadfæste Afstaaelsestraktaten med Rusland; den viste sig desto gjenstridigere, da Rækken kom til den preussiske Traktat. Forgjæves lod Sievers Forsamlingssalen omringe med to Batailloner Grenaderer, fire Kanoner bleve rettede mod den, og General Rautenfels tog Plads i en Lænestol ved Siden af Kongens: tyve Dage hengik, uden at han formaaede at fravriste denne værgeløse Forsamling et Samtykke. Polakkerne hadede tilmed Preusserne: det havde kun kommet an paa Keiserinde Katharina, om hun havde villet unddrage Storpolen et forhadt Aag og samle hele Kongeriget under sit Herredømme. Sievers indsaae, ligesom Semen Voronzov, at man begik en uhyre Feil ved at forøge Preussen paa et slavisk Lands Bekostning. Men hans Instruktioner vare ulykkeligvis bestemt affattede. For endelig at faae Bugt med denne træge Modstand lod han Grenadererne bortføre fire Deputerede og indesluttede Forsamlingssalen tæt. Dagen den 23de September 1793 og den følgende Nat bleve udfyldte af et «stumt Møde», under hvilket Alle sade mørke og tause: Kongen paa sin Throne, de Deputerede paa deres Bænke. Klokken 3 om Morgenen gik Rautenfels ud for at hente sine Grenaderer: Rigsdagen

skulde tvinges til at samtykke i Preussens Fordringer. Da dristede Rigsdags-Marskallen, Bielinski, sig til at stille Forslag herom. Grev Ankievicz udtalte Haabet om, at en «lykkeligere Efterslægt» vilde faa den Opgave at gjenoprette Fædrelandet. Marskal Bielinski spurgte derpaa tre Gange, om Rigsdagen vilde bemyndige sin Kommission til at undertegne Traktaten. Ingen svarede. Da hørtes en Stemme, der erklærede, at Tausheden var det Samme som et Samtykke. Det var Kl. 4 om Morgenen; Landbudene forlode forbløffede Salen og tørrede Taarerne af deres Øine. — Den 16de Oktober afsluttede Rigsdagen med Rusland en Forbundstraktat eller snarere en Underkastelsespagt, ved hvilken Katharina den Anden garanterede «Republikens Frihed», det vil sige alle den gamle Forfatnings Misbrug. De polske Tropper, der laa i Kantonnement i de Landsdele, der vare afstaaede til Keiserinden, fik Befaling til at sværge hende Troskab. Republikkens egen Hær skulde indskrænkes til 15,000 Mand.

Polen havde ved sin Fanatisme og ved sin Valgbestikkelighed fortjent sin haarde Skjæbne 1772; men 1793 hjemsøgtes det uforskyldt af Ulykken. Historien vil altid vide at vurdere de ædelmodige Bestræbelser, som Kongen, Czartoryski'erne, den større Del af Adelen og af den patriotiske Middelstand gjorde sig for at indføre Reformer i Landet. Borgerstanden i de store Stæder, der tilmed var vunden for de franske Ideer, harmedes over dette nye Attentat mod Fædrelandet. Hæren, der endnu var 25,000 Mand stærk, havde med Harme modtaget Befalingen til at opløse sig. En Del af Adelen delte disse Følelser, medens Resten, af Frygt for nye Skatter eller for sociale Reformer, fandt sig med Resignation i det fremmede Herredømme. Landbefolkningen forholdt sig apathisk og ligegyldig. Polen bødede strengt for det haarde Livegenskab, det, midt i det attende Aarhundredes Civilisation, havde ladet tynge paa Landboerne. Georg Forster skrev 1791: «De polske Adelsmænd ere de eneste i Europa, der have drevet Uvidenheden

og Barbariet saa vidt, at de næsten have slukket den sidste Tankegnist hos deres Livegne.» Dette er en af de formildende Omstændigheder, som de russiske og de tydske Historieskrivere paakalde sig for at undskylde Polens Sønderlemmelse. Bøndernes Lod blev ikke værre under det russiske Herredømme, men under det tydske forbedrede det sig.

De polske Patrioter havde imidlertid sat hele deres Haab til Thaddæus Kosciuszko, Helten fra Dubienka. Kosciuszko var født 1746 i Lithauen, traadte 1764 ind i den af Czartoryski'erne grundede Militærskole, hvor han udmærkede sig ved en utrættelig Flid. Han havde gjort haarde og bitre Erfaringer med Hensyn til den herskende Ulighed. Han havde seet sin Fader blive myrdet af de til Forbittrelse bragte Bønder. Selv var han bleven haanet af den mægtige Herre Josef Sosnovski, Marskal af Lithauen, da han, en simpel ubemidlet Adelsmand, anholdt om Datteren Louise Sosnovskas Haand. Han havde deltaget i den nordamerikanske Frihedskrig, hvorfra han var vendt tilbage, dekoreret med den republikanske Cincinnatus Orden. Efter Polens anden Deling havde han forladt Varschov og begivet sig til Sachsen, hvor han fandt Mændene af den 3die Mai: Malakhovski, Ignatius Potocki, den forhenværende Kansler Kollontai og Niemczevicz, der repræsenterede det hæderlige og Friheden hengivne Polen. Kosciuszko sendtes til Frankrig, hvor han af Velfærdskomiteen modtog Løfte om Hjælp, og nu arbeidede han i Dresden paa Iværksættelsen af en omfattende Sammensværgelse i Polen. Denne talte snart Tusinder af Adelsmænd, Præster, Borgere og aftakkede Soldater. Trods de Sammensvornes store Antal kunde General Igelstrøm, der i Katharina den Andens Navn kommanderede i Varschov, ikke opdage nogen af den hemmelige Forbindelses Hovedtraade.

Befalingen til Hærens Aftakkelse fremskyndede Udbruddet. Brigadegeneral Madalinski vægrede sig ved at

opløse den Brigade, han befalede, overskred Bug og ilede gjennem de nye preussiske Besiddelser til Krakov. Befolkningen i denne Stad, de tidligere Kongers Hovedstad, sluttede sig til ham. Nu indtraf Kosciuszko og udstedte et Opraab til Opstand, i hvilket han brændemærkede Delingsmagternes afskyelige Optræden, og hvori han kaldte Befolkningen til Vaaben. Til Bønderne blev der forfærdiget femtusinde Leer, der indsamledes frivillige Gaver fra Patrioterne, og mod de Gjenstridige og Løie anvendtes der Magt.

Igelstrøm, der med Uro modtog Efterretningen herom i Varschov, sendte imidlertid Tormassov og Denissov mod Krakov. Tormassov, fra hvem Denissov havde skilt sig, stødte ved Raklavice paa Kosciuszko og Madalinski, hvis Stridskræfter vare hans egne næsten lige i Tal, nemlig 4000 Mand, af hvilke Halvdelen var Bønder. Det adelige Rytteri flygtede ved det første Angreb og udspredte den Efterretning, at Kosciuszko var bleven overvunden og tagen til Fange. Men Bønderne bragte Kampen igjen i Gang og fratoge Russerne tolv Kanoner. For at straffe Rytternes Feighed afførte Diktatoren sig sin Dragt som Adelsmand og iførte sig en Bondeklædning. Efterretningen om denne Seir kom hurtig til Varschov. Opførelsen af «Krakoverne», der syntes at være en Allusion til Begivenhederne i Galizien, forøgede Gjæringen, Igelstrøm havde fordelt sine Regimenter saa uheldig, at de i Staden liggende polske Regimenter let kunde overskære Forbindelsen mellem hine. Tøihuset var endnu ikke overleveret Russerne og befandt sig i patriotiske Hænder. Den 17de April 1794 Kl. 3 om Morgenen udbrød Opstanden. Stormklokkerne ringede i alle Kirketaarnene; Befolkningen, der ophidsedes af Skomageren Kilinski og Vekcellereren Kapustas, faldt overalt over de isolerede, russiske Afdelinger. Igelstrøm beleiredes i sit Palais og var ude af Stand til at træde i Forbindelse med sine adspredte Regimenter, der samtidig angrebes af Befolkningen og de polske Regimenter. Den 18de April

lykkedes det ham med stor Besvær at komme ud af Byen, efterladende tolv Kanoner, firetusinde Dræbte eller Saarede og totusinde Fanger. Vilna, Lithauens Hovedstad, fulgte Varschovs Exempel og fordrev General Arseniev.

I Varschov var der bleven indsat en provisorisk Regjering, der havde sendt en Kureer til Kosciuszko. Den bestod af Mændene af den 3die Mai, blandt hvilke Ignatius Potocki repræsenterede de Maadeholdne, Kilinski de Yderliggaaende. Kong Stanislaus forblev i sit Palads, hvor der førtes et respektfuldt Tilsyn med ham; han holdtes uvidende om selve Ledelsen af Begivenhederne, men fik dog Meddelelse om disses Udfald. Revolutionen af den 17de April 1794 havde ligesom Forfatningen af den 3die Mai 1791 baade en national og en monarkisk Karakter. Man søgte Støtte hos Frankrig, uden at dog alle de Raad, der kom fra Konventet, bleve fulgte. En overordenlig Domstol oprettedes, og for den stilledes de Elendige, der havde forraadt Fædrelandet, og hvis Forstaaelse med Udlandet var bleven bevist af de i det russiske Gesandtskab beslaglagte Papirer. Ankievicz, Generalerne Sabiello og Osarovski og Biskoppen af Livland, Kossakovski, bleve hængte; Broderen til den sidstnævnte, Hetmanen af Lithauen, Kossakovski, var bleven henrettet i Vilna. — Trods Kollontais og Demokraternes indtrængende Anmodninger dristede Kosciuszko sig ikke til at løse Bondespørgsmaalet. Hans Manifest af den 7de Mai 1794, der indførte nogle Lettelser i Livegenskabet, kom ikke til Udførelse. Man frygtede for at støde Militærklassen for Hovedet, uden at man dog derved vandt Bøndernes Masse, som Aarhundreders Undertrykkelse havde sløvet. Man søgte i det mindste at drage den orthodoxe Befolkning og Geistlighed over til sig ved at proklamere Samvittighedsfrihed og Troesbekjendelsernes Lighed for Loven.

Preusserne havde imidlertid indtaget Krakov, der var bleven altfor svagt forsvaret af sin Kommandant. Regje-

ringen i Varschov erklærede Kong Frederik Vilhelm den Anden Krig. Folket, der tilskrev Forræderi Tabet af Krakov, trængte ind i Fængslerne og dræbte i sit Raseri syv Fanger. Disse havde iøvrigt fortjent deres Skjæbne: de havde været blandt Ophavsmændene til Konføderationen i Targovicz eller vare optraadte som Agenter for Rusland. Kosciuszko dadlede denne blodige Justits og fordrede Urostifternes Afstraffelse. Men samtidig fremskyndede han Rettergangen mod de skyldige Fanger. — General Zajonczek var bleven slaaet ved Golkov af Russerne; Preusserne marscherede mod Veichsel. Kongen af Preussen havde forladt sin Hær ved Rhinen for at lede Beleiringen og Bombardementet af Varschov. Keiserinde Katharina lod, som om hun var indigneret over, at Kongen saaledes fjernede sig fra den hellige Krig, der førtes for Thronen og Alteret. Preussens Fordringer paa Krakov forstyrrede den gode Forstaaelse mellem de tre østlige Stormagter og truede med at sprænge den mod Frankrig dannede Koalition. Kong Frederik Vilhelm, der var meget misfornøjet med General Kruschtschov, Anføreren for de russiske Hjælpetropper, vilde ikke skride til en Storm mod Varschov: han hævede Beleiringen, idet han iøvrigt kaldtes tilbage til sine Stater af en i Storpolen udbrudt Opstand. Dette Udfald af Beleiringen vakte naturligvis Polakkernes Glæde, men denne skulde kun blive af kort Varighed. Russerne havde tilbageerobret Vilna, og østerrigske Tropper vare rykkede ind i Lublin. Men det betænkeligste var, at det var lykkedes den russiske General Fersen, trods Polakkernes Modstand under Poninski, at komme over paa den høire Veichselbred. Han marscherede imod General Suvarov, der ilede hid med Hæren i Ukraine, og som allerede havde slaaet Sierakovski ved Kruptzice og Brest-Litovski. Lykkedes det de to russiske Hære, hvoraf hver enkelt var hele den polske Hær overlegen i Tal, at iværksætte deres Forening, var det ude med Opstanden.

Kosciuszko, der var rykket frem for at forstærke Sierakovski, vendte skyndsomst tilbage for at tage en Stilling ved Maciejovice ved Veichsel, midt imellem Varschov og Lublin; han vilde her modtage den russiske General Fersen under dennes Fremrykning. Kosciuszko havde sine tapreste Underanførere omkring sig: Potocki, Kaminski, Kollontai og Niemczevicz, Digter og General. Dagen før Slaget gjorde Karminski Niemczevicz opmærksom paa nogle Ravne, der fløi tilhøire for dem. «Husker Du Titus Livius,» sagde han, «et slet Tegn!» «Et slet Tegn for Romerne, men ikke for os,» svarede den tapre Digter. Den 10de Oktober 1794 angreb General Kruschtschov Polakkerne i Fronten, medens Fersen lod Denissov og Tormassov foretage omgaaende Bevægelser henholdsvis mod deres høire og venstre Flanke. Den polske Hær, der var bleven rystet af en heftig Artilleriild, kunde ikke modstaa et Bajonetangreb. Alt opløste sig: en og tyve Kanoner og totusinde og syvhundrede Fanger faldt i Russernes Hænder, alle Generalerne bleve fangne. Kosciuszko segnede haardt saaret af Hesten, og Hetmanen Denissov fandt ham i bevidstløs Tilstand paa Valpladsen. Fangerne fik en god Behandling fra de russiske Generalers Side. Officererne bestræbte sig for at trøste den saarede Niemczevicz, idet de komplimenterede ham i Anledning af hans Stykke: «Tilbagekomsten fra den anden Verden», hvortil man havde fundet Manuskriptet i hans Lomme.

Efterretningen om Nederlaget ved Maciejovice gjorde et bedøvende Indtryk paa Befolkningen i Varschov. Vavrczevski blev Kosciuszkos Efterfølger, men han formaaede ikke at erstatte den folkelige Helt, der havde været Sjælen i Revolutionen. General Suvarov var allerede ankommen foran Forstaden Praga; under Musik og Trommeslag indtog hele den russiske Hær sine Stillinger. Den hidsige General delte straks sin Hær i syv Kolonner. Aftenen før Slaget iførte de russiske Soldater sig hvide Skjorter, ligesom til et

Bryllup, og Helgenbilleder bleve baarne foran Kolonnerne. Den 4de November Kl. 3 om Morgenen satte Alle sig i Bevægelse; i et Øieblik vare Fæstningsgravene fyldte, og Brystværnene blevne bestegne. «Polakkerne,» siger et Øienvidne, «forsvarede sig med Fortvivlelse og Dødsforagt, som Helte.» Praga blev Skueplads for alle de Rædsler, som Indtagelsen med Storm medførte. Forgjæves havde Suvarov gjentaget Paalæget om «at skaane Indbyggerne, at give de Overvundne Pardon og ikke dræbe uden Grund». Soldaterne vare altfor forbittrede mod Polakkerne, hvilke man havde skildret for dem som Republikanere, Gudsfornægtere, de franske Jakobineres Medskyldige og som Mordere af deres afvæbnede Kamerater under Opstanden den 17de April. Der var tolvtusinde Døde og kun et tusinde Fanger. «Gaderne ere bedækkede med Lig og Blodet flyder i Strømme», hed det i Suvarovs første Rapport. Nedsablingen i Praga vakte Rædsel i Varschov, som Veichselens Bredde kun slet beskyttede mod de russiske Kanonkugler. Suvarov afslog at underhandle med Potocki og Mændene af den 17de April; Kong Stanislaus August maatte optræde som Mægler. Suvarov garanterede Indbyggerne deres Eiendom, og han gav Løfte om Amnesti og Pas for de Personer, der vare kompromitterede. Han holdt sit Indtog i Varschov. Keiserinden udnævnte ham til Feltmarskal. Kongen blev tvungen til at nedlægge Kronen og førtes til Grodno.

Den tredie Delingstraktat mellem Rusland, Østerrig og Preussen kom endelig i Stand den 24de Oktober 1795, men Kabinettet i Berlin var misfornøiet med, at det ikke fik Krakov. Rusland tog Resten af Lithauen indtil Niemen (Vilna, Kovno, Grodno, Novogrodek, Slonim) samt Resten af Volhynien indtil Bug (Vladimir, Luzk, Krzemieniec). Det strakte sig nu til den yderste Grændse af de Lande, der forhen beherskedes af Fyrster af Ruriks Stamme, Galizien dog undtaget, thi Keiserinden havde ved Polens første

Deling ladet Østerrig tage Røde-Rusland. Foruden de nævnte russiske Landsdele annekterede Rusland Jagellonernes gamle Hovedstad. Endelig fuldførte det Indlemmelsen af Kurland og Samogitien. — Preussen fik hele det østlige Polen med Varschov. Østerrig kom i Besiddelse af Krakov, Sandomir, Lublin og Khelm; det nyerhvervede Territorium strakte sig som en Kile frem mod Nord, i Retning af Varschov (1795).

Den polske Hær under Vavrczevski havde vægret sig ved at gaae ind paa Varschovs Kapitulationsbetingelser. Men da der herskede Uenighed mellem Anførerne, og da den svækkedes ved Desertioner og Mangel paa Disciplin, blev den tvungen til at bøie sig for Konventionen i Radoszice. Officererne beholdt deres Kaarde og fik Pas til Udlandet. De Fanger, der vare gjorte ved Maciejovice og i Varschov, bleve fordelte mellem de respektive Delingsmagter, hvilke deres Fødesteder vare tilfaldne. Madalinski førtes til Preussen, Kollontai og Zajonczek til Østerrig, Kosciuszko, Kapustas, Potocki og Vavrczevski til St. Petersborg. Polen var dog endnu ikke død: Af Levningerne af den i Radoszice opløste Hær organiserede Dombrovski for den franske Republik og Keiserdømmet de berømte polske Legioner, som i tyve Aar vare uadskillelige fra de franske Faner. Man vil gjenfinde Dombrovski ved Trebbia, Zajonczek i Ægypten og Josef Poniatovski ved Borodino. De ved Maciejovice beseirede Polakker skulde gjensee deres Seirherrer paa alle Europas Valpladser: i Italien, i Schweiz, i Østerrig, i Preussen, i Polen og i Lithauen. Napoleon mættede deres Hævn mod de tre Delingsmagter, og en Slægtning af Kong Stanislaus August, Fyrst Josef Poniatovski, deltog 1812 i Felttoget mod Rusland.

Katharina den Anden og den franske Revolution. Krigen mod Persien.

Kort forinden den franske Revolutions Udbrud vare Ludvig den Sextendes og Katharina den Andens Regjeringer traadt i levende Underhandling med hinanden om Dannelsen af en Quadruplealliance, der skulde indbefatte Rusland, Østerrig og de to Huse Bourbon, og som skulde være bestemt til at holde Englands Fordringer paa Havet og Preussens Overgreb i Skak. Men efter Bastillens Indtagelse indsaae Katharina den Anden, at hun ikke mere kunde gjøre Regning paa Støtte hos Frankrig, der dengang var fuldstændig optaget af de indre Begivenheder. Med ængstelig Spænding fulgte hun Optrinene i Paris og lagde den stærkeste Antipathi mod de nye Principer for Dagen. Keiserinden hørte til dem, der tilraadede Ludvig den Sextende Flugten fra Paris, og hun blev syg ved Efterretningen om den blodige Katastrofe den 21de Januar. Hun, der havde staaet i Korrespondance med Voltaire og Diderot, lod sig af Skræk henrive til en streng Reaktion. Der blev ført skarpt Tilsyn med de Russere, man havde mistænkt for liberale Ideer, og deres Brevvexling blev hemmelig undersøgt. Hun lod Kniaschnins Tragedie, «Vadim af Novgorod», sønderrive og talte om, at den skulde brændes af Bøddelen. Radischtschev, Forfatteren af «Reisen fra St. Petersborg til Moskov», en interessant Bog, hvori man fandt fortræffelige Betragtninger over Livegenskabet, blev afsat og sendt til Sibirien. Novikov blev fængslet og indespærret i Schlüsselburg; hans Bogudsalg og Trykkeri bleve lukkede, og alle hans Foretagender bleve stansede. Hun bortsendte Genest, Frankrigs Gesandt, og hun vilde hverken anerkjende Forfatningen af 1791 eller Republiken. Keiserinden udstedte en Ukas, der kundgjorde Afbrydelsen af den diplomatiske Forbindelse med Frankrig. Hun forbød det trefarvede Flag i de russiske Havne, udviste alle de Fransk-

mænd, der vægrede sig ved at sværge det monarkiske Princip Troskab, modtog med aabne Arme de franske Emigranter og ilede med at anerkjende Ludvig den Attende som Konge.

I Aaret 1792 affattede hun et navnkundigt Aktstykke angaaende Gjenoprettelsen af Kongemagten og Adelsforrettighederne i Frankrig, idet hun forsikrede, at titusinde Mand vilde være tilstrækkelige til Gjennemførelsen af en Modrevolution. Keiserinden tilskyndede Kong Gustav den Tredie af Sverrig, der snart skulde falde paa et Maskebal som Offer for en adelig Sammensværgelse (den 16de Marts 1792), til at stille sig i Spidsen for et Korstog mod Demokratiet. Hun bevægede England til at være Greven af Artois behjælpelig med Udførelsen af et Landgangsforsøg i Frankrig; hun ophidsede Østerrig og Preussen mod dette Land. Men skjøndt Keiserinden flere Gange var gaaet ind paa at underhandle om Subsidietraktater og havde givet Løfte om Tropper, drog hun dog Omsorg for ikke at blive indviklet i Krigen i Vesteuropa. «Jeg har valgt min Stilling,» sagde hun, «og min Rolle er mig anvist. Jeg har paataget mig det Hverv at vaage over Tyrkerne, Polakkerne og Sverrig.» Dette sidste Land var bleven forsonet igjen med Frankrig efter Gustav den Tredies Død. Tugtelsen af «Jakobinerne» i Varschov var i Virkeligheden lettere og langt mere indbringende. Man bør maaske her lægge Vægt paa en Tilstaaelse, som hun 1791 gjorde overfor sin Vicekansler Ostermann. «Har jeg Uret?» sagde hun. «Jeg har Grunde til at fortie overfor Hofferne i Wien og Berlin, at jeg vil indvikle dem i hine Affærer, for at jeg derved kan faae frie Hænder.» Idet hun benyttede Krigen med Tyrkiet som Paaskud og Undskyldning vægrede hun sig ved at deltage i det antirevolutionære Korstog. Da hun, som en Følge af Omvæltningen i Varschov den 3die Mai, blev tvungen til at fremskynde Freden i Jassy, motiverede hun sin Tilbageholdenhed med en Henviisning til Krigen i

Polen. Da denne var endt, lod hun, som om hun vilde opflamme Suvarovs og hans Soldaters Iver mod «Gudsfornægterne» i Vesteuropa, men i Virkeligheden tænkte hun kun paa at gjenoptage sine Planer i Orienten. — Den nye Schah af Persien, Muhamed, var just falden ind i Georgien og havde afbrændt Tiflis, hvor Heraklius, Katharinas Klient, residerede. Keiserinden indbød Muhameds landsforviste Broder til sit Hof og gav Valerian Zubov det Hverv at erobre Persien.

Katharina den Anden gavnede i Virkeligheden, mod sin Villie, Frankrig langt mere end Koalitionen. Ved sin Indblanding i Polen og sine Planer i Orienten vakte Katharina Skinsyge mellem Østerrig og Preussen indbyrdes. Hun bestræbte sig for at bringe dem i Modsætning til hinanden. Til Trods for Østerrig foretog hun i Forening med Kong Frederik Vilhelm Polens anden Deling, og den tredie Deling iværksatte hun sammen med Keiser Frans den Anden, men ikke i Overensstemmelse med Preussens oprindelige Planer. Keiserinden bidrog middelbart til at ryste og opløse Koalitionen, medens den polske Opstand, der tilskyndedes af Frankrig, hindrede hende fra selv at tage Del i den. Katharina den Anden døde den 17de November 1796 af et apoplektisk Slag, i en Alder af 67 Aar. Siden Ivan den Skrækkelige havde ingen Hersker udvidet Riget ved saa store Erobringer. Rusland havde ved hende faaet Niemen, Dniester og det sorte Hav til Grændser.

Tre og tredivte Kapitel.

Poul den Første.

(17de November 1796—24de Marts 1801.)

Keiser Poul den Første besteg Thronen i en Alder af to og fyrretyve Aar. Han havde Aand og naturlige Anlæg;

men han var bleven bitter af Karakter og Tænkemaade som en Følge af den store Afhængighed, hvori hans Moder havde holdt ham, og som var gaaet saa vidt, at hun havde unddraget ham hans Børns Opdragelse og forbudt ham at vise sig for Hæren. De Ydmygelser, han var bleven Gjenstand for fra Favoriternes Side, og den Tilsidesættelse han havde mødt hos Hofmænd, der søgte at indynde sig hos Øieblikkets Storheder, havde ogsaa bidraget til at forbittre hans Sind. Den Hemmelighedsfuldhed, der hvilede over Faderens Død, foruroligede og ængstede ham: der var noget af en Hamlet hos Poul den Første. Ligesom Peter den Tredie havde han Mani for militære Bagateller. Han havde en meget høi Forestilling om sin Myndighed; han var en født Despot, og man tillægger ham det Udsagn: «Vid, at der ikke gives nogen anden anseet Person i Rusland end den, til hvem jeg taler, og Vedkommendes Anseelse vedvarer kun til Samtalens Ophør». Han nærede mod den franske Revolution et blindt Had, der langt overgik, hvad man i den Retning havde seet hos Katharina den Anden. Mange af de bizarre Træk i hans Optræden hidrørte fra hans Ønske om at gjøre det Modsatte af, hvad Katharina havde gjort, hvem han hemmelig beskyldte for at have tilranet sig Kronen. Keiser Poul voldte, uden at han var grusom, Manges Ulykke, idet han var ligesaa hurtig til at straffe som til at belønne, ligesaa ødsel med Forviisninger til Sibirien som med de uventede Gunstbeviisninger. Keiser Poul ophævede i sin Regjerings Begyndelse Peter den Stores Ukas om Thronfølgen og gjenindførte det monarkiske Arvelighedsprincip paa Grundlag af Førstefødselsretten i lige mandlig Linie. Ved Moderens Bisættelse bleve efter hans Befaling Faderens dødelige Levninger atter dragne frem for Dagens Lys, og i Fæstningskirken vistes der de to Kister samme Æresbeviisninger: Alexei Orlov maatte gaae ved Siden af Faderens Kiste og bære hans Krone. Han straffede ikke sin Moders Yndlinge,

men han bortfjernede dem og skænkede Rostoptschin og den iltre Araktschjev sin Tillid. Han lod Besborodko forblive i Spidsen for Ledelsen af de udenrigske Anliggender. — For at gjenoprette det Autoritetens Princip, som han troede var bleven rystet i Rusland, gjenindførte han de gamle barbariske Skikke. Keiseren befalede, at Vognene skulde holde, naar han kjørte forbi, og saavel Mænd som Kvinder maatte falde paa Knæ i Gadeskarnet eller i Sneen. Han gav detaillerede Forskrifter, i hvilke der nedlagdes Forbud mod at bære runde Hatte, Frakker, Veste, brede Kraver og høie Halsbind, og mod Alt, hvad der smagte af Jakobinismen. Han forviste fra det officielle Sprog: «société, citoyen» og andre Udtryk, som Moderen havde bragt til Ære og Værdighed. Keiser Poul indførte overfor Literaturen og Theatret en meget skærpet Censur og forbød Indførsel af Bøger og Musik fra Europa. Han kaldte de Russere, der vare paa Reise i Udlandet eller studerede der, tilbage. Han forbød enhver Franskmand, der ikke kunde vise noget Pas med en af de bourbonske Prindsers Underskrift, Betrædelsen af russisk Territorium.

I Løbet af Katharina den Andens sidste Regjeringsaar havde alvorlige Misbrug indsneget sig i Hæren. Kun en militært uddannet Keiser havde kunnet gjennemføre de Reformer, der vare nødvendige til at bringe Hæren i Høide med Taktikens og Bevæbningens Fremskridt; men til dette Værk medførte Poul den Første altfor indskrænkede Synspunkter. Idet han var forgabet i Preussen som militært Forbillede, afskaffede han den nationale Uniform, der var saa bekvem og saa godt afpasset efter Klimaet. Russerne gjenkjendte næppe hinanden mere i den preussiske Dragt med Pidske, Pudder, Spænder, Sko, Gamascher, tunge Huer eller opkrampede Hatte. Den gamle Suvarov rystede paa Hovedet og sagde: «Parykmagerens Pudder er ikke Krudt; Spænderne ere ikke Kanoner; Haarpiskene ikke Bajonetter; vi ere ikke Tyskere men Russere.» Dette nationale Udbrud

paadrog Tyrkernes og Polakkernes Seirherre en Forviisning til Landsbyen Kutschevskoje ved Novgorod. Her kunde Suvarov i Ro og Mag ride paa en Kjæp med Stedets Gadedrenge, ringe med Klokkerne, læse Epistler og synge i Koret.

Keiser Poul foretog med megen Konsekvens og Indsigt en Reform af Finansvæsenet, der i Katharina den Andens sidste Aar var kommet i Uorden som en Følge af de uafbrudte Krige, af Embedsmændenes Uredelighed, Hoffets Pragt og de til Favoriterne bortødslede Summer. — Udadtil begyndte Poul den Første med en Fredspolitik. Han afskaffede Udskrivningen af tre Mand for hvert femhundrede Sjæle, hvilken hans Moder havde indført; han kaldte Hæren tilbage fra Persien og overlod Georgien til dets egne Stridskræfter. Keiser Poul lagde nogen Medfølelse for Polakkerne for Dagen: han kaldte de Forviste tilbage fra Sibirien; han lod Kong Stanislaus August tage Ophold i St. Petersborg i Stedet for i Grodno; han besøgte Kosciuszko i Schlüsselburg og satte ham ligesom de øvrige Fanger paa fri Fod. Keiseren gav Kolytschev, den overordentlige Gesandt i Berlin, det Hverv at sige til Kongen af Preussen, at han hverken attraaede Erobringer eller Landudvidelser. Han dikterede Ostermann en Rundskrivelse til de fremmede Magter, hvori han erklærede, at Rusland var den eneste Magt i Verden, der uafbrudt havde ført Krig siden 1756; at fyrretyve Aars Krig havde udmattet Befolkningen, og at Keiserens Humanitet ikke tillod ham at nægte sine høit elskede Undersaatter den Fred, hvorefter de sukkede. Men skjøndt den russiske Hær af disse Grunde ikke kunde tage nogen Del i Kampen mod Frankrig, «vilde Keiseren ikke destomindre forblive i inderlig Forstaaelse med sine Forbundsfæller, for med alle mulige Midler at modsætte sig de Fremskridt, der gjordes af den tøilesløse franske Republik, som truede Europa med en total Omvæltning, hidført ved Lovenes, Rettighedernes,

Eiendommens, Religionens og Sædernes Undergang». Han nægtede Østerrig, der forskrækkedes af Napoleon Bonapartes Seire i Norditalien, Militærbistand og kaldte den Eskadre tilbage, som under Keiserinde Katharina havde forenet sig med en engelsk Flaadeafdeling for at blokere Frankrigs og Hollands Kyster. Han lyttede endog til de Meddelelser, den franske Gesandt i Berlin, Caillard, gjorde den russiske Gesandt Kolytschev og lod denne erklære, at «Keiseren betragtede sig ikke som værende i Krig med Frankrig, at han ikke havde gjort Noget for at skade Frankrig, at han var tilbøielig til at leve i Fred med det, og at han vilde opfordre sine Forbundsfæller til at fremskynde Krigens Afslutning, idet han i det Øiemed vilde tilbyde Ruslands Mægling.»

Snart blev Forholdet mellem Frankrig og Rusland igjen spændt. Ved Fredstraktaten i Campo-Formio den 17de Oktober 1797 var Frankrig kommen i Besiddelse af de ioniske Øer og erhvervede derved en truende Stilling i Orienten og en større Indflydelse paa Divanet. Det franske Direktorium bemyndigede Dombrovski til at organisere polske Legioner i Italien. Panin opsnappede i Berlin en Skrivelse fra Direktoriet til den franske Gesandt, i hvilken der var Tale om en Gjenoprettelse af Polen under en preussisk Prinds. Keiser Poul tog paa sin Side Prindsen af Condé's Korps i sin Tjeneste og lod franske Emigranter bosætte sig i Volhynien og Podolien. Han tilbød Ludvig den Attende, der var fordreven fra Brunsvig, et Tilflugtssted; anviste ham Ophold i det hertugelige Palads i Mitau og gav ham tohundredetusinde Rubler i Aarsindtægt. Efterretningen om, at en fransk Expedition hemmelig forberedtes i Toulon vakte Bekymring for Sikkerheden af det sorte Havs Kyster, der bleve satte i Forsvarsstand. Bortførelsen af den russiske Konsul i Korfu, Sagurski, Maltas Indtagelse af Napoleon Bonaparte, Ankomsten til St. Petersborg af landflygtige Malteserriddere, der tilbøde Keiser Poul Pro-

tektoratet over deres Orden og Stillingen som Stormester, den franske Invasion i Schweiz, Pavens Tilfangetagelse og Proklameringen af den romerske Republik fremskyndede Brudet.

Keiser Poul tiltraadte den anden Koalition mod Frankrig, der bestod af England, Østerrig, Neapel og Tyrkiet, hvilken sidste Magt var forbittret over den franske Erobring af Ægypten. Saaledes bleve Rusland og Tyrkiet som en Følge af Bonapartes Angreb paa Malta og Ægypten, trods alle Overleveringer, tvungne til at gjøre fælles Sag. Keiser Poul forpligtede sig til at lade sin Flaade forene sig med en tyrkisk og engelsk Eskadre; til at stille et Troppekorps, der skulde udskibes i Holland, og et andet, der skulde bemægtige sig de ioniske Øer. Endelig deltog et stort russisk Hærkorps i Felttoget i Italien og Schweiz.

Ruslands Deltagelse i den anden Koalitionskrig.

I Efteraaret 1798 tog en russisk-tyrkisk Flaade den franske Besætning paa de ioniske Øer til Fange. Kong Ferdinand af Neapel lod sine Tropper rykke ind paa den romerske Republiks Territorium, men Franskmændene kastede dem, under General Championnet, tilbage, besatte Hovedstaden Neapel, erklærede Kongedømmet for afskaffet og proklamerede den parthenopæiske Republik.

Den russiske Hær i Schweiz blev stillet under General Rimski-Korsakovs Befaling, og efter Englands Raad udbad Østerrig sig Seirherren fra Fokschani og Rimnik som Chef for den østerrigsk-russiske Hær i Norditalien. Poul den Første, der følte sig smigret af dette Tegn paa ærbødigt Hensyn, kaldte Suvarov tilbage fra hans landlige Exil. «Suvarov», skrev Czaren til ham, «trænger ikke til Laurbær, men Fædrelandet trænger til Suvarov.»

Det franske Direktorium, der blev overrumplet, skulde ikke blot beskytte selve Frankrig, men ogsaa den bataviske, den helvetiske, den liguriske, den cisalpinske, den romerske

og den parthenopæiske Republik, det vil sige en uhyre Linie, der strakte sig fra Zuyder-Søen til Bugten ved Tarent. Direktoriet havde kun paa de forskjellige Krigsskuepladser kunnet opstille Stridskræfter, der vare Koalitionen meget underlegne i Tal: henved 170,000 Mand mod 300,000. General Brune fik det Hverv at forsvare Holland, mod hvilket den engelske Minister William Pitt forberedte en Landgang af engelske og russiske Tropper, under Kommando af Hertugen af York. Ved Rhinen opstilledes Generalerne Bernadotte og Jourdan mod Østerrigerne under Erkehertug Karl. I Schweiz kommanderede General Masséna; i Norditalien Schérer, i Neapel Macdonald. Jourdan var bleven overvundet ved Stockach og Schérer ved Magnano, henholdsvis den 25de Marts og den 5te April 1799, og Erkehertug Karl havde kunnet vende sig mod Masséna i Schweiz. Det var i dette Øieblik, at Østerrig, der troede, at det ustraffet kunde krænke Folkeretten, lod de franske Afsendinge ved Kongressen i Rastatt myrde (den 28de April). — General Moreau, der var fulgt efter Schérer, havde overfor Østerrigerne maattet trække sig tilbage til Adda-Floden. Et russisk Korps under Rosenberg, omtrent 20,000 Mand stærkt, havde forenet sig med hine. Et andet russisk Korps under Rebinder, af omtrent en lignende Styrke, var under Fremrykning gjennem Østerrig.

Feltmarskal Suvarov vægrede sig, under sin Gjennemreise gjennem Wien, ved at meddele den ledende Minister Thugut sine Planer, og han vilde ikke modtage Instruktioner fra «Hof-Krigsraadets» Side. Da Østerrigerne spurgte ham om hans Felttogsplan, fremviste han en uindskrænket Fuldmagt fra Keiser Pouls Side. Han erklærede, at hans Maal var Paris, hvor han vilde gjenoprette Thronen og Alteret. For sine Soldater gjentog han Hovedsætningerne i sin militære Katekismus: «Sikkert Blik, Hurtighed, Fyrighed. — Hærens forreste Del venter ikke paa dens bageste. Kuglen er en Taabe, Bajonetten en forsoren Karl. —

Østerrigerne ere blevne slaaede i Kolonner af Franskmændene, vi ville slaae disse i Kolonner.» Han gjorde sig lystig over «Hof-Krigsraadets» Langsomhed og Pedanteri. «Parader!» udbrød han, «Manøvrer! Altfor megen Tillid til sine Evner! Den tydske Keiser vil, at jeg, naar jeg skal levere en Bataille i Morgen, først skal henvende mig til Wien. Krigsforholdene vexle hurtig; man kan ikke binde sig til en bestemt Plan. Lykken er hurtig som Lynet; man maa gribe Leiligheden ved Haarene: den vender ikke tilbage.» I Verona overtog Suvarov Kommandoen over de østerrigske Tropper og Rosenbergs Korps.

Den østerrigsk-russiske Hær talte 100,000 Mand; Franskmændene 30,000 under Moreau, deri indbefattede de italienske Legioner og den polske Legion paa 3 til 4000 Mand. Disse Polakker repræsenterede det slaviske Element i den franske Hær, ligesom Russerne vare Repræsentant for samme i Koalitionens Hær. Striden imellem Frænderne, der allerede havde kæmpet med hinanden ved Maciejovice og Varschov, fortsattes ved Addas Bredder. Suvarov tiltvang sig ved Overrumpling Overgangen over Adda ved Cassano, gjennembrød Moreaus Centrum og omfattede hans høire Fløi; henved 3000 Mand, deriblandt General Serrurier, toges til Fange (den 28de April). Moreau trak sig tilbage til Piemont. Thi han maatte, truet ved Tabet af Ceva og Turin, søge sin Tilflugt i Alperne. Suvarov holdt sit Indtog i Milano, hvor han hilstes med Jubel af Adelen, Præsterne, den fanatiserede Mængde og alle Revolutionens Fjender. Han erklærede den cisalpinske Republik for afskaffet. I Stedet for at opsøge de 15,000 Mand, Moreau endnu havde tilbage, lagde Marskal Suvarov, der hemmedes af Hof-Krigsraadets Instruktioner, Besætninger foran Mantova, Alexandria og Citadellet i Turin, medens han afventede Rebinders Ankomst. Macdonald ilede i Spidsen for sin Hær hid fra Neapel. Efter at han havde sat sig i Forbindelse med Moreau, fattede han den Plan at kaste

sig ind mellem Alessandria og Mantova og skille den forbundne Hærs to Hovedmasser fra hinanden. Han slog Østerrigerne ved Tidone, men ved Trebbia stødte han paa Suvarov. Slaget varede i tre Dage, (fra 17de til 19de Juni); Franskmændenes, Russernes og Polakkernes Forbitrelse gjorde det overordentlig blodigt. Den 17de vare Franskmændene kun 18,000 mod 40,000; Dagen efter 24,000 mod 36,000; Overtallet gik af med Seiren. Hver af de to Hære tabte 10 til 12,000 Mand. Macdonald forenede sig med Moreau i Omegnen af Genua. Mantova havde kapituleret. I Halvøens sydlige Del fordreve Englænderne og Russerne, til hvilke Kardinal Ruffos og Røverhøvdingen Fra Diavolos Bander sluttede sig, de franske Besætninger fra det parthenopæiske Territorium. En rædselsfuld og blodig Reaktion indtraadte i Neapel, hvor Banditterne og Lazzaronerne plyndrede og ødelagde en Del af Staden. (Juni 1799.)

Direktoriet gjorde en sidste Anstrengelse for at tilbageerobre Italien. Alpehæren, der ved nye Forstærkninger bragtes op til 40,000 Mand, stilledes under Befaling af General Joubert, der havde sagt til sin unge Hustru: «Du vil kun gjense mig som død eller som Seirherre». Joubert vilde undsætte Alessandria. Suvarov ilede hid med 70,000 Mand og leverede Slaget ved Novi (den 15de August). Joubert blev dræbt i Kampens Begyndelse. Hver af de to Hære tabte 8,000 Mand. Levningerne af den fransk-polske Hær trak sig under Kommando af Moreau tilbage til Bjergene ved Genua. Italien var tabt for Franskmændene. De tre Republiker: den cisalpinske, den romerske og parthenopæiske afskaffedes.

Efter Seiren skiltes Russerne og Østerrigerne fra hinanden. De tydske Generaler kunde ikke finde sig i Suvarovs Hovmod. Thugut vilde endnu mindre rette sig efter hans Politik: den nye «Fyrst Italiski» mente, at hans Seire skulde hidføre Fyrsternes Gjenindsættelse, men ikke tjene

Huset Østerrigs egoistiske, ærgjerrige Planer. Suvarov vilde da igjen gjøre Piemont til en selvstændig Stat med en egen Hær. Men Thugut bekymrede sig hverken om Kong Viktor Amadeus's eller om Pavens Gjenindsættelse. Uenigheden blev stedse større: det blev bestemt, at Suvarov skulde forlade Italien og forene sig med Rimski-Korsakov i Schweiz. Man paaberaabte sig, at de russiske Soldater, der vare vante til Kulden, vilde befinde sig bedre i Schweiz's Klima. Suvarov, der allerede saae sig i Franche-Comté og paa Veien til Paris, gik ind paa Forslaget.

I Schweiz havde Masséna efter det første Slag ved Zürich trukket sig tilbage til Albisbjergene, bag den Linie, der dannes af Linth, Limmat og Züricher-Søen. Overfor ham stod: 1) Erkehertug Karl med 25,000 Mand; 2) Korssakov med 28,000 Russere og 3) Hotze med 27,000 Østerrigere. Erkehertugen maatte rømme Schweiz for at vende sig til Beleiringen af Philipsburg. Han skulde erstattes af Suvarov, der var under Fremrykning med 20,000 Mand. Det var et kritisk Øieblik for de Allierede: Erkehertug Karl havde just forladt Schweiz, og Suvarov var endnu ikke indtruffen. Dette Øieblik afventede Masséna: han havde nu 60,000 Mand mod 55,000, hvilke «Fyrst Italiski's» Ankomst vilde have forhøiet til 75,000. Den 25de September overskred Masséna pludselig Limmat ved Dietikon og skilte den russiske Hær i to Dele. De russiske Grenaderer, som forsvarede Dietikon, kæmpede indtil de havde bortskudt deres Ammunition, nægtede derpaa at overgive sig og faldt rækkevis. De øvrige Korpser bleve sukcessive slaaede. Korssakov, der kastedes tilbage til Zürich, lod dettes Porte tillaase. Om Natten sendte Masséna Parlamentærer til ham, men disse bleve enten tilbageholdte eller drevne tilbage med Kolbestød. Den 26de September 1799 dannede Korssakov en umaadelig Karré paa 15,000 Mand og angreb Franskmændene. «Denne tunge og uigjennemtrængelige Masse,» siger Major Masson, «bragte

Fjenden til at vige tilbage overalt, hvorhen den vendte sig.» Alligevel skulde denne Taktik, der var bleven anvendt med Held overfor Polakkerne, slaae feil overfor Franskmændene. Russerne, der bleve decimerede af Skytterne og Feltartilleriet og bragte i Uorden ved et Kavallerichoc og et Bajonetangreb, kastedes tilbage til Zürich og efterlode Valpladsen bedækket med Døde og Saarede, der mod deres Bryst trykkede Billeder og Relikvier. Russerne havde tabt 6000 Mand, Artilleriet, Krigskassen, Korrespondancen og Kapellet. Korssakov flygtede til Eglisau ved Rhinen. Divisionsgeneral Oudinot og den helvetiske Legion angreb efter Massénas Befaling Zürich og bemægtigede sig Russernes Magasiner og Bagage. Det var ved denne Leilighed, at den berømte Lavater blev dræbt af en beruset schweizisk Soldat. Den 25de September havde Brigadegeneral Soult paa sin Side overskredet Linth og slaaet Hotze, der faldt. De Allierede kastedes i Uorden tilbage til Schaffhausen med et Tab af 10,000 Fanger og tyve østerrigske Kanoner. Det var Seiren ved Zürich. «Bonaparte,» siger Victor Duruy, «har ikke vundet noget berømmeligere Slag, thi de Seire, som sikre Fædrelandets Velfærd, staae over dem, der kun forøge dets Magt eller dets Overhoveders Krigshæder.»

Feltmarskal Suvarov var imidlertid i forcerede Marscher ankommen til Bellinzona ved Floden Ticino i Kantonet af samme Navn. Den østerrigske Administration havde undladt her at samle de Lastdyr, der vare nødvendige til Overgangen over Alperne. Suvarov spildte fire kostbare Dage med at rekvirere saadanne i Omegnen. Han naaede først til St. Gotthard den 21de September og overskred det med de største Vanskeligheder, under levende Modstand af franske Troppeafdelinger, der havde forskandset sig paa Bjerget. Han kom derpaa ind i den snevre Reuss-Dal, der ligger mellem steile Bjerge, og Pladsen mellem Klippemuren og Flodbredden er flere Steder kun

en smal Sti, navnlig ved Teufelsbrücke. «I denne Forfærdelsens Region,» skrev Suvarov i sin Rapport til Keiser Poul, «aabnede sig ved Siden af os, ved hvert Skridt, Afgrunde ligesom Grave, der ventede paa os. Mørke og skyfulde Nætter, Tordenens uophørlige Rullen, Regn, Taage, Vandfaldenes Brusen, Jordskredenes Bulder, Larmen af uhyre Klippe- og Ismasser, der styrtede ned fra Høiderne, Bjergstrømme, der undertiden reve Mennesker og Heste med i Dybet, Alt dette have vi været Vidner til. Vi have overskredet St. Gotthard, denne Kolos, der seer Skyerne leirede under sig. Vi have overvundet alle Hindringer, og paa utilgængelige Steder har Fjenden ikke formaaet at holde Stand mod os. Der fattes Ord til at skildre alle de Rædsler, vi have oplevet, og under hvilke Forsynet har beskyttet os.» De Indtryk, som Schweizer-Alpernes storslaaede Natur gjorde paa Mændene fra de udstrakte russiske Sletter, er levende gjengivet i de interessante «Fortællinger af en gammel Soldat», Erindringer af et Øienvidne, en Ledsager af Suvarov.

Den haardnakkede Lecourb, der af Masséna havde faaet det Hverv at standse Russernes Marsch, havde kun 11,000 Mand. Med disse havde han lovet at «tilintetgjøre» Suvarov i Bjergene. Ved Hospitiet gjorde han Russerne Overgangen over Reuss stridig, opbrugte sin Artilleriammunition mod dem, kastede sit Skyts i Floden, sprængte Teufelsbrücke i Luften og trak sig tilbage til Seedorf, paa hvis Bro han forskandsede sig. Suvarov, der overskred Schächenthals Bjerge, naaede Altdorf og Müttenthal først den 26de September, efter at han havde tabt 2000 Mand. Her erfarede han Nederlaget ved Zürich og Korssakovs Flugt. Han indsaae det Rædselsfulde i sin Stilling: han stod midt imellem Bjergene, han var forraadt ved sine Forbundsfællers Mangel paa Fremsyn, han var indespærret i Müttenthal ligesom i en Musefælde, og han var paa alle Sider omgiven af en seirrig, i Tal overlegen

Hær. I hans Ryg havde Gudin igjen besat den øvre Reuss; paa Veien til Stanz stod Lecourb i Seedorf; paa Veien til Schweiz samlede Masséna Mortiers Korps; paa Veien til Glarus havde Molitor taget Stilling, og Soult rykkede frem for at forstærke ham. Nu indtraadte det skjønneste Øieblik i Suvarovs Liv: hans heroiske Tilbagetog er beundringsværdigere end hans Seire i Italien, der bleve vundne med overlegne Kræfter. Ingen General har i en saa fortvivlet Situation udfoldet en mere ubetvingelig Energi end denne lille, næsten halvfjerdsindstyveaarige Olding. Han besluttede at overskride det med et fem og tredsindstyve Centimeter høit Snelag bedækkede Pragel for gjennem Klönthal og ad Veien til Glarus at skaffe sig Luft. Hans Arrieregarde, som han havde ladet tilbage i Müttenthal, modstod i hele tre Dage Massénas Angreb og beskyttede saaledes Hærens Tilbagetog, medens Avantgarden indtog Glarus og kastede Molitor tilbage til Næfels. Der standsede Molitor Russerne, som bleve tvungne til at gaae tilbage til Rindskopf, paa hvis Gletschere de tabte flere hundrede Mand. Derfra kunde de naae Ilanz, Khur og Feldkirch. Suvarov gik med Resterne af sin tapre Hær i Vinterkvarter mellem Floderne Iller og Lech.

I September havde tre russiske Divisioner, under General Hermann, forenet sig med de i Holland udskibede Englændere. Den 19de September (1799) bleve de Allierede slaaede ved Bergen som en Følge af Russernes altfor store Hidsighed, men den 2den Oktober vandt de en Fordel ved Alkmaar, der dog gik tabt som en Følge af Hertugen af Yorks Udygtighed. General Brune, der den 6te atter seirede ved Castricum, tvang Hertugen til at kapitulere: den engelsk-russiske Hær maatte uhindret iværksætte sit Tilbagetog. Levningerne af det russiske Hærkorps indskibede sig; de bleve i England modtagne med Kulde, og de interneredes paa en Maade paa Øerne Guernsey og Jersey i Kanalen, hvor der anvistes dem Vinterkvarter.

Masséna og Brune havde frelst Republikens Grændser og forberedt Koalitionens Undergang, hvorved de med det Samme havde borttaget Paaskudet til Statskupet den 18de Brumaire.

Forbundet med Bonaparte. Den bevæbnede Neutralitet. Planen imod Indien.

Poul den Første, Suvarov og hele Rusland beskyldte Østerrig for Forræderi. Keiser Frans den Anden bestræbte sig, efter Englands Raad, ydmygt for at forklare den Misforstaaelse, der havde voldt Korssakovs Undergang og været nærved at hidføre Suvarovs. Czaren, der blev noget formildet, standsede den russiske Hærs tilbagegaaende Bevægelse, men gjorde Thuguts Afskedigelse og Gjenindsættelsen af de italienske Fyrster i deres tilbageerobrede Stater til Betingelse. Østerrig kunde ikke finde Smag i denne uegennyttige Politik og vilde ikke give Afkald paa sine Planer. Den truede Thugut arbeidede nu paa at hele Brudet. Da fik den irritable Selvhersker Efterretning om en Krænkelse, Østerrigerne havde tilføiet den russiske Fane under Beleiringen af Ancona ved Adriaterhavet. Denne Fæstning var indesluttet af Østerrigere, Russere og Tyrkere. Den østerrigske General afsluttede hemmeligt en Separatoverenskomst med den franske Kommandant, ifølge hvilken Fæstningen overgaves udelukkende til de østerrigske Tropper. Den russiske og den tyrkiske Fane, som man havde opplantet paa Voldene ved Siden af den østerrigske, lod han borttage. Denne Forhaanelse af Fanen bragte Poul den Førstes Forbittrelse til Høidepunktet.

Slaget ved Bergen havde de samme Følger som Slaget ved Zürich; Brudet med England, der ligeledes beskyldtes for Forræderi, fulgte umiddelbart efter Brudet med Østerrig. Napoleon Bonaparte, der ved Seiren ved Marengo (den 14de Juni 1800) tilintetgjorde Frugten af Suvarovs Seire og forekom Russerne næsten som en Hævner af Østerrigs Tro-

løshed, — Napoleon Bonaparte, hvis autoritære Principer indgjøde Czaren Tillid, og hvis Berømmelse blændede ham, forstod med Kløgt at drage Fordel af denne Stemning hos Poul den Første. Førstekonsulen meddelte Czaren, at han vilde sende alle de russiske Fanger, iførte nye Uniformer og bevæbnede paa Frankrigs Bekostning, tilbage uden Udveksling. Keiser Poul blev rørt over denne Opmærksomhed, og det saa meget mere som Østerrig og England havde vægret sig ved at optage de i Schweiz og Holland fangne russiske Soldater i Udvekslingstraktaterne. Med Regjeringen i Berlin som Mægler og ved Hjælp af russiske og franske Agenter i Hamborg aabnedes der Underhandlinger. Bonaparte bestræbte sig for at tage Czaren fra hans svage Side: han spekulerede i den Mistænksomhed, hvormed Poul vaagede over sin Værdighed, og i hans tilsyneladende ridderlige Uegennyttighed. Bonaparte tilbød at holde Kongen af Sardinien skadesløs, at gjenindsætte Paven i Rom og at anerkjende Poul som Stormester for Malteserordenen og som Eier af Øen Malta, der dengang blokeredes af Englænderne, der senere toge den i Besiddelse. Deres Vægring ved at overdrage denne vigtige Plads til Poul den Første, forbittrede denne i høieste Grad. Keiseren følte sig desuden krænket over det af Storbritannien udøvede vilkaarlige Herredømme til Søs. Da den engelske Regjering havde erklæret Frankrigs og dets Allieredes Kyster i Blokadetilstand og igjen havde begyndt paa sine Vilkaarligheder mod de neutrale Skibe, fornyede Keiser Poul den Første den navnkundige, «bevæbnede Neutralitetsakt» og søgte at faae Preussen, Sverrig og Danmark til at tiltræde den. Bonaparte underskrev forekommende de russiske Principer. Imidlertid var General Sprengporten, der, under Paaskud af, at han skulde overtage Befalingen over de fangne, russiske Tropper, opholdt sig i en hemmelig Sendelse i Paris, bleven efterfulgt der af Kolitschev, der var forsynet med bestemtere Forslag. Kolitschev skulde nemlig opfordre Bonaparte til at antage

Kongetitlen med Kronens Arvelighed i hans Familie, hvad der vilde være det eneste Middel til at faae Bugt med de revolutionære Grundsætninger, der havde væbnet hele Europa mod Frankrig.» I Henseende til dette Punkt var Førstekonsulen kun altfor villig til at gaae ind paa Keiserens Forslag. Der aabnedes Underhandlinger mellem de to Lande, og Grundlaget for hine var følgende: Frankrig skulde respektere Neapels og Würtembergs Integritet; det skulde skaffe Kongen af Sardinien en territorial Skadeserstatning, og endelig skulde det beholde den venstre Rhinbred, men paa den Betingelse, at det med Rusland traf en Overenskomst om de afsatte Fyrsters Skadesløsholdelse. Saaledes iværksattes da under fransk-russisk Mægling Sekularisationerne i Tydskland.

Keiser Poul blev med sit lidenskabelige Gemyt, for hver Dag der gik, mere begeistret for Napoleon Bonaparte. Han omgav sig med Portræter af ham, drak offentlig paa hans Sundhed og opfordrede pludselig Ludvig den Attende til at forlade Mitau, i hvis hertugelige Slot Keiseren, som bekjendt, havde anvist ham Ophold. Det var dengang, at de to Statsoverhoveder, Førstekonsulen og Czaren, bleve enige om den store Plan, der gik ud paa at kuldkaste det engelske Herredømme i Indien. Frankrig holdt endnu Ægypten besat; det var bemyndiget til at holde Besætninger i Kongeriget Neapels sydlige Havne, og dets Agenter viste sig i Arabien og i Staterne i Forindien. Keiser Poul, der paa sin Side vilde sikre sig en Operationsbasis, lod sine Tropper rykke ind i Kaukasus, og efter Forlangende af Heraklius's Søn proklamerede han Georgiens Forening med Keiserriget. Expeditionen mod det engelske Indien skulde iværksættes ad to forskjellige Veie: Knorring skulde overtage Befalingen over en russisk Hær, der over Khiva og Bukhara skulde marschere mod den øvre Indus. De donske Kosakkers Hetman, Orlov-Denissov, modtog Skrivelser fra Keiser Poul, der befalede ham at begynde Frem-

rykningen mod Orenburg og lovede ham «alle Indiens Skatte» som Belønning. Men Keiseren paalagde ham, at han overalt paa sin Vei skulde forkynde de indfødte Herskere, at «Rusland kun havde med Englænderne at gjøre, og at det levede i Fred med alle de Folk, der ikke bragte hine Hjælp.» Orlov-Denissov skulde i Khiva befri de russiske Fanger, og i Bukhara skulde han skaffe sig Sikkerhed for, at de Indfødte ikke overgave sig til Kineserne. Fra Indus skulde han endelig rykke frem mod Ganges (Breve fra Januar og Februar 1801).

Den anden Expedition skulde bestaae af 35,000 Franskmænd og 35,000 Russere, og i Spidsen for dem skulde efter Keiser Pouls Ønske Masséna, Seirherren fra Zürich, stilles. De 35,000 Franskmænd skulde seile ned ad Donau i Skibe, som den østerrigske Regjering leverede. Ved Donaus Munding skulde de gaae om Bord i russiske Skibe, der skulde føre dem til Taganrog ved det asovske Hav. Derfra skulde de seile op ad Don til Piati-Isbianskaja, hvorefter de skulde passere ned ad Volga, fra Zarizyn til Astrakhan, og herfra skulde russiske Skibe føre dem over det kaspiske Hav til Asterabad i Persien, hvor de 35,000 Russere vilde vente dem. Derpaa skulde den forenede Hær marschere over Herat, Farrah og Kandahar i Afghanistan mod øvre Indus og begynde Krigen mod Englænderne. Denne Plan, i hvis Margin Napoleon Bonapartes Indvendinger findes, hvilke derpaa gjendreves af den russiske Keiser, indlader sig paa de mindste Detailler i Henseende til Udførelsen. Tyve Dage beregnes til Farten ned ad Donau, til Seiladsen over det kaspiske Hav skal medgaae 55 Dage, og det vil vare 45 Dage inden Indus-Floden naaes: altsaa 120 Dage i det Hele fra Rhinens til Indus's Bredder. Luftskippere, Fyrværkere og et Antal Videnskabsmænd skulde i Lighed med, hvad der var sket ved Bonapartes Tog til Ægypten, ledsage Expeditionen. Den franske Regjering skulde sende Værdigjenstande, Frembrin-

gelser af den franske Industri, med Expeditionen. «Naar disse, med skjønsom Benyttelse af Øieblikket, uddeltes mellem Fyrsterne i disse Egne, sagde den russiske Note, med den Ynde og Elskværdighed, der er saa naturlig for Franskmændene, ville disse Gjenstande tjene til at give disse Folk den høieste Forestilling om den franske Nations Herlighed, Magt og Industri, og de ville som en Følge deraf skabe Handelen et vigtigt Afsætningsomraade.» — Imidlertid havde Keiser Poul gjenoptaget sin Moders Plan og fornyede det bevæbnede Neutralitetsforbund, der indbefattede Preussen, Sverrig og Danmark. Han vilde derved bryde Storbritanniens vilkaarlige Herredømme til Søs og skaffe de Stater, der ikke deltoge i Krigen, uhindret Skibsfart og fri Handel. En engelsk Flaade, under Admiralerne Parker og Nelson, viste sig nu foran Kjøbenhavn. Det kom her den 2den April 1801 til Slaget paa Rheden, efter hvilket Danmark frafaldt Neutralitetsforbundet. Den engelske Flaade seilede derpaa til Karlskrona for at tvinge Sverrig til samme Skridt. Men da indtraadte en overordentlig Begivenhed i St. Petersborg, der skulde føre til Forbundets Opløsning. Natten mellem den 23de og den 24de Marts 1801 blev nemlig Keiser Poul myrdet. Czarens Lunefuldhed og store Vilkaarlighed havde allerede i længere Tid draget en Kløft mellem ham og hans Omgivelser: Enhver frygtede for sig eller for Sine. Den russiske Adel misbilligede i Taushed hans krigerske Lidenskab først mod Frankrig, derpaa mod England. Brudet med denne sidste Magt, hvilket standsede Udførslen af Korn, Hamp og andre Raastoffer, paaførte Agerbruget Tab. Flere Gange havde Keiseren ladet falde truende Ord imod sin Gemalinde Keiserinde Maria Feodorovna, og sin ældste Søn Storfyrst Alexander. Man tillagde ham den Plan, at han vilde ophæve den ved sin Thronbestigelse udstedte Ukas og forandre Thronfølgen til Fordel for Prins Eugen af Würtemberg, en Slægtning af Keiserinden. Hoffet vænnede sig til

Tanken om en Revolution, der, skaanende Czarens Liv, skulde berøve ham Kronen og kalde Alexander den Første til Thronen. Grev Panin, den tidligere Gesandt i Berlin, underholdt sig ofte med Storfyrst Alexander om denne Eventualitet og svækkede lidt efter lidt hans Betænkeligheder. Panin fandt snart den Mand, han behøvede til sin Plans Udførelse. Grev Pahlen, en livlandsk Adelsmand, blev nu Sjælen i Sammensværgelsen, og som Gouvernør i Hovedstaden, hvem Ledelsen af Politiet paalaa, benyttede han sin Stilling til at fremme hin. Den dristige Koldblodighed, hvoraf hans Svar vare prægede, neutraliserede den Mistanke, Czaren havde fattet. En Dag spurgte Keiser Poul ham lige ud, om han mindedes, hvad der var sket 1762? «Ja, Sire, jeg var dengang Sergeant i Garden.» «Man vil nu udøve en lignende Daad,» sagde Keiseren, idet han rakte ham en Skrivelse, der afslørede en Del af Komplottets Planer. «Jeg vidste det, Sire, og for bedre at lære Deres Fjender at kjende, har jeg selv maattet spille en Sammensvorens Rolle.» Efter Sablukovs Fortælling bestod Pahlens Taktik deri, at han strengt bragte Keiserens urimeligste Befalinger til Udførelse for derved at forøge Tallet af hans Fjender. Naar Pahlen hørte, at Nogen beklagede sig over Keiseren, tog han ham afsides og sagde til ham under fire Øine: «Jeg ynkes over den, der kun snakker, en brav Mand handler.» Han stemte Sønnen bitter mod Faderen og gjorde denne mistroisk mod Sønnen. Pahlen vandt Talisin, Obersten for det preobraschenskiske Regiment, og flere Gardeofficerer. Blandt de Sammensvorne gjenfinder man flere Navne, der havde gjort sig berygtede ved Sammensværgelsen mod Peter den Tredie: det var de første Kongemorderes Arvinger, «Epigonerne» af Mændene fra 1762. Pahlen skaffede sig som Medhjælper Hannoveraneren General Bennigsen, en haandfast Mand, der udmærkede sig ved en ubøielig Energi. Da en af de Tilstedeværende ved en Souper hos Talisin spurgte, hvad

man skulde gjøre, hvis Keiseren vægrede sig ved at abdicere, svarede Pahlen: «Naar man vil bage en Omelette, maa man slaae Æggene i Stykker.» Komplottet indbefattede urene Elementer: Platon Subov, Katharina den Andens sidste Yndling, og hans Broder Nikolaus samt disses Søster, der stod i Forbindelse med hele det engelske Parti og det britiske Gesandtskab. Til disse sluttede sig Hofmænd, der under den foregaaende Regjering vare blevne berigede paa Polens Bekostning og nu frygtede for, at der hos Keiseren skulde indtræde et Omslag til Fordel for de udplyndrede Polakker. Poul den Første havde just afskediget Rostoptschin i Unaade og fjærnet Araktschejev, der begge vare ham personlig hengivne. Han besindede sig og anmodede dem skriftlig om at komme tilbage, men da var det for sent: han befandt sig allerede i sine Fjenders Vold. Den 23de Marts havde Keiser Poul givet sin Gesandt i Berlin, Baron Krüdener, Befaling til at gjøre en Ende paa Preussens vaklende Holdning og bevæge det til en fjendtlig Optræden mod England, ved Besættelsen af Hannover. Grev Pahlen vovede egenhændigt at tilføie Efterskriften: «Hans keiserlige Maiestæt befinder sig ikke vel i Dag: Det vil kunne faae Følger.» Om Natten havde det semenovskiske Regiment, af hvis Officerer flere vare vundne for Sammensværgelsen, Vagt i det Mikailovske Palads, som Keiserfamilien dengang beboede. Medens de Sammensvorne begave sig ind i Keiserens Soveværelse, holdt Pahlen Vagt, idet han, som nogle Beretninger forsikre, var rede til selv at udlevere de Sammensvorne til Keiseren, hvis Koupet mislykkedes. Bennigsen overrakte, med Kaarden i Haanden, Keiseren en Abdikationsakt til Underskrift. En Kamp udspandt sig; Lampen, der oplyste Værelset, faldt om. I Mørket sloges Keiseren til Jorden, enten af Nikolaus Subov eller af Fyrst Yakhvill og kvaltes med et Officersskærf. Derefter lagdes Liget paa Sengen, og det hed, at Keiser Poul var død pludselig af et Slagtilfælde.

Om Morgenen blev Alexander, der var fortvivlet over denne skrækkelige Katastrofe, som han ikke havde kunnet forudse, proklameret som Keiser. Keiserinde Maria Feodorovna havde et Øieblik drømt om at blive udraabt til Selvherskerinde, men hun begav sig nu til Vinterpaladset for at bringe den nye Keiser sin Hyldest. I England var Glæden ligesaa stor, som Bestyrtelsen var det i Frankrig. Førstekonsulen Napoleon Bonaparte, der saae sine store Planer strande, kunde ikke lægge Baand paa sig. Han lod i «Le Moniteur» indrykke følgende hadefulde Linier mod England, der vare en Gjenlyd af en krænkende Mistanke, som hidtil ikke noget paalideligt Dokument har stadfæstet: Det tilkommer Historien at opklare det Mysterium, der omgiver denne tragiske Død og at sige, hvilken Politik har været interesseret i Fremkaldelsen af en saadan Katastrofe.

FREDRIKSSTAD Haandværkerforening FREDRIKSSTAD

Fire og tredivte Kapitel.

Alexander den Første. Udenrigske Forhold.

(1801—1825.)

Med den nye Regjering begyndte en ny Politik udadtil. Kort Tid efter Alexanders Thronbestigelse faldt Mændene af den 24de Marts 1801: Pahlen, Subov og Panin successive i Unaade. Keiser Alexander havde omgivet sig med unge Mænd: Czartoryski, Novossilzov, Stroganov og Kotschubei, der gjaldt for at være Englands Venner. Lige efter sin Thronbestigelse sendte Alexander den Første Georg den Tredie af Storbritannien en forsonlig Skrivelse. Han befalede, at Beslaglæggelsen af de engelske Skibe skulde ophæves og at de fangne Matroser skulde sættes i Frihed. Det var Indledningen til Ruslands Opgivelse af Neutralitetsforbundet. Den 27de Juni 1801 sluttedes en Overenskomst

med England, i Følge hvilken den russiske Regjering gik ind paa, at det neutrale Flag ikke skulde beskytte Ladningen, og at Handelsskibe, der seilede under Konvoy, ikke skulde være fritagne for Visitation. Kabinettet i St. Petersborg opgav saaledes den bevæbnede Neutralitets Principer og frafaldt den maritime Politik, der var bleven fulgt af Katharina den Anden og Poul den Første. Det af Rusland givne Exempel blev den 23de Oktober 1801 fulgt af Danmark og den 30te Marts 1802 af Sverrig.

Imidlertid gav Keiser Alexander den Første sig Udseende af at ville forblive i god Forstaaelse med Frankrig, og Grev Markov fik det Hverv at fortsætte de af Kolitschev aabnede Underhandlinger i Paris. Forholdene havde under Keiser Poul udviklet sig saa hurtigt, at Rusland og Frankrig havde underhandlet med hinanden om Afslutningen af en offensiv Alliance, før en Fredstraktat var bleven istandbragt. Førstekonsulen var opbragt over Omslaget i den russiske Politik. Paa den anden Side aandede de Instruktioner, Keiser Alexander gav Markov, Mistillid til Napoleon Bonaparte, der, «idet han smigrede den afdøde Keiser, fortrinsvis havde villet anvende ham som et Vaaben mod England. Nu tænkte Førstekonsulen utvivlsomt kun paa at vinde Tid.»

Førstekonsulen Napoleon Bonaparte lod sig dog repræsentere af General Duroc ved Keiser Alexanders Kroning. Han modtog Grev Markov med Venlighed og forsikrede ham om sin Agtelse for Czaren. Men han lod ham forstaa, at Situationen ikke mere var den samme, og at Rusland ikke mere havde Ret til at fordre saa meget af Frankrig. «Mine Forpligtelser mod Keiser Poul, hvis storartede og høisindede Ideer svarede fuldstændig til Frankrigs Synspunkter, vare saadanne, at jeg ikke vilde have betænkt mig paa at blive Poul den Førstes General.» Han beklagede sig over, at Rusland lagde Vægt paa saa lidet vigtige Sager som Spørgsmaalet om «Skyggekongen

af Sardinien», og at man vilde behandle Frankrig «som Republiken Lucca.»

Keiser Alexander fandt i Henseende til sine Fordringer til Fordel for Kong Karl Emanuel af Sardinien ikke Støtte hos England, der, under sine egne Bestræbelser for at opnaa Fred, havde anbefalet Cornwallis, at han «ikke skulde bryde sig om Spørgsmaal, der vare fremmede for de rent britiske Interesser.» Den 8de Oktober 1801 undertegnedes da en Fredstraktat mellem Frankrig og Rusland og den 11te Oktober en hemmelig Konvention, hvis Hovedbestemmelser vare følgende: 1) de to Magter skulle handle i Fællesskab med Hensyn til de ved Freden i Lunéville fastsatte tydske Skadeserstatninger; 2) der skal opnaaes en Overenskomst angaaende de italienske Anliggender; 3) Rusland tilbyder sin Mægling til Gjenoprettelsen af Freden mellem Frankrig og Tyrkiet; 4) Neapel skal være neutralt, og dets Territorium skal forlades af Franskmændene, saa snart disse have rømmet Ægypten; 5) der skal gives Kongen af Sardinien Skadeserstatning «i Overensstemmelse med de nuværende Omstændigheder»; 6) Kurfyrsten af Baiern og Hertugerne af Würtemberg og Baden skulle have en passende territorial Erstatning; 7) de ioniske Øer skulle være uafhængige og neutrale. Desuden forpligtede begge Parter sig til at gjøre Alt, hvad der stod i deres Magt, for at befæste den almindelige Fred, gjenoprette Ligevægten mellem Staterne og sikre Skibsfartens Frihed.

Den fransk-russiske Traktat af den 8de Oktober 1801 fulgte efter den mellem Frankrig og Østerrig afsluttede Fred i Lunéville (den 9de Februar 1801) og forberedte Freden i Amiens mellem Frankrig og England. Den sikrede Frankrig og Rusland Diktaturet i Henseende til Ordningen af Fastlandets Anliggender. Med Hensyn til Ordningen af de tydske Anliggender var Frankrigs Villie afgjørende. Naar Napoleon Bonaparte udvidede Baierns, Würtembergs og Badens Besiddelser — i de to sidstnævnte Lande var

det keiserlige Dynasti beslægtet med det regjerende Hus — skete det utvivlsomt for at behage Keiser Alexander, men han forbandt dog dermed særlig Tanken om at ville drage disse Fyrstehuse over paa Frankrigs Side. Det var Frankrigs og ikke Ruslands Indflydelse, der voxede paa den høire Rhinbred. Det skulde vise sig 1805, da disse Fyrster skyndsomst afsluttede med Frankrig særlige Traktater, der allerede var et Forbud paa Rhinforbundet. For Øieblikket var det især Keiser Alexanders Egenkjærlighed, der følte sig krænket. Czaren saae, at Alt fik den sidste Afgjørelse i Paris, at Førstekonsulen Napoleon Bonaparte satte Slutstenen paa det Hele, og at de tydske Fyrster først hilste paa hans Gesandt Markov, efter at de havde gjort den franske Udenrigsminister Talleyrand deres Opvartning.

I Italien trak Spørgsmaalet om Skadeserstatning til Kongen af Sardinien i Langdrag. Den 11te September 1802 havde Førstekonsulen proklameret Piemonts Forening med Frankrig, men han vægrede sig bestandig ved at fastsætte den lovede Erstatning. Han havde faaet foreslaaet Piacenza, men senere annekterede Frankrig selv disse Lande. Førstekonsulen tilbød derpaa Siena og Orbitello i det Toskanske og en halv Million Livres i aarlig Pension. «Ligesaa mange Penge De vil, sagde Napoleon Bonaparte, og ligesaa mange han vil, men ikke mere.» Han tilføiede: «Denne Sag burde ikke interessere Keiser Alexander mere end Persiens Anliggender interesserer mig, Førstekonsulen.»

Den 27de Marts 1802 var der bleven sluttet Fred mellem Frankrig og England i Amiens. Men udadtil, i Schweiz, benyttede Førstekonsulen Striden mellem Føderalisterne og Centralisterne til en væbnet Indblanding i Landets indre Anliggender. Under fransk Indflydelse fik Republiken en ny Forfatning og stilledes i Afhængighed af Frankrig, idet Førstekonsulen lod sig udnævne til Schweiz's Protektor eller «médiateur de la Suisse», som det hed (Februar 1803). I de ioniske Øers Republik, der var

bleven anerkjendt af Frankrig ved hin Fredsslutning, herskede stadig indre Gjæring. Her havde en russisk Befuldmægtiget gjenoprettet Roligheden, og Keiseren af Rusland havde paa sin Side garanteret Forfatningen. Freden i Amiens blev snart brudt. For at forebygge et nyt Sammenstød mellem Frankrig og England, havde Rusland villet tilbyde sin Mægling. Det frygtede især for, at Franskmændene skulde besætte Neapel og Hannover. Besættelsen af Neapel vilde være en Ydmygelse for Ruslands anden italienske Klient; Hannovers Besættelse vilde føre Franskmændene til Elben og Hamborg. Keiser Alexanders Bekymringer skulde blive virkeliggjorte. Førstekonsulen kunde under en Krig med England ikke lade saa vigtige Punkter ligge urørte. Gouvion-Saint-Cyr besatte Tarent, Otranto og Brindisi. Martier rykkede ind i Hannover og tvang Hamborg til at give sig et Laan. Holland og Toskana bleve ligeledes besatte af franske Tropper (Juni til Juli 1803).

Valget af Markov til Ruslands Repræsentant i Paris havde ikke været heldigt. Han hadede, ligesom næsten hele det russiske Aristokrati, det nye Frankrig, Revolutionen og Bonaparte. Han stod paa venskabelig Fod med Emigranterne, dengang da Royalisternes Sammensværgelse udsatte Førstekonsulens Liv for Fare. Hans Sympathier for Østerrig vare almindelig bekjendte. Han viste sig hovmodig, paastaaelig og ved Leilighed uforskammet. Da Førstekonsulens Hof og hele det diplomatiske Korps anlagde Sorg i Anledning af General Leclerc's, Bonapartes Svogers, Død, gjorde han alene en Undtagelse. Markov blev kompromitteret ved en Beslaglæggelse af Smædeskrifter mod Regjeringen: hans Navn stod i Spidsen for Listen over Subskribenterne. Han dristede sig til at sige: «Keiseren af Rusland har sin Vilje, men Nationen har ogsaa sin.» Den russiske Regjering vægrede sig ved at kalde ham tilbage, skjøndt Talleyrand erklærede, at efter

Fornyelsen af Krigen med England (Mai 1803) var Nærværelsen af en saa ildesindet Mand mere end ubehagelig for Førstekonsulen. Napoleon Bonaparte beklagede sig ligeledes over de franske Emigranter, hvis Intrigespil beskyttedes af Rusland: Christin, Calonnes tidligere Sekretær, intrigerede i Paris, de Vernègues i Rom, d'Entraigues i Dresden. Som en Følge af et heftigt Optrin viste Markov sig ikke mere i Tuilerierne og blev endelig tilbagekaldt. Man var ikke synderlig mere tilfreds med Oubril, der forblev i Paris som Chargé d'affaires.

Hertugen af Enghiens Bortførelse fra Ettenheim i Baden og Henrettelse i Fæstningsgraven ved Vincennes (den 20de Marts 1804) gjorde Forholdet mellem de to Hoffer endnu vanskeligere. Den tragiske Efterretning herom naaede St. Petersborg Dagen før en Modtagelse af det diplomatiske Korps. Paa Modtagelsesdagen viste Alexander den Første og hele hans Hof sig i Sorg. Keiseren gik forbi den franske Gesandt, General Hédouville, uden at sige et Ord til ham. Oubril overrakte den franske Regjering en Note, hvori der protesteredes mod Krænkelsen af Folkeretten og et neutralt Territorium. Keiser Alexander, der beraabte sig paa sin Egenskab som Garant for det tydske Rige, — en Titel, der var bleven overdraget Rusland ved Freden i Teschen — sendte Rigsdagen i Regensburg en tilsvarende Note, hvilken Sverrig og England skyndsomst tiltraadte, men som bragte Rigsdagen og de tydske Regjeringer i stærk Forlegenhed. Førstekonsulen svarede med Hédouvilles øieblikkelige Tilbagekaldelse. I sit officielle Svar paa Oubrils Note beklagede han sig over den russiske Regjerings uvillige Fremfærd mod ham, over alle dens Agenters fjendtlige Stemning og over de Vanskeligheder, de søgte at berede Frankrig ved overalt at beskytte Emigranterne. Førstekonsulen bestred Ruslands Ret til at indblande sig i de tydske Anliggender og erklærede, at Regjeringen ved Ettenheimer-Affæren kun

havde grebet til Selvforsvar: «den Klage, som Rusland nu reiser, fører til det Spørgsmaal, om man ikke, dengang England pønsede paa Poul den Førstes Mord, vilde havde ilet med at gribe Ophavsmændene til Sammensværgelsen, hvis man havde vidst, at de kun befandt sig en Mil fra Grændsen.» Efter et saadant Noteskifte blev den diplomatiske Forbindelse mellem de to Magter afbrudt. Napoleon havde ladet sig krone til Keiser; han havde i Milano paasat sig Italiens Kongekrone, indlemmet Genua i det franske Territorium og forandret Hollands Forfatning. Fra Leiren ved Boulogne truede han England; men der dannede sig allerede en Koalition imod ham. Novosilzov, en af Keiser Alexanders Yndlingsministre, var paa Veien til London med en af hans Herre affattet Instruktion. Denne indeholdt alle de, undertiden ældelmodige, hyppig usammenhængende Utopier, hvori han endnu vuggede sig paa denne Tid. Han foreslog deri, at man skulde frarive Franskmændene, der udgave sig for Frihedens Forkæmpere, dette farlige Middel til at vinde Tilhængere. Man skulde give den ophidsede Verden et godt Exempel ved Gjenindsættelsen af Kongen af Sardinien. Schweiz og Holland skulde have Frihed til at vælge sig en Regjering. Man skulde erklære overfor det franske Folk, der ikke vilde undlade at modtage de Allierede godt, at Krigen ikke var rettet mod det men imod dets Regjering, der tyngede ligesaa stærkt paa det selv som paa det øvrige Europa. Keiser Alexander foreslog desuden i sin Instruktion en ny Inddeling af Europa, til Grund for hvilken de naturlige Grændser, Bjærgkjæderne og Nationalitetsgrupperne skulde lægges. Endelig fremsatte han en Plan til Deling af det tyrkiske Rige i Tilfælde af, at dets Existens skulde blive uforenelig med Europas daværende Situation. Det britiske Kabinet modtog disse Forslag temmelig kjøligt, men sluttede en Subsidietraktat med Keiseren, i Følge hvilken Rusland

skulde have 1,200,000 Pund Sterling for hvert hundredetusinde Mand, det stillede (April 1805).

Sverrig og Neapel vare vundne for Koalitionen, hvilken Østerrig ogsaa tiltraadte, og sendte en Hær ind i Baiern, der var allieret med Napoleon. Keiser Alexander havde ogsaa villet sikre sig Kong Frederik Vilhelm den Tredie af Preussen, der stedse vaklede mellem Frankrig og Rusland, og som havde indgaaet Forpligtelser mod dem begge. Czaren troede, at han kunde drage Preussen over paa sin Side ved at forkynde, at hans Tropper vilde rykke igjennem Pommern og Schlesien. Men Regjeringen i Berlin satte strax Hæren paa Krigsfod for at hævde sin Neutralitet. Senere bragte Franskmændenes Krænkelse af det neutrale preussiske Territorium, ved Gjennemmarschen gjennem Anspach og Baireuth, Hoffet i Berlin til at skifte Standpunkt. Ved Frederik den Stores Grav havde Keiser Alexander den berømte Sammenkomst med Kong Frederik Vilhelm, hvilken Dronning Louise af Preussen overværede. Ved Traktaten i Potsdam forpligtede Preussen sig til at stille 89,000 Mand til Koalitionen, hvis Napoleon ikke antog dets «Ultimatum». Dette Ultimatum indeholdt Fordringen om Gjenoprettelsen af Tydsklands og Italiens Uafhængighed og Ydelsen af en Skadeserstatning til Kongen af Sardinien: Grev Haugwitz fik det Hverv at overbringe Napoleon det.

Medens disse Underhandlinger stode paa, satte de russiske Stridskræfter sig i Bevægelse. Bag de tre store østerrigske Hære — Erkehertug Karl i Italien, Erkehertug Johan i Tyrol, General Mack med Erkehertug Ferdinand i Baiern — vare de russiske Tropper under Fremrykning i Arvelandene. Foruden 20,000 Mand under General Tolstoi, der skulde landsættes i Stralsund og her forene sig med et svensk Korps, foruden 20,000 Mand under Admiral Senjavin, som skulde forene sig med Englænderne og landsættes i Neapel, og foruden de Tropper, der skulde iagttage den

tyrkiske og den preussiske Grændse, var der den store Hær i Tydskland. Dennes Avantgarde, der talte 45,000 Mand, kommanderedes af Kutusov, der rykkede frem mod Inn for at støde til Mack. I Mähren samledes, under Buxhøwdens Befaling og i Keiserens Nærværelse, mægtige Stridskræfter. Keiser Alexander var ledsaget af tre af sine Ministre: Czartoryski, Novosilzov og Strojanov. Hele den keiserlige Garde var samlet der tilligemed Hærens udvalgte Tropper.

Kutusov var allerede kommen til Braunau ved Inn, da han erfarede, at General Mack havde kapituleret i Ulm overfor Napoleon, og at hans Hær ikke existerede mere (Oktober 1805). Kutusov fandt sin Stilling stærkt truet, i en saadan Afstand fra Hovedhæren. Han havde udmærkede Tropper og tre fortræffelige Generaler: Fyrst Bagration, en af Heltene fra Felttoget 1799, den gamle Suvarovs yndede Elev; Dokturov, Grenaderernes modige Fører, og Miloradovitsch, som man kaldte den russiske Hærs Murat, og om hvem man sagde: «Vil man følge Miloradovitsch, maa man have et Liv til i Beholdning.» Da Kutusov truedes af at blive overfløiet paa den høire Donaubred af Murats Rytteri og af Oudinot og Lannes, paa den venstre Bred af Mortiers Korps, saa trak han sig tilbage, idet han leverede Oudinot de forbittrede Kampe ved Lambach og Amstetten. Derpaa gik han over Donau ved Krems, kæmpede med Mortiers Korps ved Dürrenstein og vendte sig mod Nord for at forene sig med den store russiske Hær. Under hans Tilbagetog til Mähren blev hans høire Flanke truet ved Lannes' og Murats hurtige Besættelse af Broerne ovenfor Wien. For at frelse sin Hovedstyrke maatte han offre sin Arrieregarde. Den udholdende Bagration fik det Hverv at standse Franskmændenes Forfølgelse; han forskandsede sig i Hollabrunn og Schöngraben. Murat, der kom først, vilde vinde Tid, for at afvente Lannes; Bagration ønskede ligeledes at vinde

Tid, for at gjøre det muligt for Kutusov at undkomme. Han modtog Murats Parlamentair forekommende og foreslog i Czarens Navn en Vaabenstilstand. Ti Timer hengik, inden Napoleons Svar indtraf. Keiseren, der var rasende over Murats Lettroenhed, gav Befaling til strax at angribe. I tolv Timer kæmpede Bagrations 10,000 Mand med Forbittrelse. Om Natten brød den russiske General hurtig op, efter at han havde tabt 2,000 Mand og hele sit Artilleri. Kutusov, der var bleven frelst ved hans opoffrende Hengivenhed, omfavnede ham og sagde: «Du lever, dette er mig tilstrækkeligt.»

Ved Ollmütz iværksattes Kutusovs, Buxhøwdens og Østerrigernes Forening. Napoleon koncentrerede sine Tropper ved Brünn. Han havde her samlet omtrent 70,000 Mand; Keiserne af Rusland og Østerrig havde 80,000. Der herskede den største Begeistring i det russiske Hovedkvarter. Den unge Keiser og de unge Officerer, der vare stolte af de smukke Kampe, Kutusov og Bagration havde leveret, talte kun med den dybeste Foragt om Østerrigerne, der saa let havde ladet sig tage til Fange i Ulm. De nærede kun Had og Ringeagt for Korsikaneren «Bonaparte», hvis tidligere Seire skyldtes Modstandernes Udygtighed. Et lille Held, Avantgarden havde haft ved Vischau, Napoleons tilsyneladende Frygtsomhed og General Savarys Ankomst som Parlamentair, gjorde endelig Alle svimle af Hovmod. Keiser Alexander sendte den unge Fyrst Dolgoruki til det franske Hovedkvarter med en Skrivelse, der var rettet til den franske Nations Overhoved. Dolgoruki erklærede overfor Napoleon, at Frankrig maatte opgive Italien, hvis det strax vilde have Fred. Blev det derimod beseiret, maatte det ikke alene give Afkald paa Rhingrænsen, men ogsaa paa Piemont, Savoien og Belgien, som vilde blive forvandlede til defensive Barrierer mod det. «Hvorfor ikke! Bryssel ogsaa!» udbrød Napoleon og afskedigede ham koldt. «Disse Folk

ere afsindige, sagde Napoleon; hvad vilde de gjøre med Frankrig, hvis jeg blev beseiret!»

«Det er vanskeligt,» fortæller et russisk Øienvidne, Artilleriløitnant Schirkievitsch, «at danne sig en Forestilling om den Begeistring, der besjælede os Alle og den sælsomme og latterlige Indbildskhed, der ledsagede denne ædle Følelse. Det forekom os, at vi marscherede lige mod Paris. Man samtalte kun om Dolgoruki, en ung Mand paa fem og tyve Aar, der begav sig med en Skrivelse fra Keiseren til Napoleon, og Alle beundrede den Behændighed, hvormed man i Udskriften havde forstaaet at undgaae at give Napoleon Keisertitlen. Man fortalte stolt, at Dolgoruki, da han overrakte Napoleon Skrivelsen, ikke blottede sit Hoved, fordi den franske Keiser beholdt Hatten paa. Faa Dage gik, og vi havde faaet ganske andre Anskuelser.» — I Følge en Plan, der var udkastet af Østerrigeren Weyrother og billiget af Keiser Alexander, skulde Bagration, paa høire Fløi, holde Lannes bunden; de to Keisergarder skulde forsvare Plateauet ved Pratzen; Dokturov, Langeron, Prschebischevski, Kutusov og Miloradovitsch skulde stige ned i Goldbachs Dal, for at omgaae Napoleon, afskjære ham fra Donau og kaste ham ind i Bøhmens Bjerge.

Endnu Dagen før Slaget troede man, at Napoleon vilde bryde op med sin Leir. Dolgoruki opfordrede sine Soldater til «at passe paa», i hvilken Retning Franskmændene trak sig tilbage. Om Morgenen den 2den December 1805 var Goldbachs Dal bedækket med en Taage, af hvis Bølger, ligesom af et Mælkehav, de af Solens første Straaler forgyldte Høider ragede frem: mod Vest, Høiderne ved Schlapanitz, hvor Napoleon opholdt sig; mod Øst, Høiderne ved Pratzen, hvor de allierede Keisere vare. Napoleon saae tydelig de russiske Kolonner stige ned fra Plateauet ved Pratzen og forsvinde i Taagen; paa sin høire Side, i Retning af Søerne Sokolnitz, Satschan og

Menitz, hørte han Larmen af deres Ammunitionsvogne. Han overbeviste sig om, at de Allierede i Overensstemmelse med, hvad han havde forudseet, vilde omgaae ham paa denne Fløi. Da Plateauet ved Pratzen, den østerrigsk-russiske Hærs Centrum, forekom Keiser Napoleon at være tilstrækkelig blottet for Tropper, gav han Signalet. Tyve Minutter efter steg Soult's Korps i store Masser opad Skraaningen og angreb Kutusov og Miloradovitsch, hvis Korpser alene vare forblevne paa Høisletten. Der fandt en blodig Kamp Sted. Keiseren af Rusland var midt i Kugleregnen. Hans Omgivelser adsplittedes, og han selv maatte forlade Valpladsen i Galop, kun ledsaget af sin Læge, en Ordonnants og to Kosakker. Lidt til Høire for Høisletten søgte Storfyrst Konstantin med Garden at standse Murats Rytteri og den franske Garde. Det var en Kamp mellem Helte, i hvilke den russiske Fodgardes berømte Regimenter, Hestgarden, Kjærnen af den russiske Adel, Ulanerne, Gardejægerne, Livkosakkerne og de Lichtensteinske Kyradserer paa den ene Side stødte sammen med Rapps Mameluker, Bessière's Grenaderer til Hest, Kellermanns lette Kavalleri og Hautpouls og Nansoutys Kyradserer paa den anden. Paa Russernes yderste høire Fløi kunde Bagration let trække sig tilbage for Lannes; men paa deres venste Fløi befandt Dokturovs, Langerons og Prschebischevskis Kolonner, der vare blevne hildede i Søernes Net og fra om Morgenen vare blevne opholdte af Davoust's Korps, sig i en skrækkelig Situation, da de pludselig bleve angrebne i Ryggen af de seirrige Tropper, der stege ned ad Plateauet. Totusinde Mand omkom under Isen, som Napoleon havde ladet bryde op ved Hjælp af Artilleriet. Dokturov dækkede Tilbagetoget. «Efter et tabt Slag kunde man ikke indtage en skjønnere Holdning,» siger Dumas.

Det var «Trekeiserslaget». Russerne trak sig tilbage til Austerlitz. De havde, bortseet fra Østerrigerne, alene

tabt 21,000 Mand, 133 Kanoner og 30 Faner. De vare rasende opbragte mod deres Forbundsfæller. De beskyldte disse, ligesom efter Zürich, for Udygtighed, ja selv for Forræderi. Østerrigerne havde udkastet Slagplanen, men skjøndt de kæmpede i deres eget Land, paa et Terræn, som de havde udforsket under Fredsøvelserne, forstode de dog hverken at anvende deres Tropper eller at skaffe Proviant og Ammunition. Fra russisk Side har man paastaaet, at Napoleons Seir skyldtes Forræderi. Dolgoruki sagde saaledes i en Rapport til Keiseren: «Man anførte snarere Deres Majestæts Hær med det Formaal at overlevere den til Fjenden end for at lade den kæmpe, og hvad der sætter Kronen paa denne Skjændsel, er den Omstændighed, at vore Dispositioner vare kjendte af Fjenden, hvad man har sikkre Beviser for.» Rostoptschin sagde det Samme.

Den 4de December havde Keiser Frans af Østerrig en Sammenkomst med Napoleon og opnaaede uhindret Tilbagetog for den russiske Hær, der efter Nederlaget holdtes snævert indesluttet af Davoust, paa den Betingelse, at den skulde vende tilbage til Rusland i Dagsmarscher, som Napoleon vilde bestemme. Den 26de December blev Freden undertegnet i Presburg. Keiser Frans den Anden afstod her Venetien, Tyrol og de østerrigske Besiddelser i Schwaben. Denne nye Intervention fra Russernes Side i Europa førte til en betydelig Forøgelse af Frankrigs Magt: Kongen af Neapel blev afsat og afløst af Josef Napoleon; Kongeriget Italien forøgedes med Venetien; Joakim Murat, Napoleons Svoger, blev Storhertug af Berg. Kurfyrstendømmerne Baiern, Würtemberg og Baden udvidedes med de fra Østerrig tagne schwabiske Landsdele; de to førstnævnte ophøiedes til Kongeriger, det sidstnævnte til et Storhertugdømme. De dannede tilligemed Storhertugdømmerne Berg og Hessen-Darmstadt og andre tyske Stater, hvis Tal senere forøgedes, det af Napoleon stiftede Rhin-

forbund, i Spidsen for hvilken den til Fyrst-Primas ophøiede Kurfyrst-Erkekansler Dalberg stilledes som Napoleons Repræsentant. Det tydsk-romerske Rige var derved opløst. Der gaves ikke mere noget russisk Klientel i Tydskland. Man saae allerede Napoleons Familie indgaae ægteskabelige Forbindelser med Dynastierne i Baiern, Würtemberg og Baden. De tydske Vasaller af Karl den Stores Efterfølger, af Okcidentens nye Keiser, skulde forøge hans Hære med 100 til 150,000 Mand. Den overordentlige preussiske Afsending, Grev Haugwitz, der havde faaet det Hverv at meddele Napoleon det ved Traktaten i Potsdam fastsatte «Ultimatum», kom i Schönbrunn til at staae overfor en mistroisk og ubøielig Seirherre. Han havde maattet undertegne en Traktat, ved hvilken Preussen blev tvungen til at tage Hannover i Bytte mod Anspach og Baireuth, hvad der bragte det i Konflikt med England. Koalitionen var saaledes overvunden i militær Henseende og opløst i diplomatisk. Rusland saae sig ved det bourbonske Kongedømmes Undergang i Neapel, Østerrigs Nederlag og Preussens Frafald, henvist til sig selv alene.

Men hin Traktat i Schönbrunn, der syntes at maatte knytte Preussen til Napoleon, blev netop Aarsagen til en ny Krig. En Koalition dannede sig mellem Rusland, England, Preussen og Sverrig. I Aaret 1806 udviste Preusserne den samme Overilelse som Østerrigerne 1805; hine gave sig ligesaa lidt Tid som disse til at afvente Russernes Ankomst. Da Keiser Alexander var rede til at rykke i Felten, erfarede han Preussernes dobbelte Nederlag ved Jena og Auerstädt, ligesom han Aaret før havde erfaret Østerrigernes Kapitulation i Ulm. Det var anden Gang, at hans Hovedforbundsfælle var bleven beseiret, og at Krigens hele Vægt faldt tilbage paa Rusland. Denne Gang var Katastrofen endnu større; thi selve det preussiske Monarki havde ophørt at existere: Franskmændene besatte Berlin og bemægtigede sig Fæstningerne ved Oder og Veichsel.

Kong Frederik Vilhelm den Tredie havde mod Nord kun de tre Fæstninger: Danzig, Königsberg og Memel og et Hærkorps paa 14,000 Mand under General Lestocq.

Begivenhederne vare foregaaede med en saadan Lynets Hastighed, at Rusland var aldeles overrasket. Efter Austerlitz havde det forsøgt at træde i Underhandling med Napoleon og sendte Oubril til Paris. Men Oubril, der var gaaet ind paa Rømningen af Bocche di Cattaro og de ioniske Øer samt paa Anerkjendelsen af Principet om det tyrkiske Riges Integritet, blev desavoueret i St. Petersborg, ligesom Haugwitz var bleven det i Berlin. Rusland befandt sig i en stor Forlegenhed: det stod netop i Færd med at begynde en dobbelt Krig mod Persien og Tyrkiet. Udenrigsministeren Czartoryski rettede til Keiseren en Indstilling, i hvilken han raadede ham til Fred. Han paaviste, at Rusland havde to saarlige Punkter: Polen og Bøndernes Livegenskab. Man maatte for enhver Pris undgaae en Invasion, thi under en saadan vilde Polens Gjenoprettelse og Livegenskabets Ophævelse blive proklameret. Det havde kun liden Betydning, at Tydskland var underkastet Napoleon, forudsat at denne vilde binde sig til ikke at overskride Weser eller endog Elben. Man burde samtykke i Rømningen af Bocche di Cattaro og de ioniske Øer, men blot garantere Kong Ferdinand af Neapel Besiddelsen af Sicilien og skaffe Kongen af Sardinien en eller anden Skadeserstatning. Det vilde være det bedste at sikre sig Napoleons Medvirkning til Ordningen af Tyrkiets Anliggender. Men Rigets Sikkerhed maatte dog være den Betingelse, der gjorde Udslaget.

Men Keiser Alexander, der var sikker paa Preussen, som endnu paa dette Tidspunkt var urørt, heldede til Krig. Han gav Befaling til et nyt Opbud af fem Mand for hvert fem hundrede Sjæle; han nedsatte det foreskrevne Høidemaal for Soldaterne en Tomme; han gjorde Bestillinger paa Geværer saavel hos Private som i Udlandet;

han oprettede nye Regimenter; han udstedte et Opraab til de Studerende og de unge Adelsmænd, idet han lovede dem Officeersgraden efter sex Maaneders Krigstjeneste, thi paa Plateauet ved Pratzen havde den adelige Gardes Tab været overordentlig stort. Keiseren udkastede Planen til Organisationen af en Milits, der vilde komme til at tælle 612,000 Mand. Poperne fik Befaling til at prædike, at Krigen «ikke førtes for den tomme Berømmelses Skyld, men for Fædrelandets Frelse». Den russiske Regjering henvendte sig til England om et Laan paa sex Millioner Pund Sterling. Den forsøgte endnu engang at drage Østerrig over paa sin Side. Da Preussen var bleven knust, hidkaldte man de 14,000 preussiske Tropper under Lestocq.

General Buxhöwden havde 28,000 Mand; en anden Hær paa 60,000 Mand blev stillet under General Bennigsen, en oplyst, energisk Officeer, med en vis strategisk Begavelse. Vi kjende ham fra Sammensværgelsen mod Keiser Poul 1801. Man bebreidede Bennigsen, at han i det afgjørende Øieblik var tvivlraadig, at han forsømte Mandstugten og ikke hindrede Plyndring: de omstreifende Soldater skaanede ikke engang Hovedkvarteret og hans eget Hus. Men han opveiede disse Feil ved en Seighed, som forbausede Napoleon. Den gamle Feltmarskal Kamenski, der var udnævnt til Generalissimus, havde koncentreret hele sin Styrke ved Veichsel. Da hans svagelige Helbred tvang ham til at nedlægge Kommandoen, efterfulgtes han af Bennigsen.

Murat, Davoust og Lannes vare rykkede ind i Varschov, der dengang var en preussisk Besiddelse og havde som Storarmeens høire Fløi taget Stilling ved Bug. Soult og Augereau overskrede Veichsel ved Modlin og dannede Centrum. Den venstre Fløi under Ney og Bernadotte holdt Thorn og Elbing besatte. Langt tilbage, i Pommern, stod Mortier overfor Svenskerne. Lefebvre beleirede Danzig. Jerôme Bonaparte fuldførte i Forening med Vandamme Schlesiens Erobring. Bennigsen, paa hvem Storarmeen

trængte ind, blev nødsaget til at rømme Polen, efter at have leveret skarpe Fægtninger, især ved Pultusk (den 26de December 1806). Han trak sig tilbage over Ostrolenka, efterladende 80 Kanoner og henved 10,000 Mand i Polens Moradser. Bag Floden Alle gjorde han Holdt for at dække Königsberg.

Vinteren var begyndt. Storarmeen var fordeelt i sine Kantonnementer, da Bennigsen fattede den dristige Plan at rulle dens venstre Fløi op, bryde igjennem Bernadotte's og Ney's Korpser, knuse Bernadotte, kaste Ney ud mod Kysten, undsætte Danzig og forlægge Krigsskuepladsen til Brandenburg i Napoleons Ryg. Men ved Mohrungen og Osterode gjorde Bernadotte ham en saadan Modstand, at Napoleon fik Tid til at ile til. Bennigsen udsattes nu selv for at blive omgaaet paa sin venstre Fløi og afskaaret fra sin Tilbagetogslinie. En opsnappet Skrivelse underrettede ham om den Fare, som truede ham. Skyndsomt maatte han iværksætte sit Tilbagetog, hvilket dækkedes af Bagration. Denne indlagde sig ved Schöngraben stor Hæder, idet han for at frelse Hovedhæren lod sin Styrke oprive: det «uforlignelige Regiment Kostroma» blev næsten tilintetgjort, selv saaredes han haardt. Bennigsen undkom til Eylau og tog Øst for denne By Stilling paa en Række Bakker, der strækker sig fra Schloditten til Serpallen. Bag hans Centrum laa Landsbyen Kl. Sausgarten; hans Front dækkedes af 250 Kanoner.

Da Napoleon ankom til Preussisch-Eylau, der var bleven indtaget den 7de Februar 1807, havde han kun Soult, Augereau, Murat og Garden hos sig. Hans høire Fløi kommanderedes af Davoust, hans venstre af Ney, der var bleven forsinket ved Forfølgelsen af Lestocq. Bennigsen ventede paa sin Side Lestocq, der skulde danne hans høire Fløi. Imidlertid begyndte Slaget ved Eylau den 8de Februar; det var et af de blodigste i dette Aarhundrede. Et tæt Snefald hindrede af og til Udsigten over Valpladsen;

Himlen var graa, og Landskabet havde et uhyggeligt Præg, ligesom den Handling, der foregik i det. Slaget begyndte med en frygtelig Kanonade, der varede hele Dagen. Franskmændene, der dækkedes af Husene i Eylau og vare opstillede i Kolonner med ringe Dybde, lede som en Følge deraf mindre end Russerne, der næsten vare uden Dækning og opstillede i tætte Masser. Augereaus Korps og St. Hilaires Division, der skulde angribe Russernes venstre Fløi, toge i Snestormen feil af Veien. Da Himlen klarede op, befandt begge Augereaus Divisioner sig pludselig overfor det russiske Centrum, fyrretyve Skridt fra et Batteri paa 72 Kanoner; de bleve, næsten foran Mundingen af disse, skudte ned med Kartætsker og tabte i Løbet af nogle Minutter 5,200 Mand. Augereau og begge hans Divisionsgeneraler bleve saarede. Samtidig overvældedes Hilaires Infanteri af en stor Masse Rytteri, Ulaner og Kyradserer, der kuldkastede Alt paa deres Vei. Det russiske Centrums Infanteri rykkede næsten frem til Kirkegaarden i Eylau, hvor Napoleon befandt sig. I dette Øieblik havde Murat paa sin Side samlet 80 Eskadroner og rettede mod hint Infanteri et af de frygteligste Angreb, disse Kriges Historie kjender; hans Kyradserer sprængte trods den hæftigste Modstand Karreerne fra hinanden. Derefter vedbleve de to Hære at iagttage og beskyde hinanden. Slaget begyndte først igjen at komme i Gang, da Davoust paa den høire franske Fløi rykkede frem i Linien, omgik Russernes venstre Fløi, kastede den tilbage paa Centrum og naaede Sausgarten i Russernes Ryg. Preusserne under Lestocq indtraf paa deres Side til Liniens andet Yderpunkt, men de fulgtes af Ney, der i den mørke Nat, Kl. 9½, begyndte at trænge ind paa Bennigsens høire Fløi. Russerne vare nu i Færd med at blive omringede. De havde lidt store Tab. En af deres Divisioner, der kommanderedes af Ostermann-Tolstoi, talte kun 2,500 Mand. «Overgeneralen,» siger Bogdanovitsch, «læste skælvende Korpskommandan-

ternes Rapporter.» Han havde ikke 30,000 Mand under Vaaben; 26,000 vare saarede eller faldne: Barclay de Tolly, Dokturov og syv andre Generaler vare blandt de Saarede. Bennigsen trak sig i Løbet af Natten tilbage; han betænkte sig ikke paa at betegne en berømmelig Modstand som en «Seir».

Franskmændene havde større Ret til at kalde sig Seirherrer, eftersom de forbleve Herrer over Valpladsen. Til Forskjel fra Russerne havde de endnu friske Tropper: Neys Korps, Gardeinfanteriet; men de havde ogsaa lidt skrækkeligt; en mørk Sørgmodighed tyngede paa de Efterlevende. Trods saa mange Anstrængelser og saa meget udgydt Blod, var der kun saa smaa Resultater, saa faa Trofæer. Dette sørgelige Indtryk afspeilede sig endog i Napoleons Slagberetning, hvori han lod sig henrive til en Skildring af Valpladsens «skrækkelige» Skue; de Tusinder af ophobede Lig, de af Saarede fyldte Huse og «Trofæerne, der utvivlsomt vare altfor dyrt kjøbte ved Udgydelsen af saa mange Tappres Blod». Ney trak paa Skulderen, idet han saae dette Blodbad. «Hvilken Massacre,» udbrød han, «og uden Resultat.» Man led af Sult og Kulde; de uhyre Strækninger, de ufarbare Veie, de moradsige Sletter og Russernes standhaftige Modstand havde forstyrret Napoleons Beregninger. Eylau gav ham en Forsmag paa 1812, Neys Tøven en Forsmag paa Waterloo. Lykken underrettede ham saa at sige om, at den ikke altid vilde være netop der til Stede, hvor han satte den Stævne. Indtrykket paa Europa var uheldigt; i Paris faldt Statspapirerne; Bennigsen lod dristig «Te Deum» afsynge.

Napoleon forblev en hel Uge i Eylau for at konstatere sin Seir, reorganisere sin Hær, berolige Frankrig, tilskynde Polakkerne til en Opstand og holde Tydskland og det ildesindede Østerrig tilbage. Han underhandlede: paa den ene Side lod han Talleyrand foreslaae den preussiske Udenrigsminister Zastrow Fred og Forbund; han sendte

Bertrand til Memel,hvor Kong Frederik Vilhelm den Tredie opholdt sig. General Bertrand skulde her, gøre Forsøg paa at skille Preussrn fra Rusland og vinde hint for Frankrig. Paa den anden Side søgte Napoleon at underhandle med Bennigsen. Denne svarede, at hans Herre havde givet ham det Hverv at kæmpe, ikke at underhandle. Preussen knyttede endelig, efter nogen Vaklen, sin Skjæbne til Ruslands. Ved Konventionen i Bartenstein (den 26de April 1807) blev de to Suveræner enige om følgende Punkter: 1) Gjenoprettelsen af Preussens Grændser fra 1805; 2) Rhinforbundets Opløsning; 3) Tyrols og Venetiens Tilbagegivelse til Østerrig; 4) Englands Tiltrædelse til Forbundet; Hannovers Udvidelse; 5) Forlangende om Sverrigs Medvirkning; 6) Gjenindsættelse af Huset Oranien; Skadeserstatning for Kongerne af Neapel og Sardinien. — Denne Konvention er af Vigtighed; thi den indeholder omtrent de samme Betingelser, som Kongressen i Prag 1813 stillede Napoleon.

Preussen og Rusland rettede nu en Opfordring til Østerrig, Sverig og England om Tilslutning. Men Keiser Frans var tvivlraadig. Erkehertug Karl fraraadede ham, under Henvisningen til den finansielle Status og Hærens Tilstand, bestemt en Deltagelse i Koalitionen. Sverig var for svagt; trods sin Forbittrelse mod Napoleon havde Kong Gustav den Fjerde Adolf været tvungen til at slutte en Vaabenstilstand med Marskal Mortier. Det engelske Ministerium, Portland, viste en mærkelig Mangel paa Forstaaelse af Situationen; det vægrede sig ved at være Garant for Rusland for et nyt Laan af 150 Millioner, og det vilde ikke gaae ind paa at foretage nogen maritim Diversion til Fordeel for Koalitionen. Napoleon udfoldede en ligesaa stor diplomatisk Virksomhed. Sultan Selim den Tredie erklærede, efter fransk Tilskyndelse, Rusland Krig. Den franske Gesandt i Konstantinopel, General Sebastiani, satte Bosporus i Forsvarstilstand og tvang den engelske Flaade

til at trække sig tilbage. General Gardane reiste til den persiske Hovedstad, Ispahan, med det Hverv, at faa Shahen af Persien til at foretage en eventuel Diversion mod Kaukasus. Fæstningen Danzig havde imidlertid overgivet sig (den 25de Mai 1807) og General Lefebvres 40,000 Mand bleve nu disponible. Masséna var paa Marschen fra Italien med 36,000 Mand.

General Bennigsen, der var bleven forstærket med titusinde Mand regulære Tropper og sex tusinde Kosakker, hvortil den keiserlige Garde sluttede sig, og saaledes stod i Spidsen for 100,000 Mand, gik i Foraaret over til Angreb. Gortschakov kommanderede hans høire Fløi, Bagration hans venstre. Bennigsen forsøgte ligesom det foregaaende Aar at rulle Ney's Korps op. Men Ney leverede ham, idet han trak sig tilbage, to blodige Kampe ved Gutstadt og Johnkendorf. Bennigsen, der atter var i Færd med at blive omgaaet, gik tilbage til Heilsberg. Her forsvarede han sig haardnakket den 10de Juni. Men Franskmændene udbredte sig i hans høire Flanke og marscherede mod Preussisch-Eylau for at afskære ham fra Königsberg. Den russiske Overgeneral trak sig længere tilbage, men da han forfulgtes livligt, maatte han gjøre Holdt ved Friedland ved Floden Alle. Den Stilling, Bennigsen havde valgt her, var overordentlig farlig. Hele hans Hær befandt sig indeklemt i en af Alle dannet Vinkel, der havde den steile Flodbred i Ryggen, og hvis en Ulykke indtraadte, kunde Tilbagetoget kun iværksættes over Friedlands tre Broer. Den franske Avantgarde, der ankom Kl. 2 om Morgenen, besatte Udkanten af Skoven ved Posthenen med Skytter og holdt Russerne fast indtil Keiserens Ankomst, Den russiske Hær var ligesom slaaet sammen i en Fold, i Alles Floddal. «Hvor have Russerne skjult sig?» spurgte Napoleon, da han indtraf. Da han havde undersøgt deres Stilling, sagde han: «Man overrasker ikke hver Dag Fjenden i en saadan Feil!» Han

beholdt Lannes og Victor i Reserve, befalede Mortier, paa venstre Fløi, at binde Gortschakov og forblive ubevægelig, da den høire Fløi, der skulde svinge til Venstre, skulde gjøre Udslaget.» Ney skulde, paa høire Fløi, angribe Bagration og skyde sig som en Kile ind mellem de i Flodvinklen sammentrængte Russere; han skulde styrte blindt ind i Fjendens Trængsel uden at agte paa Faren. Ney udførte denne Bevægelse med en uimodstaaelig Fyrighed og Energi. Hans Artilleri aabnede sin ødelæggende Ild i halvandet hundrede Skridts Afstand fra Russerne, han oprev efter hinanden den russiske Gardes ridende Jægere, Regimentet Ismailovsky, Hestgarden, stak ved sine Morterer Friedland i Brand og beskød Broerne, der dannede Russernes eneste Tilbagetogslinie. I Løbet af et Kvarter tabte Regimentet Ismailovsky 400 af 520. Bagration, der var omgiven af de moskovske Grenaderer, maatte trække Kaarden. Generalerne Bajevski, Jermalov og Baggevut gjorde sig frugtesløse Anstrængelser. Næsten hele Russernes venstre Fløi kastedes ud i Floden. Bagration dækkede med Regimentet Semenovski og andre Tropper, saa godt det lod sig gjøre, denne Opløsning og Forvirring. Paa Russernes høire Fløi var Gortschakov rykket frem for at angribe den ubevægelige Mortier, men han fik næppe Tid til at naae tilbage til Alle Floden igjen, hvilken han overskred ved et Vadested. Grev Lambert trak sig med 29 Kanoner tilbage langs den venstre Alle-Bred. Resten flygtede langs den høire Bred, hidsig forfulgt af fransk Kavalleri. Imidlertid vare Murat, Davoust og Soult, der ikke havde deltaget i Slaget, ankomne til Königsberg. Lestocq forsøgte at forsvare Staden med 25,000 Mand, men da han erfarede Ulykken ved Friedland, rømmede han den skyndsomst. Kong Frederik Vilhelm den Tredie havde nu kun eneste Fæstning tilbage: den lille Stad Memel. Russerne havde ved Friedland tabt 15—20,000 Mand og 80 Kanoner (den 14de Juni 1807).

Keiser Alexander, der havde taget Ophold i Jurburg, modtog en Rapport fra Bennigsen, hvori denne indskrænkede sig til at melde, at han var bleven tvungen til at rømme Alle-Bredden, og at han i en fordelagtig Stilling afventede de Forstærkninger, Fyrst Lobanov-Rostovski vilde tilføre ham. Men nu havde Lobanov kun nogle tusinde Kalmuker; man satte altsaa sit Haab om det russiske Riges Frelse til disse slet bevæbnede Barbarer. Keiser Alexander modtog udførligere Rapporter fra Storfyrst Konstantin og andre Officerer. Situationen var fortvivlet: Rusland havde ikke mere nogen Hær. Kun en eneste Mand foreslog Krigens Fortsættelse: det var General Barclay de Tolly. Men man maatte da vende tilbage til Rusland, trække sig ind i Rigets Indre, afbrænde Alt paa sin Vei og ved slig Ødelæggelse standse Fjendens Fremrykning. Men Keiser Alexander haabede at opnaae bedre Betingelser. Han skrev et i strænge Udtryk affattet Brev til General Bennigsen og gav denne Fuldmagt til at underhandle. Fyrst Lobanov begav sig til Napoleons Hovedkvarter, og den franske Keiser afsendte paa sin Side Kaptain Talleyrand-Périgord. Keiser Alexander mødtes den Gang med Napoleon i en fælles Følelse: Had til England. Czaren tilgav ikke dette, at det havde vægret sig ved at garantere det russiske Laan; han følte sig frastødt af dets merkantile Egennytte og dets Holdning udadtil.

Den 25de Juni 1807 fandt i en Pavillon, der var opført paa en Tømmerflaade i Floden Niemen ved Tilsit en Sammenkomst Sted mellem Alexander og Napoleon; de to Keisere underholdt sig henved et Par Timer med hinanden. Kong Frederik Vilhelm var ikke til Stede ved dette Møde, skjønt det ogsaa dreiede sig om hans Riges Skjæbne. Den følgende Dag havde Kongen samme Sted en Sammenkomst med Napoleon, i Keiser Alexanders Overværelse. Den indtagende Dronning Louise af Preussen kom ogsaa til Tilsit, men hun formaaede ikke ved sin Ynde at mildne Trak-

tatens haarde Bestemmelser. Af «Hensyn til Keiseren af Rusland og ledet af Ønsket om at knytte et evigt Venskabsbaand mellem de to Nationer, samtykkede» Napoleon i at tilbagegive Frederik Vilhelm den Tredie det gamle Preussen, Pommern, Brandenburg og Schlesien (den 9de Juli 1807).

Fredsartiklerne i Tilsit tilintetgjorde Preussens Stormagtsstilling og trykkede det ned til en Stat af anden Rang. Mod Vest fratog Napoleon det alle dets Besiddelser mellem Rhinen og Elben, Magdeburg indbefattet. Han afsatte dets Forbundsfæller, Hertugen af Brunsvig og Kurfyrsten af Hessen-Kassel. Mod Øst fratog han Preussen dets polske Lande. Napoleon knækkede paa en Maade den preussiske Ørns Vinger. I Preussens venstre Flanke oprettede han Kongeriget Westfalen, i dets høire Hertugdømmet Varschov, hvis Krone forenedes med Sachens. Danzig erklæredes for en fri Stad. Kredsen Bialystock, der ved Polens tredie Deling var tilfalden Preussen, forenedes med Rusland. Hertugerne af Oldenburg og Mecklenburg fik deres Stater tilbage, men de maatte i den mod England dekreterede Fastlandsspærrings Interesse, finde sig i deres Landes Okkupation. Ligesom Sachen, der var bleven ophøiet til et Kongerige, de thüringske Lande og alle Tydsklands smaa Fyrster maatte da tiltræde Rhinforbundet. Kongen af Preussen sluttede sig ogsaa til Fastlandsspærringen. Hans Stater skulde først tilbagegives ham efter Krigsskadeserstatningens fulde Betaling.

Forinden Betingelserne angaaende Preussen fastsatte Tilsiter-Traktaten: 1) Ruslands Mægling mellem Frankrig og England; Frankrigs mellem Rusland og Tyrkiet. 2) Anerkjendelse af Kong Josef af Neapel, Kong Ludvig af Holland og Kong Jérôme af Westfalen fra Keiser Alexanders Side (Kong Frederik Vilhelm den Tredie maatte ligeledes anerkjende dem); Anerkjendelse af Rhinforbundet og overhovedet af de af Napoleon oprettede Stater.

3) Gjensidig Garanti for Integriteten af Ruslands og Frankrigs Besiddelsesomraade.

En anden Traktat, de «hemmelige Artikler», fastsatte, at Frankrig skulde have Cattaro tilbage, og at de ioniske Øer skulde tilhøre det som fuldstændig Eiendom. Skulde Sicilien blive frataget Kong Ferdinand, skulde han ikke have anden Erstatning end Balearerne eller Øerne Kreta og Kypern, hvorefter Kong Josef skulde anerkjendes som Konge af Begge-Sicilier. Der skulde tilstaaes Montenegrinerne og Befolkningen i Herzegovina og i andre Landskaber, der som en Følge af Ruslands Opraab havde reist sig til Opstand, Amnesti. Hvis Hannover blev forenet med Kongeriget Westfalen skulde Preussen som Erstatning have et Territorium paa den vestlige Elb-Bred med tre til fire hundred tusinde Indbyggere.

En tredie Traktat, et Angrebs- og Forsvarsforbund, bestemte: 1) at der den 1ste November skulde tilstilles England et «Ultimatum», og hvis dette forblev uden Virkning, skulde der den 1ste December erklæres England Krig; 2) at der skulde gives Tyrkiet tre Maaneders Frist til at slutte Fred med Czaren, og at «de to høie kontraherende Magter derefter vilde træffe en Forstaaelse om at unddrage alle det osmaniske Riges Provinser i Europa, med Undtagelse af Konstantinopel og Rumelien, Tyrkernes Aag Undertrykkelse; 3) at de to kontraherende Magter i Tilfælde af et Afslag fra Englands Side, samstemmende og samtidig skulde opfordre Hofferne i Kjøbenhavn, Stockholm og Lissabon til at lukke deres Havne for Englænderne, kalde deres Gesandter tilbage fra London og erklære England Krig. Det af de tre Hoffer, som vægrede sig derved, skulde behandles som Fjende af de to høie kontraherende Magter, og saafremt Sverig vægrede sig, skulde Danmark tvinges til at erklære det Krig; 4) endelig skulde ogsaa Østerrig i nævnte Tilfælde bevæges til at tiltræde Fastlandsspærringen mod England, afbryde den diploma-

Fredrikstad Folkebibliotek

tiske Forbindelse med dette og tilstille det en Krigserklæring.

Denne Fred fortjente i visse Retninger Betegnelsen «forrædersk», «treacherous peace», som den engelske Agent Wilson i sin Skrivelse kaldte den! Frankrig lod sin mangeaarige Forbundsfælle, Tyrkiet, i Stikken og gav det til Pris: rigtignok anførte Napoleon som sin Undskyldning den Revolution, ved hvilken hans Ven, Sultan Selim den Tredie, var bleven styrtet fra Thronen. Paa samme Vis handlede Napoleon overfor en anden gammel Forbundsfælle, Sverig. Napoleon bragte alle disse Offre for at faae Leilighed til at virkeliggjøre sine macchiavellistiske Planer med Spanien, hvis Tropper trofast kæmpede under hans Faner. Det nye Forbund krævede ogsaa fra Keiser Alexanders Side Offre i Henseende til Ære og Interesse. Med et brat Omslag kastede han sig ind i Krig med England, der umiddelbart forinden havde været hans Forbundsfælle. Han gav endog Afkald paa Principet om Preussens Integritet og indlemmede en Deel af dets Territorium, Kredsen Bialystock, i Rusland. Han frarev sin Svoger og Forbundsfælle, Kong Gustav den Fjerde Adolf, Finland. Han gik ind paa, at der ved Ruslands Grændse, under den eufemistiske Betegnelse «Hertugdømmet Varschov», dannede sig ligesom en Kjærne til et nyt Polen. Alligevel havde denne mærkelige Traktat, hvis den var bleven loyalt bragt til Udførelse, kunnet være tilfredsstillende for begge Stater. Ruslands Deel i Byttet var egentlig at foretrække for Napoleons. Medens Frankrig udtømte sin Kraft i den golde Krig med Spanien, aabnede der sig i Orienten, ved Donau, glimrende Udsigter for Keiser Alexanders Ærgjerrighed. I Kraft af Forbundet med Frankrig kunde han her følge i Svatoslavs, Peter den Stores og Katharina den Stores berømmelige Spor. I det mindste i Løbet af nogle Dage syntes Keiser Alexander begeistret over sin nye Forbundsfælle. De udvexlede deres Ordener og dekorerede gjensidig hinandens Tropper.

Grenaderen Lazarev fik Æreslegionens Kors. En Bataillon af den franske Keisergarde foranstaltede en Banket for Regimentet Preobraschinski.

Kongressen i Erfurt. 17. September—14. Oktober 1808.

Systemskiftet i Henseende til Udenrigspolitiken medførte Forandringer blandt Regjeringspersonalet. Keiser Alexander skilte sig fra sine Ungdomsvenner, der havde været hans Raadgivere under de foregaaende Krige: Novossilzov, Kotschubei, Stroganov og Adam Czartoryski. Tilhængerne af den nye Politik fik Sæde i hans Kabinet: Rumanzov blev Udenrigsminister, Speranski Indenrigsminister. Denne lagde ikke Skjul paa sin Beundring for den franske Keisers Geni, for de Principer, der vare udsprungne fra den franske Revolution og anvendte i den borgerlige Lovbog. Han ønskede oprigtigt Opretholdelsen af Forbundet med Frankrig, og en af Nutidens Slavofiler, Pogodin, drister sig ikke til at fordømme denne Politik. «Den er tvertimod,» siger han, «et Bevis for Speranskis Klarsyn som Statsmand. De af Napoleon den Første foreslaaede Betingelser vilde sikkert have været lettere at bære, end de, Napoleon den Tredie paalagde os efter Sebastopol. Europas Skjæbne vilde være bleven en anden; Sebastopol vilde endnu straale i sin gamle Glans ved det sorte Havs Bred, og Kontinentet vilde ikke være bleven Skueplads for to blodige Krige.» — «Det orientalske Spørgsmaal,» siger en anden Slavofil, Orest Müller, vilde efter al Sandsynlighed være bleven løst og Englands Overvægt i Levanten tilintetgjort.»

Det maa indrømmes, at den offentlige Mening i Rusland var i Aaret 1807 yderst fjendtlig stemt mod Freden i Tilsit. Aristokratiet havde endnu ikke forsonet sig med den af Revolutionen udsprungne Tingenes Tilstand. Keiserinde-Moderen, Maria Feodorovna, af Fødsel en würtembergsk Prindsesse, omgav sig med franske Emigranter: hendes Hof

var Midtpunktet for det engelske og det østerrigske Parti. Man dadlede ikke blot den bratte Opgivelse af de gamle Forbund, men ogsaa den delvise Gjenoprettelse af Arvefjenden, Polen. Spørgsmaalet om selve Hertugdømmet Varschov syntes dog at staae i anden Linie, men hvad man først og fremmest lagde Vægt paa, var Afhængigheden af Napoleon, hvorom hin Gjenoprettelse just vidnede. Forbudet mod den franske Prætendents, Ludvig den Attendes, Ophold i Mitau, og det Baghold, hvori Napoleon i Bayonne lokkede de spanske Bourbonner, forbittrede Lidenskaben endnu mere.

Savary, Napoleons Gesandt, følte Eftervirkningerne af denne Stemning i de russiske Kredse. Hans Valg til Gesandt var desuden ikke heldigt, eftersom han ansaaes for at have været mere eller mindre indviklet i Hertugen af Enghiens Affære. «Opinionen var i en saadan Grad Franskmændene imod,» fortæller Savary, «at man ikke vilde leie mig nogen Leilighed; min egen og Gesandtskabspersonalets Modtagelse i Samfundet stod i omvendt Forhold til Keiser Alexanders Naadesbevisninger. I de første sex Uger af mit Ophold her kunde jeg ikke faae en eneste Dør til at aabne sig for mig. Keiseren af Rusland bemærkede det Hele; han havde ønsket, at man var optraadt paa en anden Maade overfor mig. I samme Øieblik, jeg ankom til St. Petersborg, opsendtes der i Kirkerne offenlige Bønner mod os og især mod Keiser Napoleon.» Boghandlernes Butikker vare fulde af Smædeskrifter mod Frankrig, mod Napoleon, mod den franske Gesandt. «Den Uærbødighed, hvormed den russiske Ungdom vovede at omtale Czaren, overgik al Beskrivelse. En Tid lang var jeg bekymret for Følgerne, som slig Tøilesløshed kunde faae i et Land, i hvilket Paladsrevolutioner kun vare altfor almindelige.» Napoleons Gesandt troede endog at maatte meddele Keiser Alexander en Korrespondance, der nylig var bleven opsnappet, og hvori man skrev fra Preussen til Venner i det

Indre af Riget Sætninger som denne: «Have I da ikke mere nogen Pahlen, Subov eller Bennigsen?»

Den svenske Gesandt, Stedingk, indberettede ligeledes til Kong Gustav den Fjerde Adolf: «Misfornøielsen med Keiser Alexander bliver større og større, og man siger for Øieblikket Ting, der ere skrækkelige at høre. De Mænd, der ere Czaren hengivne, ere fortvivlede; men der findes ikke blandt dem Nogen, der vover at afhjælpe Ondet, og som har Mod til fuldstændig at afsløre for ham hele den med Situationen forbundne Fare. Ikke blot i private Samtaler, men endog ved offentlige Sammenkomster diskuterer man en Regjeringsforandring». Enkelte Gjenlyd af denne offentlige Misfornøielse naaede imidlertid Keiser Alexanders Øren. Admiral Mordvinov skrev til Keiseren: «Skjøndt de Berømmelsens Dage, i hvilke Rusland gav Loven, ere forbi, og skjøndt det har tabt de skjønne Forhaabninger, hvortil det havde hengivet sig i vor Ungdom, ere dog Ruslands Sønner rede til hellere at udgyde den sidste Blodsdraabe end til med Vanære at bøie sig for *hans* Kaarde, der ikke har Andet forud for dem, end at han har forstaaet at udnytte Svagheden, Forræderiet og Udygtigheden.» Historieskriveren Karamsin forberedte dengang til Keiseren sit Mindeskrift om det «gamle og nye Rusland».

Litteraturen har paa dette Tidspunkt i Almindelighed en meget udpræget antifransk Karakter. De nationale Tragedier af Kriukovski og Oserov, de patriotiske Oder af Schukovski, Krylovs Komedier og Fabler og Udtalelserne i den periodiske Presse, der repræsenteredes af Mænd som Glinka, Gretsch, Batiuschkov og Schischkov, — Alt aandede Had mod Napoleon og Afsky for det nye Frankrig, som Russerne, der havde været vante til at beundre og efterligne det gamle Frankrig i Versailles, betragtede med de franske Emigranters Øine. Den lidenskabeligste Gallofob paa dette Tidspunkt var Grev Rostoptschin. Han offent-

liggjorde i Aaret 1807 sin satiriske Novelle: «O Fransk-mændene»! og en Komedie, der bar Titlen: «Nyheder eller den levende Døde», hvori han heftigt angreb de yderliggaaende Tilhængere af Vesteuropas Moder. I: «Høit udtalte Tanker paa den røde Trappe» udbrød han (1807): «Skulle vi endnu længe vedblive at efterligne Abekattene? Naar der ankommer en Franskmand, som er undsluppen Galgen, rives man strax om ham. Og han, han er en ren Vindbeutel, han udgiver sig for en Fyrste eller Adelsmand, der har tabt sin Formue for sin Troskabs eller sin Tros Skyld, og i Virkeligheden er han ikke Andet end en Kammertjener eller Kræmmer eller en Handelsbetjent eller en afsat Præst, der af Frygt har forladt sit Fædreland. Hvad lærer man nu til Dags Børnene? At udtale Fransk godt, at sætte Fodspidserne udefter og at krølle Haaret. Kun den er aandrig, som en Franskmand holder for sin Landsmand. Hvorledes kunne de elske deres Fædreland, naar de ikke ere i Stand til at tale deres eget Sprog rigtigt? Er det ikke en Skam? I alle andre Lande lærer man Børnene Fransk, men kun fordi de skulle forstaae dette, og ikke fordi det skal træde i Stedet for deres Modersmaal». Rostoptschin fortsætter med bittre Angreb mod den franske Ærgjerrighed og med en Paakaldelse af Heltene fra Eylau: «Ære være Dig, seirrige, russiske Hær, der bærer Sværdet i Kristi Navn! Ære være vor Keiser og vor Moder Rusland! Held Eder, russiske Helte: Tolstoi, Koschin, Galitzin, Dokturov, Volkonski, Dolgoruki! Evig Fred i Himlen, med Dig, Du unge, tapre Galitzin! Triumfeer, Du russiske Rige! Menneskeslægtens Fjende viger tilbage for Dig; han kan ikke modstaae din uovervindelige Magt. Han er kommen som en rasende Løve, der troede at kunne sluge Alt; han flygter som en forsulten Ulv og skærer Tænder».

Med en Modsigelse, der forklares af hans Opdragelse, angriber Grev Rostoptschin netop i sin Korrespondance og

sine paa Fransk skrevne Værker Franskmændene paa den bittreste Maade. De russiske Adelsmænd, der vare opdragne af det attende Aarhundredes Franskmand, forbandede Frankrig paa Fransk. Miss Wilmot spottede 1805, i den aabenbare Hensigt at nedsætte begge Folk, over «Bjørnen Bruins Abekattestreger, naar den spøger med en Abe paa sine Skuldre. Midt under denne Tilegnelse af franske Skikke og Sædvaner og af det franske Sprog, er der noget barnagtig Dumt i at deklamere mod Bonaparte og Franskmændene, naar Russerne dog ikke kunne spise uden at have en fransk Kok, der laver Maden; naar de ikke kunne opdrage deres Børn uden Hjælp af Eventyrere, som de indforskrive fra Paris under Navn af «Précepteurs» og «Gouvernantes»; naar med eet Ord ethvert Spor af Mode, Luxus og Elegance laanes fra Frankrig. Hvilken Erketaabelighed!»

Saaledes var det russiske Samfund beskaffent efter Freden i Tilsit. Den Indignation, som Englændernes Overfald paa Danmark, Kjøbenhavns Bombardement og den dansk-norske Flaades Bortførelse (September 1807) vakte, havde kun et forbigaaende Omslag i den mod Frankrig uvillige Tænkemaade til Følge. Det saae et Øjeblik ud, som om Freden i Tilsit kun havde tre Tilhængere i Rusland: Keiser Alexander, Kansleren Rumanzov og Indenrigsministeren Speranski. Czaren skulde nu lide mere end een Skuffelse, idet alle hans Forbundsfælles Handlinger krænkede hans Overbevisninger. Efter Kongen af Sardinien og Kongen af Neapel blev Huset Braganza afsat ved et keiserligt Dekret. Napoleon dethroniserede dernæst Bourbonnerne i Spanien og bortførte senere Paven som Fange fra Rom. Rhinforbundet, der stadig voxede, udbredte sig tilsidst hinsides Elben, og fik, gjennem Mecklenburg og Lübeck, Fodfæste ved Østersøen. I Hertugdømmet Varschov, ved Veichselen, befæstede de indre Tilstande sig mere og mere. Tolstoi, der iøvrigt ikke be-

stræbte sig for at gjøre sig yndet i Paris; der kivedes med Marskal Ney, og stod i venskabeligt Forhold til Forstaden Saint-Germain, havde ikke kunnet hidføre nogen Formildelse i Kong Frederik Vilhelm den Tredies Skjæbne, og heller ikke havde han kunnet faae den lovede Rømning af de preussiske Stater sat igjennem. Kompensationerne for alle de af Rusland bragte Offre havde hidtil kun været tarvelige: det første Felttog mod Sverrig, i Finland, havde ikke haft et synderlig glimrende Udfald; Søkrigen med England ødelagde den russiske Handel; i Konstantinopel havde Napoleons Gesandt Guilleminot, hidført en Vaabenstilstand mellem Tyrkiet og Rusland, i Kraft af hvilken sidstnævnte Magt maatte rømme Donaufyrstendømmerne. Der var ikke mere Tale om Delingen af det osmanniske Rige, hvortil Udsigten havde udøvet en saa betagende Virkning paa Keiser Alexanders levende Fantasi.

Det berømte fransk-russiske Forbund var rystet i sin Grundvold. Napoleon, der befandt sig i en fortvivlet Krig med Spanien, og som saae Tegn til en ny Krig med Østerrig i den politiske Horizont, følte Nødvendigheden af at give sin Forbundsfælle nogen Opreisning. Sammenkomsten i Erfurt fandt da Sted (17. September—14. Oktober 1808). Keiser Alexander ankom, ledsaget af sin Broder Storfyrst Konstantin, Ministrene Tolstoi, Rumanzov og Speranski og af den franske Gesandt Caulaincourt. Keiser Napoleon medbragte Marskal Berthier, Diplomaterne Talleyrand, Champagny, Maret og den russiske Gesandt Tolstoi. Den franske Imperator var desuden i Erfurt omgiven af et eiendommeligt Hof, der bestod af hans Vasaller i Tydskland: Rhinforbundets Fyrst Primas, Kongerne af Sachsen, Baiern, Würtemberg og Westfalen, Storhertugerne af Baden, Hessen-Darmstadt, Oldenburg og Mecklenburg og Fyrsterne i Thüringen. Preussen var her repræsenteret af Prinds Vilhelm, der kom som Talsmand for sin kongelige Broders Interesser. Som Repræsentant for Østerrig mødte

Baron Vincent, der i sin Herres Navn skulde bringe de to Keisere en Hilsen. Med krænket Forfængelighed vare Russerne Vidne til den franske Keisers overlegne Stilling. «Det forekommer mig,» siger Nikolaus Turgeniev med lidenskabelig Overdrivelse, «at jeg saae mit Fædreland ydmyget i dets Herskers Personlighed. Man følte ikke Trang til at vide, hvad der dengang foregik i de europæiske Kabinetter; man saae med et eneste Øiekast, hvem der af de to Keisere var Herre i Erfurt og i Europa.» Napoleon havde ganske vist villet modtage Czaren i Erfurt, en Stad, som dengang var en fransk Besiddelse, og ganske vist var det især om ham, at dette Samfund af Konger trængte sig; men til dette ydre Apparat svarede i Virkeligheden en Overlegenhed i Magt. Napoleon forsømte Intet for at bringe den unge Keiser til at glemme Uligheden i deres gjensidige Stilling; men han kunde ikke forandre den Kjendsgjerning, at han havde været Seirherre ved Friedland.

Midt under Festerne, Banketterne, Ballerne, Theaterforestillingerne og Jagtpartierne underhandledes mellem de to Keisere og deres Ministre om alvorlige Interesser. Den 12te Oktober 1808 undertegnede Champagny og Rumanzov følgende Konvention, der skulde forblive hemmelig: 1) Keiserne af Frankrig og Rusland fornyede deres Forbund paa høitidelig Maade og forpligtede sig til i Fællesskab at føre Krig og slutte Fred; 2) de vilde gjensidig meddele hinanden de Forslag, som maatte blive dem forelagte; 3) de vilde øieblikkelig, offentlig og paa en saa iøinefaldende Maade som mulig stille England et høitideligt Fredsforslag for at vanskeliggjøre det britiske Kabinet et Afslag (dette Forslag antog Form af et til Kongen af England rettet Brev, underskrevet af begge Keiserne); 4) man maatte kun forhandle paa Grundlag af uti possidetis: Frankrig maatte kun samtykke i en Fred, der sikrede Rusland Besiddelsen af Finland, Valakiet og Moldau; Rus-

land maatte kun tiltræde en Fred, der garanterede Frankrig alle dets daværende Besiddelser og Josef Napoleon Spanien og Kolonierne; 5) Rusland skulde strax kunne gjøre Skridt overfor Tyrkiet til Erhvervelsen, ved krigerske eller fredelige Midler, af de to Donauprovinser; men de franske og russiske Befuldmægtigede skulde træffe en Overenskomst om det Sprog, der skulde føres, «for at det mellem Frankrig og Porten bestaaende Venskab ikke skulde blive udsat for Fare.» 6) Hvis Rusland ved Erhvervelsen af Donauprovinserne eller Frankrig som en Følge af de italienske og spanske Anliggender skulde blive udsat for et Brud med Østerrig, vilde de to Allierede føre en saadan Krig i Fællesskab. Talleyrand bragte Spørgsmaalet om et Ægteskab mellem Napoleon og en russisk Prindsesse paa Bane. Man forlangte Tilbagekaldelsen af Tolstoi, der i Paris afløstes af Fyrst Kurakin. Preussen opnaaede Eftergivelsen af tyve Millioner af sin Krigsskadeserstatning og Rømningen af sit Territorium mod, at det reducerede sin Hær til 42,000 Mand. Keiser Alexander garanterede Napoleon Freden paa Kontinentet under dennes Foretagender i Spanien, og Napoleon billigede Finlands og Donauprovindsernes Forening med Rusland. — Napoleon fulgte sin Gjæst et langt Stykke paa Vej mellem Erfurt og Weimar: de omfavnede hinanden endnu en Gang og skiltes derpaa. Det var sidste Gang de saae hinanden.

Det i Tilsit sluttede Forbund, der fik en ny Stadfæstelse i Erfurt, medførte snart for Rusland, der befandt sig i Krig med England og Sverrig, en Krig mod Østerrig. Endvidere vedvarede Fjendtlighederne mod Tyrkiet siden 1806 og mod Persien og Befolkningerne i Kaukasus lige siden Keiser Alexanders Thronbestigelse. Krigen mod England frembyder kun en enkelt mærkelig Begivenhed. Den russiske Flaade i Arkipelagus, der befaledes af Admiral Senjavin, seilede efter sin Tilbagekomst til Atlanterhavet ind i Tajo-Flodens Munding for der at søge et Tilflugtssted.

Men den blev af den engelske Admiral Cotton tvungen til Overgivelse og i Følge den saakaldte Konvention i Cintra, der undertegnedes af Junot, ført til England. Officererne og Besætningen bleve her behandlede med snild beregnet Courtoisie og paa Englands Bekostning strax befordret tilbage til Rusland. Fem Aar efter fik Rusland sine Skibe igen. Beslaglæggelsen af engelske Skibe vedvarede, og Rusland tiltraadte til en vis Grad Fastlandsspærringen.

Kongen af Sverrig, Gustav den Fjerde Adolf, led i mental Henseende af visse sygelige Dispositioner. Hans Forbittrelse mod Napoleon stod i Linie med hans Afmagt til at skade Imperatoren. Kongen saae i Napoleon en Illustration til det i Johannes Aabenbaring omtalte «Dyr». Han lod et Smædeskrift, hvis Titel var «Nætterne i Saint-Cloud», oversætte paa Svensk. Efter at han 1806 havde sluttet en Vaabenstilstand med Mortier, opsagde han den, da Underhandlingerne i Tilsit vare begyndte, hvorefter Franskmændene under Brune erobrede hele Forpommern. Den svenske Hær, der havde trukket sig tilbage til Rygen, fik Tilladelse til at indskibe sig. Kong Gustav var den Eneste i Europa, der bifaldt Englændernes Overfald paa Kjøbenhavn, og han feterede den engelske Admiral Gambier og General Cathcart i Helsingborg. Kong Frederik Vilhelm af Preussen havde han et Par Gange fornærmet personligt. Da den preussiske Monark havde modtaget Æreslegionens Storkors af Napoleon, havde Kong Gustav sendt ham den sorte Ørns Ordenstegn tilbage. Da Keiser Alexander, hans Svoger, havde gjort ham de første Meddelelser angaaende Freden med Frankrig og Antagelsen af Fastlandsspærringen, fik han paa en haanlig Maade St. Vladimirs-Ordenen tilbagesendt.

Den 8de Februar 1808 undertegnede Sverrig en Subsidietraktat med England. Derpaa overskrede 60,000 Russere under General Buxhøwden Kymene-Floden, der siden Keiserinde Elisabeths Tid i Finland havde dannet

Grændsen mellem Sverrig og Rusland. Der udstedtes en Proklamation til Finnerne, hvori disse opfordredes til ikke at modsætte sig deres Venner og Beskyttere og til at vælge Deputerede til den Landdag, Keiser Alexander vilde sammenkalde i Borgå. De spredte svenske Tropper bleve kastede tilbage mod Nord. Sveaborg, «Nordens Gibraltar», og Helsingfors kapitulerede, Åbo og Åland faldt i Russernes Hænder, og inden Udgangen af Oktober 1808 kunde Finland betragtes som erobret. Den svensk-finske Hær havde kæmpet med beundringsværdigt Heltemod, men Russerne vare dem altfor overlegne i numerisk Henseende, og Kong Gustav havde ved sin personlige Optræden bragt Forvirring i Krigsforetagenderne. I Løbet af Vinteren befæstede Russerne sig paa Ålandsøerne. To russiske Korpser skulde henholdsvis under Kommando af Bagration og Barclay de Tolly gaa over den af Is tillagte botniske Bugt, medens et tredie Korps under Schuvalov skulde over Torneå rykke ind i Sverig. Men da udbrød den 13de Marts 1809 en Militæropstand i Stockholm, hvis Hovedophavsmand var Oberstløitnant Georg Adlersparre. Uden at det kostede en Blodsdraabe blev Kong Gustav den Fjerde tagen til Fange paa Stockholm Slot og ført til Drottningholm, hvorfra han senere flyttedes til Gripsholm. Her frasagde han sig den 29de Marts uden noget Forbehold Kronen, hvorefter Stænderne erklærede ham og hans Efterkommere for stedse udelukkede fra den svenske Throne. Gustav den Fjerde førtes derefter med sin Dronning, den badenske Prindsesse Frederikke og sine Børn ud af Riget, hvorefter han en Aarrække flakkede om i Europa og døde 1837 i St. Gallen i Schweiz, hvor han havde opholdt sig under Navnet Oberst Gustavsson. Den afsatte Konges Onkel, Hertug Karl af Södermanland, besteg som Karl den Trettende Thronen. Han sluttede den 17de September 1809 Fred med Rusland i Frederikshamn, ved hvilken han afstod Finland indtil Torneå Elven. Da Kongen

var barnløs, valgtes 1810 Prins Kristian August af Augustenborg til Thronfølger, men han døde i Mai Maaned samme Aar af et Slagtilfælde. Derpaa kaarede Stænderne den 21de August 1810 Prinsen af Ponte-Corvo, den franske Marskal Bernadotte, til Thronfølger. Dette Valg var Napoleon lidet sympathetisk: han havde foretrukket Kongen af Danmark som Thronfølger, da den skandinaviske Union derved eventuelt vilde være bleven gjenoprettet. Det heldige Udfald af Krigen med Sverrig vakte kun liden Begeistring i St. Petersborg. «Stakkels Sverrig! Stakkels Svenskere!» sagde man. Finland, hvis Besiddelse saa længe havde været attraaet, havde i Russernes Øine næsten tabt sin Værdi: ogsaa det forekom dem at være en Gave fra Napoleon. Keiser Alexander havde i Følge sit Løfte allerede den 27de Marts 1809 sammenkaldt Finlands Stænder til en Landdag i Borgå. Efter at Keiseren her var bleven hyldet som Finlands Storfyrste, havde han udstedt en Forsikringsakt, hvori han stadfæstede Landets Religion og Grundlove.

I April 1809 havde Napoleon begyndt Krigen mod Østerrig (den 5te Koalitionskrig). Keiser Alexander, der i Følge Traktaten i Erfurt var forpligtet til at stille et Troppekontingent, havde gjort Alt for at forebygge denne Krig. Han havde underrettet Kabinettet i Wien om, at han var Napoleons Forbundsfælle, og han havde tilbudt, at han i Forening med ham vilde garantere de østerrigske Besiddelsers Integritet. Et russisk Korps paa 30,000 Mand, under Befaling af Prinds Sergius Galitzin, skulde i Forening med en af Storhertugdømmet Varschov stillet Styrke, under Generalerne Poniatovski og Dombrovski, operere mod den østerrigske Erkehertug Ferdinand. Men Russernes Krig mod Østerrig førtes kun for et Syns Skyld; de saae med Uvillie hen til deres polske Forbundsfæller og frygtede fremfor Alt for, at disse skulde faae heldig Fremgang i Galizien. Under hele Felttoget kom det kun til to Sammen-

stød mellem Russere og Østerrigere. I Fægtningen ved Ulanovka var der een Død og to Saarede, og den østerrigske Major sendte endog Fyrst Galitzin en Undskyldning, hvori han erklærede, at han havde troet at kæmpe mod Polakker. I Træfningen ved Podgarze, i Nærheden af Krakov, beløb Tabet sig til to Døde og samme Antal Saarede.

Mellem Russerne og Polakkerne fandt der stadig Rivninger Sted. Galitzin lod Østerrigerne, lige for sine Øine indtage Sandomir, og Poniatovski gjorde forgjæves Keiser Alexander opmærksom paa denne forræderiske Holdning! Derimod rykkede Russerne ind i Lemberg, efter at Polakkerne allerede havde bemægtiget sig Staden, idet de erklærede, at de vilde forhindre Aflæggelsen af en Troskabsed til Napoleon. I Krakov vare de polske og de russiske Tropper nær ved at komme i Kamp med hinanden. Polakkerne foruroligedes ved at se «Moskoviterne» i Galizien; Russerne tillagde Polakkerne alle Slags farlige Projekter. «Vore Forbundsfæller ængste mig mere end Østerrigerne,» skrev Galitzin til Czaren. Den russiske General beklagede sig over, at Poniatovski, efter at han havde antaget Titel af Kommandant for de «varschovske Tropper» eller for «Storarmeens niende Korps», anmassede sig Titlen «Kommandant for den polske Hær». «Der gives ikke nogen polsk Hær,» sagde Galitzin, «men kun en varschovsk Hær». «Det staar vel de Franskes Keiser frit for at give de Korpser, der staae under hans Befaling, Navn,» svarede Poniatovski.

Fyrst Galitzin indberettede, at Poniatovski forstærkede sin Hær med polske Soldater, der vare østerrigske Desertører, og med lithauiske Adelsmænd, der vare russiske Undersaatter. Paa Theatrene i de galiziske Byer opførtes Stykker, hvori man saae Kongen af Polen stige op af Graven, og Dyna og Dnieper betegnedes som Grændserne for det nye Polen. Galitzin tilraadede Alexander, at denne,

for at skille Polakkerne fra Franskmændene, skulde proklamere sig selv som Polens Gjenopretter. Czaren vægrede sig, idet han paaberaabte sig Polakkernes Ustadighed og Nødvendigheden af at bevare de lithauiske Provindser for enhver Smitte. — Ved de Forhandlinger, der gik forud for Freden i Wien, vilde Keiseren af Rusland ikke lade sig repræsentere. Han vilde nemlig ikke derigjennem give Fredsbestemmelserne en Stadfæstelse, men samtidig lod han rigtignok Østerrig forblive uden Støtte. Den habsburgske Keiserstat blev tvungen til at afstaae de illyriske Provindser og hele Galizien. Napoleon lagde den vestlige Del af sidstnævnte Land, med halvanden Million Indbyggere, til Storhertugdømmet Varschov, medens den østlige Del tilfaldt Rusland. Det var den 14de Oktober 1809, at Freden i Wien eller Schönbrunn blev sluttet. Rusland fik altsaa ved denne en Territorialudvidelse, men Keiser Alexander fandt den ikke tilstrækkelig til Opveielsen af den Fare, Polens Forøgelse medførte.

Krigen mod Tyrkiet havde allerede varet i flere Aar, Rusland havde 1804 foreslaaet Divanet en Alliance mod Frankrig; men samtidig havde det forlangt, at Sultanens Undersaatter af den orthodoxe Trosbekjendelse skulde stilles under den russiske Gesandts umiddelbare Beskyttelse. Selim den Tredie tilbageviste et Forslag, der truede selve hans Riges Integritet. Han forsøgte at nærme sig Frankrig; han udtalte sin Glæde over Napoleons Seire, og efter Slaget ved Austerlitz anerkjendte han, trods den russiske Gesandts, Italinskis, Bestræbelser i modsat Retning, Keisertitlen og sendte en overordentlig Afsending til Paris med Gaver. Efter Slaget ved Jena afreiste en tyrkisk Gesandt til Berlin for at knytte Alliancen med Franskmændenes «Padischa» fastere. Hospodarerne af Valakiet og Moldau, Ypsilanti og Morusi, der vare Rusland hengivne, bleve afsatte. Det var et Brud paa Betingelserne i Freden i Jassy, der var bleven afsluttet af Katharina den Anden.

Omtrent paa dette Tidspunkt begyndte den indre Forvirring i Serbien. Janitscharerne i dette Land vare ligesom Janitscharerne i Ægypten og Algier en urolig Milits. De undertrykte den kristne Befolkning og laa i Kamp med Paschaen af Belgrad. «Spahi'erne» eller det adelige Rytteri ændsede ikke engang Sultanens Autoritet. Det adlød kun sine Anførere «Dei'erne», der vare fire i Tallet. Selim den Tredie tillod «Rajas» at modsætte sig disse gjenstridige Undersaatter. Blandt de Kristne havde mange lært at bruge Vaaben under Katharina den Andens og Josef den Andens sidste Krig mod Tyrkerne: mange havde tjent i den russiske eller den østerrigske Hær. Da Mordet paa eller Henrettelsen af et Antal af deres «Knjæser» bragte dem i Raseri, reiste de sig sig mod Janitscharerne og Dei'erne, stillede Czerny Georg d. v. s. den sorte Georg, en rig Svinehandler, i Spidsen for sig og fordreve Muselmændene fra Belgrad og fra alle Fæstningerne, idet de gave sig Skin af, at de kun udførte Sultanens Befalinger. Da Selim den Tredie vilde bringe dem tilbage til Lydighed og forlangte, at de skulde udlevere Fæstningerne, brøde de med selve Sultanen og erklærede sig for uafhængige. De vilde være blevne knuste af Nabo-Paschaernes overlegne Stridskræfter, hvis Rusland ikke havde grebet til Vaaben 1806, hvad der fjernede de tyrkiske Tropper fra Serbiens Grændser. Keiser Alexander sendte Serberne et Hjælpekorps, under Befaling af Oberst Bala.

Den russiske Gesandt havde nedlagt Protest mod Ypsilantis og Morusis Afsættelse og mod Krænkelsen af Traktaten i Jassy. Den engelske Gesandt havde bevæget Divanet til at give efter (den 17de Oktober 1806), da den russiske General Michelson uden Krigserklæring overskred Grændsen, besatte Moldau med 35,000 Mand, indtog Khotin og Bender, holdt sit Indtog i Bukharest og rykkede frem mod Donau. Den engelske Gesandt tilbød sin Mægling, men man vilde ikke høre paa ham, og han forlod

Konstantinopel paa en Opsigt vækkende Maade. En engelsk Flaade under Admiral Duckworth seilede nu gjennem Dardanellerne, brændte de tyrkiske Skibe i Marmarahavet og viste sig ved Indseilingen til Bosporus. Men denne Demonstration strandede paa Sultan Selims Fasthed og de af den franske Gesandt Sebastiani trufne militære Forberedelser. Ingeniør- og Artillerioffícerer ilede til fra den franske Hær i Dalmatien. De engelske Skibe vendte pludselig om, og den tyrkiske Flaade, der nu seilede gjennem Dardanellerne, leverede den russiske Admiral Senjavin et Slag i Farvandene i Tenedos. Den blev slaaet. Kort Tid efter blev Sultan Selim den Tredie afsat under en Janistcharopstand (Mai 1807), hvad Napoleon benyttede som et Paaskud til i Tilsit at offre Tyrkiet.

Sebastianis Efterfølger, Guilleminot, havde modtaget Ordre til at støtte Russerne i Alt, «kun ikke officielt, men effektivt». Trods den ved hans Anstrængelser hidførte Vaabenstilstand vedbleve dog de russiske Tropper at holde Donaufyrstendømmerne besatte, og Forvaltningen af dem overdroges et af Russere og rumænske Bojarer sammensat Divan. Da Sultanen, efter Kongressen i Erfurt, havde vægret sig ved at gaae ind paa sit Riges Sønderlemmelse, begyndte Krigen igjen. Felttoget 1809 var nogenlunde heldigt: Russerne erobrede næsten alle Donaufæstningerne, men bleve slagne i Bulgarien af Storviziren. I Aaret 1810 gjenerobrede Feltmarskal Kamenskoi Bulgarien indtil Balkan og vandt en glimrende Seir ved Batyn i Nærheden af Ruschtschuk. Hans Efterfølger General Kutusov lokkede 1811 Storviziren over paa den venstre Donaubred og tilføiede ham et knusende Nederlag ved Slobozia. Udsigten til et Brud med Napoleon tvang nu den russiske Regjering til at trække fem Divisioner bort fra Donauhæren. En Kongres traadte 1812 sammen i Bukharest: Rusland gav Afkald paa Moldau og Valakiet, men beholdt Bessarabien, et rumænsk Land, med Fæstningerne Khotin og Bender;

Pruth og Nedre-Donau, ved hvilken Rusland erhvervede Ismail og Kilia, dannede Grændsen mellem de to Riger. Hospodarerne i Moldau og Valakiet skulde gjenindsættes, og Landenes gamle Privilegier stadfæstedes. Artikel 8 fastsatte en Amnesti til Fordel for Serberne, der skulde forblive Sultanens Undersaatter, men regjeres af Czerny Georg, ved hvis Side en «Skupschtina» eller Nationalforsamling stilledes. Tyrkiet tog ikke Del i Krigene 1812 og 1813, men benyttede Leiligheden til at krænke denne Artikel 8, opløse den serbiske Hær og gjenoprette den gamle Tingenes Orden. Czerny Georg og Størstedelen af de serbiske Voivoder flygtede over paa østerrigsk Territorium; andre bleve henrettede, men en enkelt forblev i Landet og forstod at skaffe sig Lydighed, ja endog at indgyde Tyrkerne Tillid: det var Milosch Obrenovitsch. Da den tyrkiske Undertrykkelse blev utaalelig. gav han Tegnet til en ny Opstand (1815), gjenerobrede sit Fædrelands Uafhængighed og bragte Porten til 1817 at gaae ind paa en Traktat, ved hvilken Serbiens Selvstændighed under Sultanens Scepter anerkjendtes. Serbien skulde regjeres af Milosch som arvelig Fyrste og af «Skupschtina», men de vigtigste Fæstninger skulde have tyrkisk Besætning. Denne Tingenes Orden bestod indtil 1867.

Samtidig med Krigen mod Tyrkiet var der 1806 udbrudt Fjendtligheder med Persien, der vilde gjenoprette sit Herredømme i Georgien, og med Stammerne i Kaukasus. Hist udmærkede sig især Fyrst Tizianov, Grev Gudovitsch, Tormassov og Kotliarevski. Tizianov havde 1803 ladet Czarinde-Moderen af Georgien, Maria, der ikke vilde anerkjende Lovligheden af Afstaaelsen fra sin ældste Søns Side til Keiser Poul den Første, føre til St. Petersborg. Han erobrede Schirvan, men blev paa forrædersk Vis dræbt under Bakus Mure af Khan Hussein-Kuli. Glasenop hævnede sig paa Schah Feth Ali, en af de Medskyldige i denne Forbrydelse, idet han fratog ham Derbent. Persien

søgte at komme de kaukasiske Stammer til Hjælp. Prinds Abbas-Mirza overskred Araxes med 20,000 Mand, men blev slaaet. Denne besværlige Krig trak ud indtil Aaret 1813. En Kamp af langt alvorligere Beskaffenhed lagde allerede Beslag paa Ruslands hele Opmærksomhed og paa alle dets Kræfter.

Storhertugdømmet Varschov. Aarsagerne til Krigen 1812.

Aarsagerne til Uenighed mellem Keiserne Alexander og Napoleon traadte, for hver Dag der gik, skarpere frem. De vigtigste vare: 1) Udvidelsen af Storhertugdømmet Varschov; 2) Napoleons Misfornøielse med Russernes Optræden under Felttoget 1809; 3) Opgivelsen af Planen om et russisk Ægteskab og Indgaaelsen af et østerrigsk; 4) Rivaliteten mellem de to Stater i Konstantinopel og ved Donau; 5) de napoleonske Annexioner 1810 i Nordtydskland; 6) Sammenstød i Anledning af Fastlandsspærringen; 7) den ved de gjensidige Rustninger fremkaldte Mistillid.

Ved Freden i Tilsit havde Napoleon oprettet Hertugdømmet Varschov, der bestod af preussiske Landsdele (Varschov, Posen, Bromberg) og havde en Befolkning af halvtredie Million Indbyggere. Ved Freden i Wien havde han forøget det med det vestlige Galizien (Krakov, Radom, Lublin, Sandomir), hvis Befolkning beløb sig til halvanden Million. Napoleon havde forbeholdt sig alle Midlerne til Gjenoprettelsen af Polen. Han havde ikke villet give Danzig til Nogen og erklæret den for en fri Stad; Østerrigs illyriske Provindser kunde i hans Hænder blive et Bytteobjekt mod Resten af Galizien, og Traktaten af 1812 med Keiser Frans skulde bringe denne Eventualitet til Udførelse. Det var ikke engang nødvendig at fratage Rusland, den tredie Delingsmagt, Provindser, thi Rusland besad dengang kun Lithauen og Hvide-Rusland, og disse ere som bekjendt ikke polske Provindser. Det var tilstrækkelig at tage det tilbage, han selv havde berøvet Preussen

og Østerrig og afstaaet til Keiser Alexander, nemlig: Bialystock og det østlige Galizien, og dette sidste er tilmed for en stor Del lille-russisk. Navnet Polen blev ikke officielt udtalt, men det existerede allerede i Virkeligheden. Det havde ganske vist en Fremmed til Souveræn, Kong Frederik August af Sachsen, men hans Forfædre havde hersket over Polen, og Patrioterne af den 3die Mai 1791 havde villet sikre Huset Sachsen Arvefølgen efter Kong Stanislaus August.

Forfatningen af 1807, der var affattet af en polsk Kommission og billiget af Napoleon, var næsten et Sidestykke til Forfatningen af den 3die Mai 1791. Napoleon havde tilraadet Kongen af Sachsen at fjerne de preussiske Embedsmænd og regjere Polen ved Polakker. Den udøvende Magt tilhørte Kongen, der ved sin Side havde et Raad af ansvarlige Ministre, med en Præsident i Spidsen. Den lovgivende Magt var delt mellem Kongen, Senatet og den lovgivende Forsamling. Senatet bestod af sex Biskopper, sex Voivoder og sex Kastellaner; den lovgivende Forsamling var sammensat af 60 Deputerede, der valgtes i Adelens Distrikter, og 40 Deputerede fra Stæderne: dens vigtigste Prærogativer bestode i Skattebevillingen og Lovenes Drøftelse. Efter det vestlige Galiziens Annexion, blev Repræsentationens Medlemstal forøget. Napoleon kunde rose sig af at have «opreist en Talerstol midt i de omliggende Gouvernementers tause Omraade» (Bignon). «Zamok», det gamle kongelige Slot, hvor Parlamentet holdt sine Møder, var det levende Midtpunkt for alle de endnu adsplittede Polakker. Napoleon havde givet Storhertugdømmet sin borgerlige Lovbog (code civil), der ikke var et Udtryk for Landets daværende sociale Tilstand, men paa Grundlag af hvilken denne kunde undergaae en Reform. Napoleon havde proklameret Livegenskabets Ophævelse, idet han dog forbeholdt de tidligere Herrer Besiddelsen af Jorden. I den Retning er den russiske Regjering nu til Dags gaaet frem

paa en mere radikal Maade. Napoleon havde alligevel skabt et Polen med et Parlament, et Polen, der indenfor sin Friheds Ramme havde større social Lighed end forhen.

Storhertugdømmet Varschovs Hær beløb sig efter 1807 til 30,000 Mand, efter Aaret 1809 talte den 50,000. I Spidsen for den stod Josef Poniatovski, den sidste polske Konges Brodersøn, den ædle Overvundne ved Zieleneck, Helten i mangt Napoleonsslag. Under ham tjente Dombrovski, Manden fra Felttoget 1799, Zajonczek, der havde kæmpet med Franskmændene i Ægypten og Chlopicki, den modige Anfører for det polske Korps i Spanien. De Følelser, som besjælede Hæren, afspeile sig levende i en «polsk Officers Erindringer» (Forfatteren er General Brandt). I et Land, hvor hver Bonde fødes som Rytter, var Kavalleriet stedse beundringsværdigt. Infanteriet havde gjort Fremskridt. Artilleriet var bleven organiseret af Franskmændene Bontemps og Pelletier. Fæstningerne Plock, Modlin, Thorn og Zamocz vare blevne udbedrede af Haxo og Alèx. Hæren, i hvilken den tidligere Livegne stod Side om Side med Adelsmanden, var en Lighedens Skole. De berømte «Veichsel-Legioner», som Napoleon misbrugte i sine ærgjerrige, personlige Øiemeds Tjeneste, indlagde sig uforgjængelig Hæder i Krigene mod Preussen, Østerrig og Rusland.

Storhertugdømmets Ministre: Konseilpræsidenten Stanislaus Potocki, Krigsministeren Josef Poniatovski, Justitsministeren Lubienski, Finansministeren Matuszevicz, Politiministeren Sobolevski o. s. v., vare retsindige og intelligente Mænd. Bignon, Napoleons Repræsentant, var Polen inderlig hengiven. Desværre blev han umiddelbart forinden den sidste afgjørende Krise afløst af Baron de Pradt, Erkebiskop af Mecheln, der ved sin tvetydige Optræden vakte Polakkernes Utilfredshed. Der var ganske vist Partier i Varschov. Czartoryski'erne forbeholdt sig i Tilfælde af, at der skulde indtræde en Ulykke, at tage deres Tilflugt til Keiser Alex-

anders Ædelmodighed. Men endnu i Aaret 1811, da Kanonerne i Varschov forkyndte Kongen af Roms Fødsel, troede man sig sikker under Frankrigs Protektorat. Ingensinde havde det livlige og aandrige polske Samfund været saa glimrende. Dog var Forøgelsen af den «varschovske» Hær, der ved Veichselen var ligesom Storarmeens Avantgarde, Gjenstand for Keiser Alexanders Bekymringer og for Russernes Vrede. De «blandede Undersaatter» d. v. s. Adelsmænd, som havde Jorde baade i Storhertugdømmet og i Lithauen og gik fra den ene Tjeneste til den anden, afgave Paaskud til stadige diplomatiske Rivninger. Keiser Alexander beklagede sig bittert over, at man ved denne saa lidet sikre Grændse af Lithauen fremmanede «Polens Spøgelse». — Napoleon havde ikke undladt at beklage sig overfor den russiske Gesandt Kurakin over den Maade, hvorpaa Russerne havde ført Felttoget i Galizien. «I have ikke bekjendt Farve,» sagde han. «Man har ikke en eneste Gang trukket Sabelen.»

Planen til et Ægteskab mellem Napoleon og Katharina Poulovna, Keiser Alexanders Søster, var stødt paa Hindringer af forskjellig Art. Keiserinde-Moderen, Maria Feodorovna af Würtemberg, var i Poul den Førstes Testamente, der var deponeret i Himmelfartskirken i Kreml, udrustet med uindskrænket Ret til at træffe Bestemmelse angaaende sine Døtres Ægteskab. Keiser Alexander følte sig ikke berettiget til at gjøre hende Indvendinger. Hun paakaldte nu den orthodoxe Kirkes Love, der ikke tillade Ægteskab med en fraskilt Mand og fik i Skyndsomhed Prindsessen gift med Prinds Georg af Oldenborg (den 30te April 1809). Da Napoleons første Ægteskab var ufrugtbart, kunde man desuden frygte for en ny Skilsmisse, og hertil kom som en yderligere Hindring Forskjellen i Troesbekjendelse. Storfyrstinde Katharina kunde ikke gaae over til Katholicismen, og Napoleon var utilbøielig til at se en russisk Præst og et russisk Kapel i Tuillerierne. Keiser

Alexander havde med alt Andet end Iver støttet Underhandlingerne om et Ægteskab, og han havde bragt et politisk Formaal i Forbindelse med disse, nemlig: et udtrykkeligt Løfte om, at Polen ikke vilde blive gjenoprettet. Napoleon tabte Taalmodigheden, og da Huset Habsburg syntes at imødekomme hans Ønsker, blev det østerrigske Ægteskab sluttet.

Denne ægteskabelige Forbindelse vakte Alexanders Bekymring og Uvillie. Et intimt Forbund mellem Frankrig og Østerrig var nemlig til Skade for Ruslands Hovedinteresser i Orienten og ved Donau. Talleyrand havde allerede i Aaret 1809 forelagt Napoleon et Projekt, i Følge hvilket Østerrig skulde holdes skadesløs ved Inkorporationen af de rumænske Fyrstendømmer Moldau og Valakiet og Tyrkiets slaviske Provindser, hvad der vilde være bleven en stadig Kilde til Stridigheder mellem Rusland og Østerrig. Naar Rusland fortrængtes fra Donau, vilde det blive tvunget til at vende sig mod Mellemasien, mod Hindostan, og det vilde derved komme til at staae i et fjendtligt Forhold til England. Enhver Spire til en eventuel Koalition mod det franske Keiserrige vilde saaledes være tilintetgjort. Samme Aar havde Hertugen af Friaul, Marskal Duroc, forelagt Napoleon en Memoire, hvori han udviklede, at en Alliance med Rusland stod i Strid med den franske Politiks Overleveringer. De franske Besiddelser i Italien og Dalmatien, hed det, truedes af Ruslands Agitationer i Serbien og Grækenland. Rusland optraadte kun som Preussens Beskytter, fordi det ved Leilighed gjorde Regning paa den preussiske Hær. Kabinettet i St. Petersborg begunstigede kun Planerne mod Spanien, fordi det haabede, at et Par hundredetusinde Franskmænd skulde omkomme paa den pyrenæiske Halvø. Det laa i det napoleonske Dynastis Interesse, at Rusland trængtes saa langt som mulig tilbage mod Øst. Polens Deling havde været en Skjændsel for det gamle bourbonske Dynasti, og Frankrigs Storhed og

Europas Sikkerhed krævede nødvendigvis Polens Gjenoprettelse. Det var Hovedindholdet af Duroc's Memoire, af hvilken Fyrst Kurakin havde forstaaet at skaffe sig en Afskrift, hvilken han havde sendt Keiser Alexander i Marts 1809, idet han samtidig havde betonet, «hvor farligt det var for Rusland at tillade Østerrigs Undergang.» Keiser Alexander mindedes under Felttoget 1809 Duroc's Memoire.

I Juli 1810 forenedes i Følge en fransk Senatsbeslutning hele Holland med det franske Rige, og paa samme Viis indlemmedes i December de tre Hansestæder Hamborg, Bremen og Lübeck, Hannover og Oldenborg i Keiserriget. Det var altsaa ikke en simpel Okkupation i det Øiemed at sikkre Fastlandsspærringen, men det var ligefrem en Annexion. I Følge den napoleonske Folkeret skulde altsaa herefter Senatsbeslutninger erstatte Traktater. Men hvor vilde disse Overgreb ende? Fristæderne Hamborg, Bremen og Lübeck, i hvis Existens som saadanne Verdenshandelen, især Ruslands Omsætning, var interesseret, vare blevne franske Pladser. Ved Besiddelsen af Lübeck tog det franske Keiserrige Fodfæste ved Østersøen, dette «Varegerhav», paa hvilket Russerne siden Peter den Stores Tid havde kæmpet med Skandinaverne om Herredømmet. Men Annexionen af Hertugdømmet Oldenborg krænkede dog især Keiser Alexander dybt, eftersom den hertugelige Familie gjennem Storfyrstinde Katharinas Ægteskab med Prinds Georg af Oldenborg var beslægtet med det russiske Dynasti. Denne Krænkelse af Ruslands Interesser og Keiserens Følelser forøgedes endnu ved den hensynsløse Optræden, Napoleon havde valgt. Man havde hverken spurgt Czaren til Raads eller givet ham nogensomhelst Underretning om, hvad der var i Vente. Keiser Alexander erfarede, ligesom den øvrige Verden først gjennem «Moniteur», at hin Erobring, midt under Freden, var fuldført. Fyrst Kurakin fik det Hverv at gjøre den franske Udenrigsminister Champagny, Hertug af Cadore, Forestillinger i den Anledning,

men Ministeren paaberaabte sig Nødvendigheden af den tagne Forholdsregel og forsikkrede, at Hertugen af Oldenborg vilde faae en Skadeserstatning. Den russiske Regjering sendte Kabinetterne en Rundskrivelse, hvori den protesterede imod Oldenborgs Annexion, idet den iøvrigt konstaterede Opretholdelsen af Forbundet med Napoleon. Den franske Imperator opbragtes saavel over Offentliggjørelsen af denne Rundskrivelse som over selve Protestens Motivering.

Hvad Fastlandsspærringen angik, saa led Rusland, skjøndt det overholdt den mindre strængt end Frankrig, dog haardt derunder. Handelen med England var standset. I Aaret 1801 havde adelige Godseiere i Rusland stiftet en Sammensværgelse, der gik ud paa Søvejens Aabning for Hamp, Korn og andre af Landets Naturfrembringelser. Rubelen, der i Aaret 1807 gjaldt 67 Kopeker, var 1810 sunket ned til 25 Kopeker. I December samme Aar udstedte Keiser Alexander en Ukas, der aabenbart i den Hensigt at hindre Udførslen af rede Penge, forbød Indførslen af Luxusgjenstande, fra hvilket Land de end kom, navnlig af Silketøier, Baand, Broderier, Broncesager og Porcellæn. Paa Vine blev der lagt en overordentlig høi Told, hvad der især ramte den franske Handel. Der blev udstedt Befaling til at brænde de proskriberede Varer. Napoleon blev forbittret og udbrød: «Jeg vilde foretrække en Ørefigen!»

Den russiske Gesandt i Paris, Fyrst Kurakin, der indsaae, at Napoleon ikke lod sig bevæge af noget Ræsonnement, tilraadede, at man skulde forsøge paa at intimidere ham ved store Rustninger. Det var dengang, at fem Divisioner kaldtes tilbage fra Donauhæren, og der foretoges en Udskrivning af fire Mand for hvert 500 Sjæle. Fæstningerne ved Dyna og ved Dnieper bleve satte i Stand. Men disse Rustninger fremkaldte lignende Forholdsregler fra Napoleons Side, og Situationen antog efterhaanden en

Karakter, der nødvendig maatte føre til et Brud. Hæren i Storhertugdømmet Varschov blev snart sat paa Krigsfod. Okkupationstropperne i det nordlige Tydskland bleve forstærkede. Napoleon kaldte Tropper, især de polske Regimenter, tilbage fra Spanien. Kongeriget Neapels Hær tiltraadte Marschen til det nordlige Italien, og Kongeriget Italiens Hær dirigeredes til Baiern. I hele den storartede militære Organisation, der betegnedes som Storarmeen og strakte sig over hele Kontinentet lige fra Madrid til Danzig, yttrede der sig en almindelig Bevægelse fra Vest mod Øst. De Besværinger, de to Keisere gjensidig fremførte mod hinanden, drøftedes i meget animerede Samtaler, som Napoleon havde først med den russiske Gesandt, Fyrst Kurakin, dernæst med Generaladjudanten Tschernischev, Keiser Alexanders overordentlige Afsending. Napoleon modtog Tschernischev med Velvillie, kneb ham endog i Øret, men diskuterede paa lidenskabelig Viis alle Spørgsmaal angaaende Polen, Donaufyrstendømmerne, Oldenborg, Fastlandsspærringen, den i December udstedte Ukas og Keiser Alexanders truende Rustninger. Napoleon afviste Forslaget om, at Danzig skulde gives Hertugen af Oldenborg i Erstatning. Tschernischevs Sendelse forblev resultatløs; han blev endog kompromitteret i en meget alvorlig Affære. En Embedsmand i Krigsministeriet blev nemlig skudt, fordi han havde ladet sig bestikke og udleveret ham Styrkelisterne over Storarmeen. Det var paa dette Tidspunkt, at Napoleon gav Befaling til Offentliggjørelsen i Bladene af en Række Artikler, hvori paavistes, at «Europa nødvendigvis var i Færd med at blive et Bytte for Rusland», og i hvilke der taltes om en «Invasion, som man maatte tilbagevise, om et Universalherredømme, der burde tilintetgjøres». Det var dengang, at Lesur udgav den berømte Bog, der bar Titlen: «Den russiske Magts Fremskridt», og deri offentliggjordes for første Gang det apo-

kryfe Aktstykke, der kjendes under Navnet: «Peter den Stores Testamente».

Napoleon kaldte Caulaincourt tilbage fra St. Petersborg, da han fandt ham altfor «russisk», og da den Rolle, han skulde spille, kun lidet stemte overens med hans forsonlige Temperament. Han efterfulgtes af General Lauriston, der ikke formaaede at vinde Keiser Alexanders Fortrolighed. Alt tydede paa, at Krigen var uundgaaelig: saavel Keiser Alexander som Napoleon underhandlede nu kun for at vinde Tid og for at tilendebringe Forberedelserne. Det stod klart for Alle, at Forbundet mellem Frankrig og Rusland havde ophørt at existere. Ved Kong Murats Hof i Neapel duellerede den russiske Gesandt Dolgoruki med den franske Gesandt Durant. Speranski, Frankrigs Ven, faldt pludselig i Unaade hos Czaren. Denne kaldte Friherre v. Stein, den store tydske Patriot og tidligere preussiske Minister til St. Petersborg; men Stein var forhadt af Napoleon og var 1808 bleven afskediget paa Imperatorens Befaling og havde maattet gaae i Landflygtighed til Østerrig. Czaren sluttede ilsomt Fred med Tyrkiet. Han underhandlede med Sverrig om et Forbund, med England om en Subsidietraktat. Napoleon sluttede paa sin Side Konventioner med Preussen og Østerrig, der henholdsvis forpligtede sig til at stille 20,000 Mand og 30,000 Mand til det paatænkte Tog. Sverrig og Tyrkiet vilde have været paalideligere Forbundsfæller, men Traktaterne i Tilsit og Erfurt havde fjernet dem fra Frankrig. Sverrig havde, ligesom Rusland lidt under Fastlandsspærringen. Kronprinds Karl Johan kunde desuden ikke tilgive Napoleon, at denne havde nægtet ham Besiddelsen af Norge og havde besat Svensk-Pommern med Tropper. Den 9de Mai 1812 forlod Napoleon Paris for at begive sig til Dresden, Midtpunktet for hans Hær. Gesandterne Kurakin og Lauriston forlangte deres Passer.

Felttoget i Rusland 1812.

Napoleon, der bød over de militære Hjælpekilder i Frankrig, som dengang talte 130 Departementer, og desuden havde til sin Raadighed Troppekontingenterne fra de italienske Riger, Rhinforbundet og Storhertugdømmet Varschov, kunde stille en mægtig Styrke paa Benene, hvortil kom Hjælpekorpserne fra Preussen og Østerrig. Den 1ste Juni beløb Storarmeen sig til 678,000 Mand, hvoraf 356,000 vare Franskmænd og 322,000 Fremmede. Indbefattet Reserverne, talte Storarmeen rundt 1,110,000 Mand. Den bestod af Belgere, Hollændere, Hannoveranere, Hanseater, Piemontesere og Romere, der dengang alle i Forening betegnedes som Franskmænd, og til disse sluttede sig den italienske og den neapolitanske Hær og spanske Regimenter; den indbefattede Tropper fra de forskjellige Dele af Tydskland: «Badensere, Würtembergere, Hesser og Westfalere, Soldater fra Storhertugdømmerne Berg og Frankfurt, Sachsere, Thüringer og Mecklenburgere. I Spidsen for Storarmeen stod foruden Napoleons Marskaller Vicekonge Eugen af Italien, Kong Joakim Murat af Neapel, Kong Jérôme af Westfalen og Prindser fra næsten alle Europas regjerende Huse. Alene Polakkerne havde i denne Krig, der mindede dem om Krigen 1612, 60,000 Mand under Fanerne. Foruden disse førtes andre slaviske Stammer, saasom Kärnther, Dalmater og Kroater fra de «illyriske Provindser», frem til Angreb mod det store slaviske Rige. Det var «de tyve Nationers Hær», som Russerne kalde den den Dag i Dag. Napoleon dirigerede alle Vestens Folk mod Øst; det var en Bevægelse, der lignede de store Folkevandringer; det var ligesom en uhyre Menneskelavine, der rullede frem mod Rusland.

Da Storarmeen forberedte sig til at gaae over Niemen, var den fordelt paa følgende Maade: til Venstre foran Tilsit stod Macdonald med 10,000 Franskmænd og 20,000

Preussere under General York v. Wartenburg; foran Kovno Napoleon med Korpserne Davoust, Oudinot og Ney, Garden under Bessières og det store Reservekavalleri under Murat: i det Hele 180,000 Mand; foran Pilona Vicekong Eugen med 50,000 Italienere og Bairere; foran Grodno Jérôme Bonaparte med 60,000 Polakker, Westfaler og Sachsere. Hertil 30,000 Østerrigere i Galizien under Schwarzenberg, der førte Kampen mod Russerne ligesaa kraftløs, som disse havde ført den 1809 mod Østerrigerne. Victor bevogtede Veichsel og Oder med 30,000 Mand, Augereau Elben med 50,000 Mand. Naar man seer bort fra Korpserne under Macdonald, Schwarzenberg, Victor og Augereau, var det med omtrent 290,000 Mand, hvoraf over Halvdelen vare Franskmænd, at Napoleon overskred Niemen for at trænge ind i Hjertet af Rusland.

Keiser Alexander havde ved Niemen samlet 90,000 Mand, der kommanderedes af Bagration; ved Bug, en Biflod til Veichsel, 60,000 Mand under Befaling af Barclay de Tolly; disse Korpser kaldtes henholdsvis Nordhæren og Sydhæren. Paa yderste Høire stod Wittgenstein næsten under hele Felttoget med 30,000 Mand, overfor Macdonald; paa yderste venstre Fløi skulde Tormassov med 40,000 Mand engagere Østerrigerne under Schwarzenberg. Da dette Korps senere forstærkedes med 50,000 Mand, der kom tilbage fra Donau, blev det farligt og truede alvorlig under Admiral Tschitschakov Franskmændenes Tilbagetog. Bag alle disse Stridskræfter stod en Reserve paa omtrent 80,000 Mand Kosakker og Milits(opoltschenie). Kun nogle Afdelinger af Militsen, brave Bønder med langt Skjæg, kom til at deltage i Felttoget; men de 612,000 Mand, Militsen skulde tælle, fandtes kun paa Papiret. Faktisk kunde Keiseren af Rusland i Begyndelsen kun stille de 150,000 Mand, under Bagration og Barclay de Tolly, mod de 290,000 Mand, som Napoleon havde forenet under sin personlige Kommando. Man gjorde i Rusland Regning

paa Nationens Offervillighed. «Gid Fjenden,» hed det i Czarens Proklamation, «maa finde i hver Adelsmand en Poscharski, i hver Geistlig en Palitzin, i hver Borger en Minin! Reiser Eder alle! Naar I have Korset i Hjertet og Vaabnene i Hænderne, vil ingen menneskelig Magt være Eder overlegen».

I Begyndelsen af Felttoget var Keiser Alexanders Hovedkvarter i Vilna. Foruden sine Generaler havde han der sin Broder Storfyrst Konstantin og Ministrene Araktschejev, Balaschev, Kotschubei og Volkonski. I det keiserlige Hovedkvarter fandtes Flygtninge fra alle Lande: Tydskere som Friherre v. Stein og Generalerne Wolzogen og Pfuhl, Piemonteseren Michaux, Svenskeren Gustav Mourits Armfelt og Italieneren Paulucci. Man raadslog og diskuterede der meget ivrigt. At angribe Napoleon vilde være det Samme som at skaffe ham den Leilighed, han søgte; at trække sig tilbage til det Indre af Riget, ladende Landet øde bag sig, hvad Barclay havde tilraadet 1807, syntes haardt og ydmygende. Man besluttede at gaae en Mellemvei ved at antage Pfuhls Projekt, der gik ud paa at anlægge en forskandset Leir ved Drissa og gjøre et russisk Torres-Vedras deraf. Begivenhederne paa den pyrenæiske Halvø stode Alle for Tanken: Pfuhl vilde efterligne Wellington ved Torres-Vedras, Andre foreslog en Guerillakrig «som i Spanien». Da Efterretningen om Storarmeens Overgang over Niemen indtraf, maatte Barclay og Bagration henholdsvis trække sig tilbage til Dyna og Dnieper.

Napoleon holdt sit Indtog i Vilna, Lithaueren Gedimins gamle Hovedstad. — Han havde sagt i sin Proklamation: «Den anden polske Krig er begyndt!» Landdagen i Varschov havde erklæret Kongeriget Polen for gjenoprettet og sendt en Deputation til Vilna for at forlange Lithauens Annexion og Keiserens Beskyttelse. Man vil forstaae, at den lithauiske Adel trængte sig med Iver omkring Napoleon. Den polske Landdags Beslutning blev høitidelig tiltraadt af

Lithauerne. «Denne Ceremoni fandt Sted i Domkirken i Vilna,» fortæller Hertugen af Fezensac, «hvor hele Adelen havde forsamlet sig: man saae der Mænd iførte den gamle polske Dragt, og Kvinder smykkede med røde og violette Baand, de nationale Farver.» Hvad de egentlige Polakker angik, saa vare de opfyldte af den største Begeistring, skjøndt Napoleon, ved at fordele dem mellem forskjellige Korpser, havde gjort en Hær paa 60,000 Mand usynlig; med straalende Forhaabninger saae de Fremtiden i Møde. Det Værk, der var begyndt i Tilsit paa Preussens Bekostning og fortsat i Wien paa Østerrigs, skulde nu fuldføres paa Ruslands Bekostning. Endelig var da den Gjenopreisning kommen, som Frankrig i Løbet af atten Aar havde forberedt for Dombrovskis trofaste Legioner! Det var den glimrende Løn, som den store Keiser nu vilde betale sine gamle, fyrige Krigere fra Veichselen! «De unge Officerer,» fortæller Brandt, «havde fattet Tillid til Napoleons Stjerne. Vore gamle Kolleger kunne spotte, saa meget de ville, over vor Enthusiasme og kalde os Rasende og Besatte: vi drømte kun om Slag og Seire; vi frygtede kun een Ting, en altfor stor Ivrighed fra Ruslands Side til at slutte Fred. Vi havde i vore Rækker talrige Efterkommere af Lithauere, som hundrede Aar før havde kæmpet under Karl den Tolvtes Faner: Radzivill'erne, Sapieha'erne, Tysenhaus'erne og Khodsko'erne». Alligevel maatte de Pradts Udygtighed i Varschov og derpaa Napoleons temmelig reserverede Svar i Vilna vække nogen Betænkelighed*. I Lithauen kunde

* «Hvis jeg havde regjeret under Polens Delinger,» svarede Napoleon Deputationen fra Varschov, vilde jeg have bevæbnet alle mine Folk for at komme Eder til Hjælp. Jeg skjænker Alt, hvad I have gjort, mit Bifald, og jeg billiger de Bestræbelser, som I ville gjøre. Alt, hvad jeg kan udrette for at støtte Eders Beslutninger, vil jeg ikke undlade at gjøre. Men jeg har garanteret Keiseren af Østerrig hans Staters Integritet. Gid Lithauen, Samogitien, Volhynien, Ukraine og Podolien maa være besjælede af den samme Aand, som jeg har forefundet i Storpolen, og Forsynet vil krone Eders hellige Sag med et heldigt Udfald.»

Bevægelsen ikke være sand national, eftersom Befolkningen ikke var polsk. Derpaa traf Napoleon kun halve Forholdsregler, hvad enten det nu var for at skaane Østerrig, eller for ikke at gjøre enhver Fred med Rusland umulig, eller af Frygt for at gjøre Polen altfor stærk. Han gav Lithauen en fra Polen adskilt Forvaltning og sammenkaldte en Kommission, der vedtog Oprettelsen af en lithauisk Hær, bestaaende af fire Infanteriregimenter og fem Kavalleriregimenter. Napoleon gav 400,000 Francs som Bidrag til deres Udrustning. En Nationalgarde, der var til Fods i Stæderne, til Hest paa Landet, skulde vaage over Konvoiernes Sikkerhed og være det franske Gendarmeri behjælpelig med Disciplinens Opretholdelse.

Et sidste Forsøg paa Fredens Bevarelse var strandet. For at vinde Tid havde Keiser Alexander sendt Balaschev til Vilna. Napoleon foreslog to uantagelige Betingelser: Lithauens Afstaaelse og en Krigserklæring mod England. Hvis Napoleon i Stedet for at trænge dybere ind i Rusland, havde indskrænket sig til at forsvare det gamle Fyrstendømme Lithauen, vilde ingen menneskelig Magt have kunnet hindre Gjenoprettelsen af den polsk-lithauiske Stat i dens tidligere Omfang. Frankrigs og Europas Skjæbne vilde da have været en anden.

Veien fra Vilna til Moskov gaaer gjennem et Slags naturlig Aabning, der skyldes Floderne Dynas og Dniepers Løb, idet de begge danne Vinkler henholdsvis i Nærheden af Vitebsk og Orscha og derved ikke komme til at spærre Veien for den fremtrængende Erobrer. Nu laa her ganske vist den tidligere omtalte forskandsede Leir ved Drissa, den lærde Pfuhls Torres-Vedras, men Leirens Beliggenhed var saa uheldig valgt, eftersom den i Tilfælde af et Tilbagetog kun havde Dyna Floden med fire Broer i Ryggen, og den var saa let at omgaae ved en Bevægelse fra Vitebsk, at man besluttede at forlade den. Nu opstod der i Hæren en hæftig Forbittrelse mod Pfuhl, mod Tydskerne, mod

Splittelsen i Overkommandoen. Czaren syntes at være overflødig ved Hæren: man mindedes Austerlitz. De russiske Adelsmænd vare fast besluttede paa at fjerne ham. Araktschejev og Politiministeren Balaschev forestillede ham ærbødigt, at hans Nærværelse vilde være nyttigere i Smolensk, Moskov eller St. Petersborg, hvor han kunde sammenkalde Rigsstænderne, forlange Offre af Mandskab og Penge og vedligeholde den patriotiske Begeistring. Fra nu af befalede Barclay og Bagration selv deres Hære.

Napoleon frygtede for at trænge dybt ind i det Indre; han havde ønsket, at han havde kunnet levere en eller anden glimrende Kamp ikke langt fra den lithauiske Grændse og tilintetgjøre en af de to russiske Hære. De uhyre Vidder, de slette Veie, Misforstaaelser af forskjellig Art og Hærens tiltagende Opløsning bragte alle hans Bevægelser til at mislykkes. Barclay de Tolly trak sig, efter at han havde leveret Fægtningerne ved Ostrovno og Vitebsk tilbage til Smolensk, hvor Bagration forenede sig med ham, efter at han havde kæmpet ved Mohilev og Orscha. Der holdt de to russiske Generaler Krigsraad. Deres Tropper vare forbittrede over denne stadige Tilbagevigen. Barclay, der var en dygtig Taktiker, en klar og methodisk Aand, en kold, modig Mand, kunde ikke komme til Forstaaelse med den fyrige, opbrusende Bagration, der var en Discipel af Suvarov. Den ene stemte stedse for Tilbagetog, eftersom den russiske Hær stadig vilde blive stærkere og den franske Hær bestandig svagere, efterhaanden som man trængte længere frem i det Indre. Bagration tog derimod stedse Ordet for Offensiven, selv om denne var forbunden med mange Farer. Hæren stod paa Bagrations Side: Barclay, der var mistænkt paa Grund af sin tydske Oprindelse, han var fra Livland, blev næsten Gjenstand for Forhaanelse. Han samtykkede i en offensiv Bevægelse mod Kong Joakim Murat af Neapel og leverede denne ved Krasnoje en blodig Fægtning (den 14. August). Den 16de,

17de og 18de August fandt et forbittret Slag Sted ved Smolensk, der blev stukket i Brand af Russerne. De Faldnes Tal ansloges til 20,000. Barclay trak sig længere tilbage og drog Bagration med sig. Denne sidste leverede paa sit Tilbagetog Marskal Ney et Slag ved Valutina: det var et Eylau i lille Stil, Tabet beløb sig for begge Hære i det Hele til 15,000 Mand. Napoleon mærkede, «at man vilde drage ham ind i Ruslands Indre». Russerne trak sig tilbage, afbrændende Alt bag sig. Selve Bønderne sagde til Soldaterne: «Siig os blot, naar Øieblikket er kommet, og vi ville stikke Ild paa vore «ispa'er». Smolensk havde opholdt Franskmændene i tre Dage: Russerne forbausedes over, at den gamle Fæstning, der havde udholdt saa mange langvarige Beleiringer i det sextende og syttende Aarhundrede, kun havde modstaaet Napoleon i tre Dage. Storarmeen smeltede synlig sammen. Fra Niemen indtil Vilna havde den, uden at den endnu havde seet Fjenden, tabt 50,000 Mand i Syge, Desertører og Efternølere; fra Vilna til Mohilev steg Tabene stadig. Ney var fra 36,000 Mand reduceret til 22,000; Oudinot fra 38,000 til 23,000; Murat fra 22,000 til 14,000; Bairerne, der var haardt medtagne af Blodgang, fra 27,000 til 13,000; den italienske Division Pina fra 11,000 til 5,000; den italienske Garde, Westfalerne, Polakkerne, Sachserne og Kroaterne havde ikke lidt mindre. Efternølernes farlige Sværme overfyldte alle Veiene, plyndrede Konvoier og Magasiner, ødelagde med væbnet Haand Landsbyer og Flækker og forgreb sig endog paa enkelte Officerer. Sværmen havde paa Toget gjennem Lithauen udtæret Landet. I Minsk vare Kyradserer, medens der blev sunget et Tedeum for Lithauens Befrielse, trængte ind i Magasinerne. Under denne agressive Fremrykning havde man allerede kunnet forudse Tilbagetogets skrækkelige Ulykker. Napoleon gjorde, hvad han kunde, for at udfylde de allerede saa følelige Lakuner. Han befalede Victors Hær at rykke frem til Lithauen, Augereau

at gaae over Elben og Oder, og hundrede Kohorter af Nationalgarden at holde sig rede til at overskride Rhinen. Mod Nord kastede Macdonald Wittgenstein tilbage, indtog efter et Slag Polozk (den 18de August), besatte Dünaburg, truede Riga med Cernering og foruroligede St. Petersborg. Mod Syd vandt Tormassov nogle Fordele over Reynier og Schwarzenberg.

I den russiske Hær blev Uvillien over Tilbagetogsbevægelsen stedse stærkere og stærkere; bestandig trak man sig tilbage, først til Dorogobusch, derpaa til Viæsma; man begyndte at knurre lige saa meget mod Bagration som mod Barclay. Nu forenede Keiser Alexander begge Hære under Kutusovs Overbefaling. Til Fordel for Kutusov talte Erindringen om Amstetten, Krems og Dürrenstein; det var ikke ham, man kunde regne Austerlitz til Last. Kutusov var en ægte Russer af det gode, gamle Slags; han var ligegyldig og tilsyneladende træg, men meget forstandig og overordentlig patriotisk. Ingen kjendte bedre end han den russiske Soldat og den nationale Karakter. Det var iøvrigt nødvendigt, at de hendøende Forhaabninger vaktes til nyt Liv. Hans Udnævnelse fremkaldte almindelig Begeistring: i Hæren udbredtes strax Rygtet om, at «Kutusov var kommen for at slaae Franskmændene». Lykkelige Slagord bragte hans Popularitet til at stige til Højdepunktet. Under en Mønstring af Regimenterne udbrød han: «Hvorledes kan man tænke paa Tilbagetog med saadanne forsorne Karle»? Alligevel gav han Befaling til en yderligere tilbagegaaende Bevægelse, men «man følte, at man trods Tilbagetoget alligevel marscherede mod Franskmændene». Man trak sig tilbage, men for at forstærke sig, for at oppebie de Tropper, som Miloradovitsch rykkede frem med, for at afvente Kosakkerne, som Platov havde samlet ved Don, denne skjæggede Milits, der havde reist sig paa Czarens Raab og endelig for at oppebie den be-

rømte «Druschina fra Moskov», som Gouvernøren Rostoptschin, havde lovet.

Kutusov gjorde Holdt ved Borodino. Han havde dengang 72,000 Infanterister, 18,000 Mand regulært Kavalleri, 7,000 Kosakker, 10,000 Mand Milits (opoltschenie) og et Artilleri paa 640 Kanoner, der betjentes af 14,000 Artillerister og Pionerer: ialt 121,000 Mand. Napoleon havde kun kunnet samle 86,000 Infanterister, 28,000 Kavallerister og et Artilleri paa 587 Kanoner med en Betjening af 16,000 Artillerister og Pionerer. De to Hære havde altsaa omtrent samme effektive Styrke; men Napoleons Hær var dog, skjøndt den havde lidt under den lange Marsch paa henved halvtredietusinde Kilometer, den beundringsværdigste i den nyere Tid. Den 5te September havde Franskmændene erobret den schevardinskiske Skandse. Den 7de September fandt det store Slag Sted, hvilket Russerne kalde Slaget ved Borodino, medens det i Napoleons Beretninger betegnes som Slaget ved Moskva, skjøndt Moskva Floden flyder temmelig fjernt fra Valpladsen.

Den russiske Hærs høire Fløi støttede sig til Landsbyen Borodino ved Kolotscha. Centrum stod ved det røde Bjærg, paa hvilket den af Franskmændene saakaldte «store Redoute», hvilken Russerne betegnede som Batteriet Rajevski, hævede sig, og hvor der nu er opreist en Mindestøtte. Den venstre Fløi dækkedes af Bagrations tre smaa Redouter eller «Flecher», der laa paa det Sted, hvor der senere opførtes et Kloster af Madame Tutschkov. Mellem det røde Bjærg og Bagrations Flecher strakte sig Semenovskojes Dalføre med Landsbyen af samme Navn. Under Slaget holdt Napoleon i Nærheden af den schevardinskiske Skandse, Kutusov ved Landsbyen Gorki. Til Høire befalede Barclay de Tolly; han lod Borodino og Gorki henholdsvis besætte af Miloradovitsch og Dokturov. Til Venstre førte Bagration Kommandoen: han lod Rajevski besætte det røde Bjærg og Semenovskoje, medens Borosdin

holdt de tre «Flecher» besatte. Militsen (opoltschenie) stod i Udkanterne af Skovene ved Ustitza. Napoleon havde opstillet Italienerne og Bairerne, under Eugen, overfor Borodino og den store Skandse. Ney stod med Junot og Würtembergerne overfor de tre «Flecher». Davoust skulde med Polakkerne og Sachserne, og Murat med sit talrige Rytteri omgaae Russernes venstre Fløi; paa yderste høire Fløi skulde Poniatovski rense Skovene ved Ustitza. Længere tilbage dannede Divisionen Friant og Garden en anselig Reserve.

Dagen før Slaget herskede der dyb Tavshed i Russernes Leir. Den religiøse Iver og den patriotiske Begeistring opflammede deres Hjærter; de tilbragte Natten med at skrifte og modtage den hellige Nadver; de iførte sig hvide Skjorter som til et Bryllup. Om Morgenen bleve 100,000 Mand knælende velsignede og bestænkede med Vievand af Præsterne; det undergjørende Madonnabillede fra Vladimir blev baaren forbi Troppernes Front, medens der lød Suk og herskede Begeistring; en Ørn svævede over Hovedet paa Kutusov, og et mægtigt Hurra hilste dette lykkelige Forvarsel. Slaget begyndte med en uhyre Kanonild af 1200 Kanoner, hvilken man hørte i hundrede Kilometers Omkreds. Lige i Begyndelsen indtoge Franskmændene, under et uimodstaaelig fyrigt Angreb, Borodino paa den ene Side, «Flecherne» paa den anden Side. Ney og Murat overskrede Semenovskojes Dalføre og sprængte næsten den russiske Hær fra hinanden i to Dele. Klokken ti om Formiddagen syntes Slaget vundet. Men Napoleon vilde ikke fastholde dette første Held ved at lade sin Reserve gribe ind, og de russiske Generaler fik da Tid til at føre friske Tropper ind i Linien. De toge den «store Redoute» igjen, og Kosakken Platov trængte endog frem i Ryggen af det italienske Korps; en haardnakket Kamp udspandt sig om de tre «Flecher». Napoleon lod endelig Forstærkningerne rykke frem; Murats Kavalleri

feiede paany Fjenderne bort fra Dalføret; Caulaincourts Kyradserer faldt den «store Redoute» i Ryggen og kastede sig som en Orkan over den, medens Vicekong Eugèn af Italien klatrede opad Brystværnene. Russerne tabte igjen «Flecherne». Nu gav Kutusov Befaling til Tilbagetog og samlede sine Tropper i Retningen af Psarevo. Overfor disse Fortvivlede vilde Napoleon ikke sætte sine sidste Reserver paa Spil, «ikke lade sin Garde tilintetgjøre». Han nøiedes med, indtil Nattens Frembrud, at vedligeholde en stærk Artilleriild mod dem. Franskmændene havde tabt 30,000 Mand, Russerne 40,000 Mand; paa de førstnævntes Side var 49 Generaler og 37 Oberster dræbte eller saarede, det tilsvarende Tab paa Russernes Side var næsten ligesaa stort. Bagration, Kutaisov og begge Tutschkov'erne vare blandt de Faldne. Napoleon holdt endnu 100,000 Mand samlede under sin Haand, Kutusov kun 50,000; men Napoleons Tab vare uoprettelige i denne Afstand; Storarmeen fik den Skjæbne, at den ikke mere vandt nogen fordelagtig Seir. Romanforfatteren Tolstoi anvender Udtrykket: «Dyret var dødeligt saaret». «Napoleon,» siger Polakken Brandt, «havde haft Heldet med sig, men for hvilken Pris! Den «store Redoute» og dens Omgivelser frembøde et rædselsfuldt Skue, der overgik Alt, hvad man kunde forestille sig. Adgangene, Gravene og det Indre af Værket var skjult under en Stabel af Døde og Døende, hvilken gjennemsnitlig dannedes af sex til otte Mand, liggende oven paa hinanden.»

Kutusov trak sig tilbage i nogenlunde Orden, idet han meldte Keiser Alexander, at man havde holdt godt Stand, men at han nu gik tilbage for at beskytte Moskov. Han sammenkaldte et Krigsraad paa «Fily», en af de Høie, der beherske Moskov, og Synet af denne store hellige Stad, der laae udstrakt for de russiske Generalers Fødder og maaske var fordømt til at gaae til Grunde, gjorde et usigeligt Indtryk paa dem. Det eneste foreliggende Spørgsmaal

var, om man skulde forsøge at frelse Moskov ved at offre Ruslands sidste Hær? Barclay erklærede, at «naar det dreiede sig om Ruslands og Europas Frelse, havde Moskov ikke noget Fortrin for enhver somhelst anden Stad.» Artillerioffícer Grabbe hævdede, at det var berømmeligt at dø under Moskovs Mure, men at det ikke var krigersk Glands, det her kom an paa. «Men,» indvendte Prinds Eugèn af Würtemberg, «Mange ere af den Anskuelse, at Æren tvinger os til at ophøre med enhver tilbagegaaende Bevægelse; ligesom Graven er Endemaalet for Menneskets jordiske Reise, saaledes bør Moskov være den russiske Krigers Maal eller Grav; hinsides hint begynder en anden Verden.» Bennigsen, Jermolov og Ostermann stemte alle for at levere af et sidste Slag. Kutusov hørte paa disse Anskuelser og sagde: «Her maa mit Hoved hjælpe sig selv, hvad enten det er godt eller daarligt,» og han befalede at begynde Tilbagetoget gjennem selve Staden. Han følte imidlertid, at «Moskov ikke var en Stad af samme Slags som enhver anden». Han vilde ikke betræde den og red med Taarer i Øinene gjennem Forstæderne. Hvad selve Tilbagetoget angik, kunde man vælge mellem to Veie: Barclay tilraadede Veien til Vladimir, ad hvilken man vilde kunne dække St. Petersborg; Kutusov foretrak Veien til Riæsan, der tillod ham at tage Stilling paa Napoleons høire Flanke, trække Forstærkninger til sig fra Syden og spærre Franskmændene Veien til Rigets frugtbareste Provindser. Begivenhederne gave ham Ret.

Keiser Alexander havde imidlertid kun indkaldt Militsen (opoltschenie) fra sexten Gouvernementer. Gouvernementerne Moskov, Tver, Jaroslavl, Vladimir, Riæsan, Tula, Kaluga og Smolensk skulde stille 123,000 Mand; St. Petersborg og Novgorod 25,000 Mand. Hver Maaned fabrikeredes i Tula 7,000 Geværer af en ny Model. Keiser Alexander havde sagt til Michaux: «Vi ville af Rusland gjøre et nyt Spanien». Metropoliten af Moskov og alle

Præsterne kaldte til Vaaben mod den «ugudelige Franskmand, den frække Goliath», som en ny Davids Slynge skulde strække til Jorden.

Keiser Alexander havde udnævnt Grev Rostoptschin til Statholder i Moskov. Denne franske Skjønaand havde godt Kjendskab til Adelen og Folket, han tilegnede sig Bondens billedrige Sprog og forstod, som der siges, «at strø Sand i Øinene». Patrioten Glinka sammenlignede ham med Napoleon. Hans Korrespondance med Semen Voronzov, hans Plakater fra 1812, hans i Aaret 1823 affattede Erindringer, hans Flyveskrift af samme Aar, der bar Titlen: «Sandhedeu angaaende Moskovs Brand», hører til denne Histories interessanteste Kilder; «Jeg gjør *Alt*, skrev han til Keiseren, for at vinde *Alles* Velvillie. Mine to Besøg hos det grusiske Madonnabillede, Alles frie Adgang til mig, Berigtigelsen af Maal og Vægt, Tildelingen i min Nærværelse af halvtredsindstyve Stokkeslag til en Underofficer, fordi han som Forstander for et Saltudsalg havde ladet Muschik'erne vente forlænge, have forskaffet mig Eders hengivne og tro Undersaatters Tillid.» — «Jeg besluttede,» siger Rostoptschin endvidere, «hver Gang, der indløb en ubehagelig Efterretning, at vække Tvivl om dennes Sandhed; derved svækkede jeg det første Indtryk, og førend man havde faaet Tid til at undersøge Rigtigheden af hin Efterretning, indløb der andre, der bleve Gjenstand for ny Prøvelse.» Han organiserede et regelret Spioneringssystem for at vaage over Udbrederne af falske Efterretninger, over «Martinisterne», Frimurerne og de Liberale. Han var skinsyg paa Glinka, der dog beundrede ham og i den «Russiske Budbringer» (Messager russe) løslod «alle den patriotiske Krigs Furier». Da Keiser Alexander kom til Moskov og sammenkaldte de tre Stænder i Kreml, holdt Rostoptschin Kibitka'er rede til strax at føre dem til Sibirien, der vovede at rette ubetænksomme Spørgsmaal til Keiseren. Disse Forsigtighedsregler vare unyttige.

Adelen stillede sine Bønder, Kjøbmændene gave deres Penge: med Begeistring hørtes Oplæsningen af det keiserlige Manifest. «Først,» fortæller Rostopschin, «lyttede man med den største Opmærksomhed, derpaa gav man nogle Tegn paa Utaalmodighed og Vrede; men da den Sætning oplæstes, hvori det hed, at Fjenden kom «med smigrende Ord paa Læberne og Lænker i Hænderne», brød Harmen løs. Man slog sig for Panden, rev sig i Haaret og vred Hænderne. Taarerne randt ned ad disse Ansigter, der mindede om de antike Fysiognomier: jeg saae en Mand skjære Tænder.» Man nærede i Grunden Mistillid til Folket, der bestod af Livegne og kunde lade sig friste af de af Erobreren udspredte Frihedsproklamationer. Af den Grund stillede Rostopschin 300,000 Rubler til Folkeskribenten Glinkas Raadighed; men det behøvedes ikke, Glinka tilbageleverede Pengene. Keiser Alexander gav ved sin Afreise Rostoptschin uindskrænket Fuldmagt.

Rostoptschin gjorde Misbrug af de optimistisk farvede Efterretninger, som indløb. En Dag lod han paa Murene opslaae en Plakat om «Ostermanns store Seir»; en anden Gang offentliggjorde han en Kundgjørelse om «Wittgensteins store Seir». De kløgtige Folk troede ham tilsidst ikke. Hans Plakater gjorde dog Indtryk paa Mængden. «Vær ikke bange,» sagde han, «et Uveir er brudt løs over os, men vi ville ganske sikkert adsprede det; Kornet vil blive malet og forvandlet til Mel. Tag Eder blot i Agt for Drukkenbolte og Fjog; de have lange Øren og hvisker Taabeligheder i andres. Der gives Folk, som tro, at Napoleon kommer for at hjælpe os, medens han kun tænker paa at trække Huden af os. Han giver Soldaterne Haab om Marskalstaven, Tiggerne om Bjerge af Guld, og imidlertid tager han Enhver ved Kraven og slæber ham til Døden. Derfor beder jeg Eder om, at I, hvis en af Vore eller af de Fremmede giver sig til at rose ham og love i hans Navn dette eller hint, da ville gribe ham og føre ham

til Politiet. Er han skyldig, skal jeg vide at bringe ham til Fornuft, var han end en Kæmpe.» — «Jeg indestaaer med mit Hoved for, at Skurken ikke skal betræde Moskov. Men kan det ikke forhindres, vil jeg sige: Fremad «Druschina» af Moskov! Lad os ogsaa marschere! Og vi ville være 100,000 tappre Mænd i Tal. Vi ville tage med os Billedet af Guds Moder fra Grusien, 150 Kanoner, og vi ville alle i Forening gjøre Ende paa Sagen.» Efter Slaget ved Borodino lod han følgende Proklamation slaae op: «Brødre, vi ere talrige og rede til at ofre vort Liv for Fædrelandets Frelse og for at forhindre Forbryderen fra at betræde Moskov; men I maa hjælpe mig. Moskov er vor Moder; det har lædsket, fødet og beriget os. I Guds Moders Navn opfordrer jeg Eder til at forsvare Herrens Templer i Moskov, i Rusland! Bevæbner Eder som I kunne, til Fods, til Hest; forsyner Eder med Brød for kun tre Dage; følger Korset og de Faner, som I tager i Kirkerne, og forsamler Eder øieblikkelig paa de «tre Bjærge»; jeg vil være hos Eder; vi ville alle tilsammen tilintetgjøre Erobrerne! Ære i Himlen for dem, der indfinde sig! Evig Fred for dem, som falde! Straf paa Dommedag for dem, der vige tilbage!»

Imidlertid lod Rostoptschin fyrretyve Franskmænd og Fremmede, bosatte i Moskov, forvise til Kasan. Domergue, Direktør for det franske Theater i Moskov, har givet en Beretning om deres sørgelige Reise. Rostoptschin lod i al Hemmelighed en vis Leppisch eller Smitt forfærdige en Ballon, hvorfra der skulde kastes Ild ned paa den franske Hær. Han førte Arkiverne og Kirkernes og Paladsernes Skatte til Vladimir. Da den franske Hær rykkede ind i Moskov, forlod han Hovedstaden, efter at han havde ladet Vereschtschagin, der var beskyldt for at have udbredt Napoleons Proklamationer, nedhugge. Han havde ladet Fængslerne aabne for Fangerne, uddelt Tøihusets Geværer til Befolkningen, bortfjernet Slukningsredskaberne og i

Voronenko givet Befaling til at stikke Brændevinslagerne og de med Spiritus ladede Baade i Brand. Det blev uden Tvivl Aarsagen til Moskovs Brand. Efter hans egen Tilstaaelse var denne en «Begivenhed, som han havde forberedt, men som han havde været langt fra at iværksætte». Han havde nøiedes med at «opflamme Menneskenes Sind». Ved Hovedstadens Toldbomme trængte Kjøretøier af enhver Art sig sammen: Alt, hvad der kunde forlade Byen, udvandrede.

Den i Moskov tilbageblevne Befolkning vuggede sig stedse i Illusioner. Da de første Soldater af Storarmeen viste sig, troede den i Begyndelsen, at det var Svenskerne eller Englænderne, der kom dem til Hjælp. Plyndringen af de forladte Huse begyndte? Mængden kappedes i Iver med Invasionstropperne. Napoleon ankom og søgte at gjøre en Ende paa Uordenen; han udnævnte Mortier til Gouvernør over Staden. «Fremfor Alt ingen Plyndring,» sagde han til ham, «De maa indestaae mig derfor med Deres Hoved.» Tropperne defilerede forbi ham i Bielyi-gorods og Kitai-gorods Gader, syngende Marseillaisen (den 14de September). Napoleon steg op paa den «Røde Trappe» og tog Bolig i Czarernes gamle Palads. Omtrent i samme Øieblik udbrød Branden paa forskjellige Punkter. Natten mellem den 15de og 16de September var især skrækkelig. Selv Kreml, der var opfyldt af Gardeartilleriets Krudtkasser, var i Fare. Napoleon maatte forlade det, gik gjennem Flammerne, var nær omkommen under Veis og naaede Petrovski Parken. Militærretter dømte omtrent 400 Brandstiftere, virkelige eller formentlige, til Døden. Den franske Erobring var mislykket: kun Kirkerne og vel næppe en Femtedel af Husene stode tilbage. Fru nu af var det umuligt at forhindre Plyndringen af Kjældere og urørte Bygninger. De tydske Forbundsfæller vare efter Moskoviternes Udsagn langt gridskere end de «rigtige Fransk-

mænd.» De fortjente Navnet den «skaanselsløse Hær» (bespardonnoje woisko).

I Løbet af de fem og tredive Dage, Tropperne opholdt sig i Moskov, naaede deres Desorganisation Høidepunktet. Af Nød omkom maaske ti til tolvtusinde Mand der. Det baierske Korps gik fuldstændigt til Grunde. Man begyndte at spise Hestekjød. Napoleon arrangerede imidlertid Komedier i Posniakovs Hus, Koncerter i Kreml og udstedte fra Moskov et Dekret om Théâtre-Français i Paris; men han pintes af Uro og Bekymring. Forslaget om at marschere mod St. Petersborg nu, da Vinteren var forestaaende, blev forkastet som uudførligt. Forsøgene paa at knytte Underhandlinger med Keiser Alexander forbleve frugtesløse. Napoleon tænkte paa at erklære sig for Konge af Polen, at gjenoprette Fyrstendømmet Smolensk og at sønderlemme det vestlige Rusland. Han læste Dokumenterne angaaende Forfatningsforandringen 1730 for deraf at se, om Adelen ikke vilde kunne forledes og vindes ved den lokkende Udsigt til en Konstitution; han omgikkes med Tanken om at dekretere Livegenskabets Ophævelse og reise Tatarerne ved Volga. Napoleon var afmægtig, han var uden Midler til at handle og uden Efterretninger, han var næsten blokeret i Moskov. Mod Syd forstærkede Kutusov sig i sin Leir ved Tarutino, og spærrede saaledes Veien i den Retning. Efter at han den 18de Oktober havde leveret Murat Kampen ved Vinkova, lukkede han Veien til Riæsan, og efter Slaget ved Malojaroslavetz (23de og 24de Oktober) spærrede han ogsaa Veien til Kaluga, saa at kun den ødelagte Vei til Smolensk stod aaben for Franskmændene. Og hertil kom, at denne ikke mere var sikker, idet Bønderne havde grebet til Vaaben. Gerassim Kurin, en Bonde fra Landsbyen Pavlovo, samlede 6000 Mand, «for at kæmpe for Fædrelandet og Guds Moders hellige Tempel mod en Fjende, der truede med at afbrænde alle Byerne og trække Huden af deres Be-

boere.» Muschikerne overfaldt det Mandskab, der udsendtes for at finde Foder; de dræbte dem med Høtyve, hængte dem, druknede dem; Englænderen Wilson fortæller, at de begravede Enkelte levende. Alene i Distriktet Borovsk bleve halvfjerde tusinde Soldater grebne og dræbte. Under Ledelse af Førere som Figner, Sesslavin, Davidov, Benkendorf og Fyrst Kurakin opsnappedes Konvoier paa Veien fra Smolensk. Dorokhov indtog, i Spidsen for en Kosakafdeling og en Bande paa halvtredie tusinde Mand, Vereja med Storm. Bondepigen Vassilissa og Frøken Nadeschda Durova, afgave krigerske Forbilleder for Ruslands Kvinder. Der viste sig allerede forklædte Kosakker i Moskov.

Den 13de Oktober, da den første Sne faldt, havde Napoleon afsendt Lazaretherne og en Del Konvoier fra Moskov. Fra den 14de til den 19de Oktober forlode 90,000 Kombattanter Moskov. De førte med sig 600 Kanoner, 2,000 Ammunitionsvogne og omtrent et halvhundrede tusinde Ikke-Kombattanter, deriblandt Kvinder, Syge- og Stadbeboere, der frygtede Kosakkernes første Udskeielser. Mortier forlod Moskov sidst, efter at han havde ladet Minerne under Kreml antænde: Elisabeths Palads sprang i Luften; Frelserens Port, Treenigheds-Porten og Ivan den Stores Taarn sloge som en Følge af Explosionen Revner, og i Kremls Mure kom der paa flere Steder Aabninger; det var en unyttig Hævn, der kunde medføre grusomme Repressalier mod de Saarede, der efterlodes.

Veien til Smolensk maatte aabnes med Kampen ved Viæsma, hvor Ney og Eugen Beauharnais, som Miloradowitsch havde afskaaret fra Davoust, sloge 40,000 Russere (den 3die November). I Smolensk fandt man Magasinerne udplyndrede (12te November). Det var dengang, at Hungeren og en Frost paa atten Grader begyndte at decimere Storarmeens Levninger. Dens Lidelser have Memoirerne og Fortællingerne af Ségur, Labaume, Brandt, Fezensac,

Denniée, Chambray, Fain, René, Bourgeois, Domergue, Mdme. Fusil, Skuespillerinde ved det franske Theater i Moskov, Mdme. de Choiseul-Gouffier og Englænderen Wilson givet altfor veltalende Skildringer af til, at man her behøver at fremstille dem igjen. — Ved Krasnoje maatte Napoleon undsætte Davoust med Garden. Ogsaa Ney, der kommanderede Eftertravet, undslap kun med 6000 Kombattanter og et ligesaa stort Antal Efternølere ved at levere 60,000 Russere et Slag her (19de November). Men fra Smolensk til Krasnoje vare 26,000 Efternølere eller Saarede, 208 Kanoner og 5000 Vogne faldne i Kutusovs Hænder.

Den gamle General jublede over, at han næsten uden Kamp havde samlet alle disse Trofæer. Man bragte ham en fransk Fane, paa hvilken der blandt Navnene paa de udødelige Slag læstes: Austerlitz. «Hvad er det?» spurgte han: «Austerlitz! Det gik ganske vist hedt til ved Austerlitz. Men jeg vadsker mine Hænder foran hele Hæren; thi de ere uden Skyld i Austerlitz.» I Bivuaken ved Semenovskoje raabte en af Officererne: «Hurra for Ruslands Redningsmand!» — «Nei, mine Venner,» sagde Kutusov, «hør mig! Æren tilkommer ikke mig, men den russiske Soldat!» Og idet han kastede sin Hue i Veiret, raabte han af al Kraft: «Hurra! Hurra! for den tappre, russiske Soldat!» Glæden over Heldet havde gjort Kutusov snaksom, og han sagde derpaa til en af sine Officerer: «Hvor vil Hunden sove i Dag? Jeg veed allerede, at han ikke vil komme til at sove rolig i Lædy, derpaa har Sesslavin givet mig sit Æresord. Hør, mine Herrer, en smuk Fabel, som Krylov, den dygtige Fortæller, har sendt mig: «En Ulv var trængt ind i et Hundehus og angreb Hundene. Nu var den ganske vist kommen ind, men at komme ud, var en anden Sag. Af en Mængde Hunde var den trængt ind i en Krog, dens Haar reiste sig, og den sagde: «Hvad er der mine Venner? Hvad have I imod mig? Jeg er simpelt hen kommen for at se, hvad I bestilte, og nu gaaer jeg min

Vei.» Jagtbetjenten kom til og sagde: «Nei, min gode Ulv, dermed fører du os ikke bag Lyset. Ganske vist er Du en hul Broder med graat Haar, men ogsaa jeg er graa og ikke dummere end du.» Her tog Kutusov sin Hue af, pegede paa sit graa Haar og tilføiede: «Du skal ikke gaae bort saaledes, som du er kommen; jeg har sendt mine Hunde i Hælene paa dig.» (Schirkiewitsch's Erindringer.)

Den franske Hærs Stilling var kritisk. Saint-Cyr havde efter en blodig Kamp ved Polozk (19de Oktober) rømmet Dyna-Linien. Mod Nord var Macdonald uden Støtte og ventede Preussernes Frafald. Mod Syd var Schwarzenberg gaaet tilbage til Varschov og var mere beskjæftiget med Polens Sag end med Napoleons Undsætning. Wittgenstein og Tschitschagov kunde da henholdsvis mod Nord og Syd vende sig mod Storarmeens to Flanker; begge haabede, at de skulde kunne naae Beresina-Floden førend den og indeslutte den mellem dem selv og Kutusov. Kutusov gjorde selv Regning derpaa; han holdt de Hidsigstes, Kosakkernes og Englænderen Wilsons Taalmodighed i Tømme. Nævnte Englænder sagde til ham: «Hvilken Skam at lade disse Spøgelser streife omkring udenfor deres Grav!» De troede Alle, at det, der havde været Storarmeen, vilde kunne henveires med et Aandepust. Men Kutusov vilde ikke ved et Slag udsætte de vundne Resultater for Fare; han overlod Tiden, Hungeren og Vinteren at gjøre Resten. Kulden steg til 26 Grader.

Trods Kutusov, Wittgenstein og Tschitschagov, trods Isflagerne og Broernes Afbrydelse overskred den franske Hær Beresina i Nærheden af Studianka (26de—29de November). De Offre, Overgangen krævede, ere bekjendte. Ikke destomindre var det en stor Seir, en Seir af Fortvivlede. Omringede af 140,000 Russere lykkedes det disse 40,000 Mand med deres Keiser at sætte over Floden. En Trediedel af dem vare Polakker. De fortsatte Marschen:

i Smorgoni. Napoleon forlod Hæren, idet han overdrog Befalingen til Murat og ilede til Paris. Der gjordes Holdt i Vilna, hvor nogle Maaneder før Polens Gjenopretter og Lithauens Befrier var bleven modtagen med glimrende Fester: de forsultne Tropper styrtede sig ind i Husene. Pludselig løde Kanonskud fra alle tre Sider; det var de tre russiske Hære, der kom. Ney dækkede med 4000 Tappre denne Sværms Flugt. Efter hans Afmarsch blev Vilna Skueplads for et Optrin, der maaske var skrækkeligere end Overgangen over Beresina. Vilna var overfyldt med saarede og syge Franskmænd. Jøderne, hvoraf der fandtes mange i denne By, kastede, dels af Frygt for Russerne, dels af Had mod den franske og polske Militærudskrivning, disse Ulykkelige ud gjennem Vinduerne; Jødinder gav med et Spark de Mænd Naadestødet, der for kort Tid siden havde erobret Broen ved Friedland eller den store Skandse ved Borodino. Kosakkerne, der først droge ind i Staden, lode deres Raseri have frit Løb overfor de forsvarsløse Efternølere, Kvinderne og Marketenderskerne. Et skrækkeligt Blodbad fandt Sted. Levningerne af Hæren, der stadig dækkedes af den modige Ney, overskrede endelig Niemen: de efterlode bag sig 300,000 Franskmænd eller Forbundsfæller, som Døde eller som Fanger.

Felttogene i Tydskland og Frankrig. Traktaterne i Paris og Wien.

Efter Storarmeens Tilintetgjørelse vare Kutusov og Kantsleren Rumanzov af den Anskuelse, at Lykken ikke burde fristes længere. De toge Ordet for en Annexion af Polens og Preussens østlige Provindser, hvorved Veichselen vilde blive Ruslands Grændse, og for Afslutningen af Fred med Napoleon. «Men,» siger Bogdanovitsch, «de overveiede ikke, at Napoleon let kunde gjenoprette sine Tab, i Kraft af Frankrigs stærke Koncentration paa et snævert Rum, af den Hurtighed, hvormed de franske Rekrutter ud-

dannedes, af hans mægtige Beholdninger af Ammunition, og af hans uhyre store finansielle Hjælpekilder. Vi maatte derimod samle vore Rekrutter fra vidtstrakte Egne, og vore Finanser vare stærkt i Uorden. Den følgende Tids Kjendsgjerninger have viist, at vi, selv i Forening med Preussen, der dengang udfoldede hele sin Kraft, ikke formaaede at holde Stand mod Napoleon i Slagene ved Lützen og Bautzen. Hvad vilde der da være sket, hvis Preusserne, opbragte over vore Fordringer, havde forbundet sig med Frankrig. Napoleon vilde aabenbart, forstærket med de preussiske Hære og de polske Kontingenter, have viist sig igjen ved Dyna, og, belært af Erfaringerne fra 1812, vilde han have handlet med større Forsigtighed og maaske ogsaa med et heldigere Resultat.» Keiser Alexander besluttede da at søge hos selve de Nationer, der betegnedes som undertrykte af Napoleon, de nødvendige Kræfter til at beseire denne. Czaren vilde basere Ruslands Sikkerhed paa hele Europas «Befrielse». Efter at Napoleon havde fremkaldt en almindelig Bevægelse af Folkene mod Rusland, i Retningen fra Vest til Øst, vilde Czaren sætte hele Europa i Bevægelse mod Frankrig, i Retningen fra Øst til Vest. Hans Hovedstads og hans Slots Brand gjorde ham utilgjængelig for alle Fredsforslag: Stein og de andre tydske Flygtninge tillode ham ikke at glemme Hævnen.

Medens de russiske Tropper oversvømmede Polen og leverede Storarmeens Levninger Kampene ved Elbing og ved Kalisch, medens Czartoryski tilskyndede Czaren til at gjenoprette det polske Rige under Storfyrst Mikaels Scepter, indledede Keiser Alexander Underhandlinger med Preussen. Frederik Vilhelm den Tredie forhandlede samtidig med Alexander og Napoleon. Han desavouerede York von Wartenburg, hvis Frafald i Tauroggen havde givet Signalet til en almindelig Bevægelse i Tydskland og fremkaldt en væbnet Reisning i Østpreussen. Men alligevel sendte Kongen Knesebeck, forklædt som Kjøbmand til Czarens

Hovedkvarter. Som Afsendinge fra Keiser Alexander indtraf Stein og Anstett, der bevægede Kongen til at undertegne Traktaten i Kalisch (28de Februar 1813). I Følge den afsluttede de to Souveræner et Angrebs- og Forsvarsforbund «til Gjenoprettelsen af det preussiske Monarki indenfor de Grændser, som sikkrede begge Staters Ro». Rusland skulde stille 150,000 Mand, Preussen 80,000; man skulde kun i Forening underhandle med Napoleon; Rusland vilde søge at skaffe Preussen Subsidier fra England. Først den 17de Marts, da Wittgenstein var rykket ind i Berlin, erklærede Kongen af Preussen Napoleon Krig og udstedte Proklamationerne: «Til mit Folk!» «Til min Hær!» Den 19de Marts, efter at Blücher var marscheret ind i Sachsen, sluttede de to Souveræner Konventionen i Breslau. Man enedes her om at opfordre alle Tydsklands Fyrster og dets Folk til at medvirke til Befrielsen af det fælles Fædreland; de Fyrster, der indenfor en bestemt Tidsfrist ikke erklærede sig rede dertil, skulde miste deres Stater; Rhinforbundet blev opløst; et Centralregjerings-Raad oprettedes til Administrationen af de Lande, der tilbageerobredes, lige fra Sachsen til Holland, til Opkrævningen af disse Landes Indtægter, der nu tillagdes de forbundne Magter, og til Organisation af Folkereisningen.

Napoleon havde udfoldet sin sædvanlige Virksomhed; han havde bragt en Hær paa 450,000 Mand paa Benene; Stæderne Paris, Lyon, Rom, Amsterdam og Hamborg havde i patriotiske Gaver givet ham Tusinder af Heste. Rhinforbundet, med Undtagelse af det dengang okkuperede Sachsen, udrustede sine Troppekontingenter. Med 180,000 Mand og 350 Kanoner viste han sig igjen ved Elb-Linien, hvilken han gjorde Regning paa at kunne overskride, eftersom han i Fæstningerne ved Veichsel og Oder, Danzig, Thorn, Plock, Modlin, Küstrin, Glogau, Stettin, Stralsund havde efterladt Garnisoner, der i Troppernes Tal næsten vare lige med hin Styrke. Den svage Side ved denne nye

Hær var Rekrutternes store Mængde, Soldaternes Ungdom og Kavalleriets Svaghed. Veteranerne og Murats Eskadroner, laae begravne under Ruslands Sne.

Den 2den Mai og den 29de Mai havde Napoleon henholdsvis ved Lützen og ved Bautzen, i de to forbundne Souveræners Nærværelse, vundet to glimrende Seire, hvilke han ikke kunde fuldstændiggjøre, da han manglede Kavalleri til Forfølgelse. Han var rykket ind i Dresden og havde her gjenindsat sin Forbundsfælle, Kongen af Sachsen; selv Schlesien havde han delviis bemægtiget sig. Mod Nord havde Davoust gjenerobret Hamborg og Lübeck, der vare gaaede tabt ved en Opstand. De Friskareførere, der havde viist sig i Westfalen og Hannover, vare blevne fordrevne.

Kong Frederik Vilhelm den Tredie af Preussen var i høi Grad nedslagen. Idet han forfulgtes af Minderne fra 1806, havde han efter Slaget ved Lützen sagt: «Det er ganske som ved Auerstädt.» «Nederlagene ved Lützen og Bautzen,» siger Bogdanovitsch, «havde løsnet Alliancens Baand. De preussiske Generaler beklagede sig over, at deres Land blev i ligesaa høi Grad plyndret af Russerne som af Franskmændene. Barclay de Tolly og Flertallet af de russiske Generaler stemte i Anskuelser ikke overens med Blücher og hans Stab. Efterhaanden som Russerne fjærnede sig fra deres Land, søgte de paa den føleligste Maade at forsyne sig med Ammunition og Levnetsmidler. I hele Landet mellem Veichsel og Elben havde man endnu ikke oprettet Magasiner. Soldaterne vare slet klædte og forsynede med daarligt Fodtøi. Troppernes vanlige Disciplin var i Forfald. Den preussiske Hær var ikke i nogen bedre Forfatning.» Keiser Alexander og især Kongen af Preussen kunde sige til sig selv, at de spillede et høit Spil.

Det var dengang, at Keiser Frans den Anden af Østerrig skred ind og bevægede sin Svigersøn til at undertegne Vaabenstilstanden ved Poischvitz. Om denne sagde Napoleon: «Hvis de Allierede ikke oprigtig ville Freden,

kan denne Vaabenstilstand blive os skjæbnesvanger.» I Løbet af den fik i Virkeligheden den russiske Hær Forstærkning; Preussen indkaldte sit Landeværn, og de to Magter afsluttede Subsidietraktater med England. Kronprindsen af Sverrig, Karl Johan, den tidligere Marskal Bernadotte, blev vunden for Koalitionen ved Løftet om Norge. General Moreau, en anden Franskmand, tilførte de Allierede sit militære Talent; Danzig, Stettin, Küstrin og Glogau bleve beleirede. En Sensationsefterretning indløb til Tydskland: Spanien var tabt for Napoleon, Englænderne truede den fransk-spanske Grændseflod Bidossoa. Østerrigs Tilbøielighed til at falde fra Napoleon traadte mere og mere for Dagen. Efter Slaget ved Lützen havde Kabinettet i Wien samtidig sendt Stadion til Keiser Alexander, Bubna til Napoleon. Det trak Underhandlingerne i Langdrag. Napoleon, der var misfornøiet med den østerrigske Regjerings Holdning, havde gjort et frugtesløst Forsøg paa en Tilnærmelse til Keiser Alexander: Caulaincourt, Hertugen af Vicenza, blev ikke modtagen.

Østerrig forelagde endelig Napoleon de Allieredes Betingelser: 1) Storhertugdømmet Varschovs Tilintetgjørelse og Polens Deling mellem de tre nordiske Hoffer; 2) Preussens Gjenoprettelse, saa meget som muligt indenfor Grændserne af 1805; 3) de illyriske Provindsers Tilbagegivelse til Østerrig; 4) Hansestædernes Restitution; 5) Rhinforbundets Opløsning. — Napoleon yttrede levende Uvillie over disse Betingelser; men han gav dog sit Samtykke til Sammenkaldelsen af en Kongres i Prag, hvor de skulde drøftes. Narbonne og Caulaincourt modtoge hans Instruktioner. For at straffe Østerrigs Troløshed, erklærede han med Fasthed, at der «ikke skulde afstaaes en Landsby til det.» Med Rusland vilde han slutte en berømmelig Fred, men paa Grundlag af uti possidetis. Mellem saa modsatte Fordringer kunde der ikke tilveiebringes nogen Forsoning. De Allierede forværrede endog Situationen ved at forlange,

at de italienske Landsdele skulde tilbagegives Østerrig og Holland rømmes. Da Napoleon endelig besluttede sig til at offre Storhertugdømmet Varschov og de illyriske Provindser, erklærede Østerrig, at det var for sent: Kabinettet i Wien havde sluttet sig til de Allierede (18de August).

De Allierede havde nu tre Hære i Tydskland: Nordhæren, 130,000 Mand (Russere, Preussere, Svenskere) under Bernadotte, kamperede dengang ved Havel, Biflod til Spree. Den schlesiske Hær, 200,000 Mand (Russere og Preussere) under Blücher, stod ved Oder. Den bøhmiske Hær, 130,000 Mand (Russere og Østerrigere) under Schwarzenberg, holdt Omegnen af Prag besat. Af de tre Overgeneraler var saaledes ingen en Russer. Storfyrst Konstantin, Barclay de Tolly, Ostermann og Jermolov tjente under Schwarzenberg; Sacken og Wintzingerode gjorde henholdsviis Tjeneste under Blücher og Bernadotte. Den gamle Kutusov døde under Felttoget, i Bunzlau i Schlesien. Til Gjengjæld syntes Keiseren af Rusland, for hvem Frans den Anden og Frederik Vilhelm den Tredie traadte i Skygge, at staae i Spidsen saavel for Koalitionens Hære som for dens Diplomati. Han var lige til Slutningen den, der optraadte med størst Fasthed mod Napoleon, idet han var stærkest overbeviist om Nødvendigheden af dennes Afsættelse. Efter at Krigsskuepladsen var bleven forlagt fra Rusland til Tydsland, flyttede han den herfra til Frankrig.

Overfor alle disse Stridskræfter stillede Napoleon 30,000 Mand under Davoust, der holdt Hamborg besat og 70,000 Mand under Oudinot, der stode ved Wittenberg. Under sin personlige Befaling havde han samlet, fra Dresden til Liegnitz, 180,000 Mand, og her beklædte Vandamme, Saint-Cyr, Ney, Macdonald, Mortier og Murat Kommandoposter. Napoleon leverede den bøhmiske Hær et stort Slag i selve Dresdens Forstæder (26de og 27de August), kastede den i Uorden tilbage til Bøhmen og tilføiede den et Tab af 40,000 Mand og 200 Kanoner. De Allierede

besluttede nu at undgaae Sammenstød med Napoleon selv og rettede deres Angreb mod hans Generaler.

Napoleon havde ladet Vandamme tage Stilling med 25,000 Mand i Passerne ved Peterswald ved den sachsisk-bøhmiske Grændse for at spærre Veien for Flygtningene. Keiseren forglemte at kalde ham tilbage. Vandamme rykkede frem til Töplitz, for her at afskjære de Allierede Tilbagetoget; men han stødte sammen med den russiske Garde, der kæmpede med den yderste Haardnakkethed; selv Militærmusikens og Intendanturens Mandskab, der vidste, at det her dreiede sig om Hærens og Keiserens Ry, forlangte Geværer. Ostermann mistede en Arm. Vandamme, der endnu stadig var uden Befalinger, trak sig tilbage til Kulm. Han blev her angreben den følgende Dag af en Styrke, der var ham fire Gange overlegen i numerisk Henseende, og han blev tagen til Fange med Halvdelen af sit Hærkorps (30te August). Kampen ved Kulm var næsten ganske en russisk Seir, der især skyldtes Barclay, Ostermann og Jermolov; men den var dyr; thi Russerne tabte 6,000 Mand, hvoraf de 2,800 vare Gardister. Keiser Alexander overøste i sin Glæde det preobraschenskiske og ismailovskiske Regiment, Marinesoldaterne og Gardens ridende Jægere med Udmærkelser og lod St. Georgsordenens Kors hefte til deres Faner. De Allierede kunde endelig opvise en Seir. Næsten paa samme Tid blev Macdonald slaaet af Blücher ved Katzbach, ved Grossbeeren seirede den preussiske General Bülow over Oudinot og tilføiede et Par Uger efter Ney et Nederlag ved Dennewitz. Kosakkerne faldt ind i Kongeriget Westfalen. General Tschernischev besatte Kassel og bemægtigede sig Kong Jérômes Arkiv.

Fra nu af indsnævrede de tre fjendtlige Hære Rummet om Napoleon mere og mere. Bennigsen havde tilført Russerne en Forstærkning af 60,000 Mand. Den franske Hær, der var reduceret til 160,000 Mand, var omringet af 300,000

koaliserede Tropper og 1200 Kanoner; denne Styrke dannede omkring den en Halvcirkel, der kun lod Veien mod Vest aaben. Napoleon, hvis Hærafdelinger stode opstillede med Ryggen mod alle Leipzigs Porte, for at de kunde beherske samtlige Veie, leverede nu den berømte Kamp, der bærer Navnet: «Folkeslaget». Dette varede fire Dage. Keiser Alexander viste stor personlig Tapperhed, idet han opholdt sig indenfor de franske Batteriers Rækkevidde og fremskyndede Afsendelsen af Forstærkninger til de meest truede Punkter. Den 16de Oktober lykkedes det Franskmændene at hævde deres Stillinger. Den 17de Oktober iagttog man hinanden, idet Koncentreringen af de Allieredes Troppemasser paa denne Dag naaede Maximum. Den 18de Oktober begyndte Slaget igjen med den største Heftighed: Miloradovitsch forsikkrer, at Kanonilden var frygteligere end ved Borodino; i dette Moment fandt Sachsernes Frafald fra Napoleon Sted. Den 19de Oktober begyndte den franske Hær sit Tilbagetog mod Vest: Victor og Augereau vare i Spidsen; Ney, Marmont, Garden og Napoleon vare i Midten; Lauriston, Macdonald og Poniatovski dannede Arrieregarden. Tilbagetoget afskares denne, da Broerne over Floden Elster forhastet bleve sprængte. Macdonald reddede sig ved Svømning; Lauriston blev tagen til Fange med 30,000 Mand og 150 Kanoner; Poniatovski druknede. Med ham forsvandt Haabet om Polens Gjenoprettelse ved Napoleons Hjælp. Poniatovski, der var en modig, uinteresseret og patriotisk Mand, havde ikke bekymret sig om den franske Marskalstav, idet han udelukkende vilde være Polakkernes Anfører.

Preusserne, der vare hadefulde mod Sachsen, vilde tage Staden Leipzig med Storm. Keiser Alexander skred ind for at skaane denne og hidføre en Kapitulation med de franske Tropper, der vare forblevne der. Hvad angaaer Kong Frederik August af Sachsen, der var Fange i sit Slot, saa modtog Keiser Alexander ham koldt. Han

vægrede sig ved at underhandle med Kongen under Paaskud af, at denne havde afviist de Allieredes Opfordring til de tydske Fyrster og havde været Napoleon altfor urokkelig hengiven. Maaske vilde Keiseren i Kongens Person straffe den sidste sachsiske Fyrste, som havde regjeret over Polen. Vi skulle ogsaa see, at Keiser Alexanders Planer med Hensyn til Omfordelingen af Landene i denne Deel af Europa ikke tillode ham at give Kongen af Sachsen nogen Forsikkring.

Efter Slaget ved Leipzig styrtede det franske Herredømme i Tydskland sammen. Levninger af det vare 150,000 Garnisonstropper, fordelte mellem Fæstningerne ved Veichsel, Oder og Elben. Ethvert Held, de Allierede havde, betegnedes ved Frafaldet af et af de Folk, der havde stillet sit Kontingent til Storarmeen 1812: først Preussen, derpaa Østerrig og ved Leipzig Sachserne. Og forinden Franskmændene naaede Rhinen, maatte de kæmpe med Bairerne, der stod ved Hanau, og kaste disse tilbage. Næsten samtidig skete Badens, Würtembergs og Hessen-Darmstadts Frafald: medens disse Landes Fyrster endnu tøvede med at skille sig fra Napoleon, vare deres Folk og deres Regimenter, under Paavirkning af de tydske Patrioter, allerede gaaede over i den anden Leir. Jérôme Bonaparte havde paany forladt Kassel. Danmark saae sig tvunget til at tiltræde Koalitionen.

Napoleon havde trukket sig tilbage til den venstre Rhinbred. Vilde Keiser Alexander overskride denne naturlige Grændse for det revolutionære Frankrig? «Alexander,» siger Bogdanovitsch, «der ved mange Aars Erfaring havde overbeviist sig om, at hverken de Tab, der tilføiedes Napoleon, eller de Traktater, der afsluttedes med ham, kunde lægge Baand paa hans umættelige Ærgjerrighed, Alexander, vilde ikke indskrænke sig til Befrielsen af Frankrigs ufrivillige Forbundsfæller, men besluttede at føre Krigen lige til hans Fjende var styrtet.» De forbundne

Fyrster vare forsamlede i Frankfurt am Main, og man drøftede der Spørgsmaalet om en umiddelbar Marsch mod Paris. Keiser Alexander, Stein, Blücher, Gneisenau og alle Preusserne stemte for en energisk og bestemt Optræden. Keiser Frans og Metternich ønskede kun Napoleons Svækkelse, men ikke hans Fald, der vilde udsætte Østerrig for en anden Fare: Ruslands Overvægt paa Kontinentet. Bernadotte vilde have Napoleon dethroniseret, idet han nærede den taabelige Forestilling, at han, der havde forraadt Frankrig, skulde kunne skaffe sig dettes Krone. England havde foretrukket en varig og hurtig Fred for en Krig, til hvilken det maatte give Subsidier, som udtømte det og forøgede dets allerede enorme Statsgjæld. Disse Meningsforskjelle og Betænkeligheder skaffede Napoleon Tid til at samle og besinde sig. I Følge Neys Vidnesbyrd «vilde de Allierede efter Slaget ved Hanau have kunnet tælle deres Dagsmarscher til Paris.»

Napoleon havde gjenoptaget Underhandlingerne. Rømningen af Italien (hvor Murat paa sin Side forsøgte at bevare sit Kongerige Neapel), af Holland, Tydskland og Spanien, Frankrigs Indskrænkning til Rhinens og Alpernes naturlige Grændse, det var «Frankfurter-Betingelserne». Napoleon svarede gjennem Metternich, «at han samtykkede i Aabningen af en Kongres i Mannheim, og at Afslutningen af en Fred, der kunde sikkre alle Nationers Uafhængighed til Lands og til Søs, stedse havde været Maalet for hans Politik.» Dette Svar syntes undvigende; men vare da de Allieredes Tilbud alvorlig mente? Tilskyndede af Forræderne indadtil, offentliggjorde de Frankfurter-Deklarationen, hvori de forsikkrede, «at de ikke førte Krig mod Frankrig, men mod den Overvægt, som Napoleon altfor længe havde udøvet udenfor sit Riges Grændser.» Bedrageriske Forsikkringer, en plump Fælde, i hvilken man kun kunde fange en Nation, der var træt af Krige; der var enerveret af to og tyve Aars ufrugtbare Seire, og hvis Hjælpekilder

vare ved at slippe op. Imidlertid forhandlede Keiser Alexander med Deputerede fra den helvetiske Landdag, der vare kaldte til Frankfurt, om Grundlaget for et nyt Schweizerforbund. I Holland, der var besat af Preusserne, havde Tilhængerne af Huset Oranien allerede fremkaldt en Opstand. Felttoget i Frankrig begyndte.

I Freiburg udstedte Keiser Alexander en Proklamation til sine Tropper. «Eders Heltemod,» hed det deri, «har ført Eder fra Okas Bredder til Rhinens og vil føre Eder endnu videre; vi ville overskride Rhinen, vi ville trænge ind i den Nations Land, mod hvilken vi føre en blodig, forbittret Kamp. Vi have allerede frelst og forherliget vort Fædreland; vi have gjengivet Europa Frihed og Uafhængighed. Maatte Fred og Ro herske paa hele Jorden! Gid hver Stat maatte blive lykkelig under sin særskilte Regjering og under sine egne Love! Fjenden har, da han trængte ind i vort Rige, tilføiet os meget Ondt, og han er bleven skrækkelig tugtet derfor. Guds Vrede har strakt ham til Jorden. Lad os ikke efterligne vore Fjender. Den barmhjærtige Gud elsker ikke de Umenneskelige og de Grusomme. Lad os glemme det Onde, de have tilføiet os; lad os ikke bringe dem Hævn og Had, men Venskab og en til Fred fremstrakt Haand. Rusland sætter sin Ære i at nedslaae sin væbnede Fjende, men overøse sin afvæbnede Fjende, de fredelige Befolkninger, med Velgjerninger.» Keiser Alexander vægrede sig ved at modtage Caulaincourt i Freiburg, idet han erklærede, at han kun vilde underhandle i Frankrig. «Lad os spare den franske Underhandler Veien,» sagde han til Metternich. Om vi lade Frankrig undertegne Freden paa denne Side af Rhinen eller paa den anden Side af Floden, i Frankrigs Hjærte, synes mig ingenlunde at være en ligegyldig Sag for de allierede Souveræner. En historisk Situation som den nuværende, fortjener vel, at man flytter andet Steds hen.»

Bortset fra Hærene i Italien og ved Pyrenæerne, kunde

Napoleon kun stille en enkelt Troppelinie paa 80,000 Mand, der strakte sig fra Nimwegen til Basel, mod 500,000 koaliserede Tropper. Nordhæren (Wintzingerode) rykkede ind i Holland, Belgien og Rhinprovindserne. Den schlesiske Hær (Blücher) overskred Rhinen mellem Mannheim og Koblenz og drog ind i Nancy. Den bøhmiske Hær (Schwarzenberg) marscherede gjennem Schweiz frem mod Troyes, hvor Royalisterne forlangte, at den skulde gjenindsætte Bourbonnerne. Napoleon søgte endnu i nogen Tid at spærre Veien til sin Hovedstad. Han angreb først den schlesiske Hær og slog dens Avantgarde, Russerne, under Sacken, ved Saint-Dizier, derpaa Blücher ved Brienne. Men ved La Rothière stødte han paa den schlesiske og den bøhmiske Hærs store Masser og maatte efter en forbittret Kamp trække sig tilbage til Troyes (1ste Februar 1814). De to Hære skilte sig igjen efter denne Seir, deres Forening havde skaffet dem; den ene vilde rykke frem langs Marne, den anden langs Seine, idet det var begges Hensigt at forene sig ved Paris. Napoleon drog Fordel af denne Feil. Han kaster sig over den schlesiske Hærs venstre Flanke, bryder frem mod Champeaubert, hvor han adsplitter Olsufievs og Poltaratzki's Tropper, tilføiede dem et Tab af halvtredietusinde Mand og tog begge Generaler til Fange (10de Februar). Ved Montmirail slaaer han Sacken, trods Siegroths og Lapukhins Heltemod; Russerne alene tabe 2,800 Mand og 5 Kanoner (11te Februar). Ved Château-Thierry overvinder han Sacken og York i Forening. Russernes Tab er 15,00 Mand og 5 Kanoner. Ved Vauchamp kommer Rækken til Blücher, der taber 2,000 Russere, 4000 Preussere og 15 Kanoner. Den schlesiske Hær er i en skrækkelig Uorden. «Bønderne, der vare forbittrede over de fra et Tilbagetog uadskillelige Uordener og ophidsede af overdrevne Rygter om Franskmændenes Held, joge deres Hjorde ud i Skovene og grebe til Vaaben mod de Allierede. De hungrende Soldater

lede ogsaa af Kulde, eftersom der i Champagne ikke var Træ til Bivuakilden. Da Veiret blev mildere, blev deres Fodtøi ødelagt. Mandskabet, der blev tvunget til at foretage forcerede Marscher med bare Fødder, kom i hundredviis paa Lazaretterne.» (Bogdanovitsch.)

Medens den schlesiske Hær trak sig tilbage i Uorden til Nordhæren, kastede Napoleon sig med 50,000 Mand, der vare opfyldte med Begeistring, over den bøhmiske Hær og slog Bairerne og Russerne ved Mormans, Würtembergerne ved Montereau, og Preusserne ved Méry: disse Preussere hørte til Blüchers Hær, fra hvilken der var udsendt et Korps, der skulde omgaae Napoleon. Dette Felttog havde gjort et dybt Indtryk paa de Allierede. Castlereagh udtalte overfor Keiser Alexander den Mening, at man maatte slutte Fred, før man blev kastet tilbage til Rhinen. Generalerne begyndte at blive urolige. Sesslavin meldte fra Joigny, at Napoleon havde 180,000 Mand i Troyes. Man ventede en almindelig Reisning i de østlige Provindser, i Ryggen af de Allierede.

Keiser Alexanders Fasthed opretholdt Koalitionen, Blüchers militære Energi frelste den. Da han strax efter sine Nederlag havde modtaget Forstærkninger fra Nordhæren, gjenoptog han Offensiven mod Marskallerne. Efter at han havde bragt Napoleons Ankomst til Ferté-Gaucher i Erfaring, trak han sig skyndsomst tilbage og fandt et uventet Tilflugtssted i Soissons, som Nordhæren netop havde indtaget. Derpaa tilbageslog han, staaende i stærke Stillinger med 100,000 Mand mod 30,000, ved Craonne (7de Marts) og ved Laon (10de—12te Marts) alle Napoleons Angreb. Men ved Craonne havde Russerne tabt 5,000 Mand, Trediedelen af deres Effektivstyrke, Lanskoi og Uschakov vare faldne og fire andre Generaler saarede. Slaget ved Laon havde kostet dem 4,000 Mand. Imidlertid havde Emigranten Saint-Priest, General i Keiser Alexanders Tjeneste, taget Reims med Storm. Napoleon kastede

ham ud deraf efter en forbittret Kamp, i hvilken 4000 Preussere og Russere faldt, og Saint-Priest blev haardt saaret (13de Marts).

Den 28de Februar var Kongressen i Châtillon-sur-Seine bleven aabnet. Rusland repræsenteredes der af Rasumovski og Nesselrode. Napoleon af Caulaincourt, Østerrig af Stadion og Metternich o. s. v. De Betingelser, der foresloges Napoleon, vare: Frankrigs Indskrænkning til Grændserne af 1792, og de Allieredes Ret til, uden hans Medvirkning, at raade over de gjenerobrede Lande. Tydskland skulde være et Forbund af uafhængige Stater, Italien skulde deles i frie Stater, Spanien gives tilbage til Ferdinand, Holland til Huset Oranien. «Jeg skulde efterlade Frankrig mindre, end jeg har forefundet det: aldrig!» skrev Napoleon. Keiser Alexander og Preusserne vilde ikke gaae ind paa en Fred, der lod Napoleon forblive paa Thronen. Imidlertid fortsattes Underhandlingerne. Østerrig og England havde ikke til Hensigt at drive Sagen til Spidsen og foresloge flere Gange at slutte Fred. Efter Napoleons store Fordele mod Blücher, tog Castlereagh indtrængende Ordet herfor. «Det vilde ikke blive en Fred,» udbrød Keiseren af Rusland, «det vilde kun blive en Vaabenstilstand, der ikke tillod os at afvæbne. Jeg kan ikke hver Dag, i en Afstand af tolvhundrede Kilometer, ile Eder til Hjælp. Ingen Fred, saalænge Napoleon sidder paa Thronen!» Napoleon, der paa sin Side var beruset af sine Seire, paalagde udtrykkelig Caulaincourt, at han kun maatte underhandle paa Grundlag af Frankfurter-Betingelserne: de naturlige Grændser. Efter Slaget ved Montereau forbød han ham endog at underhandle uden Bemyndigelse. Napoleon vendte sig nu til sin Svigerfader, Keiseren af Østerrig, hvem han beskjæmmede, fordi han havde indgaaet Forbund med «Ørkenens Tatarer, der næppe fortjente Navn af Mennesker.» Napoleon søgte at friste Keiser Frans ved Tilbudet om en særskilt og fordelagtig Fred. Caulaincourt

fik paany Tilladelse til at underhandle, men paa Basis af Frankfurter-Betingelserne. Han forlangte desuden, at Eugen Bauharnois skulde forblive i Italien, Elise Bonaparte i Lucca, Ludvig Napoleons Sønner i Berg og Kongen af Sachsen i Varschov. Disse Betingelser syntes uantagelige, hvortil kom, at Lykken atter vendte sig til de Allierede. Kongressen i Châtillon-sur-Seine blev opløst (19de Marts). Prindserne af Bourbon vare allerede i Frankrig: i Bordeaux proklamerede man Ludvig den Attende.

Keiser Alexander, der var træt af at see den schlesiske og den bøhmiske Hær vexelvis flygte for tredive til fyrretyvetusinde Franskmænd, satte nu Vedtagelsen af en skjæbnesvanger Plan igjennem og fik den bragt til Udførelse i Løbet af otte Dage, nemlig: en Massefremrykning mod Paris. Naar Blücher og Schwarzenberg forenede sig, maatte de med deres 200,000 Mand kunne overvinde Alt, hvad der stillede sig hindrende i Veien for dem. Det første Skridt til Udførelsen af denne Beslutning var Slaget ved Arcis-sur-Aube, hvor Russerne fratoge Franskmændene sex Kanoner. Napoleon fattede da en dristig Plan, der maaske havde kunnet frelse ham, hvis Paris havde været i Stand til at gjøre Modstand, men nu blev den hans Undergang. Han kastede sig i Ryggen paa den allierede Hær, idet han lod Veien til Paris staae aaben for denne: han gjorde Regning paa, at han skulde kunne bringe det østlige Frankrig til at reise sig, hvorved de Allieredes Tilbagetogslinie til Rhinen vilde blive afskaaren. De Allierede, der et Øieblik bleve ængstelige, fattede atter Mod, da et Brev fra Napoleon blev opsnappet, og da de fra Royalisterne i Paris modtoge Breve, hvori Hovedstadens Svaghed afsløredes. «Vov det!» skrev Talleyrand til dem. De Allierede skuffede paa deres Side Napoleon ved at lade en Kavalleriafdeling følge efter ham. De fortsatte Marschen, sloge Marmont og Mortier, tilintetgjorde Pacthods Nationalgarde (Slaget ved la Fère-Champenoise) og ankom til Paris.

Barclay de Tolly, der førte Centrum, begyndte med et Angreb paa Plateauet ved Romainville, der forsvaredes af Marmont; til Venstre for ham truede Prindsen af Würtemberg Vincennes; til Høire for ham udviklede Blücher sig foran Montmartre, som Mortier forsvarede. Snart vare Høiderne ved Chaumont og Montmartre indtagne. Marmont og Mortier bleve tilligemed Moncey, Nationalgardens Kommandant, kastede tilbage til Enceintemuren. Oberst Orlov tilstod Marmont en Vaabenstilstand, under hvilken der skulde forhandles om Paris' Overgivelse. Kong Josef, Keiserinde Marie Louise og hele den keiserlige Regjering vare allerede flygtede til Loire. Paris anbefaledes til de «allierede Monarkers Ædelmodighed»; Hæren kunde trække sig tilbage ad Veien til Orleans. Det var Slaget ved Paris: det havde i Følge Bogdanovitsch kostet de Allierede 8,400 Mand, Franskmændene 4000 (30te Marts).

Den 31te Marts om Morgenen modtog Keiser Alexander de Deputerede fra Paris. Han lovede, at de allierede Hære skulde opføre sig paa bedste Maade overfor Pariserne, at Hovedstadens Sikkerhed skulde blive betroet Nationalgarden, og at der kun vilde blive forlangt Levnetsmidler af Indbyggerne. Han holdt sit Indtog mellem Kongen af Preussen og Schwarzenberg (Keiseren af Østerrig var fraværende); men Pariserne havde kun Øie for ham. De spurgte kun: «Hvem er Keiser Alexander?» De allierede Tropper iagttoge streng Disciplin og indkvarteredes ikke hos Borgerne. Keiser Alexander kom ikke som Bourbonnernes Ven: Napoleons heftigste Fjende viste sig at være mindst bitter stemt mod Franskmændene. Han havde til Hensigt at overlade dem Valget af deres Regjering, han havde ikke begunstiget Emigranternes Intriger, og han havde haanlig sagt til Jomini: «Hvad er Bourbonnerne egentligt for nogle?» Han straffede med et aandrigt Ord en Royalists lave Tænkemaade. «Vi have allerede længe ventet Deres Majestæt,» sagde Royalisten. «Jeg var kommen før, hvis

ikke Eders Soldaters Tapperhed havde holdt mig tilbage,» svarede Keiser Alexander.» Han sendte en Afdeling af Regimentet Semenovski hen for at beskytte Storarmeens Mindesøile mod Emigranten Maubreuils Planer om at nedbryde den. Til Senatet sagde han, at han ikke førte Krig mod Frankrig, at han var Franskmændenes Ven, at han vilde beskytte Forhandlingsfriheden, medens Indførelsen af frisindede og varige Institutioner, overensstemmende med Aarhundredets Fremskridt, blev drøftet. Han gav efter, da Talleyrand forsikkrede ham, at «Republiken var en Umulighed, Bernadottes Regentskab en Intrige, Bourbonnerne alene et Princip.» Den 2den April erklærede Senatet Napoleon for afsat; den 11te April gav Keiseren i Fontainebleau Afkald paa Kronen. Czar Alexander havde lovet Caulaincourt, at han vilde forsvare sin tidligere Forbundsfælles Interesser; han bidrog til at sikkre ham Souveræniteten over Øen Elba. Grev Schuvalov fik det Hverv at ledsage den afsatte Keiser til dennes Forviisningssted. «Jeg betroer Dem,» sagde Czaren til ham, «en stor Mission; De skal med Deres Liv indestaae mig for, at der ikke bliver krummet et Haar paa Napoleons Hoved.» Keiseren tilstod overfor Caulaincourt, at Royalisternes uforstandige Optræden forekom ham at være ikke mindre farlig for Europas Fred end Keiserdømmets taabelige Krige.

Hvad Frankrig tabte ved den første Pariserfred er bekjendt. Den 3die Mai havde Ludvig den Attende holdt sit Indtog i Louvre. Selv overfor Keiser Alexander fulgte Kongen det gamle Hofs hovmodige Ceremoniel: han gav ham kun en Stol, medens han selv thronede i en Lænestol, han gik foran sine Gjæster, Keiseren af Rusland og Kongen af Preussen, ind i Spisesalen, satte sig paa Hædersplads en og lod først rette an for sig selv. Keiser Alexander tog ikke Anstød af denne Fremfærd. Ligesom sin Ane, Peter den Store, besaae han med Interesse Hovedstadens Mindesmærker og store Etablissementer.

Europas Skjæbne skulde afgjøres i Wien. Paa Kongressen der lod Keiser Alexander sig repræsentere af Rasumovski, Nesselrode, Capo d'Istria og Stackelberg: Czartoryski og Anstett var Forhandlingen angaaende det polske Spørgsmaal overdragen. Keiseren var i et Punkt enig med sin Forbundsfælle, Kongen af Preussen: denne vilde helst skille sig af med de polske Provindser, og Keiser Alexander ønskede at forene hele Polen under sit Scepter og saaledes opfylde det Løfte, han havde givet Czartoryski og de tappre Efterlevende af Veichsel-Legionen. I Bytte forlangte Preussen Sachsen, hvis Konge skulde have Skadeserstatning andet Steds. Man kan ikke indse, hvilken Interesse den i Frankrig gjenindsatte bourbonske Regjering kunde have af at bekjæmpe Keiser Alexanders polske Politik og modsætte sig en Kombination, der havde forskaffet Kongen af Sachsen en Erstatning paa den venstre Rhinbred. Frankrig vilde da have faaet en Nabo, der havde været langt mindre farlig end Preussen. Talleyrand benyttede imidlertid den Indflydelse, han havde vundet ved Kongressen, til at modsætte sig Ruslands og Preussens Hensigter og støtte Englands og Østerrigs Modstand. Keiser Alexander foretog den 21de Oktober et afgjørende Skridt: han befalede Fyrst Repnin, Statholder i Sachsen, at udlevere Landet til den preussiske Administration og forkynde dets Forening med Frederik Vilhelm den Tredies Stater. Efter Keiserens Befaling rykkede Storfyrst Konstantin ind i Polen, samlede der en Hær paa 70,000 Mand og kaldte Polakkerne til Forsvar for den nationale Integritet. Nu affattede Talleyrand, i Forstaaelse med Castlereagh Udkastet til en Alliancetraktat mellem Frankrig, Østerrig og England. Denne Overenskomst undertegnedes den 3die Januar 1815, men den holdtes strengt hemmelig. Der herskede altsaa Uenighed paa Wiener-Kongressen; man befandt sig igjen foran Udbrudet af en almindelig Krig. Frankrig gjorde Skridt til at gjenindtage sin Stilling

i Europa. Men burde det have stillet sig paa Englands og Østerrigs Side, efter at Rasumovski udtrykkelig havde foreslaaet at indsætte Kongen af Sachsen som Hersker i Rhinprovindserne?

Uveiret fordelte sig endelig. Keiser Alexander erklærede, at han vilde nøies blot med en Deel af Polen. Preussen gik ind paa at modtage kun en Trediedel af Sachsen med 700,000 Indbyggere. De øvrige Afgjørelser, der fandt Sted paa Wiener-Kongressen, saasom: Organisationen af det tydske Forbund, af Italien og af Kongeriget Nederlandene, tilhøre den almindelige Historie. Men Tydsklands Omdannelse til et Forbund, i hvilket Ruslands Klienter, Keiserhusets Forbundsfæller, havde en uafhængig Stilling og udøvede en betydelig Indflydelse paa Forbundsdagen, var ganske anderledes fordelagtig for Ruslands Magt og Sikkerhed end den Tingenes Orden, der fremgik af Krigen 1870. Polen blev paany udstykket mellem Rusland, Preussen og Østerrig: det var den fjerde Deling. Wienertraktaterne fastsatte dog, at «Polakkerne, Ruslands, Østerrigs og Preussens respektive Undersaatter, skulde have en Repræsentation og nationale Institutioner, afpassede efter den politiske Existentsform, som enhver af de Regjeringer. til hvilke de hørte, vilde ansee det for nyttigt og formaalstjenligt at tilstaae dem.» Krakov blev erklæret for en fri og uafhængig Stad. Ved Wienertraktaterne fik Rusland kun tre Millioner Sjæle (Kongeriget Polen), medens der tilfaldt Preussen over 5 Millioner (det vestlige Polen, Svensk Pommern, Sachsen, Westfalen, Rhinprovindsen) og Østerrig 10 Millioner (Galizien, Tydskland, Italien). Den Magt, der havde gjort det Meste for Europas «Befrielse», var den, der blev svagest belønnet.

Hvad der særlig havde bidraget til Udjævningen af den sachsisk-polske Strid og Traktaternes Undertegning, var Efterretningen om Napoleons Tilbagekomst til Paris. Bourbonnernes slette Regjering havde virkeliggjort Keiser

Alexanders mørke Anelser. De i Wien forsamlede Souveræner og befuldmægtigede Ministre vaklede ikke et Øieblik. Keiser Alexander besluttede at styrte, «selv om det skulde koste ham hans sidste Mand og Rubel,» den fælles Fjende. «Bonapartes» Kurerer, der overbragte fredelige Forsikkringer, bleve standsede ved Frankrigs Grændse og kunde ikke naae frem til Souveræn erne. Napoleon søgte forgjæves at vække Mistillid og Splid blandt de Allierede og at drage Czaren over paa sin Side ved at sende ham en Kopi af den mellem Talleyrand, England og Østerrig afsluttede Overenskomst i Anledning af den sachsisk-polske Strid. «Det eneste Resultat af denne Manøvre var, at Keiser Alexander blev noget mere ophidset mod Bourbonnerne og Talleyrand, medens Napoleon ikke fik nogen Nytte deraf, og Frankrig kom til at lide derunder. (Albert Sorel: le Traité de Paris.)

Af de 800,000 Mand, som Koalitionen nu var i Færd med at kaste mod Frankrig, udgjorde det russiske Kontingent 167,000. Barclay de Tolly, der siden Slaget ved Paris var Feltmarskal, førte Overkommandoen; under ham kommanderede Dokturov, Rajevski, Sacken, Langeron, Sabanejev, Jermolov, Wintzingerode og Pahlen. Trods Efterretningen om Slaget ved Waterloo (18de Juni 1815) og Napoleons anden Thronfrasigelse, rykkede Russerne alligevel ind i Frankrig. Da Keiser Alexander kom til Paris, fandt han Staden allerede besat af Blücher, der behandlede den som en erobret By: han fordrede en Kontribution paa 100 Millioner og stod i Begreb med at sprænge Jena Broen i Luften. Keiser Alexander modtoges som en Befrier af Befolkningen, hvem de preussiske Voldshandlinger havde indjaget Skræk. Han beskyttede Frankrig mod Tydskernes overdrevne Fordringer, og han fandt en Støtte i Wellingtons politiske Klogskab. Begge følte, at Bourbonnernes Gjenindsættelse i et altfor formindsket Frankrig vilde være enstydigt med at gjøre dette ulykke-

lige Dynasti endnu svagere. De kunde denne Gang ikke forhindre Plyndringen af de franske Museer, men Ruslands og Englands Fordringer vare sammenlignelsesviis de mest maadeholdne. De havde Grund dertil; thi begge Magter indsaae, at Frankrig ved Ordningen af de europæiske Anliggender og navnlig af det orientalske Spørgsmaal vilde være en fremtidig Forbundsfælle og en Hindring for overdrevne Fordringer fra den ene eller den anden Side, at det paa en Gang vilde være en «Trudsel og en Beskyttelse»; Frankrig var en Nødvendighed for den europæiske Ligevægt. Paa den anden Side bekymrede Keiser Alexander sig kun lidet for at skaffe Tydskerne de «territoriale Garantier», som de forlangte. «Han vilde,» siger Sybel, «lade en Fare blive bestaaende paa denne Side, for at Tydskland saaledes kunde komme til at trænge til Rusland, hvorved det vilde blive afhængigt af dette.» «En russisk Diplomat,» siger Pertz, «tilstod ligefrem, at det ikke var Ruslands Politik at give Tydskland sikkrede Grændser mod Frankrig.» Capo d'Istria sagde aabenlyst til Stein, at Rusland havde Interesse af at lade Frankrig være stærkt, for at de øvrige Magter ikke skulde kunne anvende alle deres Kræfter mod Rusland.» Naar Stein benyttede hele sin Indflydelse paa Keiser Alexander for at faae de tydske Patrioters Fordringer opfyldte, saa var der andre Indflydelser, der bekæmpede hans. Først maa i den Retning nævnes Hertugen af Richelieu, der havde været Statholder i Ny-Rusland, Grundlæggeren af Odessa, hvem Keiser Alexander ønskede at see som den tvetydige Talleyrands Efterfølger hos Ludvig den Attende. Fremdeles Capo d'Istria, Pozzo di Borgo og de græske Raadgivere, der, idet de saae det orientalske Spørgsmaal dæmre, ønskede i det helleniske Fædrelands Interesse at sikkre Rusland en Alliance mod Englands og Østerrigs snæverhjertede Politik. Endelig maa i den ovennævnte Henseende den mystiske og religiøse Indflydelse betones, som Madame de Krüdener

udøvede paa Keiser Alexander, idet hun overfor ham lovpriste Egenskaber som: streng Retfærdighedsfølelse, Sjælsstorhed, Tilgivelse af Fornærmelser og almindelig Broderkjærlighed. Madame de Krüdener førte i sin Salon, der var en af de mest glimrende i Paris, Keiser Alexander ind blandt Omgivelser, blandt hvilke der fandtes Personligheder, som hørte til de mest fremragende og indtagende i Datidens Frankrig: Chateaubriand, Benjamin Constant, Madame Recamier og Hertuginderne af Duras og af Escar!

Det er en uomtvistelig Kjendsgjerning, at Rusland optraadte som den mindst fordringsfulde af alle Koalitionens Magter. Vi ville her meddele, for Sammenligningens Skyld, en Oversigt over de Forslag, enhver af Magterne officielt stillede; Rusland forlangte en midlertidig Okkupation af Frankrig og en Krigsskadeserstatning. England stillede de samme Betingelser, men vilde desuden indskrænke Frankrig til Grændserne fra 1790. Østerrigs Forslag vare af tilsvarende Beskaffenhed, men det vilde endvidere, at Fæstningerne i Flandern, Lothringen og Elsass skulde sløifes. Preussen fordrede Okkupation, Krigsskadeserstatning, Afstaaelse af Fæstningerne i Flandern, Ardennerne, Lothringen og Jura og Aftrædelse af Elsass. De tydske Stater af anden Rang og Nederlandene forlangte Afstaaelsen af Flandern, Elsass, Lothringen og Savoyen. Det var, siger Sorel, de officielle Forslag; men de mundtlige vare af en ganske anden Beskaffenhed! «Her seer De, min kjære Hertug,» sagde Keiser Alexander 1818 til Richelieu, «Frankrig saaledes, som mine Forbundsfæller ønske, at det skulde være; kun min Underskrift mangler, men jeg lover Dem, at den aldrig skal blive given.» Det Kort, han viste Hertugen, indeholdt en Grændselinie, der skilte Frankrig af med Flandern, Metz, Elsass og den østlige Del af Franche-Comté. Vi ville ikke tale om Karlovitz, der foreslog Stein, at Frankrig, efter at de flamske og tydske Provindser vare tagne fra det, skulde deles efter

Dialekterne langue d'Oc og langue d'Oil. Heller ikke ville vi tale om de overspændte Personer, der gjorde Fordring paa Burgund og det gamle Kongerige Arelat. Richelieu havde fulgt efter Talleyrand som Udenrigsminister. Han stod overfor et kollektivt «Ultimatum» fra Magterne, hvori forlangtes Afstaaelsen af Savoyen, Condé, Philippeville, Marienburg, Givet, Charlemont, Landau, Fort-Joux, Fort l'Ecluse, Sløifningen af Hüningen, Betalingen af 800 Millioner og Besættelsen af Nord- og Østfrankrig i syv Aar. Han drøftede dette Ultimatum Punkt for Punkt. «Russerne,» skrev Gagern, «virke uden at udtale sig aabenlyst underhaanden for Artiklernes Ændring.» Det lykkedes endelig Richelieu at frelse Condé, Givet, Charlemont og Forterne Jaux og l'Ecluse, at faae Krigsskadeserstatningen nedsat til 700 Millioner og Okkupationstiden indskrænket til fem Aar, iøvrigt med den Klausul, «at Souverænerne forbeholdt sig, efter tre Aars Forløb, ved en fælles Overenskomst at forkorte Tidsfristen for Okkupationen, hvis Frankrigs Tilstand tillod det» (20de November 1815). Keiser Alexander forlod Paris. Okkupationen af Champagne og Lothringen tilfaldt Russerne: Voronzov havde 27,000 Mand og 84 Kanoner under sin Kommando. Ledelsen af de politiske Sager var overdragen Alopæus; begge disse Russere residerede i Nancy. Nikolaus Turgeniev, der var knyttet til Kancelliet, har efterladt interessante Enkeltheder angaaende den russiske Okkupation af Lothringen.

Kongeriget Polen. Kongresserne i Aachen, Karlsbad, Troppau, Laibach og Verona.

Overfor Polen opfyldte Keiser Alexander loyalere og fuldstændigere end de to andre Delingsmagter de noget ubestemte Forpligtelser, som Wienertraktaterne paalagde dem. Efter Afskeden i Fontainebleau stillede Dombrovski, Høistkommanderende for Veichsel-Legionerne, sine Tropper

til Keiser Alexanders Raadighed, da Polakkerne haabede, at han vilde gjenoprette deres Fædreland. Czaren anviste dem Posen som Samlingspunkt og udnævnte sin Broder Konstantin til Chef for dem. Storfyrsten udstedte den 11te December 1814 en Proklamation paa Fransk til dem. «Samler Eder om Eders Faner, væbner Eders Arm til Eders Fædrelands Forsvar og til Opretholdelsen af dets politiske Tilværelse. Medens den ophøiede Monark forbereder en lykkelig Fremtid for Eders Land, saa viser Eder rede til at støtte hans ædle Bestræbelser, selv om Eders Blod skal blive Prisen derfor. De samme Anførere, som i Løbet af tyve Aar have gaaet i Spidsen for Eder ad Ærens Vei, ville fremdeles være med Eder paa denne. Keiseren anerkjender Eders Tapperhed. Han har seet, at Eders Ære midt under en sørgelig Krigs Ulykker har overlevet Begivenheder, som ikke afhang af Eder. Fremragende Vaabenbedrifter have udmærket Eder under en Kamp, hvis Foranledning ofte var Eder fremmed. Nu, da Eders Bestræbelser kun skulle være helligede Fædrelandet, ville I være uovervindelige. Saaledes ville I opnaae en lykkelig Stilling, hvilken Andre vel kunne love Eder, men som Keiseren alene kan sikkre Eder.» Denne Proklamation, der anerkjendte den tidligere varschovske Hærs Hæder, var den herligste Amnesti. Keiser Alexander antog i en Skrivelse af den 15de April 1815 til Oginski, det polske Senats Formand, Titlen «Konge af Polen» og talte om de Anstrengelser han havde gjort for at «mildne Adskillelsens Haardhed og skaffe Polakkerne Mulighed af at leve i Overensstemmelse med deres Nationalitet.»

Den 21de Juni 1815 forkyndte Kanonerne i Varschov Polens Gjenoprettelse. Kongen af Sachsens Abdikationsakt kundgjordes, hvad der var en fin Opmærksomhed mod Polakkernes Loyalitetsfølelse, og et Manifest fra den nye Konge af Polen offentliggjordes. Hæren, som var forsamlet paa Sletten ved Vola, aflagde Troskabsed. Kongerigets

krigerske Vaaben blev forenet med det russiske Vaaben. Den nye Forfatning havde næsten det samme Indhold som det napoleonske Storhertugdømmes. Man gjenfandt i hin Senatet og Deputeretkammeret. Senatet bestod af Biskopper, Voivoder og Kastellaner, der udnævntes af Kongen for Livstid. Deputeretkammeret talte 77 Deputerede for Adelen og 51 Deputerede for Stæderne. Census var femten Rubler i Skat for de Deputerede, trehundrede Rubler for Senatorerne; disses Alder skulde mindst være 35 Aar, de Deputerede 30. Vælgere til Deputeretkammeret vare Grundeiere, fra det 21de Aar, Præster, Professorer, Videnskabsmænd og Kunstnere. Rigsdagen skulde forsamle sig hvert andet Aar og sidde sammen tredive Dage. Lovforslag, der vedtoges af begge Kamre, skulde stadfæstes af Kongen. Forfatningen indførte Pressefrihed med Forbehold af en Lov, der skulde undertrykke dens Misbrug. Blandt de ansvarlige Ministre gjenfandtes nogle af den foregaaende Regjerings Mænd. Sobolevski var Finantsminister, Matuszevicz Indenrigsminister og Stanislaus Potocki Undervisningsminister; Vavrszevski og Vielohorski stode henholdsvis i Spidsen for Justitsministeriet og Krigsministeriet. Vicekonge, «namiestnik», var Sajonezek, Veteranen fra de napoleonske Krige. Storfyrst Konstantin, Keiserens Broder, var kommanderende General for den polske Hær; Novossilzov var keiserlig Kommissær: Storfyrsten indtog altsaa en Stilling, som Poniatovski, «Polakkernes Anfører», tidligere havde beklædt, medens Novossilzov ved sine Funktioner svarede til Bignon, Napoleons Gesandt. Ministrene dannede Regjeringsraadet, og i Forening med de høieste Dignitarer Rigsraadet. Czartoryski kunde ikke forsone sig med, at han var bleven forbigaaet som «nomiestnik».

Imidlertid begyndte Keiser Alexanders mystiske Tænkemaade at formørke hans frisindede Anskuelser. Den «hellige Alliance», et Aktstykke, der vakte stærk Sensation i Europa, er et interessant Vidnesbyrd om hans Tænke-

maade paa denne Tid. Kongen af Preussen underskrev det i den bedste Hensigt, Keiseren af Østerrig uden at være sig Formaalet klart bevidst og Ludvig den Attende sikkert med et Smil. Castlereagh vægrede sig ved at sætte sit Navn under en Akt, «hvori udtaltes bibelske Grundsætninger, som vilde føre England tilbage til Helgenernes, Cromwells og Rundhovedernes Tid.» Ikke destomindre indtog Rusland dengang i Europa en herskende Stilling, der ikke stod i det rette Forhold til dets virkelige Magt og dets Hæres Effektivstyrke. Men Rusland havde givet Tegnet til Kampen mod Napoleon, og det havde viist størst Udholdenhed under Forfølgelsen af det fælles Maal. Alene vilde det aldrig have kunnet overvinde «Skjæbnens Mand»; men uden dets Initiativ vilde de europæiske Stater ingensinde have tænkt paa at gribe til Vaaben mod Napoleon. Ruslands dygtige Ledelse af Aktionen mod Frankrig fuldendte det Værk, Krigen havde begyndt. Keiser Alexander stod uomtvistelig i Spidsen for det europæiske Areopag: der udkrævedes mange Feil fra Nikolaus den Førstes Side til, at Rusland skulde tabe den Stilling, hvortil det ved sin Prestige havde hævet sig i den offentlige Mening.

Keiser Alexanders Indflydelse viste sig ved de Kongresser, ved hvilke de europæiske Stater søgte i Fællesskab at ordne Kontinentets Anliggender. Efter Wiener-Kongressen fulgte Kongressen i Aachen (1818), hvor man ordnede Europas Forhold til Frankrig; dette Land syntes nu roligt nok til, at man kunde gjøre Ende paa dets Okkupation. Dette var ikke Greven af Artois's og Pavillon de Marsans Skyld; men deres navnkundige «hemmelige Note» fik dog ikke andre Følger end, at den vakte Czar Alexanders Indignation. Under et Besøg, han aflagde Ludvig den Attende, sagde han til denne: «Naar En af mine Undersaatter havde begaaet en lignende Forbrydelse, vilde jeg have ladet ham dømme til Døden.» Richelieu

havde naaet sit Maal: Frankrig havde igjen indtaget sin Plads i de europæiske Magters Raad.

Den næste Kongres afholdtes i Karlsbad (1819), hvor man beskjæftigede sig med den indre Situation i Tydskland. De tydske Fyrster havde illoyalt glemt de Løfter om Frihed, som de havde givet 1813. Kong Frederik Vilhelm den Tredie havde ladet sig fritage for sine Forpligtelser af den preussiske Biskop Eylert. Paa Forbundsdagen i Frankfurt am Main udøvede Metternich en stærk reaktionær Indflydelse. Alt dette i Forening havde bragt den offentlige Mening i Tydskland i almindelig Bevægelse. Universiteternes Ungdom og Professorer, de liberale Publicister, og de tidligere Medlemmer af «Tugendbund» fordrede Indførelsen af de bebudede Forfatninger. De tydske Studenters Manifestation paa Wartburg i Anledning af Mindefesten for Reformationen og Student Karl Ludvig Sands Mord paa Kotzebue vakte Kabinetternes Bekymring. Keiser Alexander syntes nu at skifte Karakter: Europas «Befrier», Forkæmperen for de liberale Ideer, kom nu selv ind under Metternichs Indflydelse og billigede de Forholdsregler, der gik ud paa at berøve Tydskland de Friheder, som ogsaa han havde lovet det i Aaret 1813. Pressen underkastedes en streng Censur; Universiteterne stilledes under et skarpere Tilsyn; de liberale Professorer bleve afsatte; Befrielseskrigenes Patrioter, Keiser Alexanders Vaabenfæller, bleve tvungne til at søge et Tilflugtssted i Frankrig, som de selv havde været med til at svække.

Snart kom den offentlige Mening i Europa i stærkere Bevægelse. Spanien reiser sig til Opstand og paatvinger sin Konge en Forfatning, der bliver en Gjenstand for Misundelse fra Nabofolkenes Side. Derpaa udbryder Revolutioner i Portugal, Neapel og Piemont. Paaberaabende sig Legitimitetens Princip gjør Keiser Alexander sig til Forkæmper for de afskyelige Konger: Ferdinand den Syvende af Spanien og Ferdinand den Første af Begge Sicilier, der

vare menederske overfor deres Folk. Han, der havde givet Polen en Forfatning og interesseret sig for Frankrigs konstitutionelle Frihed, tilskyndede til strenge Forholdsregler mod Forfatningspartiets Tilhængere i Spanien og Italien. Idet han befandt sig i en lignende Vildfarelse som Keiser Poul den Første, troede han sig forpligtet til at intervenere i disse fjerne Lande, i Anledning af Spørgsmaal, fremmede for Ruslands Interesse. Han sammenkalder en Kongres i Troppau 1820, og faaer den forlagt til Laibach, for at Kong Ferdinand af Neapel bekvemmere kan begive sig dertil og blive fritagen for sin Ed paa Forfatningen, for at han derefter kan gribe til Hævnforholdsregler mod sine altfor lettroende Undersaatter. Keiser Alexander besluttede at sende en Hær til Neapel, og Jermalov, Helten fra Borodino og Kulm, fik Overbefalingen over den. Men Østerrig, der stadig var urolig over Ruslands Indblanding i Italien, skyndte sig med at afsende General Frimont, der gjorde en Ende paa den neapolitanske og piemontesiske Forfatning. Den russiske Fane undgik saaledes den sørgelige Ære at beskytte, ligesom i Aaret 1799, den blodige neapolitanske Revolution og ligesom billige den Hævn, Østerrig tog over Mænd som Silvio Pellico, Pallavicini og Maroncelli. Jermolov glædede sig derover, «der gives,» skrev han, «ikke nogen General, der, efter at have faaet en Kommando, er saa tilfreds som jeg over, at det ikke kommer til Krig. Det er altid en betænkelig Sag at optræde i Italien efter en Suvarov og en Bonaparte, der stedse ville være Gjenstand for de kommende Aarhundreders Beundring.»

I Aaret 1822 traadte en ny Kongres sammen i Verona. Rusland sendte, ligesom de andre kontinentale Magter, en truende Note til det konstitutionelle Kabinet i Madrid. Dette gav et stolt Svar. En fransk Hær fik nu det Hverv at bringe Europas Villie til Udførelse hinsides Pyrenæerne.

Orienten begyndte at blive Skueplads for de alvorligste Begivenheder. Balkanhalvøen, der næsten fuldstændig er

befolket med Ruslands Troesfæller, befandt sig i Gjæring. Det osmaniske Aag hvilte trykkende paa alle. Valakiet og Moldau beklagede sig over Krænkelser af Traktaten i Bukarest. Serberne, som Keiser Alexander havde garanteret Uafhængighed, og som Porten havde undertrykt, medens Europas Opmærksomhed var henvendt mod andre Steder, havde grebet til Vaaben under Ledelse af Milosch Obrenovitsch. Den græske «Hetærie» udbredte sig over hele Halvøen og over Øerne i Arkipelagus. Denne hemmelige Forening havde allerede faaet en Martyr i Rigas, der var bleven udleveret af Østerrigerne og henrettet af Tyrkerne. Hvorledes vilde Keiser Alexander stille sig overfor disse Begivenheder i Orienten? Vilde han føle noget af den Korsfarer-Iver, som havde ført Peter den Store til Pruths Bredder? Vilde han i Orienten, saaledes som han havde udtrykt sig i Manifestet ved sin Thronbestigelse, handle i Overensstemmelse med Katharina den Andens Principer og i Samklang med hendes Hjerte? Vilde man i ham gjenfinde Befrieren fra 1813 mon ikke snarere Præses for Kongressen i Karlsbad, Legitimitetens Talsmand, Forkæmperen for den monarkiske Ret, hvad saa end skete, og Forsvareren af Theorien om Folkenes passive Lydighed? Dette sidste forekom dog Nationerne i den Grad umulig, at Grækerne ikke vilde tro Capo d'Istria, da han forsikkrede dem, at de ikke vilde blive understøttede. Demetrius Ypsilanti kunde ikke forestille sig, at Keiseren for Alvor desavouerede ham. Ypsilanti overskred Pruth, reiste den rumænske Befolkning i Donaufyrstendømmerne til Opstand og bukkede under ved Rymnik, der havde været Vidne til Suvarovs Seir. Keiser Alexander misbilligede forgjæves gjentagne Gange Bevægelsen. Kolokotroni reiser Peloponnes til Opstand, Mauromikalis bevæbner Majnoterne. Udryddelseskrigen har allerede begyndt med den muhamedanske Revolte i Konstantinopel. Midt under Paaskefesten overfaldes den græske Befolkning, og for ret

at haane den orthodoxe Religion griber man Patriarken ved Alteret og hænger ham op paa Kirkedøren i hans Ornat. Storviziren fryder sig ved at see, hvorledes Liget en heel Time krænkes af den tyrkiske Pøbel og trækkes om i Skarnet af Jøderne. Tre Ærkebiskopper og otte Biskopper dræbes (1821). Hele Rusland dirrer af Harme. Diebitsch udkaster en beundringsværdig Felttogsplan, der den Dag i Dag kan gjøre Krav paa Opmærksomhed, og som han bringer til Udførelse under den følgende Regjering. Keiser Alexander vexler diplomatiske Noter med Porten, men lader sig holde tilbage af England og Østerrig, der ikke ville nogen Indblanding. Nedsablingerne vedvare. Keiser Alexander beskjæftiger sig med dem i Verona samtidig med, at han forhandler om de spanske Anliggender; men han beslutter ikke at skride ind. — Nationen, harmfuld over, at den græske Patriarks Mordere ikke blive straffede, sætter en Oversvømmelse i St. Petersborg og Keiser Alexanders kort efter indtraadte hemmelighedsfulde Død i Forbindelse med Guds Vrede over hin Begivenhed.

Keiser Alexander den Første, Katharina den Andens Sønnesøn, havde forøget Riget med Finland, Polen, Bessarabien og en Del af Kaukasus, hvilken sidste indbefattede Daghestan, Schirwan, Mingrelien og Imeretien.

Fem og tredivte Kapitel.

Alexander den Første. Indre Forhold.

Indadtil vare de første Aar af Keiser Alexanders Regjering, der fulgte efter Poul den Førstes haarde Regimente, en Befrielsens Epoke, der udmærkede sig ved høimodige Ideer og frisindede Reformer. I det Manifest, Keiseren udstedte ved sin Thronbestigelse, erklærede han, at han vilde regjere «i Overensstemmelse med Katharina

den Andens Principer og i Samklang med hendes Hjerte.» Saa snart han kunde befri sig for Formynderskabet af de Sammensvorne af 24de Marts 1801, omgav han sig dels med sin Bedstemoders tidligere Ministre, dels med nye Mænd, der alle vare unge ligesom han selv og delte hans store Forhaabninger og Planer om Rigets Regeneration. Til Forretningernes Ledelse medbragte de ligesom han selv Mangel paa Erfaring, men megen god Villie. Den største Indflydelse udøvede dengang Fyrst Adam Czartoryski, Novossilzov, Strogonov og Kotschubei. De tre første, der havde sluttet sig nærmere til hverandre, dannede, hvad man kaldte «Triumviratet». De kjendte Vesteuropa bedre end Rusland; den engelske Forfatning var deres Ideal. Czartoryski, en polsk Stormand, hvis Familie havde skjænket Polen Konger, drømte desuden om sit Fædrelands Gjenoprettelse under Keiseren af Ruslands Scepter. Han benyttede sin Stilling som Kurator (popetschitel) i Skoledistriktet Vilna til at begunstige Undervisningen i det polske Sprog i Hvide-Rusland. Som Udenrigsminister og Keiser Alexanders fortrolige Raadgiver tabte han aldrig sin Nations Interesser af Syne. Det var hans hemmelige Haab, at han i Egenskab af Vicekonge eller Keiserens «namiestnik» skulde komme til at staae i Spidsen for Polen.

Den foregaaende Regjerings tyranniske Forholdsregler bleve tilbagekaldte. Det blev paany tilladt Russerne at reise uhindret til Udlandet, og Fremmede fik Tilladelse til at besøge Rusland. Europæiske Bøger og Blade maatte atter indføres, og Censuren blev formildet. En Anordning befalede, at tvivlsomme Steder i et Værk skulde fortolkes i den for Forfatteren gunstigste Aand. Den «hemmelige Expedition», en anden Form for det hemmelige Kancelli eller Statsinkvisitionen, blev ophævet og de Forretninger, den besørgede, overdragne Senatet. Præsterne og Diakonerne, Adelsmændene og «Gildernes» Borgere bleve fritagne for legemlige Revselser.

De mest omfattende Planer drøftedes i den unge Keisers Raad. Som Indledning til Rigslovbogen forhandlede man om et Slags Forfatningsudkast, i hvilket man fastsatte den høieste Magts Prærogativer, idet der taltes om dens «Forpligtelser», om Undersaatternes «Rettigheder» og om Statens fire Stænder. Under Navn af «Hans Majestæts Kabinet» fastsattes deri et Slags Civilliste. Livegenskabets Ophævelse var, ligesom i den bedste Tid af Katharina den Andens Regjering, paa Dagsordenen. Kronens Bønder, hvis Stilling var friere og lykkeligere end Adelens Bønder, betryggedes ved Keiserens Beslutning om, at «Donationer» af Sjæle ikke mere maatte finde Sted. Kronen anvendte endog en Million Rubler aarlig til Erhvervelsen af Godser med Livegne. Indtil der kunde træffes en mere almindelig Foranstaltning udstedte Keiser Alexander Ukasen af Februar 1803, der lovlig stadfæstede de mellem Eierne og deres Livegne frivillig afsluttede Emancipations-Kontrakter. De Individer eller de Kommuner, der paa den Maade erhvervede Friheden, idet de bevarede Jorden, dannede i Rusland en ny Klasse, de «fri Jordbrugere», der i Forening med de gamle «odnodworzy» afgave ligesom Kjærnen til en landlig Trediestand. Den tydske Adel i Estland, Kurland og Livland besluttede henholdsviis i Aarene 1816, 1817 og 1819 at komme det nye Aarhundredes Fordringer i Forkjøbet, for at disse ikke skulde voxe dem fuldstændig over Hovedet. De toge Initiativet til de tschudiske og de lettiske Livegnes Frigjørelse, idet de søgte at drage den størst mulige Fordel af denne Forholdsregel. «Alle de Livegne i disse Provindser,» siger Bogdanovitsch, «skulde efterhaanden, i et Tidsrum af fjorten Aar, blive frie Personer. Det var forbudt at sælge dem med eller uden Jord, enkeltviis eller i Familier, at skjænke dem bort, at pantsætte dem eller ved noget som helst Middel at gjøre dem til Livegne igjen. De fik Ret til at erhverve Jord eller andre ubevægelige Værdier som fuld Eiendom. I bor-

gerlig Henseende vare de, i de to første Instantser, henviste til Dommere, som de selv havde valgt, og som til Dels vare fremgaaede af deres egen Midte. Paa den Maade stode de kun i et civilt Forhold til deres tidligere Herrer, men da der ikke var tildelt dem Jord, befandt de sig fremdeles i et stærkt Afhængighedsforhold til disse.» Tidligere havde de i personlig Henseende været Livegne, men de besade Jorden. Nu vare de fri, men for at leve tvungne til at dyrke for Andre som Forpagtere eller Landarbeidere den Jord, der havde tilhørt deres krigerske Forfædre. — Man fornyede den forrige Regjerings Forbud mod Salget af Livegne ved Auktion, med Adskillelse af samme Families Medlemmer. Dette Misbrug holdt sig imidlertid, og Nikolaus Turgeniev forsikkrer, at der, næsten under det keiserlige Slots Vinduer, fandt slige Auktioner Sted.

Keiser Alexander lagde ogsaa med Hensyn til Raskolnikerne sine velvillige Hensigter for Dagen. «Fornuften og Erfaringen,» siger vedkommende Ukas, «have forlængst bevist, at et Folks aandelige Vildfarelser, i hvilke det som en Følge af anordnede Formaninger kun hildes stærkere alene helbredes og fjernes ved Tilbageholdenhed, et godt Exempel og Fordragelighed. Sømmer det sig en Regjering at anvende Vold og Grusomhed for at bringe disse forvildede Børn til at vende tilbage til Kirkens Skjød?» De stille og uskadelige Sekter bleve tvertimod begunstigede. Keiser Alexander besøgte paa sine Reiser gjentagne Gange deres Anstalter. Sekten, de saakaldte Dreier-Raskolniker, kunde endog afholde deres Andagtsøvelser i Mikaelspaladset, og man saae Kultusministeren, Fyrst Galitzin, lytte til Præstinden Tatarinovs forvirrede Tale og overvære de hellige Dandse, hendes Tilhængere opførte.

Med Hensyn til de politiske Institutioner fandt 1802 tvende Reformer af gjennemgribende Betydning Sted. Man brød med den kollegiale Organisation af Forvaltningens Grene. Peter den Stores «Kollegier», der vare fulgte efter

de gamle Czarers «prikas», afløstes dengang af Ministerier, efter de andre europæiske Staters Forbillede. Keiser Alexanders første Ministerium bestod af: Krigsministeren, General Væsmætinov; Marineministeren, Admiral Mordvinov, en glødende Patriot og fremragende Administrator; Udenrigsministeren, Kansleren Alexander Voronzov, Brodersøn til Keiserinde Elisabeths store Kansler; Indenrigsministeren, Grev Kotschubei; Justitsministeren, Derschavin, den store Digter; Finantsministeren, Grev Vassiliev; Handelsministeren, Grev Rumanzov, der var berømt for den Beskyttelse, han lod Kunst og Videnskaber blive til Del; Ministeren for den offentlige Undervisning, Grev Savadovski. Ministeriernes Tal og Kompetence ændredes flere Gange. Senere oprettedes der et Domæne-Ministerium, et Politi-Ministerium for Veie og Kommunikationsmidler og et Ministerium for det keiserlige Hus.

Den anden Reform angik ogsaa en af Czar Peter den Førstes store Institutioner, nemlig: Senatet, hvis Betydning nu blev formindsket som en Følge af Oprettelsen af et Rigsraad, i hvilket Keiseren eller en beskikket Minister førte Forsædet. Iøvrigt var der saavel ved Ministerierne som ved Rigets Raad en væsentlig Mangel: de havde intet Ansvar; Autokratiet gav ikke Afkald paa nogen af sine Rettigheder. «Sire,» indvendte en Dag en af Keiser Alexanders Raadgivere, «hvis en Minister vægrede sig ved at underskrive en af Deres Majestæt udstedt Ukas, vilde da denne være obligatorisk ogsaa i denne Form?» «Visselig,» svarede Keiseren, «en Ukas maa under alle Omstændigheder bringes til Udførelse.»

Keiser Alexander og hans unge Medarbeidere underkastede det offentlige Underviisningsvæsen en omfattende Omorganisation. Riget blev inddelt i sex «Skoledistrikter». St. Petersborg-Distriktet indbefattede otte Gouvernementer; Moskov-Distriktet elleve; Dorpat-Distriktet tre (de tre tydske Provindser); Kharkov-Distriktet sexten (med Kau-

kasus og Bessarabien); Kasan-Distriktet tolv (med Siberien); Vilna-Distriktet sex (Hvide-Rusland). I Spidsen for hvert Skoledistrikt stilledes en Kurator (popetschitel), der sædvanligviis var en anseet Personlighed, Mænd som Novossilzov, Potocki eller Adam Czartoryski, der havde den Opgave at føre Tilsyn med Skolerne og give almindelige Regler for Underviisningens Ledelse.

Til Geistlighedens Underviisning oprettedes der kirkelige Skoler, til hvis Underhold Indtægten af Salget af Voxlys i Kirkerne anvistes. Over disse Skoler stode Seminarierne; endelig kom de kirkelige Akademier i Moskov, St. Petersborg, Kasan og Kiev. For Lægstanden grundedes Kommuneskoler, Distriktsskoler og Gymnasier af anden Klasse. Lærerne ved disse Underviisningsanstalter uddannedes ved de pædagogiske Anstalter i Moskov og St. Petersborg. Universiteterne i Moskov, Vilna og Dorpat bleve reorganiserede; nye Universiteter oprettedes i Kasan og Kharkov, til hvilke senere Universitetet i St. Petersborg sluttede sig. Man havde havt til Hensigt at grunde lignende Institutioner i Tobolsk og Ustjug. Der oprettedes ogsaa femten Gouvernementsskoler eller Kadetanstalter, i hvilke unge Adelsmænd undervistes i militær Retning. I samme Øiemed grundedes senere Alexander-Lyceet paa Kamennyi Ostrov og Lyceet i Tscharskoje-Selo. Fra denne Tid stammer ogsaa Handelsskolen eller Richelieu-Gymnasiet i Odessa og det Lasarevske Institut eller Skolen for orientalske Sprog.

Speranski. Rigsraadet. Udkast til en borgerlig Lovbog.

Fra 1806 til 1812 var, blandt Alexander den Førstes Omgivelser, Speranski i Besiddelse af den overveiende Indflydelse. Han var Søn af en Landsbypræst og var bleven underviist i et Seminarium. Han ansattes som Lærer i Mathematik og Filosofi ved Alexander-Nevski-Seminariet. Derpaa blev han Lærer for Alexei Kurakins Børn. Efter

denne Mands Tilskyndelse opgav han den geistlige Løbebane og traadte ind i Civiltjenesten. Speranski blev Sekretær hos Troschtschinski, der dengang var Rigsraads-Kansler. Efter at han havde virket som Direktør for Indenrigsdepartementet under Fyrst Kotschubei, blev han Statssekretær og begyndte at vinde Keiserens ubetingede Tillid. Yndlingene fra den foregaaende Periode vare alle Tilhængere af engelske Ideer. Speranski elskede derimod Frankrig; han var en Tilhænger af den franske Revolutions Principer og lagde stor Beundring for Napoleon for Dagen. Disse franske Sympathier, som Alexander den Første dengang delte, dannede et nyt Baand mellem Keiseren og hans Minister, et Baand, der skulde briste ved selve Brudet med Napoleon. «Desuden,» siger Bogdanovitsch, «kjender man Alexanders Interesse for de repræsentative Former og den konstitutionelle Regjeringsform, der havde noget Indtagende ved sig for Laharpes gamle Discipel. Men denne Smag for Konstitutioner mindede om en Dillettant, der kommer i Extase foran et smukt Maleri. Keiser Alexander havde hurtigt kunnet overbevise sig om, at hverken Ruslands store Omfang eller det borgerlige Samfunds Sammensætning tillode Virkeliggjørelsen af en saadan Drøm. Han opsatte da stadig Udførelsen af sin Utopi, men han yndede at underholde sig med sine fortrolige Venner om sin paatænkte Forfatning og Enevældens Ulemper. Speranski viste sig, for at behage Keiseren, som en meget ivrig Talsmand for frisindede Grundsætninger, og han udsatte sig derfor for den Beskyldning, at han omgikkes med anarkiske Ideer og Projekter, der vare farlige for de af Tiden og Sæderne helligede Institutioner.» Speranski, der var arbeidsom, kundskabsrig og en virkelig Fædrelands- og Menneskeven, havde været værdig til at virkeliggjøre alt det, der var af praktisk Betydning i Keiser Alexanders Utopier.

Speranski forelagde Keiseren en systematisk Reform-

plan. Rigsraadet skulde have en endnu større Kompetence; sammensat af Statens første Dignitarer, skulde det paa en Maade blive en lovgivende Myndighed, til hvis Prøvelse alle nye Lovforslag, overordentlige Forholdsregler og Ministrenes Beretninger skulde henvises. Det var ligesom en Begyndelse til en repræsentativ Regjering. Rigsraadet var delt i fire Departementer, mellem hvilke Forvaltningens forskjellige Sager vare fordelte. Den 13de Januar 1810 aabnede Keiser Alexander høitidelig dette Parlament af Embedsmænd. Speranski udnævntes til Sekretær ved Rigsraadet: alle Anliggender gik gjennem hans Hænder; han blev et Slags Førsteminister. I Følge hans Plan skulde Rigsraadet staae i Spidsen for Lovgivningen, Ministerierne i Spidsen for Forvaltningen, Senatet i Spidsen for Retspleien. Ligesom den lovgivende Magt var bleven reorganiseret ved Reformen af Rigsraadet og den administrative Myndighed ved Reformen af Ministerierne, saaledes skulde den dømmende Myndighed ogsaa underkastes en fuldstændig Reform. Domstolene skulde beklædes dels af Dommere, som Souverænen havde udnævnt, dels af Dommere, der vare valgte af Adelen. Speranski havde øiensynlig studeret de af Frankrigs Repræsentativforsamlinger vedtagne Love, Sieyès's System og Konsularforfatningen. Dernæst skulde der indføres en finansiel Reform. Ved Manifestet af den 14de Februar 1810 vare allerede Assignaterne blevne anerkjendte som Statsgjæld, Udstedelsen af Papirspenge var standset, nye Skatter vare indførte i Garantiøiemed, en Oversigt over Indtægter og Udgifter var offentliggjort og en Amortisationskasse oprettet. Speranski havde ved denne Reform Noget som de vestlige Staters Budget for Øie. Han havde ved Siden deraf taget fat paa Udkastet til en Lovbog, og Code Nopoléon, denne den franske Revolutions Arv, der dengang indførtes i Holland, Italien, Rhinforbundet og Storhertugdømmet Varschov, syntes ham at være et Mønster for enhver Lovgivning i

Fremskridtets Aand. Speranski, hvem Napoleon paa Kongressen i Erfurt havde skjænket særlig Opmærksomhed, stod siden den Tid i Forbindelse med de franske Retslærde, Locré, Legras og Dupont de Nemours; han havde faaet dem udnævnt til korresponderende Medlemmer af Rigsraadets legislative Udvalg. Code Nopoléon egnede sig kun for en Befolkning, der var fritagen for Livegenskab, og som var i Besiddelse af en vis Lighed for Loven. Speranski betragtede ogsaa Livegenskabets Ophævelse som Hjørnestenen i en Regeneration af Rusland. Han tænkte paa at skabe en Trediestand, paa at indskrænke Adelsmændenes Tal og paa at danne af de store adelige Familier et Pairie i Lighed med det engelske. Han bevægede Stroinovski til at offentliggjøre sit Skrift om «Konventionerne mellem Grundeiere og Bønder». I Aaret 1809 havde han sat igjennem, at de, der havde Universitetsgrader, skulde ved Opnaaelsen af en Rang i «tschin» have Fortrinet fremfor alle andre. En Doktor skulde saaledes paa Forhaand have den ottende Rang, en Magister (Licentiat) den niende, en Kandidat den tiende, en Student den tolvte Rang. Speranski havde ligesom Turgot, Ludvig den Sextendes Minister, og ligesom Stein, Preussens Reformator, vakt almindelig Uvillie imod sig. Adelsmændene ved Hoffet og i Forgemakket, «Gulv-Sliderne» (frotteurs de parquet), som Keiser Alexander kaldte dem, den unge Embedsjægere, som kun skyldte Gunst og Bevaagenhed deres Befordring, bragtes i Fortvivlelse af Ukasen 1809. Grundeierne ængstedes af Speranskis Planer om Livegenskabets Ophævelse. Senatorerne vare opbragte over hans Udkast til Senatets Reorganisation, i Følge hvilket Rigets første Korporation forvandledes til en Domstol. Den høie Adel harmedes over den Dristighed, hvormed Ministeren, der kun var en Mand af lav Herkomst, Søn af en Landsbypræst, optraadte. Selv Folket knurrede over Skatternes Forhøielse. Alle, der ansaae sig for truede i Henseende

til deres Interesser, sluttede sig sammen mod ham. Man beskyldte Ministeren for, at han nærede Foragt for det moskovitiske Riges gamle Institutioner. Man harmedes over, at han havde vovet at opstille Code Napoléon som et Mønster for Russerne. Hertil kom, at man nu stod lige foran Udbrudet af en Krig med Frankrig. Ministrene Balaschev, Armfelt og Guriev, Grev Rostoptschin, Grev Araktschejev og Storfyrstinde Katharina Poulovna, Keiser Alexanders Søster, forstode at stemme Souverænen uvillig imod Ministeren. Historieskriveren Karamsin rettede til Keiseren sit lidenskabelige Mindeskrift: «Det nye og gamle Rusland», hvori han gjorde sig til Forkæmper for Livegenskabet, for de gamle Love og for Czarens Enevælde. Man stemplede endog Speranski som Forræder og som Frankrigs Medskyldige. I Marts 1812 forvistes han pludselig fra Hovedstaden og sendtes som Gouvernør til Nischni-Novgorod, hvorefter han afsattes og stilledes under et strengt Tilsyn. Først i Aaret 1819, da Lidenskaberne havde lagt sig, udnævntes han til Gouvernør i Sibirien, i hvilken Stilling han gjorde god Fyldest. I Aaret 1821 vendte Speranski tilbage til St. Petersborg, men han gjenvandt ikke sin tidligere Stilling.

Araktschejev. Politisk og aandelig Reaktion. Militærkolonier.

En anden Epoke, et andet Tidsrum oprandt. Speranskis Modstandere: Armfelt, Schischkov og Rostoptschin kom til at beklæde de høie Embeder; men Yndlingen, den egentlige «wremenschtschik», var Araktschejev, den djerve «Korporal fra Gatschino», Redskabet for Poul den Førstes Tyranni, den fødte Fjende af enhver ny Ide og enhver Reformtanke, Enevældens og den passive Lydigheds-Apostel. Han vandt Keiser Alexanders Tillid først ved den Kultus, han havde helliget Keiser Pouls Minde, derpaa ved sin Punktlighed, sin ubetingede Lydighed, sin Uegennyttighed og sin Arbeidsomhed, endelig ved den naive Beundring,

han viste for «Keiserens Geni». Han var den paalideligste Tjener, den myndigste Foresatte og det bedst mulige Redskab for en Reaktion. Han kom ikke strax i Besiddelse af den udelukkende Indflydelse. Keiser Alexander betragtede sig, efter Napoleons Beseiring gjerne som Folkenes Befrier. Han havde hjulpet Tydskland med Fremmedaagets Afkastelse, han skaanede Frankrig og skaffede det Chartet, han tilstod Polen en Forfatning, og han forbeholdt sig at udstrække Velgjerningerne af en saadan ogsaa til Rusland. Men denne sidste Plan var kun et fantastisk Projekt og stod i en paafaldende Modsætning til den Strnghed, hvormed Censuren nu begyndte at optræde i den, forbød Pressen at kritisere Regjeringen. Den franske Indflydelse fortrængtes af den engelske og protestantiske. De franske Theatre lukkedes, Bibelselskaberne aabnedes. Et «britisk og udenlandsk Bibelselskab» oprettedes i Hovedstaden; der indsamledes ved Subskription trehundredetusinde Rubler til det, og det udgav en halv Million Bind i halvtredsindstyve forskjellige Sprog. Det «Russiske Bibelselskab», med sin Filial: «Kosakkernes Bibelselskab» i Tscherkask, offentliggjorde i hundredtusinde Aftryk Oversættelser af de hellige Bøger. Det var paa dette Tidspunkt, at Keiser Alexander, der var bleven aldeles mystisk under Indvirkning af Madame de Krüdener og de gjenopvakte Minder fra Marts 1801, modtog en Deputation af Kvækere, bad og græd med den og kyssede den gamle Allens Haand. Den første Periode af Araktschejevs Ministerium karakteriseres imidlertid ikke saameget ved Reaktion som ved Stillestaaen. Men Krigen 1812 afbrød de paabegyndte Reformer, der ikke mere bleve gjenoptagne. Det var nu ude med Speranskis Lovbog, og Bestræbelserne for at affatte en anden, der stemte mere overens med de russiske Traditioner, førte ikke til noget Resultat.

Snart undergik Keiser Alexanders Karakter en mærkelig Forandring. Han blev sørgmodig og mistænksom. Hans

sidste Illusioner henveiredes. Hans sidste liberale Ideer blegnede og forsvandt. Efter Kongresserne i Aachen og Troppau er han ikke mere den samme Mand. Det var i Troppau, at Metternich, med beregnet Overdrivelse af Kjendsgjerningerne, gav ham Meddelelse om Regimentet Semenovskis Opstand, dette hans Yndlingsregiment blandt alle Gardens Regimenter. Fra det Øieblik af tabte han Tilliden til sine ædelmodigste Tanker og betragtede sig som et Offer for almindelig Utaknemmelighed. Han havde villet befri Tydskland, og dettes offentlige Mening vender sig imod ham. Karl Sand myrder hans Klient Kotzebue. Han havde søgt at vinde det beseirede Frankrigs Sympathier, og i Aachen opdagede man et fransk Komplot imod ham. Han havde gjenoprettet Polen, og Polen tænker kun paa at frigjøre sig fuldstændig, medens Rusland kræver Keiseren til Regnskab for den nye Fare, Gjenoprettelsen af det nye polske Rige medfører. Det var paa dette Tidspunkt, at Fyrsternes hellige Alliance blev et Forbund mod Folkene. I Karlsbad, Laibach og Verona er Keiser Alexander allerede den europæiske Reaktions Mand. I Orienten desavouerer han Ypsilanti. I Rusland kommer han fuldstændig ind under Araktschejevs og Obskurantisternes Indflydelse. «Araktschejevschtschina» begynder.

Keiser Alexander brød, idet han lyttede til Ærkebiskop Srafims Prædiken, med Bibelselskaberne og afsatte den liberale og tolerante Minister for den offentlige Undervisning, sin gamle Ven Fyrst Galitzin, der afløstes af Schischkov. Censuren blev Dag for Dag mistænksommere. Jesuiterne, der fordreves fra St. Petersborg, udvistes derpaa af hele Riget som Straf for deres Omvendelsesiver; paa en vis Maade vare de ogsaa overflødige i Rusland, thi de othodoxe Kuratorer for de russiske Universiteter kunde tage det op med dem i den Kunst at kvæle enhver uafhængig Tanke. Universitetet i Kasan havde til Kurator

Magnitzki, der foresatte sig at organisere Undervisningen i Overensstemmelse med den hellige Alliances Principer. Han afsatte elleve Professorer, udstrøg af Listen over Æresmedlemmerne en Franskmand, en «Kongemorder», Abbed Grégoire, og udelukkede af Bibliotheket alle mistænkelige Bøger, deriblandt Hugo Grotius' Værk om Folkeretten. Han forbød Foredrag over Buffons geologiske Theori og over de af Kopernikus og Newton opstillede Systemer, da alle disse Lærdomme stode i Strid med den hellige Skrift. Læreren i Historie skulde lade sig inspirere af de Ideer, Bossuet havde udviklet i sin «l'Histoire universelle». Lægevidenskaben skulde være en kristelig Videnskab, og Dissekeringer bleve derfor næsten fuldstændig forbudte som uforenelige med den Respekt, der skyldtes Afdøde. Professoren i politisk Økonomi fik Tilhold om særlig at betone de Dyder, der forvandle de materielle Værdier til aandelige. «Idet han paa denne Maade skulde forene den tilfældige, lavere Økonomi med den høiere, sande Økonomi, vilde han komme til at grundlægge en ægte politisk-moralsk Videnskab.» Professoren i Geometri Nikolski opfattede Trianglen som Symbolet paa Treenigheden og Tallet Eet som Symbolet paa den guddommelige Enhed. I Kharkov fjernedes Professorerne Schad og Ossipovski fra Universitetet. I St. Petersborg afsattes Galitsch, Professor i Filosofi; Herrmann og Arsseniev, Professorer i Statistik, og Raupach, Professor i Historie. Disse akademiske Lærere lod Kuratoren Runitsch stille for en Universitetskommission. Galitsch var anklaget for Gudsbespottelse, fordi han havde foredraget Schellings Filosofi. Hans tre Kollegaer vare beskyldte for Maratisme og Robespierrisme, fordi de havde fremstillet Schløzers Theorier, hvilke Katharina den Anden havde sat høit, og fordi de havde kritiseret Livegenskabet og det Misbrug, der dreves med Udstedelsen af Papirspenge. Der udstedtes Forbud mod den fremtidige Ansættelse af Professorer, der

havde gjort deres Studier i Vesteuropa, ligesom det ogsaa blev forbudt at sende russiske Studerende derhen.

Et af de eiendommeligste Træk ved Araktschejevs Administration var Oprettelsen af Militærkolonier. Systemet bestod i Anbringelsen af Soldater hos Bønderne i et vist Antal Distrikter. Vare disse Soldater gifte, lod man deres Koner komme til Landsbyen; vare de det ikke, giftede man dem med Bøndernes Døtre. En saadan Landsby bestod da af to Elementer, nemlig: Militærkolonisterne eller Soldaterne og de bosatte Bønder. Soldaten gik Bonden til Haande ved Markarbeidet; begges Børn vare bestemte til Militærtjeneste. Kolonisationsdistrikterne vare unddragne de borgerlige Myndigheder og underkastede den militære Administration og Jurisdiktion. Disse Distrikter, der laae i Gouvernementerne Novgorod, Mohilev, Kharkov, Jekaterinoslav og Kherson, stillede hundrede og otteogtredive Batailloner og tohundredeogfyrretyve Eskadroner. Systemet frembød tilsyneladende visse Fordele, hvoraf selv Speranski lod sig forlokke. Det sikkrede, som man sagde, en regelret Rekrutering; det lettede de Byrder, Troppernes Indkvartering og Rekvisitioner medførte for Befolkningen; og Soldaten vandt i moralsk Henseende ved ikke at skilles fra sin Familie. Systemet garanterede ham desuden et Tilflugtssted i Alderdommen og bevarede for Agerdyrkningen de Arme, Hæren tidligere havde frataget den. Fremdeles formindskede Systemet Regjeringens Udgifter til Hæren, og endelig skabte det ved Rigets Grændse ligesom en militær Nation. Var Kolonisationen en Byrde for den lokale Befolkning, saa opveiedes den dog af flere Fordele; Regjeringen forøgede Bøndernes Jordlodder, istandsatte Husene og gav Døtrene Medgift. Bondebefolkningen i disse Militærkolonier nød samme borgerlige Frihed som Kronens Bønder. Men Landboerne havde en anden Opfattelse af Sagen. Da de ved deres huslige Arne i den dobbelte Egenskab af Agerdyrker og Soldat underkastedes

et Tilsyn, der var mere nærgaaende end det, deres tidligere Herrer og disses Intendanter havde udøvet, saa forbandede de Araktschejevs sindrige Ide, hvilken de officielle Kredse lovpriste. Der udbrød Opstande, hvilke Araktschejev, der gav Muschikernes Uvidenhed og Utaknemmelighed Skylden, undertrykte med ubønhørlig Strenghed.

De hemmelige Foreninger. Polen.

Der var i Rusland andre urolige Elementer, som befandt sig i Gæring. Det er ikke mere Katharina den Andens Tid, da man ustraffet, medens Befolkningen forholdt sig ligegyldig, kunde drøfte de alvorligste, sociale Spørgsmaal. De høisindede Bestræbelser i de første Aar af Keiser Alexanders Regjeringstid vakte den offentlige Menings Deltagelse og livlige Understøttelse. Men nu var der indtraadt Uenighed mellem Czaren og Folket, for saa vidt som den Del af dette, der i sin Tid var begejstret over hans Liberalisme, nu følte sig tilbagestødt af Regjeringens reaktionære Aand. De russiske Officerer havde ikke forgjæves seet Paris og levet paa fransk Grund. De revolutionære Principer, hvilke de under Katharina den Anden kun havde skimtet gjennem deres Fordommes Prisme, havde de fundet virkeliggjorte i Vestens Stater, og de havde kunnet bemærke, hvorledes en hurtig Udvikling af den nationale Velstand faldt sammen med hines Triumf. «Efter de russiske Hæres Tilbagekomst til Hjemmet,» skriver Nikolaus Turgeniev, «have de «liberale Ideer», som man dengang sagde, begyndt at udbrede sig i Rusland. Foruden den regelrette Hær, havde ogsaa store Masser af Milits (opoltschenie) seet Udlandet. Disse Militssoldater fortalte i deres Hjem, hvad de havde været Vidner til i Europa. Selve Begivenhederne talte højere end nogen menneskelig Stemme. Det var i Virkeligheden en hel Propaganda.» En af de Sammensvorne fra 1825, Oberst Pestel, tilstod, at «Bourbonnernes Gjenindsættelse havde betegnet et mærkeligt

Tidspunkt i hans Ideers og politiske Overbevisningers Historie. Jeg saae dengang, at den største Del af de væsentlige Institutioner, Revolutionen havde grundlagt, bevaredes ved Monarkiets Gjenoprettelse som velgjørende Reformer, Men tidligere havde vi alle, og jeg havde i den Retning gaaet i Spidsen, rejst os mod hin Revolution. Af hvad jeg senere iagttog, drog jeg nu den Slutning, at Revolutionen ikke havde kunnet være saa slet, som man havde fremstillet den for os, og at den endog havde ført meget Godt med sig. Jeg blev bestyrket i min Anskuelse ved at see, at de Stater, til hvilke den ikke havde strakt sine Virkninger, haardt maatte savne mange Rettigheder og Friheder.»

Man læste ikke blot, som under Katharina den Anden, Montesquieu, Raynal, Jean Jacques Rousseau, men ogsaa Bignon, Lacretelle, de Tracy og Benjamin Constant. Den franske Talerstols veltalende Stemmer fandt Gjenlyd hos den unge, russiske Adel og hos en Del af Borgerstanden. Agtelsen for den menneskelige Personlighed i Forbindelse med en mere sleben ydre Optræden begyndte at gjøre store Fremskridt. Den europæiske Kultur holdt sig ikke mere blot paa Overfladen, men den trængte ind i Bevidstheden og Hjerterne. Mange underskreve følgende Udtalelse af Wilhelm Küchelbecker: «Naar jeg tænkte paa de udmærkede Egenskaber, hvormed Gud har udrustet det russiske Folk — dette Folk, der ved sin Magt og sine berømmelige Bedrifter er det første blandt alle, dette Folk, hvis vellydende, rige og kraftige Sprog ikke har sin Lige i Europa, dette Folk, hvis Nationalkarakter er en Sammensætning af Godmodighed, Ømhed, livlig Opfattelsesevne og høisindet Tilbøielighed til at tilgive Fornærmelser — naar jeg tænkte paa, at alt dette skulde kvæles, visne og gaae til Grunde, maaske før det havde sat nogen Frugt i den moralske Verden, saa maatte mit Hjerte briste.» Disse høisindede Sjæle saae med Smerte, hvorledes Vilkaarlig-

heden herskede uindskrænket fra øverst til nederst i det russiske Samfund, i Forholdet mellem Selvherskeren og Nationen, mellem Embedsmændene og Borgerne, mellem Officererne og Soldaterne, mellem Godsejerne og Bønderne. De harmedes over at se det russiske Folk vanæret ved Livegenskabet, denne skændige Arv fra det gamle slaviske Barbari og det tatariske Aag. De opbragtes ved Synet af, at den russiske Soldat, denne Napoleons Overvinder og Europas Befrier, underkastedes legemlige Straffe. De troede ikke, at den velsindede Selvherskers ustadige Vilje, at de gode Intentioner hos en Alexander, «denne lykkelige Tilfældighed blandt sine Lige,» som han selv sagde til Madame de Staël, kunde erstatte liberale Love og Institutioner.

Trods et mistænksomt Politis Aarvaagenhed, havde Frimureriet, der i Katharina den Andens og Poul den Førstes Tid var bleven forbudt, reorganiseret sig: det strakte sine Filialer udover Rusland, Kongeriget Polen og Østersøprovindserne. Paa visse Punkter dannede der sig ogsaa Foreninger af en mere udfordrende Karakter og med et bestemtere Formaal, Foreninger, hvis Tilværelse længe var en Hemmelighed. Saaledes stiftedes i Aaret 1818 i Moskov «Dydsforbundet», en Efterligning af det tydske Tugendforbund. Blandt dets Medlemmer fandtes Fyrst Trubetzkoi, Alexander og Nikita Muraviev, Matvei og Sergius Muraviev-Apostol, Nikolaus Turgeniev, Feodor Glinka, Mikael Orlov, Broderparret von Wisin, Fyrsterne Feodor Schakovskoi og Obolenski, Jakuschkin og Lunin. Dette Forbunds Medlemmer vare ikke enige om den Regjeringsform, der skulde gives Rusland, idet nogle stemte for det konstitutionelle Monarki, andre for Republikken, hvis Navn Novikov var en af de første til at udtale. Forbundet opløstes da 1822, men foranledigede Stiftelsen af to andre Foreninger, nemlig: «Nordforbundet», i hvilket den første Opfattelse var herskende, og «Sydforbundet», der især

rekruteredes af Officererne ved Garnisonerne i Ukraine eller Lille Rusland; det var her, at Oberst Pestel talte for Republiken. En tredie Forening: «De forenede Slaver», der var mindre betydningsfuld, drømte om et Forbund af alle slaviske Folk og foregav at have Medlemmer i Bøhmen, Bulgarien og Serbien. De russiske Foreninger traadte 1823 i Forbindelse med «Fædrelandsvennernes Forbund» i Polen, der dengang forberedte en Opstand. For at sikkre sig Polakkernes Medvirkning forpligtede hine Foreninger sig til at medvirke til det polske Riges Gjenoprettelse. De ivrigste Medlemmer af hine Foreninger vare dengang Oberst Pestel og Ryliejev. Af disse to var den første Søn af en forhenværende Postdirektør, den anden Søn af en tidligere Politidirektør under Katharina den Anden. Ved deres udprægede republikanske Overbevisning syntes de at ville udsone deres Fædres Servilitet. Pestel oplæste under Sammenkomsterne i Kiev 1823 Udkastet til en republikansk Forfatning og til en Lovbog, der var grundet paa Lighedens Princip. Da Dynastiet Romanov forekom ham at være en Hovedhindring for Virkeliggjørelsen af hans Planer, vilde han endog ikke vige tilbage for Keiserens Mord og Udryddelsen af den keiserlige Familie. Indenfor «Sydforbundet» havde der dannet sig et snævrere og endnu hemmeligere Udvalg, med et saadant Keisermord for Øje. Man vilde i den Retning benytte sig af den første Lejlighed, der tilbød sig, nemlig: en Revue, som Keiser Alexander 1824 skulde holde over Tropperne i Ukraine. Blandt Garnisonernes Officerer fandt en virkelig Propaganda Sted, og man bestræbte sig for at vinde de menige Soldater ved at give Løfte om Livegenskabets Ophævelse og en Lettelse af Militærtjenesten.

Den litterære og den videnskabelige Bevægelse.

Denne russiske Aands Opvaagnen yttrede sig ikke blot i politiske Sammensværgelser. I Videnskaben, Litteraturen og Kunsten betegnede Keiser Alexanders Regjering en

Blomstringens Tid. Saavel den aandelige som den liberale Bevægelse havde ikke den fremmede og overfladiske Karakter, der havde været et Særkjende for den under Katharina den Andens Regimente: den trængte dybere ned i Nationen, vandt i Magt og Omfang, rev Mellemklasserne med sig og udbredte sig til de fjerneste Provindser. Virkningerne af det Udbrud, hvortil det var kommet 1801, vare ikke blevne standsede, skjøndt Regjeringen siden havde svigtet de Bestræbelser, den selv havde fremkaldt, og skjøndt Keiser Alexander, bitter i Sindet og befriet for Illusioner, var bleven mistroisk overfor alle Aandens Yttringer. Det lykkedes ikke Censuren, skjøndt den skærpedes, at indskrænke Tallet af de videnskabelige Samfund, der oprettedes, eller af litterære Tidsskrifter, hvis Mængde stadig forøgedes.

Dengang stiftedes «bessieda», en litterær Forening, i hvilken Krylov oplæste sine Fabler og Derschavin sine Oder, og som repræsenterede den klassiske Retning i Litteraturen; medens Romantikerne Schukovski, Daschkov, Uvarov, Puschkin, Bludov og Fyrst Væsemski grundlagde Foreningen «Arsamas». Foreningen «Videnskabernes, Litteraturens og Kunsternes Venner» i St. Petersborg, Foreningen: «den russiske Litteraturs Venner» i Moskov, «den arkæologiske Forening» i Odessa, «Foreningen for den fædrelandske Litteratur» i Kasan, Foreningen: «Videnskabernes Venner» i Kharkov og en Del andre mindre berømte Foreninger helligede sig de skjønne Videnskaber, Naturvidenskaben og Arkæologien.

I St. Petersborg udkom den «Nordiske Post», «St. Petersborg Tidende», den «Nordiske Tidende», den «Nordiske Merkur», «Zions Tidende», Organet for de religiøse Sværmere, «Bikuben» og «Demokrit», i hvilket sidste Kropotov angreb de franske Sæders og Ideers Indflydelse; det var her, at han i «Gravtale over min Hund Balabas» lykønskede denne brave Pudel i Anledning af, at den ikke havde studeret

ved noget Universitet, at den ikke havde beskjæftiget sig med Politik, og at den aldrig havde læst Voltaire. Den litterære Virksomhed var som altid endnu større i Moskov. Her udgav Karamsin et Tidsskrift med Titlen: «Det Europæiske Sendebud». Makarov og Sergius Glinka vare henholdsvis Udgivere af den «Moskovske Merkur» og det «Russiske Sendebud». Sidstnævnte Organ stillede sig den Opgave at opflamme Nationalfølelsen, idet det snart vakte Mistro mod enhver fra Udlandet stammende aandelig og moralsk Indflydelse, særlig mod Efterligningen af de franske Sæder og Skikke, snart ophidsede Nationen mod Napoleon, idet det opfordrede den til at opoffre sig patriotisk for Fædrelandet. Da Rusland havde vundet Sejr over Invasionen, og det «Russiske Sendebud» saaledes havde løst sin Opgave, gik det ind. Men «Fædrelandets Søn», udgivet af Gretsch, gjenoptog dets Værk og fortsatte Krigen mod Napoleon, «Morderen» og den «nederdægtige Tyran», og mod hans Vaabenfæller, der betegnedes som «Røvere». «Nu har Du en Forsmag paa den Udødelighed, hvortil Du er værdig»! tilraaber han Erobreren. «Nu veed Du i hvilken Grad Efterverdenen vil forbande dit Navn! Du sidder paa din Throne, omgiven af Lyn og Flammer, ligesom Satan i Helvedes Midtpunkt, der er omringet af Død, Ødelæggelse, vilde Lidenskaber og Brand!» Den «Russiske Invalid» blev grundet 1813 til Fordel for saarede eller syge Soldater. Selv da den krigerske Feber var tagen af og andre Fordomme, der vare mindre fjendtlige mod den franske Indflydelse, havde bemægtiget sig Sindene, sagtnede denne store Bevægelse i Litteraturen dog ikke.

Næsten alle hin Tids Forfattere havde deltaget i Korstoget mod «Gallomanien» og den napoleonske Almagt. Nogle vare faldne i Krigen mod Frankrig, idet de havde ombyttet Pennen med Sværdet. Schukovski havde kæmpet med ved Borodino. Konstantin Batiuschkov havde deltaget i Felttogene 1807 og 1813 og var bleven saaret ved Heils-

berg. Petin var falden ved Leipzig. Fyrsterne Væsemski og Schakovskoi havde gjort Tjeneste hos Kosakkerne, Glinka i Militsen (opoltschenie), i hvilken ogsaa Karamsin trods sin Alder vilde lade sig indskrive. Deres Skrifter bære Præget af deres patriotiske Lidenskab. Fabeldigteren Krylov havde i sine Komedier: «Pigeskolen» og «Modemagasinet» latterliggjort den overdrevne Begeistring for, hvad der stammede fra Frankrig. Oserov, Forfatteren af Tragedier efter klassisk Mønster, saasom: «Ødipus i Athen», «Fingal», «Polyxena» havde 1807 skrevet Tragedien: «Dimitri Donskoi», der gjenkaldte Kampene mellem Rusland og Tatarerne i Erindringen og syntes at bebude forestaaende Kampe mod en anden Erobrer. Kruckovskis Tragedie: «Poscharski», Helten fra 1612, indeholder Allusioner af samme Slags. Digteren Schukovski havde besunget Russernes Bedrifter mod Napoleon i Aaret 1812 i Digtet: «Barden i de russiske Krigeres Lejr». I sit Had mod Frankrig havde Rostoptschin ikke engang kunnet afvente den store Krise, men gav forinden sin Forbittrelse mod Franskmændene Luft.

Litteraturen i Keiser Alexanders Tid danner i Almindelighed Overgangen fra Efterligningen af de Gamle eller af de franske Klassikere til Efterligningen af de tydske og engelske Mesterværker. «Bessieda» og «Arsamas» vare ligesom de respektive Hovedkvarterer for de to med hinanden rivaliserende Hære, der i Rusland leverede hinanden lignende Slag, som de franske Klassikere og Romantikere i Paris. Schiller, Goethe, Bürger, Byron og Shakespeare havde hist den samme Nyhedens Interesse som i Frankrig og satte paa samme Vis Lidenskaberne i Bevægelse. Medens Oserov, Batiuschkov og Derschavin fortsatte den gamle Skoles Traditioner, oversatte Schukovski Schillers «Jomfruen fra Orléans» og Byrons: «Fangen fra Chillon». Puschkin leverede «Ruslan og Ljudmilla», et lyrisk Digt, hvortil Stoffet var taget fra et Folkesagn. Endvidere skrev

han de episke Digte: «Fangen i Kaukasus», «Springvandet i Baktschi-Sarai», en gribende Efterklang af Optrinene i det tatariske Harem, «Eugen Onægin», en Roman paa Vers, Digtet «Pultava» og Tragedien «Boris Godunov».

Ligesom den romantiske Bevægelse i Frankrig var ledsaget af en glimrende Gjenfødelse af de historiske Studier, saaledes gav Karamsins «det russiske Riges Historie», et Værk, der ikke karakteriseres ved en streng gjennemført Methode og en korrekt Vurdering af de historiske Fænomener, men som udmærker sig ved Stilens Glands og ved Fortællingens Ynde, — den russiske Aandsvidenskab en ny Tilskyndelse, idet det indgjød de dramatiske Digtere og Romanforfatterne Smag for nationale Emner. Schløzer udgav Nestor, den gamle Annalist fra Kiev, den russiske Histories Fader.

Naturvidenskaberne nøde under Keiser Alexanders Regjering en vis Beskyttelse. Det var i Aaret 1803, at Kapteinerne Krusenstern og Lisianski, om Bord i Skibene «Haabet» (nadeschda) og «Neva», ledsagede af Videnskabsmændene Tilesius fra Leipzig og Horner fra Hamborg, foretage den første russiske Jordomseiling og knyttede Forbindelser med de amerikanske Stater og med Japan. I Aaret 1815 gjennemforskede Kaptain Otto Kotzebue det stille Hav og undersøgte Muligheden af en nordvestlig Gjennemfart i Nærheden af Beringsstrædet. Efter Omseilingen af Kap Horn opdagede han flere Øgrupper og Øst for Beringsstrædet det efter ham benævnte Kotzebue Sund. — Det keiserlige Bibliothek i St. Petersborg blev 1814 høitidelig aabnet til offentlig Afbenyttelse; det indeholdt 242,000 Bind og 10,000 Manuskripter. Kærnen af det dannede de polske Kongers Bibliothek, som den seirrige Suvarov havde sendt til Rusland.

Trods de med Krigen forbundne Byrder havde de russiske Stæder modtaget Forskjønnelser. I St. Petersborg vidnede omhyggelig brolagte Gader og Granitkaier om

Regjeringens Omsorg. Thomont opførte Børspaladset; Rossi det nye Mikaels Palais. Montferrand paabegyndte Bygningen af den mægtige og glimrende St. Isaks Kirke. Efter St. Peters Kirken i Rom som Forbillede opførtes Vor Frues Kirke i Kasan, foran hvilken senere reistes Broncestatuer af Barclay de Tolly og af Kutusov. I Aaret 1801 havde Suvarov faaet en Statue. Ved Pultava sattes et Monument til Minde om Peter den Stores Seir. I Kiev afsløredes et Mindesmærke for Vladimir den Døber; i Moskov et for Menin og Poscharski (1818). Men Planen om, at opføre paa Spurvehøiene ved Moskov en kolossal Kirke for Frelseren, til Minde om Begivenhederne i Aaret 1812 blev foreløbigt opgivet. Planen blev først realiseret, men paa et andet Sted, under Alexander den Andens Regjering.

I Aaret 1825 forlod Keiser Alexander sin Hovedstad for at besøge de sydlige Provindser og for at tage Ophold i Taganrog for sit svagelige Helbreds Skyld. I Afreisens Øieblik syntes han opfyldt af mørke Anelser. I Alexander Nevski-Klosteret havde han villet, at der skulde læses en Sjælemesse for ham. Man havde ved høilys Dag maattet lade Voxlysene brænde i hans Værelse; nogen Tid forinden havde en frygtelig Oversvømmelse ødelagt en Del af St. Petersborg, og i denne Begivenhed havde Folket set en Himlens Straf for Ruslands strafværdige Ligegyldighed overfor de Kristne i Orienten. I Taganrog fik Keiser Alexander de omstændeligste Meddelelser om det hemmelige «Sydforbund» og dets Planer mod hans Liv. Maaske forøgede de skrækkelige Erindringer fra Aar 1801 hans tungsindige Stemning. Han tænkte paa de Forviklinger, han efterlod sin Efterfølger, paa sine skuffede Forhaabninger, paa sit tidligere Sværmeri for Liberalismen, der saavel i Polen som i Rusland havde endt med en Revolution, paa den Kløft, der var mellem hans Nutid og Fortid. Paa Krim hørte man ham ofte udbryde: «Man maa sige om mig, hvad man vil, jeg har levet, og jeg vil dø som

Republikaner». Men hvilken mærkelig Republik var ikke det Regimente, der i Folkets Erindring gaar under Benæv. nelsen: «Araktschejevschtschina! Den 1ste December 1825 udaandede Keiser Alexander i Keiserinde Elisabeths Arme. Hvorledes vilde Rusland høitideligholde, hvad Enkekeiserinde Maria Feodorovna allerede kaldte «Alexanders Begravelse».

Sex og tredivte Kapitel.

Nikolaus den Første.

(1825—1855.)

I Følge Arvegangsordenen skulde Keiser Alexander have været efterfulgt af den ældste af sine Brødre, Storfyrst Konstantin; men denne havde, for at han kunde indgaae Ægteskab med Grevinde Grudsinska, senere Fyrstinde Lovicz, erklæret overfor Keiseren, at han vilde give Afkald paa Thronen (1822). Hans Renunciation var bleven antaget af Keiseren og billiget af Enkekeiserinden. I Aaret 1823 havde Keiser Alexander affattet et Manifest, der stadfæstede den af Storfyrst Konstantin tagne Beslutning og kaldte den tredie af Poul den Førstes Sønner, Storfyrst Nikolaus, til Thronen. Dette Aktstykke opbevaredes i Uspenski-Kathedralen i Moskov; det holdtes hemmelig, og Storfyrst Nikolaus var selv uvidende om dets Indhold. Da Alexander den Første døde to Aar efter i Taganrog, ilede Storfyrst Konstantin, der opholdt sig i Varschov, med at afægge Hyldingsed til Nikolaus: men denne, der var i St. Petersborg troede, at han selv skulde aflægge Lydighedsed til Storfyrst Konstantin, og han gav Riget Befaling til at gjøre det Samme. Først den 24de December 1825 fik han en Skrivelse fra Storfyrst Konstantin, i hvilken denne igjen udtrykkelig gav Afkald paa Thronen. Nikolaus udstedte

nu et Manifest, hvori han forkyndte sin egen Thronbestigelse og affordrede sine Undersaatter Troskabsed.

Denne Ædelmodighedens Kappestrid mellem to Brødre, der stod i en saa levende Modsætning til det attende Aarhundredes ærgjerrige Tænkemaade hos Individerne skulde nu komme Rusland dyrt til at staa. Under disse faa Dages Mellemregjering havde en meget stærk Uro bemægtiget sig Aanderne; Folket vidste ikke, hvem det skulde adlyde. Medlemmerne af de hemmelige Foreninger benyttede sig snildt af den offentlige Menings Raadvildhed til at undergrave den store Mængdes Hengivenhed for Legitimitetsprincipet og vinde den for Revolutionen. De Sammensvorne i «Nordforbundet» havde besluttet at handle. Den 26de December fik de de moskovske Regimenter, Flaadens Grenaderer og Gardens Marinesoldater til at reise sig, idet de indbildte disse, at Storfyrst Konstantins Afkald var opdigtet, at Czarevitschen befandt sig som Fange i Varschov, og at den Ed, man fordrede af dem, var en Gudsbespottelse. De ophidsede Tropper ilede til Senats-Pladsen, idet de raabte: «Konstantin leve!» Nogle Indviede raabte: «Konstitutionen leve!» Men dette Begreb var fremmed for Mængden, og de uvidende Soldater troede, efter de monarkistiske Historieskriveres Forsikkringer, at «Konstitution» var Navnet paa Konstantins Gemalinde. Nu uddelte de Sammensvorne Patroner og gave Signalet til Opstand, idet de dræbte eller saarede de Officerer, der søgte at modsætte sig Bevægelsen. Keiser Nikolaus havde holdt en Tale til den Mængde, der havde samlet sig foran Vinterpaladset. Han havde oplæst Alexander den Førstes Manifest for den og bevæget den til at gaae fra hinanden. De militære Insurgenter bleve paa den Maade berøvede Befolkningens Bistand. De øvrige Garderegimenter og næsten hele Garnisonen vare forblevne tro. Dog vægrede Oprørerne, der vare forsamlede paa Senats-Pladsen, sig ved at gaae ind paa Fornuftgrunde. Miloradovitsch, Stadens

Gouvernør, forsøgte at tale til dem, men denne Helt fra to og halvtredsindstyve Slag dræbtes ved et Pistolskud. Metropoliten, der var iført sit præstelige Ornat, modtoges med Geværskud og fik fire Kugler i sin Bispehue. Keiseren havde taget Stilling lige overfor Oprørerne. Efter at han havde udtømt alle Forsonlighedens Midler, gav han Befaling til at beskyde de skyndsomt opførte Barrikader med Kartætsker. Nogle Salver vare tilstrækkelige til at adsplitte Oprørerne. Der blev gjort 500 Fanger, og i Løbet af Natten overgav et stort Antal Insurgenter sig paa Naade eller Unaade. Klokken syv om Morgenen vendte Keiser Nikolaus som Seirherre tilbage til sit Palads. Samme Nat vare tretten Medlemmer af «Sydforbundet» blevne fængslede. Men denne uventede Begivenhed neutraliserede ikke Forbundet, der var allieret med de «Forenede Slaver». De to Muraviev'er og Bestuschev-Rjumin havde bragt nogle Kompagnier til at gjøre Opstand, besat Vassilkov og rykkede nu mod Kiev. Men i Nærheden af Landsbyen Ustinovka stødte de paa General Geismar, der modtog dem med Kartætskild; et Kavalleriangreb fuldstændiggjorde deres Nederlag. Syvhundrede Mand strakte Vaaben, og næsten alle Officererne bleve tagne til Fange.

Keiser Nikolaus havde med en vis Foragt benaadet Fyrst Trubetzkoi, som de Sammensvorne i Hovedstaden havde udset til Regjeringens Chef, og som ved sin Vaklen og sine Udflugter havde kompromitteret Alt. Overfor Insurgenternes Mængde optraadte Czaren forholdsvis mildt; men 121 Anklagede stilledes for en særlig Kommission. Skarpe Forhør i Forbindelse med talrige Tilstaaelser ledede til Opdagelsen af Sammensværgelsens Traade. Fem af de Sammensvorne: Pestel, Ryliejev, Sergei, Muraviev-Apostol, Bestuschev-Rjumin og Kakhovski, General Miloradovitsch's Morder, bleve dømte til Hængning. De forskjønnede deres Daad ved det Mod, de viste ved Henrettelsen, som Bødlernes Ubehændighed gjorde højst uhyggelig. Ryliejev, Formanden

for «Nordforbundet», havde efter sin Domfældelse sagt: «Min lidenskabelige Patriotisme, Kjærligheden til mit Folk, have kunnet vildlede mig, men da ingen personlig Interesse eller Ærgjerrighed har ledet mig under mine Handlinger, dør jeg uden Frygt.» Oberst Pestel, «Sydforbundet»s energiske Diktator, havde kun havt sine sidste Tanker henvendt paa sin russiske Lovbog. «Jeg er vis paa,» sagde han, «at Rusland engang vil finde i denne Bog en Beskyttelse mod heftige Rystelser. Min største Feil bestaar i, at jeg har villet høste, forinden jeg saaede.» Mange af de Sammensvornes Ideer vare i Virkeligheden umodne, men nogle overlevede dem og virkeliggjordes af selve den Magt, som de bekæmpede. De havde villet afskaffe Bøndernes Livegenskab, indføre større Lighed i Rettigheder og stille Lovene paa fast Grund. Trods deres Feil, som de betalte med deres Liv, havde de vist, at der i Rusland fandtes Mænd, som vare i Stand til at dø for Friheden. De gave Landet en Impuls, som Nikolaus's trediveaarige Regjering ikke formaaede at tilintetgjøre. Denne mislykkede Sammensværgelse var i visse Henseender Begyndelsen til Landets Regeneration. Mange af de tidligere Decembrister bleve i Videnskaben, Kunsten og Statsøkonomien en Pryd for Rusland, og de skulde ved andre Midler virkeliggjøre det dengang tilstræbte Maal, for saa vidt dette overhovedet lod sig føre ud i Livet.

Keiser Nikolaus, der havde indviet sin Regjering med Undertrykkelsen af en Revolution, blev hele sit Liv igjennem en Fjende af Revolutionen. Han var i Europa som i Rusland Forkæmperen for de konservative Ideer. Hans Regjering var en Fortsættelse af Broderen Alexanders Styrelse, men fra dennes sidste Aar, uden Reformideerne fra 1801, uden de liberale Tilløb. Nikolaus den Første var i sin mægtige Skikkelse, sit imponerende Ydre, sin hemmelighedsfulde Stolthed, sin Selvfølelse som Keiser-Pave, sin Jærnvilje, sin Arbejdskraft, sin Sands for Regjeringens

Enkeltheder, sin Lidenskab for Militærvæsnet og sin stramtsiddende Uniform, en frygtelig Legemliggjørelse af Selvherskermagten. Hans Regjering stillede sig, som Lamartine har sagt, det Formaal at standse Bevægelsen i Verden; den var en stadig Kamp mod den uovervindelige fremadskridende Strømning i Aandens Regioner. Czar Nikolaus var snarere en Hæmsko paa Fremskridtet end en Hindring for dette. Da hans Magt blev brudt, viste der sig under Ruinerne af den en ny Verden, som var i fuld Vækst.

En af Keiser Nikolaus's første Regjeringsforanstaltninger bestod i Gjenoptagelsen af de russiske Loves Kodifikation, der var paabegyndt flere Gange af hans Forgængere. Peter den Store havde villet løse denne Opgave ved Hjælp af den tyske Lovgivning; Katharina den Anden havde nedsat den store Lovgivnings-Kommission, og under Keiser Alexander den Første vare vi Vidner til Speranskis Udkast i napoleonsk Aand. Nikolaus var dog kun i Stand til at samle Materialet: den russiske Lovbog kunde først blive afsluttet, efterat Samfundet ved Livegenskabets Ophævelse havde undergaaet en væsenlig Omformning. I Aaret 1830 udkom: «Fuldstændig Samling af det russiske Riges Love», der begyndte med Alexei Mikailovitsch's «uloschenie». Otte Aar efter fulgte: «Samling af de gjældende Love», der var affattet efter en systematisk Plan og tilveiebragte større Enhed i Lovgivningen og fremmede Domstolenes Virksomhed. Det var paa Tide, at dette Værk fremkom, thi for Domstolene svævede 2,850,000 Sager, og 127,000 Anklagede ventede deres Dom. I Aaret 1845 udkom Straffeloven. Der oprettedes Handelsretter, ved hvilke kommercielle Sager kunde faa en hurtigere Afgjørelse.

Peter den Store havde jo indført Majorater. Keiserinde Anna Ivanovna havde afskaffet dem, som stridende mod de russiske Sæder. Keiser Nikolaus gjenoprettede dem delvis, idet han gav Familiefædrene Ret til at danne saadanne. Kjøbmænd, der ønskede at komme i Besiddelse af

et Adelspatent, traadte hyppig i Statstjenesten. For at give deres Ærgjerrighed et andet Maal og sikkre dem de samme Fordele, oprettede Keiser Nikolaus en ny Klasse af Stadbeboere, de «notable Borgere», der fik flere Privilegier, hvoriblandt Fritagelse for Kopskat, Militærudskrivning og legemlig Revselse; de fik endvidere Adgang til at kunne vælges til de kommunale Stillinger, der stode Kjøbmændene af de første «Gilder» aabne. Studenter, Kandidater og Kunstnere, der havde en Attest fra Kunstakademiet, kunde optages i det notable Bourgeoisie. Nikolaus gjenoptog her en af Traditionerne fra Katharina den Anden, der havde villet skabe en Trediestand. Der udkom Regler for Afholdelsen af Bondeforsamlinger i Landkommunerne, hvor Afstemning ved sorte og hvide Kugler indførtes. Hvad angik det store Hovedspørgsmaal: Livegenskabets Afskaffelse, saa hvilede det under denne Regjering. Keiser Nikolaus indskrænkede sig til at tilkjendegive de store Herrer, der gave deres Livegne Friheden, sit allerhøjeste Bifald. Fyrstinde Orlov Tschesmenski frigav 5,518 Bønder. De frie Bønders Klasse forøgedes meget langsomt: den talte i Aaret 1838 kun 72,844 mandlige Individer. En Ukas af 1842, der havde forsøgt at fastsætte Betingelserne for slige Frigivelser, havde vakt Bekymringer hos Adelen. Regjeringen ilede med at berolige den, idet den forsikkrede, at der ikke kunde være Tale om Bøndernes Frigjørelse. — Czar Nikolaus udnævnte til Præsident for den hellige Synode sin Fløjadjudant, Husargeneralen Protassov, der i et Tidsrum af tyve Aar styrede den nationale Kirke paa militær Vis, og hvis Regimente Dissidenterne i Hvide-Rusland følte paa den eftertrykkeligste Maade.

Keiser Nikolaus gjenoptog Kanaliseringsarbeiderne ved Volga og Don, og Dniepers Seilbarhed forøgedes. Under denne Forkjæmper for Stilstand og Ubevægelighed anlagdes de første Jærnbaner. Han trak efter en Lineal en lige Line mellem St. Petersborg og Moskov, hvilken Jærnbanen

skulde følge, uden at den maatte afvige fra Retningen til Fordel for noget af de mellemliggende Punkter. Tscharskoje-Selo forbandtes med Hovedstaden ved en Jærnbane. Rusland sluttede sig endnu ikke til de store europæiske Jærnbaneforetagender, og blev ikke ved dette Kommunikationsmiddel forbundet med Vesten. Politiets, Censurens og Toldvæsenets Plagerier forøgede Ruslands Isolering i Europa. Dets Selvhersker omgav det med en Sanitetskordon. Blandt de offentlige Arbeider maa fremhæves den i Løbet af femten Maaneder tilendebragte Gjenopførelse af Vinterpaladset, der i 1837 var bleven ødelagt ved Brand.

Til Uddannelse af Lærere oprettedes der tvende Anstalter, nemlig: et pædagogisk Institut og en Slags Normalskole, hvor der forberedtes til den højere Undervisning. Hermed forbandt Keiseren fortrinsvis den Hensigt at unddrage den russiske Ungdom fremmede Læreres Indflydelse. Ansættelsen af Lærere og Lærerinder i Privathjem blev underkastet Indskrænkninger. Deres Dygtighed og deres Moralitet, i hvilken sidste ogsaa deres politiske Anskuelser indbefattedes, skulde under Straf af en Bøde paa halvtrediehundrede Rubler og Udvisning, konstateres af et af Keiserrigets Universiteter. Der udstedtes Forbud imod at lade unge Mennesker studere ved Vestens Universiteter, dog kunde der ved særlig Tilladelse opnaaes Undtagelser herfra. I Statens Skoler udvidedes paa de fremmede Sprogs og Literaturers Bekostning Undervisningen i Russisk og i Ruslands Historie, Literatur og Statistik, der ansaas for mindre farlig. Friheden til at reise og opholde sig i Udlandet underkastedes flere Hindringer. Opholdets Varighed, der skulde konstateres ved legale Passer, sattes for Adelsmænd til fem Aar og til tre for andre russiske Undersaatter. I Kiev grundedes St. Vladimir-Universitetet, men som en Erstatning for Universitetet i Vilna, der lukkedes efter den polske Opstand. Reaktionen paa Skolevæsnets Omraade og Mistilliden til den tyske Filosofi gik saa vidt, at man til sidst

undertrykte Undervisningen i Filosofi ved Universiteterne og overdrog den til Geistlige. — Keiser Nikolaus skænkede især de militære Læreanstalter, Kadetskolerne og Krigsakademiet sin Interesse. Dog oprettede han en Skole for Retsvidenskab og et teknologisk Institut.

De videnskabelige Arbeider, som den «arkæologiske Kommission» udgav paa Regjeringens Bekostning, og den tidligere nævnte fuldstændige Samling af de russiske Love skaffede Historieskrivningen nyt Materiale.

Det keiserlige Bibliothek i St. Petersborg berigedes med Pogodins Antikvitets-Kabinet. Grev Rumanzow lagde ved sin Liberalitet Grunden til den Kunst- og Bogsamling, som bærer hans Navn.

Sergi Solojev begyndte Udgivelsen af sin «Ruslands Historie», og Nikolai Polevoi udgav: «det russiske Folks Historie».

Censuren tyngede haardt paa den nationale Presses Udvikling. Dog grundede Gretsch og Bulgarin 1825 «den Nordiske Bi». Bielinski, Kritikens Fyrste, var sukcessive Medarbeider ved «Moskov Iagttager,» ved «Fædrelandske Blade» og ved «Samtiden», der talte Puschkin blandt sine Ledere. Nicolai A. Polevoi fortsatte i «Telegrafen» og Nicolai I. Nadeschdin i «Teleskopet» den literære Polemik, henholdsvis i Romantikernes og Klassikernes Navn. «Slavofilerne» drøftede i «Moskoviten» Spørgsmaalet angaaende de slaviske Folks Enhed og Russernes Nationalitet. Schukovski oversatte Odysseen, men fik ikke Iliaden fuldført.

Denne Periode af det nittende Aarhundrede var ligesaa frugtbar for den russiske Literatur som for den franske. Til Lamartine, Victor Hugo og Alfred de Musset svare: Mænd som Alexander Puschkin, Russernes største Digter og en af de største i Europa; som Lermontov, hvem Kaukasus's vilde og ophøiede Skjønhed begeistrede til «Dæmonen» og andre Mesterværker; som Kolzov, der i Folkesangene fandt en ny Poesiens Kilde; som Gribojedov, hvis

FREDRIKSSTAD Haandværkerforening

Lystspil: «Ve den Kløgtige» har holdt sig paa Repertoiret; som Gogol, der i Lystspillet: «Revisoren» og i Romanen: «De Dødes Sjæle» dristig afslørede den russiske Administrations og det russiske Samfunds store Brøst. I literær Henseende var Tiden frugtbar og mærkelig. Dengang begyndte Alexander Herzen, der skrev under Pseudonymet Iskander, sin literære Virksomhed. Ivan Turgeniev lagde ved sin første «Jægerhistorie» Grunden til sit europæiske Ry. I dette Tidsrum optraadte Romanforfatterne: Gontscharov («Oblomov»), Sollohub («Tarantas»), Gregorovitsch («Udvandrerne»), Pisemski (Skovaanden, Petersborgeren) og Dostojevski («Fattige Folk»). Blandt den dramatiske Literaturs Værker maa Ostrovskis Lystspil fremhæves («Fattigdom er ingen Last,» «Uveiret» o. s. v.). Paa Musikens Omraade opnaaede Komponisten, Mikael J. Glinka en overordenlig Popularitet ved sine Operaer: «Livet for Czaren» og «Russlan og Ljudmilla». Trods alle Hindringer tog den russiske Aand et Opsving, banede sig ukjendte Veje, skabte nye Digtarter og gav Ubevægeligheds-Theorien et glimrende Dementi. Rusland indtog vel en isoleret Stilling i Europa, men det hævdede alligevel sin Rang blandt de store europæiske Nationer.

Krigen med Persien. Den græske Uafhængighedskamp. Russerne og Englænderne i Asien.

Siden Freden i Gulistan befandt den russiske og den persiske Regjering sig i stadig Strid med hinanden angaaende Grænserne og de lehnspligtige Folk. Schah Fath, Ali vedblev at hæve Tribut af Khanerne af Karabagh og og Gandscha. Han beklagede sig paa sin Side over Ruslands Overgreb og den anmassende Maade, hvorpaa Generalgouvernøren i Kaukasus, General Jermolov, optraadte. Man fik Underretning om, at Mollah'erne prædikede den hellige Krig, at engelske Officerer vare traadte i Schahens Tjeneste, og at Thronfølgeren, Prins Abbas Mirza, i

Spidsen for en Hær paa 35,000 Mand, stod i Begreb med at gaa over Floden Aras og bringe de tributpligtige Khanater til at reise sig. Keiser Nikolaus havde skyndsomt ladet General Paskievitsch forene sig med General Jermolov. Abbas Mirza var under Fremrykning mod Tiflis, men Fæstningen Schuschas heltemodige Modstand standsede ham i sex Uger. Russerne fik Tid til at samle deres Styrke. Ved Gandscha (Elisabethpol) sloge de den persiske Avantgarde, der talte 18,000 Mand, ved Dscheham sprængte Paskievitsch med mindre end 10,000 Mand hele den persiske Hær, der var 44,000 Mand stærk, fra hinanden og kastede Levningerne af den tilbage over Aras (1826). Ved Traktaten i Teheran lovede England Persien, i Tilfælde af en russisk Invasion, Tropper og fem Millioner i Subsidier. Ikke destomindre marscherede Russerne ind i Persien. Paskievitsch, der var bleven udnævnt til kommanderende General, bemægtigede sig 1827 Bjærgpasserne ved Aras og tiltvang sig Overgangen over Floden. Han afskar 10,000 Mand fra Forbindelsen med Abbas Mirza, indtog med Storm Erivan, Persiens Bolværk, og holdt et Triumfindtog i Tauris, Kongerigets anden By, hvorfra han satte sig i Bevægelse mod Teheran. Schah Fath Ali undertegnede forskrækket Freden i Turkmantschai den 22. Februar 1828. Han afstod til Rusland Provinserne Erivan og Nakhitschevan, betalte en Krigsskadeserstatning paa tyve Millioner Rubler og tilsikrede de russiske Undersaatter vigtige Handelsfordele. Aras Floden blev Grænsen mellem de to Riger. Paskievitsch fik Titlen «Erivanski.» Freden var nær bleven forstyrret igjen, idet det russiske Gesandtskab i Teheran dræbtes 1829, ved hvilken Leilighed den russiske Gesandt, Digteren Gribojedov, omkom. Paa asiatisk Grund fandt ogsaa Digteren Lermontov en tragisk Død, idet han faldt i en Duel i Kaukasus. Hoffet i Teheran misbilligede i de skarpeste Udtryk Mængdens Forbrydelse, og skjønt Rusland dengang var optaget af Krigen mod Tyrkiet, reiste

den persiske Thronfølger til St. Petersborg for at give Czaren fuldstændig Opreisning. Persien kom, til stor Ærgrelse for England, mere og mere ind under Ruslands Indflydelse.

Overfor Tyrkiet havde Keiser Nikolaus indtaget en langt bestemtere Holdning end Alexander den Første. Skjønt han var en Fjende af Revolutioner, sympathiserede han dog med Tanken om Grækenlands Befrielse. Overfor Sultanen gjorde han en dobbelt Række Fordringer gjældende. I Overensstemmelse med de øvrige Magter forlangte han, at der skulde gjøres en Ende paa Grækernes Undertrykkelse. I sit eget Navn krævede han Opreisning for de blodige Krænkelser, der under Myrderierne i Konstantinopel vare blevne tilføiede den orthodoxe Religion, ligesom han ogsaa vilde have Opreisning for de Fornærmelser, hans Gesandt havde været Gjenstand for. Paa den ene Side paakaldte Keiser Nikolaus, i Samklang med det øvrige Europa, Humanitetens Rettigheder; paa den anden Side paaberaabte han sig de Rettigheder, Traktaterne i Kutschuk Kainardsche og Bukarest havde garanteret Ruslands Czar. Snart handlede han i Fællesskab med Europa, snart skilte han sig fra dette for at optræde isoleret og mere energisk.

I Marts 1826 havde Keiser Nikolaus tilstillet det tyrkiske Divan sit Ultimatum. Han fordrede: 1. Rømningen af Donaufyrstendømmerne, hvilke Tyrkerne, idet de benyttede Opstanden 1821 som Paaskud, holdt besatte, og Gjenoprettelsen af den tidligere Tilstand i Overensstemmelse med Traktaterne, 2. Udførelsen af Bestemmelserne i Freden i Bukarest i Henseende til Serbiens Selvstændighed og Frigivelsen af de serbiske Afsendinge, der holdtes tilbage i Konstantinopel; 3. Opreisning med Hensyn til alle Klagepunkterne og Afsendelsen af en osmanisk Befuldmægtiget. Porten gjorde først Forsøg paa Modstand; men gav endelig efter. Den 8. Oktober sluttedes Konventionen i Akjerman, der indeholdt følgende Betingelser: 1. Stadfæstelse af Traktaten i Bukarest; 2. Moldous og Valakiets Selv-

stændighed under en respektiv Hospodar, der skulde vælges paa syv Aar i en Adelsforsamling, og som kun kunde afsættes med Ruslands Samtykke; 3. den endelige Afstaaelse til Rusland af de omtvistede Territorier ved den asiatiske Grændse; 4. en Frist af fire Aar for Porten til at ordne Forholdene i Serbien i Overensstemmelse med Traktaten i Bukarest; 5. Likvidation fra Portens Side til de russiske Undersaatter, der vare dens Kreditorer; endelig 6. uhindret Seilads for de russiske Skibe fra Middelhavet til det sorte Hav.

Det græske Spørgsmaal stod tilbage. Hertugen af Wellington og Grev Nesselrode havde under Konferencer i St. Petersborg opnaaet en Forstaaelse. Den engelske-russiske Protokol af den 26. Marts 1826, der understøttedes energisk af den franske Gesandt, overraktes Porten af de tre Magters Repræsentanter. Grækenland skulde være en selvstændig Vasalstat af Tyrkiet, betale Porten en aarlig Tribut, bestyres af Myndigheder, det selv valgte, men paa hvis Valg Porten skulde udøve en vis Indflydelse. De i Grækenland bosatte Tyrker skulde udvandre og modtage en Skadeserstatning for deres ubevægelige Eiendom. Divanet forkastede disse Forslag som «uforenelige med den passive Lydighed, som Undersaatterne skyldte deres legitime Souveræn.» Rusland, England og Frankrig undertegnede derpaa den 6. Juli 1827 Londonertraktaten, i Kraft af hvilken de tilbøde de Krigsførende: Tyrkiet og Grækenland, deres Mægling. Porten besvarede Meddelelsen herom med Udskibningen af en af Ibrahim Pascha kommanderet ægyptisk-tyrkisk Hær i Morea. En russisk, engelsk og fransk Eskadre, henholdsvis under Befaling af Admiralerne Heyden, Codrington og de Rigny, ankom. Admiralerne havde faaet Befaling til at standse, selv med Anvendelse af Magt, Fjendtlighederne paa Peloponnes. Den ægyptisk-tyrkiske Flaade blev da ødelagt i Bugten ved Navarino den 20. Oktober 1827. Keiser Nikolaus den Anden sendte den

engelske og den franske Admiral smigrende Skrivelser, idet han samtidig dekorerede den første med St. Georgs-Ordenen, den anden med Alexander Nevski-Ordenen.

Nederlaget ved Navarino bragte Sultan Mahmud den Anden i Raseri. Han sendte de tre Magter en Note, hvori han fordrede, forud for enhver Underhandling, at de udtrykkelig skulde give Afkald paa enhver Indblanding i Tyrkiets og Grækenlands Anliggender. De skulde endvidere give en offentlig og høitidelig Opreisning for den Krænkelse, der var bleven tilføiet dets osmaniske Flag, og endelig skulde de holde Porten skadesløs for de materielle Tab, denne Krænkelse havde medført. I Moskeerne proklameredes den hellige Krig og et Opbud i Masse. I Konstantinopel sammenkaldtes, hvad der senere skulde gjentage sig, en Nationalrepræsentation, der dog kun var et Blændværk.

England beklagede allerede den tyrkiske Flaades Ødelæggelse, denne «fatale Begivenhed», som det hed i den engelske Throntale. Men Frankrig landsatte, for at bringe Magternes Beslutninger til Udførelse, en Hærafdeling i Morea, under Kommando af General Maison, der fordrev de tyrkisk-ægyptiske Tropper fra Halvøen. Keiser Nikolaus, der bragte sine egne Klager i Forbindelse med Europas Fordringer, erklærede Tyrkiet Krig (April 1828). Han befalede Feltmarskal Wittgenstein at overskride Pruth, medens Paskievitsch rykkede ind i Lille-Asien. I Europa besatte Russerne Moldou og Valakiet; gik i Czarens Nærværelse over Donau og bemægtigede sig Braila og Varna. I Asien indtoge de med Storm den gamle Fæstning Kars, sloge Tyrkerne ved Akalzikh og besatte efter en blodig Kamp Staden.

England begyndte at blive urolig; Østerrig nærmede sig til det. Kong Karl den Tiende sagde uforbeholdent: «Hvis Keiser Nikolaus angriber Østerrig, vil jeg træffe mine Forholdsregler og handle i Overensstemmelse med Om-

stændighederne; men angriber Østerrig, vil jeg straks sende en Hær mod det.» Den bourbonske Restauration haabede, at den i Orienten skulde kunne skaffe sig Revanche for Traktaterne af 1815. Man forhandlede i Kongens Raad i September 1829 om Gjenerhvervelsen af den venstre Rhinbred eller af Belgien. Den franske Regjering gjorde Regning paa Ruslands Medvirkning som Gjengjæld for den Hjælp, der ved Donau ydedes Kabinettet i St. Petersborg. De to Magter befandt sig i en intim Forstaaelse med hinanden. For Frankrigs Vedkommende var denne, efter Nettements Udtryk, rettet mod det europæiske Status qvo, for Ruslands mod det orientalske status qvo.

Keiser Nikolaus havde da frie Hænder til Felttoget 1829. I Asien slog Paskievitsch to tyrkiske Hære og erobrede Erzerum. I Europa seirede General Diebitsch, Wittgensteins Efterfølger, over Storviziren ved Kulevtscha i Nærheden af Pravady og kastede ham i Uorden tilbage til den befæstede Leir ved Schumla. Tyrkerne tabte 5000 Mand og 43 Kanoner. Efter Silistrias Fald indesluttede Diebitsch Schumla. Derpaa overskred han dristig Balkanbjærgene og holdt sit Indtog i Adrianopel, det osmaniske Riges anden Stad. Til Søs havde den russiske Fregat «Merkur» leveret to tyrkiske Skibe en heltemodig Kamp: Besætningen havde svoret paa enten at seire eller lade sig sprænge i Luften.

Porten gav endelig efter. Sultan Mahmud den Anden havde vel opløst Janitscharkorpset (Juni 1826), men det var endnu ikke lykkedes ham at danne en regelret Hær. Persien vægrede sig ved at begynde en ny Krig mod Rusland. I Adrianopel afsluttede da Porten to Traktater; den ene med de europæiske Magter, den anden med Rusland. Ved den første tiltraadte den Traktaten af Juli 1827 og anerkjendte Grækenlands Uafhængighed. Ved den anden afstod den Øerne i Donaumundingen til Rusland og aftraadte i Asien Fæstningerne og Distrikterne Anapa, Poti, Akal-

zikh og Akhalzikh. Porten betalte hundrede og nitten Millioner i Krigsomkostninger og halvanden Million Dukater i Skadeserstatning til russiske Kjøbmænd. Den garanterede de Rettigheder, som tidligere vare blevne indrømmede Moldou, Valakiet og Serbien. Farten gjennem Bosporus og Dardanellerne erklæredes fri og aaben for alle Magter, der levede i Fred med Porten. Den russiske Skibsfart og Handel fik fuldstændig Frihed i det sorte Hav. Saaledes havde dette Forbund mellem Rusland og Frankrig sikkret Grækenlands Uafhængighed og forberedt Rumænernes og Serbernes.

Englænderne førte fra 1840—1841 i Kina den navnkundige «Opiumskrig». Russerne havde allerede før dem og med mindre Besværlighed opnaaet en langt fordelagtigere Stilling i det himmelske Rige. Ved Traktaten af 1827 havde Rusland faaet Ret til at grunde en Undervisningsanstalt i Peking, i hvilken unge Mennesker undervistes i det kinesiske Sprog og i Landets Sæder og Skikke. Keiser Nikolaus havde klogelig undgaaet at støde Hoffet i Peking i Henseende til Opiumsspørgsmaalet. Saa snart han var kommen til Kundskab om det kinesiske Indførselsforbud, forbød han sine Undersaatter Opiumshandelen. I Aaret 1852 afsluttedes en ny Traktat, i Følge hvilken der ved Irtisch aabnedes et Marked for Handelen. Dette Marked, der i Modsætning til det østlige Marked i Kiækhta kaldtes det vestlige Marked, tillod de russiske Agenter, paa nært Hold, at føre Tilsyn med Bukhara. Trods det gode Forhold mellem de tvende Magter grebe dog Russerne stadig og ubemærket om sig paa det kinesiske Territorium. I Aaret 1854 overraskedes Europa af Efterretningen om, at Rusland med Magt havde taget Fodfæste ved Amur Floden. Saaledes stode Rusland og England som Naboer overfor hinanden, fra den ene Ende af Asien til den anden. Begge fremskyndede, idet de arbeidede paa at udvide deres

Grændser og forøge deres Indflydelse, det Øieblik, i hvilket de maa komme i umiddelbar Strid med hinanden.

Ved Erhvervelsen af Mingrelien, Imeretien, Georgien og Schirvan var Rusland bleven Herre over hele det sydlige Affald af Kaukasus. Ved Erobringen af Daghestan havde det fæstet Fod paa det nordlige Affald og indesluttede fuldstændig de udstrakte Bjærgegne: Tscherkessien og Abkhasien. Talrige Forter beherskede Dalenes Udgange. Men de krigerske Tscherkesser og Abkhaser forsvarede tappert deres Uafhængighed. Veien fra Anapa til Poti frembød trods talrige Blokhuse ingen Sikkerhed. Keiser Nikolaus følte Nødvendigheden af at sikkre Ruslands Forbindelser med det sydlige Asien, baade ved Kaukasus's to Yderender og over de mellemliggende Bjærgpasser. Han vilde gjøre denne uhyre Bjærgkjæde ligesom til en uindtagelig Fæstning, hvorfra han beherskede Orienten. Denne Krig mod Bjærgbeboerne frembød en rig Afveksling af Overrumplinger og Baghold, af Seire og Nederlag. Den antog en heftigere og skrækkeligere Karakter, da den muhamedanske Fanatisme, der vaktes af Muridernes Sekt, inkarneredes i Imamen Schamil, der samlede de indbyrdes stridende Stammer til en religiøs Enhed og i Løbet af fem og tyve Aar holdt Ruslands bedste Generaler i Skak. Fra 1844 maatte den russiske Regjering holde tohundredetusinde Mand i Kaukasus under Befaling af den kloge og dygtige Voronzov. Englænderne begunstigede hemmeligt Opstanden. En engelsk Skonnert, «Vixen», blev beslaglagt i det Øieblik, den var i Færd med at udskibe Vaaben ved Abkhasiens Kyst. I Spidsen for Georgierne, hvis Opstand snart undertryktes, stod Englænderen Bell.

Persien, hvor Napoleons Forbundsfælle, Schah Fath Ali, var bleven efterfulgt paa Thronen af sin Sønnesøn, Mehmed Schah, stod fuldstændig under russisk Indflydelse. Fra 1837—38 beleirede Mehmed Staden Herat, der behersker en af Veiene til Indien. Englænderne tvang ham,

ved at foretage en Diversion mod den persiske Havbugt, til at hæve Beleiringen. I Aaret 1856 gjorde de en ny Diversion og bemægtigede sig Øen Karak og Havnen Abuscher. Tre Aar efter Persernes Beleiring af Herat gjorde Englænderne selv et mislykket Forsøg paa at bemægtige sig Kabul.

Keiser Nikolaus, der søgte at skaffe sig Luft i en anden Retning, erklærede Khanen af Khiva Krig, under Paaskud af, at han vilde gjøre en Ende paa de mod Karavanerne udøvede Røverier. I Aaret 1841 rykkede, i en meget streng Vinter, en af General Perovski anført Hær gjennem Turkestans Stepper, men efter at den havde vundet nogle Fordele over Nomaderne, maatte den trække sig tilbage til Emba. Den russiske Hær var næsten bleven fuldstændig opreven som en Følge af det strenge Veirlig og Marschens Lidelser. Den ængstede Khan tilbød imidlertid Opreisning. Han dekreterede Dødsstraf mod enhver af sine Undersaatter, der forgreb sig paa russiske Fangers Liv, og han udleverede selv firehundrede Fanger. Det var klart, at der ikke kunde foretages noget alvorligt Angreb paa Khiva, før den umaadelige Afstand paa sekshundrede Kilometre, der adskilte denne Oase fra den russiske Grændse, var bleven formindsket ved Anlæggelse af Blokhuse, ved den fuldstændige Underkastelse af Kirgisernes Horder, og ved Bygningen af en Flaade paa Aral Søen. Expeditionen 1854 fik et afgjort heldigt Udfald. Khanen af Khiva blev dengang et Slags russisk Vasal, der i sin Hovedstad stod under Tilsyn af en russisk Agent.

Den polske Opstand 1830—31.

I Aaret 1830 befandt Rusland sig i en særlig vanskelig Situation. Koleraen havde vist sig der. Blodige Mytterier havde fundet Sted i Sebastapol, Novgorod og Staraja Russa. Keiser Nikolaus syntes opfyldt af mørke Anelser. Han var bleven overrasket af Efterretningen om

den franske Julirevolution, det havde fordrevet hans Forbundsfælle Karl den Tiende. Den belgiske Revolution og de revolutionære Bevægelser i Italien fulgte umiddelbart efter. Den trefarvede Fane, Fanen fra 1799 og 1812, der opplantedes paa det franske Konsulat i Varschov, fremskyndede Udbrudet af den polske Opstand.

Man var allerede langt fra den Tid, da Alexander den Første, dengang han 1818 aabnede Rigsdagen, havde rost disse «frisindede Institutioner, der aldrig havde ophørt at være Gjenstand for hans Omsorg», og som tillode ham at vise selve Rusland, «hvad han allerede længe havde forberedt for det». Man var langt fra den Tid, da han, lykønskende de polske Deputerede i Anledning af Forkastelsen af Lovforslaget om Ægteskabsskilsmisse, erklærede, «at de maatte stemme frit, da de vare frit valgte.»

Kongeriget Polen tog øiensynlig til i Velstand. Handel og Industri udviklede sig, og den finansielle Situation var tilfredsstillende. Af Levningerne af de napoleonske Legioner havde Storfyrst Konstantin dannet en udmærket Hær paa en 60,000 Mand. Ulykkeligvis var det meget vanskeligt for Keiser Alexander, der i Rusland vendte mere og mere tilbage til Autokratiets Ideer, at lempe sig efter det frie repræsentative Regimente i Polen. Rigsdagen 1820 havde irriteret ham dybt ved at angribe Ministre og forkaste visse Lovforslag. I disse Tildragelser, der sædvanlig forekomme i det parlamentariske Liv, saa han et Angreb paa sin Autoritet. Han laante Øren til Karamsins og Araktschejevs Raad. Han dekreterede en «Tillægsakt til Forfatningen,» i Følge hvilken Rigsdagsmødernes Offenligthed blev undertrykt. Efter Samlingen 1822 blev Rigsdagens Sammenkaldelse udsat paa ubestemt Tid. Pressefriheden indskrænkedes, og Politiets Optræden blev mere udfordrende. Militæret klagede over den Strenghed og Brutalitet, der udvistes af Storfyrst Konstantin, som vel nærede gode Hensigter og elskede Polen, hvad han havde

viist ved at offre Ruslands Krone for en Polakinde, men som paa den anden Side ikke formaaede at beherske sin hidsige og lunefulde Karakter. De Officerer, som havde tjent under Dombrovski, Poniatovski og Napoleon, kunde kun vanskelig finde sig i den moskovitiske Disciplin. Den gamle Skinsyge og Nationalhadet mellem de to Folk, der var opfrisket ved Begivenhederne 1812, vaagnede igjen. Foruden de misfornøiede Polakker, der klagede over Krænkelserne af Forfatningen af 1815, og som vare opbragte over, at Keiseren endnu ikke havde tilbagegivet Kongeriget Hvide-Ruslands Voivodskaber, fandtes der Uforsonlige, der drømte dels om Forfatningen af den 3. Mai 1791, dels om Indførelsen af Republiken, og som vilde have Polen gjenoprettet i dets gamle Uafhængighed og med dets tidligere Grænser. Der dannede sig hemmelige Foreninger: «Tempelherrerne» og «Patrioternes Forbund». Processen mod de russiske Decembrister havde ført til Opdagelsen af en Forstaaelse mellem de to Nationers Sammensvorne.

Storfyrst Konstantin havde gjort sig skyldig i en anden Feil: han havde overfor Keiser Nikolaus holdt fast ved Fordringen om, at den polske Hær ikke maatte anvendes mod Tyrkerne. Han elskede denne Hær paa sin Maade, og man tillægger ham det Udsagn: «Jeg afskyer Krigen, thi den ødelægger Hærene.» Men Seire, der vare blevne vundne i Fællesskab over de slaviske Folks gamle Fjende, havde kunnet knytte et militært Broderskabs Baand mellem den russiske og polske Hær, de havde kunnet skaffe den polske Ungdoms Iver Luft, og de havde ved Krigshæderen ligesom kunnet sanktionere Unionen mellem de to Kroner. Dette falske Skridt forøgede Storfyrst Konstantins Upopularitet. Der var dog endnu ikke Fare paa Færde. Da Keiser Nikolaus i Maj 1830 indtraf for personlig at aabne Rigsdagen, der ikke havde været indkaldt siden hans Thronbestigelse, vakte hans Nærværelse nogle Forhaabninger. De Deputerede optraadte vel forsigtigt, men afholdt sig dog

ikke fra endnu en Gang at forkaste det ulykkelige Lovforslag angaaende Ægteskabsskilsmisse, at formulere Klager mod Ministrene og at fremsætte Ønsket om de lithauiske Provinsers Gjenforening med Kongeriget. Men dette Ønske havde Keiser Nikolaus ikke kunnet opfylde uden at krænke Ruslands Patriotisme og Rettigheder dybt. «Kongen af Polen» og hans Folk skiltes endnu utilfredsere fra hinanden end tidligere. De hemmelige Foreninger forøgede nu deres Virksomhed, og Efterretningerne fra Paris mødte en Tingenes Tilstand, der indeholdt alle Spirene til en Revolution.

Aftenen den 29. November 1830 gjorde Eleverne ved Fændrikskolen Opstand efter Tilskyndelse af Underløitnant Peter Vysocki. Da de forlangte Patroner, udbrød Vysocki: «I ville finde Patroner i Russernes Patrontasker! Fremad! Fremad!» Medens 130 af dem overrumplede den russiske Kavallerikaserne, ilede en mindre Skare til Paladset Belvedere, hvor Storfyrsten residerede. Konstantin maatte skyndsomst flygte. Politidirektøren og andre Embedsmænd dræbtes af de Sammensvorne. I Løbet af ganske kort Tid vare alle polske Tropper: Infanteriet, Pionerbataillonen, det ridende Artilleri og Grenadeerregimentet paa Benene. De kastede sig over Tøihuset, bemægtigede sig fyrretyvetusinde Geværer og uddelte dem til Mængden. Fem polske Generaler, der beskyldtes for Forræderi mod den nationale Sag, nedhuggedes. Den tappre General Novicki blev Offer for Navneforveksling og ramtes af samme Skjæbne. Storfyrsten besluttede at rømme Staden og begav sig til Landsbyen Virzba. Et polsk Regiment ridende Jægere, det eneste der var forbleven ham tro, sendte han tilbage til Varschov.

Finansministeren, Fyrst Lubecki, havde skyndsomst sammenkaldt Ministerraadet, der blev forøget med et Antal indflydelsesrige Borgere. Dette Raads Flertal troede, at Kampen med Rusland var en afsindig Handling, og det

bad Folket om «at opgive alle Voldshandlinger ved Frembrudet af Natten, som havde bedækket hine med sit Slør». Men denne Anmodning blev ikke fulgt. Mængden kaldte andre Mænd til Forretningernes Ledelse: Fyrsterne Czartoryski og Ostrovski, Malakhovski og den berømte Professor og Historiker Lelevel. Af Studenterne organiseredes et Elitekorps. Lelevel aabnede en patriotisk Klub og udgav et Dagblad, «Patrioten». Khlopicki, en tapper Officer, der havde tjent med Udmærkelse under Napoleon, udnævntes til Overgeneral. Men Khlopicki saa kun Polens Frelse i en hurtig Udsoning med Keiseren. Han sendte Underhandlere til St. Petersborg, til Storfyrstens Hovedkvarter, ja endog til London og Paris for at opnaae Vestmagternes Mægling. Indenfor Bevægelsen viste der sig to Partier: de Moderate og Demokraterne. De første vilde gjenoprette den sønderrevne Forbindelse med den legale Regjering, idet den dog attraaede en Forfatningsreform og Gjenindlemmelsen af de lithauiske Provinser i Kongeriget. Demokraterne fordrede Dynastiet Romanovs Afsættelse, Gjenoprettelsen af Polens Uafhængighed og de tabte Provinsers Gjenerhvervelse ved Vaabenmagt. Keiser Nikolaus fordrede en øieblikkelig og ubetinget Underkastelse, før han vilde indlade sig paa nogensomhelst Fredsforhandling, Hans Proklamation berøvede Insurgenterne ethvert Haab om «at opnaae Indrømmelser som Pris for deres Forbrydelser.» Fra nu af fik i Varschov Krigspartiet Overhaand over Fredspartiet. Khlopicki, der var misfornøiet med det yderliggaaende Partis agitatoriske Optræden, havde nedlagt Stillingen som Overgeneral. Endelig overtog han Diktaturen og bekvemmede sig til at organisere Forsvaret. Men han nærede ikke Haab om et heldigt Udfald, hvorfor han fortsatte Underhandlingerne. Han var især uenig med Lelevel. Denne mente, at Polakkerne burde optræde offensivt, kaste sig strax over Lithauen og Volhynien, bevæbne Bønderne og dekretere et Masseopbud. Lelevel hævdede,

at enhver Opstand, der ikke udbredte sig, var viet til Undergang. «Nuvel,» udbrød Khlopicki utaalmodig, «saa før da selv Krigen med Eders Bønder, væbnede med Leer!» Khlopicki nedlagde derpaa Diktaturen for at overtage en underordnet Kommando.

Rigsdagen var traadt sammen. Den havde udnævnt Fyrst Radzivill, en svag Mand uden militært Talent, til Overgeneral. Hans Udnævnelse hilstes med Raabet: «Til Lithauen!» «Til Lithauen!» I Mødet den 25de Januar 1831 afgav Grev Jezierski, en af de to Underhandlere, Khlopicki havde sendt til St. Petersborg, Beretning om deres Sammenkomst med Keiseren. Nikolaus's Svar gave ikke mere Haab end hans Proklamation af den 17de December. Han afslog at indlade sig paa Forhandlinger med sine oprørske Undersaatter. Han forkastede bestemt Tanken om at berøve Rusland dets lithauiske Provindser til Fordel for Polen. Han betragtede Opstandens Undertrykkelse og de Skyldiges Afstraffelse som en hellig Pligt. Han tilføiede, at hvis Nationen greb til Vaaben mod ham, vilde det blive polske Kanoner, der tilintetgjorde Polen. Rigsdagen erklærede nu Huset Romanov for afsat. Den havde troet, at den ved dette Skridt vilde bevæge de vestlige Hoffer til at tage en virksom Beslutning, men i Virkeligheden gjorde den nu ethvert Forsøg paa fredelig Mægling umulig. Polakkerne havde forladt det Grundlag, Traktaterne af 1815 afgave, og disse vare de eneste, som det europæiske Diplomati kunde paakalde. Hvad en væbnet Indblanding angik, saa kunde overfor de tydske Magters fjendtlige Holdning hverken England eller Frankrig tænke paa en saadan. Forgjæves tilkjendegav Befolkningen i Paris energisk sin Sympathi for Polen; forgjæves gjenløde Kamrene af krigerske Forslag: alle disse Demonstrationer forbleve virkningsløse. Sex Dage efter, at den polske Rigsdag havde erklæret Dynastiet for afsat, udnævnte den en provisorisk Regjering, der bestod af fem Medlemmer:

Adam Czartoryski, der førte Forsædet, Barczikovski, Niemojevski, Moravski og Joakim Lelevel, der i dette høie Raad repræsenterede de demokratiske Tendenser.

Storfyrst Konstantin havde rømmet Kongeriget med de russiske Tropper. Fæstningen Modlin og de øvrige Fæstninger vare i Insurgenternes Magt. For at beskytte Varschov mod Østsiden var der blevet bygget et stærkt Brohoved. De polske Stridskræfter beløb sig i Forening med de ny udskrevne Tropper til 90,000 Mand, der vare forsynede med et stærkt Artilleri. I Februar 1831 rykkede under en streng Kulde 120,000 Russere ind i Polen under Befaling af Seirherren fra Balkan, Diebitsch Sabalkanski. De polske Hærafdelinger bleve kastede tilbage til Varschov. General Dvernicki seirede i Fægtningen ved Stoczek. Efter en heltemodig Kamp ved Bialolenska trak Polakkerne sig tilbage til Grokhov, hvor de indtoge en fast Stilling. Her kom det den 25de Februar til en forbittret Kamp, hvorpaa Polakkerne fortsatte Tilbagetoget til Varschovs Omegn. Radzivill nedlagde nu Overbefalingen og fik General Skrzynecki til Efterfølger. Han angreb de russiske Hærafdelinger, der havde udbredt sig paa Veichsels høire Bred, slog General Geismar ved Vavre, tilføiede General Rosen et Nederlag ved Dembevilkie og Iganje, men dristede sig som en Følge af sine Troppers Udmattelse ikke til at forfølge Seiren. Dvernicki, der havde foretaget en Expedition mod Volhynien, blev af den russiske Overmagt tvungen til at gaa over den galiziske Grændse. I Lithauen led den polske General Gielgud et Nederlag ved Vilna og maatte trække sig tilbage til preussisk Grund, medens det lykkedes Dembinski, som kommanderede under ham, at føre sit Korps til Varschov. Imidlertid var Skrzynecki den 26de Mai bleven angreben af Diebitsch ved Ostrolenka, hvor Polakkerne efter en heltemodig Modstand bleve fuldstændigt overvundne. Begge Hære hjemsøgtes nu af Koleraen, der for første Gang gjorde sit skrækkelige Tog

gjennem Europa. General Diebitsch faldt som et Offer for den, og kort efter ramtes Storfyrst Konstantin af samme Skjæbne.

Polen led nu som tidligere af indre Uenigheder og Splid, hvad der naturligvis svækkede dets Kræfter. Skrzynecki afløstes efter heftige Optrin af Dembincki. Det kom derpaa i Varschov til et blodigt Sammenstød mellem Aristokraterne og Demokraterne, under hvilket Czartoryski flygtede forklædt. General Krukoviecki udnævntes til Diktator, og han stillede den uduelige Malakhovski i Spidsen for Hæren.

Diebitsch's Efterfølger i Overkommandoen, Paskievitsch Erivanski, hvem Preussen velvilligt aabnede sine Tøihuse og Magasiner i Danzig og Königsberg, havde imidlertid overskredet Veichsel nedenfor Varschov og forlagt Krigsskuepladsen til den venstre Flodbred. Han vilde ikke, saaledes som Suvarov, rette sit Angreb mod Forstaden Praga, men han vilde gaae aggressivt tilværks mod Vola og Forstaden Czyste. Den 6te September angrebe Russerne Vola. General Sovinski, der i Slaget ved Borodino havde mistet det ene Ben, og Vysocki, der havde givet Signalet til Opstanden, faldt her. Samme Dag begyndte Paskievitsch at beskyde Czyste og Staden. Krukoviecki foreslog den følgende Dag en Kapitulation. Paskievitsch fordrede Overgivelse uden Betingelser. Da Rigsdagen ikke svarede inden den fastsatte Frist, aabnede Paskievitsch Angrebet igjen. Krukoviecki vilde have gaaet ind paa den russiske Overgenerals Fordring; men han var imidlertid bleven afsat og havde faaet Niemojevski til Efterfølger. Forstaden Czyste stod allerede i Flammer, Russerne bestege nu Voldene, og Polens Skjæbne var afgjort. «Sire, Varschov ligger for Deres Fødder, skrev Paskievitsch til Keiser Nikolaus. «Orden hersker i Varschov,» det var den Gravtale det officielle Europa holdt over den polske Op-

stand. Levningerne af den polske Hær gik over paa østerrigsk og preussisk Grund, hvor de bleve afvæbnede.

Ikke alene Varschov, men hele Polen laa for Keiser Nikolaus' Fødder, dog var Spiren til senere Sammensværgelser ikke derved bleven tilintetgjort. Czaren søgte nu, da han havde undertrykket Opstanden, at indjage det europæiske Revolutionsparti Skræk ved at statuere et advarende Exempel. Beslaglæggelser, Konfiskationer, Fængslinger og Forviisninger til Sibirien afgave en Kommentar til hans Amnesti. Den af Alexander den Første indførte Forfatning blev ophævet; de polske Ministerier bleve afskaffede og erstattede af Kommissioner, der stilledes under de forskjellige russiske Ministerier. Direktionen for disse Kommissioner dannede, under Forsæde af «namiestnik», Regjeringsraadet. Polen administreredes af Czarens Embedsmænd. Den særskilte polske Hær opløstes, idet de polske Tropper indlemmedes i den keiserlige Hær. De polske Ordensdekorationer bevaredes, men de fik kun Karakter af russiske Ordener og uddeltes til Regjeringens ivrigste Tjenere. Efterhaanden indførtes i Kongeriget det russiske Skattesystem, den russiske Rettergang og det russiske Møntsystem. De gamle historiske Voivodskaber afløstes af russiske Gouvernementer. I Aaret 1844 fandtes fem Gouvernementer, nemlig: Varschov, Radom, Lublin, Plock og Modlin. Det var Begivenhederne i det egentlige Polen.

I Lithauen og Hvide Rusland blev der ført et skarpt Tilsyn med det polske Element. Spirerne til den Polonisme, der vare blevne udsaaede under Czartoryski, bleve kvalte. Som Svar paa den lithauiske Opstand blev Universitetet i Vilna lukket og det polske Sprog strøget af Skoleundervisningen. For at knytte de «sydvestlige Provindser» nærmere til Rusland arbeidede Keiser Nikolaus, der i denne Bestræbelse støttedes af Biskop Josef Siemaszko, paa at faae «Unionen» afskaffet. Biskopperne og den unerede Geistlighed undertegnede Akten i Polozk, hvori de forlangte

at blive optagne i den nationale orthodoxe Kirkes Skjød igjen, et Forlangende, som den hellige Synode skyndsomst opfyldte (1839). En Del af Munkene og de Troende satte sig til Modværge. Siemaszko, der til Belønning for sine Tjenester var bleven Metropolit, organiserede en Missionsvirksomhed, under hvilken der blev udøvet ligesaa megen Vold for at tilintetgjøre Unionen, som der var bleven anvendt af det jesuitiske Parti i det syttende Aarhundrede for at grunde den. Særlig Anstød vakte Affæren med Nonnerne i Minsk. De orthodoxe Bønder droge imidlertid Fordel af denne religiøse Revolution. For at garantere dem mod en vilkaarlig Behandling af de Herrer, der vare forblevne katholske eller unerede, fik Autoriteterne i Hvide-Rusland og Lithauen Befaling til at optage «Inventarier», hvori Summen af Bøndernes Afgifter og Omfanget af deres Ydelser nøiagtigt angaves. Disse Inventarier gjorde Ende paa Herrernes Vilkaarlighed: det var en Begyndelse til Bøndernes Frigjørelse.

Fjendtlighed mod Frankrig. Det orientalske Spørgsmaal. Aaret 1848. Intervention i Ungarn.

Den polske Opstand havde i international politisk Henseende hidført en inderligere Tilnærmelse mellem de tre østlige Stormagter, der ved en Traktat forpligtede sig gjensidigt til Udleveringen af deres oprørske Undersaatter. Opstanden fremkaldte endvidere et Slags Brud mellem Rusland og Vestmagterne, der havde vist stor Sympathi for den polske Sag. Keiser Nikolaus, der fortrinsvis var Repræsentanten for den europæiske Konservatisme, saae især i Frankrig Arnestedet for de stadigt udbrydende Revolutioner. Czaren vilde Verdens Ubevægelighed, men Paris rystede, med visse Mellemrum, ved sine «revolutionære Optrin» den europæiske Jordbund. Julirevolutionen 1830 havde styrtet Czarens Forbundsfælle, Kong Karl den Tiende, fra Thronen. Den havde givet Tegnet til Revolutionen i

Belgien og Mellemitalien, og den havde havt den polske Opstand til Konsekvens. Frankrigs Sympathi for Polen lagde sig for Dagen paa den utvetydigste Maade. Det kom til stormfulde Gadeoptrin i Paris, under hvilke Ruderne i det russiske Gesandtskabshotel bleve slaaede ind. Der indsendtes en Række Adresser til Kamrene. Intetsteds fandt de landsforviste eller flygtede Polakker en varmere Modtagelse end i Paris, hvor der endog oprettedes polske Skoler for deres Børn. Under Frankrigs Beskyttelse havde den europæiske Revolution og den polske Emigration sluttet et intimt Forbund med hinanden. I Ungarn, Tyrkiet og Kaukasus, kort sagt overalt, gjenfandt Keiser Nikolaus disse landsforviste Mænd eller Flygtninge, disse Frankrigs Gjæster. Han havde endog før disse fjendtlige Akter erklæret sig mod Frankrig. Hans Forhold til Ludvig Philip, Julimonarkiets Konge, var kun en lang Række af Rivninger, Drillerier og halvt dulgte Fornærmelser. I sit Svar paa Notifikationen af den nye Konges Thronbestigelse havde han betegnet Julirevolutionen, hvilken Ludvig Philip skyldte sin Ophøielse, som en «evig beklagelig Begivenhed». Overfor Frankrigs Repræsentanter havde hans Høflighed en Tilsætning af Uforskammethed, eller han lod dem forstaae, at den Opmærksomhed, han viste dem, skyldtes deres personlige Fortjenester og ikke deres Egenskab af Diplomat. Bourgoing, de Barante, Marskal Maison og den yngre Casimir Périer vare sukcessive hinandens Afløsere i denne ubehagelige Situation.

Keiser Nikolaus' Uvillie yttrede sig ogsaa i Skridt af langt alvorligere Betydning, i truende Manifestationer, i Udfoldelse af stor Militærmagt, i Fyrstesammenkomster, der syntes at bebude den hellige Alliances Gjenoprettelse, i Forsøg paa Koalitioner, ja endog i ligefremme Krænkelser af Traktaterne. Keiser Nikolaus skulde engang komme til at bøde haardt for den personlige Tilfredsstillelse, disse Udæskninger til Frankrig og til de nye Ideer skaffede ham.

Hans Stilling som Kongernes Konge, som de monarkiske Regjeringers Overhoved og som Europas Voldgiftsmand, en Stilling, han skyldte Preussens og Østerrigs Følelighed, var dog mere tilsyneladende end virkelig. Den var glimrende, men den savnede et paalideligt Magtens Grundlag. Denne «de faste Principers Politik» skulde visselig ikke bringe Rusland Lykke.

Da den ægyptiske Hær under Anførsel af Ibrahim Pascha, Mehemed Alis Søn, i December 1832, efter at den havde seiret ved Beïlan og Konieh, syntes at true Konstantinopel, henvendte Tyrkiet sig til de europæiske Magter. Rusland svarede først paa denne Henvendelse, idet det sendte sin Flaade til Bosporus, landsatte 10,000 Mand paa den asiatiske Kyst og lod 24,000 Mand rykke frem mod Pruth. Frankrig og England nedlagde henholdsvis gjennem Admiral Ronsin og Lord Ponsonby Indsigelse herimod. De opnaaede de russiske Stridskræfters Indskibning og den ægyptiske Hærs Tilbagetog, hvorefter der blev sluttet Fred i Kutahieh mellem Sultanen og den ægyptiske Pascha, Mehemed Ali. Hele Sagen syntes afgjort, da der udbredtes et Rygte om, at Grev Orlov havde afsluttet en Traktat med Porten i Hunkiar-Skelessi, der under Skin af en offensiv og defensiv Alliance stillede Tyrkiet i fuldstændig Afhængighed af Rusland (den 8de Juli 1833). De to kontraherende Parter forpligtede sig til gjensidigt at yde hinanden al fornøden Bistand til «Opretholdelsen af Statens Ro og Sikkerhed.» Da Tyrkiet stadigt var Skueplads for Uroligheder, kunde denne sidste Traktatbestemmelse føre til Landets permanente Besættelse af russiske Tropper. I en hemmelig Artikel forpligtede Sultanen sig, hvis Czaren blev angreben, til at lukke Strædet ved Dardanellerne og ikke tillade noget fremmed Krigsskib, under hvilket Paaskud det end skulde være, at passere gjennem det. England og Frankrig protesterede energisk mod Traktaten, der iøvrigt ikke kom til Udførelse.

Da Krigen mellem Ægypten og Tyrkiet udbrød paany, og da Sultan Mahmud den Anden var bleven efterfulgt af sin Søn, Abdul Medschid Aar 1839, benyttede Rusland den levende Sympathi, Frankrig viste Paschaen af Ægypten, Mehemed Ali, til fuldstændigt at isolere Kabinettet i Paris fra de øvrige Magter. England, der stedse skinsygt havde vaaget over Opretholdelsen af det tyrkiske Riges Integritet, fjernede sig dengang fra Frankrig for at nærme sig til Rusland. Det sluttede sig til den Politik, der gik ud paa at udelukke Frankrig fra den europæiske Koncert. Czar Nikolaus var med Tilfredshed Vidne til den Haan, som tilføiedes Frankrig ved Londoner-Traktaten, der blev indgaaet mellem Storbrittannien, Rusland, Østerrig og Preussen (den 15. Juli 1840). Czaren iagttog dernæst med Tilfredsstillelse den Ophidselse, som Englændernes, Østerrigernes og Tyrkernes Intervention i Syrien vakte i Paris, og de Forlegenheder, hvori Ministeriet Thiers' krigerske Politik styrtede Frankrig, der for det ægyptiske Spørgsmaals Skyld nær havde faaet en almindelig Koalition af Stormagterne imod sig. England, der havde skilt sig fra Frankrig for at forsvare Tyrkiet mod Mehemed Ali, følte dog snart Nødvendigheden af en Tilnærmelse til Kabinettet i Paris, i det Øiemed at beskytte Konstantinopel mod det russiske Protektorat. Ved «Konventionen om Stræderne» (den 13. Juli 1841) traadte Frankrig igjen ind i den europæiske Koncert. Keiser Nikolaus havde spillet en eiendommelig Rolle ved at optræde som Garant for Tyrkiets Integritet. Han havde allieret sig med England, der var hans Fjende og naturlige Rival. Men som Opreisning for disse politiske Inkonsekvenser havde han fundet en personlig Glæde i at ydmyge Kong Ludvig Philips Regjering og udsætte den for en almindelig Krigs Fare.

I hele denne Periode havde Keiser Nikolaus indtaget en mere og mere uvillig Holdning overfor Frankrig. Efter en Ministerkonference i Teplitz 1833, var samme Aar en Kongres

bleven sammenkaldt i Staden Münchengrätz i Bøhmen. Her mødtes Monarkerne af Rusland og Østerrig med Kronprindsen af Preussen. Keiseren havde 1835 holdt en Revue over et Hærkorps paa 90,000 Mand ved Kalisch i Polen i Overværelse af Kongen af Preussen, østerrigske Erkehertuger og en Mængde Prindser. Det var en storartet Militærdemonstration, som var rettet mod begge Vestmagterne. — I Anledning af den dethroniserede Kong Karl den Tiendes Død 1836 havde Czaren paabudt fire og tyve Dages Hofsorg.

I Aaret 1846 udbrød Uroligheder i den østerrigske Provins Galizien: den polske Adel reiste sig til Opstand mod Østerrig, men fandt paa sin Side en Fjende i den rutheniske Landbefolkning, paa hvilken dens Aag hvilede tungt. Republiken Krakov havde ydet de polske Flygtning et Tilflugtssted, og der dannede sig her en provisorisk Regjering, som i Manifester kaldte det gamle polske Riges Beboere under Vaaben. Czar Nikolaus overtog igjen sin Rolle som Revolutionens Undertrykker. Russiske Tropper rykkede i Forening med østerrigske og preussiske ind i Krakov. De tre Østmagter tilintetgjorde nu den sidste Rest af den polske Selvstændighed, idet de indlemmede Republiken Krakov i den østerrigske Stat. Frankrig og England kunde kun protestere mod denne Krænkelse af Wiener-Traktaterne.

I Aaret 1848 rystedes Europa i en hidtil ukjendt Grad af revolutionære Begivenheder. Ikke blot hele Italien og det vestlige Tydskland reves ind i Bevægelsen, men denne forplantede sig endog til Lande, hvor man hidtil energisk havde holdt de nye Ideer nede, og som havde været ligesom et Bulværk for det monarkiske Europa mod den revolutionære Aand: Rystelsen udbredte sig endog til Ruslands Grændser. Den tydske Forbundsforfatning kuldkastedes. I Frankfurt samledes et tydsk Nationalparlament, en slavisk Kongres traadte sammen i Prag; i Berlin blev Kong Frederik Vil-

helm den Fjerde tvungen til at blotte Hovedet for de under Opstanden Faldne; Ungarn reiste sig under Ledelse af Kossuth; selv i Donaufyrstendømmerne Valakiet og Moldou, hvor det rumænske Enhedsparti løftede Hovedet, styrtedes henholdsvis Hospodaren Bibesko og Sturdza. Hvor skulde Bevægelsen standse? Man opdagede Sammensværgelser i Rusland. Polen, hvis Fane Arbeiderne i Paris udfoldede under deres larmende Manifestationer, kom i stærk Bevægelse.

Keiser Nikolaus tog resolut Stilling til den europæiske Revolution. Han optraadte først i de Lande, der vare ham nærmest: han udøvede et Tryk paa Kongen af Preussen, for at hindre denne fra at modtage den tydske Keiserkrone; han protesterede mod Begivenhederne i Bukharest og lod en russisk Hær rykke ind i Donaufyrstendømmerne; han benyttede Øieblikket, da den ungarske Opstand modvirkedes af Kroaternes Reisning, til at følge den unge Keiser Frans Josefs Nødraab. I Ungarn mødtes iøvrigt de russiske Regimenter med deres gamle Fjender fra 1799, fra 1812 og fra 1831, de uforsonlige polske Legioner, der vare blevne reorganiserede af Bem og Dembinsky. Paa Ungarns Sletter skulde Paskievitsch fuldstændiggjøre sin Seir i Polen. Sammen med Østerrigerne under General Haynau vandt han flere Seire, hvorpaa den ungarske Overgeneral Gørgey kapitulerede i aaben Mark ved Vilagos den 12te August 1849. «Ungarn ligger for Deres Majestæts Fødder», skrev Paskievitseh. Czar Nikolaus lagde det igjen for Fødderne af Keiser Frans Josef, der behandlede det haardere, end Czaren havde behandlet Polen. — Keiser Nikolaus's Indblanding i den dansk-tydske Strid førte til et lykkeligere Resultat. Han tvang Preusserne i Aaret 1848 til at rømme Jylland og brød fuldstændig Staven over det slesvig-holstenske Oprør. Ved Londonertraktaten af den 8. Mai 1852 anerkjendte Keiser Nikolaus i Forening med de øvrige Stormagter og Sverrig-Norge den glücksborgske

Linjers Arveret til den danske Throne, for at det danske Monarkis Opretholdelse i dets Helhed derved kunde blive sikret.

Paa samme Tid som Keiser Nikolaus optraadte saaledes, arbeidede i Vesteuropa Prins Ludvig Napoleon, efterat han var bleven Præsident for den franske Republik, hen til det europæiske Revolutionspartis Undertvingelse. Ved sin væbnede Intervention til Fordel for Paven tilintetgjorde han den romerske Republik; ved Statskoupet af den 2. December 1851 den franske Republik. Keiser Nikolaus, der næsten var forsonet med det forhadte Navn Bonaparte og med den forestaaende Gjenoprettelse af et napoleonsk Keiserdømme, sagde: «Frankrig har hidtil givet det slette Exempel, nu vil det gjøre det modsatte. «Jeg stoler paa Ludvig Napoleons Klogskab.» Det andet Keiserdømme skulde bringe Czaren til at angre sin fjendtlige Optræden overfor Julimonarkiet og Republikken af 1848. De gode Ønsker, han nærede for Statskoupet, skulde gaae i Opfyldelse, men til Skade for ham selv. Hans Magt straalede for sidste Gang, da han den 15. Mai 1852 holdt Revue over den østerrigske Hær paa Wiens Fæstningsglacis og omfavnede Herskeren over det Østerrig, hvis «Utaknemmelighed skulde forbavse Europa.»

Den anden Krig mod Tyrkiet. De Allierede paa Krim.

Keiser Nikolaus var opbragt over, at hans Indflydelse holdtes i Skak af Frankrigs og Østerrigs. Frankrig havde i Spørgsmaalet om de «hellige Steder» opnaaet en Løsning, der var gunstig for de katholske Menigheders Fordringer: «Porten bemyndigede Latinerne til at anbringe et Skab i Væggen af Grotten i Bethlehem». Da Omer Pascha var rykket ind i Montenegro, havde den østerrigske Gesandt, idet han kom Rusland i Forkøbet, sat de osmaniske Troppers Tilbagekaldelse igjennem. I den førstnævnte Retning betragtede Czar Nikolaus Portens Beslutning som et Ind-

greb i den Ret til Protektoratet over de Kristne Orienten, hvilken Traktaterne i Kutschuk Kainardsche, Bukarest og Adrianopel havde tilstaaet den russiske Hersker. Fyrst Mentschikov var bleven sendt til Konstantinopel med det Hverv at opnaae en ny Anerkjendelse af denne Ret og Garantier for Fremtiden. Porten, der vidste sig støttet af Frankrig — den 20. Marts 1853 havde en fransk Flaade vist sig i de græske Farvande — vægrede sig ved at give saadanne. Mentschikov, der forgjæves havde formuleret sit Ultimatum, afbrød paa en opsigtvækkende Maade Forhandlingerne og forlod Konstantinopel. England tøvede med at tage Parti i en Strid, i hvilken det i Begyndelsen kun havde Spørgsmaalet om de hellige Steder og Frankrigs Fordringer for Øie. Men den 9. og 14. Januar 1853 afslørede to fortrolige Samtaler, som Keiser Nikolaus havde med den engelske Gesandt, Sir Hamilton Seymour, hele Rækkevidden af Czarens Planer for det britiske Ministerium. Det dreiede sig nu intet mindre end Opgjørelse af «den syge Mands Efterladenskaber.» Serbien, Donaufyrstendømmerne og Bulgarien skulde danne uafhængige Stater under Ruslands Beskyttelse. Hvad Konstantinopel angik, saa vilde Czaren, hvis Omstændighederne tvang ham til at besætte Staden, foretage Okkupationen som Forsvarer, men ikke som Eier. England skulde paa sin Side have frie Hænder til at sikkre sig de Territorier, det attraaede, forudsat at det ikke gjorde Fordring paa Konstantinopel. «Nu,» havde Czaren sagt til Gesandten, «har jeg talt med dem som Ven og Gentleman. Hvis England og jeg opnaae en Forstaaelse angaaende denne Sag, bekymrer jeg mig kun lidet om, hvad «de Andre» ville gjøre eller tænke. Czaren lagde Eftertryk paa dette sidste Punkt. «Naar vi ere enige, er jeg fuldstændig rolig med Hensyn til Vesteuropa; hvad «Andre» tænke, har i Grunden kun lidt at betyde». Disse «Andre» vare først og fremmest Frankrig, dernæst Østerrig. Keiser Nikolaus smigrede sig med, at han kunde

forlokke Englænderne og drage dem over paa sin Side. Han havde især ikke gjort Regning paa, at det napoleonske Frankrig, med Tanken henvendt paa Waterloo, St. Helena, Hudson Lowe, nogensinde skulde kunne slutte Forbund med England. Hans ukloge Hjertensudgydelser overfor Seymour hidførte netop den Tilnærmelse, han havde anseet for umulig. England blev bekymret; nu var det det britiske Kabinet, der ved denne sin Holdning bevirkede, at Frankrig greb til energiske Forholdsregler. Russernes Indrykning i Donaufyrstendømmerne syntes at være Begyndelsen til Fuldbyrdelsen af det tyrkiske Riges Sønderlemmelse.

Den 3. Juli 1853 overskrede russiske Tropper Pruth, under Kommando af General Gortschakov. Keiser Nikolaus udstedte en Proklamation, hvori han erklærede, at det ikke laae i hans Hensigt at begynde Krig, men at han vilde have et Pant paa en streng Udførelse af Traktaterne fra Portens Side. Den franske og den engelske Flaade, der nu nærmede sig de truede Punkter, toge Stilling i Besika Bugten, uden endnu at seile gjennem Strædet ved Dardanellerne, hvilke Traktatbestemmelser lukkede for Krigsskibe. Alligevel erklærede Rusland i en Rundskrivelse, at dette Skridt «havde Karakter af en truende Demonstration, som ved et eller andet ulykkeligt Incident kunde hidføre nye Forviklinger.»

Østerrig foreslog Sammenkaldelsen af en Konference i Wien. De fem Magters Delegerede deltoge i den. Preussen havde nærmet sig Østerrig. I dette Øieblik havde Freden kunnet blive opretholdt: Czaren var rede til visse Indrømmelser, hvis man vilde anerkjende hans Protektorat. Men Tyrkiet tog Initiativet til Krigen, idet det opfordrede Rusland til at rømme Donaufyrstendømmerne. Tyrkerne udfoldede i denne Krig ved Donau større Energi, end Russerne havde ventet. — Den 30. November 1853 angreb og ødelagde Admiral Nakhimov en tyrkisk Flaade ved Sinope, og denne Begivenhed tilintetgjorde alt Haab om Krigens

Lokalisering. Den franske og den engelske Flaade, der ved Fjendtlighedernes Udbrud var seilet ind i Bosporus, styrede nu ind i det sorte Hav og tvang den russiske Flaade til at trække sig tilbage til Havnene.

Den 29. Januar 1864 sendte Keiser Napoleon den Tredie Keiser Nikolaus et egenhændigt Brev, der var et sidste Forsøg paa Fredens Opretholdelse. Men Sagen var allerede for langt fremrykket; Czarens Svar lod ikke anden Udvei tilbage end Krigen. England havde imidlertid seet sig foranlediget til at offentliggjøre Seymours Depescher om hans Samtaler med Keiser Nikolaus. Denne Krænkelse af Hemmeligheden, hvilken var forlangt af Czaren, «der talte som Ven og Gentleman,» irriterede dybt Rusland. Disse Afsløringer fik alvorlige Følger: Frankrig, Østerrig og Preussen saae, hvor lidet Hensyn Nikolaus tog til dem i sine Planer, og hvorledes han foragtede det, som de «Andre» kunde gjøre eller tænke. Den 12. Marts 1854 havde Frankrig og England sikkret Tyrkiet deres Understøttelse. Den 10. April sluttede de en offensiv og defensiv Alliance med det. Den 20. April undertegnede Østerrig, der koncentrerede Tropper ved Donau, med Kabinettet i Berlin, en Garantitraktat og en Alliancetraktat, for det Tilfælde af at Czaren vilde angribe Østerrig eller overskride Balkan. Keiser Nikolaus havde bragt det dertil, at hele Europa havde slaaet sig sammen mod ham.

Den umaadelige Overlegenhed, som de Allieredes Flaade besad, tillod den at angribe alle Ruslands Kyster. I det sorte Hav bombarderede de Odessas Krigshavn, idet de respekterede Staden og Handelshavnen (22. April). De russiske Værfter paa den kaukasiske Kyst, Anapa, Redutkale og Sukhumkale, bleve stukne i Brand af Russerne selv. I Østersøen blokerede de Allierede Kronstadt, udskibede Tropper paa Ålandsøerne og indtoge Fæstningen Bomarsund (16. August 1854). Den 8.—11. August 1855 blev Sveaborg bombarderet af den engelsk-franske Flaade.

I det hvide Hav angrebe de Allierede det befæstede Kloster, Solovetzki. I det okhotske Hav blokerede de de sibiriske Havne, ødelagde Arsenalet ved Petropavlovsk og udsatte Russernes Stilling ved Amur-Floden for Fare.

Russerne, der truedes af de østerrigske Troppekoncentrationer i Transsylvanien, af Englændernes og Franskmændenes Udskibning først ved Gallipoli, dernæst ved Varna, havde forsøgt en sidste Anstrengelse for at bemægtige sig Silistria, hvis Beleiring (fra April-Juli) havde kostet dem store Tab; men Forsøget mislykkedes. En Expedition i Dobrudscha, der lededes af Franskmændene, førte ikke til noget militært Resultat: de franske Kolonner bleve decimerede af Koleraen og af Sumpfeber. Russerne besluttede sig nu til at rømme Donaufyrstendømmerne; disse bleve, i Forstaaelse med Europa og Sultanen, besatte af Østerrigerne. Krigen ved Donau var endt; Krigen paa Krim begyndte.

Denne var bleven besluttet i et Krigsraad den 21. Juli i Varna, der afholdtes af den engelske, den franske og den tyrkiske Hærs Generaler. Den 14. September landsattes fra 500 Skibe Expeditionskorpset ved Eupatoria. Slaget ved Alma aabnede den 20. September Veien for dette til Sebastopol. Det var et Tordenslag for Rusland. Siden 1812 havde det ikke seet nogen Fjende paa sit Territorium. Krim, der beskyttedes af en stor Flaade, af stærke Fæstningsværker og en talrig Hær, forekom det uangribeligt. Nu var Hæren slaaet, og Sortehavs-Flaaden, der tildels var sænket ned ved Indgangen til Sebastopols Rhed, tjente kun til at spærre Indfarten til Fæstningen. Sebastopol, der overraskedes, var saa utilstrækkelig beskyttet og bevæbnet, idet mindste mod Landsiden, at mange Militærer endnu ere af den Anskuelse, at en dristig Fremrykning af Franskmændene efter Slaget ved Alma vilde have gjort dem til Herrer over Staden. Da Overraskelsens første Øieblik var forbi, lagde man Hænder paa Værket. I Løbet

af faa Dage gjenoprettede man, hvad Skjødesløshed eller Underslæb i Forvaltningen havde forsømt. Indbyggere, Soldater og Matroser arbeidede paa Befæstningen. I Kraft af vidunderlige Anstrengelser reiste sig hurtigt paa Halvøens Klippegrund Skanser, Volde, der vare kronede med Faskiner; Bastionerne: Centrum, Masten, de to Redaner og Malakov, der senere bleve saa berømte, spækkede man med Skyts, som blev taget fra Flaaden. Besætningen forstærkedes med 14—15000 Marinesoldater, der higede efter at hævne Flaadens Undergang. Admiralerne Kornilov, Istomin og Nakhimov, der alle tre skulde falde paa Bastionen Malakov, overtoge Forsvarets Ledelse. De Allierede vare marscherede til Balaklava, som de havde bemægtiget sig. De toge Stilling Syd for Sebastopol, idet de tillige indesluttede Staden og Karabelnaja; de fik Tilførsel fra Havnene ved Kamiesch og Balaklava. Mod Nord stod den beleirede By, ved Broerne over den store Rhed, i uhindret Forbindelse med Forterne paa Nordsiden og med den russiske Operationshær og kunde stadigt modtage Forstærkninger og Ammunition. Det var mindre en af en Hær beleiret Stad end to Hære, der havde forskanset sig overfor hinanden og bevarede alle deres Forbindelser. Flere Gange bleve de Allierede forstyrrede i deres Arbeider af Operationshæren: de maatte levere den Fægtningen ved Balaklava (25. Oktober), Slaget ved Inkerman (5. November) og Kampen ved Eupatoria (17. Februar). Medens de Allierede gravede deres Løbegrave, skjøde deres Minegallerier frem og forøgede Tallet af deres Batterier, forstærkede de russiske Ingenieurer under Ledelse af Todleben Stadens Værker og under Fjendens Ild bleve nye opførte: Skanserne Transbalkan, Selenginsk, Volhynien og Kamtschatka («de hvide Værker», «den grønne Mamelon»). De Allierede fik, trods Lidelserne i den strenge Vinter, stedse mere Fodfæste, og trodsede fra et Punkt paa Krims Kyst alle Czarrigets Stridskræfter.

Keiser Nikolaus var den 26. September 1825, da de Sammensvornes Blod udgjødes, bleven indviet som Autoritetsprincipets væbnede Apostel, som Kontrarevolutionens Morderengel. Denne Rolle havde han spillet i tredive Aar, ikke uden Berømmelse. Han havde undertvunget den polske, den ungarske og den rumænske Revolution; han havde hindret Preussen fra at give efter for den tydske Revolutions Forlokkelser, og han havde tvunget det til at kalde de Tropper tilbage, der støttede de slesvig-holstenske Oprørere. Han havde, om ikke ydmyget saa dog lagt Hindringer i Veien for den franske Revolution i dennes forskjellige legale Former: Juli-Monarkiet, Republiken, Keiserdømmet. Han havde frelst den østerrigske Stat fra Undergang og hindret Oprettelsen af et konstitutionelt tydsk Keiserdømme. Han havde vist sig overalt, hvor det ham fjendtlige Princip syntes at udæske ham. Man har givet Keiser Nikolaus Tilnavnet: Autokratiets Don Quixote: han besad ligesom Helten hos Cervantes en ridderlig, høimodig og uinteresseret Aand, men ligesom hin repræsenterede han et overvundet Princip i en ny Verden. Hans Rolle som Overhoved for en kimærisk hellig Allianee blev for hver Dag, der gik, øiensynlig mere og mere en Anakronisme. Især siden 1848 stode Folkenes «Tragten og Stræben» i skarp Modsætning til hans Theorier om den patriarkalske Enevælde. Denne Modsætning fremtraadte overalt. I Europa led Czarens Prestige derunder; i Rusland holdt den sig endnu; hans Held i Tyrkiet, Persien, Kaukasus, Polen og Ungarn og de europæiske Fyrsters tilsyneladende Eftergivenhed overfor ham tillode ham at fortsætte sin Rolle som Kongernes Agamemnon. Rusland troede, at det ved sin Storhed udad til blev holdt skadesløst for sin absolute Underkastelse under Czaren indadtil. Man glemte at gjøre Indsigelse mod Politiets Plagerier, mod de Lænker, der lagdes paa Pressen, og mod Ruslands aandelige Isolering. Man gav Afkald paa at kontrollere Re-

gjeringen, Diplomatiet, Militærforvaltningen og Administrationen, man troede, at den arbeidsomme Monark forudsaae Alt, vaagede over Alt og ledede Alt til et godt Resultat. Kritiske Aander eller Mænd med liberale «Tendenser» laante man ikke Øren. Det Held, Czaren havde med sig, slog de Indvendinger, der frygtsomt udtaltes af Nogle, til Jorden: det syntes at retfærdiggjøre den absolute Tillid til Regjeringen.

Nederlagene i Orienten forandrede ganske Situationen: Ruslands uovervindelige Flaader vare nu blevne tvungne til at søge Tilflugt i Havnene; Hæren var bleven beseiret ved Alma af de Allierede, ved Silistria af de saa foragtede Tyrker. 50,000 vesteuropæiske Tropper, der havde sat sig fast under Sebastopols Mure, vare ligesom en Forhaanelse mod Keiserrigets Majestæt; de gamle Alliancer svigtede, Preussen lod Tingene have deres eget Forløb, Østerrig var «Forræder». Pressens Tavshed havde i Løbet af tredive Aar begunstiget Embedsstandens Bedragerier; Fæstningerne og Hærene havde paa Forhaand været ødelagde som en Følge af Administrationens Bestikkelighed. Man havde ventet Alt af Regjeringen, og Krimkrigen viste sig nu som en umaadelig Bankerot for Autokratiet; det patriarkalske og absolute Monarki opgav sit Bo overfor den engelsk-franske Invasion. Jo større Forventningerne havde været, jo mere havde haabet man paa Konstantinopels Erobring, en almindelig Omvæltning i Orienten, det russiske Keiserriges Udvidelse og Jerusalems Befrielse, desto skrækkeligere blev Skuffelsen. Da blev man Vidne til en høist mærkelig Bevægelse i Rusland: Tungebaandet løstes; i Mangel af Blade blev en stor Literatur i Manuskript sat i Omløb, i hvilken der reistes bittre Klager over Keiseren, Ministrene, Administrationen, Diplomaterne og og Generalerne og stilledes uventede Fordringer til Regjeringen.

«Vaagn op Rusland!» hed det i et af disse anonyme

Flyveskrifter. «Fortæret af ydre Fjender, ødelagt af Slaveriet, skjændig undertrykt af «tschinovniks» Dumhed og af Spioner, maa du nu vaagne op af Uvidenhedens og Sløvhedens lange Søvn. Vi ere længe nok blevne holdte i Trældom af de tatarske Khaners Efterfølgere. Reis Dig, stil Dig rolig op foran Despotens Throne, og forlang Regnskab af ham for det nationale Nederlag. Sig dristig til ham, at hans Throne er ikke Guds Alter, og at Gud har ikke fordømt os til evig at være Slaver. Rusland, oh Czar, havde betroet Dig den høieste Magt, og Du var ligesom en jordisk Gud. Og hvad har Du gjort? Forblindet af Lidenskab og Uvidenhed, har Du kun søgt Magten, Du har glemt Rusland. Du har tilbragt dit Liv med Afholdelsen af Troppemønstringer, med at forandre Uniformer og med at undertegne Lovforslag, udkastede af uvidende Charlataner. Du har skabt Pressecensorernes foragtelige Klasse, for at Du kunde sove rolig, for at Du ikke skulde kunne høre dit Folks Klager og lytte til Sandhedens Stemme. Du har begravet Sandheden, Du har væltet en stor Sten for dens Gravhvælvings Indgang, Du har stillet en stærk Vagt ved dens Grav og i dit Hjertes Forvildelse har du sagt: For den gives der ingen Opstandelse! Men paa den tredie Dag har Sandheden reist sig, den er staaet op fra de Døde. Kom frem, Czar! Vis Dig for Guds og Historiens Domstol! Du har ubarmhjertig traadt Sandheden under Fødder, Du har afvist Friheden, idet du ganske var en Slave af dine Lidenskaber. Ved din Stolthed og Haardnakkethed har Du udtømt Rusland, Du har kaldt Verden under Vaaben mod det. Ydmyg Dig for dine Brødre. Bøi din stolte Pande i Støvet. Anraab om Tilgivelse, forlang Raad. Kast Dig i dit Folks Arme. Der gives ingen anden Frelse for Dig.»

Czaren havde i Slutningen af sit Liv begyndt at nære Tvivl om Systemets Rigtighed; men denne Absolutismens Principrytter kunde ikke gjøre en hæderlig Bod.

«Min Efterfølger, havde han sagt, kan gjøre, hvad han vil; jeg for mit Vedkommende kan ikke foretage nogen Forandring.» Nei, han kunde kun forsvinde fra Skuepladsen. Han var en Mand fra en anden Tidsalder, en Personlighed, der befandt sig i en mærkelig Modsætning til det nye Europa. Da han fra sit Slot Peterhof kunde følge den fjendtlige Flaades Bevægelser, og da han hørte den hidtil tause Nations stærke Stemme løfte sig mod sig, blødte hans stolte Hjerte: «Jærnkeiseren» faldt sammen. Han ønskede at døe. En Februardag 1855 gik han, der allerede var angreben af en stærk Forkjølelse, uden Pels ud i 23 Graders Kulde. Hans Læge, Karrel, gjorde Indvendinger. «De har gjort Deres Pligt, svarede Keiseren, lad De nu mig opfylde min». Andre Uforsigtigheder forværrede hans Tilstand. Han gav sin Arving de sidste Instruktioner: han dikterede selv følgende Depesche, som han sendte til Ruslands store Stæder: «Keiseren ligger for Døden.» Den 2. Marts 1855 udaandede Keiser Nikolaus.

Syv og tredivte Kapitel.

Alexander den Anden.

(1855—81).

Keiser Alexander den Anden, der var født 1818, kom i syvogtredive Aars Alder til Regjeringen under Forhold, der vare ligesaa vanskelige indadtil som udadtil. «Din Byrde vil blive tung», havde hans døende Fader sagt til ham. Hans første Bestræbelse gik ud paa at ende Krigen, der udtømte Rusland, paa hæderlige Betingelser. Ved Efterretningen om Keiser Nikolaus I's Død vare Statspapirerne stegne paa alle Europas Børser. Den fredelige Stemning i Europa lod sig ikke engang skræmme af den Proklama-

tion, hvori den nye Keiser erklærede som sit Forsæt, at han vilde bringe sine ophøiede Forgjængeres: Peters, Katharinas, Alexanders og sin Faders Hensigter og Ønsker til Udførelse. Den nye Hersker vidste bedre end Nogen, hvor lidet Peters og Katharinas ægjerrige Planer passede til Omstændighederne. En Konference aabnedes paa ny i Wien mellem Repræsentanterne for Østerrig, Rusland og de to Vestmagter. Man kunde ikke opnaae Enighed om de Garantier, der skulde forlanges af Rusland: Frankrig fordrede det sorte Havs Neutralisation eller Formindskelsen af den Sømagt, Czaren maatte holde der. «Før I indskrænke vore Stridskræfter, kunde Gortschakov og Titov, Ruslands Repræsentanter, svare: «saa indtag i det mindste Sebastopol!» Beleiringen fortsattes. Sardinien havde imidiertid sendt 20,000 Mand til Orienten. Østerrig havde den 2. December 1854 forpligtet sig til at forsvare Donaufyrstendømmerne mod Rusland, og Preussen havde paa sin Side forpligtet sig til at understøtte Østerrig. Keiser Napoleon den Tredje og Dronning Viktoria vexlede Visiter. Pélissier var den 16. Mai 1855 bleven Canroberts Efterfølger som Overgeneral. Natten mellem den 22. og 23. Mai gjorde Russerne to Udfald, men bleve slagne tilbage. De Allierede besatte med Magt den venstre Bred af Tschernaja. En Flaadeexpedition ødelagde Militæretablissementerne ved Kertsch og Jenikale, bombarderede Taganrog ved det asovske Hav og levnede kun Russerne Tilførselslinien over Perekop. Tyrkerne toge Anapa i Besiddelse og fik Tscherkesserne til at gjøre Opstand.

General Pélissier havde forkyndt, at han vilde indtage Sebastopol. Den 7. Juni bemægtigede han sig ved Stormangreb den «grønne Mamelon» og de «hvide Værker.» Den 18. Juni kastede han Franskmændene mod Malakov og Englænderne mod Store-Redan. De Allierede bleve slaaede tilbage med et Tab af 3000 Mand. Den 16. August udmærkede det italienske Kontingent sig i Slaget

ved Traktir, ved Tschernaja. Sebastopols sidste Dag var kommen. Mod Bastionerne og Staden tordnede 874 Kanoner. Russerne havde vist en urokkelig Tapperhed, en over enhver Tvivl hævet Uforfærdethed. De havde i Løbet af Beleiringens sidste otte og tyve Dage tabt 18000 Mand, udelukkende som en Virkning af Bombardementet. Mod Staden var der blevet afskudt halvanden Million Kanonkugler, Bomber og Granater. Franskmændene havde i de 336 Dage, Beleiringen varede, anlagt 80 Kilometer Løbegrave og alene foran Bastionen «Masten» 1251 Meter Minegang. De havde skudt deres Paralleler frem mod Malakov indtil en Afstand af 30 Meter. Under en «Helvedes Ild», hvis Bragen hørtes over hundrede Kilometer i Omkreds, styrtede de russiske Bastioner sammen, deres Blænderinger ødelagdes, Artilleristerne faldt i hundredvis, Reservens Mandskab i tusindvis. Kornilov, Istomin og Nakhimov faldt. De Beleirede havde ikke mere Tid til at udbedre Batteriernes Skydeskaar til at erstatte det ubrugelige Skyts og næppe til at bortfjerne de Døde. I Løbet af enkelt Dag faldt 70,000 Projektiler ned i Staden. Man stod lige foran Afgjørelsen. Den 8. September 1855 om Middagen ophørte de Allieredes Batterier pludselig at skyde: Franskmændene stormede Malakov og holdt sig der trods alle offensive Stød fra Russernes Side; trods Englændernes Nederlag ved Store-Redan var Sebastopol indtaget. Russerne rømmede Staden og Karabelnaja, idet de afbrændte Alt bag sig eller sprængte det i Luften og trak sig tilbage til Nordsiden. Imidlertid havde Flaaden uafbrudt truet Kysterne og ødelagt Fæstningen Kinburn. Russerne sprængte Otschakovs Fæstningsværker i Luften.

Rusland syntes endnu ikke at ville give efter. Gortschakov forkyndte Hæren, der var samlet Nord for Sebastopols Rhed, at han «ikke frivilligen vilde prisgive det Land, i hvilket den hellige Vladimir havde modtaget Daaben». Alexander den Anden indtraf for ved sin Nær-

værelse at opmuntre disse tappre Tropper. Czaren græd paa den store Fæstnings Ruiner. Det officielle Blad, «Bien», forkyndte Europa, at Krigen nu først vilde blive alvorlig, og at der i Stedet for det ødelagte Sebastopol vilde blive opbygget et større og stærkere. Men man kunde dog ikke længer skjule, at Landet attraaede Fred. Krigen havde kostet 250,000 Menneskeliv. Bankerne betalte kun i Papir, og Befolkningen vægrede sig ved at modtage Regjeringens Sedler. England lagde paa sin Side den mest krigerske Stemning for Dagen: Lord Palmerston og Størstedelen af de britiske Blade fandt, at Rusland ikke var bleven tilstrækkelig svækket, hvorimod Frankrig var tilbøieligt til Fred. Den mellem Frankrig og Sverrig-Norge den 21. November 1855 afsluttede Traktat garanterede kun overfor Rusland den skandinaviske Halvøs Integritet og var ingenlunde, som Pressen fortalte, en offensiv Alliance. Østerrig udfoldede levende Virksomhed for at faa Underhandlingerne gjenaabnede. Da blev Fæstningen Kars i tyrkisk Armenien indtagen af Russerne, og Rusland, hvis militære Æresfølelse nu var nogenlunde tiifredsstillet, viste sig nu mere eftergiven. Alexander den Anden erklærede, at han principielt antog de «fire Garantier» i det Ultimatum, der forelagdes ham af Grev Esterhazy.

Den 25. Februar 1856 aabnedes i Paris en Kongres i hvilken England, Frankrig, Østerrig, Preussen, Tyrkiet og Sardinien toge Del; Rusland repræsenteredes af Baron Brunnov og Alexei Orlov. Freden undertegnedes den 30. Marts paa følgende Betingelser: 1. Rusland gav Afkald paa sin Ret til et udelukkende Protektorat over Donaufyrstendømmerne og paa enhver Indblanding i disse Landes indre Anliggender. 2. Den frie Skibsfart paa Donau skulde sikkres virksomt ved Oprettelsen af en Kommission, i hvilken de kontraherende Parter skulde være repræsenterede; enhver af dem skulde have Ret til at stationere to smaa Krigsskibe i Flodens Munding; Rusland

samtykkede i en Grænseregulering, ved hvilken hele Donaudeltaet tilfaldt Tyrkiet og de rumænske Fyrstendømmer. 3. Det sorte Hav blev erklæret neutralt; dets Farvande, der skulde staae aabne for alle Folks Koffardiskibe, vare lukkede saavel for Kystmagternes som for enhver anden Magts Krigsskibe; der maatte der hverken oprettes eller vedligeholdes militære Søarsenaler; Tyrkiet og Rusland maatte hver kun holde ti mindre Krigsskibe til Kysternes Bevogtning. 4. Det Hatti-Scherif, ved hvilket Sultan Abdul Medschid fornyede sine ikke-muhamedanske Undersaatters religiøse Rettigheder, blev optaget i Traktaten, men med den Tilføielse, at Magterne ikke af denne Indsættelse kunde aflede nogen Ret til at indblande sig i Forholdet mellem Sultanen og dennes Undersaatter. — Kongressen havde desuden proklameret Afskaffelsen af Kaperi, Ukrænkelighed af Privateiendom om Bord i Skibe, Krigskontrebande undtagen, og Forpligtelse til en effektiv Blokade. Rusland kunde saa meget lettere tiltræde disse Principer, som det var dem, de havde hævdet 1780 og 1801.

Som en Følge af Pariser-Traktaten tabte Rusland samtidig Herredømmet i det sorte Hav og Protektoratet over de Kristne i Orienten. Saaledes tilintetgjordes Frugterne af Peter den Stores, Anna Ivanovnas, Katharina den Andens og Alexander den Førstes Politik. Flaaderne og Krigshavnene, der vare skabte af Potemkin, Hertugen af Richelieu, Marquien af Traversay og Admiral Lasarev, fordømtes til Forfald, ligesom Fæstningerne Sebastopol, Kinburn og Jenikale maatte opgives. De Forhaabninger om Erobring og Herredømme, som Traktaterne i Kutschukkainardsche, Bukharest og Adrianopel havde vakt, forsvandt saaledes. Keiser Nikolaus havde ved sin ukloge Politik kompromitteret det Værk, to Aarhundreders heldige Bestræbelser havde grundet.

Det keiserlige Manifest af den 19. Februar 1861.

I den Proklamation, hvori Alexander den Anden forkyndte sit Folk Krigens Ophør, udtalte han Forsikringen om, at Administrationen og Retspleien, «ved Regjeringens og Nationens forenede Anstrengelser», skulde blive underkastet vigtige Reformer. Keiseren indsaae, at Nederlagene ved Donau og paa Krim maatte for en stor Del tilskrives Administrationen, hvis Misbrug beskyttedes af den offentlige Menings Tavshed, Pressens Trældom, Politiets og Censurens Strenghed. Af Begivenhederne 1855 fremgik som en indtrængende Lære, at et Folk, i hvilket Flertallet af den agerdyrkende Befolkning befandt sig i Livegenskab, kunde ikke i Henseende til aandeligt, videnskabeligt og industrielt Fremskridt optræde som de europæiske Nationers Medbeiler; thi i den moderne Krig er det heldige Udfald Resultanten af en Stats moralske og materielle Kræfter. Det System, der bestod i at regjere Rusland uden nogen Deltagelse fra Landets Side i dets egne Anliggender, var domfældt. Embedsmændene, der havde været saa hovmodige under Nikolaus den Første, bøiede Hovedet for den offentlige Menings Fordømmelser. Navnet «tschinovnik», der for ikke lang Tid siden havde været saa frygtet, var nu bleven en Gjenstand for Haan og Foragt; den offentlige Mening bragte det naturligt i Forbindelse med Alt, hvad der var forældet, latterligt eller forhadt. Autokratiets Tjenere, der bøiede sig under et overvældende Ansvars Byrde, skjulte med et Slags Skamfølelse de prunkende Titler og Dekorationer, som de engang med saa stort Velbehag havde baaret til Skue. Det var som om Nikolaus den Førstes «konservative» Rusland var sunket i Jorden: Alle kaldte sig «liberale».

Henover hele Landet gik et Aandepust af kjæk Forhaabning og dristigt Initiativ. Den Bevægelse, der 1801 kun havde indbefattet Alexander den Førstes umiddelbare

Omgivelse, strakte sig nu ud over hele Rusland. Tusinde, ligesom pludselig frigjorte Stemmer, løftede sig i Dagbladene, i Tidsskrifterne, i Bøgerne, i Salonerne og paa Gaderne, og Politiet glemte i sin Bestyrtelse at have vaagent Øie med dem. Hvad man kun havde vovet at hviske om i Manuskriptliteraturen fra Keiser Nikolaus's sidste Øieblikke, tryktes nu uhindret. «Hjertet zittrer af Glæde, sagde et af Pressens Hovedorganer, i Forventningen om de store sociale Reformer, der nu ere i Færd med at blive virkeliggjorte, Reformer, som fuldt ud ville tilfredsstille Befolkningens Aand, Ønsker og Forhaabninger. Den ældgamle Harmoni og det Fællesskab i Følelser, der, korte Tidsrum undtagne, altid have hersket mellem Regjeringen og Folket, ere fuldstændig gjenoprettede. Fraværelsen af enhver Kasteaand og af en skarp Klasseforskjel, Følelsen af en fælles Oprindelse og et Broderskab, som forener alle Ruslands Klasser til et eneste ensartet Folk, ville tillade det at gjennemføre fredeligt og uden Anstrengelser ikke blot de store Reformer, der have kostet Europa Aarhundreders blodige Kampe, men ogsaa andre Reformer, som Vestens Nationer, der ere hildede i deres feudale Traditioner og deres Kastefordomme, endnu ere ude af Stand til at iværksætte.» Man sagde endvidere: «Vi maa i den høieste Sandheds Navn kjæmpe mod Egennytten og Øieblikkets smaalige Interesser; vi maa forberede vore Børn paa at deltage i denne Kamp, som venter ethvert hæderligt Menneske. Vi bør takke Krigen, fordi den har aabnet vore Øine for vore politiske og sociale Organisations Skyggesider, og det er vor Pligt at drage Fordel af Læren. Men man bør ikke mere forudsætte, at Regjeringen af egen Kraft kan afhjælpe vore Mangler. Rusland ligner et strandet Skib, som Kaptainen og Besætningen alene ere ude af Stand til at bringe af Grunden; det kan kun gjøres flot igjen ved det nationale Livs mægtige Strøm».

De Videnskabsmænd, der under den foregaaende Re-

gjering stode under Tilsyn som mistænkte, ledede nu den offentlige Mening. Litteraturen antog en polemisk og praktisk Karakter. Det var ikke længer Striden mellem Romantikerne og Klassikerne, der fængslede Publikums Interesse; man talte kun om Jærnbaner, Banker, Agerdyrkning, kommunale Institutioner, lokal Selvstyrelse og industrielle Foretagender. «Det forekom Ingen besynderlig,» siger Mackenzie-Wallace, «at der blev skrevet et Skuespil til Forsvar for Frihandelen eller et Digt til Lovprisning af en vis Skatteform, heller ikke fandt man det underligt, at En fremsatte sine politiske Ideer i en Fortælling, medens Modstanderen riposterede i en Komedie.» De delikate Spørgsmaal, som den russiske Presse frygtede for at røre ved, og de højtstaaende Personligheder, som den ikke vovede at angribe, paatog den landsforviste Alexander Herzen i London sig at behandle i sit frygtelige Organ «Klokken» (kolokol). Dette Tidsskrift var de pligtforglemmende Embedsmænds Skræk. Dets forbudte Numre trængte i tusindvis ind i Rusland; det henlagdes paa Kejserens Bord, og han kom derigjennem til Kundskab om de skjulteste Uretfærdigheder. Den offentlige Mening havde i sin Reformiver først villet, at der skulde lægges Haand paa Alt samtidigt; men snart kom man til Erkjendelse af, at alle Spørgsmaalene holdtes i Skak af Spørgsmaalet om Livegenskabets Ophævelse. Naar der var Tale om Selvstyrelse, Opdragelse, Næringsfrihed, Militærtjeneste og Lighed for Loven, kom man stadig tilbage til den sociale Reform. Det var da med den, at der burde begyndes.

Ruslands ufrie Befolkning beløb sig dengang til 47 Millioner 200,000 Individer og faldt i 20 Millioner Kronbønder, 4,700,000 Bønder paa Apanagegodser, i Bjærgværker Fabriker o. s. v., 21 Millioner Bønder paa Godseiernes Besiddelser og halvanden Million «dworowie» eller Hoftyende. Kronbønderne og Apanagebønderne kunde betragtes som frie Mænd; de maatte betale en Forpagtningsafgift eller

andre nøiagtig bestemte Afgifter og vare kun afhængige af Staten, som repræsenteredes dels af Domæneadministrationen dels af Apanagedepartementet. De vare endog i Besiddelse af et Slags Selvstyrelse, idet deres Kommuner eller «mirs» forvaltedes af en «Ældste» og et valgt Raad. De dømtes af valgte Domstole, af Landsbydomstole og af Distriktsdomstole, der toge Landbosædvanerne til Rettesnor. Disse Bønder behøvede man kun at erklære for frie i personlig Henseende, idet man afskaffede visse Indskrænkninger i deres Ret til at bevæge sig uhindret, til at erhverve ny Jordbesiddelse og til at raade over deres Eiendom. Dette skete ved en Række Ukaser, hvoraf den første daterede sig fra Juli 1858.

Men med Godseiernes Bønder og med «dworowie» var det en anden Sag. Frigjørelsen af disse 22½ Million Mennesker dannede den mest storartede sociale Reform, der siden den franske Revolution var bleven fuldført i Europa. Emancipationen af de egentlige Bønder, ved hvilken de skulde gjøres til Eiere af en Del af den Jordbund, de dyrkede, var et med Vanskeligheder af enhver Art forbundet Foretagende. Med Hensyn til Spørgsmaalet om den personlige Frihed vare Alle enige; men Uenigheden begyndte, da Eiendomsspørgsmaalet reiste sig. For at opnaa Klarhed angaaende dette Spørgsmaal maatte man gaa tilbage til den russiske Eiendoms historiske Oprindelse, og man maatte træffe et Valg mellem de Systemer og Theorier, som de forskellige Skoler af Historikere havde formuleret. De anseteste af disse paaviste, at Livegenskabet ikke var bleven indført i Rusland ved den ene Races Undertvingelse af den anden; thi netop i de af Russerne erobrede Provinser, i de finske og tatariske Landsdele, bestod Livegenskabet ikke; det var tvertimod mest udviklet og strengest hos selve det erobrende Folk. Livegenskabet var bleven indført ved en Række Akter, udstedte af Statsmagten, og jo nærmere en Provins var det moskovitiske

Centrum, desto ældre og solidere befæstet var Livegenskabet i den. De nordlige Egne, Gouvernementerne Arkhangel og Vologda vare fritagne for Livegenskabet.

«Krepostnoje prawo» var altsaa en moskovitisk Institution, en Skabelse af Czarmagten. Livegenskabet opstod i det Tidsrum, da det russiske Samfund, under Trykket af det mongolske Aag, ordnede sig under en streng Rangfølge; da Herskeren i Moskov anmassede sig en absolut Myndighed over sine Adelsmænd, samtidig med at disse tiltoge sig en lignende over Bønderne. «Krepostnoje prawo» udsprang af den vordende Stats nye Fornødenheder. Afstaaelsen af Domæner til Krigere, til Adelsmænd var Belønningen for den Militærtjeneste, man fordrede af dem. Indtægten af Jorden var deres Sold, og tillige skulde Udgifterne til deres Udrustning og Bevæbning udredes af hin. De fik desuden det Hverv at regjere og forvalte Domænens Bondebefolkning og opkræve Kopskatten til Fyrsten. Men Jordens Værdi var kun afhængig af det Antal Arme, der dyrkede den; en Domænes Indtægter aftoge med Bøndernes Tal; en Adelsmand, hvis Bønder flygtede bort, blev ødelagt og ude af Stand til at tjene Fyrsten. Skulde Militærtjenesten sikkres, og skulde Udbyttet af Grundskatten ikke formindskes, maatte Bondens Udvandring forhindres. Det laa da saavel i Adelsmandens som i Statens Interesse, at Bondens Bevægelsesfrihed indskrænkedes, at Adelsmanden overfor Muschik'en blev udrustet med en stor Myndighed, at Arbeideren blev stavnsbunden. Næsten overalt, uden at der blev truffen nogen Foranstaltning ad Lovgivningsveien, ved selve Forholdenes Magt, ved den russiske Udviklings Logik, blev Agerbrugeren lidt efter lidt en Livegen. Bonden, der i legal Henseende var fri, blev faktisk en Slave. Adelsmanden, der legalt kun havde Brugsretten til Jorden, blev faktisk dens og Bøndernes Eier. Den vilkaarlig skabte Tingenes Tilstand blev derpaa ordnet ved en Række Lovgivningsakter, der

sukcessive indskrænkede Muschik'ens Frihed og forøgede Herrens Myndighed. Saadanne Akter vare Feodor Ivanovitsch's Ukaser af 1592 og 1597, Boris Godunovs Ukas af 1601, Vassili Schuiski's af 1607, Peter den Stores af 1723 og Katharina den Andens Ukas for Lille-Rusland af 1783.

Idet Bonden fandt sig i denne Ordning, havde han dog ikke ganske tabt Bevidstheden om sin Ret. Han udtrykte paa sin Maade sin gamle Eiendomsret til Jorden, naar han sagde: «Vore Rygge tilhører Herren, men Jorden tilhører os.» Bonden glemte ikke saa let som Regjeringen den Omstændighed, at hans Forpligtelse til at tjene Herren, svarede til dennes Forpligtelse til at tjene Czaren. Da Peter den Tredie, under sin kortvarige Regjering fritog Adelen for Forpligtelsen til at tjene Staten, troede Bonden, at Følgen af denne første Ukas vilde blive en anden, der befriede Bonden fra Livegenskab og Stavnsbaand og Afgifter til Herren. Saaledes opstode Urolighederne 1762 og Opstanden 1773, da en falsk Peter den Tredie optraadte med det Hverv at fuldstændiggjøre den afdøde Keisers Værk. Under Felttoget 1812 troede Bønderne et Øieblik, at Napoleon vilde bringe dem Friheden. Under Krimkrigen fandt ligeledes en levende Agitation Sted. Livegenskabet var afgjort Ruslands svage Punkt: en indtrængende Fjende kunde samtidig med Krigen udadtil fremkalde en Slavekrig i Rigets Indre. Vi have tidligere omtalt Emancipationsforsøgene under Alexander den Første og Keiser Nikolaus's Ukas af 1842. Keiseren havde ved Udstedelsen af Edikterne 1845, 1846, 1847 og 1848 tilstaaet Individerne og Kommunerne Ret til at erhverve Grundeiendom. En af Nikolaus's Fjender har ikke kunnet nægte ham dette Vidnesbyrd: «Hvor fjendtlig han var mod alle Frihedsideer, skal det dog med Rette siges, at han i hele sit Liv ikke ophørte at nære Tanken om de Livegnes Befrielse» (Dolgorukov: La vérité sur la Russie). Han skulde testamentere sin Søn denne Opgave.

I Marts 1856, faa Dage efter Undertegnelsen af Pariser-Traktaten, indbød Keiser Alexander i en Tale til Adelsmarskallen i Moskov, idet han fralagde sig Tanken om Livegenskabets øieblikkelige Ophævelse, sin «tro Adel» til at søge de Midler, der vare skikkede til at forberede Udførelsen af en saadan Forholdsregel. De moskovitiske Godseiere viste i Begyndelsen liden Begejstring for Tanken. Keiseren maatte nøies med den 14. Januar 1857 at nedsætte en «Centralkomite til Forbedring af Bøndernes Stilling.» Han indsaae, at en saadan Forholdsregel kun vilde kunne blive gjennemført ved et energisk Initiativ fra Keisermagtens Side. Samme Aar tog Adelen i Gouvernementerne Kiev, Volhynien og Podolien sin Tilflugt til et fortvivlet Middel. «Den erklærede sig,» som Schnitzler siger, «rede til at give Bønderne Friheden. Hvad enten den nu troede, at Tanken om en saa radikal Forholdsregel vilde skræmme Regjeringen, eller den haabede, at en saadan Operation nødvendigvis maatte faae en tilsvarende Pengeerstatning til Grundlag.» Adelen skaffede her Keiseren den Anledning, som han søgte, til at give Spørgsmaalet et afgjørende Stød fremad. Han bemyndigede i et Reskript Adelen i de tre lithauiske Gouvernementer til at skride til Emancipationsværket. Han sendte dette Reskript og den ministerielle Instruktion, som indeholdt dets Fortolkning, til alle Gouvernørerne og til Adelsmarskallerne i Keiserrigets Provindser! Disse Dokumenter skulde tjene «til deres Belæring», som Rundskrivelsen til Gouvernørerne tilføiede, «til Rettesnor i Tilfælde af, at Adelen i det Gouvernement, der er betroet Eders Omsorg, skulde udtale de samme Hensigter som Adelen i de tre lithauiske Gouvernementer.» Adelen i Gouvernementerne St. Petersborg, Nischni Novgorod og Orel gav et Svar, der opmuntrede Keiseren.

En anden Opmuntring fik han af Pressen, der næsten gjennemgaaende var begeistret for en Forholdsregel, der vilde aabne «en ny og berømmelig Epoke i den nationale

Historie. «Hele den litterære Verden,» siger Wallace. «mødte frem med Argumenter til Støtte for Bøndernes Befrielse.» Moralisterne erklærede, at de herskende Laster vare en Følge af Livegenskabet, og at det moralske Fremskridt var umuligt i Slaveriets Atmosfære. De Retslærde hævdede, at Godseiernes vilkaarlige Magt over Bønderne savnede legalt Grundlag. Nationaløkonomerne beviste, at det frie Arbeide var en ufravigelig Betingelse for Industriens og Handelens Trivsel. Historiefilosoferne erklærede, at Logiken i Landets historiske Udvikling fordrede den øieblikkelige Afskaffelse af denne Rest af Barbari. De sentimentale Forfattere hengave sig til Følelsesudbrud og lange Betragtninger over den Broderkjærlighed, der skyldtes den Svage og Undertrykte. Snart var der dog ikke blot Tale om at skænke Bønderne udelukkende Friheden. For at forhindre, at den frigivne Bonde, der overlodes til sin tidligere Herres Naade, ikke skulde falde tilbage i en endnu mere trykkende Afhængighed end tidligere, for at forebygge Tilblivelsen af et umaadeligt Proletariat, der vilde blive mere forsultent og farligere end det, sagde man, der truede Vestens Stater, var det for det Første nødvendigt at udstyre de Frigivne med Eiendom, og for det Andet maatte man gjenoprette og styrke den russiske Kommune, hvis store Soliditet og uforgjængelige Livskraft vilde danne det bedste Værn mod Pauperismen. Mange Godseiere sluttede sig til denne Bevægelse. De haabede, at Afskaffelsen af Bøndernes Livegenskab skulde medføre en Indskrænkning, af Czarens Selvherskermyndighed, og at politisk Frihed skulde blive de Løsepenge, de fik for deres Livegne. Mere end en Gang taltes der om Gjenoprettelsen af den gamle «duma», om Gjenindførelsen af «sobor», et Slags nationalt Parlament, der under moderne Former skulde kalde Landet til Deltagelse i Regjeringsanliggender.

Regjeringen, der støttedes af Adresser fra flere adelige Korporationer, gav Befaling til Oprettelsen af Godseier-

Komiteer, der skulde undersøge Spørgsmaalet. Sex og fyrretyve saadanne Komiteer, der indbefattede trettenhundrede og sexogtredive Godseiere, traadte sammen for at raadslaae om 23 Millioner Livegnes og om 120,000 Besidderes Rettigheder. 46 Komiteer udtalte sig enstemmig for Afskaffelsen af Livegenskabet; men angaaende Tildelingen af Jord og Skadeserstatningens Betingelser vare Meningerne delte Keiseren maatte igjen skride ind, han sammenkaldte en «Overkomite», der bestod af tolv Medlemmer, og hvori han forbeholdt sig selv Forsædet. Denne Komite gjorde mere end en Gang en seig Modstand mod Keiserens velvillige Hensigter, og den fandt Støtte hos et vist Antal af de ovennævnte Komiteer. Keiseren gjennemreiste Gouvernementerne, appellerede til sin Adels Forsonlighed og Hengivenhed, dadlede de Nølende og mindede om, at «Reformerne hellere maatte komme fra oven end neden.» For at beseire Overkomiteens Modstand, oprettede Keiseren en ny Komite, under hvilken den gamle stilledes, og i hvilken Mænd, som vare den nye Ide hengivne, fik Sæde.

Denne nye «Keiserlige Kommission» indskrænkede sig ikke til at bearbeide det Materiale, hine tidligere omtalte Komiteer havde tilveiebragt. Nei, Kommissionen, der blev umiddelbart inspireret af Keiseren, der gav den en Instruktion angaaende «Bondespørgsmaalets Udviklingsgang og Løsning», gav paa egen Haand Love, skjøndt den derved risikerede, at ellers velsindede Godseiere dreves over i Oppositionen, idet de beklagede sig over, at man havde undladt at raadspørge dem, eftersom man derved syntes at ville berøve dem Fortjenesten af deres Offre. Kommissionen bevægedes til at give Befrielsesværket en mere og mere radikal Karakter; den opstillede det Princip, at Frigivelsen ikke skulde iværksættes gradvis, men at Loven skulde have Livegenskabets øieblikkelige Afskaffelse til Følge. Kommissionen vilde, at der skulde tages de virksomste Forholds-

regler til Forhindring at Gjenoprettelsen af Godseierens tidligere Myndighed under en anden Form, og den foreslog derfor en liberal Organisation af Landkommunerne. Endelig tog Kommissionen Ordet for, at Bonden mod Betalingen af en Skadeserstatning skulde kunne blive Selveier. Resultatet af disse Forhandlinger blev den nye Lov, der forkyndtes ved Manifestet af den 19de Februar (3die Marts) 1861.

Den nye Lovs Grundprincipper kunne formuleres saaledes: 1) De hidtil stavnsbundne Bønder skulle udrustes med frie Agerbrugeres Rettigheder. 2) Bønderne skulle, mod en ved Lov fastsat Afgift, have den fuldstændige Benyttelse af deres Gaard (dwor) og desuden af et vist Areal Agerjord, der kan sætte dem i Stand til at opfylde deres Forpligtelser mod Staten; denne «varige Benyttelse» kan ved Retten til Kjøb gaae over til Gaardens og Jordens Besiddelse som «fuldstændig Eiendom». 3) Godseierne afstaa til Bønderne eller Landkommunerne den Jord, som disse faktisk have i Besiddelse; dog skal der i hvert Distrikt fastsættes et Maximum og et Minimum. Gjennemsnitlig udgjorde Afstaaelsen halvfjerde Dessætin for hver Bonde, men den varierede mellem een Dessætin og tolv Dessætiner, d. v. s. det afstaaede Areal var mindre i den sorte Jords Bælte og større i de mindre produktive Egne. 4) Regjeringen skulde oprette Kreditkasser, der tillode Bonden strax at affinde sig med Herren, idet han forblev Statens Skyldner. 5) «dworowie», der ikke vare bundne til Jorden, fik simpelt hen deres personlige Frihed mod at tjene Herren endnu i to Aar. 6) For at gjennemføre Delingen i «Herrejord» og «Bondejord», for at fastsætte Afgifternes Beløb og Betingelserne for Kjøbet og for at udjævne alle de Tvistigheder, Lovens Gjennemførelse kunde medføre, indsattes der en midlertidig Øvrighed, de saakaldte «Fredsmæglere (mirowye possredniki)», der for Størstedelen viste sig som hæderlige

og upartiske Mænd, hvem Æren for denne fredelige Opgjørelse maa tilskrives.

De fra Herrens Myndighed frigjorte Bønder bleve organiserede i Kommuner, eller Kommunen «mir», det slavisk-russiske Samfunds oprindelige Institution, fik snarere ny Livskraft. Kommunen arvede den Politimyndighed, der tidligere var udøvet af Herren; den administrerede og den dømte i Bøndernes Retssager. I Overensstemmelse med den gamle slaviske Lov forblev den af Herren kjøbte Jord fælles Eiendom for alle Kommunens Medlemmer. Hver Bonde besad kun som fuldstændig Eiendom selve Gaarden og den omliggende Jord. Pløiejorden, der underkastedes mere eller mindre hyppige, periodiske Delinger mellem Familiehovederne i Landsbyen, besades kun med Brugsret. Den Lov, der kun tillader en definitiv Deling af Kommunens Jord, naar de to Trediedele af Interessenterne give deres Samtykke dertil, vil endnu længe bevare denne gamle europæiske Institution, der i de vestlige Lande er forsvunden for Aarhundreder siden, og som i Frankrig ikke har efterladt andet Spor end de saakaldte Kommunaleiendomme. Kommunerne, der vare blevne befriede fra Herrerne, lagdes, saaledes som det allerede var Tilfældet med Kommunerne paa de keiserlige Domæner, sammen til «Volost'er». Til Volost-Domstolen appelleredes der fra Kommune-Domstolen, og Volost-Bestyrelsen skulde vaage over de Interesser, der vare fælles for alle Landsbyerne indenfor dens Distrikt. Kommuneforstanderen kaldes «Starost» og Volostforstanderen kaldes «Starschina». De russiske Bønder fik saaledes en lokal Selvstyrelse, fra hvilken de tidligere Herrer vare strengt udelukkede. Herren ophørte legalt, efter at hans tidligere Besiddelse var bleven delt i Herrejord og Bondejord, at være Beboer af Landsbyen. Hans Interesser skiltes fuldstændigt fra Bøndernes, og det var ham ikke tilladt at blande sig i deres Valghandlinger, Forvaltning eller Retspleie!

Afskaffelsen af Livegenskabet betegnede en virkelig Opgjørelse af det gamle Fællesskab mellem Herrerne og Bønderne. Den store Reform paalagde begge de interesserede Parter Offre: vare Godseierne tvungne til at give Afkald paa «obrok» Hoveri, og paa en Del af deres Jord mod en Skadeserstatning, saa fandt Bønderne det haardt, at de vare nødsagede til at kjøbe den Grund, paa hvilken deres Hytte stod, den Jord, som de fra Fader til Søn havde dyrket i deres Ansigts Sved. Selv den Jord, der forbeholdtes Herren, betragtede de paa mange Steder som deres Eiendom, siden de fra ældgammel Tid havde dyrket den. Den Deling, som den nye Lov foreskrev, forekom dem at være en Udplyndring. Misfornøielsen yttrede sig hyppig i en haardnakket Modstand mod «Fredsmæglernes» Raad, i Vægringen ved at opfylde de Betingelser, Loven fastsatte, og i Nægtelsen af at træde i Underhandling med Herren om Jordens Kjøb. Bønderne indbildte sig, at Adelen og Embedsmændene havde forfalsket Keiserens Ukas, og at en ny Befrielsesakt, den ægte, vilde blive proklameret. I flere Provindser viste sig en stærk Gjæring: man maatte gribe til militære Forholdsregler, og tre Gange maatte Tropperne gjøre Brug af deres Vaaben. I Gouvernementet Kasan reiste 10,000 Mand sig under Ledelse af Bonden Anton Petrov, der bebudede Grundlæggelsen af den sande Frihed. Hundrede Bønder faldt; selve Føreren blev tagen til Fange og skudt. Livegenskabets Ophævelse var ikke destomindre en velgjørende og nødvendig Reform, for hvilken den nuværende Generation maa betale Løsepengene, men hvoraf de kommende Generationer ville høste de velsignelsesrige Følger. Reformens Gjennemførelse skyldtes fortrinsvis Keiser Alexanders faste Villie og Storfyrst Konstantins og Storfyrstinde Helenes høisindede Bestræbelser. Storfyrstinden gik 1859 selv foran med det gode Exempel, idet hun frigav sine Bønder. Men stor Fortjeneste af Reformen have ogsaa oplyste Patrioter som

Rostovzov, Justitsminister Panin, Nikolaus Miljutin, Fyrst Tscherkaski og Jurij Samarin, Medlemmer af den «Keiserlige Kommission»; fremdeles Koschelev, Solojev, Schukovski og Domotuvitsch, og endelig viste en betydelig Del af Godseierne sig som sande Venner af Reformen, idet mange af dem afstode til deres Bønder mere end det i Loven fastsatte Maximum. Som Erstatning for deres Offre forlangte de høiere Klasser i Rusland politisk Frihed. Opnaaede de nu ikke Gjenindførelsen af «duma», d. v. s. en konstitutionel Regjeringsform, saa indførtes der i det mindste store Reformer i Retspleien og Provinsforvaltningen.

I Henseende til Retsvæsenet indførte Ukaser i Tidsrummet fra 1862 til 1865 Reformer, der havde staaet deres Prøve i Vestens Stater. Offentlig og mundtlig Retspleie afløste Fortidens skriftlige Rettergang; den kriminale Retspleie tillagdes Juryen; det retslige Forhør fratoges Politiet og overdroges særskilte Embedsmænd, «Forhørsdommerne». For et vist Antal Distrikter (ujesdy) oprettedes en Kredsret, hvorfra der appelleredes til Overretter (sudebnya palaty), der lignede de franske Appellationsretter. Senatet, der fungerede som Kassationsret, dannede Kronen paa hele denne Organisation af Retsvæsenet, i hvilken visse franske Ideer vare komne til Anvendelse. Men et særskilt Hierarki dannede «Fredsretterne». Fredsdommeren (mirowoi sudja), der valgtes af Kredsens Grundeiere, udøvede foruden sin Forligsvirksomhed ogsaa Politimyndighed. Under hans Kompetence henhørte civile Retssager, ved hvilke det ikke dreiede sig om en Sum over femhundrede Rubler, og Kriminalsager, der høist medførte en Bøde paa trehundrede Rubler eller et Aars Fængsel. Fra hans Kjendelse kunde der kun appelleres i Civilsager, naar den omtvistede Gjenstand havde en høiere Værdi end tredive Rubler, og i Kriminalsager, naar hin Gjenstand oversteg femten Rubler i Værdi, eller naar Fængselsstraffen sattes til mere end tre Dage. Appellationen skete da ikke til Kredsretten, men til

Distriktets samlede Fredsdommere, «Fredsforsamlingen» (mirowoi sjesd), hvis Kjendelse kun kunde kasseres af Senatet.

De russiske Provindser eller «Gouvernementer» deltes i Kredse eller Distrikter (ujesdy). I hvert Distrikt oprettedes der ved Lov af 1864 et «Distriktsraad», hvis Medlemmer valgtes, for et Tidsrum af tre Aar, af Godseierne, Landkommunerne og Stæderne. Distriktsraadet samledes mindst en Gang om Aaret; i Tidsrummet mellem dets Møder repræsenteredes det af et Exekutiv-Udvalg. Distriktsraadet, der i den administrative Trinfølge indtog Pladsen umiddelbart over Stædernes Kommunalraad og de landlige Volost-Raad, skulde vedligeholde Veie og Broer, føre Tilsyn med Undervisningsvæsenet og Sanitetsvæsenet; det skulde kontrollere Høsten og træffe Forholdsregler til Forebyggelsen af Hungersnød. Over Distriktsraadet stod «Generalraadet» (gubernskoje semstwo), der valgtes af Gouvernementets Distriktsraad. I Generalraadet fandtes der et forholdsvis stort Antal adelige Medlemmer, hvad der skyldtes Bøndernes Tilbøielighed til at unddrage sig offentlige Hverv, som krævede megen Beskjæftigelse. Generalraadet varetog flere Distrikters Anliggender og vedtog Provincialbudgettet. Det var i Hovedtrækkene det Selvforvaltningssystem, der indførtes i Rusland.

De legemlige Straffe, denne Skjændsel for det gamle Rusland, afskaffedes i Hæren og ved de keiserlige Domstole; de bibeholdtes kun ved Landdomstolene, hvor Bønderne af Hengivenhed for de gamle patriarkalske Skikke fandt, at der burde tildeles Forbryderen nogle Slag Tamp. Hvad Pressen angik, saa blev Censuren formildet. Bladene i de to Hovedstæder fik Ret til at vælge mellem en præventiv Censur og Frihed til at udkomme paa egen Risiko; i dette sidste Tilfælde laante man en Bestemmelse fra det andet franske Keiserdømmes Lovgivning: efter tre Advarsler kunde Bladet suspenderes eller undertrykkes. Den periodiske

Presse i Moskov og St. Petersborg, der befandt sig i en relativ Frihedsatmosfære, tog et mægtigt Opsving, i Sammenligning med hvilket Provindspressen, selv i større Stæder som Kiev og Kasan, stod langt tilbage.

Siden Aaret 1859 er der indført større Offentlighed i Statens Finansforvaltning, idet en Oversigt over Statens Indtægter og Udgifter publiceres. Fremmede fik i Følge Lov af 1860 de samme borgerlige Rettigheder, som Russerne nøde i hines respektive Fædreland. Jøderne, i det mindste dem, der dreve en Profession, fik Tilladelse til at flytte fra Polen og de vestlige Gouvernementer til Rigets Indre. Universiteterne befriedes fra de Lænker, Keiser Nikolaus havde lagt paa dem, Indskrænkningen af de Studerendes Tal afskaffedes, og talrige Stipendier oprettedes.

Den polske Opstand.

I Polen havde den nye Czars Thronbestigelse vakt store Forhaabninger, der gik ud paa Forfatningens Gjenoprettelse, ja selv paa de lithauiske Provindsers Forening med Kongeriget. Begivenhederne i Italien 1859, der delvis befriede Halvøen fra det østerrigske Herredømme og lagde Grunden til den italienske Enhed, fandt stærk Gjenklang i Polen, hvor de styrkede Nationalpartiets Forventning om en ny Æra for deres Fædreland. I St. Petersborg var man imidlertid med Uvilje Vidne til de demokratiske Bevægelser i Mellemitalien og til Garibaldis Tog mod Sicilien og Neapel, og disse Begivenheder bleve Anledning til en Sammenkomst i Varschov, mellem Keiser Alexander den Anden, Keiser Frans Josef af Østerrig og Prinsregenten af Preussen, hvilke fra Keiser Napoleon den Tredies Side modtoge Tilsagn om, at han ikke vilde støtte det italienske Revolutionsparti. De polske Foreninger i Udlandet udfoldede imidlertid en rastløs Virksomhed. Medens en Del af Polakkerne haabede, at Alexander den Anden vilde gjenoprette den polske Stat, saa arbeidede en anden Del hen

til Polens Befrielse fra Rusland. Saaledes fandtes der i Varschov to polske Partier, og Spaltningen mellem disse gjorde sig ogsaa gjældende blandt de i Udlandet levende Polakker.

Livegenskabets Ophævelse stod for Tiden paa Dagsordenen i Polen, ligesom i Rusland. Men dette Spørgsmaal fremtraadte i Varschov under andre Forhold end i Moskov. Landbefolkningens personlige Frihed var allerede bleven dekreteret af Napoleon den Første ved Oprettelsen af Storhertugdømmet Varschov. Men da Bønderne ikke havde nogen Selveiendom, vedbleve de at leve som Forpagtere paa Herrernes Jord og affandt sig med Grundeierne dels ved at forrette Hoveri, dels ved at erlægge Penge. Hoveriets Afløsning af en Pengeafgift var en Reform, der burde efterstræbes. Man kunde gaae endnu videre, idet man tillod Bonden at blive Selveier mod aarlige Afdrag paa Kjøbesummen og dennes Forrentning, idet der samtidig ydedes ham Tilskud. «Agerdyrknings-Selskabet», der lededes af Grev Andreas Zamoiski, fandt, at det laae i Polens Interesse at forekomme den russiske Regjering og sikkre den indfødte Adel Æren af Befrielsen. Regjeringen derimod, der repræsenteredes af Direktøren for de indre Anliggender, Mukhanov, havde Interesse af at hæmme det nævnte Selskabs Virksomhed. Der udstedtes Forbud mod, at det beskjæftigede sig med Spørgsmaalet om Jordens Kjøb; det maatte kun sysselsætte sig med Spørgsmaalet om Hoveriets Forvandling til en Pengeafgift.

Denne Konflikt mellem Agerdyrknings-Selskabet og Regjeringen forøgede den Gjæring, der allerede herskede i Varschov. Den 29de November 1860 fandt i Anledning af Trediveaarsdagen for Revolutionen 1830, i Hovedstadens Kirker og Gader Manifestationer Sted, der baade havde en national og religiøs Karakter. Der uddeltes Billeder af Kosciuszko og Kilinski. Den 25de Februar 1861, Aarsdagen for Slaget Grokhov, atholdt «Agerdyrknings-Selskabet»

et Møde for at forhandle om en Adresse til Keiseren, hvori han skulde opfordres til at give en Forfatning: Sammenstimlingen i Gaderne og Afsyngelsen af Nationalsange begyndte igjen. Den 27de Februar kom det, i Anledning af en Sjælemesse for den forrige Opstands Offre, til en ny Demonstration, som havde Militærets Indskriden til Følge: der var fem Døde og tolv Saarede. Fyrst Gortschakov, Vicekonge af Polen, afficeredes stærkt af disse mærkelige Manifestationer, ved hvilke det ubevæbnede Folk indskrænkede sig til at staa for Geværskudene med stoisk Ro, uden at afbryde sine Sange. For at berolige de ophidsede Sind traf han en Overenskomst med Grev Zamoiski. Adressen til Keiseren cirkulerede i Varschov til Underskrift. Ved Begravelsen af Offrerne fra den 27de Februar beløb Følget sig til mange Tusinder, der indtoge en fuldstændig rolig Holdning.

Keiser Alexander den Anden vilde ikke give en Forfatning, men han gjorde imidlertid nogle vigtige Indrømmelser. Ved Ukasen af den 26de Marts 1861 dekreterede han Oprettelsen af et Statsraad for Kongeriget, af en Direktion for Kultus og den offentlige Underviisning, af valgte Raad i hvert Gouvernement og i hvert Distrikt, af Kommunalraad i Varschov og i Kongerigets vigtigste Byer. Marquis Vielopolski, der hørte til de Polakker, der tilstræbte Polens Gjenoprettelse ved Hjælp af Rusland, udnævntes til Direktør for Kultus og for den offentlige Undervisning. Disse Indrømmelser vare i det mindste skikkede til at vinde Forfatningspartiet. Men ulykkeligvis tilintetgjordes Virkningen af dem ved den pludselige Opløsning af «Agerdyrknings-Selskabet», til hvilket Folkets Masse havde sat sine Forhaabninger. Manifestationerne vedbleve derfor. Den 7de April forsamlede Befolkningen sig paa Pladsen ved Zamok, Vicekongens Slot, og forlangte Opløsningsdekretets Tilbagetagelse. Men overfor Troppernes Holdning adspredte Mængden sig, efter en resultatløs Demon-

stration. Den 8de April vendte den tilbage i større Tal og en mere ophidset Stemning og forlangte med høie Raab et «Fædreland». En Postillon, der kjørte forbi med en Postvogn blæste paa sit Horn Melodien til den af Dombrovskis Legioner sungne Sang: «Nei, Polen ei til Grunde gaar!» Den med Kvinder og Børn blandede Mængde gjorde en passiv Modstand, den udviste en uovervindelig Inertiens Kraft, med hvilken Rytterangrebene ikke kunde faae Bugt. Nu gjorde Tropperne Anvendelse af deres Vaaben og flere Geværsalver strakte henved 200 Døde og et stort Antal Saarede til Jorden, ved Foden af den hellige Jomfrus Statue. De følgende Dage viste Befolkningen sig, trods Politiets Forbud kun i Sørgedragt. Denne uhyggelige Situation vedvarede i flere Maaneder. Den 10de Oktober 1861 feirede i Hodlevo, ved Grændsen mellem Polen og Lithauen, en Forsamling af Polakker og Lithauere Firehundredaarsdagen for de to Landes Forening. Det skyldtes den russiske Kommandants Humanitet, at Festen forløb uden Blodsudgydelse. Fra Regjeringens Side blev der endnu gjort et forsonligt Forsøg, da Keiseren udnævnte Grev Lambert til Vicekonge med det Hverv, at han skulde bringe de i Marts 1861 dekreterede Reformer til Udførelse. Men Virkningen af hans Udnævnelse svækkedes derved, at Mænd, der stemte for Undertrykkelsespolitiken, bevarede deres Stilling ved hans Side. Det antirussiske Parti havde iøvrigt ikke afvæbnet. Den 15de Oktober 1861 strømmede i Anledning af Festen til Minde om Kosciuszkos Dødsdag, Folket til Kirkerne i Varschov. Militærautoriteterne lod Kirkerne cernere af Militærafdelinger, uden at de toge i Betænkning, at Menigheden derved skræmmedes fra at forlade disse. Efter at Militæret saaledes havde holdt Kathedralkirken beleiret Dag og Nat, trængte det Klokken fire om Morgenen med bevæbnet Haand ind i Kirken og lod hele Menigheden føre til Fæstningen. Grev Lambert misbilligede i stærke Udtryk det Skete overfor Militærgouver-

nøren, General Gerstenzweig. Efter et heftigt Ordskifte skjød sidstnævnte sig en Kugle for Panden, og Lambert blev tilbagekaldt.

Han efterfulgtes af Grev Lüders, der indviede en fuldstændig Reaktionsperiode; et Antal indflydelsesrige Beboere i Varschov blev landsforvist. Storfyrst Konstantin, der den 8de Juni 1862 udnævntes til Vicekonge, slog igjen ind paa Forsonlighedspolitiken. Vielopolski, en af Ophavsmændene til Adressen til Keiseren, blev udnævnt til Chef for den civile Myndighed. Fanatiske Personer rettede Attentater mod Lüders's, Vielopolskis og selve Storfyrstens Liv. Regjeringens Feil udnyttedes af exalterede Politikere til at drive Situationen til Spidsen, idet de fremstillede Regjeringens gode Hensigter i et slet Lys og vakte Mistanke til disse. Varschovs Befolkning forlangte, at Rusland skulde afstaae sine vestlige Provindser, hvilke dette betragter som russiske og som en integrerende Del af Keiserriget; Godseierne sendte Storfyrst Konstantin en Adresse, hvori de ikke blot forlangte, at Polens Regjering skulde være polsk, hvad der var fornuftigt og retfærdigt, men de fordrede ogsaa, at Lithauen skulde forenes med Kongeriget. Det samme Ønske udtalte Adelen i Podolien for dettes, Volhyniens og Ukraines Vedkommende. Denne ukloge Optræden medførte de podolske Manifestanters Fængsling og Grev Zamoiskis Forvisning. Enhver Forstaaelse syntes mere og mere umulig: da hidførte en Voldsakt Explosionen. Regjeringen vilde ved en Rekrutudskrivning fjerne de urolige Elementer, og denne bragtes paa en brutal og vilkaarlig Maade til Udførelse i Varschov den 14de Januar 1863.

De Udskrevne, der undslap Politiet, bleve Kjærnen, om hvilken de Insurgentskarer, der først viste sig i Blonie og Sierock, samlede sig. Krigen kunde ikke mere antage den store Karakter, som den havde haft 1794 eller 1831. Der var ikke mere nogen polsk Hær, som for Alvor kunde

tage Kampen op med den russiske. Det var en Guerillakrig, der førtes af Friskarer, som ikke kunde holde Stand mod Russerne, men som, idet de snart skjulte sig i Polens tætte Skove, snart igjen kom til Syne, drillede, angrebe og udmattede de regulære Tropper. Her var der ikke Tale om Slag, men kun om Skærmydsler, hvoraf den alvorligste leveredes ved Vengrov den 6te Februar 1863. Nogle af de polske Førere vandt et Navn, nemlig Leo Frankovski, Sigismund Padlevski, Kasimir Bogdanovitsch og Mielencki; fremdeles maa nævnes den energiske Bossak-Hauke, der senere faldt, under den franske Fane, i Bourgogne; Fransk-mændene Rochebrune og Blankenheim; den tidligere Oberst i den russiske Hærs Generalstab, Sierakovski, der blev hængt efter sit Nederlag i Lithauen; Czakovski, Mackievicz, Narbutt, Søn af Historieskriveren, Lelevel, et Pseudonym antaget af en Industridrivende i Varschov, en Kvinde ved Navn Pustovoitov og endelig Marian Langievicz, der snart udnævntes til Diktator, men som efter Kampene den 17de, 18de og 19de Marts blev kastet tilbage til Galizien og interneret af Østerrigerne. Den hemmelige Insurrektions-Komite eller Polens navnløse Regjering, havde proklameret Bøndernes Frihed og erklæret dem for Selveiere.

Russerne behandlede i deres Ophidselse og Forbitrelse de Stæder og Landsbyer, der deltoge i Opstanden, med Grusomhed; Flækken Ibiany blev ødelagt. De polske Anførere, som bleve fangne med Vaaben i Haand, bleve hængte eller skudte. General Muraviev i Lithauen, erklærede, at det var «unyttigt at gjøre Fanger». General Berg i Polen, Dlotovskoi i Livland og Annenkov i Ukraine vare Redskaber for et strengt Undertrykkelsessystem. Ærkebiskoppen af Varschov, Felinski, blev, som Straf for et Brev til Keiseren, landsforvist til Ruslands Indre.

Den offentlige Mening i Europa var i stærk Bevægelse.

FREDRIKSSTAD
Haandværkerfore
FRED

Den 5te Januar 1863 havde den franske Minister Billault paa Talerstolen i den lovgivende Forsamling dadlet «den fordømmelige Ophidselse af patriotiske Følelser, hvis afmægtige Bestræbelser kun kunde hidføre nye Ulykker.» Ministeren henviste Insurgenterne til Keiser Alexanders Mildhed og Overbærenhed. Derpaa besluttede Frankrig, England og Østerrig sig til en diplomatisk Intervention. De opfordrede de andre Magter, der havde undertegnet Wiener-Traktaten, til at slutte sig til deres Bestræbelser, og de sendte den russiske Regjering i April 1863 en Note, hvori den opfordredes til at gjøre Ende paa de periodiske Uroligheder i Polen ved Anvendelse af en forsonlig Politik. Den 27de Juni foresloge de tre Magter et Program, der indbefattede: 1) Amnesti; 2) Oprettelse af en Nationalrepræsentation; 3) En indfødt polsk Embedsstand; 4) Ophævelse af de Indskrænkninger, den katholske Kultus var underkastet; 5) Udelukkende Brug af det polske Sprog i Forvaltning, Retspleie og Undervisning; 6) Indførelse af et regulært og legalt Rekruteringssystem. Denne Vestmagternes Indblanding, der ikke støttedes af nogen militær Demonstration, afviste Statskansleren, Fyrst Gortschakov, i sine navnkundige Noter. Europas Optræden førte ikke til Noget, og Keiser Napoleon den Tredie indskrænkede sig til i sin Throntale i November 1863 at erklære, at Traktaterne af 1815 «traadtes under Fødder i Varschov.» Den franske Keisers Plan om at forelægge det polske Spørgsmaal for en europæisk Kongres blev resultatløs. Preussen havde valgt en ganske anden Optræden; det havde den 8de Februar 1863 afsluttet med Rusland en Konvention om Undertrykkelsen af de polske Manifestationer og havde saaledes lagt Grunden til det Forbund med Rusland, der skulde blive det saa nyttigt.

Denne Opstand skulde komme Polen dyrt til at staae, eftersom de sidste Levninger af dets Selvstændighed bleve tilintetgjorte: Kongeriget er nu kun et Navn; man har delt

det i ti Gouvernementer (1866). Det polske Sprog er bleven afløst af Russisk i alle offentlige Akter. Universitetet i Varschov er et russisk Universitet. Undervisningen i Folkeskoler, Borgerskoler og ved høiere Undervisningsanstalter medvirker ligeledes til Denationaliseringen. Polen mistede sine Institutioner, uden at det blev delagtigt i de russiske Institutioner: «semstwo», Juryen og de nye Domstole. Da Regjeringen gjorde Adelen ansvarlig for Opstanden, saa blev det en vigtig Følge deraf, at den begunstigede Bønderne, idet den bemyndigede disse til at overtage den Jord, hvoraf de vare i Besiddelse, som fuldstændig Eiendom. En Ukas af den 10de December 1865 gjorde Salget af konfiskerede eller beslaglagte Godser obligatorisk, og de maatte kun sælges til Russere.

Finland fik derimod alle sine Rettigheder stadfæstede. I Aaret 1863 sammenkaldte Kejser Alexander den Anden Storfyrstendømmets Landdag, der saaledes samledes anden Gang siden dets Forbindelse med Keiserriget. Den tyske Adel i Østersøprovindserne, der var føieligere og snildere end den polske, blev ikke foruroliget. Universitetet i Dorpat vedblev at være et tysk Universitet. Regjeringen tog kun nogle Forholdsregler til Beskyttelse af Keiserrigets Sprog og Religion mod det tydske Sprogs og Protestantismens Udbredelse. De heftige Fordringer, som Slavofilen Jurij Samarin opstillede i sit Skrift: «Ruslands Grændser», og den livlige Polemik, som de baltiske Forfattere Schirren, Vilhelm v. Bock, Julius Eckardt og Sternberg førte mod ham, havde i de tre Gouvernementer Livland, Estland og Kurland ingen vigtig Forandring til Følge.

Aandelig Bevægelse. Materielt Fremskridt. Militærlov.

Parallelt med Urolighederne i Polen gik en stærk aandelig Bevægelse i Rusland. I Begyndelsen syntes denne at ville forbinde sig med den polske Bevægelse. Studenterne ved Universitetet i St. Petersborg foretoge Mani-

festationer i Anledning af de tidligere omtalte Mindedage i Varschov, og de studerende ved Universitetet i Kasan hengave sig til Demonstrationer i Anledning af den oprørske Bondes, Anton Petrovs Begravelse. Visse Forholdsregler, der bleve tagne mod Universiteterne, saasom: Forøgelsen af Forelæsningshonoraret og Forbud mod Forsamlinger, Sammenkomster, Konferencer, fælles Udflugter, Besøg af Bibliotheker og Afsendelse af Deputationer, havde Uroligheder til Følge, der medførte Lukningen af Universitetet i de to Hovedstæder og talrige Fængslinger. Derpaa kom Adresserne fra Adelsforsamlingerne i Tver og Tula, af hvilke hin 1862 forlangte Afskaffelse af Privilegier og Indkaldelse af en Nationalforsamling. Adelsforsamlingen i Tula drøftede Spørgsmaalet om Rigsstændernes Indkaldelse.

Men Begivenhederne i Polen gave denne Idebevægelse en anden Strømretning. «Moskov Tidende», der redigeredes af Katkov, bemægtigede sig Ledelsen af den offentlige Mening. Han vakte overfor Polens Fordringer den russiske Nationalfølelse. Hans Blad tilkjendegav Polakkerne, at der for dem ikke var Andet at gjøre end at forene sig i deres Bestræbelser med Rusland og tilegne sig de Principer, der havde vist sig virksomme i det russiske Folks politiske Udvikling. Bladet opfordrede til Manifestationer til Ære for Muraviev og lovpriste hans «energiske, fredsstiftende» Forholdsregler i Lithauen og gav dristig polske Udsendinge Skylden for de talrige Ildebrande 1862. Idet Pressen gjorde sig til Talsmand for den russiske Nationalitet, fik den et uventet Maal af Frihed, og Katkov fik endog Ministrene til at bøie sig for sin Vilje. Han var Repræsentanten for den nye Situation, ligesom Herzen havde været det for den liberale Bevægelse i denne Regjerings Begyndelse. Aanderne kom i Forvirring, og Udtryk for denne Tilstand vare to Attentater, der foretoges mod Keiserens Liv. Det ene udøvedes 1866, paa det russiske Revolutionspartis Vegne, af Karakasov i Sommerhaven; det andet fandt Sted

i Paris 1867, under Keiserens Besøg ved Verdensudstillingen, og Gjerningsmanden var Berezovski, der optraadte i det polske Revolutionspartis Navn. Det vilde her være ørkesløst at dvæle ved de Ministerskifter, snart i progressistisk, snart i reaktionær Aand, der afspeilede de Indtryk, Begivenhederne gjorde paa Keiseren. Under en i det Hele liberal Styrelse befandt Rusland sig i stadig Udvikling, og det vil være tilstrækkeligt her at anføre nogle af de opnaaede Resultater, saaledes som disse stillede sig i Løbet af Halvfjerdserne.

Den foregaaende Regjering havde kun efterladt Rusland 350 Kilometre Jærnbane; men ved Udgangen af Halvfjerserne beløb de russiske Jærnbanelinier sig til over halvtreds i Tallet. De forbinde næsten alle Ruslands store Stæder med Europa. De ende mod Nord ved Helsingfors og Vologda; mod Øst ved Nischni-Novgorod, Saratov og Samara, med en til Orenburg projekteret Linie; mod Syd ved Kischinev, Odessa, Kherson, Sebastopol og Taganrog, med en til Vladikavkas projekteret Bane. Rusland forbindes med Vesten ved Jærnbanelinierne Petersborg-Berlin, Varschov-Berlin, Varschov-Wien og Kischinev-Jassy. Den kaukasiske Linie forbinder Poti ved det sorte Hav med Tiflis i Georgien og med Baku ved det kaspiske Hav. Der vil blive lagt en Jærnbane gjennem Sibirien. De fire Have, de store Indsøer, Floderne og Kanalerne i Rusland beseiles af utallige Dampskibe. Telegrafen og Posten, hvis Tarif er bleven reduceret, sætte Keiserriget i hurtig og regelmæssig Forbindelse med hele Verden.

Industrien har taget et stort Opsving. «Folket er begyndt at blive virksomt, skriver Herbert Barry, og talrige Fabrikker ere under Bygning. Russerne egne sig til ethvert Haandværk. En Englænder, der var Bestyrer af en Papirfabrik, og som jeg til min Forbavselse traf midt i Uralbjærgene, fortalte mig, at der i England udkrævedes en flereaarig Læretid til Uddannelsen af en god Papirarbeider,

men en Russer lærte ligesaa meget i tre Maaneder, som en Englænder i tre Aar.» De Industrigrene, der ere mest udviklede, ere Bomuldsspinderierne, Silkemanufakturerne og Metalindustrien. I de fjerneste Byer af Keiserriget er der blevet oprettet Kreditbanker.

Folkeundervisningen lader mere tilbage at ønske end i noget andet europæisk Land. Rusland staar med sine ni til ti Procent Personer, som have modtaget Skoleundervisning, endog tilbage for Østerrig-Ungarn, der kun tæller niogtyve Procent. I Kraft af de Bestræbelser, Ministeren for den offentlige Undervisning har gjort sig, og Krigsministerens Anstrengelser i Henseende til Regimentsskolerne, hæver Niveauet sig langsomt, men sikkert. Folkeundervisningen er mere udviklet i Polen, i Østersøprovindserne og i Finland. — I Aaret 1876 talte Rigets otte Universiteter (St. Petersborg, Moskov, Kharkov, Kasan, Kiev, Dorpat, Odessa og Varschov) over 5,600 indskrevne Studerende. Ved Forordning af 12 Mai 1873 oprettedes Realskoler.

Ved Siden af Institutionerne til Opdragelse af Adelens Døttre, der grundedes af Katharina den Anden og udvikledes af Maria Feodorovna, Poul den Førstes Gemalinde, oprettedes der Anstalter, der mere svarede til den nuværende Tids Krav, og hvori unge Piger af alle Klasser optages. Her sigtes til de «kvindelige Gymnasier og Progymnasier,» der ere fremgaaede af Lyceerne for unge Piger, men i hvilke Eleverne ikke have Kost og Bolig. De første ere opstaaede under Beskyttelse af Keiserinde Marie, idet Midlerne ere tagne fra det keiserlige Kancellis fjerde Afdeling. Der er sex og tyve saadanne Gymnasier, nemlig: sex i St. Petersborg, fem i Moskov og femten i Provindserne. Ministeren for den offentlige Undervisning har siden 1871, efter det samme Mønster, oprettet 68 Gymnasier og 152 Progymnasier, i hvilke omtrent 35,000 kvindelige Elever undervises. Intet Steds i Europa har man gjort saa Meget for unge Pigers videnskabelige Ud-

dannelse, og intet Steds har man aabnet dem en saa let Adgang til frie Beskjæftigelser og til Ansættelser i Regjeringskontorer, ved Posten og Telegrafen. I Aaret 1875 hørte over halvandethundrede kvindelige Studenter Forelæsningerne over Medicin og Kirurgi ved Universitetet i St. Petersborg.

Den periodiske Litteratur tog siden Krimkrigen et mægtigt Opsving. Man talte omtrent 472 Blade, hvoraf 377 skreves i det russiske Sprog. I St. Petersborg udkom «Golos», hvis Oplag er det største, «St. Petersborg Tidende», «Børstidende», der under Krigen fra 1870—71 sympathiserede med Frankrig, «Den russiske Verden», der har ført en interessant militær Polemik med «Invaliden», og «Den nye Tid», der er de slaviske Interesser hengiven. Blandt Bladene i Moskov maa «Moskov Tidende» fremhæves, der 1863 stilledes under Katkovs energiske Ledelse. Tidsskrifter, der frembyde almindelig Interesse, ere det af Stassulevitsch udgivne: «Europæisk Budbringer», det af Katkov redigerede Tidsskrift: «Russisk Budbringer», fremdeles Tidsskrifterne: «Borgerne», «Fædrelandske Aarbøger» og Fremskridtsorganet: «Dielo» (Handling). Andre Tidsskrifter have en særlig historisk Karakter, og til denne Retning høre Bartenievs «Russiske Arkiv», endvidere «Den russiske Oldtid», «Det gamle og det nye Rusland», og «Samlinger til Ruslands Historie», der udgives af den 1867 stiftede «Keiserlig historiske Forening».

Det nuværende Tidsrum udmærker sig ved sin litterære Frugtbarhed; vi kunne her kun anføre Navne. Blandt Forfatterne af Romaner, der skildre Samfundstilstande og Familielivet have især Turgeniev, Pissemski, Dostojevski, Gontscharov, Melnikov, Stebnitzki, Boborykin, Fru Krestovski og Lille-Russerinden Vovtschok vundet Navnkundighed. Blandt Forfatterne af historiske Romaner maa vi fremhæve Grev Alexis Konstantinovitsch Tolstoi («Fyrst Serebrannyi»), Grev Leo Tolstoi («Krig og Fred», der

handler om Krigen mod Napoleon) og Saliass («Pugatschevs Fæller). I den satiriske Roman har den skarpe Schtschedrin udmærket sig. Blandt dramatiske Forfattere nævne vi Ostrovski, Potiækhin og Sollohub, og blandt Forfatterne af historiske Skuespil have særlig A. Tolstoi (Ivan den Skrækkeliges Død»), Averkiev («Vassili den Blinde») og Mey vundet et Navn.

Blandt Historieskriverne nævne vi Pogodin («Rusland indtil Tatarernes Indfald»), Kostomarov («Monografier og historiske Undersøgelser», «Polens Undergang», «Ruslands Historie i Biografier»), Soloviev («Ruslands Historie», ni og tyve Bind), Ilovaiski («Ruslands ældste Historie», «Rigsdagen i Grodno»), Ustrialov («Peter den Stores Historie»), Sabjelin («Czarernes, Czarindernes og det russiske Folks Privatliv»), Bogdanovitsch («Alexander den Førstes Historie»), Miljutin («Felttoget 1799»), Galitzin («Almindelig Krigshistorie») Pekarski («Videnskab og Litteratur under Peter den Store»), Pypin («Den aandelige Bevægelse under Alexander den Første»), Popov («Franskmændene i Moskov 1812») Kovalevski («Krigen med Tyrkiet 1853—54») og Korff («Grev Speranski»). Ssressnevski, Afanassiev, Rybnikov, Kirijevski, Bessonov, Hilferding, Orest Müller og Buslajev have samlet og fortolket Folkelitteraturens Værker.

Bevægelsen paa Kunstens Omraade er ligeledes taget til i Omfang og Mangeartethed. Europæisk Navnkundighed opnaaede Komponisterne Tschaikovski, Sierov, Dragomirski og Rubinstein; Landskabsmaleren Aivassovski; Portrætmalerne Tropinin, Zarenko og Kharlamov; Figurmalerne eller Historiemalerne Semiradski, Gay, Flavitzki, Sternberg, Vereschtschagin, Repin og Makovski; Billedhuggerne Antakolski, Kamenski og Pimenev. I Aaret 1862 afsløredes det af Mikieschin udførte Mindesmærke over Novgorod og 1874 i St. Petersborg den fra samme Kunstner hidrørende Statue af Katharina den Anden, omgiven af sit Aarhundredes store Mænd. I Moskov opførtes, efter Tegning af

Tonn, den allerede under Alexander den Første projekterede storartede Frelserens Kirke.

I Overensstemmelse med Overleveringen er der paa den russiske Regjerings Omkostning, bleven foretaget store, videnskabelige Reiser af Baer, Middendorf, Maximovitsch, Lütke, Helmersen, Schrenk og Schmidt. Sprogforskningen og Ethnografien ere blevne dyrkede af berømte Mænd, som Castrén, Sjøgren, Schiefner, Bøthling, Dorn, Kunigk, Lerch, Wiedmann, Radlow, Khanikov, Brosset, Storch og Køppen. I Henseende til Naturvidenskaberne maa fremhæves Forskere som Brandt, Gøppert, Borschtschov, Ovsannikov og Kokscharov. Som Fysikere udmærkede sig Jakobi, Kuppfer, Kæmtz og Lenz. I den kemiske Videnskab vandt Engelhardt, Fritsche og Schischkov et stort Navn. I Astronomien udmærkede Savitsch og Struwe sig. Som Mathematikere glimrede Ostrogradski, Bunjakovski, Somov, Tschebyschev, Forsch og Majevski. Det geografiske Selskab indlagde sig overordentlige Fortjenester af Undersøgelsen af Mellemasien, og i saa Henseende maa særlig Mænd som Kostenko, Fetschenko og Prschevalski fremhæves. Endelig kunde Rusland indbyde det videnskabelig dannede Europa til internationale Festligheder, som den ethnografiske Kongres i Moskov 1867, den statistiske Kongres i St. Petersborg 1872 og de arkæologiske Kongresser i St. Petersborg, Moskov, Kiev, Kasan og Tiflis i Tidsrummet fra 1869—1880. I St. Petersborg samledes 1876 en Orientalistkongres.

Den nye europæiske Situation, der skabtes som en Følge af Preussens militære Magtstilling, tvang ogsaa det russiske Rige til Foretagelsen af en Hærreform, der fandt sit Udtryk i Loven af 1873. Denne bestemte, at alle russiske Undersaatter uden Hensyn til Stilling eller Nationalitet skulde underkastes Lodtrækning. Men da det var umuligt hvert Aar at indkalde 676,000 Mand, Tallet for Aarsklassen 1874, kaldtes næppe en Trediedel af dette

unge Mandskab under Fanerne. De Værnepligtige, paa hvem Loddet faldt, kunde faae Indskrænkning af den sexaarige Tjenestetid paa følgende Betingelser: Hvis han havde modtaget Underviisning paa et Gymnasium, skulde han kun tjene et halvt Aar; var han bleven undervist i en Realskole, indskrænkedes Militærtjenesten til halvandet Aar; havde han gaaet i en høiere Borgerskole, skulde han kun tjene tre Aar, og fire Aar, hvis han kun havde besøgt en lavere Folkeskole. Denne Lov satte altsaa en Præmie paa Kundskaber. Man kunde endvidere indskrænke denne Militærtjeneste til det Halve, naar man meldte sig før Indkaldelsestid og Lodtrækning. Den russiske Hær deltes i Felthæren, Reservetropperne, Kosakkerne og Landeværnet. Paa Fredsfod talte den 770,000 Mand. — I Aaret 1867 tiltraadte Rusland Genfer-Konventionen angaaende de i Krigen Saarede.

Erobringer i Asien.

I Asien udvider Rusland stadig sin Magt. Krimkrigen havde bragt den tscherkesiske Opstand til at blusse op paa ny; men Indtagelsen af Vedeni, Schamyls befæstede Hovedstad 1858, gav hans Herredømme Dødsstødet. I Aaret 1859 beleiredes han i sin Bjærgfæstning Ghunib af Fyrst Bariatinski, til hvem han maatte overgive sig, og Seirherren fik Navn af Kaukasus's Fredsstifter. England begunstigede nu, i fjendtlig Hensigt mod Rusland, Bjærgbefolkningens Udvandring, men ydede derved, tværtimod sin Hensigt, Regjeringen i St. Petersborg en Tjeneste, idet det befriede denne fra en meget urolig Befolkning og skaffede Plads for Kolonister. Det russiske Element blev derved stærkere Nord for Kaukasus og i Stæderne.

Turkestan er et sandet Territorium, der gjennemstrømmes af Sir-Darja og Amu-Darja (henholdsvis de Gamles Jaxartes og Oxus), som løbe til Aral Søen. Disse to Floder have deres Kilder henholdsvis i Thiansjan og

Pamirplateauet. Nord for Sir-Darja ligge Kirgisernes Leire, og ved det kaspiske Havs Bredder nomadisere Turkmanerne. Ved den Sir-Darjas øvre Løb ligger Khanatet Khokand med Hovedstaden af samme Navn. Blandt Khanatets øvrige Stæder maa fremhæves Turkestan, hvor Akmed Yasavi, Turkestans muhamedanske Apostel, ligger begraven og Kodschend, Alexandria Eskata, hvortil Alexander den den Store lagde Grunden. Ved Øvre-Oxus ligger Khanatet Balkh med en Hovedstad af samme Navn, det gamle Baktra, hvor den indoeuropæiske Races Vugge har staaet. Fremdeles nævne vi Khanatet Bukhara med Samarkand, den berømte Tamerlans Residens. Ved Nedre-Oxus er Khanatet Khiva beliggende i en frugtbar Oase, omgiven af Sandørkener. I Øst-Turkestan, med Stæderne Kaschgar og Jarkand, opkastede den dristige og kløgtige Jakub Khan sig 1864 til Herre og antog Titlen «Troens Forsvarer». Disse Stater ligge paa Handelsveien til Indien og Kina. Englænderne have stadigt vaaget med bekymrede Blikke over Russerdes Fremskridt i disse Egne.

Det russiske Herredømme i Turkestan begyndte med Kirkisernes Underkastelse, under Nikolaus den Første, og med deres Khans, Khasimovs, Fald 1844. For at beskytte disse Undersaatter maatte der 1853 foretages et Felttog mod Khanatet Khokand. Kampen aabnedes med, at Oberst Perovski indtog Fæstningen Ak-Maschid, der opkaldtes efter ham. I Aaret 1860 slog Oberst Kolpakovski med 800 Mand i Passet Ursun-Agatsch en khokandsk Hær paa 15,000 Mand. Fire Aar efter erobrede Oberst Verevkin, der var rykket frem fra Orenburg, Staden Turkestan, medens Oberst Tschernajev, der havde sat sig i Bevægelse fra Siberien, bemægtigede sig Aulie-Ata. De to Kolonner iværksatte derpaa deres Forening og indtoge med Storm Tschemkent. Det følgende Aar bosatte Tschernajev, der var bleven udnævnt til Gouvernør i Turkestan, efter tre

Dages Kamp Taschkent, en Stad paa hundredetusinde Indbyggere.

Buckharerne havde flere Gange indblandet sig i Khokands indre Kampe, hvad der endelig bragte dem i Strid med Russerne. Emiren af Bukhara, der nød stor Anseelse i hele Centralasien, blev trods Mollaernes fanatiske Opraab til den hellige Krig overvunden i Slaget ved Yedschar 1866. Medens de russiske Blade holdt Englænderne hen med fredelige Forsikkringer og erklærede, at man ikke havde til Hensigt at erobre Khanatet Bukhara, blev Gouvernementet Turkestan reorganiseret og stillet under en Generalgouvernør, der skulde bibringe den indfødte Befolkning storartede Forestillinger om hans Herre, «den hvide Czar». Generalgouvernøren fulgte en selvstændig Politik, der ofte stod i Strid med den russiske Regerings officielle Erklæringer: han lededes i sin Optræden kun af Kejseren personlig. Da Emiren af Bukhara vægrede sig ved at betale den Krigsskat, der var bleven ham paalagt efter hans Nederlag 1866, rykkede den nye Generalgouvernør, General Kaufmann, ind i hans Stater, overvandt ham 1868 ved Sira-Bulak og tvang ham til Traktaten af den 6 Juli. Ved denne afstod Emiren af Bukhara til Russerne Khanatet Samarkand og betalte en Skadeserstatning af to Millioner Rubler. Russerne vilde have annekteret Bukhara, hvis de ikke havde frygtet for at svække deres Stilling ved at udvide deres Erobringer. Khokand, paa hvis Throne Russerne satte deres Klient Khudajar, blev en Vasalstat.

Khanen af Khiva trodsede midt i de Ørkener, der dannede et Bælte om hans Stat, Russernes Magt og krænkede Traktaten af 1842. Han gjorde de russiske Købmænd til Slaver og sendte 1866 og 1870 Hjælp til de oprørske Kirgiser. Markasov og Skobelev foretoge nu dristige Rekognosceringstog tvers gennem Steppen, lige til Grænsen af Oasen Khiva. I Aaret 1873 rykkede tre Kolonner frem mod Khiva fra tre forskellige Sider: Markosov fra Bredden

af det kaspiske Hav; General Verevkin fra Orenburg; General Kaufmann, den Højstkommanderende, fra Taschkent. Den første Kolonne maatte gaa tilbage; den tredje led meget, men naaede endelig Khiva; Verevkin var den første, der holdt sit Indtog der. Khanen erklærede sig for den hvide Czars Vasal; den Del af hans Stater, der laa paa Amus høire Bred, annekteredes; Skibsfarten paa Floden forbeholdtes udelukkende Russerne; de russiske Købmænd fik de mest udstrakte Handelsrettigheder, og deres Stridigheder med de Indfødte skulde paadømmes af den nærmeste russiske Autoritet. Et Raad, der bestod af khivensiske Dignitarer og russiske Officerer, stilledes ved Siden af Khanen. En Krigsskadeserstatning paa 2,200,000 Rubler udtømte hans sidste Hjælpekilder. Det var en maskeret Annexion. Frygten for en Konflikt med England, en Eventualitet, der fjernedes ved Grev Schuvalovs Sendelse til London, hindrede kun Landets Forvandling til russisk Provins.

Den russiske Politik undgik, ligesom den engelske i Indien, pludselige Annexioner; idet den lod de Situationer, der skabtes ved dens Seire, udvikles og modnes. Khanen af Khokand, Khudajar, havde efter 1870 maattet kæmpe med Opstande af sine Undersaatter, der vare forbittrede over hans Lydighed mod de «Vantro». I Aaret 1876 udbrød en ny, mere omfattende Opstand. Da Khanen endog blev forladt af sine to Sønner, der sluttede sig til Insurgenterne, forlod han med sit Harem og sine Skatte sin Hovedstad og tog Ophold i Orenburg. Khanatet Khokand blev nu annekteret. Khanen af Khiva laa ogsaa i Konflikt med Befolkningen, der ligeledes foragtede ham for hans Føielighed mod Rusland. Da han kom til at tabe den Tribut, som han hidtil havde hævet hos Turkomanerne, efter at disse 1875 vare blevne erklærede for russiske Undersaatter, viste han Aaret efter Tilbøielighed til at give Afkald paa sin Throne mod Udbetalingen af en Pension.

Efter at Kirgiserne og Turkomanerne vare blevne

undertvungne, Khokand og Samarkand annekterede og Khiva og Bukhara forvandlede til Vasalstater, var der kun i disse Egne en eneste Fyrste, der holdt Stand mod Russerne. Det var Khanen af Kaschgar, Jakub, der blev begunstiget af Englænderne, som havde bevæget Sultanen i Konstantinopel til at give ham Titlen Emir. Med sin Hær paa 40,000 Mand, der vare indøvede af polske og engelskindiske Officerer, og med sine Arsenaler og Kanonstøberier, forberedte han sig paa at forsvare Bjærgpasserne. I Aaret 1870 havde Russerne indtaget de foranliggende Stillinger ved at besætte den kinesiske Provins Kuldscha, fra hvilken det himmelske Riges Tropper vare blevne fordrevne ved en Opstand af den muhamedanske Befolkning. Jakub Khan attraaede Besiddelsen af denne Provins. Russerne tilbøde at give den tilbage til Kineserne, der imidlertid ikke syntes at bekymre sig videre om den, og Russerne vedbleve da at administrere den. Endelig rykkede alligevel kinesiske Tropper frem mod Kaschgar, hvor de gjenoprettede Kinas tidligere Herredømme. Jakub Khan var imidlertid bleven myrdet 1877. Kineserne og Russerne stode nu overfor hinanden, og hine gjorde Mine til at ville udvise de russiske Undersaatter fra Kaschgar og forbyde al Handel mellem dette og Rusland, samtidig med, at de fordrede Provinsen Kuldscha tilbage. Forholdet mellem de to Magter var meget spændt. De traadte imidlertid i Forhandling med hinanden, og der sluttedes 1879 i St. Petersborg en Traktat, ved hvilken Kuldscha deltes saaledes, at den nordlige Del tilfaldt Kineserne, den sydlige Russerne. Hoffet i Peking vægrede sig ved at stadfæste denne Traktat, og dets Underhandler var nær kommen til at bøde med sit Hoved for de Indrømmelser, han havde gjort. I Juli 1880 ankom til St. Petersborg en ny Underhandler, den navnkundige Marquis Tseng. En ny Traktat af den 24 Februar, der kun lod Russerne beholde et lille Distrikt ved Floden Ili, blev stadfæstet af de to Regeringer. Mod Opnaaelsen af Handels-

fordele gjorde Russerne Afkald paa deres tidligere omtalte militære Stillinger.

Imidlertid var der udbrudt en ny Strid mellem Russerne og Englænderne angaaende Afghanistan. I Juli 1878 havde Generalgouvernøren i Turkestan sendt General Stolietov til Emiren af Afghanistan, Schir-Ali. Den forekommende Modtagelse, som der blev den russiske Afsending til Del i Kabul og Tilstedeværelsen af et russisk Korps, under General Abramov, ved Grænsen, havde levende foruroliget England. Man saa allerede i London Indiens Nordvestgrænse truet som en Følge af Russernes Indflydelse i Afghanistan. Englænderne vidste, at Schir-Ali var meget fjendtlig stemt mod dem. Som en Følge af Forhandlinger mellem Kabinetterne i London og St. Petersborg gik Rusland, skønt Schir-Ali havde sendt et Gesandtskab, ledsaget af General Stolietov til Generalgouvernøren i Turkestan, ind paa Fastsættelsen af en Demarkationslinie mellem de to Riger og de to Indflydelser. Efter at Englænderne havde opnaaet, at det russiske Gesandtskab kaldtes tilbage, opfordrede de Schir-Ali til at modtage et engelsk Gesandtskab i Kabul. Da han gav et Afslag, rykkede de ind i Afghanistan og fremkaldte ved deres Invasion en almindelig Reisning. Schir-Ali maatte forlade sin Hovedstad og flygte over paa russisk Territorium, hvor han døde den 21 Februar 1879. Hans Søn, Jakub Khan, fortsatte Krigen mod Englænderne, men han maatte underkaste sig, og ved Fredsslutningen afstaa flere Bjærgpasser ved den indiske Grænse og forpligte sig til at modtage en engelsk Resident i Kabul. Til Beklædelsen af denne Post udnævntes Major Cavagnari. Men han og 67 Personer af hans Følge bleve dræbte under en Pøbelopstand, og Jakub Khan blev tvungen til at flygte til den engelske Leir. General Roherts besatte Kabul, tabte og besatte det igen. Khanen af Herat, Ejub Khan, der vilde indtage Jakubs Plads, var først heldig mod Englænderne, men blev derpaa overvunden af dem. Deres

Klient, Abdurrhaman, fortsatte Krigen mod Ejub Khan og kom i fredelig Besiddelse af Afghanistans tre vigtigste Stæder: Kabul, Kandahar og Herat (1881). Men Englænderne vedbleve at holde Bjærgpasserne besatte, en engelsk Resident tog Ophold i Kabul, og Emir Abdurrhaman blev behandlet som Vasal. Englænderne troede, at de havde reist et uindtageligt Bolværk mod de russiske Udvidelsestendenser.

I Afghanistan havde Russerne maattet vige Pladsen for den af Lord Beaconsfield iværksatte »imperialistiske Politik«. I Samklang med denne Politik var Dronning Viktoria 1876 bleven proklameret som Keiserinde af Indien. Rusland sendte under Paaskud af, at det vilde straffe de røverske Turkomaner, der bo mellem Amu Floden og Afghanistans Grænser, og vare i Besiddelse af Stæderne Geok-Tepe og Merv, en Hær mod dem. General Lomakin angreb dem uforsigtig ved Dengil-Tepe, i Nærheden af Geok-Tepe, tabte 500 Mand og maatte trække sig tilbage (den 9de September 1879). Hans Efterfølger blev General Skobelev, der leverede Turkomanerne en Række Kampe og forstod snildt at forebygge Overrumplinger. Han indtog Jangikale med Storm den 20de December 1880, hvorefter han bemægtigede sig Dengil-Tepe. Den 24de Januar 1881 erobrede han Geok-Tepe og tilføjede denne Dag Barbarerne et Tab af 8000 Mand. Den 30te Januar besatte han Arkabad. Han beroligede derpaa ved sine Proklamationer Befolkningen, fik Tusinder af Familier, som vare flygtede ud i Ørkenen, til at vende tilbage til Geok-Tepe og fuldendte Underkastelsen af de turkomaniske Anførere, der skikkede Afsendinge til St. Petersborg. Vejen til Merv laa aaben. Men den russiske Regjering benyttede sin Seir med Maadehold. Den erklærede den 7de Marts 1881 overfor den engelske Gesandt, Lord Dufferin, at den ikke havde til Hensigt at besætte denne Stad.

Er den engelske Indflydelse bleven befæstet i Afghanistan,

har den russiske Indflydelse ogsaa vundet Terrain i Persien. Schah Nasr-eddin havde under sin Reise i Europa 1878 fundet en glimrende Modtagelse i St. Petersborg. I Aaret 1882 afstod han til Rusland Fæstningen Akhal-Tepe. Ved Besiddelsen af Geok-Tepe, Arkabad og Akhal-Tepe have Russerne vundet solide Stillinger Nord for Afghanistans Grænse. Deres Indflydelse i Iran og Fremskridt i Turkestan ere da hverken blevne hindrede af Lord Beaconfields imperialistiske Politik, der i Afghanistan intervenerede med væbnet Haand, eller ved Gladstones Tilbagevenden til en saakaldt Uegennyttighedspolitik.

Russerne optræde som Civilisationens Forkæmpere i disse Egne, der i Løbet af Aarhundreder have været Skueplads for Muselmændenes Fanatisme, Krigene mellem Khanerne, Røveri og Slavehandel. De have der grundet et mere humant og retfærdigt Regimente. Medens de ved Bredderne af Oxus og Jaxartes genfandt Alexander den Stores Spor, skaffede de den iraniske Race Oprejsning for Mongolernes Erobring af det halvgræske Baktriana og de gamte makedoniske Koloniers Ødelæggelse i Dschingiskans Tid. Russerne erobrede ikke blot, men de koloniserede ogsaa. «Alle disse Foretagender», siger Cucheval-Clarigny, «gavne Civilisationen samtidig med, at de befæste den russiske Magt; dennes Hovedstyrke bestaar i de Egenskaber, som gøre den russiske Soldat til det beundringsværdigste Redskab i Erobringens og Koloniseringens Tjeneste. Den russiske Soldat, der er ligesaa lærvillig som tapper og let at tilfredsstille, bærer uden Klage alle Anstrengelser og Savn, og er villig til al sin Gjerning, hvad enten han anlægger Veie, renser Kanaler eller istandsætter gamle Diger. Han tilvirker Mursten og opfører de Fæstninger og Kaserner, i hvilke han skal opholde sig, og han fabrikerer selv sine Patroner og Projektiler. Den russiske Soldat er, i Overensstemmelse med Øjeblikkets Krav, Murer, Støber eller Tømmermand, og han kører Dagen efter sin Hjemsendelse

med Held Ploven. Da den russiske Magt har saadanne Redskaber til sin Raadighed, vil den ingensinde vige tilbage; den behøver kun faa Aar for at gøre Erobringen af ethvert Land, hvor den har fæstet Fod, definitiv.»

I den modsatte Del af Asien, i det yderste Østen, havde Rusland med den kinesiske Regjering afsluttet Traktaterne i Aïgun, Tient-Tsin (1858) og Peking (1860), ved hvilke Rusland kom i Besiddelse af hele den venstre Amurbred og hele Landet mellem Ussurs høire Bred og Havet. Af dette Territorium dannedes Provinsen Amur og Kystprovinsen. »Amur-Kompagniets« Dampskibe befare den store Flod og sætte Rusland i direkte Forbindelse med San Francisco og Øerne i det stille Hav. I Aaret 1875 afstod Japan, mod nogle af Kurilerne som Bytte, hele Øen Sakhalin til Rusland. Ved Traktaten af 1867 solgte Rusland sine Besiddelser i den nordvestlige Del af Amerika til de Forenede Stater, som deraf dannede Territoriet Alaska. Ved denne Overenskomst knyttedes Venskabsbaandet mellem Rusland og den nordamerikanske Union fastere.

Europas politiske Situation indtil 1877.

Ruslands europæiske Politik i Tidsrummet mellem de to Krige i Orienten opnaaede mere omtvistelige Resultater, end dets asiatiske Politik. I Aaret 1856 afløste Fyrst Alexander Gortschakov den gamle Grev Nesselrode som Rigskansler. I en af sine første Rundskrivelser karakteriserede han den Holdning, den orientalske Krigs Resultater havde anvist Rusland, med Ordene: «Rusland surmuler ikke, det samler sig». Paa Pariser-Kongressen var der en synlig Tilnærmelse mellem dette Land og Frankrig, der allerede fjernede sig fra sin Forbundsfælle Østerrig. Rusland tillod Italiens Erigjørelse, men kun med et Forbehold i Henseende til de orientalske Kristnes Emancipation. Efter at Rusland havde protesteret mod de italienske Fyrsters Afsættelse, anerkjendte det dog tilsidst det nye

Kongerige Italien. Det bifaldt den franske Okkupation af Syrien og havde endog gjerne set, at denne var bleven mere omfattende og varigere. Til Gjengjæld begunstigede Frankrig Rumænernes, Serbernes og Montenegrinernes Fordringer overfor Tyrkiet og lyttede med Velvilje til Fyrst Gortschakovs Udtalelser angaaende «den sørgelige og usikre» Stilling, som de Kristne havde i Bosnien, Herzegovina og Bulgarien. Men Frankrigs diplomatiske Forestillinger 1863 i Anledning af det polske Spørgsmaal tilintetgjorde det begyndende intime Forhold mellem de to Stater og bevægede Rusland til Afslutningen af en Alliance med Preussen. For at opretholde denne bragte den russiske Rigskansler den ledende preussiske Statsmand, Ministerpræsident Bismarck-Schönhausen, uoprettelige Ofre.

I Aaret 1864 tillod Rusland de to tyske Stormagter at sønderlemme det danske Monarki, idet dette ved Vaabenmagt blev tvunget til at afstaa Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenburg. Rusland samtykkede endvidere 1866 i, at Preussen ikke blot kastede Østerrig ud af det tyske Forbund, men at det dethroniserede Dynastierne i Hannover, Nassau og Kassel, af hvilke det sidste var beslægtet med Keiserhuset, og underkastede sig Dynastierne i Hessen-Darmstadt, Baden og Würtemberg, der alle tre havde skjænket Rusland Keiserinder. Rusland tillod Preussen at konstituere Tyskland, der hidtil ikke havde haft nogen offensiv Karakter, som en stærk Militærmagt, der ved Østersøen, ved Veischel og ved Donau har Interesser, som ere de russiske stik modsatte. Man vil erindre, at Bestuschev-Rjumin, Keiserinde Elisabets Kansler, der fandt Frederik den Andens Preussen altfor mægtigt og Annexionen af Schlesien foruroligende for Rusland, tog Del i Syvaarskrigen for at svække den ærgærrige Nabos Styrke. Havde Keiser Alexander ikke trodset Napoleons hele Magt for det oldenburgske og det hanseatiske Spørgsmaals Skyld? Allerede i Aaret 1867 ytrede der sig i det udvidede Tyskland

en Bevægelse i Anledning af den russiske Regjerings nationale Bestræbelser i de saakaldte tyske Østersøprovinser. De baltiske Forfatteres Fordringer fandt Gjenklang ved offentlige Møder og i Berlins Presse, og Kattner tilegnede «den tyske Hær» sin Bog om «Preussens Opgave i Østen». Rusland havde haabet, at det nye Tyskland vilde støtte dets orientalske Politik. «Men», skrev Benedetti, «ved hver Konflikt i Orienten maa den tyske Kansler lade sig tage paa Slæb af Rusland, og han vil derfor søge at afvende en saadan; han har vist det 1868, da den græsk-tyrkiske Konfiikt syntes at skulle føre til en Krig. Rusland er et Kort i hans Spil om de Eventualiteter, der kunne opstaa ved Rhinen, og han holder væsenlig fast ved, at Rollerne ikke ombyttes, saa at han selv bliver et Kort i St. Petersborgerkabinettets Spil.»

I Juni 1870 havde Keiser Alexander den Anden og Kong Vilhelm den Første af Preussen en Sammenkomst i Ems. Den 9de Juli sagde Fyrst Gortschakov til den engelske Gesandt, at «Rusland ikke kunde føle sig foruroliget af Preussens Magt.» Denne Tillid skulde blive sat paa en ny Prøve. Samme Maaned udbrød den tysk-franske Krig, der fuldstændig forstyrrede den europæiske Ligevægt til Fordel for Preussen. Ruslands truende Holdning tvang Østerrig til Neutralitet, og denne Neutralitet medførte Italiens. Det russiske Diplomati udøvede i samme Retning et Tryk paa Danmark, hvis Kongefamilie gennem en dansk Prinsesses Ægteskab med Storfyrst-Thronfølgeren 1866 var bleven beslægtet med det russiske Dynasti. Frankrig fandt sig isoleret i Europa. Rusland forhindrede ikke blot Dannelsen af de «Neutrales Liga», men ad diplomatisk Vej modarbejdede det enhver kollektiv Intervention fra Europas Side. Da Keiser Alexander den 3die September fik Efterretning om Tyskernes Seir ved Sedan, drak han paa sin Onkels, Kong Vilhelms Sundhed og sønderslog sit Glas for at gøre Skaalen høitideligere. Han tilraadede

uden Tvivl sin Onkel Maadehold; men, siger Sorel, «denne fortrolige og hjertelige og private Brevveksling forstyrrede ikke et eneste Øieblik Venskabet mellem de to Souveræner. Kongen af Preussen modtog stadig uden Tegn paa Utaalmodighed sin Søstersøns Forestillinger, og skønt disse stedse forbleve uden Resultat, følte Czaren dog ikke Mishag over sin Onkels Afslag.»

Det russiske Folk betragtede ikke Frankrigs Beseiring og Omvæltningen i Europa med de samme Blikke som dets Regjering. «Den offentlige Menings Deltagelse for Frankrig,» skrev de Forenede Staters Repræsentant, «er siden Preussens sidste Seire bleven endnu mere levende her. Hærens Officerer, siger man, ønske næsten enstemmig en Krig med Preussen. Jeg veed, at der ved flere Leiligheder er bleven udbragt Skaaler for Tyskernes og «unseres Fritz's» Undergang. Bladene bringe hver Dag Artikler, hvori de paavise den Fare, Forøgelsen og Konsolideringen af en Militærmagt som det nordtyske Forbund vil medføre for Europa. Tyskernes sidste Seire have henledet Opmærksomheden paa Ruslands saarlige Punkter; der er to saadanne, nemlig: Polen og Østersøprovinserne.» Overalt foretoges der Subskriptioner til Fordel for de franske Saarede, og det vakte almindelig Glæde, naar Franskmændene havde havt et lille Held paa Krigsskuepladsen.

I September 1870 afgik Thiers som den nationale Forsvarsregjerings Afsending til St. Petersborg, men hans Mission forblev resultatløs. Dette Uheld gjorde ogsaa hans Bestræbelser i Østerrig, Italien og England frugtesløse. Han havde i Rusland ikke opnaaet andet end smukke Ord, blandt Andet det Udsagn, at «den tidligere Fjende fra Krim vilde gjøre mere for Frankrig end den tidligere Forbundsfælle England». Den russiske Politik vilde dog virkelig, idet den begunstigede Preussen, at der skulde udvises en vis Skaansel mod Frankrig, for at den sikrere kunde naa sit Maal: en Revision af Pariser-Traktaten af

1856. Den 9de Oktober 1870 erklærede Fyrst Gortschakov i en Rundskrivelse til Traktatmagterne, at «Begivenhederne havde gjort det til en Nødvendighed for det keiserlige Kabinet at undersøge de Følger, de vilde medføre for Ruslands politiske Stilling». Han forlangte Udslettelsen af den anden Artikel, der forpligtede Rusland til at indskrænke sin Sømagt i det sorte Hav. En Konference samledes i London, og efter Ruslands indstændige Opfordring sendte den franske Regjering en Repræsentant til den. Her gaves der middelbart den nye franske Republik en Leilighed til at forelægge sit eget Mellemværende med Tyskland for Magterne. Den 13de Marts 1871 tiltraadte Frankrig gennem sin Gesandt i London Revisionen af Traktaten af 1856. Imidlertid var Frankrig bleven tvungen til den 26de Februar at gaa ind paa den tunge Præliminærfred i Versailles. Den 24de Januar 1871 havde Rusland anerkjendt det seks Dage forinden proklamerede nye tyske Keiserrige, og Czaren havde givet den seirrige Hærs Generaler de høieste Udmærkelser: Kronprins Frederik Vilhelm og Prins Frederik Karl fik den russiske Feltmarskalstitel.

Efter Frankrigs Nederlag indgik Keiserne af Rusland og Tyskland, under Tilslutning fra Keiseren af Østerrig-Ungarns Side, den saakaldte Trekeiseralliance, der dog ikke var noget ligefremt Forbund, men en Overenskomst mellem de tre Monarker om at tilstræbe en enig Optræden i den internationale Politiks store Spørgsmaal. Sammenkomsten mellem de tre Keisere i Berlin i September 1872, Keiser Vilhelms Besøg i St. Petersborg 1873 og hyppige, derefter følgende Møder mellem Monarkerne vare i Europas Øine et Tegn paa den formentlige Forstaaelse mellem dem. Russerne saa særdeles vel, hvilke Fordele Preussen havde opnaaet ved Forbundet med Rusland, hvorimod det var mindre synligt, hvad sidstnævnte Stat havde vundet. Preussen havde erhvervet nye Provinser, det var kommet i Besiddelse af Krigshavne, det havde en mægtig Hær, og

det indtog en dominerende Stilling. Rusland havde kun opnaaet Udslettelsen af den Traktatbestemmelse, der indskrænkede dets Sømagt i det sorte Hav.

Otte og tredivte Kapitel.

Krigene paa Balkanhalvøen. Nihilisterne.

Efterhaanden som Rusland gjenvandt sine Kræfter efter Nederlagene i Krimkrigen, fulgte det med stigende Opmærksomhed de kristne Befolkninger paa Balkanhalvøen, der stode under det tyrkiske Overherredømme. Tidligere havde Rusland udøvet et Protektorat over dem, men ved Pariser-Traktaten 1856 havde det maattet opgive hint Protektorat, som derefter var bleven overdraget Europa.

I Aaret 1858 havde Rusland medvirket til Hidførelsen af den Konvention, ved hvilken Donaufyrstendømmerne Valakiet og Moldau bragtes i nærmere Forbindelse med hinanden. Da Oberst Alexander Cusa valgtes til Hospodar i dem begge 1859, anerkendte Rusland dette Dobbeltvalg og samtykkede ligeledes i, at de to Fyrstendømmer forenedes til en enkelt Stat, Rumænien. Denne nye Stat, en Levning af den store «romerske» Koloni, Keiser Trajan havde grundet ved nedre Donau, anerkjendtes endelig af Porten i December 1861, men Anerkjendelsen gjaldt kun Fyrst Cusas Regjeringstid. Aar 1865 proklamerede Rumæniens første nationale Synode den rumænske Kirkes Uafhængighed af den græske Patriark i Konstantinopel. Porten maatte fremdeles gaa ind paa de store Forandringer, der indførtes i Rumæniens Regjering efter det af Fyrst Cusa den 14de Mai 1864 foretagne Statskup, der fandt sit Udtryk i Kamrets Opløsning ved Anvendelsen af Vold og Indførelsen af flere Reformer ad diktatorisk Vej. En Sammensværgelse dannede

sig mod Fyrsten: denne blev overfalden i sit Palads og tvungen til at underskrive sin Thronfrasigelse. Kamrene valgte derpaa Greven af Flandern, den belgiske Kong Leopold den Andens yngre Broder, til Fyrste, men han vægrede sig ved at modtage Valget. Konferencen i Paris udtalte sig, idet den sanktionerede Opretholdelsen af den rumænske Enhed, mod Valget af en fremmed Fyrste. Men de rumænske Kamre lode sig ikke standse: den 19de April valgte de en tysk Prins, Karl af Hohenzollern-Sigmaringen til Fyrste. Porten maatte atter bøie sig for den fuldbragte Kjendsgjerning. Rumæniens Vasalforhold til Sultanen fandt nu kun sit Udtryk i Betalingen af en Tribut.

I Serbien havde Dynastiet Obrenovitsch atter besteget Thronen 1858 med den gamle Fyrst Milosch Obrenovitsch, der September 1860 efterfulgtes af sin Søn Mikhael den Tredie. Serbien stod i et snævrere Afhængighedsforhold til Porten, end Tilfældet var med Rumænien. Sultanen havde der bevaret de sex Fæstninger: Belgrad, Semendria, Szokol, Uschitze, Feth-Islam og Schabacz. Desuden havde, i Strid med Konventionen af 1830, der fulgte efter Freden i Adrianopel, Tyrkere og andre Muselmænd nedsat sig i Landsbyerne og Stæderne, selv i Belgrad, idet de vægrede sig ved at adlyde de serbiske Love. Fyrst Mikhael befandt sig derfor i sin Hovedstad under den tyrkiske Fæstnings Kanoner og overfor en gjenstridig muhamedansk Befolkning. Situationen var allerede meget spændt, da det i Aaret 1862 i Anledning af en Strid mellem en tyrkisk Soldat og en Borger kom til et Sammenstød mellem de tyrkiske Vagter og Befolkningen, under hvilken Staden blev beskudt fra Fæstningen. En i Konstantinopel forsamlet Konference bestemte, at Szokol og Uschitze skulde gives tilbage til Serberne, og at Tyrkerne kun maatte opholde sig i de fire andre Fæstninger, saa at Belgrad stadig vedblev at være truet af den tyrkiske Fæstnings Kanoner. Endelig gik Porten i 1867, idet den gav efter for den serbiske

Skupschtinas Manifestationer og det europæiske Diplomatis Tryk ind paa en fuldstændig Rømning af Landet. Den 10de Juni 1868 blev Fyrst Mikhael myrdet i Parken Topdschider i Nærheden af Belgrad. Da han var barnløs, valgte Skupschtina'en hans Slægtning, den fjortenaarige Milan, til hans Efterfølger, og han proklameredes som Serbiens Fyrste.

I Montenegro havde Fyrst Danilo, der var den første, der ikke forenede den biskoppelige Værdighed med den fyrstelige, givet Rusland nogen Anledning til Misfornøielse. Omendskjøndt Kabinettet i St. Petersborg under den tyrkisk-montenegrinske Krig fra 1852—1853 ved Forestillinger havde søgt at stanse den tyrkiske Invasion, stræbte Fyrst Danilo dog nærmest efter at vinde Østerrigs Sympathi. Efter Krigen havde han, medens Pariserkongressen var samlet 1856, forlangt en Landudvidelse og fordret, at Porten skulde give udtrykkeligt Afkald paa sin formentlige Høihedsret over Montenegro. Europa nægtede at støtte hans Fordringer. I August 1860 blev Fyrst Danilo myrdet af en Montenegriner, hvorefter hans Brodersøn udraabtes til Fyrste af Montenegro under Navn af Nikita den Første. Da Montenegro understøttede en Opstand i Herzegovina mod Porten, erklærede denne Krig. En tyrkisk Hær under Anførsel af Omer Pascha rykkede ind i Montenegro, vandt en afgjørende Seir ved Rjeka og besatte Hovedstaden Cettinje. Fyrst Nikita maatte da i August 1862 gaa ind paa de stillede Fredsbetingelser, i Følge hvilke flere Punkter paa den Vej, der gjennem Montenegro førte fra Herzegovina til Skutari, bleve besatte af tyrkiske Tropper.

Rumænien, Serbien og Montenegro havde dog i det mindste deres nationale Regjering. Men det var ikke Tilfældet med de andre Kristne, der stode umiddelbart under Sultanens Myndighed. Disse levede som «Rajas» og afventede forgjæves Gjennemførelsen af de Reformer, der vare bebudede i Traktaten af 1856. Her sigtes til Slaverne

i Herzogovina, Bosnien og Bulgarien og til Grækerne i Epirus, Thessalien og paa Kreta. Opstanden i Herzegovina undertryktes samtidig med, at Montonegro blev overvundet. Bulgarerne reiste sig 1868, og bulgarske Emigranter søgte, ved Medvirkning fra rumænske Embedsmænds Side, at overrumple Fæstningen Sistova. Opstanden blev undertrykt med Grusomhed. Kretenserne, der frugtesløst havde bestræbt sig for at faa en taalelig Administration, rejste sig 1866 mod det tyrkiske Herredømme og tvang Gouvenøren Ismail Pascha til at kapitulere ved Apokorono. Fra alle Sider, fra Frankrig saavelsom fra Grækenland, strømmede Frivillige til. I Regjeringen i Athen fik i April 1868 Krigspartiet Overhaand. Det græske Ministerium forkyndte Kretas nærforestaaende Forening med Kongeriget og foretog Rustninger. Porten kaldte sin Gesandt tilbage og sendte Admiral Hobart Pascha til Grækenland med et Ultimatum. For at forebygge en Krig traadte en Konference sammen i Paris og tvang Grækerne til Fred. De kretensiske Insurgenter bukkede under efter en fortvivlet Modstand (Januar til Februar 1869). For at tilfredsstille eller omgaa Diplomatiets Ønsker havde Porten allerede ved en Irade af 1867 tilstaaet Kreta et Slags Forfatning.

Den russiske Regjering havde allerede ved Gortschakovs Rundskrivelse af 1860 henledet Europas Opmærksomhed paa de Kristnes Stilling i Bosnien, Herzegovina og Bulgarien. I det rumænske, det serbiske, det montenegrinske og det kretensiske Spørgsmaal havde den sluttet sig til de andre Magters Skridt. Men ved Siden af den russiske Regjering virkede de russiske Komiteer. I Aaret 1846 havde der i Kiew dannet sig et efter de slaviske Apostle Kyrillos og Methodius benævnt Broderskab, der uden Hensyn til Nationalitet eller Trosbekjendelse, foresatte sig at forbedre de Kristnes Stilling i Orienten. Broderskabet vakte Keiser Nikolaus's Mistillid og blev undertrykt. Det reorganiserede sig 1857, men helligede sig nu særlig «Panslavismens» Ide,

der gaar ud paa de slaviske Nationers Befrielse og deres Forening under det mægtige russiske Riges Protektorat. De, der forfulgte dette Formaal, kaldte sig «Slavofiler». Enhedstanken, der havde gjort seirrige Fremskridt i Italien og Tyskland, tilskyndede dem i deres Bestræbelser. I Aaret 1867 foranstaltede de i Moskov en «Ethnografisk Kongres», til hvilken Repræsentanter for alle slaviske Stammer bleve indbudte. Men her følte Savnet af et slavisk Sprog, der kunde forstaas af alle Slaver. Det viste sig, at Czekerne vilde forbeholde sig Ret til Uafhængighed. Endelig kastede Minderne om Polen en uhyggelig Skygge over denne slaviske Broderskabsfest. Man overbeviste sig om, at den egentlige Panslavisme var en Ide, der ikke kunde virkeliggjøres.

Slavofilerne fulgte naturligvis med Deltagelse de slaviske Stammer, der endnu befandt sig under det tyrkiske Herredømme, enten som Vasaller eller som «Rajas». Man nærede utvivlsomt Sympathi for alle Kristne af den orthodokse Trosbekjendelse; men Grækerne og Rumænerne havde man dog mindre Interesse for end for den slaviske Race. Det var især til Serberne, Bosniakerne, Herzegovinenserne, Montenegrinerne og Bulgarerne, at der sendtes Bøger, religiøse Gjenstande og Penge til Opførelsen af Kirker og Oprettelsen af Skoler. Den russiske Regjering skjelnede i sin Politik paa samme Vis: den indsaa, at Rumænerne vilde være mindre tilgjængelige for dens Indflydelse, og at Grækerne, der drømte om Oprettelsen af et stort hellenisk Rige med Konstantinopel som Hovedstad, snarere vilde være Medbeilere end Forbundsfæller.

Der indtraf en Begivenhed, som kastede klart Lys over denne den russiske Regjerings Bagtanke. Bulgarerne vilde have en national Kirke, uafhængig af Patriarken i Konstantinopel, saaledes som den rumænske Kirke allerede var det. Bulgarerne, der vare i polisisk Afhængighed af Tyrkerne, vilde i det mindste i religiøs Henseende være

uafhængige af Grækerne. Paa hele Balkanhalvøen herskede en stærk Bevægelse. Bulgarerne og Grækerne henvendte sig samtidig til den russiske Gesandt i Konstantinopel, Ignatiev, der blev betragtet som alle de Ortodokses naturlige Beskytter. Bulgarerne bade ham om at støtte deres Fordring, medens Grækerne vilde, at han skulde virke for Opretholdelsen af *status quo*. Længe lod han, som om han vilde indtage en strengt upartisk Holdning mellem de to Partier. Men pludselig stillede han sig paa Bulgarernes Side og udvirkede ved sin Indflydelse hos Porten, at denne den 24de April 1872 gav Bulgarerne Ret til at vælge en Exark, hvad der var enstydig med deres nationale Kirkes Uafhængighed.

Eter at Gortschakov i Aaret 1871 ved Konferencen i London havde faaet Pariser-Traktaten af 1856 underkastet et Gjennemsyn, sluttede Rusland med Tyrkiet Konventionen af den 18de Marts 1872. Ved denne konstaterede de to Magter deres gensidige Ret til at bygge Forter ved det sorte Hav og holde en Krigsflaade der. Det var et Skridt henimod Gjenoprettelsen af Ruslands Magt og Prestige i Orienten.

Bosniens og Herzegovinas Opstand mod Tyrkiet. Krig med Serbien og Montenegro.

I Aaret 1874 udbrød en ny Opstand i Bosnien og Herzegovina. Insurgenterne beraabte sig paa Pariser-Traktaten og gjorde Fordring paa de lovede Reformer. Europas almindelige Situation, efter Frankrigs Nederlag, vanskeliggjorde en samlet Aktion af Diplomatiet, og dog var en saadan nødvendig. Der var i de tyrkiske Provinser og i Vasalfyrstendømmerne saa mange ophidsende Minder og saa mange Spirer til Strid, at den mindste Tildragelse kunde hidføre en almindelig Explosion. Opstanden trak i Langdrag. Tyrkiet, der senere viste, hvilken Modstandskraft det endnu var i Besiddelse af, var i Begyndelsen ude

af Stand til at undertvinge nogle oprørske Bander. Hvad enten Apathi eller Udygtighed var Skyld deri, saa blev Muktar Pascha overvunden af dem, og de beleirede Fæstningerne Niksits og Piva. I December 1875 valgte Porten at pacificere Landet ved endnu en Gang at give Løfter om Reformer. Insurgenterne forlangte Garantier. Det lykkedes den østerrigsk-ungarske Kansler, Grev Andrassy, at opnaa Sultanens Samtykke til de Reformer, der nævntes i en Note af den 12te Februar 1876. Insurgenterne vægrede sig alligevel ved at nedlægge Vaabnene; de forlangte, at de tyrkiske Tropper forinden skulde rømme Herzegovina. Pludselig syntes Mordet paa den franske og den tyske Konsul i Saloniki at retfærdiggjøre alle de Beskyldninger for Fanatisme og Anarki, der rejstes mod Tyrkiet. Nu bleve Rusland, Østerrig og Tyskland enige om at overrække Sultanen Noten af den 1ste Mai, i hvilken han opfordredes til at slutte en Vaabenstilstand med Insurgenserne og bringe de af Grev Andrassy foreslaaede Reformer til Udførelse. I Tilfælde af et Afslag truede de tre Stater med at anvende Magt. Porten, som af England tilskyndedes til Modstand, afviste dette Ultimatum.

Begivenheder, der vare endnu alvorligere end det, der var sket i Saloniki, ophidsede den offentlige Mening i Europa mod Tyrkiet. Porten havde 1864 fattet den sørgelige Tanke at tillade Tsherkesser, der vare udvandrede fra Kaukasus for at unddrage sig det russiske Herredømme at bosætte sig i Bulgarien. Disse Barbarer, der i deres Bjærge vare vante til at leve af Røveri og Slavehandel, og som fandt Agerdyrkningsarbeidet uværdigt for Krigere, behandlede de bulgarske Bønder som Livegne og tvang dem til at arbeide for sig. Denne nye Svøbe bragte i Forening med den vilkaarlige tyrkiske Administration Befolkningen til Fortvivlelse. Det gamle Had mellem Kristne og Muselmænd vaagnede op. Paa begge Sider greb man til Vaaben. I November 1875 blev den kristelige Landsby

Sulmschi frygtelig plyndret; i Otlukeny og Strielitza var det de Kristne, som nedhuggede Muselmændene. I Stedet for at Porten skulde have afsendt regulært Militær til den begyndende Opstands Undertrykkelse, saa greb den til et fordømmeligt Middel: den slap Tusinder af Bashi-Bosuk'er og andre irregulære Tropper løs mod Bulgarien. Fredelige Distrikter bleve behandlede som oprørske Distrikter. I Batak bleve af syvtusinde Indbyggere de femtusinde dræbte. Af en af den franske Gesandt foretagen Undersøgelse fremgik, at 20,000 Kristne vare blevne dræbte i Løbet af 3 Maaneder. Paa flere Steder havde de tyrkiske Autoriteter, opflammede af Trosfanatisme, set igjennem Fingrene med Morderne. Europa blev greben af Indignation; i England benyttede de Liberale, — i Pressen, ved Folkemøder og i Parlamentet, — de bulgarske Rædsler som et Vaaben mod det konservative Kabinet Disraeli.

Men langt mere levende var denne Harme i Rusland og i alle de slaviske Lande. Befolkningen i det østerrigske Kroatien og Slavonien og ved den tidlidere Militærgrænse taler næsten det samme Sprog som Befolkningen i det tyrkiske Kroatien, Bosnien, Herzegovina, Serbien og Montenegro, nemlig: det serbiske Sprog. Hele denne Befolkning danner en Gruppe, hvilken han betegner som «Jugo-Slaverne» eller Sydslaverne. Ophidselsen var stor blandt de østerrigske Sydslaver og i Fyrstendømmerne Serbien og Montenegro. De tyrkiske Generaler, som bekjæmpede Insurgenterne i Herzegovina, konstaterede, at Halvdeleu af disse bestode af Serbere og Montenegrinere. Fyrsterne Milan og Nikita formaaede ikke at tøile de Lidenskaber, som de selv delte. De fremskyndede deres Rustninger. Den russiske General Tschernajev, Taschkends Erobrer, overtog Befalingen over den serbiske Hær. Russiske Studenter og andre Frivillige strømmede til; de russiske Komiteer forøgede Forsendelserne af Vaaben og Penge. Forhenværende Officerer og Soldater i Østerrigs slaviske Territorier begave sig til Serbien.

Muselmændenes nationale og religiøse Lidenskaber vare ikke mindre ophidsede. Sultan Abdul-Aziz, der ved sin Ødselhed og sit Afsind havde bragt Riget til Afgrundens Rand, blev ved en Sammensværgelse, i hvilken Storviziren og de vigtigste Ministre og Generaler vare Deltagere, styrtet fra Thronen Natten mellem den 29de og 30te Mai 1876. Den 4de Juni forkyndte man Folket, at han havde myrdet sig selv. Hans Efterfølger, Murad den Femte, den tidligere Sultan Abdul-Medschids ældste Søn, blev afsat den 31te August 1876; hans svage Aand var bleven rystet af hint tragiske Optrin i Paladset. Han efterfulgtes af sin Broder, Sultan Abdul-Hamid den Anden.

Krigen var allerede begyndt. I Juni 1876 havde Fyrsterne af Serbien og Montenegro, overfor Portens Fordringer og Trudsler, afsluttet en offensiv og defensiv Alliance. Den 1ste Juli overskrede deres Tropper den tyrkiske Grænse. Montenegrinerne sloge Mahmud Pascha (General Freund) ved Trebinje og indesluttede de tre befæstede Stæder, Niksits, Podgoritza og Medun. Serberne vare ikke saa heldige. Tschernajev foreslog, i Stedet for at rykke ind i Bosnien og række Haanden til Montenegrinerne, at falde ind i Bulgarien. Han afsendte tre Korpser, der henholdsvis skulde besætte den vestlige, den sydvestlige og den østlige Grænse; selv overskred han den sydøstlige Grænse, omgik Fæstningen Nisch og rykkede frem til Pirot, paa Veien til Sofia. Da han saa sig overfor meget overlegne Stridskræfter, og da han foruroligedes af et Nederlag, Korpset ved Østgrænsen havde lidt, trak han sig tilbage. Tyrkerne trængte nu gjennem Morava-Dalen ind i Serbien. Overgeneralen Abdul-Kerim havde 200,000 Mand, altsaa en Styrke, der var over dobbelt saa stor som hele den serbiske Hær. Han slog Serberne ved Gramada, Pandirolo og Kniajevats (25de—31te Juli), men fem Gange angreb han forgjæves og med store Tab Forskansningerne ved Aleksinats (20de—24de August), derpaa

maskerede han Stillingen og rykkede paa den venstre Moravabred frem mod Belgrad. Det europæiske Diplomati skred ind, men dets Optræden var frugtesløs: Fjendtlighederne bleve gjenoptagne. I tre Dage (19de—21de Oktober) modstod den serbiske Hær, der var koncentreret ved Djunis, Tyrkernes Angreb. Men efter at disse havde faaet Forstærkninger, gik de den 29de Oktober igjen over til Angreb, og nu blev den serbiske Hær fuldstændig sprængt fra hinanden. Tschernajev trak sig tilbage til Deligrad, og Fyrst Milan paakaldte Czarens Hjælp. Ophidselsen var næsten ligesaa stor i Rusland, som i selve Belgrad. Der var flydt russisk Blod ved Djunis; den russiske Ære syntes at være sat i Pant, og det var ude med den keiserlige Prestige, hvis man lod Serbien gaa til Grunde. Den russiske Gesandt Ignatiev tilstillede Porten et Ultimatum, hvori han fordrede, at den skulde gaa ind paa en Vaabenstilstand, og han forlangte Svar inden to Døgns Forløb. Den tyrkiske Regjering gav efter, og der blev med Serbien og Montenegro sluttet en to Maaneders Vaabenstilstand.

Tyrkiet havde paa Valpladsen udfoldet en numerisk Overlegenhed og en Handlekraft, man ikke havde ventet. De smaa Fyrstendømmer vilde aabenbart ligesaa lidt som Insurgenterne i Herzegovina have været i Stand til at frigjøre sig selv for det osmaniske Overherredømme. Men Rusland ansaa dog ikke Øieblikket til aabenlys Indskriden for at være kommet. Det vilde, at det europæiske Diplomati først skulde gjøre sig frugtesløse Anstrængelser overfor den tyrkiske Haardnakkethed. Den 12te November 1876 bevidnede Keiser Alexander den Anden i en Tale, han holdt i Moskov, Montenegrinerne sin Beundring, og han yttrede sin Deltagelse for de Kristnes Lidelser. Den 13de November sendte Fyrst Gortschakov Kabinetterne en Rundskrivelse, hvori han bebudede Mobiliseringen af seks Hærkorpser. — Frankrig holdt sig udenfor Konflikten. Tyskland

indtog en iagttagende Holdning. Østerrig var delt mellem Frygten for, at Begivenhederne skulde skaffe Rusland Leilighed til en Magtforøgelse og Fristelsen til selv at drage Fordel af dem. England ønskede levende Opretholdelsen af *status quo*. Det britiske Kabinet tog Initiativet til Forslaget om Sammenkaldelsen af en Konference i Konstantinopel.

Samme Dag som denne Konference aabnedes, den 23de November 1876, offentliggjorde Storviziren, Midhat Pascha, en konstitutionel Forfatning, der tilstod Rigets Folk alle tænkelige Friheder og oprettede et Senat og et Deputeretkammer. Dette Theaterkup viste simpelthen, at det var Tyrkiets Ønske at unddrage sig Europas Formynderskab og omgaa dets Fordringer. Den 24de December overrakte Konferencen Porten et Memorandum, der den 15de Ianuar 1877 forandredes til et Ultimatum. Deri forlangtes en Landudvidelse for Montenegro, Opretholdelsen af *status quo* for Serbien, Autonomi for Bosnien, Herzegovina og Bulgarien, med valgte Provinsialforsamlinger og kristne Gouvenører, hvis Valg skulde godkendes af Magterne. Endvidere fordredes en Reorganisation af Forvaltningen, af Retspleien, Tscherkessernes og Baschi-Bozuk'ernes Bortfjernelse, Oprettelsen af Provinsialmilitser, en almindelig Amnesti og Nedsættelsen af to Kontrolkommissioner, hvis Medlemmer skulde udnævnes af Magterne. Endelig underrettede man Porten om, at de europæiske Gesandter vilde forlange deres Passer, hvis den ikke øieblikkelig samtykkede i disse Reformer. Tyrkiet tog ikke Diplomatiets Trudsler alvorligt: dets tilskyndedes til Modstand af den engelske Gesandt Sir Henry Layard. Hvad der desuden indgjød Porten Mod var Keiser Alexanders tilsyneladende Raadvildhed.

I den offentlige Mening i Rusland gjorde sig to Strømninger gjældende. Den officielle Verden lagde sin Foragt for Serberne for Dagen; den var opbragt over, at de Frivillige ubesindigt havde indblandet den russiske Ære

i hint dumdristig begyndte Felttog. Man hævdede fra denne Kant Umuligheden af at begynde en langvarig Krig, da der var Underskud paa Budgettet, da Papirspengene vare i Miskredit, da Hærens Sammensætning var løs, efter som den befandt sig i en Reorganisationsperiode, og da Flaaden i det sorte Hav var den tyrkiske Flaade underlegen. Slavofilerne derimod troede at staa Virkeliggjørelsen af deres Ønske nær: de Kristnes Befrielse, Ortodoxiens Seir over Islam og Udvidelsen af Ruslands Indflydelse i hele Orienten. Aktionspolitiken støttedes især af Keiserens Broder, Storfyrst Nikolaus, Gesandten Ignatiev, Krigsminister Miljutin og Publicisten Katkov. Hverken Keiseren, der stod vaklende mellem sine fredelige Tilbøieligheder og Ønsket om at udslette Fredstraktaten af 1856 til den sidste Linie, eller Fyrst Gortschakov, der paa den ene Side frygtede for at tabe sin Popularitet og paa den anden nærede Betænkelighed ved et saa stort, dristigt Foretagende, formaaede resolut at bestemme sig. Denne Usikkerhed i Keiser Alexanders og Fyrst Gortschakovs Holdning prægede sig i Forberedelserne til Krigen og i dennes Ledelse. Englands Optræden vakte Bekymringer hos Rusland; dette tilskyndedes af Tyskland: den preussiske Generalstab forsikrede, at 250,000 Mand vilde være tilstrækkelige til Overskridelsen af Balkan og Fremrykningen mod Konstantinopel.

Storviziren, Midhat Pascha, havde sat igjennem, at Konferencens Ultimatum forkastedes af et Slags Nationalraad, der var sammenkaldt, lige forinden det nye Parlament traadte sammen. Han havde fremdeles det Held, at Freden med Serbien blev undertegnet den 1ste Marts 1877 paa Grundlag af *status quo*. Han havde ogsaa ønsket at underhandle med Montenegro, hvad der vilde have hidført Bosniens og Herzegovinas Pacifikation og fjernet ethvert Paaskud til en europæisk Indblanding. Men Montenegros

og Tyrkiets uforenelige Fordringer bragte Underhandlingerne til at strande.

Fyrst Gortschakovs Rundskrivelse af den 31te Januar 1877 og Ignatievs Sendelse til Kabinetterne i Wien og Berlin, Paris og London hidførte en ny Manifestation fra det europæiske Diplomatis Side: Londonerprotokollen af den 31te Marts 1877, ved hvilken Porten opfordredes til at afvæbne, og underrettedes om, at Magterne omhyggelig vilde vaage over Gjennemførelsen af de lovede Reformer. Rusland havde ved en til Protokollen knyttet Erklæring tilkendegivet, at det kun vedblivende vilde holde sig tilbage, hvis Tyrkiet sluttede Fred med Montenegro. Det tyrkiske Parlament var imidlertid traadt sammen i Konstantinopel i Marts, og en af dets første Handlinger var Beslutningen om Fortsættelsen af Krigen med Montenegro (11te April). Det var det samme som at kaste Handsken til Rusland: dette tog den op.

Den russisk-tyrkiske Krig. Traktaten i San Stefano.

To russiske Hære bleve koncentrerede henholdsvis ved Kischenev i Bessarabien og ved den armeniske Grænse i Asien. Den første kommanderedes af Storfyrst Nikolaus med Nepokoitschitzki og Levitzki som Stabschefer. Den bestod af seks Hærkorpser under Befaling af Storfyrst-Thronfølgeren og Generalerne Zimmermann, Vannovski, Schakhovskoi, Krüdener og Radetzky, og den var 250,000 Mand stærk. Den anden Hær anførtes af General Loris-Melikov, en Armenier af Fødsel, og beløb sig 60,000 Mand. Rusland havde ikke forsømt noget Middel til at drage Rumænien over paa sin Side: det aabnede dette Udsigt til fuldstændig Uafhængighed og en Territorialudvidelse. Den 16de April afsluttedes en hemmelig Konvention, der bemyndigede Russerne til at marschere gjennem Fyrstendømmet, idet dette dog forbeholdt sig sin Handlefrihed.

Paa den af det tyrkiske Parlament vedtagne Beslutning af den 11te April svarede Keiser Alexander med et fra Hovedkvarteret i Kischenev udstedt Manifest af den 24de April. Den russiske Hær overskred paa tre Steder Floden Pruth og bemægtigede sig efter en forceret Marsch paa hundrede Verst i et Døgn Broen ved Barbosch, der fører over Sereth. Russerne rykkede gjennem Rumænien og naaede den venste Donaubred. Tyrkiske Monitorer beherskede Floden; en af disse sprængtes ved Matschin i Luften med Torpedoer, en anden blev skudt i Sænk med Granater, og de øvrige maatte trække sig tilbage til det sorte Hav. Da de havde bombarderet Kalafat, en rumænsk Stad, erklærede Rumænien sig for uafhængig og stillede 60,000 Mand, der dannede den russiske Hærs høire Fløi.

Den tyrkiske Overgeneral, Abdul-Kerim, havde endnu ikke været i Stand til at koncentrere sin Hær. Suleiman Pascha var beskjæftiget ved Montenegros Grænse, Osman Pascha stod ved Viddin, Mehemed-Ali ved den nedre Donau, og Abdul-Kerim selv ved Schumla. Ligesaa lidt havde han kunnet hindre Overgangen over Donau. General Zimmermann overskred Floden ved Hirzova og Galatz og rykkede ind i Dobrudscha. Men denne Bevægelse var kun en Diversion; thi fem Dage efter, den 27de Juni, iværksatte Hærens Hovedstyrke Overgangen ved Simnitza, og samtidig blev Orsova besat. Nu bemægtigede General Krüdener sig Nikopolis og tog Stilling ved Vid Floden. Storfyrst-Thronfølgeren overskred Jantra Floden og truede Rustschuk. General Gurko, Radetzkys Underanfører, foretog et dristigt aggressivt Stød mod Balkan, bemægtigede sig ved Overrumpling Schipka Passet og lod sin Avantgarde vise sig i Rumelien. Den dobbelte Barriere, som Donau og Balkan afgav, var saaledes overskreden, og kun Maritza Flodens Løb var nu en Hindring for Russerne paa deres Vei til Konstantinopel (Juli 1877). Pludselig standsedes deres Fremgang. Krigsministeren i Konstantinopel og den tyrkiske

Overgeneral, Abdul-Kerim, bleve afsatte. Suleiman Pascha ilede hid fra Montenegro og dækkede Veien til den tyrkiske Hovedstad. Osman Pascha rykkede frem fra Viddin, gik over Vid Floden, og indtog en stærk befæstet Stilling ved Plevna. Mehemed-Ali forlod Rustschuk og rykkede frem mod Storfyrst-Thronfølgeren, der havde naaet Lom Floden. Den 20de Juli stormede Schildner-Schuldner, Krüdeners Underanfører, ubetænksomt med en Styrke af 8,000 Mand Plevna og blev kastet tilbage. Den 30te Juli fornyede General Krüdener Angrebet og led et fuldstændigt Nederlag. Derpaa leverede Mehemed-Ali Storfyrst-Thronfølgeren en Række Fægtninger ved Ajaslar, Kara-Hassankioi, Kazelevo og Ablava og tvang ham til at trække sig tilbage bag Jantra (22de August—5te September). Endelig kastede Suleiman Pascha General Gurkos Avantgarde og forberedte sig paa at fratage ham Schipka Passet. De tre tyrkiske Generaler forsøgte nu at iværksætte deres Forening. For at dette kunde ske, maatte Suleiman Pascha bemægtige sig Schipka Passet, medens de to andre Generaler skulde slaa sig igjennem til det samme Punkt for at række ham Haanden. Men Suleiman Pascha søgte forgjæves i en Række forbitrede Kampe fra den 16de August til den 31te September at tage Schipka Passet, der haardnakket forsvaredes af Russerne. Osman Pascha blev slaaet ved Skalevitze og kastet tilbage til Plevna (31te August). Mehemed-Ali tabte Fægtningen ved Tschairkioi og trak sig tilbage til Loms høire Bred (21de September). Russerne havde forhindret de tre tyrkiske Generalers Forening; men de vare selv blevne standsede i deres Fremrykning. De saa sig indskrænkede til et temmeligt snevert Rum i Bulgarien, mellem de tyrkiske Stillinger ved Plevna mod Vest, Balkan og Schipka Passet mod Syd og Jantra Floden mod Øst.

I Asien havde Russerne i Begyndelsen været heldige, men snart vendte Lykken sig. General Loris-Melikov

havde overskredet Grænsen med fire Kolonner. Den første rykkede frem mod Batum, den anden mod Ardahan og den tredie mod Kars, hvorfra den skulde marschere mod Erzerum, Armeniens Hovedstad. Maalet for den fjerde Kolonne var Bajazeth. Muktar Pascha førte Overkommandoen over den tyrkiske Hær. Den mod Batum dirigerede russiske Kolonne maatte trække sig tilbage, da dens Tilbagetogslinie truedes af den tyrkiske Flaade og af udskibede tscherkessiske Emigranter. Den anden og den tredie Kolonne bemægtigede sig Ardahan, indesluttede Kars og marscherede mod Erzerum. Den fjerde Kolonne besatte Bajazeth. Paa Marschen fra Kars til Erzerum blev Loris-Melikov angreben og slaaet af en overlegen Styrke ved Zevin (26de Juli). Som en Følge deraf maatte han trække sig tilbage, hæve Beleiringen af Kars og søge et Støttepunkt i den russiske Fæstning Alexandropol. Af alle sine Erobringer havde General Loris-Melikov kun Ardahan og Citadellet i Bajazeth tilbage. Saaledes vare Russerne i September 1877 blevne standsede i Bulgarien; i Armenien vare de blevne kastede tilbage. Den dobbelte Erfaring, som de havde gjort i Europa og Asien, bragte dem til den Erkjendelse, at de havde undervurderet deres Fjende, og at Seiren kun vilde kunne købes ved store Anstrengelser. Hæren i Asien forstærkedes med 50,000 Mand. Til Hæren ved Donau sendtes 100,000 Mand, deriblandt Keisergarden. Rumænerne dirigeredes til Plevna, og Felttoget begyndte igjen.

Den 3die September fratoge Russerne Osman Pascha Lovtscha. Derpaa besatte de efter sex Dages Kamp fra den 7de til den 12te September den første Linie af hans Forskansninger, blandt hvilke Skansen ved Grivitza erobredes af Rumænerne. De gentagne Angreb paa Plevna, med Felthæren, havde allerede kostet 50,000 Mand. Russerne maatte nu skride til en regelret Beleiring General Todleben, Sebastopols Forsvarer, der fik det Hverv at lede Beleiringsarbeiderne, søgte først og fremmest at isolere

Plevna. General Gurko leverede i det Øimed Tyrkerne den seirrige Kamp ved Gorni-Dubnik og Dolni-Dubnik den 24de Oktober, indtog Tellisch og afskar Osman Pascha Forbindelsen med Sofia. Derpaa besatte han alle Balkan-Passerne, gennem hvilke en Hjælpehær havde kunnet rykke frem. Den 9de November indesluttede General Skobelev ved Indtagelsen af den «Grønne Høi» de Beleirede endnu snevrere. Den 10de December forsøgte Osman Pascha, der havde opbrugt Mundforraad og Ammunition, at slaa sig igjennem. Men han blev saaret i Slaget og maatte kapitulere med 44,000 Mand. Saaledes faldt Plevna efter fire Maaneders Modstand. Seirherrerne ærede Osman Paschas Heltemod. — Suleiman Pascha, der havde afløst Mehemed-Ali i Kommandoen over Hæren ved Lom, havde gjort frugtesløse Forsøg paa at gaa over til Angreb: han blev slaaet ved Trestenik og Metschka. Han vandt en Seir ved Elena, men led igjen et Nederlag ved Metschka (11te December).

I Asien var Muktar Pascha, efter at han havde sejret ved Kisil-Tepe, bleven tvunget til Tilbagetog. Ved Aladsha-Dagh led han et Nederlag, og maatte trække sig tilbage til Erzerum (14de—16de Oktober). Kars blev paa ny indesluttet af Russerne. Endelig maatte Muktar-Pascha, der igjen blev overvunden ved Devebojun (4de November) igen retirere til Erzerum og kunde ikke forhindre, at Kars blev tagen med Storm (18de November).

Den lynsnare Hurtighed, hvormed Russerne i Vinteren fra 1877—78 overskrede Balkan, hidførte det afgjørende Slag. Todleben havde ønsket at sikre sig Rustschuk, Schumla og Viddin, før der tænktes paa Konstantinopel. Men Storfyrst Nikolaus fremskyndede Løsningen ved at give den dristige General Gurko Befaling til at gaa over Balkan. I fem og tyve til tredive Graders Frost, gjennem sneopfyldte Passer, gjennem hvilke Skytset maatte trækkes af Tropperne, overskred Gurko Balkan ved Etropol. Han

slog Schakir Paschas Hær indtil Tilintetgjørelse og rykkede den 3die Januar ind i Sofia, der i fire Aarhundreder ikke havde set nogen kristelig Hær. Idet han derefter fulgte Maritzas Dal, kom han den 13de Januar til Tatar Basardschik. Ved Kadikoi vandt han en Seir over Fuad Pascha og rykkede den 10de Januar ind i Filippopel. Imidlertid vare tre russiske Korpser gaaede gjennem andre Balkan-Passer. Karzov deboucherede saaledes fra Trajan Passet, rykkede ind i Karlov og satte sig i Forbindelse med Gurko. Gennem de to Passer, der ligger til Høire og til Venstre for Schipka, gik to Kolonner af Radetzkys Korps, under Skobelev og Mirski. Ved deres Forening blev Vessali Paschas Korps indesluttet samtidig med, at Radetzky ved Schipka angreb det i Fronten. Vessali Pascha kapitulerede med 32,000 Mand og 66 Kanoner (9de Januar). Suleiman Pascha, der angrebes fra to Sider, nemlig: af Gurko, som rykkede frem langs med Maritza, og af Karzov, Radetzky, Skobelev og Mirski, der kom fra Balkan, vidste ikke, hvorhen han skulde vende sig. Afskaaren fra Adrinopel og fra Veien til Konstantinopel, blev han tvungen til at kaste sig ind i Rhodope Bjærgene, heftig forfulgt af Fjenden. Den 20de Januar 1878 iværksatte alle russiske Kolonner deres Forening i Adrianopel. Den 31te Januar ankom de til Rodosto og Silivri ved Marmara Havet. De stode foran Konstantinopel. Den tyrkiske Regjering kunde mod Russerne kun stille omtrent 12,000 Mand, der vare leirede paa Høiderne ved Tschataldscha.

Tyrkiets andre Fjender triumferede ligeledes. Den 14de December 1877 havde Serberne igjen grebet til Vaaben. Den 10 Januar bemægtigede de sig Nitsch og sloge Tyrkerne paa den berømte Valplads ved Kossovo, paa hvilken Serbiens Uafhængighed var bleven tilintetgjort i Aaret 1389. Montenegrinerne rykkede den 10de Januar ind i Antivari, den 19de besatte de Dulcigno og gik over Bojana Floden for at angribe Skutari. Viddin, der beleiredes

af Rumænerne, bukkede under den 24de Februar. Paa Kreta forlangte en stor Forsamling af de kristne Indbyggere Øens Forening med Kongeriget Grækenland. Thessalien, Makedonien og det græske Albanien reiste sig. Den 2den Februar lod den græske Regjering 12,000 Mand rykke ind i Thessalien, ikke, som den forsikrede, for at medvirke til det tyrkiske Riges Fald, men for at skaffe sig en Garanti for, at den hellenske Races Interesser ikke bleve ofrede for Slavernes.

England baade forbausedes og ængstedes over Russernes rivende Fremgang. Den 31te Januar 1878 havde Underhuset bevilget de Subsidier, som Ministeriet Disraeli forlangte. Den 14de Februar kastede den engelske Flaade, der havde passeret Dardanellerne, Anker ved Prinsens-Øer og befandt sig saaledes foran Konstantinopel, men det var alt for sent, og iøvrigt vilde nogle engelske Krigsskibes Besætning ikke have kunnet spærre Veien for en hel Hær.

Den 8de Januar 1878 erklærede Udenrigsministeren, Server Pascha, i det tyrkiske Parlament, at Tyrkiet var isoleret og kunde ikke gjøre Regning paa nogen europæisk Alliance. Den 19de Februar ankom han med en anden tyrkisk Afsending til Storfyrst Nikolaus's Hovedkvarter i Kasanlik, ved Foden af Balkan. De to tyrkiske Afsendinge formaaede ikke at standse Russernes Marsch og maatte følge Hovedkvarteret, efterhaanden som det blev flyttet. Først i Adrianopel bleve Fredspræliminærerne undertegnede den 31te Januar. Senere, efter at Englænderne vare seilede ind i Marmara Havet, fordrede Storfyrst Nikolaus Rømningen af Høiderne ved Tschataldscha og besatte San Stefano ved Bosporus. Hvis Englænderne foretoge en Demonstration mod Konstantinopel, havde han Befaling til at rykke ind i Staden. Dette vidste Englænderne. Men Porten var desuden nødsaget til at nedlægge en Protest mod deres Nærværelse. De forlode da Prinsens-Øer og

kastede Anker ved Asiens Kyst. Konstantinopel undgik en Okkupation, der som en Følge af den muhamedanske Fanatisme kunde have medført Blodsudgydelse. Men de russiske Soldater følte sig skuffede, da Maalet for deres Ærgjærrighed saaledes ikke fuldt blev naaet.

Den 3die Marts 1878 afsluttedes i San Stefano Præliminærfreden mellem Rusland og Tyrkiet. Montenegro fik sit Landomraade betydelig udvidet; det kom i Besiddelse af Havnene Spizza og Antivari, af Fæstningerne Gazko, Niksits, Spuz, Podgoritza og Zabliak. Serbien og Rumænien anerkendtes som uafhængige Stater. Hint udvidedes med Nitsch, Leskovatz og Novi-Bazar. Til Rumænien føiedes Dobrudscha, men kun som Erstatning for den Del af Bessarabien, det havde faaet ved Pariserfreden 1856, men hvilken det nu maatte afstaa til Rusland. Under Navn af «Fyrstendømmet Bulgarien» dannedes af det Land, der strækker sig fra Donau til det sorte Hav og til Arkipelagus, en Stat, der skulde staa i Vasalforhold til Tyrkiet; dette beholdt i Rumilien kun Territoriet mellem Konstantinopel og Rhodope-Bjærgene, endvidere Saloniki og Halvøen Khalkidike. I Asien erholdt Rusland de armeniske Distrikter Batum, Kars, Ardahan og Bajazeth. Endelig skulde Tyrkiet betale 300 Millioner Rubler i Krigsskadeserstatning.

Ved denne Fredstraktat erhvervede Rusland kun umiddelbart en Del af Bessarabien og de nævnte armeniske Distrikter. Men det havde foretaget en fuldstændig Lemlæstelse af det europæiske Tyrki. Konstantinopel og Saloniki stode kun ad Søveien i Forbindelse med hinanden. Serbiens og Montenegros Grænser adskiltes kun fra hinanden ved en smal Strimmel Land, saa at Bosnien og Herzegovina næsten bleven adskilte fra det tyrkiske Territorium og eventuelt overleverede til den slaviske Indflydelse. Hvad Tyrkiet beholdt tilbage, var de græske Provinser, paa hvilke Regjeringen i Athen allerede gjorde Fordring, og Albanien, der kan betragtes som et kun

halvt underkastet Land. Der gaves neppe mere et europæisk Tyrki. Gennem Alliancen med Fyrstendømmerne Serbien og Montenegro, ved Oprettelsen af Bulgarien, der skulde organiseres af Rusland, og ved Gjenerhvervelsen af Bessarabien og Donaumundingen Kilia traadte paa Balkanhalvøen Czarens Magt i Stedet for Sultanens. Den osmaniske Stat, der indskrænkedes til det byzantinske Riges Omfang umiddelbart forinden dets fuldstændige Undergang, og som tilmed tyngedes ned af en stor Krigsskadeserstatning, maatte nu betragtes som et af Rusland afhængigt Monarki. Peter den Stores, Katharina den Andens og Nikolaus den Førstes ærgjerrige Drømme syntes virkeliggjorte.

Europas Indblanding. Berliner-Traktaten.

Russerne havde indset, at en saa storartet Forandring i Europas politiske Situation ikke kunde gaa over i den internationale Folkeret uden en Stadfæstelse fra Magternes Side. De havde da ogsaa betegnet Traktaten i San Stefano som en «Præliminærfred». Der var især to Magter, som ikke kunde gaa ind paa denne: Østerrig-Ungarn, der har saa vigtige Interesser ved Donau og i Adriaterhavet, og England, der har gjort det tyrkiske Riges Integritet til et Dogme, hvilket det vil have respekteret, men som det forstaar saa godt at fortolke i Overensstemmelse med sine politiske Interesser. Den østerrigsk-ungarske Kansler, Grev Andrassy, forlangte og fik af Delegationerne 60 Millioner Gylden, for at han kunde forberede sig paa enhver Eventualitet. I London talte man kun om militære Forholdsregler: de engelske Reserver bleve indkaldte, og indiske Tropper fik Befaling til at afgaa til Malta. Østerrig og England nærmede sig til hinanden. De engelske Agenter i Konstantinopel tilskyndede Tyrkiet til at begynde Krigen igjen og fik Muselmændene i Rhodope-Bjærgene til at reise sig, i Russernes Ryg. Russerne opplantede ved Bredden af

Marmara Havet og Bosporus svært Skyts for at tilintetgjøre den engelske Flaade, hvis den skulde gjøre Forsøg paa at tiltvinge sig Gjennemfarten. De russiske Blade foresloge, at der skulde udrustes Kapere i det Øiemed at ødelægge den engelske Handel, og de drøftede Muligheden af at virkeliggjøre de Planer, Napoleon Bonaparte og Keiser Poul den Første en Gang havde udkastet mod det britiske Indien.

Overalt herskede Ophidselse og Splid. Hobart Pascha maatte foretage en Demonstration med Panserflaaden for at tvinge Grækenland til at holde sine Tropper tilbage fra Thessalien. Blodet flød i de insurgerede græske Provinser, Thessalien og Epirus. I Bosnien blussede Opstanden igjen op. I Albanien dannede sig en muhamedansk Liga mod Afstaaelsen af albanisk Territorium til Montenegro og Grækenland. Endelig kom det til en Konflikt mellem Rusland og Rumænien. Dette vægrede sig ved at ombytte Bessarabien, der var et rumænsk Land, med Sumpene i Dobrudscha, der fortrinsvis beboedes af Tatarer og Tyrker. Rumænerne klagede over, at deres nyttige Medvirkning i Felttogets Begyndelse og deres fremragende Tjenester ved Plevna belønnedes med deres Fædrelands Lemlæstelse. Fyrst Gortschakov tilkjendegav dem paa en bydende Maade Keiserens uigjenkaldelige Vilie og truede med at lade den rumænske Hær afvæbne og Fyrstendømmet militært besætte. «Man maa da begynde med at afvæbne mig selv,» svarede Fyrst Karl. Den rumænske Hær koncentrerede sig derpaa ved Karpatherne, hvor den kunde finde et Tilflugssted og, hvis det gjordes nødvendigt, kunde danne en Fløi af den østerrigske Hær.

Den tyske Rigskansler, Fyrst Bismarck, der med en vis Tilfredshed havde været Vidne til, at Rusland indviklede sig i den orientalske Krig, vilde ikke, at det skulde drage saa uhyre store Fordele af denne. Han optraadte som Mægler mellem de rivaliserende Magter. Deres Fordringer

var ikke lette at bringe i Samklang med hverandre. England havde til Hensigt at gjøre Pariserfreden af 1856 til Grundlaget for Underhandlingerne. Rusland var opbragt over, at man vovede at tale til det om denne Traktat, efter at det seirrigt havde overskredet Donau og Balkan, tvunget to Hære til at kapitulere, gjort 150,000 tyrkiske Fanger, leveret over tyve Slag og ladet sine seirrige Tropper kampere foran Konstantinopels Porte. Rusland erklærede, at det først havde paalagt sig saa uhyre Ofre, efter at det havde opfordret Tyrkiet og dernæst Europa til at bringe Konferencens Beslutninger til Udførelse.

Grev Schuvalov, der var russisk Gesandt i London, bestræbte sig for at faa Englands Fordringer nedsatte. Ved en Reise til St. Petersborg bevægede han Keiser Alexander den Anden til fra sin Side at gøre Indrømmelser. Paa Tilbagereisen traf han en Forstaaelse med Kabinettet i Berlin. Den 30te Mai 1878 undertegnede i London Udenrigsministeren, Lord Salisbury, og den russiske Gesandt en hemmelig Overenskomst. Man var bleven enig om, at Bulgarien skulde indskrænkes i Areal og deles i to Dele. Rusland, der skulde have Batum, forpligtede sig til sløife dettes Fæstningsværker og tilbagegive Bajazeth, hvad der var af stor Vigtighed for Handelsforbindelsen mellem Tyrkiet og Persien. For at udjævne en Tvist, der var opstaaet mellem disse to Lande, afstod hint Distriktet Khotur til dette. Det var Overenskomstens Hovedbestemmelser. Hvad Enkelthederne angik, skulde de drøftes paa en Kongres der traadte sammen i Berlin.

Det engelske Diplomati opnaaede næsten samtidig et andet heldigt Resultat, som det omhyggelig skjulte for Europa. Den 4de Juni afsluttede England en hemmelig Traktat med Sultanen, ved hvilken de to Magter indgik en offensiv og defensiv Alliance for det Tilfælde, at Rusland skulde gjøre Forsøg paa at udvide sit Territorium i

Lilleasien; til Gjengjæld lovede Tyrkiet, at der i hine Egne skulde blive indført de nødvendige Reformer. For endelig at give England en Garanti for Løftets Udførelse, afstod Sultanen Øen Kypern til det. Saaledes gjorde England, under Paaskud af at beskytte Tyrkiet mod en ny Sønderlemmelse i Asien, hvad Rusland havde gjort i Europa: det bemægtigede sig en Provins og sikrede sig Beskyttelsesretten over Resten. England, der var udrustet med de hemmelige Traktater af den 30te Mai og den 4de Juni, kunde med en vis Tillid imødese Kongressens Sammentræden.

Den 13de Juni aabnedes Kongressen i Berlin under Forsæde af den tyske Rigskansler, Fyrst Bismarck. Rusland var der repræsenteret af Gortschakov, Schuvalov og Oubril; Frankrig af Waddington, Saint Vallier og Desprez; England, Østerrig-Ungarn, Italien og Tyrkiet af deres respektive Udenrigsministre eller af deres anseteste Diplomater. Foruden Tyrkiet og de sex europæiske Stormagter havde Grækenland, Rumænien, Serbien og Montenegro Repræsentanter; men disse havde kun Adgang til Kongressen for de Spørgsmaals Vedkommende, hvilke særlig angik dem, og de havde ikke besluttende Stemme. Kongressens Forhandlinger førte den 13de Juli 1878 til Berliner-Traktaten, hvis Hovedbestemmelser vare følgende:

Bulgarien skulde ikke strække sig til Arkipelagus, men kom til at bestaa af to Dele. Den nordlige Del, mellem Donau og Balkan, fik Navnet «Fyrstendømmet Bulgarien», Dette skulde have politisk Autonomi, men betale en Tribut til Tyrkiet. Fyrsten af Bulgarien skulde «vælges frit af Befolkningen og stadfæstes af Porten, med Stormagternes Samtykke». — Den sydlige Del, der laa Syd for Balkan, og hvis Sydgrænse løb omtrent midtveis mellem denne Bjærgkjæde og Arkipelagus, dannede med en Befolkning paa 750,000 Indbyggere Provinsen Østrumelien. Denne stod under Sultanens politiske og militære Myndighed og

havde kun Selvstændighed i administrativ Henseende. Østrumelien skulde have en kristen Gouvernør, der valgtes af Porten for et Tidsrum af fem Aar og stadfæstedes af Magterne. Sultanen havde Ret til at holde Besætning i Grænsefæstningerne og sørge for Landets Forsvar. Den indre Orden skulde opretholdes af et Gendarmeri og af en indfødt Milits, hvis Officerer udnævntes af Sultanen.

Rumæniens og Serbiens Uafhængighed anerkjendtes. Førstnævnte Land blev tvunget til at afstaa Bessarabien til Rusland, mod Dobrudscha som Erstatning. Serbien bevarede, naar Novi-Bazar og Mitrovitza undtoges, den Udvidelse, der var fastsat for det i San Stefano. — Montenegro fik ikke den Territorialforøgelse, Rusland havde bestemt for det: Dulcigno vedblev at staa under Tyrkiets Herredømme, og Spizza afstodes til Østerrig. Fyrstendømmet beholdt denimod Antivari, Niksits, Podgoritza og Spuz, og Skibsfarten paa Bojana Floden blev fri. Den montenegrinske Grænse blev fjernet længere fra den serbiske. Men bevarede Montenegro end Havnen Antivari, maatte det dog finde sig i, at Østerrig udøvede Søpolititjenesten der, ligesom det ogsaa skulde beskytte de montenegrinske Skibe, thi Fyrstendømmet maatte ikke holde nogen Krigsflaade. Østerrigs Protektorat over Montenegro og Bestræbelsen for at ilosere dette fra Serbien, havde et Sidestykke i Kongressens Beslutning om, at Bosnien og Herzegovina skulde okkuperes og forvaltes af Østerrig.

Grækenland, der beskyttedes af Frankrig, men kun understøttedes svagt af Rusland og England, opnaaede kun en Deklaration, der ikke en Gang optoges i Traktaten. I Deklarationen udtaltes et Ønske om, at Porten vilde afstaa det græske Territorium til Peneus og til Kalamos henholdsvis i Thessalien og Epirus. Med Hensyn til de græske «Rajas», Kretenserne og Armenierne stolede man paa det Løfte om Reformer, hvilket Sultanen fornyede.

I Asien tilbagegav Rusland Bajazeth, men beholdt

Kars, Ardahan og Batum. Sidstnævnte Stads Fæstningværker skulde sløifes, øg den skulde være en Frihavn. Khotur afstodes til Persien. — Alle Fæstningerne ved Donau, fra Jærnporten til Flodens Munding, skulde sløifes. Denne Del af Floden erklæredes neutral, lukkedes altsaa for Krigsskibe og stilledes under Tilsyn af en international Donaukommission. — Samtidig med, at denne Fredstraktat blev undertegnet, offentliggjorde England den med Tyrkiet den 4de Juni afsluttede Traktat, ved hvilken det var kommet i Besiddelse af Kypern. For at give Frankrig et Slags Beroligelse havde England i Traktaten indført en Bestemmelse, i Følge hvilken de Rettigheder, Frankrig havde erhvervet i Orienten, «udtrykkelig forbeholdtes.»

Ved Berliner-Traktaten blev den i San Stefano afsluttede Traktat grundig modificeret. Rusland kom i Besiddelse af den 1856 afstaaede Del af Bessarabien og af nogle Distrikter i Armenien; men Bulgarien, paa hvilket det havde haabet at kunne udøve den afgjørende Indflydelse, var bleven indskrænket i Areal og delt. Serbien og Montenegro, Ruslands to Forbundsfæller, vare blevne fjernede fra hinanden, idet Østerrig, som en Kile, var bleven skudt ind mellem de to Fyrstendømmer. Som Herre over Bosnien og Herzegovina kunde Østerrig lettere og hurtigere gøre sin Indflydelse gjældende i Belgrad og Cettinje, end det fjerne Rusland, ja Østerrig syntes at skulle tjene som en Modvægt mod og en Tømme paa den russiske Magt. Rusland havde saaledes ved Udgydelsen af sit Blod og ved ved sine Seire skaffet Østerrig Bosnien-Herzegovina og Veien til Saloniki. England var ogsaa middelbart gjennem Russernes Seirvindinger kommen i Besiddelse af Øen Kypern og havde faaet en herskende Stllling i Lilleasien. Rusland havde maattet finde sig i Byttets Deling, og dets Medbeilere havde ikke taget den mindste Part.

Berliner-Traktaten gjenoprettede ikke Roligheden paa Balkanhalvøen; thi ved dens Gjennemførelse reiste det ene

Spørgsmaal sig efter det andet. Rusland begyndte i Slutningen af 1878 at underhandle med Tyrkiet om Betingelserne for sin særskilte Fred med dette. Den 8 Februar 1879 fik Fyrst Lobanov Traktaten i Konstantinopel undertegnet, ved hvilken Tyrkiet forpligtede sig til at betale 802½ Millioner Francs til den russiske Regering, og de russiske Tropper rømmede Konstantinopels Omegn og tyrkisk Rumelien. — Den 27 Juli 1878 rykkede Østerrigerne under Felttøjmester Filoppovitsch over den kroatisk-bosniske Grænse ind i de Provinser, hvis Okkupation var overdraget Regeringen i Wien. Efter Fægtningen ved Stolatz (5 August) besatte de Mostar, Herzegovinas Hovedstad. I Bosnien mødte de en alvorligere Modstand. En energisk Muselmand, Hadschi Loja, stillede sig i Spidsen for en Opstand, samlede Insurgenterne ved Bosna Seraj, der den 19 August maatte indtages med Storm. Modstanden tog til i Omfang og Styrke, hvorfor de tre østerrigske Divisioner, der i Begyndelsen ansaas for tilstrækkelige, maatte forøges til tre Hærkorpser. Zvornik, ved Serbiens Grænse, overgav sig først den 27 September; den tappre Hadschi Loja blev tagen til Fange den 2 Oktober; den 27 Oktober overgav Trebinje i Herzegovina sig, og Dagen efter kapitulerede Klobuk, Insurgenternes sidste Fæstning. En almindelig Amnesti fuldendte Pacifikationen. Under dette Felttog havde de østerrigske Tropper især kæmpet med de muhamedanske Serbere; den langt overvejende Del af den kristne Befolkning stillede sig derimod sympathetisk overfor Okkupationen, idet den gerne saa det tyrkiske Herredømme afløst af det østerrigske.

Grækenland søgte at bevæge Porten til at afstaa de græske Territorier, hvorom, som ovenfor omtalt, Berliner-Kongressen havde afgivet en Deklaration. Idet Grækenland adlød de Vink, det europæiske Diplomati gav det, havde det ikke taget en mere aktiv Del i Begivenhederne; men nu da Tyrkiet nægtede, at det havde nogen Forpligtelse

overfor Grækenland, holdt Diplomatiet sig tilbage. De Skridt, Frankrig gjorde hos England til Fordel for Grækenland, vare i Begyndelsen resultatløse. Men Rusland viste sig nu gunstigere stemt end forhen for de græske Fordringer. I Juni 1880 sendte Stormagterne Tyrkiet en Note. I Berlin samledes en Konference, ved hvilken Rusland var repræsenteret af Grev Saburov og Oberst Bobrikov. Konferencen foreslog som Grænse Peneus og Kalamos, hvorved Grækenlands Befolkning vilde have faaet en Forøgelse af 300,000 Indbyggere. Da Porten vægrede sig ved at gaa ind paa denne Grænselinie, forøgede Grækenland sin Hær til 53,000 Mand og traf Forberedelser til Erobringen af Thessalien og Epirus. I Marts 1881 afholdtes imidlertid en ny Konference i Konstantinopel, og i Maj hidførtes endelig en Overenskomst, ved hvilken Tyrkiet afstod den største Del af Thessalien med Larissa og Trikala, og et Stykke af Epirus, saaledes at Arta Floden kom til at danne Grænsen. — Paa Kreta havde Proklameringen af det «organiske Statut» og Udnævnelsen af en Kristen, en Græker, til Gouvernør den 18 November 1878 tilvejebragt Rolighed.

Det muhamedanske Epirus vedblev derimod at staa under Vaaben. Den muhamedanske Liga i Albanien vilde med Vaabenmagt forhindre den i Berlinertraktaten fastsatte Landafstaaelse til Montenegro. Tyrkiet sendte Tropper til Albanien; men disse gik over til Insurgenterne, Hvad de tyrkiske Generaler angik, da saa de snart gennem Fingre med deres Trosfæller, snart bleve de, ligesom Mehemed Ali 1878 og Hassan Pascha 1880, myrdede af Fanatikere. Da Montenegro sidstnævnte Aar ikke kunde komme i Besiddelse af Distrikterne Gusinje og Plava, sluttede det med Porten en Konvention, ved hvilken det fik Territoriet ved Zem Floden som Erstatning. Men de tyrkiske Tropper rømmede Territoriet paa en saadan Maade, at Albaneserne bemægtigede sig det, før Montenegrinerne indtraf. Et nyt Mageskifte fandt Sted: Porten tilbød Afstaaelsen af Dul-

cigno, og Montenegro modtog Tilbudet. Men nu gentog sig et lignende Skuespil som det ved Zem Flodens Territorium: Albaneserne rykkede ind i Dulcigno, ligesom de tyrkiske Tropper havde forladt det. Nu tabte Europa Taalmodigheden, og i November 1880 tvang en kollektiv Demonstration af Stormagternes Eskadre, hvilken England havde foreslaaet, og som levende var bleven understøttet af Rusland, Porten til at handle oprigtigere og Albaneserne til at rømme Dulcigno.

I Bulgarien havde Fyrst Dondukov-Korsakov, der var Statholder i Ruslands Navn, den 23 Februar 1879 i Tirnovo sammenkaldt en konstituerende Forsamling. Han modsatte sig Østrumeliens Forsøg paa at sende Delegerede til denne Forsamling, fordi det vilde have været en Krænkelse af Berliner-Traktaten. I April tilendebragtes Forhandlingen om den bulgarske Forfatning, og Forsamlingen gik fra hinanden. Imidlertid var en Nationalforsamling bleven valgt, og denne traadte sammen den 29 April ligeledes i Tirnova for at foretage Valget af en Fyrste. Fyrst Dondukov erklærede i sin Regerings Navn, at ingen Russer kunde modtage Valget. Dette faldt enstemmigt paa Prins Alexander af Battenberg, en Brodersøn af den russiske Kejserinde; han havde kæmpet med i den sidste russisk-tyrkiske Krig. Prinsen begav sig efter Valget til Kejser Alexanders Hof i Livadia paa Krim, hvor en bulgarsk Deputation indfandt sig og tilbød ham Kronen, hvilken han modtog. Derefter foretog han en Rundrejse til Wien, Berlin, Paris, London og Rom. Efter at han havde forestillet sig for Sultanen i Konstantinopel, landede han i Varna. Den 8 Juli holdt han sit Indtog i Tirnova og aflagde som Fyrst Alexander den Første Ed paa den nye Forfatning. Han opslog sin Residens i Sofia. Fyrst Dondukov havde nu tilendebragt sit Hverv, og de russiske Okkupationstropper forlode Bulgarien.

Fyrstendømmet Bulgarien begyndte nu sin forfatnings-

mæssige Tilværelse. Denne blev først forstyrret af de Repressalier, som den kristne Befolkning tog mod den muhamedanske, hvilken Regeringen havde vanskelig ved at beskytte. Til disse Optrin sluttede sig Partistridigheder. Tre Partier optraadte, af hvilke det konservative Parti, der sympathiserede med Rusland, vilde Opretholdelsen af status qvo, hvorimod det liberale Nationalparti ikke vilde anerkende den territoriale Indskrænkning, Bulgarien var bleven underkastet ved Berliner-Traktaten. Endelig var der et radikalt Parti, der vilde fratage Fyrsten al virkelig Regeringsmyndighed. I April 1880 dannedes der et af Liberale og Radikale sammensat Kvalitionsministerium. Til Delegerede fra Bulgarerne i Makedonien erklærede Fyrsten, «at han ikke vilde forsømme noget legalt Middel til med al Kraft at bidrage til de makedoniske Brødres Befrielse». Da Ministeriet vilde trykke Fyrsten ned til et betydningsløst Nul, besluttede denne at optræde energisk. Efter et Besøg i St. Petersborg og Wien, opløste han Maj 1881 Sobranjen og udskrev Valg til en Nationalforsamling. Denne i hvilken de Konservative havde et overvældende Flertal, gik ind paa Forfatningens Suspension for et Tidsrum af syv Aar, i hvilket et Statsraad skulde deltage med Fyrsten i den lovgivende Magt, medens Skattebevillingen fremdeles skulde tilhøre Nationalforsamlingen. Alexander den Første omgav sig nu med et nyt Ministerium, i hvilket der sad to Russere: Indenrigsministeren Remlingen og Krigsministeren Krylov. Det følgende Aar afløstes Krylov af sin Landsmand Kaulbars, medens den russiske General Sobolev blev Indenrigsminister og samtidig overtog Konseilpræsidiet. Det konservative Ministerium kom i Strid med den efter en ny Valglov valgte Nationalforsamling. En Koalition mellem de Liberale og de Konservative bevægede Fyrst Alexander til at genoprette Forfatningen af 1879, og endelig traadte den radikale Fører Karavelov i Juli 1884 i Spidsen for et Ministerium.

I Provinsen Østrumelien udnævnte Porten til Generalgouvernør Aleko Pascha, der holdt sit Indtog i Filippopel den 28 Maj 1879. Han var Bulgarer af Fødsel og Kristen af Trosbekendelse: hans oprindelige Navn var Fyrst Alexander Vogorides; han havde en Aarrække gjort Tjeneste i det tyrkiske Diplomati. Den nye Generalgouvernør forefandt en vanskelig Situation; thi den bulgarske Befolkning var forbittret over, at Østrumelien var bleven skilt fra Fyrstendømmet Bulgarien. For at forebygge fjendlige Demonstrationer bar han derfor ved sit Indtog i Filippopel ikke den tyrkiske Fez, men den bulgarske Kolpak.

Den Uafhængighed Rumænien og Serbien havde opnaaet, fandt sit Udtryk deri, at deres Fyrster antog Kongenavnet. Den 26 Marts 1881 proklameredes Fyrst Karl som Konge af Rumænien, og den 6 Marts 1882 ombyttede Milan af Serbien Fyrstekronen med Kongekronen.

Det skyldtes Russernes bevæbnede Indskriden, at der paa Balkanhalvøen kunde foregaa saa vigtige Forandringer, at de tidligere Donaufyrstendømmer bleve uafhængige Stater, at Bulgarien vandt indre Selvstændighed, og at de Folk, der forbleve under Tyrkiets Herredømme, fik en bedre Stilling. Rusland har vel ikke modsat sig Europas Bestræbelser for at fortolke Berliner-Traktaten i den for Folkene gunstigste Aand. Men paa Balkanhalvøen støder dets Indflydelse sammen med Østerrigs, og Kampen mellem det russiske og østerrigske Diplomati, der holder de nye Staters Parlamenter og Folk i Spænding, kan dog blive en Fare for Europas Fred.

Nihilisterne. Alexander den Andens Død.

Den 5 Februar 1878, altsaa paa det Tidspunkt da Russerne indtraf foran Konstantinopels Porte, henledede det Pistolskud, som Vera Sassulitsch affyrede mod General Trepov, Europas Opmærksomhed paa den indre Situation i Rusland. Man begyndte i Okcidenten at beskæftige sig

med «Nihilisterne». Nihilismens Oprindelse, for saa vidt som den er en filosofisk Theori, gaar langt tilbage i Tiden, og er ligesom alle Tings Oprindelse omgiven af Dunkelhed.

I de Aar, som fulgte efter Krimkrigen, bragte de russiske Studerende, der havde besøgt tyske Universiteter, mærkelige Ideer med sig tilbage. Af Ludvig Büchners Bog: «Kraft og Stof», der snart blev forbudt af den russiske Censur, og af Værker, forfattede af franske Forfattere, havde de tilegnet sig materialistiske Theorier samt Utopier om kollektiv Ejendom, fri Kærlighed o. s. v. Af disse Elementer dannedes den nye Lære. Denne kuldkastede Alt, hvad Nationen hidtil havde respekteret, ikke blot det autokratiske Princip og Klasseprivilegierne, men ogsaa de herskende Ideer om Familien og Ejendommen. Vestens liberale Institutioner fandt ikke Naade for deres Øjne. Den «raadne Okcident» med sine Forfatninger og Parlamenter, med sine forældede politiske og nationaløkonomiske Begreber, var endnu sygere end Rusland. Intet, af hvad der fandtes i Rusland, maatte opretholdes. Intet maatte laanes hos Europa: det var denne nihilistiske Filosofis sidste Ord. Alle disse Ideer adskilte sig i Grunden ikke væsenligt fra de anarkistiske Ideer, der vare i Omløb i det øvrige Europa; men som en Følge af det nationale Temperament og den russiske Ungdoms Existensbetingelser fremtraadte de med en ejendommelig Afskygning.

Tilhængerne af hin Lære kaldte sig indbyrdes de «Nye Mennesker». Ivan Turgeniev har i sin Roman: «Fædre og Sønner» givet dem det Navn, som de have bevaret: «Nihilisterne». De fandt snart en Tolk og en Fører i Tschernischevski. Han havde i sit Studie over Stuart Mill kritiseret «Bourgeoisiets nationaløkonomiske Theorier» og i Stedet for disse sat «Folkemassens nationaløkonomiske Theorier». Han stiftede en hemmelig Forening, der kaldte sig det «Unge Rusland» og havde den revolutionære og socialistiske Propaganda til Formaal. Foreningen stod i

Forbindelse med de russiske Flygtninge i England og Schweiz. I Juli 1862 fængsledes Tschernischevski, idet han anklagedes for at have udstedt en oprørsk Proklamation til Bønderne. Senatet dømte ham til fjorten Aars Tvangsarbejde i Bjergværkerne og til Deportation til Sibirien for Resten af hans Liv. Den 20 Maj 1864 blev han stillet i Gabestokken paa en af St. Petersborgs offenlige Pladser, hans Kaarde blev brudt over hans Hoved, og han sendtes til Bjergminerne ved Mertschinsk i Trans-Bajkalien, hvor han døde ubemærket. Under hans Proces havde han i Fængslet i Fæstningen i St. Petersborg skrevet sin Roman: «Hvad skal der gøres?» Denne Bog er fra et literært Synspunkt et middelmaadigt Arbejde, men den har ved sit Indhold stor Interesse, eftersom den fremstiller nogle af de nihilistiske Theorier. De «nye Mænd» repræsenteres deri af Lopukkov, Kirssanov, Rakhmetov og Vera Paulovna.

Med Tschernischevski var Nihilismen traadt ind i en ny Fase. Fra at være en filosofisk Skole gik den over til at blive et politisk Parti; fra den rene Spekulations Sfære steg den ned paa Virkelighedens Grund. Imidlertid maa det fremhæves, at de to Udtryk: «Revolutionsmand» og «Nihilist» betegne forskjellige Begreber: man kan være Nihilist uden derfor at være en Revolutionsmand, og en Revolutionsmand er ikke nødvendig en Tilhænger af den nihilistiske Filosofi. Den Tilstand, hvori det russiske Samfund paa det Tidspunkt befandt sig, egnede sig særlig for Dannelsen af et stort Parti af Misfornøjede, indenfor hvilket en Gruppe energiske Revolutionsmænd kunde opstaa. Alle russiske Samfundsklasser lede under den Krise, Reformerne havde hidført: man følte kun de med disse forbundne Ulemper og Byrder, men endnu ikke deres Velgerninger. Adelsmændene, der havde mistet en Del af deres Jord og Bøndernes Hoveriarbejde og endnu ikke havde vænnet sig til det Avlsbrug, den nye Tingenes Orden krævede, ramtes af Indtægtstab. Bønderne vilde paa deres Side ikke finde

sig i, at en Del af *deres* Jord var forbleven i den tidligere Ejers Besiddelse, og til deres sædvanlige Byrder sluttede sig nu de aarlige Afdrag paa Købesummen. Oprettelsen af talrige Gymnasier og et stort Antal Stipendier ved Universiteterne, forøgede uophørlig de Studerendes Mængde; men da man opretholdt det gamle Regeringssystem og den hidtidige Tradition, i Følge hvilken de offenlige Embeder forbleve i næsten de samme Hænder, aabnede der sig for disse Studerende kun liden Udsigt til Ansættelse i Administrationen. Derpaa havde Ministeriet for den offenlige Undervisning, der irriteredes af nogle Manifestationer, indviet et Slags reaktionær Ærа. Adgangen til den højere Undervisning gjordes vanskeligere; der sattes altfor strenge Straffe for tilgivelige Fejl; Exkluderinger og lukkede Fremtidsudsigter for en eller anden barnagtig Stregs Skyld havde styrtet en Mængde Familier i Sorg, skabt Hundreder af dannede Proletarer og bragt en Ungdom, af hvis Stræbsomhed man havde kunnet drage Nytte, i Elendighed og Lediggang, hvorfor den blev let tilgængelig for den revolutionære Propaganda.

Det samme Fænomen viste sig med Hensyn til kvindelige Gymnasier, og Aarsagerne vare her af en tilsvarende Beskaffenhed, men Virkningerne yttrede sig i et mindre Omfang. Man havde først opmuntret Kvinderne til at studere den medicinske Videnskab, men derpaa havde man hindret dem deri. Deraf forklares den temmelig virksomme Rolle, som Kvinderne spille i Revolutionspartiet. De nylig tilstaaede Rettigheder gjorde Tabet af de Friheder, der syntes at være hines Komplement, endnu pinligere. Man forstod ikke, hvorledes der ved Siden af uafhængige og uafsættelige Dommere og Edsvorneretter kunde bestaa en saadan Institution som den «tredje Afdeling» og en saadan Politivilkaarlighed. Kejseren havde oprettet Distrikts- og Provincial-Forsamlinger, men endnu var stadig Rusland den eneste Stat i Europa, der ikke havde nogen Nationalrepræsentation,

FREDRIKSSTAD Haandværkerforening

som deltog, efter en eller anden Maalestok, i Lovgivningen og Budgettets Fastsættelse. Pressefriheden, der tildels var tilstaaet Bladene i Rigets to Hovedstæder, var nægtet Stæderne i Provinserne. Hvis Censuren i det Indre var bleven noget humanere, haandhævedes den ved Grænsen, med samme Strenghed som under Nikolaus den Første.

Adelens og Bøndernes Utilfredshed; den fjendtlige Tænkemaade hos Ungdommen, der havde haabet at se Embedsbaner aabne sig i langt større Omfang; Politiets og Administrationens Vilkaarlighed; Militærvæsenets forøgede Byrder; de Liberales Skuffelse; halve og feilagtige Forholdsregler af Regjeringen, der stundom tog med den ene Haand, hvad den havde givet med den anden — Alt dette skabte en uhyggelig Gjæringstilstand, der lettede den revolutionære Propaganda Virksomheden og forøgede Tilgangen til de hemmelige Foreninger.

Det Attentat, Karakasov foretog mod Keiseren i April 1866, havde kastet et Streiflys over Organisationen af disse Foreninger, exempelvis over Foreningen «Helvede», hvor man allerede prædikede Kongemord. Paa den internationale Socialistkongres i Basel 1869 havde Bakunin formuleret Partiprogrammet. Dette gik ud paa Ophævelsen af de sociale Forskelle, Exproprieringen af alle Grundeiere, Tilintetgjørelsen af alle Nationalstater og Grundlæggelsen af Arbeidernes internationale Stat. Det var dengang, at Alexander Herzen skilte sig fra de nye Revolutionsmænd. Hans gamle Ven indskrænkede sig til at sige, at «den virkelige Erkjendelse af Sandheden krævede nye Hjærner, der ikke vare paavirkede af tidligere Indtryk». Processen i Januar 1873 mod Netschajev, der havde myrdet en Student, blev for Regjeringen en Anledning til nye Undersøgelser angaaende de hemmelige Foreningers Virksomhed.

Autoriteterne optraadte med Strenghed mod de nye Theorier og disses Forkyndere. Som oftest undlod man dog at stille Medlemmer af hemmelige Selskaber eller

Ophavsmændene til politiske Manifestationer for Domstolene, men man foretrak at sende dem, ad administrativ Vei, til en eller anden By, at stikke dem ind i et Regiment eller at deportere dem til Sibirien. Dog blev man ogsaa Vidne til opsigtsvækkende Processer, saaledes: Processen mod Peter Alexejev eller mod de Halvtreds og Processen mod Mijschkin eller de Hundredetreoghalvtreds (1878). En vis Bogoljubov, der var indviklet i en af disse Processer, blev dømt til Tvangsarbeide i Sibirien. Under hans Ophold i Fængslet i St. Petersborg, modtog han Besøg af Stadens Gouvernør, General Trepov; han kom i Ordstrid med denne, og blev derefter straffet med Pisk. Denne Behandling var ulovlig og barbarisk, eftersom Czaren 1863 havde afskaffet legemlige Straffe. En ung Pige, Vera Sassulitsch, kom gjennem Aviserne til Kundskab herom; hun havde selv for en ubetydelig Forseelses Skyld siddet i Fængsel flere Aar. Hun forlangte nu en Audiens hos General Trepov for at overrække ham et Bønskrift. Under Audiensen affyrede hun en Pistol mod Generalen. Hun stilledes for Edsvorneretten. I Løbet af Processen kastedes der et uventet Lys paa Politiets vilkaarlige Optræden. Det var ikke mere Vera Sassulitsch, hvorom det her dreiede sig, men det var om selve det administrative System, der gjorde Rusland til et Felt for Vilkaarligheder af enhver Art: de Anklagede bleve internerede eller deporterede uden Dom; Rekruteringen anvendtes som Undertrykkelsesmiddel; Fangerne bleve i Fængslet underkastede ulovlige Straffe, — Autoriteternes hele Færd var kort sagt som en Haan mod de nye Institutioner. Edsvorneretten, der dog var sammensat af Grundeiere og Embedsmænd, frikjendte Vera Sassulitsch. Da Politiet, i Overensstemmelse med sin gjængse Vilkaarlighed, vilde bemægtige sig hende ved Udgangen af Retssalen, for at deportere eller fængsle hende ad administrativ Vei, blev hun med Magt befriet af sine Venner. Alle disse Begivenheder gjorde et dybt

Indtryk paa den offentlige Mening i Rusland og fremkaldte en Ophidselse, der snart skulde give sig Udslag i tragiske Begivenheder.

Regjeringens Udenrigspolitik bidrog til at forøge den almindelige Ophidselse i Rusland. I Begyndelsen af den sidste Krig mod Tyrkiet havde man været Vidne til næsten det samme Skuespil som i Krimkrigens Tid: Uorden, Bestikkelighed og Udygtighed i visse Grene af Militærforvaltningen, og dette havde Operationernes Forsinkelse og uventede Nederlag til Følge. Krigen havde kostet Rusland henved 300,000 Mand, udtømt dets Finanser og rystet dets Kredit. Hvor store Resultaterne end vare, saa fandt dog Partiaanden Behag i at nedsætte deres Betydning. Rusland, sagde Slavofilerne, var veget tilbage for Europa; det var i Berlin gaaet ind paa et ydmygende Gjennemsyn af San Stefano-Traktaten; det havde bøiet sig for de af England dikterede Betingelser; dets Seire havde kun tjent til Udvidelse af dets Medbeileres Landomraade; den østerrigske Okkupation af en Del af Balkanhalvøen havde udleveret de slaviske Stammer til et tysk og katholsk Herredømme og givet Slavernes Forhaabninger Dødsstødet. Endog den Klogskab, Seirherren havde vist ved at gjøre Holdt foran Konstantinopels Porte, karakteriseredes som Feighed. Aksakov sammenlignede i en Tale, han holdt den 3die Juli 1878, de russiske Statsmænd med Bogoljubov og Vera Sassulitsch og anklagede dem som de egentlige Nihilister. I August 1878 dekreterede Regjeringen Slavofil-Komiteernes Opløsning, idet den derved troede at kunne dæmpe den herskende Ophidselse. — De Liberale foretoge paa deres Side, med en vis Bitterhed, Sammenligninger mellem Russernes og de af dem befriede Raja'ers Stilling: ikke blot Rumænien, Serbien og Montenegro, men endog Bulgarerne, der fornylig var blevne befriede fra det tyrkiske Aag, havde en Forfatning, et Parlament og offentlige Friheder. Rusland maatte endog misunde det frigjorte Bul-

garien! Man nægtede det russiske Folk Ret til at deltage i Ledelsen af dets egne Anliggender paa en Tid, da det autokratiske Regimente ved den Maade, hvorpaa det havde forberedt og ført Krigen, havde givet Bevis paa sin Utilstrækkelighed. Saaledes befandt Slavofilerne og de Liberale sig, hvor forskjellige deres Synspunkt end sædvanlig vare, i fælles Opposition mod Regjeringen.

Anarkisterne undlode ikke at udnytte den herskende Misfornøielse. Hemmelige Trykkerier oprettedes i Mængde, og fra disse udgik Manifestationer og Dagblade som: «Folkevillien» og «Land og Frihed» (Semlja i Wolja), hvilken sidste Titel var betegnende. De revolutionære Partiers Organisation blev fastere. Man begyndte at skelne mellem Socialisterne, der vare Theoretikere, som vilde virke ved fredelige Midler, og Terroristerne, der vare Handlingens Mænd, der ikke gjorde sig nogen Skrupel med Hensyn til Valget af Midler. Det var indenfor dette sidste Parti, at der dannedes et hemmeligt Raad, som kaldtes Exekutivkomiteen.

Den 17de April 1878, fem Dage efter at Vera Sassulitsch var bleven frikjendt, blev Rektoren ved Universitetet i Kiev, Matvejev, overfalden paa Universitetstrappen og dødeligt saaret. Faa Dage efter blev ogsaa i Kiev Gendarmofficeren Heyking stødt ned med en Dolk paa aaben Gade ved høilys Dag. Den 16de August blev General Mesenzev, der var Chef for «den tredie Afdeling,» dræbt paa samme Maade paa Pladsen foran Mikaels-Paladset i St. Petersborg. Bladet «Land og Frihed» meddelte, at Ofrene vare blevne «henrettede». Mesenzev havde nogle Dage forinden modtaget sin «Dødsdom». Bladet tilføiede, at Dommens Fuldbyrdelse havde kostet Partiet 6000 Rubler. Autoriteterne fik ikke fat paa Snigmorderne. Fra nu af herskede der Rædsel i Rusland; ingen af Regjeringsmagtens Repræsentanter og Agenter følte sig sikker. En «hemmelig Ret»

fældede i det skjulte sine Domme, og Fuldbyrdelsen fulgte straks efter.

Forgjæves bestemte en Ukas af den 2den August 1878, at alle politiske Forbrydelser fremtidig skulde paadømmes af Krigsretterne. Slige vilkaarlige Forholdsregler forøgede kun Misstemningen mod den høieste Repræsentant for Statsretten og stillede ham saa at sige isoleret overfor hans Fjenders Angreb. Den offentlige Mening, der en Gang var saa begeistret for Czar-Befrieren, forholdt sig neutral og ligegyldig overfor denne skrækkelige Tvekamp mellem den absolute Magt og Revolutionen.

Natten mellem den 21de og 22de Februar 1879 blev Fyrst Krapotkin, Gouvernør i Kharkov, dødeligt saaret af et Pistolskud, der affyredes af en maskeret Person. Exekutivkomiteen lod hans Dødsdom opslaa paa Murene i alle Ruslands store Stæder. Den 7de Marts dræbtes i Odessa Gendarmerioberst Knoop i sit Hus, og man fandt ved Siden af ham en Ordre fra Exekutivkomiteen. Den 23de Marts fandt man i Hotel Mamontov i Moskov Liget af den keiserlige Politiagent Reinstein. Den 25de Marts skød man i St. Petersborg paa General Drenteln, Mesenzevs Efterfølger. Samme Skjæbne havde den 5te April Gouvernøren i Kiev, Grev Tschertkov. Den 10de April blev Politimesteren i Arkhangel, Pietrovski, dræbt med en Dolk i sit Hus. Samtidig hærgede skrækkelige Ildebrande Stæderne Orenburg, Uralsk, Irbit, Perm, Moskov og Nischni-Novgorod. Ligesom Polakkerne i Aaret 1864 havde faaet Skyld for de den Gang stedfindende Ildebrande, saaledes beskyldte man nu Nihilisterne for at være Ophavsmænd til Ødelæggelsesværket, og Nihilisterne forsvarede sig ikke. Den 14de April 1879 affyrede Solovjev foran det keiserlige Palads i St. Petersborg fem Revolverskud mod Alexander den Anden. Keiseren ramtes ikke, og Morderen fængsledes.

Det terroristiske Parti var saa langt fra at forkaste Kongemordet, at det endog satte en Ære i dette, og nogle

Dage efter offentliggjorde Bladet «Land og Frihed» en lang Artikel angaaende det politiske Mords Nødvendighed. I Artiklen forekom følgende Sted: «Mordet, som hele Hærkorps ikke vil kunne forhindre, som Legioner af Spioner, hvor behændige, fine og listige de end monne være, ikke kunne forebygge, er Hovedmidlet for Frihedens Venner. Nogle «usle Mord», som vi have begaaet, have nu tvunget Regjeringen til at proklamere Beleiringstilstanden, fordoble det politiske Politi, opstille Kosakposter i alle Kroge og til at oversvømme Rusland med Sværme af Gendarmer. Dette Autokrati, som aarelang hemmelig Agitation, Aarhundreders Dødskamp, unge Menneskers Fortvivlelse, Undertryktes Sukke og Forbandelserne af de Tusinder, der ere dræbte i Landflygtigheden eller pinte til Døde i Sibiriens Ørkener og Bjærgminer, ikke kunde ryste dette Autokrati have vi ved nogle resolute Handlinger bevæget til at træffe saa fortvivlede Forholdsregler. Det er Grunden til, at vi betragte Mordet som et af de Hovedmidler, hvormed vi kunne føre en virksom Krig mod det russiske Despoti.»

Regjeringen havde i Virkeligheden taget sin Tilflugt til yderliggaaende Midler. Den 17de April 1879 overdrog Keiseren Generalgouvernørerne i Moskov, Varschov og Kiev diktatorisk Magt og indsatte i St. Petersborg, Kharkov og Odessa Generalgouvernører med lignende Myndighed. Disse tre sidste Poster gaves henholdsvis til de tre berømte Generaler: Gurko, Loris-Melikov og Todleben. Fængslinger og Deportationer ad administrativ Vei fandt nu Sted i tusindvis. Efter at Solovjev var bleven henrettet, foretoges i Kiev tre og i Odessa sex Henrettelser. I St. Petersborg fik Portnerne tillige det Hverv at fungere som Reservepolitibetjente.

Attentaterne ophørte nu i nogen Tid. Men den 1ste December 1879 blev det keiserlige Jærnbanetog, der kom fra Livadia og kjørte ind paa Jærnbanegaarden i Moskov, kastet ud af Skinnerne ved Explosionen af en under

Banen anlagt Mine. De Sammensvorne bleve skuffede, thi Keiseren var kommen til Moskov med et foregaaende Tog. Ophavsmanden til Attentatet skulde den Hartmann være, som den russiske Regjering Aaret efter forlangte udleveret af den franske, et Forlangende, der dog i Mangel af juridiske Beviser ikke kunde opfyldes. Den 4de December offentliggjorde Exekutivkomiteen Keiserens Dødsdom. Den 26de Januar 1880 meddelte den Regjeringen de Betingelser, hvorpaa den var tilbøielig til at standse Kampen. Dens Reformprogram gik ud paa fuldstændig Samvittighedsfrihed, Presse- og Talefrihed, Forsamlings- og Foreningsret, en Folkerepræsentation, almindelig Stemmeret og den staaende Hærs Forvandling til en territorial Milits. I dette Program vare berettigede Fordringer sammenblandede med de mærkeligste Utopier. Man ser saaledes, at Partiet havde brudt med den Ringeagt, som Nihilisterne havde vist Vestens konstitutionelle Friheder. Men efter deres Opfattelse skulde disse Friheder kun være Midlet til Opnaaelsen af det sande Formaal: den nationale Likvidering eller «den sorte Deling». Nihilisternes konstitutionelle Fordringer bevirkede imidlertid, at de Liberale indtoge en vis neutral Holdning under den Kamp, som de førte mod Czarismen.

Da den keiserlige Familie den 17de Februar 1880 begav sig til Spisesalen i Vinterpaladset i St. Petersborg, blev Salen og det nedenunder liggende Vagtlokale ødelagt ved en Dynamitexplosion. Hverken Keiseren eller hans Omgivelser bleve ramte, men 60 Soldater af det finske Garderegiment dræbtes og 40 saaredes. Mordredskaberne skiftede Karakter: efter Dolk og Pistol begyndte man at anvende Dynamit. Regjeringen greb nu til andre Midler for at sikre Keiserens Person. Generalgouvernør-Stillingen i St. Petersborg blev ophævet, og i Stedet for indsattes en Exekutivkommission, med General Loris-Melikov i Spidsen. Han blev beklædt med et Slags militært Diktatur over Hovedstaden og dens Omegn. Han havde den høieste

Afgjørelse i politiske Processer hele Keiserriget over, og alle Autoriteter, selv Generalgouvernørerne stilledes under ham. Den 3die Marts 1880 skjød Nihilisten Mlodetzki paa ham, ramte ikke og fængsledes. «Jeg har ikke Noget mod Dem personlig,» sagde Morderen til ham; «jeg har skudt paa Dem af Princip; havde jeg ikke gjort det, vilde en Anden have gjort det, og hvis denne ikke, en Tredie; Grev Melikov vil blive dræbt af os.» Nogle Dage efter Morderens Henrettelse, forkyndte den nihilistiske Exekutionskomite i Proklamation, «at den ikke vilde standse Kampen før Alexanden den Anden havde nedlagt sin Magt i Folkets Hænder for at lade en konstituerende Nationalforsamling lægge Grunden til en social Reform». Lidt senere, efter Henrettelsen af fem af Ophavsmændene til Attentatet i Vinterpaladset, truede det nihilistiske Blad «Folkevillien» Keiseren med nye Sammensværgelser.

Medens Loris-Melikov stillede de Mistænkelige under et strængt Tilsyn, søgte han at isolere Nihilisterne ved at gjøre den offentlige Mening Indrømmelser. Forfølgelserne havde været altfor udstrakte til, at Uskyldige ikke skulde være blevne ramte: Tusinder af Personer vare blevne sendte til Siberien eller internerede i det europæiske Ruslands Gouvernementer. Loris-Melikov lod Fængslerne undersøge og underkastede Procesakterne en Prøvelse. Han bevirkede at Keiseren straks lod en Del af Fangerne sætte paa fri Fod. Omtrent et Par Tusinde Studerende fik Tilladelse til igjen at besøge Universiteterne, hvorfra de vare blevne udelukkede, og de kom atter i Besiddelse af deres Stipendier. Henved trehundrede Embedsmænd, der vare blevne afskedigede i Unaade, bleve gjenindsatte i deres Stillinger.

Men Loris-Melikov indsaa, at det kun var Palliativer eller Forhalingsmidler. Det sande Middel til Gjenvindelsen af den offentlige Tillid bestod i, at der under en eller anden Form gaves Rusland konstitutionel Frihed. Selv de, der havde Afsky for Nihilismen og dens Udskeielser, be-

breidede Regjeringen, at den havde skuffet Landets Forhaabninger. Den 1ste Marts 1881 protesterede Schekejev i Gouvernementet St. Petersborgs Adelsforsamling energisk mod Forvisningerne ad administrativ Vei, og Forsamlingen vedtog enstemmig en Adresse til Keiseren. Alexander den Anden indsaa selv, at Regjeringen ikke kunde fortsætte denne skrækkelige Kamp mod Nihilisterne, naar den ikke kunde gjøre Regning paa Nationens Understøttelse. Loris-Melikov gjorde lidt efter lidt Keiseren fortrolig med Tanken om at give Rusland et Slags Repræsentation. Det vilde være tilstrækkeligt at kalde Delegerede fra de valgte Korporationer: Provincialraadene, Adelsforsamlingerne og Kommunalraadene til Sæde i Statsraadet.

En saadan Reform vilde utvivlsomt ikke have afvæbnet Nihilisterne, men den vilde have tilfredsstillet Nationen og gjengivet Keiser Alexander den store Popularitet fra 1861. Den langt overveiende Del af de Liberale forlangte kun de mest elementære Friheder. Den vilde med Erkjendtlighed have hilst en Reform, ved hvilken der aabnedes Folket Adgang til Deltagelse i Ledelsen af Statens Anliggender, hvor begrænset en saadan end vilde have været. Terroristerne vare kun lidet talrige. De beløb sig ikke, saaledes som «Moskov-Tidende» i et Øiebliks Bestyrtelse erklærede, til titusinde; thi mangfoldige Nihilister optraadte under forskellige Navne. Havde man unddraget dem den Støtte, de fandt i Folkets Modløshed, vilde de være blevne slagne med Afmagt. Man kunde paa denne Situation have anvendt de Ord, Bibikov udtalte 1773: «Det er ikke Pugatschev, der er af Vigtighed, men den almindelige Misfornøielse». I Februar 1881 havde Keiser Alexander forelagt sit Forfatningsudkast for et Raad, i hvilket Storfyrsterne deltoge, og i hvilket Loris-Melikov, Abasa og Valujev talte varmt for dets Vedtagelse. Men derpaa blev Keiseren overvældet af sine tidligere Betænkeligheder: først den 9de Marts stadfæstede han Udkastet i Form af et

Reskript til Indenrigsministeren. Men derpaa opsatte han Offentliggjørelsen til den 12te Marts. Da han fik Underretning om Opdagelsen af en ny Sammensværgelse, gav han den 13de Marts om Morgenen Befaling til Udkastets Offentliggjørelse i Regjeringsbladet. Idet han begav sig til Parade, sagde han til sin morganatiske Gemalinde, Fyrstinde Jurievski: «Jeg har undertegnet et Dokument, der, som jeg haaber, vil gjøre et godt Indtryk og vise Rusland, at jeg tilstaar det Alt, hvad der er muligt».

Men samme Dag, som dette Dokument kom i Hænderne paa Typograferne, blev Keiseren myrdet. Omtrent Kl. 3 kørte han, ledsaget af en Deling Kosakker, tilbage til Vinterpaladset. Han kjørte langs med Katharinakanalen; da han ankom til Mikaels-Pladsen, blev en Bombe kastet mod Vognen, der knustes ved Explosionen. Flere Kosakker i Følget og andre Personer bleve dræbte eller saarede. Ryssakov, Ophavsmanden til Attentatet, blev straks fængslet. Keiseren var usaaret; han forlod Vognen. «Lad mig se de Saarede,» sagde han. I dette Øieblik blev en anden Bombe kastet for hans Fødder. En Explosion fulgte, og da Røgen fordelte sig, fandt man Keiseren blandt de nye Ofre: begge hans Ben vare knuste, Underlivet oprevet og Ansigtet skæmmet. Ved Ankomsten til Vinterpaladset, gjenvandt han et Øieblik Bevidstheden, men han udaandede, uden at han havde kunnet tale et Ord.

Saaledes døde «Czar-Befrieren», der 1861 havde ophævet Bøndernes Livegenskab, frigjort de Kristne paa Balkanhalvøen, og paa den Dag, han blev dræbt, givet Rusland en Forfatning. Men han faldt som et Offer for en vaklende Politik, der blev ligesaa skjæbnesvanger for hans Land som for ham selv.

Keiser Alexander den Tredies Thronbestigelse.

Alexander den Andens Efterfølger var hans Søn, Alexander den Tredie, der var født den 10de Marts 1845

og gift med Prinsesse Dagmar af Danmark, der ved sin Overgang til den ortodoxe Trosbekjendelse fik Navnet Maria Feodorovna. Han havde under den russisk-tyrkiske Krig kommanderet Hæren ved Jantra. Ingensinde har en Thronbestigelse fundet Sted under mere rystende Begivenheder. Han besteg Thronen, ligesom en Soldat bestiger Breschen: «Exekutivkomiteen» vedgik aabent Keisermordet og mindede den nye Souveræn om, at han ikke maatte følge sin Faders Exempel og ikke som han være «en Tyran». Alexander den Tredie bestemte da den 26de Marts, at hans Broder Vladimir skulde føre Regentskabet i Tilfælde af en ny Ulykke; thi den ældste af Keiserprinserne, Nikolaus, var kun 13 Aar gammel.

Loris-Melikov havde underrettet den nye Hersker om den Befaling, hans Fader havde givet den foregaaende Dag. «Min Faders Befalinger maa ikke forandres», havde Alexander den Tredie svaret, «de ere hans Testamente.». Men andre Raad fik derpaa Overhaand. Man kan beklage det for Rusland: paa denne tragiske Dag, den 13de Marts, var Situationen en saadan, at Nationen med bevæget Taknemmelighed havde modtaget denne Forfatning, hvor ufuldstændig den end var: den var dog underskreven af «Czar-Martyren».

Hvad de Sammensvornes Skjæbne angik, saa var Gelnikov, der havde kastet den anden Bombe, bleven dræbt ved Explosionen, og en anden Sammensvoren skjød sig en Kugle for Panden i samme Øieblik som Politiet trængte ind hos ham. De øvrige Sammensvorne vare Ryssakov, der havde kastet den første Bombe; Scheliabov, der var bleven fængslet Dagen før Attentatet; Kibaltschisch, der havde fabrikeret Bomberne; Mikailov, der havde deltaget i tidligere Sammensværgelser, og de to Kvinder Sofie Perovski og Jesse Helfmann, hos hvilken sidste Bomberne havde været opbevarede. De dømtes alle til Døden, med Undtagelse af Jesse Helfmann, der var svanger, og hvis Straf forandredes. Nihilisterne søgte forgjæves ved Trudsler at

forhindre Exekutionen. Den fandt Sted den 15de April. I Løbet af Processen kom man til Kundskab om, at der, medens Ryssakov og Gelnikov med deres Bomber ventede Keiseren ved Katharinakanalen, holdtes en Mine rede i en anden Gade; den ulykkelige Hersker vilde da næppe have kunnet undslippe Nihilisterne. I Februar 1882 endte Processen mod andre Medskyldige med nye Dødsdomme.

Efter nogen Vaklen bestemte den nye Keiser sig for Opretholdelsen af *status quo*. I sit Manifest af den 11te Mai 1881 talte han om den «Selvherskermagt, han havde fra Gud, og som det var hans Pligt at styrke og opretholde». Loris-Melikov indgav sin Dimission. Et nyt Ministerium dannedes, der bestod af Mænd, som hørte til Modstandspartiet. General Ignatiev blev Indenrigsminister, Baron Nikolai Minister for den offentlige Undervisning, Bunge Finansminister, og General Vannovski Krigsminister. Den 14de Mai erklærede den nihilistiske Exekutivkomite, at den modtog denne Krigserklæring. Den 25de November skjød Nihilisten Skankovski paa General Tscherevin, der var Indenrigsministerens Tilforordnede, men ramte ham ikke. Den 30te Marts 1882 dræbtes i Kiev Generalprokurøren Strelnikov, og omtrent paa samme Tid fristede Generalgouvernøren i Trans-Baikalien samme Skjæbne. — Saaledes forlængedes en Periode, der karakteriseredes ved den ængstelige Spænding, hvori hele Landet blev holdt, og som medførte Usikkerhed for Czaren. Alexander den Tredie opsatte flere Gange sin Kroning i Moskov, indtil denne endelig fandt Sted den 27de Mai 1883.

Men Regjeringens Modstand mod de Liberales Fordringer forekom selv Grev Ignatiev saa betænkelig, at han fandt det betimeligt, at der gjordes den offentlige Mening nogle Indrømmelser. Han stillede Forslag om, at man skulde lette Bønderne de aarlige Afdrag paa Kjøbesummen, som de endnu maatte udrede i visse Provinser. Han vilde indføre Landskabsraad (gubernskoje semstwo) i de Dele af

Riget, som endnu ikke besade saadanne, nemlig: Polen, Sibirien og Østersøprovindserne. Endelig foreslog Ignatiev, idet han ad en Omvei kom tilbage til Loris-Melikovs Ideer, at der i St. Petersborg skulde sammenkaldes Delegerede fra disse «semstwa», hvorved Rusland vilde have faaet en Slags Nationalrepræsentation, med en raadgivende Stemme. General Tscherevin, der kun saa Frelsen i «den tredie Afdelings» Diktatur, optraadte som Modstander af Grev Ignatiev, men bukkede under og indgav sin Demission i Januar 1882. Men de Ideer, der tillagdes Grev Ignatiev med Hensyn til den udenrigske Politik, vakte Uro i Europa. Man betonede der hans slavofile Tendenser og henviste til hans indifferente Holdning overfor tysk-fjendtlige Manifestationer og de Forfølgelser, Jøderne vare Gjenstand for. Det var paa dette Tidspunkt, at General Skobelev i sine Taler i St. Petersborg, Paris og Varschov betegnede Tyskland som Ruslands farligste Fjende og bebudede en Kamp paa Kniven mellem Teutonerne og Slaverne*). Da Fyrst Gortschakov, der havde naaet en Alder af fire og firsindstyve Aar, fik Tilladelse til at trække sig tilbage, syntes Spørgsmaalet om Krig eller Fred at afhænge af det Valg, som Alexander den Tredie vilde træffe mellem de to Statsmænd, der kunde komme i Betragtning som den gamle Kanslers Efterfølger: Grev Ignatiev og Geheimeraad Giers. Keiserens Valg faldt paa den sidstnævnte. Den 12te Juni 1882 blev Grev Ignatievs Afskedsbegjæring bevilget og Grev Tolstoi udnævnt til hans Efterfølger. Den jøde-fjendtlige Bevægelse blev nu undertrykt.

Rusland befandt sig i en vanskelig Situation. Uadtil gjorde dets Rivalitet med Østerrig ved Donau og paa Balkanhalvøen, Forholdet til Kabinettet i Wien og dettes Forbundsfælle, Tyskland, temmelig vanskelig. Men det

*) General Skobelev døde pludselig af et apoplektisk Slag den 7de Juli 1882 i Moskov.

ligger ikke i de nordiske Hoffers Temperament at gaa overilet til Værks, og Historien viser, at de altid have fundet et Terræn, paa hvilket de opnaaede et Forlig, netop som man ventede, at de vilde drage Sværdet. For Rusland er ikke mindre end for dets Naboer en Fredspolitik en Nødvendighed; thi dets indre Omdannelse er ikke endt, og Erfaringen har vist, at Foretagender udadtil ikke formindske Vanskelighederne indadtil, men tværtimod forøge disse. Man kan vel gjøre gjældende, at Rusland endnu ikke er modent til en konstitutionel Regjeringsform, men man vil alligvel være tvungen til at anerkende, at Autokratiet ikke kan vare evigt ved. Midlet til, at Rusland kan komme ud af en usikker indre Situation bestaar i, at Nationen faar Del i Ledelsen af sine Anliggender, at Keiseren omgives med Ministre, der ved deres Ansvar kunne lette Souverænens, og at ikke en enkelt Mands Bryst, men Landets organiserede Kræfter stilles mod Nihilisternes Trudsler. Rusland er altfor meget europæisk til, at det kan vedblive at leve paa andre Betingelser end dem, under hvilke det politiske Liv i det øvrige Europa er stillet. Ved Fuldendelsen af det berømmelige indre Reformværk, der indviedes 1861, vil Rusland befæste sin europæiske Magtstilling.

Navneregister.

Abasa, russisk Finansminister. 738.
Abbas-Mirza, persisk Kronprins. 529, 618, 619.
Abdul-Aziz, Sultan af Tyrkiet. 704.
Abdul-Hamid II, Sultan af Tyrkiet. 704.
Abdul-Kerim, tyrkisk Overgeneral. 704, 709, 710.
Abdul Meschid, Sultan af Tyrkiet. 654.
Abdurrhaman, Emir af Afghanistan. 689.
Ablessimov, Digter. 441.
Abramov, General. 688.
Adaschev, Alexis, Statsmand. 161, 167, 169, 170.
Adolf, Frederik, Konge af Sverrig. 388
Adrian, Patriark. 296, 300.
Afanassiev, Literairhistoriker. 203. 681.
Agrafena, kejserlig Amme. 157. 158.
Aivassovski, Landskabsmaler. 681.
Akmat, Khan, mongolsk Hersker. 136.
Akmed Yasavi, muhamedansk Apostel. 684.
Akhmed III, Sultan af Tyrkiet. 346.
Aksakov, Publicist, Slavofil. 732.
Alberoni, spansk Minister. 352.
Albert, Konge af Polen. 138.
Albert af Buxhøvden, Biskop af Livland. 85.
Aleko Pascha, Generalgouverneur i Østrumelien. 726.
Alexander Newski, Storfyrste. 76, 93, 94, 95, 96, 204.
Alexander, Storfyrste af Lithauen, Konge af Polen. 108. 138. 140.
Alexander, russisk Storfyrste. 112, 113, 122.
Alexander VI, Pave. 140.
Alexander, Prins af Imeritien. 308.
Alexander, Storfyrste. 438, 484.
Alexander I af Battenberg, Fyrste af Bulgarien. 724. 725.
Alexander I, Kejser af Rusland. 485, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 500, 501, 509, 512, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 39, 42, 45, 48, 49, 50, 51, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 94, 97, 98, 605, 609, 10.

Alexander II, Kejser af Rusland. 650, 53, 69, 71, 75, 93, 705, 709, 18, 34, 38.
Alexander III, Kejser af Rusland. 739, 740, 741.
Alex, polsk Ingenieur. 531.
Alexei Mikailovitsch, Czar af Rusland. 259, 265, 266, 267, 269, 274, 276, 278, 279, 281, 411.
Alexei, Petrovitsch, russisk Storfyrstthronfølger. 355, 356, 357, 358, 360, 361, 362.
Alexejev, Peter, Nihilist. 731.
Alexis, Metropolit af Moskov. 115, 116.
Alopæus, russisk Diplomat. 580.
Anastasia, Prindsesse. 50.
Andrassy, østerrigsk-ungarsk Udenrigsminister. 702, 717.
Andreas, russisk Storfyrste. 93.
Andreas, lithauisk Prinds. 104. 118.
Andreas, russisk Prinds. 135.
Andreas, Alexandrovitsch, Storfyrste af Susdal. 111.
Andreas Bogoljubski, Storfyrste af Susdal. 65, 67, 69, 70, 121, 123, 215.
Andreas, Ivanovitsch, russisk Prins. 157.
Andronov, Garver. 232, 233.
Anita, russisk Fyrstinde. 374.
Ankievicz, polsk Greve. 457. 460.
Anna, græsk Prinsesse. 47.
Anna, russisk Prinsesse. 50.
Anna, græsk Kejserinde. 124.
Anna, russisk Prinsesse. 360.
Anna, Ivanovna, Kejserinde. 368, 369.
Anna Leopoldowna, Regentinde. 383, 384, 386, 387.
Anna Petrovna, russisk Prinsesse, Hertuginde af Holstein-Gottorp. 364, 386.
Annenkov, russisk General. 674.
Anstett, russisk Diplomat. 560. 575.
Antakolski, Billedhugger. 681.
Anton, tysk Læge. 201.
Anton, Ulrik, Hertug af Brunsvig-Wolfenbüttel. 383, 384, 386.
Antonio, Pietro, Arkitekt. 142. 209.
Apraxin, Admiral. 322, 336, 338, 348, 353, 362, 364.
Apraxin, Feltmarskalk. 391, 392.
Araktschejev, Minister. 469, 486, 540, 543, 546.
Aristoteles Fioraventi de Bologna, Artillerichef. 134, 142, 144.
Armfelt, Gustav Mourits, svensk General. 540, 596.
Arseniev, russisk General. 460.
Arsseniev, Professor i Statistik. 599.
Asi Ghirei, Khan af Krim. 136.
Askold, varegisk Høvding. 39.
Asparuch, bulgarsk Høvding. 37.
Augereau, fransk Marskalk. 502, 503, 504, 539, 544, 565.
August, Konge af Polen, Kurfyrste af Sachsen. 307, 309, 313, 347, 353.
August, Stanislaus, Konge af Polen. 451, 454, 455, 456, 460, 463, 470, 530.
August II, Konge af Polen og Kurfyrste af Sachsen. 377.
Averkiev, Digter. 681.

Babur, Stormogul. 151.
Baer, Naturforsker. 682.
Baggerut, russisk General. 508.
Bagration, russisk General. 495, 496, 497, 498, 503, 507, 508, 539, 540, 543, 545, 546.
Bajazeth II, tyrkisk Sultan. 138, 143.
Bajevski, General. 508.
Bakunin, russisk Anarkist. 730.

Balaschev, Minister. 540, 542, 543, 596.
Balk, Herman, Hærmester. 86.
Bantisch Kamenski, Historieskriver. 280.
Barante, de, fransk Diplomat. 636.
Barberini, romersk Kjøbmand. 202.
Barczikovski, polsk Regjeringsmedlem. 632.
Bariatinski, kejserlig Yndling. 406.
Bariatinski, Fyrste. 683.
Barlam, Metropolit. 152.
Barlam, Skriftefader. 357.
Barteniev, Literat. 680.
Basilios, græsk Kejser. 47.
Basmanov, Bojar. 175.
Basmanov, Vojvod. 222, 223.
Basti, Khan. 88.
Bathory, Stefan, Vojvod af Transylvanien, Konge af Polen. 180, 181, 211.
Batiuschkov, Digter. 515, 606, 607.
Batu, mongolsk Khan. 73, 89, 90, 91, 93.
Bayer, Akademiker. 397.
Beaconsfield, engelsk Premierminister. 689, 90. Se Disraëli.
Beauharnais, Eugen, Vicekonge af Italien. 555, 572.
Beccaria, italiensk Retslærd. 438.
Beklemyschev, Bojar. 151.
Bem, polsk General. 640.
Benedetti, fransk Diplomat. 693.
Benkendorf, russisk Folkefører. 555.
Bennigsen, russisk General. 485, 486, 502, 503, 505, 507, 509, 549, 564.
Berezovski, politisk Forbryder. 678.
Berenger, fransk Diplomat. 407.
Berg, russisk General. 674.
Bergholtz, Forfatter. 328.
Bering, Vitus, Opdager. 363.
Berkai, mongolsk Khan. 95.
Bernadotte, fransk Marskalk. 473, 502, 523, 563, 567.
Bernouilli, Akademiker. 342.
Berthier, fransk Marskalk. 518.
Bertrand, fransk General. 506.
Besborodko, russisk Minister. 428, 469.
Bessarion, græsk Kardinal. 141.
Bessieres, fransk Marskalk. 539.
Bessonov, Literat. 204, 681.
Bestuschev, Alexei, Diplomat, Storkansler under Keiserinde Elisabeth Petrovna. 378, 382, 389, 390, 391, 692.
Bestuschev, Mikael, Diplomat. 378.
Bestuschev-Rjumin, Diplomat. 53.
Bertuschev-Rjumin, russisk Sammensvoren. 612.
Bezki, Ivan, Directeur for Kunstacademiet. 428, 436.
Bibikov, Alexander, General. 425, 426.
Bidloo, Læge. 341.
Bielinski, polsk Rigsdagsmarskalk. 457.
Bielniski, literair Kritiker. 617.
Bielski, Bogdan, Fyrste. 210. 211.
Bignon, fransk Diplomat. 531. 602.
Billault, fransk Minister. 675.
Biron, Gustav, Hertug af Kurland, russisk Regent. 373, 382, 383, 386, 388, 402, 409.
Biruta, lithauisk Præstinde. 106.
Bismarck, General. 373.
Bismarck-Schønhausen, tysk Rigskansler. 692, 717.
Blankenheim, polsk Insurgentfører. 674.
Bludov, Digter. 605.
Blücher, preussisk Marskalk. 560, 561, 563, 564, 567, 569, 570, 571, 572, 573, 577.

Boborykin, Romanforfatter. 680.
Bobrinski, Alexi, Greve. 427.
Bobrikov, Oberst. 723.
Bock, Vilhelm, Historieskriver. 676.
Bogdanovitsch, Digter. 441.
Bogdanovitsch, Kasimir, polsk Insurgentfører. 674.
Bogdanovitsch, Historieskriver. 504. 558, 566, 573, 593, 681.
Bogoljubov, Nihilist. 731, 732.
Boleslav, Konge af Polen. 48.
Bolotnikov, russisk Livegen. 226, 227.
Bolotov, Memoireforfatter. 442.
Boltin, Historiker. 442.
Bombelles, fransk Greve. 450.
Bonaparte, Elise, Fyrstinde af Lucca. 572.
Bonaparte, Jerôme, fransk Prins, Konge af Westphalen. 502, 510. 539, 566.
Bongos, Seventsch, mongolsk Baskak. 112.
Bonneval, fransk Renegat. 380.
Bontemps, fransk Artillerioffícer. 531.
Borgo, Pozzo di, russisk Diplomat. 578.
Boris, russisk Fyrste. 48, 204.
Boris, russisk Prins, Storfyrste. 111. 122.
Boris, Godunov, russisk Czar. 201, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 219, 220, 221, 222.
Borosdin, russisk General. 546.
Borschtschov, Naturforsker. 682.
Bossak-Hauke, polsk Insurgentfører. 674.
Bossio, Poul, italiensk Støber. 142.
Bossuet, fransk Biskop. 599.
Botta, østerrigsk Gesandt. 389.
Bourgeois, Memoireforfatter. 556.
Bourgoing, fransk Diplomat. 636.
Brandt, hollandsk Skibsbygger. 289.
Brandt, polsk General. 531, 555.
Brandt, Naturforsker. 682.
Branicki, Hetman. 454.
Brankovan, Hospodar af Valakiet. 347.
Breteuil, de, fransk Gesandt. 403, 404, 405, 443.
Brosset, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Bruce, Artilleofficer, Minister. 324, 353.
Brukovetzki, Hetman. 269, 270.
Brune, fransk Marskalk. 473, 479, 480.
Brunnov, russisk Diplomat. 653.
Brühl, sachsisk Minister. 409.
Bubna, østerrigsk General, Diplomat. 562.
Budberg, russisk Diplomat. 428.
Bulat, mongolsk Khan. 124.
Bulavin, Hetman. 302, 316.
Bulgakov, russisk Diplomat. 447.
Bulgarin, Forfatter. 617.
Bunge, Finansminister. 741.
Bunjakovski, Mathematiker. 682.
Busjalev, Literat. 681.
Buturlin, Bojar, Oberst 265, 308, 362.
Buxhøwden, russisk General. 495, 496, 502, 521.
Büchner, Ludvig, tysk Philosoph. 727.
Bühren. Se Biron. 373.
Byssakov, russisk Nihilist. 739, 740, 741.
Bøthling. Sprogforsker, Ethnograf. 682.

Caillard, fransk Gesandt. 471.
Calonne, fransk Minister. 492.
Campredon, fransk Gesandt. 352.
Castelreagh, engelsk Minister. 570, 571, 575, 583.
Castrén, finsk Sprogforsker. 682.
Cathcart, engelsk General. 521.

Caulaincourt, fransk Gesandt, Udenrigsminister. 518, 537, 548, 562, 568, 571, 574.
Cavagnari, engelsk Major. 688.
Chambray, Memoireforfatter. 556.
Champagny, fransk Udenrigsminister. 518, 519, 534.
Championnet, fransk General. 472.
Chancellor, engelsk Kaptain. 182, 202.
Charlotte, Prinsesse af Brunswig. 355, 360.
Chateaubriand, fransk Forfatter, Statsmand. 579.
Chétardie, La, fransk Gesandt. 378. 385, 387, 388, 399.
Chlopicki, polsk Diktator. 531, 630, 631.
Choiseul, fransk Statsmand. 417.
Choiseul Gouffier, Madame, de. 556.
Choisy, fransk Officer. 417.
Christin, fransk Secretair. 492.
Codrington, engelsk Admiral. 621.
Colbert, fransk Statsmand. 279.
Collins, Læge. 202.
Collongue, de, russisk Officer. 426.
Condillac, fransk Philosoph. 451.
Constant, Benjamin, fransk Forfatter, Politiker. 579, 602.
Contarini, venetiansk Gesandt. 143, 202.
Corberon, Bourée, de, fransk Gesandt. 443.
Corvinus, Matthias, Konge af Ungarn. 138, 143.
Cotton, engelsk Admiral. 521.
Cucheval-Clarigny, fransk Forfatter, 690.
Cusa, Alexander, Fyrste af Valakiet og Moldau. 696.
Czarkovski, polsk Insurgentfører. 674.
Czarnecki, polsk Vojvod. 268.
Czartoryski, Adam, polsk Fyrste, russisk Udenrigsminister. 487, 495, 501, 513, 559, 575, 582, 588, 592, 630, 632, 633, 634.
Czerny, Georg, serbisk Insurgenthøvding. 526. 528.

Dagmar, dansk Prinsesse. 740.
d'Aillon, fransk Gesandt. 390. 400.
Dalberg, Fyrst-Primas. 500.
d'Alembert, fransk Mathematiker. 438.
Dalmatov, russisk Bojar. 146.
Daniel, Fyrste af Galizien. 72, 73.
Daniel, russisk Metropolit. 152.
Danilo, Fyrste af Montenegro. 698.
Danilovitsch, Georg, russisk Storfyrste. 112.
Daschkov, Katharina, russisk Fyrstinde, Memoireforfatterinde. 399, 402, 440, 442, 605.
Daschkovitsch, Kosakhøvding. 149.
Daun, østerrigsk Feltmarskalk. 409.
Davidov, russisk Fører. 555.
Davoust, fransk Marskalk. 498, 499, 502, 504, 508, 539, 547, 555, 556, 561, 563.
Dembinski, polsk General. 632, 633, 640.
Denissov, russisk Raskolnik. 335.
Denissov, Hetman. 459, 462.
Dennen, van, russisk Gardeofficer. 224.
Denniée, Memoireforfatter. 556.
d'Entraigues, fransk Emigrant. 492.
Derbysch, Konge af Astrakhan. 165.
Derschavin, russisk Digter. 440, 441, 450, 591, 605, 607.
Desaleurs, fransk Gesandt. 346.
Desprez, fransk Diplomat. 719.
Devely, fransk Arkitekt. 396.
Devlet Girai, Khan af Krim. 444.
Devlet Ghirei, Khan af Krim. 178.

Dimsdale, engelsk Læge, 435.
Diderot, fransk Forfatter. 438.
Diebitsch, russisk General. 587, 623, 632, 633.
Dimitri af Volhynien, lithauisk Fyrste. 119.
Dimitri, russisk Thronfølger. 144, 147.
Dimitri, russisk Prins. 168.
Dimitri, russisk Prins. 184, 211, 215.
Dimitri, Ivanovitsch, Donskoi IV, russisk Storfyrste. 116, 117, 118, 120, 204, 206.
Dimitri Schemjaka, russisk Storfyrste. 125, 126, 127, 128.
Dimitri I, russisk Storfyrste. 98.
Dimitri I, den Falske, Se Otrepjev, Gregor.
Dimitri II, russisk Storfyrste. 112.
Dimitri II, den Falske. 227, 228, 229, 230, 232, 233.
Dimitri III af Susdal, russisk Storfyrste. 115.
Dionysius, Abbed for Troitsa Klostret. 235.
Dir, varegisk Høvding. 39.
Disraëli, engelsk Minister, se Beaconsfield. 714.
d'Istria, Capo, russisk Diplomat. 575, 578, 586.
Dlotovskoi, russisk General. 674.
Dokturov. Serassim, russisk Gesandt. 278.
Dokturov, russisk General. 495, 497, 498, 505, 516, 546, 577.
Dolgoruki, Alexei, russisk Fyrste. 368.
Dolgoruki, Georg, Fyrste af Susdal, Storfyrste af Kiew. 64, 65, 67, 110.
Dolgoruki, Georg, russisk Fyrste. 302.
Dolgoruki, Ivan, russisk Fyrste. 365, 372.
Dolgoruki, Jakov, russisk General, 286, 308, 325.
Dolgoruki, Katharina, Peter den Andens Forlovede. 366.
Dolgoruki, Krimski, russisk General. 418, 428.
Dolgoruki, Mikael, Fyrste. 284.
Dolgoruki, Peter, Alexander den Førstes Adjudant. 496, 497, 499.
Dolgoruki, Vassili, russisk Officer, Gesandt. 302, 352, 371, 372, 375.
Dolskaja, Fyrstinde. 303, 304.
Dombrovski, polsk General. 464, 471, 523, 531, 580, 630, 633.
Domergue, Memoireforfatter. 556.
Domotuvitsch, russisk Patriot. 667.
Dondukov-Korsakov, bulgarsk Statholder. 724.
Dorn, Sprogforsker. 682.
Doman, Renegat. 97.
Dorokhov, Kosakhøvding. 555.
Doroschenka, Hetman. 269, 270, 279.
Dositheus, russisk Sammensvoren. 357.
Dostojewski, Forfatter. 618, 680.
Douglas, diplomatisk Afsending. 391.
Dragomanov, Literat. 204.
Dragomirski, russisk Komponist. 681.
Drani, Kosakanfører. 302.
Drenteln, russisk General. 734.
Dschingiskhan (Temudschin), mongolsk Khan. 87, 88.
Dubois, Abbed, fransk Statsmand. 352.
Duckworth, engelsk Admiral. 527.
Dufferin, Lord, engelsk Gesandt. 689.
Dumas, fransk Baron. 450.
Dumouriez, fransk General. 417.
Durant, fransk Gesandt. 537.
Duroc, fransk Marskalk. 488, 533.
Durova, Nadeschda, russisk Patriotinde. 555.

Duruy, Victor, fransk Historiker. 477.
Dusaillans, fransk Officer. 417.
Dvernicki, polsk General. 632.

Eberfeld, Præst. 184.
Eckardt, Forfatter. 676.
Edigei, Tatargeneral. 107.
Ediger Makmed, Czar af Khasan. 162.
Edigu, tatarisk Anfører. 123. 124.
Edward VI, engelsk Konge. 182.
Ejub, Khan af Herat. 688, 689.
Eleonore, Ulrikke, Dronning af Sverrig. 353.
Elisabeth, Dronning af England. 176, 182.
Elisabeth, russisk Prindsesse. 50.
Elisabeth, Petrovna, russisk Kejserinde. 349, 352, 360, 365, 366, 368, 369, 383, 384, 385, 386, 388, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 398, 399.
Engelhardt, Kemiker. 682.
Erik XI, Konge af Sverrig. 93.
Ermanrik, østgothisk Konge. 15.
Esterhazy, østerrigsk Diplomat. 653.
Eufrosine, livegen Kvinde. 356.
Eugen, Prins af Würtemberg. 484.
Eugen, Vicekonge af Italien. 538, 539, 548, 549.
Eugen IV, Pave. 129.

Fain, Memoireforfatter. 556.
Falconet, Billedhugger. 439.
Fath-Ali, Shah af Persien. 618, 619, 625.
Felinski, polsk Erkebiskop. 674.
Feodor, russisk Prins. 113.
Feodor I, Czar. 184, 209, 210, 211, 214. 215, 217.
Feodor II, Borissovitsch, Czar. 222.
Feodor III, Alexejevitsch, Czar 279, 280, 281, 283.
Feodorov, Diakon. 203.
Ferdinand, Konge af Neapel. 472, 501, 511, 584, 585.
Ferdinand, østerrigsk Erkehertug. 494, 523.
Ferdinand VII, Konge af Spanien. 571, 584.
Fermor, russisk General. 392.
Fersen, russisk General. 461, 462.
Feth-Ali, Shah af Persien. 528.
Fetschenko, Naturforsker. 682.
Fezensac, Memoireforfatter. 555.
Figner, russisk Friskarefører. 555.
Filaret, russisk Metropolit. 231, 232. 237.
Filip, Erkebiskop. 175.
Filoppovitsch, østerrigsk General. 722.
Finch, engelsk Gesandt. 387.
Finkenstein, Greve, preussisk Minister. 393.
Fioraventi, Aristoteles, Arkitekt. 207, 208.
Flassan, fransk Historieskriver. 280.
Flavitzki, Historiemaler. 681.
Fletcher, engelsk Rejsende. 188, 189, 197, 202.
Fleury, Kardinal, fransk Minister. 367.
Forsch, Mathematiker. 682.
Forster, Georg, tydsk Forfatter. 457.
Foscarini, Marco, venetiansk Rejsende. 202.
Fra Diavolo, italiensk Røverhøvding. 475.
Frankovski, Leo, polsk Friskarefører. 674.
Frans Josef I, Kejser af Østerrig. 640, 669.
Frans, II, østerrigsk Kejser. 467, 480, 499, 506, 561, 563, 567, 571.
Frederik af Hessen, Konge af Sverrig. 353.

Frederik, August, Konge af Sachsen. 565.
Frederik Karl, preussisk Prins. 695.
Frederik Vilhelm, tydsk Kronprinds. 695.
Frederikke, Dronning af Sverrig. 522.
Frederik II, tydsk Kejser. 91.
Frederik II, Konge af Preussen. 390, 391, 392, 393, 403, 404, 408, 409, 410, 413, 419, 420, 421, 422, 433, 443.
Frederik III, tydsk Kejser. 143.
Frederik IV, Hertug af Holsten-Gottorp. 306, 307.
Frederik, Vilhelm I, Konge af Preussen. 367.
Frederik, Vilhelm II, Konge af Preussen. 461, 467.
Frederik, Vilhelm III, Konge af Preussen. 494, 501, 506, 508, 510, 518, 539, 561, 563, 584.
Frederik, Vilhelm IV, Konge af Preussen. 639.
Frianzini, italiensk Afsending. 141.
Frimont, østerrigsk General. 585.
Fritsche, Kemiker. 682.
Frolov, Kosakanfører. 302.
Fuad Pascha, tyrkisk General. 713.
Fusil, Memoireforfatterinde. 556.

Gagarin, Statholder i Sibirien. 330.
Gagern, politisk Forfatter, hollandsk Gesandt ved den tydske Forbundsdag. 580.
Galitsch, Professor. 599.
Galitzin, General. 524.
Galitzin, Forfatter. 681.
Galitzin, Minister. 590, 598.
Galitzin, Alexander, General. 418, 426, 428.
Galitzin, Andreas, russisk Bojar. 233.
Galitzin, Boris, russisk Bojar. 289, 290, 291, 292.
Galitzin, Dimitri, Mikailovitsch, Statsmand og Gesandt. 324, 362, 364, 372.
Galitzin, Dimitri, Gesandt. 428.
Galitzin, Mikael, Admiral, Statsmand. 325.
Galitzin, Sergius, Fyrste, General. 523, 524.
Galitzin, Vassili, Fyrste, russisk Kronprætendent. 224, 231, 232.
Galitzin, Vassili, Storseglbevarer. 286, 287.
Gambier, engelsk Admiral. 521.
Gardane, fransk General. 507.
Gardie, Pontus, de la, svensk General. 180, 181.
Gardi, Jakob, de la, svensk General. 228, 225.
Gay, Historiemaler. 681.
Gayuk, mongolsk Khan. 92, 93, 101.
Gedimin, Fyrste af Lithauen. 103, 104, 154, 210.
Geismar, General. 612, 32.
Gelnikov, russisk Sammensvoren. 740, 41.
Genest, fransk Gesandt. 465.
Geoffrin, Madame. 422, 438, 451.
Georg, Fyrste af Rusa og Svenigorod. 124, 125, 128.
Georg, Prins af Oldenborg. 532, 534.
Georg, Danilovitsch, russisk Storfyrste. 99, 111.
Georg Ludvig, holstensk-gottorpsk Prins. 404, 406.
Georg, Vassiljevitsch, russisk Fyrste. 135.
Georg I, Konge af England, Kurfyrste af Hannover. 348, 351, 352.

Georg II, Storfyrste af Vladimir. 71, 89, 90.
Georg III, Konge af England. 487.
Gerstenzweig, russisk General. 673.
Gielgud, polsk General. 632.
Giers, russisk Udenrigsminister. 742.
Gillet, fransk Billedhugger. 396.
Glasenop, russisk General. 528.
Gleb, Fyrste af Murom. 48, 204.
Gleb, Fyrste af Bielosersk 99.
Glebov, russisk Bojar. 357.
Glinka, Digter. 515, 550.
Glinka, Mikael, J., Komponist. 618.
Glinski, polsk Bojar. 148.
Glinski, Anna, Fyrstinde, 160.
Glinski, Mikael, lithauisk Adelsmand. 157.
Glück, Præst. 359.
Gneisenau, preussisk General. 567.
Gogol, dramatisk Forfatter. 618.
Golokvastov, russisk Afsending. 142.
Golovin, russisk General. 292, 294, 308, 325.
Golovkin, Storkansler. 325, 362, 364, 370.
Galloway, Kristoffer, Arkitekt. 207.
Goltz, preussisk Afsending. 404, 405.
Gontai, Munk, 416.
Gontscharov, Romanforfatter. 618, 680.
Gordon, skotsk Adelsmand. 289, 292, 299, 324.
Gortschakov, Alexander, russisk General, Fyrste. 507, 508.
Gortschakov, Alexander, Fyrste, Statsmand, Udenrigsminister, 651, 675, 742.
Gortschakov, Mikael, General, Fyrste. 643, 52.
Gouvion, Saint-Cyr, fransk General. 491, 557, 563.
Grabbe, russisk Artillerioffícer. 549.
Greigh, engelsk Admiral. 419, 428, 449.
Grégoire, fransk Abbed. 599.
Gregor den Trettende, Pave. 181.
Gregorovitsch, Romanforfatter. 618.
Gretsch, Digter. 515, 606, 617.
Gribojedov, dramatisk Forfatter. 617, 619.
Grudsinska, Grevinde vide: Lovicz. 610.
Guagnini, Forfatter. 153.
Gudin, fransk General. 479.
Gudovitsch, Greve. 528.
Guerrier, Historiker. 314.
Guilleminot, fransk Gesandt. 518, 527.
Guriev, russisk Minister. 596.
Gurko, russisk General. 709, 712, 713.
Gurovski, polsk Landagsdeputeret. 414.
Gustav Vasa, Konge af Sverrig. 151.
Gustav III, Konge af Sverrig. 422, 448, 449, 466.
Gustav IV Adolph, Konge af Sverrig. 506, 512, 515, 521, 522.
Gyllenborg, svensk Afsending. 353.
Gyllenkrook, svensk General. 318.
Gøppert, Naturforsker. 682.
Gørgey, ungarsk General. 640.
Görtz, Baron, Statsmand. 349, 552, 353.

Hadrian, Patriark. 333.
Hamid, Abdul, Sultan. 421.
Handelius, Erasmus, tydsk Afsending. 240.
Hans, Konge af Danmark. 143.
Hartmann, Nihilist. 736.
Hassan, Pascha, tyrkisk General. 723.
Haugwitz, Greve. 494, 500, 501.
Haxo, polsk Ingeniør. 531.
Hedvig, Dronning af Polen. 105.
Hédouville, fransk Gesandt. 492.

Heidenstein, tydsk Reisende. 202.
Helene, russisk Prindsesse. 139.
Helene, russisk Storfyrstinde. 666.
Helene Glinski, Czarinde. 156, 157.
Helmersen, Naturforsker. 682.
Henrik, Prins af Preussen. 420
Henrik den Tredie, Konge af Frankrig. 162, 180, 182.
Henrik den Fjerde, Konge af Frankrig. 238, 236.
Heraklius, Fyrste af Georgien. 447, 467.
Herberstein, tydsk Afsending. 149, 152, 189, 198, 202.
Herbert, Barry, engelsk Forfatter. 678.
Hermann, tydsk Videnskabsmand. 342.
Hermann, russisk General. 479.
Hermann, Professor i Statistik. 599.
Hermogenes, Patriark. 233.
Herzen, Alexander, Politiker, Forfatter. 618, 637, 677, 730.
Heyden, russisk Admiral. 621.
Heyking, Gendarmofficer. 733.
Hilaire, St. fransk General. 504.
Hilferding, Litterærhistoriker. 204, 681.
Hindford, engelsk Gesandt. 390.
Hjob, Patriark. 216, 221, 223.
Hobart, Pascha, tyrkisk Admiral. 699, 717.
Horner, tydsk Naturforsker. 608.
Hotze, østerrigsk General. 476, 477.
Hultman, Karl den Tolvtes Tjener. 318.
Humphrey, engelsk Fabrikant. 338.
Hussein-Kuli, kaukasisk Khan. 528.

Ibrahim, Pascha, ægyptisk General. 621, 637.
Igelstrøm, russisk General. 458, 459.
Ignatiev, russisk Diplomat. 701, 705, 707.
Ignatius, Patriark. 223.
Igor, russisk Fyrste. 39, 40.
Ilovaiski, Historieskriver. 681.
Innocens III, Pave. 72, 85.
Innocentius IV, Pave. 73, 94.
Irene, Czarinde. 210.
Isidorus, Erkebisp af Moskov. 129.
Iskra, Kosak. 304.
Istomin, russisk Admiral. 646, 652.
Isæslav, russisk Fyrste. 48.
Isæslav, russisk Storfyrste. 63.
Isæslav, russisk Storfyrste. 64, 65.
Ivan af Moschkaisk, russisk Fyrste. 127.
Ivan, russisk Fyrste. 147.
Ivan, Mstislavski, russisk Bojar. 210, 211.
Ivan, Schuiski, russisk Bojar. 210, 211.
Ivan I Kalita, Storfyrste af Moskov. 112, 113, 114.
Ivan den Anden, russisk Storfyrste. 115.
Ivan den Tredie, Czar. 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144.
Ivan IV, den Skrækkelige, Czar. 153, 154, 156, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 191, 203, 204, 217.
Ivan V, russisk Czar. 281, 283, 284, 291, 368.
Ivanovski, Arkæolog. 28.
Ivan VI, russisk Czar. 382, 386, 405.
Ivanovna, Anna, Czarinde. 326, 343, 346, 348, 367, 368, 371, 372, 374, 375, 376, 378, 382, 384, 387, 388, 398, 399, 426.
Ivanovna, Katharina, Czarinde. 349, 368.

Jagello, Storfyrste af Lithauen, Konge af Polen. 104, 105, 106, 107, 117, 118.
Jaguschinki, Generalprokurør. 325, 362, 373, 375, 378.
Jakobi, Naturforsker. 682.
Jakub, Khan af Kaschgar. 687.
Jakub Khan af Afghanistan. 688.
Jakuschkin, russisk Sammensvoren. 603.
Jansen, tydsk Ingeniør. 292, 294.
Jaropolk, russisk Fyrste. 45.
Jaroslav, russisk Fyrste. 76.
Jaroslav den Store, russisk Storfyrste. 34, 37, 48, 49, 50, 51, 62, 75, 84.
Jaroslav II, russisk Storfyrste. 93.
Javorski, Stefan, Patriark. 325, 333.
Jenkinson, engelsk Afsending. 202.
Jeremias, Patriark. 215.
Jermolov, russisk General. 508, 549, 563, 564, 577, 585, 618, 619.
Jêrome, Konge af Westphalen. 538.
Joakim, Patriark. 281.
Johan, østerrigsk Erkehertug. 494.
Johanne, Elisabeth, Fyrstinde af Anholt-Zerbst. 389.
Johannes, Erkebisp. 68.
Johannes VI, Palæolugus, græsk Kejser. 129.
Johan Kasimir, Konge af Polen. 263, 264, 269, 302.
Jomini, General, Militærforfatter. 573.
Josef, Konge af Spanien. 573.
Josef II, tydsk Kejser. 419, 445, 447, 449, 450.
Joubert, fransk General. 475.
Jourdan, fransk General. 473.
Juigné, de, fransk Gesandt. 443.
Juliane, Storfyrstinde af Lithauen. 116.
Julie, russisk Prindsesse. 104.
Junot, fransk Marskalk. 521, 547.
Jurii, græsk Afsending. 141.
Jurij, Fyrste af Dimitrov. 157.
Jurij, russisk Prinds. 156, 158.
Jurii Glinski, lithauisk Knes. 160.
Juschkevitsch, Ambrosius, Erkebiskop af Novgorod. 387.

Kadlubek, Bisp. 71.
Kakhovski, russisk Sammensvoren. 612.
Kalinovski, polsk General. 263.
Kamenski eller Kamenskoi, russisk General. 502, 527.
Kamenski, Billedhugger. 681.
Karminski, polsk Officer. 462.
Kantakuzenos, Slospodar af Valakiet. 346.
Kantemir, Hospodar af Moldau. 346, 347.
Kantemir, russisk Gesandt. 381, 398, 399.
Kapustas, polsk Vexeler. 459, 464.
Karakasov, politisk Forbryder. 730.
Karamsin, russisk Historieskriver. 148, 153, 164, 170, 442, 515, 596, 606, 607.
Karavelov, bulgarsk Minister. 725.
Karl, saksisk Prinds. 409.
Karl, østerrigsk Erkehertug. 473, 476, 494, 506.
Karl af Hohenzollern-Sigmaringen, tydsk Prinds. 697.
Karl, Fyrste af Rumænien. 717, 726.
Karl Emanuel, Konge af Sardinien. 489.
Karl Eugen, tydsk General. 307.
Karl Frederik, Hertug af Holsten-Gottorp. 353, 360, 364, 366, 368, 386.
Karl, Johan, svensk Kronprinds. 537, 562.

Karl Peter Ulrik, Hertug af Holsten-Gottorp, se Peter III.
Karl I, Konge af England. 278.
Karl V, tydsk Kejser. 150, 151, 166.
Karl V, Konge af Frankrig. 430.
Karl VI, tydsk Kejser. 356, 367, 379.
Karl VII, Konge af Frankrig. 430.
Karl IX, Konge af Sverrig. 212, 228.
Karl X, Konge af Sverrig. 267.
Karl X, Konge af Frankrig. 622, 627, 635.
Karl XI, Konge af Sverrig. 306.
Karl XII, Konge af Sverrig. 304, 307, 308, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 345, 347, 348, 352, 353.
Karl XIII, Konge af Sverrig. 448, 522.
Karlovitz, Diplomat. 579.
Karrel, russisk Læge. 650.
Karzov, russisk General. 713.
Kasimir I, Konge af Polen. 50.
Kasimir II, den Retfærdige, Konge af Polen. 71.
Kasimir IV, Konge af Polen. 131, 138.
Kassim Pascha, tyrkisk General. 178.
Katharina Poulovna, russisk Storfyrstinde. 532, 596.
Katharina I, russisk Kejserinde, 347, 355, 362, 363, 388.
Katharina II, russisk Keiserinde. 387, 405, 407, 408, 409, 413, 418, 420, 421, 422, 425, 426, 427, 429, 430, 431, 433, 434, 435, 436, 438, 439, 440, 445, 446, 447, 448, 450, 451, 454, 456, 461, 465, 467.
Katkov, Redaktør. 677, 707.
Kaufmann, russisk General. 685, 686.
Kaulbars, bulgarsk Minister. 725.
Kaunitz, østerrigsk Statsmand. 419.
Kavgadi, mongolsk Baskak. 111.
Keith, russisk General. 388.
Kestut, lithauisk Fyrste, 104, 106.
Kettler, Gothardt, Hærmester for Sværdridderne. 166, 177.
Keyserlingk, russisk Diplomat. 373.
Khanikov, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Kharlamov, Portrætmaler. 681.
Khasimov, kirgisisk Khan. 684.
Khemnitzer, Fabeldigter. 441.
Kheraskov. 441.
Khmelnitzki, Bogdan, Kosakhetman. 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268.
Khmelnitzki, Georg, Kosakhetman. 268, 269.
Khodkievicz, Kosakhetman. 237.
Khovanski, Fyrste, General. 261, 284, 285.
Khudajar, Khan af Khokand. 685, 686.
Kikin, Czarevitsch Alexeis Fortrolige. 356.
Kilinski, polsk Skomager. 459, 460.
Kiriejevski, Literærhistoriker. 203.
Kirijevski, Litterærhistoriker. 681.
Klemens VII, Pave. 150, 151.
Klemens XIV, Pave. 435.
Knesebeck, preussisk Afsending. 559.
Kniaschnin, russisk Digter. 440, 441.
Knoop, Gendarmerioberst. 734.
Knorring, russisk General. 482.
Kobenzl, østerrigsk Afsending. 202.
Kokscharov, Naturforsker. 682.
Kolitschev, russisk Gesandt. 481.
Kollontai, polsk Kansler. 455, 458, 460, 462, 464.
Kolokotroni, græsk Frihedshelt. 586.
Kolpakovski, Oberst. 684.

Kolytschev, russisk Gesandt. 470, 471.
Kolzov, russisk Digter. 617.
Koniecpolski, polsk Kronfeltherre. 262.
Koninski, Biskop. 413.
Konstantin, Storfyrste af Vladimir. 171.
Konstantin Mikailovitsch, Fyrste af Tver. 112, 113.
Konstantin Monomakh, græsk Kejser. 50.
Konstantin Nikolajevitsch, Storfyrste. 666, 673.
Konstantin Paulovitsch, Storfyrste. 438, 446, 498, 509, 518, 540, 563, 575, 581, 582, 610, 627, 628, 629, 632, 633.
Konstantin Porphyrogennetos, græsk Keiser. 34, 47.
Konstantinovitsch, Alexis, Romanforfatter. 680.
Kontschaka, mongolsk Prindsesse. 99, 111.
Korb, Johan, Georg, østerrigsk Agent. 300.
Korff, Diplomat. 373.
Kornilov, russisk Admiral. 646, 652.
Korsakov, Rimski, russisk General. 472, 476, 477.
Koschelev, russisk Patriot. 667.
Kosciuszko, Thaddæus, polsk Diktator. 455, 458, 459, 460, 461, 462, 464, 470.
Kossakovski, Biskop. 454, 460.
Kossakovski, Hetman af Lithauen. 460.
Kostenko, Geograf. 682.
Kostomarov, russisk Historieskriver. 153, 167, 204, 681.
Kotaschikin, Gregor, russisk Historieskriver. 275, 276.
Kotliarevski, General. 528.
Kotschubei, polsk Magnat. 304.
Kotschubei, Greve, Statsmand. 487, 513, 540, 588, 591, 593.
Kotzebue, tydsk Forfatter. 584, 598.
Kotzebue, Marinekaptain, Opdager. 608.
Kovalevski, Historieskriver. 681.
Krapotkin, Fyrste, Gouverneur. 734.
Krapovitzki, Geheimeskriver. 442.
Krestovski, Forfatterinde. 680.
Krischanitsch, Jurij, Historieskriver. 275.
Kristian August, Prinds af Augustenborg, svensk Thronfølger. 523.
Kriukovski, Digter. 515.
Kropotov, Publicist. 605.
Krukoviecki, polsk Diktator. 633.
Krukovski, Digter. 607.
Krutschtschov, russisk General. 461, 462.
Kruse, Hofmand. 153.
Krusenstern, Marinekaptain, Opdager. 608.
Krylov, J. A., Fabeldigter. 441, 515, 605, 607.
Krylov, bulgarsk Minister. 725.
Krüdener, russisk Gesandt. 486.
Krüdener, Madame, de, fransk Forfatterinde. 578, 579, 597.
Krüdener, russisk General. 708, 709, 710.
Kublai, mongolsk Kkan. 92, 101.
Kulik, Literærhistoriker. 204.
Kunigk, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Kuppfer, Fysiker. 682.
Kurakin, russisk Gesandt. 352, 520, 532, 534, 535, 536, 537.
Kurbatov, Geistlig. 321, 325, 333.
Kurbski, Andreas, Fyrste. 153, 170, 171, 172, 175, 176, 180, 203.

Kurim, Gerassim, russisk Bonde. 554.
Kurja, petschenegisk Fyrste. 44.
Kutschium, mongolsk Khan. 183.
Kutschku, Stefan, Bojar. 110.
Kutusov, russisk General. 450, 495, 496, 497, 498, 527, 545, 546, 547, 548, 549, 554, 556, 557, 558, 609.
Kæmtz, Fysiker. 682.

Labaume, Memoireforfatter. 555.
Lacretelle, Historieskriver. 602.
Lagrenée, Arkitekt. 396.
Laharpe, Keiser Alexander den Førstes Lærer. 438
Lamartine, fransk Digter. 614.
Lambert, Greve, russisk General. 508.
Lambert, polsk Vicekonge. 672, 673.
Langeron, russisk General 497, 577.
Lannes, fransk Marskalk. 495, 497, 498, 502, 508.
Lapukhin, russisk Statholder. 330.
Lapukhin, russisk General. 569.
Lapukhin, Abraham, russisk Bojar. 357.
Lapukhin, Eudoxia, Czarinde. 301, 355, 357, 361, 366, 368.
Lapunov, Prokop, russisk Bojar. 226, 227, 234.
Lasarev, Admiral. 654.
Lascy, General. 373, 379, 380, 388.
Laskaris, Theodor, græsk Videnskabsmand, Afsending. 142, 152.
Lassota, Erik, tydsk Afsending. 202.
Laudon, østerrigsk General. 393, 450.
Lauriston, fransk Gesandt. 537, 565.
Lazarev, russisk Grenader. 513.
Layard, Henry, engelsk Gesandt. 706.
Leclerc, fransk General. 491.
Lecourb, fransk General. 478, 479.
Lecouvreur, Adrienne, fransk Skuespillerinde. 367.
Lefebvre, fransk Marskalk. 502, 507.
Lefort, Admiral-General. 289, 292, 293, 294, 299, 324.
Legras, fransk Retslærd. 595.
Lehwald, preussisk General. 392.
Leibnitz, tydsk Filosof. 341.
Lelevel Joakim, polsk Historieskriver. 451, 630, 632, 674.
Lenz, Fysiker. 682.
Leo VI, græsk Keiser. 40, 41.
Leo X, Pave. 149, 151.
Leo Diaconus, græsk Historieskriver. 35, 42.
Leo Khasar, græsk Keiser. 57.
Leopold, Karl, Hertug af Mecklenborg. 349.
Leopold I, tydsk Keiser. 296.
Leopold II, tydsk Keiser. 450.
Lerch, Ethnograf. 682.
Lermontov, russisk Digter. 617, 619.
Lestocq, fransk Læge, russisk Statsmand. 384, 388, 389, 402.
Lestocq, russisk General. 502, 508.
Lewenhaupt, A. L., svensk General. 316, 317.
Levenhaupt, K. E., svensk General. 388.
Lévêque, Historieskriver. 220.
Levitzki, russisk General. 708.
Leszczinski, Stanislaus, Konge af Polen. 303, 304, 309, 316, 377, 378, 379, 410.
L'Hôpital, fransk Gesandt. 391, 399.
Likhudis, russisk Akademiker. 280, 339.
Lima, Admiral. 293.
Lisianski, Marinekaptain. 608.
L'Isle, de, russisk Akademiker. 342, 399.

Lissovski, polsk Adelsmand. 227, 228, 239, 240.
Lobanov, russisk Gesandt. 722.
Lobanov-Rostovski, russisk General. 509.
Locatelli, Theaterdirekteur. 398.
Locré, fransk Retslærd. 595.
Loja, Hadschi, bosnisk Insurgentfører. 722.
Lomakin, russisk General. 689.
Lomonossov, Digter. 280, 387.
Lomonossov, Fysiker. 397.
Lopatinski, Theofilakt, Biskop. 325, 340, 374.
Loris-Melikov, russisk General. 708, 710, 711, 735, 736.
Lorrain, Maler. 396.
Louis, fransk Geistlig. 143.
Lovicz, Fyrstinde (Grudsinska). 610.
Ludvig, Konge af Holland. 510.
Ludvig, Philip, Konge af Frankrig. 636.
Ludvig IX, Konge af Frankrig. 91.
Ludvig XI, Konge af Frankrig. 144.
Ludvig XIV, Konge af Frankrig. 279, 280.
Ludvig XV, Konge af Frankrig. 349, 351, 352, 378, 391, 436.
Ludvig XVI, Konge af Frankrig. 443, 465.
Ludvig XVIII, Konge af Frankrig. 466, 471, 482, 572, 574, 578, 583.
Lubecki, polsk Minister. 629.
Lubienski, polsk Minister. 531.
Lubomirski, polsk Fyrste. 269.
Lukitsch, Vassili, russisk Adelsmand. 372.
Lunin, russisk Fyrste. 603.
Lynar, Hofmand. 383.
Lüders, polsk Statholder. 673.
Lütke, Naturforsker. 682.
Løwenwold, russisk Overhofmarskalk. 373, 378, 386.
Macdonald, fransk Marskalk. 473, 474, 475, 539, 557, 563, 565.
Mack, østerrigsk General. 494, 495.
Mackievicz, polsk Insurgentfører. 674.
Madolinski, polsk General. 458, 459, 464.
Magnan, fransk Gesandt. 378.
Magnitzki, Mathematiker. 280.
Magnitzki, Universitetskurator. 599.
Magnus, dansk Prinds, Konge af Livland. 177.
Magnus Smek, Konge af Sverrig og Norge. 83.
Mahmud Pascha, tyrkisk General. 704.
Mahmud II, Sultan af Tyrkiet, 622, 623.
Maintenon, de, Madame, Ludvig den Fjortendes morganatiske Gemalinde. 351.
Maison, fransk General. 622, 636.
Majevski, Mathematiker. 682.
Makarius, Metropolit. 159.
Makarius, Erkebisp. 261.
Makarov, Peter den Stores Raadgiver. 381.
Makmed Ghirei, Khan af Krim. 150, 151.
Makhmet, Czar af Kasan. 135.
Makovski, Historiemaler. 681.
Malakhovski, K., polsk General. 630, 633.
Malakhovski, S., polsk Patriot og Statsmand. 455, 458.
Mamai, mongolsk Statholder. 117, 119, 120.
Mamai, Fyrste over Nogaierne. 151.
Mangu, mongolsk Storkhan. 90, 92.

Manstein, Forfatter, Münnichs Adjudant. 375, 376, 383.
Manutius, Aldus, venetiansk Bogtrykker og Videnskabsmand. 152.
Mardefeldt, svensk General. 312, 387, 389.
Maret, Hertug af Bassano, fransk Diplomat. 518.
Marfa, novgorodsk Patriotinde. 131, 132, 133.
Margaret, russisk Troppefører, 224, 236.
Maria, russisk Storfyrstinde. 125.
Maria, Prindsesse, Prinds Magnus' Gemalinde. 177.
Maria Feodorovna, russisk Keiserinde. 445, 484, 487, 513, 532, 610.
Marie Louise, fransk Keiserinde. 573.
Marian-Langievicz, polsk Insurgentfører. 674.
Mario, italiensk Arkitekt. 290.
Markasov, russisk General. 685.
Markov, Greve, russisk Gesandt. 488, 490, 491, 492.
Marlborough, Hertug af, engelsk General. 313.
Marmont, fransk Marskalk. 572, 573.
Marmontel, fransk Forfatter. 438.
Maroncelli, italiensk Patriot. 585.
Masséna, fransk Marskalk. 473, 476, 478, 479, 480, 483.
Masson, fransk Major. 476.
Matschekin, russisk Afsending. 279.
Matuszevicz, polsk Minister. 531, 582.
Matvei, russisk Sammensvoren. 603.
Matvejev, Universitetsrektor. 733.
Matvejev, Andreas, Bojar. 289.
Matvejev, Artemon, Bojar. 276, 277, 279, 281, 283, 284.
Maubreuil, fransk Emigrant. 574.
Mauriou, fransk Fabrikant. 338.
Mauritius, græsk Keiser. 33.
Maurokordato, Hospodor af Valakiet. 447.
Mauromikalis, græsk Frihedshelt. 586.
Maxim, græsk Munk. 152, 153.
Maximilian af Østerrig, tydsk Keiser. 143, 149, 151.
Maximovitsch, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Mazzeppa, Kosakhetman. 287, 302, 303, 304, 315, 320.
Medvjedev, Sylvester, Bojar, Digter. 282, 283, 290.
Mehemed Ali, ægyptisk Vicekonge. 637, 638.
Mehemed Ali, tyrkisk General. 710, 723.
Mehemet, Baltadschi, Storvezir. 346.
Mehmed, persisk Shah. 625.
Meinhardt, Munk, Biskop over Livland. 84.
Melnikov, Romanforfatter. 680.
Mengden, Baron. 382, 383, 402.
Mengden, Julie, Hofdame. 383, 384.
Mengli, Ghirei, Khan af Krim. 138, 140, 150.
Menin, se Kusma Menin, russisk Patriot.
Mentschikov, A. D., Fyrste, Statsminister, Feltmarskalk 304, 312, 318, 319, 320, 330, 331, 344, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 372, 373, 383.
Mentschikov, A. S., Fyrste, Statsmand, General. 642.
Mercy d'Argenteau, østerrigsk Gesandt. 404.
Mesenzev, General, Minister. 733.
Methodius, Metropolit. 270.
Metternich, Fyrste, østerrigsk Udenrigsminister. 567, 568, 571.

Mey, Digter. 681.
Miaczinski, polsk Rytterfører. 417.
Michaux, italiensk Officer. 540, 549.
Michelson, russisk General. 426.
Middendorf, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Midhat, Pascha, tyrkisk Storvezir. 706, 707.
Mielencki, polsk Insurgentfører. 674.
Mijschkin, Nihilist. 731.
Mikael, Fyrste af Moskov. 110.
Mikael, Fyrste af Kiew og Tschernigov. 90, 97, 204.
Mikael Alexandrovitsch, Fyrste af Tver. 116, 117, 134.
Mikael, Feodorovitsch Romanov, Czar af Rusland. 237, 239.
Mikael I, Storfyrste af Susdal-Vladimir. 70.
Mikael II, Fyrste af Tver, Storfyrste. 97, 111, 112.
Mikailovitsch, Alexei, 281.
Mikailovitsch, Dimitri. Se Galitzin Dimitri Mikailovitsch.
Mikieschin, Billedhugger. 681.
Mikhael III, Fyrste af Serbien. 697, 698.
Mikulinski, khasansk Thronkandidat. 162.
Milan, Fyrste af Serbien. 698, 703, 705.
Miljutin, Nikolaus, Krigsminister, Historieskriver. 667, 681, 707.
Miloradovitsch, russisk General. 495, 498, 545, 546, 555, 611.
Miloslavski. Maria Iljinitschna, Czarinde. 260, 281.
Mindove, lithauisk Fyrste. 103.
Minin, Krisma, Slagter. 236, 609.
Mirovitsch, Gardelieutenant. 407, 408.
Mirski, russisk General. 713.
Mnischek, Marina, Vojvod af Sandomir. 219, 235, 239, 240.
Mnischek, polsk Adelsmand. 409.
Mnogogreschniji, Kosakhetman. 270.
Molitor, fransk General. 479.
Montferrand, Arkitekt. 609.
Montesquieu, fransk Forfatter. 437, 602.
Monti, fransk Gesandt. 378, 379.
Moravski, polsk Regjeringsmedlem. 632.
Mordvinov, russisk Admiral, Marineminister. 515, 591.
Moreau, fransk General. 473, 474, 562.
Moritz, Greve af Sachsen, Marskalk. 367, 390, 413.
Mortier, fransk Marskalk. 491, 502, 506, 508, 553, 555, 563, 572.
Morusi, Hospodar af Moldau. 525.
Mstislav, Fyrste af Tmutorakan. 48.
Mstislav, Fyrste af Novgorod. 71, 88.
Mstislav Andrejevitsch, russisk Prinds. 68, 69.
Mstislav Romanovitsch, Fyrste af Smolensk og Kiew. 89.
Mstislav I, Storfyrste af Kiew. 64, 65.
Mstislavetz, geistlig Forfatter. 203.
Mstislavski, Bojar. 232.
Muhamed, Shah af Persien. 467.
Muhamed II, Sultan af Tyrkiet. 128.
Muhamed IV, Sultan af Tyrkiet. 270, 286.
Mukhanov, polsk Departementsdirektør. 670.
Muktar, Pascha, tyrkisk General. 702, 711, 712.
Murad V, Sultan af Tyrkiet. 704.
Murat, Joakim, Konge af Neapel. 495, 496, 499, 502, 503, 504, 508, 538, 539, 543, 544, 547, 554, 558, 563.
Muraviev, russisk General. 674.

Muraviev, Alexander, russisk Sammensvoren. 603, 612.
Muraviev-Apostol, Sergius, russisk Sammensvoren. 603, 612.
Muroviev, Nikita, russisk Sammensvoren. 603.
Murut, mongolsk Khan. 116.
Mussin-Puschkin, Vojvod. 398, 442.
Müller, Akademiker. 397, 442.
Müller, Orest, Slavofil. 513, 681.
Münnich. 324.
Münnich, russisk Feltmarskalk. 373, 379, 380, 383, 386, 402.
Myschetzki, Jakob, russisk Afsending. 286.

Nadeschdin, Nicolai, J., Publicist. 617.
Nagor, Martha, Ivan den Fjerdes Enke. 184, 223.
Nakhimov, russisk Admiral. 643, 646, 652.
Nalivaiko, Kosakanfører. 258.
Napoleon, Josef, Konge af Neapel og af Spanien. 499, 510, 511, 520.
Napoleon, Ludvig, se Napoleon III.
Napoleon I, Bonaparte, Førstekonsul, de Franskes Keiser. 471, 480, 481, 482, 487, 488, 489, 490, 492, 493, 496, 498, 499, 500, 502, 503, 504, 506, 509, 510, 512, 513, 514, 515, 517, 518, 519, 521, 523, 525, 527, 529, 530, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 546, 547, 550, 551, 553, 554, 555, 556, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 569, 570, 571, 572, 577, 583, 606, 628.
Napoleon III, de Franskes Keiser. 641, 644, 651, 669, 675.
Narbonne, Greve, Diplomat. 562.
Narbutt, polsk Insurgentfører. 674.
Narimant, Fyrste af Novgorod. 113.
Narischkin, Alexander, russisk Adelsmand, Czarinde Nathalias Broder. 284.
Narischkin, Leo, russisk Adelsmand. 289, 290.
Narischkin, Nathalie, Czarinde, Peter den Stores Moder. 277, 281, 283.
Naschttschokin, Ordin, russisk Diplomat. 276.
Nasr-eddin, Shah af Persien. 690.
Nastasia, russisk Fyrstinde. 374.
Nathalie, russisk Prindsesse. 293, 340.
Nathalie Alexievna, Peter den Andens Søster. 365.
Nekrassov, Kosakanfører. 302.
Nelson, engelsk Admiral. 484.
Nemours, Dupont, de, fransk Retslærd. 595.
Neplujev, russisk Diplomat. 378.
Nepokoitschitzki, russisk Stabschef 708.
Nesselrode, Greve, russisk Udenrigsminister. 571, 575, 576, 621, 631.
Netschojev, Forbryder. 731.
Nestor, Munk, russisk Krønnikeskriver. 16, 28, 29, 31, 32, 34, 38, 39, 40, 41, 46, 47, 52.
Ney, fransk Marskalk. 502, 503, 505, 507, 508, 518, 539, 544, 547, 555, 556, 558, 563, 564, 565.
Niemczevicz, polsk Digter og Patriot. 458, 462.
Niemojevski, polsk Regjeringsmedlem. 632, 633.
Nikephoros Tokas, græsk Keiser. 42.

Nikita, Prælat. 285.
Nikita I, Fyrste af Montenegro. 698, 703.
Nikolaus, Storfyrste. 707, 708, 714.
Nikolaus I, Kejser af Rusland. 610, 611, 612, 613, 614, 615, 617, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 629, 630, 634, 636, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 647, 650, 654, 669.
Nikolski, Mathematiker. 599.
Nikon, Erkebisp. 261, 272, 273, 274, 285.
Nolcken, svensk Gesandt. 385.
Novicki, polsk General. 629.
Novikov, Forfatter. 465.
Nivikov, russisk Sammensvoren. 603.
Novossilzov, Greve, Statsmand. 487, 493, 495, 513, 582, 588, 592.
Nummens, svensk Borger. 261.

Obolenski, Fyrste. 603.
Obrenovitsch, Milosch, Fyrste af Serbien. 528, 586, 697.
Oginski, polsk Senator. 581.
Oktai, mongolsk Storkhan. 89, 91, 92.
Olearius, slesvigsk Reisende. 202.
Oleg, Fyrste af Kiew. 39, 40, 41, 62.
Oleg, Dereviernes Fyrste. 45, 46, 52.
Oleg, Fyrste af Riæsan. 117.
Olga, Formynderske for Svætoslav. 40.
Olgerd, Storfyrste af Lithauen. 104, 116.
Olsufiev, russisk General 569.
Omer, Pascha, tyrkisk General. 641, 698.
Orlov-Denissov, Kosakhetman. 482, 483.
Orlov, Alexei, Feodorovitsch, General, Statsmand. 637, 653.
Orlov Alexei Gregorovitsch, Admiral. 406, 407, 418, 419, 427, 439, 468, 615.
Orlov, Gregor, Generalfelttøimester. 406, 423, 430, 435.
Orlov, Mikael, russisk Sammensvoren. 603.
Orlov, Theodor, Generalprokureur. 427.
Orlov, Vladimir, russisk Oberst. 427, 573.
Osarovski, polsk General. 460.
Oserov, Digter. 442, 515, 607.
Osliabar, Munk. 118.
Osman, Pascha, tyrkisk General. 709, 710, 711, 712.
Ossipovski, Professor. 599.
Ostermann, Greve, Rigskansler 324, 353, 365, 366, 369, 370, 373, 375, 383, 384, 386.
Ostermann, Udenrigsminister. 428, 470.
Ostermann-Tolstoi, Alexander, Greve, General. 504, 549, 563, 564.
Ostranitza, Kosakanfører. 258.
Ostrogradski, Mathematiker. 682.
Ostrovski, Digter. 618, 681.
Ostrovski, Fyrste. 630.
Otrepjev, Gregor. Se Dimitri I den Falske. 218, 223, 224.
Otroiski, Konstantin, lithauisk Vojvod. 140, 149.
Oubril, russisk Gesandt. 492, 501.
Oubril, Poul, Diplomat. 719.
Oudinot, fransk Marskalk. 477, 495, 539, 544, 563, 564.
Ovsannikov, Naturforsker. 682.

Padlevski, Sigismund, polsk Insurgentfører. 674.
Pahlen, Greve, Politichef. 485, 486, 487, 577.
Palei, Bojar. 304.

Palitzin, Skatmester. 235, 237.
Pallas, Skatmester. 442.
Pallavicini, italiensk Patriot. 585.
Palmerston, Lord, brittisk Minister. 653.
Panin, Nikita, J., Gesandt, Udenrigsminister. 428, 429, 442.
Panin, Nikita, P., Greve, Gesandt. 471, 485, 487.
Panin, Victor N., Justitsminister. 667.
Panselinos, Maler. 205.
Parker, engelsk Admiral. 484.
Paskievitsch, Greve, General, polsk Statholder. 619, 622, 623, 633, 640.
Paschkov, Bojar. 226.
Paskul, Johan, Reinhold, livlandsk Adelsmand. 306, 307, 313.
Pavliuk, Kosakanfører. 258
Paulucci, Italiener, Strateg. 540.
Pegrouse, Lamoth, de la, fransk Troppefører. 379.
Pekarski, Forfatter. 681.
Pélissier, fransk Marskalk. 651.
Pelletier, Artilleriofficer. 531.
Pellico, Silvio, italiensk Digter. 585.
Peresvæt, Alexander, Munk. 118, 119.
Périer, Casimir, fransk Gesandt. 636.
Perovski, russisk General. 626, 684.
Perovski, Sofie, Nihilistinde. 740.
Pertz, tydsk Historieskriver. 578.
Pestel, Oberst, russisk Sammensvoren. 601, 604, 612, 613.
Peter, Czar af Bulgarien. 42.
Peter, Metropolit af Vladimir. 114.
Peter, Metropolit af Moskov. 208.
Peter I, Czar af Rusland. 283, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 304, 305, 306, 307, 309, 310, 311, 316, 317, 319, 321, 322, 323, 328, 329, 330, 332, 333, 335, 336, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 399, 411, 609.
Peter II, Czar af Rusland. 364, 365, 366.
Peter III, Czar af Rusland. (Se Karl Peter Ulrik). 368, 382, 386, 400, 401, 402, 404, 405, 406, 407, 408.
Petin, Digter. 607.
Petri, svensk Afsending. 202.
Petrov, Anton, Bondefører. 666.
Pfuhl, russisk General. 540, 542.
Pietrovski, Politimester. 734.
Pimenev, Billedhugger. 681.
Piper, svensk Greve. 318.
Pisemski, Romanforfatter. 618, 680.
Pitt, William, brittisk Minister. 473.
Platon, Metropolit. 280.
Platov, russisk General. 545.
Plélo, fransk Greve. 378, 379.
Pleschtschejev, Dommer. 261.
Pogodin, russisk Historieskriver. 59, 513, 681.
Polevoi, Nicolai, A., Publicist. 617.
Polikov, Historieskriver. 442.
Polotzki, Simeon, Forfatter, Lærer. 274, 282, 283.
Poltaratzki, General. 569.
Polykarpov, Historieskriver. 342.
Poniatovski, polsk Afsending. 346.
Poniatovski, Josef, Fyrste, fransk Marskalk. 523, 524, 531, 565, 582, 628.
Poniatovski, Stanislaus, Konge af Polen. 410, 453, 464.
Poninski, polsk General. 461.
Popov, Historieskriver. 681.
Porokhin, Storfyrst Pouls Lærer. 442.
Poscharski, Fyrste. 233, 236, 240, 609.

Posonby, Lord, Diplomat. 637.
Pososchkov, Kjøbmand, Forfatter. 340.
Possek, Officer. 406.
Possevino, Antonius, Jesuit. 181, 202.
Potemkin den Yngre, diplomatisk Afsending. 280.
Potemkin, Peter, diplomatisk Afsending. 279.
Potemkin, Gregor, Fyrste af Taurien, Feltmarskalk, Statsmand. 427, 447, 450, 654.
Potiækhin, Digter. 681.
Potocki, polsk General. 262, 263.
Potocki, Greve. 416, 417.
Potocki, Ignatius, polsk Magnat. 454, 455, 458, 460, 462, 463, 464.
Potocki, Stanislaus, polsk Minister. 531, 582, 592.
Poul, russisk Prinds. 360.
Poul I, Keiser af Rusland. 392, 404, 405, 406, 445, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 480, 481, 482, 484, 486.
Poul II, Pave. 141.
Pradt, de, Erkebiskop af Meckeln. 531, 541.
Prokopovitsch, Stefan, russisk Geistlig. 325, 333, 340, 354.
Prokopovitsch, Theofan, Retslærd. 360, 362.
Pronski, Jurij, Fyrste. 165.
Protassov, Medlem af Lovbogskommissionen. 430.
Protossov, General. 615.
Prschbischevski, russisk General. 497.
Prschevalski, russisk Reisende. 682.
Pugatschev, Emilian, Kosakhøvding. 423, 424, 426.
Pulavski, polsk Troppefører. 417.
Puschtar, Martin, Oberst. 268.
Puschkin, Alexander, russisk Digter. 315, 324, 344, 605, 607, 617.
Pustovoitov, polsk Patriotinde. 674.
Pypin, Literærhistoriker. 681.

Radetzky, russisk General. 708.
Radischtschev, Forfatter. 465.
Radlov, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Radzivill, Kosakhetman. 266.
Radzivill, polsk General. 631, 632.
Raynal, fransk Forfatter. 602.
Raguschinki, russisk Afsending. 367.
Rajevski, russisk General. 546, 577.
Rakoczy, ungarsk Insurgentchef. 380.
Ralo, Demetrius, græsk Videnskabsmand. 142.
Rastrelli, italiensk Arkitekt. 397.
Rasumovski, Greve, Feltmarskalk. 384.
Rasumovski, Andreas, Greve, russisk Diplomat. 571, 575, 576.
Rasumovski, Kyrillos, Præsident for Akademiet, Kosakhetman. 397, 399, 400.
Raupach, Professor i Historie. 599.
Rautenfels, russisk General. 456.
Rebinder, russisk General. 473.
Recamier, Madame, Hofdame, Memoireforfatterinde. 579.
Regnier, fransk General. 545.
Reinstein, Politiagent. 734.
René, Memoireforfatter. 556.
Repnin, N., General, Gesandt. 390, 414, 415, 428, 443, 451.
Repinn, N., Fyrste, General. 575.
Repin, Historiemaler. 681.
Rhenskøld, svensk General. 319.
Richilieu, Hertug og fransk Premierminister. 578, 579, 580, 583, 654.
Rigny, de, fransk Admiral. 621.
Rochebrune, polsk Insurgent. 674.

Rogvolod, varegisk Hersker i Polozk. 46.
Roberts, engelsk General. 688.
Rogneda, Prindsesse af Polozk. 46.
Roman, Fyrste af Volhynien. 71, 72.
Romadonovski, russisk Fyrste. 279, 299, 325.
Romanetz, Renegat. 97, 111.
Romanov, Anastasia, Czarinde. 160, 168, 169, 184.
Rondeau, Lady, engelsk Forfatterinde. 379.
Ronsin, fransk Admiral. 637.
Rosen, tydsk Forfatter, Troppefører. 192.
Rosen, russisk General. 632.
Rosenberg, russisk General. 473.
Rossi, Arkitekt. 609.
Rostoptschin, General, Gouverneur i Moskov. 469, 486, 499, 515, 516, 546, 550, 551, 552, 596, 607.
Rostozov, russisk Patriot. 667.
Rousseau, Jean, Jacques, fransk Forfatter. 602.
Rozinski, polsk Adelsmand. 227.
Rubinstein, Komponist. 681.
Rudolf II, Keiser af Østerrig. 211.
Ruffo, Marko, Italiener, russisk Afsending. 142, 192.
Ruffos, italiensk Kardinal. 475.
Rumanzov, A. J., General. 381.
Rumanzov, N. P., russisk Udenrigsminister. 513, 517, 518, 519, 617.
Rumanzov, P. A., Fyrste, General. 381, 393, 418, 428.
Runitsch, Universitetskurator. 599.
Rurik, varegisk Høvding. 38, 39.
Rybnikov, Literærhistoriker. 203, 681.
Ryliejev, russisk Sammensvoren. 604, 612.
Rzevuski, S., polsk Krongeneral. 454.

Sabanejev, russisk General. 577.
Sabiello, polsk General. 460.
Sabjelin, russisk Historieskriver. 153, 170, 288.
Sablukov, Historieskriver 485.
Saburov, Greve, Diplomat. 723.
Sacken, russisk General. 563, 569, 577.
Safa, Ghirei, Konge af Kasan. 161.
Sagurski, russisk Konsul. 471.
Saint-Priest, fransk Gesandt. 445.
Saint-Priest, fransk Emigrant, russisk General. 570.
Saint-Severin, fransk Gesandt. 378, 381.
Saint-Vallier, fransk Diplomat. 719.
Sajonczek, Vicekonge i Polen. 582.
Sakharov, Literærhistoriker. 203.
Salisbury, Marquis, engelsk Udenrigsminister. 718.
Salome, Czarinde. 152.
Salomon, Munk. 302.
Saltikov, Darja, adelig Dame. 430.
Samoilovitsch, Hetman. 279, 287.
Samarin, Jurij, russisk Patriot. 667, 676.
Samokvassov, russisk Oldforsker. 31, 32, 35.
Sand, Karl, Ludvig, tydsk Student. 584, 598.
Sapieha, Johan, polsk Vojvod. 228.
Sopieha, Leo, Hetman. 233.
Sassulitsch, Vera, Nihilistinde. 726, 731, 732.
Satanovski, russisk Videnskabsmand. 275.
Sava, Kosak. 417.
Savadovski, Greve. 591.

Savanarola, Hieronymus, religiøs Reformator. 152.
Savary, fransk General, Gesandt. 496, 514.
Savitsch, Astronom. 682.
Schad, Professor. 599.
Schafirov, Vicekansler. 325, 331, 364.
Schakin, Girai, Khan af Krim. 444.
Schakir, Pascha, tyrkisk General. 713.
Schakloviti, Kommandant for Strelitzerne. 286, 289. 290.
Schakovski, Fyrste. 226.
Schakovskoi, russisk General. 708.
Schakovskoi, Feodor, Medlem af Dydsforbundet. 603, 607.
Schamil, tscherkessisk Imam. 625.
Schein, Literærhistoriker. 203.
Schein, Vojvod. 229, 234.
Schein, russisk General. 293, 299.
Schekejev, russisk Adelsmand. 738.
Scheliabov, Nihilist. 740.
Scheliesnak, Munk. 416.
Schemjaka, se Dimitri Schemjaka.
Scheremetiev, russisk Bojar. 268.
Scheremetiev, russisk General. 310, 311, 312, 319, 324.
Scheremetiev, Nathalie, Ivan Dolgorukis Forlovede. 372.
Schérer, fransk General. 473.
Schevkal, mongolsk Baskak. 112.
Schibanov, russisk Hofbetjent. 171.
Schiefner, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Schig Alei, Konge af Khasan. 150, 162.
Schik Akmat, mongolsk Khan. 140.
Schildner-Schuldner, russisk General. 710, 735.
Schir Ali, Khan af Afghanistan. 688.
Schirkievitsch, russisk Artilleofficer. 497.
Schirren, Historieskriver. 676.
Schischkov, Publicist, Statsmand. 515, 596, 598.
Schischkov, Kemiker. 682.
Schlippenbach, svensk General. 310.
Schlitte, russisk Afsending. 166.
Schmidt, Naturforsker. 682.
Schnitzler, Historieskriver. 661.
Schrenk, Naturforsker. 682.
Schtschedrin, Romanforfatter. 681.
Schtscherbatov, Historieskriver. 442.
Schuiski Andreas, Bojar. 157, 158, 159.
Schuiski, Dimitri, Bojar. 230.
Schuiski, Ivan, Bojar. 181.
Schuiski, Skopin, Bojar. 227, 229, 230.
Schuiski, Vassili. Se Vassili V.
Schukovski, russisk Digter og Oversætter. 515, 606, 607, 608, 617.
Schukovski, russisk Patriot. 667.
Schulenburg, sachsisk General. 312.
Schuvalov, Alexander, Kancellipræsident. 384.
Schuvalov, Ivan, Greve, Feltmarskalk. 396.
Schuvalov, Peter, russisk Adelsmand. 384, 396.
Schuvalov, russisk General. 522, 574.
Schuvalov, russisk Greve, Gesandt. 718, 719.
Schwartz, Keiserinde Elisabeths Fortrolige. 384.
Schwarzenberg, østerrigsk General. 539, 545, 557, 563, 569, 572, 573.
Scobelev, General. 742.
Sebastiani, fransk General. 506, 527.
Segmour, Hamilton, engelsk Gesandt. 642, 643.

Ségur, Greve, fransk Gesandt. 438, 443, 445.
Ségur, Greve, fransk Historieskriver. 555.
Selim I, Sultan af Tyrkiet. 151.
Selim II, Sultan af Tyrkiet. 178.
Selim III, Sultan af Tyrkiet. 451, 506, 512, 526, 527.
Semiradski, Historiemaler. 681.
Senjavin, russisk Admiral. 494, 520, 527.
Sergei, russisk Sammensvoren. 612.
Sergius, russisk Helgen. 114.
Sérigny, Theaterdirekteur. 398.
Serrurier, fransk General. 474.
Server, Pascha, tyrkisk Udenrigsrigsminister. 714.
Sesslavin, russisk Troppefører. 555, 556, 570.
Seydlitz, preussisk General. 392.
Siegroth, russisk General. 569.
Siemaszko, Josef, Biskop. 634, 635.
Sierakovski, polsk General. 461, 462.
Sierakovski, polsk Insurgentfører. 674.
Sierov, Komponist. 681.
Sievers, russisk Diplomat. 428, 456.
Sigismund I, tysk-romersk Keiser. 108.
Sigismund II, August, Konge af Polen. 177.
Sigismund VI, Konge af 211, 212, 219, 229, 230, 232, 233, 234.
Sigismund I, tydsk-romersk Keiser. 147, 148, 149, 157.
Sigismund II, August, Konge af Polen. 167, 178, 185.
Sigismund III, Konge af Polen. 211, 212, 219, 229, 230, 232, 233, 234.
Simeon, Czar af Bulgarien. 42.
Simeon, den Stolte, russisk Storfyrste. 115.
Simeon, russisk Prinds. 148.
Simon, Saint, Greve, fransk Memoireforfatter. 350, 352.
Sineus, varegisk Høvding. 38.
Sjøgren, Sprogforsker. 682.
Skankovski, Nihilist. 741.
Skobelev, russisk General. 685, 689, 712, 713.
Skorapadski, Kosakhetman. 305.
Skrzynecki, polsk General. 632.
Slavinetzki, Oversætter. 275.
Sløzer, Historiker. 608.
Sobieski, Johan, Konge af Polen. 270.
Sobolev, russisk General. 725.
Sobolevski, polsk Politimester. 531.
Sobolevski, polsk Finansminister, 582.
Sofia, lithauisk Prindsesse, Storfyrstinde. 124, 125.
Sofia, Regentinde. 282, 284, 286, 287, 289, 290, 291, 298, 299, 361.
Sofie, Prindsesse, af Anhalt-Serbst. Se Katharina II. 387, 405.
Sofia Palæologus, Storfyrstinde. 141, 142, 159.
Sofie Charlotte, hannoveransk Prindsesse, Dronning af Preussen. 295.
Solario, Pietro, Arkitekt. 207.
Soliman den Prægtige, Sultan af Tyrkiet. 151.
Sollohub, dramatisk Digter. 618, 681.
Solojev, Sergi, Historieskriver. 617.
Soloviev, Historieskriver. 153, 681.
Solovjev, politisk Forbryder. 681, 734, 735.
Soltikov, N. J., Greve, General. 450.

Soltikov, P. S., Greve, General, Gouverneur i Moskov. 376, 393.
Soltikov, Mikael, Bojar. 230, 232, 233.
Soltyk, Biskop af Krakau. 415.
Somov, Mathematiker. 682.
Sorel, fransk Historieskriver. 579, 694.
Sosnovska, Louise, lithauisk Adelsdame. 458.
Sosnovski, Josef, Marskalk af Lithauen. 458.
Sotov, Lærer hos Czarevitsch Peter. 287, 339, 349.
Soult, fransk Marskalk. 477, 502, 503, 508.
Sovinski, polsk General. 633.
Speranski. Greve, russisk Statsmand. 513, 517, 518, 537, 592, 593, 594, 595, 596.
Sprengporten, russisk General. 481.
Spiridion, Bisp. 93.
Spiridov, Admiral. 419, 428.
Ssresnevski, Romanforfatter. 681.
Stackelberg, russisk Diplomat. 575.
Stadiou, Greve, østerrigsk Diplomat. 562.
Staël-Holstein, Madame de, fransk Forfatterinde. 603.
Stanislaus II August, Konge af Polen. 410, 413, 414.
Stassulevitsch, Publicist. 680.
Stedingk, Greve, svensk Diplomat. 515.
Stefan, Hospodar af Moldau. 130, 138.
Stein, v., russisk Statsmand, Friherre. 537, 540, 559, 560, 567, 578.
Stenbock, svensk General. 309.
Stenko, Rasin, donsk Kosakhøvding. 271, 272.
Sternberg, Historiemaler. 676, 681.
Sternfeld, preussisk Oberst. 294.
Stolietov, russisk General. 688.
Storch, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Streknev, Eudoxia, Czarinde. 259.
Strelnikov, Generalprokureur. 741.
Stroganov, Gregorij, russisk Bojar. 183.
Stroganov, Poul, Greve, Alexander den Førstes Ven. 487, 513, 588.
Stroinovski, Forfatter. 595.
Stroganov, russisk Minister. 495.
Struwe, Astronom. 682.
Subov, Platon, Katharina den Andens Yndling. 486.
Subudai-Baghadur, mongolsk Anfører. 88.
Suleiman, Pascha, tyrkisk General. 702, 709, 710, 712.
Sumarokov, Digter, Theaterdirektør. 398, 399.
Sundolov, Vojvod. 226.
Sussanin, Ivan, polsk Bonde. 238.
Suvarov, russisk General. 417, 426, 428, 450, 461, 462, 463, 469, 470, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 609, 633.
Svætopolk I, Fyrste af Turov, Storfyrste af Kiew. 48, 63.
Svætopolk II, Storfyrste af Kiew. 63.
Svætoslav, Dereviernes Fyrste. 48.
Svætoslav I, Storfyrste af Kiew. 40, 41, 42, 43, 44, 45.
Svætoslav II, Storfyrste af Kiew. 63.
Sybel, tydsk Historiker. 578.
Sylvester, Pope. 161, 167, 168, 169, 170, 198, 203.

Talisin, Oberst. 485.
Talleyrand, Perigord, fransk Minister, Diplomat, Fyrste. 491, 505, 509, 518, 520, 533, 572, 574, 575, 577, 580.
Talyzin, Admiral. 406.

Tamerlan, mongolsk Storkhan. 120, 122.
Tarakanov, Prindsesse. 427.
Taras, Bulba, Kosakanfører. 258.
Tatarinov, Præstinde. 590.
Tatischtschev, Statholder, Historieskriver. 381, 397.
Taube, Hofbetjent. 153.
Telepnev, Overstaldmester. 157, 158.
Taulés, Chevalier de, fransk Officer. 417.
Temudschin. Se Dschingikhan.
Tetera, Kosak-Hetman. 269.
Theofan, Biskop. 371.
Theofilakt, Peter den Stores Raadgiver. 381.
Theofilus, Erkebiskop. 131.
Theognost, Metropolit. 114.
Theresia, Maria, tydsk Keiserinde, Dronning af Ungarn. 388, 389.
Thiange, Chevalier de, den falske Leszczinski. 378.
Thiers, A., fransk Statsmand, Historieskriver. 694.
Thomas, Palæologus, græsk Prinds. 141.
Thomont, Arkitekt. 609.
Thugut, østerrigsk Minister. 473, 475, 476, 480.
Tilesius, Naturforsker. 608.
Timmermann, Peter den Stores Raadgiver. 289.
Timofojevitsch, Jermak, Kosak. 183.
Timur Kutluk, mongolsk Khan. 106, 107.
Titov, russisk Diplomat. 651.
Tizianov, Fyrste. 528.
Todleben, Ingeniørgeneral. 646, 711, 712, 735.
Tokhta, Khan. 111.
Toktamisch, Khan. 120, 122.
Tolbusin, Simeon, russisk Afsending. 142.
Tolly, Barclay de, russisk General. 505, 509, 522, 539, 540, 543, 544, 545, 546, 549, 561, 563, 564, 573, 577, 609.
Tolstoi, Greve, Statsmand. 325, 356, 362, 364, 373.
Tolstoi, A. K., Gesandt, Greve, Digter. 680, 681.
Tolstoi, Leo, Greve, Digter. 680.
Tormassov, polsk General. 459, 462, 528, 539, 545.
Tott, Baron. 418, 419.
Tracy, de, fransk Filosof. 602.
Trakaniotis, Grænse-Tilsynsmand. 261.
Trakhaniotis, Demetrius, Græker, russisk Afsending. 142, 192.
Trediakovski, Digter. 376.
Trepov, General, Gouvernør i St. Petersborg. 726, 731.
Trevisani, venetiansk Afsending. 142.
Tropinin, Portrætmaler. 681.
Trubetzkoj, Fyrste. 234, 268.
Trubetzkoi, Fyrste, Sammensvoren. 603.
Truvor, varegisk Høvding. 38.
Tsamblak, Gregor, Munk. 108.
Tschaikovski, Komponist. 681.
Tschaplinski, polsk Magnat. 262.
Tschebyschev, Mathematiker. 682.
Tseng, kinesisk Marquis. 687.
Tschepe, mongolsk Anfører. 88.
Tscherevin, General. 741, 742.
Tscherkaski, Fyrste. 266.
Tscherkaski, Fyrste. 375.
Tscherkaski, Fyrste. 667.
Tschermitschev, russisk General. 404, 408, 409.
Tschernajev, russisk General. 684, 703, 704, 705.

Tschernischev, russisk General. 536, 564.
Tschernischevski, Nihilist. 727, 728.
Tschertkov, Greve, Gouvernør i Kiew. 734.
Tschikirin, russisk Embedsmand. 376.
Tschitschagov, russisk Admiral. 428.
Tschitschakov, russisk Admiral. 539, 557.
Tschubinski, Litterærhistoriker. 204.
Turgeniev, Ivan, Digter. 618, 680, 727.
Turgeniev, Nikolaus, Kancelliembedsmand. 519, 580, 601, 603.
Tyzenhaus, Mediciner. 451.
Tzimiskes, Johan, græsk Keiser. 43, 44.

Ukhtomski, russisk Adelsmand. 131.
Ulavtschi, mongolsk Afsending. 95.
Ulfeld, dansk Afsending. 202.
Ulrik af Jungingen, tydsk Stormester. 107.
Ulu Makmet, mongolsk Khan. 124.
Usbek, mongolsk Khan. 92, 101, 111, 112, 113.
Uschakov, russisk Admiral. 451.
Uss, Vassili, Gouvernør i Astrakhan. 272.
Ustrialov, russisk Historieskriver. 681.
Uvarov, russisk Minister. 440.
Uvarov, Digter. 605.

Vaddington, fransk Gesandt. 719.
Valcroissant, fransk Afsending. 391.
Valdemar II, dansk Konge. 86.
Valevski, polsk Rytteranfører. 417.
Vallace, Mackenzie, engelsk Forfatter. 657, 662.
Valois, Arkitekt. 396.
Walther af Plettenberg, Hærmester for de livlandske Sværdriddere. 140.
Valujev, Minister. 738.
Vandamme, fransk General. 563, 564.
Vanjakain, den russiske Cartouche. 395.
Vannovski, russisk General. 708.
Vaschkov, Fyrstinde. 406.
Vassian, Erkebisp. 137.
Vassili, Fyrste af Novgorod. 95.
Vassili den Skeløjede, russisk Prinds. 125, 126, 127.
Vassili Kholmski, Fyrste. 151, 152.
Vassili Schemjakin, Fyrste af Novgorod-Severski. 147.
Vassili II Dimitrijevitsch, Storfyrste af Moskov. 121, 122, 123.
Vassili III den Blinde, Storfyrste af Moskov. 124, 126, 127, 129, 130.
Vassili IV Ivanovitsch, Storfyrste. 144, 145, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 156.
Vassili II, Storfyrste af Moskov. 121, 122, 123.
Vassili V, Schuiski, Czar. 221, 222, 223, 224, 225, 228, 229, 230, 234.
Vassiliev, Greve, Finansminister. 591.
Vassilissa, russisk Bondepige. 555.
Vavrczevski, polsk General. 462, 464.
Vavrczevski, Justitsminister. 582.
Weide, russisk General. 309.
Wellington, Hertug af, engelsk General. 621.
Verac, de, Marquis, fransk Gesandt. 443.
Vereschtschagin, Historiemaler. 681.
Verevkin, russisk Oberst. 684, 686.
Vergennes, fransk Gesandt. 417.
Vernégues, de, fransk Emigrant. 492.
Westermann, Præst. 184.
Weyrother, østerrigsk General. 497.

Victor, fransk Marskalk. 508, 539, 565.
Victor Amadæus, Konge af Sardinien. 476.
Victoria, Dronning af Storbritannien. 651, 689.
Wiedmann, Sprogforsker, Ethnograf. 682.
Vielohorski, polsk Krigsminister. 582.
Vielopolski, A., polsk Greve. 671, 673.
Vigovski, Kosakanfører. 268.
Vilhelm I, Konge af Preussen, tydsk Kejser. 693.
Vilhelm II, Konge af Preussen 455.
Wintzingerode, russisk General. 563, 569, 577.
Villeneuve, fransk Gesandt. 378, 380, 381.
Wilmot, Mss., engelsk Forfatterinde. 517.
Wilson, engelsk Forfatter. 555, 556.
Vincent, østerrigsk Baron. 519.
Wino af Rohrbach, Sværdriddernes Hærmester. 85.
Viomesnil, de, fransk Baron. 417.
Vischnevetzki, Adam, polsk Magnat. 219.
Vischnevetzki, Jeremias, polsk Adelsmand. 263.
Wisin, v., russisk Sammensvoren. 603.
Vischnevetzki, Mikael, polsk Konge. 270.
Vitovt, Storfyrste af Lithauen. 106, 107, 108, 124.
Wittgenstein, russisk General. 539, 545, 557, 560, 622.
Viæsemski, Ivan den Skrækkeliges Yndling 175.
Vladimir, Fyrste af Galizien. 71.
Vladimir, Fyrste af Storitza. 168, 175.
Vladimir den Tapre, russisk Prinds. 118, 119, 123.
Vladimir Jaroslavitsch, Fyrste af Novgorod. 74.
Vladimir I den Døber eller Hellige. 45, 46, 47, 48, 204, 609.
Vladimir II Monomakh, Storfyrste af Kiew. 63, 64.
Vladimir, Fyrste af Luzk. 65.
Vladislav, polsk Thronfølger. 230, 231, 240. Se Vladislav IV.
Vladislav IV Sigismund, Konge af Polen. 262, 263.
Volniski, Minister. 376, 381, 398.
Volkonski, Fyrste. 374.
Volkonski, Minister. 540.
Volkov, Forfatter, Skuespiller. 398.
Volkov, Statssekretær. 402.
Voltaire, fransk Forfatter. 307, 314, 319, 336, 399, 400, 408, 416, 418, 434, 436, 437, 439, 451, 606.
Wolzogen, General. 540.
Vorotinski, Ivan, Bojar. 233.
Vorotinski, Mikael, Fyrste. 178.
Voronzov, Ivan den Fjerdes Yndling. 158.
Voronzov, Mikael, Kansler. 384, 389, 392, 404.
Voronzov, russisk General. 580, 625.
Voronzov, Alexander, Greve, Minister. 442.
Voronzov, Alexander, Udenrigsminister. 591.
Voronzov, Elisabeth, Fyrstinde. 405.
Voronzov, Mikael, Kansler. 384, 389, 392, 404.
Voronzov, Semen, russisk Gesandt. 428, 442, 454, 456, 550.

Voropai, polsk Gesandt. 179.
Vosnitzin, russisk General. 294.
Vovtschok, russisk Forfatterinde. 680.
Wrede, svensk General. 309.
Vsevolod, Fyrst af Vladimir i Volhynien. 48.
Vsevolod, Gabriel, Fyrste af Pskov. 82.
Vsevolod I, Storfyrste af Kiew. 63.
Vsevolod III, Storfyrste af Vladimir. 70.
Vsevoloiski, Bojar. 124, 125.
Væsemski, Fyrste, Forfatter. 605, 607.
Væsmætinov, General, Krigsminister. 591.
Vysocki, Peter, polsk Officer. 629, 633.

Yakhvill, russisk Fyrste. 486.
York, v., Wartenburg, preussisk General. 539, 559, 569.
Ypsilanti, Alexander, Fyrste. 586.
Ypsilanti, Konstantin, Hospodar af Valakiet. 525.

Zajonczek, polsk General. 461, 464, 531.
Zaluski, Biskop af Kiew. 415.
Zamoiski, Andreas, polsk Greve. 670, 671, 673.
Zaremba, polsk Rytteranfører. 417.
Zarenko, Portrætmaler. 681.
Zarutzski, Kosakanfører. 234, 239, 240.
Zastrow, preussisk Minister. 505.
Zenobius, Prior. 126.
Zima, Nastasia, russisk Protestantinde. 336.
Zimmermann, russisk General. 708, 709.
Zolkievski, Kosakhetman. 231, 232.
Zubov, Platon, russisk Statsmand. 428.
Zubov, Valerian, russisk General. 467.
Zyklar, russisk Oberst. 298.

Indholdsfortegnelse.

Den ældste Tid.

Side

1. Kapitel: Ruslands Geografi 1
Modsætningen mellem det østlige og vestlige Europa: Have, Bjærge, Vejrforhold. Ruslands Floder og Historie. De fire Landstrøg: Ensformigheden i Ruslands Natur.

2. Kapitel: Ruslands Befolkning 14
De græske Kolonisationer og Herodots Skythien. De tre russiske Hovedstammer. Den russiske Kolonisation.

3. Kapitel: Det oprindelige Rusland: Slaverne 25
Slavernes Religion, Ligbegjængelse. Huslige og offentlige Sæder; Familien, «Mir», eller Kommunen, «Volost» eller Distriktet. Befolkning. Stæder. Erhverv. Agerbrug.

4. Kapitel: Varegerne: Ruslands Tilblivelse. De første Tog mod Konstantinopel (862—972) 34
Normannerne i Rusland. Varegernes Oprindelse og Sæder. De første russiske Fyrster: Rurik, Oleg, Igor. Tog mod Konstantinopel. Olga: Kristendom i Rusland. Svætoslav: Russerne og Grækerne strides om Donau.

Fyrsternes Rusland.

5. Kapitel: Vladimir den Hellige og Jaroslav den Store (972—1054). 45
Vladimir (972—1015): Russernes Omvendelse. Jaroslav den Store (1016—1054). Ruslands Samling, Kiews Glands. Det varegisk-russiske Samfund paa Jaroslavs Tid. Kristendommens Fremskridt: sociale, literære og kunstneriske Følger.

6. Kapitel: Ruslands Deling i Fyrstendømmer 59
Ruslands Deling i Fyrstendømmer: Enhed i Delingen. Jaroslav

Side

den Stores Efterfølgere: Krige om Arvefølgen og Thronen i Kiew. Vladimir Monomakh. Krige mellem Vladimir Monomakhs Arvinger: Kiews Fald.

7. *Kapitel:* Rusland efter Kiews Fald. Susdals og Galiziens Magt (1069—1224) 67
Andreas Bogoljubski af Susdal (1157—1174) og det første Forsøg paa et Selvherredømme. Georg den Anden (1212—1238): Krige mod Novgorod, Slag ved Lipzk (1216), Grundlæggelse af Nischni-Novgorod (1220). Roman (1188—1205) og hans Søn Daniel (1205—1264) i Galizien.

8. *Kapitel:* De russiske Republiker: Novgorod, Pskov og Vjætka (indtil 1224) 74
Novgorod. Kampe mod Fyrsterne. Stor-Novgorods Handel, Folkekirke, Literatur. Pskov og Vjætka.

De fjendtlige Indfald fra det tolvte til det fjortende Aarhundrede.

9. *Kapitel:* Sværdridderne. Tydskernes Erobring af de baltiske Provindser 84

10. *Kapitel:* Tatar-Mongolerne, Ruslands Underkastelse 87
Mongolernes Oprindelse og Sæder. Slagene ved Kalka, Riæsan, Kolomna og Sita, Ruslands Erobring. Alexander Nevski (1252—1263). Tatarernes Indflydelse paa Ruslands Udvikling.

11. *Kapitel:* Lithauerne: Det vestlige Ruslands Erobring (1240—1430) 102
Lithauerne: Mindoves (1240—1263), Gedimins (1315—1340) og Olgerds (1345—1377) Erobringer. Jagello: Lithauens og Polens Forening (1386), Storfyrst Vitovt (1392—1340): Slagene ved Vorskla (1399) og ved Tannenberg (1410).

Det moskovitiske Rusland.

12. *Kapitel:* Storfyrsterne af Moskov. det østlige Ruslands Organisation (1303—1462) 109
Moskovs ældste Tider: Daniel. Georg Danilovitsch (1303—1325) og Ivan Kalita (1328—1341). Kamp mod Huset Tver. Simeon den Stolte og Ivan den Milde (1341—1359). Dimitri Donskoi (1363—1389): Slaget ved Kulikovo. Vassili Dimitrijevitsch og Vassili den Blinde (1389—1462).

13. *Kapitel:* Ivan den Store, Samleren af de russiske Lande (1462—1505) 129
Novgorods Undertvingelse. Fyrstendømmerne Tvers, Rostovs og Jaroslavs Indlemmelse. Kasan og Krim. Krigen mod den store

Side

Horde: Tataraagets Ophør. Ægteskabet med Sofia Palæologos. Grækerne og Italienerne ved Hoffet i Moskov.

14. Kapitel: Vassili Ivanovitsch (1505—1533) 145
Pskovs, Riæsans og Novgorod-Severskis Forening med Riget. Krige mod Tatarerne. Diplomatiske Forbindelser med Europa.

15. Kapitel: Ivan den Skrækkelige (1533—1584) 153
Ivan den Fjerdes Mindreaarighed. Han antager Titlen Czar (1547). Erobringen af Khasan (1552) og Astrakhan (1554). Kamp mod Sværdridderne, Polakkerne, Tatarerne, Sverrig og den russiske Adel. Englænderne i Rusland. Sibiriens Erobring.

16. Kapitel: Det moskovitiske Rusland og Renaissancen 185
Den moskovitiske Regjering: de nære Slægtninge og Czarens «Folk», Prikasen. Landbefolkningen, Stædernes Borgerskab, Handel. Husligt Slaveri, Kvindernes Indespærring. Renaissancen: Literaturen, Folkesangene. Kathedraler. Moskov i 16. Aarhundrede.

17. Kapitel: Feodor Ivanovitsch. Boris Godunov 210
Feodor Ivanovitsch (1584—1598): Bonden bliver stavnsbunden. Patriarkatet. Boris Godunov (1598—1605): Den falske Dimitris Optræden.

18. Kapitel: Urolighedernes Tid (1605—1613) 222
Mordet paa den falske Dimitri. Vassili Schuiski. Røveren fra Tuschino. Vladislav af Polen: Polakkerne i Kreml. National Reisning Minin og Poscharski. Valget af Mikael Romanov.

19. Kapitel: Mikael Feodorovitsch Romanov og Patriarken Filaret (1613—1645) 238
Den indre Ordens Gjenoprettelse. Ende paa den polske Krig. Forholdet til Europa. Almindelig Stænderforsamling.

20. Kapitel: Det vestlige Rusland i det syttende Aarhundrede 248
Lublins Forening (1569) og Troesunionen (1595). Hvideruslands Klager. Lilleruslands Oprør.

21. Kapitel: Alexei Mikailovitsch og hans Søn Feodor (1645—1682). 259
Alexis første Aar: Opstande. Erobringen af Smolensk og det østlige Ukraine. Stenko Rasin. Nikons Kirkeforbedring. Peter den Stores Forløbere. Feodor Alexejevitschs Regjering (1676—1682).

Peter den Store. 281

22. Kapitel: Peter den Store. Sofias Regentskab (1682—1689). Expeditioner mod Asov, Peters første Rejse til Vesteuropa. Strelitzernes Opstand og Opløsning (1698), Kamp mod Kosakkerne. Opstand ved Don (1706), Mazeppa (1709).

Side

23. *Kapitel:* Peter den Stores Krig med Karl den Tolvte (1700—1709) 305
Narva (1700), Erobringen af Østersølandene. Karl den Tolvte falder ind i Rusland: Poltava (1709).

24. *Kapitel:* Peter den Stores Reformer 322
Reformernes almindelige Væsen. Peter den Stores Medhjælpere. Sociale Reformer. Tschin. Kvinderne. Administrative, militære og kirkelige Reformer. Økonomiske Reformer. Undervisningsanstalter. St. Petersborgs Grundlæggelse (1703).

25. *Kapitel:* Peter den Stores sidste Aar (1709—1725) 345
Krigen mod Tyrkiet: Forliget ved Pruth (1711). Rejsen til Paris (1717). Freden i Nystad (1721). Familieanliggender. Eudoxia. Alexei. Katharina.

Det 18. Aarhundredes Kejserinder.

26. *Kapitel:* Peter den Stores Enke og Sønnesøn 362
Peter den Stores Værk bliver fortsat af Katharina. Mentschikovs og Dolgorukis Formynderskab.

27. *Kapitel:* Keiserinde Anna Ivanovnas Regjering. Formynderregjeringer (1730—1741) 368
Forsøg paa et Adelsherredømme (1730). Den polske Thronfølgekrig. Krig mod Tyrkiet. Ivan den Sjette. Formynderregjeringer. Oprøret 1741.

28. *Kapitel:* Elisabeth Petrowna (1741—1762) 386
Modstand mod Tydskerne. Krig med Sverrig. Den østerrigske Arvefølgekrig. Den preussiske Syvaarskrig. Reformer under Elisabeth. Fransk Indflydelse.

29. *Kapitel:* Peter den Tredje og Revolutionen 1762 400
Peter den Tredjes Regjering. Forbund med Frederik den Anden. Komplottet 1762. Katharina den Anden.

30. *Kapitel:* Syvaarskrigens Afslutning. Polens første Deling. Revolutionen i Sverrig 1772 408
Pesten i Moskov. Pugatschev.

31. *Kapitel:* Katharina den Andens Reformer 427
Administration og Retspleie. Kolonisation. Offenlig Undervisning. Videnskab og Kunst. De franske Filosofer.

32. *Kapitel:* Katharina den Andens sidste Aar (1779—1796) 442
Den fransk-russiske Mægling i Teschen (1779). Den bevæbnede Neutralitet (1780). Den anden Tyrkekrig og Krigen med Sverrig. Polens anden og tredie Deling. Kosciuszko. Katharina den Anden og den franske Revolution. Krigen mod Persien.

Side

33. *Kapitel:* Poul den Første (17. November 1796—24. Marts 1801). 467
Fredelige Regjeringsplaner. Ruslands Deltagelse i den anden Koalitionskrig. Forbundet med Napoleon Bonaparte. Den bevæbnede Neutralitet. Planen imod Indien.

34. *Kapitel:* Alexander den Første. Udenrigske Forhold (1801—1825). 487
Første Krig mod Napoleon. Freden i Tilsit. Kongressen i Erfurt 17. September—14. Oktober 1808. Storhertugdømmet Varschau. Aarsagerne til Krigen 1812. Felttoget i Rusland 1812. Felttogene i Tydskland og Frankrig. Traktaterne i Paris og Wien. Kongeriget Polen. Kongresserne i Aachen. Karlsbad, Troppau, Laibach og Verona.

35. *Kapitel:* Alexander den Første. Indre Forhold 587
De første Aar. Speranski. Rigsraadet. Udkast til en borgerlig Lovbog. Araktschejev. Politik og aandelig Reaktion. Militærkolonier. De hemmelige Foreninger. Polen.

36. *Kapitel:* Nikolaus den Første (1825—1855) 610
Decemberopstanden. Forvaltningen og Reformer. Den offenlige Undervisning. Krigen med Persien. Den græske Uafhængighedskamp. Russerne og Englænderne i Asien. Den polske Opstand (1830—1831). Fjendtlighed mod Frankrig. Det orientalske Spørgsmaal. Aaret 1848. Intervention i Ungarn. Den anden Krig mod Tyrkiet. De Allierede paa Krim.

37. *Kapitel:* Alexander den Anden (1855—1881) 650
Krimkrigens Afslutning: Freden i Paris. Det keiserlige Manifest af den 19. Februar 1861. Den polske Opstand. Aandelig Bevægelse. Materielt Fremskridt. Militærlov. Erobringer i Asien. Europas politiske Situation indtil 1877.

38. *Kapitel:* Krigene paa Balkanhalvøen. Nihilisterne 696
Slavofilerne og det østlige Europa. Bosnien og Herzegovinas Opstand mod Tyrkiet: Krigen med Serbien og Montenegro. Den russisk-tyrkiske Krig. Traktaten i San Stefano. Europas Indblanding. Berliner-Traktaten. Nihilisterne. Alexander den Andens Død. Keiser Alexander den Tredies Thronbestigelse.

Trykfeil.

Side 131 4. L. f. o.: Moskov læs: Moskva.
- 153 8. L. f. n.: Kostamarov læs: Kostomarov.
- 223 11. L. f. o.: Maria læs: Martha.
- 232 3. L. f. n.: } Saltykov læs: Soltykov.
- 233 2. L. f. o.: }
- 259 4. og 6. L. f. n.: Morasov læs: Morosov.
- 261 17. L. f. o.: Volkouski læs: Volkonski.
- 268 15. L. f. n.: Vitovski læs: Vigovski.
- 270 4. L. f. n.: Visniaveiecki læs: Vischnevietzki.
- 280 4. L. f. n.: } Lomonassov læs: Lomonossov.
- 397 15. L. f. o.: }
- 495 7. L. f. o.: Strojanov læs: Stroganov.
- 586 10. L. f. n.: Demetrius Ypsilanti læs: Alexander Ypsilanti.
- 609 10. L. f. o.: Menin læs: Minin.
- 621 nederst: Nicolaus den Anden læs: Nicolaus den Første.
- 684 3. L. f. o.: Ved den Sir-Darjas læs: Ved Floden Sir-Darjas.
- 688 4. L. f. n.: Roberts læs: Roberts.

UTGATT FRA

FREDRIKSSTAD
Haandværkerforening
FREDRIKSSTAD.

1365

947
R142

1265

Rambaud: Uslands ældste hi

Depotbiblioteket
01sd 04 663

16. OKT. 61

f. h. Schule
01-4663